Anul V
nr.245
3 - 9 octombrie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

VALORI SUB SEMNUL ÎNTREBĂRII

- BĂTĂLIA CANONICĂ -

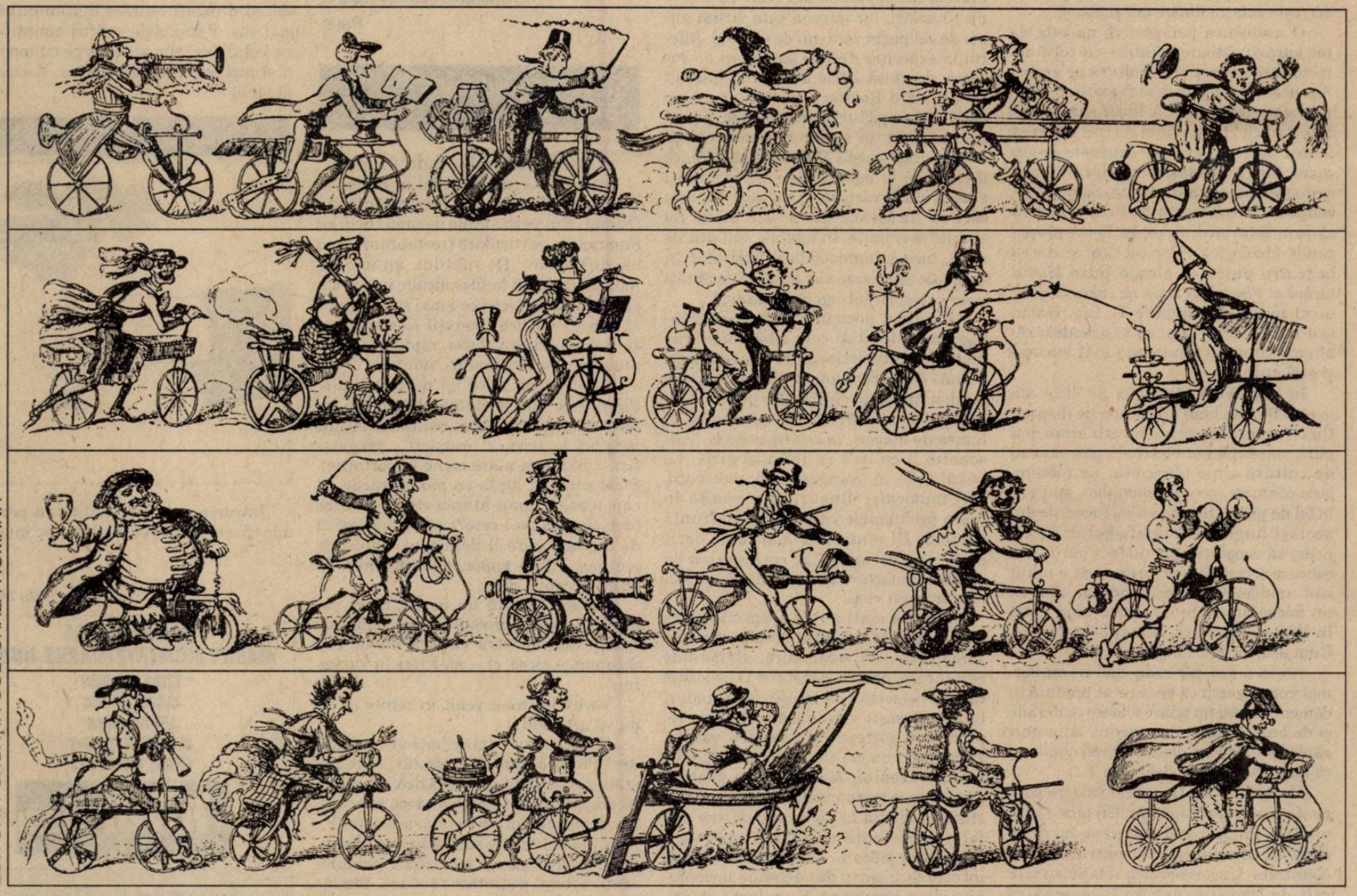

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Sorin ALEXANDRESCU, Paul CORNEA, Ion Bogdan LEFTER, Ion MANOLESCU, Cosana NICOLAE, Liviu PAPADIMA, Ioana PÂRVULESCU

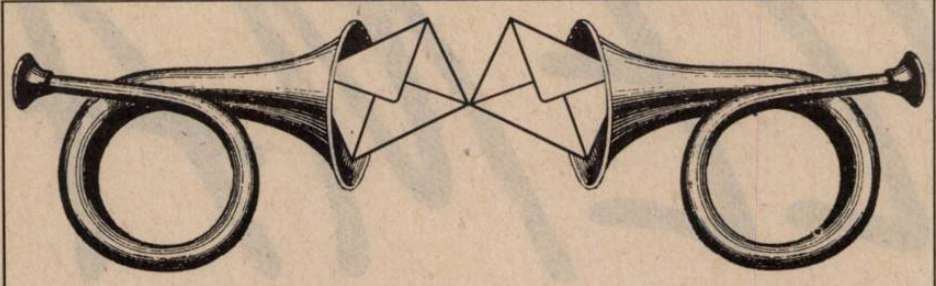

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

ACEEAŞI ÎNTREBARE

(PENTRU DILEMATICI ŞI NE-)

Cum aţi vedea un supliment cultural al *Dilemei?*

Scrieţi-ne pînă la 15 octombrie, pentru a vă putea publica opiniile.

Nr. 239: *„Muzee, case memoriale“*

Cultura e pe bani

Numărul consacrat muzeului ca instituţie de cultură a inclus şi un material (*Ultima poveste*), care incită la cîteva consideraţii generale. Înainte de ele, să reamintim că autoarea, Irina Nicolau, este o etnoloagă foarte dotată. Textul de faţă nu se vrea o replică la ceea ce a scris domnia-sa, ci mai degrabă un ecou. În articolul la care ne referim, punctul de vedere al autoarei poate fi redus la afirmaţia că biletul de intrare într-un muzeu este un fapt ruşinos, care transformă un act de cultură într-o marfă şi perverteşte relaţia dintre om şi obiect.

O asemenea perspectivă nu este de tot surprinzătoare. Sîntem cu toţii oameni care am asimilat cultura pe gratis. Am urmat şcolile fără să fi plătit un ban, ba uneori am căpătat şi bursă, am intrat la teatru cu cîte un bilet de trei lei (ceea ce era aproape gratis), muzeele le-am văzut cam la acelaşi preţ, despre cinematografe ce să mai vorbim. Statul subvenţiona toate aceste instituţii, pentru că prin intermediul lor îşi făcea propagandă ideologică. (Dar cel care se ducea la teatru putea să aleagă între *Mielul turbat* şi *Visul unei nopţi de vară*, iar cititorul putea să cumpere V. Em. Galan sau Dante. Dacă ştiai să te orientezi rămîneai cu mintea întreagă şi-ţi bucurai şi sufletul.)

În paralel, atitudinea pe care am avut-o faţă de bani a fost una de dispreţ. Cu cît eram mai săraci, cu atît eram mai puri, mai deplin intelectuali, mai oameni de cultură, cine altcineva, ne făleam, *poco contante, pooco contaaante*, mai era la fel de pîrlit? Şcoala vedea lucrurile din acelaşi unghi. Caragiale-berar dădea prilej să constaţi pînă unde a putut să-l coboare societatea pe scriitor, cît a putut să-l umilească. Atunci cînd am aflat că un folclorist era proprietarul unui hotel la Viena, mi-a ars obrazul de ruşine. Cum aşa, savant hangiu?

Aceea a fost perioada cînd ne-am format convingerea că ceea ce se produce în domeniul artei nu aduce foloase materiale şi de bună seamă ni se cuvine la preţuri simbolice. Ne vine greu acum să admitem că lucrurile nu stau deloc aşa. (...)

Un act de creaţie este o valoare care poate fi măsurată în bani. Un pictor care vinde o pînză constată acest lucru în clipa în care încasează contravaloarea obiectului. Uneori această relaţie nu este atît de limpede, dar nu înseamnă că încetează să existe. De altfel, ea este cea care îi îndreptăţeşte pe scriitori, artişti, creatori de toate felurile la o existenţă decentă. O societate care nu acceptă acest lucru va socoti cultura şi arta ca pe ceva de prisos.

Situaţia nu este diferită la muzee. Muzeul este o instituţie complexă şi nu sînt eu în măsură să vorbesc în mod competent despre aceasta. Organizarea unei expoziţii implică efortul multor oameni cu specialităţi dintre cele mai diferite, de la arhitecţi la istorici, critici de artă, electricieni, zidari, ca să amintesc numai o parte a lor. Obiectele expuse trebuie transportate, asigurate etc. Cheltuielile, deloc mici, urmează să fie recuperate. Cum? În cazul în care statul nu subvenţionează decît, eventual, o cîtime din sumele cheltuite, decurge că personalul muzeului este cel care trebuie să găsească soluţii.

Biletul este principala sursă de venituri a unui muzeu. Sau aşa s-ar cuveni să fie. Preţul unui bilet de intrare la muzeul Metropolitan din New York este de 10 dolari, iar muzeul este vizitat zilnic de cel puţin zece mii de oameni. Biletul la expoziţia *Anii de început ai lui Picasso*, deschisă zilele acestea la Muzeul de artă din Boston – care nu conţine decît 130 de picturi şi desene, puţin pentru uzina cu un singur muncitor care a fost Picasso – costă 15 dolari sau 21 dacă îl cumperi la agenţia cu care stabileşti ziua şi ora la care vii să vizitezi. Sumele care se încasează din aceste bilete nu sînt neînsemnate. În fapt ele sînt atît de mari, încît administratorii muzeelor îşi îngăduie să creeze tot soiul de facilităţi unor categorii întregi de vizitatori.

„Prietenii muzeului“ formează o categorie de devotaţi care aduc instituţiei mult mai mult decît contravaloarea unui permis de intrare anual. Ei sînt cei care fac donaţii (bani, obiecte din propriile lor colecţii), extind relaţiile muzeului în lumea de afaceri, în cea financiară. Personalul îi cultivă cu infinită grijă. Le oferă vizite în avanpremieră, publicaţii, seri muzicale, dineuri, îi consultă în toate problemele cu care se confruntă muzeul. Ei sînt mult mai mult decît nişte vaci de muls, iar colaborarea cu aceşti benefactori (*sic*) se extinde pe durata întregii vieţi.

Muzeele mari au de asemeni nevoie de fonduri de achiziţii, bani pentru diverse extinderi, aparatură, ateliere de restaurare, pentru cercetare. O expoziţie care se respectă este însoţită de standuri la care găseşti videocasete, albume, reproduceri, postere ale obiectelor văzute. Parte din sumele încasate de la public revin muzeului. Acelaşi lucru poate fi spus despre restaurantele din incinta instituţiei. Vizita la un muzeu devine astfel o experienţă culturală care va fi retrăită cu plăcere. Aspectul biletului de intrare face parte din detaliile memorabile ale momentului. E un lucru să primeşti la intrare un pliant şi un bilet tipărit pe o hîrtie de bună calitate pe care să fie imprimat un tablou celebru, şi altceva să ţi se pună în palmă un tichet de tramvai.

Personal, nu văd nimic rău în faptul că accesul la nişte obiecte de artă se obţine plătind o taxă de intrare, după cum nu găsesc vreun merit în faptul că biletul este ieftin. Preţul biletului de intrare dă un indiciu despre valoarea exponatelor din interior. Un muzeu gratuit nu trezeşte nici un interes; este semnul sigur că acolo se avansează nişte idei cu care nu eşti de acord. Unul în care intri plătind cîţiva bani conţine probabil piese cu care nu merită să-ţi pierzi vremea. Se poate aduce argumentul că, într-o ţară cu un nivel de viaţă scăzut, mărind preţul biletului de intrare reduci numărul vizitatorilor. Posibil. Dar cultura nu este pentru toţi. N-a fost niciodată. Cultura este pentru cei interesaţi de cultură. Pentru acel segment al populaţiei care recunoaşte că ea are preţ. Acest segment nu coincide cu totalul locuitorilor. Pot fi date oricînd exemple de oameni care nu au citit vreodată o carte, care nu au ascultat de la un capăt la altul un concert sau, la polul opus, persoane care n-au fost în viaţa lor la o gală de box.

Actul de creaţie are dreptul la respect. Muzeele, ca depozitari de cultură, nu mai puţin. Într-o societate care tinde să măsoare totul în bani, preţul este o măsură a valorii. Nu este unica măsură şi nici neapărat cea mai bună. Dar, pentru mulţi, ieftin, atunci cînd e vorba despre artă, este echivalentul lui prost, lipsit de calităţi, şi acest lucru este inacceptabil.

Constantin ERETESCU

Paris

Nr. 240: *„Omul nou“, editorialul lui Andrei Pleşu*

Stimate domnule Andrei Pleşu,

Vă scriu, oricît de ciudat ar părea, în urma articolului dvs. din penultima *Dilemă*. Era vorba acolo de omul nou, cu proprietate particulară (restaurant) şi cu amplificatoare. De răul lui, un anumit individ, dedulcit la filosoficale, nu se mai poate odihni şi, ceea ce-i mai rău, a ajuns să urască muzica tinereţii sale, precum şi un prea creştin obicei, răpîndit pe minunatele noastre plaiuri, nunta.

Ceea ce mă miră (şi nu prea), d-le Pleşu, este incapacitatea platonică a intelectualului de a vedea realitatea cu alţi ochi (să le zicem.... esopici?... pragmatici?... dar asta n-are nici o importanţă). Strălucitor în lupta cu paradoxurile, el capotează taman atunci cînd i se cere (dar cine naiba-i cere?) să se folosească de organul care îl defineşte. Sigur, ar mai putea fi la mijloc vreo şăgalnică de bună-cuviinţă, dar...

Am avut odată un unchi, mare pokerist, care m-a învăţat cîteva reguli de aur în lupta pentru victoria finală. „Pe duşman – zicea el – să-l joci în cartea lui.“

Vorba lui mi-a venit în minte citindu-vă articolul.

Prin urmare: imaginaţi-vi-l pe Andrei Pleşu cărînd în casa lui – proprietate particulară carevasăzică – o staţie de amplificare de 2x100W (dacă nu aveţi, v-o împrumut eu). Pe urmă, acelaşi A.P., montînd la ferestre sau pe balcon boxele. Dacă credeţi că aţi mai auzit formula, aveţi, totuşi, puţintică răbdare. Pîndiţi după perdea (ca-n poezie) momentul în care apar clienţii localului otrăvit. Mai ales, pîndiţi minutul în care damele coboară din limuzine. Puneţi mîna pe microfon, sau, dacă *anima* nu vă lasă, tocmiţi un ţigănuş care să zbiere cu forţa a 200 de waţi (de care vorbirăm mai ‘nainte): „Băga-mi-aş...“, „Să vă...“, „Baragladine împuţite“, „Mă... în gura voastră“, „S-o... pe mă-ta!“ şi multe alte copilării care fac farmecul Bucureştilor.

Ia să vedeţi atunci cum dă ipochimenul faliment într-o săptămînă, că nu-i mai calcă picior simandicos în grădină. Nu-i vorbă, că nici eu n-aş călca într-un local dintr-un cartier aşa rău famat.

Punem pariu că, la sfîrşitul perioadei hotărîte (o săptămînă), omul nou vă va cere pacea în genunchi? Atunci să te ţii lecţii zdrobitoare despre dreptul sfînt la proprietate. Eu, unul, aş marşa puţin, şi l-aş ameninţa pe tip cu un pistol, să înveţe dracului, o dată, că trăim într-o ţară liberă!

Florin IARU

Bucureşti

***

Stimate domnule Pleşu,

Subsemnatul, iubitor de Armstrong şi ascultător de Pavarotti, vă ofer la schimb apartament 3 camere în bloc vechi, 4 etaje, Dinicu Golescu 7, la 50 m de Restaurantul „VELTUR“, care asigură muzică ţigănească „new wave“, între orele 18,00-24,00 non stop, la decibelii subînţeleşi.

Cu stimă,

Adrian CRISTESCU

P.S. Posibilă variantă (ptr. dvs.):

– Instalaţi-vă o staţie cel puţin egală ca putere, dar nu mai sus de 2 m de la sol, şi difuzaţi muzica din anunţul de mai sus. Persoanele subţiri amintite în articolul dvs. vi-o vor sparge cu toporul, şi atunci puteţi chema poliţia. E o şansă să vină!

Am zîmbit la...

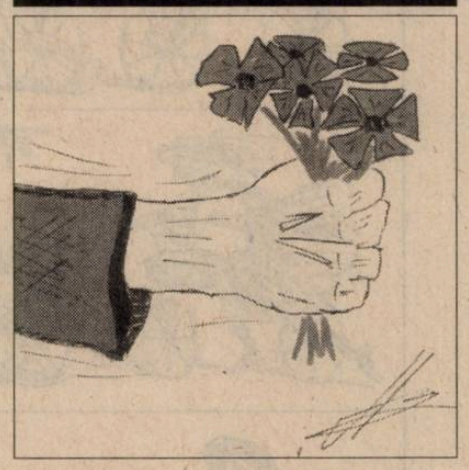

Intrarea mea la facultate în parte e din vina voastră. Vă mulţumesc mult!

Nicu

Satu Mare

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Drepturi cotidiene**
- **Starea Capitalei**

ACCESUL LA DOSARE

Vrem sau nu vrem să ne vedem dosarele? E o întrebare al cărei răspuns nu poate fi căutat în spaţiul rece al dezbaterii logice sau juridice. Degeaba umbli la argumente: în realitate, te simţi atins în măruntaie şi în soartă. Cum să consimţi liniştit la o despuiere arbitrară a ta şi a celor din jurul tău? Cum să nu găseşti nenumărate motive de a refuza? Mai întîi, îţi spui că nu vrei să afli lucruri care să-ţi otrăvească tot restul vieţii. Nu vrei să-ţi cunoşti turnătorii, mai ales dacă fac parte dintre cei apropiaţi. Apoi, cîtă încredere poţi avea în acurateţea unor informaţii adunate cu rea credinţă, de o poliţie ilegitimă moralmente şi care nu avea nici un scrupul în alegerea mijloacelor sale de lucru? Nesigură este însăşi autenticitatea documentelor îndosariate. În cei şapte ani care s-au scurs de la revoluţie, ele au putut fi abundent manipulate de cei care au avut interesul şi puterea de a o face. Unele s-au înălbit, altele s-au întunecat, altele au dispărut pur şi simplu. Cît din fiinţa noastră reală se găseşte, în fond, între coperţile dosarelor noastre? Nu vom fi confruntaţi cu o colecţie sordidă de abjecţii, cu o antologie indigerabilă a mizeriei sufleteşti? La urma urmelor, am dreptul să evit întîlnirea cu propriul meu spectru şi cu spectrele altora. Nu ţin cu tot dinadinsul să-mi contemplu biografia prin gaura cheii, peste umărul securistului care mă „monitoriza". E ca şi cum, brusc, limitele cîmpului meu vizual s-ar dilata în chip nefiresc, incluzînd zone rezervate, prin natura lor, penumbrei. E ca şi cum aş vedea, dintr-o dată, în infra-roşu, sau ultra-violet. Ca şi cum aş auzi ultra-sunete.

Hotărît lucru, deschiderea arhivelor secrete e o aventură plină de capcane. Are dreptate, poate, o bună prietenă din Budapesta, care propune ca fiecare din noi să-şi primească dosarul acasă, în plic închis, urmînd să decidă singur dacă vrea sau nu să-l deschidă.

Cred, totuşi, că, punînd totul în balanţă, accesul la dosare e un rău mai mic decît sigilarea lor definitivă. Dacă nu vom avea curajul de a ne confrunta cu *realitatea* toxinei, vom fi condamnaţi să trăim cu *mitologia* ei. Vom evita dezagreabile demascări punctuale, dar vom respira într-o atmosferă de suspiciune difuză. În plus, suspendarea accesului *legal* la dosar nu va exclude frecventarea şi utilizarea lui *ilicită*. Depozitul de documente a cărui utilizare nu e reglementată juridic va plana asupra noastră ca o perpetuă invitaţie la şantaj şi malversaţiune. Oamenii cumsecade vor fi, în continuare, victime potenţiale, pezevenghii vor fi, în continuare, agresivi. Evident, nu vom putea privi în subteranele vieţii noastre trecute fără o senzaţie de inconfort sălciu, în care dezgustul, curiozitatea şi teama se vor amesteca indiscernabil. Dar nu ne vom găsi liniştea înainte de a fi acceptat o ultimă întîlnire cu ceea ce, în deceniile din urmă, a fost dejecţia noastră cotidiană.

Andrei PLEŞU

Culoarul alternativ

Dintre toate promisiunile care au fost uitate a doua zi după alegeri, aceea care se referea la instalarea **normalităţii** continuă să fie dispreţuită de toate forţele politice. Nimeni nu se mai înţelege cu nimeni, campania electorală se relansează săptămînal ca şi campaniile anticorupţie, partenerii se duşmănesc energic, adversarii se ajută între ei fără să-şi dea seama.

În coaliţia guvernamentală raporturile sînt tot mai şubrede, iar în opoziţie alianţele rămîn imposibile. Fiecare segment al puterii e nemulţumit de aliaţi şi fiecare partid de guvernămînt are parte de cutremure, scandaluri sau contestaţii interne. Ca partid majoritar, PNŢCD se simte jignit atît de încăpăţînarea liderilor UDMR în chestiunea învăţămîntului în limba maternă, cît şi de proiectele legislative ale social-democraţilor. Ca minoritari printre creştin-democraţi, senatorii Pruteanu şi Ticu Dumitrescu îşi susţin însă cu vehemenţă punctele de vedere, primul fiind supărat pe Ion Diaconescu pentru că a înfiinţat o comisie de negociere pe deasupra comisiei de învăţămînt din Cameră, celălalt reproşîndu-i premierului Ciorbea că nu-l ajută să treacă prin Parlament Legea dosarelor după ce a sfidat Consiliul de onoare al PNŢCD şi s-a răfuit public cu Nicolae Ionescu Galbeni. Partidul Democrat se opune tot mai agresiv politicii ţărăniştilor, pentru că o percepe doar ca pe o sumă de acţiuni orientate spre discreditarea propriilor aliaţi şi forţarea alegerilor anticipate. În acelaşi timp, social-democraţii nu mai pot ascunde idiosincrasiile care macină propria echipă de conducere şi diferenţele de opinie în legătură cu strategiile pentru viitorul apropiat. Nici în UDMR situaţia nu e calmă: moderaţii au pierdut un punct prin jocul confuz al senatorului Frunda la Consiliul Europei, iar radicalii aşteaptă să cadă la votul parlamentar Ordonanţa guvernamentală de modificare a Legii învăţămîntului pentru a forţa preluarea puterii de decizie.

În ansamblu şi la fiecare nivel, majoritatea parlamentară e din ce în ce mai puţin funcţională şi tot mai expusă rupturii. Existenţa CDR stă sub semnul îndoielii pentru toate partidele care o compun, dezintegrarea USD e dorită atît de ţărănişti cît şi de opoziţie, UDMR nu exclude varianta transformării în partid şi a renunţării la statutul de conglomerat etnic. Minoritatea antiguvernamentală trăieşte şi ea în conflicte, divorţuri, delimitări. PDSR nu s-a ridicat de la podea după lovitura perfidă a grupării Meleşcanu-Boda. C.V. Tudor şi-a autoatribuit titlul de „lider al opoziţiei" şi declară că nu-i va întinde lui Ion Iliescu mîna salvatoare de care acesta are nevoie pentru a rămîne în scena parlamentară. PUNR nu s-a putut dispensa de Gheorghe Funar evitînd divizarea, iar primarul Clujului promite să reintre în viaţa de partid ca adversar al succesorului său Valeriu Tabără. Unificarea stîngii e zădărnicită de duşmăniile dintre foştii aliaţi, programul dreptei e pe cale să se autocompromită din pricina marilor bătălii de orgolii în care s-au angajat liderii actualei puteri. Nici una dintre instituţiile creditate pînă acum de opinia publică şi nici unul dintre programele ideologice care au obţinut procente electorale nu mai par demne de încredere. Chiar reprezentanţii guvernului susţin că presa e plină de spioni, că partidele sînt o trambulină pentru corupţi, că în biserica ortodoxă slujesc foştii securişti. Din aprecierile reciproce ale partenerilor din cabinetul Ciorbea reiese că membrii PNŢCD sînt răzbunători şi limitaţi, că social-democraţii sînt şmecheri şi încrezuţi, că minoritarii maghiari sînt suspecţi şi periculoşi. De partea cealaltă, dispreţul e la fel de profund: pentru PDSR, Vadim Tudor e extremist şi Teodor Meleşcanu colonel, pentru PRM Ion Iliescu e trădător de ţară, pentru PUNR foştii aliaţi sînt demni de milă sau de pedepse aspre.

În acest peisaj apocaliptic, românul are totuşi nevoie de o alternativă, de o nouă „stea salvatoare", de un „factor coagulant" cu aură mitică şi puteri oculte. Cine altul ar întruchipa toate aceste virtuţi dacă nu fostul şef al SRI, cel căruia i s-au arătat, mai devreme decît altora, întîi „miracolul revoluţiei" şi apoi „minunea alternanţei"? Aşteptînd momentul potrivit să propună încropirea unei **alianţe naţionale la centru**, profesorul fascinat de experimente politice postrevoluţionare a fost ajutat de toată lumea: PUNR s-a curăţat de extremişti, Meleşcanu s-a despărţit de Iliescu, Ticu Dumitrescu a intrat în opoziţie susţinînd Legea dosarelor, Severin a lovit pe la spate Partidul Democrat. Mai rămîne ca ungurii să se supere definitiv pe ţărănişti şi social-democraţii să ajungă la concluzia că actuala coaliţie n-are nici un fel de sorţi de izbîndă. De pe culoarul eliberat printr-o sumă de „mişcări fabuloase" dar „întîmplătoare", Măgureanu poate lua startul numărîndu-şi competitorii timoraţi, în aplauzele victimelor dispuse să meargă pe mîna lui pînă în pînzele albe.

Elena ŞTEFOI

Cea mai mare revoluţie

„Cea mai mare revoluţie în România ar fi respectarea legilor": această afirmaţie a fost făcută înainte de primul război mondial şi aparţine unui gînditor politic astăzi din nou căzut în desuetudine, prin jocul imprevizibil al schimbării modelor şi oportunismelor ideologice. Este vorba de sociologul şi fruntaşul socialist C. Dobrogeanu-Gherea, pe care bunul lui prieten Caragiale îl şi numea, de aceea, ironic-afectuos, **Costicuţie**.

Valabilă atunci, în urmă cu aproape un veac, dar valabilă şi de-a lungul întregii istorii politice româneşti de pînă în prezent, această afirmaţie capătă astăzi, cînd România îşi caută şi îşi creează noul profil, de ţară democratică şi stat de drept, o greutate ce nu poate fi ignorată de nici un om politic responsabil. Înţelegerea enormei, apăsătoarei sarcini istorice care a revenit, cu sau fără voia lor, celor care au ajuns la putere după răsturnarea regimului comunist, nu poate face abstracţie de imperativul absolut al respectării legilor. Indiferent de scopurile urmărite, mijloacele, metodele şi măsurile folosite pentru atingerea lor nu pot eluda legea şi cadrul legal. Riscul este uriaş. Oricît de nobile şi de generoase ar fi obiectivele, de la cele economice la cele sociale, nelegalitatea eventuală a căilor utilizate pentru împlinirea lor sfîrşeşte prin a le compromite. Căci nu există abateri de la legalitate sau încălcări ale legalităţii justificabile prin măreţia sau nobleţea scopurilor. Ilegalitatea naşte ilegalitate, abuzul generează abuz, ocolirea legii duce inevitabil la arbitrariu şi la instituirea bunului-plac.

Reforma, a cărei accelerare şi a cărei radicalitate au fost, în definitiv, votate de majoritatea românilor în urmă cu aproape un an, în noiembrie trecut, implică şi o altă atitudine faţă de legi decît cea a vechii puteri. Dezordinea, confuzia, debandada şi haosul atît de evidente nu puteau fi şi nu pot fi, desigur, eliminate dintr-o dată, prin mînuirea unei baghete magice. Este o iluzie periculoasă, atît pentru cetăţeni, cît şi pentru noii veniţi la putere, să se creadă că odată cu schimbarea de majoritate, de guvern şi de preşedinte s-a intrat într-o altă eră şi s-a produs un miracol. Sau că se vor produce miracole.

Haosul şi debandada îşi au incontestabil originea în perioada comunistă, nefiind inutil aici de reamintit că prin anii '70, într-un moment de exasperare, pînă şi Nicolae Ceauşescu a ameninţat, public, cu instituirea unui stat poliţienesc. Ameninţare grotească, fiindcă România chiar era, în acel moment, un stat poliţienesc, iar dezordinea ce-l isterizase pe dictator era de fapt un produs al regimului pe care îl patrona.

Răsturnarea regimului comunist a creat doar premisele construcţiei unui stat democratic şi de drept. Haosul, debandada, bunul-plac şi încălcarea legilor nu au fost însă stopate ori micşorate, ci au fost adîncite, prin efectul inevitabil al răsturnării de regim. Eroarea probabil fundamentală a guvernanţilor de pînă la alegerile din 1996 a constat în neputinţa sau în deliberata lipsă de voinţă de a înzestra ţara cu un cadru legislativ coerent şi cu instituţii democratice apte să-l respecte şi, la nevoie, să-l apere. Este o moştenire toxică pentru actuala putere, care s-ar putea lăsa şi ea tentată, în continuare, sub justificarea urgenţei măsurilor de reformă, de depăşirea, de forţarea, de nerespectarea legilor şi chiar a Constituţiei. Urgenţa reformei, urgenţa redresării şi urgenţa combaterii corupţiei nu pot fi argumente pentru instituirea, fie şi neoficială, a stării de urgenţă, cu alte cuvinte pentru suspendarea legilor şi a normelor democratice.

Dacă la sfîrşitul mandatului actualei puteri va fi imposibil să se mai spună că în România cea mai mare revoluţie ar fi respectarea legilor, atunci guvernanţii de astăzi vor intra cu siguranţă în istorie.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Strategia noastră (I)

Intrarea României în UE este privită, atît de oficialii români cît şi de înalţii funcţionari de la Bruxelles, ca o consacrare politico-juridică a unei realităţi profunde: România este o ţară europeană. Cu alte cuvinte, problema care se pune este aceea a momentului în care UE este dispusă să primească România, chestiune legată, în ceea ce ne priveşte, de calendarul reformei noastre. Acesta mi s-a părut a fi temeiul de la care au plecat discuţiile tehnice purtate vineri, 19 septembrie a.c., în cadrul celei de-a treia reuniuni a Comitetului de Asociere România – UE.

Poziţia ţării noastre în ceea ce priveşte negocierile pentru integrarea în UE a statelor care au cerut acest lucru este, deja, bine cunoscută. România se pronunţă pentru începerea negocierilor simultan cu toate statele doritoare să adere la Uniune. În acest sens, autorităţile române îşi leagă speranţele de o decizie corespunzătoare care ar putea fi luată în luna decembrie, la Luxembourg.

Care ar fi argumentele care ar putea pleda în favoarea începerii imediate a negocierilor de aderare a României la UE? În primul rînd, consensul politic şi social. Toate partidele politice semnificative şi cea mai mare parte a cetăţenilor români sînt de acord cu aderarea României la UE. În al doilea rînd, „criteriul politic", care vizează stabilitatea unui regim democratic, este realizat. În plus, dinamica accentuată a procesului reformator poate fi socotită drept o garanţie a caracterului ireversibil al angajării României în edificarea statului de drept şi în structurarea unei economii de piaţă. La toate acestea s-ar mai putea adăuga rezolvarea aşa-zisei „probleme etnice", macro-stabilizarea economică, acordarea unei reale autonomii autorităţilor administraţiei publice locale.

Ce ne lipseşte? În primul rînd, după opinia mea, întărită de cele arătate în *Agenda 2000*, capacitatea instituţională de absorbţie a *acquis*-ului comunitar. Concret, instituţiile noastre sînt fie defectuos calibrate, fie inexistente, ceea ce îngreunează sensibil stabilirea unui raport de compatibilitate cu acţiunile şi tendinţele UE. Dezvoltarea unui astfel de sistem instituţional este, în România, împiedicată de două cauze obiective: precaritatea bugetului de stat şi scăzuta eficienţă a programelor de asistenţă.

Prima cauză este mai greu de înlăturat pe termen scurt. Bugetul este, în ultimă instanţă, produsul economiei naţionale. Economia naţională, vedem, este un colos foarte greu de urnit. Efortul nostru de integrare se împiedică, fatal, de un buget de austeritate. Buget care, dincolo de implicaţiile sale imediate (cum ar fi slaba susţinere financiară a tuturor demersurilor care vizează integrarea), este simbolul unui adevăr care ne depărtează de UE: România este o ţară săracă.

A doua cauză este remediabilă. Programele de asistenţă, inclusiv PHARE, pot fi mai eficient recepţionate. Guvernul are, încă, multe de făcut aici. În primul rînd, ar trebui să decidă urgent care anume structură din componenţa sa este responsabilă pentru reforma administraţiei publice, pentru că, actualmente, două structuri ale executivului se ocupă de acelaşi lucru. Ar trebui dinamizate acţiunile direcţiilor de integrare europeană de la nivelul prefecturilor. Ar trebui identificate mai exact „punctele nevralgice" ale sistemului nostru instituţional. Ar trebui demarat un program naţional de pregătire şi perfecţionare profesională continuă pentru funcţionarii publici.

Ar trebui, în fine, adoptată o nouă atitudine în raporturile noastre cu UE. Dar despre această ultimă sugestie, săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Pro şi contra PRO

Cîtă vreme la TVR nu se întîmplă nimic, nu am de ce a mă preface că acolo se întîmplă, totuşi, ceva şi să creez, prin scrisul meu, semne lipsite de referent. Mă uit şi nu mă uit la TVR, mă uit ca şi cum nu m-aş uita, mă uit, cel mai adesea, degeaba, că i nu văd nimic. Ştiu că în spatele inexistenţei de pe ecran se consumă energii onorabile, îmi pare rău pentru ele, dar toată isteria, devenită rece, mecanică, ce se iscă periodic în jurul moartei instituţii, scuturîndu-i galvanic, des, dar pentru scurt timp, colosul, a început să-mi devină tot mai indiferentă. Intenţiile nu contează, nu fac istorie.

În aceste condiţii, inevitabil, cel mai vizibil este Pro TV-ul. Şi cel mai discutat. (Ca şi, să nu uit, Antena 1, în special prin emisiunea lui Marius Tucă, devenită aproape o instituţie. Rea sau bună, ea există şi persistă. Face treabă. Dovadă că, chiar şi acolo unde instituţia doarme, omul, dacă nu neapărat sfinţeşte locul, măcar îl creează.) Poate părea forţat, exagerat ceea ce spun, dar (aproape) am ajuns, iar, într-un regim al *televiziunii unice*. Celelalte mai mult mimează concurenţa. Este, cum spuneam, inevitabil ca, urmărit aproape în exclusivitate, Pro TV-ul să fie intens discutat şi aspru criticat. Cînd eşti în vîrf, în centru, aşa se întîmplă. Audienţa înseamnă vizibilitate, altfel spus criticabilitate. Temă colectivă de discuţie. „Te-ai uitat aseară la Pro TV? Ce oroare! Cum este posibil aşa ceva?" Problema o constituie *responsabilitatea* postului, responsabilitatea sa socială, politică, *publică*, care ar trebui să crească direct proporţional cu audienţa. Este, desigur, paradoxal, contradictoriu să accelerezi şi să frînezi în acelaşi timp: cum să limitezi viteza cînd eşti o maşină puternică? Dar dacă şi în Formula 1 au apărut norme şi plafoane, de ce n-ar face şi o televiziune, devenită motor al vieţii publice a unei ţări, la fel?

Pro TV dă cu o mînă şi ia cu două: aşa ar putea fi caracterizată noua sa grilă. Care s-a umplut — perfect ! — de *talk-show*-uri, dar le-a programat pe post de *telenovelas*. Să te ţii acum discuţii între gospodine! Grilă care oferă, noapte de noapte, cîte un film de cinematecă, dar nu oricum, nu pur şi simplu, ci ca şi cum filmul ca atare, chiar de excepţie fiind, n-ar fi de ajuns, ar fi, cumva, incomplet ori telespectatorul pasionat, care aşteaptă pînă în miez de noapte să-l vadă, n-ar şti, de fapt, ce anume aşteaptă. Pro TV a ales să-l „împacheteze" graţios într-un format de emisiune bizar, care aminteşte de „Mery + Boby = LOVE" (cu tremă de umlaut, desigur, ireproductibilă, din păcate, tipografic), de parcă ar avea obligaţia să-i dea o pîine lui I. T. Morar, rămas orfan de Brucan. (Apropo: aştept cu nerăbdare părerea cronicarului TV de la *Academia Caţavencu*, redutabil de obicei, despre această emisiune.) De cînd s-a lansat noua grilă a Pro TV-ului, aceasta este emisiunea cea mai — îmi măsor cuvintele — înjurată. Intelectualii sar ca arşi: „act anti-cultural!" Nu deranjează, de pidă, „Generaţia Pro", de sîmbăta după-amiaza, care face zgomot şi-atît. Deranjează, în schimb, „Cinemateca Pro TV", care oferă filme artistice de excepţie, dar le sîcîie inutil. E ca şi cum Pro TV-ul s-ar teme de cultura pur şi simplu, simţind instinctiv nevoia să-i adauge (scăzîndu-i) ceva pentru a o face, nu-i aşa, „digerabilă".

Am avut parte de reacţii neaşteptat de aspre pentru că nu am „ras", scurt şi fără discuţii, în articolul de săptămîna trecută, „Cinemateca". Cum nu-mi plac consensurile şi majorităţile de nici un fel, chiar şi cele mici, minoritare, voi spune că, mie, unuia, „Cinemateca", în ciuda celor (de principiu) spuse mai sus, nu-mi displace într-atît de mult încît să dau cu piciorul, uitînd că scrisul e, totuşi, de mînă şi aşezat. Lansez, din acest colţ de pagină, invitaţia de a vă spune, de mînă, părerile despre această emisiune, ca şi, în general, despre noua grilă a Pro TV. Căci numai despre ceea ce există se poate discuta. Personal, dacă ar fi să reproşez (încă) ceva „Cinematecii" şi Pro TV-ului în general, ar fi vorba despre *ne-criticismul* lor, care, odată cu audienţa şi răspunderea publică, ar trebui, în sfîrşit, să devină dominant. În locul unei şuete oarecare puse să paraziteze, mai mult sau mai puţin, un film, n-ar fi mai bună, mai critic-educativă, şi chiar mai distractivă, o „radere", o discutare fără pretenţii, ca între amatori, fireşte, a respectivului film?

Aştept cu nerăbdare părerile Dvs.

Bogdan GHIU

Economie

Preţurile în robă de judecător

Anul 1997 a debutat cu o inflaţie explozivă. Punctul cel mai de sus a fost atins în martie, cînd s-a înregistrat cea mai mare rată lunară a inflaţiei din întreaga perioadă a tranziţiei: 30,7%. Apoi, în aprilie, inflaţia a scăzut brusc pînă la 6%. De atunci, lună de lună, a tot scăzut, atingînd în iulie punctul cel mai de jos din anii tranziţiei: o rată lunară de numai 0,3%.

S-a spus: marile creşteri de preţuri au rămas undeva în urmă. Ele reprezintă inflaţie trecută. Şi au fost explozive pentru că au fost cauzate de corecţii dintre cele mai dure. Practic, s-a trecut de la preţurile mincinoase (vînzări de produse sub costurile de fabricaţie) la preţuri adevărate, stabilite în condiţii de piaţă. De îndată ce au fost făcute corecţiile respective, inflaţia a intrat în normalitate, în sensul că exprimă – cu unele excepţii – doar dinamica vieţii economice.

Aşadar, marile corecţii s-au încheiat. De ce, atunci, preţurile continuă să crească? Pentru că după 0,3% în iulie a urmat o inflaţie de 3,5% în august. Şi, probabil, cote de 2-3% pe lună vor fi înregistrate în continuare în lunile de toamnă. Sigur, inflaţia s-a calmat, dar preţurile continuă să crească. Întrebare firească: de ce?

Preţurile alcătuiesc o „instanţă economică". Iar judecata la care ne supun este extrem de aspră, neiertătoare.

Trecerea la adevărul preţurilor nu este altceva decît „trimiterea noastră în judecată". Prima instanţă a fost „sesizată" la 1 noiembrie 1990. S-a vorbit de liberalizare la o serie de produse. Preţurile au crescut. În anul următor, la 1 aprilie 1991, a fost sesizată cea de-a doua instanţă. La o altă serie de produse, între care cele alimentare, a avut loc o „liberalizare plafonată". Preţurile au crescut dar nu peste limitele stabilite. În februarie '97, a fost luat taurul de coarne. Iată, însă, că saltul lor n-a încetat nici după ce operaţiunea „Adevărul preţurilor" a trecut de punctul culminant.

De ce cresc preţurile? Dacă ele devin libere, de ce nu scad? Pentru că sînt mari costurile de producţie. Salariile directe au sporit, fără să fie susţinute de o ridicare a productivităţii muncii. Producţia internă scade de la o lună la alta, ceea ce face să scadă şi oferta de mărfuri pe piaţă. Toate aceste deficienţe exercită o continuă presiune asupra preţurilor. Unicul lor curs nu poate fi decît în sus. Pentru că preţurile, fie că vrem, fie că nu vrem, ne aduc în faţa unei oglinzi şi ne obligă să privim. În oglindă, ne vedem aşa cum sîntem. Cu tarele moştenite de dinainte de 1990 şi cu cele dobîndite de atunci încoace.

Ani de zile, înainte de 22 decembrie 1989, preţurile nu au crescut. Cel puţin aceasta a fost varianta oficială. Datele statistice au vorbit despre „stabilitatea preţurilor în România".

O stabilitate în adevăratul înţeles al cuvîntului nu a existat însă. Leul a fost continuu ameninţat de o mişcare „invizibilă" a preţurilor. Multe întreprinderi au forţat îngroşarea costurilor şi fabricaţia produselor cu preţuri ridicate pentru... a-şi realiza indicatorii valorici. Mai toate produsele ne erau prezentate drept „superioare „sau de „lux". Deci, preţurile creşteau. Noi avem de multă vreme un soi de „liberalizare" ascunsă. Calculele arată că, în 1989, faţă de 1988, în plină „stabilitate", preţurile au suferit o creştere substanţială. Totuşi, eram încă prea departe de un adevăr al preţurilor, fapt suportat din buzunarele noastre. Am plătit scump situarea sub preţurile internaţionale. Am plătit-o înainte de 22 decembrie 1989 şi am plătit-o după această dată.

În condiţiile în care, începînd din 1990, au intervenit libertăţile vamale excesive... „turiştii comerciali" au golit rafturile magazinelor – şi aşa nu prea pline – şi au cărat numeroase mărfuri peste graniţă. Ce au „exportat"? Aţă, farfurii, pahare, obiecte de inox, mobilă, carne, salam de Sibiu, benzină etc. etc., produse ce erau ieftine la noi şi foarte scumpe în străinătate.

Să recapitulăm. Stabilitatea preţurilor, promovată teoretic înainte de 1990, n-a putut fi menţinută practic. Viaţa a determinat liberalizări invizibile. Dar cele mai multe preţuri au fost îngheţate. Ele erau stabilite arbitrar, prin decizii administrative; în acest fel preţurile şi-au pierdut funcţia de oglindă a cheltuielilor de „muncă socială". La ce s-a ajuns? În decembrie 1989 – un număr de 1463 de întreprinderi cumulau pierderi de 250 miliarde lei! În jur de 75 000 de miliarde la valoarea de astăzi a banilor.

Numărul întreprinderilor cu pierderi a crescut în 1990. Au proliferat întreprinderi „tip parazit", care se obişnuiseră să trăiască din... rentabilitatea altora. Ce cîştigau cei harnici şi pricepuţi se împărţea, în mod egal, tuturor. În felul acesta, leafa (chiar dacă era amputată) mergea, zilele treceau... Era întreţinută un soi de somnolenţă generalizată care paralizase economia; de fapt, societatea în ansamblu a ajuns să fie anchilozată.

Deşi se trecuse doar la o liberalizare plafonată, preţurile au luat-o razna. O consecinţă previzibilă. În fond, dacă numeroase preţuri au putut să urce fără prea multe îngrădiri, ce interes mai puteau avea întreprinderile să-şi reducă, în limitele eficienţei, costurile, să-şi raţionalizeze forţa de muncă şi să-şi ajusteze consumurile? S-ar putea răspunde că în astfel de situaţii rolul de factor de echilibru revenea concurenţei. Iată însă că tocmai de aici se naşte cea de-a doua întrebare: cine cu cine... concura? Somnul concurenţei întreţinea somnul economiei.

Nici în prezent monopolurile n-au murit încă, iar concurenţa abia se înfiripă. Aşa că producătorul poate să urce preţul cît vrea şi, în acelaşi timp, să facă şi rabat la calitate. El e suveran. El e „regele pieţei", această poziţie fiind uzurpatoare, pentru că, în societăţile moderne, tronul revine consumatorului. Şi nici nu va fi altfel cît timp nu vom avea o piaţă concurenţială.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Scandalul spionilor

Oglindă, oglinjoară...

● „Orice s-ar zice, pînă la urmă, locuiesc într-un apartament de patru camere dintr-un bloc, am un prăpădit de autoturism Tico, nu am fost implicat în afaceri necurate, nu am SRL-uri, nu am acţiuni – cu excepţia celor primite în cadrul privatizării de masă –, nu am, deci, avere, nu am fost informator al fostei securităţi şi nici cadru activ al ei, nu am fost agent al vreunui serviciu străin, am încercat să spun întotdeauna ce am crezut, nu am făcut nimic de care să-mi fie cu adevărat ruşine, am comis greşeli ca orice om – şi îl invit să mă condamne pe acela care nu a greşit niciodată. Dacă, dimpotrivă, aş fi aparţinut vreunei structuri oculte sau dacă aş fi săvîrşit fapte cu care să pot fi şantajat şi, deci, manipulat şi controlat, cu siguranţă că nu aş fi deţinut recordul pe care îl am în materie de atacuri şi lovituri pe la spate. Cei care vor să facă rău şi care se împiedică de mine, neputîndu-mă neutraliza altfel, nu au decît posibilitatea de a mă calomnia şi a-mi distruge imaginea publică, pentru ca, apoi, să mă înlăture. Din momentul în care am înţeles acest lucru, nu m-am simţit mai bine, dar m-am simţit mai liber.“ (Adrian Severin, în **Azi**, 22 septembrie 1997)

Spectatorii despre scenarist

● „Ultimul personaj sosit pe tărîmul scenaritei este onorabilul nostru ministru de Externe“. (Adrian Halpert – „Bombă atomică sau fumigenă?“, în **Libertatea**, 23 septembrie ‘97) ● „Ieri, ministrul de Externe Adrian Severin a lansat, în ziarul «Azi», o bombă. Şeful diplomaţiei, după ce a avut acces la o serie de date şi documente secrete, afirmă răspicat că doi-trei directori ai unor cotidiane de mare tiraj sînt agenţi ai unor servicii străine. Deci spioni. (...) În vîltoarea stîrnită de declaraţia lui Severin, aproape se estompează figura tragică a senatorului Ticu Dumitrescu, rămas aproape singur în lupta pentru ca şi în România dosarele securităţii să devină publice.“ (Sorin Roşca Stănescu – „Trădător e Măgureanu“, în **Ziua**, 23 septembrie ‘97) ● „Afirmaţiile lui Adrian Severin l-au făcut pe Mircea Gheordunescu, director adjunct al SRI, să declare că va cere explicaţii ministrului. În schimb, liderii partidelor politice nu s-au prea grăbit să reacţioneze.“ (Lucian Purcăreanu – „Gheordunescu a primit de lucru de la Severin“, în **Jurnalul naţional**, 23 septembrie ‘97) ● „Consiliul Suprem de Apărare a Ţării a înţeles că afacerea depăşeşte cu mult dimensiunile unei gîlcevi balcanice. Ministrul de Externe, potrivit Constituţiei, este membru CSAT. A informat el Consiliul, sau măcar pe şeful acestuia, Emil Constantinescu, că serviciile de informaţii străine şi-au infiltrat spionii în fruntea partidelor şi a presei? Nu! Şi Consiliul a fost luat prin surprindere.“ (Adrian Pătruşcă – „«Scandalul Severin » e o problemă de siguranţă naţională“, în **Ziua**, 24 septembrie ‘97) ● „Declaraţia lui Adrian Severin nu e singurul fapt grav ce ar fi trebuit să pună noua putere în stare de alarmă maximă. Au mai fost şi pînă acum şi alte numeroase întîmplări neliniştitoare: de la demiterea generalului Abraham, pentru că n-a tras în demonstranţii de la Valea Călugărească, pînă la nebunia cu care minerii acceptă să rămînă pe drumuri. Nici una dintre ele n-a provocat noilor stăpîni nici măcar o banală umbrire a feţei. Veseli, senini, îmbătaţi de gîndul că nimic dezastruos nu li se poate întîmpla, noii stăpîni îşi văd mai departe de principala lor treabă: aceea de a se juca, fără grija că ar putea s-o strice, cu ţara. Splendida lor păpuşă!“ (Ion Cristoiu – „Testul Severin“ în **Naţional**, 24 septembrie ‘97) ● „În mai, la Washington, Mihai Pacepa, fostul general de Securitate, l-a contactat pe Adrian Severin. După fulminantele declaraţii de la începutul săptămînii, ministrul de Externe a decolat de urgenţă spre SUA. Înapoi la «sursă»?“ (Cr. T. Popescu – „Dacă SIE nu, SRI nu, care or fi «sursele» d-lui Severin“, în **Adevărul**, 25 septembrie ‘97) ● „Şeful diplomaţiei române a vorbit mai ales despre spioni străini aflaţi în poziţii-cheie ale ţării. Unii zic că l-ar fi ajutat, astfel, pe domnul Ticu Dumitrescu, în privinţa legii accesului la dosare. Oare? Nu cumva, în realitate, l-a obstrucţionat sugerînd, indirect, că activitatea Securităţii ca poliţie politică era, în fond, patriotică, fiindcă, biata, nu mai prididea urmărind spioni? Acestea pot fi, însă, numai speculaţii. Cert este că domnul Adrian Severin trebuie să-şi dea demisia. Cu sau fără probe. Proba iresponsabilităţii în funcţie a dat-o deja.“ (Roxana Iordache – „Severin, demisia!“, în **România liberă**, 27 septembrie ‘97) **(E.Ş.)**

Libertatea de expresie

Moartea Dianei, prinţesă de Wales, dar şi reclamele pentru ţigări sau dezvăluirile în legătură cu finanţarea campaniilor electorale în SUA pun din nou în discuţie limitele libertăţii de expresie, drept formulat, în 1791, prin primul amendament la Constituţia americană. Există o concepţie „de piaţă“ asupra libertăţii de expresie, susţinută mai de mult de judecătorul Holmes, conform căreia „verdictul pieţei este cel mai bun argument pentru validitatea unei idei“. Acestei interpretări „plate“ i se opune versiunea „înaltă“, formulată de alt judecător, Brandeis, prin care libertatea de expresie este legată de idealul democratic, de dezbaterea publică a ideilor. Conform acestei ultime interpretări, faptul că „reclama promovată de fabricanţii de ţigarete este în mod constant protejată de primul amendament constituie o stranie lectură a Constituţiei (...) Reforma regulamentelor de finanţare a campaniilor electorale este un efort legitim al poporului suveran pentru a garanta că inegalităţile economice (acceptabile constituţional) ne vor deveni inegalităţi politice (inacceptabile)“. (Cass R. Sunstein – **The Nation**) Un alt profesor de drept răspunde în aceeaşi revistă: „Să presupunem că se doreşte plafonarea cheltuielilor unui candidat în campania sa electorală oficială. Grupurile care îl susţin vor avea însă permisiunea să difuzeze reclame şi să-i popularizeze intenţiile pe contul lor. Aceste modalităţi de susţinere vor fi considerate o campanie paralelă şi încadrate în acelaşi plafon de cheltuieli? Dacă se vor dori ca, în mod sistematic, să se poată diferenţia campaniile legitime de propaganda electorală abuzivă, se va pune în mişcare un aparat birocratic covîrşitor... Pe de altă parte, limita impusă cheltuielilor electorale şi donaţiilor îi poate dezavantaja pe acei politicieni care vor să ia locul celor acum în funcţie. Aceştia din urmă au întotdeauna mai multe posibilităţi de finanţare şi noua lege îi va proteja, inhibînd contestarea politică în loc să o stimuleze“.

După cum se vede, corectarea unor erori poate provoca altele, la fel de grave. Cei care doresc sau sînt nevoiţi să încalce legea sînt întotdeauna cu un pas înainte – atît ca timp, cît şi ca abilitate – faţă de legiuitor. În mod paradoxal, restricţiile şi interdicţiile nu fac decît să-i favorizeze pe delincvenţi. În timpul „moralei“ legi a prohibiţiei s-au organizat în Statele Unite marile familii mafiote. Încercarea de a îngrădi domeniile de investigaţie ale presei nu va stîrpi publicaţiile de scandal şi indiscreţiile cu privire la viaţa privată, dar s-ar putea ca formularea adevărurilor nepopulare să devină tot mai dificilă. **(M.B.)**

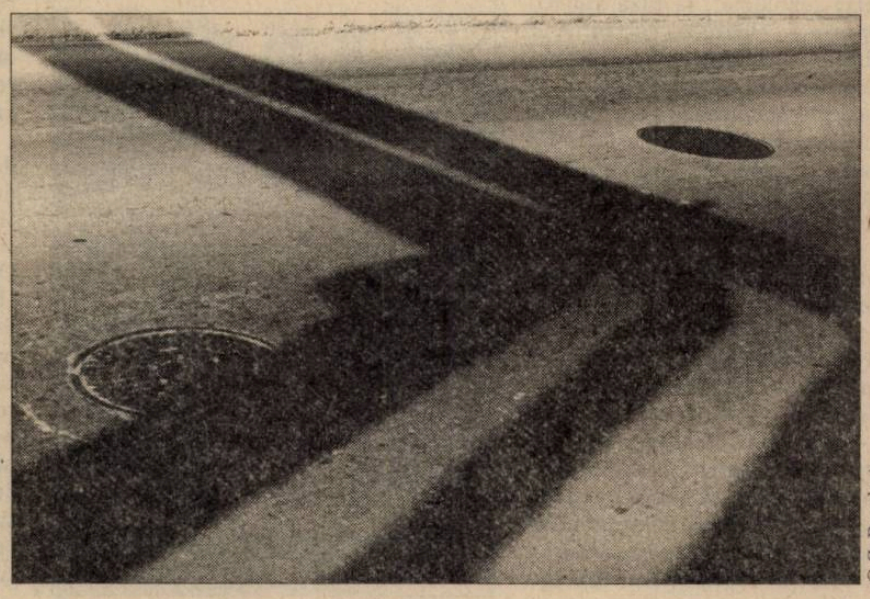

© C. Bumbuţ

De jur împrejur

A doua generaţie

Coaliţia de dreapta, alcătuită din peste 30 de formaţiuni politice care se revendică din tradiţia sindicatului Solidaritatea, a cîştigat alegerile din Polonia, fără a dobîndi şi majoritatea parlamentară. Cu 33,8% din voturi AWS şi liderul ei Marian Krzaklewski au intrat într-un complicat proces de negocieri în vederea alcătuirii unei alianţe parlamentare susţinînd un guvern şi un prim-ministru acceptabil şi pentru preşedintele socialist Kwasniewski. În opt ani, Polonia a parcurs un tur complet al alternativelor democratice de guvernare, ajungînd acum să pună la cale un regim de coabitare între un preşedinte socialist, un guvern liberalo-conservator şi un parlament dominat de formaţiuni politice care, după cum afirma Bronislaw Gieremek, „sînt în plin proces de formare pe dominanta anticomunistă, care se afirmă de dreapta, dar au un program economic de stînga.“ Cei vizaţi susţin că, dimpotrivă, ei sînt de acord cu accelerarea reformei şi că tocmai frînele puse de socialişti, birocraţia coruptă, precum şi indecenţa cu care şi-au răsplătit clienţii au dus la înfrîngerea lor electorală. Acceptarea Poloniei în prima rundă a tratativelor pentru intrarea în NATO şi în Uniunea Europeană a dovedit însă că, pe plan extern, reformele politice şi economice sînt percepute pozitiv. Foştii activişti au lăsat locul tehnocraţilor, care au creat impresia că sînt întru totul devotaţi reformei.

Campania electorală nu s-a dus în jurul procentelor din PIB şi al productivităţii în agricultură, subiecte importante dar neutre sub raport emoţional. Cei care doreau să cîştige voturi s-au delimitat în funcţie de valorile tradiţionale: familia, religia, dreptul la avort.

După decenii de stagnare şi speranţe înşelate într-o perioadă foarte scurtă de timp în Polonia, cîştigătorii şi perdanţii şi-au schimbat de cîteva ori locurile şi nu este de mirare că alegătorii simt nevoia ancorării la cîteva certitudini. Şi nu este vina lor că, pentru mulţi dintre ei, aceste certitudini se găsesc în reflexele unui trecut îndepărtat şi nu în cele ale opţiunilor prezente. Liderul mitic al solidarităţii, Lech Walesa, şi-a înfăptuit misiunea istorică: el poate fi considerat un simbol al victoriei împotriva comunismului, dar n-a putut să-şi impună autoritatea, cînd s-au împărţit locurile la ospăţul învingătorilor. Acum ţinteşte locul de arbitru, de negociator între cîştigătorii alegerilor şi ocupanţii locului trei, Uniunea pentru libertate (13,4% din voturi) şi ea provenind din vechea Solidaritate. Dar aici e şi problema, vechea solidaritate nu mai există. Krzaklewski îl detestă pe Balcerowicz, fost prim-ministru, autorul proiectului polonez de reformă şi arhitectul primelor ei împliniri. Acum ar fi momentul ca dl Balcerowicz să-şi reia funcţia şi să ducă mai departe ceea ce a început. Dar dincolo de diferendele personale, nici populaţia nu păstrează o bună amintire bugetului de austeritate de la începuturile terapiei de şoc. Cel puţin Walesa a fost un erou dintr-o epocă a baricadelor. Înfăptuirea reformelor nu produce eroi şi nu e de mirare că alianţa dreptei cu formaţiuneă de centru, care-i stă cel mai la îndemînă, nu s-a produs în mod natural. Autorii deciziilor importante din ultimul deceniu cedează pasul în faţa noilor veniţi în politică, oameni care ştiu să satisfacă prin discurs în acelaşi timp şi impulsurile conservatoare ale electoratului şi standardele de competiţie ale Uniunii Europene. În Wall Street Journal – cum observa Adam Michnik în *Gazeta Wyborcza* – Krzaklewski a scris un articol plin de bun-simţ. Alegătorilor din ţară le-a spus că noua Constituţie (adoptată prin referendum în 1996) este o „trădare în folosul hoardelor bolşevice“.

Succesul dreptei a dovedit că o majoritate relativă a fost nemulţumită de politica stîngii. Dar acest succes a fost posibil pentru că dreapta s-a unit: în cifre absolute stînga a avut mai multe voturi decît acum patru ani cînd a obţinut puterea. Urmează ca noua generaţie de lideri să găsească resursele necesare pentru un compromis real, în condiţiile în care electoratul polarizat a devenit conştient de puterea pe care o are, de a schimba guvernele o dată la patru ani şi de cîte ori este nemulţumit.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Canon: „lista" scrierilor care se bucură de aprobarea criticilor şi a antologatorilor şi care sînt considerate demne de a fi studiate în şcoală – explică un dicţionar oxfordian de termeni literari din 1990. „Listele strict preferenţiale (...) aparţin unui sistem predominant ideologic, închis, normativ, restrictiv şi oficializat, prin adoptare autoritară de către instituţia religioasă, didactică sau academică a fiecărei epoci. „Canon" şi „cultură oficială" devin în mod esenţial noţiuni sinonime. Prin cărţile proclamate „canonice", o comunitate îţi defineşte imaginea spirituală, respectiv sistemul de valori spirituale" – scrie Adrian Marino (*Biografia ideii de literatură*, vol. 4, 1997). Constatînd relativismul noţiunii, teoreticianul identifică patru „mari" categorii de canoane: *profesionale* – ale „cercetării", „învăţămîntului" şi ale „culturii generale"; *ideologice* – aceasta pare a fi zona mai cunoscută, direct sau indirect, în spaţiul românesc; ea a fost „desenată" în studiile americane, care au insistat asupra corelaţiilor dintre literatură şi *rasă* („canoane ale rasei albe, impuse celorlalte rase"), *clasă* (canoanele „burgheze" sau „nomenclaturist-proletare"), *gender* (canoane masculine impuse publicului feminin). Ar urma canoanele *geografice* – norme occidental sau oriental europene, asiatice etc. – şi, în sfîrşit, cele *istorice* – „constituite în mod empiric, în timp, prin acumulare succesivă şi verificare istorică". Acestea din urmă sînt perpetuate şi validate de instituţia literară (manual, universitate, critica şi istoria literară) şi de succesul la public – potrivit unei formule mult citate a lui Virgil Nemoianu, opera canonică este, din acest punct de vedere, „un best-seller al majorităţii istorice".

Să reţinem doi termeni-cheie din cele spuse pînă acum: *autoritate şi caracter relativ*. Ei constituie, din start, un cîmp propice contestării. Şi, într-adevăr, una dintre cele mai aprinse dezbateri de idei a ultimului deceniu, mai cu seamă în America, se poartă în jurul canonului. Iniţial, a fost vorba de programele şcolare (curricula). Ce autori, ce texte, ce valori *merită* transmise? De ce acestea şi nu celelalte? De ce ale „noastre" şi nu şi ale Celorlalţi? Cine, cum şi de ce hotărăşte ierarhiile şi dihotomiile? Treptat, discuţia s-a amplificat, angrenînd tot mai multe cîmpuri: moral, social, politic. „Cei care denunţă canonul îi impută presupoziţii de tip occidental, alb, masculin, elitist – orientate agresiv împotriva opţiunii culturale şi socio-politice care preferă relativismul cultural, pluralismul politic, sensibilitatea faţă de diversele expresii ale marginalităţii" – arată Monica Spiridon *(Democraţia jocului canonic,* în *România Literară*, XXV, 8, 1992). Dar fundamentalismului canonic i se poate substitui – continuă autoarea – „un fundamentalism anti-canonic, nu mai puţin frustrant, instituind o veritabilă teroare a marginalului (...) asupra ariei în dezbatere se proiectează metaforic un discurs de tip religios, producînd (expresia îi aparţine lui Peter Walker) „nu o alternativă a venerației, ci o venerație alternativă"...

Disputa este una pasionantă iar *Dilema* din această săptămînă îşi propune atît o familiarizare cu vocabularul şi „instrumentele luptei", cît şi schiţa peisajului românesc (mai cu seamă literar) „de dinainte de bătălia canonică" sau, în orice caz, devenit propice pentru această bătălie. **(D. V.)**

Ion Bogdan LEFTER
scriitor

Un model explicativ şi un mare proces istoric

Dintotdeauna, în istoria culturală şi în istorie, în general, vine vremea contestaţiei şi a răsturnării ● Comunismul şi democraţia: două „canoane" complexe ● Fără o legătură directă cu cu schimbarea de regim politic, o vastă „bătălie canonică" se poartă în spaţiul românesc nu de şapte ani şi zece luni, ci de circa două decenii, de cînd modelul postmodern a început să conteste sistemul tradiţiei ● „Bătălia canonică" postmodernă şi „bătălia canonică" democratică sînt feţele aceluiaşi mare proces istoric.

Aşa e-n istorie şi-n firea lucrurilor: *cînd canoanele ne canonesc prea tare se nasc canonadele anticanonice!* După cum se vede, dau acestei propoziţii o aplicabilitate cît se poate de largă, pînă la extensia maximă a „istoriei". De ce oare, atîta timp cît se cunosc „bătălii canonice" concrete, desfăşurate în domenii specializate şi cu obiect precis circumscris? Pentru că mi se pare important să înţelegem că în spatele acestor cazuri particulare se află un model recurent, paradigmatic. Aşa a fost dintotdeauna şi probabil că aşa va fi şi de-aici înainte, în istoria culturală şi în istorie în general: mai devreme ori mai tîrziu, dogmelor de orice fel le vine vremea contestaţiei şi apoi a răsturnării. Atît valorile simbolice de felul ideilor, al mentalităţilor, al ierarhiilor informale, cît şi sistemele instituţionale care le preiau şi le codifică, intermediind circulaţia socială a celor dintîi, se uzează în timp şi sfîrşesc prin a fi substituite de alte valori simbolice şi alte sisteme instituţionale.

Dacă privim lucrurile astfel, atunci vom vedea că e – în fond – vorba nu doar despre concurenţa dintre două moduri de a privi literatura şi cultura într-un moment dat, despre legitimitatea studierii lui Shakespeare în universităţi în detrimentul altor autori şi despre demontarea dominaţiei excesive a tradiţiei culturale iudeo-creştine, albe şi falocratice. De fapt, ideea de „bătălie canonică" ne oferă *un model explicativ cu mare valoare de generalitate*. În plus faţă de mai vechile variante de genul competiţiei dintre tradiţie şi inovaţie, „la querelle entre les anciens et les modernes" şi aşa mai departe, el apare ca o ecuaţie mai bine organizată, ca o structură mai riguroasă, aptă să conceptualizeze evoluţiile socio-culturale şi să le ordoneze conform invarianţilor strategici care subîntind întotdeauna situaţiile particulare, oricît de luxuriante, de pitoreşti le-ar fi înfăţişările concrete. Drept probă, iată două ilustrări româneşti relativ recente ale modelului „bătăliei canonice": una din spaţiul politic şi cealaltă din cel al literaturii.

Postcomunismul ca „bătălie canonică"...

Evoluţia societăţii româneşti în anii '90 poate fi privită ca rezultat al unei veritabile „bătălii canonice": un sistem de valori ia locul altuia. Momentul „revoluţiei" anti-comuniste n-a fost nici începutul, nici sfîrşitul acestui proces. În decembrie 1989 nu s-a făcut decît trecerea de la faza contestării, de-a lungul căreia se acumulase o tensiune socială atît de mare încît, la prima scînteie, ea a făcut efectiv „explozie", la faza substituirii treptate a vechiului regim. Atît comunismul cît şi democraţia sînt sisteme „canonice" instituţionalizate. Şi unul, şi cealaltă se bazează pe seturi de valori simbolice, pe filozofii distincte (şi opuse), traduse în practica socio-politică, adică în constituţie şi în restul legislaţiei, în administraţie, în economie etc.

Complexitatea acestor „canoane" aplicate nu unui singur domeniu, ci societăţii în ansamblu explică marea lor inerţie, dificultatea deconstruirii celor vechi şi a articulării celor noi. A fost foarte uşor de obţinut un consens naţional – şi regional, de altfel – privitor la înlăturarea comunismului şi la trecerea la democraţie, însă schimbarea peste noapte a sistemului politic n-a rezolvat problema, întrucît noul „canon" e – la rîndul său – o construcţie complicată şi subtilă, care cere profunde modelări de mentalitate şi îndelungi eforturi de edificare propriu-zisă. Evoluţia rezultatelor electorale de-a lungul acestor ani se poate foarte bine explica prin acomodarea treptată a populaţiei la ansamblul de valori, concepte, instituţii care codifică principiul aparent simplu al democraţiei. Pentru mulţi oameni altfel cumsecade n-a fost de la început limpede că libertatea politică nu se reduce la răsturnarea unui dictator paranoic, că abandonarea comandei unice înseamnă descentralizare reală, adică împărţirea responsabilităţilor sociale şi abandonarea etatismului economic. Pe măsură ce aceste lucruri au fost înţelese – de obicei, mai degrabă empiric decît teoretic – de tot mai multă lume, electoratul partidelor care au mizat pe protejarea structurilor vechi sub umbrela regimului nou a scăzut spectaculos, pînă la rotaţia la guvernare din noiembrie 1996. Acesta fiind tabloul general, descrierea unei întregi epoci istorice poate continua pînă la detaliile cele mai fine şi – fireşte – pînă la încheierea procesului. Pentru că „bătălia canonică" a noii noastre democraţii e în toi...

...şi „bătălia canonică" a postmodernilor

Al doilea exemplu pe care mi l-am ales e mult mai apropiat de cel consacrat de circa un deceniu încoace în universităţile americane şi care constituie etalonul actual al ideii de „bătălie canonică". Am în vedere dinamica internă a cîmpului literar şi cultural românesc de astăzi. În ce stadiu ne aflăm? Cum să descriem evoluţiile curente din spaţiul creativităţii? Ce mentalităţi novatoare şi desuete se înfruntă? Avem şi noi „bătălia noastră canonică"?!

Dacă e să ne gîndim la unele argumente utilizate în firavele dezbateri intelectuale care au mai pîlpîit în ultimii ani în presa culturală românească, atunci am putea ajunge la două pseudo-concluzii perfect opuse. Da, ne-am afla în plină „bătălie canonică" locală, căci acum, după dispariţia regimului comunist, au loc „revizuiri": unora dintre vedetele artistice ale deceniilor trecute le sînt discutate fie compromisurile morale de tip „colaboraţionist", fie neîmplinirile estetice, în timp ce alţi autori sînt redescoperiţi şi promovaţi în ierarhia valorilor. Dar nu, o adevărată „bătălie canonică" n-ar fi posibilă la noi întrucît ea ar presupune, ca peste Ocean, contestarea radicală a întregii tradiţii culturale în numele unor modele alternative, fie ele etnice, feminine sau „populare" („de consum"). Or, aşa ceva se poate întîmpla într-o societate democratică de tip „creuzet", precum cea americană, dar ar fi mai greu de imaginat la noi, unde predomină mentalităţile autarhice, centrate pe o mitologie naţională triumfalistă, păzită cu străşnicie de orice pornire iconoclastă.

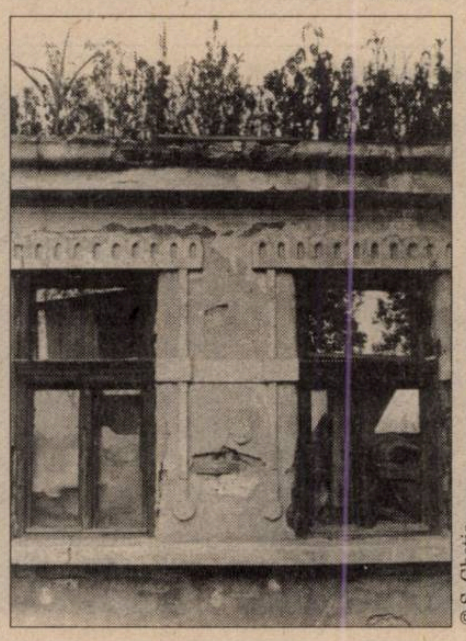

© S. Gheţie

Atari concluzii – pe care le-am schiţat doar ca pe oponenţi polemici – sînt incomplete şi în ultimă instanţă false. Pentru a obţine un răspuns corect la întrebările de mai sus, cele două argumentaţii trebuie răsturnate. „Revizuirile" la care a fost supusă după 1989 literatura anilor '50-'80, foarte timide, n-au coagulat într-un fenomen amplu: nici un scriitor considerat „mare" nu şi-a pierdut statutul în urma contestaţiilor recente, iar revelaţiile retroactive sînt puţine şi la rîndul lor discutabile. Utile pentru descrierea evoluţiilor mai generale ale culturii române ne-ar putea fi – în schimb – sensurile „americăneşti", radicale şi cuprinzătoare ale conceptului de „bătălie canonică". Va trebui însă – în prealabil – să-i delimităm corect zona de relevanţă.

Ea nu se reduce la anii '90 şi nu are legătură directă cu schimbarea de regim politic. Nu s-a declanşat în urma acesteia, ci – invers – a anticipat-o. O serioasă şi vastă „bătălie canonică" se poartă în spaţiul românesc nu de şapte ani şi zece luni, ci de circa două decenii, adică de cînd un nou model cultural a început să se impună şi să conteste implicit sau explicit sistemul tradiţiei aşa cum funcţiona el la noi încă de dinainte de instalarea regimului comunist: e vorba – s-a înţeles deja – despre modelul postmodern. El a promovat şi la noi, sub forma unor omologii specifice, practic toate trăsăturile „bătăliei canonice" de peste Ocean: valorile dominante în modernism cad în desuetudine, direcţii de evoluţie cîndva ignorate sau minimalizate se deplasează către centrul sistemului nostru cultural, dislocîndu-le pe cele aflate pînă acum „la putere", autori marginali devin vedete ale noului „canon" (cazurile Dimov, Mircea Ivănescu, „Şcoala de la Tîrgovişte"), se dezvoltă o nouă dinamică a schimburilor dintre retoricile artistice „înalte" şi cele „joase", „populare". Un nou tip de pluralism creativ ia locul „dictaturii" valorilor elitare, puriste şi exclusiviste ale modernismului. Şi nu numai în literatură: se poate uşor extrapola către ansamblul limbajelor artistice.

Într-un mic articol nefiind loc pentru demonstraţii mai detaliate, n-ar mai fi de adăugat decît că în această perspectivă larg-culturală se poate sesiza şi complementaritatea exemplelor mele: „bătălia canonică" postmodernă şi „bătălia canonică" democratică sînt feţele aceluiaşi mare proces istoric. Mai mult sau mai puţin în cunoştinţă de cauză, mai deschişi ori mai obtuzi, novatori şi conservatori, oameni ai viitorului sau oameni ai trecutului, sîntem cu toţii actorii acestei confruntări de „canoane" cu final de-acum previzibil: restructurarea în profunzime a întregii societăţi româneşti, cu tot cu tradiţiile sale culturale autarhice şi triumfaliste...

Paul CORNEA
profesor universitar

Cum supravieţuiesc celebrităţile literare

Canonul: un palmares autorizat

Termenul de „canon", de origine teologică (aplicabil textelor de inspiraţie divină şi regulilor stabilite de Conciliile bisericii) a început să circule tot mai frecvent în vremea din urmă în critica americană, de unde a fost importat în Europa. Conceptul ar putea fi definit, grosso modo, drept o selecţie de autori reprezentativi, cărora li se atribuie prin consens o valoare indisputabilă, putînd de aceea servi ca referinţă atît şcolii, cît şi marelui public. Nu e vorba, aşadar, de o listă de preferinţe individuale, ci de un sistem de relaţii, de o structură ierarhizată, de un palmares dotat cu autoritate instituţională: scriitorii intraţi în „canon" se bucură de prestigiul de a fi dintre cei buni şi foarte buni, indiferent dacă plac unuia sau altuia ori dacă opera lor e sau nu citită. Dată fiind pulverizarea actuală a gusturilor şi a punctelor de vedere, relevanţa „canonului" nu mai e azi „normativă" (cum a fost cîndva), ci „gratulatorie", în sensul că nu impune nimănui cum să scrie ori ce anume să admire; sarcina sa e să confere „legitimitate" unor autori (o minoritate restrînsă în masa aspiranţilor la consacrare), cotîndu-i, asemenea acţiunilor acceptate la bursă, într-un clasament ad-hoc al valorilor literare (sau plastice, muzicale etc.).

Cele trei etaje ale piramidei

Proprietatea paradoxală a acestui catalog de excelenţe e că el există, ca apercepţie confuză, în mintea oricărui om instruit, deşi prezenţa sa efectivă nu e explicitată nicăieri. Ipotetic, ni l-am putea reprezenta sub forma unui trunchi de piramidă, cu o bază foarte largă şi o creastă relativ îngustă, alcătuit din mai multe zone, eterogene sub raportul stabilităţii şi al consensului posibil. „Top"-ul ar cuprinde numele cele mai ilustre, super-starurile, campionii la toate categoriile; zonei mijlocii i-ar reveni autorii importanţi, de obicei clasici, dar resimţiţi ca mai puţin valoroşi, de profil mai jos, contestaţi parţial de o parte a criticii; în fine, zona de jos, de o extensiune considerabilă, trebuie să ne-o închipuim într-o stare de extremă turbulenţă pentru că se alimentează îndeosebi din literatura contemporană, repercutîndu-i conflictele de interese, aleatoriul receptării, confuzia între „succes" şi „valoare", lupta pentru întîietate în deţinerea capitalului simbolic. Gradul de consens se dovedeşte deci foarte inegal. „Sus", el pare dacă nu trans-istoric, în orice caz înscris în unda „lungii durate", de care vorbea Braudel; cine ar putea tăgădui calitatea exponenţială, superlativă a unor Dante, Shakespeare, Goethe, Tolstoi şi, la noi, a unor Eminescu, Creangă, Caragiale? La nivelul mediu, consensul e doar majoritar, nu unanim, supus revizuirilor periodice îndată ce climatul intelectual se schimbă (şi el e în continuă schimbare!); spre pildă, ca să ne fixăm în perimetrul nostru şi în optica dominantă azi, îşi mai au oare locul în această zonă scriitori ca Vlahuţă, Delavrancea ori Zaharia Stancu? Nivelul inferior al „canonului" e extrem de mobil, dependent de contingenţe; aici bătălia pentru cîştigarea de poziţii e aprigă, ducînd la neîncetate răsturnări de situaţie: unii suie, alţii coboară în anonimat, toţi se silesc să-şi menţină măcar „statu quo"-ul.

Această viziune a „canonului" nu e pur speculativă. Ea se fundează pe ideea că singurul mod de reprezentare plauzibilă, aşa-zicînd „obiectivă", a palmaresului autorilor de seamă o procură un bun dicţionar enciclopedic. Şi aceasta fiindcă el concretizează numitorul comun al opţiunilor criticilor şi publicului la un moment dat – deci lista autorilor remarcabili şi rangul de importanţă relativă al fiecăruia (evidenţiat prin numărul de pagini ori de rînduri acordat).

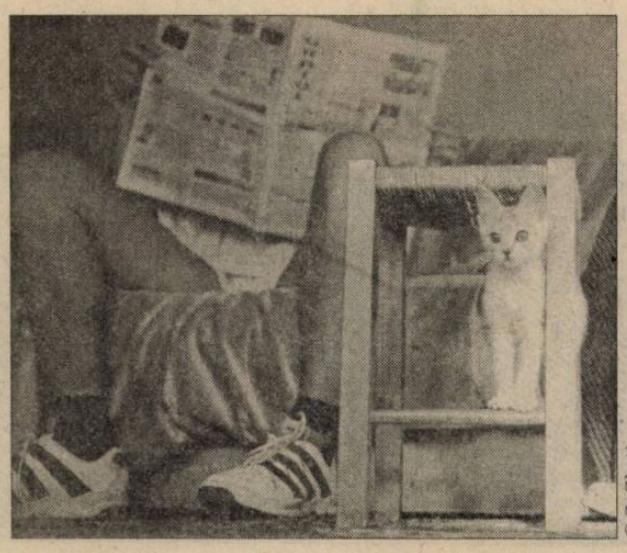

© S. Gheţie

Sînt convins că mulţi cititori vor fi dezamăgiţi: cine ne garantează, la urma urmei, că un dicţionar enciclopedic, fie şi „bun" (calitate neîntîlnită pe toate drumurile!), ne dezvăluie „adevărul"? Absolut nimeni. Însă fiind la mijloc o chestiune de opinie, noţiunea de „adevăr" e inadecvată. Ceea ce ne poate oferi un dicţionar – şi anume cu condiţia de a avea în spate o tradiţie, de a fi editat într-o societate liberă şi concurenţială, de către specialişti independenţi – e o selecţie statistic verosimilă. Cu titlu de exemplu mă gîndesc la *Enciclopedia Britanică* ori la *Grand Larousse*. E vorba de lucrări întocmite cu competenţă şi profesionalism, reînnoite periodic, cu îndreptări continue, spre a ţine pasul cu evoluţia mentalului colectiv, dar şi a ştiinţelor, artelor şi literaturii; ele compilează avizul celor mai influenţi critici şi-şi renegociază constant singularităţile (un scriitor menţionat în E.B., dar omis în G.L.) spre a obţine o evaluare apropiată.

Jocurile selecţiei canonice

În ce fel funcţionează mecanismul selecţiei canonice? Simplificînd – n-am încotro în aceste rînduri – voi spune că, în viziunea mea, trei factori intervin îndeosebi: *opţiunea experţilor, un plebiscit repetat al marelui public, un joc de probabilităţi*. De ce anumiţi autori sînt preferaţi altora? Pentru că valoarea lor ajunge să fie recunoscută (uneori după intemperii) de o majoritate de critici, de „leaderi de opinie", de cititori, pentru că această apreciere se menţine în lungul a două, trei generaţii şi e consemnată măcar în două dicţionare de renume. Prin urmare, primului criteriu – opţiunea majoritară – i se adaugă un al doilea: confirmarea judecăţii în timp, şi un al treilea – prezenţa în măcar două dicţionare (spre a înlătura riscul unei menţionări întîmplătoare).

Să încercăm acum să surprindem pe concret cum se petrec lucrurile – şi anume la nivelul inferior al „canonului", acolo unde se joacă ieşirea din anonimat. De aproape, o ştim bine dealtfel, viaţa literară ne oferă un spectacol haotic. Există o sumedenie de candidaturi la „canon", părerile sînt împărţite, diagnozele critice diferă şi adesea se contrazic, publicitatea laudă toate apariţiile, rumoarea precede de fapt lectura. Luînd distanţă, constatăm că amestecul inextricabil de idei, tendinţe, opinii începe să se clarifice. Alături de candidaturi dispersate sau accidentale se conturează altele, care par să dispună de o audienţă relativă şi se detaşează treptat din tumultul epocii. Dacă acest consens provizoriu rămîne în vigoare un timp suficient, îndeosebi dacă supravieţuieşte intrării în scenă a unei noi generaţii de experţi şi dacă un segment semnificativ al publicului dă semne de adeziune (indiferent de motiv: consimţămînt autentic, snobism ori modă), atunci numele autorului respectiv emerge dintre cele cu care se află în competiţie. El începe a fi citat de reviste, recomandat de critici şi librari, operele ajung să-i circule, de obicei cu etichete reductive, dar utile, fiindcă facilitează proiecţiile subiective. La un moment dat, imprevizibil, candidatura poate deveni promovare, fie prin eliminarea unui concurent mai puţin norocos (mai puţin dotat?), fie prin adjoncţiune. Ascensiunea e deocamdată provizorie, revocabilă (fenomenele metabolice sînt extrem de vii), îndeosebi e lipsită de o acoperire „obiectivă": cîtă vreme nu e consemnat într-un bun dicţionar, „canonul" există doar ca ipoteză individuală, imaginat de fiecare individ potrivit gustului propriu. Funcţia de „omologare" o pot îndeplini, bineînţeles, în anumite condiţii, şi manualele de istorie literară, nu însă „curriculele" şcolare (deoarece, de regulă, ele urmează consacrării, nu o preced).

Din această descriere, poate plicticoasă, reiese că rolul decisiv în selecţia canonică îi revine criticii, sub cele trei forme ale ei: academică, eseistică, jurnalistică. Dacă, în ultimă instanţă, contează „presiunile democratice", cum pe drept cuvînt susţine Virgil Nemoianu, atunci trebuie să recunoaştem că „presiunile" funcţionează prioritar în interiorul comunităţii critice. Căci dacă întîietatea ar avea-o votul popular, ar fi greu de justificat prezenţa în „top" a unor Musil sau Joyce. Şi cum s-ar explica faptul că autori de mare succes, care-şi îmbogăţesc editorii şi procură unui vast public satisfacerea nevoilor sale de evaziune, proiecţie mitică şi amuzament, rămîn excluşi din „canon" doar pentru că experţii îi desconsideră şi nu vor să-i ia în serios? Deşi permisivitatea postmodernă erodează aroganţa elitistă şi acţionează în sensul reabilitării culturii de masă, nimeni nu protestează contra situării lui Proust ori Kafka printre super-vedete şi a recuzării din „canon" a „popularilor" Sandra Brown, San-Antonio, Sulitzer etc. Totul se petrece ca şi cînd masa cititorilor ar atribui profesioniştilor (critici, istorici literari) calitatea de a decide asupra importanţei şi a valorii comparative a diverşilor autori. Aprecierile lor, chiar dacă displac la nivel individual, se impun, însă, la nivel comunitar şi ajung treptat să se instituţionalizeze. Principalul canal de transmisie, inducere şi fixare a „canonului" îl reprezintă şcoala. Dar, în zilele noastre, în contextul exploziei audio-vizualului şi, în genere, a tehnicilor de comunicare, „zgomotul de fond" produs de diversele medii joacă un rol important în familiarizarea cu marile orientări ale evaluării. Se adaugă, evident, asentimentul ori resentimentul liber consimţit ori parţial manipulat al publicului instruit, cumpărător şi cititor de literatură.

Metamorfoze şi fluctuaţii ale gustului

Aşadar, revenind: de ce anumiţi scriitori sînt preferaţi altora? Pentru că scrierile lor plac, satisfac o aşteptare latentă, se dovedesc adecvate evoluţiilor gustului, răspund căutărilor şi sensibilităţilor timpului. Sînt ele şi mai reuşite sub raport estetic? În multe cazuri, da, în altele – cine ar putea-o pretinde? Uneori, mai ales în zona de jos a „canonului" avem impresia arbitrariului. De ce cutare şi nu cutare, de ce X şi nu Y? Pentru că la nivelul percepţiei contemporane, antrenate de conflicte de interese, şocuri emotive, situaţii schimbătoare, curente incontrolabile de opinie, primele selecţii se constituie într-un joc de probabilităţi. Desigur, nu e vorba de o loterie, dar nici de o alegere raţională. Însă specific bătăliei canonice e că se află în continuă desfăşurare, că operează prin neîncetate „corecturi de traiectorie". Graţie acestor corecturi, judecăţile de circumstanţă sînt revizuite, iar aleatoriul e temperat. În orice caz, hazardul joacă un rol descrescînd pe măsură ce autorul „suie" în palmares. Cu cît ocupă un loc mai înalt, cu atît valoarea sa e mai sigură, ea fiind legitimată de judecata repetată a mai multor generaţii. Logica internă a sistemului privilegiază, în lungă durată, operele de calitate. Aceasta explică de ce în poziţiile canonice de vîrf nu ne confruntăm cu scandaluri majore. Pe de altă parte, de ce la nivelul mijlociu sau inferior, Neculuţă, Toma, Sahia, Cicerone Theodorescu, Davidoglu etc. n-au putut fi impuşi, în pofida faptului că operele le-au fost tipărite şi retipărite în numeroase ediţii şi au figurat ani de-a rîndul în manualele de şcoală. De ce Stalin însuşi, care a înfrînt maşina de război germană, n-a fost în stare să-i expulzeze din „canon" pe Dostoievski şi Bulgakov? Şi totuşi... Totuşi ar fi naiv să credem într-o justiţie imanentă!

În ultimii ani, odată cu răsturnarea dictaturii, instaurarea economiei de piaţă şi cîştigarea libertăţii de expresie, s-a declanşat şi la noi o veritabilă efervescenţă canonică. Ceea ce importă nu e radicalitatea unor opinii punctuale, nici reacţia inerţială a unor întîrziaţi. Semnificativ e însuşi faptul punerii în discuţie, fără inhibiţie, într-un context pluralist, a întregului corpus al valorilor consacrate! E vorba, în adevăr, şi de reevaluarea locului ocupat de unii autori pe post de clasici ori clasicizabili (M. Preda, Nichita Stănescu) şi de reînnoirea felului de a-i citi pe cîţiva „mari" (G. Călinescu, M. Sadoveanu) şi de ascensiunea în preferinţele generale ale unor marginalizaţi ori semi-anonimi înainte de 1989 (Voiculescu, Steinhardt, I. D. Sârbu etc.) şi de revenirea în forţă a scriitorilor din Diaspora (Cioran, Ionescu, Eliade, Monica Lovinescu, V. Ierunca, Petru Dumitriu etc.) şi de estomparea prestigiului unor răsfăţaţi de ieri (Beniuc, Jebeleanu etc.) şi de situarea tinerilor aspiranţi la notorietate din generaţia lui M. Cărtărescu şi a celor adiacente. Dezbaterea e şi va fi aprigă, dar, neîndoielnic, salutară şi inevitabilă. Pînă să dispunem de o imagine globală asupra „canonului", care să reflecte schimbările de climat şi mentalitate ale epocii post-comuniste, vor mai trece cîţiva ani. De-abia atunci vom cunoaşte consensul majoritar şi vom putea afla măsura în care viziunea noastră personală se apropie sau se distanţează de el.

© S. Gheţie

Ioana PÂRVULESCU
scriitor

Lupta lui Zosima cu Ferapont

Întotdeauna l-am preferat pe Zosima lui Ferapont...
N. STEINHARDT

Trăsătura distinctivă a canonului, cea care unește cele șase sensuri ale cuvîntului din dicționar și este vizibilă mai ales în canonul monahal, muzical, plastic și literar este norma constrictivă, repetabilă. Dacă stareţul Zosima din *Fraţii Karamazov*, cel care stabilea canoanele fiecărui călugăr era un anti-canonic *sui generis*, un anti-habotnic, un iubitor de oameni autentic, fratele Ferapont, în schimb, este hiper-canonicul stătut. Cînd îi prescrie unui monah bolnav, pe lîngă post și rugăciune, un leac mai puţin obișnuit „pe care-l știa el", stareţul Zosima a stîrnit vîlvă printre călugări și a atras chiar după moarte insinuările acuzatoare ale lui Ferapont. Omul, în concepţia lui Zosima, are libertatea să-și adapteze canoanele. Canonul e fix, omul e variabil și, ca aceste contrarii să se poată împăca, omul se supune în mod variabil fixităţii. Ferapont, în straiele lui de șiac, desculţ și cu lanţurile zornăind pe sub veșmîntul monahal, postind la nesfîrșit și rămînînd în genunchi mai mult decît toţi ceilalţi, „canonindu-se" ostentativ și culpabilizîndu-și semenii, este de fapt imaginea vie a canonului, canonul întruchipat și întrupat. Zosima este canonul umanizat.

Periodicele bătălii canonice care se dau în literatură sub diferite nume (de la celebra *Querelle des Anciens et des Modernes*, de pildă, pînă la nu mai puţin răsunătorul *Sturm und Drang* sau la disputa din critica literară americană contemporană) nu reprezintă altceva decît opoziţia dintre un Zosima cu simţul schimbării, al maleabilităţii și un Ferapont paznic al ordinii moștenite. După bătălie, urmașii lui Zosima se vor metamorfoza în aprigi Feraponţi și dintre învinșii urmași ai lui Ferapont s-ar putea ivi un nou Zosima. În bătăliile canonice adversarii își schimbă terenul odată cu schimbarea generaţiilor.

Cele șase probleme ale bătăliei canonice din critica americană actuală* sînt: relativitatea socio-psiho-istorică a valorii împotriva ideii de valoare intrinsecă; deconstruirea trecutului din perspectivă critică, critica prezentului, împotriva elogierii marilor creatori consacraţi; studierea textelor umile, dar solidare cu gustul majorităţii împotriva capodoperei alese de gustul elitei; literatura feminină împotriva listei canonizate de capodopere ale literaturii „masculiniste"; literatura altor rase decît cea albă împotriva literaturii albilor care deţin întîietatea; literatura marginală împotriva celei clasicizate, „serioase". E destul de greu de imaginat că în momentul în care noua paradigmă va învinge nu se va transforma la rîndul ei într-un canon, că nu se va „ferapontiniza" arătînd acuzator cu degetul critic către cei care nu i se supun întocmai. Etapele bătăliei canonice văzute în toată relativitatea ei sînt: atacarea canonului dat – decanonizare – recanonizare și din nou atac. Învingătorul de azi va fi învins mîine și va ataca poimîine.

Într-un articol din *Meridian* (U.S.A., nr. 1/1991), Nicolae Manolescu pune cîteva întrebări legate de „bătălia canonică". Nefiind retorice, acestea merită un răspuns, fie și atît de întîrziat și cu siguranţă parţial. Nu mă voi limita strict la literatură și voi da *canonului* înţelesul său cel mai larg.

Cine și în ce condiţii stabilește canonul?

Cine. Canonul nu este, în cazul marilor bătălii, individual. Nu există un singur stareţ Zosima care să îl impună pe cel „pe care îl știe el" și nici un singur Ferapont care să îl conteste în numele propriului canon „canonic". Marii scriitori, criticii cu autoritate, oamenii de știinţă recunoscuţi în breaslă au nevoie de discipoli, școli, reviste care să preia canonul și să-l răspîndească, să accepte un program explicit (Școala Ardeleană, Dacia literară) sau implicit („Școala" de la Tîrgoviște). Epigonii sînt, la rîndul lor, purtători de canon, infanteriștii bătăliei, cei care sînt uciși primii. În cazuri mai rare, mai ales în știinţă, noul canon poate porni simultan de la doi sau mai mulţi cercetători schimbînd și reperele ontologice ale timpului. Este cazul chimiștilor van't Hoff și Le Bel care, simultan și independent au arătat că anumite fenomene, de exemplu izomeria optică, nu pot fi explicate decît dacă se admite că valenţele atomului de carbon sînt orientate în spaţiu. Se impune astfel, în 1847, schimbarea canonului în chimie: apare stereochimia. La fel austriacul Erwin Schrödinger și tînărul fizician german Werner Heisenberg au publicat simultan articole privind una și aceeași descoperire (la care ajunseseră pe căi neasemănătoare) în două reviste germane diferite. Ideile lor preiau și dezvoltă ideile altor fizicieni (francezul de Broglie și danezul Bohr) ceea ce arată nu numai că un canon se datorează mai multor minţi, dar și că nu există neapărat *un loc* de naștere a canonului. Canoanele vieţii cotidiene ale secolului 20 ar fi fost cu siguranţă altele dacă n-ar fi existat în secolul 19 șapte inși care să depună simultan spre brevetare o invenţie proprie care se va numi telefon. A urmat un proces care a dat cîștig de cauză lui Bell și, cu un procent mai mic, lui Edison. În literatură problema paternităţii asupra unei „invenţii" a fost întotdeauna discutabilă: să ne amintim de pretenţiile lui Macedonski de a se considera primul poet simbolist și teoretician al curentului (un simbolism „complicat de instrumentalism") datorită articolului *Poezia viitorului* publicat la 15 iulie 1892, în *Literatorul* și a versurilor proprii „instrumentaliste" publicate doi ani mai înainte în aceeași revistă. Simbolismul unit cu instrumentalismul era considerat de Macedonski, cum se întîmplă cu orice canon abia ivit, „ultimul cuvînt al geniului omenesc". Iar astăzi, după ofensiva postmodernismului, discuţia asupra unui singur *eu* creator de canon devine cu totul neoperantă.

În ce condiţii. Între *Zeitgeist* și modă, între aerul timpului și orizontul de așteptare diferenţa nu e decît de accent. Ele hotărăsc soarta canonului: e necesar, se impune, rezistă sau, devenit insuportabil, pierde lupta. Există idei care „plutesc în aer" și devin viabile la sorocul potrivit, adică în epoca în stare să le primească. Cine își poate închipui futurismul, așa cum l-a definit Marinetti în manifestele din 1909 ori 1913 („domnia regnului mecanic", superioritatea „automobilului de curse" asupra „Victoriei din Samotrace"), cine și-l poate imagina apărut cu cîteva secole în urmă? Dar postmodernismul înainte de modernism?

Ce raport există între setul de criterii funcţional la un moment dar și autorii contemporani exemplari?

Ca să fie „exemplari", autorii trebuie să fie în armonie cu regula, să respire aerul timpului, să pactizeze cu duhul momentului. Cazul cel mai clar: Alecsandri. Inteligenţa și comoditatea l-au determinat să scrie aproape pînă la moarte ceea ce doreau/ erau în stare contemporanii săi să primească, iar succesul său a fost și el „exemplar". (Astăzi rezistă cel mai bine exact părţile pe care el n-a mizat și cu care n-a avut succes: o bună parte a prozei și corespondenţa, din care se vede de altfel că era perfect conștient de mecanismul creaţie-receptare așa cum îl vor defini, după un secol, teoreticienii.) Abia cînd autorii „exemplari" se hotărăsc să piardă publicul, să iasă din manual, să devină contra-exemple regulile se clatină și se schimbă. Paradoxul este că autorii exemplari sînt cei care pot schimba cel mai ușor criteriile momentului, dar făcînd-o își pierd exemplaritatea, emulii și epigonii (gest pentru care, dacă povestea e cu happy-end, viitorul mai mult sau mai puţin apropiat îi va omagia).

Dacă există o determinare extrinsecă a canonului, cum se leagă ea de inerţia lui intrinsecă?

Există așadar o dublă determinare din afară a canonului: spiritul timpului și „talentul personal" (autoritatea). Raporturile între ele variază, de la tolerare/juisare reciprocă (preţul succesului, plătit de ambele părţi) pînă la tolerare/iritare reciprocă (preţul insuccesului, plătit de ambele părţi, de asemenea). Inerţia canonului precedent e învinsă abia în momentul în care spiritul timpului schimbă masca, iar „talentul personal", bine sincronizat, se recunoaște imediat în noua mască. Chipul din prim-plan, personalitatea creatoare se adaptează, ca orice animat/animal, la mediu și se confundă cu fundalul, cu aerul timpului.

Ce concesii este obligat să facă elitismul populismului în stabilirea criteriilor?

În bătălia canonică actuală întrebarea ar fi socotită partizană pentru că, așa cum e formulată, se situează de partea elitismului (el, elitismul e obligat la concesii). Or, în destul de mărginitul orizont al așteptărilor noastre, în destul de tulburele aer al timpului, intră deopotrivă exigenţele elitelor și pretenţiile „populiste". În stabilirea criteriilor unui canon ambele părţi fac concesii, fie că sînt sau nu conștiente de asta. Un exemplu: ultimele două decenii ale comunismului românesc au impus canonul romanului politic ca formă de opoziţie și evaziune, căci, cum remarca Milan Kundera, prin însăși pluralitatea vocilor sale romanul se opune totalitarismului, vocii unice. Romanele nu erau întotdeauna ușor de citit: echivocurile, subînţelesul, epicul fărîmiţat și complicat la maximum, prin metode care urmăreau să înșele cenzura, duceau, automat, la un text ce nu putea fi pe gustul celor mulţi. Și totuși cozile la cărţi le depășeau pe cele de la portocale sau unt. Publicul făcea concesii scriitorilor și cumpăra cartea numai pentru stratul ei politic, pe care îl căuta frază cu frază, așa cum adolescenţii citesc romane dificile doar pentru paginile erotice. În măsura în care critica (= elita cititorilor) era conștientă de valoarea scăzută a romanului în sine și toţi îl lăuda, făcea, la rîndul ei, concesii gustului comun sau puternicei presiuni a orizontului de așteptare.

Care sînt constantele și care sînt variabilele (istorice) ale canonului?

Rostul canonului este să influenţeze (constrîngere sau modelare). Ca să o poată face el trebuie să funcţioneze fără sincope și să fie lipsit de contradicţii în interiorul propriului sistem. Cînd, în pașnica mănăstire, Ferapont începe, insinuant, să fie împotriva lui Zosima e de presupus că unii călugări nu mai respectau întocmai canonul impus de acesta. *Coerenţa* sau *armonia* lăuntrică este probabil cea dintîi constantă a canonului. *Accesibilitatea* ar fi a doua. Aceasta nu înseamnă nici simplu, nici primitiv, ci posibilitatea de transmitere a criteriilor lui, fie direct, fie prin verigile intermediare cele mai potrivite (școală, manuale, emuli, ecranizarea unei cărţi de succes etc.). O a treia constantă este capacitatea de cuplare/adaptare a canonului la spiritul timpului /modă/ orizont de așteptare, asemenea unui ceas care e potrivit să sune la o anumită oră. De aici încep însă variabilele, căci această „oră" e determinată de factori variabili: nivelul de civilizaţie și de cultură ale epocii, sistemul politic, necesităţile și idealurile momentului, jocurile de interese instituţionalizate etc. Cît a corespuns canonului artificial impus de puterea comunistă, poezia lui Dan Deșliu a fost publicată și premiată. Publicarea și premiul sînt în literatură semne ale concordanţei cu un canon. Dacă nu ajută cu nimic la menţinerea unui canon sau dacă îl amenință, cartea apare greu sau rămîne, subversiv, în sertar. Sertarul cu manuscrise e și el o constantă a canonului: zona interzisă.

Cît despre sfîrșitul bătăliei canonice: Zosima a murit înainte de Ferapont, iar cadavrul său a făcut pe mulţi să strîmbe din nas.

---

* Le rezum după Virgil Nemoianu, „Bătălia canonică – de la critica americană la cultura română", *România literară* nr. 41, 11 oct. 1990.

© S. Gheţie

© S. Gheţie

Liviu PAPADIMA
lector universitar

Profeţii deşarte

„Bătălia canonului" nu a început încă de-a binelea în România. Termenul de „canon", desemnează în aria beletristicii, în linii mari, corpusul de texte celebre şi, mai ales, de autori exemplari – la scară naţională sau universală –, recomandaţi şi studiaţi cu prioritate în şcoli, în universităţi, discutaţi cel mai amplu în istoriile literare, prezenţi în dicţionarele enciclopedice ş.a.m.d. Chestiunea canonului a stîrnit la noi un oarecare interes, deocamdată în cercuri destul de restrînse, în special între specialiştii în literatură, din învăţămînt sau din *mass-media*, pe de o parte dintr-o legitimă curiozitate faţă de temele fierbinţi occidentale şi dintr-un la fel de firesc impuls de racordare la „limbajul" transnaţional, pe de cealaltă din imperativul revizuirii tablelor interne de valori conturate în perioada comunistă. Însă atît specialialiştii învestiţi cu autoritate informală sau formală – am în vedere, întîi de toate, criticii şi istoricii literari şi profesorii de literatură, la nivel academic si preuniversitar – cît şi partenerii lor – cititorii rubricilor de arte şi literatură din cotidiane, ai tot mai precarelor reviste culturale, spectatorii şi ascultătorii emisiunilor de cultură umanistă televizate sau radiodifuzate, studenţii în litere, elevii de liceu – par încă să ignore încărcătura explozivă pe care o poate detona acest termen. M-a surprins, de exemplu, referirea explicită la tentativa de a construi un „canon şcolar" în cuvîntul introductiv al manualului „de tranziţie" de limba şi literatura română pentru clasa a XII-a din 1993, coordonat de Nicolae I. Nicolae. Autorii explică riscurile la care se expune o selecţie operată într-un context cultural instabil, în care „procesul de decantare a punctelor de vedere critice se află în curs de desfăşurare". În esenţă, ei prezintă „canonul" construit ca pe o prefigurare a canonului ce urmează să fie validat în timp de către o recalibrare a autorităţii critice, cu un optimism demn de invidiat într-un moment în care „canonizarea" instituţională este supusă, în Europa apuseană şi mai ales în America, unor asalturi contestatare dure, venite din multiple direcţii. Ne aflăm, cred, pe teren autohton, în faza prospectărilor conceptuale, în care dorinţa de a fi *à la page* în vocabular se compensează prin interesul de a afla ce anume este un canon şi, eventual, ce rost are şi cum funcţionează. Implicaţiile, politice, ideologice, filozofice şi, ca un corolar, mai cu seamă axiologice, răscolite de cîteva decenii de disputele purtate în Occident în jurul chestiunii canonului, rămîn deocamdată la noi în surdină. Democraţie, pluralism, emancipare, multiculturalism, autoritarism, elitism, eurocentrism, phalocraţie, *establishment*, marginalitate, subversiune, universalitate, relativism s-au tot încrucişat în focul noii *querelle*. Dincolo de miza concretă şi imediată, de politică culturală şi mai ales educaţională, încrengăturile argumentative împotriva sau în favoarea canonului răsfrîng neliniştea unei întrebări fără doar şi poate de prim rang: ce atitudine se cuvine să ia faţă de cultură omul contemporan?

Literatul post-totalitar resimte simultan oroarea faţă de lumea de ieri şi nostalgia hegemoniei culturale ● Chestiunea canonului – catapultă sau cal troian? ● Argumentele pro *sau* contra *răsfrîng neliniştea unei întrebări de prim rang: ce atitudine se cuvine să ia faţă de cultură omul contemporan? ● „Bătălia" va începe. Cum? În varianta „hard" americană sau în cea „soft" europeană?*

Sînt convins că această întrebare va fi tot mai răspicat pusă pe tapet la noi, sub presiunea mai multor factori. Ea germinează în deruta intelectualului umanist din România de azi format înainte de 1989, în tensiunea pe care acesta o resimte faţă de evoluţia contradictorie pe care a cunoscut-o domeniul său de activitate: pe de o parte, imensul cîştig al eliberării potenţialului creator de limitările prohibitive, pe de cealaltă, deprecierea bruscă a culturii majusculate, pierderea unui monopol de prestigiu şi de autoritate carismatică. Literatul post-totalitar resimte simultan oroarea faţă de lumea de ieri şi nostalgia unui model de societate aureolat de visul unei hegemonii culturale – sindromul Noica mi se pare unul dintre cele mai reprezentative. Va contribui negreşit la acutizarea amintitei întrebări primenirea generaţiilor, intrarea în arenă a tinerilor formaţi după căderea dirijismului cultural comunist, care privesc cu tot mai nervoasă nedumerire dilemele confraţilor lor mai vîrstnici. E iarăşi destul de previzibil ca o dispută de anvergură asupra atitudinii – sau atitudinilor – culturale să facă din chestiunea canonului catapultă sau cal troian. Nu m-aş hazarda însă să dau vreun pronostic mai nuanţat privitor la unghiurile de atac şi la alianţele strategice: va avea, de exemplu, prioritate varianta „hard" americană sau cea „soft" europeană? Aproximarea, o ştiu prea bine, e grosieră, însă cîteva diferenţe globale pot fi totuşi sugerate. La noi s-au făcut mai cunoscute luările de poziţie mai incisive, de dată mai recentă, de dincolo de ocean, dominate de problematica multiculturalismului, a presiunii grupurilor minoritare sau marginalizate, etnice, sexuale, politice, avînd un puternic *background* al luptei pentru putere. Destul de puţini ştiu că aceste campanii contestatare ale ultimelor decenii, pornind de la ideea multiplicării „canoanelor alternative" şi ajungînd pînă la respingerea *de plano* a însuşi principiului canonic, pînă la refuzul ierarhiilor de orice fel, au fost precedate de o „bătălie canonică" intens focalizată în Germania de la sfîrşitul anilor şaizeci şi începutul anilor şaptezeci. De coloratură reformistă, aceasta s-a concentrat în perimetrul didacticii literare, gimnaziale, liceale şi universitare. Obiectivul nu era, la acea vreme, într-un climat de febrilitate şaişoptistă, neantizarea canonului (sau a canoanelor), ci mai degrabă „salvarea" lui prin revizuiri de profunzime, nu doar ale corpusului de autori şi de texte curriculare ci în special ale criteriilor de selecţie şi ale metodologiilor de abordare. Pe scurt, punctul de plecare îl constituia constatarea erodării sau chiar a pierderii credibilităţii canonului literar educaţional perpetuat de tradiţie, punctul de sosire vizat fiind cel al recîştigării acestei credibilităţi. O atitudine similară se regăseşte la noi, mai timpuriu, în acuza de „ipocrizie" adusă de Lovinescu istoriei literare în *Mutaţia valorilor estetice*, într-un context însă sensibil diferit, în care profesorul de limbi clasice şi totodată mentorul orientării moderniste căuta să-şi justifice opţiunea pentru critica de actualitate.

O evoluţie „stadială", trecînd întîi prin etapa „reformistă" către cea „revoluţionară" ar fi, din punctul meu de vedere, mai firească şi mai utilă, răspunzînd deocamdată căutării stringente de repere în regîndirea sistemului educaţional. Dar cultura are propriile ratiuni, pe care raţiunea nu le cultivă. Între nevoia de a intra în dialog cu ceilalţi şi cea de a convorbi cu noi înşine nimeni nu poate impune priorităţi. Restul sînt profeţii deşarte.

Cosana NICOLAE
asistent universitar

Canoane şi (pre)texte feministe

Anul trecut a apărut în Statele Unite o antologie de proză purtînd numele provocator *Chick-Lit. Postfeminist Fiction*, a cărei copertă de culoare roz-asumat nu a scăpat privirii aprige a nici unui recenzent. La vremea respectivă, James Wolcott făcea în *New Yorker* un comentariu nuanţat despre „chick writers", scriitoarele... (ştim şi noi ce înseamnă *chick*) „postfeministe în rochii de seară, prea rafinate pentru nişte puicuţe şi prea sobre pentru a părea boeme".

Dacă autoarele cuprinse în antologia sus-menţionată reprezintă o altă gherilă de natură să dea noi fiori celor instalaţi confortabil în cadrele actualelor ierarhii, rămîne de văzut. În orice caz, folosind o retorică *pro domo*, se poate spune că una dintre cele mai interesante şi susţinute campanii de cuceriri canonice se poartă dintotdeauna, dar mai ales de cîteva decenii, dinspre lumea feminină. De dragul rigorii, iată patru unghiuri diferite care dau seama despre preocuparea constantă a scriitoarelor pentru conceptul de canon şi modificările operate în practica sa: propunerea lecturilor alternative (un prim exemplu de la începutul anilor şaptezeci – cartea lui Kate Millet, *Sexual Politics*, despre Norman Mailer şi D.H. Lawrence); extensiile canonice (antologii în care creşte proporţia reprezentării feminine); promovarea unor contra-canoane (de pildă, în 1985, Sandra Gilbert şi Susan Gubar au editat o antologie Norton cuprinzînd literatură de limbă engleză scrisă de femei); în fine, critica feministă deloc blîndă a noţiunii înseşi. A intra în canon sau, mai precis, a fi intrat în canon înseamnă a beneficia de anumite privilegii evidente. Printre păzitorii fortăreţei culturii înalte se numără critici influenţi, directori de muzee şi comitete de conducere sau, la alt nivel, cercetători ori profesori. Într-adevăr, o persoană „supusă" canoanelor apare în antologii care s-ar fi numit în epoca victoriană *Golden Treasury*, iar astăzi Norton sau Oxford. A fi publicat în ele înseamnă a obţine nu neapărat măreţie, dar, ceea ce este cu siguranţă mai important, un statut şi acces la marele public. Şi de aceea, fireşte, contează că doar puţine femei scriitoare au reuşit să intre între astfel de coperte, adică rame care să le asigure contemplarea estetică. Operele tradiţional valorizate, scrise de majoritarii DWEN (*Dead White English Males*), bărbaţi albi, englezi şi în mod standard nici măcar în viaţă, acţionează ca o putere colonială, un centru iradiant de percepţii cu efecte marginalizatoare neavenite.

Întrebările puse din perspectivă feministă variază de la „de ce trebuie canonul literar să cuprindă numai bărbaţi?" sau „serveşte oare acest concept vreunui scop util?", pînă la „este el inevitabil sau încercarea de a canoniza numai anumiţi scriitori, excluzîndu-le *pe altele*, are o motivaţie ce ţine de o anumită politică?"... O altă întrebare vine pe filieră franceză şi se referă, ca principiu generic, la existenţa sau non-existenţa unei scrituri feminine de natură să creeze şi să instituie diferenţe sau alte criterii pentru judecarea etern utopică a literaturii. Aici problema devine chiar complicată, pentru că bărbaţii s-au insinuat, apropriindu-şi un stil *ca şi cînd*, profitînd de eroarea genetică pe care o acceptă orice text literar în privinţa maternităţii sau paternităţii sale. Un exemplu clasic este *Eloise to Abelard* de Alexander Pope, însă cel mai sugestiv vine tot din spaţiul francez şi a fost citat de Beatrice Durand într-un volum despre bărbaţii „travestiţi" literar, *Men Writing the Feminine*. Pe scurt, intră aici în discuţie povestea care i-a servit lui Diderot ca sursă de inspiraţie pentru *La Religieuse*. Încercînd împreună cu prietenii să aducă înapoi în capitală un marchiz retras de supărare în Normandia, scriitorul compune o serie de scrisori semnate „Suzanne" pe care destinatarul le consideră reale, răspunzîndu-le cu cea mai mare seriozitate. În termeni actuali, avem în faţă un fel de test Turing în care un nobil erudit şi sofisticat, adaptat la codurile societăţii în care trăieşte, nu realizează că nu citeşte altceva decît epistole compuse de prietenii săi. Cu alte cuvinte, a fi masculin sau feminin nu reprezintă neapărat o urmă textuală. Speculînd mai departe ideea, s-ar putea dovedi la un moment dat că, de fapt, „Suzanne" a existat, fiind o tînără călugăriţă a cărei identitate trebuia protejată în faţa maicilor superioare, caz în care argumentul „diferenţei sexuale" ar putea deveni acela că *La Religieuse* exprimă în chip autentic suferinţa feminină. Sau... dacă s-ar descoperi subit că aceste scrisori ar fi doar un fals inteligent al unui colecţionar modern care a găsit ocazia de a se îmbogăţi peste noapte de pe urma lor, atunci s-ar ajunge din nou la argumentul travestiului literar. Însă, indiferent de transformări circumstanţiale, logice sau ideologice, nici un cuvînt din paginile iniţiale nu s-ar schimba.

În ultimă instanţă, fie că ajungem să canonizăm sau nu texte ca acesta sau oricare altele aflate pe un palier mai înalt, noi, cititorii *de ambe sexe*, ştim că trebuie să le acceptăm, să le apreciem, să beneficiem de pe urma lor, dar, mai presus de toate, să rămînem suspicioşi în privinţa lor.

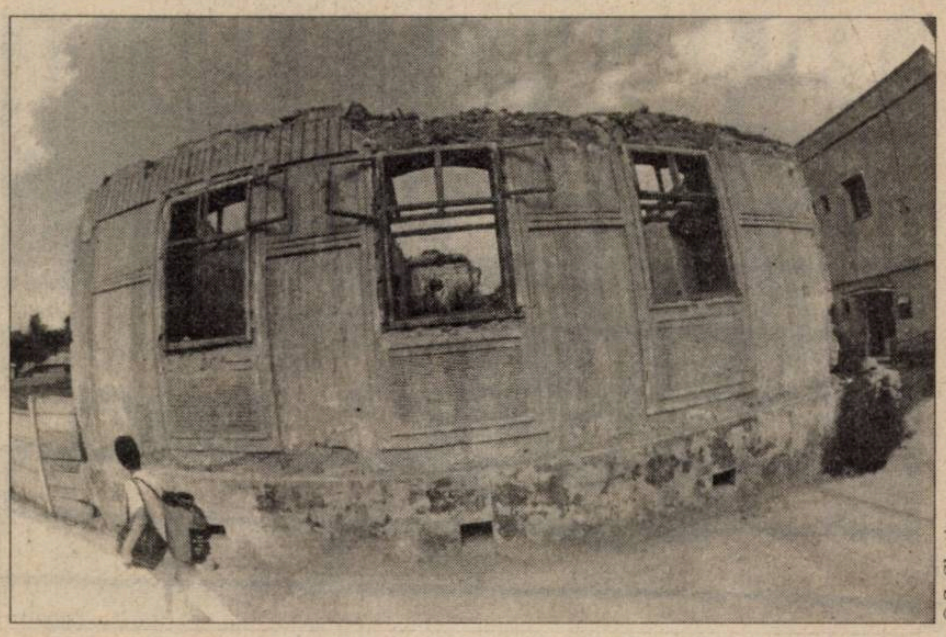

© S. Gheţie

Z. ORNEA

Scandalul anticultural de la TVR

Întotdeauna oamenii de cultură au căutat forme adecvate pentru întreţinerea dezbaterilor de idei. De mult, odată, pe vremea Junimii ieşene, Maiorescu şi prietenii săi organizau cicluri de prelegeri publice, repede devenite celebre, fiind mult frecventate. Obiceiul s-a păstrat pînă tîrziu dincolo de interbelic. Ciclurile de conferinţe organizate de Dimitrie Gusti prin anii douăzeci sau, apoi, la începutul deceniului al patrulea, de gruparea „Criterion" aveau atît de mare audienţă încît aula Fundaţiei Regele Carol I era supraaglomerată, iar uneori, pentru a satisface pe toţi virtualii audienţi, se repetau. Chiar mai tîrziu, prin anii cincizeci, pe vremea studenţiei mele şi după aceea, sala Dalles, aula Fundaţiei sau cea a Academiei erau insuficiente, ca spaţiu, atunci cînd conferenţiau Călinescu, Vianu sau Ralea. Genul acesta de întreţinere a climatului cultural e, neîndoielnic, o realitate apusă. Acum a apărut de cîteva decenii bune televiziunea şi aici s-a mutat locul ideal al unor astfel de înfruntări de opinii. Firește că asta se face în mod adecvat şi cu mijloace specifice. Ce sînt, la urma urmei, acele *talk-show*-uri decît modalităţi specifice ale unor necesare dezbateri de idei pe teme cultural-artistice?

Desigur, aici se pune, mai întîi, o chestiune de principiu. E vorba dacă televiziunea, adresîndu-se unei mase amorfe de telespectatori, mai îngăduie sau nu astfel de emisiuni. Altfel zicînd, sînt destui acei care consideră că, în stadiul actual al lucrurilor, cultura, un spaţiu elitist, n-are practic ce căuta pe ecranul televizorului, la care s-ar uita cei – mulţi – care desconsideră actul cultural sau nu se interesează de el. Oare aşa o fi? Să admitem drept cîştigătoare la scor acea opinie care aruncă la coş cultura, interzicîndu-i accesul în studioul televiziunii? N-avem, cumva, datoria morală ca prin intermediul televiziunii să întreţinem pentru toţi curiozitatea pentru cultura şi arta în sensul lor general? Întrebarea e retorică. Şi, totuşi, diriguitorii de azi ai televiziunii publice (naţionale) contestă acest adevăr, hotărînd eliminarea, şi din canalul al doilea, a tuturor emisiunilor culturale. Argumentul principal a fost că sondajele ar indica un procent slab de audienţă a acestor emisiuni culturale. Şi, în al doilea rînd, că ele sînt neprofesionist alcătuite, fiind – şi din cauza asta – pălite de vetusteţe. Dar cine nu ştie că aceste sondaje – rău, neprofesionist făcute – sînt, abia ele, false şi, deci, inconcludente? Iar calitatea acestor emisiuni, dacă unele sînt rău concepute, trebuie să fie remaniată. A le elimina însă pe toate e o decizie aberantă şi sfidătoare la adresa culturii. Înţeleg astfel de decizii în cazul posturilor comerciale de televiziune, deşi şi acolo (vezi emisiunea dlui Nicolae Manolescu la ProTV) se încearcă formule de contact cu cultura adevărată. Dar o decizie de acest fel la Televiziunea naţională (publică) e de neînţeles şi de neîngăduit. Însă factorii de decizie ai Televiziunii Române n-au pregetat să adopte, în luna iulie a acestui an, o nouă grilă a programului doi (pe cel dintîi cultura e neîngăduită din start), eliminînd, cu buldozerele, toate emisiunile culturale. S-au înregistrat proteste din partea oamenilor de cultură. Diriguitorii Televiziunii au respins aceste proteste, considerînd că ele se datoresc exclusiv scriitorilor (pe care dna Alina Mungiu-Pippidi i-a numit, în deriziune, „scriitoraşi"). De fapt, n-au protestat numai scriitorii. Să fi ajuns însă scriitorii atît de jos încît punctul lor de vedere în problemele culturii să poată fi desconsiderat cu totul şi încă în termeni invectivanţi? Totdeauna, la noi şi aiurea, ei au fost şi sînt elementul cultural cel mai activ, avînd, de aceea, drept să se rostească atunci cînd cultura e primejduită. Iar ceea ce se întîmplă astăzi la Televiziunea Română e, repet, un atac şi o sfidare la adresa culturii, împotriva cărora avem datoria morală de a protesta. S-a eliminat, aşadar, şi de pe canalul doi, orice emisiune culturală, aici fiind aglomerate seriale stupide, emisiuni distractive (de felul vulgarei „Camel Planet"), sport şi nu ştiu ce jocuri abracadabrante. Rezultatul e catastrofal şi, totuşi, dna Alina Mungiu-Pippidi exclamă triumfătoare, într-un interviu acordat ziarului *România liberă*, că sondajele (e iar invocată impostura acestor sondaje) ar indica o triplare a audienţei programului doi în perioada acestei veri. Nu cred în adevărul acestor sondaje. Apoi e de neacceptat să dăm proeminenţă prost-gustului. N-are Televiziunea Română şi rosturi educative în sensul bun, eficient al termenului? Cum se poate face asta în afara şi în detrimentul culturii? Să înotăm înnămoliţi în trivialitate absolută, sufocaţi de vulgaritate totală? Să nu mai fie tolerată cultura la televiziunea publică, sub motivaţia inventată că ea nu mai interesează publicul mare? Sînt convins, ca atîţia alţii, că aceste diagnoze şi prognoze sînt false, adoptate fiind de oameni care fie că nu agreează cultura, fie că se situează în afara ei. (Am auzit că nu ştiu ce şef de la departamentul programe al Televiziunii Române nu putea distinge între Camil Petrescu şi Cezar Petrescu, confundîndu-i pînă a crede că sînt una şi aceeaşi persoană.) Şi, totuşi, astfel de oameni învestiţi cu autoritate suverană iau decizii sfidător anticulturale, neîngăduind cultura în programele Televiziunii Române. E un scandal şi o impietate blasfematoare împotriva cărora nu vom putea protesta niciodată îndeajuns.

S-a tot sperat că noua grilă de programe, de toamnă pînă în vară, va restabili lucrurile, reinstalînd valoarea şi, deci, cultura la locul ei. În amintitul interviu, dna Alina Mungiu-Pippidi, sigură pe sine, vesteşte că, de fapt, segregaţia grilei de vară tinde să se permanentizeze. Exemplul invocat, R.A.I., pe a cărui grilă n-ar fi decît sport, ştiri, filme, jocuri şi o emisiune religioasă e deplin concludent pentru ceea ce va aduce grila de program a canalului doi. E drept că dna Alina Mungiu-Pippidi adaugă, încurajator, că „noi nu o să mergem atît de departe". Dar e evident, din ceea ce spune mai încolo, că nu se va face loc emisiunilor culturale. E probabil că va fi programată o emisiune culturală concepută şi realizată de dl Cornel Todea. Mă îndoiesc de calitatea ei (m-am convins de asta vizionîndu-i emisiunea similară pe postul Tele7abc) – neavizat, confundînd frecvent valorile, de vreme ce între dl Gellu Naum şi I. Toboşaru nu e nici o deosebire, deşi distanţa e aici astrală. Se menţine, deci, opinia dlui Radu Nicolau, directorul programe din Televiziunea Română, că, în fapt, emisiunile culturale s-ar adresa unei elite, fatalmente restrînse, şi de aceea locul lor nu e pe ecranul televizorului care aşteaptă publicul mare. Se optează, aşadar, pentru incultură şi antidemocraţie. Pentru o ţară al cărei popor abia a scăpat din tenebrele dictaturii, a-i interzice posibilitatea reflexiei pe teme cultural-artistice şi general educative – prin intermediul televiziunii publice, cel mai mediatic instrument – e, pur şi simplu, o măsură catastrofală. Şi nu cred în opinia dnei Alina Mungiu-Pippidi că ne apropiem de Occident cu „normalitatea" unei astfel de fizionomii a televiziunii publice. Vulgaritatea, kitsch-ul, sălbăticia instinctuală de care sînt alarmate şi spiritele lucide din Occidentul Europei sau din S.U.A. nu trebuie promovate la noi sub pretextul contraproductiv că astfel ne sincronizăm cu Apusul. Dimpotrivă, vom obţine un astfel de necesar record al sincronizării numai contribuind – prin efort educaţional şi cultural – la valorile adevărate ale democraţiei occidentale.

Scandalul ofensivei anticulturale de la Televiziunea Română trebuie să înceteze. Iar oamenii de cultură trebuie să recapete, acolo, demnitatea cuviincioasă pe care o binemerită.

Ion MANOLESCU
asistent universitar

A accepta indecidabilul

Literatura nu mai este privită ca o instituţie monolitică ● Mai este utilă noţiunea de canon?

Într-o perioadă în care literatura nu mai este privită ca o instituţie monolitică, iar distincţia dintre palierele sale (înalt/jos, cult/trivial, academic/de consum) a devenit inoperantă, utilitatea noţiunii de canon intră ea însăşi în discuţie. Deşi o parte din noi continuă să crediteze canonul cu autoritate axiologică şi să vorbească de „Marile Cărţi ale Literaturii" ca şi cum umanismul încă ar mai fi o mişcare vie şi nu un subiect de şcoală printre atîtea altele (v. antologia lui Leslie A. Fiedler şi Houston A. Baker Jr., *English Literature Opening up the Canon*, 1981), hibridizarea sistemelor de validare şi relativizarea postmodernă a ierarhiilor au condus la o serioasă fracturare a acestui tip de percepţie.

Unul din argumentele pe baza căruia utilitatea noţiunii de canon poate fi chestionată ţine de ceea ce s-ar putea numi *universalizarea idecidabilităţii* în postmodernism. Conceptul de *indecidabilitate* e introdus în 1931 de matematicianul Kurt Gödel şi face parte din aşa-numita *teoremă a incompletitudinii*. Aceasta afirmă că o propoziţie e indecidabilă dacă, avînd un sistem de axiome ce guvernează o multiplicitate, propoziţia respectivă nu este nici o consecinţă a acestor axiome, nici nu intră în contradicţie cu ele, nu este nici adevărată, nici falsă, prin raport cu ele. În esenţă, teorema lui Gödel susţine că orice sistem suficient de „puternic" este incomplet prin chiar natura „puterii" sale; reformulată de Douglas Hofstadter, ea stabileşte că toate enunţurile axiomatice ale teoriei numerelor includ propoziţii indecidabile (*Gödel, Escher, Bach. An Eternal Golden Braid*, 1979). Cu alte cuvinte, există adevăruri ce aparţin teoriei numerelor şi care nu sînt demonstrabile în interiorul sistemului.

Transferînd teorema din cîmpul matematicii şi al logicii în cel literar, se pot enunţa nişte ipoteze (concluzii?) pe cît de spectaculoase, pe atît de inconfortabile. Una ar fi aceea că, dacă de fapt consistenţa *nu* este proprietatea subînţeleasă a nici unui sistem formal, ci depinde de interpretarea ce i se propune, atunci literatura ar trebui înţeleasă exclusiv pe principiile receptării. Într-o astfel de situaţie, multiplicarea postmodernă a perspectivelor de lectură creează sisteme de validare alternative ce deschid, conflictualizează sau anulează canonul printr-un supliment de „democraţie".

O a doua concluzie ce se poate desprinde din racordarea teoremei lui Gödel la literatură ar fi aceea că, dacă imaginaţia este indecidabilă, cu alte cuvinte, nici adevărată, nici falsă, atunci literatura îşi pierde orice identitate, iar autorii, cititorii şi interpretările se oglindesc la nesfîrşit într-o mişcare intertextuală şi inter-iconică. Ca urmare, etajele literare devin permeabile şi permutabile, „valorile" – unităţi fluctuante şi reciclative, iar canonul – un construct restrictiv şi insuficient, menit a legitima nişte ierarhii prefabricate.

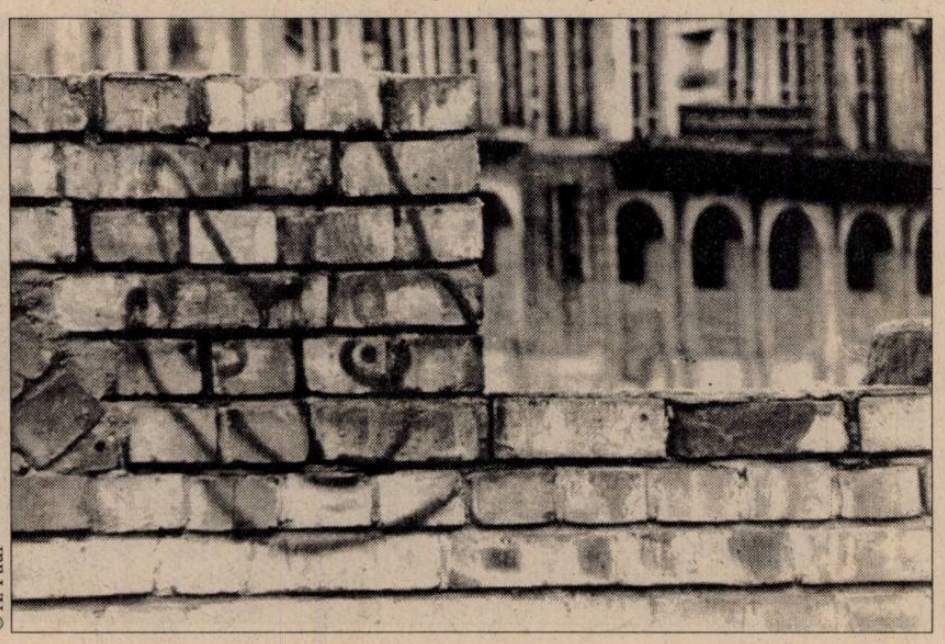

© A. Paul

În ultimă instanţă, „slăbiciunea" canonului poate fi explicată şi prin dispariţia în postmodernism a oricăror surse favorizate. Pentru Paul de Man, de pildă, nu mai există principii care să fie considerate *a priori* privilegiate, cum nu mai există nici structuri care să funcţioneze exemplar pentru alte structuri; postulatele de ierarhizare ontologică s-au spulberat, devenind la fel de eronate şi mistificatoare (v. cu precădere a doua ediţie din *Blindness&Insight. Essay in the Rhetoric of Contemporary Criticism*, 1983).

Relaţia inter-dependentă şi auto-reciclativă dintre *adevăr* şi *fals* (pe care, în ultimele decenii, filosofia deconstructivistă o cercetează consecvent) împiedică deci delimitarea univocă a valorilor pe care canonul îşi propune să le reflecte. Din moment ce, la capătul drumului, nu se întrezăreşte nici un adevăr pre-existent prin care ierarhiile să i se legitimeze îndeajuns de convingător, singura cale de a perpetua canonul rămîne aceea de a-i accepta caracterul indecidabil şi de a-i negocia în permanenţă componentele. În măsura în care o asemenea perpetuare mai este necesară.

Anca MANOLESCU

DESORIENTATIO

În articolul său din *România liberă* referitor la „catedrala neamului", Petre Mihai Băcanu spune că, în ciuda terenului imens solicitat de Patriarhie pentru construcţie – riscînd să strice compoziţia parcului Carol – ea are să aibă un loc prea strîmt pentru ca altarul să poată fi amplasat către răsărit; problemă pe care Patriarhul ar fi rezolvat-o, declarînd că va da dispensă de orientare necanonică acestui spaţiu eclezial emblematic. Poate că responsabilii Bisericii – partizani ai proiectului – deţin secretul unei alte direcţii pentru „mîntuirea neamului", diferită de cea pe care merg toţi creştinii către Eschaton. Poate că românii, fiind nişte „creştini dinainte de creştinism", au o singularitate ireductibilă nu numai în ce priveşte începuturile ci şi drumul către ţinta ultimă. Vor fi, oare, iarăşi privilegiaţi datorită acestei soluţii originale de traseu?

Pentru nişte reprezentanţi ai Ortodoxiei – pentru unii care dezvoltă permanent retorica „dreptei orientări" în ce priveşte credinţa, a fidelităţii faţă de depozitul prim al tradiţiei creştine şi faţă de „duhul" ei – nonşalanţa cu care neglijează ori adaptează simbolismul liturgic e amuţitoare.

Un soi de materialism, cît se poate de dialectic, pare să le conducă deciziile. Nu numai că biserica „reprezentativă" a Ortodoxiei româneşti (noţiune deja profund ambiguă) ar sufoca sub dimensiunile ei gigantice posibilitatea rugăciunii şi a unui eficace dialog liturgic preot-credincioşi*. Mitul excelenţei cantitative, odată pus în mişcare, tinde să vicieze, cu o viteză remarcabilă, şi datul calitativ cel mai important al spaţiului eclezial, al gestului creştin, al unei doctrine care nu încetează să dezvolte semnificaţiile îndreptării către „răsărit". Încotro se vor dirija cei 11 000 de reprezentanţi ai neamului pentru a întîlni „Răsăritul cel de sus"? Spre sud, spre nord, spre vest? Ce fel de „responsabili" ai Ortodoxiei mai sînt cei care ar propune şi ar gira o atare soluţie?

În 1993, am văzut la Bogdan-Vodă – în Maramureş – noua biserică în construcţie; mătăhăloasă şi înspăimîntător de urîtă, ea şedea imperios perpendicular pe fragila navă de lemn a bisericii vechi, blocînd călătoria spre răsărit a altarului ei. Cînd l-am întrebat pe preot despre strania direcţie nordică, a invocat acelaşi motiv cu al „catedralei neamului"; lăudîndu-se, în plus, că e singurul care îndrăzneşte să construiască fără nici un fel de aprobare: nici de la superiorii săi ecleziastici, nici de la Comisia Monumentelor, nici de la Primărie. Credeam pe atunci că oficialităţile locale ale Bisericii, cutremurate de această distorsiune, vor interveni prompt, sonor, explicînd eroarea şi pericolul ei. Astăzi, preotul de la Bogdan-Vodă nu mai are nevoie de aprobare; el posedă o „înaltă" confirmare pentru iniţiativa sa. Patriarhul încearcă să îl copieze, fără nici un fel de aprobare de la tradiţia proprie.

© S. Gheţie

ORIENTATIO

Am putea invoca – rezumativ – această tradiţie apelînd la metodica argumentaţie a lui Toma de Aquino. „Se cuvine să dăm slavă cu faţa îndreptată spre răsărit: în primul rînd, pentru a arăta majestatea divină, manifestată nouă prin mişcarea cerului, mişcare ce porneşte din răsărit; în al doilea rînd, pentru că paradisul terestru a fost aşezat la răsărit şi pentru că acolo încercăm să ne reîntoarcem; în al treilea rînd, fiindcă Christos, Lumina lumii e numit «Răsărit» de către profetul Zaharia şi fiindcă, după spusele profetului Daniel, «s-a suit în cerul cerurilor, la Răsărit»; în al patrulea rînd, în sfîrşit, fiindcă din răsărit va veni El în vremile din urmă, după cuvintele *Evangheliei* lui Matei: «precum fulgerul iese de la răsărit şi se arată pînă la apus, aşa va fi şi venirea Fiului Omului»". Dar poate că Toma de Aquino nu are destulă prestanţă pentru ierarhii români. E un doctor catolic şi scrie, pe deasupra, într-o perioadă cînd Apusul se „rupsese deja de trunchiul ortodox". Cu toate astea, ca unii ce vorbesc adesea despre „liturghia cosmică", despre „ordinea sfîntă a firii" – la care e atît de sensibilă credinţa Răsăritului creştin –, ar fi de aşteptat ca aceşti ierarhi să nu treacă cu atîta uşurinţă peste suportul simbolic oferit de funcţionarea lumii terestre. Cum rămîne atunci cu ţăranul (şi cu poporul) român a cărui viaţă în armonie cu ciclul zilei, al anotimpurilor, al cerului este copios utilizată pentru a-i demonstra religiozitatea nativă? Şi cum rămîne iarăşi cu „sensibilitatea eschatologică" proprie ortodoxiei dacă, în catedrala neamului, venirea în slavă a lui Christos va fi aşteptată pe o direcţie inadecvată?

Dar să-i lăsăm pe catolici, atît de „uscaţi" în sintezele lor! Să invocăm un răsăritean, pe Origen. „Pentru că patru sînt punctele cardinale, miază-noapte, miază-zi, apus şi răsărit, cine nu ar recunoaşte de îndată că răsăritul ne arată limpede direcţia în care trebuie să ne rugăm, el fiind simbolul sufletului ce priveşte spre înălţarea Luminii celei adevărate" (*Tratatul despre rugăciune*). Comentînd pasajul, J. Hani (*Le Symbolisme du temple chrétien*) ţine să precizeze, clasificator, cele trei paliere pe care joacă simbolismul orientării rituale: „în plan fizic, se referă la locul de unde se ridică soarele şi la cetatea Ierusalimului; în plan interior, la „buna voire" şi la „drumul drept" invocate de Evanghelie; în plan spiritual, la „Soarele dreptăţii", la „Lumina vieţii", la „Cale", adică la Christos". Pot oare ierarhii români să negocieze cu toate aceste referinţe şi cu simbolismul lor? Pot ei risca să contrarieze întreaga hermeneutică creştină privitoare la direcţia rugii? Îşi pot ei permite să transforme orientarea rituală într-o indiferentă abstracţiune, lipsind gestul religios de „carnea" lui semnificantă? Dar poate că nici Origen nu e destul de convingător. În fond, după ce a dat prima mare sinteză de problematică şi comentariu creştin – atunci cînd noua tradiţie nu avea încă un limbaj doctrinar competitiv cu al celorlalte credinţe şi curente de gîndire –, după ce a formulat mari teme ale căutării contemplative, el a fost condamnat de un sinod drept „intelectualist" în vreme ce lucrările sale continuau să circule, să fie utilizate sub numele altor autorităţi, să fie „jefuite" cu ardoare, cum spunea cineva.

Să ne referim, atunci, la textul slujbei de sfinţire a bisericii (în *Arhieraticon*, 1993, ed. Institutului Biblic al B.O.R.). La pag. 152: „iar noi, făptura ta văzînd-o şi soarele în toate zilele înnoind-o, te slăvim pe Tine, Soarele adevăratei zile şi lumina cea neînserată". Şi la pp. 160 - 161: „îngenunchind, arhiereul se roagă cu faţa către răsărit: ...Cel ce locuieşti întru lumina cea neapropiată... nu strica aşezămîntul tău pentru necuviinţa noastră".

Dar, în cazul de faţă, nu Dumnezeu strică... Tocmai necuvenita dispensă e cea care ar...

Oricum, textul ne arată ce sens vertiginos are direcţionarea „orientală" a spaţiului eclezial. E vorba despre o dimensiune care taie lucrurile de-a curmezişul alcătuirii lor perisabile, o dimensiune „metafizică" ce nu are de a face cu ciclurile devenirii unanime. „Perpendiculară" pe planul lumii, ea leagă fiinţa de lumina increată, de abisul reverberant al transcendenţei. E o cale ce se propune realizării interioare; e dimensiunea pe care fiinţa poate fi transformată, înnoită, antrenată într-o mereu relansată înaintare.

ADAPTĂRI ?

Cînd e vorba despre toleranţă religioasă, oficialităţile ortodoxe o aprobă din vîrful buzelor dar atrag imediat atenţia că, printre sectele care încep să se înmulţească în România – toate pernicioase în sine –, multe sînt de-a dreptul „satanice": ele utilizează adeseori simboluri şi concepte creştine maleficiate prin *inversiune*.

Nu mi-ar trece nicicum prin cap să alătur asemenea practici de problema orientării „catedralei". E limpede că nu atare scandaloase scopuri ar dezorganiza simbolismul spaţiului ei. Ci doar ambiţia de a obţine o clădire identitară, unde efortul spiritual ar fi prejudiciat de dragul exigenţelor ideologice. Nu „prinţului acestei lumi" îi sacrifică promotorii proiectului, ci doar „acestei lumi" şi ambiţiei proprii de a orchestra cu pompă idealuri mundane. Totuşi, dacă „planetara" societate în care trăim astăzi e agitată de dezordini, de crize, de pierderea reperelor (o temă des valorificată de cei ce prezintă Ortodoxia drept panaceu şi refugiu), nu e oare cam nepotrivit ca tocmai nişte ierarhi „drept-credincioşi" să sporească *dezorientarea*, introducînd-o pînă şi într-un spaţiu care, teoretic, nu aparţine acestei lumi?

Dar poate nu e vorba de ceva atît de grav. Poate că situaţia e ţinută sub control şi nu avem de a face decît cu o „adaptare" a practicii liturgice, cu un *aggiornamento* (e un termen care stîrneşte surîsul superior al teoreticienilor ortodocşi: după ei, el e o „invenţie" catolică de care Ortodoxia, tare pe continua sa legătură cu originile, nu are nevoie). Aşa că mai bine nu îl folosim. Să spunem că ar fi vorba doar despre o „aducere la zi" a spaţiului eclezial, care trebuie să oglindească acum nu atît un sanctuar celest, cît o imagine de reclamă, retoric „îmbunătăţită", a neamului.

***

Mari tradiţii religioase au cunoscut adaptări ale orientării rituale. Începînd cu perioada Imperiului mijlociu, Egiptul vechi a trecut de la orientarea solstiţială (solară şi stelară) proprie doctrinei de la Heliopolis la o orientare preponderent echinoxială, de inspiraţie osiriană. Muhammad care adoptase întîi orientarea spre Ierusalim, a optat apoi definitiv pentru *quibla* decisă de Mecca. Dar în cazurile menţionate, ca şi în altele, raţiuni şi interpretări religioase, accente diferite puse *în interiorul* tradiţiei au lucrat, îndreptăţind – ori făcînd măcar semnificativă – noua direcţie.

Pe cînd, în cazul de faţă, nu e vorba decît de încercarea de a impresiona vremurile, de o adaptare superficială la mult hulita „modernitate". Cu riscul de a-şi contraria tradiţia, proiectul catedralei vrea să ardă etapele, să surclaseze „concurenţii" vestici cu propriile lor mijloace: reduse, prin forţa lucrurilor, la o iresponsabilă butaforie.

---

* Trebuie să fac, relativ la textul din numărul trecut, o rectificare: proiectul pentru „Catedrala Neamului" prevede, cum se ştie, nu o capacitate de 10.000 de persoane ci de 11.000. Probabil că am reţinut primul număr ca fiind mai impresionant pentru că e rotund; al doilea, în schimb, e asociat de amintirile şcolare victimelor răscoalei din 1907 (al căror număr, spune Lucian Boia în *Istorie şi mit...*, a fost mult exagerat). În fond, poate intră şi ele în categoria martirilor neamului...

© S. Gheţie

Album

Jurnal de călătorie

Acasă şi pereţii tămăduiesc

Eu sînt studentă a statului român la Budapesta. Dat fiind faptul că Alexandru e băieţelul meu, şi el e student al statului român la Budapesta. Acum, după bacalaurearea grădiniţei, a început să stîlcească româna. Aşa că l-am dus la mama acasă la Zalău ca să nu pierdem capacităţile poliglote familiale (noi sîntem un amalgam de etnii)...

Dacă mergi cu trenul dus-întors Budapesta – Cluj, cu internaţionalul Claudiopolis, te costă cam 70 de dolari de căciulă. Aşa că mai bine te uiţi în jur la ceilalţi călători şi faci ca ei: iei un bilet dus-întors pînă la graniţă, la Biharkeresztes, apoi iei alt bilet dus-întors de trecere a graniţei, apoi te dai iar jos din tren la Episcopia Bihor şi iei iar un bilet dus-întors, în lei, pînă la Cluj. Una peste alta drumul te costă numai 35 de dolari. Poate să te coste mult mai puţin dacă ştii cum să-i iei pe controlorii maghiari şi români, cum a făcut tovarăşa noastră de compartiment care a scăpat cu vreo 7 dolari (numai dus). Eu nu ştiu cum să-i iau, aşa că am coborît şi urcat din tren pe sub nasul lor, am răcnit la ei să mă lase în pace că n-am ce bacşiş să le dau că-s săracă şi ce e cu nesimţirea asta!

După mult tam-tam ne-au lăsat în pace. Peisajul e spectaculos după ce treci graniţa: dealuri, păduri, cîmpuri îngrijite, cu tarlale, frumos aliniate, defileuri, tunele în care îţi ţii geanta strîns lîngă corp că dacă vin hoţii... Nu vin hoţii deloc. Oamenii sînt calzi, vor să parlamenteze, vor să te ajute şi tot timpul se scuză. Se scuză că nu au condiţii, că nu au mîncare aşa de bună de pus pe masă la musafiri, că politicienii sînt cum sînt, că sînt gropi în asfalt, că Funar ne face de rîs... La Cluj am avut multe conversaţii interesante. Cineva, o intelectuală, ne-a spus că viitorul e sumbru. Că e înfiorător că francmasonii şi mafia evreiască controlează lumea. Că numai gîndul că noi, bieţi oameni de rînd, sîntem neputincioşi ca frunzele plutind pe pîrîu o face să fiarbă de indignare. Altcineva, o tînără femeie de afaceri, ne-a spus că e îngrozitor cît de coruptă e lumea aici: a dat 150.000 lei SANEPID-ului ca să deschidă un chioşc şi alte 500.000 şpagă tot SANEPID-ului ca să poată să îl pună în funcţiune. Că îi vin pe cap cu tot felul de amenzi care nu se ştie în buzunarul cui intră... Ne-am cam speriat. Eu venisem acasă ascultînd de Liza, colega mea din Ucraina, care a zis că acasă şi pereţii tămăduiesc...

Ella VEREŞ

Talentul lui Cehov

Recent, într-o duminică, analistul politic cel mai cunoscut din România, om fără de teleodihnă, intelectualul care apare pe „nicul ecran", într-o săptămînă, mai des decît Ceauşescu într-o lună, ceea ce nu mă supără fiindcă astfel noi toţi „presarii", cum ne ziceau la „secţie", ne luăm o revanşă asupra acelor vremuri de cult pustiitor al personalităţii, a făcut o declaraţie pe cît de şocantă, pe atît de plăcută; întrebat cu multă grijă în elan – ca o chestie de indiscreţie ludică şi pudică – dacă dîrza sa opoziţie la actualul regim nu s-ar explica prin nerespectarea unor promisiuni pe care Preşedinţia de azi i le făcuse într-o campanie electorală unde nimeni nu susţinuse mai cu foc schimbarea, şi două zile, după alegeri, nimeni nu se bucurase de ea pînă la euforia care echivala căderea la vot a lui Iliescu cu aceea, sub gloanţe, a lui Ceauşescu, – „simplul analist" a răspuns de-ajuns de coerent că „nici vorbă"... „În fond, ce mi s-ar fi putut promite?" s-a autocontemplat, narcisiac, întrebatul. Şi a urmat saltul: „A, dacă mi s-ar fi promis talentul lui Cehov...!" Al cui? Să fi auzit bine? Omul n-a mai repetat şi nici interlocutoarea sa nu părea electrocutată ca mine, încă superstiţios al culturii.

Ca unul care citesc zilnic mai tot ce emană minţile inexpugnabile ale editorialiştilor bucureşteni, i-aş fi cerut s-o repete: „Al cui talent?" Fără să dau nume – sînt toţi cunoscuţi ca naţionala de fotbal, ceea ce iar mă bucură – îmi e cu neputinţă să leg şi să lipesc de vreuna dintr-aceste înalte feţe ale religiei noastre laice (lectura ziarului de dimineaţa, aşa o numise încă Hegel!) aspiraţia spre talentul lui Cehov. Nu-i nimic injurios în afirmaţia mea. Microbist în ale fondurilor şi semifondurilor din gazete, mă gîndesc desigur la cîţiva scriitori care le-ar sta icoană respectivilor atleţi ai cuvintelor, dar Cehov, jur pe acest pix, nu mi-a trecut prin cap. E, de altfel, o caracteristică a acestor editorialişti, e aproape o calitate, aceea de a nu păcătui prin livresc, prin „literatură", prin stil şi alte păcate din tinereţea publicistică petrecută – sistematic şi uneori strălucit – în „Siberia aceea a spiritului". Şi atunci, de unde pînă unde Cehov? E un şoc, în sine, la ora asta antimuscălească, profund românească, echivoc europeană. Oximoronic, îmi place, îl înţeleg – cu atît mai mult cu cît analistul a scris nu o dată că modelul lui gazetăresc e Nae Ionescu. Nae Ionescu ca articler şi Anton Pavlovici ca scriitor, dacă nici asta nu e un oximoron în aspiraţii, atunci care e? Numai că în cazul de faţă se întîmplă ceva foarte interesant: nici un rînd, „la zi", al aspirantului nu lasă să se întrevadă o asemenea tînjire mai mult decît flatanţă; o logică nu prea complicată cere ca, în absenţa unui talent cehovian, tînjirea după acel ideal estetic să lase urme, apăsare, consecinţe în scrisul aspirantului. Nu lasă. Nu lasă neam. Cine-i citeşte mai mult decît atent editorialele – aş zice: zilnic! – nu găseşte nici un firicel de concizie, nici o păpădie de delicateţe, nici unul din clişeele chiar valabile ale modelului; dimpotrivă – şi dacă sîntem cît de cît cu gîndul la Cehov nu voi detaila acest „dimpotrivă" şi nu-l voi exemplifica fiindcă nu mi se pune pixul, atîta grosolănie în sentiment şi analiză e adunată acolo, că parcă nici Nae Ionescu nu ar fi mulţumit; în lumina tiparului sau a telestudiourilor, nu se descoperă nici o urmă sau o intenţie de modestie stilistică şi fizică; nici un dezgust faţă de vulgarităţile zilei (şi poate exista dor de Cehov fără acest dezgust?), nici o pală de ambiguitate, nici o autoironie fertilă – doar o falsă umilinţă, din ce în ce mai crispantă – nici un recul în grandomanie, reculul care-l făcea pe Anton Pavlovici ca, ori de cîte ori cineva începea să-l elogieze, să roşească penibil şi să întrerupă persoana: „...nu vă supăraţi, cînd aţi venit la mine, la magazinul din colţ se vindea marmeladă?" E atîta lipsă de cehovism în scrisul şi purtările analistului nostru inconturnabil încît aspiraţia spre acela pare curat metafizică. El face zi şi noapte cam tot ce trebuie pentru ca acest har să nu-i cadă pe cap. Pînă la Cehov, îl omoară politica, şi ea oximoronică, a unui „năism" de stînga. Altfel, cehovian vorbind, fireşte că omul are părţile lui, ca tot românul – căci de aceea îl citim zilnic şi-l citäm nu o dată, nu?

E şi ceea ce înduioşează, dacă tot nu putem trăi fără aceste nuvele, schiţe şi vodeviluri ale celui care stă în faţa noastră, pe primul raft, între Tolstoi şi Dostoievski, fără a fi nici cu atîtica strivit de Karamazovi şi Ivan Ilici, bulversîndu-ne privirea dîmboviţeană, încremenită în fandacsia că doar romanul mare şi gros decide. În fond, mai mult sau mai puţin oneşti în duplicitatea duioşiilor noastre ironice, ideea faimosului analist e fertilă şi feerică: o lume de politicieni promiţînd în campania lor electorală celor care îi susţin talentul lui Cehov, sau Rebreanu, sau Ionesco, fiecăruia într-adevăr după gust şi nevoi, iar după luarea puterii chiar acordîndu-l, iată „un pact" mai realist decît cel dintre Faust şi Mefisto, un scenariu demn de „Miracolul la Milano" din care un Woody Allen ar scoate un musical pe cinste. De mult susţin, în pofida unor evidenţe, că scenarişti ca acei din ţara lui Kir Ianulea nu are Hollywoodul nici dacă stă în cap.

Radu COSAŞU

Bazar

Presa şi magia

Vrăjitoarele române, mai bine-zis cele urbane, de Bucureşti şi Ploieşti, sînt foarte preocupate de imaginea lor în presă. În aproape fiecare din cotidianele bucureştene, la capitolul *Diverse*, poţi citi cîte un anunţ de genul: *„Ghicesc în cărţi, vă ajut în orice problemă, prin magie albă"*. Nu toate anunţurile sînt la fel de impersonale. Unele din ele o scot cu claritate în evidenţă pe profesionista făcăturilor şi desfăcăturilor: *„D-na Margareta ghiceşte în cărţi şi cafea şi are anumite plante pentru anumite cazuri."* Persoana a treia însoţită de „d-na" o introduce reverenţios pe protagonistă. Nota de mister şi ambiguitate, adecvată unei vrăjitoare, este păstrată de repetiţia adjectivului *„anumite"*. Alte specialiste într-ale farmecelor sînt mai explicite şi mai mulate pe nevoile pieţei: *„Ana Matei (Dochia-român) dezleagă blesteme, cununii, aduce prosperitate firmelor, vindecă boli."*

Ghicitoarele şi fermecătoarele nu se mai mulţumesc, însă, să ne integreze doar în viaţa de afaceri a clienţilor lor. Ele aspiră la propria lor existenţă economică tumultoasă. Nemaiajungîndu-le asocierea aleatorie din anumite nopţi, la anumite bălţi scăldate în lumina lunii, vrăjitoarele vor să-şi facă, nici mai mult, nici mai puţin, decît un sindicat. Rolul acestuia este să le aleagă pe cele adevărate, adevăratele descendente ale mamei Omida, dintre impostoarele ce cresc ca ciupercile. Iată ce ne spune, pe această temă, cotidianul *Naţional: „Vrăjitoarele îşi fac sindicat. Zilele următoare urmează să aibă loc în Bucureşti o întîlnire mai puţin obişnuită. Cele mai celebre vrăjitoare se vor reuni cu intenţia declarată de a se asocia într-o asociaţie. Promotoarele acţiunii, fiicele celebrei vrăjitoare Omida şi fiica Mamei Brăţara consideră că situaţia nu mai poate continua aşa. Astfel, Lucreţia din Chitila, fata „cu acte în regulă" a Omidei, ne-a declarat: „În ultimul timp au apărut tot felul de escroace care îşi fac publicitate în numele nostru. Să vă dau numai cazul nostru s-a umplut Bucureştiul de fete ale Omidei. Şi în Rahova, şi în Titan, şi la Gara de Nord. Toate false". Sindicatul vrăjitoarelor va milita pentru stoparea escrocheriilor făcute de vrăjitoarele false. În acest sens, ele intenţionează să ceară şi sprijinul organelor de poliţie. Ele îşi vor căuta dreptatea şi în cadrul staborului care va avea loc luna viitoare la Piteşti, cel mai mare din ultimii 20 de ani, unde vor participa 50 de bulibaşe, conducătorii tuturor clanurilor importante din sudul ţării."*

Iaromira POPOVICI

Cititorii noştri şi-au dat, desigur, seama, că scrisoarea publicată în numărul trecut în această pagină nu avea cum să fie din 1992. Ea a fost scrisă, de fapt, în 1932.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Cele mai noi apariţii:

ARNOLD J. TOYNBEE
Studiu asupra istoriei

ROBERT MUCHEMBLED
Magia şi vrăjitoria în Europa

MARIA FÜRST / JÜRGEN TRINKS
Manual de filozofie

În curînd:
un nou tiraj din bestsellerul

LUCIAN BOIA
Istorie şi mit
în conştiinţa românească

Trecerea prin reviste

Gîlceava criticii cu ea însăşi

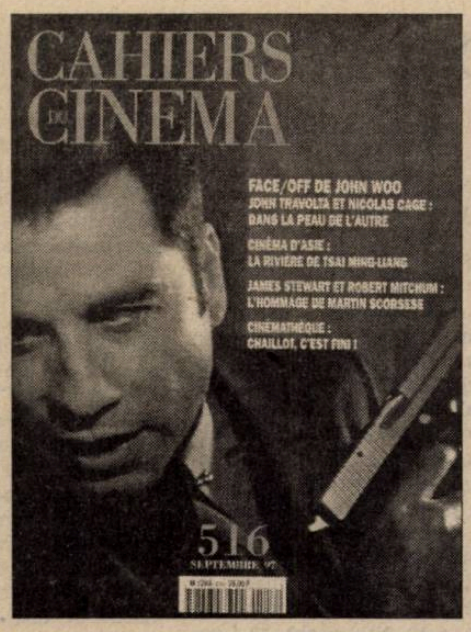

O imagine din *Rîul* taiwanezului Tsai Ming-liang pe coperta celui mai recent număr (septembrie '97) din **Positif**, una din *Face/Off* al hongkonghezului (hollywoodizat) John Woo pe coperta revistei rivale **Cahiers du cinéma**... s-ar zice că un singur lucru mai uneşte redacţiile celor două publicaţii: cinematograful Asiei de sud-est! În ultimii trei-patru ani, numai cinci filme au avut şansa de a fi puse simultan pe coperţile **P.** şi **C.d.c.**: *Smoking/No Smoking* al lui Alain Resnais, *Chungking Express* al (tot hongkonghezului) Wong Kar-wai, *Casino* al lui Scorsese, *Breaking the Waves* al lui Lars von Trier şi *Scandalul Larry Flynt* al lui Forman. Pentru cei care cunosc cît de cît disputele interminabile dintre cele două lunare, ambiţiile lor întrucîtva ridicole de a lăuda ce critică celălalt (şi invers), un asemenea „consens" – întîmplător şi *à contre coeur*... – impresionează!

Căci **P.** şi **C.d.c.** şi-au împărţit, de mult, teritoriul, opunînd necontenit cineaşti, stiluri, şcoli de cinema: Sautet „contra" lui Téchiné, Tavernier „contra" lui Pialat, şi tralali şi tralala... **C.d.c.** a fost, încă de pe vremea „maismului" său maoist şi marxist, şic şi parizian; nu mai puţin stîngist, **P.** a fost rigorist şi „istoric. **P.** „reprezintă" critica-muzeu, care nu jură decît pe canon; **C.d.c.**, critica-seminar care repune în discuţie, periodic, evaluările trecute. Sub aparenţele unui eclectism dezideologizat, **P.** e, de fapt, încremenită în dogmatismul Valorii definite o dată pentru totdeauna; sub aparenţa unei frivolităţi hedoniste, **C.d.c** a rămas, de fapt, sclava „politicii autorilor", pe care i-a stabilit o dată pentru totdeauna... Şi totuşi, aceste două aliate care se detestă se bucură de un prestigiu durabil într-o ţară în care există o piaţă imensă de critică de film: în Franţa apar zeci de alte reviste de cinema pe care nu le deosebeşte decît tirajul, de la cele mai elitiste (**Trafic**, de exemplu) şi pînă la cele mai accesibile (**Première, Studio**...); ultimul număr din **C.d.c.** arată chiar că, pe lîngă acestea (relativ cunoscute), mai sînt o puzderie de mici broşuri cinefile editate în licee şi universităţi, aparţinînd criticii aşa-zis *„bis sau alternative"*... Toate dau „imaginea" unei comunităţi în care cinematograful este luat cît se poate de în serios (chit că „lejeritatea" lui nu este deloc dispreţuită!). Un climat propice polemicilor, căci orice polemică este semnul unei iubiri pătimaşe. Şi favorabil tuturor tezelor şi ipotezelor de cinema, căci ele vin dintr-o ebuliţie intelectuală căreia cinematograful îi este cauză!

O dovadă: scrisoarea publicată de **C.d.c.** în numărul său din septembrie, trimisă de un cititor din Bourg-la-Reine: „Dragi «autori» de la **Cahiers du cinéma**, sînteţi nişte stîngişti intoleranţi? Faptul că Besson a făcut o sută de milioane de dolari cu *Al cincilea element* este oare motivul pentru care vă încăpăţînaţi să nu găsiţi filmul său demn de interes? N-aţi putea fi ceva mai eclectici, ca să vă uimiţi cititorii? (...) Un film trebuie să fie neapărat psihologic şi grav ca să vă reţină atenţia? De ce să fie lejeritatea blamată în artă? După mine, picturile lui David Hockney, Odaliscele lui Matisse, sonatele pentru pian ale lui Satie şi marivodajul rohmerian sînt lejere, dar le împiedică asta să fie interesante?" Iată o situaţie puţin ciudată, în care o revistă primeşte reproşurile cuvenite alteia! Căci, deşi simpatică, scrisoarea este nedreaptă: însuşi Serge Toubiana, directorul publicaţiei, „apăra" *Al cincilea element* într-un număr de-acum două luni – însă nu împotriva colegilor săi de redacţie, ci împotriva acuzelor aduse filmului lui Luc Besson de revista rivală **Positif**... Sub directoratele succesive ale lui Thierry Jousse şi Toubiana, **C.d.c.** a evoluat tocmai înspre acea „frivolitate" pretinsă de cititorul ei. Atunci? Încă o şicană, probabil: scrisoarea „provincialului" absolvă *ipso facto* **C.d.c.** de orice dogmatism, dar îndreaptă degetul, prin ricoşeu, către **Positif**! Şi astfel, o luăm de la capăt...

Sau, poate nu chiar. În plină ceartă între **C.d.c.** şi **P.**, o jună redactoră de la aceasta din urmă (Claire Vassé) lansează – tot în numărul din septembrie – o bombă cu explozie întîrziată: potrivit lui Vassé, tinerii redactori-critici de la cele două publicaţii nu se sinchisesc prea tare de şicanele şefilor, fiind în cele mai bune relaţii unii cu alţii şi – lucrul cel mai „scandalos" – într-o „deplină unitate de cuget şi simţiri" în privinţa filmelor... Vassé dă publicităţii chiar şi o fotografie în care pot fi văzuţi, pozînd cu gura pînă la urechi într-o atitudine gen „varieteu", un critic de la **C.d.c.**, unul de la **P.**, unul de la **Les inrockuptibles** (apropiat **C.d.c.**-ului) şi unul de la **Bref** (apropiat **P.**-ului): *Q.e.d.*! Ar putea asta să însemne, cumva, sfîrşitul zîzaniei istorice dintre cele două? – iată o întrebare pe care fidelul amîndurora, care sînt, nici nu-ndrăzneşte s-o contemple...

Alex. Leo ŞERBAN

Cronica literară de tranziţie

Erudiţia care mişcă sori şi stele

Jules Verne e un autor fundamental. Nu există „fan" al *Dilemei* care să nu fi citit măcar 5 romane de ale lui, între care, fără-ndoială, şi *Ocolul pămîntului în 80 de zile*.

Andrei Oişteanu* este un fel de Phileas Fogg. El merge pînă la capătul Ideii, *coûte que coûte*. Cu vaporul, cu trenul, cu drezina, cu cămila, cu elefantul, cu pasul – nimic nu-l poate opri, pofta sa de a elucida e implacabilă. Demersul său e ca un fascicul de electroni care baleiază tubul catodic pînă-l umple cu o imagine, după care trece mulţumit şi disciplinat la următoarea. Şi cînd scrie studiu, şi cînd face eseu, investigaţia sa pare fără rest. Cu toate astea, nu sparie gîndul cititorului, nu-l umileşte. E exhaustiv fără elefantiazis. Abisal fără morgă. Eruditissim fără pisălogeală.

Ce-i cu acest Napoleon al antropologiei culturale, care ştie tot, vrea tot, poate tot? Ce caută el într-o lume a foiletonului isteţ, a improvizaţiei zglobii, a pospăielii „inspirate", a „spontaneităţii" dantelate? Ce neam de cărturar e acesta, care, pentru fiecare afirmaţie, îţi deşartă în faţă un teanc de cărţi, un sac de cărţi, un camion de cărţi, o bibliotecă, o bibliosferă? Cu cine seamănă el?

Am aruncat întrebarea, musai să izvodesc şi răspunsul. Oricum l-aş suci, îmi iese un portret de tip mozaic. Ca să plec de pe plaiurile noastre, trebuie să pun întîi puţin Călinescu. Acela nu citea cărţi, citea *literaturi*. Andrei Oişteanu nu citeşte cărţi, citeşte *subiecte*. Tot din spaţiul nostru, dar nu mioritic, ci manolian (dacă ziceam manolesc, vă gîndeaţi la directorul *României literare* – care, şi el, s-a gîndit la Meşterul Manole cînd a scris despre Maiorescu), se cade să adaug o doză de Eliade (pentru apetenţa de a plonja spre origini) şi una de Pleşu (cel din *Limba păsărilor*). Şi măcar o pată de Sergiu Al-George. Dar nu-l pot desena pe Andrei Oişteanu, dacă nu trag şi o tuşă groasă de Borges. Pentru amîndoi (schimbă cititorul ce trebuie, nu mi-e teamă), Universul e un labirint raţional de rafturi, printre care se mişcă drăgăstos şi supersonic. Completînd cu cîteva linii Umberto Eco (erudiţia ca spectacol) şi puţină culoare Jurgis Baltrusaitis (voluptatea de a citi, radiologic, imagini; tandra simbioză dintre vizualitate şi concept; racordarea nescremută a arhaicului şi a medievalităţii la pulsul modern) – ne iese, îmi dau seama, un soi de desen cubist care aduce cu figura mentală a lui Andrei Oişteanu (ca o replică la *Bibliotecarul* lui Arcimboldo), dar cu contururi *flou*.

Vă poftesc acum în această *montagne russe* care e culegerea de studii şi eseuri a lui Andrei Oişteanu. Spaţiul nu-mi va îngădui decît cîteva bucle, cele la care am vibrat mai intens. Nu voi izbuti deci să vă împărtăşesc subtilităţile din studiul despre *Frumoasa şi Bestia. Relaţii magico-erotice* (nerecomandabil feministelor fervente), nici pe cele, îmbătătoare, din *Narcotice şi halucinogene la geto-daci şi români*, sau vrăjitoreşti, din *Reminiscenţe magico-ritualice în folclorul copiilor*. Dar putea-voi, oare, să sar, impenitent, peste splendida imagine-concept a satului, ca centru al unei lumi de cercuri concentrice, cosmos opunîndu-se cuminte haosului, cultură opunîndu-se cooperant naturii? Avea-voi tăria să nu menţionez, barem, imaginaţia filologică, etimologică, literară, iconică, din eseul despre oglindă, dens ca o hologramă?

O piesă de greutate a volumului este secţiunea *„Evreul imaginar" versus „evreul real"*. Andrei Oişteanu este un expert în evreitate, şi metoda, stilul, tonul de imperturbabilă seninătate cercetătoare fac din paginile despre *Imaginea evreului în cultura tradiţională românească* (Jidovul rătăcitor, pistruii, „jidanul împuţit", omul roşu, solomonarul etc.), despre *Stigmatul etnic* (purtarea „crucii lui David"), despre *Naţionalism şi antisemitism în România interbelică* (reflecţii substanţiale pe marginea cărţii lui Leon Volovici, *Ideologia naţionalistă şi „problema evreiască" în România anilor '30*, Ed. Humanitas, Buc., 1995) sau despre *Sindromul Anne Frank* (dimensiunile holocaustului nazist şi pericolul minimalizării lui) un model de abordare inteligentă şi profitabilă. Andrei Oişteanu nu idilizează şi nu escamotează; nu scrie nici de pe poziţia victimei, nici de pe cea a avocatului, nu exaltă, nu deplînge: colecţionează fapte, construieşte structuri, le proiectează hermeneutic (cu trimiteri de la „prima" – o secţiune rece, fără iluzii, pe verticala antisemitismului românesc – pînă la „ultima oră": polemica Goma-Lucian Pintilie sau viziunea lui Norman Manea despre derapajele „de fier" ale lui Eliade, din *Felix culpa*).

La inima mea livrescă mi-au mers cele patru eseuri despre carte: *Cartea-copac, Cartea-hrană, Cartea-templu* şi *O istorie a bibliocidului*. Primele trei pleacă de la o întrebare (sugerată de Pleşu) asupra limbii originare, *Ur-sprache*; de aici, e doar un pas pînă la *alfabetul celest*. Lărgind unghiul, intră în vizor cartea-copac al cunoaşterii, cartea ca hrană, de la înţelesul anagogic din *Apocalipsa Sf.Ioan, X, 10* („*Atunci am luat cartea din mîna îngerului şi am mîncat-o*" – moment arheic surprins de faimoasa gravură a lui Dürer, pe care fireşte că A.O. o reproduce) şi pînă la cele ţinînd de *libido habendi* sau de pura gnoseofilie – şi, în fine, cartea ca templu, asociere susţinută prin trimiterea la templul din Babel (Bab-El=Poarta lui-Dumnezeu), ca legătură între om şi divinitate.

Eseul despre bibliocid trece prin Biblie (2 Regi, 18, 4), prin babilonianul Nabonassar, prin chinezul Zheng, prin califul Omar Ibn al Khattab, incendiatorul Bibliotecii din Alexandria, prin Papa Grigore al IX-lea şi asasinul de cărţi Ludovic al IX-lea şi mulţi alţii (*j'en passe, et des meilleurs!*), ajungînd pînă la timpii noştri scrîntiţi, pe alte meridiane (Koestler; Ray Bradbury cu temperatura sa precisă la care ard cărţile: Fahrenheit 451°; J.F.Kennedy, cel ucis dintr-un depozit de cărţi; Sarajevo 1993, cînd de frig se ardea Platon în sobă) sau pe cele de-acasă (*„Economisind hîrtia, salvaţi păDulea!"* ori coşmarul Bibliotecii Centrale Universitare – *"un Ceauschwitz al cărţilor"*).

Andrei Oişteanu îmbină admirabil informaţia paroxistic de doctă (doar Sorin Antohi mai scrie azi aşa) cu o naturaleţe rafinată a stilului, care-l face cuceritor.

George PRUTEANU

*) *Mythos & Logos – Studii şi eseuri de antropologie culturală (Ediţie ilustrată)*, Ed. Nemira, col. „Totem", Buc., 1997, 368 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătăţii

Medicii cu cheltuială se vor ţine

Consiliul director al Colegiului Medicilor din Bucureşti şi-a dat avizul de principiu pentru instituirea unei reautorizări a medicilor din capitală, cu scopul de a menţine la un nivel ridicat calitatea profesională a acestora. Practic, este vorba de un punctaj pe care fiecare medic care profesează în Bucureşti, în reţeaua de stat sau privată, în spitale, policlinici, dispensare sau laboratoare, trebuie să-l obţină într-o perioadă de trei ani, în caz contrar Colegiul medicilor ridicîndu-i dreptul de practică pe teritoriul capitalei. Punctajul va fi diferenţiat după gradaţie; astfel, unui medic specialist îi vor fi necesare doar 100 de puncte, în timp ce un profesor universitar ar trebui să însumeze 400 de puncte. Vor exista puncte pozitive obţinute din activităţi specifice şi educaţie continuă dar şi puncte negative datorate abaterilor sancţionate de Colegiu. Pînă în prezent a fost discutată şi aprobată cuantificarea pentru educaţia continuă. Iată cum sînt punctate cîteva activităţi care, în opinia Colegiului, oglindesc permanenta educaţie a medicului: participarea la un congres – 5 puncte, la o conferinţă – 4 puncte; dacă manifestarea este internaţională se dublează numărul de puncte; obţinerea unei competenţe – 15 puncte; ora de curs absolvit – 0,1 puncte. Se mai cuantifică şi cumpăratul cărţilor de specialitate, abonamentele personale la reviste medicale, abonamentul personal pe Internet, calitatea de autor al unei scrieri ştiinţifice (articol, monografie, tratat), apariţia în străinătate primind o bonificaţie de 2 puncte.

S-ar putea ca cititorul străin de viaţa medicală să fie imrpesionat de activitatea ştiinţifică debordantă pe care va fi obligat să o desfăşoare, în folosul pacienţilor, medicul bucureştean. Mai impresionaţi cred că vor fi înşişi medicii. Dacă ţinem cont de salariul unui medic de dispensar, o participare la un congres în provincie, incluzînd cazarea şi transportul, devine o aventură pe care nu oricine şi-o poate permite. Nu mai vorbim de congresele internaţionale, la care, de obicei, participările sînt sponsorizate de diverse firme de medicamente şi care oricum nu sînt destinate medicilor de rînd.

Într-adevăr, medicina este profesia în care calitatea de cursant nu are limită de vîrstă, pregătirea continuă fiind esenţială într-un domeniu atît de expus uzurii morale. Bugetul unui medic are însă o anume limită, iar cele mai multe cursuri se plătesc. Un abonament la o revistă de specialitate nu strică nimănui, iar un abonament pe Internet este visul multor tineri medici bucureşteni. N-ar fi mai înţelept ca, înainte de a trece la măsuri coercitive, Colegiul să imagineze unele facilităţi pentru cei avizi de informaţie medicală de calitate?

Făcînd o socoteală grosieră, un medic obişnuit nu-şi poate permite mai mult de o participare la o manifestare medicală pe an, un abonament la o revistă ştiinţifică, un curs la doi ani. Cei care scriu articole de specialitate, cărţi medicale, monografii, sînt oameni deosebiţi, înzestraţi cu un dar pe care nu-l poţi impune celor care îşi exercită meseria cu suflet, dar în anonimat. Pentru aceştia din urmă, sper în dărnicia Colegiului medicilor, măcar în ceea ce priveşte punctajul obţinut din activităţi specifice. Căci adesea, prea multă ştiinţă îndepărtează de esenţa profesiei de medic, alinarea omului bolnav. Apoi, cum şi-ar mai justifica existenţa multitudinea de medici încadraţi pe posturi de cercetare, dacă ne-am apuca cu toţii să le facem treaba? N-aş vrea să-i supăr pe colegii care, deşi nu au titlul de cercetător, desfăşoară studii clinice de valoare. Este o mare diferenţă între o simplă traducere dintr-o revistă străină făcută cel mai adesea pentru a atîrna la **curriculum vitae** şi acele articole care reprezintă încununarea muncii unui colectiv, fie el de cercetători sau de simpli medici din reţea. Dacă am merge cu raţionamentul la absurd, ne-am putea imagina medicul care frecventează cîteva cursuri, îşi ia competenţe, participă la toate congresele, scrie la toate revistele medicale, obţinîndu-şi punctajul fără să aibă nevoie să atingă nici măcar un bolnav.

Consiliul director al Colegiului Medicilor din Bucureşti este format din personalităţi ale lumii medicale româneşti, nume întîlnite în reviste de specialitate şi tratate medicale. În calitate de apărători ai profesiei de medic în folosul cetăţenilor, este normal să aibă în vedere ridicarea calităţii actului medical. Pare însă greu de conceput ca prin astfel de măsuri, în lipsa unei adeziuni puternice în rîndul membrilor Colegiului – să nu uităm că doar 14% din medicii bucureşteni au fost prezenţi la votarea actualei conduceri-acest deziderat să poată deveni realitate. Poate ar fi oportune alte modalităţi de stimulare a educaţiei continue, mai puţin elitiste, cum ar fi examene periodice sub formă de teste-grilă care, alături de un barem de activităţi specifice, ar putea constitui un real **challenge** pentru medicii bucureşteni.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

TIPOLOGII DE LITORAL

„Atîrnînd" liber, ca o pasăre...

Dacă ai fost anul acesta pe litoral, mai ales în plin sezon, e puţin probabil să nu fi întîlnit, în gaşcă sau singuri, tineri care fac notă discordantă cu restul lumii, nu atît prin felul cum arată, ci prin zîmbetele vinovate şi umile arborate atunci cînd îţi cer cîteva sute de lei. Li se mai spune, împropriu, „atîrnători" – deşi ei nu „atîrnă" de nimeni, încearcă doar să subziste de pe-o zi pe alta – sau „aurolaci" – deşi nu au nici o legătură cu cei din Gara de Nord. În general rockeri şi punkeri, cei mai mulţi reuşesc să stea la mare **o vară întreagă fără nici un ban**.

Unii se integrează într-un grup de tineri, în care rareori cunosc pe cineva. Le cîştigă simpatia, pentru ca apoi să-i urmeze ca nişte umbre, fără prea multe pretenţii: găsesc vreun locşor pe jos, în camera lor, unde să pună capul, mănîncă ceea ce lor le prisoseşte, sînt cinstiţi cu cîte o halbă de bere, profitînd de-o generozitate unanimă de moment.

Alţii îşi cîştigă existenţa cîntînd, de obicei la chitară. În ciuda aparenţelor, ei strîng surprinzător de mulţi bani. Un tînăr din Zalău povesteşte cum că în plin sezon, în Costineşti, primea cam 150.000 pe seară! În septembrie, suma s-a redus la 50.000. „Aş fi plecat de mult, dar acum strîng bani pentru o amendă. M-a prins supra-controlul pe tren şi trebuie să plătesc 250.000", se justifică el.

Doi punkeri din Bucureşti au reuşit să supravieţuiască din iulie pînă în septembrie. I-am întîlnit în faţa cantinei II din Costineşti, cu o sticlă de vodcă alături, încălzindu-se la soare, neîndrăznind să-şi scoată cele trei rînduri de haine în care înduraseră frigul de peste noapte. Banii îi strîng din chetă şi povestesc că „în general dau oamenii cu puţini bani; cei cu ţoale bune şi cu celular se consideră jigniţi dacă le cerem." Dorm într-un cort, în curtea unui sătean. Ceilalţi „tovarăşi" de-ai lor se descurcă cum pot: ori pe plajă, în saci de dormit, ori, mai inventivi, sparg cîte o căsuţă de lemn neînchiriată. De mîncat, mănîncă în cantină, „de pe mese". Dar ce contează? „I'm free, as a bird!" e principiul tuturor.

Ideea de a mînca în cantină a apărut acum cîţiva ani. Pînă atunci cei mai mulţi aşteptau, cu ochii-n patru, pe lîngă vreun bistro, sau vreun restaurant, doar, doar va lăsa cineva un rest de pizza pe masă. Apoi au descoperit o posibilitate mult mai comodă de a se hrăni: cantinele studenţeşti din Costineşti. De multe ori găsesc pe mese porţii neatinse de ciorbă, adună bucăţile de carne rămase într-o singură farfurie şi mănîncă pe săturate. Se mai întîmplă uneori să iasă şi scandal: apare vreo ospătăriţă să-i alunge: „Plecaţi de aici, că spurcaţi farfuriile! Acum îl chem pe şefu'!". Ei nu înţeleg şi protestează: „De ce nu ne lasă în pace? Doar mîncăm resturile de pe mese, care oricum ar fi fost aruncate!". Primesc însă replici de genul: „Stricaţi imaginea cantinei! Oamenilor care mănîncă aici cu cartelă li se face silă cînd vă văd pe voi!". Cîteodată se ajunge la un compromis – ei primesc să debaraseze mesele şi să le cureţe în schimbul unor porţii rămase în plus.

Un tînăr din Constanţa ne opreşte să ne ceară 1.000 de lei pentru o pîine. Vrea să sublinieze că nu-i vrea pentru băutură. „Am băut pînă acum, trebuie însă să şi mănînc, căci sunt mort de foame." Aflăm cîte ceva despre el. Locuieşte într-o garsonieră doar cu mama, iar salariul ei nu le ajunge ca să se întreţină. El s-a lăsat de şcoală, îşi mai găseşte cîte ceva de lucru, mai fură legume şi zarzavaturi de prin grădini, iar vara stă în Costineşti, unde strînge bani din chetă.

Viaţa celui care se hotărăşte să rămînă la mare fără bani nu e lipsită de mici plăceri şi bucurii, incomparabile însă cu ale celor ce-şi pot permite orice. Se trezeşte dimineaţa sub cerul liber şi uită că stabilise în ajun: „Mîine va fi ultima zi!". Apoi aşteaptă cu nerăbdare masa de prînz şi trăieşte cu speranţa: „măcar de-o fi ceva mai prost de mîncare, să găsesc porţii neîncepute!" Seara participă la o chetă şi cu puţinii bani strînşi îşi face o parte din micile pofte de peste zi: un suc la dozator, peştişori prăjiţi, îngheţată, bere.

Astfel, pare totuşi explicabil faptul că în ziua în care se hotărăşte să plece, el gîndeşte: „Mai bine aş fi rămas şi azi!"

Adina POPESCU

Celularele invadează Vama Veche

Nişte prieteni întorşi din concediu m-au sfătuit să renunţ anul acesta la varianta estivală *gazdă şi masă în 2 Mai plus plajă în Vama Veche*, pe care o practic de cîţiva ani încoace. *2 Mai-ul s-a prostit de tot*, au decretat ei: aglomeraţie, mitocănet mai ceva ca-n staţiuni, buticuri, muzică tehno şi rap peste tot, pînă şi pe plajă... Am încercat să obiectez, dar argumentele mele legate de confort şi aprovizionare au fost prompt demontate: de cînd cu campingul, în Vamă au apărut cîteva cîrciumioare unde se mănîncă la fel de bine şi de ieftin ca la „Turist" (faimos restaurant din 2 Mai) şi unde serile poţi adăsta în voie la o vodkă şi la o muzică bună (funcţionează sistemul cu caseta clientului), chiar pe plajă... Pe scurt, Vama e-n plin avînt modernizator: ce rost mai are să mă complic cu o navetă inutilă ?

„Naveta" asta, cum o numeau ei, departe de a fi dramatică, se poate transforma într-o plimbare plăcută, cu bicicleta sau pe jos, pe faleză. În plus, am contraatacat eu vexat, povestea cu declinul implacabil al 2 Mai-ului o tot aud de zece ani încoace. E un clişeu snob, de doi-maişti-fondatori; pretext de conversaţie şi tatonare socială. Tot felul de veleitari îţi evocă „en connaisseur" vremile aurite ale boemei '70, ale petrecerilor pînă-n zori şi ale Ninei Cassian, aşa, ca să te facă să te simţi novice. A se scuti! Intrigaţi de accesul meu iconoclast, prietenii au conchis: Faci cum vrei! Ai să vezi însă că tot 2 Mai-ul, adevăratul 2 Mai, s-a mutat în Vamă... Sentinţa şi-a făcut efectul: am petrecut o săptămînă în Vama Veche. Acum, după consumarea experienţei, vreau să-i asigur pe prietenii mei şi pe alţi fani „vameşi" că nici Vama nu mai e ce-a fost... La anul mă duc negreşit la bulgari sau la turci, că e mai ieftin şi condiţiile nu se compară.

Amenajarea campingului a dus, într-adevăr, la o oarecare înflorire a serviciilor, făcînd posibilă supravieţuirea celui venit aici fără maşină. Dar ce folos, din moment ce a mutilat oribil faimoasa plajă, fără de care a vorbi de Vamă e un nonsens!? Vastă, sălbatică, situată într-un decor pitoresc, cu o epavă şic, plaja din Vama Veche îngăduie, chiar în plin sezon, acea distanţă optimă între cearceafuri care constituie secretul armoniei sociale. Aici, ca într-o utopie, se neutralizau toate antagonismele şi ranchiunile care în 2 Mai (nemaivorbind de restul litoralului) sînt gata să răbufnească: nudistul convieţuieşte paşnic cu „textilistul", intelectualul cu omul simplu, rocker-ul cu pensionarul, clujeanul cu bucureşteanul, neamţul cu românul, săracul cu bogatul etc. Campingul nu înseamnă numai praful răscolit de maşini pe drumul de acces spre plajă sau grămezile de deşeuri ne-bio-degradabile (plus surpriza celor bio-degradate), ci în primul rînd instalarea corturilor pînă la cîţiva paşi de mal, care strică perspectiva şi-ţi taie cheful de plimbări pe-nserat. Se neagă astfel esenţa Vămii de altădată: sentimentul de spaţiu deschis, de libertate de mişcare. Vrînd-nevrînd, ai senzaţia că încalci teritorii parcelate, că te uiţi în curtea omului, că surprinzi intimităţi. Nudistului discret de al'-dat, cu prosop single, i-a luat locul nudistul-legiune, cazanier, care intră şi iese din cort, patrulează în jurul ceaunului, spală maşina, face jogging sau yoga, joacă fresbee sau petanque, înalţă zmeul, cade cu surf-ul, se sărută cu prietena, cîntă la chitară-n amurg, mai cheamă şi-un cîine.

Vreau să subliniez însă un alt aspect care, în premieră absolută, infirmă teoria „migraţionistă" a prietenilor mei. În Vama Veche şi-a făcut apariţia omul cu celular. Nu e vorba de prezenţe sporadice, rătăcite-n peisaj, ci de o veritabilă generaţie spontanee, care nu se poate compara decît cu invaziile naturale din anii trecuţi (alge, meduze, guvizi morţi). Aceştia să fie doi-maiştii în exil mai la sud ? Doi-maistul genuin e animat de varii motive: el vine aici pentru a uita, a adamiza, a bea, a se însingura sau, dimpotrivă, a se combina, înnădi, înhăita ñ în nici un caz pentru a „apela". La această soluţie recurge doar în extremis, spre sfîrşitul şederii, pentru a solicita un supliment financiar sau o amînare de acasă. Proverbiala proastă funcţionare a telefoanelor din 2 Măi simbolizează statutul său de-conectat, incompatibil cu genul de mesaje vehiculate prin celular. Aspectele socio-culturale şi de mentalitate aproape nu mai merită pomenite: doi-maistul are fetişurile sale tradiţionale, dar n-ar exhiba un celular pentru nimic în lume. Poate doar ca gadget ironic, ca simulacru ... Şi vice-versa: nici după vorbă, nici după port, omul cu celular nu este „de aici". În ceea ce priveşte portul, se poate lesne constata că el nu este nici nudist, nici „textilist". Ca şi zornăitul cheilor de la maşină, uzajul celularului reclamă un tricou, o bluză, ceva pe deasupra. Raţiunile sînt limpezi : dacă nudul cu celular ar fi prea nu-ştiu-cum, prea tablou-vivant, slipul şi celularul riscă să pară „auxiliare" prea simetrice, prea nu-ştiu-cum...

În materie de tipologie, se detaşează net acei domni de toate vîrstele cu aer expert, care păşesc alene printre cearceafuri, aruncîndu-ţi o privire absentă, chipurile. Prins în focarul acestei priviri, ai sentimentul nimicniciei tale: îţi vine să te îngropi degrabă în nisip, precum lacanianul „l'autruiche". Doamnele, în schimb, vorbesc aşezate, pe sub borurile largi ale pălăriilor, cu un aer ceva mai colocvial. Privirea pe care-o întîlneşti e ambiguă, surîsul ţi se adresează întrucîtva, complice. Nu în ultimul rînd sînt acele tinere zvelte care, pe-nserat, vorbesc de pe ţărm, cu spatele la tine, şicanînd valul cu glezna şi privind în zări, ca într-o reverie bachelardiană. Apă, cît vezi cu ochii, şi erotism *cool*, digital. *Zvelt*-anschauung...

Şi mai stranii sînt interferenţele sonore de hazard, vocile auzite din direcţii neprecizate. Să întorci capul, cedînd impulsului firesc, sau să te abţii? La orele trei ale amiezii, o doamnă descria culorile mării; simultan, de undeva din spate, un june inventaria partea femeiască din preajmă în ideea că „la noapte nu mai are de gînd să doarmă singur". Amîndoi greşeau: marea nu era verde ca ochii tăi, ci nămoloasă la mal şi întunecată în larg, iar bruneta topless era prea costelivă, prea fardată şi cu prea multe inele de aur (din perspectiva libido-ului consensual la care chema tonul tipului, se-nţelege)... La întoarcerea de pe plajă, în poarta gazdei, vecinul meu – băiat simpatic, producător la PRO TV – se afla în exact aceeaşi postură şi ţinută în care îl părăsisem de dimineaţă: plimbîndu-se în sus şi-n jos, gesticulînd cu sticluţa de ness din mîna liberă, cea fără celular. Îmi explicase că vorbeşte de acolo, de la poartă, deoarece „din curte nu se prinde"... Am remarcat că săpase un fel de potecă pe uliţă. Cînd să mă strecor pe lîngă el, spre duş, mi-a scăpat un „ei, ce mai e prin Bucureşti ?" pentru care nu-l voi ierta niciodată. De vină a fost aceeaşi privire, despre care nu poţi şti niciodată cît este de absentă.

Ce-i de făcut pentru ca plaja din Vamă să nu devină în viitor o reţea de cabine telefonice invizibile? Întrezăresc două posibilităţi, două strategii. Cea dură ricanează şi pledează implicit pentru o Vamă Veche liberă de celulare, punîndu-se de-a curmezişul progresului. Cea slabă, pe care o recomand, mimează naivitatea. Nu vă crispaţi în prezenţa omului cu celular! Dimpotrivă, ridicaţi-vă de pe cearceafurile voastre şi înconjuraţi-l cu o curiozitate afectuoasă, de bons sauvages. Cum e, se prinde ? Ia mai zi ceva, să vedem... Întreabă cum e cu uleiul: s-a ieftinit ? Da' benzina ?... Pentru că - vorba unei „mamaie" cu care m-am intersectat cîndva, tot pe litoral, dar nu la Vama Veche, ci la Neptun, în dreptul unui minigolf populat de turişti nemţi:

— E jocurile dracului acilea, maică!

Ovidiu VERDEŞ

Socio-hai-hui

Recursul la tradiţie

Imitaţie şi adaptare

Cu un an în urmă am făcut o *application* pentru un *grant* şi acum vreo două luni mi-a venit acceptul, cu felicitările de rigoare. Iar ieri, cu cîteva zile înainte de *deadline*, contractul pe care trebuia să-l semnez. Ca şi alte documente de acest gen pe care mi-a fost dat să le văd în ultima vreme, acesta era bine aliniat normelor europene, adică vag tradus după un document american. La început m-am înspăimîntat, dîndu-mi seama că niciodată nu o să pot să-mi asum responsabilitatea de *project manager*, cunoscător în ale *disbursement*-ului, *procurement*-ului şi cîte şi mai cîte. Mi-a mai venit inima la loc cînd am dedus că aveam dreptul să fac un *national shopping* parţial. Despre *shopping* auzisem şi eu.

Apoi m-am liniştit de tot, fatalist ca tot românu', cînd am văzut că mai nimeni din jurul meu nu ştia, în fond, mai mult decît mine. M-am dus în consecinţă să *shopping* nişte bere de la colţ, să-mi mai limpezesc ideile.

Nu este cazul să revenim aici la problema maioresciană a formelor fără fond. Şi nici să preferăm sau nu soluţia lovinesciană a formelor care îşi generează, treptat, fondul. Cu atît mai puţin nu este vorba doar de chestiunea lingvistică, deşi aceasta atinge uneori grotescul. Problema mi se pare a fi mai degrabă una de pasivitatea sau inventivitate – ca să nu spun direct de prostie sau inteligenţă.

La fel ca şi acum mai bine de un secol, modernizarea este un imperativ naţional. Ca şi atunci, sursele ei sînt fundamental externe. Mai mult decît atunci, modelele posibile s-au cernut şi sînt – la bine şi la rău – mai imperative. A le adopta înseamnă însă a le adapta, nu a le imita. De imitaţie sînt capabili şi bobocii de raţă, ca să nu mai vorbim de strămoşii noştri, cimpanzeii. Adaptarea presupune învăţarea socială, adică un efort oarecum mai uman.

Inevitabila preluare a unor modele se face însă la noi, din păcate, în maniera studenţilor (şi ei produse ale societăţii noastre), care, la curs, transcriu cuvînt cu cuvînt vorbele profesorului pentru că ştiu (sau cred) că asta li se va cere la examen: să reproducă cursul. Funcţionari implementatori de modernitate şi intelectuali luminatori întru europenitate se întrec astfel în a produce bilete de papagal, ca pe nişte fiţuici pentru examenul de admitere în lumea modernă.

Ceea ce vreau de fapt să spun – şi am încercat să sugerez prin exemplele din articolele precedente – este

© S. Gheţie

că o polemică de tipul Maiorescu-Lovinescu, mai ales cînd este reprodusă la nesfîrşit fără un Maiorescu şi fără un Lovinescu, este, dacă nu o falsă problemă, în orice caz una sterilă social. Ea fixează disponibilităţile analitice şi strategice asupra unor **stări** ideale, îndepărtînd astfel în mare măsură de la înţelegerea şi gestiunea unor **procese** reale. Utilă poate ca propedeutică, ea devine o capcană cînd ajunge să fie folosită ca unic sistem de referinţă, conceptual şi politic. Un joc de păreri şi, eventual, manupulări şi nu un act de cunoaştere şi acţiune socială eficientă.

Poate (prea) brutal spus, nu există forme fără fond decît pentru proşti, capabili doar de imitaţie şi nu de adaptare. Iar în acest caz ele nu sînt doar apanajul *modernistilor*, ci deopotrivă şi cel al *tradiţionaliştilor*.

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Un secret prea bine ascuns

Un personaj al acestui cabinet guvernamental a declarat, într-o zi de uitare de sine, la început de mandat, că decît să moară mîine un milion, mai bine să moară acum o mie. Rostită cu brutalitatea caracteristică unui om care pune stetoscopul doar la pieptul întreprinderilor muribunde, zisa respectivă sună provocator. De, la război, ca la război! Dificilă misiune. Dilema pare, şi astăzi, de nerezolvat pentru că totul merge prost, ceva anume, neidentificabil, pierdut în largul drumului – ceva pe care nimeni nu se grăbeşte să-l recupereze – determină o degradare generală. Poate necesitatea sacrificiului? Sacrificiul în sine stă nerezolvat în mijlocul drumului şi nu are nimeni curajul să-l detoneze? Pe de altă parte, cine garantează că după sacrificii chiar urmează ploaia? Şi nu alte şi alte sacrificări în masă? Această aşteptare a inevitabilului enunţat atît de polemic la începutul guvernării şi-a creat mitologia – sacrificiul unei părţi însemnate a economiei pare salvator. Ori sacrificarea unei părţi a puterii pare salvatoare. Depinde pe care parte a secretului te afli.

Pe parcurs, părea că sacrificiul se referă nu la o mie, ci la cîteva zeci de mii. Salariaţi ai întreprinderilor perdante. S-a publicat o listă, apoi o ediţie revizuită şi mult modificată, în fine, o listă scurtă, cîteva lungi şi iarăşi una scurtă. După un moment de stupoare, fiecare întreprindere de pe listă şi-a creat alibiuri – s-a descoperit că o întreprindere era printre primele la profituri, alta tocmai se debarasase de stocuri, într-una investise oarecine, pe scurt totul merge bine într-o lume în declin. Una dintre ele chiar primise un premiu pentru pricepere în afaceri. Lichidarea ei poate părea desigur încărcată cu gratuitatea sacrificării celor o mie. Ameninţarea atîrna, iraţional, peste toate gusturile guvernamentale şi mai ales peste cele civice. Mulţi salariaţi merg de parcă în înghesuială cineva le-ar fi desenat cu creta un semn pe spate.

Contingentul celor o mie nu este pregătit de sacrificiu – mai ales că nici decizia sacrificiului nu este deplin luată. Ceva anume amîna hotărîrea nebunească de la începutul mandatului. Şi atunci, te gîndeşti, înseamnă că evaluarea iniţială a fost pripită, parţială, probabil că mia de acum şapte luni este astăzi de zece ori mai grea.

Secretul încă în pregătire în Palatul Victoria lasă orizonturi deschise speculaţiilor. Va fi sacrificată arhitectura comunistă, de pildă? Greu de spus. Mai degrabă nu. Nimeni nu este decis să se atingă, de pildă, de hidoasele blocuri comuniste din toate oraşele României. Ba mai mult, primarii promit că vor încorona mileniul finisînd centrul civic bucureştean ridicat de Ceauşescu. Adică nu sacrificîndu-l în numele moralităţii şi pentru pudoarea privirii. Adică nu dinamitîndu-l. Şi cu Casa Poporului s-au împăcat foştii şi actualii. În loc să-l transforme în replica modernă a castelului celui mai celebru vampir al lumii, Dracula. Sau/deci în muzeu al comunismului. În care să aibă loc parada modei comuniste sau să fie expuse frigidere comuniste – goale şi soioase. Nu se închid nici spitalele iremediabil bolnave de igrasie şi contagioasă mizerie fiziologică. De care sînt bolnave şi multe şcoli. Ceva, totuşi, trebuie sacrificat – poate aerul de iremediabil, de batoză înţepenită pe care-l are, aproape în întregime, economia românească. Sau poate că nu trebuie sacrificii, poate că trebuie, pur-şi-simplu, medicamente. Greu de spus. La înghesuială, nici nu poţi desface cărţile să afli, în cele din urmă, ce s-ar putea face. Pentru că în scurtă vreme dilema s-ar putea să dispară de la sine – de-o parte şi de alta a ecuaţiei să ajungem la aceeaşi cifră. Însă, mă întreb de ce ar dori cineva ca replica onorabilului să se citească – decît să moară mîine o mie, mai bine să moară astăzi un milion?

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Telalii fără fruntarii

Umbra unui înger umbru

Mă gîndeam să-mi continuu observaţiile despre publicitatea la apă minerală, unul din rarele bunuri de consum 100% româneşti beneficiind de reclame originale (ce-i drept, destul de plăpînde financiar, faţă de publicitatea trusturilor internaţionale ale păpicii şi băuturicii). Am renunţat însă, cutremurîndu-mă la vestea seismelor din centrul Italiei, cu teama iraţională ca mişcările scoarţei umbro-laţiale, bogată-n vulcani stinşi şi-n ape minerale, să nu se fi datorat nedemnei evocări din partea mea a acelui fluid subtil ce amestecă elementele-ntre ele (o apă încărcată cu aer şi bogăţii ale pămîntului din care izbucneşte, luînd locul focului vulcanic). Nelămurita remuşcare a devenit o re-mişcare (de tip cosaşian) a amintirilor, o durere cu atît mai plăcută, cu cît lîncezeala-i urma violenţei anunţului de pe *Raiuno*.

Gîndul m-a purtat la spotul pentru apa *Ferrarelle*, realizat de nişte bravi epigoni ai lui Fellini, într-un bar pustiu, în zori, cu fumul condensat în „fascii" luminoase (al deşertăciunii sau al bruştei iluminări?), pe muzica misterios nostalgică a lui Nino Rotta; şi iată!, barmanul ce tocmai mătura printre mese descoperă, dincolo de zinc, o adolescentă cu profilul îngerilor din bisericile Umbriei (pe care Marcello, urmîndu-l pe Federico, o fi ajuns să-i atingă, înălţîndu-se definitiv din *embouteillage*-ul nostru zilnic). «Controlam ca această apă să fie pură, la fel cum cum izvorăşte ea din munte», spune îngerul umbru şi un vîrtej vulcanic vuieşte-n paharul cu apă *Ferrarelle*, graţie noilor tehnici de mixaj video...

Noile tehnici vor reconstitui poate şi cupola Sfîntului Francisc din Assisi, dar ceea ce ne rămîne nouă tuturor să reconstituim, indiferent de meridianul unde Terra tremură (ca să ne mai scuture oare din nepăsare?) este adevărul că îngerii lui Giotto există printre noi. Că nu-i vedem – e grav; că-i vedem şi chiar îi recunoaştem, dar nu mai ştim să ni-i apropiem – e poate cel mai trist dezastru.

Marile taine rezidă uneori în strigătul de tîrg al unor sacagii (ajunşi, ce-i drept, lideri în vînzări). Nu-ţi trebuie harul unui sfînt, ci doar ingenuitatea unui copil de prăvălie, ca să descoperi „apa vie", sub oricare etichetă s-ar ascunde...

Florin DUMITRESCU

© S. Gheţie

Sorin ALEXANDRESCU
profesor universitar la Universitatea din Amsterdam

Pentru un mai grabnic sfîrşit al canonului estetic

Naşterea canonului

O discuţie despre canon ar trebui să pornească de la recunoaşterea faptului evident că „ordinea literară" românească a fost stabilită de patru oameni: Maiorescu (1840-1917), Lovinescu (1881-1943), Călinescu (1899-1965) şi Nicolae Manolescu (n. 1939). Au existat desigur şi alţi critici care au alimentat, ori amendat, opiniile „celor patru" dar ei s-au raliat, în linii mari, în fiecare generaţie, opiniilor aceluia din acest cvartet de aur care o reprezenta în modul cel mai strălucit. Însemnătatea „celor patru" este enormă. Ceva demiurgic, astăzi încă fascinant, însoţeşte gesturile lor: Maiorescu ridică din mîlul primordial arhipelagul genurilor şi atitudinilor literare, Lovinescu taie în pădurile şi poienile lui conturul primelor oraşe şi conferă modernismului unica îndreptăţire a existenţei în cultură, Călinescu aduce în *Istoria* lui primul „dublu" modern al literaturii române, imaginea ei despre sine, iar Manolescu salvează, decenii de-a rîndul, din neghina comunistă grîul curat. Metafora despărţirii apelor de uscat, gestul demiurgic prin excelenţă, implică totodată îndiguirea apelor, respîngerea formelor alternative ca anti-forme. Demiurgul este şi Marele Defensor: Maiorescu ne apără de demagogie, Lovinescu de păşunism, Călinescu de naţionalism şi anti-semitism în plină perioadă antonesciană, iar Manolescu respinge asalturile staliniste şi neaoşiste. Da, numai că orice afirmare a unei anume forme de cultură aruncă restul creaţiei în non-cultură, iar suveranitatea canonului se întreţine prin reproducerea lui automată: necesitatea digului nu se mai dezbate, doar ajustările lui, ici şi colo. Drept *anti*-forme sînt luate adesea şi *alte* forme, iar reciclarea reziduurilor încetează.

Acţiunea „celor patru" este comparabilă cu cea a marilor cronicari moldoveni din secolul al 17-lea şi al 18-lea: Ureche, Miron Costin şi Neculce. Primii stabilesc canonul cultural modern şi „cronica vieţii literare" din secolul al 19-lea şi al 20-lea, aşa cum „cei trei" au stabilit canonul istoric al veacului de mijloc, letopiseţul moldovenesc şi conştiinţa de sine a omului medieval. Născuţi tot la distanţe cam de 20-40 de ani unul de altul (deci 1-2 generaţii; reamintesc mai sus datele), dar legaţi între ei şi prin relaţii de maestru/discipol, „cei patru" continuă „cronica" fiecare din punctul unde o lasă predecesorul, într-o perfectă solidaritate de idei, atitudini şi evaluări, chiar dacă în dezacord de detaliu. Lor li se datoreşte constituirea canonului, sau a conştiinţei de sine a modernului, pe următoarele dimensiuni (în mare): autonomie a esteticului faţă de politic şi etic, o scară definitivă de valori literare, repere estetice (mai ales franceze), ierarhie centru/margini, serii istorice, teme recurente, omogenitate naţională, strategii literare în raport cu puterea, fie ea democrată, fie totalitară şi, mai ales, modelele interpretării textuale.

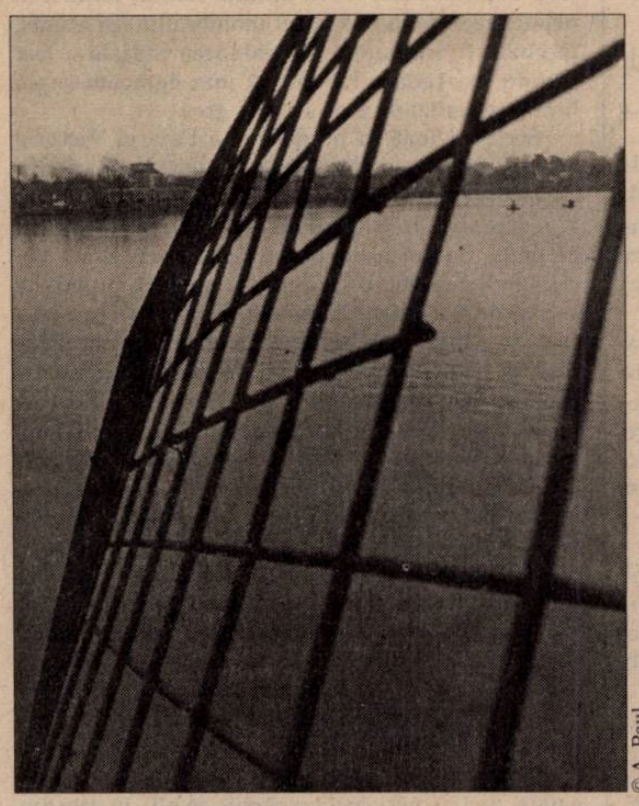

© A. Paul

Limitele contestării

Fascinaţia canonului include „naturalizarea" lui: noi gîndim despre noi înşine atît de firesc în interiorul acestui canon încît potrivit sentimentului public el nici nu există. Nu vreau prin aceasta să spun că *valorile* promovate de „cei patru" nu au fost niciodată contestate ci că *sistemul normativ* presupus de aceştia – ceea ce se înţelege deci prin „canon" – a rămas acelaşi. De la Gherea, Macedonski sau Iorga la liberalii anilor treizeci, de la unii doctrinari comunişti „luminaţi" post-belici la stilisticieni şi structuralişti izolaţi, de la dizidenţii moderni (Ileana Vrancea, Ana Selejan, Marin Niţescu) sau post-moderni mai recenţi (antologia optzecistă a lui Gheorghe Crăciun, Magda Cârneci, Ion Manolescu şi alţii), la impunătoarele serii „est-etice" ale Monicăi Lovinescu şi ale lui Virgil Ierunca, orice încercare de răsturnare fundamentală a canonului a dus nu la modificarea nucleului canonic ci, în cel mai bun caz, doar la crearea de noi „margini miluite" ale acestuia.

> *Ecourile în variantă românească ale „bătăliei canonice" sînt mult mai importante. Ea devine inevitabilă după 1989, cînd poate fi pusă în discuţie, în mod critic şi liber, întreaga ierarhie literară, oficială şi neoficială (dar inevitabil oficializată) a vechiului regim. Ea comportă două tipuri de operaţii: documentarea, respectiv sincronizarea, cu aparatul conceptual occidental şi aplicarea ideii canonului contestabil pe material românesc. (...) Reluarea şi extinderea noţiunii lovinesciene de „revizuire" se înscrie în acelaşi cadru. Ea devine nu mai puţin strict necesară, dar şi iritantă. Deşi inevitabilă, uneori chiar imperioasă, revizuirea atît a canonului literar românesc clasic (Eminescu, Caragiale etc.), cît şi ideologic, de „extremă-dreaptă", dintre cele două războaie (în frunte cu Nae Ionescu), întîmpină mari proteste, rezistenţe şi polemici.*
>
> Adrian Marino,
> *Biografia ideii de literatură*, vol.4, 1997

De ce se complace cultura română în acelaşi canon cultural-estetic de vreo 120 de ani?

Aceasta este întrebarea fundamentală, cred eu, şi nu atîtea alte întrebări derivate, precum aceea dacă Nichita Stănescu a fost, sau nu, un mare poet, sau dacă el a fost „mai mare", ori „mai mic", decît Dimov, sau dacă lui Sadoveanu, sau lui D.R. Popescu, ca „mari" scriitori, li se pot ierta „micile" lor slăbiciuni omeneşti. Mărturisesc că asemenea întrebări mi se par lipsite de interes, ca fiind simple *efecte* ale canonului (ceea ce nu înseamnă că anumite corecţii istorice n-ar trebui făcute). Mi se pare însă esenţial să reflectăm în primul rînd nu la „succesele zilei", ci la canonul care le produce, la *tezele meta-discursive* care fac posibile, sau necesare, aceste efecte şi aceste succese: ideea că există o *singură* ierarhie estetică (de-aceea trebuie neapărat stabilit dacă X e „mai mare" decît Y), că există o *ierarhie* estetică, de stabilit desigur de noii „critici de direcţie" ai tinerei generaţii, că această ierarhie este numai, sau în primul rînd, *estetică* (de-aici preeminenţa artistului asupra cetăţeanului şi „dreptul" de-a fi iertat al primului), ideea că esteticul există în sine, literatura în sine (nici măcar comparată cu filozofia ori cu artele plastice), textul tot în sine („marea critică literară" românească este imanentistă şi se limitează la o discuţie asupra personajelor în proză şi asupra „existenţialului" în poezie), că fraza şi imaginea poartă valoarea estetică, nu construcţia textului (din „cei patru" doar la Manolescu găsim unele preocupări naratologice) şi, în cele din urmă, că există un grup de specialişti (critici literari) care, ei singuri, au sacra misiune de-a păstra neatinse marile valori ale neamului pentru publicul abrutizat de comunism ori de consumism democratic. Rezultatul acestui corpus de reguli canonice este o încorsetare estetică a valorii culturale, şi încă din unghiul unei foarte limitate estetici. Aş da ca exemplu numai uimitor de îngusta receptare a lui Rebreanu în critica română, *în ciuda* evaluării lui globale extrem de pozitive. El a fost redus la „romanul gloatei", „suflete obscure" (Călinescu), „suflet frust", „lipsă de orice preocupare pur artistică" (Lovinescu), epos rural fără aderenţă la lumea urbană, lipsă de stil. Cum în acest canon intrau doar *Ion* şi *Răscoala*, restul a fost complet ignorat: excelentele romane *Gorila*, unul din puţinele romane politice interbelice şi probabil singura evocare obiectivă de-atunci a Gărzii de Fier, şi *Amîndoi*, drama oraşului de provincie şi singurul roman poliţist de calitate al epocii (gen evident necanonic, căruia Călinescu îi acordă doar un dispreţuitor rînd şi jumătate), ori drama de conştiinţă din *Calvarul*, jurnal sub ocupaţie germană, azi comparabil prin acuitate cu cel din timpul ocupaţiei sovietice, ori cu jurnalul lui Sebastian.

Posibile cauze

Constituit în corpus de norme în secolul al 19-lea datorită lui Maiorescu şi Junimii, acest canon a fost la noi, altfel decît în alte culturi, permanentizat în secolul al 20-lea datorită supremaţiei generaţiilor următoare de maiorescieni. Comunismul a blocat apoi orice dezbatere canonică. În lipsă de altceva, preluarea lui Lovinescu şi Călinescu a creat o falsă impresie de continuitate valorică. Falsă, pentru că ea nu era altceva decît ar fi fost în Italia o supremaţie a lui Croce, ori în Franţa a lui Thibaudet, ambele, din fericire pentru dinamica intelectuală a acestor ţări, practic de negîndit. Slăbiciunile şi, mai tîrziu, anihilarea societăţii civice în România au făcut ca esteticul să fie mereu văzut ca singura graniţă de apărare a democraţiei în faţa terorii de dreapta şi de stînga. Motivul a fost, cred, faptul că societatea democratică interbelică a fost dominată de *modernism estetic, nu de modernizare socială*. Idealul ei (lovinescian!) de aliniere la occident a ţintit rafinamentul acestuia, nu egalitarismul lui. Cultura românească s-a mulţumit 120 de ani cu acelaşi canon – aceasta ar fi un început de răspuns la întrebarea pusă mai sus – pentru că societatea românească, în aceşti ani, s-a blocat pe absurda dilemă „modernism versus tradiţionalism", în loc să se angajezeze în reala şi practica *democratizare*. Sterila dezbatere despre „ce societate ar trebi să avem" a înlocuit analiza şi îmbunătăţirea celei existente. „În contra direcţiei de astăzi în cultura română", din 1868, a permanentizat lupta cu „viţiul radical, neadevărul", şi cu „lipsa de orice fundament solid pentru formele dinafară ce le tot primim". Actualitatea acestor aserţiuni la sfîrşitul anilor treizeci, ca şi acum de altfel, în anume cercuri naţionaliste, este semnul unei nefireşti, chiar dezastruoase blocări istorice. Şi dimpotrivă – argument *a contrario* – faptul că abia actuala democraţie, în curs de construcţie, pune în centrul preocupărilor ei valorile civice, nu estetice, face posibilă, pentru prima oară, o discuţie reală despre canon.

Joc terminal

O discuţie? Nu, cred că a venit în sfîrşit timpul să se încheie *supremaţia canonului estetic* în cultura română. Deşi justificat istoric, el a dus la o inacceptabilă încorsetare a gîndirii şi creaţiei culturale româneşti. El legitimează nu reînnoirea, ci reproducerea valorilor centrale, în fapt *conservatorismul estetic* (chiar dacă formulele lui istorice diferă) în sensul scăderii catastrofale a preocupărilor hermeneutice şi cognitive – ce să mai căutăm adevăruri, metode sau valori noi din moment ce le avem deja pe cele eterne – şi în ultimă instanţă a înseşi creaţiei culturale. Iată de ce nu doresc nici o (nouă) bătălie canonică, ci doar abandonarea oricărui canon. Şi tînjesc după aerul pur care-i va urma.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXTIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Fundația culturală româno-germană
Bibliotecă
Jimbolia

Anul V
nr.246
10-16 octombrie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

DREPTURI COTIDIENE

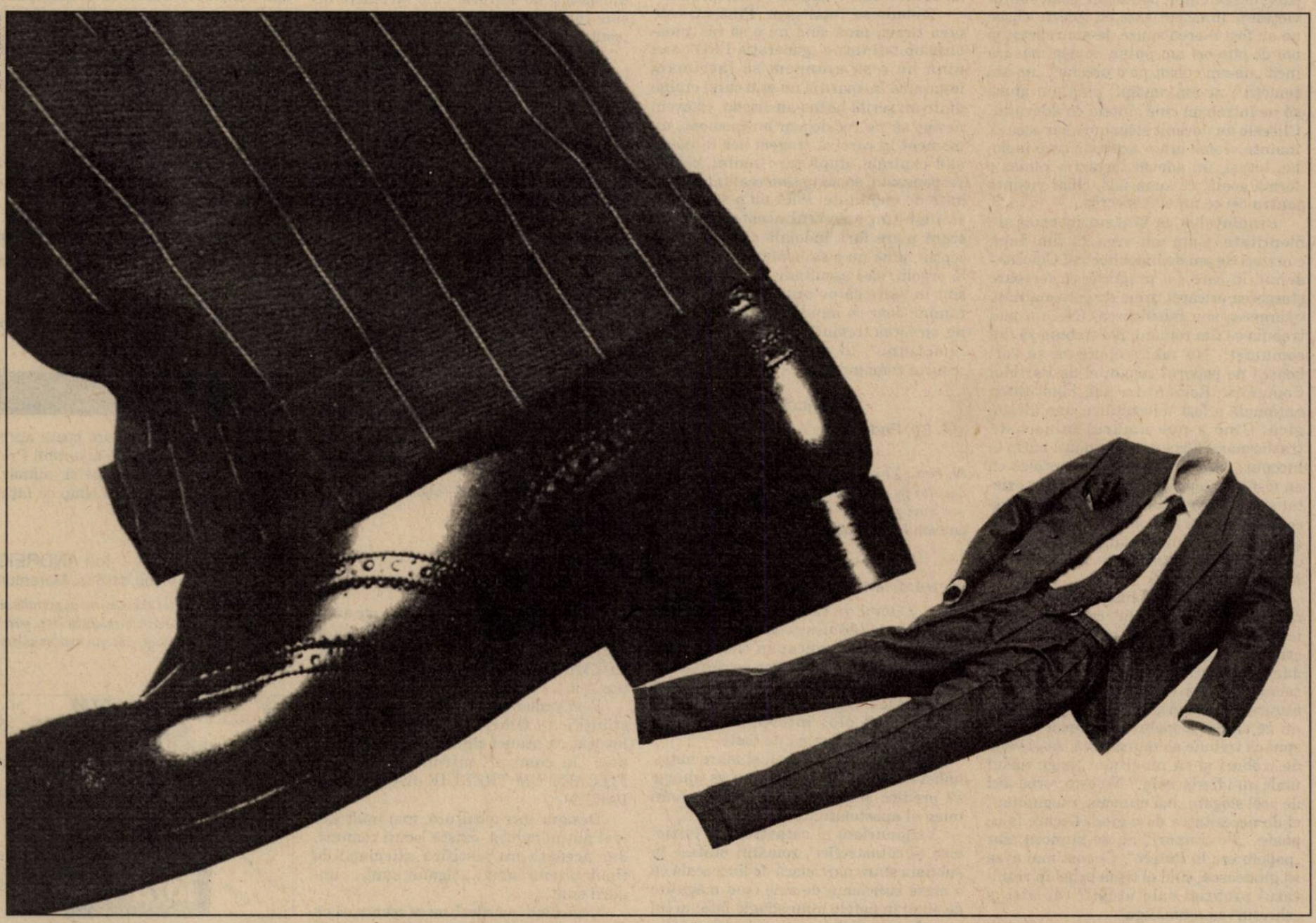

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Florin CONSTANTINIU, Aurora LIICEANU, Valeriu NEGRU, Cristian PĂTRĂŞCONIU, Eugen VASILIU, Mihai ZAMFIR
– Interviu cu Manuela ŞTEFĂNESCU –

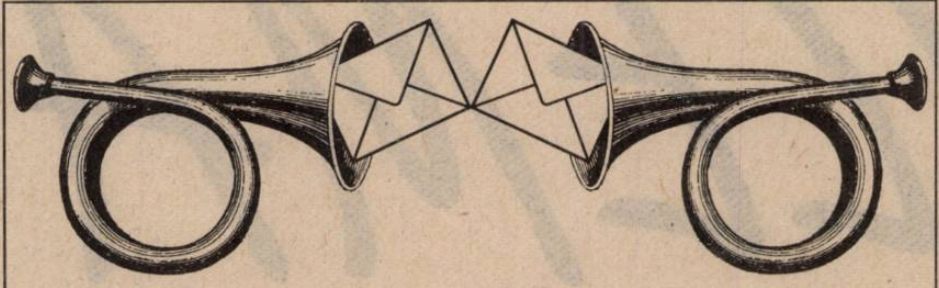

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

REVENIM CU ACEEAŞI ÎNTREBARE

(PENTRU DILEMATICI ŞI NE-)

Cum aţi vedea un supliment cultural al *Dilemei?*

Scrieţi-ne pînă la 15 octombrie, pentru a vă putea publica opiniile.

Nr. 244: *„C-aşa-i românu'"*

Clişeul – identitatea noastră cea de toate zilele

Ar trebui să ne ferim de expresii echivoce de genul: „c-aşa-i românul". În special, de această expresie, care a contribuit cel mai mult la credinţa noastră într-o utopie.

Noi ştim clar cum este românul: „cînd se veseleşte", cum este el „cînd este iubit", cît de ospitalier, şugubăţ, contemplativ, isteţ, descurcăreţ, politician, poet, supravieţuitor înnăscut este el. Aceste clişee ne-au fost mereu spuse, le-am repetat şi noi de cîte ori am putut, în aşa măsură încît „ne-am culcat pe o ureche", „ne-am semeţit", ne-am amăgit, pînă am ajuns să ne întrebăm cine sîntem cu adevărat. Clişeele au devenit sloganuri, iar ceea ce înainte vreme era o expresie care îngloba, totuşi, un adevăr, astăzi a rămas o formă goală, ce sună fals, chiar ruşinos pentru cei ce nu sînt ipocriţi.

Bineînţeles că sîntem în criză de identitate. Cum am vrea să fim după cincizeci de ani de îndobitocire? Cincizeci de ani în care s-a practicat cu fervoare ştergerea oricărei urme de personalitate (ştergerea sau falsificarea). Noi nu mai trebuia să fim români, noi trebuia să fim comunişti. Nu mai trebuia să se vorbească de poporul român ci de Partidul Comunist...Român. La noi, identitatea naţională a fost înlocuită cu una ideologică. Cine a pus umărul la această trasformare? Poporul român (cel puţin la început), cine altcineva? Bineînţeles că au fost şi excepţii, bineînţeles că au existat şi elite, dar atîta timp cît acestea (excepţiile, elitele) nu conduc, nu ne conduc, ele nu prezintă importanţă. Decît, poate, ca o mărturie istorică de rezistenţă la imbecilizare. (...)

Se spunea tot timpul pe vremea răposătului că „popolu" conduce (clasa muncitoare... originea sănătoasă). Nici atunci nu conducea cu adevărat „popolu", dar era totuşi stabilit într-o ideologie ce-l recunoştea ca fiind suveran. El avea atunci, o ideologie, un Manifest. Cum să nu se simtă „popolu" complexat cînd îi spui că trebuie să muncească, să-şi vadă de treburi şi să nu-şi mai „bage nasul unde nu-i fierbe oala"? Nu este vorba aici de acel slogan: „noi muncim, nu gîndim", ci de necesitatea de a gîndi fiecare la ce poate. „Pe timpuri" nu se muncea, dar „popolu era la Putere". Ce rost mai avea să gîndească, cînd el trăia prins în rezultatul propriei sale utopii? (de aici şi „chestia" cu mămăliga).

Astăzi poporul are libertatea de a alege dar nu o mai are pe cea de a se simţi(de a se pătrunde) conducător. De fapt, nu i se mai dă timp pentru a o face.

Poporul este nostalgic după o înşelare diabolică ce i-a pervertit judecata, ce l-a vidat de personalitate, ce, dacă mai avea timp, avea să reuşească în „a construi un om cu adevărat nou" (nu a reuşit, oare?).

Şi aşa am rămas doar cu clişee de genul: „am fost la răscrucea", „sîntem balcanici", „trecutul nostru glorios". Sînt clişee ce (unele dintre ele) ne-au fost inculcate înainte de Revoluţie, iar altele au apărut ca un reflex de apărare la tragerea vălului de pe ochi.

Şi iată-ne pe noi – nişte clişee.

Ce teren mai bun puteau găsi alţi „salvatori ai neamului", cu ocazia „democraţiei" din '89, de a arunca seminţele bolnave ale unei noi minciuni?

Şi iată-ne pe noi în '89 – protagoniştii (pentru a cîta oară?) „Fermei animalelor" a lui Orwell – într-o variantă mai „tolerantă".

Trebuie să înţelegem. Pînă nu este prea tîrziu, pînă cînd nu o să ne transformăm toţi într-o „generaţie PRO", sau pînă nu o să ajungem să lăcrimăm împreună la apariţia nu ştiu cărei eroine dintr-un serial latino-american, că avem nevoie să ne reculegem un moment, un moment în care să tragem aer în piept, să-l expirăm, după care senini, calmi, responsabili, să acceptăm realitatea unei lipse de identitate. Pînă nu o să reuşim să înghiţim adevărul acestei lipse (la scară mare fără îndoială că sînt şi excepţii), pînă nu o să învăţăm, renunţînd la orgolii, să-i ascultăm pe cei care mai sînt în stare să ne arate un drum, vom rămîne doar cu mîndria de a putea spune, cu vocea tremurîndă şi sugrumată de „emoţiune", în diferite împrejurări: „c-aşa-i românu' ".

Iacob ALEXANDRU
Str. Padeşu, nr. 7, Bl. 10A, Bucureşti

N. red.: *Vi se pare că soluţia Dvoastră – „a asculta pe cel în stare să ne arate un drum" – e mai puţin clişată? Totdeauna ne încurcăm în concluzii....*

Vizionarieni şi catastrofieni

(...) Omul de caracter la români, zice-se după Rădulescu-Motru, este „cel care a urmat întotdeauna clopotul turmei". Eroismul românilor se dezvăluie doar în grup, ceată, asociaţie etc. În grup românul le înfăptuieşte pe toate (idealul solidarităţii plus interesul de grup), individual, el le amînă pe toate.

Religios de ochii lumii şi mare naţionalist cu gândul, cu fapta nu va ajunge să predice şi nici să ia în mînă vreun toiag al apostolatului.

Vizionarieni şi catastrofieni (vizionari şi catastrofici), românii plutesc în sublima stare narcisiacă de lîncezeală cu o mare suficienţă de sine (sau măgulire de sine) în notele unui adagio fatal al lui „n-a fost să fie" (sau veşnica inapartenenţă la...).

Între eminescianism şi caragelianism. Conservatori cu o viziune romanţioasă a istoriei, emfatici, cu beţia de cuvinte pe buze, orbiţi de un provincialism spiritual şi cultural sau de un patriotism prost înţeles. Sau complexaţi de lipsa unor rădăcini „in terra mioritica", cosmopoliţi, bîrfitori (pînă la paroxisticul sentiment al urii de sine) suferinzi de inferioritate faţă de civilizaţia occidentală, ironişti-zeflemişti-cioranieni etc., ridiculizînd ruralul şi gîndirea huniană (nomadă).

Pe această „via dolorosa", omul sub vremi acuză aceeaşi lene optimistă, aceeaşi resemnare devenită virtute şi aceeaşi lipsă a sentimentului tragic.

Tinerii nu sînt suficient de înţelepţi ca să se elibereze la timp de sub influenţa maternă, aşa încît rămîn prinşi în mrejele unor visuri de eroism, şi de aceea poate prea-orbitoare. Ei sînt revoluţionarii utopici trăind tragedia inevitabilei victimizări sortită înfrîngerii (înfrîngere care cere un fel de renunţare la substanţa umană şi la valoarea etică). Dacă vrei să apreciezi însuşirile unui tînăr sau să-i delimitezi principiile, îl vei vedea sfîşiat şi preschimbat de cele mai diverse forme. Chiar dacă libertatea este propria-i identitate ,drumul său în viitor este către individualitate, eliberare sau alienare. Atitudinea lui anticolectivistă şi retragerea în lumea personală a meditaţiei şi lucrului constituie o garanţie sigură a damnării. Neagresivi cultural, speculanţi, învinşi dar nu desăvîrşiţi, reacţionari nemulţumiţi, dezinteresaţi faţă de putere, dezgustaţi faţă de lauda de sine şi de cerşetoria făcută în public, înfometaţi de cultură, cu o încredere de sine (uneori oarbă), tinerii români sînt „contra mundum".

Totuşi luptă în numele unor valori (clasice sau postmoderne) în numele cărora acceptă să fie sacrificaţi. Însă din punct de vedere politic, tînărul este un învins. Căutîndu-şi un echilibru social, material şi o armonie, tînărul este văzut ca o figură negativă (un fel de duşman al dezvoltării!), un comediant de moravuri în toată această ficţiune colectivă. Neerijat în „Realpolitiker" (în politicianul pragmatic), tînărul român este eternul discipol al unor reprezentanţi ai aşa-zisei democraţii şi culturi (civilizaţii) post-moderne, al unor modele elitiste al unor (pseudo) intelectuali eruditi, enciclopedişti, rebusişti, tribunarzi, aristocraţi lipsiţi de măreţie, preocupaţi numai de sine şi gata de compromisuri mediatizate. Ba mai mult, al unor moralişti cu gîndire fragmentaristă, lipsită de autenticitate, adogmatică şi fundamentalist ambiguă.

Antonia E. ANGHELE
Str. Stadionului nr. 1, Micro 19, Bl. T5, Galaţi

Privirea rece şi calmă este banală?

Nu ştiu să existe o melodie cu acest titlu (:"C-aşa-i românu'..."). Doar noi şi italienii, fraţii noştri, („Sunt un italian ADEVĂRAT") avem o astfel de mîndrie ţanţoşă.

Fosta mea profesoară de...socialism ştiinţific (o femeie extraordinară) m-a învăţat că atunci cînd eşti tentat să judeci „la comun", miroase a rasism. FIECARE OM TREBUIE JUDECAT ÎN PARTE.

Desigur într-o cultură, mai mult sau mai puţin închisă, există locuri comune, dar aceasta nu justifică afirmaţii de tipul: oltenii sunt..., ţiganii sunt..., ungurii sunt...

Copil fiind în Ardeal, mi se spunea că nu voi fi servit la magazin dacă nu cer în ungureşte; mie nu mi s-a întâmplat aşa ceva.

Mai mult, împotriva tuturor sfaturilor, prima iubire a fost o jumătate de unguroaică şi astfel m-am vaccinat pentru ura interetnică.

Am vrut să-l întreb pe domnul Patapievici dacă „Istoria nu poate fi totuşi o ştiinţă", trebuie să oscilăm neapărat între naţionalism hormonal şi pesimism superior? Celebra cale de mijloc nu este posibilă? Privirea rece şi calmă este... banală?

Media centrală inventează şi susţine tot felul de scandaluri, pe care eu în... provincie nu le resimt. Mă minunez că nu înţelegem logica elementară a economiei de piaţă DEMOCRATICĂ, singura care poate să ne ducă în Occident şi nu în America de Sud (degeaba se supără ambasadorii acestei zone, capitalismul oligarhic este „faima" pe care şi-au cucerit-o).

Oamenii normali vîntură inconştient ideea dictaturii, memoria este chiar aşa de scurtă?

Încerc în arhitectură un demers acum de avangardă, STILUL MODERN-ROMÂNESC, în valul etno al spiritului postmodern. „Imposibila sinteză" tradiţional/modern reuşită de Ion Mincu, Henriette Delavrancea, Enescu, Brâncuşi, Gheorghe Zamfir şi... Phoenix (a întoarce tineretul cosmopolit cu faţa la tradiţie este o performanţă greu de atins), mai este oare posibilă?

Mă simt agresat, făcut de rîs, de vadimii funarioţi flegmatici sau vulgari care te jignesc de la obraz fără să clipească. Într-o discuţie directă le-aş întoarce spatele, democraţia îmi oferă posibilitatea de a nu-i citi sau de a schimba postul şi nu mai trebuie să-i suport ca pe împuşcatu'.

Dacă nu putem fără 5% vulgaritate şi exces, problema este că în vremuri tulburi, acestor mici hitleri să li se ridice permisul de pescuit. Cum mai poate un astfel de individ, care jigneşte grosolan şi incită cu ajutorul listelor negre, să se adreseze publicului, să dea în judecată pentru... n-o să ghiciţi, calomnie?

Francezii, „campionii toleranţei", realizează 15% la extremism; înseamnă că încă stăm bine. Dar, domnilor guvernanţi...

arhitect Mihai-Corneliu DONICI
Timişoara

N.red.: *V-am „cenzurat" ultimele 4 rânduri fiindcă vrem să păstrăm această pagină în afara oricăror argumente de partid.*

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE")

Poşta redacţiei

● O nedumerire: Cum poate aprecia dl. Bogdan Ghiu atît de favorabil ProTV cu 18-20 seriale (filme) pe zi, număr de număr al „Dilemei"?! În timp ce faţă de TVR...
Cu stimă,

Ion ANDREICA
Vişeu de Sus, Maramureş

N. red.: *În loc de răspuns, mi-aş permite să vă întorc întrebarea, care, în formularea Dvs., pare pur retorică. În general, însă, sînt rău în primul rînd cu cei apropiaţi... (**B.G.**)*

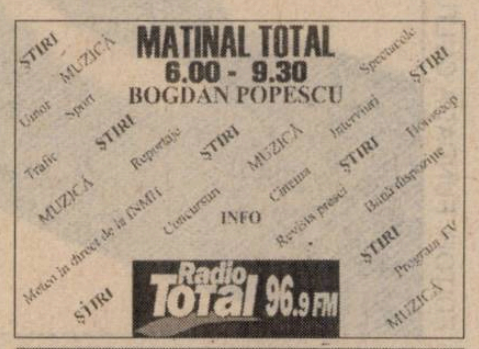

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Starea Capitalei**
- **Catedrala Mîntuirii Neamului**

ÎNTRE MILITANTISM ŞI CONSTRUCŢIE

Trăim sindromul unei dezamăgiri ciclice. Tranziţia nu ne apare ca un interval al ascensiunii lente către ţintă, ci ca o alternanţă nevrotică de suişuri şi coborîşuri, de euforii şi depresii. Ne aşteptăm, mereu, la schimbări miraculoase şi descoperim, mereu, că lucrurile nu merg potrivit aşteptărilor noastre. Aşa a fost după decembrie 1989, aşa este încă după noiembrie 1996. În curînd se va împlini un an de la marele transfer de putere, care a dislocat partida „stagnării" pentru a da mînă liberă „adevăraţilor reformatori". Şi totuşi, rezultatele scontate întîrzie să apară. Unii o recunosc deschis şi o proclamă vehement. Mulţi se încăpăţînează încă să spere, ştiind că, deocamdată, nu există alternativă şi că încrederea, fie şi utopică, e preferabilă disperării. Mă număr mai curînd printre cei din urmă. Dar mă întreb, tot mai neliniştit, ce se întîmplă de fapt. De ce ne-am împotmolit?

Există răspunsuri de natură să deculpabilizeze actuala putere. Ne putem spune, de pildă, că vinovaţi nu sînt atît guvernanţii, care, de bine de rău, fac eforturi intense de reechilibrare, ci mai degrabă noi, care ne-am format o idee nerezonabilă despre ceea ce se poate şi despre ceea ce nu se poate. Avem, aşadar, o reprezentare nerealistă asupra ritmului reformei şi asupra rezultatelor ei imediat posibile. Ne-am împotmolit nu pentru că administraţia e proastă, ci pentru că drumul e, obiectiv, foarte greu. Pe de altă parte, nu putem uita că, pe vremea cînd era în opoziţie, tocmai puterea de azi a fost aceea care *ne-a încurajat* să ne facem iluzii! Ne-a dat sentimentul că pentru a ne scoate din impas nu-i lipseşte decît victoria în alegeri. Prin urmare, nu ni se poate reproşa decît că am crezut, onestamente, într-o lungă suită de promisiuni electorale. În favoarea puterii s-ar putea invoca şi uzatul argument al moştenirii. Uzat, pentru că l-au exploatat toate guvernările post-revoluţionare. Guvernul Roman avea de „gestionat" moştenirea comunistă, guvernul Văcăroiu avea de reparat „dezastrul" guvernării Roman, iar acum, guvernul Ciorbea are de compensat şapte ani de „regim Iliescu". Colecţionăm moşteniri ireparabile, care îi scutesc, pe rînd, de răspundere pe toţi „moştenitorii". Guvernul Ciorbea trebuie să recunoască, însă, că are – faţă de cele anterioare – şi cîteva avantaje indiscutabile: credibilitate internaţională, majoritate parlamentară confortabilă, sprijin de massă, sprijin de presă, opoziţie anemică. Nu se pot enumera, la nesfîrşit, handicapurile moştenirii, trecîndu-se cu vederea aceste însemnate avantaje ale startului.

Şi atunci? De ce ne-am împotmolit? Dacă guvernanţii îşi pun această întrebare cu seriozitate, ei vor trebui să-şi asume – dincolo de unele justificări conjuncturale – cîteva grave vinovăţii de fond. E limpede că ei nu s-au pregătit temeinic pentru victoria care li s-a dăruit. Au avut la dispoziţie şapte ani. Puteau pune la punct nu una, ci cîteva strategii posibile de redresare. Puteau forma şi atrage specialişti în toate domeniile, gata să preia din mers trebile tulburi ale ţării. Puteau să se cunoască suficient unii pe alţii, pentru a nu-şi descoperi incompatibilităţi şi orgolii ireductibile tocmai cînd avem mai multă nevoie de coerenţa şi solidaritatea lor. Puteau să aibă pregătite toate legile necesare pentru desfăşurarea accelerată a reformei. În fapt, spectacolul pe care ni-l oferă are un aer pripit, spasmodic, improvizat. E evident că n-au ştiut, pînă în ultima clipă, cu ce miniştri vor lucra. Au fost siliţi să recurgă la oameni de mîna a doua, sau la „trufandale" promiţătoare, dar fără experienţă. Au folosit avantajele de care dispuneau nu pentru a progresa rapid, ci pentru a contrabalansa deficienţe curente. Au preferat adesea competenţei criteriul politic, au dovedit nu o dată suficienţă, confuzie tactică, inconsecvenţă doctrinară.

Toate acestea sînt roadele amărui ale celor şapte ani de opoziţie militantă dar nelucrătoare. Şapte ani irosiţi în miting, lozincă şi gesticulaţie. Şapte ani în care patosul construcţiei a fost amînat de dragul unei comode monomanii contestatare. Împotmolirea de-acum e nota de plată a voluptăţii de a striga „Jos comunismul!" şi „Jos Iliescu!", fără preocuparea de a agonisi ceva dincolo de strigăt.

Andrei PLEŞU

Prea mulţi îl pregătesc pe Radu Vasile

Partidul majoritar joacă la două capete: preşedintele Ion Diaconescu crede în stabilitatea alianţei, iar vicepreşedintele PNŢCD speră febril în varianta unui alt cabinet, cu o strategie naţională care să remodeleze strategia reformei. Încercînd să înţeleagă şi să contracareze mişcările creştin-democraţilor, aliaţii guvernamentali tatonează la rîndu-le în două direcţii: fiecare rundă de negocieri la vîrf e de fapt o bătălie pentru întărirea propriilor poziţii, deşi atît în PD cît şi în UDMR există actori secundari gata să cînte, la intervale semnificative, aria ieşirii din coaliţie.

Premierul Victor Ciorbea respinge din ce în ce mai des soluţia remanierii, convins că orice modificare în cabinet poate declanşa reacţii în lanţ. Lipsit complet de experienţă politică la începutul mandatului, şeful executivului trebuie să fi înţeles între timp că are destule şanse să fie doar un pion de sacrificiu pentru o perioadă... experimentală. Lansat pe orbita reformei din fotoliul de primar general, Ciorbea se va întoarce probabil mai devreme sau mai tîrziu la Primărie. Coaliţia majoritară a încălcat Constituţia pentru a-i menţine la dispoziţie postul cîştigat prin alegeri locale. În schimb, colegii săi de partid n-au sacrificat de dragul premierului clasicul principiu al promovării pe bază de vechime şi de dosar. Victor Ciorbea pare să fi ratat deja coroniţa de succesor al preşedintelui Diaconescu. Distanţa dintre el şi tabăra „istorică" a partidului a crescut pe măsură ce imaginea publică i s-a degradat. Huiduit la Ţebea şi ridiculizat la Bacău, premierul începe să fie acuzat de lipsă de autoritate chiar din interiorul partidului care, după alegeri, l-a împins fără şovăire în faţă. În schimb, principalul său contracandidat, veşnic disponibilul Radu Vasile, şi-a clădit între timp piedestalul unui lider decis, capabil să pună piciorul în prag faţă de pretenţiile UDMR, ba chiar să împace grupările adverse din Convenţia Democrată. Mereu la mijloc între radicalii şi moderaţii din propria formaţiune, senatorul parlamentar la Strasbourg n-are complexe ierarhice şi tratează crizele guvernamentale cu necruţătoare agresivitate. Asumîndu-şi sarcina de a critica programul de reformă, secretarul general al PNŢCD a avut însă grijă să împartă complimente social-democraţilor, să-i apere diplomatic pe Valerian Stan şi pe Ticu Dumitrescu, să menţină bune raporturi cu opoziţia şi să arunce săgeţi polemice înspre Cotroceni. Prezent aproape zilnic pe unul sau mai multe mici ecrane, Radu Vasile vorbeşte cu aplomb şi despre acordurile cu Fondul Monetar sau problemele Bisericii Ortodoxe, dar şi despre integrare, restructurare industrială sau accesul la arhivele fostei Securităţi.

Ofensiva electorală a numărului doi din PNŢCD e un atac pe mai multe planuri. E vorba de un atac care se bucură de acordul tacit al majorităţii partidului, de admiraţia stîngii neparlamentare şi de ajutorul discret al dreptei liberal-naţionale pe care şi-ar dori s-o reprezinte trio-ul Tabără-Meleşcanu-Măgureanu. Ca şi cadrele de rezervă, alianţele de rezervă încep să se vadă în spatele cortinei. Ele au însă nevoie, măcar într-o primă fază dacă nu pentru termen lung, de binecuvîntare prezidenţială. Tocmai de aceea, toate analizele cu bătaie prospectivă ale „opoziţiei constructive" recurg la formule linguşitoare menite să obţină o mişcare de macaz de la Cotroceni. Unii se tem că ea s-a produs deja odată cu „scandalul Severin", alţii cred că şi pentru preşedintele Constantinescu stabilitatea guvernului e mai importantă decît succesul reformei şi că nu vor fi nici remanieri, nici reorientări strategice spre satisfacţia rezerviştilor parlamentari sau neparlamentari. În interiorul şi în afara coaliţiei creşte însă influenţa politică a celor pentru care protocolul CDR-USD-UDMR a fost, asemeni primului cabinet postdecembrist, doar un compromis pe termen scurt cu final dinainte calculat.

Elena ŞTEFOI

Asimilare şi integrare

Deşi al cincilea din existenţa acestei formaţiuni, Congresul UDMR ţinut la Tîrgu Mureş, la sfîrşitul săptămînii trecute, reprezintă totuşi o premieră.

Acum, pentru întîia oară, UDMR nu se mai află în opoziţie, ci face parte din coaliţia guvernamentală. UDMR participă în chip direct la guvernare, dispunînd de un anumit număr de miniştri şi de funcţionari guvernamentali, atît la nivel naţional, cît şi în teritoriu. Este o schimbare esenţială, de condiţie şi deopotrivă de statut.

Pentru orice partid, participarea la guvernare în cadrul unei coaliţii implică în mod necesar o deschidere de problematică, de viziune şi de program, implică o ieşire din cadrul strict al intereselor şi al obiectivelor proprii. Cu atît mai mult se impune această deschidere în cazul unei formaţiuni cum este UDMR, al cărei caracter este de natură etnică şi nu politică. În termenii tehnici, inevitabil neutri, ai analizei politice, UDMR este partidul unei minorităţi, liantul său fiind identitatea etnică. Asemenea partide sînt de obicei regionale, spre deosebire de partidele politice propriu-zise, care au un caracter naţional, în sensul că acoperă totalitatea teritoriului unui stat. Apartenenţa la liberalism sau la social-democraţie, pentru a lua doar exemplul doctrinelor politice dominante în lumea contemporană, nu are şi nu poate avea coloratură regionalistă ori etnică. Întrucît reprezintă interesele unei minorităţi naţionale, partidele de acest tip sînt deseori denumite, în literatura de specialitate, şi „naţionaliste", dar cum în mod curent termenii derivaţi din „naţionalism" au o semnificaţie preponderent peiorativă, caracterizarea UDMR drept „partid naţionalist" este ori evitată, ori folosită exclusiv, de adversarii săi, ca formulă discreditantă.

Oricum ar fi însă, principala problemă a acestor partide şi a relaţiilor pe care le au ele în sistemele politice din ţările în care asemenea partide există o reprezintă găsirea unui echilibru între interesele identitare şi cele ale statului.

Aceasta a fost, în fond, şi axa dezbaterilor din UDMR, atît în cadrul lucrărilor Congresului de la Tîrgu-Mureş, cît şi în toată perioada de după alegerile de anul trecut, în urma cărora acest – totuşi! – partid, chiar dacă neproclamat ca atare, partidul comunităţii maghiare din România, a intrat în coaliţia guvernamentală. Cei care, din interiorul UDMR, contestă însuşi principiul participării la guvernare, nu doar rezultatele pentru maghiari ale acestei participări, se situează, cert, pe linia unui radicalism identitar ce poate fi, în principiu, împins pînă la contestarea ansamblului statal. Cercetătorii care au analizat formarea şi evoluţia partidelor de acest tip susţin că exacerbarea şi absolutizarea criteriului identitar se pot dovedi potenţial distructive pentru stat, exemplele cele mai des furnizate fiind prăbuşirea Imperiului austro-ungar, secesiunea irlandeză din Marea Britanie şi cea a Cehoslovaciei. Nici unul dintre aceste exemple nu se potriveşte însă cu situaţia comunităţii maghiare din România, pericolul „secesionismului" fiind o pură invenţie a extremiştilor naţionalişti români.

Legitimă, aspiraţia comunităţii naţionale maghiare din România de a-şi păstra identitatea în cadrul unor stabile forme instituţionalizate este de fapt parte integrantă a eforturilor de reformă şi de democratizare din România post-comunistă. Congresul de la Tîrgu Mureş a adus aici un accent poate decisiv. Participarea UDMR la guvernare nu este şi nu poate fi privită doar în latura simbolică, eventual chiar decorativă; şi nici nu se poate reduce doar la căutarea **împreună** a unor soluţii specificie. Dimpotrivă, prezenţa în guvern şi în structurile guvernamentale a reprezentanţilor UDMR poate fi o garanţie a ieşirii acestei formaţiuni din carcasa preocupărilor strict identitare. Complicata, confuza, dramatica istorie a relaţiilor de după 1 decembrie 1918 dintre minoritatea maghiară şi majoritatea română, istorie marcată însă inevitabil de amintirea relaţiilor anterioare dintre români şi unguri, nu a generat încredere, ci resentimente şi suspiciuni. Resentimente şi suspiciuni ce nu au cum să dispară de pe o zi pe alta. Teama constantă de asimilare a comunităţii maghiare, spre exemplu, nu este, desigur, nejustificată, însă această teamă nu-şi are soluţia într-o ermetică închidere identitară. Păstrarea identităţii naţionale comunitare nu exclude însă integrarea statală, dimpotrivă, o poate facilita. Cu atît mai mult într-un moment cînd **integrarea** (în sisteme economico-militare regionale, continentale şi globale) este preocuparea dintîi. Integrarea este de fapt – sau poate fi – cea mai bună garanţie împotriva asimilării. În măsura în care va reuşi să stabilizeze durabil linia de echilibru şi raţionalitate între interesele comunitare specifice şi cele ale statului, al cincilea congres al UDMR, primul de cînd această formaţiune participă la guvernare, poate deveni un moment de referinţă.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Strategia noastră (II)

Încheiam săptămâna trecută arătând că una din cauzele care ar putea sta la baza succesului nostru în demersul pentru integrarea în UE ar fi reajustarea raporturilor noastre cu birocraţia de la Bruxelles. Contraproductivitatea eforturilor noastre spre integrare vine şi din amestecul paradoxal de slugărnicie tîmpă şi mîndrie naţională anxioasă cu care am întîmpinat, pînă acum, acţiunile care materializează relaţia UE – România. Această atitudine se exprimă deplin în comportamentul nostru faţă de unii aşa-zis „experţi“ europeni. Nu o dată, mi-a fost dat să văd cîteva zeci de funcţionari români ascultînd cu sfinţenie discursuri neinspirate şi sfaturi inaplicabile venite din partea unui „extert“ care, pînă cu două zile înainte, nu putea localiza România pe o hartă europeană. În pauza acestor întîlniri, toţi funcţionarii români sînt unanimi în a aprecia calitatea jalnică a „expertului“ occidental. Toţi ştiu că nu au nimic de învăţat de la el, toţi realizează că omul nu poate comunica nimic interesant pentru noi, toţi vor acasă. După pauză, stupoare! Românii laudă prestaţia străinului, îi mulţumesc, îşi iau angajamente. Se termină. Ies. Pe culoare o voce indignată exprimă părerea tuturor: „Ce dobitoc, dom'le! Cred că l-au trimis aici pe ăl mai tîmpit. Chiar aşa de proşti ne cred ăia?“ Seara, dineu. Protocol, cadouri, promisiuni.

Îmi amintesc cum un înalt demnitar maghiar îmi povestea că a trimis înapoi o echipă de trei „experţi“ europeni pentru că nu-i puteau fi de nici un folos. Returul a fost însoţit de o scrisoare în care demnitarul maghiar cerea UE să nu-i mai trimită oameni care să-i explice din ce parte curge Dunărea – metaforă inspirată pentru că biroul oficialului budapestan oferă o minunată perspectivă asupra fluviului. Rezultatul a fost acela că, în cel mai scurt timp, UE a trimis la Budapesta cîţiva excelenţi specialişti ai domeniului coordonat de cunoştinţa mea. Promovînd o astfel de atitudine, Ungaria va demara negocierile pentru integrarea în UE alături de ţările primului val. Noi, se ştie, mai aşteptăm.

Relaţiile cu UE comportă cel puţin două dimensiuni concretizate în paliere diferite de discuţii. Nivelul politic, superior, care nu înseamnă nimic în absenţa celor întreprinse la nivel administrativ de specialiştii celor două părţi. Îmi permit să constat că amestecăm confuz cele două tipuri de discurs. Ne amăgim cu ideea că lipsa planurilor concrete menite să ne apropie de UE, însoţite de un calendar care să ritmeze *step by step* acţiunile noastre, se poate acoperi cu declaraţii, altfel sincere, în care ne exprimăm deschiderea, disponibilitatea, dorinţa.

Efectul este, pentru noi, dezastruos. În primul rînd, vedem o neînţelegere a realităţilor noastre la nivelul UE. *Agenda 2000,* deşi oferă o perspectivă în general corectă asupra României, cuprinde cîteva inexactităţi flagrante. De pildă, nu este adevărat că, în România, prefectul poate trimite în judecată autorităţile locale; prefectul are doar posibilitatea să sesizeze instanţa de contencios adiministrativ pentru actele administrative pe care le consideră nelegale ale autorităţilor locale alese. La fel, exprimarea din *Avizul Comisiei Europene* „fiecare judeţ este condus de un prefect“ nu dă seama asupra realei autonomii de care se bucură unităţile administrativ teritoriale.

După cum se ştie, Guvernul a reacţionat prompt. A fost elaborat un punct de vedere oficial al executivului (care se opreşte atent asupra tuturor inexactităţilor de acest gen) şi a demarat o serioasă iniţiativă pentru elaborarea unui Program Naţional de Adoptare a Acquis-ului comunitar. Fie ca toate acestea să însemne începutul unui nou tip de relaţii cu reprezentanţii UE!

Sever VOINESCU

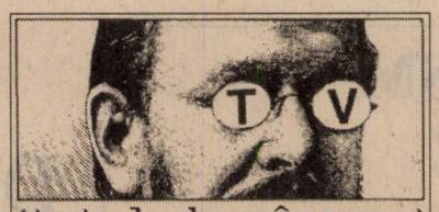

(totul de vînzare)

La noi şi la ei

La TVR, grila de toamnă-iarnă nu a sosit, încă, decît pe bucăţi, deşi data anunţată de intrare a ei în vigoare a fost 1 octombrie; nu toate emisiunile „sînt gata“ (Răsvan Popescu, într-o discuţie privată); aştept cu nerăbdare noul „Jurnal“, ca şi emisiunea culturală a lui Cornel Todea, şi îmi pun, de ce nu, speranţe în ele.

La PRO TV, *talk-show*-urile de puţin după prînz continuă să ruleze mai mult sau mai puţin orb, dar, nu-i aşa, ce contează: jurnaliştii sînt acolo, şi nu în altă parte, blocaţi, cumpăraţi, aşa cum stau, de pildă, unii fotbalişti de valoare în vitrina unor cluburi cu mulţi bani: mai bine să facă tuşa la noi, decît să joace la alţii, împotriva noastră! Jurnaliştii români muncesc, dar cine-i vede? La „Ştiri“ e veselie, iar „Cinemateca“ îşi vede de treabă, continuînd să amestece două săbii într-o teacă: atunci cînd discuţia se întîmplă să fie reuşită, îţi piere cheful de film, iar cînd filmul izbuteşte să te captiveze, pac!, şuetă. Eu, unul, continuu să nu înţeleg: la marile televiziuni ale lumii, filmele aşa-numite „de artă“ sînt difuzate noaptea tîrziu tocmai pentru a nu fi întrerupte de spoturi publicitare. La noi, ca la nimeni!

Vă propun, în cele ce urmează, dar şi în articolul de săptămîna viitoare, un florilegiu (pardon: un *best of*) de citate extrase din dosarul numărului pe luna septembrie al suplimentului *Le Monde de l'éducation, de la culture et de la formation*, dosar dedicat televiziunii. Şi aceasta pentru a arăta nu numai *cum* este gîndită şi reflectată, pe alte meridiane, televiziunea, ci şi faptul *că* acest lucru se întîmplă, că fenomenul televizual constituie, în ţările civilizate, un obiect constant de reflecţie pluridisciplinară, ceea ce este departe de a se întîmpla la noi, unde acest fenomen este gîndit „la piciorul broaştei“: rar, strict ocazional, punctual, politizat, fără nici o specificitate şi în absenţa oricărei ambiţii speculative.

„Astăzi, invazia audiovizuală nu întîmpină nici un fel de rezistenţă ideologică. Căci, contrar aparenţelor, televiziunea nu declanşează dezbaterea, ci îşi face un imperativ din a o evita. Forţa ei de atracţie este atît de mare, încît ea le dă tuturor iluzia că înţeleg lumea, în vreme ce nimeni nu face decît să o privească, iar puterilor politice le creează senzaţia că, folosindu-se de ea, dobîndesc o legitimitate de proximitate, cînd, de fapt, ele nu fac decît să se îndepărteze tot mai mult“ (Jean-Michel Dijan, editorial).

„...lupta crocodililor ce se devoră între ei pentru a devora cît mai bine publicul...“ (Michel Serres, *A citi, a vedea*).

„...micul ecran constituie unul dintre rarele subiecte capabile să-l trezească pe micul taliban ce dormitează în fiecare dintre noi“; „De ce, însă, în loc să ajungem să vrem să izgonim duşmanul în afara zidurilor cetăţii, să nu fi venit vremea de a îmbina plăcerea pe care imaginile ne-o furnizează cu înţelegerea modului în care ele sînt fabricate, receptate şi ajung să ne influenţeze? Televiziunea ar putea să devină cu adevărat distractivă, plăcută, educativă, captivantă şi independentă. Altfel spus, în sfîrşit frecventabilă, cu condiţia să ştim să ne servim de ea“ (Marc Dupuis).

Televiziunea riscă să se devalorizeze. „Ea este echivalentul, în ordinea culturii, a ceea ce este sufragiul universal în ordine politică. (...) Sufragiul universal şi parele public reprezintă, aşadar, două concepte de acelaşi nivel.“ Legitimitatea televiziunii se află, astăzi, în pericol. Ceea ce pune în pericol însăşi democraţia. „Cu cît celălalt este mai aproape din punct de vedere tehnic, cu atît distanţele simbolice şi culturale devin mai dificil de depăşit. (...) Informaţia şi comunicarea, imaginea şi cultura nu sînt nişte mărfuri ca oricare. Dacă nu mai există ambiţii culturale, gîndire şi proiecte legate de televiziune, aceasta va deveni iremediabil jucăria industriilor şi a ideologiilor. (...) Televiziunea reprezintă una dintre cele mai mari sfidări democratice ale secolului următor.“ Spiritul critic trebuie să salveze televiziunea (Dominique Wolton, *Mic ecran, mare ambiţie*; Dominique Wolton conduce, în prezent, revista *Hermes*, ca şi Laboratorul „Comunicare şi politică“ din cadrul CNRS, ambele de el create).

„...televiziunea de azi nu poate să se critice pe ea însăşi...“; există un „proces de recuperare şi de autocenzurare a unui anumit jurnalism critic...“ (Nicolas Truong, *Marea familie*).

„Televiziunea, care este o maşinărie prodigioasă, este enervantă pentru că este o maşină de spus Da. (...) Nu este momentul să-i spunem Nu. (...) Nu vă place televiziunea? Daţi fuga şi aprindeţi televizorul. Ea va veni după voi, vă va urma, căci ei îi este frică de voi“ (Hervé Hamon, *Scrisoare deschisă către cei cărora nu le place televiziunea*).

Să nu ne fie, aşadar, frică de televiziune. Căci, asemenea unui căţeluş, ea aleargă după poftele şi aşteptările noastre, să ni le satisfacă. Televiziunea este enervantă exact în măsura în care ne reflectă. De noi nu ne place, de fapt, atunci cînd spunem că nu ne place televiziunea.

Bogdan GHIU

Economie

Greu la deal cu salarii mici şi impozite mari

Treptat, preţurile de la noi se apropie de cele din ţările dezvoltate. La multe mărfuri chiar am luat-o înaintea celor mai scumpe pieţe din Vest. Numai preţul muncii a rămas în coada Europei.

De ce nu cresc salariile? Pentru că munca, în România, întîrzie să devină competitivă. Dar, în acelaşi timp, preţul muncii se menţine mic şi pentru că... acest lucru e posibil. Marile întreprinderi îşi permit să stocheze mărfurile pînă cînd piaţa va putea oferi un preţ mai bun, asigurîndu-şi astfel rentabilitatea nu din extinderea producţiei, ci din inflaţie. Salariaţii, în schimb, nu pot gîndi la fel. Este drept că şi forţa lor de muncă reprezintă o marfă. Dar o marfă cu un specific aparte. Dacă toate celelalte mărfuri pot fi stocate, în aşteptarea unui preţ convenabil, salariaţii nu-şi pot stoca forţa de muncă pînă cînd patronatele vor fi nevoite să-i plătească mai bine. Pentru mărfurile stocate întreprinderile obţin credite, conservarea devenind astfel suportabilă. Salariaţii însă trebuie să mănînce în fiecare zi. Şi nu le dă nimeni credite de subzistenţă, din care să trăiască pînă vor găsi angajamente favorabile. Aşa că sînt nevoiţi să se angajeze imediat, iar dacă sînt angajaţi să rămînă la locurile lor de muncă. Acceptînd, fireşte, salariile care li se oferă. Iar patronatele, fie cele din întreprinderile de stat, fie cele din întreprinderile cu capital privat, cred că mai au încă timp să cocheteze cu ideea că... merge şi aşa.

Fără îndoială că încă o cauză e fundamentală: lipsa banilor. Una din rănile ce sîngerează, în economia românească, o constituie tocmai puţinătatea capitalului. Nu a capitalului fix (platforme industriale, instalaţii, maşini-unelte), ci a lichidităţilor. A banilor pentru investiţii. Spirala inflaţionistă a antrenat, în vîrtejul ei prelungit, un lung şir de crize: a creditului intern, a valutei, a producţiei şi a consumului. Mai presus de toate, însă, e criza capitalului. Nevoia de capital a devenit vitală. De unde atunci bani pentru salarii mai mari? Aşadar, salariile sînt mici pentru că în economie banii disponibili pentru remunerarea muncii sînt şi ei foarte puţini.

Numai că, din ce în ce mai mult, preţul derizoriu al muncii se transformă într-un bumerang. Un fel de buzdugan cu două capete, ambele în flăcări, ce tinde acum să-i lovească pe cei ce-l învîrt pe deasupra economiei. Pe de o parte, începe deja să devină explozivă menţinerea descurajării muncii prin salarii derizorii. Pe de altă parte, salariile de subzistenţă pe care le primesc românii descurajează consumul şi, prin urmare, periclitează producţia. Ceea ce înseamnă că ecuaţia în care încă mai este integrată plata muncii a expirat şi a persevera în folosirea ei ar fi o gafă. Nu numai pentru că nu vor putea fi obţinute nici un fel de efecte pozitive, dar se vor înmulţi contraefectele nocive.

Să nu uităm că, îndeosebi din cauza întîrzierii reformelor, au rămas prea puţine tuburi de oxigen în economie. Şi cum necazurile sînt pare, se mai adaugă şi faptul că aceste puţine tuburi de oxigen nu sînt încă distribuite în totalitate potrivit regulilor pieţei.

Guvernul precedent a promovat regula împărţirii centralizate a resurselor. Preferate au fost marile întreprinderi, competiţia fiind dezavuată. S-a ajuns astfel ca o economie cu un evident potenţial intensiv, cum este economia românească, să se bazeze, la fel ca înainte de '89, pe creşterea extensivă. Pentru fiecare unitate de PIB fiind nevoie de mai multe cheltuieli, de un mai mare consum de capital.

Ce ar trebui noi să facem ca să producem intensiv? Un lucru simplu, pentru început: să obţinem, în economie, profit la nivelul resurselor pe care le consumăm! Cu alte cuvinte, înainte de a ne zbate să atragem noi resurse, inclusiv financiare, să folosim mai bine ceea ce deja avem. Să obţinem mai mult profit din cheltuielile pe care le angajăm în activităţi productive. Numai aşa vom avea mai mulţi bani pentru investiţii şi pentru consum. Abia în al doilea rînd ne-am putea gîndi la noi infrastructuri, care să asigure o altă bază pentru modernizarea industriei, pentru dezvoltarea serviciilor – rămase în urmă, în prezent –, pentru un salt vizibil al civilizaţiei în societatea românească.

Trecem, acum, printr-un moment greu: se închid fabrici, rămîn mii şi mii de oameni fără locuri de muncă... Avem însă şi speranţa unor stabilizări: preţurile nu vor mai exploda, ca în alţi ani, cursul de schimb n-o va mai lua razna. Acum e important să fie făcuţi paşi decisivi pentru însănătoşirea economiei fără a dezorganiza producţia. Mai mult chiar, e nevoie de o înnoire radicală a comportamentului companiilor, investitorilor, comercianţilor şi al salariaţilor.

Am suportat, în prima parte a acestui an, o inflaţie explozivă. N-a fost însă o inflaţie de fond, determinată de ajustări în economia reală. A fost o inflaţie corectivă, determinată de trecerea la adevărul preţurilor. Acum urmează să trecem la un alt adevăr: al costurilor în economia reală. Acest moment începe pe fondul calmării inflaţiei. Prin urmare, şomajul în creştere nu va fi preţul calmării inflaţiei. Şomajul reprezintă alt preţ: al ieşirii din minciună. Fiindcă mulţi dintre cei care au rămas fără locuri de muncă, în urma închiderii unor fabrici, nu devin şomeri abia acum. Ei sînt şomeri de ani de zile. Acum îşi oficializează însă acest statut, prin trecere de la şomajul mascat la cel efectiv. Se întîmplă tîrziu acest lucru, dar mai bine mai tîrziu decît niciodată.

Toate vor fi zadarnice dacă nu va fi stimulat consumul. Pentru a stimula astfel producţia. Sigur, în această privinţă esenţială este balanţa muncă-bani. Trei obiective sînt legate direct de această balanţă: 1) valorificarea raţională a resurselor; 2) organizarea unei producţii performante de bunuri şi de servicii; 3) trecerea de la avantaje comparative la avantaje competitive. La aşa ceva nu se ajunge însă cu oameni plătiţi cu 100 de dolari pe lună, minus impozitele.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Un Congres... diplomatic

Balet mediocru sau perfecţiune regizorală?

● „Congresul UDMR şi-a atins scopul. Moderaţii s-au prefăcut că sînt moderaţi, radicalii au rămas radicali. ● Laszlo Tökes: «S-au uitat punctele esenţiale ale programului UDMR». ● La congres s-au băut 1000 de litri de cafea ● Fodor Imre crede că problema dublei cetăţenii s-a ridicat pentru a-i ajuta pe maghiari să scape de vize." (Corina Ruja, în **Naţional**, 6 oct.) ● „Radicalii şi moderaţii din UDMR au amînat confruntarea decisivă. ● Un articol apărut în «Ziua» a devenit document oficial al congresului. ● UDMR nu mai vrea monitorizarea României ● Candidaţii pe listele UDMR vor participa la o campanie electorală preliminară. ● Lui Tökes i s-a pus botniţă. ● O nouă epistolă a primarului Clujului a ajuns la Cotroceni. Funar e convins că la Tîrgu Mureş i s-au confirmat părerile." (Láslo Kállai, în **Ziua**, 6 oct.) ● „Pentru a dovedi că nu se preocupă doar de probleme etnice, UDMR lansează în premieră un program economic coerent, cu accente liberale." (Silviu Achim, în **Adevărul**, 6 oct.) ● „Congresul UDMR a sporit atribuţiile preşedintelui Marko Bela." (Reporter, în **Cronica română**, 6 oct.)

● „Din februarie '98 intră în vedere Convenţia privind drepturile minorităţilor." ● „UDMR adoptă modelul american. Candidaţii la alegerile generale vor fi desemnaţi de maghiarii de rînd ● Membrii UDMR au votat «pe bandă» să plece mai repede acasă ● Laszlo Tökes se remarcă, din nou, prin radicalismul poziţiilor sale." (Cora Muntean, în **Evenimentul zilei**, 6 oct.) ● „Congresul UDMR s-a încheiat în acordurile imnului de stat al Ungariei!!! „ (**România liberă**, 6 oct.) ● „«Marea noutate» a Congresului UDMR a fost că nu a adus (mai) nimic nou." (Gheorghe Giurgiu, în **Curierul naţional**, 6 oct.) ●• „Ungurii din România vor canal propriu de Televiziune ● Radicalii au propus realizarea autonomiei pe trei criterii ● «Se vor pune plăcuţe bilingve şi la guvern», a spus ministrul György Tokay." (Radu Balaş, Ştefan Ceteraş, în **România liberă**, 6 oct.)

Reacţii după spectacol

● **„UDMR conduce coaliţia.** Congresul de la Tg. Mureş **Adrian Păunescu**: o victorie a UDMR, partidul conducător al coaliţiei guvernamentale." (**Cotidianul**, 7 oct.) ● **Cornel Brahaş**, liderul PDR: „După salutul adresat de Guvernul maghiar Congresului UDMR, ar fi trebuit ca România să rupă relaţiile diplomatice cu Ungaria." ● „PNLCD îi dojeneşte, amical, pe udemerişti." ● „Ţărăniştii reacţionează: Pretenţiile UDMR sînt nefondate şi excesive." ● „Liderii UDMR sfidează Constituţia, afirmă Radu F. Alexandru, senator PD." ● „PD este de acord cu UDMR în privinţa Legii învăţămîntului." (Grupaj de titluri în **Republica**, 7 oct.) ● **„Varujan Vosganian:** sper ca programul de relansare economică al UDMR «să nu ascundă şi altceva»." ● **„Katona Adam:** «dialoghez» cu ziariştii români numai prin... translator." (**Curierul naţional**, 7 oct.) ● „Ultimele şase luni au fost o experienţă tristă. Tot mai mulţi lideri UDMR sînt nemulţumiţi că Bela Marko a bătut palma ca putere." (**Evenimentul zilei**, 7 oct.) ● **Laszlo Tökes**: „Am fost ţinta unei încercări de puci, dar dispun de un larg sprijin în Congres." (**Jurnalul naţional**) ● „Nu s-a schimbat regimul politic. A avut loc doar o schimbare de guvern." (**Cotidianul**, 7 oct.) ● **Laszlo Tökes:** „Calificativul c-aş fi foarte nemulţumit este o exagerare." (**Adevărul**, 7 oct.) ●• **Ion Diaconescu:** „Salut faptul că episcopul Laszlo Tökes se va ocupa mai mult timp de problemele enoriaşilor." (**Curierul naţional**, 7 oct.) ● **Radu Vasile:** „În România sunt respectate toate standardele europene, Legea învăţămîntului răspunde cerinţelor mondiale. Sper că, în sfîrşit, UDMR a înţeles acest lucru." (**Cronica română**, 7 oct.) ● „Orice solicitări peste ceea ce UDMR a primit pînă acum vor fi considerate simple manevre care pot tensiona relaţiile din actuala coaliţie." (**Jurnalul naţional**, 7 oct.) (**E.Ş.**)

De jur împrejur

Politici sociale

New Deal – ansamblul de măsuri economice şi sociale adoptate în Statele Unite în anii '30 la iniţiativa preşedintelui Roosevelt – nu a fost o pomană dată de cei avuţi celor defavorizaţi, ci o încercare de a găsi o modalitate de rezolvare paşnică a unei crize ameninţătoare pentru sistem. Marea criză declanşată în 1929 se prelungea şi urmările ei nefaste modificau societatea americană.

În faţa unei situaţii catastrofale, administraţia a adoptat o serie de măsuri intervenţioniste, prin care statul a înlocuit, cu mai multă sau mai puţină competenţă, „mîna invizibilă a pieţei". Nu a fost o revoluţie, cum au pretins unii la acea vreme, ci o modalitate de a evita revoluţia. Sprijinul pe care statul l-a dat fermierilor (anularea datoriilor, credite), programele de ajutor social pentru şomeri şi cele de creare de noi servicii, reglementările prin care sindicatele au devenit parteneri în decizia economică au moderat efectele spontane nocive, permiţînd o nouă decolare, a cărei eficienţă a fost evidentă în momentul în care SUA s-au conectat la efortul militar al celui de al doilea război mondial.

Faptul că cea mai mare putere economică, întru totul devotată concepţiei liberale, a adoptat reforme sociale generoase pentru a dezamorsa potenţialul exploziv al crizelor a fost o lecţie şi pentru ţările europene: Germania, Franţa, Italia, într-o bună măsură şi Marea Britanie, guvernate alternativ de dreapta şi de stînga, gestionează importante instituţii de sprijin ale celor care nu fac faţă competiţiei şi au încorporat în legi mecanisme de redistribuţie ale veniturilor de la cei bogaţi către cei săraci. Globalizarea economiei – care unifică standardele competiţiei – pune însă acum statele dezvoltate ale Europei într-o situaţie de inferioritate. Reglementările de pe piaţa muncii (Germania), preluarea de către colectivitate a unei mari părţi din cheltuielile pentru sănătate (Franţa), sistemul oneros de pensii (Italia) ridică mult costurile produselor europene devenite astfel necompetitive. Încercările diverselor guverne de a retrage contribuţia statului dintr-o seamă de politici de ajutor social se lovesc de împotriviri ireductibile. În Franţa, alocaţiile familiale se plătesc tuturor celor care au copii, indiferent de venit. Guvernul Jospin îşi propune să le plătească doar acelor familii care au un venit sub 25.000 de franci pe lună. Cu alte cuvinte, să desfiinţeze ceea ce gazetarii au numit „prima pentru vizon". Măsura ar lovi cîteva zeci de mii de familii, dar protestele depăşesc, prin amploare, zgomotul creat de cei direct afectaţi: „se înlocuieşte principiul egalităţii cu cel al echităţii" – argumentează ideologii devotaţi ideilor Republicii.

Încercarea executivului italian de a reglementa sistemul de pensii se loveşte de reacţia comuniştilor reformaţi care refuză sprijinul necesar pentru dobîndirea unei majorităţi parlamentare.

Modelul anglo-saxon, adoptat de Statele Unite şi promis în Anglia de Tony Blair, prevede diminuarea intervenţiei providenţiale a statului în destinul individului, înlocuind-o cu stimularea economiei. Recesiunea impune nu doar restrîngerea ajutoarelor, ci şi politica de încurajare a patronilor, singurii care pot să determine reluarea ciclului normal de producţie şi consum.

Reorganizarea programelor sociale este menită să stimuleze economia şi în felul acesta cetăţenii ar deveni mai bogaţi producînd şi nu stînd la coadă la diverse ghişee. Dar, toate guvernele o ştiu: privilegiile sociale odată acordate sînt foarte greu de retras. Inventate pentru a dezamorsa nemulţumirea, politicile sociale nechibzuite o pot pînă la urmă stimula, dar ele rămîn singura soluţie concretă şi eficientă împotriva radicalismului extremist. Politica socială nu este un monopol al stîngii şi, evident, nu este o vocaţie a dreptei. Este doar expresia bunului-simţ în efortul de supravieţuire colectivă.

Magdalena BOIANGIU

Impostură

Lucrurile „se leagă" într-un mod suspect. Aproape simultan oficialităţile din SUA îşi exprimă reprobarea faţă de contractul încheiat între firma petrolieră franceză **Total** şi Iran (cîteva miliarde de dolari) şi un autor american (împreună cu unul belgian) acuză vedetele gîndirii franceze contemporane de impostură. Sokal – fizician, profesor la Universitatea din New York – nu este la primul său delict: în 1996 a trimis unei foarte serioase reviste ştiinţifice americane, **Social Test,** un articol intitulat: „Transgresarea frontierelor: spre o hermeneutică transformistă a gravităţii cuantice". Folosind termeni ca „discontinuitate", „flux", „haos", „interconexiune", „non-linearitate" el pastişa frazeologia post-modernă într-un text lipsit de orice înţeles, în care erau citaţi alandala Jacques Lacan, Jacques Derrida, Julia Kristeva, Gilles Deleuze, Felix Guattari, Paul Virillio, Jean Baudrillard, Jean-François Lyotard, Michel Serres, Bruno Latour ş.a. „Studiul" a fost publicat şi Sokal s-a „auto-demascat" în altă revistă. Farsa n-a rămas fără urmări: i-au fost dedicate nenumărate articole, colocvii, mese rotunde, dezbateri.

În volumul **Imposturi intelectuale**, Sokal şi Bricmont îşi propun să „analizeze metodic gangrena relativismului radical în ştiinţele umane; folosirea obscură, aproximativă şi înşelătoare a termenilor ştiinţifici în filosofie, sociologie, psihanaliză, critica literară franceză" (**Le Monde** – 30 septembrie 1997). Într-un interviu acordat revistei **Le Nouvel Observateur** (25 septembrie 1997), Sokal se apără de acuzaţia de a fi dorit să demoleze floarea gîndirii franceze: „Nu am competenţa necesară pentru a emite o judecată globală despre opera lui Lacan, dar în ceea ce priveşte matematica şi uneori fizica trebuie să constat că el îl copleşeşte pe cititor cu cuvinte savante – vorbeşte de tipologie, toruri, de suprafeţe *cross-cut* (termenul exact este *cross-cup*) – fără să-şi facă probleme din sensul lor. Afirmaţiile sale nu sînt false, dar sînt complet lipsite de semnificaţie. Cînd ele au un sens, sînt banale şi fără pertinenţă (...) Jean Baudrillard vorbeşte despre «hiperspaţiul cu refracţie multiplă». În fizică cuvîntul spaţiu există, şi hiperspaţiu şi refracţie. Dar hiperspaţiu cu refracţie multiplă? Ori variabilă? Aparent e ştiinţific, dar de fapt e emfatic şi fără sens". La argumentul că este natural ca oamenii de litere să-şi însuşească termenii ştiinţifici pentru a-şi explica ideile şi că aceşti termeni sînt folosiţi ca metafore şi analogii, Sokal răspunde: „Dar ei nu-şi însuşesc, ei inventează termeni care nu există. Se invocă metaforic alţi termeni (existenţi) şi se utilizează aceste idei ca rampe de lansare pentru tot soiul de elucubraţii fanteziste".

Sokal pretinde că s-a ocupat de erorile gînditorilor francezi, pentru că ele sînt considerate drept adevăruri indiscutabile de către universitarii americani fascinaţi de erudiţia ştiinţifică. La care Julia Kristeva (şi ea ridiculizată pentru improprietatea unor termeni din lucrările de început) răspunde: „Este un atac intelectual anti-francez. Din cauza aurei pe care gînditorii francezi o au în Statele Unite, francofilia a cedat în faţa francofobiei". Un fizician francez, Marc Lévy-Leblond, îşi apără conaţionalii: „Ca să putem vorbi de «erori» ar trebui ca frazele citate să fie elementele cheie ale unui discurs demonstrativ. Şi nu e cazul. «Erorile» sînt mai curînd abuzuri de interpretare sau derapaje care nu au consecinţe". Desigur, au fost invocate atît în apărare, cît şi în atac şi argumente politice, dar comentatorul ziarului **Le Monde** încearcă să se ridice deasupra iritărilor de moment considerînd că proiectul lui Sokal şi Bricmont este mult mai ambiţios: ei „atacă deriva antiraţionalistă «post-modernă» franceză, combat relativismul dominant în universităţile americane şi încearcă să reintroducă o etică a argumentaţiei intelectuale, să dea un sens politeţei elementare a gîndirii: să ştii despre ce vorbeşti, să refuzi să batjocoreşti cuvintele, să nu cedezi în faţa argumentului autorităţii", scrie Roger-Pol Droit. (**M.B.**)

© S. Ghetie

Argument

O asociaţie de pitici a adresat, cu ani în urmă, cîtorva importante foruri mondiale un protest privitor la caracterul civilizaţiei contemporane, considerată a fi prea agresivă: scările trenurilor şi ale autobuzelor sînt prea înalte, proiectanţii caselor plasează prea sus clanţele, cremonele de la ferestre şi comutatoarele, în orice aglomeraţie piticii sînt cei dintîi care au parte de ghionturi şi îmbrînceli etc.; viaţa desfăşurată sub nivelul coatelor celor din jur este una greu de suportat. Protestul a fost lansat într-o perioadă de timp plină de mari evenimente: aselenizarea, Conferinţa de la Helsinki, lovitura de stat din Iran. Dar lumea nu era formată numai din astronauţi, şefi de state şi fundamentalişti islamici; avea şi pitici pe care societatea nu-i lua în calcul. Vorbind despre drepturile cotidiene, care ar putea fi subsumate unuia singur, cel la o viaţă civilizată, aducem, de fapt, în discuţie dorinţa fiecăruia dintre noi de a nu fi trecut cu vederea, de a fi luat în calcul de către societatea în care trăieşte, nu doar atunci cînd statistica îl include în formula „cap de locuitor". Parafrazînd, am putea spune: cîte drepturi, atîta civilizaţie. Amintindu-ne de existenţa pe care o duceam în trecutul apropiat, n-am putea afirma că ele ne erau, principial, refuzate: mereu ni se spunea despre dreptul la muncă, la învăţătură, la odihnă, la asistenţă medicală, la alegerea mereu a aceluiaşi personaj în funcţia supremă în stat, la viaţă, deşi cînd acesta din urmă trecea în faptă, devenea şi dreptul de a sta la coadă pentru a primi salam feliat odată ce prezentai buletinul, de a cumpăra becuri noi numai după ce aduceai la magazin pe cele arse, sau de a fi informat de către presă în cîte ţări şi ediţii au mai apărut operele primei chimiste a ţării. Le aveam şi plăteam pentru ele: cu îngrădirea libertăţii de expresie şi de călătorie, cu violarea corespondenţei, supravegherea telefoanelor etc. Dreptul la civilizaţie, la politeţe, la caritate şi compasiune, dreptul de a fi ascultat fără a fi repezit încă de la primele cuvinte, dreptul de-a spune „nu" atunci cînd ai o altă opinie, sau de a fi diferit de ceilalţi, dreptul de a-ţi pune în valoare inteligenţa, fără ca, prin aceasta, să te simţi dator să-i crezi proşti pe toţi cei din jur ş.a. par să fie acum recuperate, să ajungă fireşti, implicite. Individul poate crede că a venit, în fine, timpul drepturilor sale. Dar nu cumva tocmai din acest motiv, de cîţiva ani încoace, cei mai mulţi dintre noi ne simţim în situaţia piticilor protestatari pe lîngă care lumea, formată parcă numai din parlamentari, VIP-uri şi corupţi, trece fără a-i lua în seamă? În ritmul nou de viaţă, ar trebui să descoperim că nu avem doar noi singuri acele drepturi cotidiene, ci împreună cu ceilalţi; însă datoria de a le recunoaşte şi lor aceeaşi posibilitate de a se bucura de ele ne vine în minte, uneori, prea tîrziu şi nu cu plăcere. Mulţi dintre noi sîntem gata a vorbi despre drepturile omului, solemn, ca şi cum ne-am îmbrăca în haine de gală cînd citim clasicii, uitînd că ele nu sînt numai subiecte de colocvii la Strasbourg ci, dacă le respectăm într-adevăr, înţelesul lor trebuie să pătrundă în cotidian şi să fie trăit şi de locuitorii din Ferentari.

Faptul că, în plină zi, pe o arteră centrală a capitalei, cineva trage cu pistolul într-un şofer de camion, pentru că acela nu-i făcuse imediat loc să gonească pe cît îi permiteau caii putere ai maşinii sale de ultimul tip, iar ziarele au tratat ştirea ca pe una ce nu merită atenţie, este doar unul din exemplele care arată că drepturile noastre cotidiene sînt departe de a fi înţelese ca un lucru cuvenit şi altora, nu numai nouă. Între atîţia agenţi de care tot auzim în ultimii ani – „agentul termic" (fosta căldură) agentul economic, cel de influenţă etc., agentul purtător şi răspînditor de civilizaţie – care ar putea fi oricare dintre noi – este o postură nu integral asumată, în clipa de faţă, ci rămîne ca un fel de disciplină unde sînt mai multe locuri decît candidaţii concurenţi. Colaboratorii numărului actual al *Dilemei* examinează tema cu detaşare sau cu ardenţă, fiecare aducînd argumentul propriei sale experienţe. Chiar dacă unul dintre ei pune chestiunea în registrul patetic, întrebarea care uneşte toate intervenţiile pare să fie una şi aceeaşi: ce facem cu propria noastră viaţă, cum o trăim, şi de ce ea arată aşa cum arată în momentul de faţă? (**T.C.**)

Eugen VASILIU
senator

Dreptul ca stare nervoasă diurnă

© S. Gheţie

Nimic nu e mai enervant pentru un cetăţean oarecare, decît faptul de a afla că drepturile noastre fundamentale sunt identice cu drepturile noastre cotidiene şi că, prin urmare, înainte de a ţine de o **maximă** ordine juridică, ţin de o **minimă** civilitate.

Într-adevăr, dintr-o astfel de perspectivă, primul lucru de care te loveşti ca de un perete este **absenţa unui for tutelar** la care să strigi „ajutor" atunci cînd norme elementare sînt încălcate şi se creează situaţii intolerabile.

Al doilea lucru care accentuează sentimentul de neputinţă este faptul că aspectul intolerabil al unor situaţii, pe cît este de acut, pe atît este de efemer şi deci, orice încercare de judecată ulterioară, pe baza unei întîmplări **repovestite**, provoacă uimirea terţilor şi riscă să cadă în derizoriu, deşi la momentul dat faptele te puteau face să înnebuneşti.

Cu alte cuvinte, semnul cel mai limpede că un drept fundamental ne-a fost încălcat este o senzaţie de sufocare şi este fără îndoială un exerciţiu cotidian.

Cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului şi cu Constituţia în mînă am putea predica, pe stradă, la serviciu şi acasă, respectarea drepturilor fundamentale, dar am stîrni cu siguranţă o antipatie vecină cu crima.

De pildă:

Dreptul la inviolabilitatea persoanei este încălcat **şi atunci cînd**, mergînd într-un vehicol aglomerat, cineva deschide larg geamul, deşi nu el este acela care va primi curentul din plin.

Dreptul la liberă exprimare este încălcat **şi atunci cînd**, vorbind unei persoane care te ascultă atent, apare un terţ care te întrerupe, ca şi cum nu ai exista.

© C. Bumbuţ

Dreptul la proprietate este încălcat **şi atunci cînd**, fără să-i pese de programul tău, cineva îţi toarnă o lungă poveste, furîndu-ţi timpul cu neobrăzare.

Dreptul la inviolabilitatea domiciliului este încălcat **şi atunci cînd**, o persoană care vă face o vizită anunţată vine însoţită de o altă persoană, neanunţată şi nedorită.

Dreptul de acces la justiţie şi dreptul la apărare este încălcat **şi atunci cînd**, fiind întîrziat la o întîlnire, eşti condamnat de persoana care te aşteaptă, fără putinţa de a da explicaţii, chiar dacă le oferi telefonic, din incinta spitalului de urgenţă.

Dreptul la un tratament egal este încălcat **şi atunci cînd**, stînd ore în şir într-o sală de aşteptare unde s-au distribuit bonuri de ordine, persoanele sînt chemate înăuntru pe criterii invizibile.

Dreptul la intimitate este încălcat **şi atunci cînd**, oprindu-te o clipă să te priveşti într-o oglindă, un altul se opreşte şi el, pentru a privi cum te priveşti tu.

Esenţial la astfel de încălcări este faptul că neputînd să-l omori instantaneu pe cel care le comite, te omoară el, picătură cu picătură, preţ de cîteva secunde.

În fond, singura autoritate care l-ar putea opri este în interiorul lui şi, dacă ar funcţiona, l-ar transforma în idealul nostru cotidian, adică în **Omul Cumsecade**.

Dacă Dreptul este un minim de Morală, atunci Cumsecădenia ar trebui să fie suma codificată a virtuţilor noastre, cele de toate zilele.

Instanţa supremă seamănă oricum cu cea de apoi, doar că ni se înfăţişează şi ne condamnă în porţii mici, seară de seară, atunci cînd punem capul pe pernă. Se numeşte conştiinţă, iar pedeapsa ei sunt visele urîte.

Somn uşor!

Aurora LIICEANU
psiholog

Ce ţie nu-ţi place altuia nu-i face

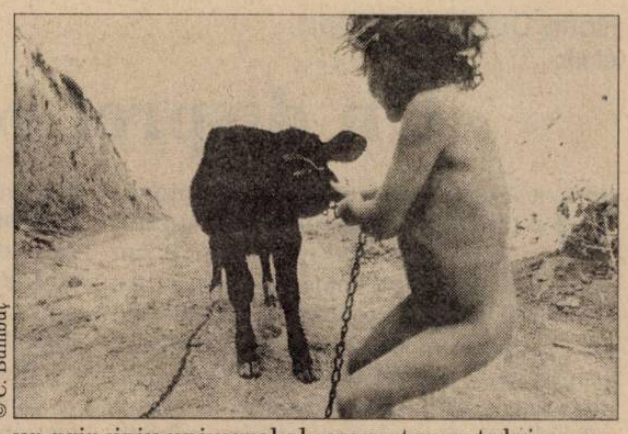

© C. Bumbuţ

Oamenii trăiesc cu legi scrise şi legi nescrise. Într-unul dintre experimentele sale, un reputat sociolog, Harold Garfinkel, a cerut studenţilor săi ca atunci cînd se întorc acasă să se comporte ca şi cum ar fi musafiri. Ei trebuiau să se adreseze părinţilor lor cu „Domnule“ şi „Doamnă“, să aibă maniere alese, să ceară permisiunea de a mînca ceva etc. Consemnul experimental era ca ei să continuie să se comporte astfel pe o durată de 15-60 de minute. Efectele au fost imediate: studenţii au conştientizat violarea aşteptărilor „ascunse“ ale părinţilor lor, iar aceştia au reacţionat negativ, declarîndu-i nepoliticoşi, deplasaţi sau chiar provocatori. Ce se poate deduce din aceste constatări? Pur şi simplu că dincolo de legi formale, instituţionalizate, există norme care reglează buna desfăşurare a interacţiunilor sociale. Scopul lor este cel de a specifica anumite comportamente adecvate anumitor situaţii. Aceste norme, ca şi obiceiurile şi moravurile intră în curriculum-ul ascuns al vieţii. Normele sînt implicite sau explicite. Pe cele implicite, un individ le sesizează mai adesea doar cînd le încalcă. Regulile explicite pot deveni formale: cînd ceva nu merge, prin regulile informale care funcţionează, se pot decide regulamente formale cu pedepse pentru contravenţie. De pildă, regulamentele de ordine interioară la locul de muncă. Două categorii de norme sociale pot fi studiate direct: cele care sînt codificate în drept şi sancţionate de către puterea publică şi cele care sunt ritualizate în moravuri şi obiceiuri. Primele se referă atît la aparatul juridic al unei colectivităţi şi la adaptarea lui la transformări sociale, cît şi la felul în care sînt influenţate aceste transformări prin reformulări ale legilor. Ca şi în situaţia experimentală mai sus amintită, aşteptările sînt strîns corelate cu normele. Ele nu sînt impuse însă cu aceeaşi forţă şi nu sînt, ca atare, la fel de constrîngătoare. Există aşteptări necesare, sancţionate prin lege şi prin tot ceea ce are societatea pentru a obliga cetăţenii să respecte legea. Există aşteptări obligatorii, exersîndu-se într-un grup social şi neantrenînd sancţiuni rigide sau complete, membrii grupului putînd să-l părăsească dacă vor. În această categorie intră deontologiile profesionale. Dar există şi aşteptări facultative, mai mult sau mai puţin respectate, a căror nerespectare produce o imagine negativă, dezaprobare publică, scandal. Şi, aceste efecte sînt şi ele o formă de sancţionare. Un sistem de norme bine cunoscut şi destul de complex este cel al normelor de politeţe. Ele relevă societatea profundă în pofida impresiei de „suprafaţă“ pe care ele o antrenează. Iată, de pildă, cum schimbările în formele de adresare evidenţiază schimbările sociale. Între persoane cu statut social diferit, conform unei forme feudale, se foloseau la un moment dat, adresative conform normei de statut: superiorul se adresa cu „tu“, inferiorul cu formule de reverenţă. Odată cu dezvoltarea societăţilor democratice, norma de statut s-a înlocuit cu norma de solidaritate, după care adresativele depind de gradul de intimitate şi sînt folosite reciproc. Totuşi norma de statut mai există în unele relaţii: polistit-prizonier, profesor-elev. Încălcarea regulei de a păstra o distanţă socială respectabilă faţă de o persoană cu statut social superior este un simptom în repertoriul psihiatriei germane „clasice“.

Instituţionalizarea şi ritualizarea normelor se face prin interiorizare şi prin stabilirea unui sistem de sancţiuni. Dar, instituţionalizarea nu semnifică în mod necesar forma juridică. Interiorizarea are grade şi nuanţe diferite. De exemplu, căsătoria este un sistem de norme şi în acest sens se poate spune că ea este o instituţie: un ansamblu de norme care reglează raporturile între căsătoriţi. Totuşi, faptul că o femeie prepară dejunul soţului ei nu e o normă de acelaşi ordin cu fidelitatea conjugală. Fiecare cuplu, fiecare relaţie, ca şi fiecare grup social îşi creează norme proprii. Există norme „private“, dar şi norme mai generale care definesc orice relaţie. Aici intervin drepturile individuale, fără însă a nerespecta normele sociale. Există atîtea înţelegeri tacite care fac să funcţioneze relaţiile între oameni, încît ceea ce numim lege, în sensul strict al cuvîntului, devine atît un element distal, cît şi unul ultim în raport cu universul interacţiunilor umane. Cu alte cuvinte, informalul depăşeşte cu mult formalul. Psihologic vorbind, două concepte se impun: satisfacţia şi justiţia, ambele în strînsă corelaţie.

Poate cel mai interesant aspect al justiţiei interpersonale – unii o numesc şi interacţională – este norma de reciprocitate. Încărcătura ei psihologică, dar şi semnificaţia ei, decurge din însuşi caracterul ei informal. Norma de reciprocitate este un principiu universal al comportamentului uman. În forme de elaborare interioară elementară şi în absenţa unui suport justificativ evoluat, ea apare devreme, la copii de cinci ani. Norma de reciprocitate se referă la acele credinţe normative care prescriu mutualitatea în „a da“ şi „a primi“. Sentimentul de obligaţie morală este un construct moral. Reflexul echivalenţei în relaţia cu celălalt a dus, printre altele, la evidenţierea unor etici pentru tipuri diferite de relaţie, urmărind îndeaproape justiţia interpersonală. Cu cît o relaţie este mai intimă, cu atît este mai complexă funcţionarea eticii interpersonale şi cu atît ea este mai puţin schematică în raport cu legerea şi instituţiile. Cu forma. Confidenţele se supun, de pildă, normei de reciprocitate şi sînt la mare distanţă de codificarea de expresie juridică (cu excepţia secretului de stat). Există astfel un schimb de secrete, complicităţi mutual acceptate, înţelegeri tacite, contracte neverbalizabile etc., toate funcţionînd într-o definiţie palpabilă a relaţiei. Există o justiţie „privată“. Subiectul juridic este faţă de subiectul psihologic o schemă, un robot-model. Există atît de multe legi nescrise, la atît de multe nivele de relaţie şi persoane, pe cît de puţine legi scrise există. De aceea, în viaţa, în relaţiile cu alţii care ne definesc, ele fiind chiar viaţa însăşi, justiţia legală şi cea socială sunt mai puţin complexe decît justiţia interpersonală, deşi ele sînt realităţi care se determină reciproc.

Există o lume a „nevăzutului“ în care te descurci singur, fără legi scrise. Societatea nu te mai poate ajuta. Şi totuşi, ai la îndemînă legi nescrise. Ale noastre, ale tale. Sau, cine ştie pe ce cale se apropie viitorul? În fond, tranzacţiile cuprind şi bunuri nemateriale şi chiar şi efectele secundare ale bunurilor materiale. În jurul legii, sînt atîtea legi!

Mihai ZAMFIR
profesor universitar

Dreptul primordial

Identificate şi oficializate acum două secole şi ceva, devenite steag de luptă în efervescenţa Revoluţiei Franceze, *drepturile omului* au dormit apoi timp de aproape două secole fără ca nimeni să le mai acorde atenţie specială. Făceau parte din depozitul sacru al umanităţii, dar aveau, se pare, soarta unei averi patrimoniale păstrate în *safe*-ul băncii: toată lumea ştia că există, prea puţini o mai vizitau.

Toate astea pînă într-o zi a anilor '70, cînd sintagma «drepturile omului» a revenit în forţă adusă pe scena politică de Preşedintele american Jimmy Carter şi, mai ales, de opresiunea comunistă ajunsă, în lagărul socialist, la cote insuportabile. Iar în clipa cînd semnatarii *Chartei 77* din Cehoslovacia şi membrii *Solidarităţii* din Polonia au invocat drepturile omului ca sursă a propriei legitimităţi, devenise limpede că sintagma conţine un redutabil exploziv latent, mai periculos, pentru dictaturi, decît bomba atomică.

Obligate să răspundă provocării occidentale, autorităţile comuniste din acel moment s-au silit să găsească o replică – şi aceasta cu atît mai mult cu cît toate statele comuniste semnaseră cîndva *Carta Drepturilor Omului*, convinse că semnătura lor va zăcea uitată într-un dosar, laolaltă cu sus-numitele drepturi. Şi iată că deodată... În desperare de cauză, Kremlinul, urmat de toate ţările satelite, inclusiv de «independenta» România ceauşistă, au încercat să ofere lumii o variantă proprie a faimoaselor drepturi. Pentru comunişti, singurele drepturi importante ar fi fost «dreptul la muncă» (vezi inexistenţa oficială a şomerilor în ţările estice), «dreptul la sănătate» (vezi medicina etatizată din aceeaşi zonă), «dreptul la viaţă» (vezi demagogia luptei pentru pace) etc. Cît despre drepturile la opinie, la libera circulaţie dintr-o ţară într-alta, la asociere profesională – toate acestea trebuiau date uitării, pentru că numele lui Saharov şi Soljeniţîn ajunseseră deja mult prea celebre şi făcuseră destul rău surîzătoarei vitrine sovietice.

Cui să-i dai dreptate? Care drepturi sînt mai importante decît altele? Lista lor oficială este atît de întinsă, încît fiecare tip de regim politic poate găsi acolo exact ce caută – evident, modificînd accentele şi privilegiind unele formulări în defavoarea altora. Există, în momentul de faţă, «drepturi umane de preferinţă capitalistă» şi «drepturi umane de preferinţă socialistă», violent opuse ca spirit, dar confraterne în textul oficial al *Declaraţiei Universale*.

Însă, din nefericire, în variantă socialistă sau capitalistă, glorioasele «drepturi ale omului» au o semnificaţie înglobantă care, finalmente, le anulează; sînt concepute din punct de vedere social, au în vedere grupul, nu persoana. Cu toate că, în principiu, ar fi individuale, atribute de drept ale fiecărui cetăţean, ele pun voios între paranteze omul concret şi izolat, îngrijindu-se doar de grupurile mari, de preferinţă înregimentate.

Doar aşa se explică faptul că singurul drept esenţial al omului, cel pe care l-am putea numi *dreptul la fericire* (cîtă vreme nu răpeşte fericirea altuia), a rămas pînă astăzi menţionat doar în treacăt în preambuluri generoase, fără a fi subliniat cu tărie ca unicul adevărat ce le cuprinde pe toate. Fericirea e individuală. Şi întrucît (contrar a ceea ce spune Tolstoi în celebra primă frază a *Annei Karenina*) fiecare om poate fi fericit în felul său, este aici loc destul pentru toată lumea.

Spaima de iniţiativă individuală a grevat dintotdeauna conştiinţa legislatorilor. Raţiunea e simplă: orice lege caută să niveleze individul, nu să-l evidenţieze. Şi aşa se face că, fie el capitalist ori socialist, promotorul oficial al «drepturilor omului» produce doar demagogie atunci cînd le evocă şi trece discret sub tăcere unicul drept din care decurg toate celelalte.

© V. Dorolţi

Florin CONSTANTINIU
istoric

Un dispreţ reciproc

Dacă aş fi întrebat ce sînt „drepturile cotidiene“, aş răspunde că, fără a fi înscrise în declaraţii solemne sau texte de legi, ele sînt chemate să asigure o existenţă decentă cetăţenilor. Să mă explic: nu scrie nicăieri că o persoană are dreptul de a merge pe stradă fără ameninţarea de a fi muşcată de un cîine şi fără a fi obligată să navigheze printre grămezi de gunoi sau că are dreptul de a se odihni fără a fi tulburată de decibelii agresivi ai teraselor din vecinătate etc. În oraşul african, care a devenit Bucureştiul, aceste „drepturi cotidiene“ nu există, dar nici nimeni sau aproape nimeni nu le reclamă. În alte ţări autorităţile ar fi considerate responsabile. La noi nimic: dispreţ de sus, supunere de jos.

Istoric fiind, cred că atît nepăsarea autorităţilor cît şi resemnarea cetăţenilor sînt rezultatul evoluţiei prin secole a societăţii româneşti. Cine citeşte volumul profesorului H.H. Stahl, **Controverse de istorie socială românească** (Bucureşti, 1969), ştie că la noi nu a existat, în Evul Mediu, în pofida reglementărilor de tot felul, un minimum de legalitate. El citează un document din 1575 de la domnul Ţării Româneşti, Alexandru-Mircea, care relatează o pricină de judecată, rezumată astfel de eminentul sociolog: „Aşadar, acest Lal a trebuit să sufere trei rînduri de bătăi şi de închisori pînă să cîştige procesul. Iar cel care îi stă împotrivă rabdă de asemenea o bătaie, o închisoare şi o ameninţare cu tăierea capului, tacîmurile de «boieri» jurători (e vorba de martori – n.n.), atît cei 12 cît şi cei 24, stînd şi ele la închisoare, de-a valma cu împricinaţii, cînd, luîndu-li-se boii, cînd dîndu-li-se înapoi.“ Spaţiul restrîns nu ne permite să explicăm toate aceste fapte: ajunge să spunem că, înfăţişînd pe larg păţaniile lui Lal, H.H. Stahl se întreabă pe bună dreptate: „Ce norme juridice pot sta la baza unor astfel de «proceduri» juridice, sau, mai corect spus, a unor astfel de «proceduri»“?

La noi nu a existat, în Evul Mediu, autoritatea lucrului judecat. Procesele puteau fi reluate la fiecare schimbare de domnie. Judecata însăşi favoriza nedreptatea. Cel care cîştigase cu 6 jurători (martori) pierdea dacă celălalt împricinat aducea 12 jurători. Venea apoi ultimul perdant cu 24 de jurători şi cîştiga el. Dacă adversarul se prezenta cu 48 de jurători, acesta era biruitorul (o dată însă un domnitor s-a mîniat cînd a văzut „oastea“ celor 48 de martori şi l-a pedepsit pe aducătorul lor sub motiv că ar face „obicei nou“; domnul voia să oprească „escaladarea“ la 24 de jurători).

Haosul judiciar a general haosul civic.

Societatea medievală românească a fost eminamente rurală; ea nu a cunoscut o viaţă urbană autentică (oraşele „adevărate“ ca Braşov, Sibiu etc. au fost creaţii germane; cele din Ţara Românească şi Moldova erau doar nişte sate mai mari, în cadrul cărora reglementările riguroase şi solidaritatea citadină au jucat un rol capital în formarea spiritului civic).

Mai tîrziu, în secolele XVII-XVIII, o dată cu dominaţia otomană, s-a aşternut peste noi orientalismul turco-fanariot, care a dat societăţii româneşti cele două coordonate de evoluţie: bacşiş şi hatîr.

Cînd s-a început procesul de occidentalizare, am fost victimele formei fără fond.

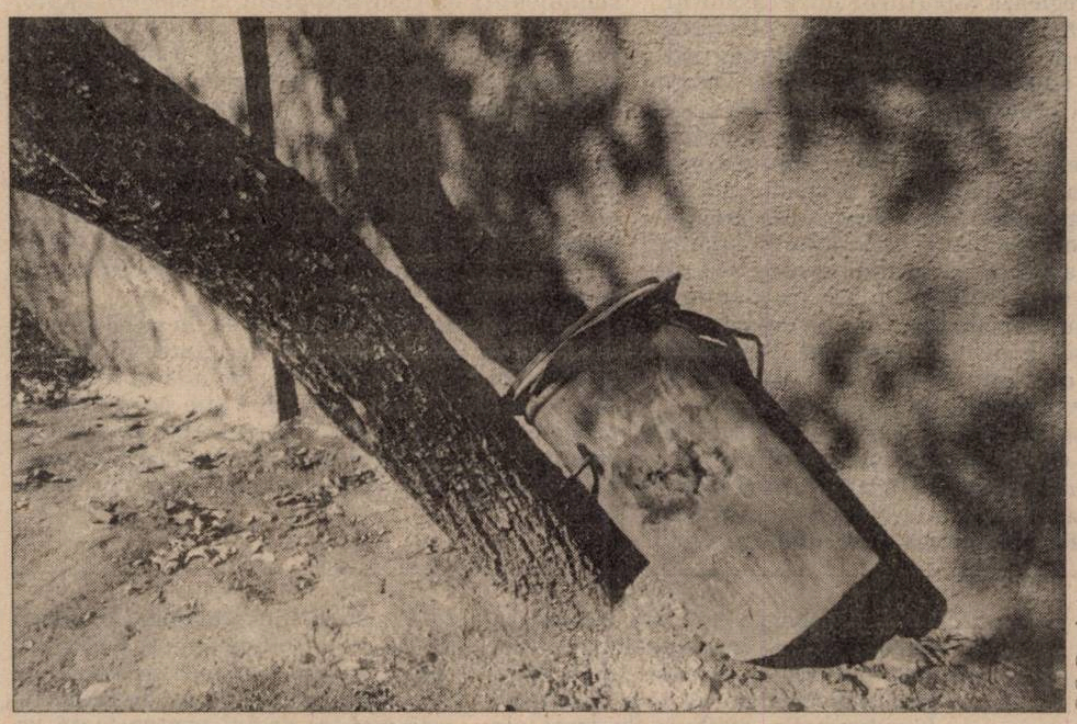

© C. Bumbuţ

Toate acestea explică de ce astăzi, sub aspectul gradului de manifestare a spiritului civic sîntem printre cele mai înapoiate ţări din Europa.

Între stat şi cetăţeni există un dispreţ reciproc, care generează indolenţa şi şmecheria ieftină, totul, grefat pe o absenţă a bunului simţ, în proporţii de masă.

Trăiesc într-un bloc din Drumul Taberei, din 1968. La toate adunările locatarilor se vorbeşte despre necesitatea respectării unor reguli de convieţuire. Ce te faci însă cu vecinul care, lunar, te inundă fiindcă uită robinetul deschis sau nu vrea să-şi repare instalaţia pentru că apa nu curge în apartamentul lui ci în cel de dedesubt? Ce te faci cu vecinul care îţi bagă în urechi şi creier burghiul unei muzici, care face să vibreze pereţii?

Priviţi blocurile din oraşele noastre: statul nu dă căldură suficientă, locuitorii şi-au închis balcoanele, fiecare cum l-a tăiat capul sau cum i-a îngăduit punga. Rezultatul? Din urîte, aceste blocuri au devenit hidoase. Cui îi pasă?

„Drepturile cotidiene“ presupun o societate cu bun-simţ şi cu educaţie civică. Exact ceea ce lipseşte societăţii româneşti. Vor trece nu decenii, ci secole pînă cînd să ieşim din primitivitatea noastră şi să ne aliniem unor standarde de adevărată civilizaţie.

© A. Paul

Cristian PĂTRĂŞCONIU
student la Facultatea de Filosofie, Timişoara

Dreptul de a mă ruga

Se consideră a fi inalienabile şi legitime (în mod natural) – deşi, adesea, se încalcă (uneori, conform unor legi la fel de nescrise, alteori, sub atenta supraveghere a vreunei autorităţi) – dreptul la viaţă, la libertate, la prosperitate.

Plecînd de la acest enunţ (pe care îl numesc formulă-mamă), voi încera să inventariez cîteva din instanţierile lui. Pentru mine, însumate, acestea se constituie într-o parte din ceea ce dumneavoastră numiţi „drepturi cotidiene“.

Dreptul de a spune „nu“. În opinia mea, el este privilegiul de a te opune invaziei pustiitoare a lumii; totodată, este arma cu care individul se poate apăra de înseriere, de confiscare, de mutilare. La limită, este modalitatea prin care acesta îşi precizează singularitatea sa. Cui spune „nu“? Evidenţei, desigur or, noi ştim, nu-i aşa, că tot ce este evident nu este adevărat.

Dreptul de a ne mira. Mirarea vede aceleaşi lucruri **altfel**. Ceea ce, înainte, era evident, devine acum de nerecunoscut. Mirarea echivalează, deci, cu o părăsire a evidenţei şi – îndrăznesc să afirm – cu o intrare în adevăr, în ceea ce are fiinţă. De bogăţia acesteia, cel care se miră este năucit. Rămîne însă el la uimire? Nu, pentru că de îndată se ivesc întrebările de genul acestora – de ce există ceva mai degrabă decît nimic?

© S. Gheţie

Dreptul de a căuta. „Întrebarea încarcă lumea cu posibil“ (C. Noică). În penumbra instaurată şi din chinul întrebărilor se nasc, la rîndul lor, răspunsurile. Scurte sau lungi, necesare sau întîmplătoare, stranii sau **evidente** etc. Din mulţimea acestor sensuri, eu îmi voi alege cîteva. Dar şi acestea se vor transforma în materie primă pentru întrebări şi, tot aşa, la nesfîrşit. Neatent, aş putea spune că m-am instalat într-un provizorat etern, într-un mecanism mai subtil, dar cu nimic mai puţin agresiv decît „mlaştina zădărniciilor“...

Dreptul de a mă ruga. Oare? Nu înseamnă acesta că voi fi uitat unde mă aflu – în fiinţă, adică?

În goana ei după cantitatea fiinţei, fiinţa mea se împrăştie. Eul meu, nediferenţiat la început, ajunge fragmente; monocolor, el devine policolor. Întîlnind această evidenţă, reîncep să mă mir. Şi, mirîndu-mă, să caut din nou. Dar **altceva**, de data aceasta – un sens mai încăpător şi, pe cît posibil, definitiv.

Pot să renunţ la criteriul non-contradicţiei şi la cel al terţului exclus pentru a-mi verifica corectitudinea fiecărui gînd. Acum, pot să recunosc că în planul cunoaşterii puterea mea e limitată, căci obiectul atenţiei mele (= fiinţa) se poate, cel mult, aproxima şi, niciodată, epuiza.

Dar, nu numai atît. Pot să vreau să mă recuperez, iar reîntregirea aceasta să-mi doresc să fie de alt ordin decît era ea prima dată. Deşi am **dreptul de a mă rata**, am şi datoria de a mă împlini. Dacă sînt sincer cu mine, trebuie să recunosc că în operaţiunea aceasta, am nevoie de asistenţă divină.

Aici tac. Am tot dreptul.

Valeriu NEGRU
ziarist

Şi caii se împuşcă...

Nu sîntem egali, şi cu atît mai puţin liberi. După legea naturală, ne naştem într-un anumit loc, de o anumită rasă, de un anumit sex. După legea divină, aparţinem unei anumite religii, iar legile omeneşti ne guvernează existenţa. Întreaga viaţă a omului este diriguită de aceste trei sisteme de legi.

Izvorînd din acestea, dreptul la viaţă este cel mai important drept al omului. Ce înseamnă viaţă şi ce înseamnă om se pare că sînt două noţiuni nelămurite încă. Problema avortului şi cea a transplantului de organe au dovedit-o cu prisosinţă.

Poate că, acum cîteva veacuri, lucrurile păreau mai simple. Spartanii, de pildă, aveau obiceiul să-i arunce într-o rîpă pe nou-născuţii cu malformaţii. Probabil frumuseţea şi vigoarea corpului erau considerate principalele calităţi ale omului. Dacă s-ar fi născut în Sparta, Esop ar fi avut aceeaşi soartă. Vlad Ţepeş, unul dintre campionii creştinătăţii Evului Mediu, îşi ucidea cerşetorii care, în cea mai mare parte, erau infirmi, handicapaţi sau retardaţi. Aşadar, după părerea îndepărtaţilor noştri strămoşi, dreptul la viaţă aparţinea doar celor întregi la trup şi sănătoşi la minte.

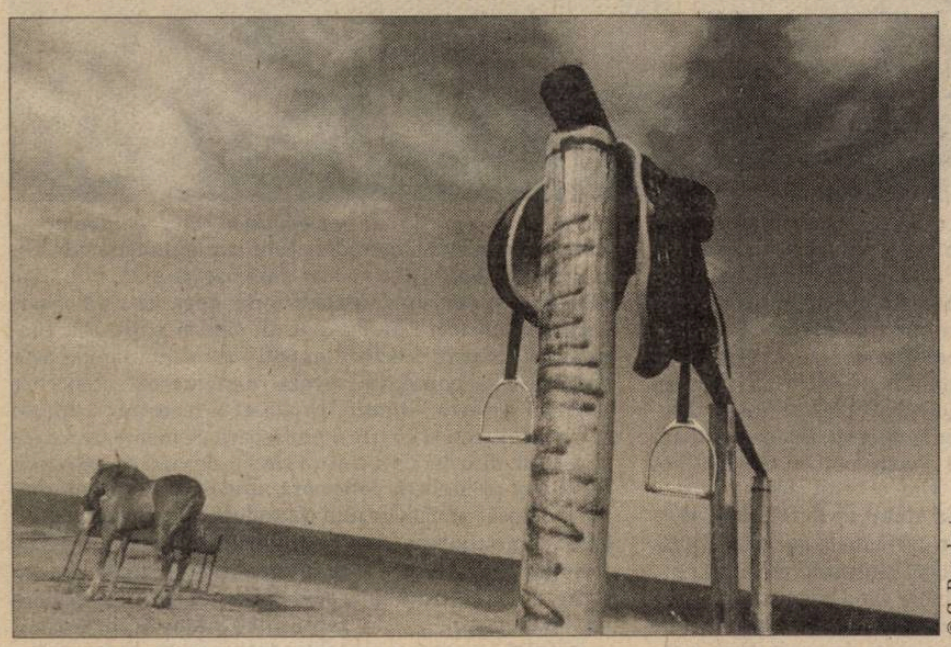
© C. Bumbuţ

Noi, cei ce ne apropiem de secolul 20, oameni moderni şi evoluaţi, socotim că orizontul înţelegerii noastre s-a lărgit considerabil, încorporînd idei şi noţiuni inacceptabile pînă acum.

Dreptul la viaţă, hotărît de legea divină (să nu ucizi!) a devenit literă scrisă în legile omeneşti. De pildă articolul 2 din Carta Europeană a Drepturilor Omului spune: „Dreptul la viaţă al oricărei persoane este garantat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată nimănui în mod intenţionat...". Pentru mine, aici, se naşte o întrebare: dreptul la viaţă implică şi dreptul de a hotărî ce facem cu propria noastră viaţă, dreptul de a-i pune capăt la nevoie? Dacă nu ne-am hotărît propria naştere, timpul şi locul ei, dacă, în mare măsură, nu putem decide desfăşurarea vieţii noastre, nu putem hotărî, oare, momentul şi modalitatea morţii noastre? Acest drept al omului nu este unul fundamental? Nu ar trebui să fie? Pretutindeni şi mereu au fost oameni, care singuri şi-au hărăzit pieirea, în acord, sau nu, cu ceea ce numim legile firii şi legile divine. Sinuciderea japonezilor, pentru onoare, sinuciderea din dragoste neîmpărtăşită, sinuciderea eroică a războinicilor, sinuciderea celor grav bolnavi sînt fapte lăudabile sau detestabile? Sînt pur şi simplu fapte, şi pentru fiecare există o justificare omenească. Religia creştină ca şi celelalte două religii monoteiste echivalează sinuciderea cu crima socotind-o un păcat capital. De aici, condamnarea eutanasiei, înţeleasă

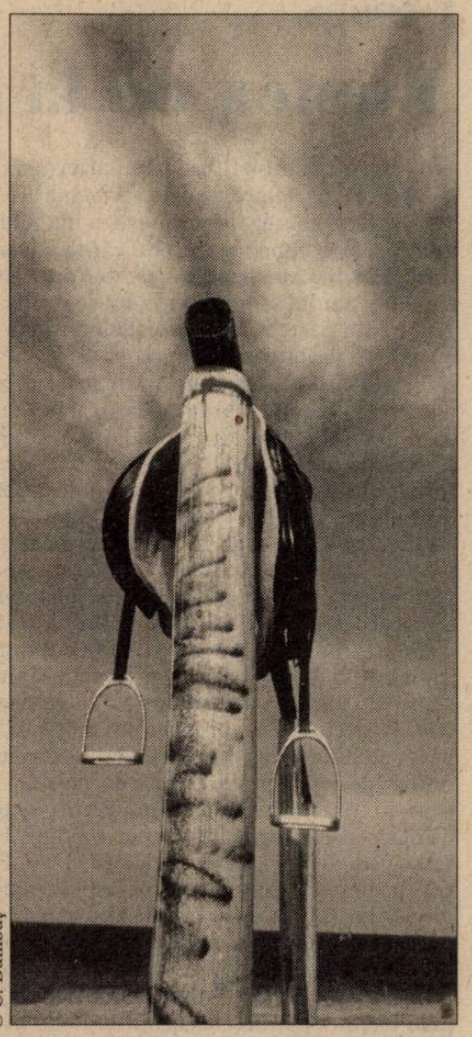
© C. Bumbuţ

ca suprimare a vieţii unui bolnav, la dorinţa acestuia. Dar, dacă am ajuns la naşterea fără dureri, nu ar fi oare timpul ca societatea omenească să se gîndească la moartea fără chinuri? Poate, pînă la urmă, vom cîştiga şi acest drept, pe care îl au şi cîinii şi caii.

Uriaşele gravide

În România, ca să ai drepturi, trebuie să faci parte dintr-o categorie de mijloc. Să nu depăşeşti cu nimic media, nici în bine, nici în rău. Să te menţii pe „linia de plutire", atît în privinţa consumului alimentar, cît şi a măsurilor la haine. Dacă eşti mai înalt, sau mai solid – armonia s-a sfîrşit: nu-ţi rămîne decît să-ţi cauţi furnizori personali. Hainele, de orice fel, ce depăşesc măsura 48, se termină, în orice magazin ce se respectă, foarte repede. O minte înţeleaptă ar putea da un răspuns neliniştitor: poate pentru că cei peste măsura 48 nu sînt chiar atît de puţini... Dar cine să ţină cont de asemenea subtilităţi... Dacă depăşeşti măsura 48, ieşi din rîndul oamenilor normali, care au dreptul la o garderobă de Doamne-ajută. Mai ales dacă eşti femeie: la o asemenea mărime, oricum nu mai poţi fi sexy, aşa că, ce-ţi mai rămîne? Te mai poţi îmbrăca, desigur, de la bărbaţi. Acolo găseşti oricînd o bluză lălîie, de culoare incertă, măsura 50 sau 52. De asemenea, te aşteaptă oricînd, la tarabe, cîte un trening gen pijama, de bumbac, deci confortabil, la fel de dezlînat...

© C. Bumbuţ

O femeie „uriaşă" devine şi mai uriaşă o dată ce e *gravidă* : ce te faci atunci cu toate drepturile şi toate măsurile? Ai zice că drepturile îţi cresc proporţional cu burta, atîta timp cît contribui la sporul demografic, la extinderea românimii... Magazinele de haine, oricît de private, nu gîndesc la fel. Faimoasele salopete de gravide din filmele americane nu sînt nicicum de găsit (cred că am văzut, cînd nu mai aveam nevoie, într-un singur loc). Nu există nici măcar urîtele rochii de stambă, fără talie, din filmele româneşti... Gravida nu e cu nimic încurajată să-şi poarte sarcina cu mîndrie. Oricum, în tramvai sau troleibuz, nimeni nu se oboseşte să-i dea locul. Aşa încît gravidei însăşi i se face jenă de condiţia ei, pe care începe să o considere hidoasă, apăsătoare şi rușinoasă. Se simte ca un animal ciudat, umflat, departe de omenirea eficientă, civilizată şi indiferentă (ca să nu spun „nesimţită"). Se transformă, incert, într-o specie paralelă... ca să-şi procure haine, trebuie să meargă la croitoreasă (deşi în cîteva luni nu o să-i mai vină). Ca să se poată deplasa şi să evite coate în burtă, e bine să meargă cu taxiul. Ca să nu urce inutile scări, mai bine să stea acasă – nu întotdeauna merge liftul. Ca să mănînce ce-i trebuie – tot acasă e mai bine, pentru că e greu de priceput, pentru bucătari şi ospătari, că sarea sau oţetul nu sînt întotdeauna binevenite...

Drepturile cotidiene ale unei gravide se transformă, pe nesimţite, în obligaţii: dacă eşti gravidă, stai acasă şi nu te amesteca printre semenii tăi care au avut decenţa să-şi păstreze simţul măsurii. Ce n-au cutezat să-şi iasă din dimensiuni.... Stai acasă, uită-te la picioarele ce ţi se umflă, oftează şi bucură-te că nu mai trebuie să cauţi pantofi pentru ele... Bucuria comunicării cu copilul, sau a primelor lui mişcări, nu o vei împărtăşi decît celor foarte apropiaţi. Ceilalţi, oricum, sînt prea bine dimensionaţi, echilibraţi şi moderaţi ca să le înţeleagă...

Iaromira POPOVICI

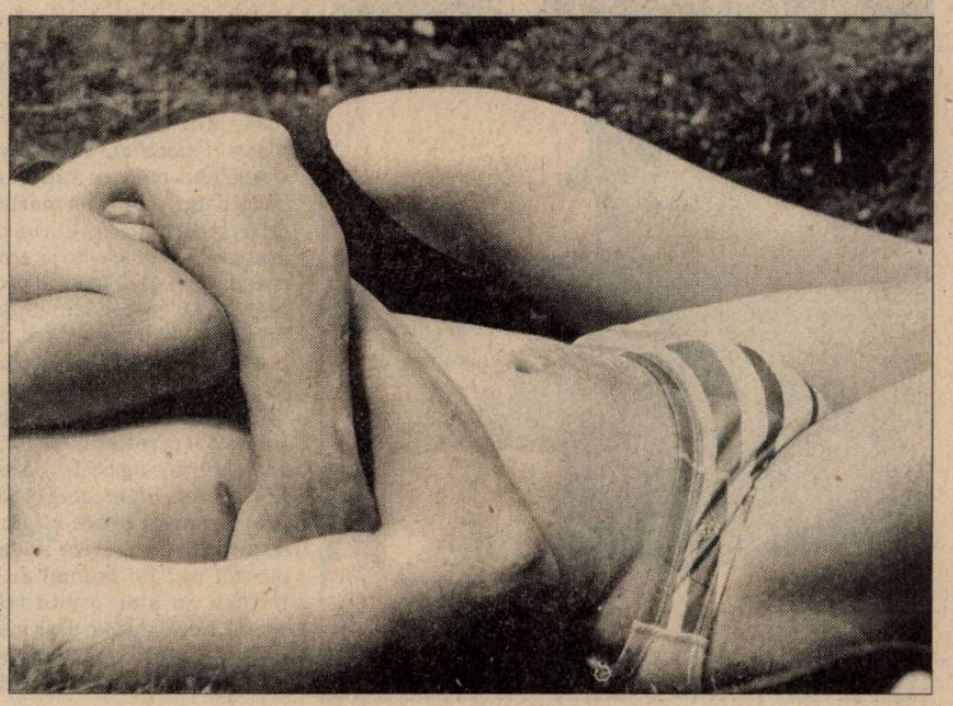
© S. Gheţie

Z. ORNEA

Lumea de la ţară

© V. Dorolţi

Drepturile fireşti ale populaţiei unei ţări variază, fatal, de împrejurările socio-politice ale timpului. Ele nu sînt egale cu sine de-a lungul istoriei ci variază, firesc, în funcţie de modificările ansamblului structural. Finalmente, expresia acestor drepturi de fiecare zi ale cetăţeanului semnifică gradul de civilizaţie dobîndită. Tîrziu, din păcate, a ajuns populaţia ţării noastre să se bucure de drepturile ei fireşti şi de un nivel de viaţă şi civilizaţie acceptabil. Şi asta pentru că organismul românesc era, global, reţardat. Tîrziu, pînă spre interbelic, peste 80% din populaţia vechiului Regat era formată din ţărani. În 1905 statistica indica un procent de 81,9% ţărani din ansamblul populaţiei (adică 5.235.762 de suflete dintr-o populaţie totală de 6.392.273). Şi ţăranii, din păcate, erau săraci de vreme ce nu aveau pămînt în proprietate, depinzînd total de suprafeţele, imense, deţinute de moşieri. O statistică din 1906 privind repartizarea structurii proprietăţii agrare arăta că 1.015.302 de gospodării ţărăneşti deţineau 41% din suprafaţa arabilă, în timp ce 4.171 de mari proprietari stăpîneau 47% din suprafaţa agricolă, dintre care 1.503 „gospodării" de peste 500 ha deţineau în proprietate 3.001.473 ha. Aşadar, peste un milion de gospodării aveau ceva mai mult de un milion de hectare, iar 1.500 de moşieri posedau cam aceeaşi întindere de pămînt. Era o disparitate scandaloasă, sursa evidentă a unor condiţii de trai îngrozitoare pentru majoritatea populaţiei ţării. Pentru a putea trăi la limită, ţăranii erau nevoiţi să lucreze pămîntul moşierilor sau al arendaşilor. Condiţiile impuse de proprietari erau efectiv inumane. „Plata" pentru „închirierea" pămîntului se făcea în natură, adică se percepea o cotă apreciabilă din recoltă, dijmuită pe cîmp. Ţăranii, care lucrau suprafeţele „închiriate" cu vitele şi uneltele lor, se alegeau cu foarte puţin, neputînd să se hrănească efectiv cu ceea ce primeau de pe urma ostenelii lor. Spre primăvară, în mod curent, ţăranii erau nevoiţi să se împrumute cu porumb (baza alimentaţiei) de la moşier sau arendaş. Şi aceştia percepeau dobînzi exorbitante, pentru a-l sili pe ţăran să depindă de ei, continuînd să lucreze în aceleaşi condiţii înrobitoare. Ba, de regulă, dijmuirea la porumb se făcea tîrziu spre iarnă, glugile fiind lovite de umezeala ploilor şi a zăpezii (aceasta tot pentru a-l lega constant pe ţăran de voinţa proprietarului). Porumbul, umed, dădea naştere la pelagră, boală cronică de care suferea atunci ţărănimea. Analfabetismul era o stare generalizată şi condiţiile de trai înspăimîntătoare. Ce fel de drepturi cotidiene putea avea, atunci, imensa majoritate a populaţiei ţării? Ea trăia efectiv în afara civilizaţiei europene, săracă, flămîndă, obidită şi cufundată în întunecime culturală. Pe deasupra, era lipsită şi de accesul la expresie politică, neavînd drept de a vota direct, ci indirect prin delegaţi (un delegat la 50 de ţărani), votul acestora fiind, automat, acaparat de guvern (de unde şi sintagma că acel Colegiu al III-lea – din 1884 încoace – constituia, la alegeri, „zestrea guvernamentală"). Toate spiritele înaintate ale timpului acuzau această stare de fapt, cerînd, imperios, asanarea situaţiei ţărănimii, printr-o mare reformă agrară şi una electorală. Dar lucrurile trenau, determinînd, periodic, răzvrătiri ţărăneşti, cea mai puternică fiind răscoala din 1907. Dar, şi atunci, marea proprietate latifundiară – a cărei expresie politică era Partidul Conservator, – afirma că sursa nivelului de viaţă coborît al ţăranilor nu o reprezintă lipsa de pământ ci lenea şi nechiverniseala. Gherea a numit, în 1910, cu un termen fericit, anomalia organismului românesc drept „neoiobăgie". Şi avea, incontestabil, dreptate. Cînd, în 1914, Partidul Liberal, în frunte cu Ionel Brătianu, a propus votarea, în parlament, a marilor reforme, conservatorii s-au opus cu străşnicie neacceptînd decît împroprietărirea ţăranilor cu ceva peste un milion de hectare şi modificarea legii electorale prin accesul la vot, într-un singur Colegiu (Colegiul unic), al tuturor ştiutorilor de carte. Şi cum majoritatea covîrşitoare a ţăranilor era analfabetă, ar fi continuat să rămînă fără dreptul la expresie politică. Dar a venit primul război mondial şi interesul politic s-a mutat de la reforme, acestea rămînînd, pînă în 1919, în cartoanele parlamentului.

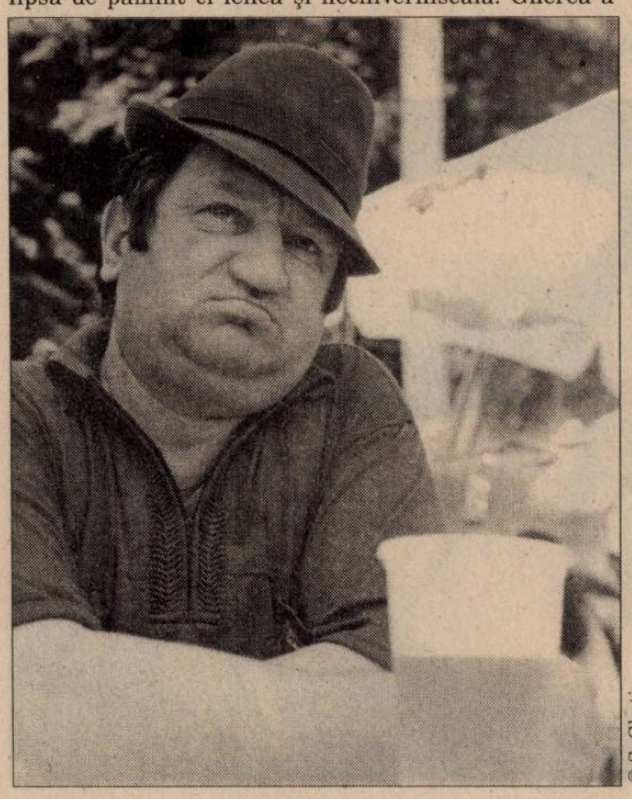
© S. Gheţie

De abia după război cele două mari reforme (agrară şi electorală) au fost înfăptuite, ele fiind promise, solemn, încă în 1917, soldaţilor din tranşee, de către regele Ferdinand. Suprafaţa marii proprietăţi, la scara ţării reîntregite, a fost diminuată cu nu mai puţin de şase milioane de hectare, un milion şi jumătate de ţărani beneficiind de pe urma reformei. Ceea ce era imens. Aceasta, practic, a modificat hotărîtor fizionomia structurii proprietăţii în lumea rurală. Mica proprietate ţărănească deţinea, după reformă, 89,6% din pământul arabil, marea proprietate stăpînind numai 10,4%. Era, repet, o răsturnare totală a lucrurilor, teoreticienii şi politicienii ţărănişti avînd dreptate să vadă în această nouă realitate, în sfîrşit, o ţărănizare a agriculturii. Din păcate, aceste mici proprietăţi parcelare nou create erau ineficiente economic (majoritatea o formau gospodăriile pînă la trei hectare şi mai puţin, care reprezentau 52,1% din exploatări), iar reforma agrară n-a fost însoţită de acordarea de credite necesare achiziţionării de unelte şi seminţe. După criza economică din 1929-1933, care a provocat şi o drastică diminuare a preţului produselor agrare, consecinţele reformei s-au arătat a fi defavorabile ţărănimii. Apoi, desigur, lucrurile s-au redresat. Iar, datorită neînsoţirii reformei agrare cu creditele necesare, ţăranii erau lipsiţi, oricîtă mirare ar produce faptul, de uneltele necesare muncii. Fireşte că de maşini mecanizate nici că se putea vorbi. Dar lipseau, la gospodăriile pitice (sub un hectar şi chiar peste) pînă şi plugurile şi grapele. E ceea ce au demonstrat echipele studenţeşti conduse de D. Gusti, în anii treizeci, examinînd situaţia agriculturii pe eşantioane reprezentative. În vestita sa carte din 1940, *Evoluţia economiei româneşti după războiul mondial*, Virgil Madgearu, aprecia: „Analiza inventarului mort în raport cu diferitele categorii de gospodării agricole după mărimea pământului stăpînit de ele duce la următoarele concluzii: numărul plugurilor şi grapelor de gospodărie scade la mica proprietate către cea mare. Astfel, pe cînd proprietatea cu 0,1-1,0 ha are un plug la 9,6 gospodării, proprietatea cu 25 ha şi peste are un plug la 0,6 gospodării. Este caracteristică grupa gospodăriilor de 10,1-25,0 ha în care se află un plug la fiecare gospodărie." Şi reamintesc că în 1935 existau 610.000 de gospodării sub un hectar în proprietate şi 1.100.000 care deţineau 52,1% din totalitatea (3.280.000) exploatărilor agricole. Să adaug că în al treilea volum al *Enciclopediei României* (1939) nici înzestrarea gospodăriilor ţărăneşti pitice cu animale de muncă nu era mai strălucită. Se preciza acolo că „36,9% din gospodării nu posedă nici un animal de muncă. Apoi 10,9% din gospodării au abia o vită trăgătoare" (p.306). În aceste condiţii dramatice, deşi mult ameliorate faţă de antebelic, traiul, altfel spus dreptul cotidian la o viaţă civilizată, continua să fie precar. În 1938 dr. D. C. Georgescu, în lucrarea *L'alimentation de la population rurale en Roumanie* aprecia: „Din punct de vedere calitativ (şi funcţional), alimentaţia populaţiei rurale româneşti este compusă defectuos şi deficitar", amănunţind, apoi, această observaţie, despre care Madgearu, în cartea amintită, considera că „aceste concluziuni pot fi socotite valabile pentru întreaga populaţie rurală românească". Pentru a remedia această situaţie, D. Gusti a înzestrat echipele sale studenţeşti şi cu cîte o profesoară de menaj care avea misiunea, dificilă, de a învăţa sătencele cum să gătească. Să adaug că această deficienţă alimentară era datorată nu atît lipsei nutrimentului ci gradului de pricepere în a-l folosi cum se cuvine. Apoi, analfabetismul continua să fie o realitate apăsătoare şi în interbelic, statisticile demonstrînd că în 1930 aproape 35% din copiii de vîrstă şcolară nu frecventează şcoala, faptul datorîndu-se deopotrivă condiţiilor economice şi şcolilor insuficiente. Şi tot statisticile arătau că în gospodăriile cu unu-trei hectare tot fondul de consum era îndreptat spre hrană, nealocîndu-se nimic pentru sănătate, şcoală, carte sau ziar. Nici condiţiile de locuit ale ţăranilor nu erau, peste tot, bune. În cartea din 1935, *Sănătatea poporului român* de George Banu, la acest capitol, situaţia nu e deloc roză. „Dintr-o statistică a Ministerului Sănătăţii întocmită în 1929, rezultă că existau în toată ţara la acea epocă 40.805 bordeie..., 663.800 locuinţe de la ţară nu posedă decît o singură încăpere cu un spaţiu de 20-30 m^2 şi cu ferestre fixe lipite, 2.188.207 locuinţe au pardoseala din pământ lipit cu bălegar." De aceea, deşi sistemul sanitar era destul de dezvoltat, acelaşi dr. George Banu, în lucrarea *Mortalitatea infantilă în România*, consemna acest adevăr: „România face parte dintre primele trei state din Europa cu cea mai mare mortalitate infantilă... Proporţiile de mortalitate generală şi mortalitatea infantilă au rămas neschimbate de 40 de ani încoace". S-a constatat că, şi în 1938, procentul mortalităţii infantile era de 20%. O cincime dintre nou-născuţi mureau anual, înainte de a intra în al doilea an de viaţă. În cifre absolute, din 600.000 de nou-născuţi pe an mureau 120.000. În 1930-1931, aprecia dr. George Banu, România ocupa primul loc la indicele mortalităţii la copiii pînă la un an. Mortalitatea infantilă ridicată se asocia, nefericit, cu mortinatalitatea, atingînd, şi ea, cote îngrijorătoare. Faptul se explica prin aceea că, în 1935, numai 36,6% din naşteri fuseseră asistate de moaşe cu diplomă şi 0,7% de medici. În acelaşi an s-a constatat că din totalul morţilor (copii şi adulţi) din mediul rural, abia 31,7% beneficiaseră de îngrijire medicală, 67,3% murind fără să fi fost văzuţi măcar o singură dată de medic sau de personalul auxiliar.

Drepturile cotidiene ale lumii de la ţară în interbelic (şi aceasta continua să fie zdrobitor majoritară în structura populaţiei), dacă socotim, cu îndreptăţire, că acestea însemnau accesul la civilizaţie adecvată, erau hotărît insuficiente. Şi nu trebuie contestat că, în sfera politicului, ţăranii se bucurau de toate drepturile, inclusiv de cel la vot, care devenise universal pentru bărbaţi. Şi, totuşi, în ciuda acestei precarităţi a condiţiilor de viaţă, de aici, din lumea rurală au continuat să vină tineri care au studiat, ajungînd, unii dintre ei – prin înzestrare şi muncă tenace –, somităţi în viaţa culturală şi ştiinţifică a ţării. Iar alţii alimentau lumea intelectuală a satelor. Un bun, eficient sistem de burse, şcolare şi universitare, asigura promovarea socială şi intelectuală a celor proveniţi de la sate. Aceasta mai echilibra, compensatoriu, accesul lumii rurale din acea vreme la drepturile cotidiene, altfel zicînd la civilizaţie.

Un curs despre mituri şi religii

– interviu cu Magda MANOLIU, lector la Catedra de Limbi Străine a Universităţii Tehnice de Construcţii –

Educaţie religioasă ori cultură spirituală? O alternativă pe care învăţămîntul românesc nu a luat-o încă programatic în calcul. În şcoală sînt prevăzute ore de religie, acoperite deocamdată în cea mai mare parte de preoţi. E firesc ca elevii să poată fi instruiţi în datele tradiţiei proprii de către o voce angajată (nu discutăm aici despre capacitatea unei expuneri atrăgătoare). Pe de altă parte, e straniu ca elevii şi studenţii să nu aibă acces la o arie esenţială a culturii, prezentată neapologetic ci doar pertinent. Pînă acum, există ici şi colo cursuri facultative, în funcţie de oferta şi preocupările unor profesori. Interviul de faţă e un exemplu, util credem, pentru a depista în ce măsură e necesar un asemenea tip de curs.

Anca Manolescu: Cum de a apărut ideea cursului la o facultate tehnică şi, mai ales, cum a fost el posibil încă înainte de 1989?

Magda Manoliu: Pînă în 1973, am lucrat la catedra „Vianu" de la Universitate, de literatură comparată şi estetică. Apoi, a trebuit să mă mut la Facultatea de Construcţii, unde mă ocupam de predarea limbii române studenţilor străini. Ceea ce era, pentru mine, un soi de sufocare, de abandon al profesiei. Nevoia mea de comunicare cu studenţii era contrariată. Orele pe care catedra le avea de acoperit devenind la un moment dat insuficiente, şeful de catedră, d-na Doina Neguş – un om extraordinar – s-a gîndit la o soluţie mai originală. Prin 1986, ne-a propus, şi a cerut spre aprobare la minister, un curs numit „Limba română: cultură şi civilizaţie", curs pe care ni-l puteam însă organiza în toată libertatea. Colega mea, Mădălina Nicolau, a făcut şi face acest curs la Facultatea de Instalaţii, iar eu la cea de Construcţii civile.

Aveam încă din studenţie un interes special pentru antropologie pe care, dată fiind lipsa studiilor de acest soi în ţară, mi l-am hrănit prin lecturi şi prin studiu personal. Constatam, pe de altă parte, nevoia acută a tinerilor de referinţe absolute şi, în lipsa unei culturi religioase, înclinaţia unora din ei de a opta pentru ofertele cele mai ciudate (sectele, de pildă) ori mai „exotice" (gen Yoga). Avansul unei civilizaţii de tip pragmatic, materialist, neechilibrat de o educaţie spirituală le „reduce" modul de a gîndi, îi amputează în fond. Curiozităţile lor – foarte multe – încep să se îndrepte către un „spectaculos" de proastă calitate; de pildă spre percepţia anului 2000 în cheie apocaliptică (fără a şti care e semnificaţia greacă a termenului) ori spre fabulaţii gen Pavel Coruţ care gîdilă o iresponsabilă fală naţională cu basme identitare relative la religia dacilor şi alimentează obsesia unui complot împotriva românilor.

Cum ai adaptat tema generală la intenţiile tale?

M-am gîndit să le vorbesc despre felul cum s-a format omul european, despre modelul mental şi cultural pe care creştinismul, în primul rînd, dar şi influenţa celorlalte mari religii ale Cărţii l-au configurat. Mi-am propus să-i fac să înţeleagă care este logica mitului şi să le explic mari mituri prezente în expresia mai tuturor tradiţiilor. Sîntem la o facultate de profil tehnic. Aşa că încep cursul prin cîteva şedinţe în care să acopăr lipsa de familiaritate cu noţiuni generale cum ar fi „cultură", „civilizaţie", distincţia între „cultură savantă" şi „populară", între „frumos" şi kitsch. Îmi amintesc că invitasem – înainte de '89 – un arhitect să le vorbească despre arhitectura modernă, ca să leg prelegerile şi de specificul institutului. Or, ne-am lansat amîndoi într-o critică a Casei Poporului şi a cartierului înconjurător. Au fost ceva zumzete în facultate, dar n-am avut neplăceri; în genere, colegii mei sînt oameni deosebit de disponibili la ideea unui atare curs. Acum pot să vizitez cu studenţii oroarea aceea şi să le arăt în acelaşi timp construcţiile Art Nouveau din preajmă; să le explic pentru ce ceea ce avea rost la un anumit moment arhitectonic, devine – prin copiere şi dimensiuni – kitsch.

Le dau cîteva noţiuni simple de antropologie, le explic pentru ce situarea individului în lume nu se poate dispensa de o dimensiune religioasă; încerc să-i fac să înţeleagă că *homo religiosus* nu e o determinaţie marginală, că ea e implicată în întreg discursul civilizaţiei europene (filosofie, artă, literatură, organizare socială).

Privilegiezi anumite mituri? Faci distincţie între gîndire mitică şi religioasă?

Fac, de pildă, o expunere atentă a miturilor de construcţie, unde invoc şi exemplul Templului veterotestamentar şi pe franc-masonii medievali, explicînd ce simbolism a avut de-a lungul vremii această organizaţie. Le vorbesc, evident, de variantele româneşti ale mitului. Le explic semnificaţiile legate de spaţiul liturgic ortodox. Am ajuns chiar să le fac trasee de excursii – pentru că ignoranţa lor include pînă şi monumentele româneşti. Ca să simţi că aparţii unei tradiţii, trebuie să-i cunoşti „carnea", construcţiile, peisajul, istoria, personalităţile. Or, toate astea au fost compromise de lozincăria comunistă şi tinerii se apropie greu de ele. Pe ignoranţă se grefează foarte uşor fanatismul, excesele naţionaliste, fabulaţiile patriotarde. Ei nu cunosc marile biserici ortodoxe, adică acele mici şi minunate biserici răspîndite în România; pentru că ideea asta cu „catedrala neamului" mă oripilează.

După ce tratez marile mituri, le vorbesc despre religiile monoteiste şi despre cărţile lor sacre. Vechiul Testament îl prezint atît ca rădăcină şi precursor pentru Noul Testament, cît şi ca Text în jurul căruia religia mozaică şi-a continuat o dezvoltare şi o istorie autonomă. Evident, dau un timp mai îndelung prezentării creştinismului, în doctrina şi practica sa, dar şi în istoria celor trei ramuri (ortodoxie, catolicism, protestantism). Le dau date despre islam, vorbindu-le rapid despre *Coran* şi despre Muhammad. Fiindcă, în fond, toate trei religiile au contribuit la structurarea gîndirii europene. Pe de altă parte, ei au colegi arabi şi nu înţeleg deloc care le e mentalitatea, credinţa.

Îmi potrivesc cursul în aşa fel încît înainte de Crăciun să ajung să le vorbesc despre momentele importante, despre marile acte christice şi despre legendarul românesc care decurge de aici. Am o bucurie grozavă fiindcă studenţii mei se reapropie atunci de gesturile tradiţiei lor cu uimire şi cu o recuperare a sensului acestor gesturi. Pentru ei, lucrurile se schimbă într-un fel la faţă; nu mai sînt simple automatisme sociale, încep să capete *rost*.

Cum reuşeşti să acoperi o materie aşa de vastă, avînd în plus obligaţia să furnizezi elemente de bază din vocabularul culturii, al istoriei religiilor, al tradiţiilor?

Într-adevăr inocenţa studenţilor e cîteodată sufocantă. Unul m-a întrebat dacă Iisus era ortodox, catolic ori protestant. Ei nu ştiu uneori cine a fost Luther, darămite Calvin. În primul rînd, fac nişte prelegeri libere, care acceptă întrebările, care nu se tem de întreruperi. Pe urmă, rămîn cu ei după curs, chiar şi două, trei ceasuri, pentru ca să le ascult nedumeririle, punctele de interes personal, ca să polemizăm. E o investiţie importantă de timp, dar îmi face şi o enormă plăcere. În felul ăsta, pot oferi fiecăruia o bibliografie de calitate pe zona care îl atrage. Dacă încerc să combat seducţia pe care o au pentru ei cercurile de tipul Bivolaru ori literatura de tip Pavel Coruţ, o fac şi indicîndu-le lucrări de calitate indiscutabilă, lucrări ale unor specialişti în ce priveşte Yoga veritabilă ori mitologia românească. Pentru ei, lucrările lui M. Eliade au devenit accesibile; s-au făcut traduceri masive din literatura ştiinţelor religiilor la care pot recurge acum. De fapt, eu îmi concep cursul (şi le-o spun insistent) ca pe o invitaţie la lectură.

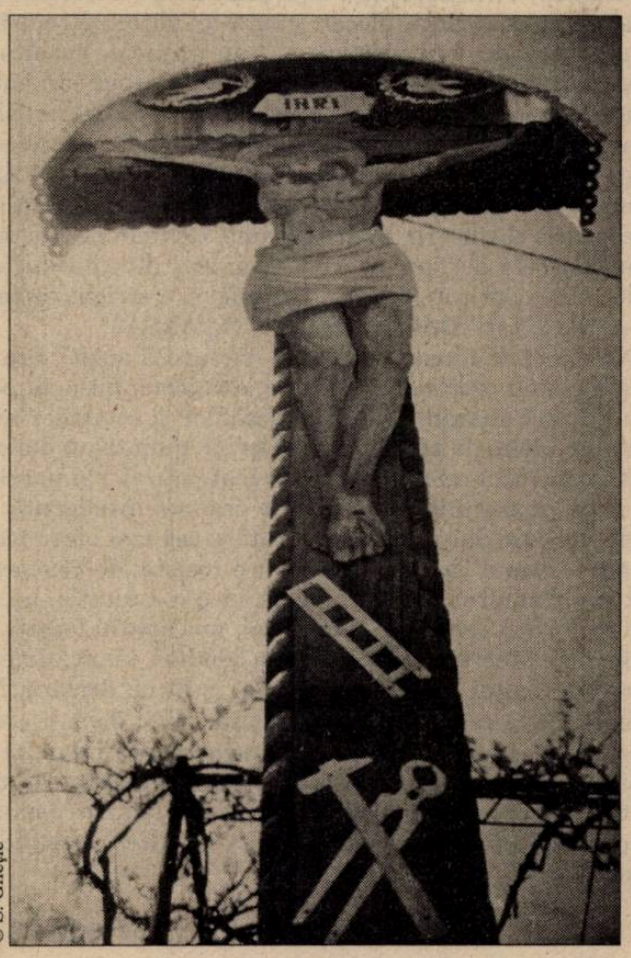

© S. Gheţie

Încerc să-i fac să gîndească singuri, să-şi pună o problemă, să o examineze cu responsabilitate şi, mai ales, cu o documentaţie pertinentă. Îi invit chiar, pentru asta, să prezinte o scurtă expunere liberă pe o temă aleasă de ei, evident cu o pregătire prealabilă. O discutăm apoi cu toţii. Perioada anterioară a dezvoltat în studenţi o mentalitate de turmă care trebuie să se supună. Chiar şi acum unii dintre ei nu înţeleg că facultatea există şi funcţionează graţie studenţilor. Încerc să-i fac conştienţi de faptul că trebuie să-şi susţină interesele, să aibă iniţiativă în dialogul cu profesorii, dar că trebuie s-o facă în mod argumentat şi coerent.

În primele prelegeri folosesc, prin natura subiectului, un limbaj mai abstract şi asta mă ajută să îmi dau seama cine poate merge cu mine mai departe; asta îi descurajează pe cei care vin din pură curiozitate. Pe urmă, încerc să aflu care sînt subiectele de interes pentru ei. Unul de pildă ar fi sectele. Le-am dat cîteva date despre istoria şi convingerile mormonilor, baptiştilor, penticostalilor, martorilor lui Iehova. Dar am introdus aceste date după ce le-am vorbit rapid despre monahism, despre tradiţia ascetică răsăriteană şi ordinele monahale catolice, făcînd distincţia între o mare tradiţie spirituală şi invenţiile marginale.

Ce tip de întrebări pun studenţii?

E amuzant, una dintre întrebări este: „dar dumneavoastră ce religie aveţi?", în sensul „sînteţi angajată religios?" Pentru că tonul prelegerilor mele nu este nici unul ex-cathedra, de expunere seacă, nemodulată, dar nici, mai ales, unul apologetic, misionar, partizan. E un ton care încearcă să fie obiectiv, să prezinte tradiţiile în specificitatea şi valoarea lor intrinsecă. Există o afirmaţie a lui M. Eliade cu care îmi încep şi îmi închei cursul: spre Dumnezeu poţi să mergi pe şosele bătute, pe cărări, poţi să-ţi croieşti singur un drum. Important e să cunoşti şi să respecţi întotdeauna religia părinţilor tăi, tradiţia care, fie şi indirect, te-a format. *A propos* de asta, fac cu ei o mică experienţă ca să realizeze că Yoga la care au ei acces e un reziduu, o făcătură (am citit de pildă cărţile lui Bivolaru şi m-a frapat, în primul rînd, faptul că el nu utilizează corect limba română; apoi că sînt o însăilare incoerentă de texte preluate ca atare şi puse cap la cap). Or, chiar ca practică spirituală, Yoga cere o calitate pe care orientalul o are, însă europeanul nu: pentru primul, pielea întregului corp are aceeaşi acuitate în percepţie; pentru al doilea, numai faţa are această sensibilitate deosebită. Pentru ca să alegi alt drum decît cel al civilizaţiei în care eşti format, trebuie să cunoşti în primul rînd reperele celor două căi şi să ai conştiinţa profilului uman, psiho-somatic şi cultural, cărora li se adresează ele. Ca fapt cultural, alte tradiţii ne pot fi extrem de utile; însă nu tot ce ne este util, ne este şi propriu – ca posibilitate de experienţă, de trăire.

Un alt tip de întrebări, dincolo de cele referitoare la materia în sine, sînt întrebări legate de destinul lor personal. Fiindcă discut liber cu ei, fiindcă nu prea au cui să se adreseze, vin şi mi le pun mie. Or, asta mă încarcă de o responsabilitate care mă sperie cîteodată. Am avut, de pildă, un student dintr-o familie mixtă religios: mama creştină, tatăl de religie mozaică. După ce mi-a pus o mulţime de întrebări legate de curs, mi-a cerut să optez pentru el: „eu ce să fac? în ce parte să trag?". I-am spus: „măi băiete, în primul rînd trebuie să cunoşti bine cele două religii şi în nici un caz să nu optezi sub presiunea mediului. Alege ce crezi că ţi se potriveşte, dar indiferent ce alegi, respectă cealaltă credinţă". A înclinat spre creştinism, cum era firesc, dar mi-a spus că, tatăl său murind, a îndeplinit ritualurile cerute de mozaism şi că a făcut-o cu toată inima.

Cum percep studenţii tăi Ortodoxia, religia firească pentru cei mai mulţi?

Atitudinea lor e de respect pasiv faţă de ortodoxie în sine dar – din păcate – de dispreţ abia mascat faţă de slujitorii ei oficiali şi, mai ales, faţă de conducătorii Bisericii.

Ce fel de participare ai la curs?

Vin nu numai studenţi din anul I, unde e prevăzut cursul, ci şi din anii următori. Chiar şi de la alte facultăţi. Unii revin cîţiva ani la rînd. Eu nu fac publicitate cursului (e ceea ce l-a făcut printre altele să reziste înainte de 1989). Mă aşteptam ca acum, la 1 octombrie, să nu fie mai mult de unul, doi studenţi. Era un amfiteatru plin. Îmi face plăcere nu numai interesul lor pentru curs dar şi faptul că, dintre ei, unii se transformă în prieteni.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

Familia mea

Delicatesele copilăriei

Mi-am amintit copilăria pe divanul psihanalistului. Şi de atunci ea mă însoţeşte constant. Copilăria traumatică (orice copilărie e traumatică în anume măsură) şi – în acelaşi timp – fericită, lipsită de griji, precum în poveştile lui Creangă.

Copilăria mea şi-a avut locul într-un sat uitat de lume şi de Dumnezeu, iar figura care a dominat-o a fost Bunica, personaj prea puţin delavrancian, însă nu mai puţin demnă de iubire şi de admiraţie. Dimpreună cu Bunica îmi aduc aminte alte cîteva figuri: Mama Mia şi Tata Victor, Mamanica, Tata Vasile, Mama Niculina, Unchiul Gheorghe... Era o comunitate mică şi unită („colţul nostru", cum le plăcea să spună). Necazurile şi bucuriile unuia deveneau ale tuturor. Şi – mai ales – ale tuturor erau sărbătorile.

Îmi amintesc cu plăcere praznicele (praznicul era un fel de zi-patron aleasă la cununia religioasă). Praznicul Mamei Mia şi al soţului ei, Tata Victor, „cădea" mai tot timpul în post. A găti „de post", adică fără carne, grăsime animală, dar şi fără ouă sau lapte – şi fără a avea la dispoziţie actualele reţetare vegetariene – era o adevărată artă. Pregătirile începeau cu cîteva zile înainte, iar de la aceste pregătiri eu şi Bunica nu lipseam. Se făceau cozonaci şi prăjituri, şi chiar sarmale de post.

Dar deliciul praznicului erau pentru mine sfeclele umplute: o compoziţie ciudată – cu nucă şi ceapă – înlocuia miezul sfeclei, scos cu grijă cu un cuţit curbat. Pe mijlocul sfeclei se introducea un băţ bine şlefuit (beţele erau treaba bărbaţilor) ca să ţină capacul. Sfeclele astfel pregătite, numite şi „raţe" datorită – probabil – aspectului dolofan, se fierbeau într-o zeamă specială şi se serveau aburinde.

Un alt deliciu îl constituia fasolea „sleită", nu atît pentru gustul ei, cît pentru faptul că era aşezată pe nişte farfurii de sticlă colorată, care – pentru ochii mei de copil – erau nespus de frumoase. Mesenii beau ţuică fiartă şi se încălzeau la vorbă.

Acestea au fost deliciile culinare ale copilăriei mele. Curios lucru, dar poate psihanalizabil, cum multe dintre amintirile noastre cele mai vechi sînt de ordin culinar (vă amintiţi de madeleina lui Proust?). De atunci m-am înfruptat din mîncăruri infinit mai sofisticate şi mai scumpe. Dar niciodată nu voi regăsi gustul sfeclelor umplute şi încîntarea ochiului produsă de fasolea servită pe farfurii de sticlă colorată.

Odată cu aromele copilăriei s-au dus Mamele şi Taţii de care eram înconjurată. Doar Bunica a mai rămas. Bunica – aşteptînd scrisorile mele.

Michaela CARPACCIO
Los Angeles

Revoluţionarul necunoscut

În toată hărmălaia aceea teribilă de revoluţionari – de-ţi vine să adaugi imediat: „teribilă, monşer", într-o asemenea lumină descindeau cu toţii din „Boborul", din „21 februarie", din „nu uita că-s ploeşteancă" sau „am dat şi noi nişte martiri!" –

în spectacolul acela întru totul enorm, că n-am alt adjectiv nici dacă mă tai, soro sau nene,

în toată noaptea aceea furtunoasă, cînd şi „la Tucă" şi „la Mafalda" nu aveai loc să-ţi tragi sufletul, darmite un glonte în cap, de disperare, în faţa evidenţei cu care, la noi, istoria, da' cine alta?, trece orice revoluţie din stradă, la palat şi de acolo, obligatoriu, lege organică, la ICRAL,

în tangajul acela dintre emoţiunea simţirii şi convulsiunea expresiei în care nu numai că nimeni nu murea sub ridicol, dar ridicolul însuşi avea puterea să se ridice, deodată, sublim, la adevăr, acel adevăr spus pe şleau de cel care se proclama erou naţional: „Să vă fie clar că fără noi n-ar exista Tele7abc, ProTV şi nu ne-am găsi aici!", ceea ce era la fel de exact ca „Adevăr şi poezie" la Goethe, la fel de patetic ca la Wajda „Cenuşă şi diamant",

eu, unul, am fost fericit că nu l-am găsit printre aceia pe singurul meu concetăţean în care îmi place să văd România revoluţionară de la '89 – cu aceea de la '48 lucrurile şi bibliografia fiind clare, iar cu mine şi cu cei din jurul meu, nu mai puţin: „pe 22", după două ore, între 14 şi 16 pentru intelectuali (între 2 şi 4 pentru miliţieni), trăite pe bulevard, între Romană, Lemnea şi Piaţa Victoriei, scandînd cu alte mii de involuntari agenţi ai KGB, CIA, Mossadului şi poate ai Hamasului: „Olé, olé, Ceauşescu nu mai e!", ne-am dus urgent la casele noastre fiindcă dintr-o maşină blindată, gata-gata să ne zdrobească, ni s-a strigat: „Fugiţi, vin 2000 de teroriști de la Sibiu!"

El nu. În nici un caz – el nu. El era atunci la Jilava; îşi lăsase familia, nevasta, copilul acasă, avea deja familie la 20 şi ceva de ani, era controlor la ITB, acolo îl dăduseră după o hepatită care-l scosese din echipa de handbal unde jucase ca portar de cert talent şi mare viitor; plecase „pe 21" cu cîţiva prieteni, în Piaţă, la Universitate, „fiindcă nu mai putea sta în casă", altă explicaţie mai frumoasă, mai înaltă, mai ideologică nu era dispus să-mi dea, „nu mai putea sta în casă...", a ajuns la „Inter", la baricadă, a intrat printre ei, a rezistat, nu s-a speriat şi chiar dacă s-a speriat nu a plecat, pînă l-au prins şi l-au întins pe pavaj, l-au călcat în picioare şi l-au aruncat, cu alte zeci, în dubă, trimiţîndu-l la Jilava unde iar au început să-i bată ca „să le scoată revoluţia din cap", pînă spre prînz cînd bestiile parcă s-au calmat, ca după-amiaza să le deschidă celulele şi să le strige să plece acasă, sînt liberi, a căzut Ceauşescu! Atunci, în entuziasmul acela de „Cîntec general", în precipitarea *tutulor* spre porţile închisorii, în acea primă secundă de libertate şi în minutul acela de fericire (nici una, nici alta nu durează mai mult), el s-a oprit în *miljocul* nebuniei şi a strigat către ceilalţi:

– Staţi! Staţi! DACĂ TOTUL E O FARSĂ?

Nu s-a oprit nimeni, desigur – să nu-l fi auzit? Era cea mai simplă şi mai profundă întrebare, el a formulat-o, după ştiinţa mea, primul, înaintea tuturor filosofilor şi eseiştilor noştri, nu dintr-un fotoliu de analist, nu colocvial, nu într-un dialog social, ci chiar pe locul cel mai ingrat şi mai potrivit, la poarta dintre iad şi rai pe pămînt. E întrebarea cea mai inteligentă, cea mai crudă, cea mai dulce, cea mai curată şi cea mai murdară, eroica, la căderea unui tiran. Singura care rezistă, de veacuri, indiferent de orînduire. Din cauza ei, fiindcă n-a uitat-o, nu şi-a tras nici butic, nici certificat, nici firmă, nici spaţiu locativ, nici articole, nici interviuri, nici scaun de deputat, nimic, nimic, nimic. Îşi creşte copilul şi „o să vadă", mai mult nu declară. Nu-i dau numele. Dacă n-are butic, pămînt sau vilă, dacă n-are chip la 7abc, de ce să aibă nume pe afiş, în spectacol? De ce să nu existe şi un revoluţionar necunoscut, făr' de statuie, făr' de antet, purtîndu-şi crucea unei întrebări decisive la care răspunsul – în doi peri, bolborosit, niciodată clar – vine zilnic ca şi Judecata de Apoi?

Radu COSAŞU

Bazar

„Mă mîndresc cu satul meu"

În şcoala generală, la materia „limba şi literatura română" (şi, de fapt, la orice limbă străină) una dintre compunerile esenţiale era „Patria mea" *(şi bănuiesc că, cel puţin în anumite şcoli cu anumiţi dacăli mai este şi astăzi...). Compoziţiile de acest gen aveau menirea de a dezvolta, în tinerele vlăstare, abilitatea apologetică: să ştii să lauzi, cu cuvintele tale (dar, care, de altfel, pot fi ale oricui...) lucruri mari şi generale, bune de pus pe piedestal. Odată cu sfîrşitul epocii de aur, cei cu tendinţe apologetice, de orice nivel, şi-au pierdut rostul (mai nou s-a terminat chiar şi cu cronicarii TV de paradă, gen Rodica Becleanu). Unii dintre ei, însă, nu rezistă dacă nu se manifestă public, într-o formă sau alta. De pildă,* poeta Elena V. Muraru, din Roznov, *apare într-un cotidian, la rubrica* Diverse *din 21 mai 1997 cu un articol neo-apologetic:*

„MĂ MÎNDRESC CU SATUL MEU ŞI CU OAMENII MINUNAŢI. Mă mîndresc cu satul meu şi cu oamenii minunaţi de-aici; deştepţi, *talentaţi chiar şi în afaceri*, care fac cinste satului. Avem magazine cu de toate, *consignaţii cu frumuseţi*. Primul a fost inginer Malec Yahya, sirian, căsătorit în Roznov. A găsit mireasă aleasă, în România mea frumoasă. Consignaţia „Samira", care-i aparţine, a fost *primul exemplu de frumuseţe* în Roznov. Apoi, magazinul alimentar S.C. „Tosca", centru cu de toate la nevoile oamenilor, patroni Aursulesei Constantin şi Elena. De asemenea, magazin bine aprovizionat, de calitate, patron Rusu Vasile – linia mică, str. Chimiei, care ne ajută mult; Dl. Ştefan Fermuş şi soţia, *oameni minunaţi*, cinste lor. Şi alte magazine, patroni d-na Elena Popescu, Pătraşcu Nelu, Gheorghiţă Savin, frumosul restaurant Supercoop, întotdeauna curat şi frumos, fostul patron Ioan Vlad; magazinul mixt supercoop Roznov, patroni Bălaşa Rodica şi colegele, unde găsim cele mai frumoase materiale, imprimeuri, confecţii dl. Vasile Nohan şi alţii. Cum să trec cu vederea cele două secţii cu sifoane şi sucuri vitaminizate; fructe de pădure, zmeură, piersică ş.a. care funcţionează continuu – iarna şi vara, tot timpul aglomerate. Elevi, tineri, bătrîni. Aici, unde conduce doamna Diaconu Anişoara, văd o instalaţie specială pentru spălarea paharelor, mereu curate, ceea ce înseamnă grijă pentru sănătatea oamenilor. De asemenea, a doua secţie condusă de doamna Maria Gafton, cu sucuri la sticle şi la pahar, se serveşte curat şi igienic. Avem la Roznov o piaţă imensă, unde vin negustori din împrejurimi şi depărtări pentru desfacerea mărfurilor. Avem medici minunaţi, domnul doctor Corcodel, doamna doctor Tabacaru, neîntrecuţi în profesia medicină, doctoriţe, asistente bine pregătite, care servesc conştiincios. Avem, apoi, preoţi minunaţi, Părintele Protopop Vasile Ţoc, şi Preotul Paul Avram, buni oratori, buni predicatori, pentru popor şi tineret. Harnici. Spun harnici pentru slujbele frumoase în Duminici şi sărbători şi Sfîntul Maslu, în fiecare vineri. Viaţa e grea. Dar omul îşi găseşte liniştea la Sfînta Biserică. Preoţii noştri ştiu vorbi cu fiecare om, îi ascultă necazul, îndrumîndu-l cu un sfat bun. La Biserica Ortodoxă Roznov, avem cel mai frumos cor bisericesc, corul mare adulţi, corul mic elevii şcolii. M-a impresionat şi preotul din Girov, părintele Gh. Lupaşcu – Girov, satul meu natal. Apoi, preotul Chiţimuş – Dumitru, Catedrala Piatra Neamţ (Turnul lui Ştefan cel Mare), Trei Ierarhi, Piatra Neamţ şi alţii. Minunaţi preoţi. De aceea le închin versuri. «Şi ceasul bate şi bate / Şi ei încă n-au adormit / De grija de popor / Cum, Păstorul nu doarme / Cînd s-apropie zorii / Şi ei, oile, încă nu le-a pornit». ELENA V. MURARU, poeta din Roznov."

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

A apărut
în seria «Eseişti români»

CRISTIAN BĂDILIŢĂ
Nodul gordian

După **Sacru şi melancolie**,
volum întîmpinat călduros de critică,
tînărul clasicist Cristian Bădiliţă publică
un eseu-jurnal. Cartea reuneşte impresii
din cei şapte ani postrevoluţionari,
perioadă în care autorul,
în ţară sau la Paris,
a străbătut cîteva experienţe culturale
şi spirituale decisive.

Bustul Thaliei

Capriciu spaniol

Scena Teatrului dramatic din Galaţi străluceşte în nuanţe de gri-argintiu, amintind fundalurile capriciilor lui Goya, în scenografia concepută de Vioara Bara pentru *Celestina* lui Fernando de Rojas, adaptată de Adina Zeev. Sub semnul lui Goya se desfăşoară, de altfel, întreg spectacolul regizat de Adrian Lupu. Mişcarea scenică supervizată de Raluca Ianegic împrumută actorilor siluetele încordate ale personajelor din gravuri: Celestina reproduce în scena bastonului planşa nr. 16 din *Caprichos*, a proxenetei, iar procesiunea forţelor obscure drapate într-un verde dramatic aminteşte de ciclul *Disparates*, ilustrînd "nebunia fricii". E drept că Goya lucrează după aproape trei sute de ani de la publicarea *Celestinei* (1499), dar se inspiră deseori din motivele ei, după cum o dovedeşte planşa 12 din *Caprichos*, cu jefuirea cadavrului unui spînzurat.

Punerea sub semnul lui Goya a demersului echipei din Galaţi are un sens mai profund decît similitudinea vizuală, deoarece acelaşi tip de ambiguitate care planează asupra operei pictorului acoperă şi montarea gălăţeană. Rădăcinile acestei ambiguităţi se găsesc chiar în *Celestina*. Piesa originară se vrea moralizatoare şi, în acelaşi timp, amuzant licenţioasă. O poveste de dragoste în care pasiunea se lasă pradă manevrelor unei bătrîne proxenete sfîrşeşte tragic, avertisment celor care tind să uite de toate, cuprinşi fiind de nebunia simţurilor. În ciuda celor 21 de acte, piesa este mai interesantă prin ceea ce nu spune decît prin mesajul explicit. De aceea, adaptarea era necesară nu numai pentru scurtarea textului, dar şi pentru întregirea lui în planul semnificaţiilor. Celestina, în viziunea lui Adrian Lupu, este o persoană esenţial raţională, aparţinînd modernităţii tranzacţionale. Ea este, mai mult decît o simplă proxenetă, o *mijlocitoare* în sensul medierii relaţiilor dintre oameni, în plan sexual, economic, social. Inteligentă, dinamică, adaptabilă, profesînd o filosofie de acţiune de tip *win/win* (vezi cointeresarea la cîştig a servitorilor), ea ar fi astăzi un excelent responsabil de relaţii publice şi un bun promotor de imagine. Aşa o şi înfăţişează, într-o compoziţie modernă, complexă, marea actriţă Ioana Citta Baciu. Cu părul tuns scurt, cu silueta suplă şi mobilă, cu priviri de Gelsomină, actriţa trece cu rapiditate prin stări contradictorii, pluteşte, domină, accentuează, întruchipînd zbaterea inteligenţei care se loveşte de propriile ei limite. Una dintre aceste limite este iraţionalul instinctual pe care eroina crede că-l poate manipula pînă la capăt în scopuri mercantile. Or, nebunia pasiunii îi scapă de sub control, făcîndu-i pe ceilalţi să acţioneze imprevizibil, chiar contrar propriilor interese, astfel încălcîndu-se premisa fundamentală a oricărei strategii raţionale. Raţionalismul celestinian (limpede ca cerul) se loveşte într-o parte de infraraţionalul instinctului şi în cealaltă parte de supra-raţionalul credinţei. Acesta din urmă este reprezentat de procesiunea personajelor înfricoşătoare, ameninţînd cu maximă pedeapsă blasfemia prin care Calisto se declarase mai mult "melibein" (adorator al Melibeii) decît creştin. Sigur, piesa este scrisă de un "maran" în perioada de început a persecuţiilor dictate de Torquemada, astfel încît introducerea explicită în scenă a elementului catolic represiv este motivată. Apare însă riscul de interpretare reductivă a conflictului piesei, pus astfel sub semnul opoziţiei banale dintre obscurantism şi umanism. O asemenea opoziţie este însă una dintre platitudinile istoriei culturii (care a influenţat mult şi receptarea operei lui Goya), prezentînd puţin interes azi. Concepţia spectacolului pune bine în valoare adevăratul conflict al piesei între raţiune şi limitele ei, dar tratează asimetric aceste limite. Dacă abisalul intinctului este splendid pus în scenă, elanul sublimării este redus la actul de reprimare. Ambientul sonor datorat lui Iosif Herţea punctează acţiunea cu o constelaţie de sunete bine organizate şi introduce melodia în zonele cheie în care reţiunea îşi află neputinţa. Personajul cu vioară este binevenit pentru accentuarea sonoră a momentelor cheie, intervenţiile sale vorbite, prea explicite, ar fi putut însă lipsi. Daniel Tudorică este un june prim convingător în Calisto, Crina Stoica este frumoasă şi expresivă în Melibeea. Svetlana Friptu şi Carmen Miron reuşesc un admirabil moment în bocetul intonat în canon. Reproducînd în caietul program faimoasa planşă 55 din *Caprichos*, *Hasta la muerte*, echipa îşi asumă pariul Celestinei de a înfrunta toate adversităţile, chiar şi pe cele fatidic naturale, cu armele artificiului inteligent.

Adrian MIHALACHE

Nu rataţi

Georg Baselitz (Gravuri 1965-1992): la Muzeul Naţional de Artă.

Unul dintre cei mai mari artişti contemporani (n. 1938 ca Georg Kern, semnează, de la 20 de ani, cu pseudonimul „Baselitz"). O expoziţie organizată de Institutul pentru Relaţii cu Străinătatea din Stuttgart.

Cronica literară de tranziţie

Note

Am citit cu oarecare întîrziere volumul editat de Serviciul Român de Informaţii: *Cartea Albă a Securităţii – Istorii literare şi artistice 1969-1989**. El conţine „note", „fişe" de Securitate, rapoarte, „sinteze", planuri de măsuri, adrese, transcrierea unor dialoguri înregistrate pe bandă de magnetofon etc. Comunic cîteva impresii.

***

Firesţe, un astfel de volum-*vérité* colcăie, fojgăie de „realitate". Ai sentimentul că propria ta viaţă cură, dar repovestită de o foarte străină gură. A compara cu un film văzut din partea cealaltă, din dosul ecranului, e prea puţin. Ar trebui adăugat – şi comparaţia se complică inevitabil – că ecranul însuşi e strîmb, distorsionează.

***

Aceste texte sunt „pandantul" literaturii de sertar (sau al rezistenţei prin cultură); ele pot fi numite „literatura de fişet". În limbajul lui Gherea, s-ar zice că e literatură cu tendinţă. Rigiditatea consemnativă a stilului de serviciu e spartă de epitetele ostentativ partizane: *„influenţa **negativă** a Europei Libere"*, *„opinii cu conţinut politic **necorespunzător**"*, *„atitudine politică **ostilă**"*, *„roman cu conţinut **duşmănos**"*, *„scriitori **aşa-zişi** contestatari"*, *„scriitori **negativişti**"*, *„grupări **pretins elitiste**"*, *„scriitori cunoscuţi cu poziţie **angajată**"* (am citat dintr-o singură *Notă*, din 4 mai 1983). Iată şi altele: *„polemică **neprincipială**"*, *„fapte **incompatibile** cu cadrul normal"*, *„apariţie* (editorială) ***dăunătoare**"*, *„atitudini **străine** calităţii de..."*, *„emisiuni **tendenţioase**"*, *„material **denigrator**"*, *„orientare **greşită**"*, *„relaţii **neoficiale**"*, *„conţinut **interpretabil**"*, *„lucrări **ancorate** în evenimentele..."*, *„interpretări ideologice **eronate**"*, *„element **periculos**"*. Fără îndoială că sunt epitete rituale, epitetele poziţiei de „drepţi", incapabile să mascheze deplorabila (tragica!) ipocrizie a celor care le aşterneau, prefăcîndu-se că le cred.

***

Dacă e să-l credem pe *„Radu"* (autorul unei note informative, documentul nr. 307), în seara de 22 aprilie 1983, în casa lui Nichita Stănescu se aflau Sorin Dumitrescu, Elena Ştefoi, un critic de artă şi încă doi poeţi tineri. „Radu" informează Securitatea şi posteritatea că Sorin Dumitrescu îi reproşează lui Nichita că l-a apărat pe Ion Gheorghe de acuzaţia de plagiat din partea lui Dorin Tudoran. Auziţi acum ce zice „Radu" că ar fi răspuns Nichita: *„Nichita Stănescu a spus celor de faţă că Dorin Tudoran nu mai poate fi considerat român, că nu este un poet şi că, dacă vrea să scrie, să scrie la patronii lui de la C.I.A., cu care colaborează prin postul de radio* Europa liberă". Nu ştiu cît credit i se poate acorda lui „Radu", dar, dacă e ceva adevărat, fapt e că rimează cu o coastă conformistă a îngerului blond şi, iniţial, rebel, al poeziei româneşti post-belice. Limbajul acesta contondent partinic, adoptat de bunăvoie de cel care scrisese *Leoaică tînără, iubirea...*, e întristător şi-mi aminteşte o apariţie a sa la televizor, tot prin anii '80, cînd partidul comunist român şi soţia sa ceruseră oamenilor de litere să nu mai stea prin biblioteci şi redacţii, ci să meargă colea în fabrici şi pe ogoare. Cu camera de luat vederi în faţă, Nichita ţinea, straniu, isonul şi debita că are perfectă dreptate secretarul general, că unde le poate fi mai bine scriitorilor decît în uzine şi pe tarlale etc. etc.

***

La 23 mai 1987, scriitorul Constantin Chiriţă, autorul *Cireşarilor*, anticipă, cu un deceniu, evenimente şi frămîntări de azi. Iată ce-l turna cineva c-ar fi spus: *„Reformele necesare trebuie să crească organic, nu convenite pe plan internaţional. Trebuie să se ajungă, spre binele ţării, la ideea că întreprinderile nerentabile, cît ar fi de mari, să fie închise... O bătălie anticorupţie ar însemna la noi o bătălie împotriva majorităţii..."* (documentul 418).

***

Umorul negru, involuntar, al rapoartelor cu ochi albaştri: *„...Radu Cosaşu este **lucrat*** (s.GP) *prin D.U.I. de către Direcţia I, fiind semnalat cu manifestări ostile şi relaţii de natură suspectă cu cetăţeni străini"* (documentul 412).

***

Adevărate piese de teatru: stenograma *„avertizării prozatorului Dumitru Ţepeneag de către un general de securitate"* (doc.12), stenograma *„discuţiei purtate de poetul Dorin Tudoran cu Nicolae Croitoru"* (doc. 354), stenograma *„discuţiei purtate de mai mulţi intelectuali la domiciliul poetului Mircea Dinescu"* (doc.459).

***

Volumul lasă impresia că, din lumea scrisului, erau deopotrivă în atenţia Securităţii atît cei care-i „justificau" existenţa, prin inaderenţa sau împotrivirea lor faţă de ideile şi măsurile partidului, cît şi cei care o sprijineau şi erau sprijiniţi de ea şi care cîntau partidul cu gură pînă la urechi şi limbă de-un cot. Ceva e oribil de fals aici. În prima categorie intrau inamicii (mai mult sau mai puţin aprigi, de la caz la caz). În cea de-a doua, aliaţii. Chiar dacă şi aceştia din urmă erau pîndiţi, avantajele lor erau substanţiale şi, în unele perioade, doar ei se mai puteau exprima public.

George PRUTEANU

*) Editura Presa Românească, 1996, 540 p.

CONCURS NEMIRA / 1997

NEMIRA anunţă concursul de literatură, 1997, cu patru secţiuni:
roman, istorie orală, eseu şi literatură SF.
Manuscrisele premiate vor fi editate în colecţiile:
PURGATORIU, TOTEM şi NAUTILUS.

Pentru a participa la concurs, manuscrisele se vor expedia pe adresa editurii **NEMIRA; Piaţa Presei Libere nr. 1, corp D, et.3, cod 78419, sector 1, Bucureşti sau C.P. 26-38,** menţionînd secţiunea şi un motto (în locul numelui expeditorului). Acelaşi motto şi datele personale (nume, adresă, telefon) vor fi închise într-un plic care va însoţi manuscrisul.

Data limită de expediere a manuscrisului va fi 15 octombrie a.c.
Cîştigătorii vor fi anunţaţi la începutul lunii decembrie.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

FRONTIERE REALE, GRANIŢE IMAGINARE

Acum s-a uitat: dezbaterile tehnice despre moneda comună, despre reducerea deficitului (trei virgulă ceva sau trei virgulă zero?), despre compoziţia şi competenţa organismelor comunitare, şi multe altele maculează visul fondatorilor Uniunii Europene. Ei au dorit acţiunea comună a unor ţări libere, unite prin interese şi valori.

În anii de după război două spaime bîntuiau Europa: cea a renaşterii unei Germanii revanşarde şi cea a invaziei Armatei Roşii: A doua a durat mai mult decît prima. Preocupările securitare s-au tradus în alianţe economice, primele care au făcut să cadă frontierele. Marii vizionari – Robert Schuman, Jean Monnet – au preferat acţiunile concrete marilor proiecte utopice. Pas cu pas, prin succese şi eşecuri, prin dezacorduri şi compromisuri, construcţia europeană s-a consolidat, deşi atît arhitecţii cît şi locatarii aveau imagini diferite despre modul cum va arăta ea în final. Piaţa Comună s-a extins, a devenit Uniunea Europeană, numărul ţărilor primite a crescut, cele care îşi aşteaptă rîndul speră ca prin accesul la acest club select să-şi legitimeze aspiraţiile democratice şi să-şi îmbunătăţească performanţele economice.

Pînă în 1989, dincolo de Zidul Berlinului, Europa era percepută ca o unitate armonioasă, bogată şi binevoitoare. Acum se aud însă notele discordante, se vede că bogăţia e departe de a fi generală (şi nu cade din cer), iar bunăvoinţa e cenzurată de pretenţii şi criterii. După aproape cincizeci de ani de discuţii, de tratate şi ratificări, ţările Uniunii Europene nu sînt de acord cu înfiinţarea unor organisme politice supranaţionale, cu circulaţia liberă a persoanelor şi mărfurilor. De aproape, Europa unită pare dezbinată, solicitînd altora mai mult decît îşi cere sieşi, inconsecventă şi duplicitară. Dar tot privită de aproape, construcţia europeană nu se rezumă la dezbateri despre principiul subsidiarităţii, ea este viaţă trăită în succesiunea întîmplărilor comunitare şi individuale. Probabil că, la acest nivel, Europa este mai uşor de înţeles şi de acceptat. Efort la care ne propunem să contribuim periodic din această pagină cu ajutorul colaboratorilor şi cititorilor noştri. ***(M.B.)***

Monica SĂVULESCU-VOUDOURIS
sociolog

Răspuns la solicitare

Revista „Dilema" mă stimulează intelectual. Alături de încă vreo alte cîteva publicaţii, foarte puţine, pe care le urmăresc, în diferite limbi, în Europa noastră poliglotă.

Să scriu cîteva pagini despre ce înseamnă a trăi într-o ţară ca Olanda, afiliată cîtorva mari organisme internaţionale, mi se pare însă simplu şi complicat. Cum trăiesc eu de fapt? Întrebarea mi se pare cehoviană.

Tot ceea ce aş putea acum face pentru a da un răspuns ar fi pur şi simplu să-mi consult agenda unei zile de lucru; începînd deci cu dimineaţa telefonului primit de la redacţia revistei „Dilema":

A trebuit să mă scol cu noaptea în cap, deoarece nu mi-am terminat de ieri, aşa cum îmi planificasem, comunicarea pentru conferinţa internaţională despre GLOBALIZARE. Conferinţa este organizată de facultatea de ştiinţe sociale din Utrecht. S-a hotărît ţinerea acestei conferinţe aici, deoarece Utrecht-ul are cele mai multe şi mai structurate legături cu celelalte centre universitare europene, unde subiectul a devenit materie de studiu.

Scriu o pagină, două, dar, deşi n-am terminat şi comunicarea trebuie prezentată în cîteva zile, las scrisul baltă.

> *Europa există, astăzi, deoarece ea nu aparţine în exclusivitate nici liberalilor, nici socialiştilor, nici ţărilor mari, nici celor mici, celor din Nord sau Sud, ci tuturor. Dezvoltînd Uniunea Europeană trebuie să păstrăm această diversitate.*
>
> Raymond Barre, Jacques Delors
> **Le Monde**, 2 octombrie 1997

La ora 10 am o întîlnire tot la facultatea de ştiinţe sociale, dar de data aceasta în cadrul centrului de cercetări la care lucrez. Se numeşte EUROPEAN RESEARCH CENTER ON MIGRATION AND ETHNIC RELATIONS. Colegii mei sînt Malcolm – englez, Cristiano – italian, Marta – portugheză, Yette – daneză etc. Seminarul are ca temă „MOBILITATEA".

Subiectul a început în ultima vreme să fie frecventat obsesiv: „work mobility", „national mobility", „religious mobility". Concurenţă îi face, cred, doar conceptul de „IDENTITATE", o altă obsesie a ultimilor ani. „Identitate naţională", „identitate culturală", „identitate religioasă". Şi de fiecare dată e vorba de „preservation", de păstrare, conservare.

Traiectoria studiilor noastre e simplă şi confuză: într-o lume globalizată, cum este cea europeană, e nevoie să ai mobilitate pentru a putea lucra în orice ţară de pe continent. Să poţi ca atare să te integrezi naţional, cultural şi religios în orice ţară europeană. Păstrîndu-ţi în acelaşi timp cu străşnicie identitatea ta naţională, identitatea ta culturală, identitatea ta religioasă. Fiindcă, altfel, e vai de capul tău.

De ce e „vai de capul tău?" mă întreabă un student olandez.

El ştie de la moşii şi strămoşii lui că Olanda e o ţară mică, deci are nevoie să ducă o politică de deschidere mare. Iar din ceea ce trăieşte el zi de zi, ştie că Olanda este o ţară destul de excentric situată pe harta continentului, deci are nevoie de integrare europeană.

Acest lucru îl ştie pînă şi ministrul Învăţămîntului, Ritzen. Care acum cîteva zile, în discursul de deschidere al anului universitar, a anunţat încă vreo trei mii de burse pentru studenţii olandezi care vor să studieze în alte ţări ale Comunităţii Europene. L-au răsplătit din plin ovaţiile asistenţei tinere şi dromomane. Mai ales că în felul acesta se iau anticipat măsuri împotriva şomajului intelectual, într-o ţară suprapopulată ca Olanda.

De o asemenea bursă beneficiază şi fiica mea. Pe care trebuie s-o duc după prînz la aeroport, fiindcă pleacă, dromomana, în Grecia.

De fapt, bursa ei olandeză este pentru o facultate de medicină din Belgia. Doar că nici belgienii nu dorm, acum, în ceasul marilor prefaceri. Fiindcă fata vorbeşte greceşte, o trimit cu o bursă, suplimentată de statul belgian, să studieze un an în Grecia, pentru a crea astfel contacte între facultăţi şi a experimenta unificarea modulelor de studii în Europa.

Scap de „kalimera" călătorilor cu „Olimpic Airways" la ora 14, îmi văd fata îmbarcată, îi spun „drum bun". Şi mă reped la o altă „kalimeră", în Rotterdam, unde am o întîlnire la ora 15. Cu un reprezentant al presei greceşti din Germania.

Nu ştiam că în Germania sînt atît de mulţi greci. Vreo cîteva sute de mii, îmi spune ziaristul. Numărul de revistă pe care-l pregăteşte este despre grecii din Benelux şi este finanţat de Comunitatea Europeană.

Îmi vine greu să-l fac să înţeleagă că eu, de fapt, nu sînt grecoaică. Mi-a găsit numele în cartea de telefon. Dar eşti Voudouris, îmi spune. Da, sînt Voudouris. Doar că sînt om cu mai multe naţionalităţi. Statul olandez îmi dă acest drept.

Începem o discuţie despre un nou concept la modă, „the NEW NORMALITY". Grecul e tare în ideea pe care Europa apuseană de abia acum a descoperit-o, anume că într-o lume deschisă, orice persoană va putea avea, dacă va dori, mai multe naţionalităţi. Îl citează pe Alexandru Macedon şi mult celebra lui definiţie a asimilării: „orice străin e grec", situaţie contrazisă acum de realitate. Nu însă şi partea a doua a definiţiei: un străin bun e mai bun decît un grec bun; un grec rău e mai rău decît un străin rău. Deşi nu rezolvăm cu acest citat situaţia milioanelor de emigranţi cu care fiecare ţară experimentează pentru a li se găsi un statut juridic european, cădem totuşi amîndoi de acord că el, citatul, atrage atenţia asupra unui lucru fundamental: pentru „a fi" ceva, nu e destul să ai o naţionalitate, trebuie să fii „bun". Să prestezi adică la sînge, la excepţional.

Mă despart de ziaristul germano-elen, aflat în misiune în Benelux cu subsidii de la Comunitatea Europeană, fiindcă trebuie să-mi întîlnesc seara un prieten, care se pregăteşte pentru o lungă călătorie.

Un om care a prestat la excepţional. Inginer la căile ferate, a participat şi a cîştigat un concurs internaţional, a primit un post în cercetare şi-acum este şef de proiecţie la un institut al Uniunii Europene, cu sediul în Olanda. Şi nu numai atît. Profesionist şi cu vocaţia autodepăşirii, el a ajuns expert internaţional în domeniul lui, chemat ca specialist al unui organism european să dezlege soarta metrourilor din Cairo şi a căilor ferate de pe continentul australian. Superdotatul locuieşte, ca mine, în oraşul Utrecht. Şi vine, tot ca mine, din România.

E aproape ora 10 seara şi-mi aduc aminte că i-am rămas datoare studentului meu cu un răspuns: „De ce spui că e vai de capul tău dacă nu-ţi păstrezi identitatea?", mă întrebase el. Biblioteca universităţii e deschisă pînă la 11, aşa că-l mai găsesc încă aplecat deasupra unui curs, cu ochii roşii ca iepurii.

„Jeroen", îi spun, „tu cred că ştii că eu sînt româncă. Ei, dacă eu aş fi vrut să mă port aici ca o olandeză, voi aţi fi avut permanent un ascendent asupra mea, fiindcă voi eraţi cei adevăraţi şi eu aş fi fost cea falsă. N-am făcut-o, deci. Mai ţii minte ce v-am spus la prima întîlnire? Înainte de-a intra în clasă m-am plimbat o jumătate de oră pe malul Mării Nordului, să-mi adun gîndurile. Şi vreau să-mi încep prelegerea spunîndu-vă că eu vin printre voi de la o altă mare. Sînt mai bogată deci cu o realitate şi vă doresc şi vouă să puteţi spune odată acelaşi lucru."

> ***Principiul subsidiarităţii***
>
> *„Comunitatea nu intervine decît cu titlu subsidiar, în virtutea principiului adecvării exacte, conform căruia competenţele sînt determinate de problemele care, prin natura şi dimensiunile lor, nu pot fi rezolvate eficient şi convenabil decît la nivelul respectiv." Mai simplu spus, nici o structură superioară nu va avea de dezbătut problemele care pot fi mai eficient rezolvate de una de grad inferior.*

Că „bogăţia" asta înseamnă adeseori şi sărăcie, nu i-am mai spus-o, fiindcă o va descoperi şi singur cînd va fi cazul. Cînd va vedea adică, la fel ca mine, că pentru a fi „internaţional" banii toţi ţi se duc pe călătorii, telefoane şi „reprezentanţă". Cînd uitîndu-se-n jur îşi va vedea apartamentul amenajat la maxima improvizaţie, cu lucruri uşoare şi ieftine, care pot fi oricînd lăsate în urmă de dragul „globalizării" şi-al „mobilităţii", fără pierderi valorice şi fără nostalgii. Unde sînt covoarele persane al mamei mele din Oradea? Unde este biblioteca tinereţilor mele din Bucureşti? Unde sînt tradiţia, continuitatea, spiritul comunităţii cu care creşti şi al generaţiei cu care parcurgi aceleaşi etape de viaţă? Şi mai ales de unde îţi aduni energia pentru a-ţi înfrînge oboseala permanentelor schimbări de decor, stresul lingvistic la întrebuinţarea a cîtorva limbi pe zi, disponibilitatea de-a comunica pe lungimi de undă necunoscute, ceas de ceas, cu atîţia necunoscuţi?

„Domnilor", se întreba unul dintre personajele cehoviene, „oare trăim noi bine aşa cum trăim?" Întrebare perenă, la care eu nu ştiu să răspund. Iar dacă cineva a găsit răspunsul, îl rog să-mi scrie şi mie în Olanda, o ţară afiliată şi privilegiată şi...

Cele trei Europe

„În 1945, un om politic îl felicita pe un general britanic pentru victoria în cel de al doilea război mondial. Acesta a răspuns: «Nu ne mai rămîne decît să-l cîştigăm şi pe primul». O manieră profetică de a spune că destrămarea naţional-socialismului nu a dezamorsat bombele cu efect întîrziat moştenite din primul război mondial, de prăbuşirea celor două imperii, al Habsburgilor şi Romanovilor. Timp de peste patruzeci de ani, «socialismul real» a conservat încremenirea creată de Tratatul de la Versailles, fără să o reglementeze.

Din fericire, am putea spune, deoarece ştim care a fost politica europeană a lui Stalin şi a succesorilor săi. Chiar «casa comună», readusă în discuţie de Mihail Gorbaciov, nu avea nici o legătură cu dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Printr-unul din paradoxurile cu care istoria ne-a obişnuit, formidabila înaintare spre libertate şi democraţie, înfăptuită în 1989-1990 în Europa Centrală şi Orientală, a fost însoţită de o regresie la fel de remarcabilă către Europa interbelică, ba chiar către Europa secolului XIX, cea a formării naţiunilor. (...)

Comunitatea Europeană constituie un pol de stabilitate politică şi de creştere economică pe un continent împărţit în trei: la vest, Comunitatea înconjurată de un spaţiu economic european în care sînt regrupaţi potenţialii aderenţi care îşi caută modalităţile de unificare; la est, un imperiu care moare în spasme, potenţial contagios; şi între ele un vid ameninţător al ţărilor care s-au smuls din plasa parîmelor totalitare fără să reuşească să ancoreze în altă parte.

Diagnosticul poate părea sever pentru statele care după 1945 s-au aflat, în pofida voinţei lor, de partea rea a Cortinei de Fier. Dar acest diagnostic este formulat şi de către politicienii şi elitele lucide din ţările respective. După căderea comunismului, mulţi au crezut că s-a terminat cu greul. De fapt, greul de-abia începea. De la o ţară la alta, diferenţele între tradiţiile pre-comuniste joacă un rol important. În statele Europei Centrale nu există instituţii democratice, societatea civilă este embrionară, economia este devastată de colectivism şi de întreruperea relaţiilor comerciale cu piaţa sovietică.

Intelectualii lor, întorşi de mult cu faţa spre Occident, aşteptau ca Europa să-şi afirme cu putere unitatea, nu atît prin nivelul de trai, cît la nivelul aspiraţiilor. Pentru ei Europa nu era Comunitatea economică, piaţa unică şi moneda comună; era Europa Luminilor, a democraţiei, a pluralismului, a toleranţei politice şi religioase, a integrării minorităţilor. Şi în locul acestor valori, li s-a ţinut următorul discurs mercantil: «Economia voastră este insuficient dezvoltată pentru ca să puteţi măcar spera să vă alăturaţi Europei». Or, ei nu au nevoie în primul rînd să vîndă carne de porc pe pieţele noastre, ci de un semn al «speranţei» pentru a relua o expresie a lui Bronislaw Geremek."

Daniel VERNET
Le Monde, 14 dec. 1991

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Socio-hai-hui

Subtilităţile înjurăturilor

Şoferii de taxi şi camionagiii de cursă lungă sînt echivalentul urban al babelor de la fîntîna din sat: au văzut tot, ştiu tot, bîrfesc tot şi mai ales au un simţ de observaţie deosebit. Pe scurt, nişte „informatori" minunaţi pentru un etnolog.

Stăteam de vorbă zilele trecute într-un grup cu un astfel de camionagiu englez. Venise de mai multe ori în România şi urma să mai vină. Aşa că îşi propusese să înveţe cîteva vorbe în română. Şi cu ce altceva să începi dacă nu cu înjurăturile. I-am oferit aşadar un florilegiu de vorbe de ocară, mîndri de faimoasa noastră creativitate în acest domeniu. Şi le nota sîrguincios şi le repeta, pocindu-le. La un moment dat s-a oprit, mirat, şi ne-a interpelat: „Nu vă înţeleg. Dacă te supără cineva, îl înjuri pe respectivul, nu tot neamul, sfinţii şi vecinii!". Au urmat cîteva exemple, de la ei, invariabil terminate în *you*: pe **tine** te, direct şi personal. Chiar aşa, ne-am dumirit şi noi, ce vină are tot neamul lui Gigel, cele din cer şi de pe pămînt, dacă Gigel m-a călcat pe picior?

Am început să-mi adun amintirile antropologice. Există pretutindeni în lume cîteva categorii de porcărele: cele legate de sex şi excremente, cele legate de lucrurile sacre şi cele legate de animale. Acestea din urmă sînt, într-un fel, cele mai bizare. Pentru a fi vorbe de ocară, trebuie să intre în anumite categorii şi nu să rămînă simple alegorii. De exemplu, dacă îi spui cuiva „măgarule", e de rău; dacă te referi la ruda acestuia, calul, nu e chiar aşa de rău. Sau, şi mai frumos: dacă-l faci pe cineva „bou", nu o să-i placă; dacă-i spui „taur", s-ar putea să se şi bucure... Ca şi în cazul animalelor totemice, în ocările animaliere acestea nu sînt de fapt fiinţe ci semne. Ele sînt folosite în înjurături nu pentru cum arată, ci pentru ce înseamnă. Şi ele înseamnă, în toate aceste cazuri, un tabu, o interdicţie, o anomalie, în esenţă o ameninţare la ordinea rînduielii, chiar dacă această origine s-a uitat în îndelungata transmitere folclorică a înjurăturii. (Cîteodată un animal poate cădea victima nevinovată a unui astfel de sistem de semnificaţii, precum

© S. Gheţie

cîinele, de pildă, în Anglia proceselor de vrăjitoare: acesta (*dog* în engleză) devenise malefic pur şi simplu deoarece însemna *God* (Dumnezeu) citit invers, deci o „răsturnare" a divinităţii. Şi aşa ajunge bietul cîine să fie un semn al Diavolului!)

Revenind la camionagiul nostru, ceea ce se ascunde în spatele extrem de pertinentei sale observaţii este faptul că înjurăturile noastre au rămas, în parte, „tradiţionale". Ca şi ospitalitatea, despre care am vorbit cu altă ocazie, ele sînt, în mare măsură, categoriale şi nu individuale, opunînd grupuri şi nu indivizi. Cînd înjuri pe cineva, în acest spirit „tradiţional", îl negi, într-un fel, pe el şi lumea sa ca haos, ca nerînduială, îi refuzi apartenenţa la ordinea cea bună în care trăieşti tu şi cei asemenea ţie. Acest lucru se face prin confruntarea (verbală) cu oricare dintre tabuurile lumii rînduite: profanarea celor sfinte, pervertirea bunelor relaţii de rudenie, impurităţi rînduite să fie ascunse (acel benign *bloody* al englezilor, de pildă, este o înjurătură deoarece trimite la sîngele menstrual) etc.

Pornind de la un astfel de substrat, *ei* s-au „modernizat" mai mult decît noi: s-a ajuns la *damn you* (un fel de *du-te naibii*), de la *goddam*, prescurtare de la *God's animal mother*, adică „această fiară care este mă-sa lui Dumnezeu" – ceea ce nu este prea departe de înjurăturile noastre din bătrîni. Astfel „individualizată", înjurătura devine tot mai mult un simplu act agresiv, pierzîndu-şi din acel iz metafizic (atîta cît poate el încăpea într-o înjurătură) ce pare să ne fascineze uneori.

Vintilă MIHĂILESCU

Telalii fără fruntarii

Noi bancuri cu bule

Ultima legendă radiofonică a telalilor români de ape minerale este cea a unei fete de împărat care, pe obişnuita muzică *new age* a reclamelor de gen, capătă puteri miraculoase conform unor intrigi băsnare destul de dubioase, redate mai schematic decît în Propp de o voce relaxată, parcă adormită de propriile poveşti, pînă la sloganul ce identifică (marea cheie!) numele prinţesei – Ana – cu al apei vii în noul nume de marcă lansat pe piaţa apoasă: *Ana Vie – învie legenda...*

Ar putea părea ciudat de ce se ratează un slogan rimat ce putea deveni antologic, numai printr-o reordonare a cuvintelor: *Ana Vie – legenda învie*. Dar observatorii publicităţii româneşti ştiu că o atare formulă s-ar confunda teribil cu sloganul de semnătură al concurenţei: *Izvorul Minunilor – o legendă vie...* Nu comentez înfumurarea ambelor firme de sacagii de a-şi considera nou-născutele sifonaşe drept legende, şi încă vii, ceea ce numai alde Borsec sau Tuşnad ar putea într-adevăr cuteza: unul din secretele publicităţii este să-ţi etalezi prestigiul mai dihai atunci cînd nu îl ai.

Mai demnă de notat mi se pare pretenţia de originalitate care îi mînă pe lăudătorii noii ape, efortul – inutil şi păgubos, după părerea mea – de a reformula un clişeu lingvistic, doar pentru a nu îngîna refrenele adversarului. Am cunoscut redactori publicitari şi directori artistici deosebit de talentaţi care au pierdut, împreună cu agenţia lor, angajamente bănoase şi clienţi generoşi doar pentru că au ţinut cu dinţii la această blestemată prejudecată romantică a originalităţii cu orice preţ.

Că veni vorba: să nu uităm că *Izvorul Minunilor* a pornit recomandîndu-se ca o apă „pentru sănătatea familiei dumneavoastră", în infinita serie retorică „familială" ale cărei izvoare au fost marcate de strigătul Ancuţei Sigartău despre *Pepsi*-ul la litru în *coda* celebrului spot „Nea Nicu": *perfect pentru familia mea!* Zic asta ca să-mi dreg puţin sentenţiozitatea şi să recunosc că sînt momente în care lipsa de originalitate te poate sufoca, chiar şi în publicitate. E cazul definiţiei pe care şi-a găsit-o apa minerală *Dorna*: cică „puritatea gustului natural"! Una din cele o mie de astfel de purităţi şi gusturi gustoase...

Florin DUMITRESCU

© S. Gheţie

Cronica ideilor sociale

Atleţii de plastic

Părerea quasigenerală este că presa are, în fine, puterea. Iar presa este prima care face suficient zgomot în legătură cu puterea ei. Sînt figuri de jurnalişti chiar mai cunoscute decît puzderia de politicieni care învîrt acolo, în Parlament, diverse legi. Directorii de ziar sau adjuncţii au mereu certitudini de livrat publicului. Ei au figuri încruntate (i.e. – sînt serioşi) şi nu citesc enervantele foiţe pe care le tot învîrt prin buzunare politicienii. Sînt mai populari, întrucît vorbesc şi ei o periferică limbă românească, dar o fac dezinvolt, sînt vocea poporului, citesc scrisori şi le citează pe post, îşi schimbă opiniile după cum le spun cititorii – ce mai, sînt, în cele din urmă, aleşii poporului. Dacă n-ar fi aşa, chiar ei recunosc, ar muri.

În spatele acestor cîţiva (vitrina nu are mai mult de zece măşti) se află, însă, o armată de condeieri, populaţie de cenacluri desfiinţate, către care opinia publică se uită cu oarecare dispreţ. Ei umblă, de multe ori, la remorca celebrităţilor, notează cu figuri interesate toate stupiditătile presărate pe drumul de la bufet la fotoliul parlamentar şi înapoi, au relaţii amicale cu portarii instituţiilor, cînd nu se oţăresc la ei că le barează *accesul* la informaţii. Greu de spus pe ce se bazează puterea lor... Jurnaliştii (spun politicienii şi alţi comentatori fini, referindu-se, fireşte la înnegritorii de şpalturi) sînt o turmă cărora li se dictează peste umăr ce şi cum să scrie. Nu au instincte şi nici criterii. Sînt analfabeţi, isterici sau grobieni.

Pe de-o parte, aşadar, directorii, unii vechi lopătari la trirema comunistă, unşi cu toate alifiile, cum se zice şi cum trebuie unui obraz gros, pe de altă parte, puberii rătăciţi prin presa de pe culoarele liceului, ei înşişi convinşi că au parcurs mai multe experienţe ca toţi politicienii la un loc. Fie şi cu o asemenea distribuţie (pare-se fatală) presa continuă să fie temută şi – la fel de mult – ironizată.

La acest tablou trebuie, însă, adăugate cîteva tuşe. Tonul presei este dat tocmai de directorii de ziare şi de micii şefi de departament mediatic, firitisiţi în emisiuni radio-teledifuzate. De cele mai multe ori nu de fantezia lor, ci de interese imediate. Politicienii – aceiaşi care defăimează presa în articole colţuroase – fac lobby pe lîngă gazetari, sînt băieţi buni şi plătesc cafelele, se pozează cu gazetarele, flirtează cu ele, sînt şarmanţi şi fac des cu ochiul şmechereşte. Între făcătorii de putere este o intrigă amoroasă mai ceva ca-n biblioteca roz.

Jurnaliştii nu au un sindicat al lor şi nici măcar o asociaţie. Cele cîteva, rătăcite prin bulionul social românesc (de altfel, doar încasatoare de cotizaţii şi donaţii) sînt organizaţii ale patronatului, guvernate de interesele patronilor şi directorilor de presă.

Mulţi jurnalişti (cel puţin din Bucureşti) sînt pe punctul de a termina o rapidă şi superficială şcoală superioară de jurnalism. Ei sînt căminiştii, veniţi dintr-o provincie frustrată de orizonturile de banalitate ridicate în jur. Nu s-ar mai întoarce, cu certitudine, în orăşelul amorţit pe care l-au abandonat. Ei caută notorietatea şi de la primul pas făcut în redacţii au înţeles că paşii spre glorie se numără în ghionţii încasaţi de la mahării plantaţi din preistorie în redacţii. Tinerii fac o perioadă de stagiu în care sînt plătiţi prin şcoala de dresură prin care trec. Sînt angajaţi cu sume de nimic, mănîncă pe un colţ de masă, abia găsesc bani de un pachet de ţigări – dau impresia unor oameni cumpărabili. De aceea primul lucru pe care-l fac atunci cînd ajung la informaţii este să se repeadă la cafeluţe...

Jurnaliştii care doresc să organizeze un sindicat sînt *troublemakers* şi alungaţi cu pietre. Pleacă sau învaţă. Se specializează în platitudini şi sînt învăţaţi să-şi dea importanţă. N-ar putea spune trei articole din constituţie, principiile statului de drept sau numărul partidelor politice înscrise la tribunal. Nemite să-ţi facă un traseu prin muzeele din Bucureşti. Sînt buni de treabă – toţi sau aproape toţi trebuie să scrie zilnic un material. În această fecunditate industrială îşi află resursele şi lipsa lor de idei, obiectivitatea castrată şi maniacală a majorităţii relatărilor jurnalistice. Ideile duc la şomaj. Ei se zbat într-un cerc vicios – trebuie să scrie pentru a-şi întreţine speranţa că, într-o bună zi, vor fi şi ei rechini bătrîni, încălzind un fotoliu într-o redacţie. Pentru aceasta trebuie, însă, să se ferească de iniţiative, să-şi păzească pielea. Altminteri se întorc de unde au venit. În toată această socoteală nu încap discuţii despre codul deontologic, drepturile omului sau individualitatea... Despre acestea au voie să vorbească şefii lor sau patronii lor.

Sorin ŞERB

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

Educarea unei atitudini

– convorbire cu Manuela ŞTEFĂNESCU, APADOR – *comitetul Helsinki* –

Cine s-ar fi plimbat pe la începutul anului 1992 prin centrul Bucureştilor, ar fi observat că unele dintre cele mai impunătoare clădiri ale capitalei deveniseră sediile multor partide sau organizaţii nonguvernamentale, despre activitatea cărora nu auzise mai nimic. Societatea cunoştea o schimbare rapidă, aşa păreau să stea lucrurile. Din păcate, acum, după cîţiva ani, am şi uitat deja una din cele mai semnificative bătălii post-decembriste la care am fost martori – lupta pentru sedii – deşi ea ne-ar oferi un bun subiect de meditaţie despre stilul nostru de viaţă. Din cînd în cînd ziarele mai sesizează că, în plină penurie de spaţii, în localul atribuit nu ştiu cărui partid aproape dispărut din viaţa publică s-au instalat jocuri mecanice, o şcoală de moaşe (!) ori baruri cu mititei şi instalaţii video unde se pot urmări non-stop filme horror.

Soarta acelor somptuoase clădiri ne-a revenit în minte recent, cînd am vizitat sediul APADOR – comitetul Helsinki, găzduit în două cămăruţe de serviciu, dintre care una o fostă bucătărie dezafectată, spaţiu în care nu încap mai mult de patru-cinci persoane deodată; precizăm că APADOR înseamnă Asociaţia pentru apărarea drepturilor omului din România, organizaţie despre care a auzit toată lumea şi la care mulţi vin să se adreseze cu speranţă. Pe tema numărului nostru de revistă, am purtat recent un dialog cu dna Manuela Ştefănescu; dsa se ocupă în cadrul APADOR cu probleme legate de activitatea poliţiei, regimul de penitenciare, libertatea de expresie, accesul la informaţie.

Popas între două drumuri

Stimată doamnă Manuela Ştefănescu, de cînd v-aţi antrenat în această activitate?

Din decembrie '89, deşi la APADOR nu mă aflu decît de la finele anului 1992; înainte am lucrat la LADO. Programul legat de poliţie l-am început însă abia de patru ani, din 1993, de cînd au venit nişte fonduri din afară. Pînă atunci – voluntariat.

Nu se alocă şi fonduri interne pentru APADOR?

Ei, dac-am avea o lege a sponsorizării cum trebuie, ele ar putea veni şi din ţară, de la autorităţile române. Există şi organizaţii non-guvernamentale, sau considerate ca atare, care primesc fonduri din aceste surse. Dar din punctul meu de vedere, activitatea pe care-o desfăşor aici îmi pune o problemă strict etică: dacă iei bani de la autorităţi, pe urmă e foarte greu să te baţi cu ele. Societatea noastră nu e aşezată. În Olanda, spre exemplu, guvernul finanţează ONG-urile (Organizaţii non-guvernamentale) şi niciodată nu intervine în programele, în demersurile lor. Important este că, indiferent de unde are fonduri, orice ONG din ţara noastră trebuie să respecte legea română. Funcţionarea acestora poate fi controlată şi altfel decît prin restrîngerea activităţii, aşa cum se încearcă acum prin acel proiect de lege anticorupţie: acolo sînt înscrise şi anumite articole care se referă la organizaţiile şi la fundaţiile non-profit, ca a noastră. În ce ne priveşte, n-avem altă sursă de finanţare decît cea despre care am vorbit mai înainte: noi nu vindem, nu intermediem, nu subînchiriem nimic. Din fericire, faptul ne dă o independenţă clară. Am spus întotdeauna că nu contează cine este la putere: noi, ca organizaţie de apărare a drepturilor omului ne-am luptat cu cei de dinainte, iar dacă e nevoie – şi din păcate este! – ne vom lupta şi cu cei de acum. În toate ţările, de altfel, organizaţiile care se ocupă de drepturile omului vor intra totdeauna, vrînd-nevrînd, în conflict cu guvernele, cu autorităţile pentru că există o tendinţă de a restrînge sub o formă sau alta aceste drepturi pe care societatea civilă caută să şi le apere. Am cunoscut, bunăoară, în America, unde am fost un timp, cea mai puternică „voce auzită", A.C.L.U., American Civil Liberty's Union, care desfăşoară o activitate larg cunoscută, luptîndu-se chiar şi atunci cînd sînt puţine şanse de cîştig. Organizaţia are avocaţi care pot fi parte în procese, dispune de alte condiţii, se mişcă în alt cadru juridic decît la noi. Şi, totuşi, chiar şi acolo oamenii se lovesc de dificultăţi: în întîlnirile pe care le-am avut mi-au spus că, nu o dată, se consideră „avocaţi ai cauzelor pierdute", dar nu abandonează această „luptă continuă" cu nici un preţ.

V-am văzut acum vreo zece zile la televizor, într-o comună din Ilfov, iar dacă nu ne-am fi întîlnit astăzi, riscam să nu vă mai găsesc la sediul APADOR o săptămînă, fiind plecată la Brăila. Ieri abia v-aţi întors de-acolo. Sînteţi, se poate spune, antrenată într-o „luptă continuă". Cu sentimentul unei cauze pierdute sau nu?

Cu sentimentul unei participări necesare la această luptă. Vedeţi, cînd discutăm despre drepturile omului pe care le apără asociaţia noastră, termenii trebuie să fie foarte exacţi, strict limitaţi la sfera dată, fără amestecul altor elemente. La Brăila, la penitenciar în primul rînd, eu nu mă duc nici să „lămuresc" o situaţie – e treaba organelor abilitate în acest scop – nici să „cometez", nici să „rezolv": nu e treaba mea. Eu mă duc să constat o stare de fapt. Despre ce este vorba? În 1991, cînd avea 17 ani, un tînăr a fost condamnat pentru două infracţiuni: complicitate la furt – cumpărase o jachetă de la o persoană care, se pare, o furase la rîndul ei – şi complicitate la tîlhărie pentru că împreună cu cineva furase o căciulă care valora 2.000 de lei. Pentru aceste două acte antisociale a primit o condamnare de doi ani şi jumătate pentru complicitate la furt şi trei ani pentru complicitate la tîlhărie: pedepsele au fost contopite şi a rămas să execute trei ani de detenţie. La data condamnării împlinise 17 ani şi jumătate. În penitenciarul din Brăila, unde-şi executa pedeapsa, în 1992, în camera unde se afla el, împreună cu alţi minori, s-a-ncins o bătaie între ei, iar unul dintre participanţii la încăierare a decedat două săptămîni după aceea, se pare în urma loviturilor primite atunci. Din 1992 a început alt proces, pentru lovituri cauzatoare de moarte, în care au fost implicaţi trei minori, inclusiv acesta despre care vorbim. La prima instanţă judecătorul a cerut schimbarea încadrării juridice din lovituri cauzatoare de moarte în omor, iar cei trei minori au fost condamnaţi la cîte 15 ani închisoare. Curtea de Apel a menţinut prima decizie a Tribunalului Brăila. Recursul, care s-a judecat la Curtea Supremă, a anulat cele două sentinţe, ale tribunalului şi ale Curţii de Apel, şi-a retrimis procesul la rejudecare, la prima instanţă. Asta se întîmpla în noiembrie 1995. Din noiembrie 1995 primul termen pe care l-a avut a fost în iunie 1997. În acest timp el şi ceilalţi doi băieţi s-au aflat în arest preventiv în sistemul penitenciar. Nu-i treaba mea să comentez procesul, metodele de investigaţie etc. Eu constat doar că, din 1991 pînă aproape de sfîrşitul anului 1997, un tînăr, care a intrat în puşcărie la 17 ani şi jumătate şi şi-a executat integral prima pedeapsă de trei ani, a fost pur şi simplu uitat în penitenciar. În conformitate cu toate legile şi convenţiile, în judecarea oricăror cauze cei care se află în arest au prioritate. La noi, trei tineri au fost uitaţi în puşcărie. Mai mult decît atît: nu li s-a aplicat nici decizia Curţii Constituţionale din 1995, conform căreia orice deţinut în arest preventiv trebuie să fie înfăţişat o dată la 30 de zile unui judecător care, indiferent de mersul procesului penal, apreciază dacă e cazul sau nu să se prelungească timp de încă 30 de zile mandatul de arestare preventivă. Nici unuia dintre minorii de care discutăm nu i s-a aplicat această decizie a Curţii Constituţionale, deşi, conform Constituţiei, ea le conferă nişte garanţii în plus că vor avea parte de un act de justiţie corect. Nici nu li s-a adus la cunoştinţă existenţa ei, habar n-au! Fiindcă e o formulă des folosită, toată lumea are impresia că ştie foarte bine care sînt drepturile omului. Ele există ca atare: dreptul la viaţă, dreptul la proces şi cel de a fi judecat în stare de libertate, dreptul la secretul corespondenţei, cel de a avea o familie etc. Individul conştientizează aceste drepturi fie în momentul cînd îi sînt ameninţate, fie cînd sînt direct încălcate de către autorităţi. Cum se poate petrece asta? Fie pe cale legală, autorităţile introducînd nişte legi care nesocotesc şi încalcă drepturile omului, fie prin aplicarea greşită a unor legi care sînt în vigoare şi sînt corecte, dar traducerea lor eronată în fapt mă afectează pe mine ca individ. Asociaţiile de apărare a drepturilor omului urmăresc relaţia dintre autorităţi şi individ. Ce se întîmplă sub formă de conflict între indivizi, este ceva care nu mai intră strict în sfera protejată de toate documentele privitoare la drepturile omului, se rezolvă fie prin justiţie, fie pe alte căi.

Soluţia civică

Dar delimitînd prea strict lucrurile, nu s-ar putea crea impresia că, de fapt, drepturile noastre apărate de organizaţiile de profil sînt mai puţine decît cele pe care bănuiam noi că le avem automat?

Din păcate, societatea noastră n-are un bun exerciţiu al reacţiei de apărare. Dintr-o tristă experienţă – de jumătate de veac, mai ales – oamenii n-au încredere în autorităţile din România: justiţie, organe administrative, forţa publică. Dacă ar avea această educaţie a reacţiei de apărare, care ţine de conştiinţa civică, ar trebui să procedeze la fel ca în oricare ţară civilizată: acolo se pot asocia mai multe persoane care au acelaşi gen de probleme pentru a se lupta fie cu o autoritate publică, fie cu altcineva care ar reprezenta o ameninţare pentru ei. Am văzut aşa ceva la Philadelphia, unde oameni de cele mai variate profesiuni, cu grad de instrucţie diferit – profesori universitari, gospodine, avocaţi, chelneri etc. – s-au adunat să-şi apere împreună un drept care le era deranjat. Există în acel oraş o lege, nu ştiu dacă e scrisă sau nu, că nici o clădire nu poate depăşi în înălţime statuia lui Penn, Arthur Penn, părintele Pennsylvaniei. În '91-'92, o societate a cîştigat un teren la licitaţie şi s-a apucat să ridice acolo un zgîrie-nori. Construcţia strica peisajul, încălca o lege – cea cu statuia –, crea un disconfort psihologic. Aşa că au dat în judecată compania şi au ajuns în instanţă. Au pierdut, pînă la urmă, dar eu nu cred că asta contează: manifestarea spiritului civic o consider mult mai importantă.

Din păcate, în perioada 1990-1995 şi noi am avut de-a face cu constituirea unor grupuri de cetăţeni, dar aceştia au ignorat legile şi s-au substituit autorităţilor: în unele sate locuitorii români, sau maghiari, sau cei români şi maghiari împreună s-au hotărît să-şi facă singuri dreptate şi să pedepsească romii din localităţile respective. Au existat fapte antisociale comise de unul sau altul dintre romi, e adevărat, dar, ca persoană nepurtătoare de autoritate publică, nimeni nu trebuie să-şi facă singur dreptate, pedepsind o întreagă comunitate pentru ceea ce a făcut o persoană sau alta. Constituindu-se în grupuri, lăsînd în urmă ruine, case arse, răniţi, în unele locuri chiar morţi, aceste grupuri de „vigilentes" ne-au făcut mult rău pe plan internaţional. Ca şi tergiversarea actului de justiţie necesar, de asemenea. Tulburările de la Hădăreni, din 1993, se judecă abia acum, în 1997, cînd a ajuns procesul pe rol. Dacă Parchetul şi apoi instanţele ar fi reacţionat la timp şi ar fi trimis în judecată, de la primele incidente, persoanele care s-au dovedit vinovate de agresiuni, sentimentul de impunitate al „pedepsitorilor" s-ar fi diminuat, cei predispuşi la violenţă şi fărădelege s-ar fi gîndit de mai multe ori înainte de-a trece la fapte. Mie îmi place să spun că, de fapt, nimeni n-ar trebui să fie obligat la nimic. Acţionezi în chip pozitiv din educaţie, din respect faţă de tine însuţi şi, ca urmare, din respectul cuvenit altuia, celui de alături. E nevoie ca mai întîi noi să fim răspînditori de civilizaţie, pentru a pretinde dreptul la o viaţă civilizată. Dar apar şi situaţii – cum sînt cele amintite – cînd autorităţile aveau nu numai dreptul dar şi datoria, obligaţia de a interveni, bazate pe lege, pentru a aduce lucrurile în făgaşul lor normal.

Placebo

Credeţi că drepturile cotidiene se interferează cu drepturile omului sau sînt unele implicite, care nu mai au nevoie de codificare ori trecere în documente?

Ar fi bine să fie implicite, dar nu sînt. Iar fiindcă astăzi fiecare are o problemă – reală, importantă, sau doar bănuită a fi importantă – acele „drepturi cotidiene", cum le-aţi numit, sînt percepute profund emoţional. Dintr-o dată, şi din confuzie, ele par să intre, neapărat, în acea sferă a drepturilor omului protejată de acte, convenţii, pacte şi organisme naţionale şi internaţionale. La APADOR – primim cele mai bizare cereri: vă putem arăta copii xerox după certificatele de acţionari, trimise de oameni care ne roagă să intervenim să le facem dreptate, fiindcă pînă la această oră ei n-au primit dividendele cuvenite. Ei au dreptul să le primească, dar nu trebuie să-l caute aici. Alţii vor casă. Azi am primit al treilea fax de la cineva din Arad, care reclamă că îi este ameninţat permanent dreptul la viaţă. Nu se ştie cine îi pune de fiecare dată otravă pe ghidonul bicicletei şi ca şi cînd asta n-ar fi destul, de fiecare dată cînd are de gînd să cumpere medicamente de la orice farmacie din judeţul Arad, toate farmacistele de pe teritoriul judeţului ştiu ce produs vrea să cumpere şi în mod deliberat îi vînd medicamente otrăvite. De ce nu face APADOR – comitetul Helsinki nimic în acest caz?! Cea mai recentă cerere venită de undeva din ţară relevă o mentalitate de-a dreptul absurdă: ni se cere să mergem la guvern, chiar personal la premierul Ciorbea, să vorbim să disponibilizeze un colectiv de muncă, în conformitate cu Ordonanţa 22. Argumentul e următorul: dacă o anumită categorie de muncitori au beneficiat de această ordonanţă, de ce să nu se aplice ea tuturor, pentru că toţi *avem drepturi egale în ţara asta* ?

Drepturile omului înţelese ca un fel de *placebo?*

Aşa s-ar părea, în opinia unora. De aceea insist pentru definirea corectă a noţiunii şi a sferei sale de manifestare.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 246 ● 10-16 octombrie 1997 ●

Anul V
nr.247
17-23 octombrie 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundația Culturală Româno-Germană
Biblioteca
Sibiu Jimbolia

STAREA CAPITALEI

© D. Stanciu

A privi la o întunecime totală a Soarelui sau a Lunii este o petrecere; a te rătăci însă noaptea prin întunecimea totală a Bucureștilor, a da în gropi și a te lovi cu capul de ziduri este de asemenea o petrecere pe care se pare a ne fi păstrat-o cu părintească îngrijire primăria noastră. Într-adevăr frumoasă iluminare cu gaz avem acuma. Lumea nu mai există decît numai pentru Podul Mogoșoaiei. Aici tot mai licurește din ce în ce mai palidă cîte-o lumină de felinar asemenea unei speranțe aproape a se pierde. Încolo „lasciate ogni speranza!". Încolo se-ncepe infernul lui Dante. Pasagiul primăriei, bogat în gropi, șanțuri și Plevne improvizate, formațiuni geologice din epoca terțiară, elemente hidrografice perfide în care alunecă picioarele celor muritori, coboare-se aceștia din neamul biman, coboare-se din cel mai fericit al cuadrupedelor. Din cînd în cînd cîte o trăsură, cu fuga.

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum, *încolo prin depărtatele mahalale încercări modeste de muzică clasică din partea cînilor, cari, după cum se știe, trăiesc sub regimul unei deosebite circulare a prefectului de poliție.*

Mult (se) va mai repeta acest „misticism gazos" al primăriei? (TIMPUL, *1 noiembrie 1877*)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

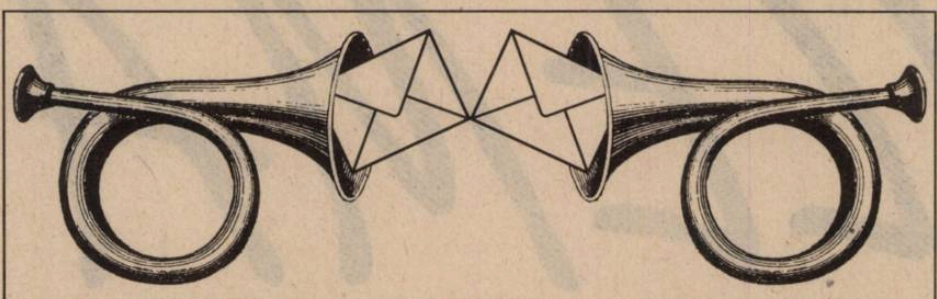

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

REVENIM CU ACEEAŞI ÎNTREBARE

(PENTRU DILEMATICI ŞI NE-)

Cum aţi vedea un supliment cultural al *Dilemei*?

Mai aveţi încă timp să ne scrieţi!

Nr. 244: *„C-aşa-i românu'“*

„Jos guvernu' româno-maghiar!“

Tocmai treceam prin dreptul convoiului oprit pentru a-şi mai strînge niţel rîndurile, cînd o bătrînică ponosită, cu tîmplele colilii, care se nimerise mai la coadă, chiar lîngă trotuar, izbucni isteric: „Jos guvernu' româno-maghiar!“. Din apropiere, cîteva glasuri hodorogite îi săriră pe dată în ajutor: „Jos trădătorii de ţară!“, „Jos vînzătorii de neam!“, „Huooo!“. Mai în glumă, mai în serios, un tînăr cu o splendoare de păr prins într-o coadă ce i se revărsa pînă la brîu – trecător şi el – se luă de bătrînica indignată: „Da' ce-ai păţit, mamaie, ce te oftici aşa?!“ Răspunsul veni mînios, aproape răcnit: „Auzi matale! trădătorii s-au dat cu boanghinele, în timp ce poporu' săracu' moare, maică, de foame!“ – şi, din nou, vocile zbierînd împrejur: „După ce că ne-au adus la sapă de lemn, acuma vor să ne vîndă ungurilor!“; „Au ajuns capitaliştii să ne dicteze ce să facem la noi în ţară, huooo!“; „Jos ardelenii! – matale nu vezi că-i plin guvernu' de ei, că s-au corcit cu toţii?!“ Un bătrîn cu doi dinţi solitari rătăciţi îndărătul buzei de jos se trase mai aproape de tînăr, încolţindu-l răguşit, într-o moldovenească neaoşă: „Da' vuouî, tinierilor, şie vîă pasî, mîăăă?! Las' cî vîă ştiu ieu cî vîă ţînieţi di tăti rielili! Păi şie! cînd ieream ieu ca matali, abié dac' aviem cu şie sî-mi ieu pantofi pientru iarnî! Hî..., nu-mi ardié mií di plieti lunji şî di muzîcî dintr-aşîia di-a voastrî! Cî ghini vîă mai făcié iel, Şauşiescu, cînd vîă duşié la culieş di păpuşoi!“ – „da, da!“, clocoti (de)corul aprobator. (...)

Coborîi din metrou, cu gîndul să vă scriu urgent tot ce văzusem şi auzisem. Acuma, după ce am făcut-o, chiar cu riscul de a înghesui trei scrisori într-una singură, nu mă pot abţine să nu vă scriu şi ce crede un ardelean get-beget despre toată agitaţia aceasta din ultimele zile. Cine ştie, prin absurd, mărturia mea ar putea ajunge şi la urechile mamaei aceleia indignate pînă la isterie sau, măcar, la ale tataiei care citeşte *toate* ziarele. Să nu se creadă, cumva, că sînt o persoană cinică şi nesimţitoare la mizeria reală în care se zbat semenii noştri de vîrsta a treia. Nimic din ce scriu aici nu se referă la toţi, luaţi laolaltă, fără discriminare. I-am avut tot timpul în vedere doar pe aceia care, cu o vehemenţă nemaiîntîlnită – amintind de conu' Leonida faţă cu reacţiunea – susţin că sursa mizeriei lor materiale şi morale este nimeni altul decît guvernul „româno-maghiar“. Departe de a uita să acord respectul cuvenit tîmplelor albite de ani, nu pot să nu fac remarca tristă că, pe cît de multe persoane în vîrstă cu totul remarcabile am cunoscut, am întîlnit tot atîtea despre care se poate spune că au îmbătrînit degeaba. Scrisoarea mea se adresează în mod exclusiv acestora din urmă.

În ce mă priveşte, m-am născut din părinţi moţi (deportaţi pe vremea regimului horthyst), într-o localitate de frontieră, cu populaţie preponderent maghiară, la care se adăugau şi cîteva familii de şvabi şi de evrei. M-am jucat şi am crescut alături de copii în majoritate unguri, de la care am deprins maghiara de bună voie şi aproape la fel de bine ca pe propria-mi limbă maternă. Deşi am trăit amestecaţi unii cu alţii, eu nu ţin minte să se fi ridicat vreodată problema naţionalităţii nici între prieteni, nici la şcoală şi nici la locul de muncă – unde colectivele erau, în mod inevitabil, mixte. Am trăit în pace laolaltă, cu bucuriile şi necazurile noastre de zi cu zi, iar neînţelegerile ivite uneori au fost neînţelegerile oamenilor de pretutindeni, nicidecum neînţelegerile dintre români şi maghiari, aşa cum urlă nepermis de mult cîţiva politicieni cu mintea putredă şi încă vreo cîţiva jurnalişti cu gura strîmbă.

De mizerie materială şi morală au avut parte *absolut* toţi cei care au cunoscut regimul comunist şi armata de ocupaţie sovietică (*i.e.* ungurii, cehii, slovacii, polonezii). Marea diferenţă este că ei s-au pus rapid pe treabă – şi au ajuns unde au ajuns – , în timp ce noi ne-am pus pe bocit şi pe discursuri patriotice cu crucea-n bătătură – ajungînd şi noi acolo unde am ajuns! Mizeria materială şi morală în care ne zbatem nu se datorează cîtuşi de puţin străinilor sau tînărului guvern „româno-maghiar“, ci lungilor decenii de compromis, complicitate sau chiar colaboraţionism, la care s-au dedat nimeni alţii decît românii înşişi între ei. Nu în ultimul rînd, este şi o chestiune de demnitate. (...)

Vehemenţa cu care sloganurile antiguvernamentale şi xenofobe ale pensionarilor au fost lansate tocmai astăzi şi tocmai pe străzile Bucureştiului mă face să-i întreb pe toţi aceşti răzvrătiţi de ultimă oră unde şi-au ţinut ascunsă, pînă mai ieri, nemulţumirea civică. Să fi uitat ei, oare, că, după decenii de dictatură comunistă, Revoluţia din '89 a izbucnit tocmai într-un oraş de „corciturі“? Şi apoi, să fie chiar o întîmplare că oraşul acela are astăzi aerul civilizat al unei metropole europene, în timp ce Bucureştiul, în chiar inima lui, continuă să fie o sinistră şi bizantină groapă cu zoi, în afara Europei? Aceasta să fie „tradiţia milenară“ în numele căreia ni se ţin marile discursuri şi ni se cere să murim pe baricade de gunoi? La trei decenii de la păşirea primului om pe Lună şi la o jumătate de secol de la încheierea războiului, să mai fie, oare, firesc să vedem într-o banală pereche de pantofi un articol de lux după care şi copiii copiilor s-ar cădea să tînjească? Nu au plătit ei destul, pînă acuma, cu anii de beznă, foamete şi frig ai regimului pe care propriii lor părinţi l-au slujit, vai, cu supunere şi, uneori, chiar cu sîrg? Cu cine s-a „edificat“ „societatea socialistă multilateral dezvoltată“ şi „epoca de aur“, dacă nu cu aceşti oameni, astăzi loviţi de neputinţa vîrstei, care le reproşează tinerilor de azi (în fond, propriilor lor copii) faptul că nu mai acceptă să perpetueze o *tradiţie a mizeriei*? Ce-au făcut bătrînii ieri se vede bine azi. Ce vor face tinerii mîine nu se ştie, în schimb se ştie ce *nu* vor face cu siguranţă: să-i toarne pe alţii (măcar şi pentru faptul că nu vor mai avea unde). Şi, în definitiv, lipsa de caracter nu are vîrstă: ea este o „calitate“ înnăscută. Nu văd de ce ar exista mai mulţi tineri ticăloşi, decît bătrîni netrebnici. În nici un caz nu după criterii de vîrstă (sau de lungime a părului ori a fustei) se împart oamenii în: buni şi răi, cinstiţi şi escroci, deştepţi şi imbecili, serioşi şi neserioşi, competenţi şi incompetenţi, curajoşi şi laşi etc.

Paroxistica indignare (prevalent anti-maghiară) de care dau dovadă mulţi „regăţeni“ nu este nimic altceva decît produsul unor minţi constant inoculate cu inepţii, altoit pe o crasă ignorare a faptelor istorice. Altfel nu văd cum bunicuţa lăcrămoasă – la urma urmei, o femeie cumsecade în felul ei, care probabil că nu a văzut în viaţa ei o „boanghină“ veritabilă – a ajuns să strige ca arsă, în plină stradă: „Jos boanghinele!“. După cum nu văd nici în urma căror experienţe concrete de convieţuire „problema maghiară“ a ajuns să îi îngrijoreze tocmai pe „regăţeni“. Dacă, pe motivul acesta, ieşeau în stradă ardelenii din cutare sau cutare localitate, atunci mai înţelegeam; dar se pare că ardelenii (cu excepţia extremiştilor) o duc – slavă Domnului – bine, şi îşi văd liniştit de interese mult mai puţin „patriotice“, în schimb mult mai evidente în standardul de viaţă. Unde mai pui că, dincolo de problema viitoarei limbi de studiu al istoriei şi geografiei, „corciturile“ astea au de reglat, pînă una alta, nişte conturi încă şi mai mari cu românii „curaţi“ (*i.e.* pămîntul, casele, legile, bisericile etc.). Dar, pînă atunci, nu ne rămîne decît să ne delectăm cu emisiunile domnului Gaiţă, care arată, cu prisosinţă, cît de bine vorbeşte *românul* româneşte.

La capitolul istorie, pînă să vedem paiul din ochii altora, ar fi mai bine să vedem bîrna din ochii noştri, în buna tradiţie ortodoxă de care facem atîta caz. Deseori, ungurii au fost acuzaţi fără discriminare – de către cei care nu vor să ştie de istorie – pentru deportarea şi masacrarea românilor în perioada horthystă. Spre norocul lor (deşi au trăit pe propria lor piele acest episod dureros), părinţii mei au scăpat, ca prin minune, şi au putut povesti şi altora. De la vîrsta cea mai fragedă mi s-a explicat clar că ungurii aceia care au vrut să-i omoare erau „fasciştii lui Horthy“, şi că aceştia nu aveau nici în clin nici în mînecă cu ungurul de rînd. (Ca dovadă că, deseori cu riscul vieţii, sătenii unguri i-au ajutat cu alimente şi haine pe românii deportaţi în satele lor – omenia nu a avut niciodată naţionalitate şi nici frontiere.) Ceea ce se trece, însă, sub tăcere este că nici „fasciştii lui Antonescu“ nu au fost cu nimic mai breji după ce au trecut Prutul. După angajamentul servil şi păgubos al Generalului faţă de Hitler (angajament ce nici măcar nu fusese pecetluit în scris), „blînzii“ români au năvălît peste ruşi, masacrîndu-i şi jefuindu-i după bunul plac. Cine nu a auzit de averile grase făcute de unii, din jafurile de la Sevastopol sau Odessa? Nici evreii şi nici romii nu au avut o soartă mai blîndă. Aşadar, povestea cu *davai ceas, davai palton* nu a fost neapărat o invenţie rusească. Istoria a mers, însă, mai departe şi astăzi, în percepţia maniheistă a românului „patriot“ (care nu face cunoştinţă cu istoria decît din ziare – şi acelea care nu trebuie!), ungurii au fost aruncaţi cu toţii în oala cu catran a lui Horthy – ucigaşul de români, în timp ce românul se lăfăie în şuba blîndei Mioriţe.

Semnează cu simpatie şi stimă pentru toţi prietenii *Dilemei*:

Moţul Care Şi-a Pierdut Pedigriul
(mai pe înţelesul redacţiei:
Augusta BAR-SIMON, Bucureşti)

N. red.: *Recunoaşteţi că „aţi înghesuit trei scrisori într-una singură“. La spaţiul nostru nu v-aţi gîndit? Am fost siliţi să operăm pe textul D-voastră unele „tăieturi“; sperăm că i-am păstrat ideile principale, exprimate tăios şi fără menajamente; e sigur că nu veţi fi menajată nici D-voastră în replicile care vor urma.*

Polemice

Referitor la ultimul articol al Domnului Z. Ornea dedicat mişcării legionare, ţin să-i fac autorului următoarea remarcă personală: fără o puternică şi influentă **societate civilă** organizată pe baze valorice şi morale, nu în primul rînd democratice, sistemul politic al democraţiei de tip occidental colapsează în corupţie şi impotenţă, viteza de colapsare fiind direct proporţională cu sărăcia materială şi „educaţională“ a populaţiei.

Mişcarea Legionară a fost o reacţie naturală generată în primul rînd de **sila, scîrba şi dezgustul profund faţă de politicieni şi sistemul politic românesc**. Cînd aceste sentimente se instaurează definitiv în tine nu poţi decît să dispari, fie în singurătate, fie în acte de justiţie disperate, de cele mai multe ori gratuite şi inutile.

Păstrînd scara valorilor, clasa politică românească a rămas neschimbată.

Corneliu BĂLAN
str. Ştirbei Vodă 156, Bl. 23B, Bucureşti

N. red.: *Sînteţi, stimate dle Bălan, într-o mare eroare în judecăţile Dvs. despre mişcarea legionară. Lumea modernă e condusă, invariabil, în mod democratic sau totalitar. Şi secolul nostru, slavă Domnului, a trăit acut această experienţă dual antinomică. Mişcarea legionară a apărut şi s-a dezvoltat cultivînd postulatele totalitarismului, exaltînd Germania nazistă şi Italia fascistă. Sigur, democraţia românească interbelică nu era perfectă, ci perfectibilă. Dar era o democraţie autentică, cu pluripartitism, presă liberă, parlament şi cultul valorilor umaniste, pe care legionarismul le-a abhorat, propunînd, repet, în locul lor, dictatura totalitară şi asasinatul ca mijloc de luptă. Idealul era perfectibilitatea democraţiei româneşti şi nu înlocuirea acesteia cu dictatura totalitară. Pentru că, după vorba vestită a lui Churchill, democraţia are multe păcate, dar e tot ceea ce a inventat mai bun omenirea pentru a conduce un stat organizat.* (**Z.O.**)

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Catedrala Mîntuirii Neamului**

„EXIGENŢĂ = SADISM“

Constat că, în ultimii ani, mi-a devenit tot mai greu să stabilesc cine are, cu adevărat, dreptate. Dreptate pînă la capăt, limpede, ne-negociabilă. Toată lumea are niţeluş dreptate. Nimeni nu are *toată* dreptatea. Ştiu, evident, că, în anumite dezbateri, unii au mai multă dreptate decît alţii şi că unii sînt, moralmente, mai „îndreptăţiţi“ decît alţii să vorbească despre dreptate. Dar mi-e greu să manevrez cu nonşalanţă verdictul şi continui să îi invidiez pe cei care au certitudini cristaline, în numele cărora pot emite judecăţi radicale.

Iată, de pildă, chestiunea bacalaureatului, care a scos în stradă, pretutindeni, o puzderie de elevi. Într-un sens, are dreptate ministerul: el nu cere, în fond, decît un spor de performanţă. După ce, ani de-a rîndul, bacalaureatul a fost pură birocraţie, garantînd mai tuturor candidaţilor o reuşită fără glorie, se încearcă, acum, o triere mai drastică. Cîte examene se pot da într-o zi, sau cîte materii trebuie să figureze în cursa finală – asta se poate discuta. Dar a cere o examinare „fără stress“ şi a resimţi intensificarea exigenţei drept un act de sadism (cum proclama una din pancartele demonstranţilor) e nerezonabil. În definitiv, bacalaureatul se dă o dată în viaţă: nu poate trece pe nesimţite, fără efort concentrat, fără emoţii.

Să gîndim însă lucrurile şi din perspectiva elevilor. Să ne întrebăm dacă nu au şi ei dreptatea lor. Nu atît în revendicările directe, cît în ceea ce se poate bănui îndărătul lor. Căci dacă ne hotărîm să fim mai exigenţi decît am fost, atunci nu e echitabil să luăm în discuţie doar performanţa uneia din părţi. Trebuie să cîntărim riguros performanţa instituţiei şcolare în întregul ei. Cît de bună şi de eficientă este noua lege a învăţămîntului? Cît de inteligentă este programa şcolară? Cum sînt manualele? Cît sînt de bine pregătiţi profesorii? Ce condiţii materiale oferă şcolile noastre celor care studiază şi celor care predau în spaţiul lor? Nemulţumirile exprimate în stradă pot fi, uneori, pripite, sau pot fi formulate excesiv. Dar ele sînt simptomatice: exprimă o criză globală, de care nu se ocupă nimeni, sau de care cei responsabili se ocupă prost.

Conflictul despre care vorbim spune multe nu numai despre problema educaţiei naţionale, ci şi despre patologia generală a societăţii româneşti. Toate protestele cu care au de a face guvernanţii de azi semnalează *altceva* decît ceea ce se vede în litera lor. Ele sînt *suprafaţa* unui abis de nereguli, care se revarsă prin fisuri mai mult sau mai puţin întîmplătoare. Nu fisura trebuie tratată, ci oceanul de disfuncţii care o provoacă. Sistemul. Fireşte, asta e o treabă grea, o treabă care cere timp. Dar începutul trebuie făcut, cu o hotărîre şi cu o seriozitate care să stimuleze solidaritatea populaţiei şi nu iritabilitatea ei. Guvernanţii se grăbesc, uneori, să adopte postura cetăţii asediate de duşmani, sau, în orice caz, de petiţionari ilegitimi. Pentru a dovedi inflexibilitate, ei alunecă într-o încruntată anchiloză. (Notez, în treacăt, că, în ziua demonstraţiei elevilor, lîngă clădirea guvernului erau comasate forţe poliţieneşti cît pentru a stopa o mineriadă.)

Nu e mai puţin adevărat că demonstrantul român de ambe sexe şi de toate vîrstele se lasă contaminat cu uşurinţă de *euforia* protestului. Demonstraţia tinde să aibe prea mult „haz“, sloganurile tind cînd spre banc (eventual licenţios), cînd spre simplificare patetică. Recunosc că e foarte greu să faci reformă cu o populaţie care – încă de pe băncile şcolii – vede în exigenţă un derapaj sadic, o specie a perversiunii...

Andrei PLEŞU

Bacalaureat

Deşi încheiat prin decizia deopotrivă melodramatică şi raţională a prim-ministrului de a accepta cea mai radicală dintre revendicările liceenilor ieşiţi în stradă, spontanul balet contestatar al acestora nu va rămîne probabil fără urmări. Fiindcă efectele cele mai importante ale acestei mişcări de protest, o premieră în istoria învăţămîntului din România, nu se confundă cu imediatul său rezultat – obţinerea unei Ordonanţe de urgenţă prin care să se modifice Ordonanţa de urgenţă prin care se modifică Legea Învăţămîntului (!).

Aşa încît bacalaureatul '98 se va da, pînă la urmă, tot după formula veche, dar această „victorie“ a liceenilor este una mai degrabă înşelătoare. Veritabilul lor succes se află în altă parte.

A fost pentru prima dată cînd tineri abia ieşiţi din adolescenţă şi-au asumat şi afirmat o identitate colectivă. Una deloc politică, dar nici biologică, de „generaţie“; una mai degrabă de condiţie: cei aproximativ o sută de mii de demonstranţi care au protestat săptămîna trecută în Bucureşti şi în mai toate marile oraşe din România aveau în comun faptul de a fi elevi în ultima clasă de liceu. O mişcare spontană, fără organizaţii şi fără lideri, dar care, inevitabil, a trezit şi trezeşte sentimentul existenţei unei solidarităţi şi a unei comunităţi de interese. Chiar dacă protestul lor a avut ca ţintă o situaţie precizată, în realitate a mers cu mult dincolo de aceasta. Nu a fost doar o revoltă împotriva cazului concret de haos administrativ ale cărui consecinţe urmau să le suporte candidaţii la examenul de bacalaureat; a fost, în fond, o revoltă împotriva stării generale de haos şi debandadă. Este foarte probabil că adolescenţii ieşiţi în stradă habar n-au avut, spre exemplu, de imensul consum de energie cheltuit în Ministerul Educaţiei Naţionale de stupidul conflict dintre ministru şi un (fost) secretar de stat; nici de felul în care au fost schimbaţi şi numiţi inspectorii şcolari judeţeni, după criterii de partid şi „algoritm“ în primul rînd, nu neapărat după competenţă; dar ei au resimţit şi probabil resimt, măcar în chip obscur, că sînt ori pot fi victimele dezordinii generalizate. Fronda lor spontană şi deocamdată naivă înseamnă de fapt un refuz de a mai accepta fatalitatea debandadei.

Şi nu trebuie uitat că protestatarii de acum aveau 9-10 ani în decembrie '89. Pentru ei, culpabilizarea stereotipă a trecutului comunist nu are nici o valoare. Dar nici una!

Mircea IORGULESCU

Legea dosarelor într-o „ediţie specială“

Accesul la Arhivele fostei Securităţi readuce în discuţie, din multe direcţii, chestiunea specificului naţional. Timp de şapte ani, liderii societăţii civile şi ai opoziţiei democrate nu s-au îndoit nici o clipă că în România adevărul se poate afla după metodă germană, poloneză ori cehă, că voinţa politică garantează prin ea însăşi calitatea legislaţiei, că linia între cei buni şi cei răi e vizibilă de la un capăt la altul. Odată ajunşi la putere, liderii Convenţiei Democrate, purtătorii de cuvînt ai Grupului pentru Dialog Social şi gazetarii antiiliescieni constată cît de „periculos“ e să vezi lumea în alb şi negru, ce complicate sînt ţesele trecutului, cum se transformă aparenţa imaculării în dovezi de colaboraţionism şi vina nedovedită în trambulină pentru noi ascensiuni sociale.

Pe micul ecran, faţă în faţă cu doi interlocutori care şi-au exersat vigilenţa anticomunistă doar în primele legislaturi de tranziţie, ministrul de Interne s-a căznit să ne convingă că „autoritatea Gauck“ nu poate funcţiona pe malurile Dîmboviţei pentru că acţiunile Securităţii s-au deosebit enorm de acelea ale altor poliţii politice din estul Europei. Pentru Gavril Dejeu, o Lege românească a accesului la dosare ar fi bună cu condiţia ca ea să stipuleze moralitatea absolută a partidului majoritar chiar dacă în el s-au înscris destui foşti securişti, stipulînd în acelaşi timp caracterul dubios al tuturor celor dispuşi să conteste într-un fel sau altul Puterea. De fapt, foştii guvernanţi apelaseră la aceleaşi justificări şi erau mînaţi de acelaşi ideal: să deconspire sau să inventeze mîrşăvii comise de adversari, să acopere şi să folosească în interesul partidului greşelile ori lipsa de caracter ale celor înscrişi în PDSR.

În numele stabilităţii politice şi preocupaţi de siguranţa naţională, creştin-democraţii reprezentaţi de ministrul de Interne îndrăznesc să susţină într-un text de lege ceea ce foştii guvernanţi au practicat în afara legii, adică şantajul de partid pe bază de dosar. Conform amendamentelor la Proiectul „Ticu Dumitrescu“, opinia publică n-are dreptul să afle adevărul despre politicieni; dosarul personal poate fi solicitat de fiecare cetăţean, urmînd să fie primit în copie şi „ajustat“ după reguli desprinse chiar din codul Securităţii. În schimb, fiecare formaţiune politică poate dispune verificarea cadrelor sale şi poate decide la nivel de conducere dacă-i exclude din competiţia electorală pe foştii informatori sau, dimpotrivă, îi promovează în demnităţi potrivite cu experienţa lor... profesional-patriotică. Biografia oricăruia dintre noi are şanse să devină, aşadar – exact ca pe vremea odiosului regim –, primul şi cel mai important instrument de înregimentare : cum să ieşi din linia partidului — fie el de dreapta sau de stînga – ştiind că partidul îţi acceptă păcatele pentru a-ţi controla traseul pînă hăt departe în viitor? Cum să-ţi asumi statutul de independent cînd ştii că dosarul original se află în mîini care ştiu să-l folosească oricînd împotriva ta, ba chiar să-l re-scrie în funcţie de propria-ţi evoluţie?

Cu scopul de a-i scoate basma curată pe unii dintre membrii săi semnatari ai pactului cu diavolul comunist, PNŢCD nu ezită să oficializeze, printr-un text legislativ, supunerea, compromisul, amputarea spiritului critic. Cine să te marginalizeze dacă ai referinţe ereditare „sănătoase“, cine să te pedepsească dacă majoritarii te-au luat sub propria aripă? Într-o lume în care sărăcia nu mai are conotaţii artistice iar succesul public pare multora un act de dreptate, adică o reaşezare a valorilor naţionale după merit, cîţi dintre cei care au cedat pe vremuri (pentru mai nimic sau pentru a-şi salva viaţa) ar rezista azi tentaţiei de a face carieră ca misionari ai puterii? Fostele spirite bătăioase încovoiate de bunăvoie la Televiziunea naţională sub avalanşa stupidităţilor emise de fruntaşul PNŢCD Gavril Dejeu (drept argumente pentru o Lege a dosarelor mai comunistă decît orice act normativ al tranziţiei) sînt un exemplu îngrijorător: intransigenţa politică aplicată selectiv justifică aplicarea exigenţei de moralitate doar la... **ceilalţi**; de aici se ajunge repede la complicitatea antidemocratică pusă pe seama raţiunilor de stat.

Ministrul Dejeu propune alegerea grîului de neghină după principiul „cine e cu noi e curat, cine e împotriva noastră să fie pedepsit chiar şi pentru laptele pe care l-a supt“. Comisarii stalinişti din filmele de altădată şi anchetatorii – reali – ai inginerului Gheorghe Ursu sînt, şi cu această ocazie, învingători: modelul lor funcţionează şi în faţa lui amuţesc – asemeni vedetelor mediatice de pînă în 1989, în condiţii de libertate limitată prin şansa apariţiei pe canalul public la o oră de vîrf –, chiar apărătorii cei mai vehemenţi ai drepturilor omului şi statului de drept.

Elena ŞTEFOI

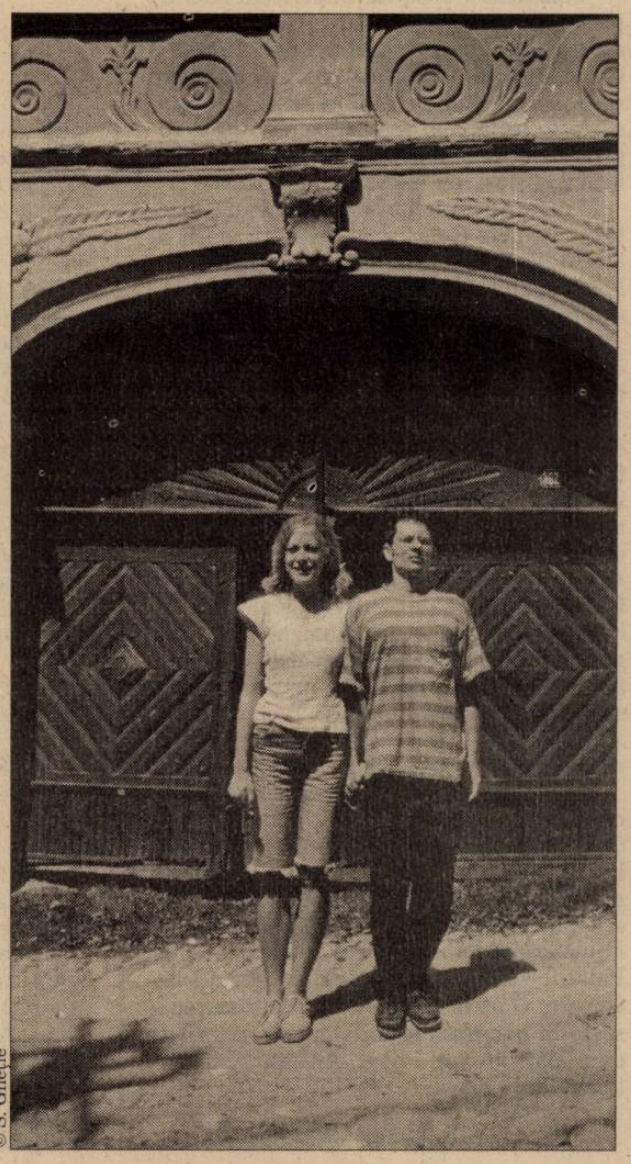

© S. Gheţie

Statul de drept

Constituţionalitatea, azi

În orice stat de drept, principiul supremaţiei Constituţiei este socotit fundamental pentru ordinea juridică internă şi este respectat cu sfinţenie. Exigenţa constituţionalităţii legilor este cu rigoare aplicată şi există o jurisprudenţă însemnată, fascinantă pentru orice jurist.

Există două perspective legitime asupra constituţionalităţii. Prima, cum spuneam, vizează constituţionalitatea legilor. În sistemul nostru de drept, conform art. 114 din Constituţie, Curtea Constituţională este singura structură judiciară competentă să se pronunţe asupra conformităţii legilor cu litera legii fundamentale. Deciziile ei sînt obligatorii, dar punctul de vedere – evident, de natură pur juridică –- al Curţii poate fi înlăturat, în cazul controlului constituţionalităţii proiectelor de legi, prin votul Parlamentului.

În afară de înţelegerea legalistă, ar trebui mai des exersată înţelegerea socială a constituţionalităţii. Cu alte cuvinte, nu ar trebui să apreciem doar constituţionalitatea legilor ci şi constituţionalitatea gesticulaţiei sociale a liderilor politici sau a personajelor reprezentative pentru societatea noastră civilă. La rigoare, nu ar fi rău să punem propriile noastre gesturi sociale faţă cu ceea ce este, de fapt, Constituţia. Criteriul nu mai este cel al conformităţii cu textul constituţional, ci cel al coerenţei dintre însemnătatea gestului social şi *spiritul* Constituţiei. Vom putea spune, astfel, dacă o anumită declaraţie de presă a unui ministru, o acţiune publică a unei ONG ori un text publicat într-o revistă sînt conforme *spiritului* Constituţiei.

Orice lege, iar Constituţia o dată în plus, mărturiseşte un/o *Weltanschauung*. Temeiul profund pe care se ridică o Constituţie este un amestec de elemente tradiţionale şi de aşteptări, de pre-judecăţi şi speranţe, de precauţii şi nevoi. De aceea, prin forţa sa normativă, Constituţia impune un fel anume prin care colectivitatea se raportează la realitate.

Constituţia noastră, imperfectă sub aspect „tehnic", impune un spirit greu de definit. La actuala noastră Constituţie s-a lucrat avîndu-se în vedere cîteva obiective mici, care trebuiau rapid şi definitiv consacrate. De aceea, examenul pe care îl sugeram cîteva rînduri mai sus este greu realizabil. Totuşi, nu imposibil.

Putem sugera cîteva trăsături ale spiritului actualei Constituţii. Este un spirit al libertăţii, fără a fi pe de-a întregul liberal. Este un spirit al responsabilităţii, fără a fi unul direct responsabil. Este, cu alte cuvinte, un spirit „căldicel". Ca să-ţi conformezi atitudinea spiritului Constituţiei noastre, trebuie să fii potolit.

Pentru că viaţa îţi oferă o sumedenie de surprize, chiar cînd scriu aceste rînduri, sub fereastra biroului meu se desfăşoară cel mai simpatic miting al acestui an – o excelentă oportunitate pentru aplicarea celor mai sus arătate. Sînt mai bine de 5.000 de elevi care demonstrează pitoresc împotriva ministrului Educaţiei Naţionale pentru că le impune un bacalaureat excesiv: 4-5 examene într-o singură zi. Se scandează dezordonat, par incapabili să producă lideri, au un fel de nepăsare faţă de propriul protest. Îi salvează un singur detaliu (dar ce detaliu!): sînt neverosimil de frumoşi. Asta seduce pe toată lumea.

Mă întreb dacă gălăgioasa adunare este constituţională sau nu. Da, fără îndoială. Constituţională este şi naivitatea lor. La ora la care elevii protestează, nici un oficial important al Guvernului nu este în clădire. Cu o zi înainte, cînd elevii au demonstrat în faţa Ministerului Educaţiei, toţi miniştrii erau în Palatul Victoria, pentru că era şedinţă de Guvern. O astfel de nepotrivire nu se regăseşte în organizarea mitingurilor şoferilor, de pildă, care, nu-i aşa, sînt mai constituţionali decît elevii.

Sever VOINESCU

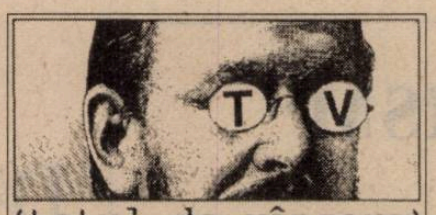

(totul de vînzare)

La noi şi la ei (II)

Aşa cum am promis – şi am şi început – în articolul de săptămîna trecută, voi oferi alte cîteva extrase din dosarul suplimentului *Le Monde de l'éducation, de la culture et de la formation* pe luna septembrie, dosar consacrat fenomenului „televiziune". Aceasta nu numai pentru a demonstra, *pro domo*, că am dreptate atunci cînd deplîng inexistenţa, la noi, a unei reflecţii consistente, pluridisciplinare şi permanente asupra televiziunii, absenţa transformării ei într-un obiect de studiu, nu numai într-unul de dispută politico-politicianistă – inexistenţă şi absenţă care întîrzie şi ele, alături de lipsa unei reale voinţe politice, reglementarea, printre altele, a statutului serviciului public –, ci şi ca un fel de prolog înainte de abordarea, cu armele proprii cronicarului de televiziune, a noii stagiuni de toamnă-iarnă.

Iată, aşadar, sec, fragmentele alese:

„În general, noi nu putem să asimilăm propriile noastre experienţe cu privire la lume decît dacă le descompunem în elemente, tot aşa cum tubul nostru digestiv nu digeră hrana decît descompunînd-o pentru a permite sinteza moleculelor de care are nevoie corpul. (...) Imaginea care se prezintă drept «reală» blochează transformările psihice indispensabile cu ajutorul cărora noi ne apropriem imaginile. Se crede, uneori, că rîsul, plînsul, mişcarea provocate de o imagine constituie o formă de „expresie". Fiinţa umană nu este, însă, o portocală ce este stoarsă! Ea nu „exprimă", ci simbolizează! Rîsul, plînsul, mişcările provocate de un spectacol reprezintă forme de simbolizare, într-un mod senzori-afectiv, a impresiilor şi stărilor corpului provocate de un spectacol. (...) Nu de catharsis este vorba, de o evacuare a unei substanţe patogene, ci de simbolizare. În plus, această formă de simbolizare nu poate fi despărţită de legătura fizică şi emotivă pe care fiecare spectator o stabileşte cu cei din jurul său. Iată de ce unul dintre marile pericole ale televiziunii derivă din condiţiile în care ea este receptată. (...) Iată de ce problema imaginilor – şi în special aceea a televiziunii – este o problemă politică. (...) Orice difuzare a unui film de groază sau dificil trebuie să fie însoţită de realizarea unui scurt-metraj care să explice trucajele şi înscenările. Aceste scurt-metraje, difuzate la televizor, în mediul şcolar sau, la cinema, înainte de filmele propriu-zise, l-ar ajuta pe spectator să perceapă aceste imagini ca pe nişte ficţiuni. Ar trebui, de altfel, create ateliere de imagini în şcoli. Pentru a învăţa să citeşti imaginile, trebuie să înveţi să le fabrici, să le decupezi, să le lipeşti şi să le montezi. (...) În sfîrşit, canalele publice trebuie, cît se poate de urgent, să creeze emisiuni care să explice felul în care sînt construite şi fabricate imaginile, în special cele violente, atît în domeniul ficţiunii, cît şi în acela al publicităţii şi al actualităţii. (...) Imaginile ar fi, astfel, contextualizate în funcţie de două demersuri complementare: pe de o parte, explicînd cum anume sînt ele fabricate (unghi de filmare, tehnică, montaj etc.), astfel încît aceste opţiuni să fie puse în relaţie cu intenţia care a prezidat la producerea lor; şi, pe de altă parte, reintroducînd aceste imagini în succesiunea de secvenţe care au precedat şi urmat în fluxul televizual. În fine, aceste emisiuni ar mai trebui şi să dea cuvîntul tinerilor, cu scopul de a amplifica modurile lor de simbolizare spontană în raport cu aceste imagini, aceasta pentru a spulbera singurătatea spectatorului izolat în faţa micului său ecran. (...) Invaziei imaginilor trebuie să i se răspundă prin alte imagini, diferite de cele dintîi, care să facă posibil să învăţăm să gîndim imaginile. (...) Distrugerea, în noi, a imaginii ca realitate devine imperioasă pentru a putea să trăim în pace cu imaginile. În mod tradiţional, instaurarea sentimentului realităţii la copil îi permitea acestuia să nu confunde imaginea cu realitatea. Astăzi, problema se pune exact invers. Numai în momentul în care imaginea este recunoscută ca ficţiune sentimentul realităţii poate să apară. Nu mai este de ajuns să-i învăţăm pe copii că imaginile sînt, toate, nişte reprezentări. Trebuie să-i învăţăm şi că imaginile – inclusiv reportajele – sînt, toate, nişte ficţiuni comandate de nişte intenţii. Ceea ce nu înseamnă cîtuşi de puţin a opune rezistenţă plăcerilor pe care imaginile ni le procură. Dimpotrivă! Să învăţăm să ne lăsăm în voia lor neconfundîndu-le nici un moment cu realitatea tocmai pentru a profita din plin de realitatea lor ca imagini" (Serge Tisseron, „Ponderea eului, şocul imaginilor"; Serge Tisseron este psihanalist).

Prin urmare, televiziunea nu trebuie consumată solitar, ci în colectiv, şi trebuie, ca să spun aşa, „vorbită", „discutată" în chiar modul ei de a fi. Apoi, deconstruirea ei nu înseamnă distrugere, ci, în cunoştiinţă de cauză fiind, o amplificare a plăcerilor provocate de consumul de televiziune. Cînd ştii ce mănînci, ştii ce să guşti, şi de ce. Televiziunea va deveni cu adevărat fapt de civilizaţie şi de cultură abia în momentul cînd va ajunge o gastronomie. Pînă atunci, ea este mai aproape de barbarie, de satisfacerea unor nevoi cel mai adesea întreţinute în mod interesat. Deziderate utopice, desigur... Visuri de intelectuali...

Bogdan GHIU

Economie

Cît timp vom mai fi cumpărători de iluzii?

România, astăzi, are nevoie de cîteva adevăruri care să ne arate cu precizie unde sîntem. Şi încotro trebuie să mergem. Ceea ce ar însemna să ne despărţim dintr-o dată de cîteva iluzii ce ne duc către ţinte false.

Cea mai periculoasă dintre iluziile societăţii noastre este aceea că munca aduce belşug în orice condiţii. Or, istoria a dovedit că munca e „oarbă": merge într-acolo unde o duc împrejurările. Dacă e înţelept organizată şi, pe deasupra, sprijinită de tehnologii ce-i ridică productivitatea şi eficienţa, ea produce valori adăugate de care oamenii, piaţa au nevoie. Iată condiţia ca munca să aducă bunăstare! Altfel, dacă e organizată anapoda, în contrasens cu mersul lumii, cu nevoile oamenilor, ea risipeşte doar resurse. Şi în loc de belşug aduce sărăcie.

Altă iluzie, la fel de periculoasă, se conturează în jurul relaţiei venituri-preţuri. Prin confundarea efectului cu cauza. Fiindcă atît veniturile, cît şi preţurile nu sînt decît instrumente cu care se ia temperatura în economie. Ambele termometre măsoară efecte: veniturile indică pînă la ce cote se poate urca plata muncii; în acelaşi timp, preţurile arată valoarea pe care pieţele o recunosc rezultatelor muncii, fie ele bunuri economice, fie servicii. Din acest raport lipseşte tocmai baza: munca însăşi. Aşa cum este în realitate: bine sau rău organizată. Veniturile vor face faţă preţurilor numai atunci cînd vor fi rodul unei munci competitive, orientate cu faţa către piaţă.

Cantitatea de muncă – în sine – nu are nici o însemnătate. Cui i-ar folosi să fie mutaţi munţii dintr-un loc în altul dacă treaba asta nu şi-ar găsi, pe piaţă, o nevoie şi un preţ bun?! Mai mult chiar: dacă pe piaţă nu s-ar ivi atît de mulţi cumpărători, care să poată plăti acest preţ bun, încît treaba în cauză să fie rentabilă! Cu alte cuvinte, suma încasată din vînzări să fie mai mare decît suma cheltuită în producţie.

Aşadar, e nevoie de productivitate (mai multe produse realizate într-o unitate de timp) şi de eficienţă (efecte maxime în procesul de producţie, obţinute cu cheltuieli minime). În această privinţă, funcţionează o lege economică de fier: dacă salariile cresc fără a fi însoţite de mai multă productivitate şi mai multă eficienţă, nu se mai poate obţine profit decît prin explozia preţurilor. Prin inflaţie, deci. Pe o astfel de cale degeaba se măresc salariile, degeaba se fac indexări, pentru că salariatul va cheltui în piaţă ce va primi în plus de la casierie şi nu se va alege cu nimic.

Românii au salarii mizerabile. Şi e normal să fie aşa atît timp cît rata productivităţii şi a eficienţei e de 15 ori mai mică în România decît în vestul Europei.

Recentele indexări, stabilite de Guvern, nu s-au regăsit nici ele în creşterea puterii de cumpărare a populaţiei. E clar de ce: pentru că nu au fost create, la nivelul economiei, condiţiile necesare ca sumele plătite în plus să fie absorbite de creşteri corespunzătoare de productivitate şi de eficienţă. Nefiind puse în funcţiune astfel de pompe de absorbţie, noile indexări vor absorbi ele, în regii şi în societăţi comerciale, o bună parte din potenţialul de profit. Ceea ce, de regulă, are ca deznodămînt creşterea inflaţiei.

Realitatea e dramatică: un român e plătit pentru munca lui, în medie, de 15 ori mai puţin decît un francez sau decît un italian. Şi de trei ori mai puţin decît un polonez ori un ungur. Cu media salariului nostru lunar, de sub 100 de dolari, ne plasăm direct în coada Europei. Lîngă bulgari, fără să ne mai încălzească faptul că ei primesc ceva mai puţin decît noi.

Reforma propusă de Guvernul Ciorbea – şi acceptată de marea majoritate a populaţiei – încă înaintează încet. Poate că nici Guvernul n-a găsit drumul cel mai scurt către eficienţă şi competitivitate. Dar mai e un motiv, esenţial: o bună parte a populaţiei susţine reforma teoretic, dar nu e pregătită pentru... un nou elan. Multora, trecerea de la colectivism la individualism, la manifestarea iniţiativei individuale şi a riscului personal li se pare o treabă mult prea complicată. Mentalitatea colectivistă, ce mai dăinuie încă, este tot un soi de „avantaj comparativ": greutatea se mai mută de pe un umăr pe altul, chiar fără să se observe, o cadenţă pierdută se camuflează, bunurile dobîndite se împart cît de cît egal, cu diferenţe nesemnificative, aşa încît şi cei care încurcă lucrurile îşi primesc partea. Iar dacă nu le ajunge, mai „ciupesc" şi din „oala comună". Această obişnuinţă, de care acum unei bune părţi a populaţiei îi vine greu să se despartă, întreţine nostalgia paternalismului statal, sub a cărui manta uzată milioane de oameni au iluzia că se află în siguranţă. Iluzia cea mai gravă şi cea mai periculoasă.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

NATO la Bucureşti

Porţi deschise, clevetiri de toamnă

● „În cadrul sesiunii de toamnă a Adunării Atlanticului de Nord s-a arătat că NATO nu-şi va închide porţile extinderii fără România. ● Preşedintele delegaţiei române, Ioan Mircea Paşcu, şi-a prezentat raportul în termeni duri. ● Consilierul prezidenţial Zoe Petre a ţinut să accentueze în faţa parlamentarilor AAN contribuţia importantă pe care a avut-o România în menţinerea păcii şi securităţii în zonă. ● Trebuie să fim mai agresivi şi mai coerenţi în atitudinea noastră. Să arătăm că am învăţat din experienţa Madrid, a spus ambasadorul României în Statele Unite, Mircea Geoană." (**Jurnalul naţional**, 13 oct.) ● „Zoe Petre este convinsă că «facem lumii o ofertă greu de refuzat. România este pregătită să-şi aducă contribuţia la obiectivele Alianţei Nord-Atlantice care se înscriu în noua strategie de securitate. Strategia NATO este şi a noastră». ● Preşedintele AAN William V. Roth jr. consideră că extinderea NATO nu va fi completă fără ţara noastră. ● În opinia liderilor partidului **Noua Românie** alegerea Bucureştiului ca gazdă pentru sesiunea de toamnă a AAN «este o promisiune în plus, deşi ne-am cam săturat de promisiuni»." (**Cronica română**, 13 oct.) ● „**Marilena Dumitru 43 de ani**, casnică: Ce pot face aici parlamentarii NATO? Ce fac toţi parlamentarii. Discută şi iar discută. Nu cred să ajungă la rezultate concrete. Poate doar că nu se înjură ca ai noştri. ● Criticaţi la noi acasă: Raportorul special György Csoti a prezentat un raport despre situaţia infracţională în Europa de Est, în care înfăţişa România drept campioana absolută a infracţionalităţii în această zonă. ● Excursie la mormîntul lui Dracula: Duminică a fost vacanţa pentru participanţii la sesiunea AAN. Timp de două ore a fost vizitat Muzeul Satului, după care întreaga caravană parlamentară (11 autocare şi 7 microbuze) s-a deplasat la Snagov. Aici a fost vizitat mormîntul domnitorului Vlad Ţepeş – (Dracula, cum era trecut în programele oficiale), după care parlamentarii au făcut o plimbare pe lac." (**Cotidianul**, 13 oct.) ● „Cameron Munter (SUA), secretar de stat pentru ratificarea extinderii NATO: Cheia admiterii României în cel de-al doilea val se află la Bucureşti, nu la Bruxelles. ● Karsten Voigt, ex-preşedintele AAN: Discuţiile despre al doilea val încep acum, în paralel cu procesul de ratificare. ● Douglas Bereunter, şeful delegaţiei americane la comitetul pentru Apărare: Congresul ar fi votat astăzi pentru includerea Sloveniei în primul val şi, posibil, ar fi votat şi pentru includerea României, dar aceasta este mai puţin clar. ● Costurile extinderii NATO nu pot fi aproximate. ● Deputatul spaniol Rafael Estrella a spus că, în privinţa neinvitării României să adere la NATO, România nu ar trebui să dea atît de mult vina pe americani, ci pe lipsa de sprijin a europenilor, adăugînd că integrarea României şi Sloveniei este necesară pentru că fac parte din Europa." (**Adevărul**, 13 oct.) ● „La Bucureşti, americanii şi europenii îşi plătesc poliţe şi discută viitorul României. ● Vlad Ţepeş continuă să ajute Ţara Românească. ● Americanii susţin că au început deja analizele pentru valul doi. ● Soarta României depinde numai de noi. ● Parlamentarii NATO se obligă să ne sprijine la fel ca şi pe cei trei admişi deja. ● România se bazează tot pe Franţa şi Italia. ● Occidentul a greşit cînd a luat partea Bosniei. ● România şi-a afirmat maturitatea." (**Ziua**, 13 oct.) ● „Richard Kirby, director adjunct al Direcţiei de Politică Externă a alianţei Nord-Atlantice. Extinderea NATO în 1999 nu este obligatorie. ● Tom Lantos ne susţine în continuare. ● România şi Slovenia încing spiritele parlamentarilor AAN." (**Republica**, 13 oct.) ● „Propaganda oficială s-a procopsit cu o nouă lozincă: admiterea României în NATO în cadrul unui văluleţ." (**Naţional**, 13 oct.) ● „Dl. Adrian Năstase constată cu umor că noi plătim masa pentru cei trei care au intrat în locul nostru în alianţa Nord-Atlantică." (**Jurnal naţional**, 13 oct.) ● „**Din culisele AAN:** Restaurantul Parlamentului continuă seria afacerilor înfloritoare. ● Nahorniac i-a scris lui Tony Blair. ● Ungurii şi polonezii trebuie să mai înveţe engleza. ● Vip-urile nu s-au pierdut prin Palatul Parlamentului." (**Cronica română**, 13 oct.) ● „Fiţi cu ochii pe Solana!" (S.R. Stănescu, în **Ziua**, 13 oct.) ● Javier Solana: „Sînt bucuros că mă aflu aici, la Budapesta." *N. red*: Şi cînd te gîndeşti că bietul Solana se laudă că vrea să ne ajute să intrăm în NATO..." (**Naţional**, 14 oct. '97) (**E.Ş.**)

„Republica Populară Cambridge"

Evoluţia democratică a ţărilor foste comuniste cunoaşte ritmuri diferite, dar, în orice caz, ea este mult mai rapidă decît accesul la echilibrul social al societăţilor care acum şi-au asumat rolul de model. Graba în arderea etapelor este de înţeles. Politica nu e o şosea cu sens unic şi cazul Iugoslaviei prezintă un exemplu de convertire vicioasă a libertăţii în furie ucigaşă. Este acesta un destin al popoarelor ortodoxe balcanice cum par a susţine o seamă de teoreticieni occidentali a căror doctrină a fost formulată expresiv de Samuel Huntigton în cartea lui *Conflictul între civilizaţii şi refacerea ordinii mondiale*.

Aleksa Djilas, fiul celebrului disident iugoslav Milovan Djilas, cercetător la Harvard între 1987-1994, contestă aceste teorii în articolul „Democraţie, destin şi conflictul dintre civilizaţii" din revista **Transitions** (nr. 5/oct. 1997). El începe prin evocarea unui seminar în care un profesor american, specialist în istoria Rusiei, om inteligent şi informat, vorbind despre rădăcinile ruseşti ale statului autoritar a afirmat categoric că aceste tradiţii nu pot fi depăşite pentru că în secolul XVII ţăranii ruşi erau subumani (*subhuman*). Într-un mediu universitar atît de prudent, în care folosirea vocabularului a fost sever codificată prin ceea ce se numeşte „corectitutine politică", afirmaţia a fost considerată drept un adevăr axiomatic. „A fi sărac, murdar şi ignorant – cum erau ţăranii ruşi în secolul XVII – nu înseamnă a fi subuman. Dimpotrivă, e ceva foarte uman" – observă Aleksa Djilas, care consideră că această întîmplare nu este decît expresia gîndirii dominante în ceea ce el numeşte „Republica Populară Cambridge" (...) Potrivit lui Huntigton locul unde trăieşti – în paradisul libertăţii ori în iadul tiraniei – a fost determinat cu secole înainte de naşterea omului. Depinde de ce au făcut strămoşii lui în Evul Mediu. Au respectat ei legea romană sau doar s-au temut de ea? I-au studiat pe clasicii greci? Unde erau cînd Papa de la Roma a intrat în conflict cu Împăratul germanic şi s-a separat spiritualitatea de autoritatea temporală? Au trăit urmaşii lor (şi strămoşii celor de azi) sub razele soarelui Renaşterii şi pe lîngă cuplul Romeo şi Julieta (personajele preferate ale lui Huntigton) pentru a afla care este importanţa opţiunii individuale? S-au bucurat urmaşii urmaşilor (alţi strămoşi ai celor de azi) de binefacerile „societăţii civile"? Dacă răspunsul la aceste întrebări – fie şi la una – este negativ, atunci orice speranţă este pierdută, scrisorile la Amnesty International sînt inutile, cei care critică guvernul n-au decît să stea în puşcărie. Dus mai departe, acest tip de raţionament afirmă că dacă nu te-ai născut în Occident „nu ai cum să ceri să alegi în mod legitim puterea, să vrei să fii judecat de un tribunal independent, să citeşti o presă necenzurată, să-ţi exprimi liber opiniile în probleme politice, religioase, să te căsătoreşti cu cine vrei". Aleksa Djilas demonstrează că nici în Occident regulile jocului democratic nu s-au impus de la sine: masa catolicilor şi a protestanţilor a fost la fel de conservatoare ca aceea a ortodocşilor şi musulmanilor. Tendinţa firească este cea de continuitate. Democraţia este o invenţie recentă, în timp ce tirania, sub diversele ei forme, este de cînd lumea.

A pune problema în termenii predeterminării înseamnă a lovi în partizanii modernităţii şi ai democraţiei liberale şi în numele acestora Aleksa Djilas îi combate pe teoreticienii superiorităţii occidentale. Drama fostei Iugoslavii, conchide autorul din **Transitions,** nu este cea a unui conflict religios, ci o luptă între naţionalismul exacerbat a trei grupuri, şi această realitate ar trebui analizată de intelectualii catolici, protestanţi, ortodocşi sau musulmani. (**M.B.**)

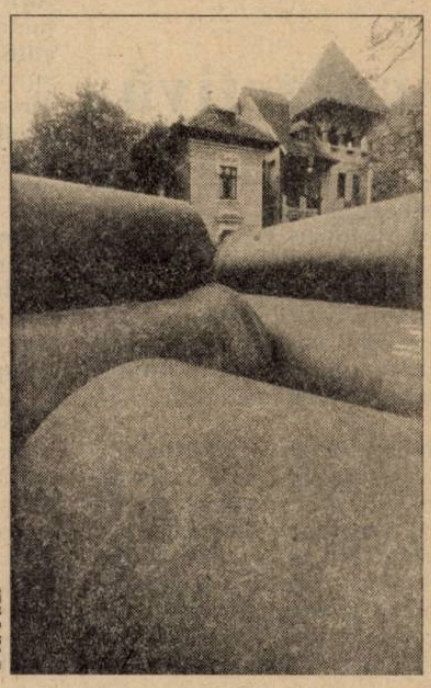

© A. Paul

De jur împrejur

Otrava şi antidotul

Cu reputaţia unui trecut fără greşeli, Mossad-ul păstrează pecetea care i-a marcat înfiinţarea: iniţial a fost un serviciu de contrainformaţii al unei armate de rezistenţă Haganah organizate în condiţii de ilegalitate. După dobîndirea independenţei, la începutul anilor '50, Ben Gurion, pe atunci prim-ministru, a articulat un sistem de cooperare şi de izolare ale diverselor servicii secrete, şefii lor bucurîndu-se de autonomie, fiind responsabili direct faţă de şeful executivului. Dar întemeietorii statului Israel erau conştienţi că structurile democratice se împacă greu cu existenţa unui grup de oameni înarmaţi care-şi stabilesc singuri regulile de acţiune. Aşa că, tot atunci, s-a stabilit că dacă Mossad-ul calcă în mod vizibil convenţiile şi nu-şi poate justifica acţiunile în faţa Knesset-ului (Parlamentul israelian), atunci şeful serviciului demisionează. După tentativa eşuată de asasinat de la Aman, atît şeful Mossad-ului, generalul Dan Yatom, cît şi prim-ministrul Beniamin Netanyahu vor fi interogaţi de o comisie echidistantă. Oricui i-a aparţinut iniţiativa şi oricare dintre ei a aprobat-o sînt ambii solidari în răspundere.

Povestea propriu-zisă pare a fi parodia unui film de spionaj. Khaled Meshal, ţinta aleasă pentru a răzbuna ultimele atentate sinucigaşe din Israel, nici nu şi-a dat seama că este în pericol, cînd doi trecători s-au apropiat de el pe stradă. Doar bodyguard-ul său a observat că unul dintre cei doi îndreaptă un obiect spre capul lui Meshal. I-a urcat cu forţa într-o maşină şi i-a predat unei patrule iordaniene care i-a arestat pe toţi trei pentru că se băteau pe stradă. Totul părea neverosimil. Meshal nu păţise nimic, cei doi păreau a fi nişte turişti canadieni oarecari. Peste o oră, Meshal a început să se simtă rău: vomita, avea ameţeli şi respira greu. Cînd medicii au diagnosticat o intoxicaţie cu o substanţă necunoscută, rolul jucat de cei doi „turişti canadieni" s-a clarificat. Israelul a trimis rapid la Aman o doctoriţă care să administreze un antidot. Nimeni nu credea că ea are într-adevăr antidotul şi că n-a venit de fapt să desăvîrşească acţiunea primilor doi. S-a cerut formula otrăvii; „secret de stat" a răspuns Netanyahu. Potrivit CNN, regele Hussein al Iordaniei a ameninţat cu ruperea relaţiilor diplomatice. Fratele regelui, prinţul Hassan, a plecat urgent la Wahington şi, arătîndu-i preşedintelui american Clinton casetele cu mărturiile agenţilor israelieni, a obţinut ca acesta să intervină. Ceea ce Clinton a şi făcut.

Meshal trăieşte. Israelul l-a eliberat din închisoare pe şeicul Yassine, conducător istoric al organizaţiei Hamas, care a promis – aşa paralizat cum este – că nu va înceta lupta cu poporul israelian pînă la eliberarea integrală a Teritoriilor. Au mai fost eliberaţi din închisorile israeliene încă 20 de deţinuţi arabi acuzaţi de terorism în schimbul celor doi agenţi israelieni. Regele Hussein – probabil singurul conducător arab care credea cu sinceritate în posibilitatea păcii – a refuzat orice contact cu premierul Netanyahu. Canada şi-a retras ambasadorul pentru consultări. Secretarul de Stat, Madeleine Albright, nu vrea, nici ea, să discute cu oficialităţile israeliene, preşedintele Clinton este evident nemulţumit. Voci competente susţin că Meshal, victima potenţială, nu era un lider important, ci o figură de rangul doi în organizaţia Hamas. Premierul israelian şi-a asumat integral responsabilitatea eşecului. Dar cauzele eşecului nu sînt neîndemînarea sau lipsa de pregătire a doi agenţi.

Guvernarea lui Netanyahu a preluat un tratat de pace pe care nu doreşte să-l respecte, tot aşa cum organizaţiile teroriste palestiniene nu se simt obligate să renunţe la acţiunile lor pentru că Arafat a semnat nişte hîrtii. Mossad-ul a fost inventat şi organizat pentru a asigura securitatea statului Israel. Prin acţiunile sale riscante de tipul celei de la începutul lunii octombrie, el nu preîntîmpină primejdia, ci o creează. Şi după cum s-a dovedit, seringa cu antidot poate rămîne nefolosită, cînd toată lumea este preocupată doar de otravă.

Magdalena BOIANGIU

Argument

În jurul oricărui oraş – şi cu atît mai mult cînd acesta se nimereşte a deveni capitală – se ţese o anume mitologie care, la rîndu-i, naşte personaje-emblemă (Mitică, bunăoară), şi o serie de clişee de limbaj ce vin mai degrabă să pună o etichetă urbei decît să o definească. Oraşul lui Bucur – pendulînd între nostalgica imagine a „micului Paris" şi crîncena realitate ce se întrezăreşte în formula „capitală a cîinilor vagabonzi" – nu este nici el lipsit de tensiunile între mitologie şi realitate, între proiect (mai mult sau mai puţin utopic în vreme de tranziţie şi de criză) şi viaţa de zi cu zi. Însă, în ochii cetăţeanului de rînd, toate chestiunile astea teoretice aproape că nu contează; pe el îl interesează – pentru că îl implică direct – mijloacele de locomoţie, apa caldă, energia termică, aprovizionarea pieţelor şi altele asemenea. Simptomatic şi îngrijorător pare a fi faptul că, la mai bine de o sută de ani de la apariţia unui articol în *Timpul*, aparţinînd probabil lui Eminescu (vezi p. 1), situaţiunea este cam aceeaşi, textul fiind de o dureroasă actualitate. Cum răspund edilii sau/şi urbaniştii problemelor pe care le ridică existenţa şi devenirea unei capitale europene? Un posibil răspuns în paginile 6, 7, şi 16. Putem găsi modele şi analogii? Citiţi pagina 8 ca să vedeţi cum e şi pe la alţii! De bună seamă nu noi vom rezolva această stare de fapt. Noi doar ne punem problema. O întrebare însă rămîne. Şi e o dilemă: cine o va face? **(I.C.)**

Experimente culturale bucureştene

– interviu cu Carmen CROITORU, director-adjunct artistic la ARCUB –

Ce înseamnă ARCUB?

În primul rînd înseamnă arta şi cultura Bucureştilor, în al doilea rînd înseamnă Centrul de Proiecte Culturale al Municipiului Bucureşti. În al treilea rînd, este o instituţie publică de cultură finanţată de Consiliul General al Municipiului, şi nu în ultimul rînd, ARCUB este o iniţiativă de o mare generozitate a cîtorva oameni din Primăria Capitalei care şi-au asumat într-un moment de austeritate financiară responsabilitatea de a construi.

Cum funcţionează acest Centru?

ARCUB îşi propune să funcţioneze pe un sistem flexibil, occidental; a lucra pe proiecte înseamnă a lucra pe module punctuale, adică să reuşeşti într-o săptămînă sau o lună să faci toate operaţiile logistice, administrative şi financiare pe care le presupune o acţiune culturală. Lucrul este destul de complicat mai ales pentru că ARCUB este totuşi o instituţie finanţată cu o subvenţie anuală, o subvenţie care vine odată cu restul bugetului. Nu sîntem singurii pe care exerciţiul financiar anual îi pune în dificultate. În aceeaşi situaţie se află toate instituţiile de spectacol care depind de ceea ce se cheamă „o stagiune".

Pe de altă parte ne aflăm în postura privilegiată a celor care nu depind de o instituţie similară precedentă. Pionieratul îşi are avantajele lui.

Prin ce se remarcă ARCUB?

De remarcat încă nu s-a remarcat de-a binelea, deşi, slavă domnului, duşmani avem. Prin ce se deosebeşte faţă de celelalte instituţii culturale este mai uşor de spus. Raza de acţiune a Centrului de Proiecte este Bucureştiul, mai ales bucureşteanul. El este ţinta imediată. Cine este acest bucureştean e din ce în ce mai greu de spus, mai ales în ultimii ani. Pentru a nu divaga însă în teorii interminabile, pentru noi bucureşteanul este locuitorul Bucureştiului din 1997. Punct. Încercăm să ne adresăm lui şi, în măsura posibilităţilor, să-i facem portretul robot. Din pricina asta ARCUB se străduieşte în principiu să nu dubleze oferta culturală existentă în materie de teatru, dans, muzică, arte plastice, ci să exploreze zonele mai puţin cunoscute, şi chiar agreate, ale fenomenului artistic contemporan.

Se poate spune că avem cîteva idei fixe. Prima este cea a promovării formelor experimentale, enunţată mai sus. Cea de-a doua idee, destul de fixă, este de a încuraja tinerii creatori. De altfel, acest mod de lucru pe proiecte răspunde unei dinamici care le este proprie.

O altă preocupare o reprezintă recuperarea spaţiilor istorice şi descoperirea celor neconvenţionale, capabile să primească actul spectacular. Nu ne interesează să valorificăm spaţiile cu destinaţie precisă. Bucureştiul are locuri de o poezie nebănuită, vechi şi noi, care pot fi valorizate sau re-valorizate cultural.

Cum îşi propune ARCUB, prin proiectele pe care le susţine, să valorifice spaţiul bucureştean?

ARCUB nu este numai o pepinieră de idei; există foarte mulţi artişti, creatori, oameni de cultură, organizaţii care ne propun întîmplări extraordinare. Dacă unele dintre proiecte au venit oarecum în întîmpinarea unor aşteptări, altele ne-au surprins prin originalitate şi curaj. Aşa s-a întîmplat cu proiectul ***Holograf** în cartier*. Aparent un concert ca oricare altul. În fapt, el a introdus două elemente incitante: spectacolul de muzică posibil în spaţiile cele mai aglomerate din cartiere şi acreditarea ideii că dacă bucureşteanul nu poate ajunge seara la spectacol, ajunge spectacolul la el. Asta nu este nici pe departe noutatea de pe lume, este doar începutul unei politici culturale de descentralizare pe care intenţionăm s-o continuăm deoarece viaţa culturală bucureşteană are tendinţe egocentrice.

Un alt proiect inedit a fost propunerea Fundaţiei Meta, Sculptura în cetate care doreşte să împrietenească bucureşteanul nu numai cu rezultatul efortului sculptorului, dar şi cu procesul de creaţie. Proiectul se va desfăşura de la început pînă la sfîrşit sub ochii trecătorilor: lucrările monumentale vor fi executate şi apoi expuse în locuri accesibile. Se va putea chiar interveni asupra lor. Din păcate acest experiment a rămas la stadiul de proiect pentru că bugetul necesar depăşeşte momentan posibilităţile noastre. Deocamdată îl susţinem publicînd un catalog al propunerii pentru a putea cointeresa eventualii finanţatori.

Tot pentru bucureştean, deşi pentru unul avizat, am publicat în parteneriat cu Uniunea Arhitecţilor studiul Danei Harhoiu *Bucureşti, oraş între Orient şi Occident*.

ARCUB susţine o anumită imagine a Bucureştiului?

Da. Se străduieşte să susţină imaginea Bucureştiului de astăzi. Lumea e foarte tentată să privească înapoi pentru a găsi o imagine coerentă a oraşului, ba spre anii 30, ba spre anii 20, ba la început de secol, nicidecum în prezent, ca şi cum Bucureştiul aşa cum este azi nu ar fi tot rezultatul intervenţiilor noastre. E un fenomen ruşinos de renegare. Ca şi cum în cei 50 de ani de comunism el nu ne-ar fi aparţinut. Ca şi cum gestul de a atîrna ciorapii la uscat, sau de a pune o floare în geam, sau de a arunca totul pe jos, nu ne aparţine în nici un fel. Cred că nimeni nu mai reuşeşte să găsească o imagine emblematică a Bucureştiului, poate că nici nu se mai poate. Bucureştiul de astăzi este de o fluiditate absolută, nu poate fi prins, nu poate fi fotografiat. Am avut o încercare aproape ratată de a face o expoziţie de fotografie despre oraş. Ştiam că nu vom avea o imagine. Nu ne aşteptam însă să avem douăzeci. Şi fiecare era un Bucureşti: şi cartierul murdar, şi parcul impecabil, şi sediul de bancă, şi casa de secol XVIII prost întreţinută, şi bazarul, şi scheletul de bloc neterminat.

Ce alte proiecte mai aveţi?

Afară de cele amintite mai sunt şi proiecte mari, de anvergură naţională sau internaţională ca: Gala UNITER, Festivalul Britanic de Artă Contemporană care în primăvara următoare se va ocupa exclusiv de dans, Festivalul Naţional de Teatru, Zilele Dansului Contemporan Portughez, Saloanele Municipale, care din păcate în acest an nu s-au putut finaliza, şi mai avem un foarte mare proiect de a face un festival al oraşului.

Mai intenţionăm să oferim publicului şi un loc de informaţie culturală în cadrul ARCUB. N-o să fie ceva foarte pretenţios: o sală la intrare în care să se poată consulta un computer , o hartă cu toate punctele culturale din Bucureşti...

Ce trebuie să facă cineva pentru a putea ajunge la ARCUB?

Întîi şi întîi trebuie să caute bine pentru că este adevărat că nu ne-am făcut încă prea multă publicitate. Deschiderea oficială este programată abia la începutul lui noiembrie. Lucrul n-a fost întîmplător. Orice mecanism nou trebuie testat. Am mai avut în tot acest timp şi sarcina de a construi o echipă, pentru că fără ea toate detaliile practice ale ideilor artiştilor ar rămîne pe hîrtie. Am primit şi un sediu extraordinar care păcătuieşte, însă prin identităţi succesive de tristă amintire. În strada Batiştei nr. 14 a funcţionat vreme îndelungată Casa Prieteniei Romîno-Sovietice (ARLUS), din '90 un Centru de Jurnalism independent care s-a dizolvat destul de jalnic, apoi Universitatea Populară Dalles care a închiriat pentru a putea supravieţui, mai toate spaţiile. Pentru a putea birui această cacofonie era nevoie de ceva timp.

Acum, după cîteva proiecte reuşite ne putem prezenta mai uşor.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Letiţia BARBUICĂ
arhitect

Pentru o terapie colectivă

Oraşul este un organism viu: el are trup şi spirit fiind suma mulţimilor unor spaţii reale şi abstracte. Un spaţiu real mutilat printr-o juxtapunere hîdă de geometrii şi istorii, de imagini ce nu au nimic în comun, de ambianţe şi de ambiante distruse care strigă şi acum. Un spaţiu abstract volatil şi nedefinit, aproape vid. Oraş reconstruit pe ruine, sugrumat de prezent, lăsat pradă unui trecut incert, cvasisomptuos şi improbabil.

Problema acută, reală, actuală a Bucureştiului este tocmai ponderea importanţei acestor două tipuri de spaţii în strategia de salvare a oraşului. Şi dacă mai toţi sîntem înclinaţi să criticăm sau să încercăm a salva oraşul de la nivelul acestui spaţiu real (geometric, proiectiv, euclidian) răul este cu atît mai rău cu cît este nevăzut. Trăim o criză a spaţiului abstract pe care l-am putea numi în multe feluri şi tot nu l-am epuiza: ambient, confort, reper afectiv, geografie subiectivă, animaţie urbană, spaţiu social, spaţiu de valorizare.

Mă gîndesc acum la **Orbitor** de Mircea Cărtărescu şi descopăr, la un nivel zero de lectură, un oraş plin de culoare, de oameni-personaje, dar lipsit de evenimente ce ar putea anima spaţiul abstract, căci pînă şi căderea bombei peste pitorescul cartier negustoresc vine să distrugă un spaţiul real mai înainte de toate. Într-o lectură absolut personală, fluturii sînt metafora sufletului dispărut al oraşului (spaţiu abstract). Exactitatea surprinderii acestei lipse de spaţiu abstract şi înlocuirea acestuia la nivel imaginar este conştientizarea unei lipse, un prim pas spre concretizarea ei în „funcţie nevoie" care este motor-vector al oricărui organism urban.

Întorc capul spre trecut şi mă gîndesc la Bucureştiul lui Mihail Sebastian (din *Jurnal):* un oraş plin de personaje, de evenimente, un oraş cu un spaţiu abstract fluid, transparent şi dinamic.

Avem, deci, un *oraş vizual*, plin de culori şi forme baroce, un oraş labirintic fără spaţiu abstract... Un alt oraş plin de trasee, de locuri, de sunete şi cuvinte, un *oraş auditiv*, închis într-un spaţiu geometric şi personalizat de spaţiul abstract. În drum spre prezent acest spaţiul abstract s-a pierdut. Mai corect el a fost smuls, e-x-t-I-r-p-a-t.

Acum ştiu ce-I lipseşte oraşului. Inima I-a fost smulsă (vezi Boris Vian). Singura reanimare posibilă este reinventarea funcţiunii de bază a unui oraş metropolă, aceea de a creea ambient, geografii subiective. Să fie diferenţa dintre spaţiu real şi spaţiu abstract egală cu diferenţa dintre arhitectură şi muzică? Lipseşte oraşului nu numai muzica, ci şi factorul ei comun cu arhitectura? Ce ştiu sigur este că oraşul are acum ochii deschişi; el nu ştie încă să audă, să miroasă, să pipăie cu sufletul.

Noi sîntem în cea mai mare măsură responsabili de starea sa, iar scuza unei interdepenţe între economic şi social nu ajunge. Insuficienta noastră putere de a dărui oraşului acest spaţiu abstract al cărui vectori suntem, indiferenţa şi nedragostea faţă de el au distrus însăşi esenţa oraşului, iar această boală a spaţiu abstract nu are ca leac decît o terapie colectivă.

„Lucrurile trebuie făcute pe bucăţele“

– interviu cu Viorel LIS, primar general interimar al Capitalei –

În ce raport sînteţi cu „contractul cu bucureştenii“ lansat de Victor Ciorbea la alegerile de anul trecut?

În acel contract au fost puncte pentru o sută de zile, pentru două sute de zile şi pentru patru ani. Eu consider că punctele de la o sută şi două sute de zile au fost îndeplinite în procente destul de mari, bineînţeles nu sută la sută. Am rămas în urmă cu nişte planuri de urbanism. Acum lucrăm la punctele pentru patru ani. Eu îmi asum acest contract în întregime, fiindcă este al partidului din care fac parte şi al candidatului acestui partid.

Se implică Victor Ciorbea în vreun fel în administrarea Bucureştiului, chiar ca prim-ministru, aşa cum a promis cîndva?

Nu ştiu cînd a spus acest lucru. Totuşi cred că el are în minte problemele Capitalei, avînd în vedere legile şi hotărîrile de care s-a apucat foarte repede. A aprobat legea finanţelor, care a intrat la Parlament, a modificat legea 69 şi ştiu că se lucrează la legea funcţionarului public şi legea salarizării, din care se vede că se dă o mai mare importanţă părţii administrative.

Ce puteţi spune despre proiectul legii finanţelor locale? Aveţi obiecţii?

În mare, m-au interesat două puncte în această lege. Unul ar fi că ea stabileşte clar ce înseamnă buget local şi care sînt resursele acestuia. Al doilea este repartizarea directă a 50% din impozitul pe salarii la bugetul local. Aşa se poate face bugetul cu mult înainte, ştiindu-se exact pe ce se contează. O altă chestiune este dreptul administraţiei locale de a lua împrumuturi (ceea ce nu era pînă acum) aprobate în Consiliul General şi prinse în buget prin rata de rambursare. Avem astfel posibilitatea să facem multe lucrări în Bucureşti, ţinînd cont că o rată prinsă în buget e o garanţie şi pentru investitorii străini.

Care vor fi primele efecte concrete ale acestei legi asupra bucureştenilor?

În primul rînd se va putea face o programare clară a lucrărilor de toate felurile. Apoi mai e un aspect. De exemplu, noi am făcut deja o solicitare de împrumut pentru drumuri. Dacă se aprobă, nu mai stăm un an pînă primim garanţii de la stat şi aşa mai departe. După acordul Consiliului General deja ne putem apuca de treabă. Eu zic că acesta e cel mai mare avantaj cu privire la legea finanţelor. E o descentralizare. Sigur, ar putea fi şi mai bine, dar oricum, începutul e bun.

Se ştie că funcţionarii din administraţie sînt plătiţi prost. Pot fi eficienţi şi corecţi oameni care au salarii aşa de mici?

O primărie bună are funcţionari buni, iar oamenii buni trebuie plătiţi bine. Cel mai bun exemplu e la compartimentul nostru juridic. Juriştii buni cîştigă în general extraordinar de bine prin alte părţi, iar noi, la Primărie, nu-i putem plăti aşa. Este motivul pentru care nu prea avem jurişti buni. Pentru începători şi oameni care n-au găsit în altă parte, totuşi aici sînt locuri destul de bune. Leafa e mică, dar e foarte sigură. Primăria nu se va desfiinţa şi nici restructurări de personal nu se vor face, fiindcă posturile sînt exact atîtea cîte trebuie. Asta poate fi un avantaj. La fel se întîmplă şi în cazul firmelor care lucrează cu noi. Au avantajul unei activităţi continue. Cît despre corectitudinea funcţionarilor, sigur că pot apărea probleme, dar dacă se semnalează aşa ceva, se fac imediat verificările necesare şi eu zic că în ultima vreme e un control destul de mare.

Există un conflict permanent între edili şi cei care au bani şi vor să construiască sau să amenajeze ceva.

Problema mare e cînd în joc e domeniul public. Asupra lui nu hotărăşte decît Consiliul General. Mulţi au considerat, mai ales din '90 încoace, că pe terenul public pot construi ce vor. Ei ar trebui să înţeleagă că asemenea construcţii pot fi făcute doar cu aprobarea Consiliului General, după obţinerea autorizaţiei de construcţie. Unii iau un certificat şi pe urmă încep să construiască. Aia nu e aprobare. Oamenii se gîndesc că, odată construcţia făcută, nu-i va mai demola nimeni. Sînt cazuri de ilegalităţi flagrante. La ora actuală, Primăria are peste 4.000 de procese. Dar după ce toate construcţiile începute în Bucureşti vor fi terminate, lucrurile vor fi mult mai limpezi. Nu se va mai pune decît problema unor autorizaţii pe locuri bine stabilite.

În acest conflict, Primăria cîştigă uneori, alteori pierde. Oraşul cîştigă numai atunci cînd Primăria cîştigă?

Nu pierdem în aceste conflicte. Legea 50 dă posibilitatea celor care au construit fără toate aprobările să intre în legalitate. Consiliul poate hotărî să-i amendeze şi totuşi să le aprobe construcţia. De altfel, Primăria n-are cum să piardă pe domeniul public. Chiar şi-n cazul Puzdrea. Eu am întrerupt acolo acţiunea, tocmai ca să păstrez poziţia Primăriei. Lucrurile erau pornite prost.

Ce se întîmplă cînd pe terenuri particulare apar construcţii aberante, cum ar fi cele cu turle din apropierea gării Progresul?

Alea sînt construite fără autorizaţie. E foarte greu să dărîmi ceva după ce a fost făcut. Dar se judecă, se dau amenzi, iar omul nu e lăsat nici o clipă în pace pînă nu aduce clădirea, încet încet, la planul pe care l-a avut iniţial.

Dacă lucrurile stau aşa şi Primăria biruie pînă la urmă în toate aceste conflicte, înseamnă că răspunderea pentru cum arată sau cum va arăta oraşul îi revine în totalitate. Puteţi da un termen, cînd totul va arăta în mod acceptabil în Bucureşti?

În anul 2000 va exista un plan general de urbanism al Capitalei. Pînă acum era la îndemîna unui arhitect de sector sau de capitală, să hotărască ce e bine şi ce nu, în privinţa unei construcţii. După ce se va termina acest plan de urbanism, el va trebui respectat şi lucrurile vor fi mult mai clare. Planul acesta, însă, nu se poate face peste noapte. Va fi gata anul viitor, dar părerea mea e că abia după 2000 vor exista o sistematizare şi o exactitate aşa cum trebuie în construcţii. Asta fiindcă mai e nevoie şi de o lege a patrimoniului şi de un statut juridic al terenurilor, o hartă cadastrală cu proprietatea fiecăruia, de la care să se pornească. Pînă atunci vom bîjbîi: e al nostru, nu e al nostru, e al Primăriei, e al întreprinderii, e al particularului?

Dar un termen legat de funcţionarea normală a tuturor serviciilor, de repararea completă a drumurilor puteţi oferi?

Nu pot spune o dată precisă, dar ne preocupă foarte mult aceste lucruri. Sînt străzi şi elemente de infrastructură făcute de zeci de ani şi care, de fapt, totdeauna au arătat aşa. Se făceau reparaţii provizorii anuale, din lipsă de fonduri. Părerea mea e însă că, pînă la primăvară, lucrurile vor fi altfel. Nu mă refer la tot oraşul, fiindcă nu-l vom putea acoperi pe tot, dar, măcar pe partea pe unde circulă tramvaiele şi autobuzele, vreau să se facă o îmbunătăţire completă. Pe urmă vom putea, prin împrumuturi, să trecem la aranjarea cartierelor. Termenul meu e de fapt peste trei ani. Atunci să mă judece lumea pentru ce am făcut din 1996 pînă în 2000. Chiar şi pînă acum cred că se vede destul de bine ce am făcut, din ianuarie. Dar socoteala o dau peste trei ani. Am dus împreună cu ceilalţi colegi această administraţie pe un drum bun şi consider că din anul 2000 ea va fi complet democratică şi corespunzătoare necesităţilor oraşului. Vor fi atunci şi toate legile mai clare. Aproape sigur eu nu voi candida, dar trebuie să fac în aşa fel încît, la viitoarele alegeri, să cîştige tot cineva de la partidul meu. Pentru asta e nevoie să arăt rezultatele acestor patru ani şi le voi arăta. De multe ori însă, lumea nu înţelege că lucrurile trebuie făcute pe bucăţele. De exemplu, după ce am aranjat parcul Obor, mi s-a reproşat că alături e mizerie. Păi ştiu asta, dar nu se poate face totul o dată.

Vă simţiţi nedreptăţit că se priveşte ce n-aţi făcut şi nu ce aţi făcut?

Nu mă supără, nici nu contează asta. Eu sînt foarte atent la ce se scrie în presă şi preiau foarte repede tot ce e scris de rău. În orice caz, eu zic că am fost vorbit mult mai mult de bine decît de rău. Dar, ce e de rău trebuie luat în calcul şi discutat. Un critic corect nu-ţi va vorbi niciodată de ce-ai făcut bine, ci numai de ce-ai făcut prost. În acelaşi timp, eu nu mă voi speria niciodată de faptul că-s prea multe lucruri de dus la capăt. Le iau pe rînd şi, unde văd că nu pot, mai aştept şi revin ulterior, cînd e posibil. Ce e la îndemîna mea nu e greu şi va fi făcut chiar dacă uneori se mai întîrzie. E greu însă ce nu depinde numai de mine. De pildă, circurile astea ale foamei, care stau goale şi mi se spune că sînt ale unor întreprinderi. Eu puteam de mult să bag investitori acolo. Apoi sînt relaţiile cu societăţi şi regii care ar trebui să fie ale administraţiei locale şi nu sînt. Mă refer la societatea de iluminat public, la întreprinderea de gaze, la centralele electrotermice, la metrou şi chiar la aeroport. Toate astea nu depind de mine, însă lumea îmi reproşează mie tot ce nu merge la ele. În sfîrşit, gîndurile mele de acum sînt aşa: pentru primăvară-vară anul viitor să am iluminatul public rezolvat, drumurile care intră în Bucureşti să fie cum trebuie şi cu panouri de marcaj şi publicitate bine făcute. Dacă mai reuşesc să rezolv şi spaţiile verzi în zonele acestea de intrare în oraş, eu zic că va fi deja un alt aspect.

În acest noian de probleme, aveţi un fir care vă conduce la liman? Urmăriţi cu precădere o anume idee, aţi vrea să rămîneţi într-un anumit fel de istoria oraşului?

Nu vreau asta. Eu mă gîndesc să lucrez în toate domeniile posibile pentru îmbunătăţirea soartei Bucureştiului, pentru a-l aduce la un standard cît mai apropiat de cel occidental. Dacă lumea va vrea să mă lege de o anumită idee, foarte bine, ea decide. Dar nu sînt eu cel care vreau să fiu legat în acest fel de ceva. Pe mine mă interesează tot şi urmăresc insistent fiecare lucrare pe care o dau în execuţie, de la o bucată de gard ca acela pe care l-am făcut peste drum de Intercontinental şi pînă la construcţiile de miliarde, cum sînt pasajele subterane, aflate în discuţie deocamdată, de la Piaţa Revoluţiei şi Piaţa Victoriei sau reglementarea centrului din jurul Casei Poporului. De toate mă preocup şi încerc să le menţin în atenţia salariaţilor mei, să văd, cînd e cazul, de ce nu merg, unde s-au întrerupt ş.a.m.d. Sînt foarte, foarte multe probleme pe care le am în atenţie.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Comunitarii

Cetăţenii oraşului nostru ar trebui poate să afle că nu se mai spune cîine vagabond, *ci* cîine comunitar. *Adică un cîine cu stăpîn colectiv. Iar aceşti* cîini comunitari, *în număr de aproape două sute de mii, hălăduiesc pe străzile, prin parcurile şi pe maidanele bucureştene. Unii îşi găsesc de lucru chiar pe pistele de la Otopeni, încurcînd circulaţia avioanelor. Alţii, mai puţin temerari, se mulţumesc să latre nopţi întregi. O parte din ei poartă boli transmisibile şi la om. Şi bineînţeles, muşcă. O mulţime de oameni iau drumul spitalului Colentina. Cu burta la injecţie. Cu toate astea, nu s-a creat pînă acum o asociaţie a celor muşcaţi. În schimb, au apărut peste zece organizaţii de protecţie a animalelor, care apără drepturile bietelor dobitoace. Cei trei hingheri ai oraşului, în discuţiile cu persoane care li se par mai oficiale, adoptă şi ei formula corectă de* cîine comunitar. *Iar dacă printre organizaţiile amintite există şi cîteva care au ajuns la concluzia că e necesară sterilizarea animalelor, tocmai şefii hingherilor sînt cei care le pun beţe în roate. Raţiuni obscure. În orice caz, hingherii noştri nu castrează nimic. Se zice că nici nu ştiu. Din cînd în cînd, le mai vin în vizită castratori din Germania, care-şi fac meseria. Oricum, un* comunitar *nu este ridicat decît în urma unei reclamaţii scrise. Nici atunci nu face prea mulţi purici la serviciul de ecarisaj. Mai întotdeauna se găseşte cîte cineva care să-l ceară înapoi, pe motiv că e* cîinele blocului. Cîine de bloc *e o altă formulă de înlocuire a vechii denumiri de* cîine vagabond. *Aşadar, unul îl reclamă şi altul îl recuperează, iar hingherii consumă banii tuturor.* Comunitarii umani, *ca să nu le zicem nici lor* vagabonzi, *sînt mai des ridicaţi şi luaţi la puricat decît omologii lor din rasa canină. Apoi, pentru comunitarii cîini, s-a cerut dreptul de a nu mai fi transportaţi la ecarisaj, mai mulţi la un loc, în aceeaşi maşină. Civilizat ar fi, s-a spus şi s-a şi obţinut, ca fiecare să aibă, în acea dubiţă, cuşca lui separată. Curios, nimeni nu s-a gîndit, pînă acum, că oamenii ar avea* dreptul *la compartimente separate în metrou sau în tramvai.*

Deşi nu s-ar zice că aceşti «căţei de bloc» nu-şi duc traiul lor stradal, fericiţi şi netulburaţi, campania pentru fericirea lor s-a înteţit simţitor în ultima vreme, parcă la unison cu mîrîielile şi lătrăturile unui «electorat» tot mai numeros. Am auzit, de exemplu, la postul naţional de radio, ideea unui redactor că, pentru un copil, muşcătura unui cîine şi injecţiile în burtă pot fi chiar educative. Am mai auzit şi că angajaţii radioului de stat, care vin prea devreme la serviciu, riscă să fie muşcaţi de cîinii din împrejurimi care, foarte disciplinaţi, sînt toleranţi doar la orele normale de intrare şi ieşire din clădire. Şi n-ar trebui contrariaţi în sentimentele lor pavloviene. Se mai spune şi că nu bieţii cîini sînt de vină că trăiesc pe stradă, ci omul, *pentru că a demolat casele şi cotecele, lăsîndu-i pe drumuri. Dar dacă tot vorbim de drepturi cîineşti, de ce n-ar fi privite actele enunţate mai sus drept eliberarea căţelărimii de sub stăpînirea omenească.* Democraţia speciilor. *Termenul e deja consacrat în literatura de* „specialitate“. *Însă, cîtă vreme căţeii nu vor învăţa să vorbească (măcar atîta cît ştim noi să lătrăm), nu vom fi siguri ce vor ei de fapt. Şi dacă totuşi le e rău pe drumuri, încă nu e limpede cîţi dintre cei 17 mii de oameni muşcaţi anual au demolat în viaţa lor case şi cotece, astfel încît să merite să fie muşcaţi.*

Pînă una alta, sub aripa ocrotitoare a vajnicilor lor avocaţi, comunitarii *noştri vor putea lătra şi muşca în voie. Haitele pestriţe vor continua să ni se perinde prin faţa ochilor, încăierîndu-se şi împerechindu-se în linişte, ca într-un oraş descompus, în care locurile şi animalele şi-au pierdut stăpînii. (A.M.)*

Însemnări de la Caput Mundi
sau scene de viaţă cotidiană dintr-o Capitală

În Antichitate, Roma era „Caput Mundi“, Metropola, Centrul prin excelenţă, punctul în care duceau toate drumurile. Se confunda cu ideea de Capitală, într-o vreme cînd lumea se desena altfel şi cînd asupra spaţiului şi timpului existau alte percepţii, pe care noi le putem cel mult reconstrui, „ştiinţific“ ori intuitiv. *Tutto sommato*, cum ar spune italienii, Roma a rămas, în conştiinţa colectivă a culturii noastre europene, expresia însăşi a conceptului de Capitală, una dintre primele mari aglomerări urbane din istorie (şi locul în care a apărut ideea de urbanism); ea a dat numele unei mari civilizaţii şi unuia dintre marile imperii existente în istorie. Iar cînd Antichitatea şi-a încheiat ciclul, tot Romei i-a fost dat să rămînă, pînă azi, sediul unei Biserici propovăduite de Cel ucis chiar din ordinul unui reprezentant al Imperiului Roman. Cu o asemenea istorie şi cu expresia „Cetatea Eternă“ bine fixată în mentalul colectiv, te-ai aştepta ca oraşul de azi să fie apăsat de propriul trecut şi de mare-i glorie. Nimic mai fals şi nimic mai simplu: una dintre marile şi plăcutele surprize ale pelerinului este sprinteneala şi firescul vieţii de toate zilele din Roma în vremea lui Ioan Paul al II-lea, cu puţin înaintea Jubileului.

Trecutul. La Via dei Fori Imperiali

Ca totdeauna cînd este vorba despre locuri „încărcate de istorie“, lecturile, albumele, documentarele ş. cl. devin, pentru vizitator, tot atîtea prejudecăţi şi tot atîtea perechi de ochelari. Cine vrea să cunoască ceva despre Roma (ca şi despre orice alt loc mitic al istoriei şi culturii) trebuie să-şi asume inevitabilul cerc vicios *citit/văzut/plăcut/şi recitit*. Cărţile se fac din cărţi, călătoriile, uneori, la fel, pentru a ne întoarce şi a rămîne apoi la cărţi. Cine vrea însă să înţeleagă mai mult (şi altfel) decît pot cărţile să spună trebuie să se lase dus de viaţa de toate zilele a romanilor de astăzi, să meargă în cartierele noi, să aibă curajul să treacă măcar odată nepăsător pe lîngă, să zicem, San Pietro, cu gîndul la altceva (de pildă, la traficul auto), să-l asculte pe romanul mediu cînd se plînge că oraşul său „nu-i o adevărată capitală europeană“, că-n Elveţia ori Germania „e mai bine“, dar – Doamne fereşte să nu fii de acord, de altfel nici n-ai putea – „Roma è la piú bella città del mondo“. (Aceasta pare să fie, de altfel, una dintre puţinele propoziţii care pot întruni consensul italienilor; am auzit-o spusă, cu mîndrie, de oameni care trăiau într-un colţ de provincie, la sute de kilometri de Capitală, unde nici nu ajunseseră vreodată). Este, sigur că este, şi nu de azi, de ieri.

Dar Roma îşi trăieşte vîrsta de astăzi cu un firesc desăvîrşit, nu e apăsată nici de trecutul, nici de renumele ei. Turistului (oricît de fanatic şi de dornic „să vadă cît mai multe“ ar fi) îi oferă, atunci cînd îşi împătureşte nelipsita hartă a oraşului şi îşi ia, pentru o clipă, ochii de pe faţade de palate ori biserici, senzaţia de confort şi de „acasă“, de accesibilitate şi acomodare. Via dei Fori Imperiali („una dintre cele mai mari arii arheologice din lume“) este o stradă largă construită de Mussolini de la Palazzo Venezia, din al cărui balcon obişnuia să-şi ţină cuvîntările (s-ar putea scrie, probabil, o istorie a balcoanelor celebre, sau mai degrabă un studiu despre rolul balcoanelor în istorie), pînă la Colosseum: *il Duce* voia o legătură scurtă şi directă cu unul dintre simbolurile gloriei romane (nu conta, pentru un „arhitect al istoriei“, că prin construcţia străzii s-a acoperit o bună parte din Forurile Imperiale). Duminica strada e închisă traficului auto şi devine loc de promenadă, cu spectacole improvizate ori curse de cros pentru copii, cu vînzători ambulanţi şi poliţişti călare. Este una dintre ocaziile cînd se poate observa perfect simbioza plină de firesc dintre cele două categorii: turiştii dornici să bifeze monumentele de pe hartă şi romanii ieşiţi la rutiniera plimbare de duminică. Nici o stridenţă în apropierea celor două „sfere de interese“: să vezi o trupă de clovni făcînd giumbuşlucuri în faţa ruinelor unei biserici construite de Constantin cel Mare poate fi, în alte locuri, o discordanţă sau un motiv de protest. La Roma, naturaleţea triumfă totdeauna asupra prejudecăţilor ori rigidităţilor, numai romanii ştiu de ce. În puţinele ocazii cînd firescul a fost pus între paranteze, rezultatele au fost catastrofale: s-au construit, de pildă, străzi, îngropîndu-se relicve ale trecutului, chiar în numele glorificării acestuia.

© C. Bumbuţ

Străzile. La Cartierul florentinilor

Tocmai în numele firescului şi al acomodării, centrul istoric al Romei nu are linişte. În Piazza Campo de' Fiori, unde a fost executat Giordano Bruno, ori în Trastevere, cartierul „popular“ din secolele XVII-XVIII, pe lîngă Fontana di Trevi ori Piazza Navona, adică în zone cu clădiri de-acum cîteva sute de ani, freamătul nu conteneşte decît noaptea tîrziu; turiştii şi romanii get-beget, ale căror drumuri s-au încrucişat grăbite de-a lungul zilei, se regăsesc în pizzerii şi restaurante. Pentru noi, care ne lăudăm cu dragostea de istorie şi respectul faţă de strămoşi, protestînd că se construiesc hoteluri prea aproape de biserici, poate fi un şoc vederea unui palat din secolul al XVI-lea în care se află locuinţe ori birouri, care nu e, adică, muzeu. Şi totuşi, la Roma se întîmplă foarte des, ba se mai fac şi magazine ori restaurante în clădiri „de patrimoniu“. Şi nu se întîmplă nimic grav, arta şi istoria continuă să fie protejate şi conservate (legile italiene în domeniu sînt, de altfel, foarte severe); am putea învăţa din exemplul Romei (şi nu numai) că nu distanţa în metri dintre un sfînt lăcaş şi un hotel duce trecutul la uitare şi neamul la pierzanie, dar asta e o altă discuţie...

Uriaşul patrimoniu, foarte greu de gestionat, cere din partea administraţiei oraşului în egală măsură flexibilitate şi fermitate. În ideea de a proteja centrul vechi, Primăria a delimitat anumite zone în care accesul cu maşina e permis doar pe baza unei autorizaţii anuale, eliberate celor care locuiesc sau lucrează acolo. S-a încercat chiar mai mult, anul trecut: seara, s-a interzis complet circulaţia maşinilor în inima oraşului vechi, care urma să devină în plăcutele ore nocturne „zonă pietonală“. Experimentul a eşuat: după cîtva timp, restaurantele şi cofetăriile au început să se plîngă de lipsa clienţilor, cinematografele şi teatrele de scăderea numărului de spectatori, iar administraţia s-a dat bătută. O plimbare în centrul Romei poate fi extrem de plăcută, iar romanii îşi păstrează cu sfinţenie obiceiul de a ieşi seara în oraş. Dar cum ajungi în centrul Romei fără maşină? Autobuzele, se spune cu ironie la Roma, „sînt pentru copii şi pensionari“.

Un rol important în relaţiile cu administraţia (l-au avut şi în cazul de mai sus) îl au *asociaţiile de străzi*. Pentru că partea veche a oraşului pune probleme speciale, s-au înfiinţat, pe lîngă structurile de reprezentare obişnuite (organizaţii patronale, profesionale etc.), asociaţii ale comercianţilor de pe cîte o stradă (sau un grup de cîteva străzi), pentru a reprezenta interesele comune în faţa autorităţilor. În general, acestea au un cuvînt greu de spus, mai ales că în unele situaţii reprezintă, practic, o anumită breaslă dominantă în zona respectivă. În secolele XVI-XVII, „Cartierul florentinilor“ era zona comercială a Romei; vechiul statut şi-a mai lăsat, astăzi, amprenta în cîteva străzi cu nume de meserii, ori în cele două străzi care amintesc că florentinii n-au fost doar mari artişti, dar şi mari cămătari, iar primele bănci au apărut în Toscana: Via dei Banchi Vecchi şi Via dei Banchi Nuovi. În alte zone însă tradiţia cartierului s-a păstrat: de la Pantheon spre Tibru sînt zeci de ateliere de recondiţionat mobilă veche şi magazine de antichităţi, pe străzi cu nume vechi, misterioase ori poetice: Via del Panico, Via dei Soldati, Via del Leone, Via del Leoncino. Între Piazza di Spagna şi Via del Corso sînt grupate magazinele marilor case de modă şi ale marilor bijutieri. Pentru toţi, comercianţi şi trecători, *strada* e esenţială, face parte din viaţa de toate zilele, n-are cum să le fie indiferentă, şi nici n-o pot lăsa cu totul pe seama complicatei birocraţii a administraţiei municipale. Aşa că beculeţele şi podoabele de Crăciun sînt puse de aceste asociaţii de străzi, care se mai ocupă şi de iniţiative culturale, de strîngeri de fonduri şi altele. Important pentru toţi este ca strada să fie cît mai frumoasă şi să atragă cît mai mulţi trecători. Căci unii dintre ei, văzînd vitrinele, nu vor rămîne numai *trecători*...

Europa. La Capitoliu

Dincolo de încărcătura istorică şi simbolică, Roma este nu doar capitala Italiei, dar şi „gazda“ unui alt stat, Vaticanul – deci centrul Bisericii Catolice –, sediul mai multor organizaţii internaţionale şi, nu în ultimul rînd, locul unde, în urmă cu 40 de ani, s-au semnat Tratatele care au pus bazele Comunităţii Europene. Dar probabil că, dintre toate funcţiile, singura pe care o îndeplineşte în absolut e cea de capitală religioasă. Altfel, e doar capitala politică a Italiei, nu şi cea economică: Bursa şi sediile marilor instituţii financiare se află la Milano, iar cel mai mare grup industrial, FIAT, e la Torino. În domeniul cultural, ca şi în cel economic, societatea italiană a profitat cît s-a putut de faptul că statul e definit de Constituţie ca „regional“, deşi „republica e una şi indivizibilă“, şi a încurajat descentralizarea. Roma, de pildă, nu are un teatru stabil de prestigiu naţional, opera nu se află pe traseele „obligatorii“ ale marilor interpreţi (dar cum poţi rivaliza cu Scala din Milano?), cele mai importante edituri sînt la Milano, Torino, Bologna, dintre cele mai citite ziare cu difuzare naţională doar unul e roman (*La Repubblica*), iar celebra orchestră a Academiei Santa Cecilia nu are o sală de concerte proprie, ci cîntă în *Auditorium*-ul Vaticanului. Poate părea paradoxal, dar Roma, una dintre capitalele culturale ale lumii, nu e şi „capitala culturală“ a Italiei, pentru simplul motiv că Italia nu are – din fericire – aşa ceva. Reţelele culturale, foarte capilare, includ o ofertă foarte bogată, de la manifestările unor mici comunităţi pînă la cele de importanţă naţională. Aşa încît la Roma faptul cultural, mai important sau mai puţin important, face parte din cotidian şi beneficiază de un public atent, activ şi bine stratificat, cu gusturi şi preferinţe bine definite, cum se cuvine într-un oraş cu asemenea tradiţii.

© C. Bumbuţ

Foarte adesea în ultimii ani, romanul mediu se lamentează că oraşul său „nu se ridică la nivelul altor capitale europene“, ceea ce pentru un străin poate părea ciudat. Asemenea lamentări se referă însă la chestiuni precise şi care ţin exclusiv de comodităţile traiului cotidian: autobuzele merg mai prost decît în alte ţări, străzile se repară mai rar, unele cartierele periferice au probleme sociale, reţeaua de metrou e destul de redusă (dar cum poţi săpa un tunel într-un teren unde la tot pasul dai peste relicve arheologice şi trebuie să deviezi traseul?) etc. Discursul despre „intrarea în Europa“ şi transformarea Romei într-o „adevărată Capitală europeană“ e destul de frecvent, surprinzător de frecvent pentru oraşul în al cărui sediu municipal, celebrul Capitoliu, s-au semnat Tratatele Comunităţii Europene, şi mulţi romani cred sincer în el. Peste cîteva săptămîni urmează să aibă loc alegeri administrative, şi practic discursul celor două principale tabere politice (stînga care-l susţine pe actualul primar, Francesco Rutelli, şi polul de centru-dreapta) este construit în jurul aceleiaşi idei: necesitatea schimbării. Dar toate aceste lamentări, justificate sau nu, pălesc cu totul dacă-i întrebi chiar pe nemulţumiţi care-i cel mai frumos oraş din lume. Am avut norocul să trăiesc cîţiva ani la Roma. N-am întîlnit prea mulţi romani care să aibă ezitări în a răspunde; ceea ce, de la faptul că încă mai sînt în folosinţă cîteva apeducte construite în Antichitate pînă la plăcerea de a ieşi cît mai mult în oraş, poate explica multe.

Mircea VASILESCU

Z. ORNEA

Spre micul Paris

Îmi plăcea mult, în tinereţe, în a doua jumătate a anilor cincizeci, să citesc, în sala de lectură nr. 1 a Bibliotecii Academiei, **Istoria Bucureştiului** de G.I. Ionescu-Gion. Era scrisă frumos, cu bune calităţi de evocator, savuroasă la lectură. Se afla în ceea ce se numea – se mai numeşte – biblioteca uzuală; o luam din raft şi, pînă a-mi sosi cărţile sau periodicile solicitate, mă cufundam în lectura tomului semnat de G.I. Ionescu-Gion. Bucureştiul de odinioară mi se revela deodată, în toată istoria sa mult hurducată. Din păcate, cartea lui Ionescu-Gion n-a fost niciodată reeditată deşi, odată, prin anii optzeci, prietenul meu, mult regretatul Modest Morariu, se străduise să o facă, neizbutind în tentativa sa, pe care am încurajat-o în scris. În 1966, la E.P.L., cu un prilej aniversar, a apărut monumentala **Istoria Bucureştilor** de Constantin C. Giurescu. Mai seacă – în scriitură – decît cartea amintită, a lui Ionescu-Gion, dar infinit mai completă şi abundent hrănită documentar, cartea lui C.C. Giurescu e o impunătoare lucrare de referinţă. La ea am apelat pentru a-mi reîmprospăta cunoştinţele despre Bucureştiul de altădată şi de ea mă folosesc în acest articol, în completarea fişelor mele adunate într-o viaţă de cărturărie.

Originea Bucureştiului e, se ştie, învăluită în legendă. E vorba, desigur, de acel misterios Bucur, cioban sau ţăran care s-ar fi aşezat aici, căutînd un loc sterp, pe care ar fi ridicat o biserică, ea purtîndu-i, apoi, numele şi pe care, dăinuind refăcută, a mai apucat-o şi generaţia mea. Unii filologi, apelînd la echivalentul albanez al lui Bucur, apreciau că ar însemna frumos. Ispititoare echivalenţă pentru acest oraş care, prin al XIV-lea secol, exista ca o aşezare sătească. Treptat, a evoluat încît pe vremea celei de a doua, se pare, domnii a lui Vlad Ţepeş (1456-1462) un document vorbea de „cetatea Bucureşti“, deşi, crede C.C. Giurescu, cetatea exista de mai înainte. Oricum, prima atestare documentară a oraşului e din vremea lui Vlad Ţepeş, acest domn crud peste măsură, asemenea însă atîtor principi şi regi medievali. Ba chiar acest voievod sîngeros şi-a ales Bucureştiul drept cetate de scaun, devenind prin chiar această alegere, sau fiind de mai înainte tîrg. Dar Curtea Veche, care a fost reşedinţa domnească, s-ar fi zidit mai tîrziu, probabil pe vremea lui Mircea Ciobanul (1545-1554). Tîrgul, acum şi cu o clădire domnească, s-a mai lărgit, adunîndu-se meşteşugari şi negustori. Oare, de aceea, l-a preferat, ca reşedinţă domnească, ceva mai tîrziu, Mihai Viteazul? Sau, pur şi simplu, pentru că era mai aproape de graniţa cu Imperiul Otoman, de la care a obţinut, cu o mare dare de bănet, împrumutîndu-se înrobitor, investitura? Oricare ar fi răspunsul, e un fapt indiscutabil că aici, în Bucureşti, a adunat mulţimea de creditori zăcaşi din Stambul, care l-au însoţit sau au venit după el, ucigîndu-i, cu ajutorul oştenilor credincioşi, fără milă. Era unica, de fapt, soluţie pentru a se elibera de o imensă datorie şi subjugare, pe care, oricum, n-avea de unde s-o plătească. Începutul înfruntării sale cu turcii, atît de fastuos mitizată apoi de istoriografi, aici, în Bucureşti, în palatul de la Radu Vodă, unde şi-a instalat reşedinţa, a avut loc, apoi căpătînd dezvoltarea ştiută care ar trebui curăţată însă de aura unui nimb atribuit. După aceea, în ultimii ani ai domniei, a părăsit Bucureştiul, preferînd Tîrgovişte, care era mai aproape de munţi şi, mai ales, de Transilvania, unde îşi găsise un vremelnic aliat. Cu siguranţă că o reală înflorire inclusiv culturală a cunoscut Bucureştiul în vremea lungii domnii, de 21 de ani, a lui Matei Basarab (1632-1658), cînd oraşul a avut parte de linişte şi prosperitate. Au urmat apoi jafuri, foamete, foc, ocupaţie străină, după care, pînă spre începutul celui de al XVIII-lea secol, au venit decenii de calmă dezvoltare. Oraşul devine, efectiv, un centru economic şi chiar cultural. Şi această faimă s-a statornicit, treptat, culminînd cu perioada domniei lui Şerban Cantacuzino şi, mai ales, a lui Constantin Brâncoveanu. Acum s-a înălţat Cotroceniul (1679), s-a tăiat, ca arteră principală, Podul Mogoşoaiei, s-a refăcut palatul, utilizîndu-se piatră. Brâncoveanu îşi ridică şi un alt palat şi multe biserici. Brâncoveanu, într-o perioadă de mari construcţii, a conferit demnitatea urbană (pentru acel timp) oraşului. Şi cum s-ar putea uita că, în aceeaşi vreme, a fost întemeiată tipografia de la Snagov, unde cărturarul Antim Ivireanu a publicat masiv? Analele pomenesc, apoi, de o cumplită ciumă în 1734, iar primul detaşament rus care intră în Bucureşti s-a petrecut în noiembrie 1769, datorită războiului ruso-turc, încheiat prin pacea de la Kuciuk-Cainargi. Acest tratat de pace din 1774 a adus prima slăbire a strînsorii monopolului turcesc asupra comerţului Ţării Româneşti. Dar oraşul a căpătat, mai de mult, pecete caracteristică, încît un călător englez consemna, în 1785, că Bucureştiul e un oraş rar prin mulţimea bisericilor cuviincioase de care are parte pe un spaţiu atît de mic. O catagrafie din 1798 semnala existenţa a nu mai puţin de 93 de mahalale (cartiere). Să amintesc şi de primul mare cutremur de care a avut parte Bucureştiul, în 1802 (cînd s-au prăbuşit turnul de la Radu Vodă şi multe clădiri), apoi de ciuma lui Caragea din 1813, cînd au murit peste o sută de persoane pe zi, oraşul pustiindu-se de locuitori care fugeau pe unde apucau. Şi ciuma a durat nu mai puţin de un an, înspăimîntînd efectiv lumea toată. Dar cînd sinistrul s-a potolit, oraşul şi-a recăpătat voiciunea de altădată. Ba chiar, cinci ani mai tîrziu, în 1818, se întemeiază prima şcoală cu predare în limba română, dascălul ei, anume adus din Ardeal, fiind Gheorghe Lazăr. Şcoala funcţiona la Sfîntu Sava, într-un aşezămînt aflat peste drum de actuala universitate bucureşteană. Gh. Lazăr va pune temeliile şcolii româneşti, pe aici trecînd apoi unii dintre principalii paşoptişti.

Oraşul e, acum, aşezat şi împodobit cu aşezăminte ecleziastice, care îi cuceresc pe călători. Cînd, în martie 1821, Tudor Vladimirescu intră cu oastea sa, aşezîndu-se la marginea oraşului, pe cîmpul de la Cotroceni, peste o mie de tăbăcari (tabaci) i se alătură, semn sigur că oraşul avea parte de mulţi meşteşugari. Peste cîteva zile, Tudor îşi face intrarea în oraş, aclamat de mulţime. A venit, după aceea un alt război ruso-turc, încheiat cu tratatul de pace de la Adrianopole, care a marcat definitiva eliberare a comerţului românesc de monopolul turcesc. Din noiembrie 1829, după alţi doi împuterniciţi ruşi, vine, în Bucureşti, ca guvernator, generalul Pavel Kisselef (Kisseliov, de fapt), om luminat şi cu vederi moderne. A rămas, aici, patru ani şi jumătate, în vremea lui elaborîndu-se, de către fruntaşii boierilor munteni şi moldoveni, pînă în martie 1830, acea primă Constituţie care a fost Regulamentul Organic. Iar documentul, aici, la Bucureşti, a fost elaborat de cele două comisii. La iniţiativa lui Kisselef s-a organizat un comitet pentru „înfrumuseţarea oraşului“, înfiinţîndu-se multe clădiri edilitare. Se continuă pavarea unor străzi, se începe iluminarea altora, altele capătă nume trasîndu-se şi „aleea cea mare“ între capul Mogoşoaiei şi „dumbrava Bănesei“, actuala Şosea Kisselef. Şi să nu uit că, în 1829, Ion Heliade Rădulescu întemeiază, la Bucureşti, **Curierul Românesc,** şi un Waltbaum deschide o bună librărie şi, ceva mai tîrziu, se întemeiază Arhivele Statului. Bucureştiul, în aceste decenii dintre 1829 şi 1848 (chiar ceva mai încoace) e un amestec inextricabil şi dizarmonic de obiceiuri orientale şi altele, acum venite, occidentale. E epoca marii tranziţii, cînd, pe străzi, în saloane şi în butci, la plimbare spre Băneasa, îmbrăcămintea orientală era înfruntată de cea apuseană, pe care o purta tinerimea dornică de înnoire şi reformă. Tranziţia e constatată şi în mobilier în modul de a primi în saloane. Atunci, în 1843, sub domnia lui Gh. Bibescu, se aprobă proiectul de înfiinţare, pe Podul Mogoşoaiei, a Teatrului Naţional, în 1846 începîndu-se construirea clădirii, încheiată fiind în 1852. În 1835 a început construcţia Spitalului Brâncovenesc, mai tîrziu cimitirele Bellu, Ghencea, Sfînta Vineri. Oraşul e, însă, încă pestriţ ca înfăţişare, conglomerat de palate şi căscioare, unele de lut. În 1836 profesorul francez, academician Saint Marc Girardin, în trecere pe aici, a lăsat o însemnare care surprinde bine fizionomia locului: „Ceea ce sare în ochii străinului la Bucureşti este curioasa deosebire între locuinţe. Închipuiţi-vă cîteva dintre cele mai prăpădite magherniţe ale noastre iar în mijlocul lor palate strălucite, fără nici un fel de clădiri care să facă tranziţia, cînd un aspect de sat, cînd unul de capitală.“ Pecetea de sat era dată de acele locuinţe modeste împrejmuite de gard cu flori şi pomi ca la ţară şi undeva, alături, cîte o casă impunătoare, cu aspect de palat boieresc, şi el năpădit de verdeaţă, tronînd parcă în mijlocul unei pădurici. Dar oraşul creştea şi se diversifica, devenind un organism bine constituit. Că aşa a fost o dovedeşte agitaţia zgomotoasă şi revoltată a bucureştenilor în lunile fierbinţi ale revoluţiei muntene de la 1848. Şi, ca urmare a Unirii din 1859, Bucureştiul devine capitala întregii ţări, primirea lui Cuza, aici, fiind extraordinar de impresionantă. Capitala se urbanizează. Străzile sînt sistematic pavate cu piatră de rîu, adusă de la Comarnic, după ce, încă în 1855, s-a introdus telegraful ca mijloc de comunicaţie şi apoi se întemeiază gimnaziile „Gh. Lazăr“ şi „Matei Basarab“. Se constată înmulţirea caselor, de vreme ce un recensămînt din 1860 consemna existenţa a 16.992 clădiri de zid, 2184 de lemn şi 4992 de pămînt. Oraşul, într-adevăr, se dezvoltă mult. Apar marile instituţii: Casa de consemnaţiuni (actuala clădire e din 1901), Universitatea cu trei facultăţi (clădirea ei începe să fie construită în 1857 şi e inaugurată în 1869), Şcoala de Bele-Arte şi Conservatorul de muzică şi artă dramatică. Multă preocupare se dovedeşte pentru fizionomia edilitară a Capitalei. În 1864 începe pavarea Podului Mogoşoaiei cu gresie şi granit, aduse tocmai din Scoţia, lucrare încheiată în 1872. În 1865 începe construirea liniei ferate Bucureşti-Giurgiu, inaugurată în 1869; iar, după războiul de Independenţă, Podul Mogoşoaiei devine Calea Victoriei, alte artere principale căpătînd denumiri după localităţile unde s-au distins armatele române (Calea Griviţei, Calea Plevnei, Calea Rahovei etc.). Numărul populaţiei e acum relativ mare, de vreme ce în 1877 erau, aici, 177.302 locuitori şi în 1878 erau, în oraş, 31.037 case. Începe amenajarea albiei Dîmboviţei (care provoca inundaţii frecvente), în 1883 terminîndu-se această lucrare de rectificare şi adîncire a rîului. Oraşul e iluminat cu gaz, în 1871 se organizează Societatea tramvaielor cu cai (funcţionau şi tramcare, tot cu cai dar nu pe şine). Un corespondent de război francez scria despre Bucureşti în 1877: „românii au ştiut să facă din capitala lor unul din cele mai plăcute oraşe ale Europei, o adevărată oază în mijlocul unei civilizaţii relativ puţin avansate“. Şi modernizarea oraşului de abia se va consolida. În 1890 vestitul primar Pache Protopopescu taie Calea Moşilor, iar în 1895 (primar Nicolae Filipescu) se deschide bulevardul dintre Piaţa Victoriei şi Piaţa Romană, urmînd, apoi, şi altele. În anii nouăzeci se înfiinţează Societatea tramvaielor electrice, începe organizarea reţelei telefonice (T. Maiorescu a fost printre primii bucureşteni care şi-a instalat telefon şi iluminare electrică în memorabila casă din strada Mercur, 1); se inaugurează, în 1890, Ateneul Român, construit prin subscripţie publică („Daţi un leu pentru Ateneu“), în 1900 e construit Palatul Poştelor. Bucureştenii, meridionali veseli, ştiau să petreacă în vestitele grădini de vară şi restaurante pentru toate gusturile. Iar populaţia creştea (382.853 locuitori în 1918 şi 870.000 în 1939), oraşul mărindu-şi, semnificativ, suprafaţa, înglobînd în el şi comune suburbane. Perioada interbelică a fost una de mare înflorire, cînd s-au construit cartiere noi, unele luxoase cu vile somptuoase, dar şi altele cu case modeste, pentru micii slujbaşi şi muncitori, iar edificiile impunătoare (Ministerul de Interne – actualul Senat –, Ministerul de Finanţe, Prefectura Poliţiei Capitalei, Palatul C.F.R.) se înalţă, schimbînd înfăţişarea centrului Capitalei. Bucureştiul devenise, pe drept, micul Paris.

© D. Ştefan

ÎNTÎLNIREA EST-EST:

În perioada 24-29 septembrie 1997, a avut loc la Bucureşti şi Sibiu, în organizarea Fundaţiei Culturale Române şi a Colegiului Noua Europă, un colocviu internaţional ce a propus o amplă dezbatere pe diverse probleme de stringentă actualitate, după următorul program:

Confruntarea cu trecutul. Problema dosarelor
Moderator: Andrei Pleşu
Participanţi: Timothy Garton Ash, Jirina Siklova, Elena Ştefoi, Sever Voinescu

Mit şi istorie
Moderator: Peter Vodopivec
Participanţi: Lucian Boia, Mihai-Răzvan Ungureanu

Realitatea multiculturalismului într-o societate liberă
Moderator: Claude Karnoouh
Participanţi: Peter Gross, Irena Grudzinska Gross, Horvath Andor

Rolul instituţiilor legale în consolidarea democraţiei în Europa de Est.
Există constituţionalism după comunism?
Moderator: Martin Krygier
Participanţi: Adam Czarnota, Sever Voinescu

Ce trece astăzi drept politică în ţările noastre. Concepte în schimbare
Moderator: Catherine Durandin
Participanţi: Ales Debeljak, Darina Malova, Aurora Liiceanu

Locul religiei într-o societate liberă
Moderator: Irena Grudzinska Gross
Participanţi: Gabriel Andreescu, Eva Karadi

Iresponsabilitatea politică a intelectualilor
Moderator: Eva Karadi
Participanţi: Gabriel Andreescu, Peter Gross, Andrei Stoiciu

Revista Dilema *oferă cititorilor săi cîteva extrase din luările de cuvînt ale participanţilor.*

Timothy GARTON ASH
istoric, analist politic; autor a numeroase cărţi despre Europa Centrală şi de Est; Fellow la St. Antony's College, Universitatea Oxford; contribuţii la revistele *Spectator, New York Review of Books, Independent*

Procese, purificări şi lecţii de istorie

Despre trecutul comunist în Germania şi despre noile democraţii din Europa Centrală

(fragmente)

Una dintre marile teme de discuţie ale vremurilor noastre este cea referitoare la ce ar trebui să facă naţiunile cu trecutul lor dificil. Ţări din toată lumea s-au confruntat, unele încă se mai confruntă, cu această problemă: Chile, Argentina, Uruguay, El Salvador, Spania după Franco, Grecia după Colonei, Etiopia, Cambodgia, toate statele post-comuniste din Europa Centrală şi de Est. Deja s-a scris enorm despre acest subiect, mai mult de către cercetători politici, avocaţi şi apărători ai drepturilor omului decît de către istorici, cele mai multe scrieri privind trecutul ca un element în „tranziţie" de la dictatură la – se speră – democraţie consolidată. Trei volume preţioase, groase, prea restrictiv intitulate *Justiţie de tranziţie (Transitional Justice)*, stau mărturie despre istoria mondială pînă în 1995. Materialul pentru un al patrulea volum se pregăteşte chiar acum în Africa de Sud, Ruanda, Bosnia şi la Haga.

Şi totuşi despre ce vorbim de fapt? Nu există un cuvînt unic pentru acest lucru în limba engleză. Germana are totuşi două cuvinte lungi care se folosesc în mod curent: *Geschichtsaufarbeitung* şi *Vergangenheitsbewaltigung*. Acestea ar putea fi traduse cu „tratînd" trecutul, „lucrînd asupra" trecutului, „confruntînd", „făcînd faţă, abordînd sau căzînd de acord cu" acesta; sau chiar – în cazul cuvîntului *Vergangenheitsbewaltigung* – „depăşind" trecutul. Varietatea traducerilor posibile indică complexitatea lucrului în sine. Desigur că absenţa unui cuvînt într-o limbă nu indică neapărat şi absenţa lucrului pe care îl descrie.

Cu siguranţă, multe rîuri se varsă în acest ocean, fiecare tratînd subiectul în modul propriu. (...) Nu există simple generalizări şi, cu siguranţă, nici o lege universală. Depind atît de multe de caracterul regimului precedent şi de natura tranziţiei. Chiar prima mea întrebare, cea de bază – „dacă?" – nu are un răspuns simplu. Vechea pledoarie pentru uitare este mult mai puternică decît cea, destul de confortabilă, a istoricilor pentru amintire. Democraţii de succes au fost construite pe baza unei politici conştiente pentru uitare, totuşi cu riscul unor costuri care nu au apărut decît cu următoarea generaţie.

În Europa Centrală post-comunistă, politica Germaniei, de abordare sistematică a trecutului, fără precedent de înţelegătoare, a contrastat cu politica Poloniei, cea dusă de guvernul de după Solidaritatea şi intitulată politica „liniei groase" trase sub trecut. Dar încercarea polonezilor de a urma exemplul spaniol nu a funcţionat ca în Spania. În mai puţin de un an, tema trecutului comunist a revenit în atenţie pentru a dăuna politicii poloneze şi continuă să fie folosită şi azi într-un mod josnic, partizan. Concluzia mea este că, dacă trebuie făcută această politică a amintirii, atunci ea trebuie făcută repede, în mod ordonat, explicit şi legal. O asemenea metodă are marele avantaj că permite oamenilor să meargă mai departe; nu neapărat să uite, poate nici chiar să ierte, ci pur şi simplu să meargă mai departe ştiind toate acestea.

Aşa cum întrebările „dacă?" şi „cînd?" se află în strînsă legătură, tot astfel se întîmplă şi cu întrebările „cine?" şi „cum?". În Germania procesul a fost pe de o parte facilitat, iar pe de alta îngreunat de participarea vest-germană: facilitat administrativ, îngreunat psihologic. În timp ce, rămînînd între ei, ungurii, polonezii, cehii şi slovacii au fost tentaţi, omeneşte, să se îndrepte mai degrabă spre responsabilitatea celorlalţi decît spre propria lor responsabilitate

Sînt locuri în lume în care procesele s-au dovedit a fi şi necesare şi eficiente. În Europa Centrală procesele au fost (cu cîteva excepţii importante) de o necesitate îndoielnică şi de o eficienţă şi mai dubioasă. Încercarea de a folosi legile naţionale în vigoare a fost de multe ori denaturată, selectivă, sfîrşind deseori în eşecuri. Cu greu a exemplificat sau întărit dominaţia legii. În această zonă, componenta internaţională s-ar putea să fie un avantaj real. Cît ar fi de greu, cea mai puţin greşită cale de a merge mai departe ar fi să se încerce stabilirea, la nivel internaţional, a unei schiţe a legii privind „crimele împotriva umanităţii" sau „crimele de război". Alcătuind la Haga tribunalele pentru Bosnia şi Ruanda, trebuie să mergem mai departe către alcătuirea unei curţi criminale internaţionale, cu caracter permanent, pentru care a pledat cu elocvenţă Richard Goldstone, ca şi alţii – o curte în faţa căreia toţi dictatorii de pretutindeni să ştie că vor trebui odată şi-odată să răspundă. Între timp, calea aleasă de unguri, de a transcrie legea internaţională în cadrul legii naţionale, este interesantă. Dar s-a limitat doar la un eveniment, revoluţia ungară din 1956, iar implementarea ei a fost îngreunată de toate problemele iscate de mărturii, probleme pe care le cunoaştem atît de bine din procesele din ultimele decenii ale criminalilor nazişti.

În privinţa purificărilor, probabil nu este nimic mai bun ca o purificare adevărată, chiar dacă acum este politicos numită lustraţie. Lustraţia cehoslovacă a fost promptă şi necizelat eficace, minată însă puternic de nedreptăţi procedurale. Metoda germană numită *Gauck* a fost mai dreaptă la nivelul procedurii: atentă, individuală, revocabilă. Dar a fost deseori denaturată de presă şi a suferit de elefantiazis. Chiar trebuie ca pînă şi poştaşii şi conductorii de tren să fie judecaţi după metoda „autorităţii Gauck"? Şi ne întoarcem iar la întrebarea: cine o face?; şi-ar fi făcut-o vest-germanii vreodată chiar lor? Totuşi Polonia a arătat care e preţul lipsei unei purificări. Ungurii, cu bunul lor obicei de a lua modelul german şi de a-l îmbunătăţi, au ajuns în sfîrşit – cel puţin pe hîrtie – în urma unui rafinament uşor de justificat, la următoarea metodă: examinarea atentă, individuală, rezervată strict celor care deţin poziţii cheie în viaţa publică. Din păcate, acest lucru este posibil doar după şapte ani.

Personal cred că cea de-a treia cale, aceea a lecţiilor de istorie, a fost cea mai promiţătoare şi cea mai puţin riscantă. În majoritatea studiilor se ajunge la aceeaşi concluzie şi pentru alte ţări: formula cu accente biblice intitulată „mărturisirea adevărului" este poate calea cea mai realizabilă. Este ceea ce Germania de Vest a făcut cel mai bine privind nazismul, cel puţin din 1960 încoace. Este exemplar ce a reuşit Germania unită să facă din 1990 pînă azi: comisia parlamentară, accesul la arhive, ocazia unică pentru o lecţie de istorie foarte personală dată de accesul la dosarele Serviciilor Secrete. S-au mai făcut lucruri asemănătoare şi în alte părţi din Europa Centrală, dar nicăieri în aşa de mare măsură. Am sugerat astfel o explicaţie pentru faptul că Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia nu au avut comisii naţionale de cercetare comparabile, dar o explicaţie este altceva decît un motiv bun.

Acceptarea celei de-a treia căi propuse de mine atribuie desigur un rol special istoricilor contemporani. De fapt, cred că dacă se pune întrebarea „cine este mai bine pregătit pentru a judeca trecutul?", răspunsul ar trebui să fie: istoricii. Dar aceasta implică totodată o mare responsabilitate. Adevărul este un cuvînt mare, atît de des folosit în Europa Centrală pe parcursul unui scurt şi putred secol XX, încît oamenii devin foarte circumspecţi numai la auzul său; şi poate nu prea des folosit în universităţile noastre. Studiind moştenirea unei dictaturi îţi aminteşti mereu cît de greu este să stabileşti orice adevăr istoric. În particular, de-a lungul unei asemenea schimbări de regim, descoperi cît de puţin te poţi baza pe orice mărturie despre trecut. Robert Louis Stevenson spunea că „oamenii au o impresionantă memorie a uitării". Totuşi studierea acestui subiect accentuează o posibilă alergie la frivolităţile ludice, nesfîrşite, ale istoriografiei post-moderne.

Acesta este însă un lucru foarte serios. Folosite cu neglijenţă, mărturiile unui stat care a funcţionat pe baza minciunii şi mai ales dosarele otrăvite şi mistificate ale unei poliţii secrete pot ruina vieţi. Pentru a le folosi corect este nevoie de metodele critice cu care de obicei istoricii se apropie de un personaj medieval sau de un pamflet de secol XVIII. Dar lucrînd intensiv cu un astfel de material, şi citind multe alte lucruri bazate pe acesta, aş putea spune cu emfază: se poate face. Nu este adevărat, cum se pretinde deseori, că aceste mărturii sînt atît de falsificate încît nu se poate scrie o istorie reală pe baza lor. Dovezile trebuie cîntărite cu foarte multă grijă. Textul trebuie pus în context istoric. Interpretarea necesită atît distanţare intelectuală cît şi o importantă simpatie imaginativă cu toţi bărbaţii şi femeile implicate, chiar şi cu tiranii. Şi o dată cu aceste vechi şi familiare pedepse poate fi găsit şi un adevăr. Nu unul singur, Adevărul absolut cu A mare, dar totuşi unul important şi real.

Jirina SIKLOVA
profesor, şef al Catedrei de discipline sociale la Facultatea de Filosofie, Universitatea Carolina; autoare a unor studii privind moştenirea comunistă în Cehia şi probleme ale femeii în societatea post-comunistă

Lustraţia sau felul cehilor de a se expune

(fragmente)

Scrisă cu mult timp înaintea revoluţiei de catifea, piesa lui Vaclav Havel intitulată *Ispita* este o farsă tragi-comică despre un savant de la un institut care lucrează pentru a „inventaria expresiile izolate dar alarmante ale unor variate puncte de vedere iraţionale". Dr. Foustka, un nume ceh grotesc pentru Dr. Faust, „în interesul ştiinţei" (ca şi pentru profit personal) semnează un pact cu diavolul, adică cu un om prost numit Fistula, angajat al Securităţii secrete a statului. Cu rădăcini în *Faust*-ul lui Goethe, Margareta este aici înfăţişată asemenea unei secretare capabile care are mulţi iubiţi şi supravieţuieşte oricărei situaţii. În cele din urmă, Foustka îşi găseşte sfîrşitul la un „revoluţionar" bal sindical. Acolo ia foc şi moare fără ca nimeni să acorde atenţie tragediei sale, toţi fiind preocupaţi de propriile probleme. Evident, piesa nu a putut fi jucată în public înainte de 1989, dar mulţi au citit-o şi s-au bucurat de ea sub formă de samizdat.

După ce legea lustraţiei sau a expunerii a fost adoptată în Cehoslovacia în 1990, am jucat cu toţii această piesă. Dar nu mai rîde nimeni acum.

Lustraţia în Republica Cehă este de asemenea o farsă tragi-comică. Cuvîntul lustraţie derivă din latinescul *lustratio*, care înseamnă purificare prin sacrificiu sau prin dezvinovăţire. În alte ţări sînt folosite cuvinte ca „debolşevizare" sau „decomunizare". Lustraţia este procesul de expunere a indivizilor aflaţi în poziţii politice sau economice influente cu scopul de a stabili dacă au avut vreodată legături cu fostul Serviciu de securitate al statului (cu StB, în cazul cehilor). Prin expunerea actualilor şi viitorilor oficiali şi angajaţi ai statului se intenţionează să se stabilească în ce măsură aceştia au colaborat cu fosta poliţie secretă.

Informal, lustraţia apăruse deja în Cehoslovacia înainte de primele alegeri libere din iunie 1990. Fiind prudente cu privire la ceea ce ar fi putut însemna un potenţial scandal politic, toate partidele politice rivale şi-au expus propriii candidaţi chiar dacă numele lor nu apăreau în dosarele StB. Totuşi, partidelor politice nu li se cerea să-şi retragă candidaţii ale căror nume apăruseră pe liste. (...)

Se spune că bătrînul poet grec Homer a murit, într-un acces de furie, cînd nu a putut da răspuns unei ghicitori pe care i-au spus-o nişte copii: „Ghici ghicitoare?" au întrebat ei „Pe cei pe care îi putem prinde, îi omorîm şi îi aruncăm. Pe cei pe care nu îi putem prinde, îi cărăm cu noi." Răspunsul este: puricii. Pe lîngă faptul

SPLENDOARE ŞI MIZERIE ÎN ANUL MIRACOLELOR

că este o ghicitoare pentru copii, povestea mai are şi o altă dimensiune care poate fi aplicată ţărilor post-comuniste în încercarea lor de a se confrunta cu trecutul. Putem să ne confruntăm numai cu ceea ce am reuşit să prindem, să identificăm şi să analizăm. Necunoscutul, ceea ce nu putem prinde, este cărat cu noi ca şi puricii şi nu are cum să fie lămurit pînă nu îl prindem. Prea des uităm că avem acest bagaj în spate, care ne încetineşte mişcările. Sîntem asemenea unei persoane obeze care uită că poartă cîteva duzine de kilograme în plus, că acestea sînt o povară pentru inimă şi că, în cele din urmă, îi scurtează viaţa.

Martin KRYGIER
profesor la Facultatea de Drept, Universitatea New South Wales, Sydney; autor de studii privind societatea civilă şi legislaţia post-comunistă, în special în Polonia

Există constituţionalism după comunism?

Optimism instituţional, pesimism cultural şi dominaţia legii

În cele 27 de ţări post-comuniste, cu 400 de milioane de locuitori, se întrevăd mai multe perspective. Lumea post-comunistă este foarte variată. În diferite zone, cum ar fi unele părţi din fosta Iugoslavie, a vorbi despre dominaţia legii este o fantezie – o fantezie însufleţitoare şi poate roditoare, dar tot o fantezie. În alte părţi, legea ţine deschise opţiuni pentru actori politici sau de alt fel, pentru imaginaţia unui public mai larg. Acest lucru este adevărat, într-o oarecare măsură, pentru Polonia şi Ungaria. Peste tot sînt constituţii şi instituţii legale, dar în multe locuri este evident că legea nu este cu adevărat în mintea tuturor; şi cu atît mai puţin în inima tuturor. Albania şi Bielorusia par a fi acest gen de ţări şi, la fel, în linii mari, este şi Rusia. În Ungaria, pe de altă parte, Curtea Constituţională este, discutabil, cea mai puternică de acest gen din lume, unii ar spune prea puternică, iar judecăţile după lege sînt prea autoritare şi aproape întotdeauna de luat în seamă. Cu toate acestea, în multe aspecte ale vieţii, gustul pentru legalitate nu este puternic deloc şi se dobîndeşte cu greu. (...)

Împreună cu multe alte probleme ale sale, lumea post-comunistă pare destinată să repete toate controversele obişnuite între universal şi particular. Dificultatea constă în faptul că, în starea actuală a experimentului social din regiune, aceste controverse nu sînt numai academice. În ce măsură societăţile care au experimentat comunismul sînt pur şi simplu specimene ale societăţilor *umane* şi nu sînt fundamental diferite – ca rezultat al comunismului, al culturii sau al orice altceva – de astfel de societăţi, oriunde s-ar afla acestea? În ce măsură au rămas ele societăţi poloneze, ungureşti, bulgăreşti etc. care numai au suportat statele comuniste? În ce măsură au devenit „societăţi comuniste"? Ce se întîmplă dacă toate cele de mai sus sînt adevărate, la diferite nivele ale analizei? Se vor despărţi drumurile acestor societăţi, acum cînd forţa unificatoare şi similitudinile *aparatelor* politice comuniste s-au sfărîmat? În ce măsură acele divergenţe vor fi determinate de tradiţii vechi şi variate, de împrejurări actuale, sau de iniţiative noi?

Foarte multe lucruri atîrnă de răspunsurile la aceste întrebări. Există un soi de pesimism care poate aluneca în rasism, pentru a exclude peremptoriu familii de naţiuni de la participarea la importante ocazii instituţionale şi culturale, pe motiv că ele nu sînt obişnuite cu acestea. Condescendenţa şi marginalizarea sînt forme mai uşoare ale aceluiaşi fenomen. Pe de altă parte, numai în cazul în care cultura şi comunismul nu înseamnă nimic, s-ar putea înţelege cu uşurinţă ce poate fi făcut în Polonia, să zicem, fără a înţelege Polonia. Sau pur şi simplu înţelegînd America. Totuşi, multe dintre presupunerile şi ambiţiile celor care transformă instituţiile post-comuniste se bazează pe negări explicite sau, mai frecvent, implicite ale posibilităţii de a exista oriunde particularităţi sociale şi culturale *fundamentale*. Astfel de negări ar trebui să fie justificate, dar nu prea sînt bătătoare la ochi. Dacă comunismul a produs societăţi care erau cu adevărat *sui generis*, cum au pretins unii scriitori, atunci faptul că aceasta este prima tranziţie post-comunistă din istorie are o profundă importanţă. Dacă, totuşi, particularităţi şi tradiţii istorice pre-existente s-au reafirmat din molozul comunismului, atunci cei care vor căuta să înţeleagă prezentul şi viitorul vor trebui să ştie cîte ceva despre aceste particularităţi din trecut.

Încă ne lipseşte o paradigmă teoretică convingătoare în care să se potrivească plauzibil toate aceste variabile; în concluzie, ghicim. Poate că numai asta facem tot timpul. În orice situaţie, indiferent de ce *spunem* noi, cetăţenii din regiune trebuie să decidă ce să facă. Analiza teoretică poate fi de ceva ajutor aici, chiar şi numai pentru a înlătura concepţiile false, dar ajutorul său constructiv rămîne modest, în special cînd se pierde în dezordinea pe care am descris-o. Actorii vor trebui să aleagă încă, iar analiştii vor constata abia mai tîrziu ce s-a întîmplat. Poate că, aşa cum a gîndit Hegel, aceasta este întotdeauna situaţia.

De mai multe ori, dizidenţii regimului comunist au descris situaţia din ţara lor ca fiind fără speranţă şi gravă, sau fără speranţă dar nu gravă, iar uneori – ameţiţi de succes – minunată dar nu fără speranţă. Se pot face paralelisme între situaţii contemporane post-comuniste şi aceste diagnosticuri tragi-comice. Pentru că, după părerea mea, ceea ce merită este: grav dar nu fără speranţă, şi cu siguranţă nu fără speranţă în principiu. Pentru că, atîta timp cît nu există un motiv decisiv pentru a crede despre constituţionalism şi dominaţia legii că se vor stabili cu succes în regiune, trebuie accentuat şi faptul că, în aceeaşi măsură, nu există un motiv decisiv pentru a crede că acestea nu se vor stabili.

Traduceri de
Ramona MITRICĂ

Catherine DURANDIN
istoric; profesor la INALCO, Paris

Un nor prea umflat

Va permite, oare, deschiderea arhivelor fostei Securităţi şi accesul la dosarele personalităţilor o clarificare a vieţii publice româneşti?

Există o problemă de frămîntare colectivă, ca şi cum ar exista un nor negru care ameninţă cu o furtună ce nu a izbucnit încă şi care, aşadar, nelinişteşte, pentru că nimeni nu ştie ce se ascunde în aceste dosare în materie de denunţări ale unora de către alţii. Personal, consider că apariţia unei legi de acces a fiecărui cetăţean la propriul său dosar ar fi o metodă de liniştire a opiniei publice şi de dezumflare, cît de cît, a acestui nor puţin cam prea umflat, de trecere de la mit şi angoasă la lege şi la aplicarea acesteia. Există, inevitabil, riscul recuperării de către presă a acestor informaţii pînă acum secrete: presa are nevoie de spectacol, şi vor exista, inevitabil, şi astfel de spectacole dezastruoase, dar cred că România nu deţine monopolul spectacolelor dezastruoase organizate de presă. În ceea ce mă priveşte, trăiesc într-o ţară cu o istorie contemporană la rîndul ei fracturată de cel de-al doilea război mondial (relaţia cu problema evreiască şi rolul guvernului de la Vichy în colaborarea cu Germania nazistă în această problemă) şi pot spune că dezvăluirea acestei istorii rămase, pînă acum, secretă este, desigur, şocantă, dar produce în acelaşi timp uşurare, ruşine şi cereri de iertare. Consider că România nu va scăpa nici de această ruşine, nici de această uşurare şi nici de această cerere de iertare. Este un proces aproape inevitabil. Important este ca puterea politică, legea, de fapt, să-i protejeze pe cetăţeni împotriva şantajurilor agresive şi interpersonale.

În Franţa, acest proces de „digerare" colectivă a istoriei mai puţin plăcute este terminat?

Nu, şi aceasta dintr-un motiv în acelaşi timp simplu şi complicat: nu este posibilă o curăţare de trecut în măsura în care ideologiile care au produs comportamentele reprobabile din timpul celui de-al doilea război mondial există încă. Există, încă, în Franţa, o dreaptă antisemită, există, încă, dezbateri în acest sens, deci nu avem de-a face cu o **tabula rasa**...

Trecutul nu a devenit încă trecut...

Trecutul există, încă, în prezent. Există dezbateri, certuri, şcoli de gîndire, înfruntări – o dezbatere publică, pluriculturală. Nu există o cultură franceză unică.

Este, aşadar, preferabil ca şi în societatea românească să existe astfel de dezbateri, decît o mitificare a secretului?

Mi se pare inevitabil ca dezbaterea în jurul dezvăluirilor să nici nu fi început, încă, în România. Periculoasă, în România, este nostalgia, foarte vie, a curatului, a purităţii, a Marii Purificări, ca şi o nostalgie a totalităţii. Şi Ceauşescu era obsedat de Marea Purificare atunci cînd a ras o parte întreagă a Bucureştiului pentru a construi un palat cu totul nou, curat, pur. Nostalgia totalităţii şi a unităţii este o nostalgie totalitară. Există, încă, în anumite medii româneşti, o anumită nostalgie a comunităţii unite: ne vom ierta, cu toţii, unii altora, greşelile, ne vom schimba toţi mentalităţile, în acelaşi timp, în acelaşi sens. Este, acesta, un comportament cu totul opus unei dezbateri democratice, care trebuie să aibă în centru individul şi, prin urmare, pluralitatea.

Au intelectualii un rol de jucat în acest proces?

Dacă vorbim despre intelectuali în mod global, mergem într-o direcţie greşită. Cred că fiecare intelectual trebuie să îndrăznească să se definească pe sine, să se individualizeze. Nu pentru că este intelectual trebuie el să aparţină la o comunitate ce se exprimă într-un singur glas: „intelectualii români". Cu ocazia colocviului organizat, la Sibiu, de Fundaţia Culturală Română, s-a discutat, printre altele, şi despre responsabilitatea intelectualilor. Am fost oarecum surprinsă de deriva moralizatoare a discursurilor, ca şi de o anumită tendinţă de impunere a unor tabuuri. Există, de pildă, un tabu în ceea ce priveşte comunismul. Cred că, în acest caz, este vorba de o atitudine de autoapărare, de o atitudine intelectuală de autocenzură, foarte periculoasă, în măsura în care trebuie făcută o decriptare a istoriei comunismului românesc, dar şi a filosofiei subiacente a comunismului, ca şi a comunismului occidental, care a avut un rol politic şi ideologic foarte important în timpul războiului rece. Nu putem să azvîrlim toată această istorie pe fereastră spunînd: s-a terminat, era ceva rău, pe care trebuie să-l condamnăm din punct de vedere moral. Actorii comunişti ai răului trebuie condamnaţi nu numai din punct de vedere moral, ci şi fizic, dar nu putem formula o judecată globală şi morală în ceea ce priveşte o ideologie.

Convorbire realizată de
Bogdan GHIU

O întîlnire fără concluzii

Parcă niciodată n-am scris la fel de repede şi de mult într-un timp atît de scurt. Acasă, cînd mi-am desfăcut valiza, camera s-a umplut de petice de hîrtie, de toate dimensiunile şi în toate culorile. De o săptămînă mă căznesc să le grupez, să le obişnuiesc cu ordinea severă a bibliotecii. Mă-ntreb, cu sinceritate vinovată, cîtă amăgire şi cît eşec se regăsesc în tentativa mea de a pune laolaltă însemnările răzleţe ce păstrează fragmente de discurs academic, ricane aruncate peste umăr, întrebări suspecte de inocenţă, replici de ton înalt şi... reproşuri la adresa lui Platon. Culeg la întîmplare, pentru un exerciţiu de memorie: Claude Karnoouh pledînd teatral (şi cu barbă!) pentru originea greacă a „multiculturalismului", Aleš Debeljak – cu voce de rebel – tunînd împotriva amoralităţii intelectualului est-european, Martin Krygier – el însuşi un paradox fiziologic după nopţile de nesomn – luînd hotărît partea neoscolasticilor în disputa cu eseiştii de toată mîna, Peter Gross ochind California de la distanţa de tir a Europei Centrale, Catherine Durandin jucînd cu aplomb rolul Mariannei dinaintea anglofonilor, Adam Czarnota – convins, între altele, că restul nostru de demnitate naţională are sorginte poloneză – provocînd recursul la democraţia constituţională. Ce selecţie imperfectă!

Ne-am înţeles şi, pe rînd, admirat pentru că am ştiut să discutăm cu tact, cu fineţe de mătase, despre frustrările profunde şi acide cărora trebuie să le facem faţă. Neputinţele noastre, fie ele metafizice sau banale, au sunat la fel în orice limbă şi în orice intonaţie, chiar dacă ne separau biografii sau istorii naţionale complicate. Fiecare a ciupit, cu succes, coarda sensibilă a solidarităţii intelectuale, căci – fapt rar într-o lume pusă pe alergătură – ne-am simţit împreună tocmai fiindcă eram diferiţi. N-am ajuns la nici o concluzie, n-am decis nimic – în afară, poate, de o nouă revedere. Şi este destul.

Mihai Răzvan UNGUREANU

Scrisori întredeschise

Dragi prieteni,

Ca amici ai paginii 12 (dar parcă numai ai ei!) credem că scrisoarea pe care vi-o încredinţăm s-ar potrivi, chiar şi fragmentar. Vreme de cînd am primit-o a trecut, dar ni se pare la fel de savuroasă (nu ştim dacă suntem subiectivi). Credem că Tudor Muşatescu ar fi scos ceva din ea, eventual cu ceva informaţii despre personaje.

Este vorba de mama (respectiv soacra) noastră care de aproape un an a rămas văduvă şi care, după o perioadă foarte grea alături de soţul bolnav, încearcă să-şi găsească un modus vivendi, să-şi învingă fobiile şi temerile (de singurătate, de hoţi, de bătrîneţe etc.), înconjurîndu-se de oameni, trăind intens clipa, observînd şi amuzîndu-se (amuzîndu-ne şi pe noi).

Dacă textul este pe gustul dvs. (ceea ce ne-ar bucura), probabil că numele ar trebui înlocuite cu iniţiale... Noi le-am lăsat, pentru că şi sonoritatea lor dă contur personajelor ghicite dincolo de rînduri. Nouă ne e greu să ne detaşăm, cunoscîndu-le, dar aşa intuim. Pentru confirmarea autenticităţii (nu ştim cum se obişnuieşte), vă trimitem şi o copie. Originalul îl păstrăm, fiindu-ne prea drag.

Cu respect,
Mihai şi Olea Pascu

19 August

Dragii mei,

Credeam că vă scriu mai repede, mai ales că aveam mare poftă de bîrfă după ce au plecat musafirii, dar au reapărut chiriaşii şi şi-au luat lucrurile, mai e de cărat doar pianul. Au stat pînă în ultima zi, adică joi, şi atunci au plecat la Băleşti la o vînzătoare de la chioşcul lor (magazin, cum susţin ei).

Apoi am fost foarte ocupată cu taxa Băsescu. D-nul Virschi mi-a dat banii (21.000) şi a zis că-i foarte simplu, mă duc la CEC şi spun pentru ce sunt banii şi-mi dă o chitanţă. Ajunsă la CEC, am constatat că trebuie să ştiu şi numărul maşinii aşa că am plecat (nu ştiam). I-am dat seara telefon d-nului Virschi şi a doua zi iar la CEC. M-am dus la ghişeu şi mi-a dat un formular cu faţă şi dos, pe care trebuiau scrise tot felul de date de pe certificatul de înmatriculare pe care nu-l aveam la mine. Aşa că azi am plătit în sfîrşit taxa.

Cu cuscrii n-a fost greu, că ei dorm mai ales ziua, noaptea au insomnii, adorm spre ziua şi uită şi luminile aprinse. Orelica e foarte bine, dar Rizu s-á cam păncit, a observat şi d-nul Virschi, deşi n-a stat cu ei decît pînă la gară. Eu aş avea un sac de observaţii, dar mă abţin.

Daca vă luaţi alt frigider să luaţi de alea noi care se decongelează automat.

Peste două zile sosesc Buturenii, adică joi. Curat am, rufele le-am spălat şi călcat, loc este acum destul. Cred că o să ne ducem şi la cimitir, sper că stau mai mult. Am vorbit cu Nuna la telefon şi a zis că la venire nu opresc în Bucureşti, poate la întoarcere.

Pomana, adică slujba de pomenire şi masa o să fie în prima sîmbătă din septembrie pentru că se face înainte de a se împlini anul. Florile care le-am pus la cimitir nu au înflorit încă, în schimb ricinul e mai înalt decît crucea şi făcut flori, am fost şi cu Orelica acolo.

Via a început să se coacă. Cea altoită n-a fost niciodată aşa de frumoasă cu struguri mulţi şi zdraveni. Partea proastă este că au apărut graurii la doamna Guţă. Eu am mai cumpărat o bucată de folie, dar îmi pare cam devreme să o acopăr. Mai stau seara prin grădină.

Nic nu mai e la garda financiară, a dat un concurs la Bucureşti şi acum e director la filiala Bancorex Tg-Jiu, acum s-a înfiinţat. Lucica e foarte ocupată că are nuntă în vecini şi ea e cu torturile. Se mărită şi Oana, fata d-nei Iliescu, m-au invitat şi pe mine, dar m-am scuzat cu doliul.

21 August

Nini cu Marioara şi mai rar Gica trec des pe aici. Cînd vine şi Gica e încurcătură mai mare că nu face pauze la vorbă, aşa că într-o dimineaţă, în loc de cafea, am turnat vin în lapte şi a ieşit o brînză mov, cu care am îmbătat găinile. Nini zicea că are el un prieten la Faur care face cazanele de inox, am zis că dacă se poate să-mi facă şi mie pentru bani să vă dea vouă telefon.

Buturenii au dat telefon că vin vineri, au luat biletele.

Aseara m-am încuiat bine, de dimineaţă am constatat că am dormit cu geamul deschis.

Vă mai scriu eu, nu trebuie să răspundeţi. Am citit undeva că şi scrisorile sînt bune ca să nu te ramoleşti (prea tare), deci fac terapie.

Vă sărută,
Mama

***N. red.**: Fiindcă nu ne-aţi cerut cu fermitate să renunţăm la numele reale, nu am făcut-o, considerînd şi noi că „sonoritatea lor dă contur... etc.".*

Continuitate, nu ai un nume mai scurt?

Secretariatul nostru de redacţie nu se va supăra, sper, dacă îi voi atrage atenţia că s-a dovedit uşuratic cînd, în urmă cu două săptămîni, pentru a-şi prezenta scuzele cuvenite în faţa unei erori de corectură, a găsit liniştitoarea formulă conform căreia cititorii îşi vor fi dat seama, singuri, că o scrisoare de amor era datată 1932 şi nu 1992, cum apăruse. Eroarea aceea mi se păruse nu numai benignă, ci chiar inspirată; simplu cititor al revistei noastre, cum sînt totdeauna vinerea, scrisoarea lui Nicu din Tmş. către Norica din Vaslui o parcursesem în doi peri, cu crescîndă încîntare: erau suficiente amănunte – filmele citate, de pildă – ca să-mi dau seama că nu sîntem la 1992, dar atmosfera şi nivelul sentimental, „eternitatea" epistolei către o iubită nu mă făceau să mă cred în urmă cu 60 de ani. De ce numai Shakespeare ar fi contemporanul nostru şi Ghiţă Popîndău, nu?

O întîmplare cu sensul la urmă – cum ar zice, rece, Al. George – m-a adus a doua zi după apariţia acelei precizări a „Dilemei" din pag. 12 în faţa unui text dintr-un cu totul alt registru al ideilor gingaşe, mai mult decît gingaşe, direct dramatice, care mi-au dat acelaşi sentiment de nemişcare a vremurilor ca o banală „lettre d'amour" de la '932. Iată-l – însoţindu-l cu păcătoasa plăcere de a-l transcrie fără a-i da imediat numele autorului, cartea în care a apărut, anul cînd a fost scris, lăsînd curată şi întreagă vibraţia continuităţii, cu obligatoriul ei sarcasm:

„Mă cuprinde uneori un fel de silă de viaţă. În ultimul timp parcă tot mai des. O indiferenţă şi o oboseală fără motive aparente. În realitate îmi dau seama că e un dezgust de toate cele ce se petrec, o imposibilitate de acomodare şi de urmărire a vertiginoaselor transformări. Poate nici o generaţie n-a trecut prin mai multe şi mai radicale evenimente exterioare şi interioare. De azi pe mîine se răstoarnă toate: valori, oameni, instituţii. ajungi să nu mai poţi crede în nimic. Ce-a fost mare ieri, azi e zero; ce-ai iubit ieri, trebuie să urăşti azi; ce-ai respectat ieri, se cere să huiduieşti azi. În toate domeniile – spirituale şi materiale. România mică, război balcanic, război mondial, războiul unirii, ocupaţia germană, România mare, socialism, umanitarism, Liga Naţiunilor, regenţă, carlism, legionarism, asasinate medievale, pierderea..., Ardealul de Nord, România mijlocie, prăbuşirea carlismului, totalitarismul legionar. Toate astea în mai puţin de 30 de ani. Şi fiecare din astea vrînd să transforme şi fizionomia morală a omului, să impună alte valori, să dărîme tot ce a fost. Se clatină şi se zdruncină încrederea în însuşi rostul omului pe lume. Dacă nu poţi avea nici un ideal, de ce să mai trăieşti? Ce valoare mai are viaţa în astfel de lume?"

Şi o săptămînă mai tîrziu – nu, nu-i jurnalul lui Sebastian:

„Nu pot scrie nimic. Nici măcar o însemnare. Mă simt parcă inutil într-o lume smulsă din făgaşurile ei. Am trăit prea mult – asta mi-e impresia deseori. Un om nu poate trăi atîtea transformări esenţiale cîte a îndurat generaţia mea. (Ei, nu!? – singura paranteză pe care mi-o permit, *n.mea*) Ajungi să nu mai ştii pe ce lume eşti. Sînt momente cînd confunzi ceea ce ai visat sau ai închipuit în trecut cu ce ai trăit aievea. E o viaţă aproape neverosimilă, fireşte dacă vrei s-o înţelegi şi s-o adînceşti, nu să te mulţumeşti a o trăi animalic, lăsînd-o să treacă peste tine fără să-i înregistrezi decît sbuciumările stomacale."

M-a adus în faţa acestor texte – deschizînd într-un elan de bibliotecă, (există încă astfel de sentiment) ediţia Gheran a operelor lui Rebreanu, la 1981 – articolul de mare prospeţime al d-lui Sorin Alexandrescu din **Dilema** nr. 244, care, după îndelunga tăcere şi canonizare prin şcoală şi bacalaureat a „Răscoalei" şi a lui „Ion", două monumente indiscutabile, dar „închise", vede în „Gorila" un roman excelent care ar trebui să schimbe lumina asupra operei, aşa cum o cred, minoritar în opinie, de mult; am deschis deci la capitolul „Romanul romanului" şi am găsit aceste două însemnări din „jurnalul" său, în octombrie 1940, la o lună după instaurarea statului naţional-legionar, la doi ani după apariţia „Gorilei", prost primită de critică, respinsă, atunci şi încă alţi 50 de ani, atît de dreapta extremă cît şi de stînga nu mai puţin, romanul cu adevărat vizionar (în pofida romanţiozităţii stilistice), capabil să lanseze, înaintea „Rinocerilor" ai altui bucureştean, animalul emblematic pentru tot ce va trăi lumea sfîrşitului de mileniu: „Gorila nu este un personaj propriu-zis, ci simbolizează pacostea care a fost pentru ţara noastră politica... Caracterizarea Gorilei (respectiv Politica) o redau îndeosebi două manifestări: naţionalismul cu pumnii în piept şi falsa democraţie", va explica el la apariţia cărţii, inutil atunci, covîrşitor de adevărat azi, covîrşitor de banal, pînă la această silă în care văd locul unde contemporaneitatea se îngînă cu eternul, iar noi murmurăm: „parcă-s scrise azi". Să fie acesta numele mai scurt, în 4 litere, al continuităţii pline de vocale şi consoane?

Radu COSAŞU

Bazar

Matrimoniale inginereşti

Anunţurile din paginile de publicitate ale cotidianelor rămîn cea mai vie radiografie a unei lumi în vădită foială şi nesiguranţă. Oamenii vînd, caută, cer şi primesc lucruri, servicii şi sentimente tot mai neaşteptate, uneori – în formule tot mai neobişnuite. Sigur, se caută şi se oferă în continuare apartamente sau slujbe de secretar. Pe lîngă acestea, însă, ochiul ţi se poate bucura de rînduri mult mai inedite: *„Herşcovici, inginerul liniştit, vîrsta 39 ani. Pretenţii: corectitudine, delicateţe. Preferinţă – evreică."* Anunţul de mai sus, din cotidianul *Naţional*, se integrează, evident, la *matrimoniale*. Este interesant de observat că, în locul genericului intelectual apare clar şi din capul locului, *„inginer"* : o profesie, pe vremuri, de foarte mare viitor, pentru unii – semn de seriozitate şi stabilitate; pentru alţii – sursă a unor binecunoscute bancuri. Herşcovici nu este singurul inginer care doreşte să-şi găsească jumătatea. El este dublat de *„Ingineri cu umor – bucuria fetelor! Nicuşor (55) – povestitor îndrăgit; Mircea (39) cuminte, liniştitor."* (Anunţ apărut tot în *Naţional*) Dacă *Mircea* merge pe linia lui *Herşcovici* fiind nu doar *liniştit*, ci *liniştitor* (adică avînd capacitatea de a-şi transmite liniştea şi altora), *Nicuşor* (a sesiza alintul) e o Şeherezadă tehnocrată. Dacă, pentru femei, una din principalele calităţi cerute de anunţuri este cea de *gospodină*, la bărbaţi se pare că, pe primul loc, stă *liniştea*. Probabil că asta înseamnă să fii un individ de casă, mulţumit să-şi citească ziarul la gura sobei. Şi să povestească, tot la gura sobei.

Totuşi, nu toate matrimonialele sînt la fel de particulare. Unele din ele nu apreciază omul şi însuşirile sale, ci cantitatea: *„112.000 femei + 130.400 bărbaţi = sex, căsătorie, aventură. Formează (01)-892.101444."* Aceste fabuloase cifre reprezintă, probabil, numărul de solicitanţi ai unei agenţii matrimoniale. Se poate observa că, în ciuda faptului că, în general, se spune că sînt mai multe femei decît bărbaţi – aici solicitanţii – bărbaţi sînt mai numeroşi. Ori sînt mai îndrăzneţi, ori au, precum inginerii, mai multe dificultăţi în a-şi afla perechea... Cert e că li se oferă trei categorii de uniuni: *sex, căsătorie* şi *aventură*. Interesant este capitolul *aventură*, care te poate dûce cu gîndul departe. Şi care nu se asociază nici cu *sexul* nici cu *căsătoria*.

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
cartea care dăinuie

În librării
două auxiliare didactice
HUMANITAS EDUCAŢIONAL

Educaţie civică / clasa a III-a
Caietul elevului
6.900 lei

●

Limba română / clasa a V-a
Caietul elevului
12.900 lei

Pentru reduceri de preţ, vă rugăm
să contactaţi Editura Humanitas
la tel. 01/222.66.23 sau 222.85.46 / int.25.

„Crucea Secolului“ de Paul Neagu – troiţa pentru trecătorul grăbit –

Scriu de fapt sub un dublu îndemn: cel al geniului creator al sculptorului şi cel al geniului interpretativ (folcloric) al conaţionalilor mei anonimi. La nici cîteva zile după inaugurare îmi este dat să aud: *„Un nasture dle“* (în fond episodul secund dintr-un serial; în primul o păţise piaţa însăşi îndată după rebotezarea ei devenită în gura lumii *„aviatorul Charles De Gaulle“*...). Mă surprind gelos pentru o clipă pe simplitatea acestei observaţii – ca dovadă că Mitică e contagios şi ubicuu manifestîndu-se cînd şi unde nu te aştepţi. Băşcălia funcţionează la noi ca un anticorp în faţa lucrurilor care apar ca fiind prea grave şi ea poate trăda, dincolo de geniul „hermeneutului“, o anume subtextuală simpatie. Ghicesc în această exclamaţie omologarea unei apariţii e drept prea bruşte, apariţia unei noutăţi într-un oraş în care, în materie de artă „de for“, nu s-a întîmplat mai nimic care să-l imunizeze lent pe eroul nostru. De această ironie spontană şi irepresibilă nu scapă nici ororile monumentale ale României postdecembriste produse ale autonomiilor locale, fie la Cluj, fie la Timişoara, nici memoria eroilor masacraţi a doua oară de sabia kitsch-ului care-i reprezintă. Mitică este însă un european... Nici o statuie nu cred că a scăpat de acest gen de folclor nici la Roma, nici la Paris... În Piazza Navona alegoriile *Fîntînii celor patru fluvii* comisionate de Papa Inocenţiu X lui Bernini sînt citite ca o spaimă provocată de cupola şi turnurile bisericii Sant Agnese proiectate de Borromini... Nu au scăpat de muşcătură nici cele de la Universitatea capitalei noastre, nici chiar venerabila *Coloană fără de sfîrşit* cînd era comparată cu existenţa poporului român sau cu politica partidului... Ce nu cred totuşi că ştia Mitică e că el făcea, în cazul lui Paul Neagu – părăsind tradiţia – o observaţie „modernă“ şi foarte puţin neaoşă. O observaţie „pop“ şi l-am putea numi Mitică „Pop“ pe criticul laconic al unui superb monument. Pop arta americană a obişnuit ochiul american cu ieşirea din scară... Sandwich-uri, becuri, chiştoace de ţigări măsurîndu-se în metri, sau o crosă de baseball de cca 30 de m l-au făcut celebru pe Oldenburg... aşa cum zgîrie norii Manhattan-ului rămîn cuburile supradimensionate ale jocurilor noastre din copilărie; cuburile unei copilării a umanităţii... Ba chiar un artist european – D. Gnogli – a pictat nu o dată nasturi uriaşi... Ei bine, ar răspunde incorijibilul interpret, un nasture pictat mai merge, dar...

Proiectul artistului îşi începe cursa cu obstacole în primăvara lui '90, cînd Paul Neagu era invitat la Ministerul Culturii pentru a i se face oferta de a medita asupra unui monument de pomenire a morţilor revoluţiei. Proiectul suportă o metamorfoză de parcurs ale cărei motive ne rămîn necunoscute. În primul desen trimis, două lentile convexe adosate în care erau practicate aceleaşi goluri ale crucii de azi... Prejudecata noastră nemărturisită atunci era că monumentele pe care Bucureştiul le aştepta – pentru care se lansase un amplu concurs naţional cu peste 100 de idei – erau tocmai cele care anticipaseră în atelierele sculptorilor noştri sacrificiul morţilor din decembrie. Autenticitatea lor se lasă cîntărită în fond cu şi cu profeţia lor... Dintre toţi cei invitaţi doar Ion Nicodim şi Paul Neagu acceptaseră oferta... O întreagă istorie de aproape o jumătate de secol a monumentalisticii româneşti fusese hotărîtă prin concursuri avînd drept coautori nesemnaţi comisiile de avizare... Cînd primise oferta pentru Coloana de la Tg. Jiu, Brâncuşi avea răspunsul în atelierul său de aproape 20 de ani.

Cei cărora ne place să credem că nimic nu este întîmplător sau că hazardul e doar o enigmă încă nedezlegată nu vom trece cu vederea coincidenţele care însoţesc evenimentul. Paul Neagu se naşte pe vremea şantierului de la Tg. Jiu pe cînd Brâncuşi lucra deja la poartă şi la Masa Tăcerii... Îşi inaugurează monumentul cînd „mătăniile“ lui – cum îşi numea Coloana gorjeanul întors şi el acasă... aşteaptă să revină la locul lor în „stolul vertical de păsări“... cînd în fond Coloana e tot în şantier. În ambele cazuri operele pleacă de la cei 1.000 de morţi din 1916 şi 1989... „Am dorit să-i mai spun şi «Crucea Plîngerii» mărturiseşte artistul la inaugurare“. Vorbind despre disc ca despre o plinătate suplă, observă încă Paul Neagu, în ea crucea săpată clipeşte, mişcarea noastră împrejur dă viaţă acestor obturaţii, aceşti ochi ai plinului prin viaţă tocmai prin absenţă bronzului. E Crucea pentru „spectatorul grăbit“ amintind ilustrul experiment al Şoselei Prieteniei (Ruta dell Amistad – 1968) de la intrarea în Ciudad de Mexico, flancată de sculpturi colosale destinate să fie văzute din maşină cu coada ochiului...

Decupată în miezul *materiei Crucea Secolului* este *golul „Coloanei“ pusă în cruce*. Din profil, discul restituie silueta *„Peştelui“* lui Brâncuşi, ţîşnirea lui în spaţiu... şi nu vom insista asupra consubstanţialităţii Crucii cu peştele ICHTYS-ul creştinilor din era persecuţiilor, temă frecventată pînă la epuizare de hagiografii actuale... Crucea vertebrează simbolic şi morfologic, sculptural această emblemă a discului consacrată a luminătorilor. În fond sfericitatea aştrilor zilei şi nopţii umanitatea a perceput-o mereu aplatizată: de la Ra al Egiptului reprezentat ca un disc solar încoronîndu-l pe Osiris, pînă la desenul infantil... Artistul însuşi gustă „amănuntul“ că ceremonia s-a desfăşurat între evenimentul cosmic al eclipsei totale de lună şi echinocţiul de toamnă. În noaptea de marţi 16 septembrie artistul filmează eclipsa, se joacă observînd prin fantele discului spectacolul astral – răsplată poetică pentru o aşteptare de şapte ani...

„Cosmic“ în această amplasare este efectul provocat de ordonare a unui spaţiu. Artistul îl cosmicizează fixîndu-i omphalosul... Cosmic în forma propriu-zisă este respectul unei imemoriale convenţii. Am fost să o privesc noaptea, Crucea Secolului lui Neagu. Prin fantele crucii stelele firmamentului irump asemeni celor din mozaicul ravenat al Gallei Placidia.

E un „nasture“ dragă Mitică, e adevărat, sau o fibulă poate căzută de pe anteriul unui zeu întîrziind la noi în săptămîna miraculoasă din decembrie '89.

Coriolan BABEŢI

Simpozion de filozofie

Facultatea de Filozofie a Universităţii Bucureşti organizează în perioada 3-11 decembrie 1997 un simpozion de filozofie care cuprinde nouă secţiuni: Istoria Religiilor; Constantin Noica; Epistemologie şi Filozofia Ştiinţei (temă: Adevărul); Logică (temă: Adevărul); Ontologie (temă: Apofaticul ca modalitate ontologică); Fenomenologie; Estetică fenomenologică; Filozofie morală (temă: Etici contemporane); Filozofie politică. Participanţii trebuie să fie studenţi. Comunicările trebuie să se încadreze în timpul de 15 minute (maxim opt pagini dactilografiate la două rînduri). Lucrările vor fi trimise în regim recomandat pînă la data de 5 noiembrie la adresa: Miruna Cazaban-Tătaru, Str. Domniţa Anastasia nr. 17, et. 6, ap. 19, sect. 5, cod 70623, Bucureşti, tel. 6146132. Lucrările neselecţionate nu vor fi returnate. Pentru studenţii din provincie cheltuielile nu vor fi suportate de organizatori.

Cronica literară de tranziţie

Noi, scriitorii ardeleni

Cartea lui Liviu Maliţa* (*„tînăr cercetător“*, e tot ce ne spune despre persoana sa prefaţa, altminteri excelentă, a lui Mircea Zaciu) e de o temeinicie ardelenească. Cu minuţioasa răbdare a unui castor şi blînda vigoare a unui elefant, autorul răscoleşte biblioteci, arhive, colecţii de ziare sau de documente, acte de cancelarii, statistici, scrisori – spre a recompune imaginea, obiectivă şi subiectivă, a scriitorului român din Ardealul interbelic. Corpul de note din subsolul studiului său e atît de extins, încît îţi duce gîndul la păienjenişul de cabluri, conexiuni, transistoare, condensatori şi rezistenţe din spatele panoului lucios al cutărei scule electronice.

Cu „şurubelniţa“ în mînă, voi desface cartea în piesele componente, întru lămurirea cititorului. Liviu Maliţa se întreabă, pentru început, de unde provine omul de litere ardelean şi constată că *„prioritar, din mediul ţărănesc“* (p.35). De aici, şi o anume direcţionare a sa: el e, primordial şi etimologic, *„cel ce scrie, cu plată, scrisori, petiţiuni etc. pentru aceia care nu ştiu carte“* (p.37) şi va intra în literatură animat de idealuri morale, civice şi politice. Ce studii are condeierul interbelic de sorginte transilvană? Doar unul din 5 nu e licenţiat. După 1918, validarea sa socială e superioară, e în *„avangarda clasei urbane româneşti embrionare“* (p.47), ţine de elita timpului. Se produce o schimbare de hegemonie, rolul Budapestei scade, creşte fascinant cel al Bucureştiului. Vechiul Regat dă şi primeşte scriitori. Întîlnirea cu politicul e inevitabilă. Liviu Maliţa trece în revistă atitudini polare: propovăduirea izolării de politică (murdară, „otrăvită“, duşmana culturii – v.p.54), şi, în partea cealaltă, îndemnul la implicare. Capitolul respectiv nu omite riscurile şi degradările (*„prostituţie artistică“*, p.63) ce-l pasc pe scriitorul ieşit în agora.

A doua secţiune (*Pîine şi literatură*) ar fi putut fi şi prima, în ordinea dictonului (*primum vivere...*). E pusă chestiunea: din ce trăieşte un scriitor. *„Scrisul... nu reprezenta încă, în România, o întreprindere rentabilă nici pentru scriitor, nici pentru editor. Ideea însăşi a rentabilităţii scrisului părea la acea dată, în cultura română, o curiozitate“* (p.77). Liviu Maliţa vine cu cifre şi costuri, iar concluzia e netă: fără o altă sursă, condeierul nu rezistă. De ce? Mai întîi, pentru că nu se citeşte. În 1930, N.T.Ioaniţiu, directorul Editurii „Cartea Românească“ apreciază la 40-50 de mii numărul cititorilor de literatură. Poezia ieşea sub 1000 de exemplare, iar un succes de proză urca la 5-6000. Editurile, în primul deceniu interbelic, sunt puţine şi „improvizate“ (p.89). Ele încurajează un *„ospăţ al diletantismului“*, habar n-au nici de criterii axiologice, nici de ceea ce se cheamă azi marketing sau strategia lansării şi a vînzării. Situaţia se schimbă însă masiv în anii '30: acum *„editorii licitează operele încă virtuale ale scriitorilor şi le plătesc cu mult înainte de a fi concepute; cărţile se desfac cu o facilitate comercială uimitoare“* (p.91). Dar, cu cîteva sonore excepţii, literatul român (din Ardeal sau nu) rămîne tot sărac. Capitolul *Scriitori de duminică* reia subiectul, cu un surplus de citate, mărturii, atitudini, pînă la redundanţă (accentuată, încă o dată, în capitolul *„...tristă meserie“*, care reproduce răspunsurile la o anchetă din *Vremea*, 1929: dacă scriitorul trebuie să mănînce de două ori pe zi). Soluţia de a practica gazetăria e, în genere, în epocă, prizată ca întristătoare: vulgarizare, plafonare, efemeritate etc. (p.110).

A treia parte cată să desluşească, în esenţă, statutul social şi existenţial al scriitorului. E scrisul un „tabiet“, o meserie, un bovarism, un apostolat? Ce înseamnă aici profesionalizare? Doar „cantitate“ (de la Jules Renard citire, urmat de Guénon şi Camus)? Solidaritatea de breaslă înseamnă ceva? Liviu Maliţa zăboveşte aici asupra hărţuielilor reciproce dintre scriitori (Pamfil Şeicaru/Rebreanu, Bogdan-Duică/Blaga ş.a.) şi asupra alcătuirii Societăţii Scriitorilor Români. Remarcă apoi predominanţa Bucureştiului în materie de viaţă culturală, în vreme ce în Ardeal se instalează un *„provincialism acultural, suficient şi găunos“* (p.143). Lucrurile se mişcă, însă, şi la mijlocul celui de-al doilea deceniu interbelic, Transilvania e un focar de creaţie; din 1936, fiinţează şi *Asociaţia Scriitorilor Români din Ardeal*. Scriitorul se bate pentru un prestigiu social sporit; faţă de inerţia şi indiferenţa statului e mereu vituperant, ajungînd, la sfîrşitul perioadei, dacă e să-l credem pe Rebreanu, la oarece succes (p.154).

Lupta se dă între profesionismul literatului şi amatorismul publicului. În Transilvania, imaginea publică a scriitorului e îmbinată mitologic cu cea de tribun, bard, profet. (Fronda şi boema sunt ale Sudului.) Pe urmele lui Pierre Bourdieu, Liviu Maliţa descifrează pe acest palier o ambiguitate funciară a condiţiei scriitoriceşti. Omul de litere tinde simultan şi spre reprezentativitate (rolul colectiv, lider) dar şi spre singularitate (excepţie, unicat). Conştiinţa sa navetează între turnul de veghe şi cel de fildeş, între cîmpii bătăliilor telurice şi cîmpii Elizei. O altă dualitate dezbătută în epocă e raportul muncă/talent, geniu sau artizan, inspiraţie sau transpiraţie. Nu lipsesc polemicile pe dialectica naţional/universal, tradiţie/modernitate, Apus/Răsărit (p.168 şi urm.).

Cum e, deci, scriitorul ardelean interbelic, după Liviu Maliţa? Atras de confortul vieţii burgheze, spirit rebel, dar nu turbulent, reformist, dar nu revoluţionar, mistuit de credinţă naţională, de scopuri umanitare, misionar; conservator în opinii, pătimaş, discret cu sine; neîncrezător în „-isme“, *„ca ardelean, îi lipseşte incertitudinea; ca artist, are un spirit neliniştit“* (p.179). El, ca parte în corpul elitei, se simte creator şi emiţător de valori (p.181).

Cu precedente puţine (în lucrările lui L. Volovici şi M. D. Gheorghiu), insolita carte a lui Liviu Maliţa (căreia-i reproşez doar unele dublaje tautologice) e mai mult decît meritorie şi aş propune-o de pe acum pentru un premiu (al Uniunii? al Academiei? vom vedea). Titlul ei, în fond, ar fi putut fi *Eu, scriitorul / Noi, scriitorimea*, aşa cum şi investigaţia basculează între viziunea *tagmei* şi a *insului*, a standardului social şi individual. De asemenea, aş observa că, bună ca o convenţie de lucru, restrîngerea la spaţiul transilvan nu e cu nimic frustrantă în planul ideatic. Ne regăsim, clujeni, ieşeni sau bucureşteni, în problematica volumului, iar în privinţa actualităţii frămîntărilor, pe altă treaptă a spiralei, nu mai e nevoie să insist.

George PRUTEANU

*) *Eu, scriitorul – Condiţia omului de litere din Ardeal între cele două războaie*, prefaţă de Mircea Zaciu, col. „Bibliotheca Rerum Transilvaniae“, XV, Centrul de Studii Transilvane, Fundaţia Culturală Română, Cluj, 1997, 288 p., 12.000 de lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătăţii

Toamna albastră a cardiologilor

Pentru lumea medicală, toamna nu înseamnă doar frunze veştede răvăşite de vînt şi amurguri bacoviene. Poezia cerului plumburiu rămîne o amintire liceană care păleşte treptat, în ritmul examenelor şi concursurilor, pînă ce se pierde cu desăvîrşire în prozaica morgă de profesor universitar... Pentru medici, toamna este înainte de toate, anotimpul congreselor şi conferinţelor, manifestări cu caracter naţional ce presupun scurte migraţii ordonate pe specialităţi. Cu mic, cu mare, reumatologii s-au strîns la Timişoara, cardiologii la Bucureşti. Dacă nu se desfăşoară în oraşul de reşedinţă, o astfel de plimbare te costă aproape un milion de lei, incluzînd taxa de participare, cazarea şi transportul.

Dar merită. Nu pentru punctele adunate la catastiful Colegiului medicilor, ci pentru golul lăsat în suflet la pierderea inefabilului atunci cînd te-ai hotărît să te faci doctor. La congrese revezi colegi de facultate, apreciind, de la an la an, atît grosimea taliilor şi întinderea cheliilor, cît şi avansarea în grad sau pe scara socială: **Cielo** în loc de **Dacia**, cazare la hotel şi nu la cămin, toalete noi şi nu cele de anul trecut. Apoi, fiecare seară este însufleţită de cocktail-uri date de firmele de medicamente, care oferă cu sinceră generozitate mîncare şi băutură celor fără de care cifrele lor de afaceri şi-ar pierde zerourile de la coadă. Plimbările „intercity“ ajută şi la cunoaşterea frumuseţilor patriei. Nu degeaba ne dojenea Odi că vrem să plecăm prin lume înainte de a epuiza spaţiul carpato-dunărean...

Şi iată că am ajuns la *end-point*-ul de netăgăduit al congreselor: să primim şi noi, enoriaşii de rînd, duh de cunoaştere mai presus de fire direct de la preafericiţii care s-au luminat prin străinătate, anul acesta la Stockholm, oraş ce a găzduit marele sobor al cardiologilor de pretutindeni. Aflăm despre medicamente care costă 2000 de dolari doza, de proceduri intervenţionale care salvează vieţi cu preţul altor mii de dolari, de ulimul răcnet în materie de aritmologie sau de importanţa prevenţiei active a maladiilor cardiovasculare şi multe alte lucruri, toate foarte interesante. Rămînem *bouche-bée* cînd aflăm de exemplu, că medicamente pe care eram învăţaţi din tată în fiu să le prescriem de regulă în hipertensiune sînt spaima americanilor de cîţiva ani încoace, că studii clinice de prestigiu sînt puse la îndoială de chiar autorii lor, reputaţi cardiologi de peste ocean, sau că o meta-analiză este considerată de unul dintre aceştia nici mai mult, nici mai puţin, decît o «bouillabaisse».

Să mai amintesc de lucrările prezentate, mai aproape de realitatea spaţiului nostru geopolitic. La microfon, în faţa proiectorului de diapozitive sau în faţa posterelor, fiecare colectiv îşi arată măiestria în prezentarea propriei experienţe, în evaluarea tratamentelor de ultimă oră pe loturi mici de bolnavi deoarece medicamentele respective au fost în cantitate insuficientă, sau prezintă ipoteze interesante – românii nu duc lipsă de ingeniozitate – care necesită însă fonduri serioase pentru a fi confirmate. Avem şi noi studii prospective de valoare, iniţiate în marile centre universitare dar şi cea mai înaltă rată de creştere a mortalităţii prin boli cardio-vasculare din Europa. De ce ne aflăm în această situaţie şi cum se poate remedia, sînt întrebări al căror răspuns este binecunoscut specialiştilor. N-or aduce banii fericirea, dar sănătatea o îmbunătăţesc cu siguranţă. Acest adevăr, confirmat de nenumărate studii retrospective în nenumărate ţări, este şi esenţa apelului către preşedintele României, iniţiat de Societatea Română de Cardiologie şi semnat de toţi cei prezenţi la congres. Citez doar o singură frază din acest document: *Mortalitatea prin boli cardiovasculare a crescut continuu în ultimii zece ani cu cca 10 decese la 100.000 de locuitori pe an, în timp ce în alte ţări, prin acţiuni comune ale sectorului medical şi nemedical, ea a scăzut cu 50%.*

Chiar dacă poezia le lipseşte celor mai mulţi dintre cardiologi şi un amurg de toamnă violet nu îi prea impresionează, cu certitudine ei sint cei mai în măsură să aprecieze o asemenea situaţie ca fiind albastră.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Insula întîlnirilor de gradul III

Una dintre nenumăratele insuliţe de pe Dunăre, din apropierea oraşului Cernavodă, cunoscută drept Inelul de Aur, îşi schimbă în fiecare vară nu numai numele, ce devine **Atlantikron**, ci şi înfăţişarea. Pustie în tot restul anului, de multe ori invadată de ape, o descoperi populată peste noapte cu o mulţime de corturi, ce se vor misterioase; două bacuri acostează lîngă unul dintre ţărmuri,, seara poţi auzi de la mare distanţă un zvon de muzică. Acest fenomen nu mai are însă nimic neobişnuit pentru localnici. Dacă îi întrebi ce se petrece acolo, te vor lămuri cu surîsuri: „Iar au venit nebunii ăia cu S.F.-ul!“. Făcînd cîteva investigaţii în dreapta şi-n stînga, vei afla că de 7 ani încoace aici se desfăşoară întîlnirea anuală a fanilor S.F.-ului. Este vorba despre o tabără la care participă membri ai cluburilor S.F. din toată ţara, iar principalii organizatori sînt Federaţia Naţională a Tineretului Science Fiction şi Ministerul Tineretului şi Sportului (M.T.S.). De fapt M.T.S. a concesionat insula cu un contract pe 99 de ani. Tabere S.F. au existat şi înainte de revoluţie: prima în 1981 în judeţul Botoşani, apoi la Luduş, la Amara, pentru ca, în cele din urmă, din 1990, să se stabilească un singur loc, cît se poate de potrivit – insula Inelul de Aur. „Aici nu ne deranjează nimeni şi ne lasă-n pace, în legea noastră de S.F.-işti!“ declară un participant. Cei mai „bătrîni“ locuitori temporari ai insulei îşi amintesc de prima tabără din ‘90: „...cîteva corturi, un fel de campus, o tentativă de tabără“. Apoi, an după an, au apărut bacurile, lumina electrică, masa asigurată, discoteca, posturi de radio, chiar şi un mic post de televiziune. Au loc conferinţe, proiecţii de filme, concursuri de grafică şi de literatură, concursuri sportive şi de sculptură în nisip.

Un neiniţiat, familiarizat cu S.F.-ul doar din filmele de acest gen, care nu-l pasionează în mod deosebit, nimereşte pe insulă din curiozitatea trăirii unei experienţe originale. Se convinge de acest fapt încă din Gara de Nord, unde se alătură grupului. Îşi dă seama că are de-a face cu S.F.-işti, care sînt prin definiţie non-conformişti. Tineri de diferite vîrste îşi poartă în spate rucsacurile imense, de care atîrnă saci de dormit, izoprene, ciaune de mămăligă, toporişti. Creează senzaţia plecării într-o expediţie la capătul lumii, fiecare dintre ei avînd calităţi recunoscute: a şti să gătească bine, să monteze corturile, să facă focul. După un scurt popas în Cernavodă, cu ultime cumpărături, îi aşteaptă un autocar ce-i va duce pe malul canalului care desparte ţărmul de insulă. Sînt traversaţi cu bărcile lipovenilor şi sosesc, în sfîrşit, pe teritoriul lor. Se trece la montarea corturilor şi fiecare se laudă cu cele mai eficiente pastile contra ţînţarilor care, prin permanenta lor prezenţă, îşi probează cu încăpăţînare ataşamentul faţă de S.F.

Odată ajuns pe insulă, noul venit se aşteaptă dintr-un moment într-altul să i se întîmple ceva neobişnuit. Dar atmosfera calmă îl linişteşte şi începe să-şi trăiască o vacanţă pe Dunăre cu pescuit, plajă şi băi, carne friptă la foc, timp pierdut pe bacuri la interminabile discuţii, discotecă. Explorînd locurile, descoperă că poate înconjura insula în 30 de minute, iar cei din tabără îşi exprimă regretul că anul acesta au dispărut plajele, care au fost acoperite de apă. În cele din urmă se întreabă nelămurit: „Bine, bine, dar unde-i S.F.-ul în toată chestia asta?“ „S.F.-ul există în tot ceea ce facem aici!“, primeşte un răspuns. Neîncrezător, însă, vrea să ghicească cele dintîi fenomene S.F. Primele întîlniri de gradul III sînt cele cu lipovenii, vizitatori nepoftiţi, care aduc peşte şi îşi beau în fiecare seară vodca la barul de pe bac. Un cort este tăiat de către un om invizibil, iar participanţii se avertizează între ei: „Atenţie! Se cam fură!“. Noaptea apar fantome care bîntuie printre corturi şi gropi săpate cu un scop şi anume: „să vedem cîţi proşti cad în ele!“. Podeţul ce face legătura între puntea bacului şi mal se dovedeşte a fi o fără tură vie şi ostilă căci tremură la răstimpuri şi-i aruncă pe cei care trec în apă. Vinul vărsat, acceptabil ca preţ, dispare în mod misterios de pe bac. Se zăresc cîteva corturi stranii. Unul dintre ele are o cruce roşie şi inscripţia: „La doctor **Chin** – clinică privată de întrajutorare medicală pentru: plăgi, dureri, ofuri. Revigorăm, vibromasăm, efectuăm respiraţie artificială prin metode naturiste, traheostomizăm la cerere etc.“ Un altul – **Cortul Iubirii** – afişează oferta: „O oră de dragoste, două sticle de vodcă pentru noi. Plata înainte!“. Interiorul lăcaşului de plăceri se dovedeşte a fi o aglomeraţie macabră de bocanci, resturi de pîine etc.

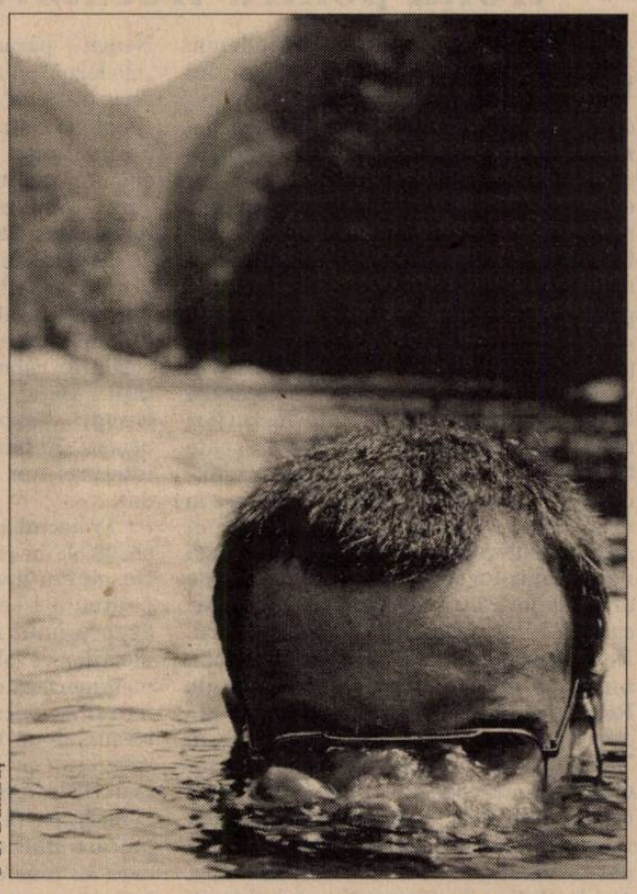

© C. Bumbuţ

Uimit de primele descoperiri, locuitorul neiniţiat al insulei face cunoştinţă cu adevăratul S.F. la deschiderea oficială a taberei. Însă impactul se dovedeşte a fi minor în comparaţie cu cel produs de sosirea sa aici. Se anunţă concursurile pe teme S.F.: de literatură, de grafică, reprezentaţii teatrale, de imaginaţie (o povestire ce va ilustra un mod de gîndire extraterestru), concursul „Comoara din insulă“ cu două etape – orientare şi supravieţuire.

Noul venit se poate întreba şi de ce întreaga acţiune se desfăşoară pe o insulă, şi nu într-un alt loc unde se petrec fenomene stranii şi paranormale mediatizate, cum ar fi pădurea Baciului de lîngă Cluj. „S.F.-ul este o insulă, e o reprezentare a utopiei, deci un loc care nu există“, „E ceva extraordinar să stai pe o insulă pustie, departe de civilizaţie şi totuşi să fii în legătură cu lumea, să ai o aparatură pe care mulţi dintre noi n-o avem acasă!“, răspund cîţiva participanţi. Încă nelămurit, stă de vorbă cu preşedintele F.N.T.S.F., d-l Repanovici, şi află că totul a pornit de la o glumă: „În 1988, puşti fiind şi venind aici într-o plimbare cu Alexandru Mironov şi cu alţi cîţiva prieteni, într-o discuţie amicală ne-am gîndit ce bine ar fi dacă s-ar face o tabără pe insula asta. Şi visul a devenit realitate!“ Tot principalul organizator dezvăluie şi principiul de bază al tuturor celor care vin aici: „Ne aflăm pe o insulă în mijlocul Dunării, stăm la cort în condiţii precare, dar ceea ce vedem şi auzim aici e mai important decît a merge la un hotel de 5 stele!“.

Adina POPESCU

© D. Ştefan

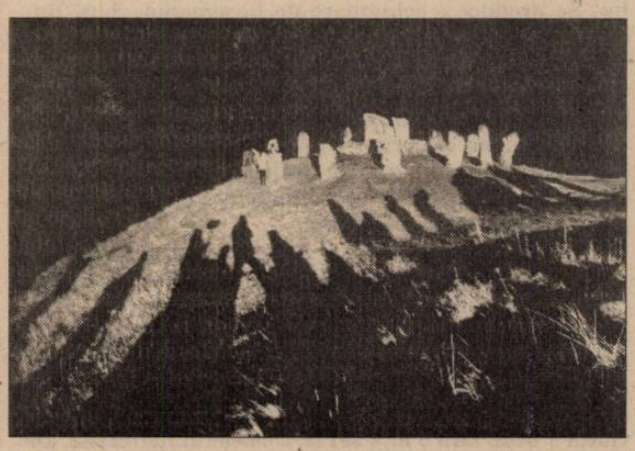

Socio-hai-hui

Mai întîi „doing“ şi pe urmă

Am auzit cu o jumătate de ureche la TV că într-o ţară cît se poate de modernă, nu mai ştiu exact care, patronii de restaurante s-au hotărît să ceară ca „celularele“ să fie lăsate la garderobă, ca pistoalele pe vremuri. Simptomatică şi nobilă doleanţa sindicală din partea unei bresle care are şi plăcerea înscrisă în menirea sa, în afară de făcutul banilor.

Nu că aş fi retrograd, cum mi-a reproşat un amic, şi nu aş înţelege necesitatea obiectivă a acestor noi arme de foc în războiul actual al informaţiilor. Dar încă mai cred (sau poate e doar o amintire) că, dimpreună cu alte cîteva activităţi, mîncatul este una dintre plăcerile alese ale vieţii. Or, din această perspectivă, mă nelinişteşte faptul că a **trăi** plăcerea unei mese este înlocuit cu a **face** o masă, fie ea şi de afaceri. Şi asta permanent şi sistematic.

De fapt, celularul este doar semnul exterior şi (prea) vizibil al unei situaţii mult mai răspîndite. Uite eu, spre pildă, care nici celular nu am şi nici afaceri nu fac. Ca să nu intru în spital şi anu' ăsta, familia şi neamurile m-au trimis o săptămînă la Buşteni să-mi trag sufletul şi să-mi revin, după ce am făcut prea multe vara asta. Dar de cum am ajuns acolo, m-am aşezat (în linişte, ce-i drept) la birou, gîndindu-mă la ce mai am de făcut. Degeaba mă rupsesem de lume şi-mi lăsasem agenda acasă, capul meu devenise cea mai tiranică agendă, imposibil de debranşat. Am făcut aşadar cîteva cursuri, o prefaţă, ceva planuri de viitor, după care am „făcut“ o plimbare.

A face a devenit modul nostru de **a fi**. Mai exact, mai avem tot timpul ceva de făcut înainte de a ne da răgazul de a trăi. Deşi fac parte din viaţă, activităţile s-au rupt de aceasta, pe care o lăsăm să aştepte ca pe o iubită pentru care, totuşi, nu avem deocamdată timp.

Antropologia clasică propusese ca pe una dintre marile dimensiuni valorice după care se organizează

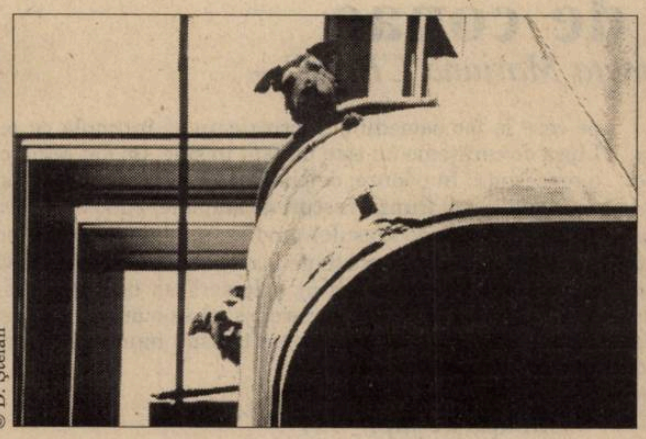

© D. Ştefan

diferenţele între culturi pe aceea avînd la un capăt preferinţa pentru a face (*doing*), iar la celălalt pe aceea pentru a fi (*being*). Din acest punct de vedere, am putea spune că, iată, cultura noastră începe să se înscrie mai degrabă pe traiectoria lui *doing*. Nimic rău în asta. Problema este însă că am fost cuprinşi de febra lui *doing* fără a avea şi fără a ne elabora o cultură corespunzătoare a lui *doing*. Mai mult decît atît, parcă sîntem cu un ochi la slănină şi altul la făină sau, cu altă expresie din bătrîni, alergăm după doi iepuri: şi ceva *doing*, da' şi ceva *being*. Or, tot bătrînii ne spun şi ce se întîmplă, de regulă, în asemenea cazuri.

Neştiind încă să integrăm în viaţă acest excitant dar al libertăţii, „activitatea“, o amînăm tot mai mult pe prima pentru a o rezolva mai întîi pe cea din urmă. „A face“ nu pare a fi încă o valoare în sine, un scop al vieţii, ci un mijloc privilegiat spre aceasta. Doar că sînt atîtea de făcut , încît întîrziem tot mai mult pe drumul spre viaţă. Lista activităţilor creşte pe măsură ce le bifăm din agendă, iar importanţa lor sporeşte odată cu numărul acestora. Şi cînd ajungem să ne molipsim de această importanţă şi să ne credem, astfel, importanţi noi înşine, fandacsia-i gata: credem că **sîntem** aceste **faceri** devenite, pe nesimţite, scopuri în sine.

Poate veţi crede că, iată, am şezut la Buşteni şi am cugetat, am **trăit** deci momente de revelaţie (sau de delir). Nici gînd. Pur şi simplu mi-am **făcut** articolul pentru *Dilema*.

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Dosarocraţia

Acum cîteva zile, într-un cotidian bucureştean, apărea un interviu cu unul dintre foştii şefi locali ai Securităţii. Interviul, lăsat în mizeria originară, fără prelucrări, ar putea intra într-o antologie a cinismului. Ziarul cu pricina – obiectiv, nu? – l-a lăsat pe domnul respectiv să spună cam ce-a dorit, fără să alăture şi părerea unuia dintre cei vizaţi. Securistul, internat într-unul din penitenciare pe motive bine ştiute şi meritate, afirmă că 80 la sută din preoţii zonei pe care o avea în control veneau la el şi i se spovedeau. Colaboram foarte bine – spune securistul şi faptul că nu l-a contrazis nimeni în săptămînile care au trecut de la publicarea interviului nu face decît să întărească această impresie. El era, de fapt, şeful clerului local şi el colecta, fără să fie nevoie de vreo presiune, ce-şi-cum-ul local. El exorciza răul general, încopciindu-l la dosar şi, la o cafeluţă, discuta cu preoţii ce soluţii ar trebui luate: poate că retragerea în sihăstrie, penitenţa, postul negru, flagelarea şi, de ce nu? mortificarea. Că o făcea cu grijă patriotică, nu trebuie să mai adăugăm.

În toate sondajele de opinie publică, puţini sînt cei interesaţi de dosarele Securităţii. Şi mai puţini – de istoria deceniilor de comunism. Aceste domenii sînt prea abstracte pentru românul care este forţat să se arunce cu capul înainte în praxis. Nu eu trebuie să mă ocup de astea, sînt alţii... îşi completează oamenii răspunsurile, insinuînd că există departamente speciale care se ocupă cu trecutul. Există comandouri însărcinate cu protestul, nu trebuie să ne batem noi capul cu asta.

Ceea ce face ca toate strădaniile politice de a legitima deconspirarea foştilor agenţi ai poliţiei politice sau de a premia într-un fel rezistenţa anticomunistă să pară nişte eschive de la realitatea de zi cu zi. Au existat comentatori politici care chiar au interpretat gresturile demascatoare ale oficialilor drept efort prestidigitativ. Chiar şi-aşa, greu s-ar putea explica ecoul pe care l-a avut intrarea lui Virgil Măgureanu într-un partid, pînă acum obscur, fără iniţiative şi, oricum, fără reprezentare parlamentară. Întortocheate, traseele mentale păstrează urma temerilor originare faţă de Securitate, faţă de continuatorii ei, mai ales în metode. Or, Măgureanu este suspectat că s-ar fi folosit din plin de autoritatea sa ca director al Serviciului Român de Informaţii pentru a tezauriza informaţii care şi acum ar putea să-i fie de folos. Receptarea figurii lui Măgureanu a secat toate temerile iraţionale faţă de Securitate.

Dacă punem deoparte cîteva documentare TV, care se mulţumesc să transmită stările sufleteşti ale realizatoarei şi mai puţine informaţii, dacă facem abstracţie de dosarele rătăcite în presă conform unui algoritm încă neştiut, Virgil Măgureanu a fost singurul care s-a ocupat eficient de dosarele Securităţii. *Eficient* înseamnă că pînă să devină materie primă pentru istorici, dosarele Securităţii au fost folosite ca documente persuasive. În ciuda aspectului său apatic, în ciuda tonului său în falset, fostul şef al informaţiilor interne a folosit cu abilitate trecutul pentru a-şi construi prezentul şi viitorul. Ca fostul şef al Serviciilor secrete s-a demonstrat, de nenumărate ori, un slab politician, un necunoscător al sufletului uman, că a făcut declaraţii deplasate, că s-a făcut nepopular prin aerul său de vedetă a absurdului (*vom afla adevărul peste patruzeci de ani*) şi că nu a îmbrăcat nici un moment hainele cenuşii ale unui şef de Servicii secrete, par a uita cu toţii. Că multe din gesturile sale au avut încărcătura penală – implicarea în politică, publicarea unor dosare şcl.

Dar destul cu subiectul acesta. Oamenii se luptă acum, din greu, cu alcătuirea altor dosare. Dosarele de pensie, de pildă. Sau cele de alocaţie. Sau şi mai important cele de disponibilizare. Dosarele prezentului sînt, aşadar, ceva mai importante decît cei 25 de kilometri de poveşti. Unde mai pui că, dacă politicienii sînt prompţi, în scurtă vreme cineva – SRI sau Poliţia – va putea să ne asculte telefoanele şi să ne desfolieze corespondenţa. Poate şi pentru că pastorul Gauck, administratorul arhivelor STASI, a afirmat că dosarele est-germanilor se întind pe 220 de kilometri de raft, aşadar, noi, românii, am fi în urmă.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

Întotdeauna cu tine

N-ar trebui să mă minunez, era poate inevitabil să o văd (cîţi dintre dumneavoastră n-or fi văzut-o deja?) şi p-asta: seara, pe una din televiziuni, două reclame diferite, la mărfuri diferite, de calităţi diferite, cu exact acelaşi slogan de semnătură la final: *Întotdeauna cu tine!* O dată era vorba de pantofii de damă *Carmen's* şi mai apoi, de un nou model de celular *Motorola*.

Dar cine ştie în cîte alte reclame s-au făcut declaraţii similare sau identice acestei pretinse prietenoase promisiuni. Cînd deplîngeam excesiva preocupare pentru originalitate a „creativilor“ din publicitatea noastră făceam un discurs destul de relativ. E evident că o minimă grijă pentru diferenţierea imaginii produsului se cere, atunci cînd chiar vrei să-i faci vînzare. Dar despre micile trucuri care, vorba sloganului prost tradus, „fac diferenţa“ – poate am să aduc vorba altcîndva.

Să revenim acum la studiul nostru de caz şi să vedem ce au în comun spoturile cu pricina. În ambele, apar femei, în aparenţă slabe cu firea: prima, cea cu pantofii, ne este arătată într-un lac de lacrimi, în plină criză de post-despărţire, suferind de absenţa regretatului detestat; a doua, cea cu telefonaşul, pare fragilă întrucît goală (mă rog, în costum de baie...), cum se preumblă pe o plajă pustie sub privirile lubrice ale unui bărbat (evident, îmbrăcat). Ambele eroine îşi găsesc forţa (pentru una, consolatoare; pentru alta, defensivă) în cîte un mărunt accesoriu prietenos şi liniştitor ce apare către sfîrşit: pantofii ultra-moderni în primul caz; cochetul şi competentul celular în cel de-al doilea.

Aşa că iat-o pe sedusa abandonată zîmbind din nou, imediat ce păşeşte în perechea de *Carmen's*; şi iat-o pe vulnerabila naiadă mînuindu-şi cu graţie *Motorola*, spre marea ciudă a faunului ce a ratat deopotrivă recepţia unui apel şi agăţarea unei noi prăzi de vacanţă. Micile amănunte contează în viaţă, micile amănunte contează însă şi-n realizarea unui spot. De ce? Hai s-o lăsăm peste o săptămînă.

Florin DUMITRESCU

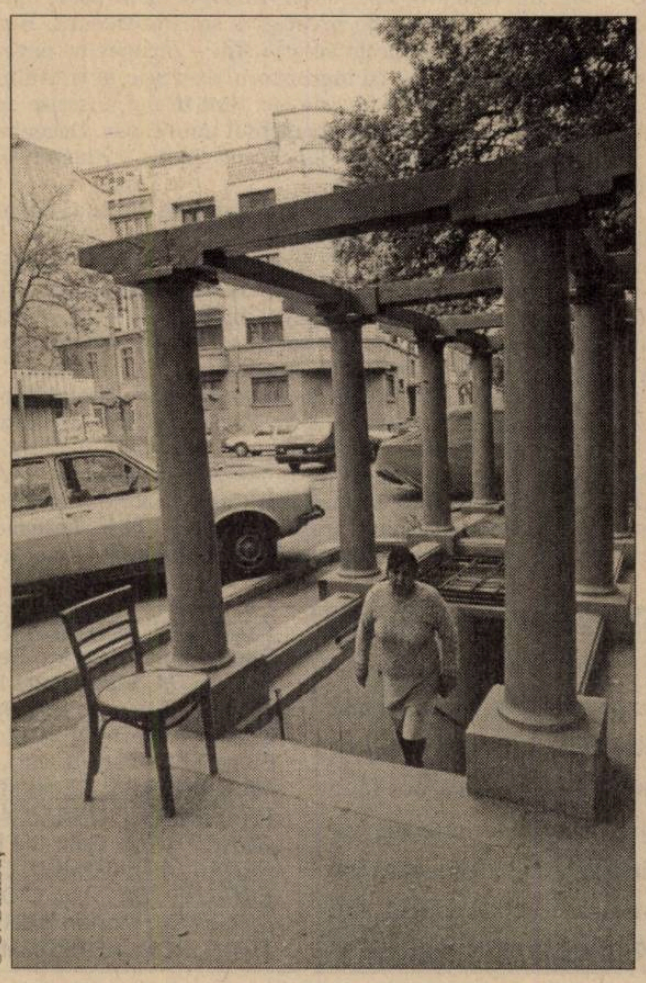

© C. Bumbuţ

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Cercuri de copac

– convorbire cu arhitecta Mariana CELAC –

Trăim printre sincerităţi involuntare. Dar tocmai lucrurilor care vorbesc de la sine despre noi nu le dăm atenţia cuvenită. Am trecut în vara aceasta printr-o perioadă de avînt pro NATO copleşitor, ajuns şi-n faza de loterie la un post de televiziune. Dar exact atunci cînd campania NATO era la vîrf, s-a nimerit să ne confruntăm cu un reper al stilului nostru de viaţă obişnuit, plasat din pură întîmplare tocmai într-o zonă rezidenţială. Acolo, timp de mai bine de o lună, a zăcut pe carosabil un pulover verde de PNA, murdar şi rupt, care, sub ochii ostaşilor de pază la reşedinţele diplomatice din jur, era zilnic tot mai încastrat în pavaj de roţile maşinilor elegante în trecere prin zonă. Zdreanţa a fost înlăturată din locul acela numai cînd s-a spart strada, pentru introducerea unor conducte. În apropiere, pe o alee din cele mai selecte din capitală, se află sediul unui fost partid parlamentar, unde domneşte, nu doar la nivel teoretic, un respect deosebit pentru „ritmul naturii": de obicei zăpada căzută pe trotuarul din faţa clădirii nu-i deranjată de nimeni cu vreo mătură sau cu vreo lopată, aşa că ea se topeşte cam în acelaşi timp cu troienele din Bărăgan. De altfel respectul, chiar dragostea pentru tot ceea ce este natural şi viu este, de-o bună bucată de vreme, o componentă a sufletului bucureştean; la primărie cel puţin, pare să fi luat naştere pînă şi o mişcare de tip ecologist sui-generis. Ilegală deocamdată, dar eficientă, ea ocroteşte fără discriminări buruienile, şobolanii, ţînţarii sau izvoraşele care gîlgîie din conductele fisurate. În felul său, instituţia respectivă ne iubeşte chiar şi pe noi: bunăoară, ea nu mai adaugă la sursele zilnice de poluare fonică şi zgomotul specific maşinilor de salubritate. Evacuarea gunoaielor se face – pînă şi în zona ultracentrală – în acelaşi ritm ca prin anii '80: săptămînal. Dar pe atunci nu existau atîtea ambalaje – ne amintim încă întrebarea de la Alimentara: „în ce vă punem brînza?" – iar sticlele şi maculatura se puteau „valorifica" – nemaivorbind că „penuria de combustibil" justifica orice. Astăzi bucureşteanul plăteşte şi taxe speciale spre a conserva o năpastă de durată: ritmul lent de ridicare a resturilor menajere, inacceptabil pentru o metropolă care, de vreo şapte ani, tot face schimb de experienţă în probleme de salubritate cu diferite capitale europene sau de pe alte continente. Aşa cum arată acum, pot fi numiţi cu adevărat Bucureştii o capitală? Răspunde el nevoilor şi aşteptărilor locuitorilor săi? Cum şi cînd şi-ar putea recîştiga el rangul cuvenit? Dialogul pe aceste teme a fost purtat cu arh. ***Mariana Celac.***

Un anumit tip de intensitate de viaţă

Stimată Mariana Celac, în ce fel s-ar putea defini o capitală?

Mariana Celac: Ca un loc unde se petrece un mare număr de întîmplări pe centimetru pătrat. Un anumit tip de intensitate de viaţă, acesta ar fi, cred eu, caracteristic capitalei. Întîmplările pot fi foarte felurite iar toate luate laolaltă exprimă un coeficient de densitate foarte mare, care face ca locul să fie exploatat ziua, seara, noaptea, în zori, 24 de ore din 24. Intensitatea respectivă este extrem de atractivă iar selecţia operată devine foarte dură: aici reuşeşte fata cea mai frumoasă, bancherul cel mai rechin, banditul cel mai bandit. Fiindcă într-o capitală întîmplările trăiesc la înghesuială, faptul generează un proces darwinian. Bucureştii au intensitatea, varietatea şi dimensiunea unei capitale; bineînţeles, raportul dintre aceşti parametri poate varia, dar aş spune că suma lor este foarte mare.

Dar dacă privim astfel lucrurile, de ce un oraş de talia New York-ului nu a devenit capitală?

De acord: în comparaţie cu el, Washingtonul e mult mai restrîns, echilibrat, calm, solemn. Dar, în acest caz, caracterul de capitală este dat de extrema magnitudine a întîmplărilor politice care au loc acolo. Asta face ca suma totală – cuprinzînd întîmplările, mărimea şi caracterul oraşului – să fie foarte mare, chiar dacă, să spunem, varietatea nu e atît de pronunţată cum e la New York. La Washington se petrec însă nişte lucruri care capătă magnitudine planetară.

Aglomeraţia, violenţa, lipsa de curăţenie sînt legate cumva inevitabil de un mare oraş, de o capitală?

Vorbind însă despre agresivitate, murdărie ş.a. ar trebui să operăm nişte distincţii: într-o capitală există lucruri pe care le fac oamenii şi lucruri care se întîmplă cu ei. Lipsa de curăţenie nu este un fapt în sine, un dat fatal, ci o consecinţă. În pădure, de pildă, nu e „murdărie", deşi şi acolo putrezesc frunze, resturi de animale, gunoaie. Orice întîmplare proprie oraşului produce un deşeu: servitutea numărul unu a unei existenţe foarte dense e că trebuie să faci curat după tine. Cu cît aglomerarea umană e mai mare, cu atît e nevoie să se cureţe şi să se mătură mai des. Sîntem obligaţi să acceptăm un truism: murdăria apare cînd nu faci curat.

Situaţie de fapt

Toţi locuitorii capitalei au un orgoliu comun: acela de a fi „bucureşteni", chiar dacă de foarte puţin timp, unii. Credeţi că-i deranjează starea oraşului?

Locuitorul convenţional/standard este unul pe care starea oraşului nu-l agită. Într-un interval foarte lung în care capitala era a tuturor şi-a nimănui şi cînd relaţia iniţială între om şi locul său a fost dizlocată, dizolvată, arsă cu acizi, nimeni nu s-a arătat curios să afle ce vrea sau ce ar avea nevoie comunitatea. Definirea bunului public a dispărut ca ţel şi motivaţie a edililor. Ei au alte lucruri în cap: vor ca oraşul să fie măreţ, să fie curat-lună, să fie teoretic cel puţin, atractiv pentru străini ş.a.m.d. În orice caz, binele public care reprezintă o sumă de „bine al fiecăruia" cuprinzînd necesităţi, gusturi şi aşteptări de la cele mai mici pînă la cele înalte, este foarte greu de definit în Bucureşti, în clipa de faţă.

Poate că bucureşteanul de primă generaţie nu pune la inimă problemele unui oraş în care nu s-a născut şi-a crescut. Dar, în general, românului i-a păsat de oraşele sale?

I-a păsat. Cîndva. Eu cred că aici e vorba de un tricotaj, de o reţea de legături, unele abia sesizabile care, odată deşirate, nu se mai refac foarte uşor. Între om şi oraş e necesar să existe permanent o conversaţie. Dacă în ceea ce îţi dă oraşul prevalează murdăria, nu te trage aţa în nici un fel să mergi cu ambalajul de croissant în mînă ca să-l arunci la coş. Iar dacă acel coş e şi urît, strîmb, stă într-un peş şi mai e şi plin de hîrtii unse de grăsime sau cine ştie ce mizerii, apoi chiar că nu-ţi mai pasă de nimic. Acest dialog întrerupt de decenii nu se poate relua dintr-odată. E o stînjeneală reciprocă şi nu numai atît: bucureştenii şi-au însuşit indiferenţa, lipsa de chef. Totul e atît de murdar, atît de advers, de anonim, încît şi-au construit o platoşă aproape compactă, dornici să nu mai vadă ce-i în jur. Dau un exemplu, minor poate: într-un WC murdar e îngrozitor de murdar, de nesuportat. Dar la Sala Palatului nimeni nu se comportă barbar. De ce? Fiindcă acolo spaţiul e corect dimensionat, e loc pentru toată lumea, se face curăţenie: printr-o fericită întîmplare convenţia dintre om şi loc a fost întreţinută. Ei bine, această convenţie necesară dintre om şi oraş s-a spart: iar rezultatul este uriaşa indiferenţă a oraşului faţă de locuitorii săi şi o îngrijorătoare indiferenţă a locuitorilor lui faţă de oraş. Capitala este într-o perpetuă tranziţie: nu se poate opri la un trecut oricît de prestigios sau interesant, Bucureştii de-acum încolo aceştia sînt – inclusiv cu experienţa indiferenţei, cu îngrozitorul exerciţiu al trăitului otova, n-avem unde fugi de ele. Sînt în noi, înscrise ca nişte cercuri de vîrstă în trunchiul unui copac. Degeaba scoatem statuile pe care le-am pus cîndva – rămîne soclul: pe cine punem acolo?

Au fost numeroase propuneri entuziaste: Lupoaica, Iorga, Eminescu...

Eminescu pe fond de Casa Scînteii – frumos peisaj! Din fericire, ea o să fie „mîncată" de oraşul care se apropie rapid. Deja Pavilionul Expoziţiei din vecinătate lansa altă linie. Poate că tocmai acest spaţiu va deveni unul din candidaţii la o altă „aşezare" a oraşului şi va fi „down town"-ul comercial. La fosta sală de marmură s-a şi instalat Bursa de mărfuri. În felul ei, fosta Casă a Scînteii are nişte virtuţi de execuţie – marmuri lustruite cu artă şi ştiinţă, spaţii generoase – unde nu te loveşti cu coatele pe coridoare, fără să aibă imensitatea Casei Poporului şi fără gafele de design arhitectural care acolo sînt gîrlă. Aproape se află acum World Trade Center, o clădire înaltă, cu arhitectură comercială. Dacă te uiţi de pe malul celălalt al lacului, parcă regreţi că nu-i de două ori mai înaltă, constituind o verticală care să se oglindească în apă.

Arhitecţii, comanditarii şi negocierile necesare

Care este astăzi raportul dintre arhitect şi comanditar, mai ales cînd acesta din urmă are bani mulţi dar şi gusturi fistichii? Am auzit că la o casă nouă s-a cerut executarea unei piscine pentru căţel...

Repet – oraşul este tot timpul în tranziţie, voluptatea existenţei într-o capitală vine şi dintr-o anumită anticipare, omul este pus permanent în stare de veghe, încercînd să anticipeze care sînt forţele, atracţiile şi atractorii care transformă locurile. Aici intervine înţelepciunea celui care reglează negocierea între devenirea oraşului şi trecutul lui, măsura şi clarviziunea unui conclav/grup de dialog care fixează nişte reguli minimale. Arhitectul nu e neapărat un artist. El n-are bani să construiască: e reprezentantul clientului său care poate fi un principe, un papă, o societate de asigurări, un dictator, Rockefeller sau nenea Iancu din Dămăroaia. Ales de cel care are iniţiativa, arhitectul devine şi generatorul uneia dintre întîmplările oraşului, ca să exprime ceea ce comanditarul nu poate exprima. El trebuie să-l asculte cu foarte mare aplicaţie: cîţi bani are omul, ce vrea, ce aşteaptă de la casă, care e universul său cultural ş.a.m.d. În cazul dat el devine reprezentantul şi depozitarul aspiraţiilor, nevoilor şi intereselor clientului său. Dar, totodată, mai îndeplineşte încă două obligaţii: una de depozitar al memoriei oraşului, care-i restrînge destul de tare cîmpul de iniţiativă, şi-a doua cea de captator al devenirii oraşului: funcţionează în trei trepte simultane. Şi peste toate mai vin şi orgoliul, paranoia, nevoia de expresie, geniul, cupiditatea, prostul-gust, atracţia faţă de putere ş.a. Istoria acestor relaţii – arhitect-comanditar –, extrem de agitată, a produs gloriile arhitecturii şi marile sale orori.

Se mai pot produce asemenea lucruri şi în viitor?

Nu rareori, astăzi, după revoluţie, întîlnim păreri de genul: „La ce mai e bun capitalismul, dacă eu pe locul meu nu pot să fac absolut tot ce vreau?" Din fericire, există un principiu care e la mintea omului şi care a făcut ca acele părţi din Bucureştii interbelici unde s-a respectat regula jocului, să arate foarte bine. Regula e conţinută în Codul Civil: „oricine poate să facă orice pe terenul lui, cu condiţia ca vecinii, dintr-o parte şi din alta, din spate şi din faţă să poată să facă acelaşi lucru". Asta înseamnă că eu nu pot să merg de la o margine la alta a parcelei mele şi să ies cu geamurile în curtea vecinului, pentru că, în acest caz, cel de alături nu mai poate face acelaşi lucru: dacă-l face, se opreşte cu ferestrele lui fix în geamurile mele. Corolarul acestei idei simple este ceva foarte stufos care se cheamă regulament de construcţii. În momentul în care cantitatea de întîmplări, condiţionări şi nevoi dintr-o capitală se modifică foarte tare, bineînţeles că şi cantitatea de restricţii se modifică pe măsură. Asta-i rostul autorizaţiilor de construcţii, certificatelor de urbanism şi al tuturor celorlalte documente aferente; ele nu fac altceva decît să pună în mişcare conversaţia, dialogul dintre părţi, şi să permită negocierea şi armonizarea lucrurilor.

Dacă ne-ar vizita cineva care n-are nici o informaţie prealabilă, ce-ar „citi" despre noi doar privind oraşul?

Întîi şi-ntîi că nu ne pasă. Apoi, că am avut mereu modele împrumutate şi acum încercăm iarăşi să rezolvăm marile noastre dileme importînd masiv poncife arhitecturale: sticla fumurie, clădirea verticală, turnul, o anumită detailistică. Deocamdată Bucureştii fac eforturi vagi şi puţin semnificative să se definească altfel decît adoptînd modele din afară răsuflate, materiale proaste, prelucrări pentru uzul aşezărilor temporale. Or, aici e marea mea tristeţe: capitala are nişte resurse extraordinare în interior, care parcă nu interesează pe nimeni. Pentru mine starea actuală a Bucureştilor este purtătoarea unei mari tristeţi, fiindcă am senzaţia că puţină lume are chef să-şi pună pielea la bătaie în vederea unui efort de autodefinire, de responsabilitate, de recunoaştere şi asumare: „ăştia sîntem, atîta putem, asta facem, dar ne străduim să facem cel mai bine ceea ce putem".

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 247 ● 17-23 octombrie 1997 ●

Anul V
nr.248
24-30 octombrie 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

CATEDRALA MÎNTUIRII NEAMULUI

– argumente pro și contra –

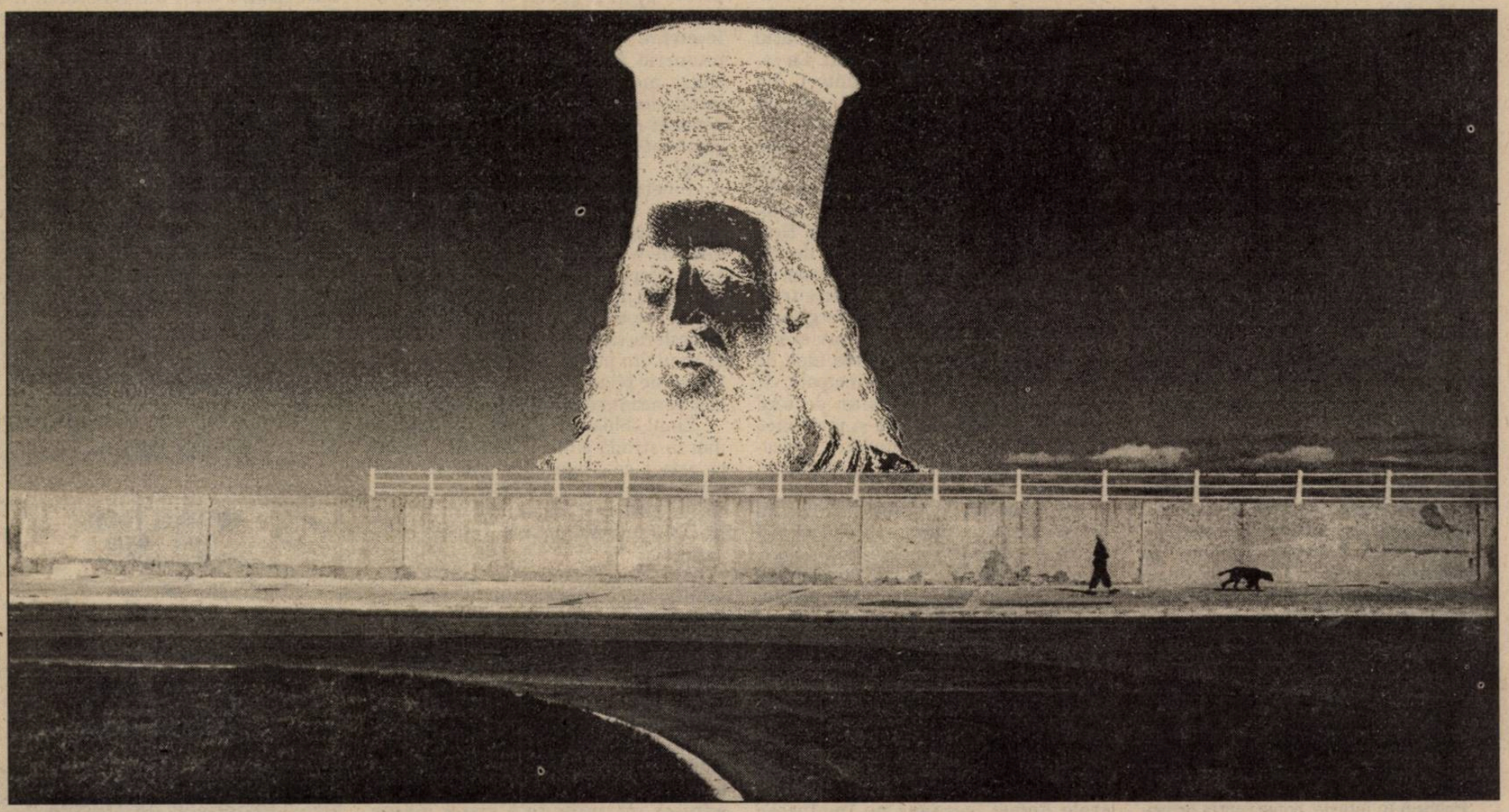

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Bartolomeu ANANIA, Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI, Alexandru BELDIMAN, Horia BERNEA, Virgil CÂNDEA, Augustin IOAN, Irina NICOLAU, Răzvan THEODORESCU, Iosif ZOICA-TEIUŞ

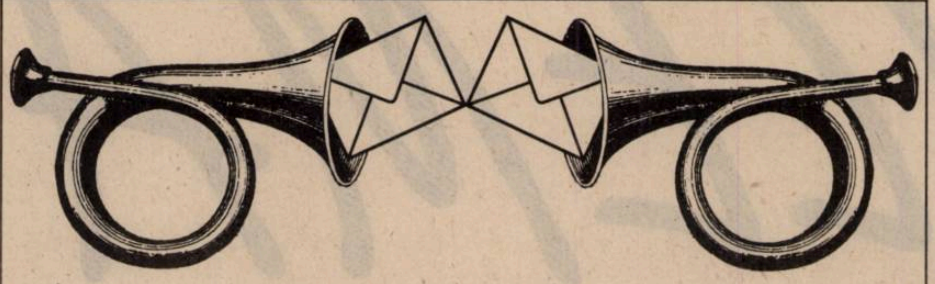

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

REVENIM CU ACEEAŞI ÎNTREBARE

(PENTRU DILEMATICI ŞI NE-)

Cum aţi vedea un supliment cultural al *Dilemei?*

Mai aveţi încă timp să ne scrieţi!

Opiniile dumneavoastră vor fi publicate în primul număr.

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 242: „*Mentalităţi*“

Criza conştiinţei civice

Am întîlnit multe păreri despre mentalitatea societăţii româneşti în cei patru ani de facultate petrecuţi la Cluj, formulate din diverse părţi. Majoritatea încercărilor căutau să explice situaţia şi dezorientarea unei societăţi aruncate în vîltoarea unei imense confuzii născute din ciocnirea unor mentalităţi aparţinînd contextelor diferite. Căci una este mentalitatea arhaică, rurală, alta cea a modernităţii secolului trecut şi începutului de secol XX, centrată pe ideea de stat şi naţiune, precum şi pe manifestarea plenară a acestora, şi cu totul altceva este mentalitatea postmodernă rezultată din activitatea uriaşelor companii multinaţionale ce acordă un caracter predilect economico-financiar aproape tuturor manifestărilor umane. Or, societatea românească cît şi individul în particular reflectă în mare parte interferenţa acestor curente, diferenţa făcînd-o proporţia diferită a celor trei componente din conştiinţa fiecăruia. În acest fel îmi pot explica cum de s-au putut legitima concomitent ideile naţionalismului primitiv, credinţa în superstiţiile arhaice, prezenţa hipertrofiată a preoţimii în viaţa publică, prestigiul exagerat de care se bucură încă armata, sau impactul societăţii de consum însoţită de tot alaiul produselor alimentare, mediatice, muzicale etc., fiecare din acestea bucurîndu-se de un considerabil sprijin popular. Întreg acest ansamblu oferă aceea senzaţie de anacronism prezentă în majoritatea opiniilor occidentalilor despre România.

Despre situaţia generală, oricum ar fi multe de spus şi problema ar fi mult peste puterile mele. Vreau să mă limitez doar la cîteva idei despre aspectul civic, adică despre imaginea oraşului.

Cineva din Franţa îmi spunea că democraţia se vede şi la ultima vînzătoare din ultimul sat, cît şi la aspectul toaletelor publice. Ceea ce vroia să spună este că numai atunci putem vorbi de o schimbare deplină a mentalităţii unei societăţi cînd putem aborda şi ultimile aspecte ale vieţii cotidiene; căci altfel rămînem doar la vorbe mari, la teorii generoase şi extrem de naive, aşa cum am şi dovedit în repetate rînduri.

Privind în istorie, construcţia oraşelor, cum e lesne de constatat, nu este latura puternică a românilor; nemaivorbind de viaţa specifică a oraşelor, doar simpla priveliştе rămîne o dovadă concludentă a superiorităţii de concepţie a oraşelor transilvane, făurite în marea lor parte sub stăpînire maghiară, faţă de celе realizate în Moldova sau Ţara Românească. Poate şi din cauza acestei neputinţe „istorice“ nu s-a putut fixa în conştiinţa românului o abordare rezonabilă a valorilor civilizaţiei urbane. Aceasta ne este dovedită de situaţia de faţă a oraşelor din România, de aspectul de batjocură la adresa centrelor istorice vechi, denunţate de clădirile dărăpănate, de devastările comunismului, de intercalările anapoda ale construcţiilor contemporane sau de restaurările şi reamenajările gen Funar, toate petrecîndu-se fără un afront *(sic)* popular considerabil. Dar pe lîngă acest aspect urbea mai înfăţişează şi o altă faţă la fel de deprimantă.

Trecînd peste străzile pline cu gropi şi denivelări, de aspectul jalnic al parcurilor şi gărilor, lipsă de fonduri şi pretenţii, putem asista la desăvîrşirea unui fenomen de ruralizare. Prin aceasta înţeleg înstrăinarea unor trăsături specifice citadine în detrimentul activităţii de gen rural. Despre această situaţie vorbesc balcoanele cu butoaie cu murături ale străzilor bucureştene, sau cultivatul zarzavaturilor în faţa blocului. La intrare în Cîmpia Turzii călătorii din tren pot admira, pe lîngă aspectul sumbru al oraşului, aglomeraţia coteţelor de porci alături de calea ferată. Aceste coteţe le regăseşti aproape în toate oraşele ţării, ba chiar mi-a fost dat să văd şi un coteţ de găini „amenajat“ în balconul unui bloc din Braşov. La Tg. Secuiesc terenurile de fotbal dintr-un cartier au fost acoperite de felurite garaje, iar prin zgura terenului de tenis cresc nestingherit buruienile. Mă rezum la aceste exemple pentru a arăta decăderea ideii de oraş; dincolo de străzile principale, cît de cît întreţinute, în plan secund triumfă imaginea mizeră şi inestetică a unei ruralizări de-plasate: improvizări de garaje, coteţe, grădini cu zarzavat... (...)

În consecinţă, putem afirma că există carenţe majore în conştiinţa civică a societăţii româneşti. Desigur, se poate apela la condiţiile financiare precare ale cetăţenilor din România, dar problema este una mult mai adîncă. Este vorba de o anumită mentalitate, de lipsa unei temeinice educaţii civice, care, asemenea cazului cercetat, se reflectă sub toate aspectele cotidiene. Oricît de europeni ne-am declara, distanţa dintre noi şi Europa este mare. Cocoşul nu cîntă la Bruges, porcii nu grohăie prin cartierele Romei, garajele nu împînzesc cartierele de blocuri din Lyon. Oricît de rău le-ar merge, nu şi-ar permite să facă asta; mentalitatea nu le-ar permite aşa ceva. De mult au lichidat acele forme care încă la noi prind amploare.

Vasile PRAHOVEAN jr.

str. Nicolae Iorga, bl. 10, Sf. Gheorghe

Nr. 239: „*Muzee, case memoriale*“

O casă a unui controversat scriitor

Domnule Andrei Pleşu,

Aş dori să vă semnalez un fapt ce se petrece încă în oraşul Ploieşti. Zilele trecute mi-am amintit de o căsuţă din acest oraş care poate avea legătură cu puternica d-voastră admiraţie pentru I.L. Caragiale. Este vorba de casa lui Ilie Lumânăraru, unde a fost găzduit o bună bucată de vreme scriitorul. Starea din zilele actuale este deplorabilă: interiorul complet schimbat, menţinîndu-se doar zidurile de piatră necrăpate – sau n-am remarcat eu acest lucru, căci singurul lucru ce este de apreciat şi care iese în evidenţă este trăinicia ei, faţă de casele din jur, ajunse în mare parte depozite. Şi totuşi, zona în care este plasată este mereu zdruncinată de cutremure de gradul 3-4 ce se produc la trecerea a două tramvaie unul pe lîngă celălalt. Strada şi-a păstrat puţin din aerul vremilor trecute, prin forfota zilnică ce se instalează de cînd se crapă de ziuă, fiind şi aproape de piaţa centrală a oraşului, o „gură de Orient“ cum spunea un profesor de-al meu.

Amintirea mea despre această casă datează de prin februarie anul acesta, cînd într-o seară superbă m-am avîntat, împreună cu o prietenă, în întunericul gangului, pătrunzînd în zona de beznă de la capătul unor scări de lemn. Mărturisesc că am urcat bîjbîind aceste scări înguste, ce scîrţîiau îngrozitor tocmai unde coteau brusc, o încercare de scară în spirală. Sus, tot întuneric. Am bătut la uşă şi, după un răgaz mai mare de timp, spre surprinderea noastră, a răspuns cineva. O doamnă stătea cu chirie în cele două cămăruţe împreună cu mama dumneaei.

Bineînţeles că nu ştia unde stătea şi a fost surprinsă cînd i-am spus că acolo stătuse un timp Caragiale. Amabilă, ne-a arătat cele două încăperi joase, acoperite cu var roz în picăţele şi cu mobile de lemn de modă veche, anii '50-'70, ce contrastau cu zidurile şi cu atmosfera casei. Mi-a plăcut mai ales antreul din piatră cu urmele unui fost cuptor de pîine (nu ştiu dacă am văzut sau apreciat bine o prispă de piatră).

Ziua, obloanele geamurilor mici ce dau la stradă sînt închise. Am crezut că este o casă părăsită pînă am descoperit că şi aceste case se pot închiria. Jos funcţionează o florărie care ţine şi lumînări pentru diferite ceremonii.

Am ieşit din această casă veche, admirabilă, cu dorinţa fermă de a anunţa de existenţa ei şi de a fi pusă în valoare. Simpatia d-voastră, ca şi a mea de altfel, pentru acest controversat scriitor care rămîne valabil în multe situaţii *(sic)*. Şi cum muzeul I.L. Caragiale este plasat într-o altă casă, ascunsă între blocuri în centrul oraşului, în timp ce casa originală în care a vieţuit este ignorată, doresc să vă adresez invitaţia de a vizita măcar această casă, în primul rînd pentru d-voastră, şi apoi să apreciaţi dacă o puteţi reabilita.

Doresc să nu uitaţi această casă a „spiritului“ d-voastră. Vă aştept în Ploieşti, în trecere!

Diana POPA

Liceul „I.L. Caragiale“, Ploieşti

Polemice

Filmele nopţii

Stimată Redacţie,

Vă rog să îmi intermediaţi semnalul care urmează pe adresa Domnului Profesor Răzvan Theodorescu, respectiv a CNA.

Stimate Domnule Profesor,

Îmi iau îngăduinţa să Vă atrag atenţia asupra unui obicei prost pe care şi l-a luat în ultima vreme PRO TV, şi anume să difuzeze filme care promovează violenţa gratuită la ore de maximă audienţă, imediat după principalul jurnal de ştiri. În „producţiile de artă“ „Profesioniştii crimei“ sau „Plaja imigranţilor“, actele de mare sălbăticie şi sadism sînt executate de actori atrăgători. În ritmul muzicii, devenind inevitabil un model pentru tînăra generaţie mai mult sau mai puţin avizată şi educată. Vă rog să analizaţi aceste cazuri în contradicţie cu legile în vigoare şi să luaţi măsurile care se impun pentru a evita măcar recidivele.

Ar fi poate de văzut şi o anume reclamă la „Sprite“ în care generaţia X e prezentată cu trăsături cel puţin de nuanţă fascistoidă.

Orlando BALAŞ

Nojorid, 29 septembrie 1997

●

Dragă *Dilema* „...aşa-mi vine cîteodată să dau cu cuţitu-n piatră“. Cînd? Cînd sîntem comparaţi cu America, sau cînd citesc afirmaţii de genul – „Cultura nu e pentru toţi“, din scrisoarea D-lui Constantin Eretescu, în nr. 245 al revistei, intitulată „Cultura e pe bani“ sugerîndu-ni-se ca numai cei cu bani să aibă acces la cultura autentică. Mă tem de ignorarea „cîştigului“ pe care l-ar avea societatea dacă tot mai mulţi ar fi atraşi în cîmpul cultural.

Tot în America, mi s-a povestit, deşi se face foarte mult de către muzee şi alte instituţii pentru a facilita accesul tinerilor la cultură, acest efort se regăseşte foarte vag în nivelul lor de cultură şi comportament civilizat, aşa cum prea bine reiese şi din producţiile cinematografice care ne vin din America şi cu care sîntem inundaţi. Sînt, de altfel, cunoscute şi reacţiile opiniei publice din Europa Occidentală pe această temă.

I. ANGHEL

Str. Piaţa Amzei 7-9, Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **A face carieră**
- **Leninism şi alte -isme**
- **Instituţia prezidenţială**

UNDE NI SÎNT VISĂTORII...

Lucrurile par simple. După decembrie '89, calitatea de revoluţionar a devenit lucrativă. Cu un certificat de bună-purtare stradală puteai dobîndi o sumedenie de privilegii, unele mai mici, altele mărişoare, aşa încît să nu-ţi pară rău că ai fost contemporan cu „evenimentele"... Era fatal ca o asemenea perspectivă să provoace un intens trafic de documente, un soi de bursă neagră a combativităţii anti-comuniste. Şi era de dorit ca guvernul să ia măsuri nu pentru a minimaliza meritele martirilor sau pentru a întina imaginea revoluţiei ci, dimpotrivă, pentru a curăţa această imagine de trivialitatea profitului şi de necuviinţa unor impostori hămesiţi. În fond, singurii care nu puteau beneficia de recompensa oferită prin lege erau victimele propriu-zise, morţii. Beneficiul putea fi însă „moştenit" de rudele lor. Şi aceasta s-a dovedit a fi, după părerea mea, o primă distorsiune. S-a creat, într-adevăr, impresia penibilă că cei care s-au prăpădit pe străzile ţării în zilele revoluţiei au făcut-o nu pentru un principiu, nu pentru ţară, nu împotriva unui dictator şi a unui sistem, ci pentru mama şi tata, pentru fraţi şi cumnaţi, pentru un petec de pămînt sau pentru transportul gratuit al familiei. M-am întrebat adesea, pe de altă parte, cum e alcătuit sufleteşte cineva care cere drept compensaţie pentru pierderea fiinţei iubite un avantaj de ordin imediat. Cît despre eroii rămaşi în viaţă, ei îşi sabotează singuri portretul, lăsîndu-ne să presupunem că fapta lor curajoasă n-a fost, pînă la urmă, decît o formă de mercenariat. Noi credeam că decizia tuturor de a se împotrivi aparatului de represiune al dictaturii era una dezinteresată, generoasă, hrănită doar de revoltă şi spirit de sacrificiu. Acum, s-ar zice că ceea ce-i „mîna pe ei în luptă" era o meschină speranţă de căpătuială. Ştiu că n-a fost aşa. Şi de aceea nu înţeleg cum de acceptă oameni ca ei să se lase puşi într-o asemenea lumină. Cum de nu înţeleg că, împotrivindu-se corectării unei legi care îngăduia prea multe abuzuri şi îi aşeza la rînd cu tot felul de neisprăviţi cinici, ei compromit puritatea motivaţiei lor reale şi prestigiul propriei lor jertfe. Dacă pentru avantaje minore, revoluţionarii protestatari de azi sînt dispuşi să rişte atît de mult, te întrebi, inevitabil, ce fel de oameni sînt? Cu ce calitate umană s-a făcut revoluţia? Şi cine sînt aceia care fac, în general, revoluţiile?

Lucrurile ar fi putut, totuşi, să fie simple. Cei cu merite adevărate şi demonstrabile n-au nimic de pierdut dacă legea devine mai riguroasă. Atunci pentru cine se bat? Pentru trişori? Pentru „onoarea lor nereperată"? Sau se bat contra guvernului? Coagularea, în jurul cortului cu grevişti ai foamei, a unora din „damnaţii" reformei şi a cîtorva formaţiuni politice mai curînd anti-reformiste nu e lipsită de ironie: contestînd reforma, revoluţionarii contestă produsul cel mai de preţ al revoluţiei pe care o întruchipează.

Lucrurile ar fi putut să fie şi mai simple încă. Revoluţionarii autentici ar fi putut renunţa în mod public la toate privilegiile care decurg din calitatea – inefabilă – de „revoluţionar". Ar fi putut înlocui îndîrjirea cu graţia. Ar fi putut protesta declarîndu-se solidari cu gestul lor istoric şi nu cu consecinţele lui materiale. Unii au făcut-o, tacit, spre onoarea lor. Alţii nici n-au vrut să obţină „certificatul" de merit. Dar nu aceştia au ieşit la rampă, ci ceilalţi, pragmaticii, bătăioşii şi bătăuşii. Unde ni sînt visătorii...?

Andrei PLEŞU

Toamnă preelectorală sau contrareforma prin informaţii

Agitaţia şi pronosticurile catastrofale amintesc din ce în ce mai mult de anii 1990-1991. Orice comparaţie cu prima perioadă de după căderea dictaturii pare însă forţată: realitatea politico-socială e complet diferită, „vechile structuri" nu mai sînt la putere, ci în opoziţie, scrutinul la termen e încă departe. Minerii nu mai ameninţă reforma. Guvernul de la Budapesta laudă politica omologilor de la Bucureşti. Sindicatele nu mai pot scoate în stradă sute de mii de oameni dispuşi să ceară demisia unuia cabinet sau a unui ministru. Organizaţiile nonguvernamentale şi-au epuizat resursele protestatare, elita culturală s-a lecuit de înregimentări ori delimitări patetice. Imaginea externă a României încă staţionează la nivel optim. Forurile financiare internaţionale au deblocat tranşele de împrumut. Toate condiţiile favorabile de care ar fi avut nevoie cabinetele anterioare sînt acum îndeplinite, factorii de risc şi-au pierdut caracterul demonic şi scutul cripto-comunist. Numai coaliţia guvernamentală se mai poate pune cu adevărat de-a curmezişul în calea reformei. Fiindcă prea li se oferă pe tavă privilegiul de a se autocompromite, majoritarii sînt din ce în ce mai tentaţi să-l şi folosească.

Fiecare partid crede că pentru a-şi respecta promisiunile de la începutul mandatului e nevoie de mult mai mult, adică de prerogativele **puterii absolute**. Pentru că nici unul dintre co-participanţii la guvernare nu-şi poate impune punctul de vedere fără să ţină cont de aliaţi, nimeni nu mai are chef de reformă. Exerciţiul administrativ e pe cale să devină un concurs de ţapi ispăşitori, dialogul parlamentar o vînătoare de vrăjitoare, comentariul public o moară de măcinat nostalgii dictatoriale. Cum s-a ajuns aici după mai puţin de un an de la alegeri, cine va profita de adîncirea crizei şi de efectele cumulate ale dezamăgirilor din primele două legislaturi şi de după alternanţa la putere ?

Timp de şapte ani, reforma a fost amînată, blocată sau dispreţuită pentru că **informaţiile din sfera socială** erau de fiecare dată alarmante. Ele susţineau că declanşarea restructurării şi liberalizarea vor duce la mari mişcări de protest, deci la instabilitate politică. Contrarevoluţia a triumfat mai ales prin discursuri de piaţă transformate în bombe psihologice pe ecranul naţional. Contrareformiştii au însă la îndemînă un spaţiu mediatic imens şi exploziile din acest spaţiu zguduie zilnic inerţiile receptorilor. Dezinformarea panicardă ţinteşte acum în sens opus, **informaţiile din sfera politică** sînt folosite pentru a aprinde scînteia revoltei sociale. În locul otrăvitelor mesaje despre acţiunile destabilizatoare ale opoziţiei, despre iminenţa unor revolte sindicale sau a unor comploturi antinaţionale ţesute la Budapesta, avem acum parte doar de ştiri, declaraţii ori comentarii care supradimensionează conflictele dintre partenerii la guvernare şi motivele de sciziune internă în fiecare segment politic al coaliţiei de guvernămînt.

Aşa cum e prezentat în presă şi în telejurnale, viitorul societăţii româneşti pare înfricoşător; parlamentarii devin pe zi ce trece mai demni de dispreţ şi alegătorii mai demni de milă; formaţiunile politice se dovedesc inapte să coaguleze opţiunile şi să gestioneze criza. Ţărăniştii lui Ticu Dumitrescu sînt în război cu ţărăniştii lui Ion Diaconescu, Petre Roman şi Adrian Severin se înghiontesc în defavoarea partidului din pricini de dragoste duşmănoasă, Marko Bela demontează puciuri puse la cale de László Tökes. Pe cealaltă treaptă, PNCŢD e profund iritat de „duplicitatea social-democraţilor", PD e oripilat că ţărăniştii „au umplut ţara de proşti", UDMR denunţă „ultranaţionalismul preşedintelui comisiei de învăţămînt din Senat" (membru al formaţiunii creştin-democrate). Scandalurile pe tema caselor, pămîntului, dosarelor, revoluţiei ori geografiei predate în limba maghiară rămîn, pînă una-alta, marile realizări ale post-tranziţiei. Majoritarii se plîng la întîlniri cu presa că sînt sabotaţi din interior, liderul de la Cotroceni declară că partidele care au cîştigat alegerile n-au cîştigat şi puterea, poliţiştii se ocupă de accesul la dosarele Securităţii şi caută mafioţii pe bază de telefoane anonime, dar fără mandat de arestare. Bugetul de austeritate şi sărăcia generalizată favorizează totuşi apariţia unor noi publicaţii finanţate de nu se ştie cine în scopuri electorale, iar pierderea de prestigiu a forţelor parlamentare umple de elan partidele născute prin sciziparitate sau pe bază de prietenii cu depozitarii arhivelor secrete. Tabloul vieţii publice e halucinant şi jalnic, existenţa cotidiană e nevrotică şi mizeră. În lipsa autorităţii instituţionale, autoritarismul liderilor politici începe să fie perceput ca o calitate iar regimul de mînă forte ca o soluţie numai bună de experimentat Cum s-a ajuns aici după mai puţin de un an de la alegeri, cine va profita de adîncirea crizei, de generalizarea nemulţumirii, de efectele cumulate ale dezamăgirii naţionale din primele două legislaturi şi de după alternanţa la putere?

Elena ŞTEFOI

Invazia secundarului

Aproape zilnice şi mai întotdeauna mult prelungite, şedinţele de guvern au devenit un fel de ritual politic obosit şi obositor. Cu toată rîvna jurnalistică pusă în menţinerea lor artificială în centrul atenţiei publice, aceste interminabile şedinţe, cu agendă variabilă şi deznodămînt cel mai adesea imprevizibil, dau mai degrabă sentimentul unei mari şi inutile cheltuieli de timp şi energie. Guvernul pare tot mai mult căzut în sine, preocupat obsesiv de propriile griji, chiar decuplat de realitate. S-a şi transformat, parcă, din **executiv** într-o instituţie consultativă, avînd misiunea de a produce opinii contradictorii, de nu şi vădit divergente. Vizibilă şi lesne de înţeles, uzura fizică a membrilor cabinetului este însoţită însă şi de una morală şi politică, ale cărei consecinţe se răsfrîng inevitabil asupra partidelor din coaliţia guvernamentală. Şi chiar asupra actualului sistem politic.

După rezultatele recentului sondaj de opinie al Laboratorului Universitar de Analiză Socială, **56% dintre români cred că nu este bine să existe mai multe partide politice**, în vreme ce doar 44% cred în mare şi foarte mare măsură în necesitatea existenţei mai multor partide. Încă şi mai brutal, **fiecare dintre partidele din actuala coaliţie guvernamentală s-ar situa, în eventualitatea unor alegeri parlamentare imediate, sub 6%**, nivel peste care s-ar afla doar PRM, cu 8,5%, şi PDSR, cu 25,1%. Faptul că în continuare Convenţia Democrată s-ar găsi pe primul loc, avînd 34,5% din opţiuni, nu poate fi o mîngîiere pentru liderii partidelor din această alianţă. Nu poate fi o mîngîiere fiindcă de cînd au ajuns la putere, în urma alegerilor de anul trecut, nu s-a mers în direcţia întăririi Convenţiei, ci dimpotrivă, în direcţia autonomizării formaţiunilor componente. A autonomizării, dar şi a ierarhizării, fiindcă PNŢCD şi-a asumat rolul de partid dominant atît în cadrul Convenţiei, cît şi în cel al coaliţiei guvernamentale. Unde, în mod obişnuit, nu se poartă negocieri între CDR şi PD ori între CDR şi UDMR, ci numai între PNŢCD şi PD ori UDMR. De altfel, aspiraţia hegemonică a PNŢCD este atît de puternică încît fruntaşii acestui partid nu s-au sfiit să-i reproşeze preşedintelui Emil Constantinescu independenţa faţă de formaţiunea care l-a sprijinit în alegeri. Ca şi cum funcţia de preşedinte al ţării ar fi subordonată fostei lui apartenenţe de partid.

Rezultatele unui sondaj de opinie sînt de luat, desigur, cu multe rezerve. Nu suspectînd neapărat felul în care a fost făcut, formularea întrebărilor sau alegerea eşantionului, ci ţinînd seama şi de centrele de interes ale populaţiei. Spre exemplu, cele mai mari procente de satisfacţie faţă de acţiunea guvernului sînt înregistrate în domeniile învăţămîntului (43%), culturii (36%) şi combaterii criminalităţii (35%), pe ultimele trei locuri aflîndu-se, în schimb, zone vitale de interes, ca locurile de muncă, nivelul de trai şi salariile. Este limpede că guvernului îi sînt atribuite cele mai multe succese în învăţămînt şi cultură numai fiindcă majoritatea populaţiei consideră că sînt domenii de interes periferic, secundar, nicidecum pentru că spre aceste direcţii s-ar fi concentrat într-adevăr şi ar fi dus la rezultate spectaculoase acţiunile guvernamentale.

De altfel, rezultatele sondajului au fost date publicităţii, printr-o teribilă ironie a coincidenţelor, tocmai în zilele cînd guvernul avea de înfruntat „criza bacalaureatului". Atunci au ieşit în stradă, pentru prima dată în întreaga istorie a învăţămîntului românesc, zeci de mii de liceeni ce protestau împotriva debandadei produse exclusiv din cauza Ministerului Educaţiei Naţionale, incapabil să respecte atît o lege votată în urmă cu doi ani, cît şi o ordonanţă de urgenţă adoptată de actualul guvern.

Guvern a cărui raţiune de existenţă nu a fost şi nu este alta decît accelerarea reformei. Acesta a fost sensul schimbării petrecute în urma alegerilor din toamna anului 1996. Nu semnificaţiile politice, ideologice sau morale au fost decisive pentru victoria actualei coaliţii, ci stilul şi atitudinea. Vechea pautere a fost sancţionată pentru încetineală, confuzie, incoerenţă şi clientelism. De la noua putere se aştepta dinamism, se aştepta claritate, se aştepta discernămînt, se aştepta corectitudine. Şi se aştepta, în primul rînd, ceea ce face competenţa oricărui responsabil politic: selecţia înte esenţial şi secundar. Vechea putere fusese compromisă tocmai de invazia secundarului şi de incapacitatea de a sesiza şi urmări esenţialul. Crizele din ultima vreme – a liceenilor, a revoluţionarilor, a declaraţiilor explozive făcute de unul sau altul dintre membrii cabinetului –, crize cărora le-au fost aduse drept jertfă nenumărate şedinţe de guvern, nu au însă nici o legătură cu reforma. Trecînd peste amănuntul, care nu e totuşi doar un amănunt!, că **toate aceste crize** şi-au avut punctul de pornire exclusiv în acţiuni ale guvernului însuşi, se poate constata că există o tot mai puternică **invazie a secundarului**. Reforma pare să fi fost ori uitată, ori trecută în al doilea sau al treilea plan.

Iar incapacitatea de selecţie şi orbecăirea sufocantă în minor ţin, probabil, mai mult de cultură decît de politică.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Moartea unui profesor

În ultima vreme, evenimente de mare importanţă pentru consolidarea statului de drept se succed cu repeziciune. Declaraţiile domnului Severin, protestele revoluţionarilor (beneficiari ai privilegiilor prevăzute de legea nr. 42/1990), intervenţia televizată a preşedintelui Constantinescu în legătură cu aceste evenimente, discuţiile din jurul proiectelor legii care va reglementa regimul dosarelor fostei poliţii politice – iată cîteva realităţi provocatoare pentru oricine este interesat de evoluţia democraţiei şi de „starea" statului de drept. Este limpede, nu există mai bun prilej pentru evaluarea trăiniciei unei construcţii decît cutremurul. Toate micile seisme pe care le-am enumerat mai sus au evidenţiat cîteva puncte slabe în structura statului nostru. Eram tentat să scriu despre asta cînd am aflat că profesorul GHEORGHE BELEIU a murit. Moartea amînă orice.

Ne-a părăsit cel mai important specialist în drept civil al timpului nostru. A fost, de asemenea, un profesor extraordinar. Cînd, în anul 1988-1989, i-am audiat cursul de drept civil, profesorul BELEIU era în culmea gloriei şi atinsese deplina maturitate ştiinţifică. Într-o facultate escesiv politizată, dăruit total unei discipline imense, profesorul GHEORGHE BELEIU a fost cel dintîi jurist care mi-a imprimat convingerea că dreptul poate fi făcut cu demnitate şi profesionalism. Era fascinant în prelegeri şi copleşitor în cunoaşterea dreptului civil. „Ne are pe toţi în buzunarul de ceas" – mi-a spus, cu ani în urmă, un alt profesor.

Profesorul BELEIU rămîne un model pentru felul în care trebuie să-ţi stăpîneşti domeniul. Acest om ştia *totul* în materia dreptului civil, iar modestia şi claritatea cu care îşi livra cunoştinţele îi dovedeau înalta clasă. Îmi amintesc modestia cu care a refuzat, la sfîrşitul lui decembrie 1989, funcţia de decan al Facultăţii de Drept, sfiala cu care a întîmpinat aplauzele frenetice în care şi-a încheiat ultima prelegere susţinută în faţa anului meu şi zîmbetul abia stăpînit cînd un coleg i-a spus: „Domnule profesor, sînteţi o legendă vie a dreptului românesc!".

După revoluţie, a făcut să funcţioneze o facultate particulară de drept şi, după ce numele său a atras studenţi şi profesori, patronii facultăţii l-au înlăturat. Spun asta nu pentru a acuza pe cineva, ci pentru a sublinia prestigiul său extraordinar: numele său pe firma unei facultăţi era o garanţie suficientă pentru competenţă şi seriozitate.

În ultimii ani a desfăşurat o susţinută activitate practică, devenind rapid unul dintre cei mai importanţi avocaţi ai Baroului bucureştean. L-am văzut, cu patru ani în urmă, pledînd în unul din procesele importante ale vremii. Îmi amintesc foarte bine maniera în care s-a prezentat la bară. Înţelesese profund toate implicaţiile juridice ale cauzei, argumenta perfect, ataca nimicitor, se replia înţelept. Am refuzat să mă interesez de pronunţare, pentru că mi-a fost teamă că nu ar fi cîştigat procesul. În fond, orice era posibil.

Au rămas, în urma profesorului BELEIU, cărţi, studii şi articole de o valoare ştiinţifică incontestabilă. Scrisă clar, sistematic, opera sa poate fi aşezată în acelaşi raft cu cea a marilor săi înaintaşi, pe care i-a preţuit cu deosebire: Alexandresco, Cantacuzino, Hamangiu, Eliescu, Ionaşcu, Stătescu. Dar, mai presus de toate, au rămas generaţii de foşti studenţi care nu-l vor uita pentru că un asemenea om nu poate fi uitat.

Dumnezeu să-l odihnească!

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Ruinurile televiziunii

Semne rele: de sănătate sau de boală? Mă uit tot mai puţin la televizor, în vremea din urmă. Televizorul izbuteşte tot mai greu şi mai rar să mă ţintuiască în faţa sa. Îl suport cu pe zi ce trece mai mare dificultate. Îl găsesc pe zi ce trece mai neinteresant, mai neatractiv, mai plictisitor: o gaură neagră; o gaură a cheii spre o odaie în care nu se întîmplă nimic demn de a fi urmărit. Stau şi mă întreb: de vină să fie conţinutul, viaţa publică şi actualitatea, în general, sau însăşi formateleviziune ca atare? A obosit televiziunea, am obosit eu sau, pur şi simplu, a obosit lumea? E un pur accident trecător ceea ce (mi) se întîmplă, sau simptomul unei crize (a cui, nu ştiu)? Marea uzină, imensa industrie de *ţintit* („publicurile-ţintă") şi de *ţintuit* (idem) merge în gol. Reproducerea Identicului şi-a scurtat vertiginos ciclul: zilnic, aceleaşi figuri, aceleaşi „probleme", aceleaşi imagini, aceleaşi bancuri. Încremenire totală! Se vestesc, e drept, oarece noutăţi, mult aşteptate, nu toate devenite de notorietate publică, deci avuabile, lansări de noi posturi etc., dar, avînd în vedere viteza mare de îmbătrînire, de uzură a produselor, de cădere a lor în rutină şi inerţie, ca şi, totuşi, redusa capacitate de invenţie şi de creaţie a românilor în materie de televiziune, care, cînd nu importă „pachete" gata ambalate, se bazează pe o „deşteptăciune" de scurtă respiraţie, avînd, aşadar, în vedere toate acestea, ca şi felul în care s-a scurs, pînă acum, scurta dar deja aproape moarta istorie a televizualului românesc, eu, unul, continuu să rămîn sceptic. Nu vor apărea mari noutăţi, mari mutaţii stilistice în materie de televiziune. Viitorul se arată sumbru. Despre ce voi mai scrie, Dumnezeule, la anul pe vremea asta? Tot despre Marius Tucă, Ion Cristoiu, TVR ş. a. m. d.? Oroare!

În rest, continuu să nu reuşesc să mă uit la *talk-show*-urile de la Pro TV, pe care am ajuns să le visez. Ştiu eu că nu sînt ele chiar de vis, dar totuşi. Şi un fenomen straniu: am izbutit, două zile de vineri la rînd, să fiu acasă la timp pentru a urmări emisiunea lui Octavian Paler. Dar o pornire irezistibilă m-a făcut, de fiecare dată, să fug, să comut pe alte canale. O monumentală impresie de *fals* m-a adus, de fiecare dată, în pragul vehemenţei. „Încearcă să te îmbeţi înainte", m-a sfătuit un amic glumeţ. Nu ştiu ce să fac, nu vreu să-mi periclitez sănătatea, dar ceva va trebui, totuşi, să fac. O soluţie trebuie să existe.

De gluma, nu foarte bună, a TVR-ului de acum cîteva duminici, cînd postul public a dus de nas, ore în şir, publicul promiţîndu-i dezvăluirea, după „Jurnalul" de seară, a numelor spionilor severinieni, nu am rîs cu adevărat, şi pe cinste, decît abia a doua zi şi în zilele următoare, văzînd reacţiile disproporţionate, de-a binelea caraghioase, ale oamenilor noştri politici. Care au căzut în capcana întinsă nu atît de TVR, cît de propria lor curiozitate bolnăvicioasă, întreţinută de o presă cotidiană tot mai specializată în evenimente calpe. Dadaism televizual. E bine! E perfect!

Bogdan GHIU

Economie

Ora exactă nu o dau ceasurile din Palatul Victoria, ci orologiul din Turnul Pieţei

S-a înrădăcinat, în societatea noastră, un reflex păcătos: toată lumea aşteaptă semnale de la Guvern, care să ne arate cum şi încotro se mişcă economia. Deşi singurele semnale adevărate le dau pieţele: de consum, de producţie, monetară, valutară, de capital.

A fost acreditată şi ideea, de asemenea falsă, că în '97, într-o primă etapă rolul de vehicul al reformei l-a jucat Banca Naţională a României, care acum va ieşi din arenă. Ceea ce nu-i adevărat. Reforma nu-i poştalion, să i se schimbe caii după fiecare etapă. Reforma e un tren modern, care urcă un munte. La fiecare nouă etapă i se mai adaugă încă o locomotivă. Altfel, muntele n-ar putea fi urcat.

Prima etapă a reformei atît de mult invocată acum, a debutat la 17 februarie '97, cînd a început prima parte a reformei. Etapa începută atunci s-a încheiat deja. I-am zis „macrostabilizare". Banca Naţională a asigurat trecerea la adevărul dobînzilor, al cursului de schimb, al emisiunii monetare. Guvernul a gestionat adevărul deficitului comercial şi al deficitului bugetar. Această etapă a pus bazele schimbărilor din economia reală. N-ar fi ieşit nimic fără adevărul preţurilor, pentru care Guvernul şi-a asumat toate riscurile.

A doua etapă, în care am intrat deja, e cea mai dură şi cea mai grea. Pentru că încep să fie atacate structurile din întreprinderi. Adevărul schemelor de personal va aduce şomaj. Adevărul costurilor de fabricaţie pune faţă în faţă două tablouri dure: mai multă competenţă, concurenţă la sînge sau, în caz contrar, restrîngeri de activitate, închideri de fabrici. Adevărul eficienţei va determina eliminarea nemuncii, a risipei, a furturilor. În fine, adevărul rentabilităţii va pune semnul egal nu pur şi simplu între salarii şi muncă, raport adeseori nesemnificativ, ci între salarii şi recunoaşterea muncii de către piaţă.

Şi pentru trecerea la aceste adevăruri se aşteaptă doar măsuri de la Guvern. Sigur, măsurile au importanţa lor. Se înţelege, însă greu, faptul că piaţa nu-i altceva decît o imensă arenă, în care se înfruntă cei doi „grei": PRODUCĂTORII şi CONSUMATORII. Este mai oportun ca niciodată ca şi unii şi alţii să-şi potrivească ceasornicele după orologiul din turnul pieţei. Iar statul, îndeosebi prin puterea legislativă şi puterea executivă, să nu fie altceva decît marele ceasornicar, avînd neîncetat grijă ca orologiul pieţei să funcţioneze bine. Şi tot statul să fie marele arbitru, care să sancţioneze prompt pe cei ce trag de timp, dînd ceasurile înapoi.

Guvernul Ciorbea a avut o singură soluţie: să facă reforma. Sistemul de pieţe libere, integrate, cu care a debutat, i-a speriat însă chiar şi pe specialişti. Actualului cabinet i se reproşează, acum, că nu cunoaşte bine situaţia reală din economie. Şi că... „nu trebuie să lase în voia soartei" o economie şi un capital insuficient pregătite pentru economia de piaţă. Cu alte cuvinte să amînăm reforma. Pentru că a nu lăsa piaţa să lucreze şi să decidă în economie echivalează cu amînarea reformei la Calendele Greceşti.

Ce-ar însemna să se substituie Guvernul pieţei? E clar: perpetuarea dictatului birocraţiei şi centralismului. Nici un guvern din lume nu are ca suprem criteriu eficienţa economică. Atît timp cît însuşi guvernul nu este supus legilor pieţei, ale riscului şi profitului, nu poate fi un partener egal pentru agenţii economici. Pentru că o decizie catastrofală nu provoacă falimentul Guvernului. Guvernul nu poate să dea faliment, pentru că el are la dispoziţie bugetul, alimentat de economie şi de populaţie cu taxe şi impozite. Pe cînd o companie economică este obligată să fabrice produse de calitate prin metode eficiente, care să-i aducă profit. Dacă, bineînţeles, statul n-o acoperă cu mantaua sa de protecţie, uzată deja: subvenţia. De fapt, ce-i cer Guvernului adversarii săi? Să lase centralismul-birocratic să producă blocaj şi sărăcie, sub motivul că... întreprinderile româneşti nu sînt încă pregătite pentru economia de piaţă. Să renunţe la programul de reformă radicală a pieţelor de producţie, de consum, monetară, valutară şi de capital, să abandoneze adevărul preţurilor şi încurajarea liberei iniţiative, în condiţii concurenţiale, pentru a ne reîntoarce la preţurile mincinoase, la inflaţia ascunsă. Prin urmare, să revină la sacrificarea spitalelor, a şcolilor, a culturii de dragul întreprinderilor care s-au complăcut ani de zile într-o dulce somnolenţă economică.

Ce s-a făcut pînă în prezent? Corecţia preţurilor a înviorat piaţa de consum. A fost stabilizată piaţa valutară interbancară. S-a revigorat piaţa monetară. În acelaşi timp s-a ameliorat plasarea economiilor populaţiei. Nu poate fi ignorat însă faptul că acest sistem, în extensie, de pieţe libere integrate, nu e încă rodat. Şi nici nu şi-a format reflexele necesare unei bune funcţionări. Pretutindeni, în lume, acest sistem de pieţe funcţionează la fel ca un calculator electronic. Inteligenţa calculatorului însă depinde de calitatea programelor. El face numai ceea ce a fost învăţat să facă. Atîta vreme cît în acest sistem de pieţe, de la noi, s-au interpus instituţii ce privesc înapoi, nu numai înainte, cu tentaculele tocite, uitîndu-se pieziş către legea cererii şi ofertei, cu ochii jumătate închişi, jumătate deschişi, este normal ca motoarele să se gripeze. Şi pieţele să se lase influenţate de dictatul administrativ.

Guvernul Ciorbea trebuie să ştie, însă, că nu va realiza nimic la jumătăţi de măsură. Jumătăţile de măsură, din anii trecuţi, i-au sărăcit şi mai mult pe consumatori. Inflaţia i-a scotocit prin buzunare, le-a luat şi ultimii bani, pentru a continua să-i subvenţioneze pe producători. Fiindcă producătorii aşa sînt obişnuiţi: să trăiască din preţuri mari, care să acopere costuri exagerate, producţie rebutată, încurajîndu-se astfel menţinerea unor oferte restrînse. Cererea solvabilă s-a restrîns însă şi ea. Tot mai mult. Salariile n-au mai putut creşte, pentru că o producţie lipsită de capacitatea de a fi eficientă nu are cum să justifice alt nivel de cîştiguri, mai înalt. Normal, salariile mici nu pot să asigure consumuri mai mari. Peste stocurile de produse finite nevîndute se vor aşeza alte stocuri, ce vor face neîncăpătoare nu numai magaziile, ci şi curţile multor întreprinderi. Pentru că piaţa, atunci cînd îi sunt încălcate regulile, se răzbună. Produsele respective, tot mai scumpe, nu vor mai avea cumpărători pe o piaţă dominată de consumatori cu venituri mici. Rămîne o singură şansă: grăbirea reformei. Fiindcă nu mai avem timp să ne grăbim încet.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

PD şi carenţele lui afective

● „Schimb de amabilităţi între Petre Roman şi Adrian Severin la reuniunea conducerii PD. Ministrul Afacerilor Externe declară că-l iubeşte pe Petre Roman nu ca mierea, ci ca sarea în bucate. Drept răspuns, Petre Roman propune ca Adrian Severin să fie în continuare vicepreşedinte PD." (Ion Cristoiu, în **Naţional**, 20 oct. '97) ● „Liderul PD a pus mîna pe toată structura executivă a partidului. Sîmbătă, în posturile executive ale partidului au fost instalaţi, în proporţie de 80 la sută, oamenii de încredere ai preşedintelui. Nici unul dintre cei care, în timp au dat semne că s-ar afla de partea cealaltă a baricadei nu au mai avut loc pe vreunul dintre aceste scaune. În felul acesta, vicepreşedinţii, în general oameni din vechea gardă a lui Roman, care au mai îndrăznit să-i aducă din cînd în cînd cîte unele critici, de acum nu mai au nici un sprijin în eşalonul executiv şi nici acces la informaţii." (Corina Drăgotescu, în **Adevărul**, 20 oct.) ● „Roman şi Severin au ajuns la pace. Ministrul de Externe şi-a depus candidatura la vicepreşedinţie la limita posibilă (24 de ore înainte). Semn că voia să lupte. După toate probabilităţile auditoriul îi era iniţial majoritar ostil." (Constantin Lupu, în **România liberă**, 20 oct.) ● „Sîmbătă, Partidul Democrat şi-a ales membrii Biroului Permanent. În faţa discursului lui Petre Roman, Adrian Severin a dat înapoi, făcîndu-i acestuia declaraţii de dragoste jurîndu-se că tot ceea ce s-a scris în presă despre relaţia lor sînt simple speculaţii (...). Deşi mulţi dintre participanţi nu păreau a fi de acord cu maniera în care Severin a înţeles să pună pe tapet probleme interne ale partidului, prezenţa lui printre vicepreşedinţi a fost considerată utilă. «De ce să nu fie şi el acolo, ca o sulă-n coasta lui Roman?» s-a exprimat unul dintre susţinătorii lui." (**Adevărul**, 20 oct.) ● „Deşi Adrian Severin n-a fost schimbat, Petre Roman a mai cîştigat o bătălie în PD. Severin a fost criticat, în cadrul şedinţei, de Petre Roman, pentru declaraţiile sale din presă, potrivit cărora oamenii poliţiei şi directori de ziare s-ar afla în slujba unor servicii secrete. Cît despre comentariile privind situaţia din PD, ministrul de Externe a cam dat înapoi." (Cristina Boţocan, Romulus Cătălin Georgescu, în **Cronica română**, 20 oct.) ● „Democraţii s-au răfuit în spatele uşilor închise. Încruntat, Adrian Severin a fost ultimul dintre liderii PD ce a sosit la locul reuniunii. Deşi la Iaşi, Adrian Severin nu a îndrăznit să promoveze o moţiune din ultima vreme îl creditau pe ministrul de Externe drept viitor lider de opinie al partidului. El nu a obţinut această recunoaştere implicită, dar a fost reales ca preşedinte al PD." (Irina Luca, Mihai Constantin, în **Libertatea**, 20 oct.) ● „Severin a fost urecheat, dar este păstrat pentru prestaţia ca ministru de Externe. Adresîndu-i-se cu apelativul «Adrian», Roman l-a criticat pe ministrul de Externe pentru declaraţiile pe care le-a făcut în presă, în ceea ce îi priveşte pe unii politicieni şi directori de ziare puşi în slujba unor servicii străine. Roman i-a amintit ministrului de Externe că au pornit împreună, iar declaraţiile pe care a înţeles să le facă în presă, înainte de a se consulta cu liderii partidului au fost dăunătoare acestuia şi nu s-au înscris în linia trasată de Statut. (...) Adrian Severin şi-a făcut *mea culpa* pentru modul în care imaginea partidului a avut de suferit din cauza lui. El a precizat în ceea ce-l priveşte pe Petre Roman că se bucură de atitudinea lui pentru că partidul are nevoie de oameni responsabili şi nu de zei." (**Ziua**, 20 oct.) (**E.Ş.**)

Ştiri nebăgate în seamă

Conform datelor statistice, „românii consumă 7 g de mezel pe zi." În schimb, după 3 luni de la intrarea în funcţiune a serviciilor **Dialog**, „80.000 de români şi-au făcut rost de telefon celular". ● Sătenii din Flămînzi s-au apucat să înveţe karate.

De jur împrejur

Masa Rotundă

Faţă de Polonia anului 1989, cînd pentru prima oară în istoria politicii comuniste Masa Rotundă a fost şi altceva decît o formă de a pălăvrăgi în unanimitate, situaţia creată acum de Elţîn pare o răsturnare cu capul în jos. În Polonia, comuniştii erau la putere, dar nemaiputînd face faţă crizei, au acceptat să discute cu adversarul lor, sindicatul Solidaritatea; acum comuniştii sînt în opoziţie şi un preşedinte presupus a fi democrat şi reformist iniţiază dezbateri pentru a preveni criza care s-ar declanşa prin moţiunea de neîncredere a deputaţilor comunişti.

În pofida tuturor suspiciunilor pe care le-a creat, Masa Rotundă din Polonia a fost începutul sfîrşitului, modalitatea paşnică prin care comuniştii polonezi şi dictatura militară instaurată de ei au cedat puterea unei forţe trecute în ilegalitate şi persecutate, reprezentînd însă o majoritate populară activ ostilă. Generalul Jaruzelski, prim-ministrul Rakowski şi ministrul de Interne Kiszczak – participant direct la tratative – au izbutit în felul acesta să evite atît violenţa internă, cît şi amestecul străin. E puţin probabil că şi-au dat seama, atunci, că la acea masă se joacă soarta comunismului european; cu aroganţa celor care şi-au eliminat adversarii, liderii comunişti chiar credeau că pot cîştiga alegerile libere. Or, în alegerile din Polonia care au urmat Mesei Rotunde, nici măcar membrii Partidului comunist n-au votat pentru candidaţii comunişti.

Ce doresc însă să dovedească acum comuniştii ruşi? În alegeri, considerate libere, împreună cu aliaţii lor naţionalişti, ei au obţinut majoritatea în Duma şi în felul acesta o tribună publică de unde să-şi expună opiniile şi o cale legală de a bloca hotărîrile neconvenabile ale executivului sau ale preşedintelui. În aceste condiţii, s-au hotărît comuniştii ruşi să blocheze bugetul propus de guvern pentru anul viitor. Ei spun că nu sînt de acord cu prevederile de austeritate în domeniul social şi doresc o restructurare a priorităţilor. Obiecţia nu are de fapt obiect. O politică socială are un conţinut cînd statul îşi respectă obligaţiile din trecut şi deci se poate avea o oarecare încredere în angajamentele lui de viitor. Dar cînd guvernul rus nu plăteşte cu lunile salariile şi pensiile – deci nu-şi achită obligaţiile – despre ce politică socială mai poate fi vorba? Nici Ziuganov, nici Jirinovski, nici gruparea Iabloko, reformistă, care a anunţat că se va alătura votului de cenzură, nu promit că vor corecta această situaţie. De fapt lupta cu executivul priveşte persoanele şi nu ideile sau politicile. Prim-ministrul Cernomîrdin şi membrii guvernului său sînt percepuţi ca reprezentanţi ai marelui capital autohton şi străin, în folosul cărora dirijează reforma economică şi sumele provenite din privatizări. Dar nici la acest nivel nu funcţionează principiile: comuniştii sînt gata să conlucreze mai departe cu Cernomîrdin (care oricît de bogat ar fi, tot de-al lor rămîne), dar vor cu orice preţ capul prim viceprim-ministrului Anatoli Ciubais. „Cel mai nepopular om din Rusia" este considerat un „general" al reformei, unul dintre puţinii politicieni ruşi care are puterea de a-şi atinge obiectivele fără a ţine seama de opiniile celor din jur. Elţîn l-a mai sacrificat o dată (în ianuarie 1996), aşa că el ştie destul de bine cam cît valorează sprijinul preşedintelui. „Masa rotundă" iniţiată de acesta nu este o formă democratică de dialog, ci o modalitate de a iniţia tranzacţii în afara Parlamentului – locul unde prin Constituţie puterea discută cu opoziţia. Opoziţia comunistă nu crede că parlamentarii ei reprezintă un segment anume al populaţiei, orientat ideologic, ci nemulţumirea generală faţă de transferul de bogăţie. Este foarte probabil că Masa Rotundă va fi un loc unde foştii comsomolişti acum bogaţi vor fi somaţi să cedeze cîte ceva şi tovarăşilor lor mai în vîrstă. Comuniştii ruşi au învăţat ceva din experienţa poloneză: alegerile sînt un mare risc şi tocmai pentru a-l evita, stau ei la masă cu Elţîn.

Magdalena BOIANGIU

Actori politici în texte improvizate

Politica răului mai mic

Bătălia dintre Radovan Karadzic şi Biljana Plavsic pentru conducerea sîrbilor bosniaci prefigurează disputele la care ne putem aştepta prin aţîţarea naţionaliştilor sîrbi foarte corupţi împotriva naţionaliştilor sîrbi mai puţin corupţi. Crede cineva de la Pentagon sau de la Casa Albă că doamna Plavsic – pe care ei o susţin, deşi declaraţiile ei de ură împotriva musulmanilor şi croaţilor alcătuiesc un dosar destul de gros – vrea într-adevăr să se creeze o Bosnie multietnică? (Fareed Zakaria, **Newsweek**, 6 oct. 1997)

Dilema consecvenţei

„Intelighenţia rusă", cartea lui Andrei Siniavski (celebru disident sovietic, condamnat în 1966 la şapte ani de lagăr, după care a emigrat în Franţa) unde a şi murit, afirmă că intelectualii ruşi care-l susţin (sau l-au susţinut) pe Elţîn sînt mai vinovaţi decît acei care l-au sprijinit pe Stalin. Mai vinovaţi pentru că ar fi trebuit să înveţe ceva din trecut. (...)

Ceea ce i se poate reproşa lui Boris Elţîn nu sînt greşelile sale, ci incompetenţa în realizarea proiectelor corecte. Opinie formulată destul de tranşant de Oleg Moroz, un gazetar citat de Andrei Siniavski în ultima lui carte, ca un exemplu de gîndire confuză. Dl Moroz consideră îngrijorător faptul că preşedintele nu este capabil să acţioneze consistent şi concentrat. El este incapabil să ducă la bun sfîrşit măcar unul dintre proiectele elaborate de el sau să controleze aplicarea lor. Diagnosticul lui Siniavski este mult mai radical. În timp ce Elţîn a distrus „valorile naţionale", Stalin a avut şi „părţi bune".

Aşa o fi. Dar asta nu înseamnă că ar fi justificată comparaţia cu Stalin, a cărui capacitate extraordinară de a controla aplicarea directivelor lui a costat Uniunea Sovietică zeci de milioane de vieţi. (**The Economist**, 27 septembrie)

Criză în interiorul majorităţii guvernamentale

Acum cîteva zile se spunea că s-ar fi reîntors la Bologna şi la catedra sa de economie. Om cu principii, Romano Prodi nu era dispus să trateze ceea ce i se părea a nu fi negociabil: proiectul de buget proeuropean, de natură să faciliteze admiterea Italiei în primul grup care adoptă moneda unică. Bugetul urma să încununeze 17 luni în care s-a muncit la redresarea economică a ţării în fruntea coaliţiei Măslinul, de centru-stînga. Dacă *Rifondazione* comunistă nu mai doreşte să meargă pe acest drum nu va mai exista nici majoritate, nici guvern Prodi. „Il professore" s-a ţinut bine şi *Rifondazione* a cedat, realizînd singurătatea, într-o ţară în care toţi, inclusiv sindicatele, aprobau acţiunile guvernului Prodi. (...) Romano Prodi a arătat cine este patron în această alianţă. A făcut-o cu eleganţă, şi n-a strigat „victorie!" „Il Professore" ştie să se gîndească la viitor şi să arate că este un domn. Este caracteristica oamenilor de stat. (**Le Monde**, 16 octombrie 1997)

Succesele de azi, deziluziile de mîine

Din exterior, guvernul domnului Blair pare extrem de competent, talentat şi hotărît. Cei din interior, conştienţi de puterea lui, îi critică totuşi slăbiciunile. Ele sînt: activismul frenetic; graba excesivă; nevoia de a fi pe prima pagină; tendinţa de a se ocupa mai mult de prezentarea unor idei politice, decît de conţinutul lor; o tendinţă relativă de a acorda mai multă putere consilierilor politici partizani, numiţi de miniştri, decît luptătorilor căliţi în bătălii. La Whitehall (sediul unor instituţii guvernamentale, *n.r.*) se doreşte ca dl Blair şi colegii lui să aibă succes, dar, cum spunea un înalt funcţionar cu vechime, „ei încă nu au învăţat să fie un guvern". Ar trebui s-o facă, deoarece riscă altfel ca spectaculoasele procentaje de aprobare pe care le obţin acum să nu fie decît preludiul deziluziilor de mîine. (Bagehot, **The Economist**, 11 octombrie) **(M.B.)**

Argument

Dintotdeauna, monumentalitatea arhitecturală şi urbanistică a fost legată de putere: economică şi politică. Avem ce vizita, există ceea ce se numeşte turism în primul rînd în ţările în care s-a construit, mai mult sau mai puţin monumental. Cine nu-şi doreşte să viziteze Parisul, Roma, Praga, Sankt-Petersburg-ul, New York-ul, Atena, şi aşa mai departe? Prin monumente, puterile trecutului, mai mult sau mai puţin declarat teocratice, dar şi cele moderne şi actuale, mai mult sau mai puţin cripto(auto)teocratice, s-au glorificat pe ele însele slăvindu-l, odinioară, pe Dumnezeu şi, mai recent, punîndu-se, demagogic, în slujba „poporului“. Nevoia de monumente este împărtăşită atît de putere, fie ea instituită sau aleasă, cît şi de colectivităţi, care se recunosc în aceste monumente, fiind mîndre de ele şi considerîndu-le nişte adevărate blazoane. Nevoia de monumente este nevoia de identitate. Monumentalitatea urbanistică poate conota, ambiguu, atît siguranţă de sine, cît şi incertitudine în privinţa propriei identităţi (citeşte: forţe, puteri). În interiorul marilor naţiuni europene (cele, în primul rînd, al căror trecut imperial se lasă cu dificultate evacuat), orice înălţare de monument identitar, de monument-blazon a fost însoţită de polemici aprinse. Noi, sătui de oprimantele „realizări ale epocii de aur“, abia acum începem să ne obişnuim cu discuţia în jurul proiectelor de mari edificii. Tonul pare a-l da, iată, proiectul înălţării unei mari Catedrale a, cum i s-a spus, Mîntuirii Neamului. Se poate mîntui o comunitate prin monumente? Este construcţia şi proiecţia în monumentalitate o terapie? Da, în măsura în care, dovedindu-şi sieşi că poate înălţa ceva nemaivăzut, colectivitatea îşi dovedeşte — de fapt, îşi afirmă, îşi instituie — puterea, forţa. Nu, în măsura în care construcţia cu pricina îşi propune să „mîntuie“ toate problemele, nefăcînd, de fapt, decît să le ocolească, să le dea, „monumental“, o rezolvare „de mîntuială“.

Dosarul numărului de faţă nu îşi propune să tranşeze această discuţie abia declanşată şi care se anunţă de lungă durată (în cadrul căreia, ca într-un exemplu de manual, aceleaşi argumente sînt valorizate perfect opus: nu avem o tradiţie a construirii de catedrale, deci nu trebuie să construim *versus* tocmai pentru că nu avem o astfel de tradiţie trebuie să construim o catedrală). În plus, iniţiativa *Dilemei* vine după iniţiativele altor săptămînale. Iată de ce am încercat să apelăm la opiniile altor posibili „actori“ ai discuţiei şi, în acelaşi timp, de ce am ţinut să rezumăm părerile deja exprimate, în revistele *22* (nr. 40/1997) şi *Privirea* (nr. 91, 1-7 octombrie 1997), cărora le mulţumim pentru bunăvoinţă. (**B. G.**)

Virgil CÂNDEA
profesor universitar

Pentru o discuţie calmă

Discuţia privitoare la proiectul unei catedrale patriarhale a atins un prag de pasiune exagerat. De legitimitatea unei asemenea ctitorii nu se pot îndoi cei care calcă Dealul Mitropoliei măcar la praznice. Ei ştiu că în noaptea de Paşti, la Bobotează sau la Sfîntul Dimitrie Basarabov, mulţimea închinătorilor ajunge pînă la piaţa din vale. Actuala catedrală, înălţată acum mai bine de trei veacuri de Constantin-vodă Şerban pentru Mitropolia Ţării Româneşti, este de mult neîncăpătoare. Aceasta era evident încă din timpul patriarhului Miron, cu şapte decenii în urmă, şi numai împrejurări neprielnice au lăsat în uitare (nu pentru toţi) un proiect destul de vechi. Este potrivită realizarea lui acum? De ce nu? Multe din cele mai frumoase biserici de la noi au fost construite în perioade asemănătoare, de vindecare cu trudă a urmelor lăsate de războaie, jafuri, invazii şi alte calamităţi.

Din violenţa cu care a fost întîmpinată ideea unei catedrale noi a Patriarhiei ortodoxe ar rezulta, însă, că n-ar fi potrivit nici să ne gîndim la ea. „Fir-aţi ai naibii cu catedrala voastră“, titra de curînd o revistă bucureşteană în desăvîrşită continuitate ateistă. Împotriva iniţiativei s-au invocat mai toate argumentele aparent de bun-simţ dar nu de dreaptă socoteală (nu totdeauna *common sense* înseamnă *diakrisis*): argumente economice (costurile imense, mai buna lor folosire pentru asistenţa socială, povara financiară pe care o va avea de suportat o populaţie săracă); argumente ecologice (amplasamentul propus din Parcul Carol va lipsi capitala de patru hectare de verdeaţă); tradiţia arhitecturii româneşti (lăcaşul nostru de cult este bisericuţa de schit, sat sau mahala). S-a văzut în proiectul catedralei nu actul de înţeles după cîteva decenii în care spaţiile ecleziale au rămas mult inferioare nevoilor unui număr sporit de credincioşi, ci doar încercarea de disculpare a unei instituţii cu păcate mari, acumulate sub regimul totalitar. S-au denunţat şi preaomeneşti ambiţii ale unor rîvnitori la faima de ctitori de zidiri uriaşe. Şi toate acestea au fost clamate cu creştinească mînie, civic năduf, revoltă intelectuală sau numai cu jalnica satisfacţie de a mai lovi o dată în Biserica Ortodoxă cu o libertate pe care legea o garantează, doar conştiinţa o cenzurează. Nu s-au pronunţat credincioşii care se vor ruga în viitoarea catedrală.

Fără îndoială, toate obiecţiile amintite trebuie avute în vedere la proiectarea unui lăcaş de cult gîndit nu pentru un schitişor sau o mănăstire, un cartier sau o episcopie, ci reprezentativ pentru întreaga comunitate ortodoxă românească, prin număr de credincioşi şi rosturi între cele dintîi din Ortodoxia de azi. Construcţia, în care se vor investi nu numai mulţi bani, mari resurse arhitectonice, artistice şi tehnice dar, ca în orice ctitorie, voinţă de a cinsti pe Dumnezeu printr-o zidire cuviincioasă slavei Lui, trebuie înălţată cu gînd curat, chibzuinţă gospodărească şi rugăciune. S-a uitat aparent, în discuţiile care pasionează şi tulbură, că noua catedrală nu e făcută pentru municipiul Bucureşti, B.O.R., sau chiar pentru sfinţii din hram, ci în primul rînd pentru cinstirea lui Dumnezeu. Cronica lui Pseudo-Codinus, plină de informaţii despre Sfînta Sofia din Constantinopol, ctitoria celebră a lui Iustinian cu care este comparată viitoarea catedrală, relatează că în tot timpul construcţiei s-au făcut zilnic rugăciuni pentru reuşita operei. La noi, chiar înainte de începerea zidirii, lăcaşul a devenit piatră de sminteală pentru înţelepţi şi prilej de încrîncenare antireligioasă a liber-cugetătorilor. Pare să iasă ceva fum de tămîie din această observaţie, dar e nimic faţă de mirosul greu de pucioasă din ceea ce s-a scris în ultimele săptămîni pe tema catedralei. Despre care nu ne putem pronunţa cu argumentele şi atitudinea privind construcţia unui simplu „edificiu de utilitate publică“, un depozit de mărfuri, un complex comercial sau o cazarmă de jandarmi din Secuime. Cine nu vede diferenţa vorbeşte sau scrie alături de subiect, insensibil la gravitatea şi cuvinţa lui, folosindu-l ca simplu pretext de răbufniri ateiste.

Trebuie, aşadar, salutată iniţiativa *Dilemei* de a aşeza dezbaterea pe alte temeiuri, după ce chiar în coloanele ei s-au putut citi reacţii de enervare. O percep ca pe o invitaţie la discutarea calmă, reverentă şi bine gîndită a subiectului, cum ar fi trebuit tratat el de la bun început.

Cum să fie viitorul lăcaş patriarhal, mare sau mic? Lăsînd de-o parte pildele lui Iustinian, ale ţarilor ruşi, ale catedralei Sfîntul Alexandru Nevski din Sofia, ale celei patriarhale sîrbe din Belgrad sau ale Greciei de azi (plină de lăcaşuri mari, acela din Kruşevo l-a inspirat pe arh. C. Iotzu la zidirea elegantei biserici din Parcul Domeniilor), vor fi istorici ai arhitecturii noastre care să ne amintească pragmatismul Ortodoxiei româneşti, care a conceput de mult şi construcţii mai impunătoare decît bisericuţele tradiţionale. Chiar Biserica Înălţării din mănăstirea Neamţu (căreia i-am sărbătorit deunăzi al cincilea centenar) depăşea bine dimensiunile celorlalte ctitorii ale lui Ştefan cel Mare, dar aceasta nu i-a scăzut frumuseţea. Neagoe Basarab, Matei Basarab, Vasile Lupu, Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat sau Ghiculeştii au ridicat lăcaşuri care ieşeau din canonul arhitectonic al „smeritelor bisericuţe“. În ultimele secole, concepţia despre dimensiunile edificiilor sacre a evoluat în arhitectura Răsăritului creştin, aşadar şi în cea românească. Iar arhitectura catedralelor fiind — cum scria G. M. Cantacuzino — „poate cea mai desăvîrşită concepţie şi realizare a arhitecturilor creştine“, era de aşteptat ca unificarea, autocefalia, apoi înălţarea B.O.R. la rang de patriarhie să ducă la ambiţia unui lăcaş corespunzător noului său statut, construit potrivit celei mai bune tradiţii de hieratism şi eleganţă a bisericilor noastre.

Cît va dura construcţia noii catedrale? E greu de spus, ţinînd seama de etapele unei asemenea întreprinderi (documentare şi reflecţie, proiectare, procurarea mijloacelor financiare, zidirea, dotarea, pictarea). Sfînta Sofia a fost înălţată în cinci ani (532-537), dar graba lui Iustinian a dus la căderea cupolei după două decenii şi la distrugerea superbului amvon, iar reparaţiile au durat alţi patru ani. La catedrala din Köln s-a lucrat peste şase veacuri (1248-1880). Soborul din Belgrad, început în preajma celui de-al doilea război mondial, nu este isprăvit nici azi. Ritmurile construcţiei vor fi şi ele un test de convingere şi voinţă pentru viitorii ctitori, pentru că, evident, o catedrală nu se construieşte pentru împovărarea săracilor — nimeni n-a cerut asta —, ci din dărnicia celor avuţi.

Sînt arhitecţii noştri pregătiţi pentru o asemenea realizare? N-avem de ce ne îndoi de iscusinţa lor, nici de capacităţile unei şcoli cu bună şi îndelungată tradiţie. Succesul lor depinde în mare măsură de ce li se va cere să facă, deoarece Casa Domnului se înalţă mai întîi în minţile şi inimile ctitorilor.

© S. Gheţie

Antologie

„Istoria devenirii Bucureştiului are o formulă de evoluţie proprie, diferită de a oraşelor ce au în centru o mare catedrală“ (Mariana Celac, arhitect) ● *„M-am gîndit că, dacă această catedrală se va amplasa pe locul fostelor morminte ale eroilor comunişti, poate ne ajută Dumnezeu mai mult“* (Viorel Lis, primarul general interimar al Capitalei) ● *„Din păcate, la ora actuală, românii par a fi un popor complexat. Unii cred sincer că dacă se vor construi mari buildinguri în Parcul Kiseleff, Bucureştiul o să devină un oraş occidental. N-o să devină deloc unul occidental, ci un oraş de lumea a III-a“* (Dan Marin, arhitect) ● *„Ultimului ţăran, dintr-un sat în care biserica stă să se prăbuşească, nu-i trebuie deloc Catedrala Neamului, pentru credinţa lui“* (Dan Nicolae, directorul Direcţiei Monumente din Ministerul Culturii) ● *„După opinia mea, nu este nevoie de această catedrală sau biserică patriarhală nouă. (...) Este un soi de ceauşism eclesiastic. (...) Această ambiţie este o mentalitate fundamental necreştină, mai cu seamă ţine de o formă de trufie îngrijorătoare. Această construcţie mi se pare parazitară, o insolenţă şi o imoralitate“* (Alexandru Paleologu) ● *„Oraşul poate fi distrus în două feluri: prin demolare şi prin construcţie“* (Anca Brătuleanu, arhitect) (***22***).

„Ortodoxia nu a creat ciclopi. Acest mod de a crea clădiri enorme, cu spaţii adiacente, cu funcţiuni complexe, ţine de tipul de instituţionalizare specific Bisericii Catolice“ (Sorin Dumitrescu, pictor) ● *„În momentul de faţă, acest proiect nu este oportun“* (Florin Constantiniu, istoric) ● *„În ceea ce priveşte proporţiile, nu dimensiunile arhitectonice monumentale trebuie avute în vedere, ci dimensiunile frumuseţii. Cu privire la fonduri: să nu se apeleze deloc la fondul de stat. (...) Să contribuie conştiinţa credincioasă, nu banul realizat prin fiscalitate“* (Părintele Galeriu) (***Privirea***).

Identitate şi priorităţi

— convorbire cu Alexandru BELDIMAN, preşedintele Uniunii Arhitecţilor din România —

Arhitecţii se opun. Cîteva observaţii tehnice

Care este poziţia Dvs. referitor la ideea construirii unei mari Catedrale a Neamului?

Trebuie ştiut că acesta este un subiect care preocupă clerul românesc de multă vreme, pentru că eu cunosc cîteva concursuri care au avut loc în perioada interbelică pentru ridicarea unei Catedrale a Neamului, care ar fi urmat să fie amplasată cam pe unde se află acum Casa Poporului. Trecînd în revistă, cît de cît atent, bisericile de dimensiuni relativ mari deja existente la noi, ce pot să spun este că, pînă acum, eu, unul, nu cunosc nici un exemplu care, din punct de vedere arhitectural, să fie valabil. E punctul meu de vedere. Şi aceasta pentru că fie arhitecţii români nu au ştiut să se ridice la înălţimea acestui subiect, fie pentru că în tradiţia românească nu există nici un astfel de exemplu. Nu există nici un precedent autohton în materie de biserică de mari dimensiuni. Marile exemple de arhitectură bisericească sînt nişte construcţii de dimensiuni, totuşi, mai mult decît decente, modeste chiar, dar care au monumentalitatea lor. Cel mai bun exemplu este biserica Kretzulescu din Bucureşti. Aici ar fi foarte mult de discutat, şi nici nu ştiu dacă noi, arhitecţii, avem cultura necesară pentru a putea să analizăm corect toate aspectele unui astfel de subiect. Ceea ce pot să spun este că marea majoritate a arhitecţilor sînt categoric împotriva unei construcţii de acest tip.

Legat strict de propunerile avansate şi discutate recent, părerea mea este că ar fi o mare greşeală ca o astfel de construcţie să fie amplasată în Parcul Carol, care el în sine este un monument şi care, în plus, ar fi complet depăşit ca scară. E drept, acest parc a fost deja agresat, prin amplasarea panteonului demnitarilor comunişti; există, prin urmare, un precedent. Părerea mea este, însă, că, aşa cum stau lucrurile acum, se poate interveni acolo folosind monumentul deja existent într-un cu totul alt mod decît amplificîndu-l. Prezenţa lui trebuie să fie diminuată. Parcul Carol are, aşadar, o scară a sa, este monument de arhitectură peisageră, astfel încît construirea unei biserici de mari dimensiuni nu ar face decît să-l altereze cu totul. Nu ar trebui să se intervină decît asupra monumentului deja existent, pentru a i se da o dimensiune umană şi o funcţiune adecvată funcţiei parcului (s-ar putea face, de pildă, un observator astronomic pentru copii şi tineret, care să-i incite pe aceştia să viziteze parcul). Zona aceasta este, în momentul de faţă, un loc mort. Ar trebui făcut ceva care s-o anime.

Revin la ideea catedralei. Aceasta ar putea fi, desigur, amplasată şi în alt loc al Bucureştiului. Acest lucru este posibil. Dar mie mi se pare că există alte urgenţe în momentul de faţă. Eu înţeleg dorinţa clerului de a face un gest de mare vizibilitate, dar dacă ierarhii Bisericii chiar vor să facă un asemenea gest, cel mai bun lucru ar fi, cred eu, refacerea Mînăstirii Văcăreşti. Au existat, din 1990 şi pînă azi, mai multe discuţii pe acest subiect, există şi un proiect de refacere a ei, au fost discuţii destul de aprinse. Eu cred că, dată fiind valoarea monumentului, dat fiind că pietrăria se păstrează în bună parte, refacerea lui — cu materiale tradiţionale, evident, nu aşa cum s-a refăcut biserica Sfîntul Spiridon Vechi, cu cărămidă nouă şi cu beton — ar fi un lucru extraordinar pentru Bucureşti, aşa cum au făcut polonezii, de pildă, care, după război, au refăcut oraşul vechi al Varşoviei, singurul lucru realmente interesant de văzut, în clipa de faţă, în capitala Poloniei. Văcăreştiul a fost un simbol al Bucureştiului, şi trebuie refăcut. În loc să se construiască o biserică nouă, eu aş pleda pentru refacerea, cu banii respectivi, a Mînăstirii Văcăreşti.

Cît de pregătiţi sînt arhitecţii români pentru proiectarea unei Catedrale

Sînt arhitecţii români pregătiţi pentru ridicarea unei Mari Catedrale?

În momentul în care se va organiza un concurs, evident că vor exista arhitecţi care vor răspunde acestei provocări. Din ceea ce s-a construit în materie de biserici pînă acum, trebuie să spun că sînt foarte puţine exemple care pot fi reţinute. Dintre cele poate chiar cîteva sute de biserici construite după 1990, cred că bisericile care, din punct de vedere al calităţii arhitecturale şi al contemporaneităţii tratării, ar putea fi reţinute se numără pe degetele de la cele două mîini. Şi acesta, însă, este un subiect foarte vast. Cu ocazia unui concurs pentru capela de la Cimitirul Eroilor, am avut discuţii foarte aprinse cu Patriarhul, care prezida juriul, pentru că, pe de o parte, există o evidentă ignoranţă a arhitecţilor în ceea ce priveşte tratarea unui astfel de subiect, dar, pe de altă parte, şi o egală ignoranţă a clerului în ceea ce priveşte problemele de arhitectură şi de urbanism. Despre arhitecţi — sau măcar despre unii dintre ei — pot să afirm că fac eforturi să se pună la punct, încercînd să găsească, în filosofia românească şi în ortodoxism, elemente specifice. Este, cred eu, ceea ce ar trebui să-i intereseze pe arhitecţi în momentul de faţă. Problema identităţii este teribil de actuală la acest sfîrşit de mileniu, nu numai în România, peste tot. Aceasta datorită faptului că arhitectura promovată de Occident este colportată peste tot mai cu seamă de către investitori, care, de regulă, că vrem sau că nu vrem, vin cu arhitecţii lor şi dispun de suficientă forţă economică pentru a-şi impune, pînă la urmă, punctul de vedere, chiar forţînd de multe ori nota şi ameninţînd că se retrag. Ceea ce va duce la o globalizare al cărei rezultat va fi, în cincizeci de ani, pierderea, peste tot, a identităţii. Recent, preşedinţii de uniuni ale arhitecţilor din ţările Europei Centrale şi de Est au adoptat o declaraţie comună care va fi transmisă preşedintelui Uniunii Internaţionale a Arhitecţilor şi prin care se cere în mod expres obligativitatea recurgerii la serviciile arhitecţilor locali, care să colaboreze cu arhitecţii străini tocmai în încercarea de a salva, cît de cît, identitatea culturală a diferitelor ţări. Iată de ce arhitecţii români trebuie să vină pregătiţi cu filosofia necesară pentru a putea face faţă presiunilor exercitate de către arhitecţii occidentali.

Spinoasa problemă a dialogului dintre arhitecţi şi cler

Ar putea acest proiect al Catedralei Mîntuirii Neamului să constituie un prilej de a marca identitatea oraşului Bucureşti? Ar trebui el să respecte cu stricteţe canoanele sau, dimpotrivă, să înnoiască viziunea tradiţională asupra lăcaşelor de cult ortodox?

În mod cert clerul nu o să accepte o soluţie foarte modernă. Prin urmare, chiar dacă se vor găsi arhitecţi care să vină cu astfel de propuneri, există foarte puţine şanse ca ele să fie selectate. Revin la exemplul capelei din Cimitirul Eroilor, unde, chiar dacă arhitecţii s-au oprit la un proiect ce respecta canoanele înnoindu-le, pînă la urmă clerul a fost cel care a decis şi a ales un alt proiect. Oricum, capacitatea avansată pentru această catedrală — în jur de 10.000 de locuri — este aberantă. Nu resping în totalitate un proiect pentru o biserică de anumite dimensiuni, dar el trebuie să se raporteze, totuşi, la tradiţia noastră culturală. După cum cred că înainte de ridicarea unei catedrale sînt alte lucruri de făcut: în primul rînd, biserici de parohie (Drumul Taberei, Balta Albă, Berceni etc.) şi, apoi, refacerea Mînăstirii Văcăreşti. Abia după aceea cred că putem sta de vorbă despre construirea unei catedrale. Ne mai coacem şi noi, arhitecţii, se stabileşte, apoi, un dialog constant cu clerul. Eu cred că un astfel de dialog este posibil. Lansarea unui concurs pe tema unei catedrale cred că ar trebui, deocamdată, amînată pentru după realizarea celor două obiective amintite mai sus care sînt, cred eu, prioritare.

Domnule Preşedinte, vă mulţumesc foarte mult.

Convorbire realizată de
Bogdan GHIU

Augustin IOAN
arhitect

Cu sita de mătase şi marmura drept cer

În cartea închinată de Wilfried Wang arhitecţilor Herzog&De Meuron, stele crescătoare pe cerul arhitecturii europene contemporane, se găseşte proiectul unei biserici greco-ortodoxe, pregătit pentru concursul din 1981 organizat de Hochbauam der Stadt Zürich. Biserica este compusă din două corpuri aflate unul într-altul. Cel exterior, din sticlă şi ceramică, îl conţine pe cel dinlăuntru, din marmură translucidă de Pentelic – aidoma templelor. Pe marmură sînt serigrafiate icoanele cele de obşte. Ziua trece de primul strat, spre a le străluminа, în vreme ce noaptea lumini se aprind între cele două „cutii".

Vibrantă în simplitatea conceptului care o însoţeşte, biserica ortodoxă de la Zürich reprezintă un posibil răspuns contemporan dat arhitecturii sacre ortodoxe. Aceasta se află într-un impas pretutindeni. Nu doar comunismul a împiedicat devenirea acestei arhitecturi. În fond, nici Grecia şi nici Cipru nu au produs alternative. În vreme ce arhitectura catolică, la fel ca şi discursul teologic adiacent, s-a actualizat în permanenţă, pentru a produce chiar capodopere în modernitate (catedrala din Brasilia a lui Oscar Niemeyer, bunăoară, sau preconizata catedrală albă de la Roma a lui Meier), ortodoxia a ales calea nemişcării. Fascinaţia modelului bizantin, venit dintr-o mai fericită istorie, cînd ortodoxia se afla încă în expasiune, s-a calcifiat în obsesia „modelului naţional", probabil deodată cu autocefalia.

Pentru ortodocşii români, „naţional" este orice exemplu de prestigiu dinainte de 1800, de la Voroneţ la Hurez şi de la bisericile de lemn din Ardeal la Agapia sau Cozia. Mai nou, „naţională" a devenit cea mai puţin bizantină (ca expresie), adeseori greco-catolică: biserica de lemn de tip maramureşan. Problema este că, la limită, diferenţele dintre aceste arhitecturi regionale şi locale erau mult mai dramatice decît ceea ce le unea. De la planimetrie la decoraţie, rolul jucat de diferitele influenţe – armeano-ruso-georgiene (în Moldova), sîrbe (în Valahia) şi central-europene (în Ardeal) – este esenţial în configurarea a cel puţin tot atîtea tipuri regionale.

De aici înainte, exemplul local este la rîndul său decisiv. La Constanţa bunăoară, există biserici ortodoxe dinainte de 1877 care seamănă cu arhitectura vernaculară urbană şi cu geamiile locului deopotrivă. Ele sînt mai înşurubate în context decît le-ar fi dictat-o aplicarea oricărui „model". Este suficient să parcurgem drumul între Bucureşti şi litoral pentru a vedea o pleiadă de lăcaşuri de cult fără vîrstă stilistică certă, care au inventat un spirit al locului. *Genius loci*, ca şi specificul naţional, nu sînt cu necesitate un soi de gheizer din care irumpe arhitectura pre dreaptă măsură tocmită. Blaga, în descendenţă spengleriană, credea că există un soi de matrice din care se iscă formele spaţiale, aici sofianice. Or, adeseori, „specificul" este o concluzie *a posteriori* (Cezar Radu), dedusă prin interpretarea artefactelor care deja există şi nu un deziderat.

Un răspuns plauzibil l-au oferit arhitectura neoromânească şi cu precădere anii treizeci. Sfîntul Spiridon Nou este exemplar ca siluetă urbană. Caşin încîntă şi astăzi, după şaizeci de ani, iar turla sa pluteşte deasupra Herăstrăului. Interiorul nu este pictat în întregime şi totuşi „funcţionează", ba chiar este o destinaţie privilegiată pentru marile rituri de trecere. Astăzi, după şapte ani, este greu să identificăm un singur exemplu, dintre cele edificate, de biserică ortodoxă nouă. Desigur, există replici sau pastişe. Se ridică biserici de lemn te miri unde, în special în locuri nepotrivite: ba în Titan, ba în Drumul Taberei, la Caracas ca şi la Berna. Firme de felul „Taina Lemnului srl" au meniuri de pensiune pentru orice comanditar.

Proiectele bune există. Am citat pînă la saţietate Capela Martirilor de la Bellu şi Biserica Cristiana (D. Marin-Z. Bogdănescu); prima a fost înlocuită în bătaie de joc cu o biserică strepezită; a doua a fost oprită din construcţie, deodată cu activitatea întregului ansamblu. Există, de asemenea, studii făcute de alţi arhitecţi: d-l profesor R. Tănăsoiu, soţii Mitrache, Florin Biciuşcă, Florin Languri, la Timişoara de Radu Mihăilescu, de Andreescu şi Gaivoronski, sau de Şerban Sturdza. Dar e puţin: subiectul „arhitectură sacră" nu este în programa şcolilor de arhitectură, iar taberele de felul celei organizate în vara asta la Mînăstirea Bistriţa (Vîlcea) rămîn încă fără impact.

Undeva, între cler, ecclesia şi arhitecţi, persistă o falie, pe care obsesia Catedralei Mîntuirii Neamului nu a făcut altceva decît să o dramatizeze. Nu sînt multe canale de comunicare deschise, iar cele care există sînt obturate de prejudecăţi, din vina ambelor părţi. Clerul nu are, cu puţine excepţii, un minimum de cultură estetică, de istorie a arhitecturii sacre (nu doar ortodoxe). Nu înţeleg de ce trebuie ocrotite lăcaşurile de cult existente; de ce trebuie refăcute mînăstirile demolate (şi) cu complicitatea vinovată a ierarhilor de atunci; de ce trebuie ridicate cu prioritate bisericile urbane mici, de parohie, care să coaguleze ecclesia amorfă, de prin blocuri. Arhitecţii au uitat să proiecteze biserici ortodoxe; au uitat smerenia şi vor să ridice monumente nepieritoare gloriei lor auctoriale, iar nu case ale Domnului; unii încearcă să impună un stil care a refuzat explicit tradiţia – modernismul – unei biserici a cărei singură raţiune de a fi este tocmai tradiţia, în vreme ce alţii cred că soluţia stă în pastişa nerușinată.

Nu tocmai curînd vom avea proiecte de complexitatea şi radicalitatea celui semnat de Herzog&De Meuron. Cele cîteva ivite pînă acum sînt mai degrabă esenţializări ale formelor tradiţionale şi nu abordări conceptuale noi. Arhitectura ortodoxă din diaspora (în special cea greacă) este mai îndrăzneaţă, mai dezinhibată decît cea de acasă. Biserica lui H.H. Georgescu din SUA este un comentariu contemporan pe tema arhitecturii de lemn. F.L. Wright însuşi a proiectat un spaţiu circular, încununat de spinii din coroana Mîntuitorului. Se adaptează spaţii care nu au fost iniţial destinate acestui scop, se slujeşte în biserici protestante; desigur, făcîndu-se rabat de la integralitatea ritualului, dar învăţîndu-se în proces şi necesara alteritate.

De unde trebuie pornit? Trebuie făcute studii serioase de amplasament, de încadrare în zonă, concurs naţional sau, mai bine, internaţional. Trebuie permanentizate şi formalizate întîlnirile dintre cler şi arhitecţi. Trebuie avansat, pe măsura puterilor financiare pe care le avem, în primul rînd cu restaurările, în al doilea rînd cu bisericile de parohie şi abia pe urmă cu monumentele. Altfel, nu vreau să mă gîndesc ce ar însemna pentru moralul naţiei de după cutremurul cel mare un peisaj în care catedrala este jumătate ridicată, în vreme ce bisericile celelalte sînt prăbuşite!

Şi, în fine, o propunere. Constantin Joja, un nume de excepţie al arhitecturii româneşti, a proiectat la începutul anilor patruzeci o excepţională catedrală. În loc de a refolosi/distruge monumentul din Parcul Carol, iată un bun prilej de a-l revizita pe Joja. El întrerupe o clipă, prin proiectul său monumental, melancolia bizantină şi obsesia naţională. Tocmai pentru că nu optează pentru vreuna din variantele regionale de arhitectură sacră, ci pentru procedee clasicizante – colonada colosală peripteră, reluată şi împrejurul elansatelor turle –, proiectul ar trebui probabil revizitat. În 1940, la expoziţia de artă „legionară", proiectul lui Joja părea inspirat de Speer, marele arhitect german şi, deci, a fost etichetat ideologic. Atăzi, proiectul acesta vibrant ar putea fi în fine edificat?

Bartolomeu ANANIA
arhiepiscopul Clujului

Totul e să începem construcţia

Sînt surprins de zarva, iritarea – şi mai ales de împotrivirile – cu care o seamă din intelectualii noştri întîmpină un gînd ce s-ar fi cerut în faptă cu decenii în urmă. Argumentele, cele mai multe, mi se par lipsite de consistenţă, ca să nu mai vorbesc, uneori, de eleganţă.

Ceea ce sus, pe Deal, trece acum drept catedrală, nu este a Patriarhiei, ci a Arhiepiscopiei Bucureştilor (sau, dacă vreţi, a Mitropoliei Munteniei şi Dobrogei). Patriarhia Română nu are o catedrală; şi dacă n-o are ea, nu o are nici Capitala. Avem catedrale, frumoase şi măreţe, în Iaşi, în Cluj, în Timişoara, în Constanţa, în Sibiu şi Rîmnic, cele mai multe fiind edificii emblematice pentru oraşele respective; Bucureştiul nu are o asemenea emblemă. Nu văd de ce n-ar trebui s-o aibă.

Orice biserică ortodoxă e pusă, de la început, sub patronajul unui sfînt. Deocamdată, plănuita construcţie este numită „Catedrala Mîntuirii Neamului". Or, e bine să se ştie că „neamul" nu este doar o realitate socio-istorică, ci şi una metafizică, religioasă, teologică. Din triburile fiilor lui Noe s-au desprins „insulele neamurilor" (**nesoi ton ethnon**) pe pămînt, o metaforă ce sugerează un pămînt primordial plutitor, din care se desprind plauri *(Facere* 10, 5, 35); Iisus i-a trimis pe apostoli să înveţe şi să boteze „toate neamurile" (**pánta tà éthne**) *(Matei* 28,19), iar în eshaton, la învierea cea de obşte, „toate neamurile" (**pánta tà éthne**) se vor înfăţişa înaintea Dreptului Judecător *(Matei* 25,32). Pe foarte scurt, de vreme ce omul nu se mîntuieşte singur, neamul e contextul mîntuirii sale, un context cu care el este şi rămîne solidar. Pe de altă parte, un neam se mîntuieşte prin jertfa fiilor săi; simbolul acestei jertfe, la noi, e flacăra de pe mormîntul eroului necunoscut. Şi iată cum totul se leagă!

Se vorbeşte de dimensiunile, cu totul exagerate, ale viitoarei catedrale. Mai mult, am auzit că unii se topesc de grija bietei noastre Ortodoxii, cum că şi-ar pierde duhul smereniei... După părerea mea, bisericile parohiale, de cartier, nu trebuie să fie mari; dar nici mărunte, ci potrivite, adică să răspundă trebuinţelor locale; preoţii şi enoriaşii ştiu mai bine de ce şi de cît au nevoie. O catedrală însă, oricum, trebuie să aibă o anume monumentalitate; altfel, nu e catedrală! Monumentalitatea însă nu trebuie confundată cu capacitatea. Aceasta din urmă nu e hotărîtă nici de patriarh, nici de primar, nici de Sinodul întreg, ci de ochiul (simţul) artistului; prima grijă a arhitectului este aceea de a-şi pune opera „în pagină", s-o înscrie adică în spaţiu (un unghi în care se plasează şi edilii oraşului, cei ce vor emite certificatul de urbanism). Din acest punct de vedere, orice asociere a unei catedrale cu Casa Scînteii sau cu Casa Poporului mi se pare absolut aberantă (atunci cînd nu-şi propune alte conotaţii). Monumentalitatea unei opere de artă nu este, neapărat, fructul megalomaniei; dar nici, neapărat, al smereniei. O biserică este „casa lui Dumnezeu" şi, în acelaşi timp, o ofrandă lui Dumnezeu, adică o jertfă. Or, jertfa i se aduce lui Dumnezeu din tot ceea ce omul socoteşte că are mai bun şi mai frumos; pe asta o ştim de la Abel. Există o rîvnă a ctitorului, care se întîlneşte cu aceea a artistului în gîndul de a face ceva nemaifăcut, nemaivăzut, nemaipomenit, iar poporul român, în geniala lui simplitate, o ştie bine: Negru Vodă îi cere lui Manole să-i dureze „mînăstire 'naltă/ cum n-a mai fost altă", dar meşterul, la sfîrşit, crede că opera lui, de-abia isprăvită, nu e şi ultimul său cuvînt. Celebra exclamaţie a bazileului Justinian în faţa Sfintei Sofia: „Te-am întrecut, Solomoane!" nu s-a înscris în istorie drept jubilaţia unui megaloman (să notăm că Aghia Sofia nu era mai mare – mai vastă, mai încăpătoare – decît templul din Ierusalim, ci mai frumoasă!).

Se construiesc astăzi, pe lîngă altele, trei biserici de proporţii, într-adevăr, gigantice (magnifice, de ce nu?): cea romano-catolică din Iaşi, cea greco-catolică din Cluj-Cipariu şi cea ortodoxă din Cluj-Mănăştur (ca să nu vorbim şi de colosul baptist din Oradea); nu ştiu ca vreuna din ele să fi stîrnit valuri de nelinişti, de îngrijorări, de proteste...

Se spune că ridicarea noii catedrale s-ar face în dauna altor construcţii bisericeşti. Noi, la Cluj, am început lucrările de restaurare şi întregire a Catedralei. Cineva mi-a pus o întrebare, deloc lipsită de o anume perfidie: De vreme ce în Cluj se mai construiesc şi alte biserici, care credeţi că e prioritară? Am răspuns că eu le socotesc pe toate ca alcătuind o flotă în care catedrala e nava-amiral. Cu alte cuvinte: Şi pe asta să o faci, nici pe-ailaltă să n-o laşi! La vîrsta mea, nu sînt foarte sigur că voi vedea lucrarea isprăvită (inclusiv pictura), după cum nu cred că actualul patriarh ar fi, în ceea ce-l priveşte, mai optimist. Important este să-ţi faci datoria de a începe; după tine vine altul, pe care l-ai obligat să contine, şi apoi un altul, pe care el l-a obligat să desăvîrşească.

Am auzit că şi săracilor li se plînge de milă! Eu am încurajat şi patronez un aşezămînt filantropic, de recuperare a copiilor cu abandon şcolar; în schimb, mi se reproşează că am neglijat vechea biserică-monument din Lujerdiu (ceea ce e adevărat); eu cred că monumentul va fi restaurat fără să-i trimitem acasă pe copiii de la Christiana. Aş mai adăuga ceva: Unul din ucenicii lui Iisus îi reproşa Acestuia că acceptă risipa mirului de nard pe care femeia păcătoasă i-l revărsa pe plete şi pe picioare. Mirul, zicea el, putea fi vîndut la preţ bun, în folosul săracilor. La care Iisus a răspuns: „Pe săraci îi aveţi pururea cu voi, dar pe Mine nu Mă aveţi pururea" *(Ioan* 12,8). Poate că ucenicul avea dreptate; numai că el se numea Iuda.

S-a mai spus că viitoarea catedrală ar fi un kitsch. Nici pe asta n-o pricep: cum să fie un kitsch, de vreme ce nu există un proiect? Eu, cel puţin, nu l-am văzut. Prin anii '50 am văzut, într-adevăr, proiectul lui Constantin Joja, pe această temă, care mi s-a părut superb. Acum Joja a murit, proiectul va fi existînd pe undeva (arhitectul avea două fiice) şi n-ar fi rău să iasă la suprafaţă. E de bănuit că se va organiza un concurs, pe marginea căruia competenţele vor fi invitate să se rostească, atunci, în cunoştinţă de cauză. Dar, repet, un proiect al Catedralei Mîntuirii Neamului încă nu există; încă nu avem o imagine, măcar embrionară, a înfricoşătoarei construcţii. Aşadar, nu ne ridicăm împotriva unui proiect, ci împotriva unei idei. Ceea ce e cu totul altceva.

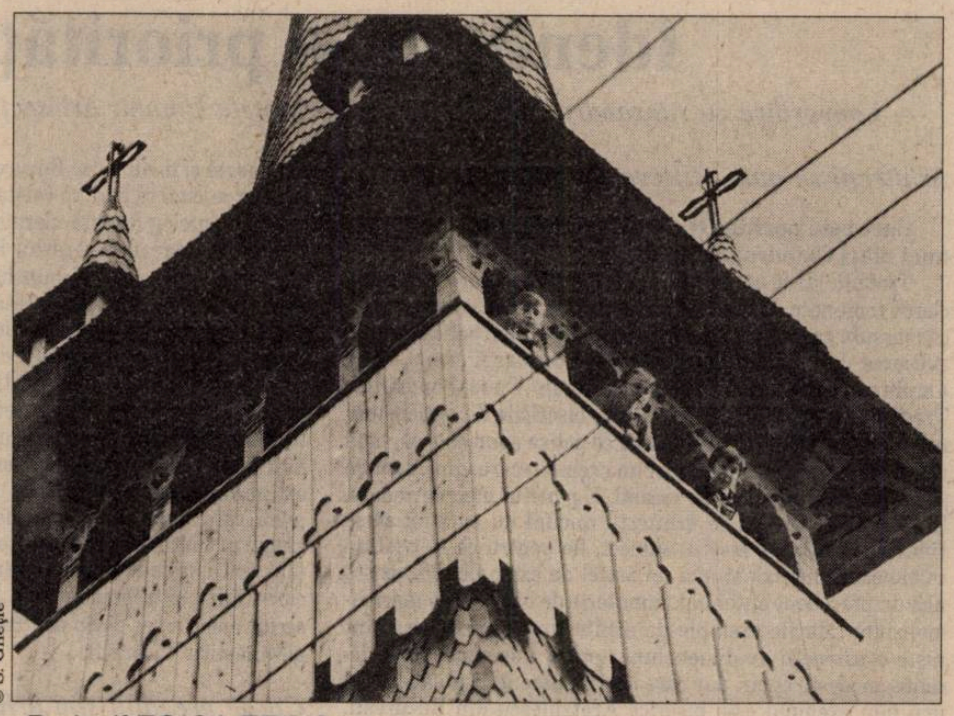

© S. Gheţie

Pr. Iosif ZOICA-TEIUŞ
Facultatea de Teologie, Alba-Iulia

Biserica, legea tăcerii naţionale şi kitsch-ul

Dat fiind faptul că intervenţia noastră nu va fi una de conotaţie doctrinar-spirituală (domeniu în care Biserica excelează), ci vom urmări, mai ales, impactul pe care îl are în societate acţiunea Bisericii – impact din care nu vom exclude contradicţiile, inadvertenţele şi „tăcerile" constatate, tonul exprimării noastre nu va fi unul menajant, cu atît mai puţin ambiguu. Pentru că Biserica ştie că este inutil, ineficient şi imoral ca noi, slujitorii şi fiii ei, să ne amăgim cu merite imaginare, sau, dacă vreţi, virtuale. Pentru că Biserica ştie că este nedemn şi lipsit de eleganţă să ne însuşim roadele unei stări de lucruri în care totul a decurs în virtutea inerţiei. Pentru că, după cum bine „a spus" domnul preşedinte Constantinescu (dacă ar fi să-l parafrazăm): poporul român s-a dovedit şi se dovedeşte a fi de departe superior, în cele ale credinţei trăite, tuturor treptelor ierarhiei bisericeşti. Cu alte cuvinte, „sfinţii" din popor – şi nu sînt puţini – nu vor putea fi niciodată depăşiţi de „sfinţiţii" din spaţiul eclesial (şi pentru faptul că „sfinţiţii" în cauză se „osîrdesc" prea mult pentru a-şi consolida statutul în împărăţia pămînteasca?!). Intervenţia noastră se motivează şi prin aceea că este cel puţin ciudat faptul că pînă acum Biserica nu s-a pronunţat explicit asupra trecutului nostru comunist şi neocomunist – nu de alta, dar totul se reduce la victimizare şi lamentare. Nu putem înţelege această manieră superfluă de a privi lucrurile, ştiut fiind că Biserica – ne gîndim aici la acei admirabili exponenţi ai ei care şi-au purtat cu demnitate crucea – a fost ţintă predilectă a infamului regim. Din această perspectivă, nu ne putem explica de ce Biserica – stîlp şi temelie a adevărului – a acceptat şi acceptă să subscrie la ingrata şi periculoasa „lege a tăcerii naţionale". Biserica nu trebuie să uite că deţine exclusivitatea asupra succesiunii hariceapostolice, dar şi a celei martirice şi, de aceea, ea trebuie să se „lepede" de compania celor care-şi fac din gestul lui Pilat din Pont şi din „politica struţului" un *modus vivendi*. Nu ne putem explica tăcerea Bisericii şi cu referire la „cauza" accesului la dosarele fostei securităţi. (Ne gîndim, firesc, la deconspirarea şi „condamnarea" la iertare a foştilor delatori – pentru că de un act punitiv nu poate fi vorba, nu este în spiritul Bisericii. Pentru că ne socotim îndreptăţiţi să ştim cine ne-au fost „vînzătorii", mai ales că unii s-au bucurat de amiciţia, încrederea şi respectul nostru sincer şi, nu o dată, de ajutorul nostru.) Şi pentru că tot mai multe organisme se pronunţă pentru limpezirea apelor în cauza celor care de la înălţimea josniciei lor şi din tenebrele întunecatei lor conştiinţe, ne încondeiau cu asiduitate şi cu „o respectabilă ură patriotică". Biserica, ca instanţă morală nu trebuie, nu are dreptul să tacă. Mai mult, este imperativ ca Biserica să facă lumină şi ordine în propria ogradă. Să risipească suspiciunile, să infirme neadevărurile sau să sancţioneze – măcar moral – cazurile de colaboraţionism cu organele de represiune ale fostului stat ateu. Pentru că este de o gravitate fără egal ca cineva învestit cu demnitate sacerdotală să fie vînzător de semen şi implicit de Dumnezeu – este un sacrilegiu. Cum la fel de grav este ca în numele lui Dumnezeu să fii intolerant, să persecuţi, să nedreptăţeşti, să urăşti. Este, din acest punct de vedere, o datorie de onoare a Bisericii să nu uite niciodată că, datorită maşinaţiunilor abjecte şi oribile ale unor monştri cu chip uman, s-a elaborat, s-a produs şi s-a pus în aplicare exterminarea elitelor neamului românesc, Biserica fiind vizată îndeosebi. Şi, nu în ultimul rînd, Biserica trebuie să ştie că nu putem trimite, indiferent din ce motive, la „judecata de apoi" cauze care intră, în primul rînd, sub incidenţa instanţelor lumeşti. Or, cînd este vorba despre implicaţii morale, pe pămînt Biserica este instanţa supremă (...). Pe lîngă implicarea în „elaborarea" legii „tăcerii naţionale", Biserica şi-a marcat un autogol şi cu proiectul bizaro-mastodonţial care se cheamă, pompos, „Catedrala Mîntuirii Neamului".

Pentru că: „gigantificarea ca şi miniaturizarea", expansivitatea fără frontiere ca şi tăcerea suspectă ne plasează în acest patetic şi zbuciumat sfîrşit de veac şi de mileniu într-un for imaginar, care este „un imens display" în care se plimbă şi se pierde (pe sine ca identitate) individul. Această „acoladă" existenţială poate fi pusă – dacă vreţi – pe seama unei noi forme de stress care este „presiunea kitsch-ului". Şi care ameninţă să năruie în edificiul nostru raţional şi sentimental ideea de puritate şi autenticitate. Mai mult, sîntem, din nefericire, pe punctul de a pica în plasa complicităţii dintre religiile cu caracter social (de masă, naţional) şi kitsch – sîntem, din nefericire, pe punctul de a pica în plasa kitsch-ului religios (dacă nu am făcut-o deja); „Chestiune care fiind legată de conflictul dintre dorinţa de acces la public (care se pare că primează) şi dorinţa de asceză (aceasta din urmă fiind, prin definiţie, situată în afara cotidianului)", impune de la sine o analiză lucidă a teologilor. În ceea ce ne priveşte, ne-am simţi mai imunizaţi la ispită, dacă Biserica s-ar „încăpăţîna" să ne „impună" extaz metafizic în locul „ameţelii fizice". Aşa, Biserica noastră ar deveni *in corpore* „a MÎNTUIRII NEAMULUI".

Irina NICOLAU
etnolog

Ce să ştiu eu, maică...

Intru şi eu în vorbă, alături de alţi nechemaţi. Toată lumea îşi dă cu părerea despre Catedrala Mîntuirii Neamului. Pe stradă, la piaţă, pe unde îi opreşte reporterul, oamenii decid dacă să se facă sau nu... Nimeni nu se sfieşte. Eu mă sfiesc, dar scriu.

Observaţiile pe care urmează să le fac nu ţin nici de inteligenţă, nici de ştiinţă de carte, ci de ceea ce se numea pe vremuri *bun-simţ*. Prezentul este guvernat de *prostul simţ*. Sintagma nu a fost încă validată. În ce mă priveşte, eu mă mir de trei ori.

Întîia mirare. Ce rost are să zici: hai să facem o biserică mare! N-ar avea sens nici formularea: hai să facem o biserică frumoasă! Nimeni nu face, programatic, o biserică urîtă. „Hai să facem o biserică" ar fi fost de ajuns.

Exprimată în vorbe lipsite de smerenie şi evlavie, discuţia s-a împotmolit în dimensiuni. *Small is beautiful, big is wonderful...* Continuînd în felul acesta, se va ajunge şi la „biserică cu îmbunătăţiri".

Mirarea a doua. De ce s-o cheme Catedrala Mîntuirii Neamului? Cînd va fi hramul ei, de 1 Decembrie? Pentru neam mi se pare potrivit să ridici monumente. Să zicem, un arc de triumf. Dincolo de ce este potrivit şi ce nu, cuvîntul *neam* mă pune pe gînduri. În accepţiunea lui „slabă", de rudă, este folosit curent. Sensul „tare", care apare în Biblie sau în sintagma „neamul românesc" începe să aibă o utilizare restrînsă. Cine mai spune astăzi „neamul francez", „neamul englez", „neamul german"? Despre „neamul american" nici nu poate fi vorba. Mă întreb care va fi evoluţia vocabulei în viitor.

Oricum, neamul românesc se împarte astăzi între mai multe biserici (citeşte: culte). Catedrala Neamului va cuprinde, deci, numai o parte din neam.

Ultima mirare. Şi, pe urmă, de ce atîta vorbă? Nu ne mai rămîne decît să facem un referendum, ceea ce ar fi destul de meschin. Mai poate fi plăcută lui Dumnezeu o casă pe care oamenii i-o pregătesc ezitînd şi certîndu-se? La această întrebare nu pot eu să răspund. Dar pot să mă întreb cum şi cît vorbea Ştefan cel Mare înainte să ridice o biserică. Mai bine să nu aflu. După cum mă bucur că nu ştiu cum şi cît vorbeau ctitorii bisericilor în care intru să aprind o lumînare.

S-ar putea să greşesc dar, pe vremuri, treburile cred că se petreceau cam aşa. Domnitorul, un boier sau un grup de oameni decideau să construiască o biserică. Scoteau bănuţul, puneau umărul şi biserica se făcea. Biserica era a Domnului şi a lor. Catedrala Neamului va fi a tuturor şi a nimănui.

Gata cu mirările! Mă întorc cu gîndul spre un anumit fel de babe care îmi inspiră un respect nelimitat. Sînt cele care, întrebate cum să fie Catedrala Neamului, ridică din umeri şi zic: ce să ştiu eu, maică... Mi-ar fi drag să fiu ca ele. Şi, într-un fel, sînt ca ele, mare lucru nu ştiu. Dar este ceva care îmi sună prost în toată povestea şi cred că nu sînt vremuri cînd poţi să ridici din umeri.

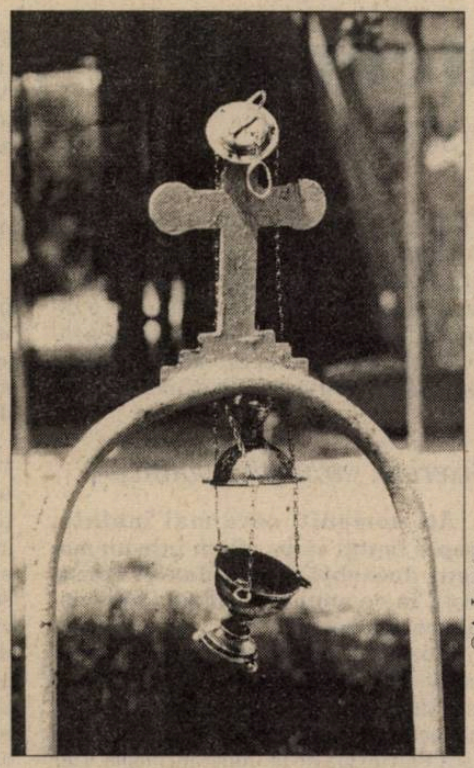

© A. Ionescu

„Sindromul lui Caligula"

S-a nimerit ca, tocmai în timp ce scriam despre bolile (şi catedralele) „neamului", BBC-ul să transmită un reportaj despre scrisoarea deschisă a medicilor către primul-ministru. (Se spune acolo, printre altele, că, din *lipsa fondurilor,* spitalele au rămas fără medicamente; că nu este instrumentar şi aparatură; că, la Braşov, copiii bolnavi de SIDA, la un pas de disperare, au fost salvaţi de nişte ajutoare străine – iar străinii! – etc.). De unde reiese negreşit că, în post-tranziţia cea mai lucie, „neamul" se prăpădeşte pe capete, cu gîndul la strălucirea cea mai duhovnicească – „sindromul lui Caligula", care va să zică.

Nu că ar fi ceva nou în asta. Sărăcie lucie am avut şi *înainte*, cînd eram cei mai mari producători de oţel din sud-estul Europei *şi* tricotam la lumînare – creştineşte; sărăcie lucie vom avea *încă mult şi bine*, cîtă vreme marile „principii" ni se vor tot servi în... farfurie. Nou este doar faptul că nu va mai trece mult pînă să ajungem cu *toţii* aşa cum *unii* au şi ajuns deja: săraci dar (a se citi *şi*) curaţi. Abia acum înţelegi de ce reclamele cu detergenţi, de la Pro TV, nu vor putea fi niciodată destule – pînă şi asta e tot de la Caligula citire.

Fiindcă tot veni vorba de BBC şi de boli şi fiindcă, mai deunăzi, m-am lovit de logica *molipsitoare* a unui ministru (cum că, într-un pachet de ***Carpaţi***, „încap" „25 de minute de convorbiri telefonice în local") stau acuma să fac socoteala cam cîte spitale, orfelinate, cămine de bătrîni şi şcoli ceva mai decente ar „încăpea" în *cea mai* „Catedrală a Neamului" (nu, nu e o greşeală de gramatică). Sigur, împărţirea întregului se poate face, pe rînd, la cîte o singură categorie de instituţii, după cum se poate face şi cu toate categoriile laolaltă, pe procente. A doua variantă mi se pare mai interesantă, pentru că ar putea, de pildă, să ne dea o idee de: cîte spitale vor intra în clopotniţă, cîte orfelinate vor sfîrşi pe altar şi cîte azile vor pune(-o) de tămîie. Se vede treaba că preacinstitele feţe bisericeşti au cam uitat de cuvintele Mîntuitorului: *Căci acolo unde sînt doi sau trei adunaţi în numele meu, sunt şi Eu în mijlocul lor* (Matei 18,20). În timp ce, adevăraţii împuterniciţi ai socotelilor au scăldat-o cu argumente de genul: *„amplasare* nepotrivită" şi „supradimensionare în raport cu *tradiţia* arhitecturală creştin-ortodoxă". (...)

Ar fi nedrept, însă, să mă iau doar de Biserica „neamului" – chiar dacă, în prezent, „neamul" „arde" şi ea se „piaptănă", după un mai vechi obicei. Suferinde sînt, desigur, şi alte clădiri, şi alte instituţii, şi atitudinea noastră civică, şi stilul în care mulţi înţeleg să îşi expună argumentele. Aşa se face că nici impunătorul centru financiar din apropierea CEC-ului „mare" nu a fost ocolit de boala raţionamentului strîmb. Arhitecţii noştri şi-au uitat la... catedrală toate argumentele cu „oportunitatea amplasării", iar ditamai colosul a crescut – într-un an cît alţii în zece – nestingherit de nici un proiect urbanistic, ca un buboi de beton în gîtul traficului şi aşa pe cale de sufocare. S-au găsit în schimb destule voci care să denunţe „monstruoasa" arhitectură „americană" (*măcar* de era americană, că se alegea şi ea cu niscaiva locuri de parcare civilizată!) pentru „vina" de a nu cadra cu stilul arhitectural al Curţii Vechi (pe care, oricum, şi-au făcut cuib ciorile, de cînd noi sîntem prinşi cu catedralele). Dar cine nu ştie că pînă şi în spatele celei mai umile dintre tonete se ascunde calvarul cîtorva zeci de aprobări şi de milioane spagă? Cum se face, atunci, că „uneltirea americană" le-a trecut cu bine pe toate acestea, scoţîndu-şi capul abia acum? Ehei, ştiam eu mai de mult că e mare grădina lui Dumnezeu, dar văd că e mare şi distanţa pînă la ea. Abia acuma, dacă stau să mă gîndesc, o singură catedrală parcă nici nu ar ajunge...

Augusta BAR-SIMON

De mîntuială, nu de mîntuire

Aşadar s-a ajuns la concluzia că, pentru a fiinţa în sfîrşit mîntuirea neamului nostru, este nevoie de o catedrală imensă. Este firesc ca aceasta să convină celor ce se află acum la putere. Recunosc că este surprinzătoare atitudinea Ministerului Culturii, care a dat aviz negativ.

Prin secolul al XV-lea, ca şi acum, lumea aştepta să se întîmple ceva extraordinar. Diferenţa este că, dacă acum sfîrşitul lumii este aşteptat de la butoanele roşii, acum vreo jumătate de mileniu acest sfîrşit era prevăzut a fi produs de ciumă şi foamete. Este epoca în care se afirmă, reprezentativ, pictura lui Hyeronimus Bosch, nu se construieşte nici o biserică, dar poate, şi mai reprezentativ, se construieşte măreaţa Bastilia!

Tot aşa, perioada în care s-ar pune la punct acest proiect ar deveni, desigur, epoca mîntuitorilor noştri.

Iar cei care mai au şi altceva de făcut decît să ne monitorizeze, vor zice, foarte probabil, că într-adevăr românilor le merge extraordinar dacă au început ei construirea celui de-al doilea monstru al Capitalei. Şi chiar mă întreb ce le lipseşte românilor să nu se mute în Capitală (şi să devină şi ei capitalişti, în sfîrşit..) cît timp au şi Casă acolo şi li se mai oferă şi o ditamai Biserică pentru mîntuire (în care ar încăpea toţi).

Poate că va fi totuşi benefică o astfel de construcţie. Poate aşa Biserica Ortodoxă se va îndupleca şi va „dărui" ceea ce aparţine pe drept Bisericii Catolice.

Lăsînd hazul la o parte, rămînem cu necazul că aşa ceva ar semăna clar cu ceva manierist, deci evident ceva exagerat. Prin asta, ne-am dovedi într-adevăr tradiţionalişti şi am continua megalomania şi prostul-gust al „conducătorului iubit".

Iar scena pateticilor noştri fruntaşi aprinzînd o lumînare şi rugîndu-se pentru mîntuirea neamului nostru într-o catedrală naţională (fireşte că această scenă ar fi posibilă numai în cazul în care construcţia s-ar face „în regim de urgenţă") ar părea cel puţin caraghioasă românului de rînd prea deştept ca să mai creadă că prin toată această chestie de mîntuială viitor de aur ţara noastră are!

Lorena ARMULESCU

Criza de identitate şi strategiile mîntuirii

Trebuie să vadă pesemne toată lumea că sîntem un popor foarte religios. Iar dovada elocventă a „măreţiei" religiozităţii noastre va fi Catedrala Mîntuirii Neamului. Afişarea ostentativă a „grandorii" ortodoxiei româneşti (obiectivată în Catedrala Neamului) este dovada instrumentalizării sentimentului religios. Dar instrumentalizarea acestui sentiment este simptomul unui grav fenomen: carenţa sentimentului religios şi pînă la urmă pierderea identităţii credinţei.

Fondul problemei generale este tocmai acesta: criza identităţii religiei strămoşeşti. Şi care este soluţia găsită: construirea unei enorme Catedrale – Catedrala Mîntuirii Neamului. Aceasta ar oferi tuturor certitudinea apartenenţei românului (neamului românesc) la un destin religios, mistic, soteriologic.

Dar modalitatea de a reface identitatea religioasă originară nu mai este cea de acum cîteva sute de ani: construirea de noi lăcaşe de cult. Biserica Ortodoxă Română ar trebui să-şi dea seama că este nevoie de o schimbare radicală a tacticii apropierii de laici, a strategiei mîntuirii oamenilor. Nu de construcţia unei Catedrale gigantice. Căci proporţiile crizei de identitate religioasă nu pot fi contracarate de proporţiile unei Catedrale, fie ea a Mîntuirii Neamului, ci de proporţiile unei schimbări în Biserică.

E nevoie de un suflu nou în Biserică. Dar înnoirea (vitală pentru identitatea credinţei ortodoxe, pentru integritatea Bisericii) nu îşi va face simţite rezultatele faste decît atunci cînd Biserica Ortodoxă Română îşi va asuma noile probleme la care să ofere noi soluţii. Şi asta pînă nu va fi prea tîrziu...

Theodor POSTELNICU
student la Facultatea de Filosofie, Bucureşti

© S. Gheţie

Avem nevoie de o catedrală

— convorbire cu acad. Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI —

Cum judecaţi polemica iscată, pînă acum, în jurul ideii construirii unei Catedrale a Mîntuirii Neamului? Ce părere aveţi despre argumentele — de toate tipurile: istorice, canonice, morale, financiare, arhitectural-urbanistice etc. — atît ale celor care sînt favorabili acestui proiect, cît mai cu seamă ale celor care sînt împotriva lui? Vi se pare că este o discuţie artificială sau, dimpotrivă, una firească, necesară? Ar trebui ea purtată altfel?

Personal, cred că orice discuţie este necesară. În fond, acesta este marele avantaj al unei democraţii reale: fiecare poate să-şi spună punctul de vedere. Consensul, şi mai cu seamă consensul impus de sus în jos este cea mai mare catastrofă spirituală pentru o colectivitate. În ceea ce priveşte subiectul discuţiei, dată fiind importanţa proiectului respectiv, dat fiind şi impactul pe plan artistic şi pe plan spiritual al lui, eu cred că trebuia să se declanşeze o astfel de confruntare de păreri şi de idei. Şi se constată, într-adevăr, la ora actuală, o divizare în lumea intelectuală. În populaţie, nu. Marea majoritate a populaţiei este de acord cu proiectul respectiv. La nivelul intelectualilor noştri, eu cred că avem de-a face cu o luare de poziţie împotriva acestei biserici patriarhale — eu prefer acest termen — şi dintr-un fel de neînţelegere a importanţei momentului actual pentru ortodoxia românească. Personal, eu sînt de acord cu acest proiect. Din mai multe motive.

Datorii comemorative: patru victorii, nici un monument. Reactualizarea unui vechi proiect

Mai întîi, pentru că fac parte dintr-o familie de ctitori. Noi am ctitorit o biserică în Transilvania, cincisprezece biserici în Ţara Românească, printre care prima mitropolie, Sfîntul Gheorghe Vechi. Înţeleg, de aceea, importanţa ctitorisirii unei biserici. Tradiţia noastră românească, voievodală, era ca după fiecare război, chiar dacă era pierdut, dar mai ales după fiecare victorie să se ridice un monument care să comemoreze acea victorie. Or, în secolul XX, România a avut, în fond, patru mari victorii: campania din 1913, marea victorie din 1918, care a dus la întregirea ţării, campania din 1945, care ne-a adus Ardealul, şi, în sfîrşit, cucerirea libertăţii, victoria împotriva comunismului din decembrie 1989. Ar fi, după părerea mea, anormal, ar fi pur şi simplu împotriva tradiţiilor noastre istorice ca, pînă la sfîrşitul acestui secol, să nu se înceapă, măcar, ridicarea unui lăcaş de cult comemorativ, global, pentru toate aceste mari victorii.

Ideea ca atare are ea însăşi o istorie...

Ideea ridicării unei astfel de biserici i-a venit, prima oară, regelui Ferdinand, după reîntregirea ţării. Faptul a fost uitat, dar documentul există în arhiva Patriarhiei.

Al doilea motiv în sprijinul acestui proiect este unul ecleziologic: Ţara Românească şi Moldova nu au avut niciodată patriarhie. Au avut doar nişte mitropolii, subordonate Patriahiei de la Constantinopol. După Unire şi formarea Regatului României, conducerea bisericească a fost atribuită tot unui mitropolit primat, care şi el era subordonat Patriarhiei de la Constantinopol. Abia după 1920, Biserica Ortodoxă Română a dobîndit rangul de patriarhat. Era, aşadar, normal ca, în momentul acela, noua realitate a bisericii să fi fost concretizată printr-un monument adecvat, printr-o biserică patriarhală. Acesta este motivul pentru care patriarhul Miron Cristea, în anii 1927-29, a acceptat propunerea mai veche a regelui Ferdinand I şi a propus construirea acestui lăcaş, pe care el l-a numit Catedrala Întregirii sau Mîntuirii Neamului. Din nefericire, evenimentele care au urmat au făcut imposibilă îndeplinirea acestui plan. Plan care a fost, însă, preluat acum de Biserica Ortodoxă Română, şi nu reprezintă, în fond, decît reactualizarea vechii idei a regelui Ferdinand. Este, prin urmare, aberant să i se atribuie numai actualei ierarhii a Bisericii această idee.

Monumente de mari proporţii există şi în ortodoxia românească

Al treilea motiv în sprijinul construirii unei biserici patriarhale, cel mai combătut dintre toate, este acela al dimensiunilor: dacă trebuie să fie vorba de o biserică mare sau de una mică. Se invocă aici, printr-o ignorare a realităţilor, trecutul tradiţional românesc, centrat pe biserica mică. Biserica mică este, însă, biserica parohială sau biserica mînăstirească, care, într-adevăr, trebuie să fie de mici dimensiuni, pentru că se adresează unei comunităţi restrînse şi trebuie să creeze acel climat de intimitate atît de important pentru spiritualitatea parohiei. Biserica episcopală are, însă, o cu totul altă misiune, şi noi avem tradiţii în acest sens. Gîndiţi-vă, de pildă, la biserica domnească de la Curtea de Argeş, care a fost făcută în secolele XIII-XIV, şi care, pentru epoca respectivă, ţinînd cont de dimensiunea oraşelor şi de posibilităţile tehnice, a fost un monument gigantic. Ideea bisericii monumentale nu este, prin urmare, aşa cum se afirmă, străină de tradiţia noastră. Noi nu putem avea tradiţia unei biserici patriarhale pentru simplul motiv că, aşa cum am spus, nu am fost patriahie. Această tradiţie trebuie găsită acolo unde a existat patriarhie. Patriarhie a existat la Constantinopol. Or, ortodoxia a creat cele mai mari biserici. Gîndiţi-vă la Sfînta Sofia, la Biserica Sfinţilor Arhangheli, la Biserica Studionului, care erau foarte mari. Şi care au impus cele două mari prototipuri: biserica rotundă, cum este Sfînta Sofia, şi biserica tradiţională, precum San Marco din Veneţia, ea însăşi monumentală în raport cu un oraş mic. Vedeţi, aşadar, că argumentul conform căruia biserica de mari dimensiuni nu s-ar potrivi cu spiritul ortodoxiei este greşit dacă privim ortodoxia în întreg ansamblul său. Este ceea ce au înţeles şi ruşii, care au făcut, şi ei, biserici foarte mari, legate, desigur, şi de *Weltanschauung*-ul lor specific, atît de bine analizat de Spengler. Unde, într-adevăr, s-a exagerat a fost în propunerea unei biserici de 10-12.000 de locuri. Cred că această biserică patriarhală trebuie să cuprindă în jur de 1.000-1.200 de oameni: este o dimensiune suficient de cuprinzătoare pentru urbanistica bucureşteană şi pentru necesităţile Patriarhiei Române.

Biserică, strategie, politică

Aţi pomenit, ceva mai înainte, despre faptul că ne aflăm într-un moment deosebit al ortodoxiei româneşti. În ce anume ar consta momentul acesta special?

Momentul acesta special este reprezentat de două fenomene: autocefalia şi apariţia Patriarhiei. Este adevărat că, actualmente, rolul spiritual fundamental îl joacă Patriarhia de la Constantinopol. Dar Patriarhia de la Constantinopol se găseşte într-un mic cartier creştin de cîteva mii de oameni, într-o ţară otomană şi este o patriarhie săracă, ce nu dispune decît de prestigiu spiritual. Dominaţia asupra bisericilor ortodoxe, adică un for ierarhic bisericesc cu un rol important, nu poate să fie exercitată decît de către biserica rusă sau de către biserica românească. Or, biserica românească are o tradiţie în acest sens. Toţi voievozii noştri, şi cei din Moldova, şi cei din Muntenia, au fost sprijinitori ai Bisericii Patriarhale de la Constantinopol şi, în subsidiar, ai Bisericii Patriarhale de la Ierusalim. Noi am promovat instinctiv, intuitiv, ceea ce Iorga numea „Bizanţ după Bizanţ". Or, în momentul de faţă, în situaţia politică de după cel de-al doilea război mondial, Biserica Ortodoxă Română începe să se ridice pe postul cel mai important. Ceea ce este extrem de interesant. Şi nu ca un orgoliu naţional. Este, însă, bine ca un concept precum cel de pan-ortodoxie să nu mai fie absorbit, monopolizat, dirijat de către Moscova. Fiindcă acest concept de pan-ortodoxie a reprezentat unul dintre dezastrele ideologice care au justificat, într-un fel, imperialismul ţarilor ruşi, imperialism continuat, după aceea, sub o formă metamorfozată, prin imperialismul ideologic al comunismului. Eforturile pe care le face actuala Patriarhie a României de a se impune ca biserica cea mai importantă, cea mai bogată, cea mai prestigioasă sînt foarte interesante. Chiar şi eforturile politice pe care le-a făcut indirect, prin înfiinţarea mitropoliei din Basarabia, care va avea repercusiuni în timp, prin înfiinţarea episcopiei din Ungaria, prin prezenţa patriarhului României în Serbia reprezintă o încercare de iradiere, care creează, într-un fel, un soi de baraj în calea iradierii altei patriarhii, care, din această cauză, are anumite resentimente faţă de noi. Eu cred, de aceea, că este momentul să sprijinim Biserica Ortodoxă Română în aceste eforturi ale ei, şi, pentru că o biserică se impune prin diferitele simboluri şi mecanisme liturgice, o biserică patriarhală este necesară în contextul acestei strategii.

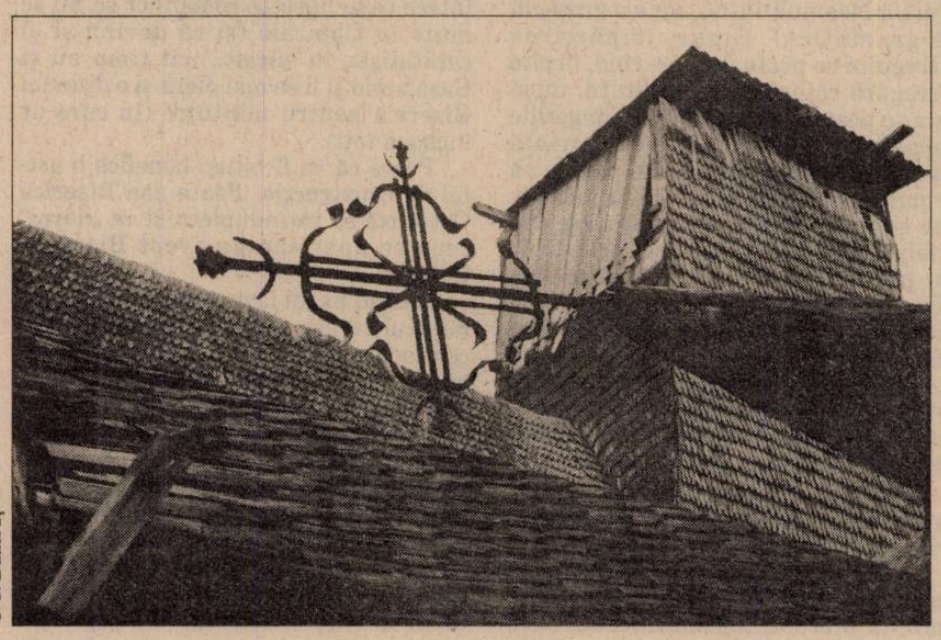

© C. Bumbuţ

Mitul Meşterului Manole

Pe lîngă rolul acesta strategic, politic, al bisericii, care înţelege să-şi afirme influenţa, sprijinind, astfel, statul, care ar fi efectul spiritual, comunitar al ridicării unei Mari Catedrale în interior, pe plan social?

În ultimele sondaje de opinie, instituţia cea mai acreditată de populaţie este Biserica Ortodoxă. Biserica nu are, prin urmare, nevoie să facă vreun efort special de captare, în sensul unui misionarism agresiv. Biserica vrea, însă, să le ofere celor optsprezece milioane de creştini ortodocşi satisfacţia de a avea un lăcaş care să simbolizeze, prin dimensiuni, prin aspectul artistic, prestigiul actual al Bisericii Ortodoxe. Aici este, însă, marea capcană. Eu cred că intelectualii români ar trebui să intre într-un dialog cu Patriarhia în special cu privire la componenta artistică a monumentului. Căci riscul este imens. Se poate construi un monument oribil, un kitsch, proiectul poate fi ratat. Eu nu sînt un specialist în această problemă, dar îmi dau seama că ne aflăm în faţa unei dileme: construieşti biserica în mod tradiţional, preiei un model sau altul (moldovenesc, muntenesc etc.), modelul bizantin, sau încerci o revoluţie în ortodoxie şi construieşti ceva nemaivăzut? Este un moment extrem de important, care merită să fie dezbătut.

Abia acesta, aşadar, merită a fi supus cu adevărat discuţiei, nu principiul ca atare, dacă avem sau nu nevoie de o Mare Catedrală?

După părerea mea, arhitecţii români trebuie să-şi ia revanşa. Ei au fost culpabilizaţi pe nedrept, pentru că li s-a impus de sus în jos să construiască ce-au construit. Faţă de păcatul pe care l-au comis prin construirea celor două orori din Bucureşti — Casa Scînteii şi Casa Poporului —, ar trebui să li se dea, prin această catedrală, prilejul şi şansa de a demonstra că sînt capabili de a înălţa lucruri de valoare.

Mai intervine, însă, şi problema oportunităţii din punct de vedere financiar. S-a bătut foarte mult monedă pe acest lucru, dar este o demagogie care nu înţelege spiritul adevărat al ortodoxiei şi chiar al catolicismului. Cele mai importante biserici, mai ales în ultimele secole, au fost construite în momente de teamă, de restrişte: după mari epidemii, după războaie pierdute etc. Gîndiţi-vă la exemplul Parisului, care, după catastrofa din 1870, şi-a construit o catedrală (Sacre-Coeur), care, chiar dacă este un kitsch, a fost înălţată într-un moment în care populaţia era complet sărăcită din pricina despăgubirilor pe care trebuia să le plătească Germaniei şi într-o perioadă dominată, din punct de vedere politic, de anticlericalism. Astfel încît eu cred că Biserica are bani şi va da, conducătorii noştri politici s-au identificat cu tradiţiile românismului şi au sprijinit această iniţiativă, iar populaţia, la rîndul ei, o va sprijini. Meritul unei donaţii este direct proporţional cu sărăcia din care este făcută. Or, noi avem tradiţia sacrificiului pentru înălţarea de biserici. Nu acesta este, de altfel, sensul mitului Meşterului Manole? Şi, apoi, nu trebuie să exagerăm: o catedrală nu se construieşte în doi ani; poate fi construită şi în cîteva decenii. Totul este să fie începută, să se mobilizeze spiritualitatea populaţiei în sprijinul acestui proiect şi să apară o dezbatere în special în ceea ce priveşte formula estetică.

Domnule Profesor, vă mulţumesc.

Convorbire realizată de
Bogdan GHIU

„Un profund dispreţ pentru părerea intelectualilor ataşaţi de ortodoxie“

– interviu cu Horia BERNEA, director al Muzeului Ţăranului Român –

Anca Manolescu: În ce ordine vă formulaţi criticile cu privire la proiectul „Catedralei Mîntuirii Neamului“?

Horia Bernea: În primul rînd numele, apoi dimensiunea. Ambele arată o lipsă de tact şi de înţelegere, dovedită de o parte din cler, în raport cu schimbările de mentalitate din societatea românească. Susţinătorii proiectului nu-şi dau seama probabil că fie şi numai apelaţiunea „catedrală“ – darămite alăturată „mîntuirii neamului“ – ajunge să-i scoată din minţi pe unii. Dovadă că a şi aprins un soi de indignare nenuanţată. Eu am ştiut încă din iunie de proiect şi am avut reacţia sănătoasă şi de bun-simţ a unui intelectual care nu numai că nu e nepăsător faţă de problemele Bisericii, dar are şi oarecare cunoaştere în ceea ce priveşte văzul corelat cu ceea ce ar însemna „bine“ şi „rău“ în materie de arhitectură eclezială. În momentul ăsta mi se pare însă că „a fi contra“ tinde să devină un fel de modă. S-a format un fel de cor care a cuprins mii de pensionari sau oameni neinteresaţi în genere de chestiunile Bisericii, fără pricepere, însă cu resentimente la adresa ei. Sîntem împotriva ideii de a se face o biserică? Categoric nu. Sîntem împotriva ideii de a se face o biserică mare? Da! Tocmai pentru că îşi propune să fie mare iar nu bine făcută. Bine făcută înseamnă cu un concurs, cu o judecată de specialitate, liturgică şi arhitectonică.

Supără apoi faptul că reprezentanţii Bisericii nu vorbesc deloc despre soarta bisericilor mici, parohiale, de care oraşul are atîta nevoie. Aceste puncte sînt suficiente pentru a revolta. Pe urmă, atitudinea cea mai profund culturală şi spirituală, ca român, ar fi la ora asta efortul de a reconstrui Văcăreştii. Nici un moment – am spus-o conducerii B.O.R. – ea nu a asociat cele două eforturi, nu a declarat că va lupta pentru amîndouă. E încă un motiv pentru care unii protestează. Mi s-ar părea o extraordinară reparaţie morală pentru poporul ăsta, care pare un fel de perdant continuu, dacă ne uităm la istoria lui. Ne-am obişnuit să ne repliem, sărăciţi, consolîndu-ne cu iluzia că sîntem blînzi, răbdători, harnici şi puternici. Refacerea Văcăreştilor pe acelaşi amplasament, chiar pe fundaţiile aberante construite de Ceauşescu (există trei proiecte în acest sens) ar fi o extraordinară victorie, şi un simbol expresiv al victoriei.

În ce calitate aţi fost învitat în iunie la întîlnirea cu patriarhul: drept consultant efectiv ori doar ca posibil susţinător ?

A fost o discuţie mai restrînsă, fără caracter public. Bizar era faptul că exista deja un amplasament, un fel de plan al bisericii. Oficialii bisericii noastre păreau deja foarte bine instalaţi în proiectul lor. Era clar că patriarhul studiase îndelung problema; avea răspuns la toate criticile şi obiecţiile pe care cei de faţă le-au adus. Cel mai important argument era „moştenirea“. Există o obsesie a „catedralei neamului“ începînd încă după războiul de independenţă. Nu spun cum sună acest hram: „mîntuirea neamului“. Îmi sună mai prost decît „biserica Vărzaru“. Există aici o puternică doză de populism, o doză enormă de populism pe care se scontează: pentru că apelaţiunea sună bine oricărei babe care tresaltă cînd aude de un aşa ideal. Însă Întîi Stătătorul Bisericii Ortodoxe Române nu inovează: el îl citează mereu pe Miron Cristea, cel care a utilizat expresia în 1927, cerînd insistent în parlament construirea acestei „catedrale“.

Precedentul nu constituie o motivaţie.

De altfel, fie şi numai arhitectonic vorbind, bisericile mari din România sînt toate nişte mari nereuşite, în frunte cu cea din Alba Iulia. Pentru spiritul comunitar, pentru o anumită posibilitate de reculegere, *small is beutifull*. Nici nu vreau să mai intru în aspectele morfologice legate direct de cele teologice ale credinţei răsăritene. Poate că generaţia d-lui Diaconescu, să zicem, a suferit pentru faptul că nu avem catedrale. Există un „fond“, aş spune „general european“, care de abia acum începe să se estompeze la oamenii mai cultivaţi. Există o percepţie (a majorităţii oamenilor) care apreciază mult mai mult ceva mare, dimensiunea imediat afirmată, decît calitativul întrupat într-o economie a discreţiei. Adică exact pe dos decît e eficace. Să fim realişti: Ceauşescu reprezenta acea parte de 80 la sută dintre europeni care cred că uriaşul e mai frumos decît ceea ce e bine rezolvat în dimensiuni modeste. Din punctul meu de vedere, replica Răsăritului la catedrale – pentru care am deplină admiraţie şi care ţin de o anumită istorie şi cultură occidentală – nu este biserica patriarhiei ci minusculul Sf. Spiridon Vechi, Schitul Căluiu, bolniţa Coziei sau biserica de lemn de la M.Ţ.R.

În ce priveşte amplasamentul pe dealul Filaretului, în parcul Carol, el nu mi se pare nepotrivit. În fond, e locul fostelor vii ale Patriarhiei care au fost luate de stat în timpul lui Cuza, chiar pe cînd Filaret era mitropolit. Parcul, care a suferit oroarea aceea de panteon comunist, cred că merită să primească din nou o marcă eclezială. Poate că nu se poate amplasa un gigant acolo, dar o biserică da. Chiar traseul „iniţiatic“ pe care trebuie să îl parcurgi trecînd pe lîngă monumentul eroului necunoscut pentru a ajunge la biserică mi se pare destul de expresiv.

Există, în acest moment, o experienţă de arhitectură eclezială care să vi se pară satisfăcătoare, care poate livra proiecte credibile?

Dimensiunea proiectului viciază deja şansa de reuşită. Dacă o comparăm cu mărimea bisericii de la mănăstirea Neamţ – care e deja o biserică importantă – cea din urmă ar fi un soi de bijuterie, de chivot pe lîngă cealaltă; ar putea fi pusă pe masa altarului „catedralei“. Ceea ce e cam aiuritor. A propune arhitecţilor un caiet de sarcini atît de nepotrivit înseamnă a-i îndepărta din start de o soluţie valabilă. Eu zic că ar trebui făcut un concurs pentru o biserică, pur şi simplu, pe un anumit amplasament, cu anumite limite de dimensiuni care să nu atingă în nici un caz cinci cifre pentru numărul de ocupanţi. Şi să se vadă care ar fi rezultatul. Esenţial e ca proiectul să vizeze cu adevărat o biserică, nu un gigant.

Am în mica mea colecţie de fotografii imaginea unei biserici uriaşe, făcută prin anii '50 în Plaka, la Atena. Ea dovedeşte că majoritatea oamenilor au un fel de nesimţire tembelă fiindcă această enormitate a putut fi plasată lîngă una din cele mai frumoase biserici bizantine, care reprezintă cam a o sută douăzecea parte din cea ce îi stă alături. Cum se poate suporta vizual o asemenea stridenţă? Îţi vine să spui: „ruşine!“; „să vă fie ruşine!“. Or, se pare, aproape nimeni, acolo sau aici, nu e conştient de scandal. Suferă doar cîţiva. Dacă e să ne lăsăm purtaţi de suflul epocii, de demagogia dimensiunii, ar trebui să aplaudăm efortul de a construi o biserică mai mare decît ce a făcut Leopold Senghor.

E straniu că datele acestui proiect contrazic toată experienţa răsăriteană – liturgică –, de trăire interioară, de artă eclezială, de expresivitate simbolică.

Dar proiectul nu trebuie discutat pe asemenea nivel serios. Dacă îl discuţi din punct de vedere teologic, el cade imediat, de cum pui problema.

Ar trebui să ne întrebăm atunci pentru ce nu cade.

Oficialii Bisericii vin cu un ciudat argument legat de protocol. Eu îi cred sinceri aici; sper să nu fie o simplă invenţie pentru ca să ne amăgească. Spun că în momentul în care vine patriarhul ecumenic ori cînd e o mare sărbătoare, pînă şi marile „catedrale“ din Ardeal sînt neîncăpătoare. Ni s-a spus că, la venirea preasfinţitului Bartolomeu, în marea biserică din Cluj erau 4 500 de oameni şi afară 6 000. Foarte bine! – spun eu. Asta e tipic ortodox, tipic pentru marile sărbători. Dacă or să vină la o sărbătoare 100 000 de oameni, e cazul să se facă o biserică şi pentru această situaţie? E un tip de argumentaţie care poate fi redus cu uşurinţă la absurd. Practic nici unul dintre argumentele avansate nu rezistă la o analiză pertinentă. Ceea ce nu înseamnă că trebuie să fim încrîncenaţi împotriva construirii unei biserici. În orice caz, cred că trebuie să luptăm punct cu punct pentru a elimina non-sensurile acestui proiect. În primul rînd, să nu se numească „catedrală“.

Păi proiectul decurge tocmai din apetitul pentru grandoare şi apasă tocmai pe coarda falei identitare. Nu mai ţine de funcţionarea normală a unui spaţiu liturgic.

E într-adevăr straniu. Cînd o adevărată reparaţie morală pentru poporul român ar fi să se refacă bisericile dărîmate, cred oare unii că, gîdilîndu-i acest mic orgoliu şi creînd un fel de răspuns la Casa Poporului, îi pot oferi o şansă de însănătoşire? Nu! Îi pot oferi satisfacţii; asta da! Dar trebuie analizat cît de sănătoase sînt în fond aceste satisfacţii. Pentru ce să îl tentăm cu fantasme identitare, cînd identitatea noastră – ofensată şi desfigurată – e reprezentată, să spunem, de incinta monastică de la Văcăreşti care trebuie recompusă.

Credeţi că veţi fi ascultaţi? Chestiunea „catedralei“ pare să fie încă un eşec pentru dialogul între responsabilii Bisericii şi comunitate, între Biserică şi societatea civilă.

Trebuie să nu îi lăsăm în pace, să insistăm – încercînd cu perseverenţă şi infinită răbdare să fim acceptaţi ca parteneri de discuţie. Eu fac eforturi notabile în acest sens. Şi, sînt obligat să aduc o critică intelectualilor români, cazul meu rămîne aproape singular. Cu fermitate dar şi cu nuanţă din partea noastră, responsabilii Bisericii trebuie făcuţi să înţeleagă că Biserica nu le aparţine exclusiv; că alternativa „supunere ori afurisenie“ nu poate fi tolerată. Cred că tema ar cere o discuţie serioasă: pentru ce chiar un om ca mine, care se simte întrucîtva preţuit şi consultat de oficialităţile ecleziastice, nu e luat în seamă decît dacă părerea livrată coincide cu intenţiile lor? E vorba, în fond, de un profund dispreţ pentru părerea intelectualilor ataşaţi de valorile Tradiţiei, de ortodoxie. Şi lucrul mi se pare foarte grav.

Cum şi cînd credeţi că s-a produs un asemenea derapaj între conducerea Bisericii şi comunitate?

Eu cred că busola s-a pierdut de mult. Probă că există chiar oameni foarte bine duhovniceşte care susţin proiectul. Începînd din sec. XIX, s-a ivit o concurenţă cu catolicii, o încercare de a-i întrece în inovaţii. Însă ei cultivă acum adevărata icoană, cea a Răsăritului, pe cînd, în mănăstirile din Moldova, se vînd la pangare Crişti din plastic verde, aduşi din Polonia: tridimensionali, ceea ce e culmea, e o distorsiune foarte gravă a imaginii sacre. Cred că dezorientarea aceasta, foarte veche dar agravată în timpul comunismului, ţine de nivelul extrem de scăzut din punct de vedere al înţelegerii cultului, ca să nu mai vorbim despre cel cultural. O seamă de ierarhi şi de clerici înţeleg moştenirea bizantină cam cum o înţelegeau doamnele din înalta societate, în frunte cu regina, cînd se îmbrăcau în ii ţărăneşti, declarate a proveni ca ornamentică de la împărăteasa Teodora. Un soi de dulcegărie mentală care nu avea prea mult de a face cu duhul veritabil al satului tradiţional şi nici cu cel imperial. Cam la nivelul ăsta de conştiinţă a spiritualităţii răsăritene mi se pare că se plasează şi promotorii proiectului.

Nu vorbesc aici despre un călugăr trăitor care, prin experienţă vie, imediată, merge la esenţe şi ştie, ca atare, rostul formei, al ornamenticii, al ritualului. La Sihăstria mi s-a şi spus de altfel, *à propos* de dimensiunile bisericii noi: „s-a făcut aici, din incinta mînăstirii, o magazie de biserici“. Era clar că nu li se părea în regulă.

E interesant cazul Rusiei care a înregistrat aberaţii liturgice foarte devreme, de prin vremea lui Petru I. Icoana rusă de secol XVIII e deja carentă, pe cînd la noi ea s-a păstrat corectă pînă prin sec. XIX; cîntarea liturgică s-a degradat acolo după sec. XVII. Şi totuşi ei continuă să existe, să fie creatori teologici de mare clasă. Fiindcă au avut mari trăitori, mari spirituali, sfinţi aproape contemporani cu noi: Serafim de Sarov ori Ignatie Briantchaninov.

Dar şi intelectuali extrem de cultivaţi.

Sigur, oameni de îndrăzneală a gîndirii, nonconvenţionali, apţi pentru identificarea rătăcirilor şi a demagogiei ecleziale.

Ar mai fi de spus ceva în ceea ce ne priveşte. În perioada regimului comunist, o parte a clerului şi-a găsit într-o anume clasă de „civili“ – activiştii – nişte foarte buni parteneri de dialog. Le plăceau acelaşi gen de romanţe, acelaşi tip de ciorăpel, de ornamentică, de relaţie cu oamenii, de festivism. Părintele Iustin Pîrvu de la schitul Petru-Vodă îmi spunea: „de ce să ceri simţul măsurii de la nişte oameni care într-o predică de un ceas nu rostesc măcar o dată numele lui Iisus Christos“?

A consemnat
Anca MANOLESCU

Jurnal de călătorie

Din Bergama, 18 august 1997

Pansyon Athena

O găseşti în ghidurile mai sofisticate cu recomandarea: pentru nostalgici – veche casă otomană la poalele Akropolei din Pergamon.

De fapt, casa e grecească şi a fost locuită în a doua jumătate a secolului al 18-lea de un vestit general osman. Sînt trei camere în aripa veche, iar curtea interioară e plină cu flori plantate în cutii din tablă, umplute odată cu ulei de măsline; pe zidurile văruite în alb sînt agăţate în diagonală carpete din lînă (la restaurantele din Ayvalic atîrnau carpete cu scene-din-Serai-ca-la-2 Mai). Curtea se udă dimineaţa şi seara – în timpul zilei pun pe jos un covor „persan", scos probabil din uz de cît s-a păşit pe el. Celelalte două camere sînt în aripa renovată, cu gresie albă pe jos, cu băi separate, unde cu siguranţă arhitecţii, proiectanţii şi constructorii şi-au topit fantezia şi meşteşugul într-una şi aceeaşi persoană, fiindcă totul stă pe muchie de cuţit şi funcţionează periculos. Cei doi asociaţi, care ţin pensiunea – foarte tineri – plătesc chirie unui proprietar prea bătrîn ca să se mai poată ocupa singur cu aşa ceva.

Poţi să iei aici şi micul dejun şi prînzul. Cel mai scump menu costă 6 dolari şi minune! – gătesc şi pentru vegetarieni. Eu nu sînt, dar în România dacă întrebi aşa ceva într-un restaurant normal (!) se uită lung la tine sau îţi propun zîmbind ca să iasă curaţi din capcană: O omletă?

Pe alt perete descopăr o gentuţă din mărgele colorate, mai multe discuri şi trei lampioane – unul are becul kîrmîzî.

Clientelă internaţională – tineri plecaţi în lumea largă – italieni răsfăţaţi, franţuzoaice emancipate, americani plecaţi de mult pe motocicletă, japonezi veniţi în ultima seară...

Patronii – unul deja logodit cu o turcoaică din Germania e pe picior de plecare, iar celălalt, foarte prietenos – te descoase imediat: Ce eşti? De unde vii? Ce faci acolo? Şi exersează expresii uzuale cu un calculator-vocabular, programat în 10-12 limbi; sîntem de-ai casei – româna nu figurează.

Dimineaţa
Memet
pregăteşte micul dejun
mătură curtea
udă curtea şi florile
spală vasele
aduce vinul
păzeşte casa

face pe călăuza spre Akropole; dacă escaladezi muntele din partea asta, nu plăteşti intrare şi vezi chiar tot (curată ispită); altfel mergi cu un taxi galben sau pe jos pe nişte serpentine fooooaaaarte lungi – al căror farmec, desigur, nimeni nu-l contestă. Sus găseşti tarabe cu suveniruri greceşti, dar şi ceramici turceşti, bijuterii din argint ca la Bucureşti, mici moschei tăiate în cristaluri colorate, „Orbitor, domne'!", apă scumpă de la frigider şi de la izvor în acelaşi timp.

Da ce spuneam?
Ah, Memet!
Memet
spală
calcă
aduce vinul (iar?)

Memet are doisprezece ani şi vine a treia vară să lucreze aici; doarme peste drum la bunica lui, iar toamna merge la şcoală în Izmir.

Memet zîmbeşte tot timpul.

Oana DAVIDESCU

Casa şcoalelor

Textul următor reprezintă o pagină dintr-o lucrare de la examenul de admitere la Facultatea de Litere (din Bucureşti). Subiectul la care a răspuns candidatul fusese formulat în felul următor: „Ideile estetice ale lui Titu Maiorescu"...

Titu Maiorescu a pus problema esteticii şi a adus cîteva idei în acest sens.

În acest sens nu mai deţin cunoştinţe. Mă plec în faţa dumneavoastră şi îmi cer iertare că v-am obosit şi eu, că am adus încă un gram de stres la cantitatea imensă pe care o aveţi deja. Aş putea să vă vorbesc (prin intermediul scrisului, bineînţeles) despre ceea ce-mi place mie, (şi) cu toate că sînt conştientă că aici nu se scrie ce se place, ci ce se cere. Mi-a plăcut şi-mi va place şi de acum înainte, limba şi literatura română, aşa cum s-a format ea la începuturile ei. Interesant este cum evoluează limba română. De fapt, toate limbile evoluează, dar fiecare în felul ei. Dacă sîntem atenţi la modul în care vorbeau bunicii şi străbunicii noştri, vom vedea diferenţa. Înainte se spunea: „evoluţiune", „concesiune", „revoluţiune", pe cînd acum, se spune: evoluţie, concesie, revoluţie. Acest lucru arată că limba a evoluat, că este vie. Toate limbile sînt vii, cu excepţia limbii latine, care este o limbă moartă. Originea limbii române îşi are locul pe teritoriul vechii Dacii. Ea a luat naştere prin cucerirea Daciei de către romani, prin contopirea celor două limbi a celor două popoare: dac şi roman. Limba română s-a format şi prin împrumuturi din alte limbi (din franceză, latină, greacă, portugheză, engleză). Îmi cer iertare încă o dată pentru cele de faţă, dar nu am avut de ales. Le-am spus părinţilor că nu sînt pregătită anul acesta pentru admitere, dar nici n-au vrut să audă. Îmi cer iertare încă o dată.

Scurtă contribuţie la romanul literaturii române

Nu altceva decît proustianismul nostru de fiecare zi – amintirea unui sunet de telefon – mă face să mă duc spre o zi de Paşte a anului 1994 cînd mă aflam în biroul directorului „României literare", singuri amîndoi în redacţia pustie la acea oră, eu aducîndu-mi cronica de cinema, Domnia sa invitîndu-mă la o felie de cozonac, oferită dintr-un pacheţel desfăcut pe cristalul sub care era o fotografie a lui George Ivaşcu. Fără să fi fost vreodată intimi în prietenie, ne legau suficiente secrete de lectură ca, biruit de acea versiune a madelenei pascale, să-l rog a-mi îngădui să-i spun ce am, mai de mult, pe suflet; acceptă; am fost de o sinceritate concisă:

părerea mea era că hotărîrea sa de a se consacra politicii, candidaturii la Preşedinţia Republicii, venea din frică şi din comoditatea sa în înfrîngerea acestei frici; revoluţia şi prostrevoluţia îl găsiseră exact, de nu magic, în faţa capitolului Eminescu din cel de al doilea volum al Istoriei sale; nu există critic literar român cît de cît valabil, cu atît mai mult el – „nu de Paşte mă voi pierde în elogii!" – care să nu se teamă de Eminescu cînd scrie, dacă scrie, o Istorie a literaturii noastre; el găsise – la nivelul acestei spaime – un alibi fastuos pentru a o ocoli: în loc să se aşeze şi să se „omoare" scriind capitolul Eminescu, să candideze la preşedinţia României! E un alibi inteligent, generos, elegant – pentru un roman, romanul literaturii române, e chiar o idee excelentă, dar o falsă idee excelentă; în fond, el e un caz extrem de comoditate intelectuală, găsind cea mai ingenioasă justificare pentru a se lăsa de literatură. E ceva mai uşor să fii Preşedintele României decît să scrii despre Eminescu, după Călinescu...

„Eşti rău" – îmi replică imediat directorul „României literare", adăugînd cu un accent sartrian de care nu-l credeam capabil, ca un Goetz după ce şi-a aruncat zarurile, „trebuie să înţelegi că mi-am descoperit o responsabilitate..." I-am spus pe dată că aceeaşi responsabilitate e piesa de bază a „limbajului de lemn" al oricărui activist fără de imaginaţie la care el nu are de ce să recurgă; îmi răspunse foarte bine: „nu trebuie să-i lăsăm să manipuleze responsabilitatea cum vor ei..." şi mă reduse la tăcere cu următoarea frază: „În fond, pot scrie la Cotroceni capitolul Eminescu şi toată Istoria!" După care sună telefonul, începu o discuţie deloc pascală, m-am retras zîmbindu-ne unul altuia ca pe vremea cînd vedeam „Nostalgia" lui Tarkovski într-o casă mai mult sau mai puţin „rezistentă" din Bucureşti.

Cîţiva ani mai tîrziu, în toamna lui '97, la un an după o nereuşită campanie prezidenţială – niciodată nu voi pricepe cum pot scrie romancierii, dezinvolt, „peste un timp", „după 10 ani", „după 20 de ani" – directorul „României literare" conducea, într-un studio de televiziune, emisiunea sa: „Profesiunea mea: cultura" („tiens, tiens", mi-am spus de cînd a fost anunţată), discutînd cu dnii Z. Ornea şi L. Maliţa despre condiţia umană dar mai ales politică a scriitorului în general, a celui român în special. Erau toţi trei în vervă, inspiraţi, stăpîni pe subiect, pînă la amănunte de istorie literară (istorie să-i zică?) ameţitoare precum pensia lui Maiorescu şi ce reprezenta ea la 1910, onorariul lui Caragiale pentru „Kir Ianulea" (800 de lei, mult, cît o pensie!). Dezacordurile fine şi fertile nu afectau ideea care se impunea tot mai apăsat, după fiecare caz luat în discuţie, fie el Goga, Iorga, Călinescu sau „mai aproape, mai încet, tot mai încet", al unor contemporani prea edifianţi: sîntem la o oră cînd o ieşire din politica la zi, curentă, nu mai are de ce să-i apară unui intelectual inteligent ca o dezertare, ca un apolitism bun de pus, în urmă cu cîţiva ani, la zid. Chestiunea se discuta cu un calm care nu-i putea îngrozi decît pe fanaticii devotamentelor. Directorul „României literare" avu curajul să formuleze el însuşi această idee, „une mise dans l'abîme" a ultimilor săi 5 ani.

– Dacă înţeleg bine sîntem într-o situaţie nouă: retragerea scriitorului, ieşirea lui din politică... nu mi-e uşor să-i găsesc termenii...

– Vă înţelegem... remarcă Z. Ornea, bonom, cu o tandreţe intelectuală care-i înveseli pe toţi trei, dispuşi, bine dispuşi, să dezbată problema care plutea în aer, asta fiindu-le şi meseria, să prindă şi să despice pînă în măruntaie problema ce pluteşte, păsăreşte. Numai că deodată – tocmai cînd se pregăteau să intre sau să iasă din arenă – directorul „României literare" anunţă:

– Trebuie să întrerupem emisiunea... mi se comunică în cască, din regie, că Preşedintele României are de făcut o declaraţie importantă pentru ţară.

Expresia: „o declaraţie importantă pentru ţară" este, de mult, paralizantă în limba radio-română. Ea are proustianismul ei istoric, recuperînd noaptea aceea de 23 august 1944 (cînd directorul „României literare" se găsea în primii săi cinci ani de viaţă despre care niciodată un politician nu va fi întrebat; doar scriitorii!). În secunda următoare, pe „nicu ecran" apăru Preşedintele României, în holul Palatului de la Cotroceni – nu, nu e adevărat că „viaţa scrie scenarii proaste", cum susţinea încăpăţînat filmul de cinematecă dintr-o noapte de luni, „Contesa desculţă", cu un Bogey pe ducă şi o Ava Gardner anacronică. Nicolae Manolescu întrerupîndu-şi emisiunea culturală pentru a da cuvîntul lui Emil Constantinescu îngrijorat la Cotroceni de starea naţiunii, constituia cel mai eliptic gag – amestec inextricabil de ironie şi supunere la obiect – din scenariile intelectualului român pierdut pentru politică, incapabil să scape de ea.

Radu COSAŞU

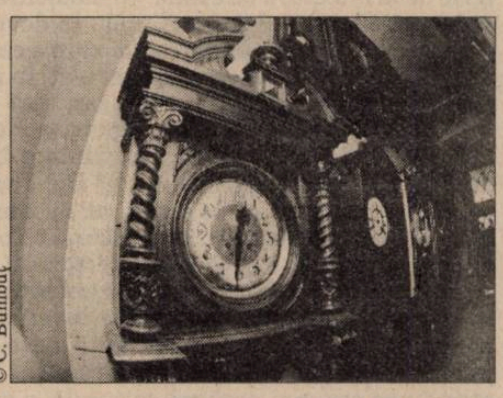
© C. Bumbuț

Premiile Niki 1997

Premiile Niki au fost create în 1988 de către Comisia europeană, ca răspuns la o propunere a Parlamentului European. Ele sînt decernate programelor de televiziune care descriu situaţia femeilor în lumea de azi.

Anul acesta, concursul va avea loc între 26 octombrie – 1 noiembrie în Grecia, la Salonic – capitala culturală europeană – şi va fi dublat de o conferinţă pe tema: *„A schimba imaginile, a schimba mentalităţile"*. Ceremonia de decernare a Premiilor Niki va fi transmisă în direct de ERT, organismul naţional grec de radioteleviziune. Din juriul secţiunii „Film de ficţiune" fac parte: Brenda Reid/ Marea Britanie (preşedinta juriului), Daphne Djaferis/ Grecia, Wim Odé/ Olanda, Heide Pils/ Austria, Ann Sandelin/ Finlanda, Alex. Leo Şerban/ România.

Invitata de onoare a acestei ediţii a Premiilor Niki este actriţa *Irene Papas*. Ea va vorbi despre cariera sa de tragediană cu Derek Malcolm, critic de film la **The Guardian** şi preşedintele FIPRESCI.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

În librării
două auxiliare didactice
HUMANITAS EDUCAŢIONAL

Educaţie civică / clasa a III-a
Caietul elevului
6.900 lei

●

Limba română / clasa a V-a
Caietul elevului
12.900 lei

Pentru reduceri de preţ, vă rugăm
să contactaţi Editura Humanitas
la tel. 01/222.66.23 sau 222.85.46 / int.25.

Evenimente editoriale ale Fundaţiei Culturale Române

CORNELIU BABA album-jurnal

Ediţie îngrijită de Maria Muscalu Albani.

34 pag. de manuscris şi 160 imagini color. Ediţii în limba română şi engleză.

Carte apărută cu sprijinul Băncii Naţionale a României.

Pictura italiană Maeştrii tuturor timpurilor şi capodoperele lor

Volumul conţine 500 de reproduceri color după cele mai semnificative opere ale picturii italiene, din Evul Mediu pînă la începutul secolului al XX-lea. Imaginile sînt însoţite de texte explicative în limba română, care fac din această lucrare un repertoriu complet şi sistematic al artei italiene. Albumul este tipărit în Italia, în colaborare cu prestigioasa editură de artă ELECTA, membră a Grupului MONDADORI din Milano, cea mai mare casă editorială italiană.

Inochentie Micu-Klein Exilul la Roma (1745-1768) Documente inedite (3 volume)

Editat de Centrul de Studii Transilvane, filiala din Cluj a Fundaţiei Culturale Române.

Cuvînt înainte: IPS Lucian Mureşan, arhiepiscop şi mitropolit al Bisericii Române Unite, Greco-Catolice.

Prefaţă: Prof. univ. Dr. Pompiliu Teodor, membru corespondent al Academiei Române.

Ediţie de: Prof. univ. Dr. Ladislau Gyémnánt.

Scrisă de unul dintre cei mai de seamă istorici români, Francisc Pall (1911-1992), profesor la Universitatea din Cluj, cu studii la Roma, Paris şi Berlin, cartea reprezintă o operă de erudiţie, cu un impresionant aparat critic, rod al cercetărilor întreprinse în arhive din Roma, Viena, Budapesta, Bucureşti şi Cluj.

Lucrarea evidenţiază personalitatea celui mai de seamă episcop român greco-catolic, premergător al Şcolii Ardelene şi conducător al mişcării de emancipare naţională a românilor din Transilvania.

Revista de Istorie Socială (I)

Editată de Centrul de Studii Româneşti, filiala din Iaşi a Fundaţiei Culturale Române.

Redactor-şef: Mihai-Răzvan Ungureanu

Petre Ispirescu Legende sau basmele românilor

Colecţia Fundamente.

Prefaţă de Nicolae Constantinescu, 405 pag.

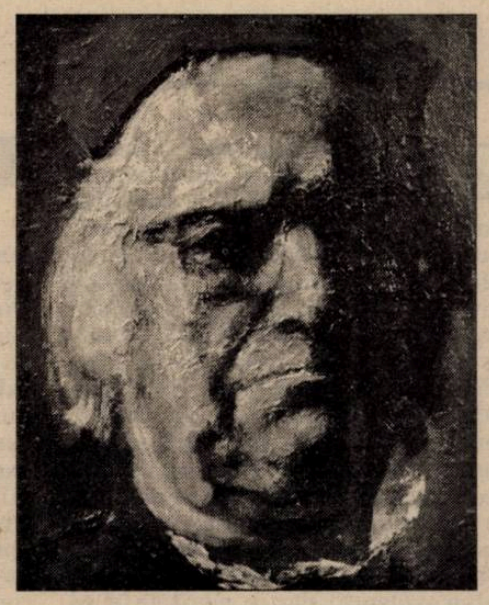

Preludiu la crepusculul unei vieţi de pictor

Patriarh de vîrstă al breslei, îmbătrînit lîngă paletă şi lîngă culori, profitînd de luciditatea încă nealterată a spiritului, încerc să-mi scriu singur paginile acestui album aşa-numit de apogeu şi de final, pe care intenţionez să-l ilustrez şi să-l redactez după propria fantezie şi pricepere. Ajutat de paginile „Jurnalului" şi ale caietelor mele de atelier folosesc o parte din acele nenumărate dialoguri cu tăcerea, răspunsuri la nesfîrşitele interviuri cu mine însumi, un joc pasionant de bătrîneţe, apărut odată cu nevoia de singurătate crescîndă impusă de însăşi pictura ce fac la vîrsta dramatică la care lupt încă disperat cu tainele culorilor la fel ca Iacob în războiul cel de neînvins cu Îngerul Domnului.

Mai 1984

Corneliu BABA

Cronica literară de tranziţie

Altare coventryzate

Îşi au soarta lor cărţile, negreşit!, dar deopotrivă de adevărat e că şi cititorul cuminte are soarta lui, pe care nici o aruncătură de zar n-o poate aboli. Vreau să spun că „e un făcut" să te întîlneşti cu acele cărţi care con-sună, care rimează fiinţei tale livreşti. Un lector priceput dă fatalmente peste cărţile pe care, parcă, le-ar fi scris el însuşi, DACĂ.

Afle cititorul că sunt un „obsedat" de locurile *cari au fost*, şi nu mai sunt. Cărţile despre zidirile coventryzate găsesc în mine un fremătător spaţiu de rezonanţă. Cea pe care o comentez acum*, modest-colectivă (de „necrezut" că un text aşa unitar şi coerent a putut fi scris de şase persoane!) e o carte-document, o carte-film despre un timp orwellian: anii tăvălug 1977-1989. Propensiunea spre buldozer a regimului ceauşist nu a fost numai o premisă a sindromului kim-ir-seno-faraonic. Pofta de distrugere venea nu doar din deşănţata vanitate de a se imortaliza în betoane elefantiazice, ci şi dintr-un veşnic nemîntuit complex al ilegitimităţii. Tot ce era în urma sa îl **nega** pe Ceauşescu. Aculturalismul său de *om nou* şi vid spiritualiceşte, spaima sa viscerală faţă de tot ce era autentic, şi nu făcătură „ideologică", îl împingeau implacabil către politica de răfuială bestială cu trecutul. Comunismul ceauşist ucidea biserici (sau le replasa arbitrar şi escamotant) aşa cum comunismul dintotdeauna şi-a asasinat predecesorii (fie ei capete încoronate, minţi luminate sau comilitoni). Rangă pentru Foriş, rangă pentru Biserica Ienii. Temniţă pentru Maniu, temniţă (între ziduri de blocuri anoste) pentru Mînăstirea Mihail Vodă. Glonţ pentru Pătrăşcanu, dinamită pentru Biserica Izvorul Tămăduirii. Mircea cel Bătrîn era tîrît în alt nume, regii erau băgaţi la index, aşa cum bisericile (mai norocoase!) erau trase la dos, în cotloane. Dărîmînd (şi măsluind) frenetic trecutul, ceauşismul mima construirea viitorului.

Cartea celor 6 autori, cuviincios prefaţată de Părintele Galeriu şi recomandată pe coperta din urmă de Teodor Baconsky, e filmul în *ralenti* al celor 13 ani apocaliptici, în care (ani) năpasta se abătea asupra bisericilor bucureştene cu o medie de una la 5 luni. Bogat ilustrat, cu fotografii luate „clandestin", pe sub haine, cu imagini anterioare şi posterioare prăpădului, cu planurile de amplasare iniţială şi (unde mai e cazul – cele 8 translate – ulterioară), cu planurile aşezămintelor respective, în devenirea lor adesea seculară, volumul e un compendiu de *istorie nenorocită*. Fiecărui lăcaş i se reconstituie minuţios povestea, aşezată pe sute de ani, pînă la zilele finale, care sunt detaliate cu o tragică precizie şi simplitate; autorii au stat de vorbă cu fiecare preot paroh care a mai putut fi găsit. File de letopiseţi sau de memorialistică alternează cu mărturii ale celor care au asistat, înlăcrimaţi şi hăituiţi de Miliţie, la aneantizarea spaţiilor sacre care le jalonaseră momentele fundamentale ale existenţei: naşteri, botezuri, cununii, înmormîntări. Întru folosul memoriei cuminţelui cititor al *Dilemei*, nu cred că e superfluu pomelnicul celor 28 de victime, cu data lor de naştere, care constituie „personajele" cărţii: **biserici nimicite** (în ordinea vechimii lor): Sf. Nicolae (ante 1564), Alba Postăvari (1568), Sf. Nicolae Jitniţa (1590), Mr. Cotroceni (1598), Enei (Ienii, 1611), Sf.Vineri Herasca (1645), Sf. Nicolae Sîrbi (sec.XVII), Olteni (1696), Mr. Văcăreşti (1722), Bradu Staicu (1726), Sf. Spiridon Vechi (sec.XVIII), Mr. Pantelimon (1750), Spirea Veche (ante 1765), Izvorul Tămăduirii (1785), Sf. Treime (Troiţa, 1804), Capela Sf. Mina (1892), Gherghiceanu (1939), Capela Izvorul Tămăduirii (Crîngaşi, 1943), Capela Buna Vestire (1946), Doamna Oltea (1947); **biserici dosite** (în ordinea vechimii lor): Mihail Vodă (1589), Sf. Ilie-Rahova (1706), Schitul Maicilor (1726), Olari (începp. sec. XVIII), Sf. Ioan Nou (sec. XVIII), Cuibu cu Barză (1760), Sf. Gheorghe Capra (1877), Sf. Sinod de la Mr. Antim (1910). După cum, de asemenea, cititorul trebuie să găsească aici numele cărturarilor din ţară care, prin memorii adresate Puterii (e adevărat: de multe ori zadarnice, ca strigătele lui Béranger, din *Ucigaş fără simbrie* a lui Eugen Ionescu, împotriva brutei – dar nu şi fără risc) au încercat, în anumite momente, să stăvilească holocaustul: Grigore Ionescu, Răzvan Theodorescu, Dinu C. Giurescu, Dionisie M. Pippidi, Vasile Drăguţ, Radu Popa, Aurelian Trişcu, Virgil Cândea.

Virtuţile sintetic-documentare ale cărţii se situează la nivelul excelenţei, ceea ce nu înseamnă că lipsesc cele, n-am să spun literare, ci mai mult decît atît: intens emoţionale. Relatarea strategiilor conspirative de conservare, în ciuda terorii, a fundaţiilor Bisericii Cotroceni, în '84 (p.106), secvenţa sinistră a dezgropării morţilor, în zilele desfiinţării bisericii şi a cimitirului Crîngaşi, *„cu ajutorul ţiganilor de la Cooperativa «Prestarea» (care) ca să reziste mirosului, de nesuportat, beau vodcă adusă special în lăzi şi se spălau pe mîini cu alcool... In jurul mormintelor proaspăt desfăcute şi pe alei erau oameni care plîngeau... «Nici pe morţi nu ni-i lasă în pace!»"* (p.113), soarta pilonului Sf. Mese din altarul bisericii Bradu Staicu (*„recunoscut de arheologi ca fiind foarte vechi, a fost smuls în iureşul grabei şi, împreună cu celelalte spărturi, a fost aruncat la gunoi, poate în groapa Glina"*, p.141), demolarea absurdă, gratuită, a Bisericii Doamna Oltea în urma unei ticăloşii a unui ştab-play-boy al momentului, ca să nu mai amintesc de episoadele ample, zguduitoare ale asasinării Ansamblului Mihai Vodă, a Bisericii Sf. Vineri, a Mînăstirii Văcăreşti, şi nenumărate pasaje de vibraţie sufletească reală şi contaminantă - dau paginilor cu pricina valenţe catharctice. Dar volumul nu e doar „istorie pentru istorie" ori „artă pentru artă", ci conţine, implicit şi explicit, şi un îndemn la care subscriu cu ambele mîini: decît o gigantoidă Catedrală a Republicii, ar fi mai urgent şi mai decent să se reclădească ce s-a năruit, unde se poate, iar unde nu, să se marcheze, durabil şi pios, locul pustiit.

George PRUTEANU

*) Arh. Lidia Anania, arh. Cecilia Luminea, arh. Livia Melinte, arh. Ana-Nina Prosan, arh. Lucia Stoica, arh. Neculai Ionescu-Ghinea, *Bisericile osîndite de Ceauşescu – Bucureşti 1977-1989*, cu o prefaţă (*Biserici demolate, biserici omorîte, biserici deplasate, biserici deportate din sînul odrăslirii sacre*) de Părintele Galeriu şi o prezentare pe cop. a IV-a de Teodor Baconsky, Ed. Anastasia, 1995, 224 p., 15.000 de lei.

Simpozion de filozofie

În anunţul de săptămîna trecută publicat în această pagină, privind simpozionul de filozofie organizat de Facultatea de Filozofie a Universităţii Bucureşti, în perioada 3-11 decembrie, a apărut o regretabilă eroare aparţinînd corecturii. Facem cuvenita precizare că, pentru studenţii din provincie, cheltuielile ***vor fi*** *suportate de organizatori.*

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

UNDE STAI ŞI UNDE CRAPĂ

De la Grozăveşti la Oxford

De la un timp încoace, în fiecare toamnă, studenţii din provincie au de dat o bătălie pentru ocuparea locurilor din cămine. Cele mai multe asemenea instituţii se prezintă jalnic, dar studenţimea, de voie de nevoie, luptă cu îndîrjire pentru obţinerea repartiţiilor. Printre criteriile pe care se dau aceste locuri, stabilite de Ministerul Educaţiei Naţionale, pe lîngă medii sau priorităţile pentru orfani mai figurează şi alte puncte: dacă părinţii sînt cadre didactice sau dacă studentul ori părinţii lui au fost distinşi în revoluţie, el intră pe linia de priorităţi. Cu părinţii profesori lucrurile sînt clare (şi discriminarea evidentă), dar cu meritele (şi ce fel de merite) în revoluţie chestiunea e mai complicată şi riscă să devină şi mai încîlcită odată cu rediscutarea Legii 42. Studenţii de etnie română din ţările învecinate au şi ei, teoretic, prioritate, ţinîndu-se cont că nu au alte posibilităţi de cazare. Totuşi, am întîlnit tineri din această categorie fără cameră şi cărora li s-a recomandat chiar să nici nu ceară, dacă vor să facă facultatea în România. Mai departe, nu e foarte limpede dacă nu cumva regula ca studenţii din anul I să fie primiţi în cămin doar în cazuri excepţionale n-ar fi trebuit să fie invers, adică studenţii din anii terminali, care se mai pot angaja şi care oricum şi-au făcut unele rosturi într-un oraş străin, să fie mai puţin favorizaţi la repartiţiile pentru cămin. Deocamdată primează (poate şi din raţiuni birocratice) dreptul celor mai mari. Vechimea e sfîntă, ca de altfel peste tot în societatea noastră. Discuţiile cele mai mari apar la studenţii din anul doi, care capătă drept de şedere la cămin, dar pentru care nu există locuri suficiente. De fapt, fondul problemei e numărul mic de locuri. Universitatea Bucureşti are, de exemplu, 7 mii de paturi pentru 11 mii de studenţi din provincie, care doresc să stea la cămin în proporţie de aproape sută la sută. Iar din cele 7 mii de locuri, numai cîteva sute sînt în condiţii acceptabile (camere de două sau trei paturi, cu grup sanitar propriu). Restul sînt greu de descris. Clădiri igrasioase şi insalubre, un fel de cutii-dormitor. Se pare însă că şi studenţii au o parte de vină pentru dezastrul acestor cămine. În jurul lor e mereu plin de gunoaie aruncate de la geamuri. Vasele de la grupurile sanitare se sparg, tijele de la duşuri se smulg, becurile şi întrerupătoarele dispar. Studenţii dau vina pe personalul tehnic, personalul tehnic dă vina pe studenţi. Prorectorul Universităţii care se ocupă de aceste lucruri, profesoara Dana Marinescu, a ajuns la ideea că există chiar persoane care fac pagube în mod intenţionat. Acolo unde toaletele sînt în cameră, stricăciunile sînt mai rare şi există avantajul că pot fi imputate locatarilor. Unde ele sînt pe culoar, e dezastru. Se adaugă şi faptul că sîmbăta şi duminica totul se înfundă şi refulează. Luni dimineaţa femeile de serviciu curăţă şi vomită. S-a făcut o experienţă, s-au pus perdeluţe noi la duşuri. N-au rezistat nici măcar o săptămînă. Studenţii folosesc cearşafurile din cazarmament, pe care, oricum, nu le pun pe paturi, pentru a-şi acoperi cabinele de duş. Administraţia a recurs şi la alte metode, de exemplu a însemnat unele robinete şi întrerupătoare din spaţiile comune, pentru a constata apoi dacă după dispariţie nu reapar cumva prin camere. Nu s-a descoperit însă niciodată nimic, de unde rezultă că nu-i vorba de furturi ci de distrugeri gratuite. Nu e vorba nici de sabotaje contra unor administratori sau profesori responsabili de cămine, neagreaţi de studenţi, fiindcă împotriva unor astfel de persoane ar exista metode mult mai eficiente de luptă: reclamaţii, manifestaţii etc. Profesoara Marinescu a ajuns la concluzia că e un fel de *răzbunare asupra bunului comun*. E acelaşi lucru care se întîmplă în trenuri, autobuze sau prin gări. Numai că aici e vorba chiar de studenţi. S-a urmărit şi cazul unui cămin nou şi cu confort sporit, din strada Theodor Pallady. Şi aici degradarea e mult mai rapidă decît prevăzuseră cei care l-au amenajat. Concluzia e şi mai tristă dacă ne apucăm să facem comparaţii. În campusurile universitare de la Cambridge sau Oxford, vechi de aproape o mie de ani, nu numai că pisoarele de la toaletele publice au înălţimi diferite, fiindcă, nu-i aşa, nu toţi bărbaţii au aceeaşi înălţime, dar se păstrează încă bănci, obiecte, mobile sau cărţi care au fost folosite sau care au aparţinut unui Isaac Newton, Henric al VIII-lea, Bacon sau chiar sfîntului Augustin. Bineînţeles, s-ar putea spune că o astfel de comparaţie e deplasată. Este!

Andrei MANOLESCU

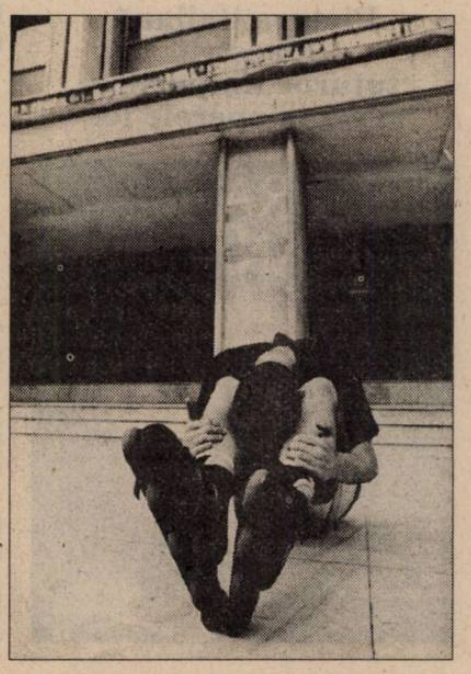

© C. Bumbuţ

Studenţi şi şoareci

Pentru mulţi, viaţa de student echivalează cu viaţa de cămin. Într-un sondaj de opinie în cîteva din căminele bucureştene (Regie, Grozăveşti 6, Martie), o parte dintre studenţii interogaţi au întărit afirmaţia de mai sus: *„la gazdă m-am plictisit. Şi, oricum ajunsesem să stau 3 zile din 7 tot în cămin, la colegi."* (politehnist din Regie). O altă parte, mai ales cei din anii mai mari şi mai aşezaţi (cu o relaţie stabilă sau chiar căsătoriţi) s-au săturat de atîta comunitate: *„Nu prea sîntem aşa cum ar trebui să fim – uniţi; ne ajutăm, la o adică, dar nu prea putem face ceva împreună."* (studentă la chimie, anul IV). *„Nu prea se împarte totul, unii dau, alţii profită"*, afirmă o proaspătă căsătorită, studentă la matematică din ultimul an. Pentru nişte studente la farmacie din anul III, rezidente în Regie, există, totuşi, sentimentul comunităţii: cînd ieşi seara, pe culoare, în sesiune, se adună zeci şi zeci de studenţi, cu care poţi discuta despre orice...

Sigur că, pînă la sentimentul comunităţii, atît cei pro, cît şi cei contra, se confruntă cu dileme mult mai pragmatice: acestea oscilează între neputinţa de a găsi o cameră, posibilitatea de a o face locuibilă şi curată, şi idealul de a o transforma într-un loc chiar plăcut. Cei mai neputincioşi în a găsi o cameră sînt studenţii anului I; aceştia nu figurează pe nici o listă, sînt ultimii în ordinea oricăror priorităţi. Probabil pentru că nu există, încă, destule criterii pe baza cărora să fie repartizaţi. De faptul că sînt mult mai speriaţi de tumultul capitalei şi al studenţiei nu ţine nimeni cont. Cei mai norocoşi, material vorbind, îşi găsesc loc la gazdă: *„Sînt norocoasă. Mi-am găsit gazdă la Scala cu 50 de dolari pe lună. La cămin ieşeam mai scump: am înţeles că trebuie să dai cam 200-400 de dolari ca să faci rost de o cameră."* (student la filozofie, anul I). Unii, adevărate excepţii, mai stau pe la prieteni. Cei mai puţin norocoşi nu au soluţii, nici apropiate, nici de perspectivă: *„Stăm la rude, dar acestea nu ne pot ţine mai mult de maxim două săptămîni. La gazdă ne-ar duce la cel puţin 500.000 pe lună. Noi sîntem patru la părinţi... La rectorat ne-au spus să aşteptăm anul II..."* (studentă la sociologie, anul I). Astfel, o glorioasă intrare la facultate se transformă într-o mizerabilă luptă pentru supravieţuire iar studenţii din anul I trăiesc din zvonuri: se spune că vor apărea ceva locuri la Măgurele.

Începînd din anul II, studenţii se pot bucura de-a dreptul de avantajele căminelor. Cu cît sînt în an mai mic, cu atît sînt repartizaţi la etaje de mai sus. La etajele de sus e mai rău: apa caldă şi căldura se simt cam pînă pe la 4. La 1 eşti deja boier. Plus că nu mai trebuie să-ţi cari propriile contribuţii la mobilier pe nenumărate scări. În camere ai voie să-ţi aduci orice contribuţii vrei. Şi e nevoie de multe contribuţii, pentru că, în general, camerele arată jalnic. Fie că sînt cu baie şi bucătărie, ca în căminele Medicinei din Regie, fie doar cu o chiuvetă în cameră, ca în Grozăveşti sau 6 Martie. Aproape toate necesită zugrăvirea: pereţii sînt scorojiţi şi plin de petice de postere murdare. Mochetele sînt năpîrlite şi incolore: studenţii şi le spală singuri. La zugrăvit se îmbulzesc, pentru 50.000-70.000, femeile de serviciu ale căminului. În anumite cămine acestea fac zilnic curat pe coridoare (în camere e treaba studenţilor). Camerele au în dotare de la 2 la 4 paturi de fier, ca în cazarme, cu sau fără saltele, o masă, ceva scaune, poate un dulap... Cînd faci curat şi scoţi mobilierul pe hol, e bine să stai să-l păzeşti, căci altfel rişti să dispară (ne spune o studentă la Farmacie din anul II). Unele camere le primeşti fără paturi, şi atunci trebuie să ţi le aduci de-acasă, sau să cauţi la ghenă. Acolo poţi găsi orice – probabil că, în final, acolo aterizează lucrurile furate. Pe lîngă mobilier şi studenţi, anumite camere sînt locuite şi de gîndaci sau şoareci. Studenţii îi consideră ceva obişnuit. *Sanepid*-ul a trecut şi el prin cămine şi a devenit o legendă: se povesteşte că o tînără frumuşică şi curăţică a venit prin căminele din Regie şi le-a propus, pe şest, administratorilor să-i facă un rînd personal de chei la camere. Astfel ea va putea să controleze dacă studenţii şi-au făcut paturile şi şi-au spălat vasele. La un contact faţă în faţă, aceeaşi domnişoară s-a oferit să-i controleze în urechi, ştiut fiind că *„studenţii sînt cam murdari"*. Noroc că nu s-a realizat nimic din această înţelegere, pentru că pînă şi administratorilor li s-a părut absurd...

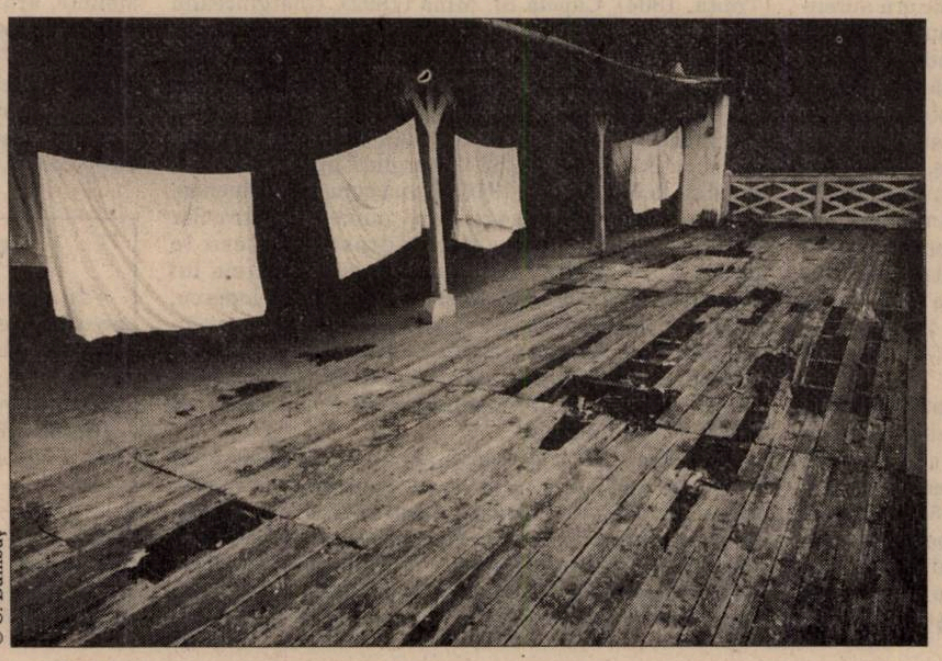

© C. Bumbuţ

Camerele costă de la 20.000 la 40.000 de lei. 20.000, ce-i drept, nu costă decît un loc în fostele săli de lectură din 6 Martie, unde s-au pus cîte 6 paturi atît pentru fete, cît şi pentru băieţi. Inovaţiile pe care locuitorii lor le aşteaptă sînt nişte paravane între paturi. Nici aşa nu poate fi vorba de o reală intimitate: dacă vrei să înveţi, te duci, „ca la serviciu" (vorba unui Politehnist) la bibliotecă sau la cantină. Acolo poţi sta la o masă. Dacă-ţi vine cineva de sex opus în vizită, se aranjează cu colegii: îi trimiţi, pe toţi 3, 4 sau 5 – jos, în hol...

Cu toate acestea, nici unul dintre locuitorii căminelor nu consideră că el stă mai rău decît alţii. Pentru fiecare dintre studenţii interogaţi, există un „mai rău". „Da' să vedeţi în P-uri", ne spun studentele la Farmacie. „Să vedeţi în C-uri şi D-uri, acolo n-au renovat băile, e o mizerie" – afirmă studenţii de la matematică resemnaţi întru convieţuirea cu şoarecii.

Iaromira POPOVICI

Socio-hai-hui

Ziaristul român faţă cu sondajul de opinie

Ziaristului român nu-i plac sondajele de opinie. El nu „crede" în ele. În sondaje sînt o serie de „anomalii", care reflectă „brambureala" din capul celor care le-au făcut. Şi apoi, ziaristul român „ştie el cum se fac sondajele astea!".

Dacă acordăm „sondorilor" de opinie o minimă prezumţie de nevinovăţie, ne putem întreba ce i-a căşunat ziaristului român împotriva sondajului de opinie? Răspunsul este dezarmant de simplu: sondajul de opinie îşi permite să aibă o „opinie", care se prezintă ca fiind mai obiectivă şi mai bine întemeiată decît a lui, a ziaristului şi care, culmea, nici nu coincide totdeauna cu a sa. Or, ziaristul român nu „crede" decît într-un singur lucru: în opinia sa proprie. Orice abatere de la aceasta este taxată imediat drept inepţie: „în sondaj apare că x% dintre români spun că... Ceea ce este o aberaţie; situaţia este cu totul alta". Adică aceea în care crede ziaristul român.

În acelaşi timp însă, ziaristul român se dă în vînt după sondajele de opinie. „Eu am scris de acum doi ani/luni/săptămîni că aşa se va întîmpla!" (adică aşa cum a ieşit la sondaj). Această fericire ingenuă se continuă în „interpretarea" datelor sondajelor: „aproape jumătate din populaţia ţării are încredere în «noi» – scandează unii. Şi, cum orice întreg are două jumătăţi, „aproape jumătate din populaţia ţării nu-i mai suportă pe «ei»" – vor avertiza cu mînie proletară ceilalţi.

Rezultă astfel o definiţie *sui generis* a sondajului de opinie în viziunea ziaristului român: „acea instituţie respectabilă, devenită lucru curent în ţările civilizate şi care a confirmat încă o dată ceea ce eu am prevăzut de mult", respectiv „acea şuşanea făcută de nişte impostori, care nu o să mă facă pe mine să-mi schimb părerea".

Acesta ar putea fi portretul robot al „ziaristului român" faţă cu sondajul. Din fericire, ca şi „Românu'", în genere, „ziaristul român" nu există: sînt ziarişti şi ziarişti, după cum sînt români şi români.

Aceste reflecţii răutăcioase – din păcate nu lipsite de acoperire „statistică" – mi-au fost provocate de reacţia presei la ultimul barometru de opinie publică organizat de Fundaţia Soros şi realizat de Laboratorul Universitar de Analiză Socială din Bucureşti (LUAS). Dincolo de ele, un fapt rămîne însă cu deosebire alarmant: incapacitatea aproape endemică de a folosi integral şi corect o informaţie. Pentru aceasta, utilizatorii sondajelor de opinie ar trebui, probabil, să cunoască – şi să accepte – măcar următoarele cîteva principii de bază:

- sondajul de opinie este un instrument de cunoaştere sociologică util, dar elementar. Este deci mai indicat să fie folosit pentru ceea ce poate oferi decît blamat pentru ceea ce nu a pretins niciodată că este;
- sondajul de opinie măsoară... opinii, care nu sînt însă simple păreri ale unuia sau altuia. Opinia este un concept sociologic, ce poate şi este util să fie cunoscut înainte de a face interpretarea opiniilor. Măcar pentru a şti despre ce vorbeşti;
- prin definiţie, opinia se referă la o confruntare de idei din spaţiul public. Dacă nu există confruntare, nu există nici opinii. A trage concluzia, de pe urma unui sondaj de opinie, că „Românul" este aşa şi pe dincolo, este deci eronat din start. Orice interpretare nu poate fi făcută decît în termeni de confruntare între „unii" şi „alţii" şi are sens ca evidenţiere a acestei confruntări;
- dacă sondajul este o metodă elementară, simplele procente sînt un rezultat de-a dreptul superficial. Ceea ce nu înseamnă fals, ci doar că, scos din context, din reţeaua din care face parte, procentul ajunge să nu mai însemne mare lucru. A folosi sondajul de opinie în acest fel este ca şi cum ai trage cu ghiulele după muşte.

Mai departe, ar fi poate util ca ziaristul să consulte un sociolog. Dar ziariştilor nu prea le plac sociologii. Iar sociologii se uită cam de sus la ziarişti. Şi uite aşa, sondajele trec ca o opinie...

Vintilă MIHĂILESCU

Telalii fără fruntarii

Amănuntul care „face diferenţa"

Unul din învăţămintele pe care le putem trage din majoritatea reclamelor este că amănuntele contează mai mult decît am fi tentaţi să credem. Şi exemplificam data trecută cu cele două spoturi TV avînd acelaşi slogan concluziv *(întotdeauna cu tine)*, dar şi aceeaşi temă, a femeii fragile în faţa vieţii nemiloase, ce reuşeşte să răzbească graţie marelui sprijin al cîte unui mic obiect, în aparenţă nesemnificativ: ori un pantof, ori un telefonaş mobil... Ceea ce distinge totuşi cele două reclame, mai mult decît mărfurile diferite, este chiar folosirea micilor amănunte din compoziţia lor televizuală.

Într-una din ele detaliile colcăiau, mărunte, jalnice, meschine, în definitiv cam inutile: un receptor trîntit, o fotografie neclară, un crîmpei de hîrtie pe care citeşti „I love you", atunci cînd te aşteptai la numele de marcă sau la alt indiciu util – toate, pasămite, pentru a semnifica o despărţire dureroasă, căreia pantofii *Carmen*'s îi vor fi singura alinare. Dar îţi trebuie multă imaginaţie pentru a reconstitui ceea ce altminteri pare o înşiruire fără sens de imagini. În cealaltă reclamă, unde celularul în chip de sceptru o ajută pe utilizatoarea sa cvasi-nudă să se debaraseze de un Gigi-duru' de pe plajă, vedem în primele secunde, aparent fără legătură cu ce urmează, un ogar negru ce o zbugheşte de lîngă bărbat. Imaginea cîinelui ne copleşeşte cu sugestii, prezenţa sa vie şi naturală pare să contamineze şi personajele umane: gigolo-ul de *Club Med* pare un soi de Acteon alături de goliciunea triumfătoare a celei care îi va pedepsi cutezanţa cu un gest de dispreţ.

Amănuntele contează, aşa e, neo-telalii noştri spun un adevăr ce pare totuşi să-i depăşească. E şi cazul batonului de lustruit pantofi *Baranne*, lăudat ca marele detaliu ce-ţi poate ameliora cariera, al cărui spot începe cu o cacologie stridentă: „Fie că mergeam pe jos sau numai pînă la maşină..."

Am mai pomenit de efectul enervant, de montaj artistic „haios" obţinut în reclamele româneşti prin îngrămădirea de amănunte inutile: păpuşa Mădălinei Manole, picioarele Biancăi Brad, ganterul Denisei Vlaicu... Pe de altă parte, amintiţi-vă ce ritm vioi al desfăşurării asigura lăutarul care chiuia în prologul spotului pentru vodca *Boerro* (cu legendarul *testimonial* al maestrului Dolănescu) şi, mai nou, cît mister introduce bătaia-n uşa camerei de hotel din spotul pentru deodorantul *Axe*.

Amănuntul care „face diferenţa" este, de multe ori, cel care îţi vinde şi marfa. Dar... cum să-i explici asta unui vînzător băgăreţ cu gura puturoasă care-şi etalează marfa direct sub nasul tău?!

Florin DUMITRESCU

© A. Paul

Cronica ideilor sociale

Lanţuri şi foame

Unul dintre revoluţionarii aflaţi în greva foamei a spus şi a răs-spus în zilele de protest din faţa sediului senatului că face rău cabinetul că îşi impune punctul de vedere cu forţa, fără a ţine cont şi de opinia revoluţionarilor în legătură cu proiectul de modificare a legii revoluţionarilor. Oare cabinetul Ciorbea nu ştie că în Franţa, chiar şi acum, în 1997, există un Minister al Revoluţiei care asigură pensii şi recompense urmaşilor răniţilor sau victimelor Revoluţiei franceze din 1789? Nu contează acum că adevărata organigramă a executivului francez nu conţine asemenea minister întrucît ar fi greu de stabilit ai cui sînt urmaşii pensionaţi ai statului (ai cărui masacru revoluţionar, adică), ci imaginea pe care o au foştii participanţi la revoluţie despre raportul dintre ei şi societate. Gestul prometeic de a se împotrivi sistemului trebuie, cred ei, să le asigure o recunoaştere pe viaţă care să le fac suportabil restul existenţei. Chiar dacă această recunoaştere îi plasează în rîndul privilegiaţilor împotriva cărora s-a îndreptat gestul lor iniţial de protest. Ei nu pot suporta viaţa anostă de după evenimentele care i-au împins în primele rînduri ale societăţii. După ce cîteva zile au avut impresia că fac istoria acestei ţări, ani în şir după aceasta, ei au fost doar cortina în spatele căreia s-au ţesut proiecte politice şi scenarii sociale. Încet, au fost uitaţi. Cum? Cînd totul li se datorează lor? Ce plagiat de prost gust!...

Undeva, în fundal, grupurile revoluţionarilor, de veterani de război sau de foşti deţinuţi politici, par a suferi de greutăţi de comunicare într-o formă specială: nu se pot strînge 10 la un loc. Masa critică este inferioară acestei rate. Imediat corpul cedează şi apare o a doua organizaţie. În România sînt 110 organizaţii de revoluţionari. Fiecare din acestea cu revoluţia ei. Fiecare dintre ei cu adevărul lui. Cu jertfele lui. Ei se regăsesc, fără să se certe, doar în protest, pe stradă. I-au despărţit nu doar motivele pentru care au ieşit în stradă în decembrie 1989 (unul pentru o viaţă mai bună, altul pentru libertatea cuvîntului, altul din camaraderie sau pentru că, din fire era un protestatar), ci şi modul în care au acceptat sau respins istoria post-revoluţionară. 8 ani de lupte – cu sistemul sau împreună cu el. Au fost asul din mînecă al fostei puteri care le îngroşase rîndurile cu absolvenţi la f.f. ai revoluţiei, cu impostori. Odată cu apariţia legii care le acordă privilegii, s-a declanşat psihoza revoluţiei. Legea 42 este una dintre principalele oprelişti împotriva aflării adevărului despre revoluţie. Pentru că ea a determinat în toţi participanţii la revoluţie un proces de identificare cu legea şi cu filosofia istorică a fostei (sau actualei) puteri. Aceasta oferea un model de revoluţionar şi fiecare trecător, prin ambigua atmosferă revoluţionară, şi-a pus cu seriozitate întrebarea dacă nu aparţine clasei de privilegiaţi. De la un moment încolo, părea suficient să fi fost prezent pe o rază de cîţiva kilometri de cîmpul de luptă pentru a cere să intri pe lista revoluţionarilor.

De vreme ce lumea aceasta nu-i reţine în fruntea ei cel puţin ca pe o clasă de făcători de istorie, înseamnă că lumea aceasta nu e bună. Un sentiment de început de eră persistă în gesturile revoluţionarilor. Aceştia, din reflex, se aşează la începutul lucrurilor – nu există erou legendar care să nu fi pus pe carnea lui Caucazul şi lanţurile cele mai obscure pentru a crea oximoronul între duritatea şi răceala metalului şi căldura organică a cărnii. Pentru a le rupe în final, dovedind(u-şi), o dată în plus, eroismul. Viaţa este banală fără această nouă încercare. O dată ce ai căpătat conştiinţa revoluţionară, aceasta tinde să se materializeze în orice gest. Revoluţionarii nu au nevoie, în primul rînd, de privilegiile pe care li le acordă legea (ele sînt doar cuierul pe care-şi aşează armele şi trofeele) ci de contextele eroice. Eroii muncii socialiste sînt clienţii clinicilor psihiatrice, ai puşcăriilor sau ai azilurilor de bătrîni ca şi foştii ilegalişti (cei care mai trăiesc). Într-un fel sau altul se poate spune că puterea zilei trebuie să le fie şi lor recunoscătoare. Doar şi aceştia au purtat lanţuri! Iar istoria de astăzi le datorează, în mod pervers, suficient de multe!...Pentru că-i lipseşte puterea şi curajul eroic de a-şi înfrunta trecutul (teroriştii comunismului, securitatea şi informatorii ei...) România merită nu un ministru al revoluţiei ci unul al revoluţiei permanente, unul care să recompenseze straturile succesive de acari ai istoriei, economia naţională devenind astfel sursa principală de subvenţii şi recompense pentru urmaşii revoluţiei adică pentru noi toţi. Ceea ce şi face.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

„Chiar dacă nu ar fi fost «apărătorii Europei», românii nu ar fi construit catedrale, ci tot biserici precum Voroneţul“

– convorbire cu prof. univ. dr. Răzvan THEODORESCU –

Ce părere aveţi despre polemica declanşată în jurul proiectului Marii Catedrale, despre argumentele pro şi contra care au fost, pînă acum, produse?

Patimile pe care le-a stîrnit proiectul unei noi catedrale sînt, după părerea mea, justificate pentru că, încă de la început, problema a fost prost pusă. Termenii în care ea a fost pusă de către ambele părţi combatante mi se pare că suferă de o anumită insuficienţă logică şi, oricum, de o totală insuficienţă a argumentării istorice. Să o luăm pe rînd.

Deşi nu am participat la nici una dintre întîlnirile oficiale pe această temă – ceea ce mă face să fiu liber în opinii –, cu ceva vreme în urmă, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române mi-a vorbit despre acest proiect, iar eu i-am spus părerea mea. În primul rînd, chestiunea trebuia discutată altfel, trebuia pusă în discuţia cărturarilor şi teologilor, nu pe culoarele Guvernului. Vina, aici, aparţine ambelor părţi.

Este o chestiune politică?

Începe să se politizeze, ceea ce este şi comic, şi tragic, în acelaşi timp. Cînd problema aceasta a mai fost pusă, imediat după primul război mondial, în România Mare în sfîrşit înfăptuită, şi cînd s-au construit nişte edificii în stilul neoromânesc – care, pe mine personal, nu mă satisfac, şi care sînt nişte mastodonţi care au populat Alba-Iulia, Tîrgu-Mureşul şi Clujul, deci în special Transilvania –, nu s-a procedat în modul cel mai inteligent. Acesta era, însă, gustul epocii, şi aveam evident de-a face cu o politizare. Acum, politicul devine partinic. Atunci, oamenii care au purces la acele construcţii aveau o cultură a imaginii mult mai precară decît a celor de azi.

Argumente contra.
1. De ce nu Catedrală *şi de ce nu a* Mînturii Neamului

Am să încep cu argumentele contra.

În primul rînd, noţiunea de *catedrală*. Românii nu au avut catedrale decît începînd din secolul al XIX-lea. Termenul însuşi vine din lumea occidentală: catedrala este lăcaşul în care slujeşte un primat. Noi, prin tradiţia noastră – şi aici este vorba despre păstrarea unei mari tradiţii româneşti –, nu avem catedrale. Avem biserici mitropolitane.

În al doilea rînd: catedrala *mîntuirii neamului*. Mi se pare că un asemenea hram abstract, chiar dacă reprezintă o foarte frumoasă metaforă, nu este îndreptăţit. Hramuri abstracte au existat în lumea ortodoxă, în vechiul Bizanţ: Înţelepciunea Divină (Sfînta Sophia), Energia Divină (*Dynamis*, la Salonic), dar aceste lucruri se întîmplau într-un context de început al creştinismului, în care unele concepte filosofico-morale ale păgînătăţii greco-romane fuseseră încorporate în creştinism. Nu mi se pare că astăzi mai putem să mergem spre o asemenea formulă metaforică şi uşor populistă. Un hram firesc ar putea fi, de pildă, hramul Sfintei Cruci, care nu este foarte răspîndit în lumea ortodoxă, dar a existat (la Pătrăuţi, de exemplu, pe vremea lui Ştefan cel Mare). Crucea, simbolul stavrofor, ar putea, cred eu, să vină în întîmpinarea unui fel de a simţi al omului modern.

Argumente contra.
2. Problema dimensiunilor. Pentru o „estetică a latinităţii“: humanitas *şi* humilitas

Este marea gafă a ambelor părţi aflate în controversă. Mania aceasta a cifrelor enorme ţine, ca să nu spun altfel, de un fel de sensibilitate folclorică. Monumentele româneşti sînt nişte sanctuare care trebuie să respecte anumite legi ale acestui spaţiu. Apofaticul, misterul care face parte din spiritualitatea ortodoxă nu va putea niciodată să fie slujit de un monument uriaş, desfăşurat pe verticale ameţitoare, cu totul şi cu totul contrare spiritului ortodoxiei şi spiritului românesc. Pentru cine cunoaşte tipurile ecleziale din lumea răsăriteană, este limpede că, în cazul monumentelor româneşti, intervine o anumită *estetică a latinităţii*, care face ca simplitatea structurilor monumentale să fie maximă. Gîndiţi-vă la Cozia, la Curtea de Argeş. Comparate cu ce? Cu dezvoltarea mai încărcată, mai agitată, mai „barocă“, cu cascadele aproape piramidale ale volumelor din lumea slavă, sîrbească şi rusească. Spiritul slav, spiritul ortodoxiei slave este un spirit al unei agitaţii mistice, heterodoxe, eretice, al extazurilor şi elanurilor cunoscute din Evul Mediu şi pînă la Tolstoi şi Dostoievski, cu dezvoltări urieşeşti în ceea ce priveşte arhitectura. Nu există, însă, nimic din toate acestea în spaţiul românesc. Spaţiul românesc cere, mai presus de orice, o dezvoltare *longitudinală*. Monumentul cel mai semnificativ, din acest punct de vedere, al trecutului românesc, dispărut, din păcate, din pricina unei restaurări romantice – este vorba de biserica Mitropoliei din Tîrgovişte –, acel monument întruchipa, după părerea mea, estetica ortodoxiei româneşti. Singurul monument apropiat de această viziune ar fi, în perioada interbelică, biserica Sfîntul Elefterie Nou. Această biserică ar fi un punct de la care eu aş pleca.

De ce o dezvoltare longitudinală?

Pentru că dezvoltarea monumentelor noastre se face în acest sens, care este unul determinat şi de liturghie. Este vorba de o anumită procesualitate, de o adăugire de spaţii, de o anumită logică. Latinii sînt mai logici, iar dacă bazilica corespunde unei gîndiri silogistic-aristotelice, în timp ce bisericile Orientului sînt mai apropiate de temeiurile platonice şi de planurile centrale, românii, aceşti latini ai Răsăritului, sînt aşezaţi mai aproape de o combinaţie între tendinţa occidentală, longitudinală, şi tendinţa spre centralitate, combinaţie foarte bine asigurată în arhitectura românească. Propun, aşadar, o cruce greacă înscrisă sau chiar o biserică trilobată, capabile să adiţioneze aceste două cerinţe, Orient şi Occident, pentru că latinitatea ortodoxiei româneşti răspunde acestei poziţionări cu totul şi cu totul speciale. Oricum, fundamentală, în estetica lăcaşului de cult al unor latini ai Orientului, este, în termeni romani şi ai creştinismului timpuriu, punerea laolaltă a lui *humanitas* şi a lui *humilitas*. *Humanitas* în sensul de *phil-anthropia*: iubirea de om. Omul se află într-un spaţiu în care nu se pierde, este în spaţiul său, lucrurile îi sînt la îndemînă, de la fresca pe care el o vede de la o anumită distanţă, niciodată foarte mare, pînă la parcursul pe care îl străbate. Într-un hău de felul celui imaginat acum, aceste laturi se pierd cu totul. *Humilitas*, apoi, în sensul de umilinţă, de umilitate a celui care construieşte o Casă a Domnului, *Domus Ecclesiae*, aspect care nu trebuie să se piardă nici la sfîrşitul secolului XX. Mi-e teamă, de aceea, că ceea ce se propune acum nu are nimic de-a face cu viziunea şi sensibilitatea specifice românilor. Gigantismul, la locul său în catolicism, în islamism, chiar şi în ortodoxia slavă, nu are ce căuta în spaţiul unei ortodoxii latine. Ortodoxia greacă, şi ea mai apropiată de nişte temeiuri antice, nu a practicat niciodată astfel de excese.

Acestea ar fi argumentele *contra* propunerilor avansate de către Biserica Ortodoxă Română. Ajung, acum, la argumentele *pentru*, peste care mulţi dintre colegii şi prietenii mei, din rîndurile intelectualităţii laice, au trecut foarte uşor.

Argumente pentru.
Ex-voto *şi modelul muntenesc*

Un asemenea monument este necesar. Ca un simbol al noii Românii, după anii de ateism. Nu este vorba de o biserică obişnuită, de „încă o biserică“, aşa cum s-a spus. Nu. Este vorba de un *ex-voto*, de un dar al naţiei către Dumnezeu. Un *ex-voto* care, venind după anii de prigoană, ar trebui să se întruchipeze într-un spaţiu anume, cu o arhitectură anume, extrem de bine controlată, în forme moderne, pornind de la premisele noastre medievale, atunci cînd s-au format ortodoxia, estetica şi morala românilor ortodocşi. Din punctul meu de vedere, aş sugera să se plece de la o formulă muntenească (revin la exemplul bisericii din Tîrgovişte), tot aşa cum limba literară purcede, se pare, din acelaşi spaţiu carpatic, fiind acceptată de întreaga suflare românească. Modelul muntenesc are avantajul combinării dezvoltării pe orizontală cu sugestiile crucii greceşti înscrise.

Ce este crucea greacă înscrisă?

Crucea greacă înscrisă are naosul în formă de cruce, este un monument stavrocentric care s-a dezvoltat foarte mult în epoca tîrzie a Bizanţului, fiind preluat în întreaga lume ortodoxă tocmai pentru monumentele cu caracter mitropolitan. Adică pentru ceea ce am numi, astăzi, catedrale. Bisericile trilobate sînt mai ales biserici de mînăstiri, şi se pretează, poate, mai puţin în cazul de faţă. Actuala Patriarhie, biserica mitropolitană, face, totuşi, parte dintr-un tip monahal. Există o prejudecată a ierarhilor noştri că noi trebuie să clădim mai mult şi mai înalt, mai impresionant, pentru a-i concura – lucrul este valabil în primul rînd pentru Ardeal – pe catolici.

Este o presiune a contextului, a vecinătăţii...

Exact. Mi se pare că este un punct de vedere la fel de aberant ca şi afirmaţia conform căreia, dacă noi nu am fi fost, aici, apărătorii Europei, am fi construit şi noi catedrale. Prostie mai mare nu mi-a fost dat să aud. Noi nu am fi construit catedrale, am fi construit biserici ca la Voroneţ, ca la Pătrăuţi etc. Cunosc o serie întreagă de arhitecţi, cu un gust admirabil, care ar putea, pornind de la prototipurile istorice pe care le-am invocat, să rezolve în mod satisfăcător problema acestei catedrale.

Problema locului. Sacru şi profan

Unde, însă, ar trebui construit acest monument? Parcul Carol a fost ales pentru că permite o legătură liturgică cu actualul sediu al Patriarhiei şi pentru că acest pămînt a fost, înainte, proprietatea Bisericii. Monumentul deja existent în Parcul Carol este, apoi, trebuie s-o spun, un monument frumos – din punct de vedere al morfologiei, evident, nu al conţinutului. Stă bine. Dacă, în cazul proiectatei catedrale, va fi vorba de un monument de dimensiuni mai reduse, nu aşa cum a fost el proiectat de Biserică, el poate fi amplasat şi în Parcul Carol. Părerea mea este, însă, aceea că un astfel de monument trebuie să stea într-o zonă care să fie, şi ea, *phil-anthropică*, adică într-un peisaj, nu în deşertul de lîngă Casa Poporului sau în cel de lîngă Biblioteca Naţională. El trebuie să stea într-un spaţiu precum, de pildă, acela al Parcului Herăstrău, al Şoselei, în astfel de locuri primitoare, frecventate, neostentative, într-o lume în care sacrul Bisericii se poate întîlni cu profanul naturii. Nu întîmplător un român – Mircea Eliade – a scris despre sacru şi profan, şi nu întîmplător numai în arhitectura veche românească se întîlneşte pridvorul, care este locul întîlnirii dintre sacru şi profan. Sînt, deci, pentru construirea unui asemenea monument, el este necesar, este un *ex-voto*, o ofrandă adusă Sfintei Cruci pentru libertatea care ne-a fost, după atîţia ani de prigoană, dăruită. Sînt, aşadar, pentru construirea unei catedrale care ar trebui, însă, gîndită ca un nou Sfîntul Elefterie, de dimensiuni apropiate acestei biserici, un monument care să ia forma Crucii, să se dezvolte pe orizontală, cu sugestii verticale, cu materiale noi şi într-o viziune nouă, epurată. Trebuie organizat un concurs şi cred că se pot obţine rezultate remarcabile. Patimile şi politica nu au ce căuta aici, după cum acest război al dimensiunilor mi se pare de-a dreptul caraghios şi după cum, la rîndul lor, atacurile împotriva Bisericii mi se par, din acest punct de vedere, de-a dreptul deplasate.

Domnule Profesor, vă mulţumesc.

Convorbire realizată de
Bogdan GHIU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr. 249
31 oct. - 6 nov. 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

A FACE CARIERĂ

Fundația culturală română-germană Petre Stoica Jimbolia
Biblioteca

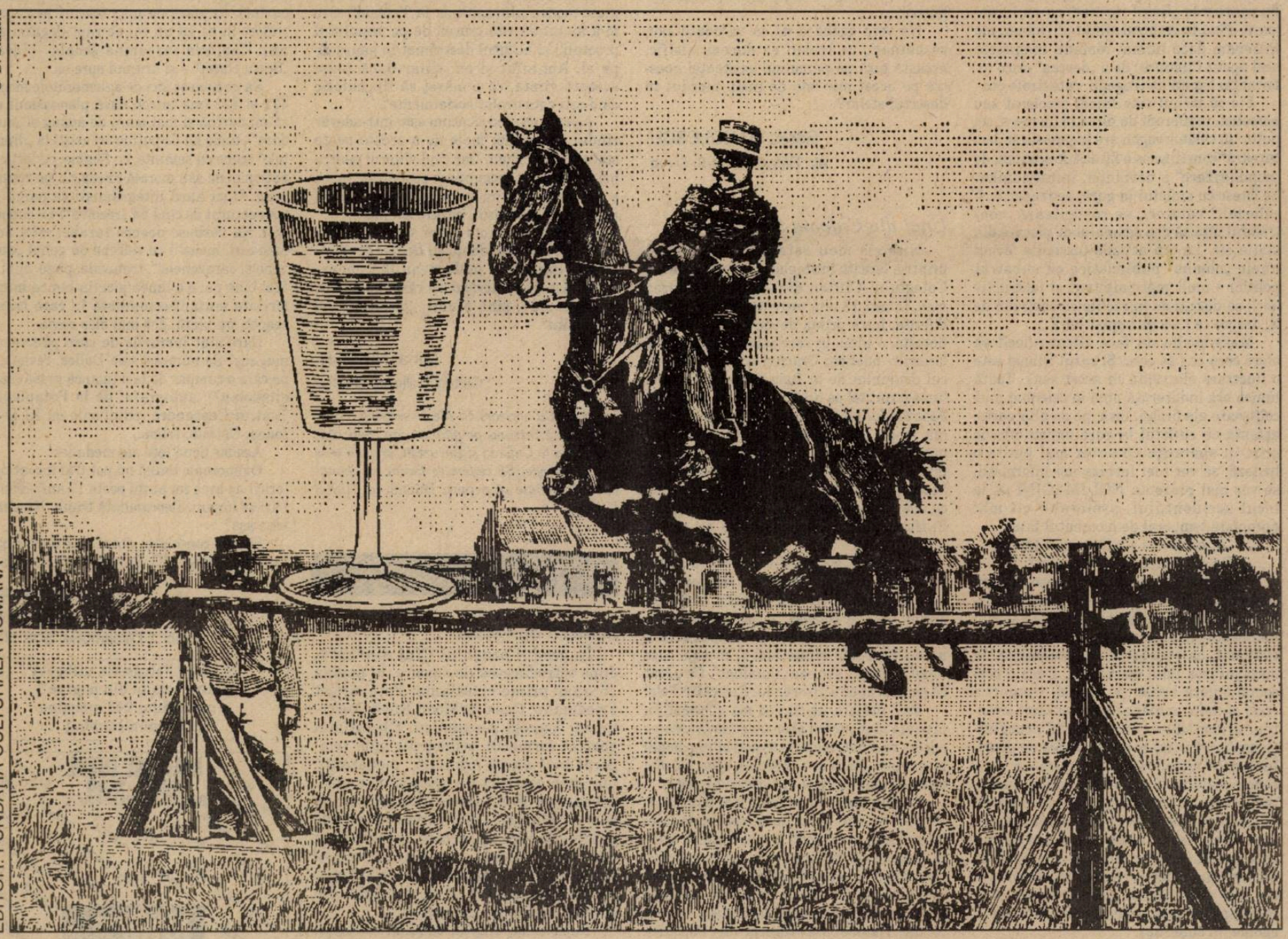

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Aurora LIICEANU, Vintilă MIHĂILESCU, Garbis OHANISIAN, Adina POPESCU, Dan SETLACEC, Iolanda STĂNILOIU, Anca VAMEŞU, Mihai VÂRTOSU, Varujan VOSGANIAN

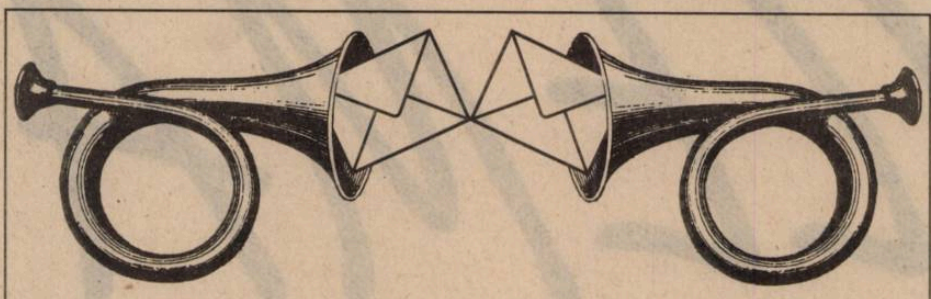

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

NICI O ÎNTREBARE

(PENTRU DILEMATICI ŞI NE-)

Opriţi scrisul! Lectura primează.
Suplimentul cultural al *Dilemei*
apare VINERI, 7 noiembrie 1997.
Se difuzează *gratuit*, împreună cu revista.

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 244: *„C-aşa-i românu'“*

Subcultura naşte monştri sau...

Fiind ardelean, percutez mai lent în legătură cu subiectele abordate în *Dilema*. Sper însă să reduc din ce în ce mai mult acest timp (handicap).

Am ocazia să călătoresc relativ frecvent cu trenul şi, ca un spectator într-o piesă, să fiu martor la „Balul mascat“ ce ne înconjoară. Pînă la tragicul sfîrşit al Dianei, mă întrebam dacă numai românii manifestă acel apetit (lugubru) de a „devora“ orice informaţie legată de tragedii, catastrofe etc.

Fie că trenul este rapid, accelerat sau personal, indiferent de direcţia de mers, cel puţin un călător/vagon are în posesie şi „lecturează“ conştiincios o fiţuică de scandal, de „popularizare“ a devianţei, infracţiunilor. Se citesc cu sufletul la gură, se transmit şi celorlalţi călători, se comentează, controlorul uită să dea semnalul de plecare din staţie etc. La ora actuală (excepţie făcînd unele „bombe“ publicistice cu substrat politic) e mult mai palpitant şi instructiv (sic!) să discuţi de infracţiunea săvîrşită de X, despre ce i s-a întîmplat lui Y...

Mass-media nu face altceva decît să ofere ceea ce i se cere. Şi cazul Dianei este o ilustrare elocventă în acest sens. Toată lumea era îndurerată pînă în cele mai mici colţişoare ale fiinţei, însă, pe de altă parte, aştepta cu sufletul la gură emisiunile de ştiri în speranţa că se va mai emite o ipoteză, se vor mai furniza noi informaţii, se vor mai prezenta NOI IMAGINI de la locul accidentului, preferabil cît mai apropiate temporal de momentul fatal.

„— Ai auzit ce i s-a întîmplat lui X?
— Da. Dar cum i s-a întîmplat?...“

Pîrdalnică această curiozitate, despre care cineva spunea că „este un defect al femeilor pe care îl au toţi bărbaţii“. Ea se mai manifestă însă (la noi) şi în situaţia participării, ca spectatori, a oamenilor, la desfăşurarea unui eveniment. Dacă o persoană suferă brusc (pe stradă, trotuar) o criză şi cade, aproape toţi o vor ocoli, eventual aruncîndu-i şi un „beţivu' dracului“ (scuzaţi expresia) şi îşi vor vedea de drum. Însă dacă agonia se prelungeşte ori apar semne vizibile de suferinţă, aceiaşi indiferenţi devin brusc-curioşi, „voyeuri“, eventual (în cazuri fericite) binevoitori gata să ajute. Dar reacţia tipică este aceea de grupare în cerc (un cerc sufocant al curioşilor), intrînd într-un fel de transă, satisfăcîndu-şi din plin curiozitatea, sadică uneori, de a vedea (privi) imagini terifiante sau fiinţe în agonie, în suferinţă.

Uneori această atitudine se manifestă şi la nivelul societăţii, cînd, în locul unor încercări sau acţiuni de prevenire a erorilor, anormalităţilor în faza incipientă, se constată faptul împlinit (de cele mai multe ori cu tradiţionalul: „Asta e, ce să-i faci?“) şi, eventual, se iau singulare măsuri *a posteriori*.

Pornisem de la ideea „c-aşa-i românu'“, dar anumite evenimente m-au făcut să-i dau o conotaţie extinsă, încît aş putea spune „c-aşa-i omu'“ şi să mă întreb dacă într-adevăr subcultura (incultura, semidoctismul) naşte «monştri» sau toţi sîntem într-un fel sau altul nişte «monştri» în stare latentă, mai mult sau mai puţin capabili (apţi) de a ne domina această componentă deloc insignifiantă a propriei personalităţi. Căci ce reprezintă altceva a te hrăni (sau a-ţi hrăni pretinsa curiozitate) din suferinţa altora decît o fărîmă din zestrea ancestrală a înaintaşilor noştri patrupezi şi apoi bipezi?

Ne vom dezbăra de ea vreodată sau, rezemnaţi, va trebui să ducem, sisific, această tară pe parcursul existenţei noastre pe acest mic bob de nisip pierdut în deşertul stelar?

Rareş MANOLESCU
str. Bălcescu 34/9, Deva

Unul din Cufoaia la Bristol

Numele meu este Mihai Nistor şi printr-o fericită întîmplare am ajuns elev al Colegiului Clifton din Anglia. Situarea mea, la nici 18 ani, între două lumi atît de diferite, între prima de care sînt legat sufleteşte, o lume în care iubesc dealurile şi lanurile, misticul Crăciun rural şi pitorescul drumului de la Baia Mare la Cufoaia (un sat mititel pe un fund de vale) pe fondul *Păstrăvului* lui Schubert; şi a doua, de care mă leagă libertatea individuală de a fi moral în felul meu. Problema mea, ca şi a multor tineri de vîrsta mea ajunşi peste hotare, este cărei din aceste lumi îi aparţin cu adevărat şi, vorba de-acum legendarului Farfuridi, „din această dilemă nu puteţi ieşi“.

În schimb, *Dilema* d-voastră m-a ajutat sufleteşte de multe ori. Deşi timpul scurt petrecut în ţară nu îmi permite să fiu un cititor fidel al *Dilemei*, totuşi exemplarele care îmi parvin sporadic de la mama mea mi-au transmis multe idei şi mesaje care m-au tulburat şi m-au „iluminat“. Ce păcat că nu mai apar scrisorile lui Riri către Fefe!

Prin urmare, aş dori să mă informaţi în privinţa unui posibil abonament la *Dilema* pe adresa mea din Anglia şi aş dori cîteva detalii în privinţa plăţii şi a modului, sper, cît mai sigur de a-mi parveni publicaţia d-voastră.

Dilema este pentru mine mai mult decît un ziar, ea este în viziunea mea vocea intelectualităţii româneşti a momentului actual, o voce care în sfîrşit renunţă la tertipuri învechite, la vorbăria goală şi fără suflet, contemporan din păcate nu numai cu Caragiale, o voce care ne previne că, dacă o ţinem tot aşa, Herodot n-a exagerat cînd i-a caracterizat pe traci puţin cam „nepoliticos“.

Am avut norocul ca în Anglia să întîlnesc la o conferinţă ţinută la colegiu pe dl. Chris Perry, un cunoscut ziarist din SUA şi care, simplu şi degajat, a anticipat semieşecul românesc faţă de NATO, pornind de la neşansele României de acum. Avînd ca start discuţia cu dînsul, consider că pentru adevărata conştiinţă românească, această întîrziere trebuie să însemne un nou şi alt început, un „challenge“ cum spun englezii.

În ce mă priveşte, îmi este tare frică de neglijarea „tipului Patocka“ – prezentat în revista dumneavoastră –, de faptul că la bazele noii noastre platforme pro-NATO ar trebui să fie un popor care ştie că e mic dar de ne-neglijat, o gură de oxigen pentru obositul organism european, nu un nou apendice, o mare modestie cu o mică umilinţă care-şi impune statutul şi apartenenţa la comunitatea europeană prin fapte palpabile şi nu făleală infantilă.

În Marea Britanie, printre altele, studiez şi istoria şi sînt trist cînd descopăr că în ţară istoria naţională ni s-a predat fără nici un fel de reală racordare europeană. Întors acasă, am încercat în cîteva rînduri să aflu în bibliotecile oraşului meu ceva scris, măcar în manuale, despre Metternich, în vederea unui studiu. După mai multe zile de aşteptare am primit o minusculă informaţie despre Bismarck. De atunci, de multe ori mă gîndesc, oare, cei mai adulţi ca mine vor într-adevăr Europa?

Intenţia mea nu este „ca un colţ din viaţa mea/ A-ndrăznit să vă înfrunte“ (Pasărea Colibri), ci, scriindu-vă, să fisurez singurătatea exilului meu sufletesc. Îi mulţumesc domnului Andrei Pleşu în mod deosebit pentru tot ce ne scrie, îi mulţumesc pentru „Jurnalul de la Tescani“ care m-a ajutat să văd crucea de pe veşmîntul preotului şi nu firul destrămat în gaura de pe el. Am aflat şi eu, chiar dacă n-am această vîrstă, că e măreţ să fii „euforic cînd eşti catastrofat socialmente“.

Aş vrea să cred că acum este într-adevăr rîndul generaţiei mele de a creşte peste statutul de epigoni. Dar cînd viitorul pentru noi e aburit iar promovarea posibilelor valori e arbitrară, cînd nu avem parametri pentru autentic şi teribilism, încotro s-o luăm?

Închei în speranţa că îmi va fi îngăduită o viitoare corespondenţă cu *Dilema* şi că voi ajunge în posesia mult rîvnitului abonament. Aştept cu nerăbdare răspunsul, dar, în continuare, pînă atunci, „plouă-ntruna pe pămînt“.

Mihai NISTOR
Clifton College, Bristol

N. red.: *Cu scrisori ca ale D-voastră, chiar dacă plouă întruna pe pămînt sau, mai rău, vine iarna la Cufoaia şi Bucureşti, vremea se se îmbunătăţeşte. Să vedem ce facem cu abonamentul; trebuie să primiţi* Dilema *la Clifton College!*

Nr. 246: *Drepturi cotidiene*

Iubitorii de Godot

În ghidul oraşului Cluj din 1939, după introducerea de rigoare, la pagina 15 apar primele reclame: Foto Artist Friedmann; Casa de Modă Kuck; Restaurant; Laposi Alexandru. Clujul şi-a păstrat farmecul cosmopolit bine temperat încă cîţiva ani buni: „hohezenii“ (un grup compact de gospodari unguri aşezaţi pe locul actualului cartier de blocuri Mărăşti) mai aveau splendide grădini de legume cu care aprovizionau din belşug pieţele oraşului, iar tinerii studenţi puteau dansa la balurile Legaţiei Americane fără să se deschidă, din această cauză, un nou dosar.

După 1990, dreptul cotidian la exerciţiul spiritual de a-ţi iubi patria a devenit aici o obligaţie. Capul cometei, Cluj, tîra după sine, sistematic, mînzul, barza şi Napoca, deplasîndu-se constant tot mai spre stînga, pînă cînd din această stare confuză au apărut iubitorii de Godot. Pe stradă, o informaţie cerută despre Godot ar avea ca răspuns o privire mirată şi umeri ridicaţi a neştiinţă, de cele mai multe ori. Cu toate acestea, iubitorii de Godot, care-l aşteaptă să pună ordine în lucruri, sînt mulţi. Ei sînt cei care înţeleg totuşi că ungurii nu au ameninţat să iasă cu cuţitele în stradă; ei au puterea să vadă în statuia tristă, dizgraţioasă, disproporţionată, neapărat centrală şi mai ales *obligatorie* un om care şi-a iubit neamul mai mult decît pe sine; ei au răspuns la vechiul slogan: „Nu ne vindem ţara“ cu un graffiti uşor demodat: „Vînd urgent Iliescu“ şi la plăcile tricolore proaspăt montate pe cîteva clădiri – care, astfel, au devenit şi mai ale noastre – cu un alt graffiti uriaş şi şugubăţ: „SUA, pămînt românesc“. Ei sînt cei care cred că uneori un răspuns absurd la o situaţie absurdă repune normalitatea în drepturile sale.

Alex COSTIN
lector univ., Universitatea Tehnică,
Tg. Mureş

Nr. 247: *„Starea Capitalei“*

O navetistă

Să vă spun ce e Capitala pentru mine – „navestista“ (ca să folosesc un uzat şi lemnos cuvînt). În afară de mici lucruri pe care le trăiesc în ea cu un soi de rapt (legitim sau nu). Capitala înseamnă şcoala – Liceul „Spiru Haret“ – şi drumul spre ea.

Să pomenesc aici de aglomeratele maşini 471 şi 472 (mă întreb dacă pleonasmul n-o să-mi devină şi mai mare de adaug şi „murdare“), unde nu de puţine ori asişti la „drăguţele“ scene cu seminţe, cu flegme, cu lecţii de naţionalism sau morală (încep cu „pe vremea mea...“) cu hard integramişti ce parcă nu s-au săturat de cînd tot „rezolvă“? Le cunoaşteţi. Să vorbesc despre tarabe, mici ademenitori, melodii cu refrene de genul „caravanele! caravanele!“, tramvaie, pieţe, cîini...? Mai bine nu: e o limbă aici (în lumea în majoritate mutant-comunistă în care trăim) coaptă, puroiată, dar mai ales *veche*.

Care sînt lucrurile de care pomeneam mai sus? Se numesc: sala Dalles, revista *22* pe care o cumpăr de la o ţigancă grasă (sună eliadeian?), autograful de la Patapievici, Teatrul Cassandra, chiulurile cu XI D-ul, Ioana, Cătălin, Irina...

Aşadar două feţe ale medaliei.

Oximoronic totuşi nu pot trăi încontinuu (oricît aş avea nu puţin peste 17 ani). Schimbări se impun. Deocamdată trăim. Nu e mai bine aşa?

Şi spre consolare: „totul nu e decît rezultatul trîndăviei“. (C. Povese în „Scrisori“)

Maria DUMITRU
str. Independenţei 48
Loc. 1 Decembrie, S.A. Ilfov

N. red.: Fotografia utilizată pentru colajul din pagina 1 a numărului 248 aparţine lui Cosmin Bumbuţ.

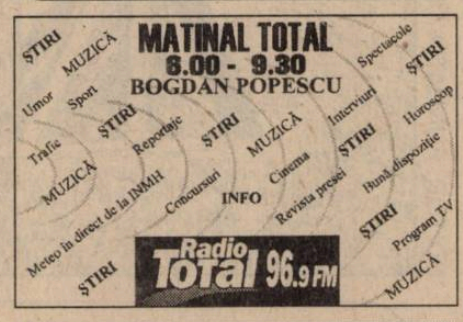

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Leninism şi alte -isme**
- **Instituţia prezidenţială**

AFINITĂŢI

Admitem cu toţii că viaţa politică are alte criterii şi altă logică decît viaţa comunitară obişnuită. Eşti, deseori, pus în situaţia să stai de vorbă şi să faci alianţe utile cu oameni şi partide de tot felul, cu care, dincolo de suprafaţa unei strategii de conjunctură, nu ai nimic în comun. Cu toate acestea, e preferabil ca raportul dintre pragmatism şi onorabilitate să se păstreze în hotare convenabile, astfel încît imaginea proprie să nu fie afectată ireversibil: se pot accepta cîteva riduri prost plasate, dar nu strîmbătura definitivă, strîmbătatea. Fiecare trebuie să decidă singur pînă la ce limită jocul dintre compromis şi desfigurare e tolerabil. O limită există totuşi. Ea se traduce în preţul pe care eşti dispus să-l plăteşti pentru a ajunge la putere. Mai devreme sau mai tîrziu, electoratul sancţionează cinismul, lipsa de scrupule, machiaverlîcul facil. De aceea, politicianul adevărat va avea întotdeauna instinctul coaliţiilor permise şi al celor excluse. Identitatea sa se va preciza şi se va menţine în conştiinţa publică prin buna funcţionare a acestui instinct. Nu ni-l putem închipui pe Mitterand, în aparenţă om al tuturor „coabitărilor", mărşăluind alături de Le Pen. Simţul demnităţii, al anvergurii proprii, al coerenţei doctrinare, dacă nu o simplă exigenţă de gust îl vor fi împiedicat să iasă pe scenă în vecinătatea infamantă a unui demagog de extremă. Ştia că ceea ce ar fi cîştigat printr-o astfel de „licenţă" n-ar fi putut compensa pierderile.

La noi, rigorile de acest tip nu par să conteze. Ideologiile vagi, moralitatea aproximativă, înregimentările arbitrare sau interesate îngăduie o gesticulaţie politică în care totul este permis. Domnul Adrian Năstase nu are atîta respect de sine încît să se simtă stingherit de solidaritatea păguboasă cu „România Mare". N-a avut nimic de cîştigat de pe urma unui miting anemic, pe al cărui podium, flancat de percuţia dizgraţioasă a clubului Păunescu-Vadim, făcea figură de ucenic netalentat. Nici domnul Iliescu nu are atîta „ambiţ", încît să refuze supa încălzită a unei alianţe, din care, cu puţin timp în urmă, nu s-a ales decît cu irespirabile calomnii şi insulte. Adrian Păunescu însuşi nu vrea să valorifice minimum-ul de calităţi care îl deosebesc de Vadim Tudor: sporul de înzestrare lirică, un dram în plus de coerenţă, de prudenţă şi simţ al ridicolului; preferă vertijul diminuării de sine, „curajul" (îndelung exersat) de a se degrada. Spectacolul acestor triste concesii ar stîrni aproape compasiune, dacă n-ar fi simptomul unor afinităţi de adîncime, mai tari decît orice calcul.

Afinităţi stranii ies la iveală şi între unii politicieni şi anumiţi gazetari. Puşi faţă-n faţă, ei „se recunosc" tacit, uită de public şi stau la taclale destins, savurîndu-şi, complice, mediocritatea: acelaşi limbaj, aceeaşi stilistică, aceleaşi complexe şi nostalgii. Nu mai ştii care e politicianul şi care gazetarul. Ai de a face cu ipostaze labile ale aceluiaşi personaj, cu produsele aceleiaşi lumi. Sînt încîntaţi unul de celălalt şi gata să facă front comun împotriva oricărui intrus. România de azi e prinsă în plasa acestor afinităţi tenebroase care se revarsă dincolo de partide şi ideologii declarate. Şi pentru că afinităţile sînt mai durabile şi mai eficiente decît instituţiile (vechi sau noi), pericolul e mai mare decît ne închipuim...

Andrei PLEŞU

P.S. Cititorul îşi mai aminteşte, poate, de o tabletă a subsemnatului („Omul nou") privind inflaţia de Armstrong şi Pavarotti la care mă condamnase, seară de seară, un restaurant de peste drum. Mă simt dator să declar că, fără nici o altă intervenţie, vacarmul s-a potolit. Nu am explicaţia acestei neaşteptate cuminţenii. Vreau să sper – cu un optimism obosit dar tenace – că patronii şi-au asumat culpa şi au făcut amendă onorabilă. Pînă la proba contrarie, ei se dovedesc, astfel, mai buni decît i-am crezut. Şi dacă într-adevăr aşa stau lucrurile, merită un cald salut de încurajare pentru disponibilitatea de a se reforma, regăsindu-şi latenţele de civilizaţie.

Trecuturi (I)

Poate fi anticomunismul o justificare pentru reabilitarea istorică, politică, juridică a legionarismului? O reabilitare deschisă, explicită, fiindcă în chip nemărturisit legionarismul fusese masiv recuperat de naţional-comunismul ceauşist, începînd din anii '70. Absorbirea ideologică a naţionalismului din anii '30 de către naţional-comunismul ceauşist nu se reduce, de altfel, doar la asimilarea nedeclarată a legionarismului (mai puţin mistica morţii); un cercetător belgian, Olivier Gillet, observă într-o lucrare recent publicată la Bruxelles că raporturile dintre Stat şi Biserica Ortodoxă Română în perioada ceauşistă constau, esenţial, în reluarea, parţial adaptată, dar viguroasă, a „modelului" din anii '30.

Explicabilă psihologic, nostalgia „epocii interbelice", a „micului Paris", a „democraţiei româneşti" de pînă la instalarea regimului comunist, realităţi totuşi necunoscute pentru (sau netrăite direct de) majoritatea populaţiei de astăzi a României, nu implică însă nicidecum înţelegerea senină şi examinarea detaşată a acestui capitol de istorie. Există, dimpotrivă, un larg, aproape popular, curent de mitificare/mistificare, de care se lasă tîrîţi, de-a valma, publicişti mărunţi şi cărturari prestigioşi, politicieni improvizaţi şi reputaţi istorici. Dacă evaluarea critică a trecutului comunist riscă să fie redusă la dosarele Securităţii, dacă evaluarea critică a perioadei antonesciene riscă să fie transformată într-o explicare/justificare a dictaturii şi a masivei participări a României la războiul împotriva puterilor aliate, evaluarea critică a perioadei interbelice tinde să se prefacă într-un nediferenţiat auto-elogiu naţionalist, sub forma inventării şi deplîngerii unui „paradis pierdut". Pierdut, evident, din cauza altora – a Occidentului mercantil şi egoist, a Ruşilor hrăpăreţi, a minoritarilor dizolvanţi. Alibiul, dacă totuşi este nevoie de vreunul, fiind la îndemînă: de vreme ce comunismul a pus capăt în mod brutal „vechiului regim", acel regim nu poate fi altfel văzut decît ca unul pe de-a-ntregul admirabil. Epoca interbelică tinde să devină ceea ce fusese pentru naţional-comunişti epoca geto-dacică: un confuz mit liniştitor.

Aşa se va fi explicînd reacţia în general ostilă faţă de lucrările istorice ori memorialistice prin care această viziune este parţial sau integral contrazisă.

Pe lista acestora s-a mai adăugat, de curînd, una: este vorba de **Chronique des années égarées**, memoriile lui Serge Moscovici, un volum de aproape 600 de pagini apărut la editura pariziană Stock. Născut la Brăila, la jumătatea anilor '20, Serge Moscovici a plecat din România la puţin timp după terminarea războiului. Astăzi unul dintre cei mai reputaţi psiho-sociologi din lume este director de studii la **École des Hautes Études en sciences sociales.** *(va urma)*

Mircea IORGULESCU

Bilanţuri comparative

Nimic nu le place mai puţin guvernanţilor români postdecembrişti decît să fie comparaţi cu predecesorii. Primul dintre preşedinţii instalaţi la Cotroceni prin alegeri libere suporta multe, dar nici într-un caz să i se aducă aminte că, *volens-nolens*, instituţia prezidenţială are de învăţat cîte ceva – în bine sau în rău – din experienţa politico-istorică a „geniului de la Scornicesti". Noul şef al statului şi-a preluat mandatul ca şi cum cei şapte ani de dinaintea sa ar fi fost un fel de *terra deserta*, înspre care nu merită nici să priveşti cu atenţie, darmite să-i mai cauţi roadele pe cîte-o fişie administrativă ori curenţii din subteran. Ca şi intrarea în cel dintîi ciclu democratic de după căderea dictaturii, alternanţa la putere s-a făcut pe bază de duşmănie culpabilă şi nu prin acceptarea civilizată a realităţii psiho-sociale în schimbare. Într-un sistem politic în care tot ce e rău a rămas de la înaintaşi iar victorioşii îi dispreţuiesc pe învinşi crezîndu-se (şi ei) veşnici la începutul legislaturii, nimic nu e durabil, totul se schimbă mai ales în rău iar promisele construcţii instituţionale sînt doar palate de carton înălţate pe temelii false.

Oricît de mare ar fi, în dosare, distanţa între echipele care au predat şi preluat mandatul la Cotroceni în noiembrie 1996, prima etapă a traseului lor se aseamănă în foarte multe privinţe. Ambele au beneficiat, chiar din prima seară, de euforia majorităţii populaţiei, de suportul necondiţionat al presei şi de admiraţia cancelariilor occidentale. Ambele au intrat – la scurt timp după instalare – în conflict cu elita radicală din propria tabără. Ambele au fost percepute mai întîi ca garanţi ai democraţiei, pentru a li se reproşa mai apoi că vor să instaureze dictatura. Majorităţile parlamentare de azi şi de ieri nu sînt nici ele atît de diferite precum noaptea şi ziua. Liderii creştin-democraţi descoperă că unii dintre subalternii lor sînt din acelaşi aluat antieuropean cu ultranaţionaliştii care l-au susţinut pe Nicolae Văcăroiu dar şi că alţii îl regretă sincer pe Virgil Măgureanu; social-democraţii nu se sfiesc să declare că, în chestiunea reformei, majoritarii ţărănişti sînt „la fel de încuiaţi" ca foştii activişti strîns uniţi în jurul lui Ion Iliescu. Clivajul dintre preşedinţie şi majoritatea parlamentară se insinuează după reguli stabilite în legislaturile precedente. Criza de comunicare şi divergenţele între legislativ şi executiv sînt la fel de grave acum ca şi înainte de noiembrie '96.

Bilanţul celor 12 luni de guvernare a cabinetului Ciorbea e, de fapt, o oglindă concavă, în care se reflectă, pe de o parte, nereuşitele conflictuale de care a avut parte cabinetul Roman, pe de alta, spaimele păguboase care au proptit cabinetul Văcăroiu împotriva intereselor României. Sereiştii continuă războiul fostelor tabere de securişti, revoluţionarii îşi susţin cauza după metoda impusă de Piaţa Universităţii, procesele de corupţie fac pereche spectaculoasă cu procesele fostului lot de la Timişoara. Privatizarea e amînată pentru că majoritarii nu se înţeleg între ei, drepturile minoritarilor sînt contestate de parlamentari ai majorităţii, deşi preşedinţia şi cabinetul pretind că ne respectăm toate angajamentele internaţionale, partenerii guvernamentali se detestă şi-şi întind capcane mortale. Hărţuită între grupuri de interese şi de presiune, majoritatea formată din CDR, USD şi UDMR se arată gata fie să facă rabat de la principii ca să-şi menţină stabilitatea, aşa cum făcuse „patrulaterul roşu", fie să se debaraseze de progresişti prin regizarea pierderilor de popularitate, cum procedase FSN. Toată lumea crede că acum e de vină formula coaliţiei tripartite, nimeni nu-şi mai aduce aminte că funcţionau perfect aceleaşi surse de blocaj şi pe vremea cînd preşedintele, premierul plus mai mult de două treimi din Parlament reprezentau o singură formaţiune. Regimul proprietăţii, ungurii, dosarele fostei poliţii politice, reforma mediată de FMI au fost de fapt principalele argumente pentru divorţul Iliescu-Roman. Pentru că el s-a produs atunci cînd au dorit anti-democraţii, adică înainte de aniversarea primului an de mandat, cabinetul Văcăroiu a avut parte de aniversări triumfaliste şi de stabilitate absolută. Peste şapte ani plini de realizări politice şi de dovezi ale evoluţiei sociale, primul guvern post-tranziţie se confruntă, ca un făcut, exact cu aceleaşi probleme. Căderea cabinetului Ciorbea – prin compromitere, autocompromitere sau subminare – a devenit obiectiv naţional. Ca şi înainte de revelionul anului 1991, presa audio-vizuală aţîţă şi dezbină, poliţiştii se provoacă între ei, ofiţerii de informaţii joacă scenete în care împart roluri societăţii civile, preşedinţia conduce detaşat în sondaje. Fitilul aprins pe vremuri la Tîrgu-Mureş sau Berevoieşti, prin contribuţia politrucilor cu discurs ceauşist găzduit admirativ la TVRL sau în **Adevărul,** se află acum în mîna unor importanţi cascadori politici cu doctorat obţinut pe merit, aureolaţi de glorie publică pe multe mici ecrane şi urmăriţi cu sfioasă consideraţie de toţi gazetarii.

Aşa cum s-a întîmplat şi după căderea lui Ceauşescu, opţiunile de partid, alinierile şi dezicerile sînt dictate din nou de complicităţi; liderii se distribuie în zona informativă în funcţie de gradul fricii lor faţă de dezvăluirile privind trecutul, afacerile sau preţul prefăcătoriei partinice. Pînă şi lansarea pe piaţă a unor noi oferte respectă o veche reţetă de succes; din ea nu lipsesc nici „liantul" Vatra Românească, nici trambulina redacţională (un exemplu ales dintr-o sută: revista **Zig-Zag**; în 1990, ea a fost „dăruită" tandemului Cristoiu-Păunescu, într-un moment în care ambii literaţi fuseseră culpabilizaţi pentru că l-au slujit cu credinţă pe Ceauşescu; azi avem o nouă formulă condusă chiar de fostul purtător de cuvînt al SRI), nici campania anti-Roman la toate nivelurile, nici racolările prin intimidare sau linguşire.

Pentru a trece peste blocajul politic şi a se ocupa de propriul program de reformă, coaliţia majoritară n-are decît să inventarieze, pe de-o parte, cauzele autoplasării disperate în zona conflictuală, pe de alta, costurile plătite de înaintaşii care au mers orbeşte într-o direcţie aleasă de comandanţii războaielor psihologice şi ai manevrelor de imagine. Cifrele statistice roz şi remanierea de gura lumii nu vor ajuta noua putere mai mult decît au ajutat-o pe cea dinainte. În schimb, refacerea traseului **întregii politici postdecembriste** ar conecta instituţiile statului la realitatea pe care guvernanţii de azi refuză – din mîndrie deşartă – să o vadă, să o accepte, să o administreze.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Revoluţionarii

Aflăm că: „Societatea românească este în pericol de moarte! Guvernul este asasinul din umbră care, sadic, loveşte România în ce are ea mai scump: revoluţionarii cu certificate". Sînt două motivaţii pentru care guvernul loveşte în copiii certificaţi ai revoluţiei române.

Prima, lansată de senatorul PDSR Ion Iliescu, este de factură psihologică. Guvernul este alcătuit din oameni care nu au participat la revoluţie. De aici un complex care, prin mecanisme freudiene nenumite, dar sugerate de senator, s-a exteriorizat într-o pornire legislativă. A doua motivaţie, care are autor greu identificabil, are natură politică. E un joc făcut de cei care vor să adîncească diferenţele dintre palate (Cotroceni şi Victoriei, evident) şi care vor, în cele din urmă, ruperea coaliţiei. Paradoxal, cei care au pus la cale toată tărăşenia şi care urmăresc scopurile odioase mai sus arătate sînt în interiorul alianţei conducătoare. Naţiune, fii deşteaptă!

Nu ştiu cîţi din cei care emit păreri despre propunerea legislativă a executivului de modificare a Legii nr. 42/1990 chiar au avut curiozitatea să-şi arunce ochii pe textul acestei legi publicate în *Monitorul Oficial* nr. 147 din 19 decembrie 1990 şi republicată, cu mici dar semnificative modificări, în *Monitorul Oficial* nr. 198 din 23 august 1996. Legea este produsul unui entuziasm explicabil şi al unei dorinţe legitime de formalizare a respectului pe care statul trebuie să-l exprime pentru cei ucişi sau răniţi în cursul evenimentelor sîngeroase din decembrie 1989. Legea se referă la cei ucişi în cursul acestor evenimente şi acordă palide despăgubiri familiilor îndurerate. La fel, legea, în varianta 1990, acorda răniţilor despăgubiri şi facilităţi.

Modificările din varianta 1996 arată că multe s-au schimbat, între timp, în România. Art. 2 alin. 2 din lege asimilează răniţilor pe cei care „în perioada 16-25 decembrie 1989, s-au remarcat prin fapte deosebite în lupta pentru victoria revoluţiei". Pentru a beneficia de drepturile arătate în lege, cei care se consideră vizaţi „trebuie să facă dovada faptelor deosebite în luptele pentru victoria revoluţiei şi să fie recomandate de o asociaţie, un club, o fundaţie sau o ligă a luptătorilor, legal constituite pînă la data de 30 decembrie 1992". Dacă ai dovada şi recomandarea, te poţi considera fericitul proprietar al unei suprafeţe de pămînt, fericitul chiriaş al unui mic spaţiu comercial obţinut fără licitaţie, fericitul beneficiar al unui mic credit a cărui dobîndă este jumătate subvenţionată de stat.

Legea aceasta este unul din cele mai bune exemple pentru maniera unică în care ştim să amestecăm eroismul şi meschinăria, tragicul şi ridicolul, recunoştinţa şi mica ciupeală. Modificarea ei în sensul acordării tuturor drepturilor şi privilegiilor posibile urmaşilor celor ucişi şi celor schilodiţi de nu-se-ştie-cine la sfîrşitul lui 1989 şi eliminarea tuturor „şopîrlelor" şi asimilărilor abil strecurate este o necesitate juridică şi morală. Se poate discuta asupra tempo-ului procedurii legislative, se poate discuta asupra cuantumului despăgubirilor acordate, dar găsesc inadmisibile orice argumente pentru păstrarea unor privilegii la umbra asimilării.

Se ştie, cîteva figuri pitoreşti ale găştilor de revoluţionari au declarat greva foamei. Din nou, aruncăm în ridicol tragicul. Să faci greva foamei pentru buticul obţinut fără licitaţie, să te expui voit morţii pentru creditul subvenţionat de stat, să asediezi dramatic instituţiile statului pentru pămîntul pe care nu-l meriţi – te apucă rîsu-plînsu'. Sau, poate, disperarea.

În plus, învederez un aspect pe care l-a semnalat o bună prietenă. Dacă nu ştim încă natura evenimentelor din decembrie 1989, de ce îşi permite legiuitorul să consacre termenii „revoluţie" şi „revoluţionari"? Dacă Comisia parlamentară de specialitate are ca obiect cercetarea *evenimentelor* din decembrie 1989, pe ce temei acelaşi Parlament consacră juridic *revoluţia* din decembrie 1989?

Sever VOINESCU

Medianarhismul* (I)

„Ce vreau eu să spun e că, între teoriile mele şi practica vieţii mele, nu există o divergenţă, ci, dimpotrivă, o conformitate absolută. Că viaţa pe care o duc nu seamănă cu viaţa indivizilor cu sindicatele şi cu bombele — asta-i drept. Dar viaţa lor e cea care se plasează în afara anarhismului, în afara idealurilor lor. Nu a mea. La mine — da, la mine, bancher, mare comerciant, monopolist dacă vrei —, la mine teoria şi practica anarhismului sînt, amîndouă, conjugate şi certe. M-ai comparat cu prostănacii aceia cu sindicatele şi cu bombele ca să arăţi că sînt altfel decît ei. E adevărat, dar uite care e deosebirea: ei (da, ei, nu eu) sînt anarhişti doar în teorie; eu sînt anarhist în teorie şi practică. Ei sînt anarhişti şi proşti, eu — anarhist şi inteligent. Aşa că, bătrîne, adevăratul anarhist sînt eu. Ei — cei cu sindicatele şi cu bombele (...) —, ei sînt gunoiul anarhismului, scursorile marii doctrine eliberatoare."

„Cum să subjug banii, sau, mai precis, forţa, tirania banilor? Eliberîndu-mă de influenţa lor, reducîndu-i la inactivitate în ceea ce mă privea pe mine. (...) procedeul era unul singur — să-i *achiziţionez*, să-i achiziţionez într-o cantitate suficientă ca să nu le simt influenţa; şi, cu cît cantitatea în care-i voi achiziţiona va fi mai mare, cu atît eu voi fi mai liber de influenţa lor" (Fernando Pessoa, *Bancherul anarhist*, traducere de Micaela Ghiţescu, Est, 1995, pp. 10-11, 72-73).

Anarhia nu este haos, ci eliberare. „Adevăratul rău, singurul rău sînt convenţiile şi ficţiunile sociale, care se suprapun realităţilor naturale — adică totul, de la familie la bani, de la religie la stat. (...) Or, orice sistem care nu e un sistem anarhist pur, *este tot o ficţiune*. Să ne epuizăm dorinţele, străduaniile, inteligenţa ca să implantăm, sau să contribuim să fie implantată o ficţiune socială în locul alteia este o absurditate, cînd nu-i chiar o crimă, *fiindcă înseamnă a efectua o perturbare socială cu scopul expres de a lăsa totul aşa cum a fost*" (s. a., pp. 18-19). Anarhia e sistematică, face sistem, şi nu este revoluţie (rotire a realităţii în jurul propriului ax). În plus, anarhismul nu este posibil decît de sus în jos, nu de jos în sus: trebuie să dobîndeşti, să deţii puterea pentru a putea s-o combaţi, pentru a putea să te eliberezi, fie şi pur individual, de ea.

De ce toate aceste citate din surprinzătoarea capodoperă a celui mai mare poet portughez al secolului XX? Ce legătură au paradoxalele idei exprimate în aceste fragmente cu televiziunea, obiectul rubricii de faţă?

Televiziunea este conformism pur: mod ne-politic (para-politic) de a guverna, amplificare, îngroşare a tendinţelor dominante, a stereotipurilor de cea mai mare masivitate ale unei colectivităţi, care, prin televiziune, ajunge să se domine pe ea însăşi, să exercite asupra ei înseşi ceea ce se numeşte, pur şi simplu, dictatură. Despre televiziune se poate, chiar, afirma că este reacţionară: o funcţie de conservare, de impunere şi menţinere a ordinii existente, de „monumentalizare" a acesteia prin traducere în sistem simbolic. Televiziune = forţă (simbolică) de ordine. Televiziunea reduplică, în fapt multiplică la infinit ordinea existentă, făcînd-o să-şi devină sieşi fericit, insesizabil-implacabilă. Chiar şi cînd „creează" realităţi, încercînd să imprime realităţii o direcţie, chiar şi atunci cînd pare a contrazice realitatea, ea tot „inginerie socială" face, ca un succedaneu ne-(para-)politic al statului.

Există, însă, momente în care, plictisită, parcă, de ea însăşi, televiziunea acţionează eliberator, ca o putere anarhistă, în sensul lui Pessoa. Ea devine, atunci, anarhistă tocmai pentru că este putere, întorcîndu-se împotriva ei înseşi şi împotriva realităţii nu explicit, ci implicit, ducînd pînă la absurd tendinţe tocmai de ea încurajate, pe care ajunge, astfel, să le demonteze şi să le denunţe. Două cazuri de astfel de anarhism mediatic s-au petrecut, recent, în *mass-media* românească. Ele au indignat, şi pe drept cuvînt, căci ne-au făcut să rîdem de o putere dezvăluită tocmai în calitatea ei de mecanism de auto-conservare şi auto-reproducere. Despre aceste două cazuri, însă, săptămîna viitoare. Merită, oare, să faci televiziune dacă nu produci libertate?

Bogdan GHIU

*Atenţie: textul care urmează ar putea fi, în conţinutul lui latent, un manifest.

Economie

Leului i s-a cumpărat un palton scump

De mai mult timp, apropierea iernii ne dă bătăi de cap. An de an blestemăm iarna. O blestemăm din nenumărate motive, dar întîi şi întîi fiindcă trebuie să schimbăm lei pe valută pentru a procura, din import, păcură, ţiţei şi gaze naturale.

An de an, leul de schimb a fost tot mai pricăjit şi tot mai zgribulit. Devitaminizat, cu imunitatea scăzută şi, pe deasupra, îmbrăcat cam subţire, leul nostru a contactat în fiecare iarnă fel de fel de boli, făcînd febră mare. Şi cînd leul face febră, economia tremură.

Anul acesta, gestionarii leului i-au cumpărat un palton scump. Sigur, s-au găsit voci care au pretins că a costat cam mult. Aşa este, dar preţul acesta trebuia plătit.

După primul război mondial, în vremea în care Nicolae Titulescu era ambasador la Londra, a trecut pe acolo ministrul român (de atunci) al Finanţelor. Şi cum omul voia să-şi cumpere un palton englezesc, l-a rugat pe ambasador să-l însoţească prin magazine. Titulescu a acceptat, i-a făcut mai multe recomandări, dar ministrul le-a refuzat. I s-au părut preţurile prea mari. Aşa că şi-a ales, singur, un palton ieftin. După un an, revenind la Londra, i-a reproşat lui Titulescu că i s-a rupt paltonul. Titulescu i-a reamintit că l-a ales singur, spunîndu-i: „Politica mea financiară, domnule ministru, se deosebeşte fundamental de a dumneavoastră; eu ştiu că noi sîntem prea săraci ca să cumpărăm ieftin".

Din nefericire, păţania ministrului de-atunci al Finanţelor, în fond un simplu caz particular, s-a repetat de nenumărate ori la scară mare. Atît în istoria noastră de dinainte de cel de-al doilea război mondial, cît şi în cea postbelică. Mai ales după cel de-al doilea război mondial, cînd am cumpărat ieftin şi bunuri de consum, dar cu deosebire bunuri de capital.

Istoria s-a repetat şi în anii tranziţiei. Inclusiv leului, atît în cursa cu el însuşi (tabelă de marcaj fiind inflaţia), cît şi în cursa cu dolarul, pe piaţa valutară, i s-au procurat haine ieftine, care s-au rupt repede.

Acum însă, în pragul iernii '97-'98, istoria nu s-a mai repetat. Leului i s-a cumpărat un palton scump. Preţul a fost plătit într-un moment în care tot mai mulţi ochi se îndreaptă spre moneda naţională. În această arenă se va juca una dintre marile partide ale iernii ce se apropie. Pentru că un lucru este limpede în acest moment: iarna va fi, pentru Guvernul Ciorbea, un adevărat punct cardinal. Iar trecerea cu bine peste încercările la care-l va supune iarna va depinde în mod fundamental şi de cursa leu-dolar.

De-a lungul anilor, piaţa noastră valutară a fost supusă unor puternice presiuni emoţionale. Mulţi au judecat întocmai ca pictorii impresionişti, care spuneau: cu o singură rază de lumină se poate reconstrui lumea. Unii chiar au crezut, alţii s-au prefăcut a crede, din considerente demagogice, că mîndria faţă de moneda naţională este suficientă pentru ca leul să înfrunte cu succes dolarul. În orice anotimp. Or, în realitate, dacă leul urcă sau coboară, totul depinde de felul în care e pregătit să facă faţă condiţiilor dintr-un anotimp sau altul. Acum, în prag de iarnă, leul are nevoie de un palton scump, călduros, care să-l ajute să suporte gerul, zăpada, viscolul...

În primul rînd să suporte inflaţia. Dacă rata inflaţiei creşte, leul cade. Sigur, leul – în cădere – agită preţurile. Dar acesta nu-i decît efectul bumerangului. Cauza cauzelor: inflaţia suflă în pînzele leului şi-l determină să-şi plece capul în faţa dolarului. Pentru a calma inflaţia, BNR cheltuieşte bani mulţi ca să adune de pe piaţă, în depozite, leii care nu-şi găsesc cerere şi ar putea evada în preţuri.

Oferta valutară este o altă ameninţare în timp de iarnă. Pentru că, de regulă, atît pe piaţa interbancară şi la casele de schimb, cît şi pe piaţa neagră, iarna cererea de valută copleşeşte oferta. Şi în acest an balanţa comercială continuă să fie deficitară. Din cauză că importatorii au nevoie de mult mai multă valută decît reuşesc să aducă în ţară exportatorii. Acest dezechilibru este datorat faptului că exportăm încă prea puţin, în timp ce nevoile de importuri vitale sînt mari. Şansa de a avea ofertă de valută optimă e capitalul străin. Faptul că în acest an, atît prin investiţii directe, cît şi prin investiţii de portofoliu (acţiuni şi alte titluri financiare), a intrat în ţară mai mult capital străin decît în toţi anii tranziţiei are, desigur, un anumit cost. Un cost ce trebuia plătit.

În fine, rezerva de valută de la BNR îşi are de asemenea rolul ei extrem de important. În acest an, Banca Naţională a reuşit să adune cea mai mare rezervă de după război: aproape 3 miliarde de dolari, fără aur. Reuşită ce are, şi ea, un preţ. Un preţ ce a meritat să fie plătit. În acest fel, există o bază pentru asigurarea credibilităţii României în iarna ce vine. Totodată, există un fond pentru plata datoriilor scadente, fără ca puţinele noastre capitaluri interne să fie deturnate de la rosturile lor productive spre a acoperi credite vechi. Plus posibilitatea unor intervenţii eficiente pe piaţa valutară, pentru a apăra leul.

Totuşi, cursa leu-dolar are nevoie şi de sprijinul economiei reale. Acolo se interferează producţia de bunuri şi servicii, consumul, importurile şi exporturile. O monedă sănătoasă nu poate circula decît într-o economie sănătoasă. Ceea ce implică un alt cost, poate cel mai usturător, ce n-a fost încă plătit.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Aniversări revoltate

● „Mai întîi, se cuvine luată în calcul înrăutăţirea dramatică a nivelului de trai sub actuala guvernare. Restructurarea pompieristică a economiei, în absenţa unor absolut necesare contraponderi, prin măsuri reale de protecţie socială şi nu printr-o vorbărie împinsă fără suport către urechea Occidentului, au deplasat electoratul spre stînga. Mai exact, spre singurul segment care se arată preocupat, cel puţin de ochii lumii, de crîncenele probleme de zi cu zi ale cetăţenilor." (Dragomir Horomnea – *Spectacolul politic*, în **Jurnalul naţional**, 25 oct. '97) ● „Pe noi ne frige gîndul că vine iarna şi caloriferele încep să ţăcăne ca mitralierele. Noi ne îndreptăm vertiginos spre sfîrşitul lumii cu arta scrijelirii pe pereţi sărită într-un hiperrealism care mai şi pute prin holurile blocurilor, cu boturile ascuţite de alergătură şi oftică, dîndu-ne coate ca neandertalianul care descoperă Luna din mijlocul turmei. La cîte necazuri avem, nu ştim să ne mai pregătim de nici o bucurie." (Cornel Nistorescu – *Vine sfîrşitul lumii*, în **Evenimentul zilei**, 25 oct. '97) ● „Am avertizat de numeroase ori pînă acum (...) asupra prăpastiei dintre adevărata ipostază a lui Emil Constantinescu şi ipostaza pe care i-o permite Constituţia. Deşi ar putea să pară surprinzător, nu voi repeta aceste critici. Îmi dau seama, judecînd după realitatea din ţară, că românilor puţin le pasă de aceste chiţibuşerii constituţionale. Pentru cei mai mulţi dintre cetăţenii acestei ţări, important e să se pună capăt haosului de la nivelul Puterii, să fie curmat procesul de adîncire a crizei economice. De aceea românii nu numai că (**nu**) se alarmează la încălcarea de preşedinte a prerogativelor constituţionale, dar, mai mult, acceptă ipostaza de Tătuc al naţiunii pe care a luat-o în ultimul timp Emil Constantinescu." (Ion Cristoiu – *Se impune o revizuire a Constituţiei!*, în **Naţional**, 25 oct.) ● „Ceea ce nu a dezbătut presa autohtonă pînă acum, dar observatorii străini au transfocat este că harababura veninoasă din Piaţa Senatului indică încheierea unei stări de expectativă şi a iluziei că PDSR ar putea fi o forţă de opoziţie recuperabilă pentru o viaţă politică de tip european. Scabroasa manifestare, pigmentată de cele mai penibile şi anacronice lozinci, a fost evident dominată de tiradele paranoice ale patronului PRM, secondat de un Adrian Năstase cuplat pe pilot automat. De fapt, mitingul s-a aflat sub bagheta lui Vadim, ceilalţi – pensionarii, peremiştii şi pedeseriştii – häulind în stare de frenetică iluzionare aria indusă de mareşalul găgăuţilor verzi." (Radu Budeanu – *Mişei, trădători, ucigaşi*, în **Ziua**, 25 oct.) ● „Excesivele menajamente faţă de guvern, politica mănuşilor de catifea au început să-i supere pe unii parlamentari ai CDR şi ai PD. «Pe noi ne iau la rost alegătorii şi nu ştim ce să le răspundem», declară ei. Fie şi fără presiunile electorale, parlamentarii puterii nu se pot face că nu văd erorile şi împleticita politică a Cabinetului Ciorbea." (Rodica Ciobanu – *Guvernului îi fuge sprijinul parlamentar de sub picioare*, în **Adevărul**, 25 oct.) ● „Anormală este incitarea populaţiei la violenţă şi anarhie, cum s-a întîmplat la mitingul organizat în Piaţa Palatului de către liderii PRM, PSM şi PDSR la care unii manifestanţi au venit cu bîte şi răngi. Au fost loviţi oameni cu opinii politice diferite de ale organizatorilor, doar fiindcă au îndrăznit să şi le exprime. Forţele de ordine au fost bruscate dar au reuşit, cu calm, să controleze situaţia. (...) Ce-ar fi trebuit să facă domnul Dejeu? Să nu trimită dispozitive în stradă? Să-i încurajeze pe organizatori să-şi aplice intenţiile violente? Să-i lase să spargă geamurile Senatului, pentru a se spune, după aceea, că guvernarea e slabă şi nu poate păstra ordinea de drept?" (Roxana Iordache – *Manifestări penale*, în **România liberă**, 25 oct.) ● „Admit posibilitatea ca revoluţionarii din faţa Senatului României, care nu au mîncat de şaptesprezece zile, să aibă dreptate (...) Dar soldaţii, care au primit ordin să tragă în manifestanţi şi nu l-au executat, au avut şi ei merite deosebite în revoluţie? Eu cred că da. Dar unii dintre securişti, şi nu puţini, care au sabotat ordinele lui Ceauşescu de reprimare a demonstranţilor la Timişoara, Bucureşti sau aiurea, au avut şi ei merite deosebite? Eu cred, iarăşi, că da." (George Arun – *Trei întrebări pentru revoluţionari*, în **Curentul**, 25 oct.) **(E.Ş.)**

© C. Bumbuţ

Apărătorii purităţii ultragiate

În august 1996 a izbucnit în Belgia una din acele afaceri sordide care transformă faptul divers în problemă politică. Un pedofil din Neufchâteau, Dutroux, a putut să-şi ducă pînă la capăt fărădelegile, cu ajutorul poliţiei şi al justiţiei care a decis eliberarea lui înainte de termen, deşi fusese condamnat pentru viol şi atentat la pudoare.

Pe 20 octombrie 1996, 300.000 de oameni au ieşit şi au mărşăluit îmbrăcaţi în alb, culoare-simbol a inocenţei violate. Părinţii fetiţelor ucise au evitat demagogia şi melodrama cerînd din partea statului, de la politicienii care au obţinut prin delegare democratică dreptul şi obligaţia de a administra puterea – un minimum de protecţie pentru cei incapabili să se apere singuri. A fost, după cum scria Luc Rosenzweig în ziarul **Le Monde** (11 sept. '97), una din acele izbucniri populare care scapă oricărei încercări de clasificare politică, păstrîndu-şi misterul ei singular: „Stînga a răsuflat uşurată că această ocazie n-a prilejuit declanşarea unei isterii securitare, dreapta, de asemeni, pentru că nu au fost puse în discuţie poziţiile ei de putere economică şi politică". S-a promis atunci că o comisie specială de anchetă va cerceta toate erorile comise şi îi va pedepsi pe vinovaţi. Rezultatele erau aşteptate cu nerăbdare, deoarece tot timpul s-a bănuit că, în absenţa unor înalte protecţii, Dutroux n-ar fi putut acţiona nestingherit, ba chiar să şi iasă din închisoare, în pofida pericolului evident pe care-l reprezenta.

Comisia a fost discretă, dar în acelaşi timp presa a fost inundată cu promisiunea unor dezvăluiri senzaţionale. Poliţia şi justiţia din Neufchâteau, nedorind să-şi examineze propriile gafe, neglijenţa şi prostia, s-au hotărît să ţintească sus, să demaşte presupusele conexiuni dintre delincvenţă şi clasa politică. „Sînt verificate toate pistele, în special cele furnizate de «telefonul verde», număr pus la dispoziţia publicului de către judecători pentru a colecta tot ce li se poate spune despre pedofili. Această linie devine un receptacol extraordinar pentru denunţurile calomnioase făcute sub acoperirea anonimatului, unele dintre ele avînd grave consecinţe.

Anchetatorii, jandarmii, oamenii poliţiei judiciare nu au o concepţie la fel de rigidă ca judecătorii despre secretul instrucţiei. Începînd de la sfîrşitul verii lui 1996, redacţiile principalelor ziare belgiene, francofone şi flamande sînt alimentate cu documente din «mediile anchetatorilor» care prezic tot timpul revelaţii senzaţionale în legătură cu înaltele personalităţi comanditare ale reţelei pedofile. Gazetarii, chiar şi cei din presa cu reputaţie de seriozitate, alimentează zvonurile. Ei lasă să se înţeleagă, în articolele lor, că ar fi în posesia unor documente explozive, dar au promis că vor păstra secretul anchetei..." (**Le Monde** – 21 oct.)

O faună extrem de diversificată de martori mincinoşi a împroşcat fel şi fel de calomnii, determinînd răfuieli fără nici o legătură cu cazul în speţă. Apărătorii „activi" ai purităţii ultragiate erau nişte persoane foarte impure – delincvenţi doritori să obţină un tîrg cu organele de represiune, persoane care încercau să ajungă pe prima pagină a ziarelor, mitomani şi toate victimele inconştiente ale teoriilor despre complot.

O manifestaţie convocată la împlinirea unui an de la Marşul Alb a adunat vreo 3000 de persoane. Eşecul anchetei n-a mai mobilizat masele, ceea ce nu înseamnă că nemulţumirea colectivă n-ar reprezenta un potenţial ameninţător. Într-un stat democratic eficient nu se poate declara divorţ între popor şi oamenii politici, chiar dacă motivul este un caz de pedofilie. **(M.B.)**

De jur împrejur

Procesul Papon

Este greu de admis afirmaţia – repetată în sensuri diferite de acuzare şi de apărare – că tribunalul din Bordeaux judecă un om şi nu o ţară, pe Maurice Papon şi nu Franţa, pe fostul secretar de prefectură şi nu guvernul de la Vichy, pe prefectul Parisului şi nu pe generalul de Gaulle. Este greu de crezut, pentru că, în ambele serii de fapte (deportarea evreilor din regiunea Gironde între anii 1942-1944 şi represiunea excesivă a unei manifestaţii a Frontului de Eliberare Naţională din Algeria la Paris, în 1961), el nu a avut iniţiativa şi nici n-a făcut altceva decît să semneze nişte hîrtii, să dea nişte ordine, să discute cu unul sau cu altul despre ce ar fi de făcut. Complicitatea la crimele – imprescriptibile – împotriva umanităţii, care i se atribuie, presupune existenţa unui lung lanţ de decizii în care Maurice Papon, în vîrstă acum de 87 de ani, nu a fost decît un element al unui mecanism care ar fi funcţionat la fel, cu aceleaşi rezultate, cu sau fără el. Dacă ar fi fost secretar de prefectură altcineva, un om rău, chiar sadic, cu convingeri antisemite manifeste, n-ar fi făcut gesturile umanitare, etalate acum de apărare: eliminarea unor nume din fişierul evreilor de la Prefectură, demersuri pentru înlocuirea vagoanelor de vite din convoaiele morţii cu vagoane pentru călători şi altele. Demersurile n-au avut succes, dar Papon le-a făcut şi nu era în puterea lui să schimbe destinaţia trenurilor şi, probabil, nici nu ştia cu precizie ce anume se întîmplă cu „pasagerii" odată terminat drumul. Dar toate aceste argumente şi probe pot fi umflate sau minimalizate după voia celor care le folosesc: au trecut peste cinci decenii şi, scoase din context, ele sînt considerate eroice sau ridicole, în funcţie de tema zilei de azi, de către persoanele care cunosc din cărţi sau din filme ziua de ieri.

Maurice Papon se consideră un ţap ispăşitor: cei pe care i-a ajutat au murit, la fel şi cei pe care nu i-a ajutat; martorii, dar şi foştii lui colegi, cu care ar putea împărţi vinovăţia, sînt şi ei morţi. Este el vinovat doar pentru că a ajuns la această vîrstă venerabilă?

Avocaţii părţilor civile (fiii şi fiicele foştilor deportaţi) se străduiesc să demonstreze că, departe de a fi un monstru, Papon s-a supus cu toată priceperea sa de funcţionar unor ordine care, doar ele, constituiau „crime împotriva umanităţii".

Imediat după eliberare, generalul de Gaulle, liderul necontestat al acelei părţi din populaţia franceză care nu s-a supus, conducătorul celor care au luptat şi au murit în lupta contra ocupantului, nu a fost atît de drastic cu „colaboraţioniştii". Confruntat cu „epurări" anarhice şi nedrepte, Generalul a negat legitimitatea regimului de la Vichy, considerîndu-l o paranteză în istoria Franţei. Anii de sub ocupaţie au întrerupt tradiţia republicană, vor fi judecaţi şi condamnaţi doar cei a căror colaborare poate fi dovedită. (De fapt, mareşalul Pétain a preluat puterea în mod legitim şi ca şef al guvernului francez a încheiat armistiţiul.) După procesele liderilor, De Gaulle a refuzat orice încercare de a descîlci complicatele iţe ale contribuţiei unor funcţionari francezi la genocid, favorizaţi de indiferenţa neutră a populaţiei. Încercările justiţiei, sesizate de indivizi, de a trece dincolo de această barieră au eşuat în meandrele birocraţiei, iar cele ale istoricilor şi ale artiştilor nu au avut un impact în comportamentul oficial: toţi preşedinţii care i-au urmat lui De Gaulle au menţinut aceeaşi viziune.

În 1995, Jacques Chirac cere iertare victimelor în numele **Franţei**. Este, de fapt, momentul cînd dezbaterea iese din sfera pasională sau din cea a teoriei abstracte şi-l împinge pe Maurice Papon în boxa acuzaţilor. E un fel de a spune: din cauza stării precare a sănătăţii este judecat în libertate. Procesul va dura mult, dar dincolo de meandrele sale persistă o nedumerire în legătură cu o coincidenţă.

Generalul de Gaulle a acţionat în numele solidarităţii naţionale necesare pentru a repara dezastrele lăsate în urmă de război. Franţa avea mai multă nevoie de funcţionari eficienţi decît de dezbateri nesfîrşite în tribunale, de scormonirea rănilor, de răzbunări şi ranchiune. Astfel Maurice Papon şi-a putut continua cariera de funcţionar model (la un moment dat a fost şi ministru) şi în calitate de prefect al Parisului să supervizeze o acţiune dintre cele mai sălbatice, petrecută într-o ţară cu respectabile tradiţii democratice. Ispita de a fi funcţionar model deschide parantezele închise de politicieni. Iar amînarea proceselor, după dispariţia călăilor, victimelor şi martorilor, nu face decît să le răpească tuturor dreptul la adevăr, drept atît de necesar unei reale solidarităţi naţionale.

Magdalena BOIANGIU

Argument

A face carieră este o opţiune strict personală. Mai ales în România, unde nu sînt, încă, instituţii specializate care să-ţi explice ce înseamnă această noţiune şi care să te tragă de mînecă într-un sens sau altul. Ceea ce funcţionează, pentru un tînăr, sînt desigur, vocile grupului şi ale modei momentului, precum şi ceva ecouri părinteşti. Pentru mulţi dintre noi, problema carierei nu se pune explicit. Nu ne-o planificăm scrupulos etapă după etapă. Bineînţeles, ne întrebăm ce vrem de la viaţă: cel mai des răspunsurile sînt succes şi bani. Cred că, la 18 ani, primează cel dintîi deziderat. Cu timpul, şi o dată ce îmbătrîneşti, începi să înclini spre cel de-al doilea. Ca să-l ai pe oricare dintre ele, trebuie să faci sacrificii. Oricine îţi poate spune că o carieră îţi cere să renunţi la ceva: la timp, la libertatea ta interioară, la intimitate... Te angrenează într-un sistem, te transformă într-un tip responsabil şi rutinat. Sigur, nu orice fel de carieră: mai sînt şi cele ideale, artistice, în care îţi eşti propriul stăpîn. Dar numai pentru puţinii aleşi...

Cariera va avea întotdeauna dilemele şi renunţările ei. Chiar dacă nu obţii nici succes, şi nici bani, şi pomposul termen va fi înlocuit de o jalnică parafrază: a-ţi cîştiga existenţa. **(I.P.)**

Aurora LIICEANU
psiholog

Realism şi nebunie

La unul dintre institutele academice, o secretară mărturisea cu mult umor, atunci cînd se discuta despre viitorul profesional al copiilor, că în vremea copilăriei mici, cînd era întrebată „ce vrei să te faci?“, ea spunea „veioză“. Cum nici un adult din preajma ei nu-şi imagina că un copil vrea să se facă un obiect, ea trebuia să dea imediat o justificare alegerii. Aşa că, copila devenită secretară răspundea: „pentru că stau la cald şi nu fac nimic“. N-aş fi dat acest exemplu dacă el nu ar ilustra perfect relaţia între valori şi profesiune şi importanţa anticipării în viaţa noastră. La valorile de la acea vreme ale copilei – nemunca şi căldura – obiectul ales răspundea perfect.

Poate că cele mai complexe relaţii se manifestă astăzi în interacţiunea care funcţionează între carieră, profesiune, ocupaţie, meserie, cît şi între muncă şi activitate. A face distincţii ferme între aceşti termeni este o operaţie dificilă. Cariera este asociată ideii de prestigiu, dar nu întotdeauna celei de notorietate. Banii modifică, în plus, aceste diferenţieri. Într-un fel, a face carieră înseamnă a atinge excelenţa într-un domeniu de activitate. Adică, culmea. Cuvîntul carieră a cam dispărut din vocabularul cotidian înainte de 1989 şi cu greu îşi face loc în realităţile sociale prezente. În general, sensul actual al termenului înseamnă a te înscrie pe o traiectorie în care, în funcţie de potenţialul de evoluţie, individul parcurge un traseu, o rută, ajungînd la punctul maxim al unei ascensiuni. Cariera, deci, poate fi o chestiune de datorie împlinită şi de timp. Uneori, însă, cariera poate încălca norma de timp, instalîndu-se foarte rapid. Aşa se întîmplă în arte, unde talentul se impune de timpuriu. În acest caz, totuşi, efortul nu este exclus şi nici diminuat. De aceea, Maria Callas, la împlinirea vîrstei de 40 de ani spunea: **„Pînă acum am cîntat, de-acum înainte vreau să trăiesc“.** Se spune că poţi avea multe ocupaţii, dar nu multe cariere. Viaţa este scurtă pentru a întreprinde trasee foarte diferite. Cariera presupune fidelitate faţă de un domeniu, dar mai ales constanţă în motivaţie şi un context neostil. Se spune că, la vîrsta tinereţii, Pavarotti avea voce şi o oarecare popularitate locală. Tradiţia şi mediul îl direcţionau către o meserie manuală, tîmplăria. Antrenat de pulsiuni diferite şi constrîns a decide, el a cerut sfatul tatălui său cu speranţa că acesta va găsi o soluţie de compromis. La nici una dintre acestea două n-ar fi renunţat. Tatăl său l-a întrebat dacă poate să stea pe spaţiul mic între două scaune. Aşa s-a decis să cînte şi aşa a ajuns cîntatul profesiunea sa. Şi, tot aşa, a făcut carieră.

Dar cum lumea se schimbă cam repede, piaţa muncii nu urmează îndeaproape lumea aspiraţiilor individuale. Şi, în acest sens, cuvîntul carieră trebuie regîndit, el referindu-se mai ales la **„a avea constant de lucru“** sau **„a-ţi asigura continuitate ca angajat într-un domeniu, nu neapărat acelaşi“.** De aceea educaţia (şcoala) şi munca sînt domenii care se despart şi se apropie din ce în ce mai mult. Se despart pentru că poţi lucra într-un domeniu în funcţie de oferta socială şi se apropie pentru că un repertoriu mai larg de competenţe oferă individului alternative şi căi de penetrare în piaţa muncii. Cu cît ştii mai multe, nu mai mult, cu atît poţi face mai multe.

În 1992, 11 cercetători din ţări europene şi unul din SUA au întreprins un studiu – parte a unui proiect mai vast **„EURONET pentru cercetare asupra adolescenţei în contextul schimbării sociale“** – prin care s-a încercat, printre altele, a se evidenţia diferenţele culturale în privinţa valorilor de viaţă la această vîrstă. Adolescenţilor li s-a cerut să ordoneze în funcţie de importanţă o serie de valori care, în ansamblul lor, definesc domeniile vieţii şi acoperă traseul unei biografii normative: ocupaţie, educaţie, căsătorie/familie/copii, viaţă de relaţie, plăcerile vieţii (loisir), responsabilitate socială, prestigiu şi notorietate (a deveni un profesionist important, a deveni celebru), bani, sănătate, călătorii. În acest fel peste 3.000 de adolescenţi între 14-16 ani s-au referit la aşteptările pe care le au faţă de viitor. Din datele obţinute a reieşit că adolescenţii români valorizează semnificativ mai mult decît similarii lor (media lotului) educaţia, profesiunea şi celebritatea şi, imediat după ele, a avea copii, a fi căsătorit şi a se bucura de plăcerile vieţii. Date ulterioare întăresc aceste observaţii. O cercetare asupra tinerilor între 16-23 de ani, efectuată în 1996, confirmă prestigiul diplomelor şi sugerează constanţa unor schimbări intervenite în atitudinea faţă de problemele de ordin afectiv/intim în favoarea unei dimensiuni pragmatice a aspiraţiilor.

Revenind la înţelegerea carierei ca statut ocupaţional, putem schiţa cum ar arăta relaţia individ-carieră într-un reţetar psihologic. Relaţia este determinată de trei procese: **motivaţia** – ce interese/valori are un individ în raport cu viitorul –, **planificarea** (planning – cum planifică el realizarea intereselor şi **evaluarea** – în ce măsură se aşteaptă realizarea intereselor. Toate aceste procese stau sub semnul deciziei individuale. În general, planificarea ca idee umbreşte celelalte procese care sînt însă esenţiale pentru felul în care se gîndeşte şi regîndeşte planificarea. Această schemă induce ferm imaginea ocupaţiei, ca şi celelalte domenii ale vieţii, în termeni de rezolvare de probleme.

Termenul carieră este rezervat în semnificaţia sa tradiţională pentru domeniul ştiinţelor şi al artelor. El reprezintă angajarea constantă a unui individ într-un domeniu, acompaniată fiind de un şir de succese din ce în ce mai mari, motivînd constant ascensiunea. Acest lucru se realizează cu greu aşa cum o arată Arianna Stassinopoulos, biografa Mariei Callas: **„...un antrenament specific al vocii, dezvoltarea unei tehnici pentru a o folosi complet ca şi cum un violonist sau flautist se antrenează pentru a stăpîni complet folosirea instrumentului său. Ea implică o precizie, disciplină şi sens al autorităţii... era în centrul profesionalismului şi perfecţionismului care au marcat întreaga carieră a Mariei Callas. În lungile zile şi nopţi, de studiu cu de Hidalgo, prima prioritate a profesorului (de Hidalgo) a fost antrenamentul tehnic meticulos, care a devenit treptat obsesia elevei“.**

Dar, mai există ceva de care am amintit anterior: căutarea unor soluţii, stabilirea unor decizii ferme îndelung metabolizate interior: **„Devreme, într-o dimineaţă de aprilie, în timp ce turna cafea, Maria a spus fără să privească pe cineva: Plec în America!“** Dacă prin carieră înţelegem excelenţă, atunci pentru ocupaţii îţi trebuie realism, iar pentru carieră şi un pic de nebunie.

Dar, ce se întîmplă în lumea noastră prea mult schimbătoare? Se întîmplă o mare provocare pentru lumea muncii şi cea a aspiraţiilor şi nevoilor individului. Se întîmplă o mare tranziţie în lumea valorilor care se redefinesc, redefinind la rîndul lor realitatea. Individul trebuie să fie flexibil pentru a se adapta la piaţa tranziţională – piaţa muncii s-a diferenţiat, şomajul şi ocupaţia sunt polii unui continuum – şi la varietatea ofertei sociale. Accesul la carieră, în sensul amintit, se micşorează. Creşte însă caracterul discontinuu al muncii, reclamînd schimbarea chiar a psihologiei individului. Chiar şi lumea plăţilor s-a schimbat. Şi chiar satisfacţia faţă de muncă/viaţă îşi redefineşte conţinutul. Psihologii urmăresc gradul de potrivire între individ şi muncă/activitatea sa, asigurarea unei compatibilităţi generatoare de satisfacţie şi de evitare a nefericirii. Plasarea în muncă trebuie să ţină cont de incertitudinea cu care se confruntă lumea. Realismul înlocuieşte din ce în ce mai mult visul. Contextul prezent aproximează viitorul ca pe un corset larg. Să ducă acest lucru la mutaţii în însăşi definiţia fericirii? Vom trăi oare într-o lume în care flexibilitatea, pluralismul şi alternativele vor produce psihologii „orizontale“, profund compensatorii, trăiri-surogat? A gîndi viitorul în termeni de posibil, acceptabil şi dezirabil nu înseamnă a abdica de la fidelitatea faţă de propriile interese? Cariera ca excelenţă, sigur, nu va dispărea. Ea va rămîne tot un vis, şi o nevoie vitală pentru unii. Între vise oamenii trebuie să muncească ca să trăiască, mai bine sau mai prost. Aşa s-a născut hobby-ul.

Cum va arăta cariera în contextul avertismentului pe care ni-l dă Gunther Schmid de la Centrul de cercetări în ştiinţele sociale din Berlin – „perioada de lucru integral în cursul căruia un individ activ este asigurat că va lucra toată viaţa, opt ore pe zi, cinci zile dintr-o săptămînă, 48 de săptămîni pe an, timp de 45 de ani din viaţa sa este definitiv revolută“ – nu ştim. Este timpul să regîndim, folosind termeni noi, munca şi rolul ei în sistemul de valori umane. Schmid propune termeni noi ca *„munca tranzitorie“*, *„piaţa tranziţională“*. Definiţiile sînt sparte şi astfel chiar termenul carieră devine un complex compus din noi realităţi: cariera dual㠹 cariera în doi timpi, cariere seriale etc. Oricum relaţia individ-societate are aspecte noi. Lumea carierelor şi a ocupaţiilor pare să fie un sistem de tranziţie care poate fi mai mult sau mai puţin impus de economie şi mai mult sau mai puţin dorit de către indivizi.

© C. Bumbuţ

© C. Bumbuţ

Românul şi cultura de business

– interviu cu dl. Garbis OHANISIAN, director de resurse umane la Atlas Consel –

Cu ce se ocupă Atlas Consel?

Este vorba despre un holding ce presupune existenţa integrată a două companii: *Nicholson International*, o companie britanică cu sediul la Londra şi birouri în întreaga lume şi *Atlas Consel*, o companie românească. Ele sînt împreună de patru ani de zile şi au luat decizia de a evolua în acest sistem maximal integrat pentru a facilita îmbinarea între experienţa internaţională a lui Nicholson şi cunoaşterea realităţilor şi mentalităţilor româneşti pe care le oferă Atlas. (Atlas Consel oferă consultanţă profesională şi lucrează cu psihologi, sociologi, pedagogi). Serviciile oferite clienţilor sînt diverse. Unul dintre ele este recrutarea şi selecţia de personal (*executive search*); modelul de lucru este legat de existenţa unui contract cu clientul şi de asumarea responsabilităţii realizării lui. La noi apelează, de regulă, mari companii internaţionale, firme mixte şi, din fericire, şi companiile româneşti ce încep să crească şi să-şi planifice dezvoltarea. Firma noastră mai oferă şi alte servicii: un *audit* la nivelul resurselor umane. În perioada actuală, de început al marii privatizări, acest lucru este foarte important: în faţa noului patronat este pus un grup de salariaţi dezorientaţi, care nu înţeleg ce li s-a întîmplat, dar cu care trebuie mers mai departe (de cele mai multe ori, contractele de privatizare presupun păstrarea personalului). Acţiunile tip *audit* vizează evaluarea personalului, în special a celui de conducere; identificarea trăsăturilor definitorii ale culturilor organizaţionale, ca, plecînd de aici, să poţi creiona direcţiile unei noi culturi organizaţionale; instalarea unui nou sistem de apreciere a performanţelor şi a unui dialog constructiv între patronat şi salariaţi. În ultimul timp, avem şi un departament de dezvoltare şi *training* al personalului.

Cum apreciaţi piaţa forţei de muncă în domeniul companiilor private?

Piaţa forţei de muncă s-a mişcat aproape independent de decizia politică, din fericire. Ceea ce s-a întîmplat la nivelul raportării omului la carieră şi la perspective are o semnificaţie majoră pentru evoluţia României. Mă refer la acel segment purtător de progres, alcătuit din tineri absolvenţi de facultate sau de liceu, care şi-au schimbat total opţiunea asupra oportunităţilor ce li se pot oferi. Se ştie că au apărut nenumărate variante de instrucţie postuniversitară. Sînt foarte mulţi cei ce au urmat stagii pentru MBA (*Master of Business Administration*). De asemenea, atitudinea candidaţilor la un post într-o companie s-a schimbat semnificativ. Ei şi-au însuşit un anume tip de *cultură de business:* au învăţat să-şi alcătuiască un curriculum vitae, să fie punctuali, să se îmbrace aşa cum se cere la o întîlnire, să-şi structureze prezentarea. Candidaţii români şi-au asimilat atît de bine cultura de business, încît se ajunge la o situaţie paradoxală: comportamentul lor se loveşte de o accentuată balcanizare a expatriaţilor, adică a celor care îi angajează. Aceştia din urmă vin aici ca într-un spaţiu al libertăţilor şi lejerităţilor pe care ţi le poţi asuma. Am avut chiar situaţii în care cuplajul între companie şi candidat nu s-a putut realiza datorită faptului că cel decepţionat era candidatul. Absolvenţi de MBA au suferit şi alte neajunsuri: acum trei sau patru ani de zile, cei puţini, care obţinuseră această diplomă în străinătate (promoţiile masteratelor de aici nu ieşiseră încă), băteau la uşile marilor companii, chiar internaţionale, şi erau respinşi ca *overqualified*. Temerea companiilor era că aceştia, conştienţi fiind de valoarea lor, pot pretinde mai mulţi bani şi pot deveni nemulţumiţi într-o perioadă mai scurtă. Angajarea lor ar fi însemnat, de asemenea, creşterea nivelului salariilor în general. Acum lucrurile s-au schimbat – companiile au crescut, şi în anunţurile din ziare chiar sînt ceruţi absolvenţii unor asemenea masterate.

Candidaţii la marile companii au o percepţie de perspectivă asupra carierei?

Oamenii nu-şi mai gîndesc locul de muncă în termenii a ceea ce pot obţine imediat, ci pe termen mediu şi lung. Ei au în vedere posibilitatea *training*-ului, de aceea se adresează în general firmelor mari, cunoscute că asigură instrucţie continuă. De asemenea, atunci cînd fac o schimbare, aleg un loc de muncă care să le permită s-o facă pe verticală, nu pe orizontală.

Cei care îşi caută un loc de muncă, şi au beneficiat de instrucţia corespunzătoare, au învăţat şi cum să pună problema financiară?

Sînt oameni care se gîndesc la ceea ce pot primi din partea unei firme în termenii unui pachet. Foarte mulţi din cei ce candidează pentru companii multinaţionale nu mai văd doar salariul pur şi simplu, ci sînt preocupaţi de ceea ce compania poate oferi pe variante legate de asigurări, consultanţă medicală, maşină în uz personal (de la *middle management* în sus), concedii total sau parţial plătite, facilităţi de petrecere a timpului liber – accesul la baze sportive, de pildă. Asigurările pe viaţă sînt foarte căutate şi sînt plătite de firme. Într-un viitor foarte apropiat vor fi schemele private de contribuţie la pensie, pe care firmele le vor oferi şi care vor aduce, la momentul respectiv, cîştiguri foarte mari.

Cariera de *businessman* cere într-adevăr sacrificii?

Oamenii se împart, astăzi, în două categorii: cei care ajung acasă la 14,30 şi, în papuci şi în halat, se uită la televizor şi cei care stau la servici pînă seara, la ore tîrzii – pentru că o carieră cere, într-adevăr, sacrificii. O astfel de carieră presupune tensiune şi o maximă concentrare, pentru că în marile companii miza este foarte mare: îţi poţi pierde uşor poziţia. Mulţi dintre cei angajaţi în activităţi manageriale şi-au pierdut exerciţiul echilibrării vieţii personale. Numărul accidentelor cardiovasculare şi al divorţurilor a crescut mult. Foarte mulţi consideră că trebuie să dea acum ceea ce pot da; cei de 35 şi 55 de ani au senzaţia că, pentru ei, schimbarea a venit cam tîrziu şi că trebuie să recupereze.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Adina POPESCU
studentă

Încotro?

Înainte de decembrie '89, viitorul careristic al unui tînăr era previzibil încă de pe la 18-20 de ani. Abia ieşit de pe băncile şcolii, în cazul în care nu se mulţumea doar cu diploma de bacalaureat îşi alegea o facultate, de multe ori ingineria sau medicina, ai căror absolvenţi erau cei mai căutaţi. Odată sfîrşite studiile universitare, avea asigurat prin reparţie un post, pe care şi-l lua în primire. Ştia că meseria pentru care a optat o va practica probabil toată viaţa, chiar dacă ar realiza după un timp că de fapt şi-ar fi dorit altceva. Îmbătrînea plictisit în postul său, aşteptînd pensia. Îşi gospodărea salariul fix, îşi creştea copiii, alerga după mîncare, se conforma.

Se spune astăzi despre tînăra generaţie că ar fi debusolată, că n-ar şti încotro să se îndrepte. Că ar fi superficială şi lipsită de un ideal. De fapt, libertatea asta nouă a buimăcit-o cu nenumăratele porţi care aparent i se deschid. Un tînăr de 18 ani se ia cu mîinile de cap: **„De ce să mă apuc? Ce trebuie să fac? Ce-mi spune mama? Ce-mi spun prietenii?“** De aceea nu mai pare curioasă situaţia unora care în cîţiva ani schimbă trei facultăţi şi totuşi sînt nemulţumiţi. Libertatea alegerii este umbrită de o ierarhie a fiecăruia între a face bani şi a face o carieră care-ţi place. Cunosc un tînăr al cărui vis este să ajungă dirijor. **„Sînt doar 3 locuri la Conservator. Ţara n-are nevoie de dirijori. Mai bine o să dau la Politehnică şi o să trăiesc cu speranţa că-ntr-o zi...“**, povesteşte el. Majoritatea colegilor mei de la Facultatea de Regie de Film au terminat deja o altă facultate sau o şcoală post-liceală, au lucrat în special în presă şi în televiziune. Care ar fi cîteva dintre motivaţiile noii opţiuni? **„Am terminat Politehnica şi lucrez ca inginer, însă simt nevoia s-o iau de la capăt, să încerc altceva.“ „Sînt asistent medical şi m-a şocat cît dezinteres e în mediul în care lucrez. Funcţionează bine sistemul ciubucurilor şi nimeni nu pune pic de suflet în ceea ce face.“**

Cei mai mulţi tineri cunosc dictonul: **„Fără o facultate nu faci nimic în ziua de azi!“**, de aceea se îmbulzesc pe porţile facultăţilor de stat, ascultînd îndemnul părinţilor: **„Ce dacă în America cele mai vestite universităţi sînt cele particulare? La noi, facultatea de stat e sfîntă“!** Mentalităţile nu se schimbă uşor şi le sînt impuse şi lor. Acceptă fără murmure faptul că reuşita la examenul de admitere într-o facultate de stat este condiţionată de un sistem de pregătire bazat pe meditaţii şi pe toceală, ci nu pe valoare şi talent. Cu alte cuvinte: **„Dai banu', înveţi pe rupte şi intri!“**

Dintre cele mai căutate facultăţi sînt Medicina şi A.S.E.-ul. Medicinştii merg pe principiul: **„Întotdeauna se vor găsi bolnavi de vindecat“** şi nu le pasă că după 6 ani de şcoală vor fi doar nişte amărîţi de medici stagiari. Cum au ajuns aici? Răspunsuri diferite: **„Din inconştienţă!“, „Îmi dau ai mei bani să-mi deschid un cabinet“, „Asta îmi doresc de cînd eram mică şi mă jucam de-a doctoru' cu păpuşile“, „Poate îmi găsesc vreun bursier grec plin de bani şi mă mărit!“**

La A.S.E. merg de obicei nehotărîţii, cei care şi-au descoperit încă vreo înclinaţie deosebită, conştienţi că această facultate le deschide perspective. **„În perioada de tranziţie e nevoie de economişti!“**, ne spun ei. Sau, în multe cazuri, are tata firmă pe care o va trece pe numele odraslei, cînd aceasta va termina facultatea. Adevărata bătălie este pe locurile de la R.E.I. sau Management, însă şi celelalte secţii sînt asaltate de candidaţi.

După ce timp de cîţiva ani, nimeni nu mai vroia să audă de Politehnică, acum tinerii se înghesuie la Automatică, că doar **„computerele sînt de viitor“**, dar îşi încearcă norocul şi la secţii mai obscure. Băieţii mai ales vor să se ştie intraţi undeva, ca să scape de armată.

Şi la Drept e mare concurenţă. Mulţi se visează avocaţi sau procurori, ca după un timp să-i cuprindă disperarea: **„Trebuie să înveţi toată viaţa, legile se schimbă mereu“**. La Drept, candidaţii pică pe capete şi e de înţeles afluxul de studenţi la facultăţile particulare gen Spiru Haret – un fel de fabrică mastodont, prost organizată, care produce absolvenţi pe bandă rulantă.

Nu trebuie uitate Filologia, unde din păcate **„atmosfera nu mai e aceeaşi ca cea de odinioară“**, Sociologia, Psihologia, Arhitectura. Apoi Jurnalistica despre care se spune că ar fi o facultate slabă unde înveţi teorie pură. Mai căutată este Şcoala Superioară de Jurnalistică, pentru că aici studenţii sînt vînaţi de marile cotidiane încă din primul an.

Am lăsat la urmă facultăţile de arte pentru că sînt privite de mulţi cu indiferenţă: **„Artiştii mor de foame în ziua de azi!“** Cu toată baza materială săracă pe care o deţin, compensată însă prin profesori buni, ele strălucesc prin faptul că cei care vin aici şi-au descoperit deja o pasiune, un talent, ci nu dau un examen de admitere doar aşa să se vadă studenţi.

Cu toate acestea, tînărul zilelor noastre nu-şi poate imagina o carieră, o viaţă profesională bine definită. Căci i se pot întîmpla atîtea... să intre într-o afacere bănoasă, să primească o moştenire, să cîştige la Loteria Americană... Iar nesiguranţa şi suspiciunile lui sînt dispreţuite de multe ori de adulţi, care parcă-l răstignesc cu vorbele lor: **„Sînteţi o generaţie care duce ţara de rîpă!“**

Orientarea în carieră

În ultimii mulţi ani (pe vremea lui Ceauşescu şi după), orientarea românilor tineri în carieră se făcea în două feluri: cînd adolescentul avea ceva în cap – din vocaţie; cînd nu, intrau în acţiune părinţii, care vehiculau persuasiv şabloanele vremii. Aşa au ieşit mulţi ingineri, mulţi doctori, puţini filologi, puţini artişti de toate felurile. Profesorii nu aveau un rol hotărîtor în opţiunile profesionale: diriginţii mai aruncau cîte o vorbă la orele de profil sau în şedinţele cu părinţii; meditatorii privaţi, la rîndul lor, mai aveau cîte un cuvînt de spus (relaţia profesor-elev fiind, în acest caz, una mai de suflet).

Acum, lucrurile urmează să se schimbe la nivel oficial: trei ministere (*Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, Ministerul Educaţiei Naţionale* şi *Ministerul Tineretului şi Sportului*) şi-au dat mîna încercînd să reglementeze oarecum haosul orientării profesionale – atît al adolescenţilor, cît şi al adulţilor. *Proiectul de informare şi consiliere privind cariera*, finanţat de Banca Mondială şi coordonat de *Cristina Iova*, de la Ministerul Muncii, ce este încă în lucru, urmează să ofere celor interesaţi informaţii cît şi acţiuni concrete legate de carieră. Cei dornici de a-şi găsi un loc de muncă vor avea la dispoziţie nu doar oferte de locuri de muncă, ci şi consultanţă şi programe de pregătire şi perfecţionare privind planificarea carierei. Poate că doar prin includerea noţiunii într-un cadru instituţionalizat şi prin multiplicarea ei, *cariera* va fi conştientizată şi gîndită în perspectivă de către românii interesaţi. Programul îşi propune, mai întîi, *să-i informeze* pe elevi şi pe şomeri prin *materiale tipărite, video casete, un sistem computerizat de autoevaluare şi explorare a ocupaţiilor şi teste de aptitudini şi interese*. Materialele tipărite vor conţine afişe, un ziar despre carieră şi profile ocupaţionale (descrieri sintetice ale unor ocupaţii din România). Videocasetele vor oferi informaţii privind tendinţele pieţei muncii, tehnicile de căutare a unui loc de muncă şi prezentarea la un interviu. Toate aceste materiale vor fi distribuite într-un număr de şcoli şi oficii ale forţei de muncă. Sistemul computerizat de testare interactiv şi asistare în alegerea carierei va permite atît accesul la informaţii privind ocupaţiile disponibile şi cerinţele lor, cît şi evaluarea tinerilor şi adulţilor în raport cu opţiunea pentru o anumită profesie. Tot din perspectiva solicitantului sînt şi testele de aptitudini ce vor fi introduse tot în şcoli şi în oficiile forţei de muncă.

Se va încerca, astfel, o coordonare a cererii şi ofertei pieţei de muncă. Cei interesaţi în alegerea unei profesii vor putea fi mai adecvat informaţi, atît în privinţa ofertelor existente, cît şi a propriilor capacităţi. Chiar dacă testele de aptitudine nu vor putea reflecta exact profilul psihologic al candidatului, ele îi vor suscita, măcar, o serie de întrebări. Solicitantul va deveni mai realist şi mai conştient. Cu timpul, el va fi ajutat de un personal special pregătit pentru orientare şi consiliere profesională. **(I.P.)**

CARIERE LA MODĂ

ÎN POLITICĂ

„Mi-ar plăcea să fiu ministrul fanteziei“

– convorbire cu Varujan VOSGANIAN, preşedinte al P.A.R. –

Între o carieră de matematician, una de economist, una de scriitor şi una de om politic, toate posibile, se pare că v-aţi angajat mai mult în ultima direcţie. De ce?

Pînă în 1989, dorinţa mea cea mai intimă era să devin scriitor şi criticii spun că eram chiar pe cale să devin. Între timp însă, am intrat în politică, şi asta s-a petrecut aproape fără să-mi dau seama. În decembrie '89, am dispărut două zile din Bucureşti, am fost arestat şi mulţi din jurul meu au crezut că am murit. M-am întors cu o aură de Robespierre, comunitatea armeană m-a pus în fruntea ei şi am reprezentat-o în C.P.U.N. Am rămas în primul Parlament şi aşa am continuat în politică. Vă mărturisesc însă, chiar şi acum sînt convins că adevăratul meu destin este în altă parte şi, într-o bună zi, tot o să mă întorc unde cred că e locul meu adevărat. Fiecare om trebuie să meargă în întîmpinarea destinului său acolo unde ceea ce face el este unic şi n-ar fi fost făcut dacă el nu s-ar fi născut. Şi atunci cînd ai talentul sau măcar pornirea de a scrie o poezie, e limpede că viaţa ta e legată de poezie. În politică, în schimb, oamenii vin şi trec ca o apă curgătoare. E drept, numele meu e legat de P.A.R., dar nu ştiu dacă voluptatea de a înfiinţa un partid e mai mare decît aceea de a scrie o poezie. Şi cred că un poet bun e mai important pentru destinul umanităţii, decît un prim-ministru. Pentru mine, pe scara valorilor, dimensiunea culturală a rămas pe primul plan.

Cînd vă veţi opri cu politica? De ce depinde acest lucru?

În clipa aceasta e prematur să fac speculaţii pe tema unei retrageri ale mele din politică, pentru că sînt la o vîrstă la care politica are încă nevoie de mine. Dar în jurul meu se naşte o generaţie de tineri, atît în P.A.R. cît şi în alte partide, şi cred că ei ne pot lua locul. Sper ca generaţia mea să nu repete greşeala altora şi să aibă decenţa şi înţelepciunea de a se retrage la timp. Dacă lucrurile merg cum trebuie, în cîţiva ani se vor găsi alţii, cel puţin la fel de buni ca mine, care să-mi ia locul. Eu mă voi da deoparte, fiindcă am multe lucruri care mă aşteaptă.

Tinerii au aşadar în ochii dvs. mai mult credit în ale politicii decît cei în vîrstă şi cu experienţă?

Vă dau un exemplu foarte recent: mitingurile liceenilor care au fost prin toată ţara. De curiozitate, am pus Inspectoratului General al Poliţiei întrebarea dacă au existat probleme cu aceste mitinguri. Aflaţi că aceşti liceeni n-au călcat o floare, n-au spart o vitrină. Au dat un exemplu de comportament civic excelent. În afară de asta, ei au ştiut să-şi formuleze revendicările foarte precis şi, dacă vreţi, vă spun şi o părere personală: ei nu au ieşit în stradă numai pentru cele patru sau cinci examene de bacalaureat şi pentru modul în care erau ele aşezate ci, e vorba de strigătul de revoltă al unei noi generaţii. O generaţie care nu are nimic de-a face nici cu dosarele securităţii, nici cu neocomunismul, nici cu perioada tulbure a anilor '50 şi nici măcar cu legea 42 şi cu semnificaţia reală a mişcării din decembrie '89 cînd ei aveau între 7 şi 10 ani. Ei văd viaţa cu totul altfel. Mulţi dintre noi nu sînt încă pregătiţi. Colegi de-ai mei bîjbîie deasupra calculatorului, ştiu foarte puţine lucruri despre Internet, mulţi nu vorbesc limbi străine, le e greu să se adapteze, nu înţeleg ce înseamnă piaţa de capital sau semnificaţia societăţii civile. Între aceştia, cu eleganţa necesară, mă pot include şi pe mine. Noi sîntem prelungirea unei anumite stări de lucruri către o alta, aşa cum un continent aşterne o peninsulă, pentru ca rătăciţii să ajungă mai repede pe pămînt. Iar generaţiile noi sînt din ce în ce mai puţin dispuse să ne tolereze, în numele unor sacrificii trecute. Am în jurul meu tineri care, la douăzeci şi ceva de ani, vorbesc fluent cîteva limbi străine, lucrează pe computer, dau interviuri la televiziune, unii au avut burse în străinătate. Lumea este deja a lor.

Să ne întoarcem la tema noastră. Cum recunoaşteţi în politică un carierist?

Într-o exprimare foarte simplă, lucrurile stau aşa: dacă înălţimea scaunului pe care stai e mai mare decît înălţimea cărţilor pe care le-ai citit, atunci eşti un carierist, te agăţi de scaun, calci peste morală şi bun-simţ. Să nu mă întrebi ce-i bunul simţ că n-am răspuns. E ca frumuseţea: greu să-l defineşti, uşor să-l percepi.

Puteţi face o evaluare a raportului între carierişti şi oameni aşezaţi şi serioşi, în politica actuală?

Nu. Sînt colegii mei de serviciu. Şi pot să spun şi altceva. Într-un anumit fel, fiecare dintre noi e un carierist. Eu, de exemplu, de ce n-aş fi un carierist? În decembrie '89 eram merceolog la Centrala Berii, iar cîteva luni mai tîrziu am devenit membru al Parlamentului. Nimic din cele patru luni, cîte au trecut între cele două posturi, nu justifica un astfel de salt. Aş putea spune că am învăţat limbi străine, m-am instruit, am învăţat politică, dar astea sînt exerciţii pe care orice om trebuie să le facă. Aşadar, chiar şi eu pot fi judecat, pînă la un anumit punct, ca fiind un carierist. La modul grosier, cel puţin în '90-'91, toţi eram nişte carierişti. Problema e în ce măsură unii dintre noi au reuşit să se ajungă pe ei înşişi. Şi, atenţie, sîntem iarăşi într-un punct unde ne putem confrunta cu problema carierismului – se schimbă puterea politică şi un tip de mentalitate care a durat 50 de ani.

Vă gîndiţi la un loc în ierarhia politică, la un post de pe care să vă puteţi pune cel mai bine ideile în aplicare?

În cazul unui guvern care să îmbine voinţa politică cu forţa managerială şi cu viziunea strategică, cred că poziţia de preşedinte de comisie parlamentară, din această clipă, mi-ar veni bine. Altfel, mie mi-ar plăcea o poziţie în care să pot contribui la viziunea strategică a actului de guvernare, aşadar, un loc din care să pot coordona întocmirea unui plan de guvernare. Mi-ar plăcea să fiu eu, dacă ar exista aşa ceva, un ministru al viziunii sau al fanteziei.

Nu ministerul reformei ar fi cel mai aproape de ideea asta?

Ba da, aşa este.

Aveţi un model în ceea ce faceţi?

Cred că omul de care mă simt cel mai aproape ca frămîntări ar fi Winston Churchill de pînă la intrarea americanilor în război. Bineînţeles, e vorba de un model. Eu cred că nu se poate face politică pe termen lung dacă ignori morala. Mulţi asociază politica cu imoralitatea. O carieră reală, consistentă, are nevoie de nişte jaloane morale. Faptul că orice om politic, de la un nivel înainte, este pus în situaţii extrem de dificile şi realizează că niciodată nu se poate trage o linie între bine şi rău, şi că uneori şi răul trebuie tolerat pentru că majoritatea consecinţelor sale pot fi benefice, asta e cu totul altceva. Vă pot da chiar un exemplu: economia paralelă şi evaziunea fiscală din anii '90-'93 au avut mai multe consecinţe pozitive decît negative asupra economiei ţării. Ăsta e tipul de situaţie despre care vă spuneam că poate apărea în faţa unui om politic. Întorcîndu-mă la Winston Churchill, el a aflat din descifrările codului german că oraşul Coventry avea să fie bombardat. A trebuit să aleagă între a evacua oraşul, ceea ce i-ar fi pus în gardă pe germani asupra faptului că englezii le pot decodifica mesajele, şi a lăsa oamenii acolo, să fie bombardaţi, dar să tragă beneficiile ce urmau din aflarea mişcărilor germane în preajma debarcării aliaţilor. A ales cea de-a doua variantă, iar oraşul a fost complet distrus. Dacă decizia a fost bună sau rea e foarte greu de spus. Întîlnindu-i pe copii celor morţi la Coventry vei spune că Winston Churchill a fost criminal. Există însă şi alte argumente care pledează în favoarea deciziei lui. Bineînţeles, se pune problema ce anume separă un om politic de această talie de ceilalţi, de carierişti şi de alţii mai mărunţi. El trebuie să fie un luptător. Dar în viziunea mea, un luptător nu este acela care înfruntă obstacolele, ci acela care ştie să se ridice deasupra lor. Un om politic nu trebuie să fie ca un taur care se înfige în zid şi-l spulberă, ci ca un condor care se ridică deasupra. Acesta este tipul de om politic adevărat, care ştie să ajungă cu înţelegerea pînă în punctul în care majoritatea obstacolelor rămîn dedesubt.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

ÎN TELEVIZIUNE

„Dacă reuşeşti să-i mulţumeşti pe toţi, înseamnă că ceva nu e în regulă“

– interviu cu Iolanda STĂNILOIU, realizator de emisiuni TV –

De ce calităţi este nevoie pentru o carieră în televiziune?

Aşa cum spuneau colegii mai vechi în televiziune, cînd am dat examen, la Televiziunea naţională, în 1990, trebuie *să treci dincolo de ecran*. Nu numai ca *look*, ci ca personalitate. Trebuie, pentru asta, să ai o serie întreagă de calităţi: mai întîi, *sinceritatea*. Sinceritatea faţă de tema abordată, faţă de invitatul pe care-l ai, faţă de telespectatori. Aceştia din urmă te prind dacă eşti fals sau lipsit de onestitate, şi te sancţionează ca atare.

Oamenii de televiziune trebuie să aibă tupeu?

Este ideal să ai tupeu, dar în sensul bun al cuvîntului, nu în sensul prost înţeles, de mahala, de obrăznicie. Mie mi se reproşează că sînt excesiv de politicoasă pentru un jurnalist. Eu nu cred că este un dezavantaj, ci o cerinţă pe care ar trebui să ne-o impună publicul. Am primit chiar scrisori în acest sens. Nu cred că publicul ne cere o obrăznicie dusă pînă la sînge, ci aflarea adevărului, indiferent cu ce metode.

Spontaneitatea este esenţială pentru un om de televiziune?

Da, cred că este o calitate esenţială pe care o ai sau nu o ai. Eu nu mă consider o spontană. Încerc să compensez spontaneitatea naturală cu documentarea atentă şi profundă. Totul se poate compensa în meseria asta, evident, în afară de talent.

Care sînt dezavantajele apariţiei pe post?

Stresul este imens, mai ales în cazul apariţiei directe. La fel şi concentrarea. Sigur că îţi faci duşmani, pentru că nu poţi să mulţumeşti pe toată lumea în meseria asta. Dacă reuşeşti să-i mulţumeşti pe toţi, înseamnă că ceva nu e în regulă. Un alt inconvenient este că lumea obişnuită te crede foarte puternic. Oamenii simpli au diverse aşteptări de la tine: cred că îi poţi ajuta cu o slujbă pentru fată sau nepot, că le poţi pune o pilă la Primărie pentru casă etc. Ai vrea să-i ajuţi şi nu poţi. Sigur că eşti un agent de influenţă, dar la modul global, de masă. Singurul lucru pe care l-am putut face a fost să le ofer nişte informaţii, să-i pun pe nişte piste.

Este omul de televiziune o vedetă?

Este, în măsura în care este cunoscut de un număr mare de oameni care se raportează într-un fel sau altul la el: îl consideră un reper, un model, îl discută, îl apreciază, îl resping. Acest lucru îţi afectează, desigur, şi viaţa privată, oricît ai vrea să tragi o cortină între aceasta şi cea profesională. În viaţa privată se amestecă nu omul simplu care te priveşte, ci colegii de la presă...

Care este summum-ul carierei de televiziune?

Cred că nu este nimic mai sus decît statutul de realizator. Aici trebuie făcută distincţia între cariera administrativă de televiziune şi cea profesionistă. Am renunţat pe parcursul aşa-zisei mele cariere la diverse titluri, funcţii, poziţii administrative, pentru că le consider doar nişte exerciţii, şi nu un scop în sine.

Dacă eşti vedetă de televiziune, banii vin de la sine?

În România nu s-a cristalizat încă o piaţă reală a forţei de muncă în televiziune. Există nişte standarde înalte, reprezentate de ProTV şi un standard-mediu, comparabil cu nivelul general de trai al românului – în restul presei româneşti. Nu pot să spun că, pentru mine, banii au fost un scop în sine în traseul profesional. Cert e, totuşi, că banii nu strică.

Se poate vorbi de un statut bine definit al realizatorului de televiziune din România?

În România nu există încă un statut bine definit şi comparabil cu cel din Vest. Sîntem încă într-un stadiu de aspiraţie. Nu este comparabil nici la nivelul eticii profesionale. La noi se discută foarte puţin despre acest lucru, deşi au trecut opt ani de la Revoluţie. De asemenea, într-o emisiune, cuvîntul hotărîtor îl are politica editorială a postului, şi nu realizatorul. Nu există încă producători independenţi, care să-şi vîndă marfa pe o piaţă liberă. Piaţa este extrem de săracă şi de limitată în opţiuni. **(I.P.)**

ÎN ORGANIZAŢII NON-GUVERNAMENTALE

„Să-ţi pese de ceea ce se întîmplă-n jur“

– convorbire cu Anca VAMEŞU, director executiv la Fundaţia pentru Dezvoltarea Societăţii Civile –

Ce înseamnă a face carieră într-o organizaţie non-guvernamentală?

Pot să spun ce a însemnat pentru mine. Am lucrat în jur de patru ani la Fundaţia SOROS. Primul contact cu SOROS a fost foarte ciudat: nu ştiam, nici chiar după o lună, ce înseamnă o fundaţie. Era un model de organizare cu totul nou. Printre primele lucruri pe care le-am avut de făcut acolo a fost un catalog al organizaţiilor non-guvernamentale. Nu mai făcusem şi nici nu se mai făcuse aşa ceva. Lucrînd la acest catalog am descoperit sute de organizaţii şi oamenii care le-au creat. Există două tipuri de organizaţii non-guvernamentale: cele *create cu sprijin internaţional*, şi *iniţiativele originale*. Cele dintîi se împart, la rîndul lor, în mai multe categorii. Organizaţiile internaţionale ca **Federaţia internaţională a drepturilor omului, Salvaţi copiii, Fetele ghizi, Serviciul civil internaţional,** cu îndelungată tradiţie în lumea democratică, au fost interesate „să cucerească noi teritorii“ în Europa de Est. În ceea ce priveşte personalul autohton, au procedat în felul următor: au identificat diverse persoane cu abilităţi în domeniul respectiv pe care le-au implicat în dezvoltarea de proiecte similare cu cele din ţările iniţiatoare. Aceasta este o primă cale prin care poţi face carieră într-o organizaţie non-guvernamentală.

O altă cale este să-ţi înfiinţezi propria organizaţie. Acestea au fost înfiinţate de oameni care pur şi simplu au simţit nevoia să facă ceva, dar nu aveau nici o experienţă în domeniu şi nici nu ştiau ce înseamnă o O.N.G. Organizaţiile de acest tip sînt în general locale, trece mult timp pînă să se instituţionalizeze, se bazează pe voluntariat, pe relaţii personale şi pe iniţiator. Acesta este *antreprenorul civic*, care se agită în comunitate, îi motivează pe cei din jur, încearcă să-i adune. Cu timpul, unele din aceste organizaţii intră în contact cu organizaţii internaţionale similare. Contactul cu finanţatorii „perverteşte“, uneori, iniţiativa autentică: dacă vrei să ai acces la resurse, trebuie să faci un compromis între agenda ta iniţială şi agenda lor. De pildă, tu vrei să lucrezi cu copiii normali, sau supradotaţi, organizaţiile internaţionale sînt mai interesate de copiii cu probleme – pe principiul solidarităţii cu cel în nevoie. Cele care au acces la resurse financiare pe un termen relativ lung (cîţiva ani) se instituţionalizează, şi devin mai profesioniste – din punct de vedere al managementului, al conducerii, al gestiunii financiare, al disciplinei interne. Încetul cu încetul poate exista riscul de a se pierde natura organizaţiei non-guvernamentale, şi anume voluntariatul.

Ce calităţi îţi trebuie ca să devii un profesionist al O.N.G.-ului?

În general trebuie să îndeplineşti o serie de cerinţe tehnice: dacă te ocupi de un program de instruire, sau de informare şi mediatizare, trebuie să ai experienţă în domeniu. Oricum, îţi trebuie *creativitate* – organizaţiile non-guvernamentale fac lucruri care nu s-au mai făcut pînă acum, sînt pioniere. De asemenea, trebuie *să poţi să te dedici* unei cauze de interes mai general, şi să poţi să probezi, prin efortul pe care-l faci la „locul de muncă“, că ai un *ataşament* pentru acesta. Efortul acesta poate însemna ore suplimentare, colaborare cu colegii pe probleme care nu te privesc neapărat. E nevoie de asemenea de *un grad mai mare de asumare a responsabilităţii*, pentru ceea ce se întîmplă în organizaţie şi în lume, în general. Trebuie *să-ţi pese* de ceea ce se petrece în jurul tău.

Nu înseamnă că toţi cei care lucrează în organizaţii nonguvernamentale dau dovadă de toate aceste calităţi. Se poate întîmpla să primeze calificările tehnice, şi nu celelalte, în alegerea unui candidat la un anumit post.

Cum evoluează o persoană angajată într-o organizaţie non-guvernamentală?

Într-o organizaţie non-guvernamentală, promovarea se poate face mult mai rapid şi informal. Contează rezultatele pe care le ai şi calităţile pe care le dovedeşti. Se poate vorbi de o *meritocraţie* mai mult decît în alte instituţii (poate doar asemănătoare cu sectorul privat de afaceri).

Uneori, pe parcurs poţi să ai o idee nouă, care nu-şi găseşte locul în organizaţia respectivă. Îţi identifici *o misiune personală*, şi-ţi propui să dai totul într-o organizaţie pe care ţi-o creezi tu. Sînt destule exemple de persoane care au urmat această cale şi de organizaţii iniţiate astfel.

Există o statistică în privinţa angajaţilor în O.N.G.-uri?

În organizaţiile non-guvernamentale lucrează în jur de paisprezece mii de oameni pe ţară, conform datelor Comisiei naţionale de statistică care, din păcate, nu are un sistem pus la punct pentru organizaţiile non-guvernamentale. FDSC prelucrează în prezent un set de date colectate în 1996. Rezultatele vor fi disponibile în curînd.

Cariera în O.N.G-uri este deja consacrată?

Se poate vorbi de o carieră consacrată în O.N.G.-uri. Este, de exemplu, o carieră foarte des aleasă de absolvenţii de asistenţă socială şi ştiinţe sociale – ca alternativă faţă de instituţiile publice. Chiar institutele de învăţămînt superior asigură specializări în managementul organizaţiilor non profit. Există, de asemenea, persoane care lucrează de ani de zile în organizaţiile non-guvernamentale şi nu au plecat. Există şi persoane care au lucrat în organizaţii non-guvernamentale şi apoi au migrat către partide şi administraţie. Acest lucru dovedeşte că în sectorul non-guvernamental se cîştigă nişte competenţe ce pot fi folositoare celorlalte sectoare.

Care este maximum la care poţi ajunge într-o astfel de carieră?

Maximum la care poţi ajunge este să ai reuşite personale într-un O.N.G. De pildă, Fundaţia Estuar se ocupă de oameni cu probleme de sănătate mintală: ei îi scot pe aceşti oameni din instituţii, le creează condiţii de viaţă normală – o casă pe care ei s-o administreze. Un om salvat prin acest nou serviciu social este o reuşită ce poate fi echivalentă cu reuşita unui ministru al Muncii şi Protecţiei Sociale. **(I.P.)**

ÎN PUBLICITATE

„La mine, un debutant ia un salariu cît un profesor universitar“

– interviu cu Mihai VÂRTOSU, general manager, *Grey Advertising, Bucureşti –*

Reporter: Aţi fost creativ sau administrativ?

Mihai Vârtosu: Eu am un parcurs biografic contradictoriu, aş zice chiar controversat. Am terminat şef de promoţie la Facultatea de electronică şi telecomunicaţii, am lucrat un an de zile la Fabrica de calculatoare, care începuse cu calculatoarele Iris, şi am lucrat, după asta, ca asistent universitar la Facultatea absolvită, în domeniul electronicii aplicate. Am încercat să-mi fac un drum în domeniul ăsta, al învăţămîntului, al ştiinţei, şi mi-am dat doctoratul în '83, cu o teză numită *Extragerea de informaţii din imagini cu perturbaţii*. Dar, între timp, a intervenit un prim punct de fractură în biografia mea. Am fost selecţionat şi trimis funcţionar internaţional, e drept că la Praga, în Uniunea Internaţională a Studenţilor, care are o conotaţie negativă, deoarece acolo, în anii '50, a lucrat şi Ion Iliescu.

Aţi lucrat cu agentura...

Printre diversele agenturi şi se vedea că sînt agenturi. Lucram între agenturi şi nu cu agenturi. Am revenit din '86 în ţară şi am lucrat pînă în '92 la Facultate.

Şi, hop, în publicitate. Cum aţi ajuns?

Anii '91-'92 m-au prins într-o situaţie financiară cam proastă. Am răspuns prin chestionar considerînd că sînt pregătit pentru acest domeniu. Să fim clari. Nu puteam să mă apuc de calculatoare, fiindcă n-aveam capital material, or în publicitate e suficient să ai un capital intelectual. Şi am început în aşa fel încît eu eram agenţia. O secretară am primit după trei luni, şi un *account* executiv după alte trei luni şi un *media planner*, după alte trei luni. Eram *general manager*-ul reprezentanţei Grey. Ajunsesem aici după un lung şir de chestionări în privinţa cunoaşterii media româneşti, ceea ce pentru mine nu era aşa o problemă: toate televiziunile folosesc electronica şi au un departament tehnic. Vroiau să vadă cît de bine ştiu limbi străine şi cît de dornic sînt să fac ceva.

Asta e vocaţia dvs.?

Nu ştiu dacă-i o vocaţie. Ştiţi, am citit în '73 un articol, în care un canadian spunea că e nevoie de o înnoire ocupaţională, pentru a-ţi menţine un anume nivel al intelectului, la 5-7 ani şi, din punctul meu de vedere, am încercat acest experiment.

Şi n-aţi avut vreo frustrare că nu v-aţi găsit vocaţia?

N-am regrete că nu-i ăsta locul meu. N-am avut nici o clipă tendinţa de a părăsi domeniul. Am regrete de genul că nu mă mai duc să ţin un curs la facultate, că nu mai sînt într-un colocviu internaţional, unde puteam să mă exprim, să vorbesc.

Pe ce nivel se află, ca domeniu, publicitatea faţă de cariera universitară? Nivel inferior?

În orice caz, nu e un domeniu care să-ţi permită perioade lungi de reflecţie, ceea ce e apanajul elitelor. Elitele sînt invitate la reflecţie, decantări şi sublimări, după lungi frămîntări privind probleme majore. Aici e un domeniu util, al serviciilor, asta-i filosofia oricărei companii de publicitate.

Nu vreţi şi dvs. o carieră? Cu asigurările sociale sigur plătite, cu o pensie conturată...

Dar nu am vrut să am o carieră, în sensul acesta. Am avut aspiraţia, cînd eram mic, să fiu scriitor. citeam şi-mi ziceam de ce n-aş fi şi eu precum cei care scriu cărţile. Dar viaţa îţi arată chiar ea ce-i atrăgător şi am mers dus de instinctul de a cunoaşte lucruri noi. Nu de pensie e vorba, ci de bagajul intelectual cu care rămîi. Cariera e una, pensia e alta. Dar trecerea din domeniul învăţămîntului în cel al publicităţii marchează şi o creştere clară a veniturilor. La mine, un debutant ia un salariu cît un profesor universitar. N-am ce face, astea sînt contradicţiile sociale. Nu cred că trebuie să punem semnul egal între carieră şi viaţă. Pot să trăiesc o viaţă nu pentru a-mi construi o carieră. E normal să-l laşi pe om să-şi găsească valenţele şi să-şi găsească locul potrivit cu aceste valenţe. Noi am trăit într-un sistem, fiecare cu tunelul lui, dar ştiam că viaţa e o căutare permanentă, cu o întoarcere şi o re-vizitare a locurilor intelectuale, de frămîntări. Eu sînt foarte curios. Vreau să ştiu ce e-n spatele unui lucru, nu mă mulţumesc cu simboluri, cu explicaţii de suprafaţă.

Există o teorie privind avansarea în social: cu cît urci cu atît îţi depăşeşti competenţa. Cum vă promovaţi oamenii, dvs. fiind în vîrful piramidei?

Teoria se aplică în orice organizaţie vie, cu dinamica ei, în care e vizibil că nişte oameni care au putere de muncă, voinţă, calităţi şi, aş mai adăuga, inspiraţie, reuşesc să răzbească, ăsta-i termenul românesc. Răzbesc învingînd o rezistenţă pe care o opun în general mediile în care evoluează, alteori răzbesc ajutaţi de organizaţie. Eu asta încerc să fac aici. Să nu construiesc o structură piramidală. Talentului unui debutant căruia abia i s-a uscat cerneala pe diplomă nu vreau să las structurile birocratice să-i pună capăt. Am separat aşadar în firmă tot ce înseamnă creaţie, iniţiativă de aspectul raporturilor formale. Sînt oameni meniţi să genereze idei, dar pe care, dacă-i rogi să-ţi numească producţia de postere, abandonează. Pe ei nu-i interesează ce face culegătorul de castane, din spate.

Dar dacă un culegător de castane are un salariu dublu decît al generatorului de idei, ultimul tinde să meargă în contra curentului.

E o problema de opţiune personală. Pentru mine, agenţia e o reproducere în mic a ceea ce am văzut în viaţă. Am fost întotdeauna lîngă şefi dar niciodată şef. Am dus geanta profesorului, hîrtiile şefului de delegaţie. Omul din eşalonul doi, expert în problemă. La început, în agenţie, eram şi şeful şi expertul, dar pe măsură ce organizaţia s-a complicat şi a trebuit să reglez eu raporturile, m-am gîndit de multe ori că eu lucrez cu nişte experţi cărora trebuie să le dau culoar de alergare, pe care să sprinteze şi să-şi valorifice calităţile. Eu sînt mîndru de două lucruri cu agenţia asta: n-am pierdut nici un client şi nici un *brand*, nici o stea de primă mînă a publicităţii.

Dvs. ştiţi mai mult decît subordonaţii?

La noi importul informaţiei se face la nivel corespunzător. Ei ştiu mai multe, eu urmăresc doar fluxul informaţional, dar nu sînt un întrerupător, de genul *on/off*. Sînt doar un supervizor ca să mă asigur că firma comunică cu cine, ce şi cînd trebuie. De ce? Dacă eu mi-aş propune să recepţionez fiece corespondenţă, fiecare telefon, să mă întîlnesc cu toţi cei 15 clienţi cu treburi să trăiesc cel puţin 10 vieţi paralele. De asta ai nevoie de oameni de linia întîi, care să recepţioneze informaţiile. Ei ştiu despre fiecare client mai mult decît ştiu eu. Stilul meu de muncă îl impun în disciplina cu clienţii. Oamenii mei înfloresc în relaţia cu clientul. Ei îl cultivă şi îl cunosc.

Şi apoi vi-l fură.

Dacă clientul îi permite. Doar că relaţia dintre firme nu-i permite. Noi lucrăm de la multinaţională la multinaţională. Eu lucrez cu aceiaşi clienţi cu care lucrează Grey din Varşovia sau Düseldorf. În plus, eu îl plimb pe client prin agenţie şi îi explic că *account* executiv-ul nu e steaua lui tutelară, e doar o interfaţă între el şi agenţie. Îi arăt directorul media, directorul creativilor şi-i explic ce aşteaptă de la fiecare. Aşa e cinstit.

Vă enervaţi?

Da, des. Şi mă manifest prin posomoreală, prin replici tăioase, şi mă apuc mai straşnic de muncă.

Caracterul dvs. de acum a fost construit datorită finanţei americane a firmei nemţeşti?

Nu, nu, caracterul meu era la fel şi pe un salariu mic. De la străini am învăţat însă destule. Noi, românii, nu sîntem deţinătorii tuturor adevărurilor universale. Ideea e să fii permeabil, să înţelegi ce e-n cazul altora. Nişte oameni au avut curajul să ne lase să adaptăm modelul lor în România şi nu cred că au regretat, sau că România a avut de pierdut.

Aţi făcut vreo greşeală?

Multe, ele vin din anticipare. Managerul nu lucrează cu prezentul, ci cu o proiecţie pe care o are în minte în legătură cu ce va fi. În mine trăieşte acest model şi e nevoie să o iau înainte. Cine putea să prevadă că lupta atroce din TVR va împroşca şi agenţiile de publicitate. A durat atît de mult bătaia asta, tip îmbrînceală pe culoarele liceului, între televiziunea cu publicitate şi cea fără, încît agenţiilor le este afectată imaginea.

Aveţi slăbiciuni?

Da, multe. Prima slăbiciune este pentru modelul pe care mi l-am propus, un model de viaţă pe care încerc să-l promovez printre cei din jur şi, de cîte ori fac rabaturi de la acest model, sînt foarte supărat. Încerc să fiu eu cel punctual, pentru a le arăta celorlalţi să fie punctuali, încerc eu să fiu dinamic în relaţiile cu ei. E o pradă zilnică. Sînt poate prea îndrăgostit de propriul meu model, pe care mi l-am propus cînd am intrat în pantofii ăştia de *general manager*.

A consemnat
Eugen ISTODOR

Z. ORNEA

„Sunt omul muncii mele“

Titu Maiorescu este propria sa creaţie sau, cum spun anglo-saxonii, un *self made man*. Născut în februarie 1840 în Craiova, este fiul unui cărturar ardelean care, în 1836, a trecut munţii pentru a aduce, în Ţara Românească, lumina cărţii. Tatăl său, fiu de ţăran, ridicat, şi el, prin efort propriu, s-a îngrijit să procure fiului burse pentru a-l da la şcoli bune. Destinul a fost înţelegător cu cel care va deveni marele critic literar, pentru că, în 1851, Ioan Maiorescu, stabilit pentru cîţiva ani la Viena, îl înscrie pe Titu la cel mai bun liceu din imperiu şi unul dintre cele mai strălucite din Europa, vestita Academie Thereziană. Copilul a învins repede dificultatea precarei cunoştinţe a limbii germane şi, treptat, e remarcat drept cel mai bun elev pe şcoală, încît, în 1858, cînd a absolvit-o, fusese declarat primul în promoţia sa. Declaraţia sa, în primii ani de şcoală, „lasă, voi arăta eu măgarilor de vienezi ce e un român“ se împlinise din plin. Ceea ce impresionează în jurnalul său din vremea Therezianumului (jurnalul l-a ţinut, de fapt, pînă în 1917, cu două săptămîni înainte de a muri) e că şi-a proiectat efectiv devenirea. Avea un program înfricoşător de studiu, cu lecturi, învăţare de limbi străine, pe zile, săptămîni şi luni, pe care l-a respectat cu străşnicie. Se poate, negreşit, spune că temeiul formaţiei sale intelectuale extraordinare aici, la Therezianum, s-a clădit. Tot ceea ce a urmat, în timpul pripitei sale studenţii berlineze şi pariziene, a venit bine, dar pe temeliile puse la Viena. Chiar şi doctoratul în filosofie luat în Germania, la Giessen, în chiar primul an de studenţie berlineză, se datora tot fundamentelor cultural-filosofice turnate la Viena. În fapt, Maiorescu, cel de mai tîrziu, şi-a construit definitiv armura intelectuală în perioada colegiană. Şi a ştiut, ca nimeni altul, în anii studenţiei, ce vrea să devină: profesor universitar în filosofie şi avocat, iar apoi om politic, pentru ca, împreună, să stăpînească spiritul public. Şi – cu cele două licenţe luate – asta a devenit.

Cînd, în 1862, a revenit în ţară, era o epocă aurorală. Totul era la început şi trebuia întemeiat. Aşa se întîmplă că a devenit la nici douăzeci şi trei de ani profesor universitar (la Iaşi), decan şi rector la 24 de ani. Dar steaua lui era menită să se înalţe sus de tot. Într-un mediu cultural plafonat şi într-o perioadă literară stagnantă, a întemeiat, în martie 1864, o societate literară, cu tineri cu mari însuşiri – Junimea – repede devenită, datorită lui Maiorescu, cea mai importantă societate literar-culturală nu numai din capitala Moldovei, ci din ţară şi, cu siguranţă, cea mai vestită şi fecundă din întreaga istorie a culturii şi a literaturii româneşti. Ceilalţi membri fondatori ai Junimii şi chiar unii cenaclişti erau, toţi, moştenitori de avere în moşii şi proprietăţi. Singur Maiorescu era omul propriei sale creaţii, trăind – atunci – exclusiv de pe urma lefii sale de profesor. Întruchipa, excelent, nobleţea spiritului, pe cînd ceilalţi (Carp, Th. Rosetti, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor) o aveau dobîndită pe aceea a moştenirii. Dar erau, toţi, tineri luminaţi şi au avut înţelepciunea de a recunoaşte în Maiorescu pe al lor *spiritus rector*, admiţîndu-i, în cele literare şi culturale, întîietatea, supunîndu-i-se. Lucrurile se vor modifica în planul politicii, unde chiar fondatorii Junimii au acceptat principiul privilegiului averii moştenite. Aşa se face că, la început, în 1871 Carp şi Pogor (în perspectivă Th. Rosetti) vor fi cei chemaţi la demnităţi ministeriale, Maiorescu, deşi orgolios, înţelegînd că locul său e, deocamdată pe acest plan, de rang secund. Va deveni ministru de abia în 1874, avînd parte de această demnitate publică de mai multe ori. Dar pînă tocmai pînă în 1910 va recunoaşte în P.P. Carp pe şeful său politic, deşi, în cadrele grupării politice junimiste, Maiorescu era un factor ascultat şi proeminent. Devenise, din 1871, membru al Partidului Conservator (după provenienţa lui mai logic ar fi fost să fi devenit liberal) avînd de a face cu persoane şi personalităţi, mai toţi oameni avuţi, cu moşii întinse (Gh. Gr. Cantacuzino-Nababul era, se aprecia atunci, cel mai bogat om din ţară) şi cu mari averi. Maiorescu s-a simţit mai toată viaţa stînjenit printre colegii de partid, fruntaşii Partidului Conservator, ferindu-se a nu se crede că s-ar „înghesui“ să intre, nechemat, în această castă a bogăţiei moştenite. Şi numai tîrziu, spre sfîrşitul vieţii, a scăpat de acest sindrom, cînd aristocraţia spiritului îl făcea, deplin, egalul aristocraţiei boiereşti. Altfel, deşi om din pătura mijlocie, a ştiut să apere, mai toată viaţa, programul politic şi social al Partidului Conservator, constant – şi în 1914 – potrivnic reformării structurilor sociale şi politice, apărător neclintit al intereselor privilegiate ale marilor proprietari agrari (moşierimea). Ba chiar, prin jocul combinaţiilor politice, a ajuns, în 1912, premier al unui guvern conservator concentrat, apărînd programul socio-politic al acestui partid. Dar, acum, de fapt mai de mult, ajunsese om cu stare, de pe urma unei acaparante avocaturi, aducătoare de consistente venituri. Însă, deşi om cu avere (în depuneri, acţiuni şi bonuri de tezaur), de el adunată cu infinită trudă, în comparaţie cu colegii de partid, pe poziţii fruntaşe, avuţia sa părea parcă ruşinată. Continua să fie, în comparaţie cu absolutul, un om de condiţie mijlocie, cu venituri sigure şi consistente. Dar, repet, scăpase de sindromul sărăciei şi putea privi liniştit la condiţia sa.

Iar condiţia sa era infinit superioară. Acea exclamaţie mîndră, rostită, odată, în Camera Deputaţilor, „sunt omul muncii mele“ era demnă de toată admiraţia. Prin sine, prin vocaţia extraordinarelor sale daruri intelectuale izbutise să devină, foarte repede, o mare personalitate. Bătălia pornită de el în 1867 s-a desfăşurat în planul culturii şi al literaturii. Cu mintea sa de ardelean chibzuit, i-a fost dat să despartă apele, arătînd, aproape normativ, ce este şi ce nu este poezia. Datorită criteriilor de el desenate, limpede şi cutezător, a aşezat literatura, încă, atunci, în 1867, pe fundamentele esteticului. Primatul esteticului în spaţiul literaturii, afirmat de Titu Maiorescu în 1867 şi consolidat prin studii şi eseuri, pînă prin 1889, a închipuit o cale suitoare a dezvoltării literelor româneşti în epoca modernă şi contemporană. E meritul remarcabil al lui Titu Maiorescu de a fi arătat, la vreme, calea de urmat – cale care, cu toate perioadele de metisaj care au mai fost, a despărţit suveran esteticul de toţi factorii extranei. E, să recunoaştem, în aceasta privilegiul marilor personalităţi, aduse de destin, cum spuneam, să aşeze temeliile unei literaturi. Şi tot lui Maiorescu i se datoresc fundamentele evoluţiei culturii româneşti moderne, deosebind – în planul ştiinţei şi culturii – adevărul de minciună. În studiul din 1868, **În contra direcţiei de azi în cultura română,** aflăm aceste preciziuni clarificatoare de prim ordin: „Ce este rău pentru alte popoare este rău şi pentru noi, şi frumoase şi adevărate nu pot fi decît acele scrieri care ar fi frumoase şi adevărate pentru orice popor cult“. Nu există „un naţionalism al ştiinţei, capabil de a face din eroare adevăr, dacă numai eroarea provine de la un autor român“. Criteriile universale în lumea ştiinţei trebuie aplicate riguros şi la noi. Altfel ştiinţa şi cultura românească nu pot evolua. Împotriva acestei falsificări a climatului cultural-ştiinţific se impune o atitudine militantă: „Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi şi această formă binefăcătoare a vieţii omeneşti; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, şi dacă stăruieşte în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: căci în lupta între civilizarea adevărată şi între o naţiune rezistentă se nimiceşte naţiunea, dar niciodată adevărul“. Şi îndemna, cu doi ani înainte la veghe atentă: „De la sine nu se îndreptează nimic în capetele unei generaţiuni; căci orice cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenţei libere, şi datoria de a afla adevărul şi de a combate eroarea se impune fără şovăire fiecărui om care nu se mulţumeşte cu existenţa sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă în sine, ce răsună la fericirea şi la nefericirea naţiunii din care s-a născut“. Aceste adevăruri normative, care par azi lucruri comune, au fost rostite în a doua jumătate a anilor şaizeci ai secolului trecut. Şi au fost salvatoare pentru evoluţia culturii noastre, călăuzind-o şi îndrumînd-o ca îndreptar binefăcător. E drept, a avut şi noroc din plin. Pentru că militantismul său pornit în 1867 a avut parte de privilegiul de a aduna sub steag, în cîţiva ani buni, personalităţi de prim rang, ele însile aurorale. Şi ele s-au numit Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici. Prin ele, în urma decisului gest maiorescian, Junimea a căpătat strălucire şi măreţie.

Cariera lui Titu Maiorescu, repet, este una datorată lui însuşi. Nu e numai a epocii sale, ci a întregii culturi româneşti, care a avut, în el, factorul îndrumător. Posteritatea maiorescianismului e nepieritoare. Ori de cîte ori se înghesuie în prim-plan aroganţa nonvalorilor, intoleranţa, demagogia patriotardă, xenofobia şi naţionalismul dezumanizante, minciuna tremolată, obnubilarea lucidităţii, se apelează, invariabil, la Titu Maiorescu. E un antidot care nu a dat şi nu va da niciodată greş. E mult asta? E puţin? E copleşitor.

Vintilă MIHĂILESCU
sociolog

Bună dimineaţa, profesionişti, oriunde vă veţi fi aflînd!

Tudor Octavian scria într-una dintre pastilele sale cotidiene despre românii din America şi modul lor de a-şi oferi serviciile. „Ce ştiţi să faceţi?“ – este întrebat românul nostru. **„Orice!“** – răspunde el, plin de solicitudine. **„Interesant. În acest caz însă nu avem nevoie de Dumneavoastră. Vă mulţumim“.** Şi interviul se opreşte aici.

Un specialist (sau profesionist) este o persoană care la 99% dintre întrebările care i se pun răspunde firesc şi necomplexat „nu ştiu“; la 1% dintre ele însă, poţi fi sigur în proporţie de 99% că ceea ce va spune este absolut precis şi adevărat.

Un carierist nu este neapărat slab profesional. Dimpotrivă, de regulă el ştie foarte multe. Valoarea după care se ghidează nu este însă adevărul, ci utilul. Ceea ce vizează nu este atît un loc în profesie, cît unul în societate. Scena pe care se desfăşoară este cea publică mai degrabă decît cea academică, titlurile sau recunoaşterea profesională pe care le poate avea fiind convertite imediat în capital simbolic. În consecinţă, el va avea un răspuns spontan şi la fel de necomplexat la 99% din întrebările ce i se vor pune, dacă acest lucru este util.

Din acest punct de vedere, valurile tranziţiei au produs o ruptură între profesie şi carieră. După claustrarea comunistă, cei mai mulţi dintre noi am ieşit, cu mic cu mare, pe scena socială, oferindu-ne competenţele pentru binele public. Şi cum aceste competenţe nu avuseseră ocazia să fie măsurate într-o competiţie reală anterioară, ele erau nemăsurate. La chemarea naţiei: **„ce ştii să faci?“**, am răspuns în cor: **„orice!“**.

„Principiul lui Peter“ susţine, la maniera lui Murphy, că orice individ tinde să-şi atingă nivelul de incompetenţă: muncitorul calificat vrea să devină maistru, maistrul inginer, iar acesta director. Deviza bătrînească despre **„omul potrivit la locul potrivit“** este uitată pentru o ascensiune frenetică spre un nivel social în care competenţele noastre profesionale reale nu mai sunt cele de care este nevoie şi devenim, de fapt, incompetenţi. În cazul nostru însă, incompetenţa este atinsă nu prin mobilitate pe verticală, ci prin dispersie pe orizontală. Astfel au apărut cei 15.000 de specialişti ai guvernului, astfel s-a convertit profesionalismul presei în cariere jurnalistice fulminante şi tot astfel elitele intelectuale joacă rol de Mafalda în orice problemă a societăţii noastre în tranziţie. Şi pentru că îmi zumzăie în urechi prea multe exemple, voi face un exerciţiu de onestitate şi voi da unul singur, oricît de neînsemnat ar fi el: propria mea persoană.

Nu ştiu prea bine cum s-a făcut, dar în decurs de o lună am avut mai multe apariţii publice la televiziune, radio şi în presă. Într-un caz era vorba despre fenomenele paranormale, în altul despre viaţa la bloc, într-un al treilea despre soarta agriculturii – şi lista se continuă. Într-o dimineaţă, exasperată, soţia mea m-a întrebat: **„Astăzi apari la sfaturi pentru gospodine?“** Am lăsat ochii în jos şi m-am potolit, periclitîndu-mi astfel cariera care tocmai începuse să se înfiripe...

Acest divorţ între profesie şi carieră şi sacrificarea primeia de dragul celeilalte este un fenomen social, mai degrabă decît psihologic. El corespunde unei reale presiuni sociale care valorizează prezenţa publică în detrimentul lucrului bine făcut în relativa obscuritate a profesiei. O persoană înjurată de mai toţi este mult mai importantă decît cea apreciată doar de unii.

Faptul este explicabil în condiţiile lipsei acute de profesionişti. În această sărăcie fundamentală a ţării care este sărăcia de resurse umane, orice competenţă se umflă aproape firesc ca o gogoaşă. În ţara orbilor, orice chior are toate şansele să devină rege. Problema apare însă cînd acesta se crede clarvăzător! Fapt care se întîmplă cu o frecvenţă alarmantă şi, într-un fel, explicabilă şi ea: atîta timp cît nu se formează o „piaţă a profesiilor“, care să propună şi să impună lucrul bine făcut ca valoare necesară şi suficientă, „piaţa carierelor“ va absorbi şi va perverti toate energiile şi toate talentele. La nivelul tinerei generaţii, nici un student nu mai întreabă acum **„ce este sociologia?“**, de pildă, ci **„la ce-mi foloseşte?“** (despre **„cu ce sînt eu de folos sociologiei?“** nici nu poate fi vorba!). Ar mai fi de adăugat o ultimă componentă acestui fenomen al **„carierei“**. Opţiunea pentru carieră, făcută, de regulă – sincer sau oportunist – cu vocaţie de salvator al naţiei, angajează individul într-o competiţie publică în care nu va cîştiga niciodată atîta recunoaştere şi recunoştinţă pe cît a crezut că merită efortul său. Oricît de **„sus“** ar ajunge, omul de carieră, în sensul de faţă al cuvîntului, va fi astfel un frustrat. Şi frustrat fiind, el va tinde să se răzbune pe lumea care nu-l merită. Tot mai frecvent şi cu tot mai multă vehemenţă, el va încerca să demonstreze că el şi doar el are dreptate sau măcar că toţi ceilalţi sînt proşti şi ingraţi. Competenţele sale reale vor fi mobilizate în tot mai mare măsură de războaie personale în care adevărul se dizolvă treptat în simple opinii, iar acestea sînt ridicate la rangul de **„cauze nobile“**.

Şi pentru că toate acestea trebuiau să aibă un nume, le vom spune „complexul .....“ (completaţi Dumneavoastră cu primul nume care vă vine în minte).

Pete şi dileme pe marginea „Timpului Rugului Aprins“

Apariţia, acum mai bine de un an, a cărţii părintelui André Scrima despre *„Timpul Rugului Aprins“* a fost unanim salutată ca un eveniment cultural şi spiritual. Publicul şi presa au primit volumul cu entuziasm şi se părea că această receptare în registrul superlativului întruneşte consensul general. Recent însă, un fapt minor vine să infirme această impresie. Salutînd publicarea în ţară a amintirilor părintelui Roman Braga pe tema „Rugului Aprins“ – o evocare nostalgică scrisă cu onorabila intenţie pedagogică de a demonstra patriotismul şi credinţa elitelor intelectuale de altădată –, un „cronicar ortodox“ de la o revista săptămînală bucureşteană al cărei titlu revendică o anume moştenire interbelică, foloseşte acest prilej pentru a se lansa într-o serie de aprecieri ţîfnoase, la limita injuriei, cu privire la persoana, opera şi cartea părintelui Scrima pe aceeaşi temă. Nu-mi propun să supralicitez un incident penibil, polemizînd inutil, pentru că nu cred ca părintele André Scrima are nevoie de avocat. Valoarea lor intrinsecă vorbeşte, cred, de la sine. Enormitatea opiniei cronicarului este pentru orice cititor de bun-simţ mai mult decît evidentă.

Poate că acest fapt mărunt şi dezagreabil în sine n-ar merita atenţie dacă n-ar fi simptomatic pentru o anumită polarizare a orientărilor culturale şi spirituale din comunitatea românească. Aceasta nu face decît să prelungească o fractură mai veche, de origine interbelică, o „bifurcaţie – pertinent semnalată de altfel în cartea cu pricina de părintele André Scrima însuşi – între un tradiţionalism etno-cultural, zgomotos şi pontifiant, pînă la urmă eşuat în echivocul naţionalismelor politice, pe de-o parte; aproape inaparent, de cealaltă parte, îşi făcea loc presimţirea tradiţiei ortodoxe, trăită în credinţă şi deschisă totodată universalităţii culturii“ (p. 135). Distincţia e foarte importantă pentru că e vorba de o fractură nu între citadin-rural, occidental-oriental, catolic-ortodox (de tipul celei lovinesciene relansate în termeni noi de un A. Marino), ci de o disjuncţie în chiar interiorul Ortodoxiei româneşti între linia impermeabilă faţă de valorile intelectuale, închisă într-un tradiţionalism repetitiv şi steril, care, paradoxal, trădează tocmai Tradiţia vie autentică ortodoxă, şi linia care asumă Tradiţia într-un orizont deschis spre toate zările spiritului. Prolifică şi intelectual şi spiritual, această linie a reunit aproape spontan în jurul Antim-ului elita culturală românească a anilor ‘40, precum şi o serie de personalităţi în formare, de cele mai diferite formaţii şi cu diverse înzestrări intelectuale. Aşa cum reiese limpede din lectura celor cîtorva mărturii publicate pînă acum de martori direcţi, fiecare a avut propria sa imagine despre „Rugul Aprins“. Unii au văzut în el un cerc literar, alţii o mişcare mistică, dar nici o măturie nu a încercat o lectură a semnificaţiilor, mai toată lumea cantonîndu-se în sfera documentarului, memorialisticii ori anecdoticului.

Fenomenul „Rugul Aprins“ a fost însă şi momentul unei extraordinare întîlniri a intelectualului modern cu marea tradiţie ortodoxă, iar istoria acestei întîlniri exemplare face substanţa cărţii părintelui Scrima. Martor privilegiat al fenomenului, avînd certe afinităţi spirituale cu mentorul mişcării, scriitorul Sandu Tudor, devenit ieroschimonahul Agaton, şi animat de aceeaşi pasiune „a căutării sub şi peste evidenţe, a ceea ce aşteaptă ascuns să iasă la lumină“ (p. 119), părintele André Scrima ne oferă în cartea sa altceva decît o simplă evocare memorialistică, şi anume „partea de invizibil din ceea ce e văzut“. Cu alte cuvinte, o fascinantă biografie interioară a fenomenului, în care lucrurile, evenimentele, cuvintele au sensuri adînci ce se prelungesc dincolo de fenomenalitatea lor epidermică, devin epifanice într-o hermeneutică ce ştie să regăsească perspective de adîncime, reverberaţiile locale şi deschiderile universale.

Nu întîmplător, în arhitectura cărţii, evocarea propriuzisă a „timpului Rugului Aprins“, este precedată de „Scrisoarea părintelui Ioan cel Străin“ însoţită de o extraordinară „Lectură hermeneutică a scrisorii“, ordine ce voia să semnaleze deja preeminenţa „sensului“ asupra „evenimentului“, a istoriei ascunse asupra celei exterioare, a spiritului atemporal asupra istoriei evenimenţiale (ceea ce ar impune o reflecţie şi asupra condiţiei dilematice a istoriei Bisericii care trebuind să fie o istorie a Duhului eşuează într-o colecţie de biografii lumeşti ale clerului şi de epopei romantice ale naţiunilor). Lectura hermeneutică este apoi o ilustrare a modului în care grupul „citea“ Tradiţia cu firescul actului de cultură şi al fiorului spiritual îngemănat. Astfel, în lectura părintelui André Scrima un text de cea mai pură factură tradiţională şi care la prima vedere nu pare a avea nimic extraordinar, dobîndeşte profunzimi ameţitoare rezultate din jocul asocierilor intelectuale, din proiectarea într-un vast orizont intercultural şi inter-religios universal. Aşadar, Tradiţia îşi relevă întreaga bogăţie nu prin izolarea ei, artificială şi fetişizantă, de cultură, aşa cum încearcă un anume tradiţionalim pe cît de impotent, pe atît de strident, ci dimpotrivă, tocmai prin confruntarea cu aceasta. Cartea părintelui André Scrima este aşadar, o exemplificare a felului în care grupul a trăit şi regîndit categoriile experienţei duhovniceşti, redefinindu-le congenial cu cea mai autentică tradiţie ortodoxă şi totodată profund modemă cu o deschidere în care nimic din ceea ce aparţine adierii şi libertăţii Duhului nu este străin, fie că e vorba de Coran sau Kabbala, de Mallarmé sau Nietzsche, de Dante sau Heidegger.

De aceeaşi strategie hermeneutică a căutării sensului ascuns a „părţii de invizibil“ ţine, şi scriitura părintelui André Scrima. La antipozii discursului modern bazat pe pragmatismul comunicării eficiente, fraza sa barocă, meandrele discursului său ce refuză univocitatea se constitute în tot atîtea strategii de amînare a sensului imediat. Asemenea stilului compact, de melc înfăşurat al cîtorva mari Părinţi greci, textul părintelui Scrima impune (asemeni textelor vechi medievala *ruminatio*) relectura, revenirea asupra lui într-o progresie a lecturii ce desfide linearitatea, tinzînd spre recuperarea unei circularităţi originare.

Prin rafinamentul intelectual şi incandescenţa spirituală, părintele André Scrima este într-un fel ultimul reprezentant autorizat al „grupului“ şi al acelei linii de elită în Ortodoxia românească rezultate din „bifurcaţia“ interbelică. Dar, în timp ce linia etno-tradiţionalistă şi-a îngroşat tot mai mult rîndurile devenind tot mai numeroasă şi tot mai surdă şi opacă la valorile intelectuale, aripa rafinată şi elegantă a intelectualilor ortodocşi, atît de numeroşi odinioară la Antim, s-a subţiat tot mai mult şi nu este o întîmplare faptul că ea se reconstitute acum în jurul făpturii delicate şi gracile a părintelui Scrima şi se revendică din inspiraţia generoasă a „Rugului Aprins“. Grav este că cea dintîi, identificînd cu orice preţ pretinse „pete“ în *„Timpul Rugului Aprins“* îi întoarce spatele celei de-a doua cu un fel de ţîfnă autosuficientă, în care se recunoaşte tot resentimentul celui ce nu poate intra la ospăţul spiritual pentru că nu are haina de nuntă. Mult mai grav mi se pare faptul că, în căutare de stindarde şi operînd cu o logică maniheică, reprezentanţii acestui tradiţionalism autohtonist încearcă confiscarea idolatră a părintelui Dumitru Stăniloae (folosind drept pretext pentru aceasta unele delimitări intelectuale sobre şi perfect legitime ale părintelui Scrima, p. 146-147). Nutrind o afecţiune muzeală faţă de idiosincrasiile biografice ale personajului istoric Stăniloae şi exacerbînd hagiografic nu deschiderile sale teologice ci nostalgiile rurale ale unui „gîndirism“ anacronic şi *parti-pris*-urile politice şi culturale ale unei epoci interbelice abuziv canonizate, aceştia încearcă printr-un disperat recurs la autoritate să le contrapună polemic modelului deschis, universalist întruchipat de părintele André Scrima. Se uită astfel cu vinovată maliţie că spaţiul generos al Tradiţiei exclude fixaţia monomaniacală, reclamă dialogul şi, deci, presupune alteritatea, diferenţele, dilemele, accentele diferite, pe care le conjugă contrapunctic, simfonic, şi nu le exacerbează concurenţial, polemic şi, în cele din urmă, sectar.

Într-o lume plină de autori obsedaţi pînă la nevroză de autopromovare şi autoafirmare (uneori chiar în numele Tradiţiei, nescrise prin excelenţă) modestia unei persoane de talia părintelui André Scrima ce îşi tratează cu perfectă detaşare spirituală şi în cel mai autentic spirit al Tradiţiei aventura xeniteică a existenţei şi propria operă e greu de înţeles şi chiar răstălmăcită. Dar poate că viitorul nu prea îndepărtat ne va rezerva surprize plăcute şi în această privinţă.

Ioan I. ICĂ jr.

Angelologie şi naţionalism

Dacă problema naţionalismului reprezintă o actualitate, dimpotrivă, angelologia nu este o temă de actualitate. Pentru secolul nostru, naţionalismul se întemeiază în măsura în care credem sau nu într-un *gen de realitate* deosebit de acela al indivizilor, suprapus lor, care îi uneşte sub un aspect sau un altul. Cu cît credem mai naiv în aceste genuri de realităţi, cu atît miturile sufletului naţional şi ale istoriei legendare se prezintă mai impunătoare. Pentru secolul al XIII-lea, angelologia revenea la înţelegerea unor ierarhii ale fiinţei, anume a unui spaţiu generic pur, care, paradoxal, avea o existenţă personală (iar încurcătura cuvintelor noastre este mare cînd spunem că îngerii, realităţi inteligibile pure, sînt persoane, dar persoana se regăseşte totuşi prin înlăturarea tuturor genericităţilor), adică un *gen de realitate* care este mai pur decît cel întruchipat în materie, pe care îl putem percepe prin imaginalitate – după expresia lui H. Corbin – dar a cărui natură veghează peste realităţile acestei lumi.

Îngerii par a fi nişte funcţii corespondente cu cele prezente în această lume, astfel încît, departe de a fi nişte mediatori de neînlăturat, Dumnezeu poate totuşi cuprinde această lume şi prin îngeri. Şi, cum în această lume există oameni care sînt cuprinşi în neamuri, este firesc să existe îngeri păzitori ai oamenilor şi, într-un fel, ai neamurilor. Dar oare în acelaşi fel? Cheia problemei noastre este, fără îndoială, *aici*: dacă există îngeri ai neamurilor în acelaşi fel ca şi îngerii păzitori ai oamenilor, atunci neamurile au şi ele existenţa lor, ca şi oamenii, şi ar trebui să aibă şi ele un „suflet“.

Dar înainte de a încerca să rostim un răspuns, să ne întoarcem la problema naţionalismului: ideea unui *Volkgeist*, oarecum dispreţuită azi deja în mediile lipsite de exaltare, – vezi, de pildă, excelenta carte a lui Alain Finkielkraut, *Înfrîngerea gîndirii*, Ed. Humanitas, 1992 –, a reuşit să facă de la Rousseau încoace mult rău, chiar dacă are o descendenţă nobilă. Să examinăm care ar putea fi această descendenţă şi cum s-a putut deturna în imaginea nebuloasă a unui spirit colectiv care poate media o bună întîlnire cu cele de sus.

Am spus că atît angelologia, în măsura în care există îngeri ai neamurilor, cît şi naţionalismul, ne vorbesc, între altele, despre un gen de realitate ne-material care păzeşte şi determină existenţa unui grup. Pe de altă parte, există interferenţa cu o altă tradiţie, care ne vorbeşte despre un duh al *locului*, a cărui existenţă determină manierele de a fi ale *localnicului*. Este foarte probabil ca suprapunerea dintre îngerii neamurilor şi duhul locului să fie de inspiraţie păgînă. Îngerii lui Dumnezeu reprezintă „spaţii“ intermediare între noi şi Dumnezeu, fără a avea acest rol în mod exclusiv şi fără a fi „împroprietăriţi“ pe pămînt.

Vom avea de avansat un grup de trei teze:

1. Avînd o bază comună, credinţa în îngeri şi naţionalismul sînt raportări la un tip de realitate similar, mai clar sau mai puţin clar înţeles, ele corespunzînd unui spaţiu sacru şi, respectiv, unuia profan.

2. Naţionalismul substituie angelologia, reprezentînd o descendenţă ignobilă a ei, care pierde pe drumul ei istoric semnificaţiile esenţiale ale angelologiei şi conduce la un *esenţialism* (după vorba zburată în bătaia săgeţii) de factură rea şi capabilă să producă violenţă în numele unui idealism provincial rămas orb.

3. Naţionalismul cultivă latura topologică a angelologiei, adică a duhurilor locale care ne pot apărea uneori drept îngeri. Isus Cristos însă, se adresează persoanei întîi şi, poate, în alt chip, neamului. Este foarte important aşadar faptul că oamenii sînt persoane, îngerii sînt persoane, dar neamurile nu sînt persoane, aşa cum descendenţa angelologică a naţionalismului ne-ar putea induce, la o privire tulbure, în eroare. Naţionalismul, neînţelegîndu-şi propria descendenţă, practicat în maniera duhurilor locale, a sufletelor naţionale, a sfinţilor care, totuşi, „ucideau fără giudeţ“, cum spune cronicarul, este un păgînism.

În privinţa primei susţineri, ea ni se pare firească întrucît atît naţionalismul cît şi credinţa în îngerii unui grup (neam) corespund aceleiaşi intime întrebări: cum se face să sîntem diferiţi dar totuşi ceva ne ţine cel mai adesea prin limbă, la un loc? Ce reprezintă această unitate? Ce este locul? Pericolul acestor interogaţii este analogia cu propria persoană. Dacă această unitate a locului există, aceasta încă nu înseamnă că ea este ceva anume.

Apoi, naţionalismul concepe tacit neamul ca pe o persoană (lucru neîntîmplat în angelologie) şi revoluţiile din veacul trecut vor fi însoţite de tablouri ale îngerilor care conduc sau reprezintă poporul înarmat sau rupîndu-şi „lanţurile“. Aşa, naţionalismul deturnează angelologia spre violenţă în numele unui ideal lipsit de transcendenţă şi, în fond, secularizat.

Trebuie atunci să răspundem unei întrebări care poate lămuri confuzia persoană-neam: ce gen de realitate reprezintă, pentru puterea noastră de înţelegere, acea realitate supraordonată despre care spunem că există, dar nu este ceva determinat?În privinţa angelologiei, problema revine la a ne întreba dacă îngerul este ceva generic sau este o persoană. Este însă firesc să nu putem răspunde întrebării, deoarece într-un fel ştim că sînt persoane, în altul ei se prezintă ca simple funcţii. Reprezintă, poate, un loc de întîlnire între funcţie şi persoană pe care omul nu îl poate realiza.

În privinţa naţionalismului, lucrurile sînt cu mult mai clare: aici întîlnim o *confuzie între subiect şi predicat* (sau, după cum o explică mult mai bine Frege, între concept şi obiect). Subiectul **este**, predicatul **este**, dar numai subiectul este **ceva**, în vreme ce predicatul **este** în măsura în care spune ceva despre altceva. Persoana este un subiect, neamul este un predicat. Un om anumit este subiect, un român anumit este un predicat, chiar dacă ne apare, iluzoriu, ca un subiect. Naţionalismul face această confuzie deoarece schimbă planurile: dacă în lumea angelologiei suprapunerea era cu putinţă deoarece era vorba despre îngeri, în lumea naţionalismului procedeul devine o gafă provincială. Nu mă pot pune între Dumnezeu şi neamul meu deoarece neamul meu este un predicat iar Dumnezeu este persoană.

Alexander BAUMGARTEN

Jurnal de călătorie

Turci fumînd din narghilele la cafeneaua de lîngă moscheea din Bergama

din Bergama, odată Pergamon, 20 august '97

Chiar azi dimineaţă am fost la *Hala Roşie*, iniţial construcţie elenistică din cărămidă roşie – cu ziduri colosale, decorate odată cu marmură şi zeităţi egiptene. Ne-am împrietenit cu un turc aproape de poveste, chiar foarte aproape; îl cheamă Ali – a cumpărat o casă veche grecească cu pivniţe şi ziduri antice, nu foarte mare. Vrea la anu' să deschidă o cafenea terribilă. O restaurează cu un prieten, Abdulah – curd de origine – şi care a lucrat 35 de ani pe cele mai vestite şantiere arheologice din Turcia. L-am cunoscut pe Abdulah, un om foarte tăcut şi modest – care ştie ca-n palmă fiecare piatră, coloană, templu. Acum lucrează pe cont propriu fel de fel de construcţii şi restaurări în Pergamon şi împrejurimi.

Ali a lăsat deocamdată doar faţada neatinsă. Casa lui e de fapt o curte interioară, împrejmuită de zidurile caselor vecine. Într-un colţ de zid e încastrat un fragment de coloană din marmură foarte albă – de la templul lui Dionyssos cu inscripţii cu tot – şi pusă pe d-andoaselea; în maldărul de ţigle vechi, adunate de la casele care se demolează, tronează două amfore uriaşe vechi de două sute de ani – presupune Ali. Vecin cu el, Sali, tot un curd, ţine o prăvălie de covoare. Ali spune că Sali „bea" haşiş şi bea – desigur, seara tîrziu, după ce închide prăvălia. Sali e naţionalist turc şi fan *Lupii Gri* (chiar seamănă cu un lup negru); dacă e bine dispus face şi semnul de recunoaştere cu mîna.

L-am întrebat pe Ali ce are de gînd să facă astăzi.

Păi nimic.

Aşteaptă banii.

şi iarna

Ai lui vin din Tesalonik şi cînd s-au făcut schimburile de populaţie aua juns la Bergama. Cu Ali sîntem prieteni de ieri seara, cînd am găsit Hala Roşie închisă, ne-a văzut de peste drum şi ne-a chemat la el în curte, la un ceai. Azi dimineaţă ne aştepta, iar cu ceai de mere şi cafele, aduse pe un talger de un băieţel care nici nu merge încă la şcoală. Ali vorbeşte foarte bine germana, a învăţat-o din cărţi cînd a lucrat acolo cîţiva ani (doi turci din zece au rude la Berlin!!!), şi a umblat prin Italia, de unde şi-a adus tot felul de reviste de arhitectură din care se inspiră pentru şantierul lui.

Astă seară am primit o invitaţie la cafeneau de lîngă moschee – la o narghilé şi cafele turceşti.

Poţi pentru ca să zici nu?!

Mic vocabular uzual: *bardac, toptan, tacîm, narghile, şapcă, cadînă, çorbă, paşalîc, cadaif, năut, musaca*, cred că şi *maidan* (de fapt *meydan*), dar noi i-am transformat sensul iniţial de piaţă, loc de adunare, aşa că mai bine nu – să nu-i vexăm.

Oana DAVIDESCU

Gazeta de perete

Către colegii noştri,
elevi ai Liceului cu Program Sportiv – Braşov

Pentru că dorim să fie cît mai mulţi cei care ştiu că este nepoliticos

– a vorbi tare şi/sau vulgar;
– a face gesturi şi/sau a avea poziţii obscene;
– a mesteca chewing gum
– a arunca la întîmplare gunoiul
– a te scărpina
– a scuipa
} în public;
– a nu-i lăsa pe cei aflaţi într-o incintă să iasă, vrînd să intri;
– a nu oferi locul celor mai în vîrstă sau a purta pe umăr genţi voluminoase în mijloacele de transport în comun;
– a nu mulţumi cînd ţi se face un serviciu;
– a nu sta la rînd;
– a nu lăsa pe cineva să termine ceea ce are de spus, întrerupîndu-l;
– a fuma fără a cere permisiunea;
– a întîrzia la o întîlnire;
– a nu saluta la intrarea într-o încăpere unde se află mai multe persoane;
– a nu-ţi cere scuze cînd greşeşti,

sperăm să vă alăturaţi nouă în a demonstra că nu sîntem nişte visători! Nu uitaţi – există destui părinţi care au uitat!

Cei dintr-a X-a A
Liceul cu Program Sportiv

În jurul unui cuvînt fericit

Un cuvînt fericit, plesnind de sănătate, plutind într-o stare de graţie dar mai ales de graţiere, mai toţi iertîndu-i greaţa şi impudoarea, este acesta, îl scriu pe şleau, aşa cum l-am găsit, într-o singură zi, într-o cronică de sport, într-o revistă de humor şi un editorial ţeapăn, bine angajat: pupincurism. E vulgar, dar e eficient. E urît, dar bun în frază, în comunicarea parlamentară, din piaţă sau metrou. Fără a fi un oximoron, el se integrează şi aparţine conştiinţei noastre oximoronice în care prostul şi deşteptul, urîtul şi frumosul, hoţul şi vardistul etc.-ul şi blestemul coabitează din ce în ce mai natural, fără piedici de logică, lingvistice sau morale. „Trăim timpuri dificile şi interesante" – se afirma, alaltăieri, la deschiderea unui curs de filosofie; e bine spus.

Puse sub microscop, se observă că în celulele acestui cuvînt lucrează simultan două tensiuni contradictorii, ceea ce asigură trăinicia oricărui fenomen, în natură dar şi în comedia umană, cu atît mai mult în aceea română. La o despicare a firului numai în două, constatăm un refuz centrifug al sinonimelor sale, cuvinte venite din prea bătrîni, ca linguşeală, slugărnicie ori servilism; ele sînt de mult uzate, anemice, flaşce şi – sub presiunea fenomenului care n-are odihnă – din ce în ce mai abstracte, mai secătuite de concret, de plasticitatea aceea după care limba română, învîrtindu-se zi şi noapte în palatul ei bucal, se dă în vînt, se topeşte, se omoară, leşină de poftă şi plăcere, aristocrată şi plebee, cum e, gravidă şi fecioară în toate sensurile, nemernică şi plină de virtuţi, păcătoasă dar, mai presus de toate, slobodă. A-i spune azi unui lingău „lingău" are tristeţea unui conformism. A-l face de servil e slab ca o politeţe bleagă. A-l numi precis ca mai sus sună proaspăt, energic, dur, la intesitatea neruşinării atinse în acea poziţie. Mai bine dur decît... (nu repet cuvîntul – Preda, care numai un pudic nu era, mă sfătuise odată la prima lectură a unor schiţe de-ale mele să nu folosesc mai mult de două ori într-un text, „cuvintele tari" ca acest c..., pentru a nu le banaliza; azi, milioanele de publicişti „măgari şi violenţi" nu sînt conştienţi ce rău fac cuvintelor tari, aglomerîndu-le şi silindu-le să se sufoce şi să se anihileze în articole care nu produc decît un singur scandal: banalizarea sfintei înjurături).

Simultan, odată cu foamea asta de concret, lucrează şi plăcerea (parodică, mie-mi spui?) de concept, de unde apariţia acestui „ism" final care transformă mişcarea într-o disciplină, într-o ştiinţă, într-o ideologie, în ceva adică serios şi grav. Căci altfel de ce nu s-ar fi terminat noul cuvînt în „eală" ca „linguşeală"? Ar fi sunat superficial, pasabil, fără înălţime şi durată. „Ism" impune, „eală" e, de cele mai multe ori, uşurică şi „terre-à-terre" – zăpăceală, aiureală, pălăvrăgeală, bălmăjeală, niciodată „bălmăjism", niciodată „pălăvrăgism". Limba şi urechea noastră au fineţuri în care parodia şi antiparodia, „cultura şi natura" nemuritorului Mazilu sînt legate „ca buzele de dinţi", vorba chinezilor, pentru a defini prietenia lor cu vietnamezii, pe vremuri.

Pentru a sintetiza – foamea de concret şi setea de concept se răsfrîng admirabil în „pupincurism".

Trecînd la despicarea firului în patru, nu e nevoie să fii bacalaureat la 7 obiecte ca să percepi viteza cu care s-a format cuvîntul, această viteză în substantivarea unui simplu ligament mărturisind o inspiraţie creatoare de zile mari, capabilă să-şi asume atît vulgaritatea cît şi exactitatea paralizantă a termenului. Din această viteză se naşte cea mai de seamă calitate a acestei vorbe grele, dar nu mortale: veselia. Cuvîntul sună, înainte de şi după orice considerente sociale sau morale, vesel, sfîrîind – în jocul buzelor, vocalelor şi consoanelor sale – de haz şi, Doamne iartă-ne!, de spirit. Spirit epic, liric şi dramatic. Mîine, dacă ar fi cotat la bursă, aş cumpăra cît mai multe acţiuni ale acestui produs lingvistic de cert succes care poate şi el să-şi facă reclamă de cîte o pagină ca „Dialog", cel care deschide pofta de conversaţie. Dacă nici p... ismul nu deschide poftă de conversaţie, atunci cine?

Mai rămîne ultima întrebare, escatologică: cît va dura? Închid ochii ca să judec – aşa cum m-a învăţat Hannah Arendt, cea venită dintr-o filosofie care deţine un cuvînt înspăimîntător de lung şi profund: vergangenheitsbewaltigung; ar însemna „depăşirea prin înfrîngere a trecutului", o noţiune după care e interzis a ne mai gîndi la jocuri de cuvinte, neserioşi cum sîntem. Mai bine îl pronunţ de o sută de ori decît să rostesc ceea ce văd sub pleoape.

Radu COSAŞU

E-mail

Dragă Cătălin,

Precum ştii, aici, în USA, dacă nu ai maşină eşti un om mort, de aceea ne-am apucat să muncim şi eu şi Anca precum disperaţii, căci nu ne ajung banii să strîngem să plătim un împrumut la bancă pt. o maşină (aci băncile te roagă să iei un împrumut de la ele, şi poţi, în principiu, doar cu promisiuni, şi fără nici un ban jos, să îţi iei cea mai scumpă maşină, cu o rată de vreo 300$/lună).

Aşa că Anca dă baby-sitting (200$), eu dau lecţii de engleză (-100) şi am fost la un pseudo interviu cu şeful village-ului de cămine unde stăm, că poate mă angajează şi el cu 4 ore pe săptămînă, ce ar mai fi vreo 80$/lună). Visul meu acum nu mai e să înţeleg ontological relativity a lui Quine, ci să îmi iau o honda... Marx la el acasă, în mine, dar în general în america...

Scuze pt. tonu exaltato-maniacalo-lăudăros, dar sînt singurele chestii interesante întîmplîndu-se pe aci, de fapt. Astea şi pizzele cu free home delivery... eu am 200lb... adică m-am îngrăşat. Mie în general îmi place America, îmi place libertatea pe care am impresia că am descoperit-o, şi mai ales eficacitatea şi faptul că poţi să munceşti cît vrei, că îţi e recunoscută munca. Asta e f. mişto. Mai îmi place că mîncăm îngheţată cu banane şi căpşuni aproape zilnic şi pepene (zilnic). Şi că bem un suc de portocale. Supermarketurile sînt uşor şocante, şi în general politica de consum: orice cumperi poţi folosi 30 days de la data cumpărării şi în acest răstimp te poţi răzgîndi sau „nemulţumi" de produs şi primeşti banii înapoi. Avem o pereche de români ce iarna (o lună e frig) au nevoie de radiator şi împrumută unul nou de la magazin, dîndu-l înapoi cînd se face cald... Anca se duce cu Irina la cumpărături, vin cu cîte o rochie două acasă, şi le probează abia acasă: ce nu ia aprobarea mea e returnat săptămîna următoare...

În Florida e o vreme uluitor de mişto acum (a fost sinistru în august, mai ales primele trei zile, fără aer condiţionat, era să crăpăm) – cică 9 luni pe an o ţine aşa, şi e cam ca în mai-iunie în bucureşti... palmieri, aligatori, păianjeni cît cotul, racoons, veveriţe şi vulturi – straniu.

Pe curînd,
POMPI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Noi apariţii în noiembrie 1997

JEAN CARPENTIER / FRANÇOIS LEBRUN
Istoria Europei

EMIL CIORAN / Antologie
Despre Dumnezeu

ELLEN FEIN / SHERRIE SCHNEIDER
Regulile.
Cum se cucereşte un bărbat

AMOS FUNKENSTEIN
Teologie şi imaginaţia ştiinţifică

DUMITRU STĂNILOAE (editor)
Filocalia VI

Habacuc în Mitteleuropa

Orice limbaj tinde, cu cît este mai intensiv practicat, să se elibereze de referenţial, să se aplece fascinat asupra funcţionării propriilor mecanisme. Maturizarea coregrafiei în decursul secolului nostru a însemnat o continuă distanţare de pretextul epic, un refuz al pantomimei, chiar o emancipare de respectabilă obsesie a sintezei artistice, încă atît de prezentă la Diaghilev, în fine, o tendinţă, nu lipsită de reveniri, spre abstracţie şi rigoare stilistică. Uneori însă, altitudinea intelectuală fiind de rigoare, coregraful nu rezistă tentaţiei de a suprapune un eşafodaj simbolic pe desfăşurările corporale, tulburînd astfel transparenţa şi gratuitatea actului dansant. Imixtiunea de altădată a unui *story* sau a artelor învecinate este înlocuită în asemenea cazuri de intervenţia păienjenişului de aluzii culturale şi de citate încrucişate imposibil de decodat în maniera şaradelor de altădată. Dansul devine comentariu, parafrază sofisticată, nici pantomimă, nici discurs autonom, el nu vrea „să spună", „să sugereze" sau „să delecteze", ci să stîrnească reflecţia desenînd noi poteci (*Holzwege*) în labirintul istoriei culturii.

Spectacolul complex al lui Josef Nadj, **Comentariile lui Habacuc,** face parte din această ambiţioasă categorie, el revendicîndu-şi explicit nuvelele lui Borges şi un capitol al Vechiului Testament ca generatoare ideatice ale demersului coregrafic. Profetul biblic şi scriitorul postmodern au în comun o intimă înclinaţie către legături logice sinuoase, dar exacte. Confruntaţi amîndoi cu o lume haotică, aflată în ebuliţia confruntărilor armate – Habacuc este contemporan cu expediţiile pustiitoare ale Haldeilor („popor turbat şi iute") în secolul al VI-lea BC – ei caută sensurile secrete pe care le bănuiesc ascunse dincolo de faţa răvăşită de întîmplări a lumii. Habacuc formulează primul contradicţia logică dintre bunătatea celui Atotputernic şi răul consubstanţial lumii. Păcătoşii sînt pedepsiţi de către justiţia divină prin intermediul altora încă şi mai răi, „cel rău mănîncă pe cel mai neprihănit decît el", un asemenea mecanism lăsîndu-l perplex pe cel iubitor de coerenţă în gîndire. Borges, la rîndul său, se frămîntă la gîndul secretelor descifrabile, dar trecînd neobservate în structura labirintică a realităţii cu multiplele ei bifurcaţii. Urmîndu-i, îţi vine în minte apostrofarea hasidică a lui Dumnezeu: „ori faci lucrurile după mintea noastră, ori dă-ne altă minte!". Nadj transpune aceste contorsiuni intelectuale într-un spectacol de polifonie gestuală în care complexitatea tinde mereu să scape de sub control, fiind stăpînită numai de instrumentele mentalului istoricizat. Văzut strict coregrafic, spectacolul nu are o perfectă unitate stilistică, are însă o puternică vînă dramatică. Sugerînd cu rafinată discreţie audio-vizuală ambientul Europei de mijloc cu metisajele, clivajele şi personajele ei, Nadj ne oferă comentariul unui comentariu, expresie sublimată a descurajării postmoderne în faţa priveliştii logicii batjocorite.

Adrian MIHALACHE

© Tristan Valès / Enguerand

Les commentaires d'Habacuc *de Josef Nadj, spectacol văzut la Opera Română pe 7 octombrie*

Nadj, iluzionistul

„Lumea va fi Tlön." Este, dacă-mi amintesc bine, propoziţia finală a povestirii lui Borges „Tlön, Uqbar, Orbis Tertius"; împreună cu „Biblioteca Babel", altă povestire borgesiană, „Tlön..." a fost pentru Josef Nadj declicul spectacolului său **Les commentaires d'Habacuc**. Un titlu ca de apocrif biblic (faimoasele „comentarii ale lui Habacuc", al optulea profet minor din Vechiul Testament, au fost descoperite abia în 1947 printre manuscrisele de la Marea Moartă...). Dar *„Tlön"* ? Ce *este* „Tlön"!? Precizia de chirurg cu care Nadj ne dezvăluie halucinantele sale lumi „secunde" sau „terţiare" nu merge pînă-ntr-acolo încît să ne „spună" Tlön-ul – ci doar să ni-l *arate* !

Este marea eleganţă a acestui tip de „teatru-dans", sau „teatru-semn"* sau, pur şi simplu, „spectacol total" (cum îi place lui Nadj să-l numească): a nu povesti, (ci) a înfăţişa. Ce „povesteşte" un număr de magie? Recurgînd la rudimentele cele mai simple ale iluzionismului, Nadj dă cu tifla, la modul suprem, unei întregi tradiţii: aceea care vrea ca „efectele scenice" să aibă acoperire în „Concept"... Or, Nadj le foloseşte în ipostaza lor de instrumentalitate nudă – într-o transparenţă a funcţiunii lor fundamentale care este (tocmai) trans-mentală. „Scamatoriile" petrecute pe scenă sînt prizabile *per se*, iar uimirile „populare" pe care le provoacă sînt o răsplată suficientă! De aici, neînţelegerile; de aici, micul „scandal"...

Atunci cînd uluiau publicul românesc, în urmă cu cîţiva ani, prezentînd în Sala Mare a Naţionalului spectacolul cel mai entuziasmant văzut vreodată acolo (**Comedia Tempio**), Nadj şi fidela sa „echipă" (zece dansatori – inclusiv el –, muzicianul – Stevan Kovac Tickmayer –, scenograful –Goury – şi autorul luminilor – Rémi Nicolas) aduceau la Bucureşti nu doar un „spectacol total" inclasabil, ci şi o anumită idee despre *reprezentaţie*. Poate că nu toată lumea descifra în freneticul du-te vino al **Comediei Tempio** aluziile la Beckett, Kantor, Méliès – şi nici nu era necesar: „teatrul" lui Nadj se impunea cu o forţă a imaginii care izbea toate straturile de public. Anul trecut, cînd am văzut **Le cri du caméléon** (spectacol de circ) în cadrul Festivalului de la Avignon, această comunicare directă cu acel segment „de la 7 la 70 de ani" din public m-a emoţionat cel mai tare: era semnul evident că Nadj se adresează oricui şi că, dincolo de personajele sale mitteleuropene îmbrăcate (mereu) în albnegru şi de încercările lor de a afla metafizica găsind (cu prisosinţă) absurdul, există un limbaj comun.

Hrănit de Borges – dar şi de Escher –, Nadj nu face, în **Comentariile lui Habacuc**, un spectacol „intelectual", ci „doar" inteligent: căci – la fel ca la Borges –, aici extrema precizie generează misterul perfect. Frumuseţea receradiantă a frazelor borgesiene se regăseşte la Nadj în matematica gesturilor alături de ludicul cel mai „gratuit" (numerele de iluzionism) şi de rapelul (mărturisit mie de Nadj într-o discuţie particulară) la filmul mut... Faptul că, la capătul contorsionatelor sale tablouri onirice, mai rămîne o sferă de dimensiuni variabile în lumile concomitente ale lui Nadj este ca o sentinţă vertiginoasă: „Lumea va fi Tlön". Acest *Tlön* este – poate – misterul; ceea ce rămîne în labirint...

Alex. Leo ŞERBAN

* de la *Théâtre JEL*, numele trupei lui Nadj; JEL înseamnă „Semn".

Cronica literară de tranziţie

Oraşul într-un fel de carte

Am citit o *carte* foarte interesantă. O antologie de texte bine gîndită şi deştept scrisă. Despre ce? Ştiţi doar că „mă lipesc" de un anume tip de bucoavne, cele care mi se potrivesc. E o *carte* despre Bucureşti. Un „mîncător", ca mine, de Bacalbaşa, Ionescu-Gion, G. Costescu, G. Crutzescu, G. Potra, Grigore Ionescu, M. Constantinescu, Şt. Ionescu, Al. Predescu, N. Vătămanu, nu putea sa rateze aşa ceva. Deşi e intitulată la singular *Bucureştiul* (ceea ce, hai să nu ne radicalizăm, nu e o eroare), i s-ar fi cuvenit perfect egida *Bucureştii*. Bucureştii *e mulţi*, sunt un oraş proteic, multiform. O spune explicit şi unul dintre autorii incluşi *(„Eterogenitatea este cea care frapează în cazul Bucureştilor, adică varietatea, pluralismul, amestecul..."*, Mihai Zamfir, p.55).

Vă invit la un sumar traseu, esenţializat, prin acest volum. Îl deschide un text sentimental al lui Ştefan Aug. Doinaş, care mărturiseşte cum a pătruns el în oraş şi oraşul în el. Urmează un text amplu, de Şerban Cantacuzino, conceput ca pentru străinătate: un istoric al capitalei din unghi cultural-arhitectonic – trecerea timpului în ziduri şi a zidurilor în praful şi pulberea amintirii.

Neagu Djuvara îşi trece pe hîrtie amintirile despre urbe, din 1920 încoace, rostite la simpozionul organizat la Palatul Cantacuzino de Colegiul „Noua Europă", şi ceea ce se pierde prin lipsa vocii şi a vervei orale, se cîştigă prin putinţa zăbavei pe fraza colorată şi doldora de expresivitate şi substanţă.

Mihai Zamfir meditează asupra *Miturilor oraşului*, plecînd de la clima şi structura etnic-sociologică ale acestuia şi ajungînd la literatură, ca spaţiu de rezonanţă al oraşului, pe care o traversează, *à vol d'oiseau*, de la Zilot Românul, Iordache Golescu şi Anton Pann, prin Ghica, Ispirescu, Filimon, Macedonski, Caragiale, apoi marii interbelici: Camil, Hortensia, Eliade, Sebastian, Rebreanu, Mateiu şi pînă la Ion Marin Sadoveanu, Arghezi, Petru Dumitriu, Const. Ţoiu, Eug. Barbu. Cred că ar fi trebuit cel puţin menţionaţi şi Petru Popescu şi Gabriela Adameşteanu.

Teodor Baconsky (*Oraşul cu turle)*, ca şi, din altă perspectivă, Sanda Voiculescu *(Parohia – spaţiu de agregare religioasă, socială şi urbanistică)* descifrează articulaţiile Bucureştilor sub specia *„nucleelor parohiale"* (p.62). Frazarea somptuos-precisă a lui Teodor Baconsky are unduiri stavropoleene: *„Lăcaşul ortodox, gaură în acoperişul cosmic, spaţiu de azil, de expiere şi ostentare a succesului eonomic, lega noroiul valah de mîndra* christianitas, *slujind simultan drept şcoală, bolniţă şi laborator sacramental. Panaceu şi breviar instituţional, biserica de parohie a fost adevărata oglindă a oraşului..."* (p.62).

Un poem în proză-memorialistic al Ioanei Pârvulescu *(Acoperişuri...)* stă cuminte alături de plimbarea-studiu a Mihaelei Gavriş, prin vila Fuchs, complexul edilitar Piaţa Amzei, sala „ARLUS", ştrandul Kiseleff, hotelurile Union, Lido etc., adică prin Bucureştiul Art Déco, *„sinteză mai mult sau mai puţin inocentă între «artistic» şi «comercial», între cultură şi business, între modernitatea estetică şi modernitatea civilizaţiei materiale burgheze"* (p.78).

Un intermezzo de critică literară tombală: Cezar Paul-Bădescu a avut ideea de a decela mentalităţi bucureştene citind atent inscripţiile de pe pietre funerare din Cimitirul Bellu, în care (inscripţii) desuetudinea sau inadecvarea stilistică aruncă intenţia tragică la antipod. Şi un altul, ceva mai departe (p.157), de critică promo-literară: Florin Dumitrescu radiografiază mentalul public ascultînd strigăturile comerciale şi parcurgînd reclamele mai mult sau mai puţin occidentalizante.

Un text de o frumuseţe febrilă şi nervoasă, lirism aspru, care biciuie mintea şi simţurile, în linie neorealistă, este periplul prin locurile natale, chemare a originilor!, al lui Mircea Cărtărescu, intitulat cu titluşul *Colea'n tină*. O proză de descriere şi reflecţie despre Colentina de ieri şi de azi, despre Colentina *profundă*. Mai feminin, mai galeş, crochiul Monicăi Pillat despre tot ce mişcă-n *Drumul Taberei.*

Pe Delia Verdeş *(O cercetare graffitică asupra urbei Bucureşti la 1997)* n-o interesează clădirile în sine, ci ceea ce a scris poporul june pe ele. Un eseu sagace, în care ironia nu impietează deloc rigoarea clasificărilor şi a psihanalizei sociale.

Johnny Răducanu răspunde întrebărilor lui Andrei Manolescu despre Bucureştiul pe care l-a trăit; artistul regretă mîrlănirea, mocofanizarea, mitocănirea aduse de comunism, deşi *„mai sunt şi acum oameni , şi ne-am obişnuit să începem înşiruirea cu Gabriel, cu Andrei, cu tînărul Patapievici..."* (p.118). Tot la *ce se aude* se referă Răzvan Rădulescu, povestindu-ne ce muzică se putea găsi şi se mai găseşte în încîlcita capitală. În schimb, Magda Cârneci „merge pe" mirosuri: ea adulmecă cu fineţe izurile, damfurile, parfumurile specifice meleagurilor ilfovene.

Radu Cosaşu *(Rolul străzii Popa Nan într-un punct nodal al globului)* e Radu Cosaşu! Din această tautologie nu putem ieşi. În *shakerul* talentului său evocator, Pache, Jdanov, Milică, Cişmigiul, Rita Hayworth, Montgomery Clift şi Popa din titlu dau un cocktail Molotov care te îmbată de un Bucureşti chagallian.

Toate aceste texte savuroase şi săţioase le-am citit într-o *carte*. Nu era carte?! Era o revistă*? Cu atît mai bine ţării şi ei cu-atît mai bine.

George PRUTEANU

*) *Secolul 20*, nr. 4-5-6 (385-387)/1997 – *Bucureştiul*, număr realizat de Alex. Leo Şerban, Bucureşti, 1997, 336 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Arhivele timpului prezent

Icoana noastră de pe frigider

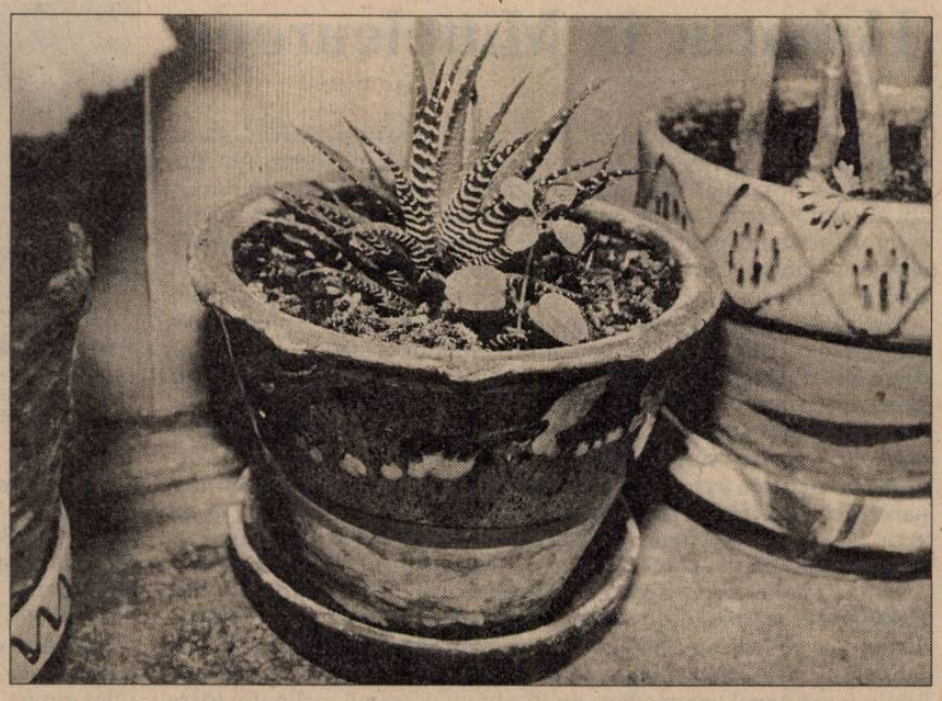

© A. Ionescu

Cine sună pe la uşi?

În vremuri ca acestea, cînd ziarele şi televiziunea ne tot previn că, sub aparenţele unor oameni cumsecade, bande de infractori pătrund în locuinţele bucureştenilor unde taie în carne vie pentru cincizeci de mii şi-un ceas deşteptător, m-am încumetat să-mi asum riscurile necunoscutului care sună la uşă cerîndu-le oamenilor să povestească despre icoanele din casa lor.

N-am o hîrtie oficială, „ceva la mînă" care să-mi legitimeze în vreun fel îndrăzneala de a le cere aşa ceva; şi, de aceea nu sînt surprinsă atunci cînd uşile nu se deschid, se crapă prudent sau atunci cînd mi se vorbeşte din spatele lor: „Sînteţi de la gaze?", „De la lumină?", „De la Sfat?". Cel mai adesea sînt măsurată circumspect după care, rapid, mi se trînteşte uşa în nas. Inşii mai curioşi îmi acordă, totuşi, o şansă; odată lămuriţi au, însă, aceeaşi reacţie de refuz. Sînt destui care nu se lasă lămuriţi, catalogîndu-mă rapid, dintr-o privire: „Las' că vă ştim noi; sînteţi d'ăştia cu sectele!..."

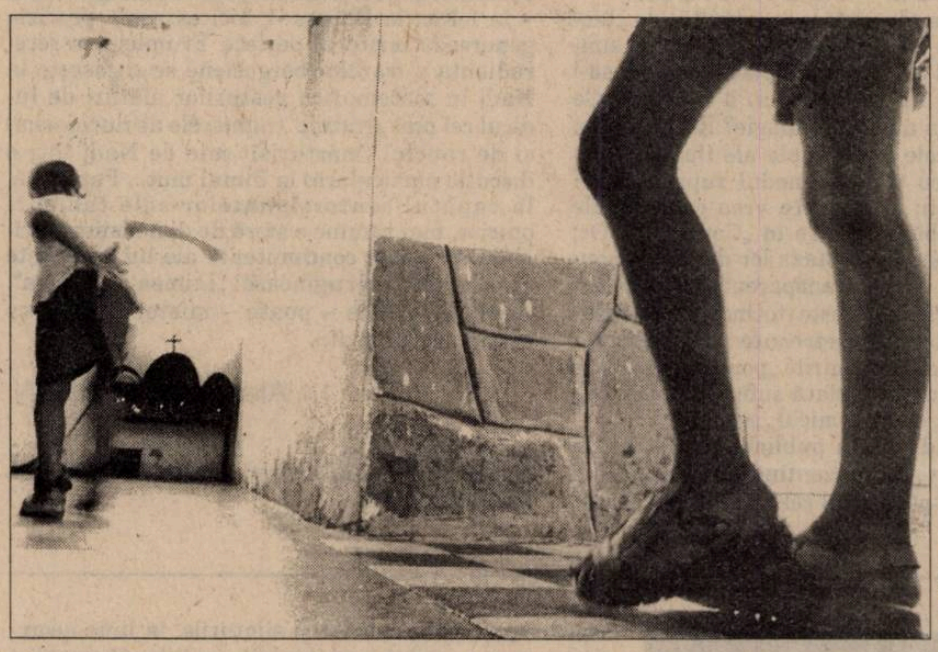

© S. Tătu

Aleg blocurile la întîmplare. Uşile apartamentelor, clanţele, tipul de sonerie, bucăţica de preş de la intrare îmi spun ceva despre stăpînul casei înainte ca el să se arate. Între proprietari şi atributele intrării în spaţiul lor se instaurează, uneori, o relaţie bazată pe principiul analogiei: clanţa de alamă se asortează cu un capot lucios, făcînd ape-ape, covoraşul miţos cu papucii de blăniţă sintetică ş.a.m.d. Alteori îţi va fi dat să contempli contraste: în cadrul unei uşi sculptate se înscrie silueta vreunui domn mărunţel cu şlapi şi maieu cu găurele... În orice caz, surprinzătoare mi s-au părut cazurile în care oamenii nu s-au ivit numai în deschizătura uşii ci m-au poftit înăuntru să stăm de vorbă, mi-au arătat icoanele şi mi-au spus povestea lor.

„Aţi nimerit prost, domnişoară, azi e zi de pensii..."

Drumul Taberei. Intru într-un bloc şi bat la o uşă proaspăt vopsită. Îmi deschide o doamnă – funcţionară – care se scuză: e în curăţenie. Are totuşi bunăvoinţa să-mi arate „Botezul lui Iisus". „O am de la mătuşa soţului, de prin '74. Nu mai'ţin minte cu ce ocazie ne-a dat-o. Titlul îl are pe spate, cu parohia." Icoana e aşezată pe peretele dinspre Răsărit: „înainte aveam şi-o candelă electrică alături dar am dat-o jos".

Încurajată în întreprinderea mea, trec la un alt apartament unde găsesc o pensionară de 81 de ani cu nepoata. „Icoana asta e cu Sfînta Familie, o am de la părinţii mei. E sfinţită, cum altfel? Îmi fac rugăciunea seara, în faţa ei, c-aşa am apucat. Ceauşescu nu dădea voie, dar cred că toată lumea se ruga în sufletul ei". Nepoata – elevă – are şi ea o icoană pe care o ţine pe masă, printre cărţi: „nu mă rog la ea tot timpul. Doar cînd am probleme... am cumpărat-o cînd aveam 10-11 ani de la mănăstire. Ştiam că-i face mamei plăcere."

La un alt apartament îmi deschide o tînără („am terminat limbi străine, japoneza") care nu-mi arată icoana, dar îmi spune istoria ei, aproape echivalentă cu istoria familiei: „Cînd s-a dărîmat casa bunicii din Orhei au rămas doar o farfurie de răsturnat mămăliga şi o icoană – „Fecioara cu Pruncul" – foarte veche, de pe vremea ţarului Nicolae al II-lea. Era pictată de un călugăr, pe lemn, pe o parte a fost roasă, dată cu vopsea şi apoi cu lac. Mama o ţine pe perete; nu acceptă popi, botezuri – se teme de infecţii – dar la icoană se roagă pentru noi, crede că poartă noroc. Tata, medic, e ateu, dar acum citeşte Biblia. De ce? Bătrînii din secţia lui îl incită la discuţii". Nu-i întrerup povestirea dar, la sfîrşit, lansez curioasă: şi cu icoana propriu-zisă cum rămîne? „A fost cerută de Muzeul de Istorie şi Religie din Chişinău dar tata n-a vrut s-o doneze. Crede că e moştenire de familie şi trebuie păstrată...".

Mai încerc la un apartament – două surori, tot pensionare. Îmi arată trei icoane, pe acelaşi perete, de Răsărit: „Iisus pe muntele Athos" – o fotografie mărită după o copie – originalul e la Piteşti –, „Botezul lui Iisus – cumpărată de la Cernica – şi „Iisus – dar de casă nouă". Lîngă ele, o candelă electrică – „stă aprinsă zi şi noapte" – şi o crenguţă de salcie – „mi-a dat-o preotul cînd a venit să sfinţească casa".

În altă cameră se află „Iisus bătînd la uşa sufletului" (una dintre bătrîne îmi spune şi versetul din Evanghelie) „are peste 60 de ani, o am din liceu de la o verişoară. O prietenă zice că nu e ortodoxă, nu ştiu, nu mă interesează asta. Eu mă rog la ea..." Vizita în apartamentul bătrînelor doamne mă bucură şi pentru că primesc o posibilă explicaţie a refuzului oamenilor din bloc de a sta de vorbă: „Sînt mulţi pensionari aici... şi-aţi nimerit prost domnişoară, că azi e zi de pensii... şi le trezeşte bănuieli cînd cineva sună la uşă şi le cere, aşa, deodată, arată-mi icoana...".

„Nu pot să le agăţ... trebuie împuşcaţi pereţii"

În cartierul Mihai Bravu cu blocuri noi, muncitoreşti, uşile se deschid mai repede, dialogurile se leagă mai uşor: „Asta e prima noastră casă, era şi timpul; ne chinuim în fel şi chip de vreo patru ani". „Icoana (o reproducere pe hîrtie înrămată) o am din liceu, o ţineam şi în cămin. Am pus-o acolo (în bucătărie, pe fridiger) că n-am unde pe perete, în sufragerie. E bine să ţii icoană în casă. C-aşa se ţine..." În timp ce conversăm apare şi vecina – „e pensionară singură, stă mai mult pe la noi" – care se oferă bucuroasă să-mi arate şi icoanele ei: o fotografie lipită pe lemn – „e veche, o am de la părinţi" şi una cu „Maica Domnului în iesle" – adusă din Siria; rama (pirogravată) „i-a făcut-o băiatul". Sînt aşezate în vitrină, printre bibelouri şi pahare: „nu pot să le pun pe perete, trebuie să fac găuri împuşcate, altfel nu intră cuiele..."

Un tehnician din acelaşi bloc îmi vorbeşte cu precipitare timp în care caută înverşunat icoana „are nevastămea una mică, de la o mănăstire da' nu ştiu pe unde o ţine... Pe perete n-avem, locuim de cîţiva ani aici şi nu ne-am gîndit să punem". Îşi aminteşte însă că „aveam, acasă, la părinţi şi mama se ruga seara la ea, eu nu prea mă rog (la icoană), merg uneori la biserică da' mai rar, nu prea am timp..."

„Îngerii trebuie să fie veseli"

Timp de cîteva zile, am văzut multe litografii, icoane pe lemn, fotocopii. Unele erau frumoase, altele erau – cum se decretează îndeobşte – de un gust discutabil. Ce vor, ce speră oamenii de azi de la ele? Am discutat despre asta cu o pictoriţă de icoane. Iată şi cîteva dintre părerile şi poveştile ei:

● Mi-am dorit să pictez icoane pentru un spital... să bucure pe cineva. Şi mi s-a spus că trebuie să le fac direct pe perete că altfel se fură. Se spunea: au fost icoane aici, am avut, dar ţiganii au plecat acasă cu ele...

● Bunica era foarte credincioasă. Şi într-o noapte a visat c-a venit Dumnezeu la ea şi i-a dăruit pămîntul... Ca urmare s-a dus la un preot iconar şi el a pictat scena – bunica în albastru cu pămîntul la picioare, ceva foarte naiv... E icoana la care m-am holbat toată copilăria mea şi e singurul lucru pe care-l păstrez de la ea şi la care ţin enorm...

● Pictez icoane din idealism. E singurul tip de artă figurativă care te îmblînzeşte, te apropie de lume... Seamănă cu o rugăciune şi presupune o mare doză de anonimat. Într-o oarecare măsură Icoana e şi o poveste la a cărei tradiţie se ţine foarte mult. Şi e greu să mergi mai departe decît s-a ajuns acum...

● Cînd ceilalţi mi-au spus că îngerii trebuie să fie mai veseli şi Iisus să nu mai fie trist am înnebunit... pe urmă am înţeles că pentru oamenii simpli asta înseamnă speranţă şi că cele mai mari kitsch-uri au un limbaj care, la un anumit nivel, au ceva tămăduitor la privire.

● Şi mama pictează icoane... multe le-a dat cadou prietenelor mele... cînd au plecat din ţară le-au luat cu ele...

Oraşul credeam că-l ştiu, măsurîndu-i distanţele la pas sau privindu-i îndelung feţele cele văzute... Ce se ascunde însă în spatele uşilor închise nu poţi afla decît trăgînd cu ochiul. Recomand cititorului „să-şi dispună mintea cu maximă empatie" şi să vadă în aceste rînduri un stimul: la ceea ce **ştie** el despre icoană, să adauge şi ceea ce va **vedea** de-acum încolo în casele în care va intra...

Silvia CAZACU

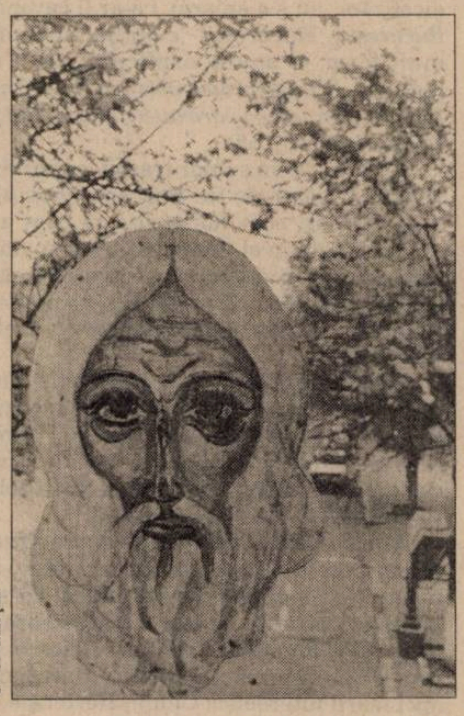

© S. Gheţie

Socio-hai-hui

Chestiunea ţigănească

1. Premise generale

Răspunzînd invitaţiei de a face o prefaţă despre „rasă şi etnie“ a unui sociolog american, am realizat încă o dată în ce măsură viziunea noastră despre chestiunile etnice este una esenţialmente romantic-culturalistă şi, la limită, naivă. Grupurile etnice, oricare ar fi ele – inclusiv noi, românii – sînt definite printr-un ansamblu de caracteristici comune, de natură culturală, care le alcătuiesc identitatea, şi printr-o vechime, care le conferă legitimitatea. Cînd unul dintre aceste grupuri etnice intră în conflict cu noi, explicaţia va fi, de regulă, una „etnică“: caracterul lor etnic, ereditar şi determinant, este urît iar vechimea lor este insuficientă, comparativ cu a noastră, pentru a le legitima pretenţiile. Relaţiile inter-etnice sînt astfel extrapolate şi izolate într-un soi de spaţiu propriu, fără prea mare legătură cu restul relaţiilor sociale, economice şi politice. Sau, cînd se observă vreo legătură, aceasta se face ca demascare a unei înşelătorii: „în spatele revendicărilor etnice se ascund, de fapt, interese politice (sau economice)“. Ce surpriză! Ca şi cum, prin natura sa proprie, etnicul ar trebui să fie total străin politicului sau economicului.

Că acest lucru este explicabil la noi şi la alţii ca noi, unde naţiunea s-a construit în continuarea etnicului şi nu, cum o cerea Renan în Franţa, împotriva şi dincolo de etnic, este cît se poate de adevărat. Dar acele vremuri au trecut, condiţiile sociale, locale şi mondiale s-au schimbat iar experienţa Statelor Unite, constitutiv multi-etnice şi apoi a ţărilor cu o puternică imigraţie a arătat că „etnicul“ este mai complicat şi mai îndărătnic decît au crezut-o chiar şi aceste state pînă nu de mult. Ar fi poate util deci să privim la această experienţă acumulată de la ‘48 încoace şi să încercăm să desprindem cîteva învăţături care ar putea să ne fie de folos.

Mai întîi de toate trebuie să ne debarasăm de viziunea „creaţionistă“, conform căreia grupurile etnice sînt privite ca şi cum ar fi date de la Dumnezeu ca entităţi distincte şi definitive şi să înţelegem că acestea sunt pretutindeni produsul unor **relaţii** etnice şi, mai larg, socio-economice şi politice. Nici un grup etnic nu există ca atare decît în şi prin relaţii, de regulă conflictuale sau în orice caz de competiţie cu alte grupuri etnice. Ca atare, nu poate fi tratat şi

© C. Bumbuţ

înţeles decît în şi prin aceste relaţii şi nu izolat.

Apoi, aceste relaţii nu sînt niciodată doar simbolice, de strictă mîndrie etnică sau naţională. Nu eşti pur şi simplu „civilizat“, ci „mai civilizat decît“ şi nici „un popor vechi“ ci „un popor mai vechi decît“. Nici măcar conştiinţa unităţii etnice nu este un „sentiment firesc“, ci o mobilizare socio-politică în confruntarea cu alte unităţi etnice. În mare, grupul etnic apare ca o modalitate de organizare socială printre altele, menită să confere forţă şi legitimitate unui grup determinat în lupta pentru resurse şi putere cu alte grupuri cu care intră în competiţie. Din această perspectivă, etnicitatea poate deveni ea însăşi o „resură“, mobilizată de leaderi etnici, în competiţia economică şi politică generală. Vă vine în minte vreun exemplu în acest sens?

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Penalizări pentru iarnă

Într-o intervenţie televizată, preşedintele ţării ne îndemna să fim mai economicoşi. Ţările mici, cum este a noastră, trebuie să-şi întemeieze mare parte din succes pe economiile de zi cu zi. Ar trebui, în viziunea oficială să economisim gazele, apa caldă, energia electrică. Economie pe care o poate face fiecare dintre noi oprind becul, robinetul sau caloriferul la timp. Un timp măsurat pe ceasurile altora. În vreme ce marii consumatori continuă să ne gestioneze cum doresc lipsurile, un asemenea sfat pare, să-i spunem aşa – ironic. Însă, ca într-o permanentă stagiune tragicomică, totul pare să confirme acest punct de vedere. Consumatorii casnici de energie sînt pedepsiţi prin suprataxe, dacă depăşesc limitele (stabilite cît mai jos) de consum. În prag de iarnă, aceste penalizări aduc în pragul falimentului trei sferturi de populaţie.

Peste toate, ne vin ştiri contradictorii despre căldura noastră. Sîntem renumiţi ca popor de friguroşi. Circulă vorbe în privinţa asta. Cînd e vorba despre frig avem sensibilităţile noastre. Culturale. Sensibilitate de popor meridional, practicant al moţăitului pe verandă şi al berii reci, aruncaţi de destin într-o zonă temperată. În aceste zile de iarnă anticipată, problema încălzirii devine una dintre chestiunile zilei. Se spune, de pildă, că primăria intenţionează să reabiliteze sistemul de încălzire. Pentru aceasta trebuie să refacă zeci de km de conducte şi 25 de centrale termice de cartier. Proiectul s-ar extinde pînă dincolo de pragul noului mileniu către anul 2017 şi ar costa sute de milioane de dolari. Filosofia reconstrucţiei şi modernizării reţelei de încălzire este simplă – trebuie înlocuite arterele sclerozate cu altele noi, mai cuprinzătoare. Chiar dacă Bucureştiul arată ca o termitieră după ce diverşii reparatori îi sapă măruntaiele pentru a sutura arterele rupte de rugină. Nu va fi regîndită, aşadar, distribuirea energiei termice pe sistemul microcentralelor termice, iar hornul marilor centrale de cartier va trona ca şi pînă acum peste orizontul Capitalei. E de presupus, de asemeni, că banii (proveniţi din împrumuturi externe) nu vor fi investiţi în contorizarea căldurii şi nici a gazelor. Vom plăti, ca şi pînă acum, media de consum, indiferent cît consumăm. Iar dacă iarna aceasta consumul pare că va fi subvenţionat, cel puţin în proporţie de 50 la sută prin buget, ştim bine că sumele de la buget vor impune restricţii întrucît, nu-i aşa? Bugetul este auster iar banii trebuie bine chivernisiţi. Mai precis, prin sumele plătite de buget la furnizorii de căldură, aceştia trebuie să acopere jumătate din totalul cheltuielilor. Cineva care ştie doar scăderea şi împărţirea. Cineva cunoscător în ale firii omeneşti, care ştie şi cît urmează să consumăm iarna aceasta. Cîte băi vom face, cîte rufe spălăm. Cum ne diminuăm, ca urşii, fiziologia peste iarnă.

Primăria îşi anunţă planurile în vreme ce directorul Regiei Generale a Apei ne avertizează pe toţi că în cîteva oraşe, apa va fi oprită peste două săptămîni. Domnul director este administratorul izvoarelor, lacurilor, rîurilor şi fluviilor. Dumnealui vorbeşte singur pe sine, desfăcînd apele cu gesturi largi, îngheţîndu-le sau modificîndu-le cursul cu o simplă încruntare. Marile oraşe nu şi-au plătit datoriile (cîteva zeci de miliarde, ceva mai mult decît datoriile lui Ilie Alexandru de la Slobozia) şi e momentul să fie penalizate.

Să adăugăm la aceste penalizări, una specială: distribuirea apei calde se face printr-o reţea de conducte care favorizează apariţia unor boli letale. Ştirea a fost infirmată cu jumătate de voce de cîţiva specialişti care au corectat doar cifrele informaţiei fără a nega, de fapt, pericolul. Chiar şi apa caldă pe care, printr-un noroc orb, reuşeşti s-o aduni în vană, devine o capcană mortală. Rugina din ţevăraie este mediul natural al unei bacterii cu nume de alint predestinat – legionella. Studiile au pus în evidenţă existenţa micii legiuni de bacterii în trei centrale bucureştene. Ne-am speriat degeaba – apa neagră, pămîntie care curge zile întregi după perioada de revizie sau după reparaţii, nu conţine altceva – bacili sau microbi, ci doar o bacterie. Deja localizată şi identificată. Nisipul în suspensie, particulele fără nume care levitează şi ele în paharul de apă nu sînt periculoase. Doar această bacterie, jumătate plantă, jumătate animal căreia i se spune Legiune.

Sorin ŞERB

Tehnici de (supra)viețuire

„Există mii de feluri de a fi sărac.“

Fernand BRAUDEL

Geamuri în aluat

Cu ceva timp în urmă, mi-a fost împărtăşită o uimitoare reţetă de încălzire a locuinţei. Ea face parte din „bagajul“ de cunoştinţe al multor gospodine trăitoare în blocurile de la periferie şi este pusă la lucru toamna, înainte de prima ninsoare.

Ingrediente şi ustensile: un kilogram (poate două) de făină, apă („cît cuprinde“), hîrtie albă, foarfecă, puţin lipici.

Mod de preparare: se frămîntă într-un vas un terci consistent din făină şi apă. Acesta se aşează cu pricepere în şănţuleţul dintre tocul ferestrei şi rama geamului; după dorinţă, se poate lăsa neacoperit şanţul dimprejurul acelui geam pe care te vei încumeta sau, pur şi simplu, vei avea nevoie să-l deschizi patru-cinci luni de-acum înainte. În rest, aluatul-mortar înconjoară fereastra. Se lasă să se usuce, cît de cît. Pentru a da un aspect îngrijit întregii întreprinderi, se decupează fîşii de hîrtie albă, late de patru-cinci centimetri, care se aplică peste coca izolatoare. Fereastra lăsată liberă nu beneficiază decît de prezenţa obişnuitelor pernuţe, atît de asemănătoare cu nişte şerpi scurţi şi graşi, umplute cu lînă (ori melană) şi aşezate între geamuri. Rezultatele acestor manevre: cu preţul a cinci-şase mii de lei – cucerirea garantată a cinci-şase grade în plus faţă de apartamentele celor care nu şi-au înţepenit ferestrele. Cîndva, în preajma Paştelui, înarmată cu o găleată de apă fierbinte şi cu o cîrpă aspră, stăpîna casei va da jos („foarte uşor, nici nu vă-nchipuiţi cît de uşor!“) uriaşul biscuit cenuşiu şi acesta va fi semnul cel mai sigur că s-a schimbat anotimpul.

Posibile reacţii ale gospodinei ziditoare: dacă se întîmplă să fii o natură optimistă, îţi poţi imagina un pastel suprarealist închinat primăverii „cu sînu-i de verdeaţă... cu vesele cîntări... făina prinsă-n geamuri - o tristă amintire etc“. Dacă eşti o natură cinică, poţi face bancuri nesărate cu famelicii membri ai familiei tale pledînd pentru valorificarea alimentară a materialului termoizolant... **(D.V.)**

© V. Dorolţi

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Promisiunile unui cuvînt

– convorbire cu prof. dr. Dan SETLACEC –

Cîte cariere adevărate şi cîţi carierişti avem în clipa de faţă în societatea noastră? O asemenea statistică ar fi dificil de făcut, de nu chiar imposibil, dar întrebarea se poate pune. Urmărind răspunsul din aproape în aproape, poate ne-ar deveni mai limpede cauza multor eşecuri, a iniţiativelor împotmolite şi a incompetenţelor de care ne lovim zi de zi în mai toate domeniile, fiindcă, pe lîngă vocaţiile care s-au împlinit şi profesioniştii a căror autoritate a fost recunoscută, timp de decenii lumea noastră a produs un număr îngrijorător de „căţărători" în variate sectoare de activitate, fascinaţi de titlurile bune de pus pe cartea de vizită. Astăzi, cînd năzuim spre schimbare, reintrînd într-o lume cu valori şi rost, cum privim cariera şi în ce măsură avem o idee corectă despre această noţiune? Am solicitat opinia ***profesorului doctor Dan Setlacec****, care, deşi „sătul de interviuri" a avut amabilitatea să acorde unul şi* Dilemei*; îi mulţumim şi pe această cale.*

Substantiv sau adjectiv?

Stimate domnule profesor, cum aţi defini dvs. noţiunea de carieră?

prof. dr. Dan Setlacec: Auzim pe cîte cineva spunînd: cutare face carieră de medic, ori de inginer, sau de avocat. Cuvîntul ar defini deci profesiunea cuiva. Aici, cariera este subiect, substantiv. Dar cînd se vorbeşte despre o persoană care a făcut carieră, în sens adevărat al cuvîntului, noţiunea devine mai degrabă un grad de comparaţie, şi capătă înţeles de adjectiv, defineşte o anumită calitate a profesiei, în sens de excelenţă. În general, cred că dacă cineva ajunge la o anumită treaptă în societate, prin profesiunea lui şi dobîndeşte o notorietate în domeniu, iar între calitatea lui profesională şi, eventual, şi cea morală, bineînţeles, există un acord complet cu evoluţia în societate, putem considera că acel om a făcut ceea ce se cheamă „o carieră". Nu există acord între valoarea profesională şi morală şi locul pe care-l ocupi – aia nu mai e carieră. Este una falsă, curată impostură. Cînd ajungi profesor universitar la facultatea de medicină şi n-ai pregătirea corespunzătoare – asta ce-ar fi? Dar mai e ceva: unde se aplică acest termen? Cred că mai ales în zona medie a societăţii. Dau doar un exemplu: există, totdeauna în întreprinderi, în uzine, unii maiştri cu mare reputaţie, nişte „cineva" recunoscuţi ca valoare. Poate n-au multă şcoală, nici diplome, însă au un dar al lucrului şi al transmiterii meseriei şi lasă în urma lor nenumăraţi elevi. Despre un asemenea om –, nu numai despre un doctor, un avocat, un inginer un funcţionar public sau un ofiţer – se poate spune că, în felul lui, a realizat o carieră.. Şi invers: în alte profesiuni, nu se poate vorbi, uneori, de carieră. Nu poţi să spui despre Iorga că a făcut carieră. Sau despre Pasteur. Nici despre Michelangelo. Că dacă judecăm lucrurile aşa, atunci am putea zice: uite ce carieră extraordinară a făcut Isus Christos! Nu se poate spune aşa ceva. De aceea cred că termenul poate fi folosit corect cu precădere în zona medie a societăţii.

Este o zonă în care prosperitatea şi ambiţia par semne sigure de reuşită.

Nu trebuie confundată cariera profesională cu cea financiară. Avem numeroase exemple de oameni care fac mari averi din lucruri foarte mărunte. Dar una este avocatul care cîştigă şi bani pledînd numai lucruri de substanţă şi altceva reprezintă apărătorul lacom al găinarilor. După cum una e doctorul care cîştigă, la rigoare, şi ceva bani cînd face o chirurgie complet deosebită, novatoare şi cu totul altceva este cel care adună bani din chirurgie banală, fără riscuri şi nereprezentativă profesional. Realizarea financiară n-are neapărat legătură cu cariera; poate să aibă, poate nu, nu-i obligatoriu. Cu ambiţia se schimbă puţin lucrurile: nu poţi să ajungi cineva fără ambiţie. Dar numai în situaţia în care ambiţia se potriveşte cu calitatea profesională. Altfel faci o altă carieră: de impostor, de nechemat.

În această complexitate ce presupune buna pregătire profesională dar şi ambiţia care poate creia o carieră, mai trebuie introdus un factor: responsabilitatea. Fără noţiunea asta nu poţi să faci o carieră reală. Lipsa de responsabilitate faţă de propria ta meserie şi faţă de propria persoană – dacă ne-am referi aici, de exemplu, numai la cei ce iscălesc cărţi şi articole scrise de alţii – nasc efecte negative de durată, care se răsfrîng asupra celor din jur. Din ce apare marea impostură? Din asocierea lipsei de pregătire profesională cu ambiţia goală şi cu iresponsabilitatea.

Cine hotărăşte destinul profesional

În ce măsură îşi determină individul singur destinul profesional?

Asta este o întrebare: cine hotărăşte cariera cuiva? Sigur, individul o determină prin munca lui, prin perseverenţă, prin calităţile sale ş.a.m.d. Dar în bună parte o hotărăşte societatea, fiindcă ea este cea care creează criteriile pentru oamenii apţi de a face o carieră într-un domeniu dat. Eu aş spune că aici lucrurile s-au încurcat începînd de la Lenin, care a introdus în loc de criteriile profesionale pe cele de partid, criterii ce s-au continuat pe tot parcursul sistemului cunoscut. Acest sistem a născut activiştii de partid, nenorocirea societăţii. Ei nu ştiau că se poate şti ceva. Aici e chestia formidabilă: niciodată n-au avut intuiţia că se poate şti. Că în domeniul medical, spre exemplu, se poate şti ceva pe care ei n-au cum să-l priceapă, ţinînd seamă de gradul lor de cunoştinţe dar, mai ales de marea infatuare ce le era caracteristică.

Dar nu cumva tocmai asta se urmărea, pentru a fi pururea manevrabili oriunde ar fi fost puşi: azi la Operă, mîine în industrie, poimîine la Aprozar?

Sigur că da. Ce altceva urmărea politica partidului decît să promoveze, indiferent de pregătire sau aptitudini pe cei ce merg alături de el şi-l sprijină? Şi cred că, ajunşi la acest punct, ar trebui să sesizăm un element foarte important care ţine de educarea populaţiei. Tocmai fîndcă a fost ameţită mereu cu egalitarismul – e nevoie ca lumea să înţeleagă un lucru colosal de important: nu toţi oamenii sînt la fel. Am citit, nu sînt foarte sigur unde, un articol al lui Z. Ornea în care era dat un citat din Eminescu: „Nu se poate concepe progres fără inegalitate". Extroardinar! Şi la asta se adaugă ce spune domnul Montaigne care, vorbind despre calitatea indivizilor, foloseşte un termen frapant: atenţie! nu „inégalité" – ci „inéqualité" – nu-i nici o greşeală de tipar – adică inegalitate în calitate. Societatea trebuie să-şi dea seama că oamenii nu pot să fie toţi la fel. Ori noi trăim în continuare – şi, din păcate, asta e valabil nu numai la noi – într-o atmosferă care cam şterge aceste diferenţe. Şi se-ajunge la afirmaţii de tot „hazul" cîteodată. De pildă un congres al femeilor din zona centrală a Europei a stabilit că 30% din activitatea societăţii aparţine femeilor. Ce-i aia 30%, domnule? Lasă că procentul poate fi mai mare sau mai mic, în raport cu calitatea fiecărei persoane, dar prin absenţa femeii din familie se creează şi un alt reflex: nu mai există mamă! Şi cred că în mare măsură delincvenţa juvenilă, deriva minorilor, violenţa se trag şi din faptul că femeia este la slujbă, nu controlează copiii – peste tot în lume! – şi pe urmă se trezeşte că unul fumează nu ştiu ce droguri, celălalt umblă cu şişuri, alta se prostituează etc.

Dar a fi mamă nu e o carieră, vi se poate spune.

Mi s-a spus, cînd am făcut remarca de dinainte în diverse împrejurări, în faţa unor doamne: „A, dta vrei să revenim la cratiţă?" „Păi stai, cucoană, că un copil nu-i tot una cu cratiţa. Dacă-l considerăm cratiţă – s-a terminat!". Vedeţi, societatea n-are încă nişte criterii, confundă lucrurile judecă anapoda cariera, egalitatea etc. Să mă iau de exemplu pe mine, să zicem: e ca şi cînd aş avea pretenţia că dacă făceam neurologie aş fi fost egal cu Gh. Marinescu. Nu eram. În viaţa mea n-ajungeam Gh. Marinescu. Sau dacă am făcut chirurgie, am devenit la fel ca Toma Ionescu sau ca Hortolomei. De unde!... Ei au fost ce-au fost iar eu am fost şi eu, acolo, ce-am fost. Asta-i diferenţa pe care trebuie s-o creeze societatea. Or, în ultimii 50 de ani, la noi şi nu numai la noi, societatea a introdus multe alte criterii în afară de cel strict profesional pentru promovarea oamenilor, şi a produs false cariere.

Amintiri, experienţe, întrebări

Cum stăteau lucrurile pe timpul cînd v-aţi ales dvs. profesiunea?

Din fericire eu am mai apucat încă unele lucruri din vechea societate: în familie, în liceu, în facultate. Am avut norocul să mă nasc într-o casă cu bibliotecă, într-un mediu intelectual; dar am avut şi colegi şi subalterni veniţi din medii fără bibliotecă şi care, totuşi, au făcut o carieră de intelectuali cu totul remarcabilă. Sigur că şi înainte de război erau şi nedreptăţi: venea un partid la putere şi era promovat profesor cutare, un protejat. Dar el nu era mult inferior contracandidatului său. Alegerea se făcea deobicei între valori sensibil egale. În 1938, în timpul lui Carol al II-lea s-a anulat inamovibilitatea funcţionarilor publici şi autonomia universitară. Şi a apărut atunci la facultatea de medicină primul profesor făcut prin decret regal, rudă cu mareşalul palatului: a ieşit un scandal teribil. Aveam în familie universitari, se comenta în casă şi printre prietenii noştri. Culmea care era? Cel făcut profesor prin decret s-a dovedit a fi o mare figură a medicinii româneşti – o valoare. Nu fusese făcut profesor pe cine ştie cine, ci unul care, independent de modul de promovare deranjant, reprezenta o figură. Şi totuşi societatea s-a revoltat: procedeul în sine deschidea poarta spre impostură. Nu pot să spun că fiecare clinică n-avea şi cîte un caraghios: era unul şi la Hortolomei, şi la Amza Jianu şi la Cosăcescu, rude cu nu ştiu cine, protejaţi, fideli politici etc. Dar în general, exista o pătură de mare valoare, formată din profesionişti eminenţi, care, prin notorietatea şi girul carierei lor aveau autoritate faţă de autorităţi, faţă de administraţie, faţă de minister. Autorităţile la rîndul lor ştiau cum au ajuns aceştia în locurile pe care le ocupau pe drept şi-i respectau. Dacă aţi şti ce spunea Iacobovici sau Danielopol despre Ministerul Sănătăţii... Te-apuca groază! Ce să spună mulţi din cei de azi, cu ce autoritate?

Ce-ar trebui să ştie acum un tînăr despre modul de a face carieră?

Dar credeţi că interesează pe cineva chestiunea asta? Mă mai uit la televizor din cînd în cînd, trec de pe un post pe altul „baleiez" cum s-ar zice, ca să fiu şi eu în rînd cu lumea folosind cuvinte la modă. Am prins o serie de conversaţii între nişte persoane de la diverse posturi asupra tineretului de azi de la noi. Şi ce predomină: că tineretul îşi caută **eul** lui interior, că **eul** bla-bla-bla, că trebuie ajutat să-şi găsească **eul** ş.a.m.d. Acelaşi lucru citesc şi-n presa occidentală. Ce-i asta? E bătrîn şi trece strada, vrea ajutor? Toţi am cerut sfaturi de la alţii, dar această noţiune de „ajutor" ca pentru handicapaţi nu exista. Mie îmi plac la nebunie grupurile de muzică ritmică – mai ales dacă pe ecran apar şi fete frumoase. De obicei ni se aduce la cunoştinţă că formaţia cutare a intrat în top pe nu ştiu ce loc, ori au ieşit, sau stau în top de 5 ani şi-au vîndut atîtea milioane de discuri. De ce toată lumea spune ce succese au şi nimeni nu le spune miilor de tineri care umplu sălile cît muncesc membrii acelor formaţii? Ei fac turul lumii cu concertele şi nu văd nimic decît săli de spectacole, repetiţii, pregătiri: merg la Bombay şi n-au timp de un tur al oraşului, merg la Chicago şi habar n-au cum e. Nu sînt nişte „huzurişti", nu-şi caută **eul**, muncesc de-i iau dracii. Şi trăiesc tot timpul cu sentimentul, deliberat admis, al concurenţei, fără de care nu se poate imagina nici o carieră adevărată.

Unele abateri ale tinerilor de la interesul faţă de profesie – atraşi fiind de mişcările contestatare, cum a fost mişcarea hippy, prin anii '60, dar şi altele mai recente – au consecinţe regretabile. Parte din ei îşi revin şi recuperează timpul pierdut pe stradă în manifestaţii sterile şi viaţă neordonată. Dar alţii nu mai recuperează: şi, sigur, mai tîrziu regretă că nu şi-au făcut acel rost pe care şi l-au dorit.

V-a întrebat vreodată cineva despre carieră în vreun interviu?

Nu. De altfel, nici nu-mi place să dau sfaturi, să devin un bătrîn sfătos sau pedant, moralist de la înălţime. Dar nu pe mine să mă întrebe, să ia un tînăr excepţional, de 30-35 de ani, că avem şi dintr-ăştia, slavă Domnului, şi să-l aducă la o discuţie normală, fără fandoseli, cu tineretul: „Ce-ai făcut dta, domne, ca să ajungi la o carieră atît de frumoasă: cum ai învăţat, ai avut timp? Cum erai în liceu? Ai mai avut vreme de umblat c-o fată, te-ai dus la cinema, faci sport?". Cum află tinerii în ce fel se dobîndeşte competenţa, notorietatea, succesul într-o carieră: cum procedezi pentru asta? Te-nscrii în partide, ce faci?

Ce carieră aţi admirat?

Ar trebui să vorbesc de oameni foarte apropiaţi mie şi nu vreau. Prefer să vorbesc de oameni îndepărtaţi: aşa, am avut mare admiraţie pentru dr. Bagdasar. Şi una cu totul deosebită pentru Pârvan: dar el este deasupra carierei, mult dincolo.

Avem noi românii o ideea corectă despre ea?

Am avut. Acum nu, totul e parazitat de ceea ce am spus mai înainte. Dar mai e ceva: ce faci o dată ce ai realizat ceea ce se cheamă o carieră? Mulţi se schimbă, se risipesc, pierd simţul măsurii, depăşesc anumite elemente deontologice, alţii îşi privesc de sus colaboratorii, îi minimalizează, încep să-i speculeze. A propos de asta îmi amintesc că prin anii '60 a fost făcut profesor la facultatea de medicină din Paris un om de toată isprava, o figură a chirurgiei franceze. Este obiceiul, era şi la noi înainte, ca la lecţia inaugurală omul să se prezinte, să şi omagieze antecesorii, să vorbească de colaboratori, să spună ce-a făcut el şi ce program de viitor are. La final profesorul s-a adresat colaboratorilor săi şi le-a spus că n-are de gînd să pună de-acum încolo o distanţă între ei, el rămîne, ca şi înainte, colegul lor. Fiindcă, a mai adăugat el, e bine să ne amintim mereu ce spunea un clasic: „Pe tronul cel mai 'nalt din lume se stă tot cu curul".

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 249 ● 31 oct. - 6 nov. 1997 ●

Anul V

nr.250

7-13 oct. 1997

16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

NOU! SUPLIMENTUL GRATUIT ***Vineri***

Leninism și alte -isme

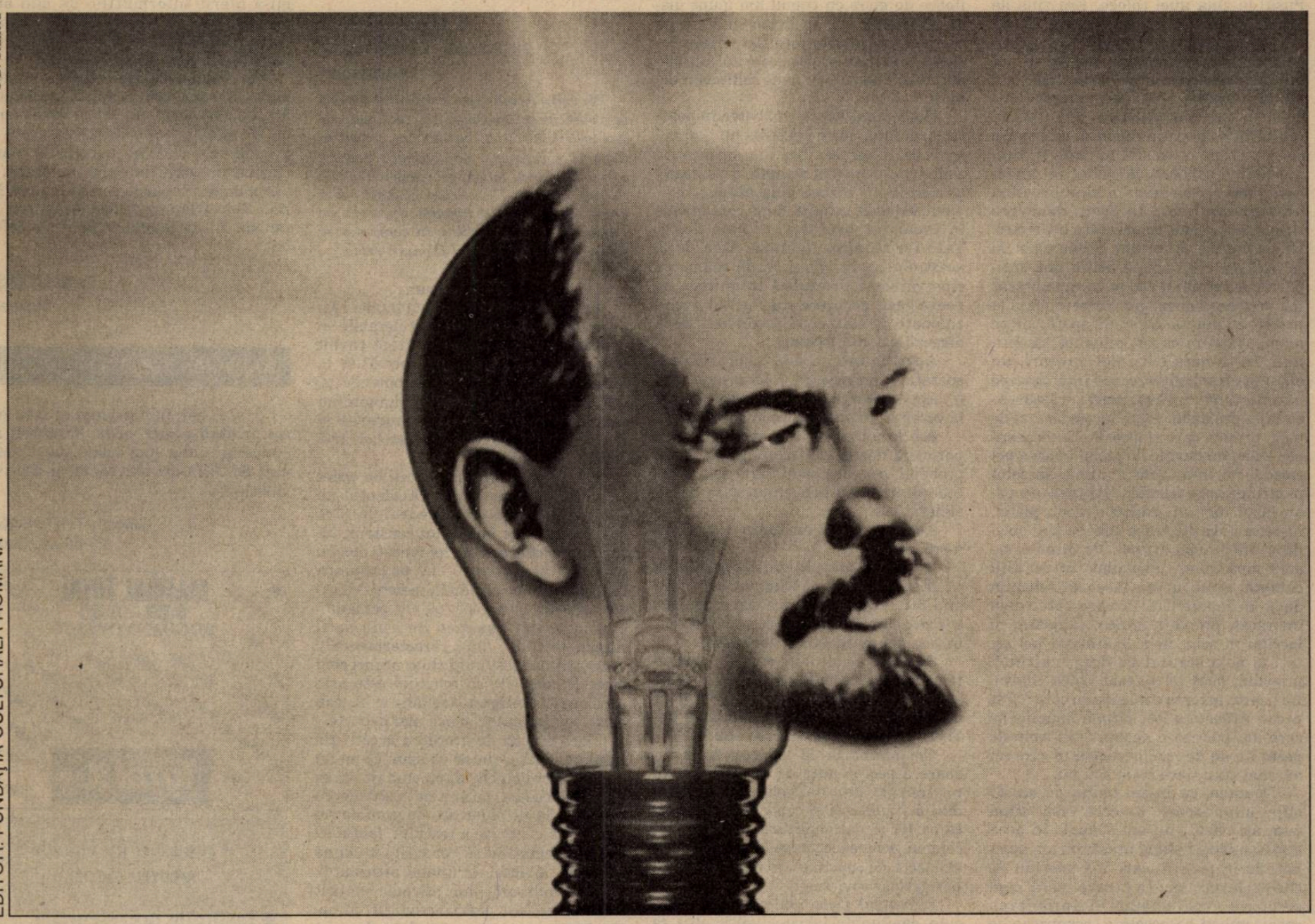

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Lucian BOIA, Pavel CÂMPEANU, Maria DINESCU, Sabina FATI,
Claude KARNOOUH, Z. ORNEA, Cristian PREDA,
Stelian TĂNASE, Vladimir TISMĂNEANU

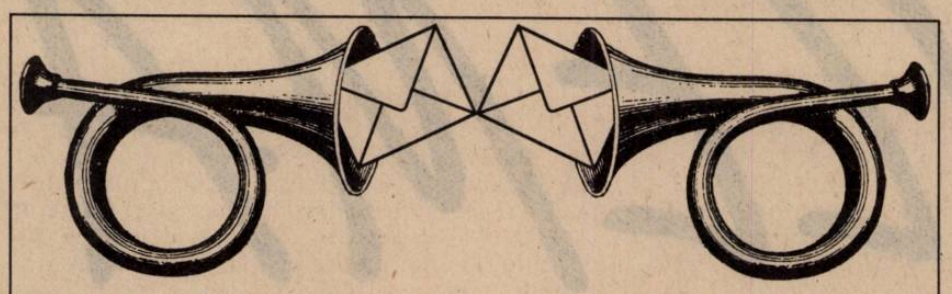

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 240: *„Neam şi rude“*

Denaturarea istoriei de către un istoric?

Citind articolul „Schiţă de mitologie românească“, semnat de Dl. Lucian Boia şi publicat în „Dilema“ nr. 240/1997, m-am cutremurat.

1. Cum se poate ca un om, cu pregătirea dînsului şi care a trăit în perioada dictaturii comuniste, să afirme că „La noi pînă şi comunismul a fost, sau a devenit la un moment dat, de omenie“.

Poate vrea să ştie autorul cît de „omenos“ a fost comunismul cu familia mea, şi ca noi au fost, nu exagerez cu nimic, dacă spun, sute de mii de oameni din ţara aceasta.

Mi-aduc aminte cum, în după-amiaza zilei de 15 august 1952 (nu împlinisem încă 18 ani), am fost invitat împreună cu sora mea Stela (i se spunea Puşa) la ziua unei colege. Era ziua de Sfînta Maria. La întoarcere, cred că era ora 11 noaptea, în momentul apropierii de poarta casei, am fost somaţi de un militar care avea, atîrnat de umăr, un pistol automat. Am fost obligaţi să-i spunem cine sîntem şi de unde venim. Militarul respectiv a raportat, cele spuse de noi, altuia ce se afla în curte şi care, probabil, a solicitat, la rîndul lui, aprobarea celor ce se aflau în locuinţă, fiind desigur mai mari în grad, deoarece răspunsul a venit cu oarecare întîrziere. Ni s-a permis să intrăm. Scena o am, şi în această clipă, după atîţia ani, întipărită pe retină. Îl văd pe tata, îmbrăcat într-o cămaşă de noapte lungă, cu faţa la perete, cu mîinile legate la spate, iar pe mama, într-un capot, plîngînd încontinuu. În cameră erau doi militari, un ofiţer şi un subofiţer, care-i interogau pe părinţi, după ce răvăşiseră şi răsturnaseră, în prealabil, toate lucrurile mai de preţ, printre care şi cărţile. Ei făcuseră aşa-zisa percheziţie, la modă în acea perioadă, dar n-au „găsit“ nimic deosebit pentru ei; spre „cinstea“ lor însă, nu ne-au făcut nici un „cadou“ (vreun pistol, nişte cartuşe etc.), aşa cum se mai obişnuia uneori, pe atunci. Pe mine şi pe sora mea ne-au „expediat“ într-o altă cameră, şi nu ne-au lăsat să revenim decît în momentul în care tata, deja îmbrăcat, ţinînd în mînă o valijoară, cu lacrimi în ochi, ne-a îmbrăţişat pe toţi trei şi ne-a sărutat cu drag, neştiind, probabil, dacă ne va mai vedea cîndva. La poartă aştepta o maşină în care a fost urcat. Aceasta a fost ultima imagine pe care am păstrat-o despre tata timp de peste un an de zile, perioadă în care nu am mai ştiut dacă trăia sau nu.

Doamne, cît m-am temut de aceste clipe înfiorătoare, de care însă, după cum aţi văzut, nu am scăpat. În acea după-amiază, nefiind acasă, nu am auzit bătăile în poartă, care mă speriau de cîte ori le auzeam. În fiecare seară, cînd se oprea vreo maşină în apropierea casei, pulsul se accelera, respiraţia se întretăia şi aşteptam bătăile în poarta casei; dacă maşina pornea din nou, fără ca nimeni să bată, respiram cu toţii uşuraţi, şi, închipuiţi-vă, aceasta se întîmpla seară de seară. (...)

După mai bine de un an, de la arestarea tatei, am primit, prin intermediul unui deţinut, care s-a eliberat, cîteva rînduri imprimate pe o batistă cu ajutorul unui creion chimic. Fostul deţinut a avut curajul să coasă această batistă-scrisoare de căptuşeala hainei, în interior desigur. Prin intermediul acestei misive am aflat că tata se află în colonia de muncă Ghencea, lîngă Bucureşti.

N-am ştiut niciodată, exact, de ce a fost arestat tata, că de condamnat nu a fost condamnat: pentru că era preot greco-catoloc, pentru că a făcut parte din Partidul Naţional Ţărănesc al lui Iuliu Maniu sau pentru că a fost chiabur, avînd 8 ha. de teren, într-o singură tarla?

La cîteva luni, după primirea „scrisorii“ de la tata, ne-a sosit o carte poştală prin care ni se aducea la cunoştinţă că, la o anumită dată, mama avea dreptul să meargă la vorbitor. Nu puteam să o las pe mama să meargă singură şi apoi, sincer să fiu, şi mie îmi era dor să-l văd pe tata. Imediat am rugat un vecin să ne confecţioneze o valiză de lemn, ca cele cu care merg recruţii la armată; am umplut-o cu haine şi mîncare, şi am pornit spre Bucureşti. Era în plină toamnă. După o noapte chinuitoare de mers cu trenul am ajuns disde-dimineaţă pe un drum în cîmp pe care, cu mare greutate, îşi tîrîiau picioarele slăbite şi obosite o coloană de deţinuţi, flancată de nişte militari înarmaţi. (...)

După jumătate de an, bătea în poarta casei tata, dar de deschis nu i-au deschis cei dragi, cei care i-au lipsit atîta timp, ci o persoană străină, o persoană pe care nu o văzuse pînă atunci. Individul, arţăgos, întrebă, după ce a deschis în prealabil fereastra, pe cine căuta. Tata i-a răspuns: familia. Abia după acest dialog, individul îşi dă seama cu cine vorbeşte. Îi explică tatei unde ne poate găsi, deoarece casa a fost rechiziţionată de stat, nouă punîndu-ni-se la dispoziţie o altă locuinţă.

Apariţia tatei a fost o surpriză nesperată, o bucurie greu de descris. Era tot aşa de slab ca atunci cînd l-am văzut la vorbitor, în plus avea o mustaţă mare.

Am locuit cu toţii în acel demisol o perioadă destul de îndelungată, pînă, probabil, cei care ocupaseră casa şi-au îndeplinit misiunea, după care ne-au eliberat-o.

Aceasta zic şi eu „omenie“ comunistă, nu?

2. Autorul mai afirmă, în continuare, că „Este drept, s-a întîmplat ceva prin anii '50...“, însă «de vină a fost ocupantul sovietic şi cozile lui de topor din interior, în cea mai mare parte „neromâni“».

Se poate spune oare cu atîta uşurinţă că tot ce i s-a întîmplat familiei mele, şi altor sute de mii de familii, a fost doar o întîmplare, sau, aşa cum afirmă autorul, a fost doar „ceva prin anii '50?“

Condamnările la ani grei de închisoare a zeci şi sute de mii de oameni nevinovaţi, sau deţinerea de oameni fără a fi judecaţi şi condamnaţi, deportarea lor şi naţionalizarea caselor sau, cel mai grav, executarea prin împuşcare sînt acte de „omenie“ de care se fac vinovaţi doar sovieticii?

Ministrul Drăghici, colonelul Crăciun, căpitanul Ciolpan şi atîţia alţii, ca ei, au fost sovietici sau neromâni?

Din moment ce autorul afirmă că „De vină a fost ocupantul sovietic...“ şi că „Se ştie doar că desovietizarea au făcut-o, acum mai bine de 30 de ani Dej şi apoi Ceauşescu“, de ce oare s-au mai comis atîtea atrocităţi şi mai tîrziu, sub conducerea celui de-al doilea?

De ce regimurile lor au fost apreciate ca regimuri dictatoriale de către atîţia istorici din întreaga lume şi nu ca regimuri de „omenie“?

3. O altă afirmaţie gratuită a Domnului Lucian Boia este şi aceea că „A fi român este sinonim cu a fi ortodox. Greco-catolicul este un român aproximativ...“

Ce înţelege oare autorul prin cuvîntul „aproximativ“? Oare poate dînsul să susţină că au fost români „aproximativi“ atît întemeietorii Şcolii ardelene – Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior – cît şi Andrei Mureşanu, care a scris versurile imnului României, sau Iuliu Maniu şi episcopul greco-catolic Iuliu Hossu (care au participat la Adunarea Naţională din 1 Decembrie 1918 de la Alba-Iulia, unde au avut atribuţii importante, episcopul Iuliu Hossu primind însărcinarea, din partea Marelui Sfat Naţional Român, de a citi Declaraţia Unirii Ardealului cu Patria-Mamă România, în faţa celor 100.000 de participanţi). La fel episcopii greco-catolici morţi în închisorile comuniste? Dacă toţi aceştia şi alţi mulţi greco-catolici, care au pierit pentru o cauză dreaptă, ar putea lua cunoştinţă de cele afirmate de către un istoric, s-ar întreba îndureraţi: oare, şi în zilele noastre, istoria se scrie altfel decît s-a petrecut? Oare sacrificiile noastre au fost zadarnice?

Dr. Oliviu CRIŞAN
Str. Bucium 11, bl. F1, ap. 7
Cluj-Napoca

***N. red.**: Amploarea scrisorii D-voastră ne-a silit să operăm cîteva „tăieturi“ serioase într-un text întru totul emoţionant; credeţi-ne că nu am făcut-o cu o inimă uşoară. Sperăm că i-am păstrat, totuşi, gravitatea. Dovadă că i-am solicitat – în spiritul* Dilemei *– dlui Lucian Boia să vă dea răspuns, după ce i-am transmis textul D-voastră, în versiunea sa integrală. Iată răspunsul Domniei-sale.*

Stimate domnule Crişan,

Îmi pare rău că nu ne-am înţeles. Aţi descoperit trei afirmaţii intolerabile în articolul meu şi sînteţi pe drept cuvînt scandalizat. Nu puteţi accepta 1) că la noi comunismul ar fi fost de „omenie“; 2) că doar sovieticii şi „străinii“ din interior ar fi vinovaţi pentru instaurarea şi fărădelegile lui; 3) că greco-catolicii ar fi români „aproximativi“.

Să înţeleg atunci că sînteţi de acord cu celelalte afirmaţii: că Occidentul nu şi-ar fi mai înălţat catedralele fără români (cînd de fapt le-au construit într-o vreme cînd statele româneşti nici nu existau); că pe român – nu pe comunistul român, ci pe român în genere – îl caracterizează „omenia“ (pe alţi oameni – care au avut neşansa de a nu se fi născut români – nu-i caracterizează?); că românii au fost uniţi chiar atunci cînd erau divizaţi (?!); că românul este prin excelenţă **inteligent** (ceilalţi or fi prin excelenţă **proşti**?), şi aşa mai departe.

Dacă sînteţi de acord cu aceste din urmă afirmaţii, ţin să vă spun că eu nu sînt de acord cu ele, după cum (la fel ca Dumneavoastră) nu sînt de acord nici cu primele. Să fie chiar aşa de greu de sesizat nota derizorie a textului, faptul că **toate** afirmaţiile se cer citite cu **sens invers?** De altfel, în finalul articolului, „demascîndu-mă“, am afirmat explicit originea acestor puerile enunţuri în netămăduitele noastre complexe de inferioritate (care generează, la rîndul lor, atitudini nefondate de superioritate). După care am conchis spunînd că este timpul să ne **normalizăm**.

Şi nimic nu este mai prielnic pentru o viaţă normală, decît să şi glumim din cînd în cînd!

Cu stimă,
Lucian BOIA

Cine l-a ucis pe Mihail Sebastian

Un epilog?

Zilele trecute, în cursul unei convorbiri telefonice ocazionale, mi-a fost dat să iau cunoştinţă de următoarele amănunte cu privire la Ion Zăpodeanu, proprietarul autodubei cu numărul de circulaţie B 19308, la volanul căreia s-a aflat în clipa cînd l-a izbit mortal pe Mihail Sebastian:

La data accidentului (29 mai 1945), Ion Zăpodeanu ţinea un magazin de brînzeturi în Piaţa Obor.

Autoduba B 19308 era folosită de el pentru aprovizionare şi desfacerea mărfii.

Găsindu-l vinovat de uciderea din culpă, dar fără intenţie (art. 178, al. 2 din Codul Penal) a lui Mihail Sebastian, tribunalul l-a condamnat pe Ion Zăpodeanu la închisoare corecţională, condamnare din care a executat un an.

După ce a fost pus în libertate, Ion Zăpodeanu s-a întors la negoţul său, pe care l-a exercitat pînă în anul 1975, cînd a decedat.

Interlocutorul care, pe neaşteptate, mi-a oferit informaţiile de mai sus, medicul Manuel Manuchian, l-a cunoscut personal şi a fost în relaţii cu Ion Zăpodeanu între 1936 şi 1975.

Mărturiile d-sale conduc, pe de o parte, la concluzia că Ion Zăpodeanu a fost un om aşezat, un om cu totul onorabil. Pe de altă parte, ele sporesc forţa argumentelor care ne permit ca, parafrazînd un vechi proverb românesc, să afirmăm că zvonurile potrivit cărora Mihail Sebastian ar fi fost asasinat „au umblat cît au umblat pînă li s-a înfundat“.

Ioan COMŞA
Bucureşti

Rupte din viaţă

„...Cel mai bun prieten al meu este un prieten necunoscut. Prietenii necunoscuţi, mi-a spus odată un cerşetor, sînt de două ori mai valoroşi decît cei cunoscuţi.“

Ciprian TURDEANU
20 de ani, Luduş

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Instituţia prezidenţială**
- **Parteneriatul şi munca în echipă**
- **Consecvenţă şi inconsecvenţă**
- **Adolescenţa**

PATOLOGIA TRANSPARENŢEI

În geometria eticului, binele nu e, pur şi simplu, *inversul* răului. Cu alte cuvinte, viciul nu e neapărat răsturnarea mecanică a virtuţii, aşezarea ei cu capul în jos. El implică, mai curînd, un defect de metabolism: nu un salt la extremă, ci o abatere de la „centru". Ucigaşul comite, firește, un mare păcat, dar asta nu înseamnă că e suficient să nu ucizi, ca să ai un loc rezervat în Paradis. Faptul de a *nu* fi comis un asasinat nu te situează, necesarmente, în spaţiul virtuţii. Mai mult, faptul de a fi comis unul nu exclude, în anumite condiţii, iertarea şi mîntuirea.

Ceea ce vreau să sugerez e că terapia răului nu se poate întemeia pe un *exces* al binelui; mai exact, că binele fără măsură încetează să mai fie un bine. Să luăm cazul unei maladii morale care, la noi, a afectat, decenii întregi, sfera politicului: lipsa de transparenţă. Eram deprinşi cu o formă de guvernare în care opinia noastră nu conta: informaţia, dezbaterea şi decizia se petreceau într-un teritoriu la care nu aveam acces decît prin zvon şi supoziţie. Citeam ziarele pentru a ghici ce nu vroiau să spună. După o asemenea traumatizantă experienţă era inevitabil să cerem politicii post-revoluţionare transparenţă maximă. Dar tot inevitabil era să ne trezim combătînd opacitatea guvernamentală printr-o furie a demascărilor, a dezvăluirilor senzaţionale, a indiscreţiei dezmăţate, de natură să transforme exercitarea puterii într-o stranie variantă de exhibiţionism şi pe omul politic într-un neobosit histrion. După ce s-au exersat, sub dictatură, în arta de a nu spune nimic, sau de a minţi impenitent, jurnaliştii au descoperit bucuria isterică de a spune orice, adică mai mult decît „totul". Ei au, măcar, scuza că se abandonează unei boli „profesionale". De neînţeles e, însă, disponibilitatea fără limite a politicienilor înşişi. Urmăresc, de mai multă vreme, emisiunile mai multor posturi de televiziune şi constat, siderat, că miniştrii şi parlamentarii noştri îşi petrec o bună bucată din viaţă stînd de vorbă, sub reflectoare, la diverse ore din zi şi din noapte, cu mici comandouri de gazetari care reprezintă, s-ar zice, opinia publică. Dacă punem la socoteală şi posturile de radio, interviurile presei scrise, conferinţele de presă ale partidelor, ministerelor şi guvernului, ne putem întreba, în chip legitim, cît timp le mai rămîne aleşilor noştri pentru treaba la care s-au angajat. Trăim într-o inflaţie nevrotică a comentariului. Obsesia de a povesti „deschis" ceea ce facem ia, pe nesimţite, locul datoriei de a face. Politicienii noştri au aerul – neverosimil – al unor indivizi cu foarte mult timp liber. N-am văzut nicăieri în lume o atît de masivă prezenţă a demnitarilor pe scena mediilor. Există, pretutindeni, ştiri despre activitatea lor, sau apariţii decisive, legate de o chestiune concretă, la zi. Dialogul prelung, arborescent, asezonat cu telefoane „din public", cu glumiţe de circumstanţă şi cu incriminări agresive e, în alte ţări, un eveniment excepţional. La noi e spectacol cotidian. De teamă să nu treacă drept impopulari, netransparenţi, neprietenoşi cu „liderii de opinie", politicienii români sînt gata să piardă ceasuri întregi dinaintea camerelor de luat vederi şi a microfoanelor. De la „ceaiul de la ora cinci" pînă la „milionarii de la miezul nopţii", ei sînt într-o perpetuă cursă retorică. La cîte necazuri au pe cap te-ai aştepta să-i vezi mai ocupaţi, mai laconici, mai fără chef. Secretomania totalitară nu se anulează prin strip-tease democratic. Îţi vine să spui, în bună tradiţie revoluţionară: „domnilor miniştri, domnilor parlamentari, fiţi mai zgîrciţi cu timpul şi cu imaginea dumneavoastră. Făceţi-vă că lucraţi!"

Andrei PLEŞU

În aşteptarea remanierii

Ca şi prima zăpadă, cea dintîi aniversare de la victoria în alegeri a luat prin surprindere actuala putere. Obligat să constate că timpul trece prea repede, că promisiunile electorale n-au putut fi aproape deloc îndeplinite, că încrederea populaţiei scade, cabinetul are doar două motive de satisfacţie: imaginea lui peste hotare încă e bună, iar opoziţia parlamentară e la fel de anemică în agresivitatea ei, cum erau şi partidele istorice în 1991. Neputinţele reformiste sînt deci, încă o dată, justificate prin faptul că nu există alternativă. Majoritatea populaţiei a votat anul trecut pentru schimbare cu aceeaşi convingere cu care în decembrie '89 dorise să scape de dictatură. Nici tranziţia, nici post-tranziţia n-au adus automat restructurarea societăţii şi creşterea nivelului de trai pentru masa electorală. În schimb, ele au construit cariere spectaculoase, au oficializat găşti şi au favorizat compromisuri.

În bună tradiţie postdecembristă, guvernul Ciorbea e mulţumit de rezultatele muncii sale. Patroni sau sindicalişti, mineri sau cercetători, pensionari sau ziarişti, oamenii o duc însă fie mai rău, fie mai greu decît anul trecut. Birocraţia, preţurile, bălmăjeala legislativă şi incoerenţele în plan politic îi sperie pe investitorii străini şi paralizează iniţiativa autohtonă. Alternanţa la putere continuă să fie percepută ca un examen de care merită să fim mîndri, aşa cum revoluţia ne redase, cel puţin pentru o legislatură provizorie, senzaţia că sîntem din nou în Europa. Şi totuşi, cine a cîştigat cu adevărat din efortul administrativ al coaliţiei CDR-USD-UDMR? Cui, şi pentru cît timp, i-a oferit noua formulă politică încredere în baza instituţională şi în viitor? Partidele puterii şi cele din opoziţie reclamă pe rînd blocajul reformei şi excesul de ordonanţe, miniştrii şi parlamentarii recunosc că salariile lor sînt prea mici, foştii îmbogăţiţi sînt denigraţi sau închişi, săracii şi-au pierdut între timp nu doar locul de muncă ci şi speranţa. Naţionaliştii majoritari s-au simţit adesea trădaţi, minoritatea maghiară nu s-a lecuit de sindromul persecuţiei etnice. Proprietarii şi chiriaşii încă sînt în dispută, setoşii de adevăruri absolute n-au dezlegat misterele revoluţiei şi ale mineriadelor, averile corupţilor nu i-au recalificat pe şomeri. Numai minerii trăiesc din bucuria de a fi devenit în sfîrşit personaje pozitive, contribuind cu sîrg la creşterea capitalului de imagine a guvernanţilor care i-au lăsat la vatră, după ce compromiseseră cu pasiune regimul Iliescu pe vremea cînd Palatul Victoria le acorda subvenţii grase şi credit nelimitat.

Ca şi în anii trecuţi, dezastrul nu e însă atît de mare pe cît îl văd nostalgicii de stînga sau partidele legionaroide şi nici reforma atît de avansată pe cît îşi închipuie guvernanţii. Mai anormală decît degradarea monedei naţionale şi mai riscantă decît amînarea privatizării, creşterea apetitului pentru scandal politic în tabăra majoritară hiperbolizează însă nereuşitele anului 1997. Pînă şi modul în care s-a discutat despre remaniere duce la suprasaturaţie şi repune în discuţie mult aşteptata maturitate a clasei politice. Provocarea şi imobilismul, autosuficienţa şi de-responsabilizarea, acţiunea fără proiect şi discursul cu miză egolatră rămîn caracteristici ale tuturor guvernelor noastre postdecembriste. Între timp, presiunea pieţei şi presiunea sindicală au dispărut, iar odată cu ele guvernanţii au rămas fără parteneri la ...exagerări. Pentru că n-au avut parte de adversari credibili în Parlament şi nici de opoziţie socială la reformă, mulţi dintre liderii actualei puteri şi-au inventat, chiar din primele luni ale anului în curs, tot felul de ţinte de atac. Carenţele imaginative îşi spun cuvîntul, disputele se învîrt în jurul cozii, lăbărţarea mediatică încearcă să mascheze proasta organizare şi ineficienţa. Remaniat de formă sau de fond, cabinetul Ciorbea va trebui să-şi aducă aminte că s-a angajat să treacă ţara peste hopul reformei, nu doar să declare de trei ori pe zi cît de hotărît e să-şi ducă programul la bun sfîrşit. Cît eşti în opoziţie e de-ajuns **să vrei** democratizare şi restructurare, cînd eşti la putere e bine **să poţi** acolo unde altădată părea suficientă voinţa. Cei răsplătiţi cu funcţii administrative pentru servicii electorale sau pentru loialităţi de partid nu sînt întotdeauna şi cei mai eficienţi dintre oameni. Dar dacă politica şi competenţele se exclud reciproc, vom porni în forţă la fiecare început de an sau de legislatură pentru a ne trezi sisific în deşert.

Elena ŞTEFOI

Trecuturi (II)

Memoriile lui Serge Moscovici evocă exclusiv „perioada românească" a autorului: copilăria, adolescenţa, începutul tinereţii. Sînt **anii de formaţie,** rememoraţi epic şi deopotrivă analitic, în ordinea lor naturală. Amintirea şi reflecţia retrospectivă fac, la vedere, una. Povestirea autobiografică are, mărturisit, sensul unei reluări în stăpînire, al unei recuperări („Je soupçonne qu'en commençant le récit de sa vie, on cherche a en reprendre possession"), dar şi pe acela al unei evaluări. Faptele, situaţiile, personajele sînt nu numai recucerite prin rememorare, ci şi cîntărite, trecute prin filtrul interpretărilor. De aceea, probabil, sînt abundente paginile cu caracter net eseistic, unele fiind însă, e de presupus, motivate şi de împrejurarea specială că Serge Moscovici are în vedere publicul francez sau occidental, mai puţin familiarizat cu datele istoriei politice a României.

Există astfel (p. 128-138) chiar un scurt capitol de istorie interbelică a României, perioadă în care, consideră Serge Moscovici, a avut loc aici un **război civil** larvar. Iată fragmente din acest capitol.

„Şansele României au crescut după primul război mondial, cînd Franţa şi Anglia, ţări învingătoare, şi statele neutre au recompensat-o atribuindu-i trei teritorii: Basarabia luată de la Rusia, Bucovina de la Austria şi Transilvania de la Ungaria. Includerea acestor provincii a adus României Mari multe minorităţi etnice – unguri, ucrainieni, turci ... –, considerabile şi iredentiste, iar în plus şi peste o jumătate de milion de evrei indezirabili. La Conferinţa de pace de la Versailles, aliaţii au obligat democraţia română să acorde acestor evrei cetăţenie şi drepturi civice. Ceea ce a trezit rezistenţa liberalilor şi a dezlănţuit, prin consecinţă, o violentă xenofobie şi în special antisemitism."

„Încerc – scrie în continuare Serge Moscovici – să-mi reamintesc cum îmi apărea România atunci. În exterior: izolată între ţări dușmănoase ce-i cedaseră teritorii la sud şi în vest, România trăia între frontierele trase de aliaţi pentru a face parte din zidul de apărare împotriva revoluţiei bolşevice din est. Toate ameninţările împotriva noastră de acolo veneau, era o convingere răspîndită. Era astfel desemnat clar pericolul care pîndea existenţa României, iar comunismul, duşman al naţiunii, era denunţat pînă la saţietate. Se preda asta la şcoală, se scria în ziare, se predica în biserici. Este, fără îndoială, nu numai cauza pentru care s-a născut fascismul românesc, este şi cauza prin care se explică de asemenea şi de ce a fost cea mai puternică mişcare fascistă din Europa de est. Toate miturile sale au fost întemeiate pe lupta anticomunistă; aşa cum o lentilă concentrează razele soarelui şi aprinde focul, un foc trosnea în România anilor treizeci.

În interior: o societate tăiată în două despre care se spunea că este guvernată de o constituţie democratică. (...) Se trăia într-o democraţie de import care nu era sub garanţie, în orice caz pentru minorităţile etnice, oricare ar fi fost acestea. Desigur, ţara era bogată, extraordinar de fertilă şi îndemînatică şi se erija în copie a Occidentului. Dar nimeni nu ignora că era dezorganizată şi administrată după obiceiurile de corupţie şi arbitrariu moştenite de la Imperiul Otoman, a cărui colonie fusese. Se cumpăra şi se vindea tot, pînă pe treptele tronului. La peste o jumătate de secol după proclamarea independenţei, România rămînea o ţară înapoiată, paralizată de tradiţiile unei alte ere. Hăţul unui cler atotputernic îi limita orizonturile intelectuale şi sociale, o birocraţie incompetentă îi bloca economia, iar viaţa politică se sufoca sub greutatea unei monarhii afaceriste, susţinute de marile familii. Din Bucureşti, capitală rafinată, veselă, cultivată, cu străzi şi cafenele pline de lume în fiecare seară, nu putea fi nici văzută, nici bănuită. Ţăranii, în special, erau la discreţia marilor proprietari şi a calamităţilor naturale, a mizeriei şi a bolilor – ceea ce, într-o ţară agricolă, afecta multă lume. Dacă n-ar fi domnit o anumită nepăsare, o bucurie de a trăi favorizată de incredibila generozitate a naturii, aceste nedreptăţi fără temei şi fără speranţă ar fi fost intolerabile. Tot ceea ce scriu aici, sînt convins, nu vorbeşte în favoarea ţării mele natale. Nu ar sluji însă la nimic să se pretindă că pînza de fond pe care se proiecta războiul civil era veselă. Un război de douăzeci de ani a opus partidele ţărănist şi liberal asociate regelui, de o parte, şi mişcarea fascistă, Garda de fier, de alta."

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Nesupunerea civică

Există, de cîţiva ani încoace, un curent de opinie care face tot mai mulţi prozeliţi printre intelectualii cu preocupări în sfera socialului. Cum este foarte posibil ca acest curent, cu aderenţi şi în România, să fie formalizat legal în viitor, credem că sînt necesare cîteva precizări.

Concret, este vorba despre *nesupunerea civică*, adică despre dreptul oricărui cetăţean sau oricărei comunităţi de a nu se supune acelor decizii ale autorităţii care vin în contradicţie cu drepturile fundamentale ale omului sau cu principiile care derivă din justiţie şi echitate. Este, de fapt, o nouă provocare pe care societatea democratică de la sfîrşitul secolului XX o aruncă dreptului. Cum vor răspunde sistemele juridice acestei provocări, vom vedea. Cert este că trebuie recunoscut dreptul persoanei de a nu se lăsa lezată prin aplicarea unor decizii ale autorităţii care sînt vădit injuste. Exemplul lui Socrate care primeşte nemeritat moartea numai pentru că ea venea ca urmare a unei sentinţe pronunţate de un tribunal legal constituit nu mai are, după două milenii, nici o valoare civică.

Prima problemă este aceea a precizării domeniului care, lezat fiind, dă dreptul la nesupunere. Firește, nu poate fi vorba despre restrîngeri care urmăresc nerealizarea unor interese private. Nesupunerea civică nu poate urma, spre exemplu, pierderii unui proces de divorţ sau acţiunii de evacuare din locuinţă pentru neplata chiriei – chiar dacă aceste acţiuni au întemeieri discutabile. Este, însă, legitim să nu te supui unei acţiuni care lezează un interes public, cum ar fi decizia autorităţii de a angaja ţara într-un război evident inutil.

A doua problemă este aceea a aprecierii caracterului injust al deciziei care este urmată de nesupunere şi, pe cale consecinţă, a justeţei nesupunerii. Cu alte cuvinte, cine poate spune dacă, într-o situaţie concretă, nesupunerea se justifică ca un act de demnitate şi nu este o bezmetică acţiune anarhistă? Cred că judecătorul ar fi cel mai îndreptăţit să facă acest lucru. Ar trebui imaginată o procedură în care autoritatea să poată chema în instanţă pe cel care nu se supune şi să-l oblige să respecte decizia luată, iar răzvrătitul să poate opune excepţia de nesupunere civică, urmînd ca judecătorul să se pronunţe dacă nesupunerea se justifică ori nu.

De asemenea, ar trebui stabilite limitele nesupunerii civice. Adică, în faţa căror forme de manifestare a autorităţii este legitimă nesupunerea? Pentru că, la rigoare, poate exista nesupunerea şi faţă de decizia pe care judecătorul o pronunţă într-un proces de tipul celui imaginat mai sus. Consider că, în principiu, nu este admisibilă nesupunerea faţă de o hotărîre judecătorească definitivă. Aceasta pentru că, pînă să rămînă definitivă, o hotărîre judecătorească este susceptibilă să parcurgă mai multe grade de control judiciar.

Acestea nu sînt singurele probleme de ordin practic care ar trebui rezolvate dacă s-ar admite formalizarea legală a dreptului la nesupunere civică. Pe de altă parte, în plan teoretic se ridică o serie de întrebări incitante. Care este natura acestui drept? Este el inerent oricărui om sau trebuie acordat în anumite condiţii? Cum se exercită efectiv acest drept, ştiut fiind faptul că exercitarea unui drept nu poate restrînge celuilalt exerciţiul drepturilor sale? Pentru exercitarea dreptului la nesupunerea civică este utilă parcurgerea unei proceduri prealabile care să aibă ca principal scop avertizarea autorităţii asupra injustiţiei comise?

Dar poate că cea mai incitantă întrebare se referă la esenţa însăşi a nesupunerii civice. Este ea un drept sau o obligaţie? Şi dacă admitem că sîntem obligaţi moralmente să nu ne supunem unor decizii injuste, cui aparţine dreptul corelativ acestei obligaţii şi în ce ar consta acest drept?

Pînă cînd dreptul va răspunde la aceste întrebări, e preferabil să nu ne jucăm de-a nesupunerea civică.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Medianarhismul (II)

● Am primit, zilele trecute, la redacţie, un plic de la un mai vechi corespondent al meu, d-l Radu Dobrescu, căruia am avut bucuria să-i reproduc, la un moment dat, ca o anexă la o cronică de-a mea, cîteva rînduri de o extraordinară acuitate analitică despre fenomenul numit televiziune şi în special despre cel numit Pro TV. Acest plic conţine lucrarea de diplomă a tînărului analist, lucrare care poartă titlul semnificativ: „Modele de simulare a dialogului". Abia aştept să parcurg cele fix o sută de pagini ce se ascund sub el.

● Căci tocmai acesta este adevăratul spectacol oferit, în momentul de faţă, de televiziunile noastre: *simularea dialogului*. Aşa-numitele *talk-show*-uri tocmai ceea ce pretind a fi nu sînt. Neîndrăznind să devină şuete şi nereuşind să se ridice la condiţia de discuţie (dezbatere, controversă), specia aceasta fără gen oglindeşte şi propagă *mediocritatea*, izbutind să facă din ea norma de bază a vieţii noastre publice, dacă nu principalul ei imperativ: *Vrei să ai succes? Fii mediocru!* Nimicul – sau, hai să fim generoşi, prea-puţinul – actualităţii noastre este mestecat, regurgitat şi remestecat la nesfîrşit, plimbat încoace şi-ncolo, de pe un platou pe altul şi de la un post de televiziune la celălalt de nişte comentatori-enzime ce nu reuşesc – deloc întîmplător – să digere şi să transforme în hrană ceva atît de sărac în vitamine şi săruri minerale. Se „discută" prea mult, prea imediat, prea mimetic, prea neproblematizant, fals problematizant. Se pleacă de la nimic şi, după infinite ocoluri pe loc, la nimic se ajunge. *Talk-show*-urile româneşti? „Modele de simulare a dialogului". Televiziunile românilor? „Locul unde nu se întîmplă nimic". Nimic-nimic!

● Invidioasă pe TVR, cu al său Iosif Sava, televiziunea Pro TV a apelat la serviciile lui Octavian Paler, mai interesant în scris decît pe micul ecran, pentru care nu pare a fi făcut. Şi, astfel, televiziunea din România se supune legii generale a (economiei) locului: *producţia pe stoc*. Cresc şi se înmulţesc tot mai vertiginos depozitele de locuri comune, de care sîntem făcuţi să credem că avem neapărată nevoie. Conformism, convenţionalism, complezenţă: falsă dezbatere şi falsă cogitaţie, induse ca modele.

● Aceasta în vreme ce toţi realizatorii, toţi „moderatorii" de prin televiziunile noastre au început să se viseze, în secret, Marius Tucă. Asta da vedetă de televiziune! „Triumful talentului"!

● Noua emisiune, de duminică după-amiază, a TVR, „Dintre sute de catarge", trecută, abia, de prima ediţie, confundă *spectacolul de televiziune* cu *transmiterea* unui spectacol pur şi simplu. Televiziunea e altceva, nu (doar) retransmisie (în plus, înregistrată). Nu e nevoie, în cazul televiziunii, de o sală de spectacole pentru a face spectacol din cultură. Cultura are spectaculozitatea ei, imanentă, perfect televizuală, care, la noi, rămîne, încă, de descoperit.

● Pomeneam, în articolul de săptămîna trecută, despre două cazuri de deconstruire, dinăuntru, a dependenţei noastre de realitatea virtuală creată de presă. Despre unul dintre aceste cazuri am scris deja: este vorba de farsa organizată de TVR pe tema spionilor denunţaţi, fără a fi fost şi numiţi, de către ministrul nostru de Externe, şi despre reacţia disproporţionată a oamenilor noştri publici (politicieni şi jurnalişti), reacţie de o gravitate deplasată, ca a domnilor bărboşi din gagurile mute, care primeau şuturi în fund sau porţii de frişcă în figură, provocînd, abia ei, firește – chiar dacă mecanic –, rîsul. Cel de-al doilea caz s-a petrecut acum vreo zece zile, la Pro FM, în emisiunea de prînz „13-14 cu Andrei", în care realizatorul acesteia, vedeta, de-acum, Andrei Gheorghe (vă mai amintiţi de vremurile cînd scriam despre el din Constanţa?), a provocat ascultătorii la denunţuri, comiţînd el însuşi unul, cu totul fantezist, telefonînd la IGP cum că l-ar fi văzut pe multcăutatul Fane Spoitoru în maşina unui anumit Bogdan Strătulă, nimeni altul decît directorul reţelei de posturi Pro FM. Farsă, glumă, deplasată poate, mult mai serioasă, însă, şi mai necesară decît infinitele „discuţii" în cerc închis care au ajuns să ne lichefieze creierele. Trebuie să rîdem – nu tot timpul, nu ca proştii, ci cu graţie –, făcînd realitatea, tot mai apropiată de teratologic, să-şi muşte coada în loc să ne tot hăpăiască pe noi. Medianarhismul – singura speranţă. Medianarhism, adică STIL.

Bogdan GHIU

Economie

Convertibilitatea: a început numărătoarea inversă

Trecerea efectivă la convertibilitatea de cont curent a leului, moment de care ne mai despart doar cîteva săptămîni, va fi marcată de publicarea în *Monitorul Oficial* a noului regulament valutar. Desigur, un astfel de document va introduce mai multe noutăţi pe piaţa valutară. Publicul larg, însă, e preocupat cu deosebire de renunţarea la plafonul de 500 de dolari în schimburile pentru populaţie. În jurul acestui subiect roiesc şi emoţiile, şi zvonurile, şi temerile.

Mai ales temerile. Mulţi se tem că populaţia va da buzna în bănci, îşi va lua leii şi va alerga la casele de schimb, să-i transforme în dolari. Aici se impune o întrebare: de ce ar proceda aşa?

Realitatea este că, în prezent, mulţi dintre românii care au economii în lei, sumele fiind mai mari ori mai mici, se întreabă ce să facă: să deschidă un depozit bancar, să cumpere acţiuni sau să transforme leii în dolari? Răspunsul la această întrebare nu poate să nu ţină seamă de specificul momentului în care ne aflăm: anul 1997, către sfîrşitul lui.

Cîndva, în 1990 sau în anii următori, pînă în primăvara lui '94, lucrurile erau simple. În '90, începuse un soi de dolarizare a economiei româneşti. Mărfurile cele mai căutate erau vîndute numai în valută. Normal, atunci soluţia era să-ţi protejezi economiile transformîndu-le în dolari.

Lucrurile nu s-au schimbat nici după ce, printr-o reglementare a Băncii Naţionale, plăţile în dolari au fost interzise. Inflaţia creştea, dobînzile la CEC sau în bănci erau sub rata inflaţiei, aşa că românii care economiseau se vedeau nevoiţi ori să vîndă leii şi să cumpere dolari, ori să achiziţioneze aur sau bunuri de folosinţă îndelungată. Procedeul s-a dovedit a fi el însuşi inflaţionist.

Schimbarea s-a produs la începutul anului 1994. Se pregătea trecerea la liberalizarea cursului de schimb pe piaţa valutară, de la 1 august '94. BNR a făcut importante achiziţii valutare. Îndeosebi, a cumpărat dolari. Concomitent, au crescut dobînzile la depozitele bancare. Peste rata inflaţiei. Populaţia a început să stea la rînd la bănci. Şi-a vîndut dolarii, cumpărînd lei, iar cu leii a deschis depozite bancare. Pentru a obţine şi mai mulţi lei.

După ce piaţa s-a echilibrat, dobînzile au început să scadă. Continua totuşi să fie avantajos să faci lei... din lei.

În 1995, însă, piaţa a suferit brusc o întorsătură. Cursul a început să alerge mai repede decît inflaţia. S-au întors şi românii de la leu înspre dolar. Din nou, multe economii au fost transformate în valută forte. Dolarul, scumpindu-se, a produs inflaţie şi a făcut leul mai slab. În '96, băncile au observat, nu fără îngrijorare, că pe de o parte scădeau depunerile în lei; iar pe de altă parte se înteţea goana după dolari. Cei care, cîndva, au schimbat dolari şi au luat lei, acum procedau invers. Pe piaţă s-a făcut din nou simţită foamea de dolari. La bursa interbancară bancnota verde şi-a ridicat cota, iar la casele de schimb cursurile au făcut realmente explozie. Situaţia s-a complicat şi mai mult în urma unor speculaţii valutare pe piaţa interbancară.

Desigur, luate ca fapte economice, aceste speculaţii nu aveau de ce să sperie. Dimpotrivă, ele puteau fi semne bune: dovedeau că băncile căpătaseră o oarecare autonomie, că piaţa era deja în stare să fabrice anticorpi pentru a se apăra de toxinele ce pot fi produse de banii care dorm, grăbind punerea lor în circulaţie; în acelaşi timp, ofereau garanţia că măcar pe un segment al ansamblului pe care îl numim tranziţie către economia de piaţă funcţiona cît de cît legea cererii şi a ofertei.

A apărut, însă, un revers al medaliei. În februarie '97, cînd s-a liberalizat cursul de schimb, în condiţiile trecerii la o piaţă valutară concurenţială, astfel de speculaţii au indus o accelerare a scumpirii dolarului. Fapt ce i-a satisfăcut pe exportatori. Şi chiar dacă guvernul s-a bucurat că exportul era încurajat, în timp ce importul a fost pus la colţ, în folosul balanţei comerciale, oferta pe piaţa de consum s-a restrîns. De pierdut, a pierdut populaţia.

În aceste condiţii, Banca Naţională a reacţionat printr-un demers de scumpire a leului pe piaţa internă. Desigur, în dorinţa de a reîndrepta ochii românilor către moneda naţională. Şi de a aduna în bănci mai mulţi lei.

Sistemul bancar şi-a atins scopul. Pe piaţă era foame de dolari, în timp ce teancuri de bancnote verzi se adunaseră sub saltele. Dintr-odată situaţia s-a inversat. A crescut oferta de dolari, preocuparea populaţiei şi chiar a agenţilor economici fiind aceea de a aduna lei, pe care să-i depună în bănci. Ghişeele bancare au fost din nou luate cu asalt. Cozile de la bănci au creat falsa impresie că românii au surplus de bani şi că a început procesul de economisire. Voci oficiale au întărit această idee. În realitate, nu era nimic altceva decît dorinţa unei părţi a populaţiei de a-şi înmulţi, în acest fel, leii mult prea puţini.

Fericirea asta nu a durat, însă, prea multă vreme. Dobînzile la depozitele bancare au început să scadă. De la 150 la sută au coborît la 125 la sută, apoi la 100 la sută şi tot aşa pînă cînd au ajuns în jur de 38 la sută, în medie. Valorile cele mai de jos au fost atinse în toamna acestui an.

Dacă însă, în noiembrie şi decembrie, inflaţia lunară va înregistra rate de 5-6 la sută, dobînzile vor mai urca. Şi cum oficialii BNR au declarat, recent, că nu văd vreun motiv ca leul, faţă de dolar, să coboare cu mai mult de 2 la sută pe lună, e limpede că miza pe moneda naţională rămîne actuală. De ce, atunci, s-ar repezi populaţia să schimbe leii pe dolari după declararea convertibilităţii?

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Nervi, remaniere, alternative

● „Înlocuirea a patru-cinci miniştri, oricare ar fi aceştia, nu va face din agresivul alai al Puterii o adevărată coaliţie (...)

Soluţiile radicale ar putea însă pune capăt acestei penibile crize, niciodată socotită îndeajuns de majoră pentru a conduce la o adevărată schimbare. Protagoniştii zilei ar putea opta fie pentru un nou guvern condus de un prim-ministru cu calităţi de lider politic, responsabil şi respectat, capabil să-şi aducă coechipierii din cele patru partide la un numitor comun şi să imprime logică evoluţiilor legislative şi economice; fie pentru reducerea formulei de guvernare de la patru la doi coechipieri, cu un guvern minoritar, aşadar, dar sprijinit politic de aliaţi." (Rodica Ciobanu – *Coaliţia în pragul unei crize de nervi*, în **Adevărul**, 2 noiembrie) ● „Dacă se hotărăşte acum o remaniere, decizia n-ar face, probabil, decît să blocheze reforma. Fiindcă ar urma negocieri kilometrice, timp pierdut şi energii consumate fără rost. Imaginea coaliţiei s-ar degrada. Anumite resentimente între partide şi chiar între membri ai aceloraşi partide s-ar amplifica. E previzibil că nu s-ar ajunge la nici un rezultat. Decît cel mult la concesii penibile care ar duce la o spoială de remaniere gen «ţapii ispăşitori». În loc să lucreze, guvernanţii şi-ar pierde timpul cu dispute sterile." (Roxana Iordache – *O ipoteză*, în **România liberă**, 1 nov. '97) ● „Însăşi remanierea despre care se pălăvrăgeşte enorm şi brusc este tratată în acelaşi stil politic şi, în fond, neconcludent. Pisica moartă se aruncă de la un maimuţoi la altul, de pe un culoar pe altul, de la o culoare la alta ca în jocurile alandala de bîlci. (...) Guvernul crede că sacrificarea lui Ionescu sau Popescu rezolvă problema pentru că Georgescu sau Vasilescu, virgini ministerial, necompromişi şi plini de sîrg vor repara ce au stricat fraţii lor de partid. (...) Problema care se pune este a voinţei politice a capacităţii coaliţiei de a muta tranşant pe amărîta tablă de şah a realităţii româneşti." (Radu Budeanu, în **Ziua**, 1-2 noiembrie) ● „Primul ministru, Victor Ciorbea, a reproşat, sîmbătă, criticilor săi din sfera politicii sau mass-media că au ignorat ceea ce a realizat pozitiv guvernul pe care-l conduce. Pînă la un punct a avut dreptate. Dincolo de acest punct se află, însă, multe aspecte discutabile." (Valentin Păunescu – *Un bilanţ anticipat*, în **Curierul naţional**, 3 noiembrie) ● „Premierul Victor Ciorbea pregăteşte o surpriză. «Din procesul remanierii nici într-un caz nu va fi omis Parlamentul». PNŢCD stă prost cu comunicarea. Ion Diaconescu propune un congres al coaliţiei." (Teodora Georgescu, Lucian Puşcăreanu, în **Jurnalul naţional**, 3 noiembrie) ● „Ne vom despotmoli din dunele deşertului dacă vom înţelege eforturile pentru reechilibrare, atîtea cîte au fost. Reforma demarată cu întîrziere nu poate da roade imediat. Premierul Ciorbea a avut tăria să recunoască că (sic!) privatizarea adevărată se face de două luni. Dar între administraţie şi generaţia deşertului este necesară o comunicare directă, permanentă, oamenii să fie bine informaţi, să poată înţelege şi să susţină reforma." (Petre Mihai Băcanu – *Generaţia deşertului*, în **România liberă**, 3 noiembrie) ● „Cînd l-am auzit pe domnul Ion Diaconescu spunînd că populaţia nu înţelege reuşitele mari ale guvernului Ciorbea am avut cîteva clipe de derută totală. (...) Cu toată consideraţia pe care o am faţă de unii oameni politici, mă frapează asemănarea lor cu marţienii. Nu la costume sau la origini, ci prin faptul că nici aceştia nu vor să ne spună ce vor de la noi." (Cornel Nistorescu – *Politica marţienilor*, în **Evenimentul zilei**, 3 noiembrie) ● „Liderul Uniunii Europene Creştin Democrate îi spune pe şleau premierului că în Guvern se suferă de lipsă de comunicare, că şi cabinetul său stă prost la explicarea reformei pe înţelesul cetăţenilor, recomandînd Executivului o mai strînsă colaborare cu presa. Cam asta e realitatea deloc nouă de altfel, avînd în vedere că exact aceleaşi probleme le-au avut şi guvernele anterioare." (Horia Alexandrescu – *Învăţămintele domnului Van Velzen*, în **Cronica română**, 3 noiembrie) ● „Petre Roman nu «înghite» condiţiile ţărăniştilor. «Decalogul» de conduită propus de PNŢCD i-a făcut pe democraţi să afirme că ar fi dispuşi să sprijine un guvern minoritar." (Irina Luca, în **Libertatea**, 3 noiembrie) (**E.Ş.**)

Complexul Kennedy

E greu de explicat în două cuvinte fascinaţia exercitată de Preşedintele ucis înainte de a-şi fi încheiat mandatul: omul a fost apreciat în timpul vieţii în pofida gafelor majore din politică, a fost respectat după moarte în pofida relatărilor despre egoismul şi cinismul manifestat în relaţiile personale. Mitul lui Kennedy are prea puţin în comun cu persoana lui John Fitzgerald: împreună cu el poporul din Statele Unite se maturiza, renunţînd la imaginea tatălui oferită de preşedinţii de dinainte. Kennedy era un frate dorit de toţi: bogat, frumos, erou, simpatic fără a cădea în ispita de a face pe placul tuturor, ambiţios, ştiind să dea un caracter eroic ambiţiilor personale şi colective.

Această imagine a fost detestată de cei care i-au urmat în înalta funcţie. Şi Johnson şi Nixon, absolvenţi ai unor universităţi sărace, udînd cu multă sudoare drumul lor în politica naţională, urau „gaşca" de la Harvard – reprezentată de Kennedy, fraţii şi prietenii lui. Dar meschina invidie omenească explică prea puţin din tenacele sentiment de competiţie pierdută, nutrit de cei vii faţă de cel mort.

Au fost publicate recent în Statele Unite stenogramele înregistrărilor din Biroul Oval al Casei Albe. Johnson îşi înregistra toate convorbirile, Nixon – o parte (lui de la aceste benzi de magnetofon i s-a şi tras demisia). Fragmentele publicate prin reviste evidenţiază la ambii această obsesie: tristă la Johnson, activă şi demitizantă la Nixon.

Johnson: „Toate persoanele din guvernul meu sînt oamenii lui Kennedy... N-am fost capabil să-i schimb şi nici nu am cu cine. Ei au făcut alte şcoli, nu San Marcos Teachers College (unde învăţase Johnson)... E un chin". Şi apoi în legătură cu eventualitatea unei candidaturi, refuzată în intimitate cu următoarele motive: „Ştiu că omul trebuie să aibă o piele de rinocer ca să reziste în această funcţie. Şi eu n-am. Nu caut fericirea, dar doresc, din cînd în cînd, să mă simt bine... Mă îndoiesc că un om, născut unde m-am născut eu, educat ca mine, îi va putea satisface şi pe evrei şi pe catolicii din Nord şi pe sindicalişti. Nu cred că am să pot – nici fizic, nici mental – să port responsabilitatea bombei atomice, a lumii, a negrilor din Sud... Există oameni mai tineri, mai bine pregătiţi şi antrenaţi, educaţi la Harvard. Îmi cunosc propriile limite". (**Newsweek** – 27 oct. 1997)

Probabil că şi Nixon şi le cunoştea. Dar el credea că are acea piele de rinocer la care tînjea într-un fel Johnson. Fantoma lui Kennedy îl bîntuia pe Preşedinte. El era convins că există o mulţime de poveşti compromiţătoare în legătură cu invazia Cubei, cu conflictele din Berlin (1961) şi cu criza rachetelor din Cuba (1962). «Zidul Berlinului... Precis, trebuie să fie o poveste bună cu Zidul Berlinului», visa el. Ca să obţină documentele, vroia să pătrundă în depozitele Arhivelor Naţionale. Ehrlichman i-a propus să-l expedieze din oraş pe arhivar, pentru un timp, să fotografieze documentele şi să le sigileze la loc. «Se poate face?» a întrebat Nixon. La răspunsul afirmativ al consilierului său a început să caute omul care să se ocupe energic de căutarea probelor pentru demascarea democraţilor. Directorul CIA, Richard Helms i-a dat, în vara lui '71, nişte documente despre invazia Cubei, dar oamenii lui Nixon au decis că nu-i destul. Au elaborat un document măsluit, care îl implica pe Kennedy în asasinarea preşedintelui vietnamez Diem (de fapt JFK a încurajat înlăturarea lui Diem, nu asasinarea). „Nixon ar fi trebuit să fie prudent în demascarea vechilor proiecte de asasinat; cele mai cunoscute – împotriva lui Fidel Castro în Cuba şi a lui Patrice Lumumba în Congo – au fost ordonate de administraţia Eisenhower, cînd Nixon era vicepreşedinte". (**Newsweek** – 3 noiembrie)

Ar fi trebuit să fie prudent, dar nu a fost. (**M.B.**)

De jur împrejur

O posibilă greşeală

După ce în campania electorală, din '92, candidatul Clinton l-a criticat aspru pe Bush, preşedintele în exerciţiu, pentru atitudinea sa binevoitoare faţă de „călăii de la Beijing", i-a venit destul de greu acum, în calitate de şef al executivului, să introducă noţiunea de „angajare înţelegătoare" în relaţia cu China.

Nu pentru că i-ar fi displăcut consecvenţa. Oamenii politici în general, iar Clinton în special au o mare dexteritate în aceste scamatorii cu memoria publică: nu e grav că-şi modifică opinia, neplăcută este afirmaţia că ultima lozincă este cea dintotdeauna.

China este o ţară prezentă în opinia publică americană, de obicei doar vag interesată de ceea ce se întîmplă în restul lumii. Nu doar puternica şi solidara emigraţie chineză asigură legăturile, ci şi dimensiunile şi influenţa acestei mari puteri trezesc dorinţa parteneriatului economic, iar percepţia ameninţării potenţiale se propagă şi dincolo de pereţii cancelariilor diplomatice. Călătoria istorică a lui Nixon la Beijing (1972) a devenit subiect de musical pe Broadway. Importanţa Chinei ca partener într-o eventuală echipă împotriva U.R.S.S., „Imperiul Răului", s-a menţinut şi în timpul mandatelor preşedintelui Reagan, campionul luptei anticomuniste. Nimeni nu şi-a bătut capul să cerceteze dacă binele are vreo influenţă asupra conducătorilor de la Beijing şi începuturile reformelor economice au lăsat senzaţia că pragmatismul va relaxa îngrădirile ideologice. Conform unui sondaj Gallup, în primele luni ale lui 1989, 72% dintre americani aveau o atitudine prietenoasă faţă de China, după Tienanmen cifra devenise 31%. Intervenţia cu tancuri împotriva unor oameni dezarmaţi nu era decît partea devenită vizibilă a regimului comunist, care după anarhia şi dezmăţul Revoluţiei culturale îşi reglementase şi ordonase mijloacele de coerciţie. Grupurile din SUA care militează activ împotriva relaţiilor cu China comunistă atrag atenţia asupra listelor de opozanţi din puşcării, asupra condiţiilor din lagărele de muncă unde se face producţia de export, asupra încălcării libertăţii religioase; soarta Tibetului şi perspectivele Taiwanului îi preocupă pe mulţi oameni influenţi din Statele Unite.

Pe de altă parte însă, preşedintele şi experţii în politica economică sînt îngrijoraţi de deficitul balanţei comerciale: America importă din China mai mult decît exportă şi această situaţie nu poate fi corectată decît prin tratative care să „deschidă" piaţa chineză. Partizanii „angajamentului înţelegător" susţin că prin contacte permanente se pot obţine mult mai multe concesii, decît prin aplicarea unor sancţiuni. Mulţi comentatori acuză această politică de ipocrizie: pentru aceleaşi delicte în nerespectarea drepturilor omului SUA aplică sancţiuni pentru Irak şi Myanmar – de pildă – care afectează profund nivelul de trai al populaţiei. Spre deosebire de oamenii politici a căror carieră depinde de voturi, dictatorii nu sînt niciodată inconsecvenţi: ei sînt gata să-şi sacrifice poporul pentru a dovedi că au avut dreptate.

În sinea lui şi preşedintele Zemin a socotit, probabil, că vizita în SUA a fost o concesie. Nu i-au făcut plăcere nici itinerariile care ocoleau multele manifestaţii de protest împotriva prezenţei lui, nici afirmaţia lui Clinton că „se află de partea greşită a istoriei", nici întrebările neplăcute după conferinţa ţinută la Harvard. Şi faptul că a spus (într-o formulare extrem de confuză) că „este posibil ca Tienanmen să fi fost o greşeală" îi provoacă probabil insomnii. Conducerea chineză nu este dispusă să analizeze această posibilitate, care ar implica riscul repetării contestaţiei. Şi pentru a-l uita pe Richard Gere, actorul care a organizat la Washington cîteva ingenioase manifestaţii în favoarea Tibetului, Jiang Zemin va privi probabil filmul realizat, în absenţa sa, la inaugurarea imensului baraj de pe Rîul Galben: „O structură colosală, o catedrală modernă, un templu al tehnologiei". (**Le Monde**, 31 oct.), încheiat printr-un grandios spectacol al performanţei tehnice, demn de o mare superproducţie hollywoodiană.

Hidrocentrala a fost însă construită cu ajutorul unor firme din Europa Occidentală. Oricît de puternică ar fi în China tendinţa autarhică, aroganţa de mare putere, presiunea asupra populaţiei silită să contribuie cu mîinile goale la construcţia unor proiecte grandioase, logica reformei economice împinge conducerea partidului comunist spre concesii, măcar în analiza trecutului. Dar nu este exclus ca într-un viitor apropiat şi demnitarii americani să considere primirea lui Zemin la Washington o posibilă greşeală.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Leninismul e mai curînd subiectul unui mister, decît al unei dileme. În 1989, pozele statuilor lui Lenin spînzurate pe braţul macaralelor făceau înconjurul lumii; în explicaţii doar numele oraşului era diferit. O bună parte a continentului se debarasa de mega-monumentele care îl uniformizaseră; de obicei Lenin era întruchipat cu o mînă întinsă: s-a dovedit că direcţia pe care o indica nu ducea nicăieri.

Gorbaciov, ca şi Hruşciov cu trei decenii înaintea lui, era convins că reîntoarcerea la „învăţătura lui Lenin" va curăţa idealul comunist de aluviunile totalitare, asigurîndu-i supravieţuirea în condiţiile unui pluralism limitat şi ale unei transparenţe capricioase. S-a dovedit că idealul era alcătuit dintr-un conglomerat de aluviuni: odată slăbită represiunea şi îndepărtată ameninţarea ei, organismul naţional, politic şi social se descompune. Gorbaciov-comunistul a pierit din cauza aroganţei sale naive: el credea în realitatea minciunilor pe care le spunea şi le asculta în Congresele partidului. Hruşciov cunoştea viaţa mai bine şi de aceea s-a limitat la un „dezgheţ", timp în care şi-a înlăturat concurenţii din conducerea partidului. Pentru a rămîne la putere, Gorbaciov ar fi trebuit să se întoarcă nu la învăţătura, ci la practica leninistă: părintele revoluţiei îşi reducea la tăcere oponenţii fără prea multe scrupule intelectuale sau morale. Citite astăzi, articolele lui polemice sînt ca nişte execuţii fără proces. Statuile au fost scoase de pe soclu, persoana lui Lenin a căpătat dimensiuni normale. Dar leninismul persistă în organizaţii teroriste şi partide care îşi legitimează existenţa prin alegeri libere. Pare că fiecare generaţie e blestemată să înţeleagă prea tîrziu că aceia care se angajează în instaurarea „justiţiei sociale" o fac cu preţul injustiţiei generale.

„Stîngismul, leacul pentru boala senilă a cmunismului" scria, în 1968, unul din liderii occidentali ai revoltei studenţeşti. Din ce în ce mai radicali, troţkiştii şi maoiştii de trotuar se epuizează în dezbateri, în timp ce practicienii din Asia produc o revoluţie culturală care distruge cultura, un masacru în Cambodgia care – aşa cum visa Lenin – asigură ştergerea oricărei diferenţe între sat şi oraş. Dispariţia referinţelor la Lenin în discursul liderilor comunişti naţionalişti nu trebuie să înşele: practica „revoluţionară" îi urmează preceptele.

Partidele comuniste europene (Franţa, Italia) şi-au mai pierdut din putere, cîştigînd în respectabilitate. Colaborează la guvernare alături de socialişti şi de social-democraţi şi îşi potrivesc discursul conform împrejurărilor. E greu de spus cît cinism şi cîtă credinţă intră în componenţa acestei atitudini. Pentru ca să devină din nou o forţă mondială, comunismul are mare nevoie de cei care cred, oferind argumente celor care de-abia aşteaptă să creadă. Sînt sprijiniţi din direcţii neaşteptate: economişti liberali susţin că se face prea mare caz de victimele nevinovate. Lenin şi Stalin au trebuit să facă faţă misiunii de a moderniza o zonă înapoiată. Or, tocmai ratarea modernizării este explicaţia sărăciei şi a crizei morale din lumea a doua.

Probabil cea mai persistentă victorie a leninismului se exprimă prin felul în care adversarii săi declaraţi i-au preluat spiritul şi metodele: anticomunismul radical este strîns conectat la dictatură, la represiune, la privarea de libertatea gîndirii şi a expresiei. Cei care au trăit sub comunism înclină să creadă că a fost o cumplită rătăcire a istoriei. Cei care luptă împotriva leninismului par a crede că această doctrină e o componentă a patrimoniului genetic: se transmite din tată în fiu dezvoltîndu-se aleatoriu pe modelul celulelor canceroase. Nu altfel procedau diferitele Securităţi cînd se luptau cu copiii claselor considerate exploatatoare. Voluntarismul politic este însoţit de o „rigoare" morală imposibilă: cu cît criteriile sînt mai abstracte, cu atît pot fi pedepsiţi sau omorîţi mai mulţi oameni concreţi.

Bilanţul leninismului triumfător a fost catastrofal. Şi totuşi el şi-a mai păstrat forţa de atracţie.

După ce a naţionalizat solul şi subsolul şi toate proprietăţile, leninismul a rechiziţionat visul unei lumi mai drepte, transformîndu-l într-un coşmar. (M.B.)

Vladimir TISMĂNEANU
profesor la Universitatea Maryland

Utopie şi teroare

- *Cultul partidului monolitic*
- *Ideologia – cămaşă de forţă*
- *Iniţiativele lui Lenin au creat stalinismul*
- *Modelul leninist în România*
- *Gulagul este înscris în proiect*

© C. Bumbuţ

La sfîrşitul acestui veac putem spune că Lenin a fost probabil figura de politician-ideolog prin excelenţă, al cărui triumf în octombrie 1917 a marcat debutul războiului civil european, al acelui conflict înrădăcinat în doctrine incompatibile privind individul şi drepturile lui şi care s-a încheiat abia odată cu prăbuşirea zidului Berlinului şi dezagregarea URSS. Ce a adus nou Lenin şi de ce atîţia revoluţionari, de dreapta sau de stînga, de la Sorel şi Mussolini la Gramsci, Lukács şi Che Guevara, au fost fascinaţi de modelul bolşevic de acţiune politică? Înainte de toate, cartea sa fundamentală, *Ce-i de făcut,* inaugura cultul partidului monolitic, al sectei de iluminaţi mobilizaţi de o utopie radicală cu ambiţii ştiinţifice. Odată cu naşterea Partidului Bolşevic prin scindarea Social Democraţiei ruse la începutul secolului, se constituie arhetipul revoluţionarului de profesie, al militantului pentru care cauza partidului transcende orice consideraţii de ordin personal sau moral. Partidul era punctul arhimedic al sociologiei leniniste a revoluţiei: „Daţi-mi o organizaţie de revoluţionari şi voi schimba lumea". În această privinţă, Lenin era în consonanţă cu tradiţia nihilismului terorist pentru care sacralizarea scopului final servea drept argument pentru utilizarea celor mai sordide mijloace. Abjecţia, chiar crima, erau înnobilate prin recurs la mistica predestinării istorice.

Într-un cîndva faimos eseu intitulat „Lenin şi filosofia", Louis Althusser afirma că Lenin nu a creat o nouă filosofie a practicii, ci mai degrabă o nouă practică a filosofiei. El nu greşea total, însă trebuie adăugat că nu este vorba de filosofie, ci de ideologie, ori mai exact spus, de practica teroristă a ideologiei. Lenin nu a fost un filosof, iar lecturile sale hegeliene au fost tîrzii şi superficiale. Ideolog însă a fost pînă în măduva oaselor: un intelectual posedat de morbul revoluţiei, detestînd profund şi pasional orice formă de reformism şi liberalism. Pentru instituţiile democratice nu avea decît repulsie. Competiţia liberă a partidelor nu era altceva decît „cretinism parlamentar".

Iacobinismul exacerbat al bolşevismului transforma ideologia în cămaşă de forţă şi condamna drept eretici pe toţi cei care îndrăznesc să i se opună în numele doctrinei marxiste originare. Adversarii ideologici sînt aprioric suspectaţi de trădare. Dialogul cu alte curente de idei este privit ca sentimentalism micburghez (a se vedea în acest sens furiosul pamflet *Materialism şi empiriocriticism*). Ideea unui Lenin tolerant este o invenţie tîrzie menită să legitimeze tentativele de regenerare a socialismului de stat şi de delimitare a unui presupus umanism comunist de acţiunile criminale ale stalinismului. Pentru oricine a studiat revoluţia bolşevică şi primii ani ai sovietismului, nu încape însă nici o îndoială: toate instituţiile stalinismului au fost construite în timpul şi din iniţiativa lui Lenin, de la economia de comandă şi cenzură la sistemul concentraţionar şi la teroarea universalizată exercitată de poliţia secretă. Este suficient să citim *Istoria revoluţiei ruse* de Richard Pipes ori biografia lui Lenin de Dmitri Volkogonov pentru a ne lămuri definitv în privinţa naturii indubitabil totalitare a leninismului.

Nu mai puţin important şi nefast decît acest cult al partidului monolitic, încarnare a Ideii universale în istorie, apoteoză a unei „conştiinţe de clasă" despărţită de tradiţia gîndirii filosofice occidentale, este fetişizarea de către Lenin a „dictaturii proletariatului", în fapt dictatura birocraţiei de partid, a Comitetului Central, a Biroului Politic şi, în ultimă şi primă analiză, a secretarului general (a se vedea accentele vitriolice din *Revoluţia proletară şi renegatul Kautsky*). Polemizînd cu Lenin între 1903 şi 1905, tînărul Troţki, dar şi Rosa Luxemburg, avuseseră premoniţia genezei unui despotism fără precedent în istorie (nu vorbise încă Marx despre „despotismul asiatic"?). Mai tîrziu, acelaşi Troţki care îl numise cîndva pe fondatorul bolşevismului Maximilien Lenin, accepta să renunţe la criticile sale şi se transforma în cel mai fidel aliat al celui pe care îl atacase odinioară cu atîta vehemenţă (dovada, rolul lui Troţki în lichidarea revoltei anti-autoritare a marinarilor din Kronstadt în martie 1921). Lupta pentru mantia lui Lenin, competiţie acerbă şi sanguinară care a început în 1922 şi s-a încheiat definitiv în anii Marii Terori, prin victoria lui Stalin şi eliminarea fizică a Vechii Gărzi, ţine deopotrivă de domeniul psihologiei abisale şi de acela al criminologiei. Atunci cînd Troţki îl numeşte pe Stalin Cain-Djugaşvili, el nu face decît să admită că păcatul originar al bolşevismului se află în această sanctificare a conspiraţiei, în abolirea criteriilor esenţiale care timp de milenii făcuseră posibilă şi imperativă distincţia dintre bine şi rău. Era prea tîrziu, iar cel pe care Lenin îl stigmatizase drept Iuduşka-Troţki, aluzie la un personaj celebru dintr-un roman de Saltîkov-Şcedrin, pierea în Mexic, în acel torid august 1940, asasinat de un agent al NKVD-ului stalinist (tema este superb surprinsă în romanul lui Jorge Semprun, *A doua moarte a lui Ramon Mercader*).

În urmă cu un sfert de veac, esteticianul marxist austriac Ernst Fischer publica un volum intitulat *Ceea ce a spus Lenin cu adevărat.* El încerca, asemeni atîtor altor revizionişti marxişti, de la Roger Garaudy la Alexander Dubček, să salveze nucleul „altruist" al leninismului şi să-l contrapună pe Lenin lui Stalin. Răspunsul la tezele lui Fischer avea să vină brutal, sub forma a ceea ce chiar acesta avea să numească *Panzerkommunismus,* respectiv invazia Cehoslovaciei în august 1968 de către trupele Pactului de la Varşovia. Faptul că România nu era implicată în acea acţiune nu trebuie însă privit ca sugerînd cine ştie ce heterodoxie ori chiar apostazie a liderilor de la Bucureşti. Leninismul a fost pentru Dej şi Ceauşescu formula magică a vieţii politice, unica pe care au cunoscut-o şi respectat-o. Graţie modelului leninist au ajuns şi au rămas la putere. Atunci cînd Ceauşescu se opunea lui Gorbaciov, el o făcea în numele unui leninism pur şi dur. Ceauşescu înţelesese că un sistem comunist nu-şi poate permite nici un fel de flirt cu ideea proprietăţii private şi că, orice ar crede diverşii marxişti reformişti, pluralismul este inacceptabil în datele sistemului comunist. Nu vreau să spun prin aceasta că nu ar fi fost posibilă şi o altă evoluţie a bolşevismului decît aceea stalinistă (a se vedea studiile unor Robert C. Tucker şi Stephen Cohen). Dar există o logică internă a leninismului, înrădăcinată în originile sale intelectuale strălucitor luminate de Alain Besançon, care face din excluziune, fanatism şi intoleranţă elementele esenţiale ale acestui model ideologic şi politic. Cu alte cuvinte, dacă este posibilă invocarea tînărului Marx în efortul de a depăşi alienarea birocratică a socialismului, referinţa la Lenin rămîne întotdeauna îndoielnică. Nu doar sîmburele Gulagului, ci însăşi arhitectura sa macabră fac parte din acest proiect. Partidul-sectă, mesianismul monoman, convingerea că o avangardă de autodesemnaţi sacerdoţi ai dogmei are dreptul de a-şi impune obsesiile unei umanităţi înlănţuite, toate aceste motive ale crezului leninist au jucat un rol determinant în constituirea universului stalinist.

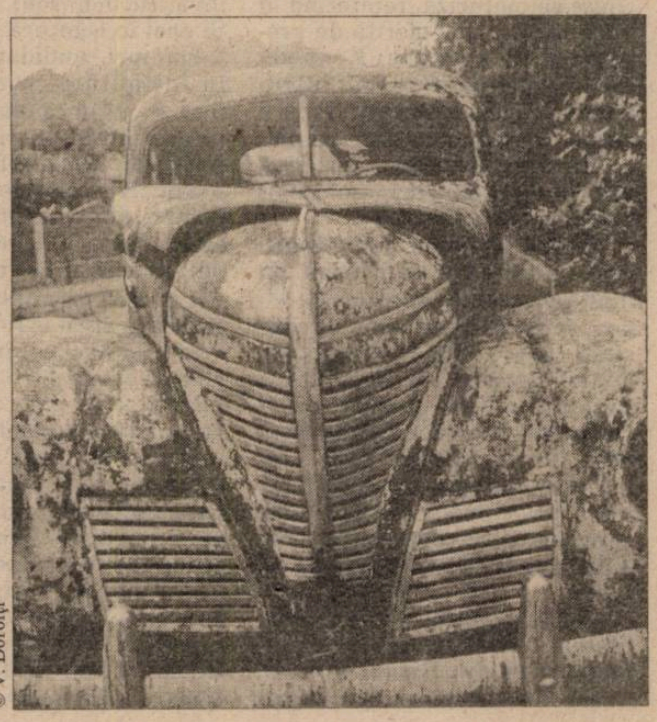

© V. Dorolţi

„REVOLUŢIA SÎNT EU“

(V. I. LENIN)

Lucian BOIA
istoric

Marx şi Lenin: a cui este vina?

Ultimul stadiu al capitalismului trebuia să fie imperialismul: a spus-o Lenin. Şi comunismul îşi are ultimul său stadiu; acesta pare a fi **foametea.** Coreea de Nord stă mărturie. Uniunea Sovietică a cunoscut fenomenul în perioada interbelică şi nu l-a putut evita mai tîrziu decît datorită grînelor imperialiste. Iar România, chiar dacă unii sînt dispuşi să uite penuria generalizată şi magazinele goale, nu s-a aflat nici ea departe de acest „ultim stadiu“ în anii '80. Comunismul s-a prăbuşit pentru motivul foarte simplu că maşina sa productivă nu mai funcţiona (să ni se permită această interpretare oarecum marxistă!). De altfel, nu a funcţionat niciodată decît împinsă, obligată să meargă, şi era fatal să se oprească la un moment dat.

Prăbuşirea sistemului a redeschis dosarul responsabilităţilor. Cine poartă vina? Vina este, firește, larg împărţită, dar în discuţie sînt mai cu seamă două personaje-simbol: Marx şi Lenin. Primul a născocit ideea, al doilea a pus-o în aplicare. Sau oare nu a pus-o, păstrînd doar eticheta şi substituind marfa? Ar fi ultima linie de apărare a proiectului eşuat: un Lenin care, departe de a fi procedat ca executor testamentar al lui Marx, i-ar fi deformat grav intenţiile, aşezînd altceva în locul autenticei lumi noi preconizate. Nu ne-ar rămîne decît să ne întoarcem la punctul de plecare. Să ne întoarcem la Marx şi să reluăm experienţa; poate că a doua oară va ieşi mai bine!

Dar iată, pe scurt, cum se prezintă lucrurile. Marx a prezis instaurarea societăţii fără clase. În această privinţă, drepturile îi aparţin. Trebuia să se ajungă aici prin acţiunea inexorabilă a legilor istoriei (descoperite şi ele, firește, tot de Marx). Istoria conducea inevitabil spre comunism (după cum, pentru milenarismul religios, ea conducea inevitabil spre „regatul mesianic“). Mecanismul era simplu şi nespus de eficient: lupta de clasă, într-o societate capitalistă din ce în ce mai bogată şi din ce în ce mai nedreaptă. O mînă de capitalişti asupreau o armată de proletari. Proletarii trăiau în mizerie şi aveau să trăiască încă mai rău (funcţionînd în acest scop **legea** „pauperizării absolute“). Ridicarea lor la luptă trebuia să pună capăt dominaţiei burgheziei. Avea să urmeze o perioadă de tranziţie, probabil scurtă (se pare că aşa sînt perioadele de tranziţie: scurte!), numită mai tîrziu „dictatura proletariatului“, rolul ei fiind de a zdrobi vechile structuri. La capătul tunelului se întrevedea societatea radioasă de mîine, în care urmau să dispară toate necazurile, inclusiv statul, cu instituţiile lui represive. Omul era menit să devină pe deplin liber. Poate fi greu de înţeles pentru cine a trăit sub oprimarea comunismului real, dar fapt este că doctrina lui Marx preconiza eliberarea individului, nicidecum supunerea lui unui mecanism totalitar.

Ajungem acum la Lenin. El a avut meritul, dacă se poate spune aşa, de a fi înţeles că, lăsată în voia ei, istoria nu va duce niciodată la comunism. Pe la 1900, previziunile lui Marx începeau deja să fie infirmate. Proletarii nu ajunseseră muritori de foame; nu trăiau excelent, dar trăiau totuşi mai bine ca la 1850. Maşinăria tehnologică şi economică a capitalismului se dovedea performantă şi în curînd avea să profite şi „clasa muncitoare“ de o parte din bogăţia acumulată. Nu existau decît două soluţii: sau să se renunţe la proiect, în beneficiul unui capitalism ameliorat, mai social şi mai uman (calea aleasă de socialismul democratic), sau să se forţeze istoria şi să se instaureze comunismul cu orice preţ. Lenin s-a decis să forţeze istoria. Este momentul cînd proiectul comunist a basculat dinspre determinismul istoric al lui Marx spre voluntarismul politic leninist. Pentru Marx, comunismul era consecinţa firească a unui capitalism hipertehnologizat, cu o capacitate productivă ajunsă la apogeu. Nu Rusia, ci Anglia trebuia să devină comunistă. Dar nu a devenit Anglia, ci Rusia. Comunismul nu s-a construit, aşa cum ar fi pretins faimoasele „legi ale istoriei“, în jumătatea cea mai evoluată a lumii, ci, dimpotrivă, în cealaltă jumătate, modest dezvoltată sau chiar subdezvoltată. A fost de la bun început un comunism sărac şi brutal, dar nu are rost să ne imaginăm fizionomia, mai umană şi mai eficientă, a unui comunism avansat, fiindcă aşa ceva oricum nu ar fi putut să existe. Occidentul depăşise punctul critic şi se îndrepta spre alte orizonturi.

Comunismul impus s-a condus după alte reguli decît regulile – teoretice – ale comunismului „natural“. El trebuia ţinut constant sub control. Fără forţă, fără coerciţie, nu ar fi putut să apară, nici să se menţină. Şi astfel, dictatura proletariatului, fază pasageră la Marx, s-a prelungit nedefinit în varianta leninistă. Dispariţia statului continua să figureze pe ordinea de zi, dar, subtil ironic, se avansa în această direcţie prin consolidarea lui peste măsură! Viitorul radios rămînea mereu în viitor, în timp ce prezentul a încremenit sub jugul de fier al totalitarismului.

Într-un sens, s-ar putea spune că Lenin l-a contrazis pe Marx. În fapt, nu Lenin, ci istoria l-a contrazis pe Marx. Odată ce comunismul „firesc“ nu s-a dovedit posibil, materializarea forţată a utopiei nu putea să ducă decît la ceea ce a dus. Fericirea nu se poate organiza. Oamenii nu pot fi condamnaţi la fericire, pot fi însă, cu efect garantat, condamnaţi la nefericire. Culpa lui Marx stă în faptul că nu a priceput logica propriului său sistem. După el **trebuia** să urmeze un Lenin, după cum după Lenin (cu spiritul lui, totuşi, pragmatic, oscilînd între terorismul comunismului de război şi aproximativul liberalism al N.E.P.-ului) trebuia să vină un Stalin, hotărît să aplice, în sfîrşit, comunismul „ca la carte“. A cui e vina dacă Istoria, cu înţelepciunea ei, nu a vrut să se ocupe de toate astea, şi le-a lăsat în seama dictatorilor?

Pavel CAMPEANU
sociolog

Cultul personalităţii

– fragment din volumul The Origins of Stalinism –

Rolul de lider providenţial este constant în necesitatea şi variabil în manifestările sale. În cazul Revoluţiei Ruse necesitatea a fost determinată de structura conflictului prerevoluţionar şi de cea a societăţii pe care acesta a generat-o; cît despre variaţii, ele au depins într-un grad hotărîtor de actorii care au îndeplinit ori au ţintit acest rol. Disocierea nu poate omite faptul că în pofida evidentelor deosebiri dintre actorii care l-au asumat, acest rol a rămas central în toate organizaţiile sociale de tip stalinist.

În perioadele revoluţionare istoria a propulsat adesea aşa-zişi conducători providenţiali. Revoluţia Rusă nu se distinge de altele prin faptul că a creat acest rol, ci că a creat o societate care i-a conferit o importanţă neegalată în epoca modernă. După mine, această particularitate decurge din natura anticipatoare a respectivei revoluţii. Reprezentînd un asincronism genetic, anticiparea – ca înlăturare a unei burghezii premature în numele unui proletariat prematur – a dat naştere multor altor asincronisme. Printre altele, anticiparea transfera asupra factorului subiectiv o povară istorică pe care nici actorii, nici instituţiile în prezenţă nu o puteau suporta. Apare astfel o dezarticulare între funcţia necesară şi structurile existente care afectează atît clasele sociale cît şi relaţiile politice. O soluţie posibilă ar fi fost să se aştepte maturizarea acestor factori, concomitent cu tentativele de a o accelera. O altă soluţie ar fi constituit-o recurgerea la un substitut imediat. Stalinismul ilustrează punerea în operă a acestei din urmă soluţii. Liderul providenţial reprezintă satisfacerea pervertită a necesităţii de a i se atribui factorului subiectiv rolul decisiv în revoluţia anticipatoare şi în societatea născută din această revoluţie. Această societate îl învesteşte pe liderul providenţial cu însuşiri în termeni umani inaccesibile, proiectîndu-l astfel în zona supra-umanului. Impusă de acest asincronism, personificarea factorului subiectiv se petrece indiferent dacă şi-a găsit sau nu actorul adecvat. Anticiparea modifică rolul obiectiv al factorului subiectiv în primul rînd fiindcă ea nu se poate realiza decît cu ajutorul unei strategii. Măsura în care actorul se apropie ori nu de exigenţele rolului poate fi evaluată pe temeiul a două criterii: validitatea strategiei pe care el o adoptă şi capacitatea lui de a face această strategie operaţională. Pînă la insurecţia din octombrie, Lenin s-a dovedit a fi actorul potrivit pentru acest rol: el elaborase o strategie a revoluţiei anticipatoare care îşi demonstrase validitatea şi fusese în stare să atragă partidul şi mişcările sociale cele mai active în sprijinul acestei strategii.

Rolul de lider providenţial s-a afirmat în stalinism datorită aceleiaşi necesităţi generale, manifestată însă sub impactul unor circumstanţe cu totul specifice.

După un deceniu, societatea post-revoluţionară nu găsise încă resursele trebuincioase pentru a trece de la înfruntarea nenumăratelor vicisitudini la o adevărată evoluţie. Numai o iniţiativă subiectivă ar fi putut-o smulge eventual din această copleşitoare sterilitate. O astfel de iniţiativă nu putea lua decît forma unei strategii pe care nici clasele interesate, nici forţele politice şi nici liderii aflaţi în poziţii-cheie nu se arătau în stare să o impună.

Redactat la Bucureşti în 1983-'84, manuscrisul „The Origins of Stalinism“ urmărea să propună un răspuns la întrebarea: ce anume particularităţi ale Revoluţiei Ruse din 1917 au făcut din ea evenimentul originar al viitoarei societăţi staliniste? Tipărită de aceeaşi editură după „The Syncretic Society“ (1980), „The Origins“ va fi urmată de „The Genesis“ (1988) şi de „Exit“ (1990) împreună cu care formează trilogia „The Sociology of the Stalinist Social Order“. Disecînd de fapt stalinismul românesc, această lucrare care a putut fi elaborată în România sub dictatura stalinistă nu şi-a putut găsi încă un editor în România post-stalinistă).

Sub presiunea acestei constrîngeri istorice stalinismul a înlocuit pur şi simplu strategia prin acţiune redusă la atingerea unor scopuri imediate. El a răspuns presiunii intolerabile a împrejurărilor printr-o contrapresiune comparabilă declanşînd cea dintîi tentativă de industrializare anti-capitalistă bazată pe subordonarea producătorilor industriali faţă de puterea industrializatoare. Obţinerea acestei subordonări presupunea plasarea puterii deasupra societăţii. Istoria arată că regimurile care aspiră să se plaseze deasupra societăţii tind să ia forma puterii personificate.

Evoluţiile ulterioare sugerează că Stalin era mai bine echipat pentru a dobîndi acest rol decît pentru a se achita de el într-un mod adecvat.

Victoria lui Stalin asupra adversarilor săi sensibil superiori sub raport intelectual s-a datorat în bună măsură empirismului său, o inaptitudine teoretică structurală căreia s-a străduit cu frenezie să-i dea o înfăţişare simetric opusă. Acest handicap l-a ajutat să înţeleagă că ieşirea din stagnare nu poate aştepta descoperirea strategiei optimale în jurul căreia polemizau cu strălucire Troţki şi Buharin. În optica lui Stalin, pentru a asigura prioritatea acţiunii o strategie aparentă este mai fructuoasă decît lipsa oricărei strategii. Vacuum-ul strategic, dimpreună cu efectele sale paralizante, avea să fie depăşit mulţumită ordinelor date de lider. Anihilînd vechiul Partid Bolşevic şi orice posibilitate a unei discuţii libere, Stalin anihila o organizaţie incapabilă atît să îşi asume rolul de factor subiectiv hotărîtor cît şi să creeze un succedaneu operaţional în circumstanţele date. În locul vechiului partid el a improvizat o organizaţie a cărei funcţie era aceea de a-l seconda pe actorul care-şi asumase rolul acestui succedaneu.

Necăutîndu-şi legitimitatea în constrîngerile istoriei, ci în darurile supraomeneşti ale actorului, rolul de lider providenţial devine în scurtă vreme incompatibil cu orice competiţie. Ca o consecinţă logică, anihilarea partidului, în acelaşi timp punitivă, adaptivă şi preventivă este însoţită de anihilarea conducătorilor lui cei mai proeminenţi. Cea mai sigură formulă pentru suprimarea competiţiei este suprimarea competitorilor. Astfel, represiunea reflexivă – un partid care se reprimă pe sine – părea să decurgă din antinomia între rolul cu necesitate hotărîtor atribuit de istorie factorului subiectiv şi incapacitatea acestuia de a îndeplini un asemenea rol. Amploarea represiunii va depinde în mare parte de relaţia actorului cu acest rol. Cu cît mai îndoielnice sînt aptitudinile actorului pentru exercitarea rolului în cauză cu atît mai necontrolată va fi înclinaţia lui de a-l supradimensiona şi de a-l legitima prin stabilizarea represiunii.

Dezarticularea dintre rol şi actor rezultă printre altele din originea lor diferită: pe cînd primul rezultă dintr-o necesitate mistificată, ultimul este produsul întîmplării. Înainte de Octombrie, Lenin fusese un produs al întîmplării acţionînd în numele unor necesităţi conjuncturale controlate. Stalin rămîne un produs al întîmplării acţionînd în numele întîmplării sau al unor necesităţi de moment necontrolate.

Cu referire la instituţia liderului providenţial, stalinismul poate fi definit ca o ordine socială care reduce rolul decisiv al factorului subiectiv la rolul decisiv al liderului suprem. Izvoarele „cultului personalităţii“ se află în originile istorice ale acestei societăţi şi nu în meandrele psihologiei lui Stalin. Cultul amintit îşi datorează acestei psihologii cu precădere forma, dar o formă a cărei pecete se regăseşte în toate domeniile vieţii sociale. Nu rolul de lider providenţial, ci actorul care şi-l asumase transformase respectiva instituţie într-un instrument dedicat în primul rînd nu manipulării ori oprimării, ci represiunii.

Claude KARNOOUH
profesor de filosofie

Lenin, Che Guevara, Lady Di şi Elvis Presley

Acum 80 de ani, izbucnea revoluţia din octombrie (din noiembrie dacă ne luăm după calendarul Iulian), cele „zece zile care au zguduit lumea". Desigur, deşi hagiografia susţine altfel, a fost mai curînd o remarcabilă lovitură de forţă pentru acapararea puterii într-un stat unde ea se afla într-o avansată stare de descompunere, decît o mişcare de masse; acestea erau în acţiune începînd din februarie, dar guvernul Kerenski nu înţelesese că massele, alcătuite din ţărani şi muncitori recent proletarizaţi, nu mai doreau războiul, înfruntări gigantice fără beneficii sociale. „Pămînt ţăranilor", „soviete, pîine, electricitate" erau lozinci adecvate stării de spirit a populaţiei, sătulă să mai fie carne de tun pentru o putere care nu mai era capabilă să legitimeze prin gloria victoriei militare autocraţia remanentă şi aroganţa elitelor politice.

Desigur, marile fenomene sociale care provoacă rupturi definitive în istoria omenirii sînt rezultatul îndelungatei şi invizibilei acţiuni a indivizilor asupra propriei lor conştiinţe, asupra modului în care ei răspund provocărilor determinate de faptele lor. Pe scurt, sîntem într-o mai mare măsură gînditi de *Zeitgeist*, decît credem. Niciodată lumea nu este schimbată de un om sau de un mic grup de oameni, ci de mutaţiile care, după o îndelungată maturizare, pătrund în colectivităţile numeroase. Or, elitele intelectuale şi politice sînt alcătuite din cei care nu văd viitorul, dar ştiu să gestioneze starea de spirit a prezentului moştenită de secole, şi cei care folosesc stările de spirit pentru a-şi promova propriile idei, chiar dacă amînă aplicarea principiilor propriei cauze. Cei din a doua categorie sînt prin excelenţă marii gînditori politici şi Lenin este unul dintre ei, aşa cum au fost Cezar, Napoleon sau mai recent Mao. Ei nu sînt nişte umanişti, ci doar instrumentele conştiente ale unui destin care se anunţa de mult şi căruia ei i-au sesizat potenţialităţile: au găsit cuvintele prin care au propus mijloacele de acţiune, apte să-l încarneze.

Dacă privesc astăzi fotografiile lui Lenin, omul pe care-l văd poartă un costum strîmt ca un profesor oarecare de liceu, pierdut într-o provincie îndepărtată, nu are nimic din ţinuta şefului charismatic, transformat prin prestanţă şi alură într-un revoluţionar biruitor. Malaparte îl considera un mic burghez format la şcoala estetică a intelectualilor anilor '70 din secolul trecut. Aşa cum l-a văzut perfect Berdiaev, Lenin reprezenta simplitatea, echitatea şi ascetismul nihilismului rus, disponibilitatea pentru sacrificiul personal. Zgîrcit pînă la austeritate, nu i se cunosc mici slăbiciuni, cum ar fi cea a lui Robespierre pentru perucile generos pudrate; viaţa lui privată, ordonată şi disciplinată, se confunda pînă la urmă cu cea publică. Nu semăna deloc cu un revoluţionar anarhist şi romantic, defecte pe care le detesta, considerîndu-le „bolile copilăriei comunismului". Desigur, încă din deportare, apoi din exil şi din ilegalitate, el acţiona cu viclenia şefului de partid şi ipocrizia şefului de stat care urma să fie. După ce a transformat maximalismul revoluţionar într-un principiu transcendent, nu va ezita, cînd i se va părea necesar, să practice o politică feroce, fără ca el personal să fie un om crud sau setos de sînge. De-a lungul evenimentelor, cu mult timp înainte de victorie, Lenin va fi întruchiparea Politicii, a Raţiunii de Partid şi de Stat.

Şi totuşi cum a izbutit acest bărbat scund cu o înfăţişare atît de obişnuită să concentreze speranţele de justiţie socială şi de bunăstare generalizată a milioane de oameni de pe toate continentele? Deoarece, orice ar spune criticii anacronici, octombrie 1917 a determinat în cele patru colţuri ale planetei revolte şi revoluţii, eşecuri într-un loc şi semi-victorii sau victorii în alte părţi, a căror figură emblematică a fost Lenin.

Explicaţia poate fi găsită în prăbuşirea ordinii mondiale, burgheze şi liberale de după primul război mondial. Deoarece, în pofida aparenţei modeste a lui Lenin, leninismul aplicat în Rusia, cînd haosul distrugea ansamblul societăţii, părea a face posibilă construirea unei alte ordini mondiale, mai juste, mai egalitare. Şi dacă aceasta s-a realizat, astăzi am aflat cît de exorbitant a fost tributul. Dar cum se ştie – confuz uneori –, voinţa de mai bine, cea a logicii pure a transparenţei revoluţionare din societate, este prin ea însăşi duşmana binelui. Acum toate acestea s-au uitat, alte hecatombe s-au suprapus peste vechile cimitire, dar fără acest război inaugural al modernităţii Lenin n-ar fi existat, ceea ce ar fi fost mai curînd spre bine şi Lenin ar fi condus un mic partid al extremiştilor utopici, tolerat poate cu discreţie, într-o Rusie care s-ar fi orientat lent către democraţia burgheză. Aşa cum îl cunoaştem, conducător al primului partid comunist la putere şi mumia congelată din centrul mausoleului, obiect al unui cult naţional vecin cu sanctificarea, Lenin este, de fapt, produsul războiului căruia el i-a înţeles consecinţele şi le-a folosit în propriile scopuri politice.

Cel puţin şase decenii o bună parte a globului s-a învîrtit, mai mult sau mai puţin simbolic, în jurul acestei imagini. Nici o sciziune în sînul diverselor mişcări revoluţionare, nici un război de eliberare nu s-au lipsit de imaginea lui – chiar dacă au repudiat-o – şi de scrierile lui, chiar dacă le-au respins. Pînă şi cel mai important tovarăş al lui, Troţki, revoluţionarul sclipitor, oratorul strălucit, organizatorul Armatei Roşii care a salvat URSS de la înfrîngere, călăul anarhiştilor din Kronstadt, n-a putut – cînd a fost exclus – să-şi transforme prestigiul şi capacitatea de analiză critică într-o forţă capabilă să grupeze massele în jurul unui proiect revoluţionar înnoit. Ca şi Biserica catolică, apostolică şi romană, partidul întemeiat de Lenin şi de primii săi tovarăşi a supravieţuit tuturor divizărilor şi ereziilor, tuturor contestărilor, fie ele corecte sau radicale. În numele fidelităţii faţă de leninism a declanşat Mao revoluţia culturală, în numele altei fidelităţi faţă de leninism a construit Pol Pot unul dintre cele mai perfecţionate mecanisme de ucidere în massă, şi în numele unei a treia fidelităţi faţă de leninism a declanşat Gorbaciov Perestroika. Speranţele puse de oameni într-o cauză politică, transcendentă şi utopică sînt tenace şi asemănătoare în acest sens unei credinţe religioase, şi nu probele materiale, trădările sau eşecurile pot clătina aceste certitudini şi pune în mişcare massele, ci o lungă şi surdă coroziune a legitimităţii. Pentru ţărani, Ţarul era proiecţia lui Dumnezeu pe pămînt, şi totuşi într-o zi din februarie 1917, abandonat de toţi în solitudinea de la Ţarskoe Selo şi confruntat cu o înfrîngere evidentă, a fost constrîns să abdice, la presiunea consilierilor săi apropiaţi care credeau că astfel îl vor salva. Ştim sfîrşitul poveştii.

Aici, în partidul lui Lenin, elitele Partidului-Stat au provocat cutremurul din care a rezultat o inedită implozie în istoria umanităţii. Şi Lenin! Ce a devenit? Dincolo de dezbaterile pasionate în legătură cu soarta mausoleului şi a mumiei care agită Rusia, pradă mafiei şi afaceriştilor – îngropăciune creştină sau menţinerea situaţiei actuale – figura eponymă şi-a pierdut aura şi nu mai reprezintă o valoare decît pentru turiştii de vîrsta a treia din Occident, care vor să facă experienţa unui fior retrospectiv, la fel cu cei, mai aventurieri, care se duc în pelerinaj la mausoleul lui Mao. Lenin, în imobilitatea sa îngheţată, a devenit un banal obiect de consum, deoarece acum concurenţa pentru nimbul politic este crîncenă şi pe micile ecrane, antiteza lui, înflăcăratul, romanticul şi seducătorul Che Guevara, redus la un schelet, e mai sus în topul celor 50 de revoluţionari mediatici. Doar Lady Di şi Elvis Presley – prima o inofensivă păpuşă de plastic, subprodus aseptic al star-sistemului, bogată şi obiect al mediilor de informare, celălalt un rocker pentru adolescenţi isterici, buhăit din cauza drogurilor şi tranchilizantelor – sînt nişte concurenţe redutabile. Dar Prinţesa n-a lăsat după ea decît milioane de poze, confeti în univers, iar cîntăreţul – discuri şi o voce dulceagă care ne învăluie cu sclifoseala ei tenace; ambii, după ce au murit şi au fost îngropaţi, îi fac să viseze pe iloţii jumătăţilor de normă. E adevărat, epoca noastră nu mai e preocupată de revoluţii; astăzi sîntem invitaţi să contemplăm variaţiile pieţei financiare şi să ne distrăm făcînd sport sau cu show-biz-ul, pe scurt, să ne supunem în tăcere adorînd insignifianţa celor mai desăvîrşite simulacre democratice. *Sic transit gloria mundi.*

Budapesta, 15 octombrie 1997

...Siguranţa de sine

Prăbuşirea comunismului sovietic a fost însoţită, în pofida previziunilor, de o deplasare spre stînga a opiniilor publice din Europa Occidentală. Capitalismul victorios a devenit orizontul unic al umanităţii. Dar pe măsură ce triumfă, este detestat mai puternic. Cu U.R.S.S., capitalismul a pierdut unul din cele mai bune argumente, devenind astfel – prin contrast – o vitrină a libertăţii. Apărătorii săi nu mai puteau produce discursul care le-a asigurat forţa de-a lungul secolului: anticomunismul. „Patria socialismului" a dispărut şi, în absenţa ei, critica ordinii capitaliste îşi sporeşte virulenţa, pentru că denunţă un rău a cărui vizibilitate este universală şi pentru că s-a eliberat şi de datoria complementară de a celebra un socialism poliţienesc. Curios este că stînga occidentală nu este considerată responsabilă nici pentru complezenţa, nici pentru sprijinul acordat acestui socialism. Ea se intitulează în continuare „socialistă", dar foloseşte termenul în sensul său negativ, de critică a societăţii şi nu desemnînd un alt regim cu o istorie exemplară. Şi-a regăsit dintr-odată un discurs mai vag, mai abstract, dar şi mai puţin vulnerabil. Nu mai trebuie să apere sau să scuze o altă societate, deoarece alta nu există. Stînga critică societatea democratică pentru absenţa democraţiei, pentru incapacitatea ei de a da un răspuns aşteptărilor create şi promisiunilor făcute. Ea îşi regăseşte astfel cea mai veche temă: separarea democraţiei de capitalism, păstrarea primei şi izgonirea celui de al doilea, în timp ce ambele alcătuiesc ansamblul aceleiaşi istorii (...) Muzeul ideilor politice a închis pentru inventar sălile consacrate socialismului: prăvălia lui Octombrie nu-i atrage decît pe troţkişti, vitrina social-democrată şi-a mai pierdut din culorile, care nu au fost niciodată prea vii. Dar, cum am mai spus, abandonarea forţată a referinţelor la celălalt model economic şi social nu a diminuat cu nimic siguranţa de sine a stîngii. (...)

François FURET

Articolul „Enigma franceză" a apărut în ziarul **Le Monde** din 23 septembrie 1997. A fost scris cu cîteva zile înainte de moartea autorului.

Maria DINESCU
jurnalist

„Vasili Blajennîi" pe firul scurt cu mauzoleul lui Lenin

Multe afirmaţii iritante ne-a fost dat să auzim imediat după evenimentele din decembrie '89: că sîntem *„stupid people"*, că mai avem de aşteptat douăzeci de ani pînă cînd lucrurile vor intra pe un făgaş normal, ba chiar, o cobe postrevoluţionară a lansat şi următoarea frază: „Să vedeţi ce nenorociri vor urma acum. Odată cu destrămarea PCR oamenilor li s-a luat idealul, nu mai au în ce să creadă".

Probabil că şi Boris Elţîn a fost bîntuit de o asemenea neliniste cînd a propus, cu vreo cîteva luni în urmă, un referendum care să hotărască dacă Lenin trebuie sau nu scos din mauzoleu şi înmormîntat, conform ritualului ortodox, într-un cimitir din Petersburg. Actualul preşedinte al Rusiei, lansat în politica mare de pe postul de primar al Moscovei, trebuie să se fi gîndit, gospodăros, că e păcat să renunţi la un simbol reciclabil tocmai cînd te afli în criză de „ideal".

Am fi putut trece peste acest moment ca peste o simplă dovadă de excentricitate (comentatorul ştirii spune că Elţîn e celebru pentru abilitatea sa de a inventa probleme pe care le rezolvă apoi în mod „strălucit", ajungînd să-şi întărească propria poziţie fără a afecta prea mult viaţa publică), dacă n-am fi avut şi noi parte, în România, de asemenea ghiveciuri de legume patriotico-pravoslavnice, oferite pe vremea regimului Iliescu de mai-marii zilei ce sfinţeau de-a valma sărbătorile naţionale, fabricile de alcool, creşele şi şcolile de poliţie. Şi încă nu se ştie dacă nu tot o mireasmă de ghiveci răzbătea şi din chilia călugărului Vasile în memorabila noapte de mister electoral din '96.

Paralela dintre demonstraţiile de pioşenie ale elitelor politice ruseşti şi româneşti ar fi oferit un subiect generos şi picant. Răsfoind însă suplimentul religios al revistei *Russkaia mîsl'* (Gîndirea rusă) care apare la Paris, am dat peste un articol care pune problema hibridării credinţelor de tot soiul într-un mod mai serios. În lumina studiului intitulat „Ortodoxia rusă – noua religie civică a Rusiei postsovietice?" ieşirea preşedintelui Rusiei nu mai apare deloc ca o întîmplare ci ca „încununarea" unei stări de fapt.

Autorii, Mihail Jerebiatiev şi Vsevolod Smirnov, experţi sociologi, analizează evoluţia credinţelor religioase din Federaţia Rusă în contextul în care, cum era şi firesc, oamenii se întorc la religia tradiţională, ortodoxia, şi la biserică. Remarcînd faptul că nici analiştii, nici publiciştii nu se apropie de acest subiect sub aspectul lui social, sociologii ruşi, folosindu-se de conceptul de „religie civică" elaborat de Robert Bella, se încumetă ei s-o facă. Pornind de la cele două principii formulate de Bella: „recunoaşterea de către religia civică a lui Dumnezeu ca protector al naţiunii-stat" şi „recunoaşterea dreptului la viaţă al cetăţenilor cu concepţii religioase diferite de cele ale majorităţii", autorii ajung să demonstreze confuzia ce s-a instalat în ultimii ani în acest

domeniu. Pe de o parte, în Rusia, confesiunea ortodoxă este asociată automat cu „rusismul", ba chiar cu neaoşismul (aspect paradoxal deja şi din punct de vedere dogmatic, căci pentru Isus nu există *nici iudeu, nici elin, nici scit, nici barbar*). Pe de altă parte, în contrast cu Statele Unite, unde confesiunile nu se intersectează cu fenomenul religiei civice, în Rusia o confesiune concretă, ortodoxia, cu o formă de organizare ierarhică riguroasă, Biserica Ortodoxă Rusă, tinde să se substituie noţiunii de religie civică, fapt demonstrat de ceremoniile civile guvernamentale şi de invocarea autorităţii bisericii ortodoxe de către reprezentanţii întregului spectru politic rus. Astfel conjugate, cele două tendinţe ale ortodoxiei ruse sînt însă incompatibile cu ideea unui stat ce se declară, prin constituţie, multinaţional („Noi, poporul multinaţional al Rusiei..."). În afară de asta, faptul că Patriarhia moscovită nu se opune creării unei imagini îngust-folclorice şi naţionaliste a ortodoxiei duce la recuperarea unor practici mistice primitive sau chiar păgîne, dar „naţionale", pe care biserica oficială este nevoită să le tolereze pentru a-şi respecta schema ideologică. Adunînd toate aceste date, autorii ajung la concluzia că în regiunile ruseşti ale Federaţiei se profilează un fel de religie civică ce amestecă ortodoxia cu comunismul, adăugîndu-le elemente păgîne şi de etică ţărănească arhaizantă. Ei îşi susţin afirmaţia şi prin cîteva „semnale" surprinse în timpul unei campanii electorale în alegerile locale. Unul dintre candidaţii citaţi declara cu nonşalanţă că provine „dintr-o familie de ţărani din oraşul Voronej", iar altul oferea următoarea enumerare a datelor calendaristice ce i-au marcat evoluţia spirituală: „Anul nou, Crăciunul, Anul nou pe stil vechi, Boboteaza, Ziua Armatei sovietice şi a Flotei militare, Ziua internaţională a femeii, Paştele, Ziua solidarităţii celor ce muncesc, Ziua victoriei poporului sovietic, Ajunul „verii muierilor" (în româneşte asta s-ar traduce cam prin *indian summer*), Ziua înfiinţării Komsomolului, Ziua VOSR, Ziua Constituţiei Uniunii Sovietice, Ziua formării URSS".

Am redus aici la cîteva rînduri o analiză extrem de nuanţată, ce previne asupra pericolelor ce decurg din pătrunderea elementului naţionalist în religia civică a Rusiei, cel mai grav fiind acela că Biserica, „instituţie socială scutită de critică socială", ar putea deveni o piedică serioasă pentru convieţuirea oamenilor de confesiuni, etnii sau, pur şi simplu, vederi diferite.

Poate că dorinţa de a împărtăşi felul în care se pun problemele credinţelor civice în Rusia ne-a făcut să suprapunem oarecum forţat acest subiect peste tema *-ismelor* propusă de revista *Dilema*. Demonstrarea faptului că cele două sfere nu coincid s-ar putea face prin următoarea reducere caricaturală: cuvîntul strab*ism*, deşi e „de rău", n-are nimic ideologic, în schimb sintagma *politi*cal *corect*ness, care începe să sugereze apariţia unei noi dogme, nu se termină, vai, în *-ism*. Aceasta n-ar fi însă decît o glumă frivolă, iar codul de reguli ce impune normele europene, făcîndu-i pe mulţi dintre noi să se simtă mai apăraţi (nu e oare grăitor faptul că Elţîn s-a simţit obligat să propună un referendum şi n-a ordonat, pur şi simplu, „mutarea" lui Lenin?), merită o discuţie mai serioasă chiar dacă, după restricţiile aspre ce le-au fost impuse şi destinderea de după căderea zidului berlinez, oamenii din „fostele ţări" estice nu mai pot fi opriţi să ironizeze constrîngerile oricărui corset ideologic.

Stelian TĂNASE
profesor la Facultatea de Ştiinţe Politice

Zeul şi istoria

Unul din miturile bolşevismului este „democratismul", „toleranţa" lui Lenin în comparaţie cu sangvinicul, crudul Stalin. Hruşciov, cînd în anii '50 a vrut să stopeze teroarea, l-a denunţat pe Stalin acuzîndu-l că a trădat „tradiţia democratică" instaurată de Lenin. Gorbaciov, cînd a vrut să stopeze degenerarea regimului accelerată sub Brejnev, la fel, cere o întoarcere la moştenirea lăsată de Lenin. Întoarcerea aceasta are întîi de toate o resursă ideologică. Pentru bolşevici ar fi fost un nonsens, o blasfemie, să se invoce tradiţia Rusiei de dinainte de noiembrie/octombrie 1917. Oare imaginea aceasta despre Lenin era adecvată? Nu a fost o altă tentativă de manipulare a unui simbol? Nu a corespuns aceasta instalării trupului lui Lenin într-un mausoleu de inspiraţie barbară? În 1924, la ceremonia funerară, Stalin jura să păstreze intact tot ce lăsase Lenin. La ce se referea? Ce a urmat s-a văzut. Stalin a fost într-adevăr continuatorul autentic al lui Lenin. Acel Lenin care a fost obsedat de teroarea revoluţionară iacobină. El atribuia înlăturarea acestora, – pentru el echivalentă cu înfrîngerea revoluţiei – ezitărilor, incapacităţii de a duce teroarea pînă la capăt. Nu caracterul de masă al terorii instituite de Robespierre îl răsturnase pe acesta de la putere, ci insuficienţa ei, credea Lenin. Acest gînd îl va obseda şi atunci cînd va conduce încercarea bolşevicilor de a revoluţiona Rusia, şi lumea. Gîndul că va fi răsturnat de gărzile albe, de trupele intervenţioniste occidentale, de propriii militoni (ca la Kronstadt) l-a urmărit. Răspunsul său în cele mai multe cazuri a fost intensificarea terorii. Molotov spune, de altfel, în cartea-interviu apărută în urmă cu cîţiva ani, că Lenin era mai hotărît decît Stalin. Cred că aici este moştenirea lăsată de Lenin, în caracterul terorist al regimului bolşevic. Un exemplu este descris în recenta carte publicată de eminentul istoric al revoluţiei ruse Richard Pipes, *Lenin unknown*, o culegere de documente din arhiva Kremlinului. Despre ce este vorba? În 1922, are loc o revoltă a credincioşilor. Ea a fost generată de campania bolşevicilor pentru confiscarea averilor Bisericii ortodoxe. Comisarii trimişi să lichideze revolta dau înapoi în faţa rezistenţei hotărîte a credincioşilor. Lenin ripostează violent la această „cedare în faţa inamicului". Iată cîteva rînduri din scrisoarea pe care i-o trimite lui Molotov, însărcinat cu distrugerea focarului.

„Acum şi tocmai acum, cînd în regiunile înfometate oamenii se hrănesc cu carne de om, şi sute, dacă nu mii de cadavre zac la marginea drumului, putem (şi deci trebuie) să continuăm confiscarea bunurilor bisericeşti cu cea mai sălbatică şi necruţătoare energie, nu oprind ci zdrobind orice rezistenţă... Trebuie, orice ar fi, să continuăm confiscarea averilor bisericeşti într-un mod hotărît şi grabnic, pentru ca să putem dobîndi un fond de cîteva sute de milioane de ruble aur (nu e nevoie să-ţi amintesc ce bogăţii uriaşe au unele mînăstiri şi biserici)..." Şi în continuare: „Trebuie trimis la Şuia unul din cei mai energici, isteţi şi capabili membri ai Comitetului Central Executiv pentru toată Rusia, sau alţi reprezentanţi ai autorităţii centrale (mai bine unul decît mai mulţi) şi să i se dea instrucţiuni verbale printr-unul din membrii Biroului Politic. Să fie instruit să aresteze la Şuia cît de mulţi popi, mic burghezi şi burghezi va fi posibil, nu mai puţin de cîteva duzini, suspecţi de a fi participat direct sau indirect la violenţele împotriva decretului Comitetului Central Executiv în legătură cu confiscarea averilor Bisericii... Pe baza raportului său, Biroul Politic va da directive detaliate autorităţilor judiciare, tot verbal, ca procesul celor din Şuia, care s-au împotrivit acordării de ajutor înfometaţilor, să fie judecat cu maximum de viteză şi să fie încheiat cu execuţia unui mare număr de membri influenţi şi periculoşi ai Sutelor Negre din Şuia şi dacă e posibil să nu se limiteze la acest oraş, ci să se extindă şi la Moscova şi în alte centre bisericeşti". Finalul acestei telegrame limpezeşte ce mai era tulbure: „Acum este momentul să dăm o lecţie poporului, încît cel puţin cîteva decenii să nu îndrăznească să se mai gîndească la vreo rezistenţă".

Acest tip de documente a fost pînă acum prohibit. Ele schimbă imaginea unui Lenin politician, negociator, tolerant. Noua imagine ne arată un Lenin decis să-i extermine pe adversarii „revoluţiei eliberatoare". Stalin a continuat această linie. Hruşciov şi Gorbaciov, făcînd micile lor recapitulări istorice, au utilizat un „Lenin" care nu a existat. Predecesorul lor trata pe oricine avea o altă opinie decît a lui, pe un nonbolşevic, ca pe un nimic, un subom, o insectă care trebuie să piară. Soljeniţîn a făcut o pertinentă demonstraţie în *Arhipelagul Gulag*. Logica politică a neantizării folosită de Lenin spunea că Istoria l-a condamnat pe acela care se opune revoluţiei, bolşevicilor, lui însuşi. Lenin se identifica pe sine cu sensul istoriei. El se considera providenţa, un instrument al voinţei zeilor, al istoriei. A-i sta în cale însemna să te opui „viitorului luminos" pe care el îl deschidea. Hotărîrea lui de a lichida orice fel de diferenţă de aici provine. De la imaginea zeului Lenin privindu-se în oglindă. Pentru asta, decimarea elitelor intelectuale şi politice, a burgheziei nu însemna nimic. Era, în ochii lui Lenin, un preţ inevitabil care trebuia plătit pentru ca „revoluţia" lor să reuşească. Revoluţia a costat Rusia peste 20 de milioane de vieţi. După decenii de revoluţie, Rusia a fost epuizată, era o ruină. Astăzi ştim că episodul care se deschide cu asaltul Palatului de iarnă nu a fost o revoluţie de tip englez sau francez. Era o restauraţie, care anula cîştigurile Rusiei în modernizarea, începută la mijlocul secolului al XIX-lea şi accelerată în primele două decenii ale secolului XX. Bolşevismul, deşi a propus o modernizare rapidă, nu a făcut decît să reinstaureze feudalismul brutal din perioada invaziilor tătare. Mausoleul din Piaţa Roşie, ca inspiraţie, este o dovadă a acestei tendinţe. Experienţa Rusiei sub Lenin nu este eşecul unor planuri în circumstanţe potrivnice. Este, dimpotrivă, realizarea Rusiei aşa cum o vedea Lenin şi cu metodele alese de el. Iată cîteva rînduri din 1906: „Dictatura nu este nimic altceva decît puterea nelimitată de orice lege, total nerestrînsă de nici o regulă şi bazată direct pe forţă". Avem aici o întreagă „filosofie" politică, tratînd societatea unde reuşeşte să ia puterea ca pe un popor cucerit cu mijloace militare. Aşa au şi fost regimurile bolşevice: regimuri de ocupaţie. O minoritate iniţiată în „mersul istoriei" a exercitat o dictatură nelimitată împotriva propriei populaţii. Între un regulament militar dat de general într-un teritoriu ocupat care stabileşte cum să se comporte cei cuceriţi şi reglementările, drepturile de care se „bucurau" cei care „au avut fericirea" să trăiască sub un asemenea regim, nu există nici o deosebire de natură. Lenin este la capătul acestui racursiu istoric.

Cristian PREDA
asistent la Facultatea de Ştiinţe Politice

Spînzurătoarea şi supleţea tactică

Ultimele două referinţe la Lenin care mi-au căzut sub ochi m-au pus pe gînduri. Prima referinţă este o scrisoare trimisă la 11 august 1918 de către Lenin lui V.V. Kuraiev, E. Boiş şi A.E. Minkin, trei tovarăşi dintr-o regiune frămîntată de revoltele kulacilor. Scrisoarea a fost recent descoperită în arhivele ruseşti şi citată în volumul editat de Richard Pipes sub titlul *The Unknown Lenine from the Secret Archives*, Yale University Press, 1996, p. 49-50. În ea se ordonă spînzurarea „fără ezitare", publicarea numelor şi rechiziţionarea recoltelor de la kulacii răsculaţi: *„Pentru ca poporul să vadă, să ştie, să tremure şi să strige: au fost spînzuraţi şi vor fi spînzuraţi kulacii care sug sîngele poporului. Confirmaţi primirea prin telegramă şi comunicaţi execuţia. Al Vostru, Lenin.* ***P.S.*** *Găsiţi nişte oameni cu adevărat duri."*

Nu doar revoluţia bolşevică s-a desfăşurat în acest fel. Celelalte mişcări politice care au copiat-o au avut acelaşi sens, chiar dacă au înlocuit spînzurătoarea cu mijloace militare ceva mai moderne. Fiecare lider comunist se dorea, în fond, o copie a lui Vladimir Ilici. Pînă la urmă, frica e cea care a întreţinut regimurile bolşevice. Puţini occidentali l-au ştiut, desigur, pe *acest Lenin*. Cum se explică atunci veneraţia lor pentru personaj? Ar fi crezut occidentalii altceva dacă ar fi avut habar de existenţa unor asemenea ordine, cu alte cuvinte dacă – asemenea poporului rus – ar fi văzut spînzurătorile? Sau, dimpotrivă, occidentalii l-au adulat tocmai întrucît credeau că «a suge sîngele poporului» e ceva mai mult decît o metaforă stîngace în cruzimea ei, şi că singurul tratament recomandabil în asemenea cazuri e spînzurătoarea? Cît contează, pînă la urmă, în obţinerea supunerii, frica şi cît anume seducţia pe care o exercită uciderea cu sînge rece? Care e, în genere, ponderea acestor părţi inavuabile ale politicii atunci cînd e vorba de veneraţie?

A doua referinţă e şi mai şocantă – de data aceasta, pentru orice spirit sedus de excelenţa occidentală. E vorba de o confesiune a lui Albert Hirschman, cuprinsă în ultima sa carte (*Passagi di frontiera*, Donzelli Editore, 1994, trad.fr. *La morale secrète de l'économiste*, Les Belles Lettres, 1997, p.23): *«eram fascinat de Lenin. Iubeam scrierile sale din 1917, care dovedesc o mare supleţe tactică, şi cred că influenţa acestui om şi a gîndirii sale poate fi remarcată în anumite părţi ale lucrărilor mele, de pildă în* Journeys Toward Progress, *atunci cînd evoc maniera de a trata reformele în America Latină. Ideea mea despre negocierea reformei trimite, într-un anumit fel, la primele mele lecturi din Lenin"*. Hirschman nu e un personaj oarecare: economist şi istoric al ideilor, el a făcut parte mai întîi dintr-un *brain trust* asociat birocraţiei care a gestionat Planul Marshall (el ocupîndu-se, în 1950-1952, în special de reformele din Italia şi Franţa), pentru a deveni, apoi, datorită unor relaţii privilegiate cu Banca Mondială, consilierul economic al mai multor ţări latino-americane (Columbia, Ecuador, Venezuela, Cuba) care voiau în anii '50 să iasă din subdezvoltarea economică. Şi iată că Hirschman (mai tîrziu profesor la Yale şi la Princeton) recunoaşte că una din inspiraţiile fundamentale care l-au marcat în anii în care negocia reforma era «supleţea tactică» descoperită în scrierile lui Lenin! Cîţi dintre cei care au beneficiat de imensul suport al Planului Marshall puteau bănui că nimeni altul decît Lenin era referinţa ascunsă a politicii practicate de reformatorul Hirschman?

Citite împreună, cele două texte par a dilua orice credinţă fermă. Cum mai poţi separa revoluţia de reformă, dacă prima e un eşafod înălţat din porunca lui Lenin, iar cea de-a doua o paşnică aplicare a supleţei tactice descoperite de un economist în scrierile aceluiaşi personaj? Ce reprezintă, pînă la urmă, influenţa imensă a leninismului asupra spiritelor politice din secolul nostru? Un efect al spînzurătorii sau unul al supleţei tactice? Care e, într-o perspectivă mai generală, rolul ideilor în politică?

Întrebarea din urmă e, prin excelenţă, una liberală, una care ţine de modul de gîndire radical opus celui leninist. Cum e înţeleasă ea la noi? Oare cei care se revendică de la liberalism gîndesc revoluţia şi respectiv reforma în afara referinţelor amintite aici? E revoluţia, pentru ei, altceva decît un spectacol crud? Conţine reforma altceva decît supleţe tactică, una leninistă pură sau una diluată de experienţe precum cele ale Băncii Mondiale derulate în America Latină acum patru decenii?

Liberali, uitaţi-l pe Lenin!

Z. ORNEA

„Un simbolism de socialism“

În 17 iulie-10 august 1903, la Bruxelles şi, apoi, la Londra, al doilea congres al partidului socialist din Rusia a pus, prin scizi-une, bazele partidului bolşevic. Dar o vreme, destulă, bolşevicii au fost nevoiţi să convieţuiască în acelaşi partid cu menşevicii, socialist-revoluţionarii şi alte orientări socializante. Gruparea bolşevică era condusă de Lenin, nefiind totdeauna majoritară în partid. Se va organiza în partid de sine stătător în timpul războiului. Şi, la aceasta, a contribuit, în mare măsură, faptul că partidele social-democrate apusene, foarte puternice (mai ales în Germania, apoi în Franţa, în Belgia) nu respectă decizia Conferinţei Internaţionale Socialiste de la Basel (1912) şi votează, prin deputaţii lor (în Reichstagul german, socialiştii aveau 110 deputaţi, în parlamentul francez – 103, în cel al Austro-Ungariei – 82), în parlamente, creditele de război, sprijinind, deci, declararea conflagraţiei care a devenit mondială. Dintre socialiştii europeni, cei care n-au fost de acord cu această decizie au organizat, mai tîrziu, în 1915, conferinţa socialistă de la Zimmerwald, apoi, în timpul războiului, cele de la Kienthal şi Stockholm. Aici Lenin şi Troţki au fost figuri proeminente, bolşevicii despărţindu-se, decis, de menşevici şi socialiştii revoluţionari. Lenin impusese, mai de mult, ideea dictaturii proletariatului şi a centralismului democratic, amîndouă fatal potrivnice democratismului. Ele nu se potriveau deloc cu zestrea ideologică, democratică în esenţă, a social-democraţiei europene. Mai tîrziu, după revoluţia din octombrie 1917, Lenin va asocia celor două principii amintite un altul, funest, cel al partidului unic al clasei muncitoare. Prin asta totalitarismul, ca platformă ideologică, era constituit. Lenin şi ai lui se aflau, în timpul războiului, în exil, în Elveţia, la Berna. După revoluţia din februarie 1917 din Rusia, care a înlăturat autocraţia ţaristă, Lenin şi ai lui voiau să se înapoieze în ţară. Nu puteau, pentru că trebuiau să traverseze Germania. Au intrat în tratative cu autorităţile germane cărora le-au promis că, odată ajunşi în ţară, vor determina ieşirea Rusiei din război, ceea ce interesa în mod acut Puterile Centrale, epuizate de un război nimicitor. Înţelegerea a fost perfectată şi i s-a anexat unui tren un vagon sigilat – acesta va rămîne cunoscut drept „vagonul plumbuit“ – cu care stafful bolşevic s-a înapoiat în ţară. Într-o carte excelentă despre Buharin, scrisă de istoricul american Stephen Cohen, se relatează că, la auzul discursului rostit de Lenin în gara finlandeză a oraşului Petrograd, în care chema la luptă împotriva guvernului provizoriu, chiar aderenţii săi din Rusia au fost contrariaţi. Lor li se părea că lucrurile, de după februarie 1917, stau bine, că parlamentarismul – prin Dumă – s-a afirmat şi, deci, şansele democraţiei în Rusia sînt, în sfîrşit, spre consolidare. Cum se ştie, Lenin şi ai lui, profitînd de sastisirea generală pentru războiul care nu se mai termina, au lansat lozinci atrăgătoare şi au înfăptuit revoluţia din octombrie. Imediat, preluînd conducerea ţării, la Brest Litovsk, au încheiat pace cu Puterile Centrale, Rusia ieşind din război. Începea o nouă epocă. În cartea amintită a lui Stephen Cohen se dezvăluie că, de fapt, Lenin n-avea pregătită nici o strategie politică după război, totul fiind redus la cucerirea puterii. Sigur că, imediat, bolşevicii – în frunte cu Lenin – au dizolvat Duma (unde erau în minoritate), începînd reprimările împotriva foştilor colegi, menşevicii şi socialiştii revoluţionari, nemaivorbind de celelalte partide democrate, nesocialiste. Principiul ideologic al dictaturii proletariatului capătă autoritate legislativă, lichidîndu-se, brutal, democraţia şi instituţiile democratice. Iar teza partidului unic accentuează totalitarismul, pentru că, repede, totul se limitează la grupusculul care conducea acel unic partid şi, treptat, forţa în grupuscul o avea o singură persoană. La început Lenin, apoi, din 1924, Stalin, în cîţiva ani acaparează întreaga putere şi în 1936-1938 îşi lichidează realii sau potenţialii oponenţi din conducerea partidului, în acele răsunătoare, ruşinoase procese politice. Oricum, încă în timpul conducerii partidului şi a Rusiei de către Lenin (practic, acesta pierde, fatal, controlul asupra partidului în 1922, după ce suferise atacul cerebral) se creează poliţia politică, vestita Ceka, în frunte cu Felix Dzerjinski, şi încep deportările şi încarcerările din motive politice. Orice altă opinie politică era strivită cu străşnicie, iar cei care o afirmă sau se presupune că ar împărtăşi-o sînt încarceraţi şi deportaţi. Metodele Ohranei ţariste sînt reluate şi aplicate din nou. Democraţia e blamată şi dictatura totalitară capătă autoritate de stat. Karl Kautsky, socialist german de veche şi nealterată formaţie, respinge ideile revoluţionare ale lui Lenin şi publică, încă în august 1916, broşura **Dictatura proletariatului**, arătînd consecinţele ei funeste. Lenin îi răspunde, în noiembrie 1918, cu scrierea **Revoluţia proletară şi renegatul Kautsky**. Bătrînul socialist german va reveni, în 1921, cu lucrarea **De la socialism la robia de stat**, dezvăluind primejdia desfiinţării sfidătoare a democraţiei şi a democratismului în stat. Nimic n-a mai putut opri acest proces al totalitarismului, revendicat de la ideea dictaturii proletariatului şi, după ce a devenit evident că s-a prăbuşit speranţa bolşevicilor, că revoluţia va izbucni şi în alte ţări, ideile, mult vulgarizate, ale lui Lenin capătă, datorită lui Stalin, titulatura de leninism (vezi lucrarea simplistă **Problemele leninismului**), care justifică toate ororile făptuite în Rusia devenită, prin absorbţie silită, URSS.

Întrebarea e cum s-a comportat, în acest proces, mişcarea socialistă românească. Bătrînul Gherea a condamnat abandonul Internaţionalei Socialiste, afirmînd necesitatea păstrării României în stare de strictă neutralitate. Şi cum şi guvernul ţării optase pentru neutralitate, Rakovski, fruntaş socialist român, putea declara că e prima oară cînd partidul socialist se întîlneşte în opinii cu guvernul. Dar Rakovski a mers mult mai departe. A participat la conferinţele de la Zimmerwald şi Kienthal (alţi delegaţi români au fost prezenţi la cea de la Stockholm) şi, acolo, s-a alăturat lui Lenin şi Troţki. Arestat în timpul războiului, e eliberat, la Iaşi, de soldaţi ruşi bolşevizaţi, ajunge la Odessa, devine preşedinte al Radei Ucrainei la Kiev, ocupînd, apoi, diferite demnităţi în ierarhia sovietică. Dar amiciţia cu Troţki îl va pierde, în 1938 înscenîndu-i-se un proces, care – firește – l-a condamnat, murind, bolnav, în Siberia. Gherea s-a autoexilat, în timpul războiului, în Elveţia, locuind la Zürich, fiind la curent cu tot ceea ce se întîmpla în mişcarea socialistă europeană şi în Rusia. S-a înapoiat în ţară, rău bolnav, în noiembrie 1919 şi a murit în mai 1920. Dar cît timp lipsise din ţară, mai ales după război, a găsit partidul socialist împărţit în trei orientări distincte (centru, stînga şi extrema stîngă). Fiul său Alexandru (va fi ucis în Rusia sovietică în 1938) era partizanul aripii de extremă stîngă, bolşevizante. Fiecare dintre orientări se străduia să şi-l alieze pe Gherea. Dar acesta s-a păstrat rezervat. Însă, aproape silit, a acordat un interviu publicat în ziarul **Lumea nouă**. Aici reproşa stîngiştilor că, de fapt, confundă planurile, nepricepînd că „o revoluţie socială socialistă nu-i deloc acelaşi lucru cu o revoluţie politică, care într-adevăr se poate face într-o zi“. Cum interviul său a iscat polemici, a mai răspuns de două ori şi, apoi, într-un text apărut postum. Gherea rămăsese, în convingeri, alături de Kautsky şi afirma că revoluţia din octombrie s-a înfăptuit în ciuda inexistenţei, acolo, a condiţiilor obiective şi subiective absolut necesare şi, de aceea, „ce s-a realizat în Rusia e un simbolism de socialism, o plăsmuire fără putere de viaţă“. Dar în partid agitaţia era mare, stimulată de ascendenţa mişcării sindicale care organizează, în 1920, şi o eşuată grevă generală. Oricum, guvernanţii priveau cu îngrijorare spre socialiştii care conduceau mişcarea sindicală. Cele trei amintite orientări în partid sînt o realitate incontestabilă. Cîţiva delegaţi ai aripii de extremă stîngă sînt trimişi în Rusia, întîlnindu-se cu Lenin. La congresul partidului din mai 1921, extrema stîngă iese victorioasă, izbutind să obţină, cu majoritate apreciabilă, votarea unei rezoluţii care propunea aderarea partidului la Internaţionala a treia comunistă. Acesta e momentul creării Partidului Comunist în România, celelalte două grupări organizîndu-se de sine stătător. Au urmat procesul din Dealul Spirii şi începuturile sciziunii din mişcarea socialistă românească, fapt care avea să-i fie fatal în toată perioada interbelică. Cum Partidul Comunist Român devenise, ca toate celelalte din alte ţări, filiale ale celui sovietic, dispoziţiile Kominternului aveau puteri discreţionare. Din inspiraţie sovietică (URSS nu a recunoscut realitatea, ca act politic, a unirii Basarabiei cu patria mamă), în 1924, P.C.R. votează o rezoluţie care proclama dreptul la autodeterminare al provinciilor realipite, în 1918, de trupul ţării, pînă – se spunea – la despărţirea de stat. Era, aici, o deschisă luare de atitudine antinaţională, eronată şi profund dăunătoare politic. În consecinţă, guvernul liberal dizolvă P.C.R., considerat – pe drept cuvînt – o organizaţie politică potrivnică intereselor naţionale. În aceste condiţii de ilegalitate va funcţiona P.C.R. în toţi anii interbelici, avînd foarte puţini militanţi (se apreciază că în 1940, numărul lor nu depăşea o mie) şi, tot timpul la discreţia Kominternului condus de Moscova. Organizaţiile sale legale au fost insignifiante iar publicaţiile lor, tot legale, efemere. Partidul Socialist, avînd conducători stimaţi ca Ilie Moscovici, C. Grigorovici, Şerban Voinea, I. Fluieraş etc. – nu şi-a mai revenit după şocul din 1921, neputîndu-se impune ca organism politic, cum o făcuse, excelent, în 1918-1920. Leninismul stalinist a lovit acut mişcarea socialistă românească, care continua să existe ca partid (la un moment dat au fost chiar două partide), dar n-a mai recîştigat atracţia intelectuală din ultimul pătrar al secolului trecut, cînd fusese, mai ales, un curent de opinie culturală. Nu a izbutit să adune în jurul său mari intelectuali, ca în unele ţări ale Europei de apus, P.C.R., cei care îi apărau ideile (ca Lucreţiu Pătrăşcanu, Belu Zilber, Gh. Dinu, Ilie Cristea şi alţii) neavînd suprafaţă şi prestigiu. Şi nici aceştia puţini nu realizau că, de fapt, militau pentru o ipostază a totalitarismului care, pînă la urmă, va egaliza în performanţă pe cel fascist şi nazist. Cînd s-au trezit, a fost prea tîrziu. Pătrăşcanu a fost asasinat, în 1954, într-un proces sinistru înscenat de Gh. Gheorghiu-Dej iar Belu Zilber, implicat în acelaşi proces, a înfundat puşcăria timp de 14 ani. Memoriile sale, relatînd această experienţă, apărute postum, sînt intitulate **Monarhia de drept dialectic**, trimiţînd, aluziv, spre ideea de totalitarism, la care a dus, fatalmente, leninismul.

Sabina FATI
jurnalist

Rezistenţa la schimbare

Clasa politică românească are încă tendinţa de a împărţi lumea, lucrurile, acţiunile de orice fel în bune sau rele, albe sau negre, folositoare sau nefolositoare etc. Absenţa nuanţelor în declaraţii, discursuri, interpelări se explică nu atît prin lipsa exerciţiului democratic, ci mai cu seamă printr-un reflex de gîndire, printr-o revenire necontrolată a vechilor clişee, care devine cu atît mai pronunţată, cu cît ne apropiem mai mult de partea stîngă a eşichierului politic.

Irecuperabil nostalgice, partidele de stînga păstrează, chiar dacă nu în vitrina cu trofee, principiile uzate ale socialismului clasic; ele sînt partide monolit, în care nu se admit dezbateri contradictorii, organizate conform centralismului democratic păstrat cu sfinţenie de pe vremea lui Lenin, cu programe în care apar noţiunile de „privatizare“, „economie de piaţă“, „descentralizare administrativă“, dar cu discursuri care apără intervenţia statului în economie, critică investiţiile străine, susţin colectivismul, reclamă degradarea egalităţii economice şi numesc formele de autonomie locală „primul pas către federalizarea României“. Există o continuitate de idei, de modele, de ideologie, şi chiar de personaje între fostul partid comunist şi actualele partide aflate în stînga axei politice. Incapacitatea lor de adecvare la realitate le marginalizează, cramponarea acestor partide în preceptele socialismului primar fac din ele nişte partide autofage, cu tot mai puţini susţinători, inapte de experienţe democratice. Procesul de divizare a partidelor de stînga şi strădaniile eşuate de unire a lor într-o mare coaliţie demonstrează puternica rezistenţă la schimbare a acestora.

Alibiul trecutului

Scăderea lentă, dar sigură, a popularităţii PDSR – principalul exponent al stîngii româneşti – arată neputinţa de adaptare a partidului la cerinţele propriului electorat. Şapte ani, cît s-a aflat la putere partidul lui Ion Iliescu, acesta a consolidat modelul politicii de vitrină existent înainte de 1990. Viaţa politică a rămas, astfel, în mare parte, separată de realităţile economice şi sociale – principala teză a lui Lenin („politicul trebuie să primeze faţă de toţi ceilalţi factori sociali, inclusiv faţă de factorul economic“), fiind aplicată instinctiv de liderii PDSR. Conceptul „democraţiei originale“, propus de Iliescu şi experimentat de societatea românească, are ca punct de plecare tot învăţăturile leniniste: „situaţiile particulare trebuie studiate şi rezolvate cu capul propriu şi nu prin analogii şi paralele schematice“. Strădania minimalizării societăţii civile, a anulării opoziţiei prin orice mijloace de către regimul Iliescu a fost o punere în operă a artei politice propovăduite de Lenin: „orice conducător politic al clasei muncitoare trebuie să stăpînească toate formele de luptă, să fie pregătit, în orice moment, pentru a schimba cu rapiditate o formă de luptă cu alta“. Tergiversarea privatizării, subvenţionarea întreprinderilor nerentabile cu orice preţ pentru a da senzaţia de stabilitate, fie şi în sărăcie, a întărit o dată în plus direcţia impusă de PDSR. „Întreaga societate trebuie să fie un unic birou şi o unică uzină, cu egalitate a muncii şi egalitate a plăţii“, spunea făuritorul primului stat socialist. Declarativ, PDSR a enunţat principiile democratice, armonia, descentralizarea, economia de piaţă, dar inerţial a promovat socialismul în versiunea lui cu faţă umană. Tocqueville observa, însă, acum mai bine de 150 de ani, că democraţia se află într-un iremediabil conflict cu socialismul, întrucît „democraţia extinde sfera libertăţii individuale, iar socialismul o restrînge. În democraţie fiecare om poate atinge punctul maxim al valorii sale; socialismul face din fiecare om un simplu factor al acţiunii sale, un instrument, un număr. Democraţia şi socialismul nu au în comun decît egalitatea. Dar remarcaţi diferenţa: în vreme ce democraţia tinde spre egalitate în diferenţă, socialismul tinde spre egalitate în mizerie şi servitute.“

Arta rămînerii în imobilitate

PDSR nu a tras prea multe învăţăminte după pierderea alegerilor. Ideile de restructurare şi schimbare, fluturate de liderii partidului, au fost repede trecute la capitolul bune intenţii. Conferinţa naţională din iunie a partidului a demonstrat, dacă mai era nevoie, că în PDSR nu sînt admise criticile şi proiectele alternative. Iliescu a interzis discutarea platformei grupului Meleşcanu în cadrul lucrărilor Conferinţei, aplicînd principiul partidului monolit (enunţat de Lenin în 1920) prin care se interzice „dreptul la tendinţă“. PDSR nu înţelege nici acum că viaţa politică democratică se bazează pe acceptarea practică a conflictului, mai exact a conflictului de interese, şi că aceasta este o consecinţă a principiilor care subordonează acest tip de regim: legea majorităţii şi respectul drepturilor opoziţiei. Ruperea grupării reformatoare din PDSR probează incapacitatea partidului de a accepta concurenţa şi frămîntările din interiorul său. Eşecul electoral de anul trecut nu a fost dezbătut serios în PDSR şi nici unul dintre liderii partidului nu şi-a asumat acest eşec. În schimb, Ion Iliescu declară că partidul trebuie să se deplaseze mai spre stînga şi încearcă să atragă într-o „largă coaliţie“ celelalte partide socialiste. Refacerea pentagonalei roşii pare, însă, destul de dificilă atîta vreme cît preşedintele PDSR vrea să fie liderul potenţialei alianţe.

Mohammed ARKOUN

Travestirea unui proces de secularizare radicală

Islamul este actualmente cel mai fertil furnizor de „isme" cu tentă religioasă. Vă propun aici cîteva extrase din analiza lui Mohammed Arkoun, profesor la Sorbona III, privitoare la periculosul decalaj între o gîndire leneşă – ce îşi arogă însă prestigiul tradiţiei – şi convulsiile, fracturile societăţilor musulmane: ele suportă tensiunea dintre o religie şi o modernitate la fel de puţin interogate, scrutate, meditate. Cazul nu este de altfel singular...

Lucrarea (L'Islam. Morale et politique, *Paris, Desclèe de Brouwer) a fost publicată în 1986 şi e cu atît mai expresivă în avertismentele ei relative la explozia „idelogiilor de luptă". Pe de altă parte, discursul autorului este, el însuşi, un avertisment. În cazul unui dialog onest între „intelectualii Islamului" ('ulamâ) şi cercetătorii din domeniul ştiinţelor omului, cei din urmă ar putea aduce beneficiul capacităţii critice, al lucidităţii distanţate – fără a fi indiferentă –, împreună cu studii riguroase asupra societăţilor musulmane în „tranziţie"; ar putea cataliza o regîndire a mesajului Islamului în raport cu datele lumii actuale. Însă în lipsa unei prestaţii responsabile a „păzitorilor Tradiţiei", care refuză în fapt dialogul, dorinţa de reformă riscă să antreneze pînă la urmă o reducţie analogă cu cea pe care o combate: închiderea religiosului în problematica istoriei şi a socialului, deplasarea interesului de la capacitatea transformantă a religiei la transcendenţa gîndită preponderent după categoriile nobile ale doar-umanului.* **(A.M.)**

Un discurs-refugiu, un discurs-alibi

În momentul de faţă, atît ideologia islamică contestatară cît şi cea oficială îşi acordă glasurile pentru a celebra Islamul care – spre deosebire de creştinism – ar traversa fără avarii faza de dezvoltare industrială şi de urbanizare; însă psihologii, sociologii, antropologii, istoricii demonstrează că islamul este pe cale de a se seculariza asemenea creştinismului... În prezent, el îşi împrumută vocabularul tradiţional, ritualul, interdicţiile alimentare, prescripţiile vestimentare, spaţiile sacre, soluţiile etice şi politice unui tineret numeros, grăbit, avid chiar să participe la binefacerile civilizaţiei de consum şi, în acelaşi timp, prea adesea lipsit de muncă, de cultură, de libertăţile esenţiale. Pentru această forţă socială incompresibilă, burghezia, acolo unde există, e descalificată, elitele sînt considerate parazitare, Occidentul pare să nu îşi domolească presiunea imperialistă...; singur „Islamul" oferă ajutor, soluţii credibile, refugiu în faţa opresiunii, un spaţiu pentru contestaţie. Altfel spus, Islamul se secularizează pe scară foarte largă prin chiar acţiunea acelora care cred că îl restaurează în puritatea sa primă şi în eficacitatea lui mereu visată, mereu amînată...

O tipologie a regimurilor instalate începînd cu anii 1970 ar pune uşor în evidenţă predominanţa afirmării islamice, pe de o parte, şi a unor instituţii puternic marcate de modernitatea inerentă exigenţelor vieţii economice şi tehnologiei, de care nici o ţară nu se poate lipsi, pe de altă parte. Rezultă de aici tensiuni majore între secularizarea de fapt a comportamentelor, a practicilor, a instituţiilor şi revendicarea vehementă de a islamiza întreaga existenţă socială. „Teoreticieni" influenţi precum Al-Mawdûdî în Pakistan, Sayyid Qutb ori Muhammad Al-Ghazâlî în lumea arabă, Shari'ati în Iran şi mulţi alţii au încercat să definească condiţiile de trecere de la o formă de guvernare seculară la una islamică. S-a trecut astfel de la simpla cerere de a islamiza Legea şi de a proclama *Jihâd*-ul împotriva necredincioşilor, cu Hassan al-Bannâ' în perioada anilor '30-'40, la revendicarea unui socialism islamic (Muhammad Al-Ghazâlî), a unei suveranităţi exclusive a lui Dumnezeu (Sayyid Qutb şi Al-Mawdûdî), apoi la proclamarea imediată a unui Stat integral islamic după eliminarea, prin insurecţie, a regimurilor compromise (Abd al-Salâm Faraj, Khomeini). Triumful „Revoluţiei islamice" în Iran a încurajat mişcările islamiste, care au ajuns să ocupe poziţii influente în multe ţări (Iordania, Sudan, Kuweit, Qatar, Yemenul de Nord) sau să exercite presiuni destabilizatoare în altele (Egipt, Siria, Arabia, Tunisia, Algeria, Maroc). În aceste condiţii, naţionalismul şi arabismul sînt denunţate ca o „nouă societate pre-islamică, sălbatică". Dar nu e conştientizat faptul că atît Islamul romantic cît şi Naţiunea arabă au fost – şi unul şi cealaltă – modelate de imaginarul politico-religios fără legătură cu solul real al istoriei.

Viziunea politică propusă de marile declaraţii actuale – Constituţia islamică model, proclamată în 1979 de către Congresul mondial al savanţilor Islamului (*'ulamâ*), ori Declaraţia drepturilor omului formulată în 19 sept. 1981 la UNESCO de către Consiliul islamic mondial – se străduie să răspîndească mai degrabă o utopie mobilizatoare care să se opună sfidării occidentale decît să propună programe precise de reformă a instituţiilor, de cucerire a drepturilor cetăţeanului, de emanicipare a societăţii civile pentru ca Statul să îşi piardă „monopolul violenţei legitime".

Transferînd Islamului responsabilitatea tuturor acestor acţiuni salvatoare, i s-a construit acestuia o imensă „ipostază" care lasă în umbră şi uitare tocmai pe Dumnezeu, autorul acestei religii. Teologia, teodiceea au dispărut din cîmpul intelectual şi spiritual, la fel cum au dispărut etica şi politica; construcţia ideologică a unui Islam prometeic, actor omnipotent al istoriei, sursă inepuizabilă a tuturor adevărurilor, iniţiator infailibil al tuturor soluţiilor, a sfîrşit prin a zdruncina însăşi temelia în afara căreia nu este îngăduit să vorbim despre Islam: Dumnezeu, subiect al căutării intelectuale şi spirituale fervente, devenit simplă referinţă rituală, o fiinţă obligată să-şi aştepte de aci înainte determinaţiile de la devenirea istorică a Islamului. Însă analiza dovedeşte că acest Islam ipostaziat nu este de fapt, în sine, decît un discurs-refugiu, un discurs-scăpare, un discurs-alibi, un discurs-pîrghie pentru o istorie complexă şi dureroasă. Gîndirea care îl utilizează nu mai stăpîneşte nici datele cele mai semnificative ale tradiţiei islamice integrale, nici acele deschideri promiţătoare ale modernităţii intelectuale, aşa cum e ea elaborată, îmbogăţită, criticată de comunitatea cercetătorilor ştiinţifici.

De aproape două secole, gîndirea islamică înfruntă o modernitate care nu încetează să producă noi interpelări adresate spiritului uman; cu toate acestea, prima întîrzie în combaterea „agresiunii intelectuale" a Occidentului, denunţînd acele atribute ale modernităţii ce aparţin deja vîrstei sale „clasice", precum raţionalismul pozitivist, laicismul anticlerical, scientismul, istoricismul, materialismul, ateismul...; în timp ce ideologi plini de rîvnă se consumă pentru a opune „valori islamice" ne-regîndite unor atitudini de gîndire deja desuete ori combătute cu severitate în Occident, *distanţa* continuă să se adîncească între apologia defensivă şi noile achiziţii ale modernităţii. Ne putem teme că această foarte periculoasă *ruptură* – fiindcă e vorba despre una *mentală* – va conduce la confruntări din ce în ce mai violente. În orice caz, ea lasă la o parte problemele fundamentale ale societăţilor islamice de astăzi şi, mai grav, neglijează resursele autentice pe care Islamul le-ar putea furniza pentru a depăşi dificultăţile lor.

Periculoasa suspendare a căutărilor intelectuale

Ca şi Biblia, Coranul introduce o corespondenţă de nivel ontologic între aspectele primordiale ale vieţii (naştere, viaţă, moarte, suferinţă, iubire, dreptate, opresiune, fericire, pedeapsă, culpabilitate...) şi realităţile cosmice (ceruri, pămînturi, stele...) transformate în tot atîtea suporturi simbolice. Acesta e nivelul pe care Coranul, ca şi Biblia, acţionează durabil asupra conştiinţelor şi, mai profund, asupra structurii psihice a persoanei care devine astfel un focar de reactivare neîncetată a sensului simbolurilor. Fiecare persoană, pătrunsă de simbolica Coranului ori a Bibliei, devine aptă să stabilească analogii între Fiinţa absolută şi fiinţele lumii – să citească *ontologic* lumea – graţie stimulului intern, graţie solicitărilor asimilatoare generate de structura unui atare discurs.

Filologia şi istoricismul se angajau pe o pistă falsă atunci cînd îndepărtau pline de dispreţ „legendele", „naraţiunile hagiografice" pentru a nu reţine decît „faptele" istorice din biografia Profetului, a lui 'Ali ori a Imâmilor şi, mai general, a sfinţilor. Cele dintîi sînt cu mult mai preţioase pentru înţelegerea istoriei societăţilor musulmane decît orice lucrare de istoriografie.

Teoria simbolului este astăzi indispensabilă pentru a dovedi că orice simbolică vizează deschiderea societăţii respective spre universal dar, în acelaşi timp, închide grupul sau comunitatea în expresii specifice, în sisteme de conotaţii înregistrate de limbă. Regăsim astfel conjuncţia între transcendent şi istoricitate, de data aceasta la nivelul lingvisticii şi al semioticii: ceea ce situează întreaga problemă a exegezei într-o perspectivă diferită de cea a juriştilor-teologi literalişti, dar şi a gnosticilor, partizani ai unei interpretări pur esoterice *(bâtin)*. Absolutul nu se gîndeşte altfel decît în lumea fenomenală, în contact cu pozitivităţi ca materia, viaţa, munca, limbajul, puterea, averea, valoarea.

Islamul ajută fără îndoială la menţinerea ordinii sociale, morale şi politice în societăţile actuale, extrem de complexe; dar o face cu preţul unei suspendări periculoase a tuturor căutărilor intelectuale despre care aminteam. Armătura intelectuală a culturii slăbeşte pe măsură ce sînt privilegiate funcţia ideologică şi cea psihologică a religiei. Ce relaţii pot fi stabilite între demisiile intelectuale, mutilările culturale, pe de o parte, şi erupţiile de violenţă care se înmulţesc pretutindeni, pe de altă parte?

Dacă responsabilii musulmani de înalt nivel *(dhawûl-hall wal'aqd)*, cei care au puterea de a lega şi dezlega, nu au timpul, pregătirea ori gustul necesare pentru a asuma sarcina intelectuală care incumbă *Ummei* (comunităţii musulmane) actuale, ei ar trebui să discearnă măcar corect şi să ajute pe cei ce pot angaja un efort în această direcţie. Prea mulţi autori musulmani ori neofiţi recent convertiţi răspîndesc o literatură apologetică şi conformistă, întîrziind reforma intelectuală aşteptată de tinerele generaţii şi ajunsă indispensabilă datorită dezvoltării economice şi sociale a ultimilor treizeci de ani. Avem de a face cu exigenţe contradictorii între temerile de destabilizare ori chiar de subversiune, care inhibă toate regimurile, şi cererea societăţilor pentru care solidarităţile tradiţionale, sistemele de schimburi simbolice sînt deja bulversate datorită economiei moderne. Considerînd tradiţia intelectuală de a *gîndi* Islamul ca sistem de credinţe, de reprezentări şi de cunoştinţe, se poate prevedea că cercetarea ştiinţifică şi creativitatea culturală vor trebui să joace un rol determinant pentru dezvoltările istorice în curs.

A distinge – nu a separa – axiologia coranică şi versetele citate – aşadar solicitate – în circumstanţele cele mai variate revine la posibilitatea de a reflecta teologic asupra nucleului propriu-zis religios sau a dimensiunii spirituale a Coranului. Se poate astfel măsura mizeria intelectuală a lecturilor concordiste care se împotmolesc în cele mai naive argutii pentru a „dovedi" despre Coran că a inventat deja toate concepţiile gîndirii moderne. Iată, spre exemplu, lapidara declaraţie a Preşedintelui Nasser în culmea gloriei sale ideologice: „Revoluţia declanşată la 13 iulie 1952 în Egipt are acelaşi scop ca şi Islamul în momentul proclamării sale. Trebuie să eliberaţi individul de aservire, de feudalitate, de opresiunea capitalistă. Libertatea naţională e subordonată egalităţii şi fraternităţii oamenilor, baza socialismului economic. Prima religie care a chemat oamenii spre socialism este Islamul şi *Muhammad a fost Imâmul* socialismului".

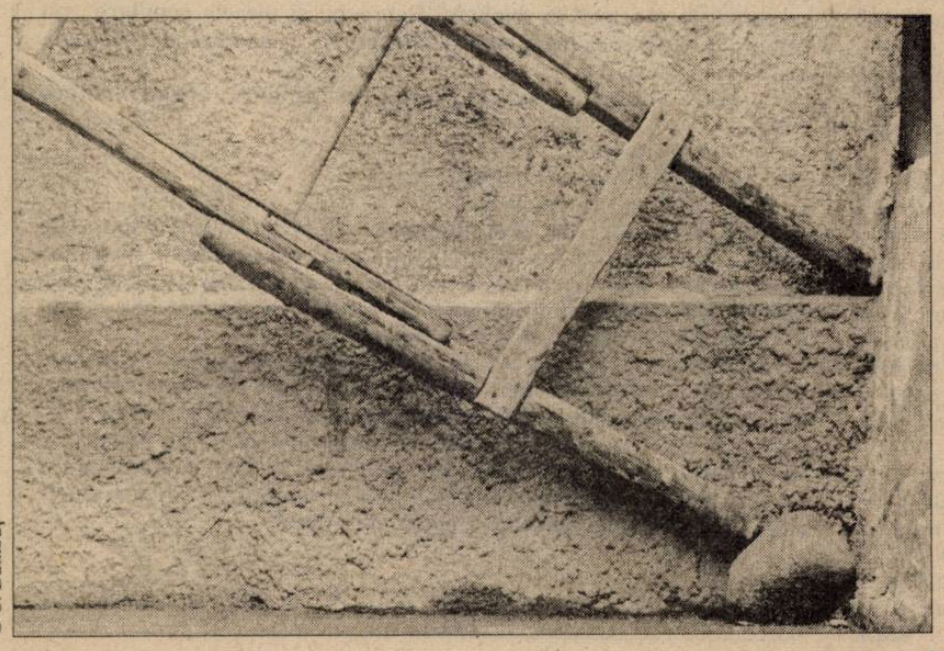

© C. Bumbuţ

Prezentare şi traducere de
Anca MANOLESCU

Album

Autobiografie

Înainte, adică înapoi

În aprilie 1938 eram în clasa a VI-a primară în comuna Şocariciu, judeţul Ialomiţa. Învăţătorul nostru, Gheorghe Popescu, „Domnu' Gogu", un dascăl cu adevărat devotat, fiu de institutor şi revizor şcolar, se ocupa foarte mult de noi, cu toate că mai avea o clasă, a II-a, în paralel făcînd lecţii şi cu noi. Îmi amintesc că, prin luna martie, a început să ne oprească după terminarea lecţiilor, pe colegul Marinescu Niţă şi pe mine, dîndu-ne să scriem cîte o compunere liberă, pe care o corecta, şi pe care o comentam. Pe urmă, ne-a anunţat că trebuie să mergem la un concurs literar judeţean, la Călăraşi, concurs organizat de „Tinerimea Română".

Am plecat la Călăraşi împreună cu colegul meu, conduşi, bineînţeles, de domnul învăţător. Călătoria pînă acolo am făcut-o cu o căruţă cu doi cai; la Călăraşi mergeam în fiecare toamnă, la tîrgul din 8 septembrie, împreună cu ceilalţi fraţi. Alte ieşiri din comună nu aveam pe atunci, aşa că, pentru mine, această plecare a fost un eveniment deosebit de important. Ajunşi acolo, după atîta zdruncinătură pe şoseaua plină de gropi şi de praf, am plecat la Liceul „Ştirbei-Vodă". Erau copii din întregul judeţ, cîte 5-6 dintr-o şcoală. Dar, ne aştepta o surpriză: participau numai elevii din clasele a IV-a şi a VII-a, plus elevii de liceu. Cum noi eram între, urma să ne întoarcem acasă. Învăţătorul, care ştia că participă toate clasele, ne-a făcut semn să fim liniştiţi şi ne-a şoptit să spunem că sîntem în clasa a VII-a. Aşa, am intrat împreună cu ceilalţi. Ni s-au dat hîrtii ştampilate, ne-am notat numele şi prenumele, clasa, comuna, iar colţul cu aceste date s-a lipit, pentru a nu se şti a cui este lucrarea.

După vreo două săptămîni, a venit rezultatul: lucrarea colegului meu luase menţiune, a mea fusese cea mai bună. Învăţătorul mi-a spus că trebuie să merg cu el la Călăraşi pentru a mi se înmîna premiul, iar de acolo, să fiu pregătit că merge cu mine la Bucureşti, pentru concursul naţional.

Mi-am luat rămas bun de la cei de acasă. Era vacanţa de primăvară, a treia sau a patra zi de Paşti. Îmbrăcat cum fusesem la primul concurs, am plecat, tot cu o căruţă, la Călăraşi, unde am tras la părinţii învăţătorului. Ne-am prezentat la Liceul „Ştirbei-Vodă", unde avea loc festivitatea de premiere. Cînd am intrat, sala de festivităţi mi s-a părut imensă. Era plină de lume, iar noi, premianţii, am urcat pe o estradă, în văzul tuturor. A luat cuvîntul profesorul Guţulescu, apoi a vorbit primarul Călăraşului, avocatul Eugen Cialîc. Am fost foarte atent, mi s-a părut că au vorbit... extraordinar! Am primit ca premiu o carte despre istoria oraşului Călăraşi, Lichireşti, cum i se spunea înainte.

Dimineaţa, ne-am sculat... cu noaptea-n cap. Eram tare somnoros, probabil din cauza emoţiilor zilei precedente. Îmi era atît de somn, că am aţipit pe marginea patului, de au trebuit să mă mai strige o dată! Am plecat la Bucureşti cu un tren personal care avea vreo 4-5 vagoane. Şi, cu toate că am mers cel puţin 4 ore, mi s-a părut că n-a trecut decît una, atît de interesant era tot ce vedeam pe fereastra vagonului. Era prima mea călătorie cu trenul, departe de casă.

Cînd am ajuns în Gara Obor, mi s-a părut o minune cu toate luminile ei. Am fost cazaţi la Liceul „Mihai Viteazul". Cocarda tricoloră cu numele liceului, pe care am primit-o, era un fel de legitimaţie de intrare în internat şi la cantină. În cele cîteva zile, învăţătorul mi-a arătat Parcurile Carol şi Cişmigiu, m-a dus la Muzeul Antipa şi în Gara de Nord. Străzile erau pline de lume, seara era lumină ca ziua. Cînd mă lăsa, pentru cîteva minute, singur, mă făcea atent să fiu cu băgare de seamă, să nu mă fraierească cineva, să-mi ia din bagaje sau să mă ducă cine ştie unde.

În sfîrşit, a sosit şi ziua concursului. Erau foarte mulţi copii, din toată ţara. Cînd am văzut nişte vlăjgani de băieţi şi fete îmbrăcaţi în tot felul de costume naţionale, mi-am zis că aici nu mai merge ca la Călăraşi...

Am intrat în săli, cîte unul în bancă, cu aceleaşi hîrtii ştampilate, pe care le-au lipit la colţ. Ni s-a comunicat tema compunerii: „De ce ne iubim patria." Am început cu un motto: „Munţii noştri aur poartă,/ Noi cerşim din poartă-n poartă". Eram aşa de înfierbîntat, încît mi-au căzut cîteva picuri de sînge din nas pe foaie. M-am întins, cîteva minute, pe bancă, apoi am început să scriu din nou. N-am fost prea încîntat de ceea ce făcusem, mai ales în ultima parte a lucrării.

Întors acasă, am început imediat cursurile. În luna mai, şcoala a fost anunţată că am obţinut premiul al III-lea pe ţară. Mi s-a spus să mă prezint la Bucureşti, în 21 mai, la Ateneul Român, unde va avea loc premierea. De aici, premianţii plecau într-o excursie pe Valea Prahovei, prin Ardeal, pe Valea Oltului, întoarcerea la Bucureşti fiind după o lună. Cei mici aveau nevoie de însoţitor şi, cum acesta trebuia să plătească 700 de lei, am rămas acasă...

Rezultatele au fost publicate în „Universul", iar prin poştă am primit 100 de lei, o diplomă foarte frumoasă şi o carte tradusă din japoneză.

Tudor IORDACHE

Ceauşismul fără Ceauşescu

„Era mai bine sub Ceauşescu!" – fraza aceasta nu atît de stupidă, de absurdă pe cît ni se pare cîtorva intelectuali normali la cap, nu numai că nu a murit, cum am fi dorit, dar trăieşte cu o intensitate pe care zadarnic încercăm s-o contestăm, s-o bagatelizăm. În nici un sondaj din ultima vreme nu a apărut această întrebare precisă: „credeţi că era mai bine sub Ceauşescu?" Nu dramatizez excesiv dacă afirm că procentajul (ne)-ar speria. Chiar dacă explicaţiile sînt clare şi deja banale – sărăcia, nostalgia unui egalitarism în mizerie, tînjirea după ordine şi disciplină, mentalitatea creştin-socialistă (ce succes ar avea un asemenea partid!) care priveşte averea ca furt şi bogăţia ca păcat, absenţa unei mici burghezii neradicale, prinse între liberalism şi social democraţie – evidenţa nu e mai puţin apăsătoare: dictatura ceauşistă, frica şi teroarea nu mai sînt resimţite ca nenorociri naţionale, iar realizările lor incontestabile întruchipează şi epuizează binele, la fel de naţional. Aceste evidenţe îşi găsesc lesne sinteza: un şofer – fost inginer la Brazi din cîte mi-a povestit pînă să ajungem la aceste intimităţi politice – mi-a răspuns foarte cursiv atunci cînd l-am întrebat dacă, pe vremea lui Ceauşescu, cînd „mia era mie şi mă duceam, la 12 noaptea, să pîrlesc orice pipiţă că nu mă omora nimeni", putea să poarte asemenea discuţii slobode la gură: „Dom'le, ai dreptate, înţeleg unde baţi: cu libertatea... Ţi-o spun clar: eu vreau să trăiesc ca sub Ceauşescu, dar fără el personal!"

Există corupţie fără corupţi, antisemitism fără evrei, apare acum acceptarea unui ceauşism – muncă asigurată, leafă care merge, mizerie sub control şi legitimată patriotic – fără Ceauşescu, fără „aia a lui şi ai lor". Cu un astfel de „discurs" se poate ajunge, azi, în ultimele sondaje din România, şi la 10%, ceea ce nu e mai scandalos decît marile procente de ruşi visînd la stalinism fără Stalin, argentinieni, la peronism fără Peron. Cît timp democraţia va continua să se blocheze în anticomunism şi Reforma în case, hectare şi dosare, acest ceauşism fără Ceauşescu (dar, eventual, cu Antonescu!) va avea vîntul în pupă, va face scoruri tot mai bune în sondaje, încetînd a mai fi o caricatură, o prostie, speriind atît la dreapta cît şi la stînga, bolnave de aceeaşi hemiplegie a spiritului, diagnosticată, din timp, de Raymond Aron. Dogmaticii de stînga credeau că numai ideile luminoase cuceresc masele; fals. Dogmaticii de dreapta şi-au închipuit că ura anticeauşistă e profund populară şi se confundă cu anticomunismul; fals. „Era mai bine sub Ceauşescu!" e o idee tipic reacţionară, nici de dreapta, nici de stînga, şi de una şi de alta, a ambelor mîini şi a aceloraşi maţe din stomac care nu va fi spulberată prin dispreţul clasic, de Mitică deştept, faţă de orice tîmpenie.

Fiindcă nu e o tîmpenie. E altceva – e o carenţă a fondului naţional de inteligenţă (există şi un asemenea fond, de totdeauna privatizat!) dincolo de politică, de instituţii, de mentalităţi şi de indivizii de pe piaţa de capital sau de morcovi; pentru a o pricepe sînt insuficiente „isteţimea proverbială a românului", abilităţile numite popular şmecherii, melodrama inepuizabilă a oportunismelor maniheiste. Pentru cei care socotim – fără a fi filosofi, analişti, ci simpli nuvelişti... – că principala calitate a inteligenţei este a şti să deosebească noţiunile, carenţa aceasta e simplu de explicat: „era mai bine sub Ceauşescu!" provine din incapacitatea de a fixa natura diferită a relelor şi binelui într-o tiranie şi o democraţie. E atît de greu să deosebeşti „natura diferită...?" E foarte greu, într-o ţară în care dacă elevii urlă în stradă că „nu sîntem genii", părinţii lor pot la fel de bine să manifesteze scandînd: „nu sîntem filosofi!", agitînd într-o mînă un contor de lumină şi, în cealaltă, un sul de hîrtie higienică. Şi nu trebuie să fi dat bacalaureatul cu o teză la română: „Rebreanu şi masele populare", nu trebuie să ai urechea lui la vuietul mulţimilor, ca să auzi cum se leagă, azi, dialogul social:

– ...care natură, ce natură, există una singură, aia care aduce frigul...

– ...da' libertăţile?

– Cu ce ne încălzesc libertăţile, dacă...?

– Aţi uitat de tiranie, de frică...?

– Da, am uitat... Mai bine sub Ceauşescu fără Ceauşescu decît sub FMI!... Nimeni, nici chiar cei din majoritatea anticomunistă, nu va formula netedul adevăr că „azi e mai bine şi e mai rău decît sub dictatură". E o frază prea lungă, prea dialectică, poate şi fără haz. Hazul profund, pînă la dramă, este în altă parte şi anume:

dacă în urmă cu 50 de ani, un curs de economie politică se încheia cu profetica ecuaţie: „socialismul se va construi în România sub semnul lui I.L. Caragiale şi I.V. Stalin sau nu se va construi deloc", azi sîntem în situaţia de a o dezvolta – ca tot geometrul, ca tot nuvelistul, ca tot şoferul – în spirit creator, răbdător şi fără melodramă – „democraţia se va construi în România sub semnul lui I.L. Caragiale şi N. Ceauşescu sau nu se va construi niciodată".

Radu COSAŞU

Cinema

America de carton şi femeia-contur

Nu cred că ultimul film al lui Mircea Veroiu, „Femeia în roşu", merită prea multe rînduri, chiar nefavorabile fiind ele. Dar cu siguranţă merită să intre în rîndul acelor pelicule care ar putea fi folosite ca mostre de rateuri pentru cei care vor să înveţe cum să **nu** faci un film. Dacă aceasta e una din producţiile autohtone care trebuie să înfrunte şi să răpună Golemul cinematografic american, atunci situaţia e albastră. Căci „Femeia în roşu" se adaugă seriei de filme româneşti care confirmă, trist, regresul constant al (cîndva) marilor noştri regizori, fenomenul hilar-dramatic al deprofesionalizării acestora. Încercînd să lăsăm deoparte comparaţia cu romanul omonim al scriitorilor Adriana Babeţi, Mircea Nedelciu şi Mircea Mihăieş – care comparaţie s-ar dovedi net defavorabilă ecranizării – şi luînd filmul ca atare, impresia rămîne deconcertantă. Cu o mizanscenă ţipător de săracă şi un East-Chicago vădit butaforic, redus la trei faţade şi-o străduţă, e imposibil de reconstituit convingător atmosfera anilor de prohibiţie americană. Cu un joc actoricesc fals, care transformă protagoniştii în simple contururi, începînd, din nefericire, cu eroina însăşi şi terminînd cu personajele secundare, e greu de „construit" o dramă. Cu o regie din care lipsesc ritmul, expresivitatea, „relieful", „personalitatea", nu salvezi caracterul „plat" al personajelor. Şi nici cu replici contrafăcute, teatrale, ori cu un scenariu care vrea să joace pe multe planuri şi se estompează într-o „schiţă". Nimic dramatic în „drama" femeii în roşu, nimic autentic în imaginea Americii. Totul e fad şi plictisitor.

Păcatul pe care-l comite Mircea Veroiu constă în sugestia – involuntară, e drept – că, dată fiind construcţia de „film în film", tînărul regizor din filmul-cadru nu este un profesionist, ci un biet amator. Hazul acestei tristeţi intitulate „Femeia în roşu" stă în faptul că nereuşita filmului confirmă părerea regizorului debutant: într-adevăr, e cazul ca „vechea gardă" să-i lase pe tineri să-şi încerce puterile.

Mihai IGNAT

TÎRGUL DE LA FRANKFURT

Despre cum se pregăteşte un „stand naţional“

Ca şi în anii trecuţi, România a fost prezentă la ediţia 1997 a Tîrgului internaţional de carte de la Frankfurt (15-20 octombrie) cu un „stand naţional“, la care s-a adăugat participarea separată a cîtorva edituri private, cele mai puternice de pe piaţa noastră de carte, precum Humanitas, Nemira, RAO, Teora. „Standul naţional“, pentru care administraţia Tîrgului a oferit facilităţi generoase, a expus aproape o mie de titluri apărute la cîteva zeci de edituri, inclusiv cele mari. L-a „tutelat“ Ministerul român al Culturii, care a trimis şi o mică delegaţie „oficială“. Invitat de către organizatori a fost Mircea Cărtărescu, în cadrul Tîrgului fiind lansată prima sa transpunere în limba germană (ca prozator). În sfîrşit, o serie de edituri româneşti şi-au trimis pe speze proprii reprezentanţi la Frankfurt.

La aceste date generale nu am de adăugat nici un amănunt de la faţa locului, din simplul motiv că n-am ajuns acolo în acest an. Pot – totuşi – spune ceva despre „standul naţional“, pe care l-am văzut nu la Frankfurt, ci... la Bucureşti! Şi pe care l-am putut compara cu ceea ce a oferit România în anii trecuţi, cînd am vizitat – la alte trei ediţii – splendidul Tîrg, cea mai importantă şi mai mirobolantă reuniune a editorilor de carte din întreaga lume.

Cum se poate vedea la Bucureşti „standul naţional“ de la Frankfurt? Iată cum:

Mai întîi, noii responsabili cu „cultura scrisă“ din Minister (alţii – fireşte – decît cei de anul trecut, de dinaintea alegerilor din noiembrie) au aflat că trebuie să „tuteleze“ un „stand naţional“ la Frankfurt. Preparativele au demarat cu doar cîteva luni înainte. Ministerul a adresat atunci invitaţii celor mai active edituri din ţară, solicitîndu-le să trimită cele mai bune lucruri pe care le-au publicat în anii 1996 - 1997 pentru includerea lor, fără nici o taxă de participare, în „standul naţional“. S-au adunat cărţi multe şi de toată mîna, de la apariţii de remarcabil nivel, deopotrivă ca propunere intelectuală şi ca aspect grafic, pînă la improvizaţii editoriale mai degrabă jenante. Pentru a prelucra atare „materie primă“, ministerul a înfiinţat o comisie de experţi independenţi, cărora le-a delegat responsabilitatea supervizării nu doar a participării oficiale a României la Frankfurt, ci – în general – la tîrgurile internaţionale de carte la care ţara noastră va mai asambla „standuri naţionale“. Fiind invitat în această comisie, am participat la una dintre cele două (cred) reuniuni în cursul cărora s-au discutat chestiuni de principiu şi apoi la cîteva runde de selecţie şi ordonare a standului propriuzis, construit în machetă la scara 1/1 într-una din sălile Oficiului naţional de expoziţii ARTEXPO de la Teatrul Naţional din Bucureşti. ARTEXPO a jucat – de fapt – rolul principal în punerea efectivă pe roate a întregului proiect, inclusiv inventarierea, ambalarea, transportul şi expunerea cărţilor la Tîrg.

Aşa am putut vedea la Bucureşti ceea ce s-a expus la Frankfurt!

Mari minuni într-un timp de pregătire atît de scurt nu s-au putut face. Înainte de plecare, „standul naţional“ arăta (cred că se poate spune aşa) onorabil, destul de bine „parcelat“ pe genuri distincte de cărţi şi aranjat cu gust, chiar dacă aproape fără nici o investiţie specială, fondurile ministerului fiind sublime dar lipsind aproape cu desăvîrşire. Pentru efectul scenografic, Mihai Oroveanu – ARTEXPO a avut ideea de a folosi reproduceri color după tipărituri avangardiste româneşti din anii '30-'40. N-a fost timp nici pentru a încropi ceva consistent pe tema Portugaliei, „focus“-ul Tîrgului la ediţia din acest an, sau pe tema centenarului naşterii lui Tudor Vianu, a cărui formaţie germană ar fi putut constitui – susţinuseră cîţiva membri ai comisiei – un punct de interes pentru publicul de la Frankfurt. S-a reuşit – măcar – tipărirea unui mic catalog decent al editurilor, agenţilor, asociaţiilor editoriale şi literare şi al distribuitorilor de carte din România: un ghid util, ordonat alfabetic, cu adrese şi numere de telefon, plus cîteva articole şi interviuri cu informaţii de „background“ (totul – în limba germană). În rest, la capitolul publicitar/“promovare“ – nimic...

Pe scurt: intenţii bune, unele rezultate promiţătoare, prezenţă oricum superioară celor din urmă cu cîţiva ani, însă – încă – multă improvizaţie, pregătire în pripă, fără planuri de perspectivă mai îndelungată. Or, la Frankfurt, unde totul sclipeşte şi ia ochii, nu prea există dacă nu te ridici la standardele internaţionale, ceea ce presupune zero improvizaţie şi sută la sută pregătire minuţioasă, inclusiv fonduri consistente pentru reprezentare. Rămîne pe data viitoare!

Ion Bogdan LEFTER

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Cele mai noi apariţii

JEAN DELUMEAU
Grădina desfătărilor
O istorie a paradisului

CONSTANTIN NOICA
Manuscrisele de la Cîmpulung
Inedit

MIHAIL ELIESCU
Curs de succesiuni

În curînd

MIOARA AVRAM
Gramatica pentru toţi
Ediţie nouă

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT

Vă recomandă ultimele apariţii:

J. D. SALINGER
Nouă povestiri

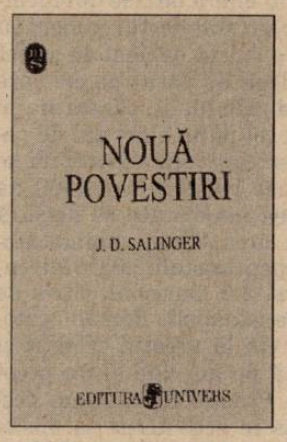

208 pag. 20.000 lei
ISBN 973-34-0460-8

JOSTEIN GAARDER
Lumea Sofiei

472 pag. 39.000 lei
ISBN 973-34-0440-3

Aceste romane se pot comanda la:
Editura UNIVERS
Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti • 79739
Tel. (401) 222.66.29; 617.55.25

Cronica literară de tranziţie

Puzzle

În decembrie 1995 - ianuarie 1996, Vladimir Tismăneanu şi Mircea Mihăieş stau de vorbă* despre „evoluţia societăţii româneşti în ultimii cinci ani“. Mircea Mihăieş ştie să dea excepţionale bobîrnace primordiale, care declanşează neobositul şi sagacele discurs analitic al lui Vladimir Tismăneanu. Despre cel din urmă am mai scris aici, despre cel dintîi voi mai scrie, şi cum volumul nu aduce tuşe esenţialmente noi în conturarea *figurii* interlocutorilor, dau seamă despre miez prin pilde.

Anticipări : *„Pot să spun că... oricine ar veni cu un contract în care să spună că în două sute de zile rezolvă problemele ţării, iar dacă nu, să fie tras la răspundere, dovedeşte că nu înţelege ce înseamnă esenţa unor alegeri democratice. Cum să-i tragi la răspundere? Care e forma prin care mai poţi să-i tragi la răspundere după ce au fost aleşi pe patru ani?! ...Ar fi fost mai bine ca opoziţia* [din decembrie 1995; n.GP] *să se abţină de la astfel* de *contractualisme“* (V.T., p.29).

„...Care domn Mirescu [de la «România Mare»; n.GP] *va fi, probabil, la rîndul său, demascat, cum înainte se întîmplase acelaşi lucru cu scriitorul-ofiţer Radu Theodoru...“* (M.M., p.71).

Toţi vinovaţi vs. nimeni vinovat : *„Cum adică: toată lumea a fost coruptă, toată lumea a fost jegoasă? Dar nu e adevărat! Cei care se ocupau de epistemologie popperiană nu se ocupau cu «Cîntarea României»! În ceea ce făcea Gabriel Liiceanu la Institutul de istoria artelor, ori Vasile Gogea la revista* Astra*...nu era urmă de participare la murdărie“* (V.T., p. 32).

Tătucul protocronismului : *„La una din întîlnirile lui Eugen Florescu, mîna dreaptă, în epocă, a Elenei Ceauşescu, protejatul ei şi şeful Secţiei de presă a Comitetului Central, cu conducerea Uniunii Scriitorilor, politrucul s-a exprimat fără nici un fel de echivoc, spunînd lucrurilor pe nume: «**Să se înţeleagă o dată pentru totdeauna: protocronismul nu e ideologia revistei** Luceafărul, **nu e ideologia lui Edgar Papu, protocronismul e o ideologie creată de către tovarăşul Nicolae Ceauşescu!**»“* (V.T., p.66).

„Cartea Albă a Securităţii“ : *„Ce ne spune* Cartea Albă a Securităţii *e că, de fapt, ambele grupări* [protocronişti şi antiprotocronişti; n.GP: *„liberali, ca să numim astfel gruparea occidentalizantă, anti-protocronistă, Manolescu, Zaciu, E. Simion, Z. Ornea, Valeriu Cristea, Cornel Ungureanu ş.a.m.d., sau lumea non-ideologică din societatea românească,* versus *«luceferiştii» şi «săptămîniştii»; or, acum ei ne sunt prezentaţi în egală măsură ca ţinte ale investigaţiei Securităţii!“* – p.168] *se aflau sub controlul instituţiei cu pricina. Că Securitatea nu favoriza nici una din aceste tendinţe! Iată cum s-au pus bazele mitului echidistanţei! (...) Deci, celor care credeau că în spatele atacului protocronist şi al agresiunii (verbale, şi nu numai!) a acestor indivizi se afla cea mai importantă instituţie represivă din România, li se răspunde: nu, această instituţie era, în ultimă instanţă, la fel de interesată de atitudinile lui Nicolae Manolescu precum de cele ale lui Eugen Barbu. Aş pune, totuşi, întrebarea: de unde obţinea Eugen Barbu copiile jurnalului lui Ion Caraion, pe cînd, iată, lui Nicolae Manolescu nu i le oferea nimeni? Serialul lui Artur Silvestri, un serial ultra-documentat, în care informaţiile proveneau direct din materialele direcţiei operative a Securităţii care se ocupa de controlul exilului, al emigraţiei şi al posturilor de radio străine (...) e o probă indubitabilă a rolului jucat în astfel de operaţiuni de poliţia secretă“* (V.T., p.60).

„Ei erau cei care scriau rapoartele despre noi, şi tot ei ne determină, pe baza acestor rapoarte, să ne îndoim de Sorin Titel, de Baconsky, de nu mai ştiu eu cine. Să-i lăsăm tot pe ei să fie fantomele care, dincolo de mormînt, ne distrug viţile a doua oară? E o întrebare morală şi cred că stă în picioare“ (V.T., p. 181).

Crochiuri : *„Domnul Marţian Dan nu soseşte pe scenă cîntînd aria lui Parsifal, ci jucînd Cidul. Dumnealui este un specialist de modă veche, căruia îi plac ideile lui Dobrogeanu-Gherea, ale lui Mitterrand, cel din prima fază a preşedinţiei sale (...), o social-democraţie nu de tipul Mario Soares, ci mai degrabă de tip Kwasniewski. N-are şansa de a fi la fel de şarmant ca şi Kwasniewski, nu e* new look, *e chiar* old look*... A fost lector de socialism ştiinţific (...) la Facultatea de istorie (predînd un curs /.../ onorabil) , curs în care refuza să-l citeze pe Ceauşescu. Marţian Dan este dintre cei care, ca şi Corneliu Coposu (...), nu trebuia să-şi rescrie biografia“* (V.T., p.42).

„Un personaj care trebuie să-şi rescrie biografia: actualul lider [dec. 1995; n.GP] *al Camerei Deputaţilor. Pentru că domnul Adrian Năstase e un om care a făcut carieră sub regimul comunist. (...) Adică a intrat în corul adulator. (...) Adrian Năstase a dansat cadrilul ceauşist cu graţie“* (V.T., pp.43, 44).

„Indiferent că ne încîntă sau ne irită retorica lui Adrian Severin, un lucru nu i se poate nega: branşarea la un discurs de tip european“ (V.T., p.47).

„Să luăm un caz extrem de sugestiv în eseistica română actuală. Cazul lui H.-R. Patapievici. Unde-l plasăm? Este un publicist de stînga? Un gînditor de stînga, de dreapta sau de centru? Eu cred că el s-ar defini ca un om al centrului liberal. Articolul său în care demonstrează de ce-i displace naţionalismul este, fără îndoială, un articol care merge în direcţia numită de către francezi dreyfusardă*. (...) Dar acelaşi H.-R. Patapievici poate să exprime, într-un alt articol, anumite rezerve faţă de exacerbatul multi-culturalism şi relativism al valorilor etice pe care le observă în Occident, în special în Statele Unite, inclusiv discursul identitar care accentuează drepturile minorităţilor pînă a le transforma în privilegii. Aici, el se situează pe o poziţie pe care, în America, aş numi-o conservatoare“* (V.T., p.68).

George PRUTEANU

*) Vladimir Tismăneanu, *Balul mascat – Un dialog cu Mircea Mihăieş*, Ed. Polirom, Iaşi, 1996, 216 p., 6000 de lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

JILAVA '97: COTIDIANUL DETENŢIEI

Preotul

La penitenciarul Jilava există din 1993 o capelă şi un preot, Ioan Săsăreanu, care oficiază slujbele religioase. Duminica şi de sărbători, liturghia se ţine nedezminţit. În capelă încap cel mult 60 de persoane, dar slujba se transmite prin circuitul închis de televiziune al închisorii, aşa încît toţi deţinuţii o pot urmări. De Paşti sau de Crăciun, la Jilava merge, trimis de Patriarhie, cîte un episcop vicar. Preotul are program zilnic de la 7 la 3 după-amiaza, cu servicii curente: spovedanii, împărtăşanii, acatiste, rugăciuni, sfîntul maslu etc. Ioan Săsăreanu a constatat că „primarii", adică aceia care sînt pentru prima oară la puşcărie, sînt mai receptivi la cele religioase decît recidiviştii. Cei care vin a treia oară, deja nu mai pot fi întorşi *pe calea cea dreaptă*. Dintre primari jumătate îşi recunosc vina, iar cealaltă jumătate spun că au fost victimele unor nedreptăţi sau erori judecătoreşti, ori că au avut, pur şi simplu, ghinion. Pe măsură ce trec anii de pedeapsă, tot mai mulţi încep să-şi susţină nevinovăţia, chiar dacă, imediat după proces, şi-au recunoscut infracţiunea. Presupunînd că vreunul ar fi cu adevărat nedreptăţit, i-ar fi imposibil să se facă auzit şi crezut în mulţimea de „nevinovaţi". Preotul mai spune că spovedaniile care i se fac în afara gratiilor de multe ori nu diferă de cele din închisoare. Concluzia ar fi că şi *afară* sînt destui oameni cu păcate mari, dar şi înăuntru există oameni cu suflet bun. Părintele îi poate dezlega de păcat pe cei care mărturisesc, excepţie făcînd criminalii, cărora nu le dă împărtăşania decît după cel puţin cinci ani de penitenţă şi numai după ce se convinge că aceştia se căiesc sincer de cele făcute. Dintre cei 3600 de deţinuţi de la Jilava, marea majoritate se declară ortodocşi. Pe lîngă ei există circa 40 de romano-catolici, 10-15 baptişti, vreo 30 penticostali, 20 de adventişti, 2 martori ai lui Iehova, 2-3 mormoni, cîţiva de cult mozaic şi cîteva zeci de islamişti. Romano-catolicii sînt singurii care mai vin la preotul ortodox şi chiar *se mărturisesc*. O dată pe an vine şi un preot catolic care-i împărtăşeşte. Preotul Săsăreanu, deşi spune că îşi dă toată silinţa în activitatea sa misionară, e încă îndoit asupra efectelor pe care le are religia asupra puşcăriaşilor de drept comun. Se teme ca nu cumva acest gen de asistenţă să fie doar o *modă*, aşa ca să semănăm şi noi cu Occidentul, unde în toate închisorile există capelani. În fiecare zi, preotul se întreabă dacă oamenii aceştia cred cu adevărat în ceea ce face biserica şi dacă se vor mîntui.

Dezgheţ după gratii

„Condeie în lanţuri"

Educatorii de la Jilava au, asemeni preotului, destul de mult de lucru. Ei fac deţinuţilor expuneri pe diferite teme: *crearea statului român, strămoşii noştri-dacii şi romanii, ce e recursul, ce e recursul în anulare* ş.a.m.d. După aceste expuneri, se organizează convorbiri colective, un fel de seminarii. Uneori se fac şi concursuri de cultură generală, cîştigătorii primind recompense sub forma unor vizite ale celor apropiaţi sau a dreptului de a primi pachete suplimentare de acasă. Problema principală a educatorilor este că au de-a face cu oameni de pregătiri diferite. În camere sînt şi analfabeţi şi indivizi cu studii superioare, iar o adresare pe înţelesul şi pentru interesul tuturor e practic imposibilă. Pentru deţinuţii problemă, care se împart în două categorii: periculoşi şi dificili, se fac şi convorbiri individuale. Se speră că astfel vor fi aduşi şi ei „în rîndul lumii deţinuţilor". Uneori se stă de vorbă şi cu familiile, atunci cînd vin la vizită. Pe lîngă activităţile educative şi cursurile de cultură generală, cei închişi pot participa şi la competiţii sportive interne: fotbal, ping-pong sau şah (care e cel mai la îndemînă). Cîştigătorii sînt, de asemenea, recompensaţi. În închisoare există şi două publicaţii, una intitulată „Condeie", care conţine creaţii literare ale deţinuţilor, şi o gazetă volantă cu diverse informaţii. Nu puţine au fost surprizele descoperindu-se că unii au talent. În decursul anilor, pe la Jilava au trecut şi cîntăreţi sau pictori profesionişti. Unul a pictat capela închisorii iar altul, adus de la Gherla, a deschis chiar o expoziţie în incinta penitenciarului.

Activitatea cea mai inedită este însă emisiunea locală de televiziune, produsă de deţinuţi împreună cu educatorii. Durează circa o oră şi jumătate şi se transmite zilnic în toate camerele prin circuit închis. Din păcate, n-am avut ocazia să vedem o asemenea emisiune pentru a o putea comenta. Viitorul obiectiv în evoluţia închisorilor româneşti va fi, se pare, înfiinţarea unor hoteluri în apropierea gardurilor, unde deţinuţii să se poată întîlni periodic, pentru cîteva ore sau zile, cu soţiile. Un asemenea experiment se face deja în Basarabia, hotelul costînd 7 lei moldoveneşti pe noapte. Preotul şi educatorii consideră la unison că, astfel, o parte din frustrările şi din „deranjul psihic" al deţinuţilor s-ar diminua. În orice caz, excluzînd aglomeraţia din camere, se poate spune că la Jilava condiţiile de trai ale deţinuţilor sînt asemănătoare (dacă nu chiar mai bune) cu ale soldaţilor din cazărmi. Cei care lucrează la reeducarea deţinuţilor se plîng că toate organizaţiile pentru Drepturile Omului se interesează continuu de situaţia celor aflaţi în detenţie, dar nu iau niciodată în seamă problemele educatorilor. Aceştia, pe lîngă munca grea şi prost remunerată, au parte de dispreţul şi suspiciunile celor de afară. Doar pentru că lucrează la puşcărie sînt priviţi ca şi cum ar fi şi ei nişte condamnaţi.

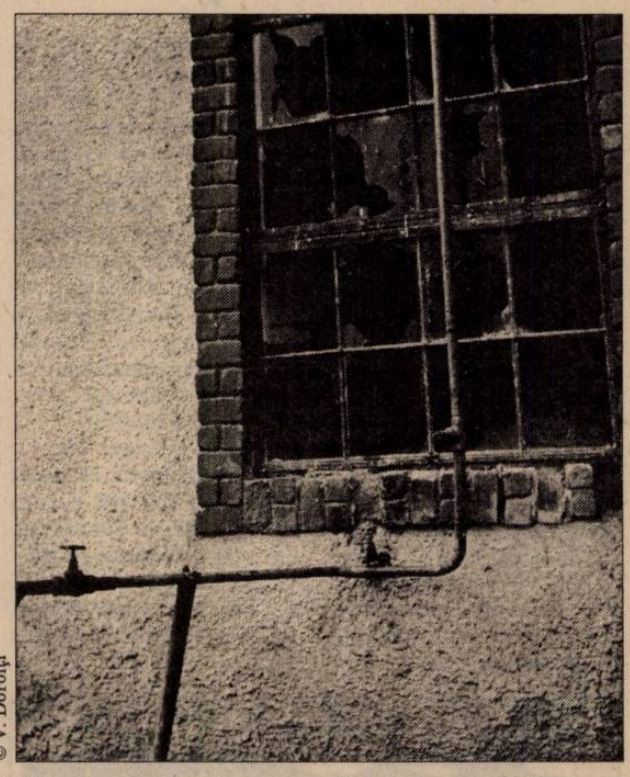

© V. Dorolţi

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Monotonia captivităţii

Un reporter intră într-o puşcărie, precum Jilava, cu gînduri mari şi dor de senzaţional. Speră să descopere secrete, complexe de vinovăţie, reguli interne şi ritualuri iniţiatice. Odată sosit în puşcărie, lucrurile sînt reduse la monotonia unui alt tip de normal. Din senzaţionale, întrebările devin convenţionale şi se deturnează către programul zilnic, căpătînd o conotaţie aproape domestică. Puşcăria poate apărea celor din afară chiar ca un loc aproape călduţ, unde eşti ferit de lumea rea: *„Afară toţi îmi spun că e mai rău ca aici. Toţi sînt după bani, după aur... Aici mai stai la o ţigară, mai munceşti."* (Puşcăriaş, 12 ani de condamnare pentru crimă). Sigur, aceasta e doar o imagine pe care şi-o creează cei dinăuntru, despre cei dinafară, ca să poată supravieţui. Tot ca să poată supravieţui, majoritatea condamnaţilor definitivi, interogaţi la Jilava, îşi explică vinovăţiile prin *întîmplare şi destin: „Dacă vine unu' şi nu mă lasă în pace – „Dă-te, mă, mai încolo!" şi, pe urmă, a căzut cu capul de pămînt şi a murit... Dracu' dacă îşi bagă coada, atunci te zgărmăneşti şi trebuie să faci. Nu pot să garantez că n-o să mai ajung aici. Am 32 de ani, sînt încă tînăr."* (Vintilă Ion, recidivist, condamnat a treia oară.) Miloş Alexandru, *un deţinut primar (adică intrat în puşcărie pentru prima dată), dar condamnat pentru 12 ani*, şi găzduit de puşcărie din '93, îşi povesteşte fapta în felul următor: *„Eu am lucrat şi veneam de la serviciu; venind de la servici, am fost atacat de trei tîlhari. Aveam sacoşa în mîna dreaptă – acolo aveam vesela – farfuria, lingura, furculiţa şi un cuţitaş cu care mi-am tăiat conserva din ziua aceea. Lovindu-mă tîlharii, am făcut o criză, un şoc. Am scos cuţitaşul şi am lovit pe unul dintre ei. A decedat la spitalul de copii de la Brâncoveanu."*

© V. Dorolţi

Între deţinuţi, infracţiunea pentru care a fost condamnat nu contează. Nu se stabilesc ierarhiile în funcţie de asta. De fapt, n-am prea reuşit să aflăm nimic în legătură cu modul în care se stabilesc ierarhiile. Acelaşi Miloş Alexandru spune că: *„Noi, colegii de cameră, trebuie să ne credem unul la altul, să ne suportăm unul pe altul. Şeful de cameră este ales după pregătirea lui, după gîndirea lui. El trebuie să fie un exemplu, un model, să fie un om liniştit."* Ne mulţumim, deci, cu aparenţele. Nu aflăm ce ascund. În legătură cu primirea unui nou deţinut, iată cum se întîmplă: *„Cînd vine un om în camera noastră, el dă bună-ziua, sau bună-seara, îşi lasă acolo gentuţele şi vine şeful de cameră, care îi repartizează patul. Stă apoi de vorbă cu noi, fumează o ţigară."*

Într-o cameră sînt cam 30 de oameni. Principala lor distracţie e *televizorul*, iar momentul culminant sînt *Actualităţile* de seară, cînd lumea de afară, bună, rea, le intră în cameră. Altfel, după Revoluţie, au voie cu *casetofoane* şi *jocuri* în cameră: *şah, remi, table*. Tot în cameră, deţinuţii stau, după lucru, şi-şi cos hainele şi lenjeria. În acelaşi program de voie şi le spală, la spălător. Unii dintre ei citesc. Printre preferinţe se numără cărţile de religie şi Sandra Brown. Printre ziarele ce ajung regulat acolo este **Curierul Naţional**.

Unii dintre cei cu care am stat de vorbă lucrează la semnele de circulaţie. Alţii, la ciupercărie, unde, precum *Miloş Alexandru*, pregătesc şi cară bălegarul. Programul de lucru e pînă la orele 15-16. Cei ce lucrează în interior sînt plătiţi pentru 7 zile pe lună şi li se mai acordă, în plus, o recompensă la masă. De masă deţinuţii nu se plîng (e drept că interviul se desfăşoară în prezenţa unui gardian şi a profesorului de la reeducare). Au o zi varză, o zi orez, seara macaroane cu brînză, de sărbători carne...

Cei de acasă pot veni, într-o lună, o dată la vorbitor cu pachet, altă dată pot doar trimite un pachet – pentru deţinuţii primari. Şi vorbitorul s-a schimbat după Revoluţie: între tine şi familie nu mai e un geam de sticlă, ci ţi-i vezi pe ai tăi faţă-n faţă, la masă. Unele familii au fost destrămate de detenţia bărbatului: pe Ivan Angelo Gabriel, condamnat la 4 ani pentru emiterea de monede false, soţia l-a părăsit. I-a rămas, în schimb, societatea comercială al cărui patron era, pe care acum i-o conduce fratele. Pe Vintilă Ion, condamnat a treia oară pentru sustragerea unor dulciuri în valoare de 754.000 de lei, soţia nu l-a părăsit. Vine în continuare să-l vadă, împreună cu cei doi copii minori, şi lucrează pe unde poate.

La activităţile cultural-educative, incluse în programul de reeducare, deţinuţii nu se prea îmbulzesc. Dintre ele, au fost alese, în general, activităţile sportive. Şi biserica. Miloş Alexandru priveşte ceea ce i s-a întîmplat ca pe o ispită. Mai toţi deţinuţii au sentimentul fatalităţii şi conştiinţa captivităţii: *„Ce ar putea să-i placă unui captiv într-o cuşcă?"*, spune unul dintre ei.

Iaromira POPOVICI

Socio-hai-hui

Chestiunea ţigănească

2. Perspective ale analizei

Privind şi la „ţiganii" altora şi, în general, la modul în care se pune în prezent problema etnicului, am putut constata în episodul trecut că aceasta este parte a dinamicii generale de stratificare socială şi că, fără a cădea în extrema cealaltă, de eludare completă a conţinutului cultural, etnicitatea nu poate fi izolată din contextul socio-economic şi politic general în care apare şi funcţionează.

Este imposibil să nu vedem anumite analogii între aceste constatări de aiurea şi situaţia de la noi. Simplificînd la maximum, putem spune că după 1990 a început un vast proces de redistribuire a resurselor şi puterii, după criterii declarat diferite, ce ofereau şanse diferite unor indivizi şi grupuri diferite. În acest context, garantat de drepturile internaţionale ale minorităţilor ce intră în criteriile de schimbare adoptate de societatea noastră „în tranziţie", etnicul (re)devine o resursă. Ţiganii, de pildă, devin „mai etnici" decît înainte, produc lideri care negociază drepturi şi privilegii în numele etniei rromilor etc. Acelaşi lucru se petrece cu maghiarii şi, în replică, cu populaţia majoritară, românii.

Dacă, în ceea ce-i priveşte pe maghiari, de pildă, competiţia este veche şi complexă, cu ţiganii ea este, practic, de dată recentă. Una dintre ultimele populaţii de sclavi din Europa, ţiganii noştri nu au participat încă, în mod real, la „împărţirea bucatelor", păstrînd pînă în prezent, de fapt dacă nu de drept, un statut de marginali. Intrarea lor în competiţie după 1990 sparge această tocmeală socială tacită şi creează panică în rîndul adepţilor *statu quo*-ului. Toleraţi şi relativ neglijaţi cîtă vreme rămîneau la distanţă în ierarhiile sociale, ţiganii devin o ameninţare în momentul în care urcă pe scena socială şi încep să ocupe locuri în această ierarhie economică şi socială constituţională. „Problema ţigănească" se constituie astfel, în această primă fază a ei, ca o încercare colectivă şi spontană a populaţiei majoritare de refacere a unei distanţe „de drept", de natură să compenseze şi să liniştească pierderea ei în fapt. Manifestîndu-se în bloc, ca actor social (etnic) colectiv, ţiganii trebuie repuşi, în bloc, la locul lor.

Mijlocul prin care va fi realizată această refacere a distanţei va fi consolidarea şi masificarea unor stereotipuri referitoare la ţigani. În mod simptomatic, ele se centrează pe următoarele trei obsesii: a) **îmbogăţirea ţiganilor,** considerată ca ilicită şi traducînd refuzul de a împărţi cu aceşti „nou-veniţi" ceea ce, de drept, trebuie să fie împărţit doar între noi; b) **inferioritatea ţiganilor,** care, fiind congenitală, le-ar anula din start legitimitatea oricărei pretenţii; şi c) **pericolul ţigănesc,** exprimat prin formule precum „naţiune înlocuitoare", „ne strică imaginea", „sîntem confundaţi cu ţiganii" etc., care exprimă, toate, nevoia anxioasă de a reface o barieră fermă şi clară în *Ei* şi *Noi*.

Că ne place sau nu să o acceptăm, avem de a face, la nivelul opiniei publice şi nu al instituţiilor, cu rasismul în forma sa cea mai clasică. Şi, în orice caz, astfel de fantasmări colective, chiar dacă explicabile psihologic, nu fac decît să mascheze esenţa şi gravitatea socială a „problemei ţigăneşti", care, dacă va continua să fie abordată doar pasional, riscă să ni se spargă în cap la un moment dat, cu efecte mult mai grave – şi reale – decît ne imaginăm în prezent.

Un lucru măcar putem învăţa din erorile trecutului pe această temă: originea „problemei ţigăneşti" nu trebuie căutată în depărtările Indiei, de unde ar fi provenit rromii şi în cine ştie ce caracteristici aduse cu ei de acolo, ci în structura societăţii române de aici şi acum, din care ţiganii sînt o parte componentă. Ceea ce nu înseamnă cîtuşi de puţin – sper că este clar – să ne punem cenuşă în cap şi să mutăm vina de pe *Ei* pe *Noi,* ci doar să facem încercarea de a trece de la ipohondrie la diagnostic.

Vintilă MIHĂILESCU

© C. Bumbuţ

Psihanaliza cotidianului

Noi să fim sănătoşi...

Cu cîteva luni în urmă, un binecunoscut crainic îşi încheia astfel emisiunea radiofonică matinală: „...şi să nu uităm că nu contează scaunul pe care îl ocupăm temporar, banii pe care-i avem în buzunar sau gradul pe care îl purtăm pe umeri; singurul lucru important este să fim sănătoşi".

M-a surprins neliniştea pe care am simţit-o la auzul acestor vorbe; în definitiv erau „adevăruri" cunoscute şi recunoscute, vehiculate prin urări şi proverbe. Probabil că starea de incompletă vigilenţă în care mă aflam la acea oră m-a făcut să aud în ele şi altceva decît asigurarea plină de bunsimţ conform căreia atîta vreme cît ne simţim sănătoşi nu avem motive reale de îngrijorare. Se află, cred, în acele cuvinte, modelul unei culturi pentru care (supra)vieţuirea este mai importantă decît creaţia. Dacă scopul primordial este să fim sănătoşi, să existăm deci, iar ceea ce sîntem şi facem în răstimpul acestei existenţe este secundar şi trecător, dăinuirea noastră are un sens mai degrabă individual decît transgenerațional.

Eruditii vor vedea poate în această atitudine existenţială a-socială şi an-istorică o reminiscenţă a dispreţului exacerbat pentru „cele lumeşti" caracteristic unor erezii creştine de la începutul mileniului, precum bogomilismul sau catharismul. Ca psihanalist, sînt mai interesat de semnificaţia paradoxală a acestei ideologii a *sănătăţii înainte de toate:* ea pare să exprime nu doar fireasca şi universala teamă de moarte, ci şi o la fel de atavică frică de viaţă. „Sănătatea" ar deveni astfel refugiul unei fiinţări care încearcă să evite ceea ce viaţa aduce în mod inevitabil: conflicte, deziluzii, renunţări şi pierderi.

Oricît de greu ne-ar fi să acceptăm acest fapt, noi, cei care adesea ne încurajăm reciproc cu formula „noi să fim sănătoşi...", nu vom fi mereu sănătoşi. Este probabil singura certitudine pe care o avem. Dacă o vom putea şi accepta vom reuşi poate să convertim această *fantasmă de nemurire* în dorinţa de a lăsa ceva important şi valoros în urma noastră. Ne putem oare imagina cum ar suna, peste sute de ani, cuvintele „tot ce ştim despre strămoşii noştri este că au fost sănătoşi"?

Alfred DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

Etapa culturală

Mai sînt mulţi care să creadă că televiziunea naţională este un fel de poartă mediatică spre o lume mai frumoasă, mai bună decît realitatea. Aici, la televiziune, ca şi la radioul naţional, trebuie să se însumeze bunul-gust naţional, viziunea etică şi estetica, (meta)fizicul chipeş al românităţii. Faptul că, de un an, televiziunea nu se mai ocupă numai de aşa ceva (de parcă înainte o făcea!?), stîrneşte indignarea. Au repetat-o de nenumărate ori diverşi prozatori sau poeţi care voiau să-şi expună, pe postul naţional, principiile sau să-şi comenteze modeşti ultimele apariţii editoriale. Au repetat-o unii realizatori de televiziune (pentru a ne referi doar la ei) care cred că publicul abia aşteptă să fie ridicat spre sferele înalte ale culturii, că masa de spectatori umblă cu fruntea spre capiteluri, cu urechea atentă la muzica sferelor ş.c.l. Între pragmatismul unora şi estetismul altora (uneori persoane cu funcţii de decizie) televiziunea rămîne, alături de Palatul Victoria, cea mai contestată instituţie. Undeva, în subliminalul multor personalităţi publice a rămas intact gîndul că masele sînt ţinute în întuneric, drogate cu iluzii, fermecate cu seriale-fluviu. Că viaţa omului este o lungă deşteptare, amînată cu bună-ştiinţă de cîţiva inşi fără scrupule care manipulează hipnotic tubul catodic... Acest bovarism îmbracă haine de seară, este ornat cu majuscule, graseiat, îngînat, bîlbîit, incantat, pe toate vocile şi tonurile posibile – şi mereu fără ezitare, ca o lecţie introductivă pe care o învaţă şi cel mai imbecil ucenic. Este un lucru de care nimeni nu se îndoieşte – producţia masivă de prost-gust este un atentat la coeficientul de inteligenţă al poporului. Acesta, după cum se ştie, nu îşi mai găseşte frămîntările reflectate de televiziune. Nu se mai întîlneşte cu Absolutul cum o făcea, nu-i aşa, pînă deunăzi... Nu mai vezi tu Prado-ul sau Louvre-ul din fotoliu, nu mai asculţi persoane bine vorbind despre artă, nu mai prinzi un gînd, o idee, un ceva pe care să-l discuţi în metrou sau la birou.

Ai spune că lumea se înghesuie pe stadioane, pentru că nu a găsit locuri în sălile de concerte, că nu ascultă Bruckner sau Brahms pentru că televiziunea sau radioul îi furnizează doar produse subculturale, pervertindu-i gustul. Mania aceasta de a vedea în marele public o masă vegetală de inşi fără discernămînt, însetată fără a şti, turbată de foame fără a şti că trebuie să mănînce (şi fără a şti ce anume), o reţea complicată de dorinţe şi necesităţi, ambiguă şi totuşi pulsatorie ca natura însăşi – a transformat sursele de comunicare cu publicul în porţi sacre prin care trecerea este calea de aur către un alt grad de inţiere. Bibliotecile pot rămîne în bezna întreţinută ani de-a rîndul, editurile pot da faliment, una dupa alta, cărţile pot mucezi prin depozite – televiziunea este forma de cultură minimală şi aproape gratuită pe care şi-o mai poate permite adultul din România. Pe aceste subiecte nu se fac, fireşte, anchete sociale şi nici statistici. Într-o perioadă de delir european, periferia – unde este plasată majoritatea zdrobitoare a consumatorilor de televiziune – nu are nevoie de cultură, cel puţin aşa cum e făcută de televiziunea naţională, chiar în zilele ei bune. Cultura este interesantă doar ca trambulină către premiile concursurilor cu teme din muzica pop, geografie şi sculptură antică. Şi apoi, ca să ne prindem şi noi în plasa aceasta de relativitate, cine spune că pentru publicul mediu, atît de mult curtat de orice întreprinzător cultural mai pragmatic, nu este mai plină de conţinut şi eficienţă această înfăţişare a culturii? Multora dezbaterile pe teme fundamentale, încifrate, esoterice le par apă de ploaie – din plictiseala asta nu-i mai salvează decît Eurosportul sau Telerebusul. Cînd merg cu metroul constat că mulţi dintre vecinii mei de vagon găsesc mai mult cultură în meciurile etapei decît în variaţiunile Goldberg.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Mircea VULCĂNESCU

Idolul «Lenin»

Justificare

Asumîndu-mi sarcina, întru toate grea, de a prezenta chipul lui Lenin şi teza ortodoxiei leniniste, sînt dator să lămuresc, în două vorbe, temeiurile care mă îndreptăţesc să cred că nu pot s-o fac fără să-mi trădez nici poziţia spirituală, nici subiectul.

Mărturisesc c-am şovăit. Comunist nu sînt. Cu muncitorimea n-am decît contact livresc. Simpatiile mele sociale merg spre ţărănime.

Acesta este chipul lui Lenin şi teza ortodoxiei leniniste.

Dacă mi-am luat sarcina să le prezint eu, necomunistul, în faţa Dumneavoastră, am făcut-o, pe de-o parte, pentru că poziţia mea spirituală îmi îngăduie libertatea de a fi drept cu orişicine şi mă obligă chiar la-ndatorirea de-a-nţelege. Şi, pe de alta, că prezentînd această teză eu, ce nu pot fi învinuit de părtinire, voi reuşi să înfăţişez exact şi pentru c-am putut restabili în forma lui adevărată un gînd, un adevăr, împotriva zvonului interesat, al calomniei şi al prostiei. (...)

Mitul

S-au desprins astfel, pînă azi, trei tipuri principale-n care chipul lui Lenin este adorat sau urît: tipul eroului Lenin, tipul omului reprezentativ Lenin şi tipul Leninului monstru.

1. Unii au văzut în el un erou în genul eroilor lui Carlyle, un om care forţează destinele umanităţii, un fel de monstru de voinţă, sub puterea căruia, de fier, se pleacă oamenii şi se năruie cursul firesc al evenimentelor.

Impresionaţi de spiritul său fanatic, combativ, de rolul său de şef necontestat al revoluţiei roşii, sau de proiecţia chipului său pe cerul năzuinţelor norodului rusesc închipuite în icoanele de sticlă, l-au apropiat de marii căpitani, de întemeietorii de dinastii, sau de catilinarii altor vremi, de sfinţi, de prooroci, sau de întemeietorii de religii.

Astfel Lenin a luat pe rînd figura unui Gengis-Han modern, a unui Sfînt Gheorghe cu ochi oblici. Unii au zis: un Pavel al socialismului sau chiar un Mahomet marxist (Keynes). Alţii l-au comparat cu Robespierre (Troţki şi Plehanov), alţii cu Danton (Martov) sau cu Cromwell (Malaparte). Lenin surîdea de comparaţia lui cu Napoleon şi cugeta uneori la Ivan cel Groaznic.

2. Alţii au încercat să-l arate, dimpotrivă, purtat de evenimentele din jurul lui ca de-o fatalitate nevăzută, făcînd din el exponentul unui destin şi simbolul unor împrejurări şi întîmplări pe care le-a trăit, dar care s-au petrecut oarecum în afară de dinamica voinţei proprii. Departe de a fi siluit evenimentele, Lenin le-a îndurat numai. Un fel de „om reprezentativ" în genul celor ai lui Emerson.

Astfel, încă de tînăr, impresionaţi de punctualitatea lui intransigentă, de mentalitatea lui corectă de funcţionar tehnic, unii l-au opus lui Oblomov, reprezentativul erou al lui Gonciarov, întruchipare literară a trîndăviei, resemnării şi neglijenţei micii burghezii ruseşti.

Voinţa aceasta de a da o „logică" Rusiei a făcut pe alţii să-l privească drept tipul modern al „occidentalizantului" rus, coborîtor direct din linia lui Petru cel Mare.

În optimismul combativ al lui Lenin, Troţki a văzut trăsătura esenţială a psihologiei mujicului rus; dar Gorki i-a tăgăduit cu tărie mujicia, privindu-l drept „tipul intelectualului" rus al vremii sale.

Biografii lui oficiali au încercat să arate că viaţa lui întruchipează în totul viaţa „eroului marxist", a unui nou tip de erou raţional, calculat, rece, opus eroului burghez, romantic; iar acum în urmă, Malaparte, speculînd viaţa lui anecdotică, a încercat să dovedească, nu fără oarecare efect, teza paradoxală a unui Lenin mic-burghez, „funcţionar zelos şi punctual al dezordinii".

Şi cum să nu amintim şi înfăţişarea Leninului ţărănesc, a dătătorului de pămînt din 1917, a „Ţarului" Lenin, cum au zis unii?

3. Alţii, în sfîrşit, atraşi de straniul adînc al fiinţei acestui sfinx revoluţionar, de sentimentul de nesiguranţă şi neclar pe care îl trezeşte apropierea de el chiar după moarte, de enigmele sufleteşti pe care le pune înainte analiza vieţii lui, au încercat să-nvedereze-ntr-însul „anormalul", să dezgroape „omul subpămîntean" din el, tipul eroului lui Dostoievski, posedatul!

Pe aceeaşi linie a „monstrului" neuman, alţii au văzut în el un fel de „discipol", laborant conştiincios al lui Claude Bernard, în ale sociologiei, pregătind grijuliu cultura de bacterii revoluţionare şi experimentînd apoi pe viu virusul lor asupra trupului Rusiei întins pe masa lui de operaţie, ca un cobai.

Alţii, încă, speculînd contradicţia dintre fanatismul său doctrinal şi oportunismu-i tactic, dintre timiditatea lui în acţiune şi temeritatea lui în scris şi în discuţii, sifilisul ereditar şi atacurile de paralizie, au opus „geniului revoluţionar" un diagnostic medical: schizofrenia.

Împingînd limitele anormalităţii mai departe, alţii, în special ruşii emigraţi, impresionaţi de proiecţia chipului său pe vîlvătaia suferinţelor proprii, au recunoscut în el pe Antihrist, sfîntul Satanei, sau, culegînd rodul gîndului adînc al lui Dostoievski, pe Marele Inchizitor, urmărind cu sila fericirea unei lumi în care singur nu mai crede.

Şi, dimpotrivă, aceia care au văzut în el întruchiparea

Ciclul Idoli, organizat sub forma simpozionului-dezbatere, a fost inaugurat în seara zilei de 13 octombrie 1932 la Fundaţia Universitară „Carol I", din Bucureşti. A prezidat C. Rădulescu-Motru.

Lenin a fost prezentat de pe diverse poziţii ideologice, de următorii: Mircea Vulcănescu – teza leninistă; Petre Viforeanu – teza burgheză; H. H. Stahl – teza social-democrată; C. Enescu – teza ţărănistă; Mihail Polihroniade – teza tacticei politice.

Simpozionul a fost repetat în 18 octombrie 1932. Tot sub preşedinţia lui C. Rădulescu-Motru, au vorbit: Mircea Vulcănescu, Petre Viforeanu, Mircea Grigorescu (Lenin în lumina propagandei) *şi Mihail Polihroniade.*

năzuinţelor proletariatului mondial nu s-au sfiit să-mpingă veneraţia pînă la deificarea lui, substituindu-l în moarte lui Hristos, după cum o mărturiseşte proclamaţia comitetului central al partidului comunist, în termeni care reamintesc cuvintele Sfîntului Pavel despre legăturile lui Hristos cu Biserica. „Lenin a murit, dar trăieşte în sufletul fiecărui membru al partidului. Fiecare membru al partidului e o părticică din Lenin. Toată familia noastră comunistă este încarnaţia colectivă a lui Lenin..." Sentiment pe care îl răsfrîng de altfel şi azi, eterogenic, mulţimile care defilează în tăcere prin faţa Mauzoleului Lenin, a acelui templu prismatic de piatră şi cristal, în care odihneşte sub cristal mumia îmbălsămată a dictatorului, la Moscova, în faţa Kremlinului şi a turlelor verzi asiatice ale Bisericii Sfîntului Vasile. (...)

De reţinut este deci faptul că diferitele forme ale mitului Lenin nu sînt cultivate la-ntîmplare. Mitul nu e produsul arbitrar al imaginaţiei creatoare la-ntîmplare, ci rodul intenţional al unei conştiinţe de clasă. Forma pe care o ia mitul lui Lenin la fiecare autor e circumscrisă, în anumite limite, de nevoia de mistificare a mediului căruia aparţine şi pentru care scria detractorul sau apologetul. (...)

*

* *

Ideologia materialistă şi încercările conducătorilor Rusiei de a-l dezidolatriza pe Lenin omul nu trebuie să ne-nşele. Evident, idolatrizarea lui evită formele limbajului religios, împrumutînd pe cel ştiinţific. Dar înc-o dată mai repet: nu cuvintele care definesc însuşirile individului importă, ci funcţiunea în care este pus de mit. Tonul apologetic al biografiilor sovietice ale lui Lenin, caracterul dogmatic-exegetic al discuţiilor doctrinale posterioare morţii lui Lenin, în jurul „ortodoxiei" leniniste, psihologia planului cincinal, a sacrificiului cerut de bunăvoie unei generaţii pentru fericirea celor următoare, ne-arată că ne aflăm aici în faţa unei adevărate mistici leniniste, avînd credincioşii, preoţii şi chinurile sale. Idealul ei e clădirea societăţii comuniste-n interior, a „raiului bolşevic" cum zic unii, şi triumful revoluţiei mondiale. Conţinutul său logic va fi expus, ca doctrină, mai departe.

Toată controversa dintre proletariatul comunist şi cel afiliat social-democraţiei poartă asupra faptului de a şti dacă Lenin e-ntr-adevăr profetul revoluţiei ce va să vie, sau numai un impostor, un fals mesia. De unde şi mitul social-democraţiei despre Lenin, rezistenţă a Vechiului Testament marxist împotriva noului testament al lui Lenin.

Burghezia cultivă, dimpotrivă, mitul unui Lenin monstru. A unui Lenin identificat cu anormalu-n dubla formă a monstrului moral, apocaliptic, şi a monstrului rasial, istoric. Lenin Antihist, sau Lenin barbar.

Tipul monstrului Lenin e, psihologiceşte, un produs de reacţie. Ce reprezintă, într-adevăr, Lenin pentru burghez? Ameninţarea revoluţiei mondiale. Perspectiva răsturnării de valori ale civilizaţiei şi răsturnarea lui împreună cu ele. Tulburarea echilibrului normal al vieţii sale, ameninţarea statorniciei întîmplării omeneşti şi-a logicii pe care – arată aşa de frumos Maurras – e clădită toată civilizaţia cetăţii.

Neliniştea nu e însă climatul vieţii de burghez. Nesiguranţa, tulburarea sînt fatale unei vieţi sociale întemeiate pe ideea permanenţei, pe încrederea că vei regăsi a doua zi lucrurile în starea în care le-ai lăsat la culcare. Fără somn lin, burghezul nu poate trăi, nici prospera. De aci preocupările lui de siguranţă.

Cum se asigură atunci pe sine burghezia în faţa perspectivei revoluţionare? Ce mijloc are pentru a se linişti? Şi prin ce artificiu reia firul somnului întrerupt o clipă? Cum se sustrage incomodului *memento mori?* Cum şterge, de pe zid, cuvintele: „Mane, Tekel, Fares"?

În două feluri:

Dacă răul a izbucnit pentru ea crîncen, burghezia – oamenii pîn-atuncea liniştiţi –, încercată, deposedată, umilită şi zdrobită, se aprinde şi arde în coloana de foc a credinţei, topind pe Lenin în perspectiva sfîrşitului lumii. Lenin poate fi îndurat acum în trup, şi dincolo de el stă mîntuirea. De unde chipul lui Lenin Antihrist, Mare Inchizitor, sfînt al Satanei. Mistificarea nu e aci lipsită de măreţia martiriului. Omul, simţindu-se pierdut, fără scăpare, încearcă să-şi justifice pierzarea dînd faptelor un sens ce le transcende: Lenin, pedeapsă a lui Dumnezeu, pentru păcatele lumii.

Cînd, dimpotrivă, primejdia revoluţionară e departe, şi cînd burghezia nu-i atinsă decît de umbra îndoielii de prăpăd, burghezii se liniştesc mai uşor zicîndu-şi: „Noi sîntem departe. Lenin nu ne poate fi un vătămător. El e un barbar asiatic. Un Lenin, la noi în Occident, e imposibil. Este un barbar asiatic, specific stepelor răsăritene în vecinic amestec de popoare." De aci, tipul monstrului rasial.

Ţărănimea răsfrînge de asemeni o dublă înfăţişare a lui Lenin. Ea judecă de obicei lucrurile în perspectiva ei mărginită: bunăstarea, rînduiala şi pămîntul. De aceea, după cum e vorba de ţăranul sărac sau mijlocaş, căruia Lenin i-a îngăduit să pună mîna pe pămînt, sau de chiaburul căruia i s-au rechiziţionat producte, Lenin apare ca un Ţar iubitor de popor, ca un adevărat părinte, care-l venerează ca un sfînt, aşa cum puneam altădată la icoane pe-Împărat, sau ca un tîlhar de temut din linia lui Stenka Razin, cap de haiduci căruia i se rezistă cu armele în mîini, fără milă, cum ştii că va fi şi el fără milă dacă-i cazi în mîini.

„Au făcut din el un monstru, spunea tovarăşul Ivanov lui Malaparte, şi nu era decît un om ca toţi oamenii."

(Fragment din textul conferinţei Idolul „Lenin", *publicat în revista* ***Manuscriptum****, nr. 1-2, 1996.)*

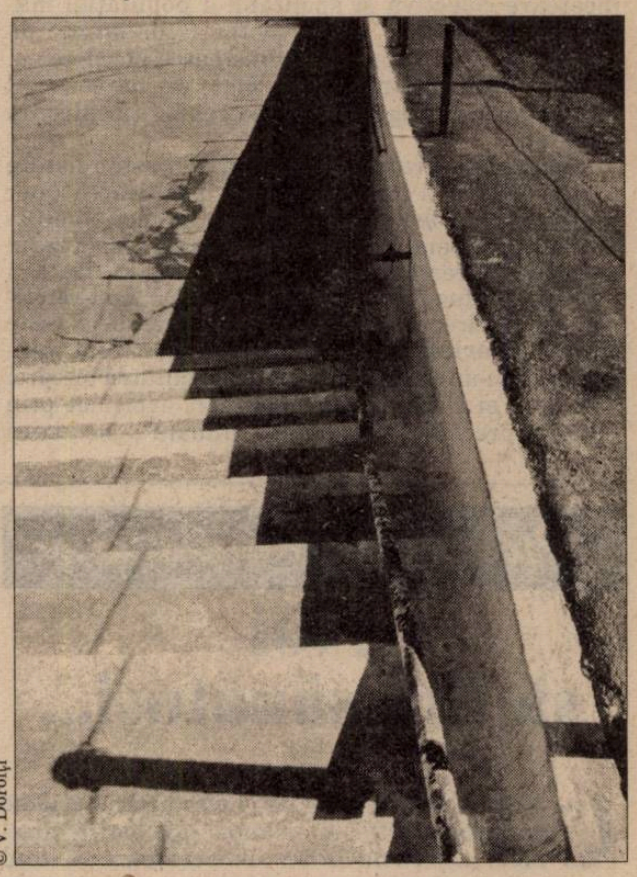

© V. Dorolţi

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 250 ● 7-13 nov. 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.251
14-20 noiembrie 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

INSTITUȚIA PREZIDENȚIALĂ

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Nae BĂDULESCU, Radu CARP, Sabina FATI, Iulia MOTOC,
Horaţiu PEPINE, Cristian PREDA
– Interviu cu Președintele României, Emil CONSTANTINESCU –

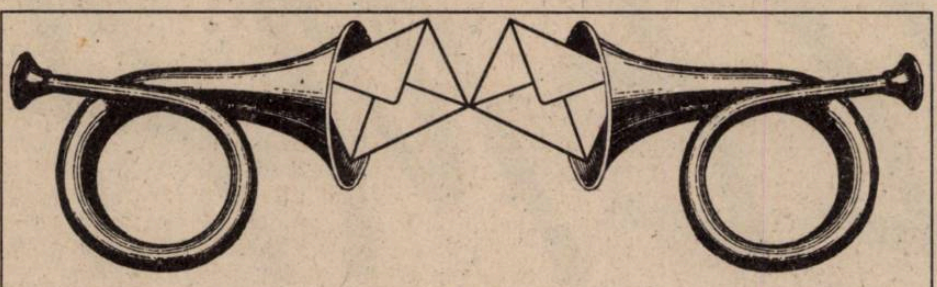

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 247: *„Exigenţă = sadism?“*

Ruptura dintre Românii

Stăteam la biblioteca Facultăţii de Istorie încercînd să citesc o carte pe care o aveam trecută în bibliografiile dăruite cu dărnicie la seminarii. Atunci am auzit rumoarea străzii... pe care se scurgeau sute de liceeni gălăgioşi, dar fericiţi (doar chiuleau de la ore...). Ultimul număr din *Dilema* (247) cuprinde două articole referitoare la acest subiect. Întreaga presă a marcat eşecul Guvernului şi victoria tinerilor protestatari. Cu satisfacţie sau cu regret. Ruptura dintre Românii s-a dovedit din nou a fi mare, mai mare decît ar putea-o invoca cei care pun totul pe seama conflictului între generaţii; în general, acest argument acoperă orice altă încercare de explicare a diferenţelor. Conflictul dintre noua Românie şi vechea Românie are mult mai multe cauze, după părerea mea. Dar ce înţeleg eu prin cele două Românii? Noua Românie (sau noii români) este cea care nu a putut fi deformată de sistemul comunist (prin deprimanta lui ultimă fază stalinistă), cea care a făcut Revoluţia, cea care cînta în Piaţa Universităţii „mai bine mort decît comunist“, sau cea care era prea necoaptă, fragedă pentru a putea fi afectaţi de imensa poluare spirituală. Erau copii în decembrie 1989. Aceştia sînt cei care au demonstrat împotriva unui guvern al fostei Opoziţii (ei nu sînt legaţi afectiv de aceasta, deoarece nu au suportat represiunile regimului Iliescu împotriva tinerilor care susţineau Convenţia). Vechea Românie (sau vechii români) este formată din părinţii sau bunicii noilor români. (Clasificarea este binomică, departe de a fi infailibilă, dar în mare, la modul general, populaţia României se împarte în aceste două categorii.) Diferenţa esenţială dintre cele două Românii este simplă: unii dintre noi ne-am născut, ne-am format din punct de vedere spiritual în libertate, în timp ce alţii nu. Nu e vina nici a vechilor români şi nici a noilor români. Aşa a fost să fie. Aceasta ne-a fost destinul, aceasta ne-a fost istoria. S-o acceptăm.

Nu cred că vechea Românie va reuşi să refacă (sau să facă) ţara. Noi avem nevoie de o Nouă Românie, o Românie pentru secolul ce vine, pentru o viitoare Europă, o viitoare societate. O Românie nouă nu cred că poate fi construită de românii vechi. Aceştia au edificat comunismul, R.S.R.-ul. Acum trebuie să distrugă tot ce au construit timp de 44 de ani. Prost.

În curînd, se vor împlini 8 ani de cînd noul moment zero al istoriei noastre a început (de cînd puteam face totul, deoarece nimeni nu ne mai punea pistolul la tîmplă). Iar schimbările sînt destul de puţine. În continuare foarte săraci (printre cei mai săraci din Europa). În ritmul acesta, România va avea nevoie de mult mai mult decît cele două decenii pronosticate de S. Brucan în 1990. Şansa acestei ţări nu cred că este situaţia noastră geo-politică nemaipomenită, amplasarea ei pe axa..., bogăţiile ţării (care?) şi cu atît mai puţin modesta, mediocra clasă politică. Şansa ţării este tineretul, acela care umblă cu plete, inele în urechi, care ascultă Prodigy, merge la discotecă, fumează de la 14 ani. Pînă la urmă cred că e preferabil să asculţi muzică *techno* sau *rave*, să dansezi, să bei, dar şi să ai posibilitatea de a citi absolut orice, liber, decît să participi la Cîntarea României, să faci porumbei sau sigle tembele din propriul tău corp. Chiar şi prin asta, Noua Românie este superioară Vechii Românii. Generaţia PRO. Aceia care au ieşit în stradă fără jenă! Liberi. Atît acum cît şi în decembrie 1989 (Vladimir Tismăneanu: „Revoluţia română s-a născut dintr-o disperare absolută: tinerii care au ieşit în stradă ştiau că vor fi ucişi, dar refuzau să mai accepte prelungirea opresiunii“ (*Reinventarea politicului*, Ed. Polirom, pag. 205). Dar nu numai ei. Toţi cei care se simt tineri şi se comportă altfel decît au fost îndoctrinaţi timp de 44 de ani. Şi cu cît Noua Românie va intra mai repede „în şut“, cu atît va fi mai bine. Tineretul este ultima speranţă a României şi nu vreun partid sau coaliţie. Nu cred că între cele două Românii există un conflict implacabil (şi deoarece noii români sînt deocamdată mai slabi). Noua Românie s-a format aşa şi din cauza eforturilor vechilor români de a oferi condiţii de viaţă mult mai bune decît au avut ei. „Şi oricui i s-a dat mult, mult i se va cere de la el şi cui i s-a încredinţat mult, mai mult i se va cere.“ (*Luca, 12, 48*)

Darie Codruţ CONSTANTINESCU
str. Griviţei 2, Cîmpina

Dacă, totuşi, am greşit?

Stimată redacţie,
Sînt una dintre miile de participanţi la greva elevilor din 9-10 octombrie. Am mers şi eu pe străzi, încă de joi dimineaţa, cîntînd şi scandînd. Am mîncat în faţa Ministerului şi am purtat pancarte. Am fost cuprinsă, ca mulţi alţii, de febra participării la această acţiune. De sentimentul că, într-adevăr, facem ceva important. Că şi noi avem un cuvînt de spus.

Iniţial, a fost un sentiment de revoltă: „Cum? Şapte? Şi nu numai atît! Oralele într-o singură zi?“ Am fost indignaţi. Dar nu am făcut nimic. După cîteva zile, au apărut mişcările elevilor din Cluj, Braşov, Iaşi, Suceava... Cum, tocmai noi, de aici, din Bucureşti să fim mai prejos? Am adoptat imediat ideea „bac pe stil vechi“, deşi nu asta fusese principala provocare. Ne-am răspîndit prin Bucureşti, am adunat elevi de la toate liceele, am traversat oraşul, cu ajutorul poliţiei, pînă la Minister... Am stat acolo, în soare, şi am făcut gălăgie. Domnul ministru a avut „amabilitatea“ să ne vorbească, cu mîna stîngă în buzunarul de la pantaloni, un zîmbet larg pe faţă, cu un discurs absolut deloc pregătit dinainte. Am fost dezamăgiţi cînd ne-a luat cu: „E o zi frumoasă azi, nu?“ Au fost reprezentanţi. Nu ştiu nici azi cine au fost, pe ce criterii au fost aleşi şi de ce. Mie una, nu mi s-a cerut părerea. E drept, era destul de greu să pui de acord miile de adolescenţi cuprinşi de febra „grevei“.

Sincer, nu ştiu dacă am făcut bine ceea ce am făcut. Un lucru e sigur: am demonstrat, încă o dată, că avem un guvern slab, dispus să cedeze, necondiţionat, acestui fel de presiuni, doar pentru a-şi asigura electoratul. Bacalaureatul acesta, atît de controversat, nu a fost un motiv, ci un pretext. Am realizat că, la nevoie, putem fi uniţi, putem să trecem peste măruntele noastre certuri, să spargem „bisericuţele“ şi „găştile“, şi să mergem pur şi simplu alături, crezînd în ceea ce facem.

Am constatat însă, cu amărăciune, că în spatele acestui entuziasm general, **al nostru**, era neîncrederea cu care ne priveau ceilalţi. Am văzut pe străzi oameni amuzaţi sau batjocoritori, circumspecţi în ceea ce ne privea. Vedeau, poate, în noi, „golanii“ din Piaţa Universităţii. Au fost şi mulţi care ne-au susţinut, trebuie să recunosc. Dar în euforia acelor zile, am uitat să gîndim logic, să cîntărim faptele „la rece“. Nu ne-a spus nimeni că, dacă nu dăm bac-ul la şapte materii, nu va mai fi recunoscut în străinătate. Şi nu ne-a explicat nimeni metodologia examenului (pentru că nimeni n-o cunoştea cu adevărat). Nu am avut lideri şi nici un program stabil. Am cîştigat bătălia cu Ministerul, dar am pierdut respectul faţă de ceilalţi, faţă de cei care au cedat. Nu cred că era nevoie de un compromis, ci doar de nişte explicaţii clare şi concise. Dar a fost mai uşor, se pare, să se modifice o lege decît să fie explicată celor în cauză.

Am fost acolo, şi acum am un gust amar: dacă, totuşi, am greşit?

Anamaria PARFENI
elevă, liceul „Spiru Haret“
Bd. Păcii 19, Bl. 5, Bucureşti

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Bacalaureatul la răscruce

Protestele liceenilor în legătură cu noua structură a bacalaureatului, promovată de Legea 84 încă din 1995, reprezintă efecte ale căror cauze sînt vechi, grave şi foarte greu corijabile. Una dintre acestea ţine de imobilismul ce grevează învăţămîntul nostru preuniversitar, imobilism din care, în pofida discursurilor sterile despre reformă, nu doreşte nimeni să iasă. Motivele sînt bine cunoscute: comoditate patologică rezultată din deprofesionalizarea continuă, stare infracţională perpetuu nesancţionată, devalorizare acceptată la orice nivel, drogul rutinei, blocajul indus de spectrul concurenţei şi al primatului competenţei în exersarea profesiunii. Spiritele au mai putut fi agitate şi de lipsa transparenţei şi a seriozităţii în aproape orice demers al M.E., de indecizia maladivă a aceluiaşi for, de infinitele sale tatonări, ori de prea multele cedări vinovate. Nu se face învăţămînt cu jumătăţi de măsură... Elevii au fost scoşi în stradă şi de exortaţiile şi peroraţiile unor profesori sau părinţi formaţi şi promovaţi în comunism, pe puncte, şi care, evident, nu pot concepe (nici suporta) redresarea reală a învăţămîntului, în general, şi a bacalaureatului, în particular. Fără îndoială că această nouă formulă de bac ar fi trebuit aplicată imediat ce a fost conceptută (s-a dovedit clar în aceste zile inutilitatea amînării ei) şi că, dacă tot a fost tergiversată atîţia ani (desigur, pierduţi pentru reformă), ar fi fost bine să fie explicitată în mod decis şi la timp, fără bîlbîieli jenante, fără reveniri, zvonuri şi contradicţii penibile. Mai este grav şi faptul că nimeni nu a cerut vreodată liceenilor ultimilor ani să nu rămînă într-un inform acultural, să năzuiască spre orizonturi mai largi şi să-şi finalizeze studiile printr-un examen de riguroasă ţinută, încununat cu o diplomă respectabilă oriunde în lume. Şi în această privinţă s-a mers cu jumătăţi de măsură, cu surogate didactice care au alterat tabla de valori a elevilor, i-au împins pe mulţi dintre ei spre derizoriu, spre superficial, promiscuu şi vulgar. Cum poate un elev în ultimul an de liceu să identifice într-un bac ceva mai dificil intenţia diriguitorilor învăţămîntului de a-l batjocori?! A spus cineva liceenilor din clasele terminale că a clama pe toate tonurile imposibilitatea de a te pregăti la nişte obiecte de studiu cunoscute şi la care ai primit note de trecere în fiecare an echivalează cu a recunoaşte că ai fost promovat doar formal? A susţine că nu eşti un geniu (lucru perfect ştiut) şi că, prin urmare, nu poţi învăţa pentru un alt tip de bac înseamnă, implicit, a recunoaşte că nu ai studiat niciodată serios şi responsabil. Mai trebuie ştiut şi spus elevilor că liceul nu se face în discoteci, săli de biliard, la ceaiuri dansante, stabilimente ori în faţa micului ecran, ci în biblioteci şi la masa de studiu. Sigur că, dacă nu ai exerciţiul învăţării temeinice, ori de cîte ori se anunţă un examen sau concurs te simţi stressat, debusolat, angoasat. Toată această preocupare exacerbată pentru numărul exact al obiectelor de examen, pentru stricta inventariere a materiei fiecărei discipline şi dorinţa de a „peria“ totul echivalează, în fond, cu refuzul învăţării profunde, cu tentativa de a ocoli diverse materii şi dificultăţile reale ale procesului instructiv. Iar dacă adolescenţii şcolari sînt înclinaţi spre o atare conduită este şi datorită faptului că nu au cunoscut acele modele înalte de care aveau mare nevoie, ori este consecinţa instrucţiei precare, deficienţă ce îţi refuză gustul căutării, al studiului vast şi permanent. Apoi, tendinţa de a pune mereu bacalaureatul în raport cu intrarea în facultăţi denotă ignorarea faptului că acest examen trebuie să redevină o instanţă cu valoare în sine şi nu *ancilla* concursurilor de admitere (de fapt, aberaţii ale planificării comuniste). Un bac riguros sub orice raport va putea impune intrarea în facultăţi prin simplă înscriere... Şi dacă în fruntea manifestanţilor se aflau elevi ai unor „licee“ industriale, alimentare etc. este pentru că, la noi, formele fără fond sînt încă suverane. E aberant să deghizăm aceste şcoli profesionale cu titulatura de *liceu* şi să le finalizăm printr-un bac în condiţiile în care, se ştie perfect, promovarea lui se face, de ani şi ani, contra cost, prin copiat şi suflat, prin intervenţii, abuzuri ori complicităţi infamante. După ce încă din cursul primar elevii au fost invitaţi de nenumăraţi învăţători, profesori şi părinţi să înveţe la două, trei obiecte şi să le neglijeze sistematic pe celelalte (pretinzînd şi, de regulă, obţinînd note mari pe toată linia!), sigur că orice examen cu o gamă mai largă de exigenţe te descumpăneşte şi te scoate chiar în stradă.

Am avea încă multe de spus. Ceea ce este cel mai trist însă e că, din toate aceste penibile dispute, contestări şi încercări de dialogare, apar pregnant două stări de fapt: elevilor nu le place să înveţe pentru a şti, ci numai pentru a cîştiga, mai tîrziu, în plan material; în al doilea rînd se distinge clar că aceia desemnaţi (conform unor criterii de nimeni ştiute) să proiecteze şi să coordoneze procesul de învăţămînt sînt oameni lipsiţi de fermitate ori de vocaţie pentru reformă, ezitanţi, duplicitari. Pentru amestecul şi cedările premierului nu găsim calificativ. Oricum, această situaţie delicată este de rău augur pentru viitorul şcolii de la noi. Din ea se poate ieşi numai prin hotărîre şi onestitate, prin cert profesionalism şi regăsirea marilor valori ale spiritualităţii româneşti.

prof. Adrian POPESCU
Roşiorii-de-Vede

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Parteneriatul şi munca în echipă**
- **Consecvenţă şi inconsecvenţă**
- **Adolescenţa**

I. L. CARAGIALE

PROSTIA ÎN VIAŢA NOASTRĂ PUBLICĂ

Într'unul din numerele noastre trecute, vorbeam despre starea bolnăvicioasă a publicisticei româneşti şi în deosebi a celei politice. Ne întrebam atunci: care să fie cauza acestei stări? o fi disproporţia dintre mijloacele intelectuale şi năzuinţa de a înfăţişa ceva în viaţa publică? o fi năsdrăvănia copilărească a unei societăţi tinere chemată la o viaţă prea matură pentru puterile încă necoapte ale multora?

În privinţa acestor întrebări, cari merită, după părerea noastră, toată atenţia oamenilor de ştiinţă, găsim oarecari lămuriri într'un interesant articol al d-lui Paulhan, publicat în *la Revue politique et littéraire* din Paris, sub titlul: „Despre prostie la om". D. Paulhan îşi cercetează obiectul din două puncte de vedere: prostia din punctul de vedere intelectual, adică *în idei*, şi prostia din punctul de vedere temperamental, adică *în fapte*. Deocamdată, vom căuta să găsim din punctul de vedere întâiu lămuririle ce ne trebuesc.

Mai întâiu, prostia este după acest autor, „mai mult un chip de a înţelege rău decât a nu înţelege de loc, şi mai adesea ea se manifestă sub forma pretenţiei. Pretenţia ne loveşte prin contrastul între ceea ce ni se anunţă şi ceea ce ni se dă în adevăr".

Iată unul dintre viţiile cari se manifestă mai des în viaţa noastră publică. Să luăm de exemplu o foaie politică, fie ea de orice coloare politică. Ce ni se anunţă? După titula ei, foaie economică, politică, comercială, literară, etc., ne aşteptăm să vedem aci nişte deosebite vederi asupra atâtor însemnate chestiuni desbătute şi cercetate cât mai adânc posibil. Ce ni se dă? Mofturi, vorbe goale, o frazeologie extravagantă şi imposibilă, şi o vădită ignorare a tutulor chestiunilor propuse în desbatere.

Din *Articole politice şi cronici dramatice*, 19 Iunie 1885

A citit pentru dumneavoastră
Andrei PLEŞU

Trei planuri ale actualităţii

De mai bine de o lună, în România se discută zilnic şi în exces despre remaniere: formă şi conţinut, motivaţii şi scopuri, cauze şi efecte – nimic n-a rămas în afara dezbaterii acaparatoare. Politicienii, liderii sindicali şi mediatorii de *talk-show*-uri se străduie să ne convingă, din direcţii diferite, că ştiu totul despre reformă, politică şi eficienţă administrativă. De-atîtea analize şi variante salvatoare, criza perpetuă pare inexplicabilă, iar risipa de energii discursive are toate datele unui exerciţiu ridicol. De ce ne împotmolim oare cu atîta ardoare la intervale din ce în ce mai mici dacă toată lumea are soluţii? Cum se face că nu mai putem înlocui un ministru fără să declanşăm drame cosmice sau războaie între grupuri de scenarişti? De cine depinde reuşita reformei dacă din prelungitele sale nereuşite liderii partidelor parlamentare îşi propun să profite cît mai mult, fie în raport cu partenerii sau adversarii politici, fie în perspectivă electorală?

A trecut vremea cînd redistribuţia unor portofolii se făcea în spatele scenei, cînd noile cadre erau desemnate pe firul scurt, iar publicul afla de presiuni ori jocuri de interese doar *post festum* şi pe ţîrîite. Cabinetul Ciorbea, care a optat din start pentru o politică a reformei propagată prin apariţii pe micul ecran, a ajuns victima inocentă a propriei sale greşeli originare, fiind obligat să reacţioneze la zvonuri, să se replieze în urma unor mesaje de intimidare, să-şi evalueze oamenii ţinînd cont de insinuări sau atacuri de presă. Provocările publice fac pretutindeni parte din jocul politic, dar la noi tind să instituie o realitate paralelă, în care vîrfurile încrucişează săbii pentru a se impresiona între ele, predînd apoi ştafeta duelului unor discipoli înfierbîntaţi. Titulari de portofolii şi candidaţi la promovare, lideri de partid ori şefi de comisii parlamentare, aliaţi de rang doi şi opozanţi cu trecut istoric se autodistribuie în roluri de martiri neînţeleşi, iniţiatori ai unor vaste proiecte reformiste care au nevoie de un mandat stabil cel puţin patru ani. Politicienii mari şi mici se autoinvită sau se telereportează în studiouri, cerşind atenţia cameramanilor şi admiraţia electoratului insomniac. Mimarea confruntărilor şi regizarea comunicării ţin loc, de-o vreme încoace, de măsuri şi decizii administrative, de cuantificări şi previziuni economice, de infuzii de capital şi de armonizări cu legislaţia comunitară. Relaţia aberantă dintre liderii noii puteri şi sistemul mass-media este produsul înclinaţiei spre fanfaronadă şi nombrilism care caracterizează viaţa politică postdecembristă. Celor care trebuie să dea dovadă de pragmatism, de viteză de reacţie şi de efort constructiv le place prea mult să se vadă, să se audă, să se impună prin formulări memorabile sau prin dezvăluiri şocante. La rîndul lor, gazetarii se comportă ca şi cum ar deţine piatra filosofală în materie de restructurare, politici financiare de tranziţie sau parteneriat euro-atlantic. Această relaţie aberantă e pe cale să compromită programul cabinetului Ciorbea, oferind un argument în plus adepţilor regimului de mînă forte, care consideră libertatea de exprimare acordată **întregii societăţi** o ameninţare la adresa naţiunii.

Din pricina perdelelor de fum care o înconjoară, remanierea şi-a pierdut rostul iniţial, pentru a se transforma în pretextul pueril al exhibării tuturor conflictelor de pe scena politică. Fiecare formaţiune judecă aspru greşelile celorlalte, fiecare pretinde ceva pentru ea însăşi. Fiecare tabără crede că poate oferi cheia ieşirii din impas, fiind în acelaşi timp dispusă la compromisuri, trocuri sau trădări. Şirul jalbelor adresate preşedinţiei cu ocazia consultărilor de la începutul săptămînii e impresionant. Alianţa Civică îşi reetalează duşmănia pentru Partidul Democrat, Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici solicită înlocuirea lui Ion Diaconescu din fruntea partidului majoritar, Alternativa României revendică un portofoliu, secretarul general al PNŢCD, Radu Vasile, îl atacă pe Sorin Dimitriu, şef al FPS şi preferat al Cotrocenilor pentru Ministerul Privatizării, liberalii sugerează formula ministerelor monocolore, înfruntînd astfel conducerea CDR.

Ca şi în 1990, blocajul reformei şi conflictele din tabăra puterii îi scot pe naţionalişti pe creasta valului. Nu-i de mirare că preşedintele PRM i-a propus preşedintelui Constantinescu un moratoriu, folosind încă o dată momeala care a prins acum şapte ani. Diabolizarea prim-ministrului, pe de o parte, şi mîna întinsă linguşitor şefului statului, pe cealaltă parte, i-au deschis senatorului C. V. Tudor, în 1992, porţile Parlamentului. Traseul său politic demonstrează azi ceea ce demonstra şi la sfîrşitul legislaturii precedente: Ion Iliescu şi Virgil Măgureanu au greşit fundamental cînd au pus naţionalismul înaintea reformei. Odată cu ei au greşit însă, în grade diferite, toţi cei care s-au lăsat amăgiţi de caracterul inofensiv ori necesar al discursului extremist, de idealul recuperării doctrinei naţionale într-un moment în care ea nu s-a eliberat de spiritul ceauşist. Departe de a fi probe supreme de patriotism, intoleranţa şi extremismul consolidează suportul politic de care au nevoie agenţii fostei Securităţi. Obsesiile autarhice ale regimului comunist au făcut din România ultimelor decenii o ţară a dezastrului multilateral dezvoltat. După două legislaturi democratice, naţionalismul este dirijat exclusiv de controlorii dosarelor fostei poliţii politice. Ce motive ar avea liderii de partid şi elita mediatică să refuze încă o dată conştientizarea acestei relaţii directe, repetînd astfel greşeala imensă comisă de puterea precedentă cu ajutorul nepreţuit al opozanţilor uşor de manevrat?

Elena ŞTEFOI

Trecuturi (III)

Modelul Gărzii de Fier, consideră Serge Moscovici în **Chronique des années égarées,** a fost fascismul italian. „Imitîndu-l pe Mussolini, convertise şi mobilizase mulţimi de ţărani, de burghezi, preoţi, liceeni, muncitori din marile uzine, studenţi atletici şi intelectuali prestigioşi. (...) Mişcarea fascistă a prins foarte repede, pentru că a ştiut să impună o formă vizibilă de supunere faţă de un om şi faţă de o idee unică, puternică şi mitică. Tinerii veneau spre ea pentru a se înrola, cei bătrîni pentru a se conforma spiritului vremii. Avea ca şef ceresc pe Arhanghelul Mihail şi ca şef terestru pe Codreanu, căruia i se crease un cult şi care era numit căpitan, iar ca idee avea credinţa că naţiunea poate fi regenerată, că i se poate asigura superioritatea şi că îi poate fi refăcută unitatea originală. A fost trezit ceea ce dormita în oameni, pasiune şi demnitate, dar şi spaimă şi violenţă, găsindu-se un limbaj pentru exprimarea acestora. Obsesia degradării, obsesia declinului naţiunii, obsesia sfîrşitului creştinismului s-au înfiltrat în viaţa de toate zilele. Ca şi cum destinul social şi destinul personal al fiecăruia de asta ar fi depins. Metafizicieni neguroşi exaltau instinctele, mitomaniaci simbolismele arhaice, iar poeţii nostalgia pămîntului şi a morţii. Se celebra cultul inculturii, în ziare, în reviste şi în cărţile de şcoală. Avertizînd, cum scria pe atunci un intelectual, Mircea Eliade, că „dacă introducem şcoli înalte, biblioteci, medii culturale, numai Dumnezeu ştie ce se va întîmpla cu sufletul nostru românesc". În ziua cînd se va dezvălui, în sfîrşit, tot adevărul despre fascism, o zi încă îndepărtată, omenirea va trebui să facă faţă unei gigantice imposturi. Se va verifica, atunci, că maeştrii săi au fost intelectualii, laboratoarele de idei, bisericile, liceele, nu industriaşii sau bancherii, nici declasaţii, şomerii, ţăranii, masele populare. (...)

Ora războiului civil, războiul fără îndurare şi fără compromis, a sunat cînd a venit Hitler la putere. Stimulată de forţe care nu erau numai de dreapta, sprijinită de autorităţile militare şi ecleziastice, Garda de Fier era gata să se ridice împotriva regelui. În faţa rezistenţei unui regim pe care îl credeau ruinat, s-a orientat spre Germania nazistă. De pe o zi pe alta, se poate spune, şi-au schimbat cămăşile verzi – pe care le purtau aşa cum îşi purtau fasciştii italieni cămăşile negre – cu uniformele militare a la Hitler. Evoluţia legionarilor din Garda de Fier semăna din ce în ce mai mult cu evoluţia nazistă. Şefii lor, cu haine lungi de piele, cu diagonale, centiroane şi cizme, imitau din ce în ce mai bine pe şefii secţiilor de asalt hitleriste – încercînd, ca orice imitatori, să fie mai adevăraţi decît cei adevăraţi. (...)

Aşadar, din cauza acestei nazificări, războiul civil larvar a luat, începînd din 1936, o formă sîngeroasă. Nici o putere nu era în măsură să-l împiedice. Cînd te gîndeşti cît dispreţ şi cîtă ură s-au revărsat, este imposibil să scrii fără patimă. „Cine nu-i cu noi e împotriva noastră": crezul înrădăcinat în buna credinţă a credincioşilor şi a ucigaşilor. În afară de masele ieşite în stradă, a existat o serie continuă de asasinate: legionarii îi asasinau pe partizanii regelui, iar regele punea să fie ucişi legionarii. O scenă: legionarii dau buzna într-un spital, trag douăsprezece gloanţe în victima lor, o taie în bucăţi în văzul tuturor, medici şi infirmiere. Iau apoi poziţia de drepţi şi salută în stil roman cîntînd imnul Gărzii de Fier. O altă scenă: corpurile a doi legionari, Moţa şi Marin, ucişi în războiul din Spania, au fost aduse la Bucureşti. Li s-au făcut funeraliile naţionale, la care s-au adunat sute de mii de persoane. Clerul a participat, din dispoziţia patriarhului Bisericii Ortodoxe. Corpurile au fost apoi depuse într-un tren care a străbătut toată ţara. La fiecare oprire, erau adunate mulţimi cărora li se cerea să jure că vor sacrifica, pentru a-i răzbuna, bunul care începuse să fie cel mai puţin preţios – viaţa.

Şi încă o altă scenă: regele a pus să fie sugrumaţi 14 legionari, printre care şi şeful Gărzii de Fier. A fost semnalul unei băi de sînge. Regele a ordonat să fie ucişi legionarii din oraşele mici şi din sate. Corpurile lor au fost expuse zile întregi. Şi un fapt: la alegerile din 1937, partidul socialist a obţinut 1% din voturi, iar cel comunist încă şi mai puţin. Era o cruciadă împotriva unui duşman inexistent. Or, tocmai fiindcă nu puteau fi combătuţi comunişti abstracţi, erau combătuţi sub formă de evrei, aceştia fiind cît se poate de concreţi".

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Schimbarea juriştilor

Din punctul de vedere al istoriei, mai exact al Istoriei, este posibil ca epoca pe care o trăim să nu fie atît de semnificativă pe cît credem noi, trăitorii. Din punctul de vedere al dreptului, însă, cred că a doua jumătate a secolului XX este un moment care va rămîne de referinţă. Felul în care s-a dezvoltat dreptul internaţional, asumarea teoriei drepturilor fundamentale ale omului, apariţia dreptului comunitar european sînt numai cîteva dimensiuni ale unei evoluţii extraordinare a fenomenului juridic. Dinamica realităţii socio-politice şi economice a aruncat dreptului – cel mai eficace sistem normativ social – provocări inimaginabile cu doar jumătate de secol înainte. Dreptul mediului, dreptul cosmic sau dreptul proprietăţii intelectuale sînt ramuri ale dreptului a căror existenţă este, acum, imposibil de tăgăduit. Aceste noi discipline juridice nu sînt decît cea mai evidentă formă a adaptării dreptului la imperativele socialului.

Schimbările, se ştie, nu sînt uşor de asimilat. Cu atît mai mult pentru jurişti – corp profesional renumit pentru conservatorismul său. Pus în faţa unei nevoi sociale care nu este „acoperită" juridic, dar care trebuie pusă sub puterea normei juridice, primul gînd al juristului este acela de a căuta similitudini în ceea ce există sau în tradiţie. Este un reflex intelectual explicabil prin asumarea trăsăturilor disciplinei căreia juristul i s-a dedicat: rigoarea rece şi continuitatea evidentă a dreptului. Dacă este pus în situaţia de a inova, juristul construieşte încet, cu precauţie exagerată, uitîndu-se tot timpul în urmă.

Merită să asişti la lucrările unui conclav de jurişti care lucrează la proiectul unei legi noi. Propunerile absolut noi sînt respinse pentru că ele nu au precedent în legislaţie. Bine, le spui, dar sînteţi puşi să faceţi o lege *nouă*, prin urmare o altfel de lege decît cele care există. Juriştii mîrîie academic. Nimic din solida lor cunoaştere nu rimează cu ceea ce propui. Încerci să reiterezi propunerea. Discuţiile devin interminabile; reticenţa precaută devine negativism rigid. Epuizezi toate argumentele. A doua zi constaţi că propunerea este privită cu ceva îngăduinţă. Peste o săptămînă ea se regăseşte în textul proiectului şi este amplu susţinută de toată lumea. Într-o pauză, aduci aminte cîtorva foşti oponenţi de îndîrjirea lor iniţială. Zîmbesc şi îţi replică cu o vorbă clasică în lumea juriştilor: „Tu nu ştii că unde sînt doi jurişti sînt trei păreri?" Ador juriştii!

Toată lumea spune că schimbarea dreptului trebuie însoţită de schimbarea juriştilor. Subscriu, cu rezerve, la această idee. Juristul trebuie să fie mai mobil, mai inventiv, mai relaxat în raportul cu tradiţia. Juristul trebuie să fie mai deschis spre observaţiile nejuriştilor şi mai puţin încrezător în forţa argumentelor sale. Dar, efortul de schimbare nu trebuie să altereze sănătoasele deprinderi pe care dreptul clasic i le-a imprimat. Bunăoară, precauţia şi recursul la tradiţie. Trebuie să înţelegem că stabilitatea sistemului normativ juridic este nu numai o condiţie a coerenţei dinamicii sociale ci, mai ales, fundamentul autorităţii pe care dreptul trebuie să o aibă în orice stat civilizat. Instituţiile noi au nevoie de susţinere teoretică şi practică, iar juristul este cel obligat să le apere. De aceea, el trebuie să creadă în ele. Daţi timp juriştilor!

Dacă scurta mea pledoarie a convins, îmi imaginez pe onorabilul cititor ridicînd ochii exasperat: „De cît timp or avea ăştia nevoie?" Nu prea mult, stimate cititor. În 1990, tot sistemul dreptului românesc trebuia schimbat, iar în 1997 avem un sistem de drept cu totul nou. Dacă schimbările făcute au fost cele mai inspirate, asta presupune o altă discuţie.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Televiziunea la seral şi feţele întunericului

Joi – Adrian Păunescu; vineri – Funar şi Tabără; duminică – Le Pen („ediţie specială"); luni – Vadim Tudor (prin efracţie; ediţie extraordinară). Tucă, Tucă, Tucă, Tucă. Şi (accesoriu, mai mult sau mai puţin pasiv): Liviu Mihaiu, Ion Cristoiu, Ion Cristoiu, Sorin Roşca Stănescu.

Tocmai mă gîndeam, săptămîna trecută, să scriu despre Crăişorul Nopţilor (Marius Tucă, din judeţul Antena 1), mai precis – căci, de scris despre el, am mai scris –, despre cum domneşte el nestingherit peste întunericul nostru natural, adormindu-ne cu insomnii, pentru simplul motiv că nimeni, deocamdată, nu-l concurează, şi cît de uşor, în ciuda aparenţelor şi în pofida sîrguinţei, va fi, dacă cineva îşi va pune cu adevărat mintea, să-l detroneze. Despre faptul că, în realitate, e slab, că, în afara unor mici obrăznicii, nu este stăpîn peste propria-i emisiune şi nici, în cele mai multe din cazuri, peste problematica aflată în discuţie, pe care nu face decît s-o culeagă – la întîmplare, credeam, dirijat, în realitate – din actualitatea imediată. După emisiunea de joia trecută, cînd invitat principal a fost Adrian Păunescu, voiam să-i reproşez, amical, că strică imaginea poeziei lăsîndu-l pe falsul poet A. P. să-şi declame năvalnic versificările, şi să-l poftesc, dacă este atît de amator de poezie, să treacă puţin (un an, doi, trei, o viaţă) prin clasici şi să ajungă, dacă ţine cu tot dinadinsul, şi la contemporani – la adevăraţii poeţi, căci există, dacă nu, să ne slăbească. Poezia e altceva, în nici un caz presă. Întîi să dovedească el, Marius Tucă, că e ziarist cu adevărat, că stăpîneşte cultura şi etica meseriei, şi-apoi mai vorbim. Eventual, chiar despre poezie.

Au venit, însă, nopţile de duminică şi de luni, cînd – *scoop* gol, pur, iresponsabil – Marius Tucă l-a avut ca invitat pe Jean-Marie Le Pen, şeful Frontului Naţional francez, la care, dimpreună cu un Ion Cristoiu înţepenit în proiectul unei singure întrebări, pe care nici nu ştiu dacă a reuşit, pînă la urmă, s-o pună, s-a holbat dînd des şi mărunt din cap, ca pentru a-i arăta – românul e născut nu doar poet, ci şi gazdă desăvîrşită – că da, îi înţelege franceza, după care, a doua zi, s-a lăsat, nepermis, invadat de un Vadim Tudor pătruns într-o „televiziune naţională" (naţionalistă?) precum Antena 1 ca la el acasă şi punînd, fără s-o vrea, *in actu*, imensa şi atît de delicata problemă a *autonomiei presei*. Cît de autonomă e Antena 1, care, aşa cum am vrut să sugerez la începutul acestui articol, organizează veritabile turnee ale naţionaliştilor celor mai contestabili şi mai problematici pentru însăşi ideea naţională, care, pe platoul lui Marius Tucă, ca adevăraţi „milionari de la miezul nopţii", fac serie, mărşăluind zgomotos? E normal, cînd îl inviţi – ca să ce? – pe un Le Pen, venit să-i facă reclamă lui Vadim, ţinînd un cu totul, mult mai blînd, discurs decît ţine acasă, dar aducînd, totuşi, elogiul vizelor („nu te poţi duce la cineva neinvitat", ca şi cum Pămîntul s-ar fi născut cu ziduri, nu cu ape şi continente de străbătut, de transformat, la nesfîrşit, în drumuri), e normal, deci, ca, a doua zi, Vadim să apară neinvitat (fără viză) şi să facă scandal în văzul publicului, ca în propriul fief. Căci, este evident, pe nesimţite, sub aparenţa calmă a discutării actualităţii în punctele ei fierbinţi, Antena 1, prin emisiunea lui Marius Tucă, s-a transformat într-un adevărat *fief mediatic al naţionaliştilor*. Marius Tucă *pare* stăpînul emisiunii pe care, cum-necum, o realizează, dar nu e: îndeplineşte, discret, sub, cum spuneam, aparenţa reflectării actualităţii imediate, o *misiune*. Propagandă *soft*. Care, iată, acum a devenit vizibilă. Dar, ca nu cumva să se spună că intentez proces de intenţie, voi spune că, chiar şi fără intenţie, *efectul* acesta este: de încurajare „discretă" a naţionalismului debil, pur frazeologic, prin punerea la dispoziţie de suprafaţă mediatică nejustificată. Derivă, din lipsă de profesionalism şi precaritate intelectuală? Sau program? SCANDAL, oricum. Televiziunea la seral nu poate face familie decît cu feţele întunericului. Pe care doar ea le luminează atît de intens, forţînd întunericul.

Bogdan GHIU

Economie

Nu-i totul să dorim bunăstarea, important e s-o producem

Fără îndoială, românul va simţi reforma în „Alimentară". Acolo va înregistra el schimbarea şi nicidecum în comunicatele statistice. Motivul e simplu: pentru că el nu mănîncă indicatori statistici.

Aşa că indicatorul „Alimentară" are o importanţă deosebită. Pentru că partea cea mai mare din veniturile populaţiei se duce pe mîncare. Dar problema nu se epuizează aici. Românul începe să conştientizeze că el are dreptul cetăţenesc la bunăstare. Are el însă şi o idee clară despre conceptul de bunăstare într-o societate modernă, care în nici un caz nu se reduce la bunurile aflate în rafturile magazinelor alimentare şi la preţurile lor?

Fără îndoială, în societatea noastră nu s-a conturat încă o imagine clară a bunăstării. Încă dăinuie confuzii. Încă se făuresc proiecte nerealiste. Devine însă tot mai limpede adevărul că despre bunăstare nu se poate vorbi fără a situa în prim-plan standardul de viaţă, circulaţia informaţiilor, climatul social.

Desigur, bunăstarea este o condiţie individuală. Dar ea este posibilă pe scara largă numai într-o ţară în care cea mai mare parte a populaţiei trăieşte bine.

O bunăstare abstractă nu există. Fiecare membru al societăţii aspiră la bunăstare într-un anumit fel. Fiecare îşi imaginează un anumit fel de bunăstare. Diversitatea opiniilor şi dorinţelor îngreunează misiunea oricărei guvernări. Dar şi guvernele au o imagine proprie despre bunăstare. Asta complică şi mai mult lucrurile. Oficialităţile înşiră cifrele şi ne asigură că trăim acceptabil: atîta PIB, atîta producţie, atîta consum. Dacă populaţia ar mînca „medii" poate că le-ar da dreptate. Mănîncă însă pîine, lapte, unt, brînză, carne, roşii... după bugetul fiecărei familii.

Vechiul regim a făcut caz de egalitate. Dar nimic nu e mai uşor decît a face din egalitate o noţiune lipsită de sens. „Egalitatea" s-a transformat în egalitarism şi a devenit o frînă în calea dezvoltării societăţii. Iluzia egalitarismului trăieşte încă. Deşi, în acest mare „sac" pe care îl numim avuţia societăţii unii pun mai mult şi alţii mai puţin; iar alţii nu pun nimic, ei numai iau. Şi atunci este drept să li se „alinieze" salariile? Dar nu este vorba numai despre dreptate. Limitarea veniturilor „în sus", prin impozitări draconice – pentru că „în jos" ele nu-s plafonate –, taie „aripile" adevăraţilor întreprinzători, pe ai căror umeri societatea merge mai departe.

În relaţia directă cu societatea, oamenii sînt preocupaţi de drepturile lor. Desigur, ei au şi obligaţii. De raportul dintre drepturi şi îndatoriri ar trebui să fie strîns legată bunăstarea fiecăruia. Nu ca aspiraţie, ci ca realitate. Bunăstarea nu-i uşor de măsurat. Dar e tot atît de greu de crezut că ea poate fi desprinsă de contribuţia fiecăruia la dezvoltarea societăţii.

Sigur, se poate spune că nu-i român care să nu dorească prosperitatea societăţii. Cicero se întreba: „Cine dintre muritori, de-a lungul întregii vieţi, nu doreşte binele?" Dar marele gînditor roman preciza că dacă totuşi acest bine nu e întotdeauna obţinut, lucrul se explică nu prin depărtarea lui de noi, ci a noastră de el. De aici decepţia şi durerea cînd lucrul sau fapta considerate bune nu lasă în urma lor decît cenuşa amară a înşelăciunii. Aşa şi în ceea ce ne priveşte: nu-i totul să dorim binele societăţii; important este să i-l producem.

E drept, oamenii s-au săturat de justificări. Şi de priviri înapoi. Ei cred că a sosit deja timpul să privească înainte, în viitorul apropiat. Vor să ştie cum vor trăi în iarna care vine, în primăvara viitoare, dar mai ales cînd vor înceta să-şi restrîngă drastic cheltuielile, pentru că niciodată nu le ajung banii, deşi cei mai mulţi nu sînt risipitori.

Oamenii judecă simplu: cîţi bani au şi cîte produse pot să cumpere. De aici încep calculele pe care ei şi le fac, atunci cînd au de răspuns la întrebări referitoare la nivelul bunăstării lor. Dar drept este să se întrebe şi ce fac ei pentru ca în societate să circule mai mulţi bani, mai multe bunuri...

Sigur, conceptul bunăstării nu se poate reduce la cîţi bani au oamenii şi cîte bunuri pot să-şi procure, deşi aceste elemente sînt esenţiale. A vorbi despre bunăstare înseamnă a avea în vedere securitatea alimentară, locuinţe, raportul dintre oferta de mărfuri de pe piaţă şi cererea solvabilă, serviciile curente, ocrotirea sănătăţii, învăţămîntul, posibilităţi de petrecere a timpului liber şi multe altele. Toate însă au un numitor comun: banii! Nicolae Iorga, care preda istoria şi la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale, le spunea studenţilor că Napoleon şi-a dobîndit celebritatea pe cîmpurile de bătălie şi datorită unor împrejurări favorabile, dar că marea lui vocaţie a fost aceea de strateg financiar. De cîte ori era întrebat de ce are nevoie să cîştige un război, el răspundea că de trei lucruri: bani, bani şi iar bani. Desigur că şi în zilele noastre, în societatea românească, orice strategie de înfăptuire a bunăstării nu poate să pornească decît de la bani. De la venituri bugetare, de la profitul regiilor statului şi societăţilor comerciale, indiferent de starea capitalului, de stat, mixt sau privat, pînă la resursele de finanţare externă: investiţii de capital, credite de la forurile financiare internaţionale sau de la băncile private.

În prezent, criza cea mai cumplită pe care o trăieşte societatea românească este criza de bani. În două sensuri: pe de o parte bugetul, întreprinderile, populaţia au nevoie de bani mulţi, dar au prea puţini; pe de altă parte, nici puţinii noştri bani nu sînt orientaţi către afaceri profitabile, ei orientîndu-se către preţuri, pe care le umflă producînd inflaţie.

Numai o nouă tablă de valori, care să pună într-o altă ecuaţie, mai apropiată de cerinţele eficienţei, proprietatea, munca, producţia, venitul şi consumul, ar putea constitui soluţia optimă. Într-un cadru de mobilitate a oamenilor, a sistemelor de productivitate, a acţiunilor de producere şi comercializare a bunurilor şi serviciilor pe care numai piaţa îl poate asigura.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Lumea politică în iureş bilanţier

Valuri declarative

● „La Cluj, a început Jihadul în PUNR." ● „Măgureanu e nedumerit." ● „Corneliu Ruse va fi înlocuit din Comisia de control al SRI." ● „Adrian Severin face ordine la Consiliul Europei." (**Evenimentul zilei**, 8 noiembrie) ● „Premierul îi susţine pe miniştrii Finanţelor şi Reformei. Ciorbea: Ciumara nu şi-a dat demisia, iar a lui Spineanu nu intră în discuţie." ● „Emil Constantinescu a devenit doctor Honoris Causa la Paris." ● „Valeriu Stoica lasă greşelile judecătorilor în voia Domnului." ● „Flecăreala lui Adrian Severin trebuie oprită." (**România liberă**, 8 noiembrie) ● „Ticu Dumitrescu afirmă că mai sînt în discuţie doar 3-4 mii de informatori demnitari." ● „Virgil Măgureanu a supt apa pentru vilă din rezerva bugetului de stat. Potrivit spuselor fostului director al SRI, casteluşul de la Giurtelecu Hododului a costat 100 de milioane de lei. Măgureanu confirmă că ştia de mult de ilegalităţile de la Columna Bank." (**Adevărul**, 9 noiembrie) ● „Szilagyi Zsolt, deputat în Parlamentul României, pune o întrebare: Fără sprijinul UDMR, România ce mai e?" ● „Valeriu Tabără îl acuză pe Gheorghe Funar de manipulare a filialelor." ● „Dan Dumitru Popescu a fost demis din funcţia de preşedinte al Agenţiei Naţionale de Restructurare." (**Jurnalul naţional**, 8 noiembrie) ● „Deputatul Vasile Matei, membru al Comisiei SRI, face afirmaţii incendiare: Puterea locală din Harghita şi Covasna este dirijată de la Budapesta." ● „În partida de şah cu serviciile secrete, PD sacrifică pionul Ruse." (**Curierul naţional**, 8 noiembrie) ● „Ambasadorul României în Polonia, Ioan Grigorescu, se amuză de povestea cu spionii români." ● „Ana Blandiana: Ceea ce reproşăm este felul în care CDR a cedat în faţa bătăii cu pumnul în masă a PD." ● „Nicolae Manolescu: Remanierea – o schimbare de strategie." ● „Ion Diaconescu şi Petre Roman susţin Legea tichetelor de masă." (**Cronica română**, 8 noiembrie)

Curenţi analitici

● „Se difuzează ştirea potrivit căreia Gheorghe Funar a refuzat oferta lui Corneliu Vadim Tudor de a se înscrie în PRM. Se întrevede posibilitatea ca fostul lider al PUNR să-şi creeze propriul partid. Mişcare deşteaptă pentru naţionaliştii români, pentru că, intrat în PRM, Funar n-ar mai fi putut aduna aderenţii pe care-i poate atrage dacă-şi va face singur partid." (Ion Cristoiu, în **Naţional**, 10 noiembrie) ● „Corneliu Vadim Tudor dă dureri de cap clasei politice româneşti. Congresul PRM, desfăşurat cu pompă şi invitaţi celebri care-i aduc certificatul de apartenenţă europeană la o ideologie bine cunoscută şi oricînd posibil victorioasă, este primul semnal al faptului că opoziţia românească s-a maturizat şi se aşază după criterii solide, şi nu după principii pompieristice de tip electoral." (Liana Buligan, în **Republica**, 10 noiembrie) ● „Dl Victor Ciorbea a fost în acest prim an de guvernare un dirijor mediator care a condus o orchestră dezacordată încă de la început, chiar dacă nu se recunoaşte acest adevăr. Şi mai grav este faptul că dezacordarea s-a accentuat în ultimul timp tot mai mult, ajungîndu-se în faţa unei dominări din partea tromboniştilor aflaţi la timona unor ministere de bază incluse în programul reformei." (Eliade Bălan, în **România liberă**, 10 noiembrie) ● „Există «aripi» sau numai voci protestatare şi în PNŢCD şi în PD şi chiar în PNL, imaginea generală a scenei politice româneşti fiind una a stărilor cel puţin tensionate, dacă nu chiar conflictuale, ceea ce nu coincide deloc cu cîştigul de credibilitate şi simpatie pe care l-am obţinut în plan extern." (Horia Alexandrescu, în **Cronica română**, 10 noiembrie) ● „Preşedintele României este moderatorul vieţii politice. Iar mandatul cu care s-a angajat în faţa electoratului, în special ofensiva la adresa criminalităţii economico-financiare, nu exclude cîtuşi de puţin comunicarea cu PDSR. (...) În timp ce coaliţia de guvernămînt una-două dă fuga la Cotroceni, autoinvitată sau ca să se plîngă, PDSR în special a fost împins inconştient spre disperare. Multă lume s-a bucurat de necazurile PDSR. Ba, Ion Diaconescu a spus public că se bucură că opoziţia e aşa de slabă pentru că nu pune atîtea probleme." (Cornel Nistorescu, în **Evenimentul zilei**, 10 noiembrie) ● „Pornit la drum cu un curajos program de reformă, beneficiind de un important sprijin popular, cabinetul Ciorbea s-a împotmolit pe parcursul guvernării în birocraţie, lipsa de coerenţă şi întîrzieri nepermise tocmai în domeniul economic." (Eugen Ovidiu Chirovici, în **Curierul naţional**, 10 noiembrie) (**E.Ş.**)

Ştiri nebăgate în seamă

● *Albanezii au cerut sprijinul CIA pentru a-şi reforma propriile servicii secrete* ● *Ziarul* ***Republica*** *se dedă la dezvăluiri despre spionajul practicat în ambasada României din Paris,* ***Tinerama*** *lansează „bombe" despre Victor Ciorbea, iar Vadim Tudor îl acuză pe Virgil Măgureanu de fraudă electorală în favoarea actualei puteri* ● *Vrăjitoarele din România au înfiinţat un sindicat ca să poată face grevă* ●

De jur împrejur

Imposibila internaţională

În Franţa şi în Austria, în Norvegia şi în Turcia, în Statele Unite şi în Africa, dar şi în Israel şi în ţările arabe, mişcările naţionaliste îşi revendică un adevăr inerent fiinţei umane şi modului cum doreşte ea să trăiască în colectiv. Sentimentul apartenenţei la un popor, cîndva glorios, acum pus la remorca unor străini şi „străinătăţuri" ostile, este stimulat în discursuri înflăcărate, activat în reţele clandestine, comploturi şi asasinate cu rezultate politice dintre cele mai diferite. De la discursul „onorabil" al Frontului Naţional francez sau norvegian, materializat în respectabile scoruri electorale, pînă la Ygal Amir (asasinul premierului israelian Rabin), de la delirul miliţiilor antifederale, care se pare că l-a inspirat pe autorul american al atentatului de la Oklahoma-City, pînă la dezmăţul ucigaş din Ruanda, internaţionala naţionalistă se poate mîndri într-adevăr cu răspîndirea ei universală, cu ideologii şi militanţii ei, cu succesele ei materializate în gropi comune, lagăre de refugiaţi, epidemii şi foamete provocată.

În Franţa, Frontul Naţional, condus de Jean-Marie le Pen, refuză calificativul de extremă dreaptă şi chiar a dat în judecată ziarele care l-au etichetat ca atare. Şi s-ar putea ca în acest demers să fie mai mult decît o simplă manevră de propagandă. Frontul Naţional şi-a îmbunătăţit scorul electoral pe seama votului comunist, devenind, cum se observa, cel mai mare partid muncitoresc al Franţei. Loviţi de efectele recesiunii economice, în faţa evidenţei falimentului comunist, perdanţii caută o altă soluţie colectivă care să le asigure un loc la masa cîştigătorilor. Votul pentru formaţiunile de extremă-dreaptă nu exprimă o adeziune, ci un protest împotriva demagogiei, iresponsabilităţii şi corupţiei politicianiste.

Prezenţa străinilor în Franţa nu este rezultatul imperialismului american, ci una din consecinţele propriei sale istorii glorioase de imperiu colonial. Cei mai mulţi dintre străinii din Magreb şi Africa au venit cînd metropola în plină expansiune economică avea nevoie de mînă de lucru ieftină şi nepretenţioasă. Aceeaşi contradicţie este evidentă şi în discursul lui Jirinovski: străinii care maculează, după părerea lui, fondul genetic rus se găsesc acolo ca urmare a războaielor imperiale ale Moscovei, a cărei decădere alegătorii săi o deplîng. Luminat de reflectoare, la congrese şi în emisiuni TV, naţionalismul politic întreţine un discurs confuz, în care măsurile practice plutesc în incertitudine. Cînd Miloşevici a afirmat că oriunde e înmormîntat un sîrb este Serbia, a declanşat un război care a sporit numărul cimitirelor din ţara lui şi din republicile vecine. Adevărata internaţională naţionalistă nu se realizează decît la nivelul cimitirelor, pentru că e acceptabilă prietenia dintre naţionaliştii despărţiţi de cîteva graniţe, dar e imposibilă cea cu vecinul naţionalist.

Mai peste tot dreapta naţionalistă, antidemocratică, îşi revendică valorile tradiţionale – patrie, familie, credinţă – devenite impure din cauza globalizării economice şi a dictatului exercitat de străini. În Statele Unite, unde nativii s-au acomodat cu viaţa în rezervaţii, străinii tradiţionalişti se organizează pentru a face faţă complotului ONU, trupelor federale şi extratereştrilor. E dificil să fii antiamerican în America, dar cu puţină imaginaţie se poate.

Lupta împotriva străinilor – cînd e luată în serios – sfîrşeşte cu catastrofa propriului popor. Lecţie pe care Germania o ştie cel mai bine, şi de aceea, probabil, respectă strict legea care interzice orice activitate politică extremistă.

Magdalena BOIANGIU

Crime fără pedeapsă

(În ordine cronologică)

● „Cel mai simplu era să te retragi – fie prin demisie, fie prin neparticipare, să laşi lucrurile să curgă, să permiţi ca evreii să fie deportaţi, fără să lupţi împotriva acestor decizii monstruoase. Dacă aş fi optat pentru această comportare, astăzi n-aş mai fi aici. Semnătura mea n-ar mai figura nicăieri. Aş fi fost un secretar general (de prefectură) care nu s-a ocupat de nimic, n-a avut nici un fel de dificultăţi. Alţii luptau la Londra, în Libia, peste tot. Şi în Franţa (...) Şi Sartre a spus: mîinile sînt murdare. Avînd de ales între a-mi păstra mîinile curate şi a le murdări, am preferat să le murdăresc în aceste îngrozitoare drame omeneşti colective (...) Ce au făcut pentru Franţa cei care s-au bătut la New-York? Eu am fost pe cîmpul de bătălie şi m-am luptat pentru oamenii care cereau milă şi compătimire (vociferări pe băncile părţilor civile). Iată explicaţia mea: este psihologică? Morală? Este umană". (**Le Monde** – 6 noiembrie, 1997. Mărturia lui Maurice Papon, în procesul de la Bordeaux, în care este acuzat că a participat la organizarea deportării evreilor – bărbaţi, femei, copii – din Franţa guvernului de la Vichy spre lagărele morţii în anii 1941-1942.)

● ...A explicat liniştit că tehnica sa consta în menţinerea victimei cu faţa la pămînt, cu mîinile încătuşate la spate. Apoi el se aşeza călare pe spinarea suspectului şi îi băga capul într-un sac ud, răsucindu-i-l strîns în jurul gîtului, pînă cînd suspectul începea să se sufoce. Ştia cînd să slăbească presiunea – susţine el –, simţea cum începe leşinul. Nu-l ucidea pe deţinut şi continua interogatoriul. În faţa asistenţei încremenite, dl Benzien s-a ridicat de pe scaun, a ghemuit la podea un voluntar şi a arătat cum proceda.

În public era şi Toni Yengeni, un negru torturat pe vremuri de dl Benzien, fiind suspect de terorism. «Ce fel de om eşti», a întrebat el dispreţuitor, «Ce fel de om foloseşte metoda sacului ud cu alţi oameni, auzind necontenit gemete, ţipete şi horcăituri, aducîndu-i atît de aproape de moarte?»

Cei doi se priveau unul pe altul în sala unde se lăsase liniştea: victima şi călăul, negrul şi albul, într-o întîlnire marcată de o politeţe îngheţată. Dl Benzien îi spunea fostei sale victime «Sir». Acum, dl Yengeni este membru al Parlamentului din partea Congresului Naţional African. Dl Benzien, care cere amnistie pentru crimă şi tortură, este în slujbă la poliţie. Nu este ameninţat nici de ghilotină, nici de laţul spînzurătorii. Dacă va fi amnistiat, va rămîne şi în serviciu. (**The Economist**, 1 nov. 1997 – „Despre memorie şi uitare". Comisia pentru Adevăr şi Reconciliere din Africa de Sud a promis amnistierea tuturor celor care îşi mărturisesc de bună voie activitatea criminală în timpul regimului de apartheid.)

● „Mă numesc Miro Bajramovici şi sînt direct responsabil de moartea a 86 de oameni. Mă culc gîndindu-mă la acest lucru şi mă trezesc cu el în minte – dacă mi se întîmplă să dorm. Am ucis 72 de oameni cu mîinile mele, dintre care 9 erau femei. Nu făceam vreo deosebire şi nu puneam întrebări: pentru noi, ei erau Cetnici şi duşmani. Cel mai greu este să dai foc primei case şi să omori primul om. Pe urmă, totul devine rutină. Ştiu numele şi poreclele tuturor celor pe care i-am ucis.

M-am născut pe 30 ianuarie 1957 la Zenica (Bosnia-Herzegovina). Nu l-am cunoscut pe tatăl meu şi mama mea a murit în 1990. Am absolvit o şcoală pentru mecanici, la Zenica. Pe urmă, m-am mutat la Zagreb. Lucram la secţia de locomotive de la Gara centrală. Apoi, m-am transferat la Rade Koncar, unde mi s-a oferit şansa de a-mi continua studiile şi am obţinut diploma de inginer mecanic. În 1990, am rămas fără serviciu şi tocmai atunci am primit ordinul de recrutare de la Ministerul de Interne."

După ce descrie în ce chinuri mureau sîrbii care aveau neşansa de a fi prizonierii unităţii din care făcea parte şi politica „fără supravieţuitori", Bajramovici afirmă că el n-a torturat prizonieri, iar cînd, totuşi, se întîmpla „nu-i făcea plăcere". (...) „Toate persoanele care au murit de mîna mea au fost fericite. Le dădeam ordine de eliberare scrise pe foile din blocnotesul meu, ca să treacă de punctele noastre de control şi să meargă acasă. Eu îi aşteptam pe drum şi îi împuşcam de la distanţă. Mureau zîmbind." (Confesiunea unui luptător dintr-o unitate paramilitară croată din subordinea Ministerului de Interne croat, publicată într-un săptămînal croat, preluată integral de revista **Transitions**.) (**M.B.**)

Argument

A trecut un an de la ultimele alegeri, de cînd a fost ales al treilea preşedinte al României. Destul pentru a se putea face o analiză a politicii sale. Despre primul preşedinte pe care l-am avut nu ne mai place nici să ne amintim şi cu atît mai puţin să vorbim; despre al doilea putem spune că a apărut dintr-o revoluţie tulbure, într-o ţară ameţită al cărei reprezentant pe măsură a fost; în cazul celui de-al treilea începem să aveam pretenţia maturităţii şi a închegării unui stil prezidenţial încadrat în limitele firescului. Pînă acum fiecare preşedinte a însemnat un început. Începutul instituţiei şi, totodată, al unei dictaturi personale; începutul postcomunismului; începutul unei democraţii autentice. O triadă în care nici unul din termeni nu seamănă cu celălalt şi nu-l continuă pe celălalt. Sîntem deci la un an de la al treilea început. Căutăm un răspuns la felul cum îşi interpretează şi îşi exercită preşedintele puterile şi la felul cum e perceput acest exerciţiu de către opinia publică. Dificultatea acestui mandat poate fi aceea a măsurii în care preşedintele îşi foloseşte prerogativele şi autoritatea. Fiindcă, pe de-o parte se aşteaptă de la el să fie primul care dă tonul unei noi atitudini politice, printr-un comportament ultrademocratic, mărginindu-se la o veghere distantă şi imparţială a funcţionării instituţiilor statului, iar pe de altă parte se consideră că, în situaţia unui Guvern confuz şi a unui Parlament fantomatic, e necesară în mod compensatoriu (dacă nu salutar) o autoritate mai mare a preşedintelui. Constituţia şi structura politică actuală a Parlamentului, în care majoritatea e favorabilă preşedintelui, permite a doua variantă. Ceea ce bineînţeles nu înseamnă că prima nu e şi ea perfect posibilă. Problema e mai veche şi cunoscută: cît se edifică o democraţie postcomunistă de la sine, în mod natural, şi cît sînt necesare, posibile şi nedăunătoare intervenţiile şi corecţiile din partea puterii. Rămîne de analizat cum găseşte Emil Constantinescu, împreună cu stafful său, calea cea mai adecvată de a-şi îndeplini mandatul şi dacă politica actuală a Preşedinţiei lasă loc unei continuări normale pentru un viitor preşedinte, aşa încît peste patru sau opt ani să nu fie un nou început. (A.M.)

Cristian PREDA
asistent la Facultatea de Ştiinţe Politice

Emil şi Iliescu

Acum un an, în momentul în care actualul preşedinte se afla în Piaţa Universităţii pentru a-şi savura victoria în alegeri, mulţimea l-a strigat, aşa cum o mai făcuse deja, pe numele mic: Emil. Un critic literar, care încerca să explice fenomenul, scria atunci că massele au ales această soluţie pur şi simplu fiindcă numele Constantinescu ar fi prea lung! Să fim serioşi: vocalizele populare, îndelung exersate în perioada comunistă pe refrene de felul „Ceauşescu şi poporul!" ar fi găsit, la nevoie, resurse pentru a ritma convenabil şi numele lung al actualului preşedinte. Acest lucru nu s-a petrecut totuşi fiindcă al doilea preşedinte postdecembrist a vrut şi a reuşit – în parte încă în campania din 1992 – să personalizeze relaţia sa cu electoratul. Nimeni nu îşi poate, în schimb, închipui o adunare populară în care fostul preşedinte să fie strigat Ion (deşi acest nume e cu certamente mai scurt decît Iliescu), tocmai pentru că, deşi se autoproclama „dintre noi, pentru noi", Iliescu s-a ferit totuşi de personalizarea raportului său cu electorii. Cei care îl venerau îi spuneau, la urma urmei, la fel ca şi cei care îl urau: Iliescu.

Cum se explică soluţia Constantinescu? Să fie vorba doar de succesul unei derive populiste, ştiut fiind faptul că în populismele de tip sud-american s-a vehiculat adesea imaginea unui contact direct, personal, între şeful charismatic şi electori? Nu credem în această ipoteză, anul de guvernare care tocmai s-a încheiat dovedind chiar contrariul: preşedintele nu s-a amestecat (nici la propriu, nici la figurat) cu massele, asociindu-şi, în schimb, imaginea unui personaj care cooperează direct cu marii lideri ai Europei şi Americii. Nimeni nu-i mai spune acum Emil: pînă şi colaboratorii foarte apropiaţi îl numesc „Preşedintele"! Să-şi fi pierdut Constantinescu prenumele, numai pentru că în anul care s-a scurs erau mai interesante întîlnirile cu Chirac, Kohl şi Clinton, decît cele cu simplii cetăţeni? E posibil.

Cred însă că la mijloc se mai află ceva, un element care asigură continuitatea comportamentului său dinainte şi de după alegeri. Pe scurt, se poate spune că preşedintele în funcţie a reuşit să recupereze, să utilizeze în propriul beneficiu, tipul de capital simbolic care a fost constituit în jurul figurii lui Mihai I (monarhii au, în public, doar prenume!). E cea mai fină mişcare tactică petrecută din '89 încoace pe scena noastră politică. Să ne reamintim că, în 1992, nimeni nu a acceptat soluţia transformării unui monarh în preşedinte. Patru ani mai tîrziu, s-a găsit – iată! – o majoritate care să aleagă un preşedinte cu nume şi, de ce nu?, cu chip de monarh (aici, trimiterile şchioape la Cuza şi-au jucat totuşi rolul). Pe de altă parte, era firesc ca, odată instalat, Preşedintele să se afişeze ca monarh, în sensul prim al termenului: pentru toată lumea, el e cel care exercită autoritatea, el e cel care orientează evenimentele. În această perspectivă, pînă şi alegerea lui Victor Ciorbea capătă un sens: un premier indecis nu poate decît folosi unei cariere dominate de aspiraţii monarhizante.

Preşedintele participă, de altfel, la un joc politic în care partide slabe urmează un algoritm guvernamental tare. Mediocritatea guvernului propriu-zis e o consecinţă directă a acestei nefericite combinaţii. Caracterul acţiunii preşedintelui e judecat – în mod automat – plecînd de la aceste repere. Riscurile ce decurg de aici se întrevăd deja: primul e cel al diminuării rolului Parlamentului (ce poate deveni o simplă anexă a guvernului); cel de-al doilea e riscul transferării responsabilităţii pe umerii singurului personaj care (pare a) deţine autoritate. Unei asemenea situaţii nu i se poate răspunde decît în două feluri: fie reformezi sistemul de partide pentru a putea face loc unei dezbateri parlamentare veritabile (şi, în consecinţă, unui control al legislativului asupra executivului), fie mizezi pe un asemenea sistem, pentru a transforma pînă la capăt republica într-o monarhie imperfectă. Prima variantă cere curaj şi încredere în instituţii. Cea de-a doua nu solicită decît răbdare şi optimism în privinţa oamenilor. Nu e uşor să alegi.

Dar pentru ca diferenţa dintre cei doi preşedinţi să nu fie situată exclusiv în orizontul pasiunilor cu care massele strigă Iliescu, respectiv Emil, doar prima variantă merită luată în seamă.

© R. Petrescu

Horaţiu PEPINE
jurnalist

Despre Preşedinte

Preşedintele apare tot mai rar în public. Şi cînd o face se rezumă la gesturile ceremoniale, pe care le execută cu oarecare voluptate. Îi place domnului Constantinescu ţinuta solemnă, milităroasă sau academică, caligrafia gestului ritual, care dezvăluie o fire pătrunsă de sentimentul misiunii sale. Domnul Constantinescu se ia foarte în serios chiar şi atunci cînd face trecerea în revistă a gărzii de onoare. Ca un veritabil general de brigadă, preşedintele defilează solemn şi salută trupa cu formulele sacadate ale comenzilor militare. Dacă-mi îngăduiţi comparaţia, un preşedinte ca Vaclav Havel, de pildă, oferă impresia că se plasează cumva alături de propria sa putere, de care se disociază discret, relativizînd-o, în timp ce preşedintele Constantinescu pare că i se subordonează devenindu-i slujitor, sau oficiant. Nu aş vrea să se înţeleagă că aş face vreo judecată de valoare (criteriile mele sînt destul de nesigure), pur şi simplu încerc să descriu o diferenţă care mi se pare semnificativă. Şi cînd spun aceste lucruri mă sprijin pe cîteva impresii, dintre care una foarte importantă mi-a fost prilejuită de următorul episod: într-un moment de altfel destins, preşedintele le-a vorbit ziariştilor care îl însoţeau într-o vizită oficială despre ceea ce a numit scopul principal sau misiunea mandatului său. Era vorba despre proiectul unei conducte care să aducă petrolul pompat în Caucaz la Constanţa şi apoi prin România către Occident, oferind astfel ţării noastre un rol strategic de primă mînă şi o şansă economică nesperată. *Acesta este proiectul mandatului meu*, a spus preşedintele într-un registru dintr-o dată mai grav, adăugînd că astfel România ar putea fi salvată. Iată un lucru pe care noi nu îl ştiam în campania electorală (poate nici el nu îl ştia) şi care m-a surprins nu doar prin caracterul său puţin evanescent, dar mai ales prin sentimentul care mi s-a părut că îl animă. Am avut senzaţia că preşedintele gîndeşte altfel decît *civilii* din vestul Europei şi că, în ciuda tuturor diferenţelor, este mai aproape, în patetismul său secret, de mesianismul unui Dudaev, decît de proiectul de construcţie europeană al unui Helmut Kohl.

În orice caz, pare evident că Emil Constantinescu este hotărît să joace un rol important şi că nu se mulţumeşte să asiste ca un arbitru discret şi împăciuitor la înfruntarea dură de pe terenul de joc. El pare decis să dea deplină consistenţă prerogativelor sale constituţionale şi, în plus, să folosească la maximum şi restul de influenţă pe care o deţine. Aşa cum bine observa un comentator lucid al politicii româneşti, deciziile politice importante se iau la Palatul Cotroceni. Constantinescu pare că îşi construieşte o putere tot mai solidă, dar mai ales pe seama neputinţei celorlalţi de a lua hotărîri. Chiar fără voia sa, Constantinescu a trebuit să ia decizii rapide şi grave, care nu ţineau *stricto sensu* de atribuţiile sale, dar care aveau menirea să salveze autoritatea statului. Tot el a trebuit să tranşeze în situaţii delicate precum cea a grevei revoluţionarilor şi mai ales să arbitreze energic în certurile din sînul coaliţiei. Remanierea guvernamentală cu care sîntem ameninţaţi de cîtva timp a fost, de asemenea, decisă în principiu tot la Cotroceni. Faptul, pe care îl remarcam la început, de a se adresa tot mai puţin publicului şi de a se exprima tot mai laconic este intim legat de creşterea puterii sale. Dar, situaţia aceasta e cu două tăişuri. E posibil de aceea să vină un moment în care preşedintele Constantinescu să fie criticat sever pentru că va fi dobîndit o putere disproporţionată faţă de rolul său constituţional. Văd iarăşi cum lumea se va împărţi în două tabere. Dar, ca să fim corecţi trebuie să observăm că, dacă se va întîmpla acest lucru, răspunzătoare este în mare măsură incapacitatea societăţii româneşti de a lua hotărîri prin deliberare. Atunci cînd Parlamentul e în comă, cînd Guvernul e un parlament improvizat şi cînd dialogurile absurde regizate de Marius Tucă ţin loc de dezbatere publică, un gest autoritar trece drept providenţă.

Sabina FATI
jurnalist

Exerciţii de diferenţă

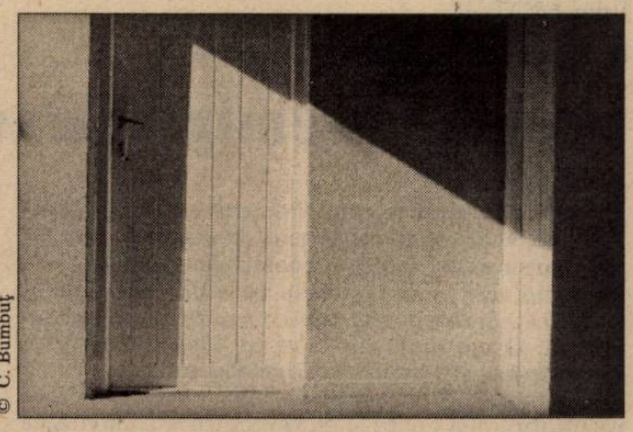
© C. Bumbuţ

În toate structurile politice, chiar şi în cele mai timpurii, se poate descoperi o regie personală a stăpînului, a principelui, a conducătorului. Politicienii sînt, însă, astăzi mai preocupaţi ca oricînd să pună în scenă roluri pe care le joacă uneori cu talent, alteori fals, rareori cu naturaleţe. Mass-media le pune la îndemînă un întreg arsenal de tehnici prin care ei îşi pot folosi meşteşugul pentru a demonstra şi a convinge că fără planurile şi acţiunile lor treburile ţării nu pot merge bine. Politica e făcută, pe de o parte, prin fabricarea unei anumite imagini – scria Hannah Arendt – şi, pe de altă parte, prin arta de a face ca această imagine să fie credibilă.

Echilibrul instabil al preşedintelui

Emil Constantinescu şi-a construit cu perseverenţă imaginea preşedintelui care are de îndeplinit o misiune istorică. În fapt, el chiar şi-a asumat sarcina de a scăpa ţara de vechii comunişti, de sărăcie, de corupţie, de a face din România o democraţie europeană. Dar preşedintele vorbeşte cu prea multă rîvnă despre transformările girate de persoana sa şi despre prestigiul pe care l-a căpătat ţara de la alegerile din noiembrie încoace. Imaginea de conducător charismatic, sugerată iniţial prin suprapunerea cu cea a lui Cuza şi alimentată, apoi, printr-o serie de metafore profetice, nu se potriveşte prea bine cu preşedintele care, ani la rînd, ne-a arătat că trăieşte ca un om obişnuit, modest, liniştit, cumpătat. Constantinescu a învăţat, însă, că oamenii nu-şi doresc un preşedinte care să semene cu ei, care să fie campionul normalităţii, maestrul convenţionalului, virtuozul conformismului. Aşa că, mai întîi l-a inventat pe călugărul Vasile – fiindcă, scrie Biblia, „fără viziuni, poporul piere“. Or, după 50 de ani în care ateii au vrut să făurească omul nou, Constantinescu proiectează o altfel de perspectivă – ce-i drept, cu partea ei de mit şi vis, iar el devine un preşedinte vizionar care sparge monotonia tehnicienilor şi a politicienilor standard, arătîndu-le oamenilor o faţă mai puţin abstractă, mai umană. Într-o perioadă plină de angoase, în care nesiguranţa zilei de mîine este principala preocupare a celor mulţi, preşedintele încearcă să răspîndească certitudine, iar funcţia lui profetică poate fi astfel justificată, chiar dacă tuşele sînt uneori prea îngroşate: „Dumnezeu mi-a dat o mare ocazie de a fi primul conducător al poporului român care să ajungă la Muntele Athos, unde voievozii noştri, secole de-a rîndul, au ridicat şi construit mănăstiri pentru a afirma, într-un loc ales de Dumnezeu, puterea credinţei neamului românesc şi capacitatea lui de a construi“. Constantinescu a transformat autoritatea de rutină remitizînd puterea, el caută să convingă că „nimic nu se face fără oameni mari“ şi crede în cuvintele lui De Gaulle că „armatelor şi popoarelor care au în frunte bravi conducători, restul le vine de la sine“.

După ce l-a inventat pe călugărul Vasile, preşedintele a reinventat conceptul de post-tranziţie. Constantinescu este de părere că tranziţia înseamnă „desfacerea dureroasă şi adesea prea lentă a legăturilor cu totalitarismul“, iar post-tranziţia este „o fază istorică nouă“ în care se găsesc toate ţările Europei Centrale şi de Est: „post-tranziţia înseamnă că voinţa noastră politică nu mai este prizoniera trecutului şi că se poate consacra în întregime viitorului. Post-tranziţia este momentul în care noi, cetăţenii democraţiilor noi şi restaurate, avem posibilitatea de a scrie istoria viitorului“. Este adevărat că tranziţia presupune şi eliminarea rămăşiţelor vechiului regim; în plus, procesul de tranziţie consta în restaurarea proprietăţii private şi dezvoltarea mecanismelor pieţei astfel încît întreprinderile administrate de stat să fie privatizate. Cît priveşte post-tranziţia, aceasta marchează ascensiunea unui sistem de creare a avuţiei şi era *glitz*-ului. Procesul de privatizare avansează, însă, în România, lent şi derutant, dar este meritul preşedintelui că reuşeşte să-i convingă pe oameni (sondajele de opinie demonstrează popularitatea de care se bucură) că el vede mereu mai departe, clar şi just.

Se spune că sînt puţini acei lideri care, de-a lungul istoriei, au schimbat în mod fundamental orientarea ţării lor. Emil Constantinescu este unul dintre ei. El a pus capăt, cel puţin pe moment, mişcării socialiste din România, şi a făcut posibilă trecerea (chiar dacă înceată) la economia de tip capitalist. Cu toate acestea, preşedintele are încă obsesia ieşirii din obişnuit, a diferenţierii de *common people*, cultivînd distanţarea de ceea ce este banal şi cotidian, conducînd de departe, superior şi mîndru. Această detaşare are avantajele ei: pe de o parte, i-a dat posibilitatea lui Constantinescu să rămînă deasupra luptelor politice şi să intervină doar în momentele de criză; pe de altă parte, îndepărtarea de electorat nu exclude, în timp, o apropiere condescendentă, care nu va părea cîtuşi de puţin supărătoare – fiindcă, aşa cum spune Freud, „majoritatea fiinţelor omeneşti simt nevoia imperioasă a unei autorităţi pe care să o admire, în faţa căreia să se închine şi de care să fie dominaţi“.

Exerciţii de repetiţie

Nu poate fi făcută nici o comparaţie între fostul şi actualul preşedinte. Iliescu ar fi vrut dacă nu un comunism cu faţă umană, cel puţin o democraţie de tip original, el nu s-a împăcat niciodată cu gîndul că viitorul socialismului a devenit capitalismul, iar revoluţiei proletare îi urmează economia de piaţă şi nu a putut renunţa cu uşurinţă la ideile pe care Revoluţia din Octombrie crezuse că le-a distrus şi înlocuit: proprietate privată, drepturile omului, separarea puterilor în stat. Arta de a se furişa printre cuvinte în discursuri neacoperitoare a fost înlocuită de Constantinescu printr-o sinceritate debordantă, recunoscînd, de pildă, că România a încălcat embargoul impus de ONU Iugoslaviei şi prin dialogul direct. Emil Constantinescu a surprins adesea cancelariile occidentale prin felul său extrem de direct, uneori nediplomatic, de a spune lucrurilor pe nume. Europa nu are nevoie de un nou plan Marshall, a declarat el, astă vară, în capitala Olandei: „discuţia după şapte ani despre un nou plan Marshall e o simplă speculaţie. În 1990, după căderea lui Ceauşescu, lucrurile stăteau altfel. Nimeni nu s-a gîndit atunci la un plan Marshall. Poate că Vestul nu era pregătit pentru asta, poate a preferat ca schimbările să se producă mai lent şi nu dintr-o dată“. Astfel, Constantinescu îşi exersează şi el originalitatea, dar într-un fel cu totul diferit de cum o făcea predecesorul său Iliescu: „procesul de lărgire a NATO nu s-a făcut şi nu se va face de la Vest spre Est, ci de la Est spre Vest“, spunea în iunie, la Praga, preşedintele Constantinescu, încercînd să-i convingă pe omologii săi occidentali că „ar fi extrem de neliniştitor dacă, printr-un fel de chirurgie politică şi strategică, Europa Centrală ar fi secţionată în state pregătite şi state nepregătite pentru NATO“ întrucît „vechea frontieră ar fi pur şi simplu înlocuită cu una nouă, mai puţin militarizată, dar tot atît de concretă ca (...) zidul Berlinului“. Cu două săptămîni înainte de summit-ul NATO de la Madrid, Constantinescu argumenta necesitatea primirii României în Alianţă de pe poziţii morale, învinovăţind Occidentul de viitorul eşec al Bucureştiului: „a te mulţumi să întredeschizi o uşă dincolo de cortina pe care istoria a smuls-o înseamnă, în cele din urmă, să încerci să refaci această cortină fie şi în parte (...). A complica geografiile, a institui alte bariere, valuri şi porţi întredeschise constituie, fără îndoială, un risc greu de asumat“. Preşedintele încearcă să forţeze lucrurile în al doisprezecelea ceas, ştie că zarurile au fost aruncate şi partida pierdută, dar joacă mai departe, însă de pe poziţia învinsului care se încăpăţînează să demonstreze că nu doar el are ceva de pierdut.

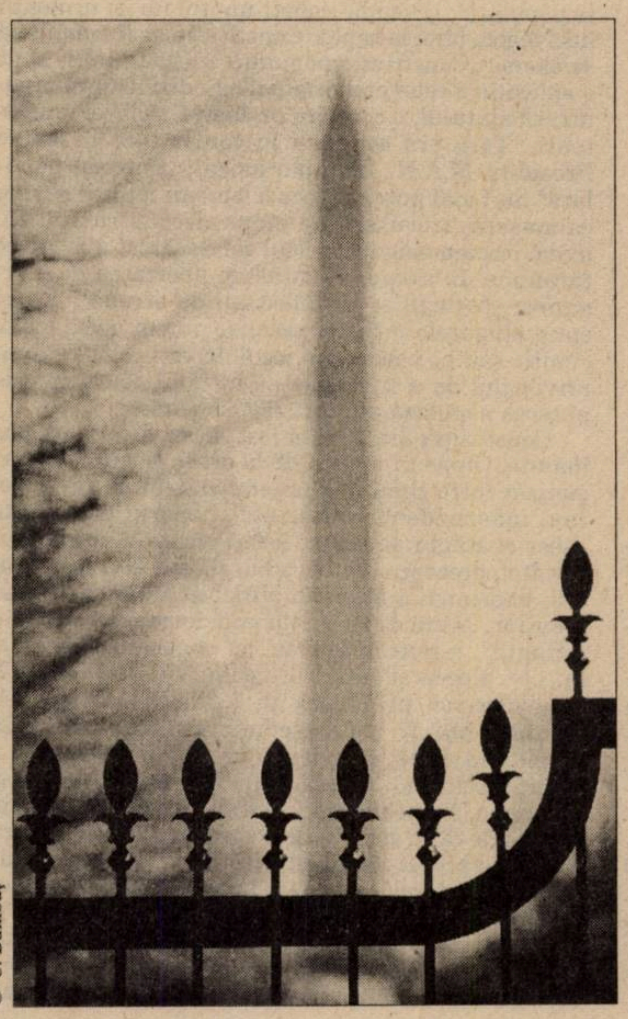
© C. Bumbuţ

Exerciţii de maleabilitate

În politică nu poţi acţiona fără a simula, credea De Gaulle, şi asta pentru că oamenilor de stat „le convine mai puţin să fie necesari decît să fie plăcuţi. De aceea omul politic face uz de întreaga sa artă pentru a seduce, a disimula, neafirmînd decît ceea ce este oportun“. Constantinescu a învăţat repede acest artificiu, reuşind cu ajutorul lui să menţină un anumit echilibru între ceea ce făceau politicienii majorităţii şi ceea ce doreau oamenii. Folosind metoda decupajului sau pe cea a modificării, preşedintele reuşeşte adesea să împace şi capra şi varza. În toiul luptei pentru modificarea Legii fondului funciar, cînd PNŢCD se zbătea să obţină acordul PD pentru restituirea pînă la 50 de hectare foştilor proprietari, preşedintele Constantinescu declara, mai degrabă de dragul popularităţii, decît din convingere, că 10 hectare sînt suficiente întrucît acest nivel „nu duce la spectrul unor moşieri“ (se ştie că în final varianta ţărăniştilor a avut cîştig de cauză chiar şi în faţa PD-ului). Preşedintele a înţeles, însă, de la bun început, că va trebui să menţină balanţa între partidele aflate la putere. Coabitarea guvernamentală între formaţiuni cu proiecte diferite demonstrează absenţa de alternativă reală în cadrul sistemului politic, iar insatisfacţia cetăţenilor se poate alimenta cu uşurinţă din spectacolul certurilor din coaliţie. Constantinescu s-a străduit să atenueze contradicţiile apărute în arcul guvernamental prin orice mijloace, uneori într-un fel greu de explicat, astfel mai toate conflictele apărute între PNŢCD şi PD au fost rezolvate la Cotroceni în favoarea partidului lui Petre Roman. După demiterea lui Valerian Stan din funcţia de şef al Departamentului Corpului de Control al guvernului, pentru îndrăzneala de a face publice numele miniştrilor PD care ar fi obţinut case prin mijloace ilegale, preşedintele spune cu seninătate că marea corupţie contează şi că „nu asta era problema, cîteva case şi acelea cu chirie, problema era ce s-a întîmplat în ultimii patru ani de guvernare“. Constantinescu vrea să facă pace între principalele partide aflate la putere, de aceea trece cu vederea abuzurile mai vechi de patru ani ale echipei Roman, şi se concentrează, stimulat de vizita făcută în China, pe corupţia de mare anvergură, arătînd că „păstrarea tuturor caracterelor democratice îngreunează lupta împotriva corupţiei“.

Aflat într-un labirint în mişcare, cu instrumente de control nesincronizate, adaptabil la condiţiile de stress, Constantinescu pozează în eroul herculean şi în liderul democrat fără prejudecăţi: „Eu sînt preşedintele, care mă declar, fără nici un risc, primul produs chinezesc pe piaţa românească: muncesc 17 ore pe zi, mă culc la trei noaptea şi am un concediu de şapte zile pe an“. Mai rămîne, precum Alice, să păşească de partea cealaltă a oglinzii pentru a descoperi şi o altă faţă a realităţii.

Iulia MOTOC
lector la Facultatea de Ştiinţe Politice

Regimul semiprezidenţial: supremaţie şi ideologie constituţională

Titlul unui prim capitol despre regimul constituţional românesc actual ar putea fi „Constituţia oximoronică". Constituţia este sacră şi imuabilă, dar în acelaşi timp violabilă. Orice neînsemnată referire la amendarea sau revizuirea ei terifiază. Orice încălcare a ei ne lasă indiferenţi. Constituţia este a poporului, cetăţeanul este primul ei destinatar şi interpret. Juriştii o prezintă ca pe rezultatul unei gnoze şi îşi revendică exclusivitatea interpretării ei. În fine, legitimitatea Constituţiei din 1991 este şi cea a refuzului unui regim dictatorial personal. Actul „despărţirii de comunism" instituie însă un regim personalizat, rezultat antinomic şi al intenţiilor de a pune capăt unei culturi civice parohialo-dependente, cunoscută glosă pe marginea culturii civice româneşti.

Poate de aceea, Preşedintele român este reţinut în a-şi descrie propriile puteri. El este cel care beneficiază de extinsele puteri conferite de articolul 80, care este articolul 5 din Constituţia franceză cu paragrafele inversate şi un cuvînt schimbat. Paragrafele au fost inversate pentru că celor care s-au numit constituanţii români din 1991 li s-a părut mai importantă garantarea independenţei şi integrităţii teritoriale decît respectarea Constituţiei, buna funcţionare a autorităţilor publice şi medierea între puterile statului şi stat şi societate. Preşedintele interpretează cu supremă competenţă, spun juriştii francezi, acest articol general şi vag, care exprimă în mod esenţial spiritul Constituţiei. Ansamblul puterilor constituţionale ale Preşedintelui şi alegerea sa prin vot direct aşează regimul politic al Constituţiei din 1991 în galeria regimurilor semi-prezidenţiale, alături de sistemele politice din Franţa, Portugalia, Austria, Finlanda, Islanda, Irlanda, Polonia.

Nimic mai înşelător decît prefixul „semi". Diferenţa specifică fundamentală ce-l desparte de regimul prezidenţial este existenţa unui prim-ministru răspunzător faţă de Parlament. Regimul prezidenţial american în care Preşedintele suportă în permanenţă contraputerea Congresului îşi păstrează coerenţa şi echilibrul cu sine. Regimul semiprezidenţial îşi dezvăluie fragilitatea prin variaţiile majorităţii parlamentare. Mai puţin în text, Preşedintele unui regim semiprezidenţial poate fi mai puternic în practica politică, în ipoteza în care majoritatea prezidenţială corespunde cu majoritatea parlamentară. Regimurile semiprezidenţiale comportă în general importante diferenţe între textul Constituţiei şi practica politică.

Atingem aici una din problemele ontologice ale dreptului, cea a raportului între fapt şi norma juridică, între legalitate şi legitimitate, chestiune exilată artificial de normativismul kelsenian, astăzi cvasi-generalizat. Dacă putem înţelege funcţionarea unui regim politic exclusiv prin prisma dreptului, cum putem explica faptul că acelaşi text constituţional, cel francez, permite două tipuri de regimuri diferite în funcţie de variabilele politice? În condiţiile divergenţei între majoritatea prezidenţială şi cea parlamentară, ipoteza coabitării, regimul francez este considerat parlamentar. Puterea Preşedintelui nu este cea a normei juridice, ci a raportului dintre forţele politice.

Supremaţia dreptului se şterge pentru a face loc ideologiei constituţionale. La începuturile acesteia jurişti ca Jean du Tillet şi Michel de L'Hôpital reînvie, uneori cu semnificaţii total diferite, precepte ale dreptului privat roman pentru a conferi o natură juridică monarhiei. „Mortuus aperit oculus viventis" devine „Le roi ne meurt jamais". Acestea sînt începuturile dreptului public, în care faptul politic arbitrar îşi caută cu o extremă vizibilitate discursul juridic justificator. Ceea ce dispare este tocmai această vizibilitate. Ceea ce continuă este un proces sinuos în care ideologia constituţională însăşi se juridizează găsindu-şi numele de interpretare. Un text constituţional poate fi aplicat în moduri divergente, în funcţie de interesele guvernanţilor, intermediat de un proces de interpretare, construit de jurişti în complicate eşafodaje. Domnia liberală a legii este cu deosebire fragilă în cazul regimurilor semiprezidenţiale. Lipsit de responsabilitate politică, în afara cazului înaltei trădări, şi de controlul constituţional care-i exclude actele, Preşedintele regimului semiprezidenţial care beneficiază de majoritatea parlamentară poate dispune de puterile unui suveran. Olivier Beaud, un important constituţionalist francez, îl numea de altfel un magistrat suveran.

Nimic mai îndepărtat de supremaţia liberală a dreptului decît descifrarea semnificaţiei unei norme prin fundamentul ei ideologic aşa cum propunea Carl Schmidt. Nimic mai aproape însă de modul în care poate fi înţeles un regim semiprezidenţial. Reinversînd raportul dintre legalitate şi legitimitate, Preşedintele este acela care, beneficiar al ideologiei constituţionale, trebuie să redefinească supremaţia legii.

© C. Bumbuţ

Radu CARP
preparator la Facultatea de Ştiinţe Politice

Analiza spectrală a trei regimuri cu sau fără Preşedinte

Spre deosebire de dictaturile de dreapta, care combat regimul constituţional în mod deschis, încercînd să-i suprapună o serie de formule mai mult sau mai puţin confirmate în practică, dictaturile de stînga se pretind a fi regimuri democratice, asumîndu-şi rolul de cea mai perfectă formă de organizare politică posibilă. Aceste dictaturi au, prin urmare, constituţii care sînt, în aparenţă, extrem de tolerante, garantează drepturi şi descriu cu lux de amănunte instituţiile de bază ale statului.

Începînd cu 1948, Republica Populară Română a fost condusă de Prezidiul Marii Adunării Naţionale condus de un Preşedinte, revocabil de către M.A.N. „oricînd": dacă el nu mai corespundea voinţei poporului, acesta avea dreptul să-l răstoarne, o instituţionalizare a revoluţiei permanente. Guvernul era responsabil în faţa Prezidiului M.A.N. în legătură cu activitatea sa, însă Constituţia din 1948 nu ne lămureşte asupra modului în care aleşii poporului îi controlau pe cei pe care îi desemnau: în R.P.R., „întreaga putere de stat emană de la popor şi aparţine poporului". Poate că cei care la începutul anului 1990 utilizau expresia „emanaţia revoluţiei" citiseră cu atenţie textul mai sus menţionat.

Constituţia din 1952 avea şi un „capitol introductiv". Aşa cum Constituţia celei de-a cincea Republici franceze din 1958 se referea la *Declaraţia drepturilor omului* din 1789, constituantul român a simţit nevoia să mai adauge ceva la textul constituţional, o prelungire propagandistică a principiilor R.P.R., printre care şi „cine nu munceşte, nu mănîncă" (art. 15); vorba lui Trahanache: „curat constituţional". Un nou principiu de drept intra impetuos în arena politică. De ce tocmai acesta? O întrebare la care nimeni nu mai vrea să răspundă. Puterea aparţine acum „oamenilor muncii de la oraşe şi sate" (deci pensionarii, invalizii etc. erau excluşi categoric din corpul politic), în aşa fel încît poporul era cel care muncea potrivit indicaţiilor partidului. De fapt, puterea nu mai era putere, ci „putere populară". (Pseudo-)constituantul nu îşi urmează însă logica pînă la capăt: Constituţia ar fi trebuit să se cheme „Constituţie populară". Păcat, am fi avut o aplicaţie a celei mai originale gîndiri asupra organizării statului, o cucerire exclusivă a clasei muncitoare. Ţara era condusă în continuare de către Prezidiul M.A.N., dar, paradoxal, „puterea populară" nu-l mai putea revoca. Oamenii muncii se mai calmaseră, trecuseră de etapa deconstructivistă, avînd oricum asigurat „rolul conducător" alături de ţărănime. Ei aveau, de altfel, şi libertatea de a organiza „cortegii şi manifestaţii de stradă". Altfel spus, singurele întîlniri permise puteau avea loc la cimitir sau pe calea spre locul de veci. Mortul avea privilegiul de a fi condus pe ultimul său drum de puterea populară din care făcuse parte.

Constituţia din 1965 a fost, în mod cert, un pas înainte. Oamenii muncii de la oraşe şi sate s-au organizat între timp într-un stat numai al lor, suveran, independent, unitar etc., poporul este acum „liber şi stăpîn pe soarta sa". Trecut-au zbuciumul revoltei, prezenţa (fizică) a burgheziei şi a chiaburimii, libertatea a ajuns în sfîrşit şi pe la casele oamenilor. Muncitorii şi ţăranii formează acum o „alianţă", o putere aparte, cu conştiinţa de sine. M.A.N. alegea şi revoca Consiliul de Stat (art. 43) care înlocuise, prin legea nr. 1 din 25 martie 1961, Prezidiul M.A.N. Un Preşedinte al R.S.R. avem însă de abia în 1974, cînd legea nr. 1 din 28 martie a modificat art. 43: M.A.N. îl putea alege şi revoca şi pe acesta. Preşedintele I era şi Preşedinte al Consiliului de Stat, care îşi desfăşura activitatea „potrivit principiului răspunderii colective". Un fel de Consiliu Federal elveţian în mizerie. Numai că dacă în Elveţia acest organ este compus din 7 membri, la noi, Consiliul de Stat era format din „preşedinte, vice-preşedinte şi membri". Oricît de mulţi membri, un colectiv mai lărgit de oameni ai muncii. Un astfel de „membru" (pentru a utiliza terminologia consacrată a lui Caragiale) a fost şi Ceauşescu. Cei din lotul C.P.Ex. sau Timişoara erau şi ei tot „membri".

Preşedintele I era ales de M.A.N. pe durata legislaturii acesteia (5 ani). Periodic, ne-am ales (indirect) Preşedintele I. Liberi şi stăpîni pe soarta noastră. Constituţia din 1965 nu se încurca prea mult cu numărul de mandate. Disputele de anul trecut, aproape imposibila alegere între două sau trei mandate, nici n-ar fi putut să apară atunci din simplul motiv că nu există o limită temporală a Preşedintelui I. Eternitatea s-a născut la sat. Mandatul prezidenţial pur, fără determinări, s-a născut la Scorniceşti. În rest, banalităţi: Preşedintele I conducea Consiliul Apărării al R.S.R. (un C.S.A.T. embrionar), acorda graţierea, gradele de general, mareşal şi amiral (vezi art. 94/lit. *a* al Constituţiei din 1991), îl numea pe procurorul general (am fi simplificat mult cearta Stoica-Cochinescu dacă am fi păstrat atribuţia), încheia tratate internaţionale. În mare parte, făcea cam acelaşi lucru ca urmaşii săi, Preşedinţii II şi III. Să nu fim maliţioşi. Înainte, Preşedintele I răspundea în faţa M.A.N. pentru „întreaga sa activitate"; astăzi, el poate fi „suspendat din funcţie" de către cele două Camere ale Parlamentului, dacă încalcă prevederile Constituţiei. Etica şi echitatea socialistă nu-l ierta nici măcar pe Preşedintele I. De altfel, el jura, cu ocazia alegerii, să le respecte cu sfinţenie. „Dările de seamă" către M.A.N. ale Preşedintelui I au devenit „mesajele" către Parlament ale Preşedinţilor II şi III.

Preşedintele I a dispărut de pe scena istoriei. Preşedintele II a intrat în opoziţie. Preşedintele III ne va prezenta în curînd raportul său la un an de la investitură. Cît despre Preşedintele IV, numai de bine. 23 de ani, vîrsta matură a unui Preşedinte la modul absolut.

Nae BĂDULESCU
jurnalist

Democraţii autoritare?

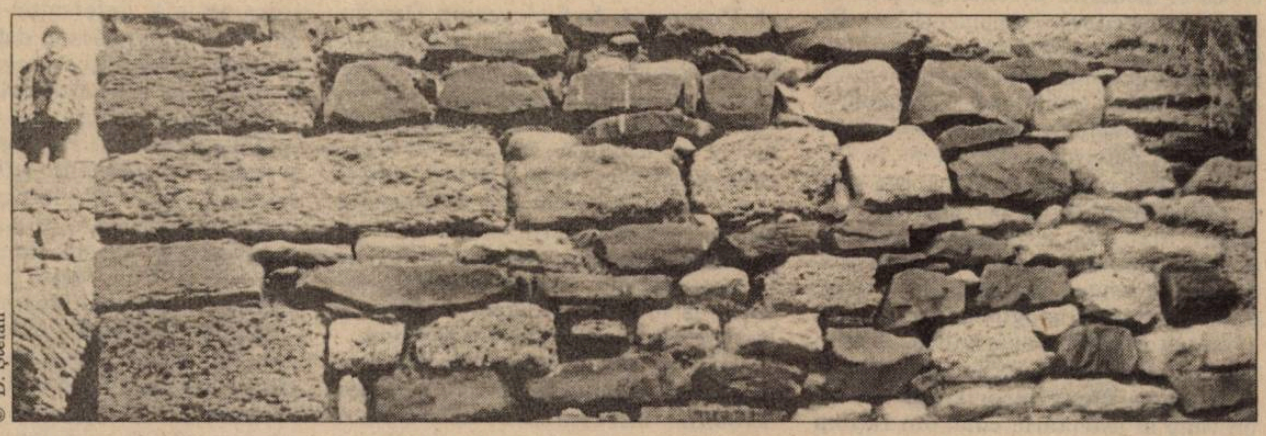
© D. Ştefan

Ce rămîne, în practică, din principiul separaţiei puterilor în stat, unul dintre fundamentele democraţiilor actuale? Nu mai mult decît ideea menţinerii unui echilibru între aceste puteri, în scopul evitării posibilelor alunecări spre regimuri autoritare sau totalitare. Un echilibru mai mult sau mai puţin stabil, în funcţie de sistemul politic democratic în cauză. Analiza oricăruia dintre aceste sisteme nu poate face abstracţie de responsabilităţile şi prerogativele care revin, prin constituţie, şefului statului respectiv. Şi dacă în privinţa monarhiilor constituţionale atribuţiile suveranului pot fi definite prin formula, oarecum simplistă şi simplificatoare „regele domneşte, dar nu guvernează", în cazul democraţiilor republicane din zilele noastre lucrurile sînt ceva mai complicate. Din SUA pînă în America Latină, din Europa de Vest pînă în cea de Est, sistemele politice democratice republicane reălizează un adevărat mozaic. Fiecare dintre ele cu particularităţile, tarele şi avantajele sale. Unde se încadrează, în ansamblul acestui mozaic, România postdecembristă? Nu voi încerca să dau un răspuns tranşant acestei chestiuni, în parte şi din cauza ambiguităţii prin care se remarcă Constituţia adoptată în 1991 în ceea ce priveşte rolul preşedintelui ţării. Astfel, conform articolului 80 din legea fundamentală a României, „şeful statului veghează la respectarea Constituţiei şi la buna funcţionare a autorităţilor publice". O formulare care dă posibilitatea oricăror interpretări, deoarece atît Parlamentul, cît şi Justiţia sînt definite, de către aceeaşi Constituţie, drept „autorităţi". Să ne reamintim de intervenţia de la Satu Mare a fostului preşedinte Ion Iliescu cu privire la retrocedarea caselor naţionalizate. O adevărată supervizare a celei de a treia puteri din stat, care a dovedit, în epoca respectivă, cît de puţin se ţine seama în România de principiul separaţiei puterilor şi cît de puternică poate fi, în ciuda prerogativelor, relativ limitate, instituţia prezidenţială.

De ce s-a ajuns, însă, aici? Mulţi ar fi tentaţi să compare sistemul politic din România de după 1989 cu cel al Republicii a V-a Franceze. În Franţa, este foarte adevărat, s-a petrecut, după cum arăta Jean François Revel, reconstituirea unei pieţe politice de tip monarhic, reîntrupată în democraţia gaullistă, un prezidenţialism aproape absolut, spre deosebire de cel limitat al Washington-ului. Prezidenţialismul francez – care are, de altfel, numeroşi epigoni (România nu face excepţie) se apropie foarte mult de sistemele democratice latino-americane. Cu un amendament, însă. Un preşedinte sud-american nu dispune de o Constituţie care să-i permită să dizolve Parlamentul, aşa cum poate face preşedintele Franţei. (Şi cum are posibilitatea să o facă şi preşedintele României, chiar dacă îngrădit de articolul 89 din Constituţie, respectiv în cazul în care Parlamentul nu a acordat votul de învestitură guvernului în termen de 60 de zile de la prima solicitare.)

Cauzele care au dus, atît în România, cît şi în Franţa celei a V-a Republici, la un sistem pe care unii politologi nu se sfiesc să-l caracterizeze drept o „democraţie plebiscitară, în cuprinsul căreia puterile constituţionale de control ale executivului se atrofiază", sînt, însă, de natură total diferită.

Trecînd peste explicaţia pseudo-psihanalitică a complexului de regicid al francezilor, sistemul Republicii a V-a îşi are rădăcinile în cel de al II-lea război mondial, trunchiul dezvoltîndu-i-se o dată cu criza algeriană. François Furet afirma că, în 1944, „opinia publică franceză este gaullistă, după ce în 1940 fusese pentru Vichy: semn că *a urmat* războiul, mai mult decît l-a cîştigat". De Gaulle a dat francezilor posibilitatea de a nu se mai gîndi la prăbuşirea din '40, dar nu şi pe aceea de a o uita. „Franţa, spune tot Furet, iese din război ca o naţiune rănită, condusă de vindecătorul său". Dar mai există în acea Franţă de după război şi Partidul Comunist. Talentul manipulării şi simţul organizatoric, apanaje indiscutabile ale repertoriului bolşevic fac din PCF al acelor ani o forţă care ameninţă autorităţile numite de generalul De Gaulle. Demisia sa din noiembrie 1946, pe motiv că, prin noua Constituţie a Republicii a IV-a, parlamentul şi-a subordonat guvernul, nu a fost de natură să-l facă uitat pe „vindecătorul" naţiunii. Doisprezece ani mai tîrziu, războiul din Algeria avea să demonstreze acest fapt. Republica a V-a este, în ultimă instanţă, opera generalului De Gaulle, cel care a dorit – în parte datorită crizei algeriene, în parte datorită formaţiei sale militare, dar şi din cauza dorinţei de a reda Franţei prestigiul din trecut – o preşedinţie puternică.

Nimic asemănător în ceea ce-i priveşte pe autorii Constituţiei României din 1991. Referitor la instituţia prezidenţială, pare că singura motivaţie a acestora a fost să conserve în mîinile activiştilor din linia a doua a PCR cît mai multă putere, în speranţa că democraţia nu va evolua pe meleagurile româneşti sau, în cel mai rău caz, va rămîne la stadiul de „democraţie originală".

Un vechi proverb spune că „cine sapă groapa altuia cade singur în ea". Rezultatul alegerilor din noiembrie 1996 i-au aruncat pe cei care au moşit Constituţia din 1991 în propria capcană. Din păcate pentru democraţia din România, Constituţia a rămas în vigoare şi după aceste alegeri, iar noua putere nu pare a avea intenţia să o schimbe. Din păcate, pentru că printre nenumăratele tare ale legii fundamentale a ţării se numără şi posibilitatea oferită şefului statului român de a acţiona fără să aibă nevoie de concursul şefului guvernului, nemaivorbind de faptul că Preşedintele României, în calitate de conducător al Consiliului Suprem de Apărare a Ţării, are la îndemînă un organism, excesiv de politizat, a cărui activitate scapă oricărui control din partea societăţii civile, pe motiv că rolul său este acela de a coordona instituţiile abilitate în a asigura securitatea naţională. Secret total, deci.

Considerînd că ţările foste comuniste din Europa de Est – nu mă refer aici la statele grupului Vişegrad – pot fi, într-o anumită măsură, asimilate lumii a treia, nu trebuie uitat că, de cele mai multe ori, Occidentul a exportat în această lume nu democraţia parlamentară, ci centralismul autoritar de stat. L-a exportat, însă, pentru că politicienii din aceste state au dorit să îl importe. În definitv, nici un negustor nu te poate obliga să-i cumperi marfa. Flagelul de care am amintit – pentru că este vorba de un adevărat flagel – a fost minuţios analizat încă de Tocqueville. Centralizarea administrativă generează hipertrofierea birocraţiei care, printr-un soi de feed-back negativ, duce la clientelism şi nepotism. Un singur exemplu: Lopez Portillo, preşedintele Mexicului între 1976 şi 1982 şi-a numit sora directoare a Televiziunii publice, fiul – ministru al Bugetului, amanta – ministru al Turismului, soţia – şefă a Fondului de Dezvoltare Culturală, în timp ce una dintre verişoarele sale primare „s-a ales" cu conducerea Ministerului Sănătăţii.

Fără a ajunge la asemenea „performanţe", România postdecembristă a cunoscut din plin acest fenomen. Sinecurile nu au lipsit – şi nu lipsesc nici acum – la Cotroceni, la Palatul Victoria sau în Parlament. Sinecuri acordate prietenilor şi clienţilor politici, indiferent de competenţa acestora, chiar dacă este vorba de posturi ministeriale. Şi, fără a acuza actuala putere, cu atît mai mult cu cît regimul lui Ion Iliescu a fost un adevărat campion în acest sens, nu trebuie uitat faptul că acordarea amintitelor sinecuri este însoţită, (într-un sistem politic de tipul celui românesc – lucrurile stau, oarecum, la fel şi pe malurile Senei, ale lui Rio de la Plata, ba chiar şi ale Tibrului, dar nu pe cele ale Tamisei sau Potomacului) de completa eliminare a adversarului politic. Acesta este înlăturat din toate poziţiile de putere, inclusiv din mijloacele de informare unde statul deţine controlul. Este, aşa cum observa Revel, „substitutul cel mai moderat al pedepsei cu moartea, al întemniţării şi hărţuirii opozanţilor".

În această privinţă, este de ajuns să amintim reformularea de către Lenin a celebrei fraze a lui Clausewitz, „războiul este continuarea politicii prin alte mijloace". După Alain Besançon, pentru Lenin „politica este continuarea războiului cu alte mijloace". Un război care vizează exterminarea duşmanului. A învinge, observa politologul francez, însemna pentru Lenin şi bolşevicii săi „a nimici, a împiedica pentru totdeauna ca adversarul să-şi recapete puterea".

Chiar dacă cu mănuşi de catifea, în democraţiile mai puţin pluraliste, dintre care România face parte, principiul strangulării adversarului politic este aplicat cu multă frenezie. Şi, întîmplător sau nu, sistemele democratice de acest tip se caracterizează, în genere, prin existenţa unor instituţii prezidenţiale omnipotente, *de jure* sau/şi *de facto*.

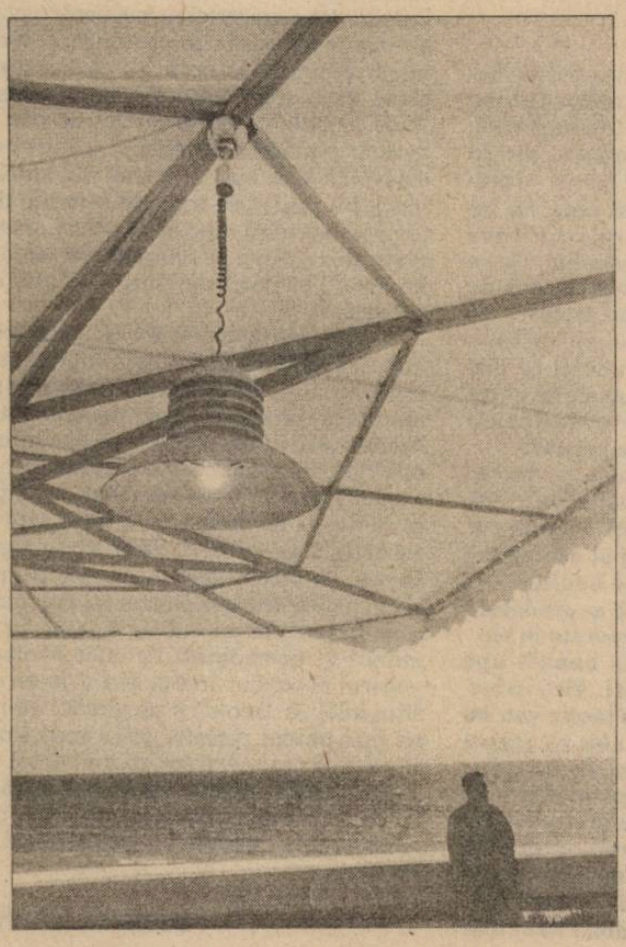
© C. Bumbuţ

© S. Ghenţe

Z. ORNEA

Degradarea vieţii literare

Ştiu bine, ca istoric literar, că evoluţia literaturii noastre (dar numai a noastră?) parcurge cicluri periodice, cînd crescătoare, cînd în cădere liberă, adică stagnante. Referindu-ne la epoca ei modernă şi contemporană, se pot distinge cîteva asemenea cicluri. De la emergenţa paşoptistă (cu tot ceea ce a însemnat deceniul dinainte) urmează o cădere pentru acumularea, probabil, a energiilor creatoare. Ele vor izbucni la suprafaţă, puternic şi eflorescent, în vremea Junimii conduse de Maiorescu, cînd se afirmă strălucitele personalităţi creatoare Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici şi, paralel dar în afara şi în ostilitate cu Junimea, Macedonski. A venit, apoi, un timp al stagnării dominat de sămănătorism şi poporanism. A fost, această perioadă, cum am numit-o în cartea mea **Sămănătorismul** (1970), un timp al aşteptării, cînd, din raţiuni ştiute, esteticul a trebuit să cedeze locul factorului politic. Sigur, acum au apărut, totuşi, Sadoveanu şi Goga. Dar toţi acceptăm faptul evident că vremea capodoperelor sadoveniene începe din 1928, cu **Hanu Ancuţei,** pentru a se împlini, apoi, cu celelalte scrieri de căpătîi, aceasta neînsemnînd că din 1904 pînă spre 1915 nu a produs proze scurte remarcabile, precum **Un ţipet, Moarta, Haia Sanis**. După cum mişcarea simbolistă, afirmată în primele două decenii ale secolului nostru, va produce mari valori (**Plumb** al lui Bacovia a apărut, totuşi, în 1916), din care vor rămîne Bacovia, Minulescu, Anghel, Petică. Dar perioada curpinzînd ultimul deceniu al veacului trecut şi primele două decenii ale celui care stă să se încheie a fost negreşit stagnantă. Va urma, strălucitoare, epoca interbelică, creatoare a atîtor extraordinare valori. Au venit războiul, apoi sfîrşitul său, apoi începuturile îngheţului proletcultist, cînd personalităţile interbelice de vîrf, în viaţă fiind, au fost obligate să tacă, cînd am înregistrat fenomenul care apoi va fi cunoscut sub denumirea de „generaţia pierdută" iar ceea ce se scria, în sunet de goarnă, s-a pierdut în neantul uitării meritate. Sigur, chiar în această perioadă neagră, s-au produs valori, cum sînt, în anii cincizeci, **Morometii** de Marin Preda, **Cronică de familie** de Petru Dumitriu, iar dintre cei „vechi", **Bietul Ioanide** de Călinescu şi **Nicoară Potcoavă** de Sadoveanu. Dar, în mare, aceasta e o perioadă de îngheţ literar, acumulîndu-se marile energii. Vor ajunge la lumină, puternic, de prin 1963, şi întreaga perioadă a ceauşismului, cu toate ale sale încercări de zăgăzuire şi reîntoarcere la canoanele realismului socialist, va fi una de afirmare puternică a literaturii, efectiv în toate genurile ei. Oricît ar părea de ciudat, de la izbăvirea din decembrie 1989, reinstalarea în ciclul stagnant al istoriei literare este o realitate incontestabilă.

Cauzele acestei situaţii sînt varii şi, în general, cunoscute. Înainte de toate, scriitorii – mai ales cei de vîrf – trebuie să-şi inventeze o nouă gramatică. Vechile procedee ale metodelor esopice, cu adevărul rostit prin perifrază şi aluzie, care creau un liant complice cu cititorul, şi-au pierdut, fatal, utilitatea. Adevărul poate fi rostit limpede şi răspicat. Se va reveni, cu siguranţă, la temele general-umane, care au constituit şi constituie nutrimentul din totdeauna al literaturii. Apoi, normalitatea, care s-a instalat, descumpăneşte. Literatura fusese, în deceniile dictaturii, regina adulată a publicului. Într-o vreme cînd nu existau gazetărie, televiziune, istoriografie, filosofie, politologie, scociologie, s-a întîmplat că literatura (nu numai proza, dar şi poezia, dramaturgia, critica şi istoria literară) avusese parte de privilegiul să poată rosti, prin artifex, adevărul. Aşa se face că o carte literară apărea în tiraje efectiv ameţitoare, asigurînd scriitorilor locuri de prim ordin în conştiinţa publică. Toate astea sînt, acum, realităţi definitiv apuse. Scriitorul a ajuns, în cîţiva ani repezi, un marginalizat social, locul său ocupîndu-l gazetarii şi analiştii, unii – destui – de toată mîna. E o răsturnare, haotică, a valorilor? Fără îndoială. Dar e o realitate inevitabilă. Scriitorul, oricît de mare şi important sub raport estetic ar fi, e astăzi un marginalizat şi un om efectiv sărac. Soluţia e să facă publicistică, pentru a recupera din prestigiul pierdut. Dar publicistica e acaparantă şi, pînă la urmă, se infuzează şi în scriitura artistă, deformînd-o şi primejduind-o. Şi, din păcate, datorită împrejurărilor amintite şi a altora ştiute, scriitorii care îşi merită numele (renumele) cam tac, privind, ca la un obiect inutil, spre masa de lucru, negăsindu-şi ritmul şi rostul. Au apărut, din fericire, şi tineri scriitori, dintre nouăzecişti şi dintr-o generaţie mai nouă. Unii s-au afirmat ca valori certe (şi nu citez nume din teama, firească, de a nu omite pe cineva). Să sperăm că speranţa literaturii de mîine o reprezintă aceştia? E normal să fie aşa. Dar e de neacceptat opinia unora dintre aceştia, după care toată literatura deceniilor dictaturii e fără valoare, condamnată să se risipească în fumul tuturor uitărilor. Se înşeală. Valorile estetice vor dăinui în istoriografia literaturii (care ce alta este decît o altă expresie pentru conştiinţa publică?), nepierzîndu-se nimic. Apoi, unii dintre aceşti mari, autentici scriitori sînt departe de a-şi fi secătuit forţele creatoare. După o vreme (să sperăm scurtă) vor reveni în for, cu opere care să le valideze renumele. De altfel, unii dintre ei (Nicolae Breban, Ştefan Bănulescu, D.R. Popescu şi alţii) au şi dovedit-o pilduitor. Şi e de aşteptat noul roman, anunţat, al lui Augustin Buzura. Acelaşi lucru se poate spune despre creatorii din celelalte zone ale literaturii.

În sfîrşit, cum am putea ignora, în aceste estimări, noua configuraţie a pieţei cărţii? Au apărat multe, prea multe noi edituri care caută numai succesul comercial. Se traduce imens (ceea ce, la urma urmei, e bine), din toate domeniile, deşi în spaţiul literar domină cartea comercială. Aceasta creează o mare ofertă pe piaţa cărţii, pe care puterea de absorbţie, îngustă, a pieţei nu o poate cuprinde. Foarte multe edituri, din cele peste o mie cinci sute cîte se înfiinţaseră în 1990-1992, au capotat. Şi, totuşi, oferta cărţii pe piaţă continuă să fie disproporţionată în raport cu capacitatea de cumpărare. La aceasta trebuie adăugat haosul efectiv din domeniul difuzării cărţii, inexistenţa unei reţele serioase de comerţ en gros, încît o carte apărută la o editură din provincie (chiar bună) nu ajunge la Bucureşti sau în alte oraşe ale ţării, distribuindu-se local sau în judeţele limitrofe. De aceeaşi carenţă suferă editurile bucureştene, a căror carte ajunge greu – sau nu ajunge – în provincie. Din acest conglomerat de împrejurări, toate aproape paralizante, are de suferit – insurmontabil – cartea de literatură română contemporană şi chiar clasică. Nu voi repeta numai – asemenea lui Kogălniceanu – că traducţiunile nu fac o literatură. Pentru că, adesea, contribuie efectiv la consolidarea şi împuternicirea ei. Dar e un fapt că masa acestor traduceri, dintre care unele sînt efectiv catastrofale sub raportul calităţii, striveşte cartea de literatura română, care recoltează tiraje confidenţiale, pînă a nu fi tolerate (pentru că nu sînt cerute) deloc de librari. Nu e vorba, desigur, de reînvierea anormalelor tiraje ameţitoare de altădată, ci de un tiraj normal care să tolereze cartea de literatură în librărie. Deocamdată, zarea e încă întunecată şi nu se întrevede nimic care să aducă nădejde. Sîntem, oricum am interpreta lucrurile, într-o perioadă stagnantă a vieţii literare, bine sesizabil degradată în toate ale ei alcătuiri. Revistele literare, care au menirea să întreţină şi să stimuleze climatul literar, trec – şi ele – prin mari, insurmontabile adesea, dificultăţi. Şi ele nu sînt numai de ordin financiar. Carente sînt, în mai toate publicaţiile, tocmai secţiunile de comentare a fenomenului literar. Criticii literari şi-au cam lăsat, şi ei, condeiele în nelucrare, neizbutind să evalueze estetic valorile din nisipul mişcător al apariţiilor. Iar critici tineri nu se prea ivesc. Dar, ştiu bine, literatura este un organism armonios. Nu e posibilă funcţionarea unui segment cînd celelalte stagnează. Să acceptăm, mult îndureraţi, că literatura română e, azi, într-un ciclu stagnant şi degradarea vieţii literare e o realitate întristătoare. Dar, cum spuneam, n-au mai fost, în istoria literară, astfel de cicluri stagnante? Va avea literatura română, cu siguranţă, cîndva (să sperăm că nu prea tîrziu), forţa energetică de a-şi relua ciclul suitor. Deşi, dacă acceptăm că civilizaţia Gutenberg e pe încheiate, perspectivele sînt, parcă, sumbre. Să sperăm, totuşi. Ce alta putem face?

Risipa naţională

O poveste spune că, după ce a făcut lumea, Bunul Dumnezeu a început să împartă bogăţiile pe pămînt. Cînd a ajuns deasupra locului pe care, mai tîrziu, urma să fie ţara noastră, i s-a rupt sacul şi tot ce mai avea în el – şi mai avea destule – a căzut aici. Atunci, Creatorul s-a supărat şi a blestemat pe oamenii care urmau să vieţuiască acolo zicînd: „Să n-aveţi parte de tot ce mi-a căzut din sac!". De atunci oamenii acestor meleaguri văzînd bogăţiile şi frumuseţile din jurul lor, s-au gîndit că ele sînt veşnice şi că pot arunca, precum maimuţele ce-şi azvîrl uneltele rudimentare, odată folosite, tot ce nu le mai trebuia imediat. Tendinţa de a risipi s-a accentua, devenind sub regimul comunist o mentalitate cu adevărat primejdioasă. În „epoca de aur" deveniţi „proprietari, producători şi beneficiari" dar neavînd – în fapt – nimic, oamenii au considerat, pe bună dreptate, că totul este al statului şi că acesta trebuie să le dea totul; statul şi conducerea trebuiau să se îngrijească de nevoile lor. Şi cum statul a arătat că, exploatînd nemilos munca oamenilor, se poate lucra în pierdere fără ca paguba să se poată vedea imediat (ne-au trebuit 43 ani pentru a constata dezastrul real!), oamenii s-au comportat, şi se comportă în continuare, ca soldaţii unei armate ce invadează un teritoriu străin; jeful şi risipa sunt rude foarte apropiate, care – mai ales după 1989 – au căpătat o expresie naţională.

Risipim timpul; timpul de muncă, timpul nostru liber, risipim timpul altora. Dar ni se şi risipeşte timpul; birocraţia, transporturile în comun – începînd cu tramvaiul şi terminînd cu trenul, totul contribuie la irosirea acestei dimensiuni irecuperabile a existenţei. Există însă o risipă de timp ce are şi o expresie directă în costuri ce grevează „punga" contribuabilului; s-a gîndit vreodată cineva, în Ministerul Comunicaţiilor, să calculeze cît costă, în termeni de transmisiuni, cele două cuvinte pe care megalomania ceauşistă le plasase pe lîngă numele „clasice" de Cluj şi Turnu-Severin, cuvinte pe care – şi astăzi – le menţine o proastă obişnuinţă sau un naţionalism stupid?! Oricum, problema ar trebui rediscutată şi în alţi termeni decît cei economici.

Risipim hîrtia, acest material preţios pentru tot ce înseamnă civilizaţie. Pădurile nu mai pot fi tăiate fără socoteală doar pentru a fabrica hîrtia de care avem tot mai multă nevoie pentru consumul intern sau pentru export. Trebuie să înţelegem că pădurea are, dincolo de importanţă economică uriaşă, un rol biologic de neînlocuit în viaţa oamenilor. Deşi avertismentele privind consecinţele extrem de grave ale tăierii pădurilor se multiplică la scară mondială, „activitatea" individuală şi colectivă continuă nestingherită în acest domeniu. Iar pentru reciclarea miilor de tone de hîrtie, folosite zilnic în întreaga ţară, nu se face mai nimic; nu există - nici în sectorul de stat, nici în cel privat - o preocupare strategică în acest sens, iar interesul populaţiei pentru reciclarea acestui preţios material este nul. Ce să mai vorbim despre sutele de mii de brazi care, după ce ne-au bucurat cu frumuseţea lor, în fiecare an, sărbătorile Crăciunului, sînt aruncaţi cu dispreţ pentru a mări mormanele de gunoi ale oraşelor în loc să fie transformaţi într-o importantă materie primă?!

Risipim metalul. Risipim, în special, aluminiul – metalul a cărui obţinere consumă uriaşe cantităţi de energie. Zeci, sute de mii de cutii şi containere de spray-uri, bere şi alte băuturi sînt aruncate fără ca cineva să se gîndească la munca şi energia încorporate în ele.

Risipim apa, această banală apă fără de care nu putem trăi. Aici, industria are un rol trecut sub tăcere sau insuficient subliniat mai ales în starea critică în care ne aflăm. În loc să-şi creeze surse proprii de apă industrială, marile unităţi economice preferă – din comoditate şi dintr-o profund greşită concepţie despre economie – să consume din sursele de apă potabilă pe care, fie o risipesc, fie o fac inutilizabilă sau chiar dăunătoare, poluînd-o.

O formă de risipă, pe care oamenii o observă doar sub aspectul lipsei de civilizaţii, este a materiei prime pentru ulei şi alte produse de importanţă economică. Seminţe se mîncau şi înainte; acum însă, acest obicei ţigănesc, preluat de mahalagii (şi nu numai de ei!), a devenit o plagă naţională. S-a întrebat cineva cît ulei s-ar fi extras din sutele (dacă nu miile) de tone de seminţe de floarea soarelui sau de dovleac sfărîmate între dinţi şi scuipate pe jos, în fiecare zi, pe parcursul ultimilor ani, în întreaga ţară?

Datele statistice arată că industria noastră consumă, pentru realizarea unui produs, de cîteva ori mai multe materii prime şi energie decît se utilizează pentru un produs similar în industria occidentală. Este o formă gravă a unei risipe la nivel naţional, o risipă ce continuă de decenii şi a cărei expresie socială nu poate fi decît sărăcia generală. În secolul trecut, marele istoric şi om politic francez Guizot îşi îndemna concetăţenii să se îmbogăţească prin muncă şi **economie**. Un sfat pe care poporul nostru ar trebui să-l urmeze cu sfinţenie! Ar trebui să ne gîndim că nu ne mai putem permite prea mult timp să risipim ceea ce avem, ca indivizi şi ca popor, dacă vrem într-adevăr să intrăm în rîndul lumii civilizate şi dacă nu vrem să fim – definitiv – condamnaţi la sărăcie.

Lucian LEAHU

Anca MANOLESCU

Pentru o societate deschisă

„Legea lui Hristos, legea statului"

E deviza sub care Nichifor Crainic îşi punea, la sfîrşitul deceniului al patrulea, „Programul Statului etnocratic" (broşură, Tipografia ziarului *Universul*). Un proiect de stat autoritar, dacă nu chiar totalitar, în care Ortodoxia furniza materia ideologiei dominante: „concepţia de viaţă a statului etnocratic e spiritualistă. Aşezămîntul prin care se exprimă concepţia spiritualistă e Biserica" (p. 21).

În numele lui Christos, era „preconizată", printre altele, o brutală şi minuţioasă cenzură: „Imprimatul (cărţi, reviste, broşuri) va fi supravegheat. Colportajul imprimatului (librării, depozite, chioşcuri) va fi reglementat şi centralizat" (p. 27). Dar nu numai librăriile, depozitele, chioşcurile (astăzi ar fi fost incluse şi tarabele stradale), împreună cu marfa lor, urmau să fie *centralizate* în vederea încreştinării *reglementate* a societăţii. Vocaţia monahală însăşi trebuia disciplinată, exploatată convenabil pentru a da randament în beneficiul statului cu pricina: „Mănăstirile ţării se vor reorganiza sub o comandă unică. Monahii vor fi selecţionaţi după aptitudini şi repartizaţi în grupe de contemplaţie, de cultură, de propagandă, de samaritanism" (p. 23). Parcă am avea de a face cu performanţe sportive, militare, ori chiar agricole.

Pentru noi – care beneficiem de o experienţă grasă, proaspătă, nemijlocită de totalitarism *realizat* – tonul „Programului" sună foarte prost. Mai dezagreabil este că – în necunoştinţă de cauză – ortodoxia ajunge să fie asimilată cîteodată acestui ortodoxism. Or, proiectul înregimentării monahismului arată în ce măsură riscă să fie schimonosită o tradiţie spirituală dacă e instrumentată – primitiv – de către utopice inginerii sociale cu iz eschatologic.

Atunci cînd, după primele veacuri creştine, monahul se conturează limpede ca figură şi program existenţial, el se defineşte drept un „om al rupturii", un „exilat" şi un „apatrid" (cf. Dom Jean Leclerq, 1964, *Aux sources de la spiritualité occidentale*, cap. „Monachisme et pérégrination", p. 35). „Călugăr e cel ce spune neîncetat «sînt străin»" – îi formulează *avva* Olimp destinul în *Pateric*.

O fiinţă-frontieră

În varianta ei aurorală, creştinătatea însăşi era o „comunitate de itineranţi" şi de „străini" pe care nici măcar *contestarea* instituţiilor veacului nu o preocupa excesiv. Era o „societate de tranziţie", aşteptînd încordat şi experimentînd deja efuziunea Duhului, întîlnirea cu Celălalt, trecerea spre Ultim. În momentul cînd, obosită de aşteptare, această societate înregistrează o „cădere de tensiune eschatologică" (cf. Jean Boesse şi Jean Lacoudre, 1972, *Encyclopédie des mystiques*, p. 162) şi se instalează confortabil în cetatea lui Constantin, monahul va rămîne să desemneze (în cazul în care îşi onorează condiţia) tocmai această nepotrivire radicală cu proiectele – oricît de lăudabile – ale socialului. Prin el, formele de societate şi de cultură creştine rămîn deschise *în sus*, acceptînd simbolul unei căutări care le depăşeşte „aşezămintele", onorînd un personaj care se comportă şi se declară radical străin de relele şi bunele lor constructe.

J. Le Goff *(Le désert-forêt dans l'Occident médiéval*, 1980, p. 33) vorbeşte despre distincţia între „spaţiu construit" şi „teritoriu sălbatic" ca despre un criteriu de primă importanţă pentru geografia simbolică a creştinătăţii medievale: „În Occidentul medieval, marea opoziţie nu este cea între oraş şi cîmp, ca în Antichitate (*urbs – rus* la romani, cu dezvoltările semantice «urbanitate – rusticitate»), ci între ceea ce e construit, cultivat, locuit (oraş, castel, sat) şi ceea ce e efectiv sălbatic (mare, pădure, echivalente occidentale ale *pustiei* orientale), prin opoziţia între universul oamenilor în grup şi universul singurătăţii".

Monahul – şi, mai explicit, sihastrul – vor menţine conştiinţa creştină trează faţă de *insuficienţa* unei administrări terestre a credinţei, îi vor reaminti mereu că cea din urmă nu e atît un buget de autoritate asupra comunităţii cît o *cale* personală transformantă. „Veghetor al marginilor, situat între cer şi pămînt, între aici şi dincolo" (D. Fabre, 1986, *Le sauvage en personne*, p. 13), monahul e o „fiinţă-frontieră", o „fiinţă-istm" punînd mereu grupul social în faţa unui model al înaintării spirituale, al transcenderii limitărilor umanului. A.K. Coomaraswamy spunea că o societate tradiţională poate fi identificată prin faptul că dă posibilitatea membrilor ei să se depăşească. În hinduism, vectorul acesta e indicat prin succesiunea celor patru etape ale vieţii individuale: după ce trece prin stadiile de „învăţăcel" şi „om matur" – care asigură perpetuarea sacrificiului ritual şi, ca atare, a vieţii comunitare –, hindusul renunţă la prestaţia socială pentru a practica recluziunea şi sărăcia pentru ca, după 80 de ani, să devină un cerşetor itinerant. De altfel, spune Coomaraswamy *(Hinduisme et Bouddhisme*, 1949, p. 60) „termenul însuşi de «stadiu» – *âshram* – semnifică faptul că orice om e un pelerin (*shramana*) avînd drept unică deviză: «mergi spre înainte»". „Încordat spre ceea ce e înainte" *(épekteinómenos)* va fi, şi pentru Grigore de Nyssa, atitudinea definitorie a contemplativului, analizată prin intermediul *Vieţii lui Moise*.

Am mai menţionat studiul lui P. Brown (1987) referitor la „omul sfînt" al Antichităţii tîrzii, socotit drept unul „care nu datorează nimic societăţii" (p. 76), inclasabil în raport cu categoriile grupului pentru că „are acces la intimitatea cu divinul şi se bucură de libertatea cuvîntului în faţa lui Dumnezeu *(parrhésia)* – *ibid.*, p. 79. P. Brown citează întrebarea unui laic intrigat de amplasamentul aerian al lui Simeon Stîlpnicul: „eşti de fire omenească?" (Theodoret, *Historia religiosa)*. „Răspunsul primit de acest sociolog a fost unul definitiv: «Nu»" *(ibid.*, p. 75).

Care ar fi acea „comandă unică" pe care conta Nichifor Crainic, destul de abilă pentru a selecţiona şi repartiza pe aspiranţii la atare condiţie „în grupe de contemplaţie, de cultură, de propagandă, de samaritanism"? Autorul care se felicita că a trezit din nou interesul pentru literatura mistică ignora oare că progresul spiritual nu se verifică „de la centru", ci printr-un dialog laborios, inefabil, plin de ingeniozitate între maestru şi ucenic? Ignora el refuzul mereu reiterat al „profesioniştilor pustiei" de a separa *ruga* de *muncă* şi de *milostenie*? Merita oare ca, pentru o nebuloasă etnocraţie, simbolul însuşi al deschiderii spre Ultim să fie destituit?

Intenţia e calificabilă prin bancul de la Radio Erevan: „Se poate construi socialismul în America?" „Se poate, dar e păcat".

Politica de cadre

Din fericire?, din nefericire?, ortodoxismul nu a apucat să-i încazarmeze pe călugări. Un alt regim, perfect afin în această privinţă cu ideologiile naţionaliste interbelice, a dus la îndeplinire proiectul. Mircea Iorgulescu menţiona, într-unul din numerele trecute ale *Dilemei*, continuităţile între comunism şi curentele cu pricina. Însă comunismul, cel puţin, nu-şi asuma un vocabular şi scopuri declarat religioase. Dimpotrivă! Aşa încît monahismul şi-a putut interpreta tribulaţiile din anii '60 în cheia „încercării" şi a „martirajului", iar nu în cea – aparent respectabilă, însă blocantă – a etnocraţiei.

* * *

A înfiripa o comunitate monastică nu e azi în România un lucru nici extraordinar, nici spectaculos. În locuri de aglomeraţie şi de trecere vezi călugări cu o mică pancartă: cer ajutor bănesc pentru ridicarea, continuarea sau reparaţia unei mănăstiri. Într-o primă instanţă, avem de a face cu o tendinţă generală după decembrie '89: nevoia de recuperare, de compensaţie, de reluare a unor vocaţii (sau doar înclinaţii) întrerupte ori interzise. Printre altele, în 30 de ani de interdicţie, s-a creat un anume „front de aşteptare" monahală. Decretul Marii Adunări Naţionale nr. 410 din 28 oct. 1959 aducea la noua ordine socialistă monahismul românesc, adică încerca să îl desfiinţeze punîndu-l în rîndul întreprinderilor controlate de stat. Deja atins prin arestări şi persecuţii, el nu mai putea funcţiona decît în mănăstirile autorizate ale cultelor legal recunoscute, cu permisiune oficială de la Departamentul de resort. Retragerea, sihăstrirea în locuri neştiute (neverificabile din punctul de vedere al puterii) devenea o infracţiune. Starea cea mai înaltă, chiar dacă virtuală de cele mai multe ori, a monahului, simbolul libertăţii spirituale, era interzisă. Mai mult, în afară de absolvenţii şcolilor de pregătire a clerului, decretul prevedea că în mănăstiri nu pot rămîne decît pensionarii. A fost împiedicată mai ales intrarea celor de formaţie intelectuală şi au fost expulzaţi novicii ori călugării care puteau fi integraţi în cîmpul muncii. Se tindea ca – împotriva statutului lui intim – monahismul să devină apanajul unor „tehnicieni" ai religiei şi al unui grup de bătrîni fără ucenici.

În măsura în care vocaţia era destul de puternică, excluşii sau respinşii puteau deveni ceea ce în Rusia sovietică, ca şi aici, s-a numit „un călugăr în lume". Un soi de călugăr „amator", mai bine zis clandestin, care îşi făcea pravila şi îşi consulta duhovnicul în absenţa învestiturii rituale, a unei discipline, comunităţi şi incinte vizibile. Se încerca pe alocuri păstrarea unor repere comunitare: foste colege de mănăstire îmbrăcau rasa şi se adunau de sărbători într-o anume biserică. Persistau sau se alcătuiau chiar – în spaţiul acestei libertăţi preponderent interioare – comunităţi monahale virtuale: „Părintele Vasile de la Runc era foarte cunoscut pentru priceperea duhovnicească. Cîteva tinere din diferite locuri din ţară ne obişnuisem să venim la el pentru spovedanie. După revoluţie, ne-am hotărît să ne călugărim în apropierea mănăstirii Runc" (interviu cu o călugăriţă de la schitul Ciolpani, într-o staţie de metro, 15 dec. 1992).

Încercarea de a goli de substanţă monahismul nu e însă o invenţie a puterii comuniste: statul condus de principele Cuza adopta, la 30 noiembrie 1864, un „regulament pentru reglementarea schimei monahiceşti" anticipînd într-un fel uimitor pe cel din 1959. Sub influenţa mentalităţii apusene, dar şi a organizării ei din Rusia, Biserica trebuia să devină un element „normalizat" al organismului social, administrat de puterea laică (cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii şi a vieţii religioase*, 1932, p. 264). Propunerile preliminare, ce au avut loc încă din 1859, dovedeau „un început de statificare, de laicizare, de descălugărire a Bisericii" *(ibid.*, p. 289).

Remarcabilă continuitate între momentele 1864, 1937 şi 1959 cînd ideologii aparent diferite produc distorsiuni convergente. Astăzi, cînd monahul Vasile e utilizat pentru legitimarea unui candidat la preşedinţia ţării, retorica etnică continuă să fie privilegiată de monahism. Nu riscă ea oare să adumbrească definiţia din *Pateric*? Nu riscă ea oare să priveze comunitatea eclezială de o fiinţă-frontieră?

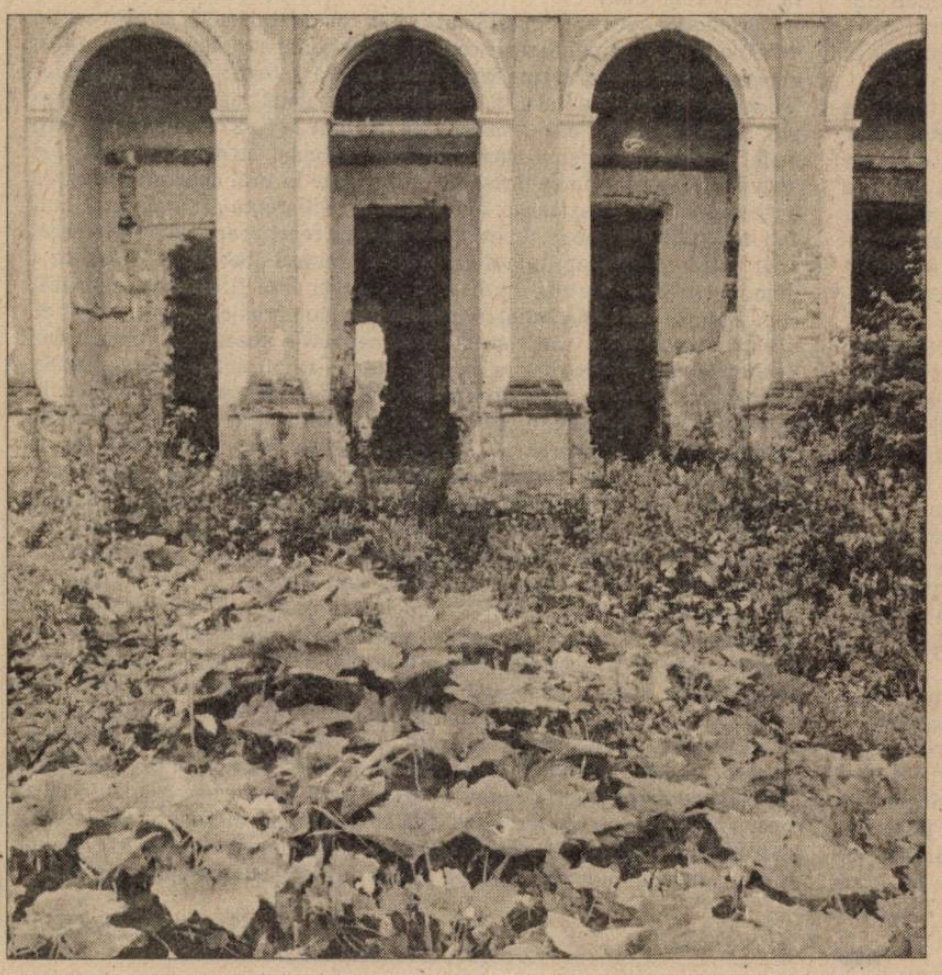

© V. Dorolţi

Album

Scrisori întredeschise

Rîşnov, 27-IV-1938

Bobocica,

Să nu te mire faptul că-ţi scriu.

Scriind îmi pare că-mi uşurez sufletul, că totul îmbracă o haină roză, prin care privind întrevăd chipul tău. Te cunosc de mult. Eram copii. Acum te-ai făcut mare şi parcă mă sfiesc să mă apropii de tine. De ce? Nu ştiu. Acum încep să vezi lumea şi să o înţelegi: lungă alergare şi concurenţă după idealuri abia întrezărite în negura vieţii.

Să nu fii intrigată de loc de ceeace fac, căci aşa simt impulsul a ceva ascuns din mine.

Sunt singur. Trebuie să găsesc pe cineva care să-mi alunge singurătatea: un prieten sau o prietenă. Am alergat mult să găsesc, dar am ajuns acolo că n'am găsit nimic, sau chiar dacă am găsit, am rămas decepţionat. Poate ai fost prea distrată şi n'ai înţeles că eu te priveam alfel decât pe celelalte amice ale tale.

Căutam mereu să fiu în apropierea ta, să te privesc, să schimb o vorbă cu tine, să mă oglindesc în adîncul ochişorilor tăi, fără să te fac să bănui nimic. Poate că am fost stângaciu şi m'am trădat cîteodată. Mă complăceam în această stare de spirit. Te urmăream pretutindeni, chiar şi când nu te aveam în văzul ochilor, în somn, în vise şi în gând. De mult mi-ai inspirat sinceritate şi bunăvoinţă.

Ce mult aş da ca alergarea mea furtunatică să ia sfîrşit! Să am pe cineva care să mă înţeleagă, pe care să-l înţeleg şi să ne înţelegem.

Voiu încerca să găsesc în tine idealul după care alerg de atîta vreme şi pe care încă nu l-am aflat. Voiu reuşi? Sper...

Îmi închipui că's primul care-ţi scriu.

Nu-mi primi cu răceală şi indiferenţă scrisul, căci am căutat să-l fac să exprime numai ce simt. Şi până acum am simţit, dar ceeace simt pentru tine este ceva nou, ceva cu totul de altă nuanţă, ceva ce cuvintele convenţionale nu pot exprima.

Sunt sigur pe mine.

Îţi repet că vreau să mă bucur de prietenia ta, altfel decît ceilalţi amici. Mi-o vei acorda?

Iartă-mă că te neliniştesc poate, scriindu-ţi.

De mult am voit-o, dar n'am avut curaj să o fac. Acum, când toată firea a adormit, că ornicul bate miezul nopţii, închis de cei patru pereţi ai odăii mele, când tu te legeni poate pe aripile visului, într'un somn dulce, eu, neobosit, las gândul ştrengar să hoinărească şi scriu... Mă gândesc la tine.

➥

Zile de toamnă, la noi...

Niciodată, la noi, în Oximoron-Les-Deux-Églises, toamna n-a fost mai ambiguă sufletului nostru dezertor de moarte. Viaţa publică însă vibra – ca de obicei – voios.

În aceeaşi zi de 1 noiembrie, în timp ce ziarele relatau că „fratele Căpitanului revendică sediile centrale ale Mişcării legionare", avea loc şedinţa de reînfiinţare a Partidului Comunist Român unde, ca pe vremuri, la congresele lui Ceauşescu, „Internaţionala" se cînta la difuzor şi lumea o asculta, tăcînd, în picioare; o tînără era întrebată de ce vrea să devină comunistă; ea răspunse calm: „da' nu vreau – eu vreau să fiu membră de partid!"

Simultan, uşor schizofrenic, se preconiza înfiinţarea a două comisii naţionale pentru a dezamorsa două crize declanşate la vîrf, dacă nu chiar acolo unde se găseşte creierul naţiunii: o comisie care să analizeze dosarele revoluţionarilor din decembrie '89 pentru a stabili care au fost autentici şi care impostori fără drepturi la privilegii nemeritate; o altă comisie care să studieze dosarele foştilor deţinuţi politici pentru a stabili care au fost autentici martiri şi care erau în slujba Securităţii ca informatori şi provocatori. Setea de autenticitate ajungea pînă la articole care formulau, limpede, din titlu: „Avem nevoie de huligani", autorul explicînd unde: în presă, şi de ce: „în presă, dacă lipseşte mînia, dacă nu întîlnim cuvîntul tare, nimicitor, atunci presa nu mai e presă ci text searbăd... o presă fără «huligani», dar huligani adevăraţi – asta-i important de reţinut! – e o presă fleşcăită şi scîrboasă". Acţiunea acestor *huligani adevăraţi* (subl. autorului) într-o presă „emasculată, aseptizată" era asimilată cu aceea a lui Isus, biciuind zarafii. Articolul candida la premiul Primăriei pentru cel mai reuşit oximoron al toamnei, la concurenţă cu afirmaţia preşedintelui uneia din Asociaţiile foştilor deţinuţi politici, care acuza partidul de guvernămînt că e format din „ţărănisto-comunişti". (Premiul de vară fusese atribuit adunării populare de pe Muntele Găina unde imnul naţional „Deşteaptă-te române!" se cîntase foarte armonios împreună cu „Macarena".)

O puternică impresie a lăsat subsecretarul de stat la Ministerul Apărării din Marea Britanie care-şi încheia astfel articolul dintr-un ziar central: „Ţara d-voastră este acum hotărîtă şi fermă, evoluînd remarcabil. Reformele structurale şi sociale trebuie abordate cu vigoare. Iar dacă veţi ataca programul de reformă cu energia şi tenacitatea de care aţi dat dovadă pe terenul de fotbal, viitorul vă este asigurat." Totuşi, s-au găsit voci care gîndesc invers, exprimîndu-se liber în pizzerii şi cafenele unde-s tot atîta politică şi inteligenţă cît în ziare, parlament şi seratele muzicale; astfel se susţine că „în continuare, avem un statut de ţară baltică la Marea Neagră", că n-avem fotbal, o studentă la istorie declarînd patetic la o serată muzicală: „Emotivitatea trebuie alungată din studiul istoriei", ideea declarată „de-a dreptul genială", fiind următoarea: „a-i ataca şi a-i tîlhări pe proxeneţi în timp ce aceştia strîng banii de la prostituate"... se inaugura jaful oximoronic.

Problema ceva mai complicată, dar nu misterioasă, a provocat-o apariţia într-un săptămînal de convingeri naţional-socialiste a unui „tabel al personalităţilor de origine evreiască din Ţară, întocmit la sfîrşitul anilor '70 de un secretar general al Comunităţii..."; pe două pagini, sub titlul simplu: „Fiii lui Israel", erau consemnate, de la A la Z, 277 de personalităţi astfel definite, morţi şi vii, fugiţi, plecaţi şi rămaşi, cu deosebire artişti şi activişti de partid; nu se făcea nici o instigare la ură, doar numerotarea putea avea un sens axiologic; în afara unei indiferenţe generale mai mult sau mai puţin blamabile, au existat încă două reacţii care, de bună seamă, s-au bătut cap în cap: una de crispare – sensul „tabelului" fiind de a demonstra cît de mulţi evrei au fost şi vor mai fi în viaţa publică, sugerîndu-se astfel necesitatea unui clasic „numerus clausus"; o alta, de uşoară insatisfacţie – în sensul că numeroasele absenţe dintr-un tabel neadus la zi sărăcesc cultura unei ţări care i-a dat pe Eminescu, Gaster, Caragiale, Tzara, ca şi pe acel poet de la 1900, Steuerman-Rodion, consemnat şi de Călinescu în „Istoria" sa, autorul nemuritoarelor versuri de frumoasă ţinută oximoronică: „Tu nu mă vrei, o, Ţară / Eu, totuşi, sînt al tău!" Între aceste două reacţii, se găsesc, ca în celebrele bancuri cu evreii flamanzi şi valoni din Belgia, cîţiva creştini români care-s trecuţi, în tabel, la evrei români, nici unul neprotestînd public, doar unul singur fiind hotărît să facă scandal fiindcă „în tabelul ăsta pe care antisemiţii ăştia îl au numai de la Securitate, scrie că eu şi soţia mea am fi divorţat cînd noi formăm unul din cele mai trainice cupluri din lume". Firește, scandal nu înseamnă mare lucru în Oximoron-Les-Deux-Églises. Scandalul e o manifestare normală a libertăţii de expresie. Totul e strigător la cer, perfect imobil la sol. Recolta de porumb e – se zice – fără precedent, un kil de porumb costă mai puţin decît un covrig şi ţăranii preferă să nu vîndă, dar să se încălzească, iarna, cu ştiuleţi care „dau mai bine la foc decît bradul şi plopul... cu 2000 de kile de ştiuleţi ies din iarnă". Strigătul cel mai original, dar nu disperat, al toamnei aparţine unui romancier care, după ce a pus „sfîrşit", a deschis ferestrele camerei, emiţînd în noapte: „La Gallimard, birjar!" Cel mai bun contrabasist al oraşului a spus-o clar într-un interviu: „sînt pur şi vivant"; n-ar fi exclus să devină o inscripţie a urbei.

Radu COSAŞU

➥

E târziu. Închei începutul spovedaniei mele şi ţi-l voiu continua, dacă-ţi face plăcere, eşti liberă şi-mi dai voe.

Noapte bună

Ionel

P.S. Iartă-mă, te rog, că-ţi scriu cu creionul. Ştiu că nu e frumos, chiar prima scrisorică, face impresie proastă, dar creionul e de... cerneală.

La revedere

Dacă crezi că ar fi nimerită o critică, o aştept cu nerăbdare.

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Faci ce faci, pleci şi eu rămîn să scriu. Închipuie-ţi, Profesorul Mihai Pop împlineşte nouăzeci de ani. Mai are zece şi face o sută! Ca de obicei însă tu aştepţi să spun predicatul. Azi e fără predicat, pur şi simplu sînt tulburată...! Mihai Pop nu este „unul dintre profesorii pe care i-am avut". el este PROFESORUL MEU. Mă îngrozeşte gîndul că aş fi putut să fiu unul din nenumăraţii inşi care trec prin şcoli fără să-şi întîlnească PROFESORUL. Noi doi am avut noroc dar norocul nostru nu seamănă. Tu ai învăţat de la Haţeganu, aşa cum spui mereu, ce nu era scris în cărţi. Eu de la PROFESORUL MEU n-am învăţat mai nimic... Şi nu pentru că nu aş fi avut de învăţat enorm. Aveam privilegiul să învăţ de la un discipol al lui Roman Jakobson şi un coechipier al lui Dimitrie Gusti! Dar n-aveam ochi şi urechi, interesul meu, tot, era îndreptat în altă parte. Gide spunea despre Oscar Wilde că şi-ar fi pus geniul în viaţă şi numai talentul în operă. Aşa cum îl vedeam eu, PROFESORUL făcuse la fel. Aşa că, fascinant pentru mine era know how-ul lui de viaţă. În lumea în care ne mişcam părea o pasăre mare între vrăbii. Am încercat fără succes să-l imit. N-aveam ştofă. Singurul lucru pe care m-am silit din greu să-l învăţ a fost cum să faci să nu-ţi pierzi în viaţă cumpătul.

În rest, vrei să ştii cum se petreceau lucrurile? Să-ţi spun. Profesorul a plecat în America. De acolo s-a întors la Institutul de Folclor, unde era director şi ne-a comunicat cuvîntul de ordine: **structuralism**. Toţi ne-am repezit cu fervoare şi am făcut, care cum putea, structuralism. Iar a mers în America şi, la întoarcere, ne-a adus alt cuvînt magic: **semiotică**. Am lăsat de-o parte poveştile cu emiţător, receptor, cod, canal, mesaj şi am început să lucrăm cu semnificat şi semnificant. Datorită lui Mihai Pop eram racordaţi la lumea largă. La un moment dat a spus, Colecţia Naţională de Folclor. Şi Colecţie s-a făcut. Aşa era pe atunci PROFESORUL MEU, un stăpîn care ştia să conducă prin graţie. Ne împrumuta cărţi şi noi i le pierdeam. Cred că de multe ori l-am dezamăgit. Ingrată, acum îl vizitez rar. Poate pentru că văd în el pe Bătrînul Veşnic pe care nu poţi să-l pierzi. Oricît te-ai îndepărta, îl regăseşti la întoarcere.

Riri

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

AU APĂRUT
două instrumente de studiu fundamentale:
MIHAIL ELIESCU
Curs de succesiuni
în noua colecţie
PRO JURE

MIOARA AVRAM
Gramatica pentru toţi
Ediţia a doua
revăzută şi adăugită

URMĂTOAREA APARIŢIE
Trilogia cosmologică
în seria BLAGA
înnoită grafic

Cinema

Lumi reziduale...

...Adică sequel-uri: „Lumea dispărută", respectiv „Batman & Robin". Filme făcute să intre în siajul lăsat în memoria vizuală de personajul central al peliculelor precedente – Mîster Efect Special. Dar asemănările nu se opresc aici. Iată alte puncte comune ale celor două premiere: ţara producătoare (ghici ciupercă...), durata proiecţiei (două ore bătute pe muchie), virtuţile strict tehnice, faptul că eroii pozitivi scapă, cu toţii, nevătămaţi şi fără luxaţii, entorse etc. din orice împrejurare, iar negativii, surpriză, mai scapă şi ei (cel puţin unii, de pildă personajul lui Schwarzenegger sau furibundul T. Rex), iar luptele, urmăririle şi măcelurile au loc numai noaptea.

Luîndu-le în parte şi începînd cu „dinozauriada" lui Spielberg, aşa spune că nu ar fi prea multe de comentat. Performanţele în arta iluziei sînt, ca să zic aşa, vizibile cu ochiul liber, iar restul nu contează. Nu, n-am uitat de tema ecologistă, prezentă şi în „Batman" (altă asemănare!), dar ea rămîne periferică, în umbra reuşitei vizuale a filmului. Lipseşte, evident, supriza primei întîlniri de grad preistoric din „Jurassic Park", se amplifică, însă, admiraţia pentru îndrăzneala efectelor, precum acela al vînătorii de animale „inexistente". Contrapunctul comic voit este devansat ca rezultat de supralicitarea scenelor de suspans în manieră „Indiana Jones", deşi fără totala (şi salvatoarea) distanţă parodică de acolo. Dar dacă e să te scoată ceva din sărite, atunci e faptul că „pozitivii" au nouă vieţi şi mişcări mai rapide decît velociraptorii cei iuţi de picior, pe cînd „negativii" rămîn nişte papă lapte (cu o excepţie, personajul interpretat de Pete Postlethwaite); mai mult, T. Rex e cam inconsecvent în acţiuni, atacă în reprize, loveşte, se retrage într-un colţ şi aşteaptă apariţia personajului secundar însă salvator pentru „principalii" (Jeff Goldblum, Julianne Moore) suspendaţi de un fir, apoi reintră în luminile ringului, toate astea într-o secvenţă unitară, continuă.

Pe cele două filme le desparte, însă, ceva: dacă filmul lui Spielberg atinge performanţa tridimensionalizării dinozaurilor, cel al lui Joel Schumacher reuşeşte inversul, adică BiDimensionarizarea personajelor, ceea ce nici măcar nu e o surpriză, dat fiind că descind din B.D.-uri.

Mihai IGNAT

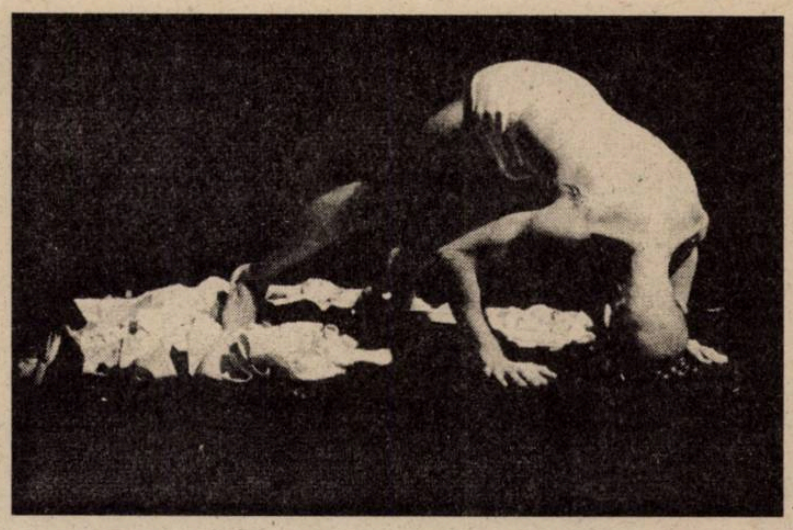

Francisco CAMACHO – *Our Lady of Flowers*
(foto: Sorin Lupşa)

Struguri striviţi sau dreptul la ireverenţă

La sfîrşitul lunii septembrie, nou-înfiinţata fundaţie Proiect D.C.M. a organizat la Bucureşti „Zilele dansului contemporan portughez". O organizare ireproşabilă, care a cuprins – pe lîngă spectacolele propriu-zise – proiecţii video, conferinţe şi improvizaţii coregrafice. Am văzut, atunci, două din cele patru spectacole prezentate: „Love Series" de Aldara Bizarro şi „Our Lady of Flowers" de Francisco Camacho. Am ieşit de la ele fericit.

În prima, o fetişcană îmbrăcată destul de sport – ceva între stewardesă şi asistentă de ilu-zionist – încearcă să-şi regleze „conduita", mai apoi buna aşezare bizară pe un scaun, în funcţie de refrenele reluate ale unor bucăţi muzicale. Acestea sînt suficient de parşive pentru ca fata să fie prinsă mereu pe picior greşit – cînd lenevoasă la modul statuii din faţa lui Rockefeller Center, N.Y., cînd săltăreaţă ca o gimnastă în proba de la sol. Mai apăreau, spre finalul „numărului", un porumbel alb – scos, cum se cuvine, prin hocus-pocusul unei magii mai curînd domestice – şi o inimă supradimensionată din beculeţe roz, aprinse la unison... Un tablou în acelaşi timp ludic şi graţios, delicios de kitsch pe alocuri, care m-a făcut să rîd straşnic de cîteva ori.

A doua bucată s-a vrut mai „gravă"; a fost, de fapt, „camp" – un tur de forţă coregrafic, la limita body-art-ului, amalgamînd, nu o dată tulburător, pulsiunile parcă spontane ale trupului cu rigorile ironice ale „trăirii ca operă de artă" care caracterizează „camp"-ul. Fiind vorba de un spectacol inspirat de Jean Genet, fireşte că blasfemia trebuia să-şi aibă partea sa în reprezentaţie – partea blestemată, partea de umbră, de nedesprins din efigia „Sf. Genet, actor şi martir"... De unde, surpriza de a citi, ulterior, într-un săptămînal literar respectabil, oroarea cronicarei în faţa „inconştienţei celor care au pierdut complet înţelesul unui motiv şi îl tratează pur decorativ" (era vorba de imaginea strugurilor striviţi de sexul coregrafului-dansator)! Greu de crezut, într-adevăr, că autorul coregrafiei nu ar fi cunoscut „gravitatea" unui simbol precum strugurele... Nu ar fi mai logic să recunoaştem că l-a folosit **tocmai** pentru a scandaliza, a „oripila" precum va fi făcut-o, la vremea respectivă, literatura lui Genet?... Iar dacă este aşa, nu are dreptul un artist (orice artist) să „blesteme", nu are el dreptul sfînt la ireverenţă în numele Artei care – se ştie – înjură cu Poezia pe buze?... Francisco Camacho crede că da; şi eu, alături de el.

Alex. Leo ŞERBAN

Cronica literară de tranziţie

Jurnal

10 nov. – ora 20,03. Mă aşez să scriu *cronica* pentru *Dilema*. Merge televizorul *(remaniere, Ciorbea-autoritate)*. Intră oare mîine *Ordonanţa* în plen? § Cartea* am citit-o alaltăieri. Mi-a plăcut? Păi, trebuie să-mi fi plăcut, altfel n-o duceam pînă la capăt, căutam altceva.

20,17. Obosit, nu ştiu cum să încep. Ce poţi să spui despre un jurnal? Cu ani în urmă, am scris un eseu de vreo 30 de pagini despre jurnale. În această rubrică, am consemnat toate jurnalele care au apărut în ultimul lustru. Aşadar, am un trecut glorios. *Trecutul nu ţine de foame...*

20,24. (Am scris doar ora, dar nu s-a legat nici o frază).

21,20. Ce-am făcut o oră? Am stat cu ochii în cartea Doinei Jela, ca-*ncet să mi se-apropie*... Mi-am reprivit însemnările de pe pagina albă de la urmă. Mi se par seci, neproductive. De exemplu. Am scris: *un jurnal al neacceptării*. Ce am vrut să(-mi) spun? Că Doina Jela trăieşte în comunism (între anii 1979 şi 1989, cei din care ne oferă bucăţi din jurnalul ei) cu un sentiment acut de inaderenţă, faţă de ceea ce ea simte că este absurdul din jur, societatea românească a lui Ceauşescu şi a executanţilor, pînă jos, ai ideilor sale...

21,50. ...Iau cartea din raft şi găsesc citatul potrivit: *Ce divorce entre l'homme de sa vie, l'acteur et son décor, c'est proprement le sentiment de l'absurdité* (Camus, **Le mythe de Sisyphe**).

21,55. Textul Doinei Jela începe cu o zi din septembrie 1979, cînd a constatat că i-a „dispărut" un caiet al jurnalului, cu însemnări pe vreo doi ani şi jumătate. Exact acelaşi lucru mi s-a întîmplat şi mie, în 1975, vara, în redacţia *Cronicii* din Iaşi. Nu e singurul lucru în care mă regăsesc: şocul avut după ce am văzut de trei ori filmul *Călăuza* (pe care îmi amintesc că-l proclamam prietenilor „un film filozofic!, cel mai profund film făcut vreodată!"); indignarea amestecată cu umilinţă, provocată de convocarea la Miliţie ca să-mi declar maşina de scris (am şi publicat în *Dilema*, nr.72 din 27 mai 1994, „autorizaţia" căpătată atunci); ebuliţia mentală stîrnită de *Jurnalul de la Păltiniş* al lui Liiceanu (procurat sub forma unui xerox clandestin); calvarul procurării unei butelii de aragaz pline; freamătul în faţa cărţii *La Valse aux adieux* a lui Kundera; iritarea produsă de conformismul laş al unor „oameni ai muncii" din unele „colective" *(„– Uite care-i treaba, dacă tu ai spate şi-ţi permiţi să spui că mănînci c., n-o spune şi-n numele nostru, că noi n-avem spate"*, p.323); comerţul „condiţionat"; uimirea generată de distanţa dintre piscul şi poalele lui Adrian Păunescu, date peste cap... Dar am să revin la scriitori, am făcut o listă lungă pe pagina finală albă.

21,20. Preiau altă notaţie de acolo, apropo de „oamenii muncii de bine". Am scris aşa: *omul socialist* 167. Mergem la fila cu pricina, 167: *„...e imposibil să respecţi pe cineva care nu se respectă el însuşi. Cineva căruia poţi să-i opreşti apa, lumina, căldura, la orice oră vrei, poţi să-i dai să mănînce oase, pîine din tărîţe, mălai amar, vulvă de vacă, poţi să-i dărîmi casa şi să-l muţi în apartamente neterminate, să dublezi preţul la pungi, care se rup sub greutatea cîtorva ouă cu greu procurate, să-i vinzi timbre care nu se lipesc, haine care se destramă, detergenţi care nu spală, creioane care nu scriu, spectacole de ziua femeii dedicate unei singure femei... Cineva care la toate astea aplaudă sigur nu merită respectat"*. Da, ăştia eram, doar că nu aplaudam chiar toţi.

11 nov. – 0,55. Merge greu. Ce-am mai scris pe fila finală: *viaţă* 204, 223, 229, 264, 273, 276, 295. Adică? La p.204 (1984) e scena cu funcţionara care-i spune autoarei, cu bucurie rea, că va aştepta doi ani pînă va primi butelie. La p. 223 (1985): *„Flore vine de la şcoală udă şi cu pantalonaşii îngheţaţi pe ea, ca de tablă, fiindcă nu s-a mai putut ţine de frig"*. § (Totuşi, de ce l-o fi înlăturat ministrul Virgil Petrescu pe inspectorul-general Nicolae?!) § La p. 229 (1985) e întîmplarea cu actorul constănţean Lucian Iancu, care a încercat să fugă din ţară cu un vapor. La 264 (1986) e decretul cu 40 de kw pe lună. La 273 (1987): *„tot ce nu e interzis e obligatoriu"*. La 276: *„cozi imense, deja, la pîine, nu numai la carne, ouă, fasole, detergenţi, varză, cartofi. Şi aceleaşi cîntece, la* ***Cîntarea României****, care creează magic belşugul..."* şi apoi fiul dictatorului, care nu poate coborî din avion, la Sibiu, ca să fie primit oficial, fiindcă e beat criţă şi a făcut pe el... La 295 (1988), despre *„funcţionarii de la partid care controlează literă cu literă telegramele ce se trimit tovarăşului din toate unităţile de pe raza judeţului. Sînt sute, mii de telegrame, iar tipii ăia fac zile şi zile în şir numai asta.* ***Cum poate să progreseze o ţară, cînd forţele ei sunt blocate în asemenea îndeletniciri?"***

1,16. Am mai scris cu creionul la urmă: *– ce e jurnalul* 60, 265; *– munci* 11, 182; *– colaboraţionişti, abjecţi 291* (nu mai detaliez, cititorul înţelege că autoarea, ca orice intelectual serios, e şi întrucîtva autoreferenţială şi constată că jurnalul e ceva *contre-mémoire*; la 291 e vorba de dilema: poate cineva să fie porc şi totuşi să scrie frumos?)

1,40. Şi mai e o coloană întreagă de scriitori: *Alex 211; Buzura 37; Goma 89; Fănuş 114; Ulici 132; Nichita 177; E.Barbu 190, 253, 281, 319; Blandiana 216; Păunescu 219, 251; Preda 283; Paler 287; Ivasiuc 305; C.<ezar> I.<vănescu>* 328. Spicuiesc: *„Reflecţii prilejuite de întîlnirea, azi,* (nov. '87; n.gp) *cu O. Paler. Sclipitor vorbitor despre el însuşi, invariabil, fatal, despre el însuşi. La cererea cuiva de a-şi aminti de unul dintre marii scriitori pe care i-a cunoscut: Blaga, Arghezi, Sadoveanu, Călinescu, n-a ieşit nici cea mai vagă schiţă de portret. Ca şi cum, nerăbdător să se întoarcă la sine, a privit în grabă orice s-a oferit privirii lui"*.

2,10. E tîrziu, mîine am zi grea, intră, probabil, Legea cu banii Academiei etc. etc. Aşa că nu mai prelucrez nimic, transcriu brut însemnările grifonate în timpul lecturii: *viaţă intelectuală candidă, nefandosită § lecturi luate în serios § discernămînt axiologic (Păunescu) β priză la real § capacitate de obiectivare, ieşire din sine, vede oameni § „burţi", pasaje diluate § ieşirea din Provincia spiritului nu e uşoară.*

2,30. O carte pe care nu-mi pare rău c-am citit-o şi care nu-şi face de rîs autoarea.

George PRUTEANU

---

*) Doina Jela, *Telejurnalul de noapte – jurnal*, Cuvînt înainte de Gheorghe Grigurcu, colecţia „Ego", Ed. Polirom, Iaşi, 1997, 336 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

● Anul V ● Nr. 251 ● 14-20 nov. 1997 ●

Peter GROSS
profesor la Chico University, California

Multiculturalism într-o societate democratică

Nu există astăzi cuvinte mai mult şi mai greşit folosite decît „democraţie“ şi „multiculturalism“.

Ideea că există mai mult decît o singură formă adevărată, validă a democraţiei a pierdut multă credibilitate în lumea de astăzi, cum susţinea recent Thomas Carothers (*„Think Again: Democracy“, Foreign Policy Summer,* 1997). Este evident că o democraţie adevărată este sinonimă numai cu o democraţie liberală în stil vestic. Este de asemenea evident că este insuficient să existe o democraţie formală sau intenţii democratice, că substanţa democraţiei, realităţile politice consonante cu gîndirea şi practicile democratice liberale, trebuie să fie şi ele prezente pentru ca o societate să fie cu adevărat democratică.

© C. Bumbuţ

Ceea ce se păstrează încă în urzeala întunecoasă şi murdară a demagogiei politico-ideologice este chestiunea multiculturalismului şi a diversităţii. Interpretarea şi existenţa multiculturalismului şi a diversităţii într-o democraţie este denaturată astăzi în Europa, ca şi în Statele Unite, aşa de mult încît creează realităţi politice antidemocratice, diminuînd astfel chiar substanţa democraţiei.

Acest lucru este adevărat mai ales în Statele Unite unde ideile de multiculturalism şi diversitate au creat o societate cu standarde şi valori universale din ce în ce mai puţine, axîndu-se pe revendicări de grup şi pe clasificări care promovează separatismul rasial şi etnic. Printr-o ironie a soartei, atît de vizibilă că o face de-a dreptul comică, în America prezenta interpretare şi aplicare a noţiunii de multiculturalism şi diversitate s-a născut într-un mediu creat de ideea europeană de Iluminism, aceiaşi susţinători ai ideii diversităţii şi multiculturalismului de astăzi opunîndu-i-se acum viguros şi revocînd trecutul în derîdere ca fiind învechit, antidemocratic, rasist, eurocentric, conservator şi reacţionar.

Astfel, spiritul romantic al lui Herder, ideea unui *Volksgeist,* de particularizare şi opoziţie faţă de valorile universale, justificarea unor orori de nerostit perpetuate în acest cel mai vicios şi cel mai urît secol, a triumfat în ultimii 30 de ani în cea mai liberală democraţie creată de Iluminism. În conformitate cu ceea ce este corect politic *(politically correct)* în Statele Unite, nu mai există indivizi americani, ci sunt numai grupuri etnice şi rasiale care alcătuiesc America iar fiecare individ este judecat după, are drepturi în conformitate cu şi este clasat în funcţie de grupul de care el sau ea aparţine. Politica identităţii (etnice şi rasiale) a învins asupra tuturor celorlalte. Şi, pentru că trebuie să se ajungă la egalitatea de grup cu orice preţ şi trebuie să se facă referinţă la greşelile din trecut, noţiunea de valori universale nu mai este acceptabilă, iar ideea că toate culturile sunt egale şi că conţin, produc, creează şi îşi aduc contribuţii egale a devenit o condiţie *sine qua non* a gîndirii corecte din punct de vedere politic.

Alain Finkielkraut spunea în *La Défaite de la pensée,* Éditions Gallimard, 1987, observînd acelaşi fenomen în Europa de Vest: „În dorinţa lor lăudabilă de a le reda oamenilor identitatea, ei au îmbinat două şcoli de gîndire cu perspective diferite: drepturile naturale şi drepturile istorice. Apoi, într-un singur punct asupra căruia cad de acord, ei prezintă, ca pe o ultimă cucerire a libertăţii individuale, dominaţia absolută a colectivităţii“.

Nicăieri nu a fost aplicată mai dogmatic şi mai dăunător această idee decît în universităţile americane. Majoritatea administratorilor şi profesorilor din universităţile americane au uneltit pentru a reduce sau chiar anula standardele de admitere şi angajare, aşa încît instituţiile lor să „reprezinte, din punct de vedere etnic şi rasial“, societatea, fiind orbiţi de realitate şi de consecinţele acţiunilor lor, cei mai mulţi de orientare marxistă, din cauza vinei greşit atribuite întîmplărilor cauzate de generaţiile trecute. Vechea idee că universităţile reprezintă doar pe cei mai buni şi mai deştepţi a fost îngropată – trăiască noua idee a universităţilor ca Arcă a lui Noe, singura condiţie pusă fiind aceea de a aduce la bord „cîte o pereche din fiecare“.

Rasa şi etnicitatea au devenit testul ultim, cel mai important pentru ca un student să fie acceptat şi pentru ca un profesor sau un administrator să fie angajat la o universitate. Au fost instituite norme speciale, mai ales în şcolile de drept, de medicină, de dentistică şi în programe de masterat şi doctorat, pentru a se asigura că un anumit procent din numărul celor admişi este reprezentativ pentru „minorităţile“ din societatea americană. În aceste admiteri speciale ale aplicanţilor, calificările şi notele la testele speciale de admitere nu mai trebuiau să coincidă cu cele din grupul general al aplicanţilor, şi de aici discriminarea în rîndul aplicanţilor de origine europeană care, deşi au avut note şi calificări mai mari, au fost totuşi respinşi. Această abordare a dus şi la scăderea nivelului general al învăţămîntului. Şi la angajare rasa şi criteriul etnic au luat locul testului final pentru calificările aplicanţilor, coborîndu-se astfel deseori calitatea profesoratului şi a administraţiei.

Alăturînd acestei abordări comuniste de inginerie socială timp de peste 30 de ani, o cultură a decepţiei, a ascunderii, a minciunii a fost proiectată pentru a proteja împingerea în faţă a reprezentativităţii rasiale şi etnice în orice instituţie americană. Argumentul care vine în sprijinul a ceea ce în America se numeşte „acţiune afirmativă“ *(affirmative action)* este că minorităţile au fost discriminate în trecut şi, tocmai de aceea, urmaşii lor necesită acum un tratament special.

Este incontestabil că în Statele Unite multe dintre cele 152 de grupuri etnice care alcătuiesc naţiunea au fost sever discriminate. Astăzi legile ţării interzic orice discriminare iar judecătoriile veghează cu stricteţe ca litera şi spiritul acestor legi să fie respectate. De fapt, odată ce discriminarea instituţionalizată a dispărut, asiaticii şi evreii au avut un succes deosebit în orice domeniu de care s-au preocupat. Cu alte cuvinte, minorităţile nu necesită un tratament special, ci au nevoie doar de o societate în care să nu opereze discriminări în privinţa lor, disciplină, capacităţi intelectuale, ambiţie şi puterea de a munci din greu. Iar aici este punctul în care apare o altă decepţie, şi anume concepţia că sunt multe minorităţi care au nevoie, sunt îndreptăţite, cer şi trebuie să fie reprezentate în toate domeniile vieţii americane. Cînd, de fapt, nu este decît cazul a unul, două sau cel mult trei grupuri rasiale/etnice care pretind a fi „speciale“, şi care beneficiază de sistemul beneficiilor rasiale stabilit în Statele Unite.

Programa cursurilor a fost de asemenea afectată de noţiunile denaturate de multiculturalism şi diversitate. Din nou, pentru ca interesele fiecărui grup rasial/etnic să fie reprezentate în sistemul educaţional, au fost create cursuri speciale care se ocupă de tema femeilor, a mexicanilor (Chicano), a asiatico-americanilor şi africano-americanilor (negri). Aceste „ţarcuri etnice“ *(ethnic playpens),* cum au fost poreclite de un jurnalist de la *Newsweek Magazine,* nu au nici o valoare universală în cadrul programei de învăţămînt, satisfăcînd în schimb numai interesele particulare ale grupurilor pentru care au fost proiectate, alimentînd astfel cultura victimizării şi a specialului. Toţi studenţii trebuie să urmeze cursuri multiculturale create special, şi toate cursurile trebuie să conţină şi elemente multiculturale, cîştigînd astfel foarte puţin de pe urma lor sau poate chiar nimic.

Aceeaşi abordare a fost folosită în alcătuirea bibliografiilor pentru studenţii de la majoritatea universităţilor. Cărţi de valoare universală, de o calitate estetică şi contextuală intrinsecă, recunoscută la nivel mondial au fost scoase de pe lista de lecturi pentru a fi înlocuite cu cărţi scrise de femei sau de reprezentanţi ai minorităţilor. Sexul şi rasa autorilor au fost singurele motive pentru care anumite cărţi au fost incluse pe listele bibliografice, şi nu valoarea intrinsecă a acelor lucrări. Canonul vestic este distrus în Statele Unite, în numele multiculturalismului şi al diversităţii, de către „reţeaua academico-jurnalistică“ pe care eminentul cercetător Harold Bloom *(The Western Canon,* Harcourt Brace & Company, 1994) a numit-o „Şcoala Resentimentului“.

Şi, în toate acestea, intelectualii au fost principalii conspiratori, continuînd trădarea cercetării lipsite de interese meschine, ideologice şi, de asemenea, trădarea încrederii în tradiţia Iluminismului, în estetică, adevăr şi dreptate. Cu alte cuvinte, ei slăbesc societatea şi academia şi pun din nou democraţia în pericol, păşind pe urmele predecesorilor lor care au dat formă şi legitimitate oricărei idei antidemocratice, de la naţionalism, fascism, nazism pînă la comunism, cum a arătat cu atîta strălucire Julien Benda *(The Treason of the Intellectuals,* William Morrow & Company, Inc., 1928).

Dacă cititorul este convins acum că autorul acestui articol are ceva împotriva multiculturalismului şi a diversităţii, atunci el sau ea greşeşte foarte mult. Cu o formaţie multiculturală, diversă, conştientă de tradiţia intelectuală europeană care a admirat, împrumutat şi beneficiat de cultura Orientului Apropiat şi a Asiei, autorul articolului este un multiculturalist dedicat şi un fan avid al lumii diverse care ne înconjoară.

Dar într-o societate democratică, asemenea democraţiei liberale vestice, ingineria socială de tip comunist, diversitatea şi multiculturalismul forţat, diminuarea celor mai înalte standarde şi eliminarea Canonului vestic şi a culturii din Vest – care a făcut posibilă o asemenea democraţie – nu pot fi acceptate. Tot de neacceptat este şi eliminarea individului ca centru a tot ceea ce se întîmplă într-o societate democratică şi înlocuirea ei sau a lui cu grupul, cu un grup-gînd de tip Orwell. Se creează aşa un tip de multiculturalism şi de diversitate care divide o naţiune şi elimină idealul democratic instaurînd o toleranţă artificială şi forţată ca propriu sfîrşit. Mărcile multiculturalismului şi ale diversităţii trebuie să fie adevărate, toleranţa acceptată liber, bazată pe respect şi împărtăşire. Din păcate, modul de abordare american nu permite un respect sau o participare reală pentru că a eliminat ideea de standarde şi de valori universale, acceptînd necondiţionat că orice merită respect şi merită să fie împărtăşit, că toate sunt egale (Shakespeare face tot atît cît o pereche de pantofi). Aceasta creează numai o toleranţă superficială şi deplasată. În cele din urmă, dar nu în ultimul rînd, într-o democraţie nu poate fi acceptată stabilirea unei atmosfere în care minciuna, decepţiile şi deghizările creează o cultură egală cu cea împotriva căreia semenii lui Havel au luptat şi au învins. Lupta continuă.

Aldara BIZARRO – *Love series*
(foto: Edmea Brigham)

Socio-hai-hui

Chestiunea ţigănească

3. Strategii de acţiune

Teoriile modernizării, indiferent de natura lor, au acreditat practic în unanimitate ideea unei rupturi profunde între formele de organizare socială „tradiţionale", de tip „holist" sau „comunitar" *(Gemeinschaft* în formula lui Tönnies) şi cele „moderne", „individualiste", de tip „societate" *(Gesellschaft)*. Influenţate de viziunea evoluţionistă, în sens larg, asupra lumii, ele au alimentat la rîndul lor ideologii şi strategii „progresiste", care preconizau, într-un fel sau altul, trecerea inevitabilă şi ireversibilă a „comunitarismului" – etnicul fiind prin excelenţă o astfel de coeziune comunitară.

Provenită dintr-un trunchi comun, această expectanţă a dispariţiei treptate a etnicului a fost dezvoltată şi instrumentată în moduri diferite în cele două mari sisteme politice ale lumii contemporane. „Viitorul grupurilor etnice americane pare a fi limitat. Este probabil că acestea vor fi rapid absorbite. Cînd acest lucru se va întîmpla, una din marile perioade ale istoriei americane va lua sfîrşit" – scriau în 1945 Warner şi Srole, două autorităţi în domeniu ale epocii. Ceea ce s-a numit *liberal expectancy* exprima astfel convingerea că mecanismele pieţei vor eroda aceste diferenţe în mersul legic spre globalizare şi standardizare a modurilor de viaţă şi că progresul individualismului îl va elibera definitiv pe om de apartenenţele sale gregare tradiţionale.

De partea cealaltă a cortinei de fier, logica dictaturii proletariatului era aceea care garanta dispariţia, în timp, a diferenţelor etnice, devenit desuete (sau de-a dreptul reacţionare) odată cu triumful relaţiilor sociale de tip comunist.

Şi într-un caz şi în celălalt, dincolo de diferenţele majore de punere în practică, ipoteza generală era că diferenţele culturale (etnice) între grupuri vor pierde treptat din importanţă sub impactul forţelor universalizatoare ale şcolarizării şi ale culturii de masă. Devenea astfel nu numai posibilă dar şi logic necesară **integrarea** (sau asimilarea) în tipul ideal al Yankeului (sau al unui „stil american" de tip *melting pot)*, într-un caz, al lui Homo Sovieticus, în celălalt caz.

Dacă, în comunism, această credinţă a avut practic putere de normă pînă la căderea acestuia, în Statele Unite ea a început să fie pusă serios sub semnul întrebării încă din anii '60. Faptele însele o cereau. În primul rînd, marile grupuri „etnice", negrii, portoricanii, italienii sau irlandezii, nu numai că nu erau pe cale de dispariţie, dar cunoşteau, dimpotrivă, o importanţă şi o vitalitate crescute. Mai importantă şi mai generală era însă constatarea că acest lucru are loc pretutindeni în lume în pofida realei uniformizări culturale: etnicitatea devine o nouă sursă de mobilizare în SUA în ciuda pierderii treptate a conţinutului său cultural şi a generalizării „stilului american de viaţă"; mişcările tribaliste se dezvoltă în Africa în paralel cu dispariţia obiceiurilor şi practicilor tribale; regionalismele înfloresc în Europa concomitent cu unificarea europeană etc. Strategiile integrării, credinţa în dizolvarea „comunităţilor" pe care se bazează acestea şi, mergînd pînă la surse, marile teorii ale modernizării sînt astfel toate puse sub semnul întrebării de către evoluţia evenimentelor sociale.

Ce legătură au toate acestea cu problema noastră cu ţiganii, veţi întreba. Desigur că nu una directă, în măsura în care România nu-i America şi nici ţiganii noştri nu sînt acelaşi lucru cu negrii lor. Mecanismele sociale pot fi însă similare iar legităţi ale dinamicii sociale care par a se fi exprimat în suficiente alte cazuri au destule şanse să se aplice şi în cazul nostru. Nu ne putem permite aşadar să elaborăm strategii politice şi sociale, referitoare în speţă la ţigani, fără a ţine cont de toate aceste încercări şi erori deja consumate în alte părţi.

Din acest punct de vedere, drepturile omului, în general, şi cele ale minorităţilor, în particular, sînt o premisă fundamentală şi nobilă, fără doar şi poate, dar doar o premisă. Prin ele însele nu se va rezolva în nici un fel problema ţigănească. Pe de altă parte, centrarea exclusivă pe indicatori ai **integrării** precum nivel de şcolarizare, mobilitate socială etc. sau pe acţiuni sociale de integrare şcolară sau comunitară a ţiganilor nu pot fi considerate o garanţie de succes în condiţiile în care strategiile integrării sînt în impas pretutindeni unde au fost aplicate cu mult înaintea noastră. Riscăm astfel din nou ca, din provincialism, să cumpărăm ca tehnologie de vîrf un produs care a fost deja scos din fabricaţie la el acasă. El va funcţiona o vreme, bineînţeles, dar pînă cînd şi cu ce preţ?

De fapt, „problema ţigănească" nici nu a fost pusă încă, deoarece nimeni nu şi-a dat deocamdată osteneala să o gîndească. Cîţiva s-au repezit să o rezolve, iar cei mai mulţi s-au mulţumit să o deplîngă. Iar între timp aceasta nu face decît să se amplifice...

Vintilă MIHĂILESCU

© C. Bumbuţ

Jilava '97: efect de ecou

Argoul este pentru limba normativă ceea ce e jazzul pentru muzica simfonică.

(George Astaloş, *Utopii,* Ed. Vitruviu, 1997)

Necrescînd într-un mediu argotizant, şi neavînd nici ocazia să îl frecventez, un loc în care m-am gîndit că îl pot găsi a fost penitenciarul Jilava. Alegere „fericită" şi „nefericită".

Auzisem tot felul de poveşti despre suspiciunea celor aflaţi în detenţie, de la care nu poţi afla nimic dacă nu le vorbeşti pe limba lor, ba chiar poţi avea şansa să îţi povestească în cea mai curată limbă românească versiunea proprie a lui „Papillon". Aşa că, după parcurgerea unei întregi bibliografii, înarmată cu scheme şi sfaturi, m-am prezentat la poarta instituţiei.

Oamenii au înţeles imediat despre ce este vorba şi, după cîteva tatonări: *da' de ce vă interesează, doamnă, jargonu' nostru?,* mai de voie, mai de nevoie, au început să-mi spună cîte ceva „pe limba lor".

Păi să vă spun ceva: hoţu' e crescut cu freulin sub landou, cu tată recunoscut din flori şi mamă doamnă. Fără fraţi, fără surori; cu educaţie de prinţ şi cerşetor.

La spărgătorii de case le mai zice şi troznitori. La afaceri nu mergem cu ăia cocliţi (zgîrciţi). *Mi-ai dat pontu', ţi-am dat vama* (comisionul). *Mai întîi gineşti casa şi laşi semn. Ca să nu mă expun bag înaintaşi. Dacă e zdrenţar, intră în casă şi ia ce găseşte. Dar şpringarii adevăraţi îţi lasă casa de zugrăvit* (goală).

La zulit e altceva. Vine panacotu bun (mijlocul de transport). *Ginitoru' vede fraieru', stă de şase şi strigă: e loc! e loc!* (e ceva de furat). *Trăgătoru' pipăie mai întîi. E muşama?* (portfard) *E material?* (bani) *But!* (e mult) *Face cuta şi trage materialu' pînă-n bot. Lasă mortu'* (portofelul gol), *scoate materialu' şi-l dă primitorului. L-a cîntat* (furat) *bine de tot. Şi dă-i cu sasu* (fugi) *că vine lestu'* (poliţistul).

În vorbire se mai foloseşte şi păsărească, un pic mai complicată – şi cu inversarea cuvîntului: *ez de ve că ate de spa e abor de ga* (vezi că în spate e gabor = poliţist). Sau: *en ta de cli e una dă bu la oscă de plo* (e o clientă bună (de făcut) la ploscă = geantă). În funcţie de zona de proveniență a hoţilor sînt folosite în vorbire consoanele *ţ* sau *z* şi un alt fel de inversare a silabelor (cele de la mijloc la început sau la sfîrşit). Oricum, fiecare e mîndru de limbajul folosit, avînd chiar un soi de dispreţ faţă de hoţii din provincie care ar fi împrumutat multe cuvinte din *jargonul* de Bucureşti.

Alegerea peniteciarului ziceam că a fost „fericită" pentru că, într-adevăr, acolo am găsit ceea ce, în termeni consacraţi, se cheamă argou (un limbaj paralel, secret, folosit de o anumită categorie socială etc.). „Nefericită" pentru că bogăţia şi varietatea materialului găsit acolo spulberă tentativele de încorsetare în definiţii clare şi precise. Deşi se spunea într-o vreme că argoul a dispărut o dată cu clasa socială care îl vehicula, realitatea infirmă această afirmaţie. De pildă, în limbajul şutilor de azi pentru „buzunar" se folosesc cuvintele *caraiman* şi *căldura* (buzunar interior). Ambele cuvinte sînt atestate din 1937, într-un articol al lui V. Gh. Chelaru, chiar şi cu oarecare etimologie: „caraiman, *poche*". Cuvîntul vine din ruseşte... karaman „buzunar, pungă" (...). Pentru „buzunar interior, din dosul hainei" răufăcătorii întrebuinţează subst. **căldură**: *bagă mîna la căldură şi bungheşte-o* – „bagă mîna în buzunarul dinlăuntrul hainei şi şterge-o." (Chelaru, *Din limbajul mahalalelor,* Bull. Phil., IV, 1937).

Pentru a cunoaşte acest limbaj, mecanismele sale de producere şi difuzare – mai ales pentru cineva care nu este născut în el – sînt necesare o ucenicie sau o iniţiere asemănătoare oricărei alte meserii. Iar acest tip de limbaj, paralel, nu este decît unul dintre multe altele. Să sperăm într-o viitoare descifrare a lor, pentru că, vorba unuia dintre deţinuţi, *românu', doamnă, e bolnav de speranţă!*

Irina MOŢOC

Cronica ideilor sociale

Exorcism în bucătărie

Mizul discursurilor (indiferent cine le-ar rosti) despre muncă şi muncitori este că România are de oferit Europei şi lumii o poziţie geostrategică fără cusur, dar şi o mînă de lucru ieftină şi educată. E bine să faci afaceri în România pentru că oamenii ştiu ce fac şi fac cu plăcere – spun unii. Ne putem descurca şi singuri – mîna de lucru este educată şi ieftină – spun ceilalţi. Însă indiferent de locul de unde se aud aceste păreri, discursurile sînt timide şi flatarisesc neruşinat orgoliul actorilor principali în dramele de la oficiile de muncă. Pacea socială este atît de preţioasă, încît nimeni nu mai vorbeşte despre munţii de rebuturi din curtea oricărei întreprinderi care se respectă şi nici despre depozitele care (încă) gem de stocuri. Nimeni nu aminteşte de armatele de necalificaţi, de batalioanele de deprofesionalizaţi, de cincinalele de înapoiere tehnologică şi, mai ales, de mentalitatea de şef a fiecărui muncitor. Naţionalismul de masă, la lucru printre muncitorii obişnuiţi, xenofobia sindicală, reactivă în cîteva privatizări, frica de noile tehnologii (nu pentru că ne dau afară, ci şi pentru că trebuie să învăţăm cum să le utilizăm) – cam aşa gîndeşte mîna de lucru ieftină şi educată. Altfel de ce-o fi crescut în statistici preferinţa pentru partidele naţionaliste cu procentele în care a fost realizată privatizarea?

Nu o dată se întîmplă că, dacă ai vreo trebuinţă în casă şi chemi un meşter pe care l-ai reperat prin ziare, el să te întrebe, chiar de la început, cît e de lucru. Trebuie să-i dai sentimentul că este necesar, că fără el nu ai nici o şansă, că ai şi bani şi dorinţa de a-l omeni cum se cuvine pentru efortul de a-şi face treaba. Uneori nu-l poţi convinge decît dacă îi spui că vrei să refaci cu totul instalaţiile, adică să-i dai de lucru pentru vreo săptămînă. Dar va costa – eşti avertizat. Va costa, vă spun şi eu, trecut prin asemenea experienţe în aceste zile, cît nu v-a costat în ani. Meşterul vine, vede şi, după multe ţigări răsucite, cafele zvîntate, spune asta-i tot? Şi eu care credeam că e mai mult de făcut... apoi îţi spune o sumă: pe care trebuie să ţi-o rosteşti de mai multe ori pentru a o înţelege. Pare exagerat, însă, stînd şi socotind, ajungi s-o accepţi. După o muncă de o zi şi o plată de o lună, muncitorul pleacă lăsîndu-te mai plin de experienţe ca o şcoală de muzică: ai putut să-l urmăreşti atent din uşa băii sau stînd ciucit lîngă el pe cînd desfăcea uşile de la balcon. I-ai dat chiar o mînă de ajutor, pentru că, nu-i aşa, meşterul trebuie să-ţi spună din cînd în cînd că, mă-nţelegeţi, problema asta este un fleac, nici nu ştiu de ce nu aţi reparat-o dumneavoastră, iar tu te simţi obligat să suplineşti nepriceperea cu solicitudinea. Culpabilizarea face şi ea parte din strategia de reevaluare a muncii – suma creşte cu zeci de procente pe parcursul orelor de trudă. Una e să-ţi spună o cifră cînd e odihnit şi optimist, alta e să refacă toate calculele, cînd e obosit şi plictisit. E suficient să relativizezi ştiinţa meşterului, adică să-ţi dai cu presupusul, că relaţia caldă, aflată abia la început, se tensionează. Meşterul îşi reevaluează munca şi adaugă după chef un plus pe care ar trebui să-l numim disciplinar. Preţul se alcătuieşte în timp şi nici o înţelegere nu rămîne stabilă de la începutul pînă la sfîrşitul relaţiei de muncă. Iar toate acestea trebuie rescrise dacă e vorba să te duci tu la meşter cu vreo năzbîtie electronică: nu stai smirnă, te dă afară cu tot cu cd-player.

După tăcerea respectuoasă pe care ai păstrat-o pe timpul procesului de producţie, pentru a nu-l alunga pe singurul meşter care s-a încumetat în mahalaua ta, trebuie să faci o inspecţie generală şi să repari reparaţia facută. Iar dacă nu aveţi bani de risipit, cel mai bine ar fi să respectaţi mîna de lucru ieftină şi educată din rubricile de servicii de departe, prin exorcisme.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Preşedintele României, Emil CONSTANTINESCU, răspunde la întrebările redacţiei

„Orice democraţie normală are preşedinţi anteriori“

Cît de mare este distanţa între candidatul la Preşedinţie de anul trecut şi Preşedintele de acum, în sensul experienţei personale şi al informaţiei deţinute ? (Aţi avut unele surprize după preluarea puterii ?)

Experienţa acumulată în acest an este enormă. Omul cu care staţi de vorbă nu s-a schimbat şi nici convingerile şi principiile cu care a plecat la drum nu s-au schimbat. Experienţa, contactele cu oamenii mă ajută să le pun în practică. Nu poţi avea acelaşi acces la informaţie în opoziţie şi la putere.

Evident că am avut surprize după preluarea puterii, dar ele nu se referă la esenţa fenomenelor cu care se confruntă societatea românească ci, mai curînd, la dimensiunea cantitativă a unora dintre ele. De pildă, dimensiunea crizei financiare sau dimensiunile crimei organizate sprijinite pe corupţie, despre care am avut prilejul să vorbesc de mai multe ori.

La ora actuală aveţi puterea de drept. În ce măsură simţiţi că o aveţi şi *de facto*, că acţiunile dumneavoastră au eficienţa scontată ?

Am spus asta deja că, acum un an, s-au cîştigat alegerile, nu şi puterea politică. Au fost necesare multe luni pentru a putea avea un control real şi firesc asupra unor instituţii-cheie care să ajute la punerea în practică a programelor economice şi politice. Şi acest proces nu s-a încheiat. Eu nu mă refer aici la subordonări limitatoare, ci la posibilitatea de a coopera cu oameni care acţionează din convingere, oameni cu care împărtăşesc aceleaşi idei relativ la politică sau la management.

În acest moment eficienţa activităţilor Preşedinţiei este afectată de două fenomene. Pe de o parte, inerţia birocratică a unui aparat enorm, care îşi apără interesele în mod organizat şi bine repartizat în teritoriu. Aceasta ar fi, să spunem, o piedică de tip instinctual din instinct de conservare.

Pe de altă parte există obstacolul, mult mai dificil şi mai periculos al cercurilor de tip mafiot, care au avut ramificaţii greu de bănuit, în structuri administrative, de putere. Aici e o luptă aprigă, pentru că interesele şi mijloacele puse în joc sînt enorme.

Harold Macmillan spunea că atunci cînd eşti în străinătate eşti un om de stat, atunci cînd eşti acasă eşti doar un om politic. Asta e foarte adevărat, în lupta cu fenomenele pe care le-am pomenit mai înainte, bietul om politic trebuie să ţină seama de o mulţime de reguli pe care adversarii nu le respectă din principiu. Lupta împotriva mafiei nu se duce cu arme egale. Dar victoria în această luptă nu poate fi obţinută, în nici un caz, cu preţul sacrificării principiilor democratice.

Există prerogative prezidenţiale pe care le-aţi dori altfel (pe care le consideraţi negîndite bine, ambigue sau incomplete)?

Juristul care sînt e gata să dea un răspuns amplu la această întrebare. Mai ales într-un moment de reformă, omul politic simte un anumit corset al legii care nu e făcută pe măsura vremurilor. Sîntem nevoiţi să acţionăm adesea în virtutea unor reglementări pe care nu le-am făcut noi ci oameni cu alte convingeri.

Dar nu cred că e cazul să intrăm în amănunte politice sau tehnice. Important acum e să folosim la maximum normele existente, să le completăm şi să le adaptăm la nevoile realităţii într-un ritm care să îmbine înţelepciunea cu viteza acestui sfîrşit de mileniu.

Echipa prezidenţială este în exclusivitate alegerea dumneavoastră personală ? Care sînt criteriile de bază la alegerea colaboratorilor ?

Îmi aleg singur colaboratorii, dar ţin seama de orice fel de propunere în acest sens. Atunci cînd, pentru un anumit domeniu, nu am persoane corespunzătoare nu improvizez, pur şi simplu apelez la un concurs.

Criteriile de selecţie sînt în esenţă trei: competenţa, compatibilitatea cu restul echipei şi capacitatea de a-l critica, argumentat, pe preşedinte.

Aveţi vreo metodă de a vă feri de linguşitori ?

Le sugerez eu linguşitorilor să găsească o metodă pentru a se feri de mine. Atunci cînd cineva mă aprobă zgomotos şi repetat, pentru mine se aprinde un semnal de alarmă. Kipling a spus un lucru foarte adevărat şi foarte frumos. Că vorbele sînt cel mai puternic drog folosit de umanitate. Eu aş spune că vorbele sînt un drog cu efecte pozitive dacă vorbim de poezie, de pildă, dar fac cel mai mare rău sub forma acelui drog numit linguşeală. Sînt două forme ale desprinderii de realitate, dar omul politic nu şi-l poate permite decît pe cel dintîi. Din păcate, extrem de rar.

Cît de mult şi în ce sens vă implicaţi în aşteptata remaniere guvernamentală? Consideraţi că noii miniştri trebuie trecuţi prin audieri şi validări parlamentare?

Punctul de vedere pe care l-am exprimat constant a fost acela că este nevoie de o restructurare a Guvernului şi nu de o remaniere de tip cosmetic, de genul celor cu care ne-am obişnuit în ultimii ani. O restructurare care să ţină seama de experienţa acumulată în primul an de guvernare care să ajute reforma şi să reducă birocraţia.

Atunci cînd mă aflam în opoziţie am afirmat în repetate rînduri că noii miniştri care sînt numiţi în urma unei remanieri trebuie să treacă printr-o procedură parlamentară. Evident, nu mi-am schimbat punctul de vedere odată ajuns la guvernare. Am propus Parlamentului ca noii miniştri să fie audiaţi în comisii şi ulterior supuşi votului celor două Camere reunite în plen.

Cît din timpul dumneavoastră e destinat presei, radioului şi televiziunii ?

Foarte mult şi în diferite feluri. Cel puţin o oră din noapte citesc ziarele şi urmăresc dezbateri televizate. Cam trei ore pe săptămînă dau interviuri pentru presa română sau străină. La toate acestea trebuie adăugat timpul petrecut în discuţii cu ziariştii în avioane, în hoteluri sau la telefon. Aş vrea să am mai mult timp pentru presă, chiar pentru întîlniri informale, fără casetofoane sau camere de luat vederi. Pentru că cea mai bună formă de comunicare cu oamenii care comunică, la rîndul lor, cu foarte multă lume, e cunoaşterea directă, la nivel uman. Din nefericire nu pot întotdeauna să acord suficient de mult timp acestei relaţii.

Este activitatea actuală a Preşedinţiei grevată în vreun fel de politica dusă de preşedintele anterior ? În ce măsură activitatea Dvs. se raportează critic la cea a preşedintelui anterior ?

Orice democraţie normală are preşedinţi anteriori. Din acest punct de vedere, al schimbului firesc de putere care a avut loc în urmă cu un an, se ştie deja că România a acumulat un capital serios de încredere în arena internaţională.

Atunci cînd încerc să găsesc o soluţie, mă raportez exclusiv la realitate şi nu la predecesor. Pe de altă parte, nu pot să nu remarc faptul că, uneori, modul în care sînt apreciate acţiunile mele este marcat de modelul prezidenţial al primilor şapte ani de post-comunism, un model caracterizat prin neangajare deschisă, printr-o pasivitate pe care am criticat-o atunci cînd am fost în opoziţie şi pe care nu o practic odată ajuns la putere.

Există încă oameni care nu consideră necesar ca preşedintele să-şi folosească toate prerogativele constituţionale, fie că e vorba despre politica externă, siguranţa ţării sau medierea între stat şi societate.

Preşedintele Ion Iliescu era perceput de o mare parte a presei şi a analiştilor politici ca un factor dezbinator. În cazul în care sînteţi de acord cu această idee, credeţi că veţi putea uni ceea ce s-a dezbinat în acei ani ?

Au existat, într-adevăr, în aceşti ultimi ani multe dezbinări în lumea românească. Între categorii sociale diferite, între oameni cu idei politice diferite, cu confesiuni diferite, între generaţii, între românii din ţară şi cei dinafara ei, între majorităţi şi minorităţi. Rămîne de competenţa istoricilor să decidă care a fost rolul domnului Iliescu în potenţarea acestor dezbinări.

Să nu ne facem iluzii, un singur om, fie el şi Preşedinte, nu poate rezolva probleme care au îndărătul lor motivaţii complexe, propagande cu efecte produse în timp îndelungat, uneori întregi segmente de istorie. Un Preşedinte trebuie să aibă voinţa politică de a reaşeza lucrurile pe un făgaş normal. Şi cred că, din această perspectivă s-a făcut mult pentru o asemenea evoluţie a mentalităţilor, în ciuda multor neajunsuri care persistă, în ciuda multor tensiuni pe care le mai simţim. Mă refer la construirea unui climat politic stabil, la o evoluţie a raporturilor interetnice, la relaţia cu diaspora, la tot ceea ce a putut conta drept argument pe arena internaţională atunci cînd s-a vorbit despre România ca despre un pilon de stabilitate în această zonă a Europei. Şi vă asigur că multe personalităţi de prim rang ale lumii contemporane vorbesc şi gîndesc acum aşa despre ţara noastră.

Marele merit al acestei schimbări, pe care o socotesc cea mai importantă pe care am realizat-o pînă acum, aparţine milioanelor de oameni care au reuşit să treacă de dezbinare, de încrîncenare. Ei sînt cei care au reuşit, uneori înaintea politicienilor, să înţeleagă un fapt esenţial. Acela că deosebirile sînt un lucru firesc.

Care este ideea centrală pe care doriţi să vă construiţi activitatea în mandatul (mandatele) dumneavoastră ?

Sînt cel puţin două idei, dacă e să mă adaptez unui asemenea model limitativ. Pe de o parte, pragmatismul. Trăim un moment în care românii au nevoie de rezultate concrete pentru că problemele lor sînt vitale. Aceşti ani trebuie să dea rezultate pentru nivelul de trai, pentru ceea ce numim *starea naţiunii*.

Pe de altă parte, este vorba despre una din ideile de bază ale platformei mele electorale: recîştigarea unui sentiment extrem de important, mîndria naţională. Printr-o anume dezvoltare internă, printr-un anume fel de a promova imaginea ţării în străinătate, prin promovarea internaţională corespunzătoare a valorilor noastre culturale, ştiinţifice sau, pur şi simplu, general umane.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 251 ● 14-20 nov. 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.252
21-27 noiembrie 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

SPIRITUL DE ECHIPĂ

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Sever AVRAM, Norbert DODILLE, Adina KENEREŞ,
Mircea KIVU, Alina MUNGIU-PIPPIDI, Tania RADU
– Dialog cu Remus OPRIŞ, secretar general al Guvernului –

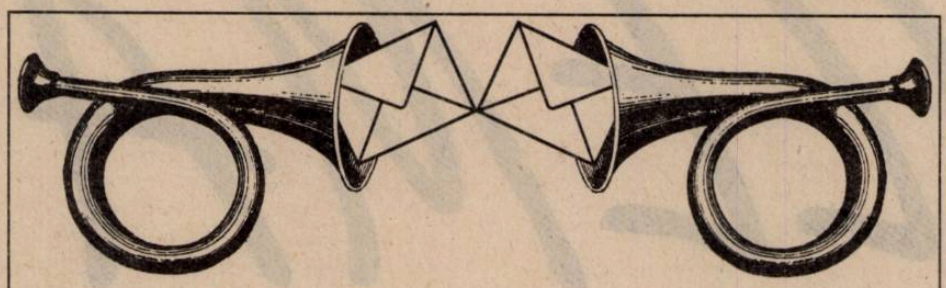

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 245: „*Accesul la dosare*“

„*Niscaiva continuităţi*“?

Stimaţi prieteni,

în primul rînd doresc să vă mulţumesc pentru *Dilema*, pe care o primesc regulat citind-o, de fiecare dată, cu plăcere, deşi, normal, cu grade diferite de satisfacţie, avînd în vedere reflectarea, în paginile dvs. a derutelor existenţiale pe care societatea noastră de tranziţie le trăieşte de la căderea monopolului ideologic de partid şi încă pînă azi. Derute care au uneori darul să sperie, chiar şi tocmai prin ţinuta intelectuală a articolelor din care ele transpar,

Aş dori, privitor la editorialul d-lui Pleşu, „Accesul la dosare“ din nr. 245 (3-9 octombrie a.c.), să-mi exprim acordul cu domnia-sa că: „... punînd totul în balanţă, accesul la dosare e un rău mai mic decît sigilarea lor definitivă.“

În ce mă priveşte, departe de mine să port pică celor care au contribuit, în România, la umflarea paginilor actului vizînd persoana mea. Pe „cuplajul“ meu telefonic l-a deconspirat chiar sectoristul, beneficiar al informaţiilor, cînd a afirmat, luîndu-l gura pe dinainte că „a..., dl. X, e *omul nostru* mai vechi“. Pe fosta vecină de palier, muncitoare nefericită într-o secţie de galvanizare, cu ten verzui din cauza acizilor inspiraţi, deconspirată şi ea, am iertat-o de mult pentru denunţul vizînd „străinii“ care mă vizitau în anii lumină. Pe securistul centrului de cercetări în care am lucrat, pentru faptul că mi-a luat amprentele, ca unui tîlhar, în 1977, l-am iertat chiar în 1978, cînd l-am „denunţat“, la rîndul meu, în „consiliul oamenilor muncii“, pentru acest act de încălcare a sferei personale în baza unor simple superstiţii, fără mandat legal. Pe sinistrul Floroiu, ofiţerul de contrainformaţii care în 1971, pentru a-şi justifica avansarea în grad, locotenent colonel, cu patru cinci clase primare, a creat „cazul Bărbulescu“, trimiţîndu-mă patru luni într-o unitate disciplinară, la construcţii, l-am uitat pur şi simplu. Cei doi ofiţeri care mi-au percheziţionat locuinţa în 1978, înainte de plecarea în Occident, s-au purtat civilizat, dacă urbanitate se poate numi meticuloasa cercetare a dulapului de lenjerie şi a rezervorului toaletei în căutarea de „arme, înscrisuri, droguri şi valută“...

Dar... totuşi, sunt curios cine a înspăimîntat-o în aşa grad pe soţia „tizului“ meu din München, din Elektra Strasse, încît femeia mi-a dat telefon plîngînd, prin 1988/89, înspăimîntată de ameninţările primite de soţul ei, cam de aceeaşi etate ca mine şi purtînd acelaşi nume?!! (Pe Elektra Strasse au locuit, pentru cei ce nu ştiu, mulţi dintre foştii angajaţi ai Europei Libere; „infailibila“ Securitate s-a făcut blamabilă prin această inversiune de persoană). Soţii Bărbulescu din Elektra Strasse au dispărut la puţină vreme după aceea din anuarul telefonic al oraşului München...

Şi, fiindcă veni vorba de Europa Liberă, nu i se pare chiar nimănui straniu, că în vreme ce toate celelalte servicii naţionale ale legendarului post de radio din München şi-au avut cazurile de informatori deconspiraţi, tocmai serviciul românesc să fi rămas neinfiltrat de celebra noastră Securitate? Mie unul, îmi apare chiar mai mult decît straniu, ducîndu-mă mintea la niscaiva continuităţi... Şi, în definitiv, chiar *mă interesează* să mă privesc „prin gaura cheii, peste umărul securistului care mă «monitoriza»“! Am înclinaţii profunde către literatura fabulos-fantastică, pentru comicul de situaţie, de persoane şi lingvistic, pentru burlescul naţional-suburban, probabil de proveniență dîmboviţeano-caragialească, care, sînt convins, ar fi cu toatele foarte satisfăcute în urma lecturii propriul meu dosar de Securitate...

Radu BĂRBULESCU
Görzerstrasse 105, München

Nr. 244: „*C-aşa-i românul*“ (continuare)

Învăţămînt şi plăcuţe în limba maternă

Cum ciudăţeniile nu ne mai miră, iar mirarea filosofică nu se mai poartă, nu voi spune că „e de mirare“ modul în care e pusă şi repusă adesea chestiunea învăţămîntului în limba minorităţilor, în speţă în cea maghiară, şi a plăcuţelor bi – sau polilingve în România anului de graţie 8 postrevoluţionar. Aceste chestiuni, extrem de înceţoşate prin politizare excesivă, ţin de fapt mai mult de dreptul natural decît de cel conjunctural, juridic. Te naşti într-o anumită limbă, cea în care îţi vorbesc părinţii, gîndeşti şi devii om în şi prin ea. Nu spun oare, cu îndreptăţit orgoliu, scriitorii din toate neamurile că patria lor e limba maternă? În şi prin ea te raportezi la comunitatea familială, locală, zonală, statală în care ţi-a fost dat să te iveşti. Prin ea înveţi să devii cetăţean şi tot prin intermediul ei deprinzi alte idiomuri: al statului, în primul rînd, dacă s-a întîmplat ca limba majorităţii membrilor acestuia să fie diferită de a ta, altele spre care eşti îndemnat sau de care eşti atras pentru a căpăta un cît mai larg acces la informaţia şi cultura vremii tale. A te exprima şi a te instrui, aşadar, în limba maternă nu e doar o cerinţă esenţială de confort psihologic, ci şi o condiţie *sine qua non* pentru un randament intelectual optim. De la această constatare de bun simţ, dar cu temeinic suport ştiinţific pornea cărturarul şi pedagogul luminat Vasile Goldiş pentru a argumenta, pertinent şi spectaculos în acelaşi timp în favoarea învăţămîntului de toate gradele în limba română (într-un context social-politic total nefavorabil românilor transilvăneni), remarcînd că pînă şi învăţămîntul matematic, atît de laconic, cum se ştie, nu poate atinge decît cel mult 70 la sută din eficacitatea dorită dacă se face în altă limbă decît cea maternă. Nu cred, prin urmare, că diversele propuneri de limitare a acestui drept natural (al învăţării în limba maternă) doar la unele discipline sau trepte ale învăţămîntului pot obţine credit pe termen lung. E prezumţios să ne închipuim, de pildă, că dacă maghiarii din România vor avea un învăţămînt în limba lor de la grădiniţă la universitate şi doctorat ei nu vor mai învăţa româneşte. Ba mai mult, că vor folosi aceste condiţii în scopul enclavizării unor zone întinse din Transilvania (poate şi din Bucureşti, unde depăşesc cifra de 300.000!) şi vor săpa astfel la temelia unităţii noastre naţional-teritoriale. Mi se pare apoi de-a dreptul iluzoriu să mai cultivăm ideea că elevii din şcolile maghiare de la noi vor învăţa mai bine istoria şi geografia României în română decît în maghiară. (În şcolile româneşti se învaţă istoria şi geografia Angliei sau ale Franţei în engleză sau franceză, chit că aproape toţi elevii sînt interesaţi de însuşirea acestor limbi?). *Altceva trebuie asigurat aici ca lucrurile să se desfăşoare corect şi în spiritul unei educaţii sănătoase, loiale statului român: manuale bune în limba maghiară editate (pe bază de concurs) de către ministerul nostru de resort şi, implicit, interzicerea celor neconforme cerinţelor ştiinţifice.* (subl. red.) De asemenea. un bun nivel al predării limbii române în toate şcolile din România şi, nu în ultimul rînd, în cele cu limba de predare română. *Ca român mărturisesc că mă îngrijorează mai mult limba română pe care o vorbeşte populaţia şcolară românească, precum şi o parte însemnată a absolvenţilor şcolilor româneşti de toate gradele.* (subl. red.) Recentele proteste ale liceenilor, copios mediatizate de la un capăt la altul al ţării, au oferit un trist spectacol în această privinţă, [...].

Despre plăcuţe, doar atît: e nu numai un gest de corectitudine ci şi unul de politeţe şi curtoazie să dai locuitorilor de altă etnie din România sentimentul că sînt acasă şi să scrii şi în limba lor numele aşezării în care stau sau a străzii pe care vieţuiesc [...].

În sfîrşit, un ultim exemplu – particular –, cu un minim comentariu. Anualul concurs de interpretare „Mihai Eminescu“ organizat, la 15 ianuarie, de către Teatrul de Nord din Satu Mare aduce, fără excepţie, într-un pluton compact de ocupanţi ai locurilor 2-3, elevi de la Liceul maghiar „Kölcsey Ferenc“. E aceasta o dovadă că ungurii sătmăreni nu vor să înveţe româneşte, sau că respectivul liceu (asistat corespunzător de Inspectoratul şcolar) a reuşit să aibă o catedră de limba română competentă şi conştiincioasă?

Vasile SAVINESCU
Satu Mare

N. red.: Nu ştim cum se face că, pe hîrtie, aceste idei sună normal, inteligent şi deodată, cînd ajung să se discute „pe teren“, deodată, ce să vezi?

Condamnaţi la normalitate

Există îngrijorător de mulţi oameni care, din păcate, se simt bine în „tranziţie“! Normalitatea îi sperie. Criteriile profesionale, de nivel european, le dau frisoane...

Libertatea de a huidui li s-a potrivit atît de bine, încît nu se mai simt capabili să încerce şi altceva...

Ei sînt demolatorii, căutătorii de trădători de neam, de structuri oculte, de „frînari ai progresului social“. Ei sînt cei care te opresc pe stradă, te apucă de guler şi te acuză că i-ai trădat, deşi tu ai gîndit întotdeauna altfel decît ei.

Ani în şir, pe vremea dictaturii, au suferit în turmă, iar azi, fiecare, suferă de bolile turmei. Drumul către normalitate li se pare greu pentru că el presupune nitică sinceritate şi ceva mai multă educaţie...

Cei care au vocaţia normalului, odată ieşiţi dintr-o perioadă de abrutizare redevin mai repede normali decît alţii...

Perioada de tranziţie ar fi trebuit să însemne reconstrucţia normalului. Din păcate, s-a transformat în „plăţi de poliţe“. Libertatea de a fi valoare, pe care o aşteptam cu toţii, s-a transformat într-un fel de război civil între nulităţi de stînga şi nulităţi de dreapta.

Te-ai fi aşteptat ca după o lungă perioadă de linguşire colectivă de colaborare mai mult sau mai puţin făţişă, cu puterea comunistă, oamenii să caute să-şi uite cît mai repede trecutul şi să încerce să-şi valorifice însuşirile creatoare...

N-a fost aşa. S-a introdus, în scopul menţinerii unei vînzoleli sociale, o ciudată unitate de măsură a culpabilităţii fiecăruia: intensitatea linguşirii. Adică... unii au fost mai sifilitici decît alţii! În loc de trei cruci, unii au doar două.

Pe vremuri, în goana după origine sănătoasă, fiecare scotea pentru dosar vreun bunic care a participat la răscoala din 1907 sau vreo mătuşă plină de păduchi, moartă de tifos. Toţi ne trăgeam direct din peşteri.

Astăzi, fiecare scoate pentru imagine vreun chiabur sau deţinut politic, vreun tată dat afară din serviciu.

Duminica trecută mă aflam pe o tersă, într-un parc, cu doi prieteni. Unul dintre ei m-a luat la rost.

– Ce părere ai despre problema... Cînd o să aflăm adevărul? Au trecut deja şapte ani. E normal?

– Nu ştiu, i-am răspuns. Deocamdată să construim ceva.

– Crezi că ajunge?

– Ascultă! i-am strigat. Mai lăsaţi-mă dracului în pace! Vorba lui Mircea Eliade, hai să ne mai ocupăm şi de altceva decît de adevăr... Să construim şcoli, să cultivăm cartofi. Vechiul oracol spunea: „Toate lucrurile au două mînere. Feriţi-vă de cel greşit“. În cazul nostru, mînerul greşit este obsesia trecutului.

Un evadat dintr-o puşcărie nu se opreşte lîngă zidul închisorii, să analizeze structura lanţului sau să-şi pună întrebări filosofice. Fuge de-i sfîrîie călcîiele; să se depărteze cît mai mult...

Rolul instituţiei prezidenţiale ar trebui să fie tocmai acesta; să limpezească tranziţia! Faptele multor buni români să atîrne mai mult în balanţă decît fudulia unor impostori gălăgioşi... Sau valoarea profesională a unui adversar politic să-ţi dea mai multă siguranţă decît prostia unui tovarăş de partid.

Dr. Lucian PARASCHIVESCU
Spitalul Judeţean Alexandria

Dacă au plecat ai lor, unde sînt ai noştri?

Vidul în care îmi creionez, de cîţiva ani, idealurile politice şi îmi exercit discernămîntul m-a convins că închistarea şi, în fond, involuţia este principala trăsătură a aşa-zisei noastre clase politice. Îmi pun pălăria în faţa acestei clase! La urma-urmelor, n-am fost coleg de partid, înainte de '90, nici cu fostul preşedinte, nici cu actualul, nici cu primul-ministru, nici cu primul-consilier, nici cu primul-procuror, nici cu primul-guvernator, nici cu primul-Fericit, nici cu primul îmbogăţit al Reformei române de stat. N-am fost coleg de partid cu nici unul din cei ce formează imensa majoritate a actualei clase politice. Şi cu atît mai puţin voi fi astăzi!

Un exerciţiu cît se poate de interesant ar consta din compararea numărului foştilor combatanţi aflaţi în forurile de conducere ale diferitelor partide. Publicarea unei liste cu proveniența politică a „cadrelor“ constituie obligaţia morală a oricărui partid care se respectă, înainte de deschiderea dosarelor. Sînt mai mulţi în UDMR decît în PUNR? În PNL decît în PD? În PNŢ-CD decît în PDSR? Cine ştie? Vai de pluripartidismul nostru legat organic, prin miile de fire subterane ale moştenirii de cadre uniform răsfirate de-a lungul eşichierului politic! Dacă au plecat ai lor, de ce n-au venit ai noştri? Eşaloanele 2-3 au făcut un pas înapoi, iar eşaloanele 4-5, cu figuranţii din dotare, un pas înainte.

Nu de remanierea guvernului are nevoie ţara ci de remanierea clasei politice!

Corneliu PÎSLARU
Şugag, jud. Alba

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Consecvenţă şi inconsecvenţă**
- **Adolescenţa**
- **Cazul Noica**

BĂSESCU

Am auzit că unele şedinţe de guvern durează douăsprezece ore. E semn rău. Înseamnă că pregătirea şedinţei e inclusă în şedinţa propriu-zisă în loc să o preceadă, că deciziile sînt căznite, că unanimitatea e rară, că primul ministru e prea răbdător, că, deseori, lucrurile trebuie reluate de la zero, că dezbaterile sînt baroce şi circulare. (Uimitor e că cele douăsprezece ore de discuţii produc, frecvent, ezitări şi confuzii diagnosticate ca „lipsă de comunicare"!). Dincolo de explicaţii „obiective" şi justificări plauzibile, e limpede că tipul uman dominant în guvernul nostru nu este omul de acţiune. Omul de acţiune nu poate sta pe un fotoliu – fie şi ministerial – vreme de douăsprezece ore. Îl apucă nevricalele, se aruncă pe fereastră, fuge! „Sitzfleisch", adică aptitudinea şezutului, nu au decît firile contemplative şi dialectice. Visătorii. Întrebarea este cît de visător îşi poate permite să fie un guvern al reformei. Să şezi şi să cugeţi se poate. Dar să şezi şi să faci, să mişti lucrurile rămînînd nemişcat – asta nu-i reuşeşte decît lui Dumnezeu.

În guvernul acesta de convorbitori care „nu comunică" există, evident, şi excepţii. Prototipul lor mi se pare a fi Traian Băsescu. În mod limpede, el este un om de acţiune. Un „executiv" prin vocaţie. Cînd are de spus ceva o spune. Abrupt, uneori brutal, dar fără echivoc şi fără retorică. Nu are o ideologie. Are scopuri, strategii imediate şi imaginaţie pragmatică. Cînd spune că va face – face. De multe ori face înainte de a spune. Cînd a făcut ceea ce şi-a propus să facă, nu dă niciodată înapoi. Nu se lasă intimidat de greve, ameninţări, răzmeriţe. Are soluţii şi îşi asumă riscul aplicării lor. E tonic. Crede în fapta lui şi inspiră încredere. E bine dispus. Iar cînd se înfurie iese la bătaie fără precauţii preliminare, fără să-şi aleagă, abil, mijloacele. Capabil de abuzuri temperamentale, e incapabil, după părerea mea, de alt gen de abuzuri. Vorbeşte prea răspicat şi acţionează prea tranşant ca să fie suspect de calcul venal şi derapaj tenebros. Nu ştiu dacă ar fi un bun ministru în „vremuri normale"; nu e omul potrivit să administreze calmul, linearitatea, gata-făcutul. Dar în tranziţie, aşadar într-un moment în care ceea ce contează e decizia curajoasă şi promptă, obsesia ţintei, înfăptuirea neîntîrziată, Traian Băsescu e excelent. Multiplicat, ar da guvernul care ne trebuie. În plus, reuşeşte să fie simpatic, cu aerul lui nesofisticat, îndărătnic, puţin şui, hîtru, direct. Cînd nu te aştepţi, are accese de candidă timiditate. *Format ca om de echipaj, e, cu siguranţă, şi un bun om de echipă.* E simplu, camaraderesc, eficace. Fără pretenţii şi fără complexe. M-am întrebat, adesea, care e, în definitiv, secretul reuşitei lui, cheia seninei lui inflexibilităţi. Cred că ştiu răspunsul: nu vrea de loc să fie, cu orice preţ, ministru. A mai fost şi s-a putut întoarce, cu naturaleţe, la ale lui. Mi se pare că, la un moment dat, s-a apucat de fabricat îngheţată; nu mă îndoiesc că, la o adică, ar prelua din nou, cu plăcere, comanda unei nave. Ministeriatul nu e decît „ceva de făcut", o necesară corvoadă: fără fasoane, fără mirajul prestigiului şi al carierei, fără fascinaţia beneficiilor. E vădit că lui Traian Băsescu nu-i pasă deloc, dar absolut deloc, dacă de mîine va trebui să facă altceva. De aceea, se comportă, mereu, ca un om liber. De aceea, pînă una alta, e indispensabil.

Andrei PLEŞU

Lecţia sfertului de mandat

La un an de la instalare, prim-ministrul şi-a pierdut aura de Prîslea cel Voinic şi cheful discursului de trei ore pe micul ecran. După ce a fost ridicat în slăvi doar pentru că aşa cerea momentul, Victor Ciorbea a devenit, inevitabil, sacul de box al majorităţii parlamentare şi preferatul atacului de presă: i se reproşează că n-are experienţă politică (adică nu bate cu pumnul în masă), că guvernează prin ordonanţe şi evită dialogul cu sindicatele, că nu-i înţelege pe ardeleni şi-i ascultă orbeşte pe reprezentanţii Fondului Monetar.

Şeful statului face în schimb figură de om politic autoritar, care tranşează **toate** crizele interne şi adoptă în relaţiile internaţionale stilul ofensiv exersat în campanii electorale. Faptul că partidele politice negociază pe bază de scandal pentru a-şi obţine cu ţîrîita drepturile parteneriale girate între cele două tururi de viitorul lider al României nu afectează deloc imaginea prezidenţială. Chiar dacă şi-a încălcat multe promisiuni electorale – încă locuieşte la Cotroceni, nu s-a opus proiectului de modificare a legii caselor naţionalizate, n-a dezlegat misterele revoluţiei, nu-şi opreşte coloana oficială la stop –, preşedintele şi-a consolidat prestigiul, şi multă lume e de acord că el a evoluat. Continuînd tradiţia, titularul funcţiei supreme se bucură de încrederea maselor şi îi nemulţumeşte mai ales pe cei care l-au susţinut înainte de preluarea puterii. Spre deosebire de echipa executivă, măcinată de îndoială şi obosită de dispute interne, staff-ul prezidenţial trăieşte încă din euforia curbei ascendente şi din avantajul confortabil oglindit în sondajele de opinie.

Parlamentul e dezamăgit de Guvern, ale cărui şedinţe tind să înlocuiască dezbaterea în plen şi ale cărui hotărîri se substituie actelor normative adoptate prin votul majorităţii. Dezamăgirea nu-i împiedică însă pe reprezentanţii partidelor guvernamentale să-şi vadă de propriile interese, nici pe opozanţi să-şi declame discursul demagogic.

Aşteptată cu ardoare la începutul toamnei, remanierea a reuşit – înainte chiar de a se produce – să se întoarcă precum bumerangul împotriva coaliţiei majoritare: nici nu mai contează cine şi de ce va schimbat,fiindcă ineficienţele reformiste sînt oricum garantate pe termen lung prin disfuncţii politice. După atîtea bătălii şi declaraţii fără rost, mirajul restructurării administrative s-a cam spulberat, odată cu el evaporîndu-se mare parte din încrederea electorală în reuşita programului Ciorbea. Vine iarna, sindicatele ameninţă dintr-o direcţie neprecizată ideologic şi extrema naţională prevesteşte răscoale conduse de foşti ofiţeri.

Eşecul actualei guvernări, adăugat neputinţei îngălate a guvernului Văcăroiu, ar fi însă o moştenire insuportabilă pentru întreaga scenă politică. Fără investiţii străine şi creştere economică, regimul proprietăţii în variantă creştin-democrată ori liberală va rămîne o vorbă în vînt, iar promisa clasă de mijloc are toate şansele să se piardă în masa nostalgicilor de stînga. Fără productivitate şi deschidere competitivă, redistribuţia profitului şi protecţia majorităţii pe care le promit social-democraţii nu pot însemna mai mult decît au însemnat ele în toţi aceşti ani de tranziţie, adică o cîrpeală a sărăciei. Fără instituţii stabile, legislaţie adaptată regulilor comunitare şi integrare în circuitul politico-diplomatic al acestui sfîrşit de secol,chestiunea minorităţilor va hrăni la nesfîrşit demagogia şovină într-o direcţie sau în cealaltă, adîncind prăpastia dintre etnii şi îndepărtînd **toate** judeţele României de ţinta modernizării. Fără victoria statului de drept şi a democraţiei parlamentare, popularitatea unuia sau altuia dintre lideri, cîştigul în sondaje pentru unul sau altul dintre partide ori strălucirile de moment ale vedetelor mediatice n-au nici un fel de suport. Uşurinţa cu care se construiesc şi se dărîmă cariere reaminteşte de experimentele aberante care au produs, de-a lungul legislaturilor precedente, averi şi mitologii sereiste.

Puternicii zilei au motive să se îngrijoreze nu doar pentru soarta reformei, ci şi de propriul lor viitor. Cabinetul Văcăroiu sărbătorea primul sfert de mandat cu sentimentul românesc al veşniciei: PDSR devenise aproape partid de mase, Ion Iliescu se bucura de dragostea majorităţii. Pentru că nu-şi dorea deloc să facă reforma, coaliţia de guvernămînt înlocuise, chiar înainte de bilanţul din mai '93, preocupările restructurării economice cu obsesia pericolului unguresc. Nu cumva ne-am întors, după un ocol costisitor şi primejdios, în punctul de care am dorit o vreme cu toţii să ne îndepărtăm?

Elena ŞTEFOI

© S. Tétu

Trecuturi (IV)

Spre deosebire de mulţi alţi memorialişti, dar mai ales de majoritatea istoricilor profesionişti, Serge Moscovici pune prăbuşirea din 1940 a României Mari aproape exclusiv în sarcina *războiului civil larvar* dezlănţuit de mişcarea legionară.

„Cea mai mare parte a Europei", scrie Serge Moscovici, se afla în captivitatea Germaniei, „în fiecare zi o altă ţară era aservită şi ştearsă de pe hartă. Brusc, Germania i-a convocat pe italieni, apoi pe unguri şi pe bulgari la Viena, la sfîrşitul lui august. Ungurilor le-a oferit nord-vestul Transilvaniei, leagănul naţiunii, inima patriei. Bulgarilor, o bucată din ţinutul de la Marea Neagră. Pentru miile de persoane, între care mă găseam, strînse pe străzi şi pentru toţi cei care ascultau evenimentele la radio, acest diktat însemna sfîrşitul României Mari. O eventualitate pe care nimeni nu o prevăzuse vreodată. Fără să ne dăm seama, trăisem într-un vis mai mare decît noi. Au fost ceasuri de tristeţe şi de doliu, îmi aduc aminte de ele pentru că le-am împărtăşit. Românii erau supuşi probei de a-şi sacrifica vieţile pentru a apăra frontierele istorice.

Au existat oameni care au crezut că o Românie unită ar putea face faţă duşmanilor săi şi ar fi putut face faţă chiar şi Rusiei. Dacă România ar fi rămas fermă, i s-ar fi alăturat şi alte ţări din Balcani, iar Hitler însuşi ar fi ezitat să ţină sub jug o Românie recalcitrantă, pentru a evita să deschidă un nou front, cu condiţia ca ea să-i dea petrolul de care el avea nevoie. Războiul civil divizase însă naţiunea şi paralizase statul, lăsîndu-i pe oameni pasivi, lipsiţi de voinţă. Nemaiavînd poate energia de a lupta, o nouă luptă îi găsea obligatoriu în plină confuzie, în aşteptarea unui ordin. Există momente în care calculul trebuie să cedeze în faţa alegerii între viaţă şi moarte. Dar guvernul, în loc să aleagă, a continuat să calculeze, iar ordinele au fost, încă o dată, de cedare.

Eram panicat, sigur că după ce o umiliseră şi o amputaseră, germanii vor ocupa ceea ce mai rămăsese din România. Se dovedise, încă o dată, că ameninţarea străinilor, a comuniştilor şi, în esenţă, a evreilor împotriva unităţii statului nu fusese decît o fantezie ticăloasă. Dimpotrivă, gardiştii şi patrioţii violenţi au fost cei care au înfăptuit, fără ezitare, răul de care îi acuzau pe alţii. Fiindcă România devenise un *torso*. Pentru a face uitată chirurgia care o amputase, trebuia dată poporului o doză puternică de morfină politică. Iar aceasta exista, la îndemînă: noi, evreii. Noi furăm acuzaţi că am făcut ţara bucăţi, ca şi cum nu fusese dezmembrată de naziştii din lăuntru şi din afară, ci am fi trădat-o noi. Pentru a o demonstra, gardiştii au aţîţat unul după altul focarele de intimidări, de persecuţii şi de asasinate. Desigur, oamenii au judecat dintotdeauna viaţa la fel: ea nu valorează nimic. Era însă o judecată marcată de dezamăgire, de îndoială, de *taedium vitae*. Pentru naziştii români, această judecată avea un sens pozitiv, energic: ură împotriva vieţii, dispreţ pentru ce este viu. Tot ceea ce oferea un pretext pentru a nu ucide devenea pentru ei criminal, iar făcînd crima ei credeau că ies triumfal din această istorie murdară.

Totul a fost făcut, şi bine făcut, în scurt timp. Într-o frumoasă seară de la începutul lui septembrie '40, eram pe străzi. Unii din nelinişte, fiindcă regele Carol abdicase. Alţii, pentru a-şi savura victoria, fiindcă fiul lui, Mihai, încă foarte tînăr, avea să-i succeadă. Dar nu se putea rămîne aici. Nu a fost nevoie decît de o săptămînă pentru ca Garda de Fier, braţul politic, şi armata, promovată braţ militar al germanilor, să-şi adjudece puterea. Statul naţional-socialist era instaurat, avîndu-l ca dictator pe generalul Antonescu. Răzbunîndu-se pe trecut, el a cerut poporului să meargă în biserici şi să-l blesteme pe regele căzut şi pe partizanii acestuia pentru că dezonoraseră ţara. (...)

Din iunie în septembrie, aproape tot ceea ce poporul român cîştigase după întîiul război mondial a fost pierdut".

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

A trecut un an

În curînd, se va împlini un an de la instalarea guvernului Victor Ciorbea. Se vor face, desigur, bilanţuri şi comparaţii, se vor trage concluzii. Anticipînd. Îmi propun să notez cîteva observaţii, ca unul aflat în structurile actualului executiv pe o poziţie nici prea importantă, dar nici nesemnificativă. În plus, nu sînt membru al nici uneia din formaţiunile politice care au născut actuala coaliţie majoritară.

● Cred că negocierile care au născut actualul executiv au fost, principial, greşite. În noiembrie-decembrie 1996, formaţiunile politice cîştigătoare au negociat posturi şi nu responsabilităţi. Mai exact, discuţiile CDR-USD-UDMR nu au vizat marile domenii ale vieţii socio-economice care trebuiau reformate, ci poziţii în conducerea diferitelor autorităţi publice. Astfel, s-a ajuns la situaţia ca ministerele să aibă o conducere multi-politică (ministrul are o culoare politică şi secretarii de stat au, fiecare, alte apartenenţe), ceea ce a creat o greutate în plus în luarea deciziilor şi a născut tensiuni şi incoerenţe. Pînă acum, aceste diferenţe nu au avut manifestări de natură să pună în pericol echilibrul coaliţiei, dar cred că multe din întîrzierile şi ezitările actualului guvern ar fi fost evitate dacă, spre exemplu, cîştigătorii din noiembrie 1996 ar fi negociat ministere întregi (de pildă, Ministerul Finanţelor „aparţine" partidului X, Ministerul Mediului este condus de partidul Y, Ministerul Apărării este asumat de partidul Z ş.a.m.d.).

● Opoziţia este debusolată, incapabilă să ofere o alternativă viabilă, acţionează dezagreabil din punct de vedere etic şi falimentar din punct de vedere politic. Actualul guvern nu a fost pus niciodată în pericol prin vreo iniţiativă politică a opoziţiei – cele mai mari probleme cu care s-a confruntat, în ceea ce priveşte propria stabilitate, au avut, de fiecare dată, cauze interne. Anemia opoziţiei nu a imprimat guvernului, aşa cum ar fi fost logic, un spirit al siguranţei de sine. Actualul guvern a greşit de cîteva ori dar, spre lauda lui, a revenit asupra deciziilor luate. S-a impus, de aceea, teoria slăbiciunii şi nepriceperii actualului executiv. Faptul că miniştrii cabinetului Ciorbea nu au aroganţa şi suficienţa celor din trecuta guvernare a permis comentatorilor să vorbească despre lipsă de fermitate şi incoerenţă.

● Dificultăţile şi erorile actualului guvern au, după mine, două explicaţii. Prima rezidă din modul deschis şi total în care şi-a asumat reforma unui sistem distrus cu grijă pînă în 1990 şi conservat cu disperare pînă la sfîrşitul lui 1996. A doua explicaţie constă în lipsa acută a specialiştilor de înaltă clasă. Cred că este momentul unei serioase evaluări a calităţii profesionale a persoanelor chemate să dea substanţă şi concreteţe voinţei reformiste a actualei echipe guvernamentale. Motivele pentru care elita specialiştilor nu se regăseşte în structurile guvernamentale sînt multe: de la salarizarea indecentă la lipsa programelor de pregătire şi perfecţionare profesională, de la rezervele ce ţin de subiectivitatea fiecăruia la politica necorespunzătoare de recrutare şi promovare a tinerilor. Am spus, cu alte prilejuri, că marea realizare a noului regim constă în schimbarea generaţiei care administrează România. Aştept schimbarea calităţii profesionale a celor care administrează România.

● După un an de guvernare, cu toate dezamăgirile şi reorientările firesc apărute, pulsul opiniei publice pare a fi favorabil actualei echipe guvernamentale. În plus, imaginea guvernului Ciorbea în străinătate pare a fi, în continuare, una pozitivă. Onestitatea şi efortul necondiţionat par că sînt principalele argumente ale acestei bune receptări. Cred, de aceea, că actualul guvern intră sub bune auspicii în al doilea său an. Este, însă, la fel de adevărat, că nu se poate anticipa în nici un fel cum va fi evaluat guvernul instalat în decembrie 1996 cînd va intra în al treilea an de existenţă.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

(T)VDT

Adică – nu vă speriaţi – vedete TV, vedete de televiziune. Ziarul *Naţional* de luni, 17 noiembrie, a publicat un top, realizat în urma unui sondaj CURS (scuzaţi expresia!) şi intitulat (de institutul cu pricina sau de ziar?), pretenţios, „Gradul de performanţă al unor prezentatori şi realizatori de televiziune conform aprecierilor telespectatorilor". Un top al celor mai populare vedete de televiziune, dar nu din domeniul în care vedetele, ca să spun aşa, sînt la ele acasă – divertismentul –, ci din acela al publicisticii de televiziune (jurnale de ştiri, *talk-show*-uri etc.) Feţe, chipuri, în care nu se ştie ce căutăm, ce anume vedem. Televiziunea e, însă, toată divertisment. Iar „vedetele" acestea reflectă nu atît un grad ridicat de individualizare, de personalizare, cît unul de conformare, de conformitate cu nevoia noastră de obişnuinţă, gradul nostru de ataşament, previzibilitatea, constanţa, regularitatea. „Vedeta de televiziune" este *imaginea* – simulacrul, fetişul etc. – ajunsă la nivelul cel mai înalt de autonomie: lume-nelume, realitate-irealitate. *Semnul* la puterea maximă, al cărui semnificant nu este dincolo, ci dincoace de ecran: nevoia publicului de identitate prin identificare, de căutare de sine prin proiecţie. O circulaţie a „plinului" sub formă de „vid": spaţiul comunicării. Televiziunea umple spaţiul public de gol, de goluri dinamice, în mişcare, în „interacţiune", de semne cît mai capabile să capt(iv)eze publicul, căutările acestuia, dependenţa acestuia de căutarea de sine, fie ea şi aleatorie. „Vedeta" este nevoia de vedetă. Nevoie, de cele mai multe ori, oarbă, care se satisface (aproape) cu orice. Foame (a)servită.

Iată, însă, pentru cine nu a avut ocazia să le parcurgă, cele două topuri.

PREZENTATORI: *1.* Andreea Esca (Pro TV); *2.* Cristina Ţopescu (Pro TV); *3.* Andreea Marin (TVR); *4.* Andreea Berecleanu (Pro TV); *5.* Anca Toader (TVR); *6.* Adriana Muraru (Pro TV); *7.* Lucian Mîndruţă (Pro TV); *8.* Mircea Radu (TVR); *9.* Irina Radu (TVR); *10.* Alessandra Stoicescu (Antena 1); *11.* Bogdan Tudor (Antena 1); *12.* Cristina Liberis (Antena 1); *13.* Vlad Petreanu (Tele 7 abc).

Predominanţă feminină şi Pro TV: primul băiat apare abia pe locul al VII-lea. Vîrsta scăzută: tineret. Surprizele – cîte sînt, nu multe – apar abia după locul I, previzibil. Plasarea Cristinei Ţopescu pe locul al II-lea, de pildă, meritată dar neaşteptată, totuşi. Aproape inexistenţa postului Tele 7 abc, regretabilă dar firească. Cînd urmărim un jurnal de actualităţi, urmărim ştirile sau fetele care le prezintă?... Cum receptăm noi o ştire despre un dezastru, de pildă, atunci cînd este prezentată de un chip atrăgător?...

MODERATORI: *1.* Marius Tucă (Antena 1); *2.* Mihai Tatulici (Pro TV); *3,* Victor Ionescu (TVR); *4.* Iolanda Stăniloiu (Pro TV); *5.* Radu Herjeu (Antena 1); *6.* Vartan Arachelian (TVR); *7.* Horia Alexandrescu (Tele 7 abc); *8.* Octavian Andronic (Pro TV); *9.* Răsvan Popescu (TVR); *10.* Radu Coşarcă (Tele 7 abc); *11.* Irina Luca (TVR); *12.* Liana Simion (TVR); *13.* Radu Nicolau (TVR); *14.* Dan Andronic (Tele 7 abc); *15.* Alina Mungiu-Pippidi (TVR); *16.* Dana Deac (Tele 7 abc); *17.* Iosif Sava (TVR); *18.* Gabriel Giurgiu (TVR); *19.* Carmen Bendovski (TVR); *20.* Virginia Gheorghiu (TVR); *21.* Ioan T. Morar (Pro TV); *22.* Mihaela Cutuş (Tele 7 abc).

Predominanţă masculină şi a vîrstei adulte. Ca surprize (pentru mine, cel puţin), prezenţa foarte sus a Iolandei Stăniloiu, a lui Victor Ionescu şi a lui Radu Herjeu, şi foarte jos a lui Carmen Bendovski, Radu Nicolau, Ioan T. Morar, Iosif Sava, Gabriel Giurgiu, Alina Mungiu-Pippidi. Surprize previzibile, totuşi, normale, dacă stăm şi ne gîndim bine. Justiţie şi injustiţie populară, de la caz la caz, pînă aproape de mister. Dementială, ca să mă exprim astfel, prezenţa foarte sus a lui Mihai Tatulici, ceea ce nu măsoară decît gradul de conformism al publicului şi extraordinara mobilitate în identificarea conformismelor de piaţă a mai-sus-numitului. Stau şi mă întreb, totuşi: chiar o urmări publicul toate emisiunile realizate de aceşti oameni? Chiar or şti telespectatorii despre cine e vorba, în toate cazurile? Am unele îndoieli. Privind de sus, de foarte sus chiar, jale, tristeţe. Iată cine ne umple serile şi nopţile, cu cine (mai mult sau mai puţin) ne identificăm noi. Numele de mai sus sînt numele noastre, numele conformismului şi ale complezenţei noastre, nume de împrumut, numele anonimatului nostru. Luminile televizorului presupun întunericul. Noapte – televizor.

Bogdan GHIU

Economie

Dincotro bate vîntul inflaţiei

Toamna a reaprins focul inflaţiei. Preţurile şi-au reluat urcuşul, după ce au trăit o vară calmă.

O privire înapoi, de-a lungul întregului an 1997, ce se apropie acum de sfîrşit, ne va ajuta să înţelegem mai bine ce ni se întîmplă. Aşadar, să recapitulăm.

În primul trimestru din '97, preţurile de consum au evoluat exploziv: 13% în ianuarie, 18% în februarie şi 30,7% în martie. Apoi, în trimestrul al doilea, ritmurile s-au calmat dintr-odată: 6,9% în aprilie, 4,3% în mai şi, în sfîrşit, 2,3% în iunie. În iulie, am avut cel mai de jos prag inflaţionist din toată perioada tranziţiei: 0,7%. Au urmat 3,5% în august şi 3,3% în septembrie. Apoi, 6,5% în octombrie.

Cum se explică aceste schimbări radicale de la o lună la alta? Iată un aspect ce merită să fie analizat. Fiindcă, de la o lună la alta, starea economiei nu s-a schimbat atît de mult încît să determine o modificare atît de spectaculoasă a dinamicii preţurilor. O explicaţie o găsim în istoria celor şapte ani de cînd românii se războiesc cu inflaţia.

Întrebat ce este filosofia, un celebru gînditor a răspuns: „ceea ce toată lumea ştie că înseamnă". Sînt tentat să-l parafrazez... Totuşi, voi preciza că inflaţiei i s-au dat, de-a lungul timpului, sute de definiţii. În vremea din urmă, pentru a simplifica lucrurile, s-a ajuns la un consens: prin inflaţie se înţelege creşterea generalizată a preţurilor de consum. Pentru că preţurile de consum (ceea ce plătim cînd ne facem cumpărăturile zilnice, în magazine) reprezintă o noţiune cuprinzătoare: aici se reflectă şi costurile producţiei, şi preţurile de producţie, şi puterea de cumpărare.

De la 1 noiembrie 1990, cînd a început inflaţia în România, pînă în prezent, preţurile au crescut continuu. Mai mult sau mai puţin. Interesant este însă faptul că, în toţi aceşti şapte ani, nici o lună nu a semănat cu alta. După creşteri mari, au urmat salturi moderate. Sau invers: după o lună calmă, inflaţia a sărit în luna următoare cu 10 sau cu 20 de procente. Cu o singură excepţie, septembrie 1991, cînd venirea minerilor la Bucureşti şi căderea guvernului Roman au provocat un şoc inflaţionist puternic, celelalte ieşiri din rînd corespund unor „corecţii". Specialiştii au remarcat două feluri de inflaţie în România: una *corectivă* şi alta *normală*. Ambele au determinat prăbuşirea leului. Salturile spectaculoase nu s-au datorat însă creşterilor normale de preţuri, ci corecţiilor. La fel a fost şi în trimestrul I '97: preţurile au urcat brusc pentru că s-au făcut corecţii decisive. Guvernul a forţat trecerea la adevărul preţurilor, al cursurilor acţiunilor şi banilor, al dobînzilor, plus deschiderea faţă de investiţiile străine de capital şi reglarea, pe această bază, a raporturilor producţie-consum şi salariu-muncă. După ce a trecut şocul, inflaţia a început să intre în normal.

Iată însă că, după ce în iulie inflaţia a coborît sub 1%, din august şi-a reluat creşterea. Şi a tot urcat, pînă la nivelul de 6% din octombrie. Dincotro bate acest nou vînt inflaţionist?

Privind înapoi, de-a lungul anului în curs, ne cad ochii pe un indicator care spune multe în orice economie: investiţiile. Faptul că, în primul semestru din '97, volumul investiţiilor a scăzut cu 32,9% e grav. Dar şi mai grav e un alt fenomen: acela că nu s-a făcut simţită o creştere a investiţiilor în cel de-al doilea semestru. De aici o întrebare simplă: ce fel de restructurare facem noi fără investiţii?

Investiţiile ar fi necesare în două sensuri. Pe de o parte, am fi siguri că se întreprinde ceva pentru redresarea tehnologică a fabricilor intrate în restructurare. Pe de altă parte, ar fi un semn că se vor naşte noi locuri de muncă în alte sectoare, cu deosebire în servicii, care să absoarbă măcar o parte din personalul disponibilizat. Cum însă investiţiile scad, în loc să crească, nu poate fi decît un lucru îngrijorător.

Şi mai e ceva: cele 6-15 salarii, pe care le-au primit în compensaţie zecile de mii de salariaţi disponibilizaţi, nu au devenit o sursă suplimentară de investiţii. Din mai multe motive. Primul: climatul investiţional, deteriorat an de an, nu a fost încă restaurat; din această cauză scăderea cea mai rapidă s-a înregistrat în sectorul privat, care şi-a redus investiţiile la jumătate faţă de anul trecut. Al doilea: reduceri drastice a cunoscut şi activitatea în construcţii, valoarea lucrărilor executate în semestrul I al acestui an fiind cu 30,2% mai mică faţă de perioada corespunzătoare a anului trecut; în aceste condiţii, avînd în vedere că în acest sector atît producţia, cît şi prestările de servicii sînt descurajate de preţuri, e greu de crezut că vor putea fi pornite mici afaceri, fiindcă în prea puţine cazuri ele găsesc adăposturi. Al treilea: puterea de cumpărare a populaţiei, care a înregistrat descreşteri în semestrul I, continuă să scadă în semestrul II; aşadar, banii în cauză sînt folosiţi mai degrabă în vederea acoperirii golurilor existente în puterea de cumpărare.

În fine, faptul că oferta de mărfuri se bazează aproape la fel de mult ca şi anul trecut pe importuri, în timp ce producţia internă tinde să ajungă într-o mare măsură în stocuri (în magazii sau în curţile întreprinderilor) nu e un semn care să ne facă mai încrezători în economia internă. Rămînem, deci, în aşteptare.

Din aceste adevăruri se stîrneşte vîntul inflaţiei.

Adrian VASILESCU

Numărătoare sindicală, calculator politic

● „Preşedintele CNSRL-Frăţia, Pavel Todoran, spune că, sub masca Executivului, România are patru guverne." ● „Se pun la cale cele mai neverosimile combinaţii de portofolii, iar între CDR, USD şi UDMR se desfăşoară un intens troc cu posturi de ministru: eu îţi dau «Cercetarea», tu îmi dai «Industria», mai tăiem de la secretari de stat, mai punem la păstrat vreo două agenţii... Negustorii de putere îşi freacă bucuroşi mîinile: este vremea lor, şi de mai bine de un an afacerile merg din plin." (C-tin Gheorghe, în **Jurnalul naţional**, 15 noiembrie) ● „Sînt zile decisive pentru Victor Ciorbea. Va reuşi să bată de unul singur cu pumnul în birou? Sau este nevoie ca de la distanţă să-l tragă de sfori Emil Constantinescu? Dacă Ciorbea va deveni un «Domn de Fier», pentru vremuri de restrişte, dacă el va fi capabil să creeze o echipă de şoc pentru o terapie de şoc, atunci mai avem o şansă. Atunci Ciorbea îşi va juca pînă la capăt rolul. Şi va muri răpus pe altarul reformei. Dacă nu, atunci Ciorbea se va dovedi un avorton al Coaliţiei guvernamentale." (Sorin Roşca Stănescu, în **Ziua**, 15 noiembrie) ● „Aud o sumedenie de voci care se declară decepţionate de felul în care a decurs «schimbarea». Eu acuz în principal două lucruri: în primul rînd o lipsă incredibilă de interes pentru relansarea sectorului privat, în ideea dezvoltării clasei de mijloc, în al doilea – lipsa evidentă de cooperare, chiar în cadrul cabinetului. Acestea şi sînt primele măsuri care ar trebui luate la momentul remanierii." (Horia Alexandrescu, în **Cronica română**, 17 noiembrie)

De ce ratăm decolările?

● „Sîntem, iată, la un an de la alegeri, în situaţia de a constata că în atitudinea faţă de cetăţean nu s-a schimbat nimic. Şi nici n-avea cum să se schimbe atîta vreme cît cei care au venit la putere au fost în mare parte preocupaţi cum să deprindă mai ales şmecheriile predecesorilor lor. Ţara arde şi miniştrii sînt mai mult plecaţi prin străinătăţuri, milioane de oameni sunt îngroziţi că nu mai pot face faţă cheltuielilor cu căldura, întreţinerea,

Presa despre...

Un guvern, două guverne...

cu mîncarea, iar parlamentarii îşi votează, pentru ei şi pentru ceilalţi demnitari, salarii după o grilă aparte, aşa cum încercaseră oamenii lui Iliescu să-şi stabilească pensii anume pentru ei, în dispreţul celorlalţi pensionari." (Dumitru Tinu – *Ratarea decolării spre altă mentalitate*, în **Adevărul**, 17 noiembrie) ● „Folosirea persoanei întîi singular de către preşedintele Emil Constantinescu în referirile la politica externă a ţării noastre e o noutate în istoria României. Nici un alt bărbat de stat, începînd cu Carol I şi terminînd cu Nicolae Ceauşescu, n-a apelat, cînd a fost vorba de activitatea diplomatică a ţării, la pronumele EU: eu fac, eu urmăresc, eu folosesc, eu fac şi dreg. Explicaţia e simplă. Înaintaşii actualului preşedinte n-au considerat o clipă că realizarea unor importante obiective de politică externă sînt rodul exclusiv al propriei lor persoane." (Ion Cristoiu – *Riscantul pariu al lui Emil Constantinescu,* în **Naţional**, 17 noiembrie) ● „Aeronava prezidenţială a fost la un pas de a se prăbuşi. Pregătind deplasarea, staff-ul de la Cotroceni contractase ROMAVIA în vederea asigurării serviciilor de transport în Vietnam şi India. ROMAVIA, firmă născută peste noaptea loviturii de stat din faimoasa escadrilă a lui Ceauşescu, a oferit Cotrocenilor un preţ prea piperat, dublu faţă de TAROM. Modest, Emil Constantinescu a decis să apeleze la serviciile TAROM." (Sorin Roşca Stănescu – *Un preşedinte viu contra un preşedinte mort,* în **Ziua**, 17 noiembrie) ● „Orice am zice şi orice am face, vine o vreme cînd omului de rînd i se acreşte. (...) Reforma este în suferinţă iar tranziţia, aşa cum am mai spus, se desfăşoară încet şi fără o ţintă precisă. Cine este sacrificat fiecare dintre noi poate să răspundă." (Eliade Bălan – *Tranziţia pe targă,* în **România liberă**, 17 noiembrie) ● „Guvernul Ciorbea şi, în egală măsură, coaliţia îşi sapă singură groapa lipsei de credibilitate. Pentru a pune capăt unei ameninţări deocamdată teoretice, pentru a curma insinuarea cu dictatura, guvernul Ciorbea trebuie să se întoarcă la Constituţie, iar Parlamentul, la funcţia sa legislativă." (Cornel Nistorescu – *Ordonaţi? Ordonăm!,* în **Evenimentul zilei**, 17 noiembrie)

Propuneri, concluzii, verdicte

● „Pentru România, normalizare înseamnă modernizare, ieşirea din labirintul tiparelor politice arhaice. Avem nevoie de modernizare pentru a exista. Urmează întrebarea, extrem de legitimă: Cine o va face?" (Liana Buligan – *Recursul la memorie poate asigura viitorul,* în **Republica**, 17 noiembrie) ● Varujan Vosganian, preşedintele PAR: „România trebuie condusă de generaţia postbelică." ● „Conferinţa PNŢCD Mureş a degenerat într-un circ politic, la baza acestui fapt stînd tradiţionala rivalitate dintre aripa lui Dorin Florea, preşedintele PNŢCD Mureş şi prefect de Mureş, respectiv aripa deputatului Ioan Mureşanu." (**România liberă**, 17 noiembrie) ● „*Agenţia Reuter* apreciază că: În România lucrurile încep să meargă prost." (**Evenimentul zilei**, 17 noiembrie) ● „PL doreşte constituirea unei alternative de dreapta pentru guvernare." (**Ziua**, 17 noiembrie) ● „Stabilizarea monetară va fi inevitabilă, a declarat la Braşov premierul Ciorbea." (**Adevărul**, 17 noiembrie) ● „Ion Diaconescu e furios pe ziarişti. Sătul de întrebări, Diaconescu a recomandat, plin de iritare, «mai întrebaţi-i şi pe alţii» în timp ce încerca să se elibereze de relaţia cu presa, adică de partea cea mai neplăcută a vieţii de om politic şi parlamentar." (**Republica**, 17 noiembrie) ● „Traian Băsescu: Eu aş da de pământ şi cu şeful SPP. Serviciul de Protocol al Preşedinţiei şi SPP au intervenit pentru schimbarea în ultima clipă (cînd spun ultima clipă înseamnă 36 de ore) a aeronavei cu care preşedintele trebuia să se deplaseze. Astfel de situaţii pot fi prevenite numai dacă toţi, în mod cinstit, constatăm unde am greşit." (**Jurnalul naţional**, 17 noiembrie) (**E.Ş.**)

De jur împrejur

Legea şi ordinea

Potrivit unei mai vechi prejudecăţi, dreapta politică era apărătoarea valorilor familiale, a moralei, a legii şi ordinii iar formaţiunile unei stîngi mai mult sau mai puţin revoluţionare, pledînd pentru libertăţi îi vedeau pe indivizi scăpaţi din chingile unei morale conservatoare. În ultimul secol lucrurile s-au mai amestecat: ideologia liberală a trebuit să accepte dreptul la diferenţă; ajunse la putere partidele comuniste au interzis individului orice tendinţă de raportare la propriul eu, ordinea a slujit menţinerii fărădelegii. Căderea comunismului este percepută de multe dintre fostele lui victime ca o abolire a ordinii, o cedare în faţa haosului delincvent. Relaxarea frontierelor a dus la un anume tip de internaţionalizare a problemei: în timp ce din Vest spre Est vin bani murdari, evazionişti fiscali, escroci machiaţi în oameni de afaceri şi mizele sînt pe potrivă, Estul exportă în Vest mica criminalitate, niciodată leneşă şi plină de fantezie. Rusia şi China se deosebesc prin sinteza realizată între reţelele crimei organizate şi exotismul aventurierilor singuratici. În condiţiile unei societăţi permisive care consideră drept un dat al destinului marginalii şi încearcă să îngrădească doar corupţia, criminalitatea de toate categoriile capătă un nou avînt.

I se opun reglementări cu privire la libertatea de deplasare şi tocmai partidele stîngii europene aflate la putere în Franţa şi în Marea Britanie legiferează destul de dur în domeniu, încercînd să-i selecteze pe cei care doresc să-şi aleagă altă patrie.

Severităţii la frontiere îi corespunde o abordare decisă a criminalităţii potenţiale în propriile medii de risc. Tony Blair, vedeta mondială a stîngii, propune, prin ministrul său de Interne, o cotitură radicală: abandonarea relativismului moral şi stabilirea pragului de toleranţă zero. Nu va fi legalizată folosirea anumitor droguri, dimpotrivă, sancţiunile vor fi mult mai aspre. Minorii, care potrivit noilor proiecte de lege, pot fi judecaţi chiar şi sub vîrsta de zece ani, vor fi trimişi în centre de reeducare, renunţîndu-se la practica avertismentelor.

În acelaşi timp, guvernul laburist este conştient că lupta împotriva cauzelor nu se poate mărgini la sancţionarea efectelor şi că măsurile radicale trebuie luate în domeniul educaţiei şi pe piaţa muncii. Or, aici, se va vedea dacă laburiştii au suficientă imaginaţie pentru a pune în operă programe sociale de anvergură fără a încărca bugetul.

În Franţa, Martine Aubry, ministrul Muncii, se zbate pentru a trece prin Parlament o lege care să asigure în special tinerilor din cartierele „cu risc" o ocupaţie utilă colectivităţii. În mod cert, planul găseşte răspunsuri concrete unor probleme vitale, atîta doar că el contează pe dinamica finanţării public-privat. Adversarii doamnei Aubry se întreabă dacă într-adevăr capitalul privat va prelua stimulii generoşi ai statului.

Experienţa primarului republican din New-York, Rudolph Giuliani dovedeşte că asaltul hotărît împotriva micii criminalităţi are o influenţă decisivă şi asupra delictelor majore. În absenţa adolescenţilor dispuşi să vîndă droguri, marii traficanţi îşi caută alte sedii. Simpla înmulţire a patrulelor de poliţie a creat un efect de descurajare cu urmări sensibile în rata criminalităţii. Deşi pare simplă, reţeta lui Giuliani presupune însă existenţa unor componente absolut necesare pentru ca ordinea să nu sufoce drepturile omului: o legislaţie fermă care să-i pedepsească nu doar pe vagabonzi, ci şi pe poliţişti cînd aceştia comit delicte faţă de vagabonzi, o justiţie nepărtinitoare şi cu respect pentru umanul din orice om. Un fost ministru de Interne francez, cu reputaţia unui dur, Charles Pasqua, avea obiceiul să spună că „dacă arestez un delincvent, intelectualul consideră că încă un nenorocit a ajuns la puşcărie în timp ce eu sînt convins că am eliminat încă un ticălos de pe stradă". Într-o democraţie, ambele puncte de vedere sînt necesare pentru domnia legii şi permanenţa ordinii.

Magdalena BOIANGIU

Superdotaţii la şcoală şi la guvern

O echipă a revistei **Le Nouvel Observateur** este preocupată de tratamentul celor 400.000 de copii superdotaţi din Franţa, 3 milioane în Statele Unite. „Coeficientul lor de inteligenţă" (QI) este superior cifrei de 130. E vorba despre o moştenire genetică? Este influenţa mediului familial? O combinaţie dintre cele două? Ce se datorează doar fantasmelor părinţilor care îl consideră pe moştenitorul lor un geniu în miniatură sau un alt Mozart? Problemele lor sînt reale. Deoarece aceşti copii «altfel» au frecvent – dincolo de capacitatea lor intelectuală stupefiantă – întîrzieri afective care impun o supraveghere permanentă. Paradoxal, acese micuţe genii se află uneori în situaţii de eşec şcolar şi în Ministerul Educaţiei sînt mai multe opinii divergente în legătură cu integrarea lor. Egalitarismul republican este compatibil cu o şcolaritate accelerată? Trebuie acceptate instituţiile speciale, cu tarife uneori descurajante, pentru aceşti copii?

Cercetările citate de revistă arată că supradotaţii nu sînt, în viaţă, cîştigătorii tuturor concursurilor. „Precocitatea intelectuală" nu este bine văzută în învăţămîntul public unde sistemul este bazat pe repetiţie, iar cei care înţeleg dintr-odată se plictisesc şi tulbură – într-un fel sau altul – procesul de învăţămînt. Geneticianul Albert Jacquard consideră că superdotaţii sînt doar mai rapizi, viteza fiind doar una dintre componentele inteligenţei. „Nu există nici un motiv pentru a fi considerată componenta majoră. Care e avantajul că înţelegi la 13 ani un lucru care se asimilează de obicei la 15 sau la 18? Important este ca în cele din urmă să înţelegi şi adeseori cine spune «rapid» zice şi «superficial». Superdotaţii sînt fiinţe superficiale".

Cel mai des calităţile lor sînt plătite cu singurătatea. „În existenţa lor şcolară sînt adeseori respinşi" – susţine Paul Merchap, profesor de matematică, organizatorul unor programe speciale pentru superdotaţi. „Cel mai preţios compliment mi l-a făcut un puşti cu un QI peste 150, care mi-a spus la plecarea dintr-o tabără că n-a învăţat mare lucru, dar şi-a făcut o mulţime de prieteni".

Nu acelaşi lucru îl poate spune Alain Juppé, fost prim-ministru. În campania electorală din 1995 performanţele lui şcolare, universitare şi profesionale erau descrise numai cu superlative. Şi totuşi guvernul condus de el nu s-a ilustrat prin competenţă şi i se atribuie lui personal, dar şi încăpăţînării preşedintelui Chirac de a-l menţine, eşecul dreptei în alegerile de anul trecut din Franţa. Superdotatul prin excelenţă şi-a ratat trecerea la Matignon atît sub raport profesional, cît şi al prieteniilor. Iată cum crede el că a fost discursul său de politică generală din 19 mai 1995: „N-a fost bun. Era ca o temă făcută de un elev premiant, exhaustiv, dar lipsit de patimă" (**Le Monde** – 12 nov. 1997). Juppé crede că a greşit şi cînd a încercat să se substituie tuturor miniştrilor, vorbind în numele lor în aproape toate ocaziile.

Superdotatul înţelege repede şi comunică greu cu acei care au nevoie de timp. Reiese că dacă nu concurează la Premiul Nobel, superdotaţii au puţine opţiuni: pot deveni profesorii sau îndrumătorii micilor genii, dar au mari dificultăţi în funcţia publică. Ar fi o consolare pentru cei care se plîng (pe tot globul) de mediocritatea intelectuală a guvernanţilor. (**M.B.**)

Argument

Spiritul de echipă e admirat întotdeauna de crainicii sportivi cînd transmit meciuri victorioase. Înfrîngerile sînt puse, de preferinţă, pe seama greşelilor de arbitraj, a ghinionului sau a ploii. După decenii de colectivism atomizator, care a cultivat suspiciunea, prefăcătoria şi dispreţul legii, relaţiile de muncă tensionate şi opoziţia din interior consumă energii şi amînă proiecte.

Mobilizarea pe bază de slogan e imposibilă în absenţa fricii instituţionalizate, solidarizarea din interes se pierde pe drum, conform îndemnului naţional „fă-te frate cu dracul (doar) pînă treci puntea". Partidele politice postdecembriste s-au străduit să mimeze funcţionarea pe bază de roluri împărţite după criterii de eficienţă mai ales în campania electorală de anul trecut. Experţii, fie că se numesc consilieri, manageri sau oameni de afaceri preferă să lucreze separat. Miniştrii îşi pun reciproc beţe în roate, parlamentarii îşi subminează propriile alianţe, staffurile se împart în grupuri adverse. În schimb, infractorii mari şi mici se înţeleg, se ajută şi se sincronizează uimitor de bine. Intriganţii beneficiază aproape întotdeauna de suport şi puţine sînt echipele care îi izolează în mod natural.

Bolile turmei şi mentalitatea de clan surpă temeliile reformei, anulează cîştigurile sociale pe termen lung şi ne împing din nou spre obiectivul salvării individuale. Acolo unde măcar trei oameni respectă aceleaşi reguli, merg într-o singură direcţie şi nu depun armele pe motive de incompatibilitate politică, se poate, totuşi, face cîte ceva. **(E.Ş.)**

Adina KENEREŞ
scriitoare

Moment, să vă spun de ce nu se poate!

Despre teorie nu-mi fac griji. Se va găsi cineva să ne lămurească. Dar cine poate spune astăzi, în termeni clari şi concreţi, încotro mergem, ce vrem să obţinem? Cine poate defini în cîteva vorbe PROIECTUL, cu etapele şi termenele sale, cine ştie distribui responsabilităţile, eventualele sancţiuni şi prime, cine poate preciza normele replierii în caz de eşec? Cine ştie constitui o ECHIPĂ?

Un proiect răspunde unor nevoi, are un autor – fie şi plural –, realizarea sa e supusă unui control, rezultatul trebuie să se suprapună rostului, iar acesta e verificat şi reajustat de funcţionarea sa în real. (Eroare, acesta nu e un laborator, ci viaţa însăşi, la scara 1/1: ca sarmalele, ţeava sudată, ambreiajul schimbat, nasturele cusut, nimic mai simplu).

Nu încape în atari evidenţe nici o aspiraţie vagă, nici o situaţie zisă „complexă" – pentru simplul motiv că toate situaţiile sînt complexe, simple nu s-au văzut decît în geometria plană, care e de altfel o construcţie ideală –, nici o scuză, fie ea pentru inundaţie, foc, nuntă, înmormîntare, spargere, boală, prima zăpadă, torpoare, conferinţă internaţională. (Aşa cum totul poate încăpea – dar nici atunci fără mari riscuri în perspectivă – acolo unde există un fond solid de tradiţie, de patrimoniu, de limpezime administrativă, de informaţie, de credibilitate.)

Macro-proiectul bolnav n-are cum plesni de sănătate în micro-proiecte, acele întreprinderi în care „echipa" pare mai la ea acasă decît lîngă adjectivul „guvernamentală". Dacă munca însăşi nu lipseşte, sensul ei scapă însă adesea simţului comun („am avut o şedinţă de 12 ore, dar încă nu s-a putut hotărî..."): inerţial şi ultrapsihologic, lucrul curge pe vechiul făgaş nisipos, salariul cade în buzunar de două ori pe lună, o pădure de pretenţii la drepturile agitate de o nouă ideologie ceţoasă, botezată democratică, strică panorama copacului modest al obligaţiilor.

Străinii sînt stînjeniţi cînd li se cere părerea despre dificultăţile noastre, căci mîndria naţională nu ouă generalităţi, iar a spune banalităţi pedagogice unor adulţi e de-a dreptul deplasat. Iată totuşi pentru curioşi - şi numai pentru ei! – cam ce se petrece în mintea unui om calm, venit de aiurea şi expus fără menajamente la tirul neaoş al echipei sale:

În colectivul nostru... – echipa nu e o masă ocupată de sarcini, ci strictul necesar al formaţiei care execută un proiect.

De cînd m-am pomenit eu aici... – istoria nu există ca să justifice tembelismul şi iresponsabilitatea.

Dacă nu e aici domnul director... – n-are nici o importanţă că e sau nu e, toată lumea ştie ce are de făcut, iar obligaţia de a referi nu exclude acţiunea, ci o serveşte.

Asta nu e treaba mea... – posibil, aflăm în zece secunde, şi cu bunăvoinţă, în următoarele zece, şi pe cel a cărui treabă e.

Iar s-a blocat la nivelul... – dacă se tot blochează, trebuie găsit omul sau modul care deblochează şi automatizată deblocarea.

Îmi cere o grămadă de bani... – e datoria lui. Soluţiile universale se numără pe degetele unei mîini: se negociază, se schimbă partenerul, se închid ochii şi se plăteşte, se reclamă mai sus, se dă în presă, la tele, în judecată. Oricum, ceva se întîmplă, scurtîndu-se discursul.

Le-am dat totul la cheie şi au făcut un rahat... – rahatul costă (străinii au o mare rezistenţă la limbăj). Aberaţiile se impută, facturile se contestă, expertizele se folosesc, soldul nu se achită, juriştii prosperă, tribunalele gem, băncile dau faliment, pînă cînd se creează comisii de mediere, cabinete accesibile de consultanţă raţională.

Cine a avut ideea asta tîmpită... – toată lumea, căci iniţiatorul unui proiect se consultă înainte de a-l finaliza şi nu îl pune în lucru decît după ce s-a asigurat că totul e clar şi consimţit, cînd toată lumea a semnat şi s-a angajat oficial.

Eu unul m-am săturat... – nici o problemă, uşa e deschisă, are preaviz şi clanţă.

Păi, la banii ăştia... – măririle sînt posibile în limita pungii. Pentru ca aceasta să crească, trebuie găsite idei interesante şi debuşee ferme. Societatea nu smulge bani de la tata, echipa îi produce.

Eu sînt un om cu doi copii şi o mamă bătrînă şi bolnavă... – de acord, uşor nu e, dar n-are nici o legătură.

Ce v-aţi face voi fără mine... – am regreta confortul colaborării cu o veche cunoştinţă şi i-am da înainte cu altcineva. Cimitirele, se ştie, sînt pline de oameni de neînlocuit.

Unde-i ăla care-a făcut schiţa asta... – tot timpul prezent sau disponibil, interesat de toate etapele, pînă la vînzare şi tragerea liniei contabile inclusiv. Dacă nu răspunde nici la somaţii, se evacuează, cu schiţa sa cu tot, fără comentarii.

Trebuia să vină azi, dar a plecat la Oradea... – ce păcat! Aberaţia se notează şi se plăteşte cu cel puţin 90 de zile peste termenul stabilit, explicînd de ce.

De ce să ne încurcăm cu ăştia, care tot fac prost şi întîrzie... – chiar aşa! Merită să lungim căutarea executantului, nu execuţia.

Nu ştiu să fac, n-am mai făcut niciodată... – nu-i de mirare. Într-un creier normal primează curiozitatea şi entuziasmul pentru noutate. De un creier anormal nu e nevoie.

Eu am gîndirea mea... – har Domnului, dar interesează unitatea şi scopul proiectului. Gîndirea personală se contopeşte în spiritul echipei.

Să ştiţi că eu cu X nu pot să mă înţeleg... – unul din doi va zbura în scurt timp. În 90% din cazuri, cel care articulează primul fraza cu pricina. Orice echipă presupune un efort fioros de conjugare a personalităţilor.

La cîte ore suplimentare am făcut... – valabil la volan şi la bandă, în uzină. Pentru ceilalţi, cu cît e gulerul mai alb cu atît mai rare sînt recuperările (orele suplimentare sînt pe cale de dispariţie).

Nimic nu merge ca lumea aici... – alternative: ori planul de schimbare e la cheie, şi promovarea aşijderi; ori vorbitorul n-are de propus decît conştiinţa sa, şi e deci pregătit de retrogradare sau licenţiere.

Pe mine de ce nu m-a trimis la Londra... – nu e vorba de turism, ci de o negociere. Pentru acest proiect, Londra = un război de două zile într-un birou.

Nu v-am spus atunci ca să nu vă supăr... – glumiţi pesemne!?

De ce salariul meu nu e cît al lui Fane... – în general, nu e treaba dumitale. Dar poate fi, dacă-mi dovedeşti că ai făcut de două ori cît Fane şi n-am văzut. Iau măsuri şi-mi cer şi scuze.

Ce rost are, mai am doi ani pînă la pensie... – asta-i bună, dumneata faci pauză de mîncat doi ani? Firma e o fiinţă impersonală care trebuie hrănită zilnic.

Fac eu asta, dar să mi se plătească separat... – şi mai ce?

Exasperarea managerului e evidentă. Ca să-l facă să explodeze, nu mai lipseşte decît suavul (proverbial printre străinii „pedepsiţi" să lucreze în România):

Staţi să vă spun de ce nu se poate (jubilatoriu)... – OK, cale de un minut jumate, obiceiul pămîntului. Pe urmă, o oră de soluţii, variante, planuri de acţiune. Ori anulăm proiectul, echipa, creditul, tot.

© S. Gheţie

Despre libertatea şi responsabilitatea individului în echipă

Românii de astăzi sînt, prin mentalitate, oameni de colectiv. Mulţi dintre noi au trăit o jumătate de veac sub unul dintre cele mai comuniste regimuri (gradul de comparaţie este intenţionat) din Europa.

Înainte de 1990, noţiunea de muncă individuală era un nonsens. Toţi munceam împreună la construirea Epocii de Aur – fericirea noastră – munca!

În munca de echipă libertatea individului este îngrădită, iar responsabilitatea lui aproape anulată – iată o disfuncţionalitate! Laurii sînt ai poporului muncitor, ai conducătorilor iubiţi, responsabilitatea a colectivului şi a nimănui, de fapt, individul n-are nimic de-a face aici.

Este explicabil deci de ce e greu pentru noi să acceptăm liberalismul drept o doctrină autentic democrată.

Şi cu toate acestea, începem să uităm utopiile cu „muncitul cu drag şi spor pentru-al nostru scump popor". Deocamdată, în România, nici un partid politic nu îndrăzneşte să vină în campania electorală susţinînd individualismul metodic, de exemplu. Noi n-am înţelege, iar cei mai mulţi dintre cei care l-ar înţelege nu l-ar accepta.

Unui om de echipă îi este greu să afle că „legea junglei" este cea mai dreaptă lege cu putinţă şi în societatea umană (dacă nu-i un pleonasm).

Este adevărat că individul se simte mai protejat într-o echipă, dar asta nu-i decît efectul conştientizării responsabilităţii de grup.

Se mai întîmplă şi azi (ca o reminiscenţă a vremurilor muncii monopolizate de colective) ca cineva, obligat să-şi asume responsabilitatea faţă de o anumită acţiune arbitrară a sa, să „toarne" şi pe alţii în speranţa împărţirii responsabilităţii. (Fireşte că aici funcţionează şi principiul caprei vecinului...)

Un alt efect al muncii în echipă asupra individului este şi vulnerabilitatea la manipulare. Solidarizaţii sînt mai simplu de manipulat decît cel care îşi păstrează imunitatea libertăţii sale de a analiza „argumentul autorităţii" (În iunie '97 peste 95% dintre români considerau că intrarea ţării noastre în NATO ne-ar fi favorabilă. Ne-am păstrat atitudinea de copii ascultători în faţa „celor de sus", care n-au depus prea mare efort să ne convingă. Eu mă îndoiesc că fiecare dintre cei peste 95% conştientizează procesul în toată complexitatea lui.)

Lorena ARMULESCU
elevă, Turnu-Severin

Alina MUNGIU-PIPPIDI
analist politic

Reguli uşor de încălcat

Albert Speer povesteşte în memoriile sale că Hitler obişnuia să delimiteze dinadins prost ariile de influenţă ale colaboratorilor săi, uneori suprapunînd clar doi oameni pe aceeaşi treabă cu remarca „repede se va alege cel mai bun". În plus, nu îşi arăta niciodată entuziasmul, nu făcea complimente, nu împărţea singur gratificaţii, ci doar închidea ochii cînd o făceau alţii etc. Acest comportament exemplar de eficace – cel puţin pentru controlul organizaţiei, nu al sarcinii pe care organizaţia le avea de îndeplinit – confirma încă o dată că Hitler era un organizator, ca şi un propagandist, desăvîrşit. E o tristă ironie că unele manuale de psihologie socială, cu excepţia unor sterile experimente de laborator, nu găsesc alte exemple practice din care să extragă învăţăminte decît comportamente de acest gen. În ce-l priveşte pe Hitler acest tip de comportament ar putea fi rezumat într-o concluzie: ţine întotdeauna echipa în nesiguranţă, în acest fel slabe speranţe să se găsească vreun *challenger*.

Hitler era evident un maestru al păstrării controlului asupra unei organizaţii, un amestec din cele două tipuri de lideri pe care le descriem tradiţional, cel *task-oriented*, care reuşeşte să mobilizeze grupul pentru a realiza sarcina, şi cel care realizează coeziunea grupului considerînd-o mai importantă decît orice sarcină. Într-o oarecare măsură acest tip de *leadership* care are ca primă prioritate autoperpetuarea liderului este reprodus voluntar sau involuntar de mai toată lumea, fără a se trezi vreo rezistenţă considerabilă. Expectaţiile noastre faţă de rolul de lider al unei organizaţii merg în această direcţie – subconştientul ne asigură că la fel am face şi noi în locul său, deci nu găsim nimic reprobabil cînd liderii subordonează misiunea propriei lor securităţi în funcţie. În acest fel se perpetuează în climatul nostru un tip de lider care de regulă nu îşi propune – şi evident nici nu realizează – sarcinile care îi revin decît cu caracter accidental şi secundar, şi care conduce organizaţii structurate pe această idee. Nu se poate vorbi de asemenea tip de organizaţii ca de nişte echipe – simplul termen de echipă este *goal-oriented*, îţi defineşte un tip particular de organizare, orientat către atingerea unui scop.

Cum se comportă echipele – atunci cînd totuşi există – aruncate în contextul unei organizaţii precum cele descrise mai sus, organizaţii de autoperpetuare? În primul rînd, există riscul enorm ca ele să se destrame – şi probabil că pierd componenţi care se retrag din logica echipei – care se interesează doar de atingerea scopului, subordonînd sau chiar sacrificînd autoperpetuarea – şi intră în logica organizaţiei. Am traversat în acest an de nenumărate ori experienţa ca membri ai echipei să descopere cît este de costisitor şi puţin recompensant să urmărească scopul abstract – în cazul concret, demantelarea unei surse de putere întreţinută printr-o concepţie aberantă despre presă şi reducerea ei la o sursă de informare şi eventual de adjuvare a propagării valorilor oficiale (Occidentul, Europa etc.) – şi cît de profitabil să intre în logica clientelară a organizaţiei. Am căpătat ocazional resurse noi mizînd pe conformismul şi chiar pe sistemul clientelar din interiorul organizaţiei, care au ajuns astfel întîmplător să servească scopului. Am avut şi experienţa reconfortantă ca să apară noi membri ai echipei, retraşi din organizaţii unde miza era mai mică şi recompensele mult mai mari pentru a ni se alătura tentaţi de „misiune" şi dispuşi să împartă riscurile. Uneori mi-am dorit ca timpul sau contextul să-mi fi îngăduit ca măcar 10% din energie s-o fi direcţionat pentru gratificarea psihologică a membrilor echipei, pentru că întotdeauna sînt unii prea slabi ca să reziste numai cu ochii pe ţintă – mai ales cînd ţinta este considerată aberantă sau pur şi simplu obscură de un fragment important, şi mai ales gălăgios, al opiniei publice. Nu am avut timp de asta şi am avut oameni care au clacat pe simplul motiv că în zece luni n-am avut timp să le adresez o vorbă despre altceva decît despre muncă, sau nu i-am mîngîiat pe creştet la fel de des cum le-ar fi trebuit ca să poată funcţiona.

Una peste alta însă am călcat toate regulile pe care eu le-am învăţat la şcoală şi Hitler nu, acelea de a nu recompensa oamenii pentru lucrurile pe care le fac cu pasiune, de a nu despărţi membrii echipei cînd se încaieră, ci dimpotrivă a menţine întotdeauna un conflict intern – şi aşa mai departe. Organizaţia construită din mers funcţionează profesional, sarcina e urmată indiferent de costuri personale, şi – sper – ar funcţiona chiar în absenţa liderului ei. O dată în plus autoconservarea s-a dovedit secundară faţă de disperarea cu care un grup de oameni au vrut să dovedească că sînt altfel, nu ascultă de regulile locale. Şi aceasta e tot valorizare personală, de fapt, dar raportată la un alt sistem de valori, unul care nu aparţine şi nu va aparţine poate niciodată acestui spaţiu, dar singurul care ne legitimează să trăim aici, pe noi, cei care gîndim altfel.

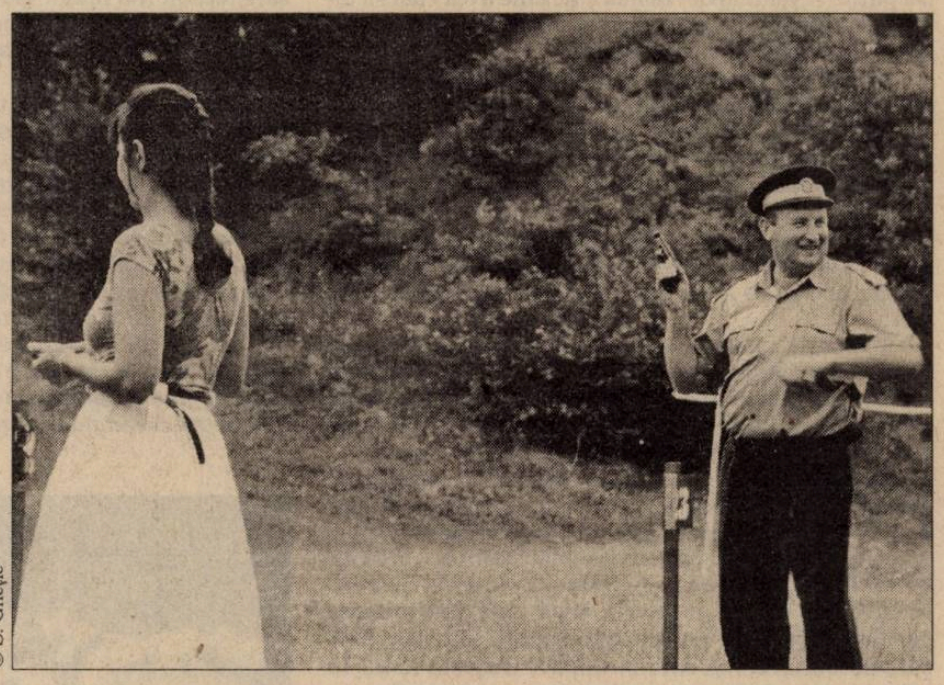

© S. Ghetje

Mircea KIVU
sociolog

Sport şi psihologie

Ce activitate competiţională, sportul numit bridge s-a dezvoltat în România la sfîrşitul anilor '60. Au apărut atunci o puzderie de cluburi, concursuri, campionate, publicaţii. Majoritatea erau în mediile studenţeşti (îndeosebi în institutele tehnice). Se formase o adevărată structură, răspîndită în întreaga ţară, cuprinzînd cîteva mii de oameni. Începuse participarea (timidă) la competiţii internaţionale, iar principalele turnee interne căpătaseră un aspect de-a dreptul somptuos pentru acea vreme.

Brusc, în 1985, s-a petrecut un fapt fără precedent în istoria modernă (ceva asemănător se petrecuse cu şahul în vremea Inchiziţiei). Activitatea competiţională a fost pur şi simplu interzisă, trecîndu-se chiar la unele represiuni. Represiunea s-a desfăşurat într-un mod tipic pentru stadiul de atunci al regimului comunist: participanţii la ultimul concurs oficial au fost sancţionaţi pe linie de serviciu, pentru... absenţe nemotivate.

A urmat perioada de „dizidenţă", cu campionate desfăşurate itinerant în casele participanţilor, sau în cluburi sporadic organizate sub denumiri conspirative. Ea a durat exact pînă la 21 decembrie 1989 (meciurile programate în acea după-amiază fiind amînate *sine die*).

Înainte de a încerca punerea în context a istoriei recente a acestui joc în România, dat fiind caracterul său relativ exotic (nu toată lumea ştie că acesta nu e un oarecare joc de cărţi), încerc o succintă descriere. Cunoscătorii o vor judeca critic, ceilalţi vor trebui să mă creadă pe cuvînt.

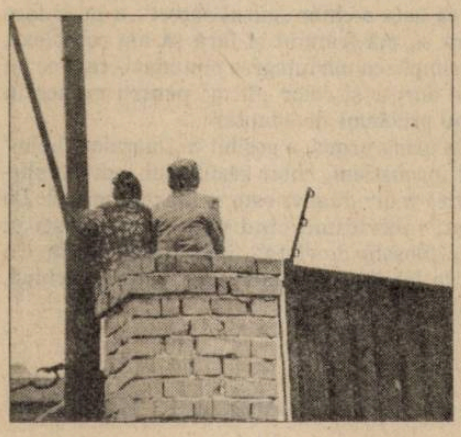

© A. Paul

Ca orice joc logic, bridge-ul presupune o serie de calităţi individuale (abilităţi de deducţie, fantezie, capacitate de concentrare, rapiditate a deciziei etc.). Din acest punct de vedere, el poate fi comparat cu şahul, go-ul etc. Tot ca şi celelalte, el cere din partea unui bun jucător o vastă cultură de specialitate (aplicaţii ale teoriei probabilităţilor, sisteme de licitaţie, tehnici şi convenţii de joc de levată).

Ceea ce îl deosebeşte de celelalte jocuri este faptul că el presupune colaborarea a două inteligenţe. Ea se desfăşoară pe baza unui cod de comunicare incomplet (oricît de elaborate, convenţiile moderne de licitaţie nu pot acoperi varietatea situaţiilor posibile), care permite un număr limitat de schimburi de informaţii, în condiţiile ameninţării permanente a unui bruiaj produs de adversari.

În afara acestor aspecte „tehnice" ale cooperării între parteneri, există o permanentă componentă psihologică. Ea înseamnă că partenerii sînt personalităţi de ale căror caracteristici trebuie ţinut cont: sînt impetuoşi (adoră licitaţiile bruscate), sau egoişti („trag" contractele spre ei), sau extrovertiţi (căutînd soluţiile spectaculoase), sau sofisticaţi (făcîndu-se greu înţeleşi), sau ludici (fanii „şperlelor")... Realitatea este că reacţiile de la masa de bridge sînt un excelent revelator al caracterului uman. O bună echipă („axă", cum îndeobşte este numită în jargon) presupune o complementaritate a personalităţilor, dar şi o desăvîrşită cunoaştere reciprocă.

Competiţiile actuale, desfăşurate pe parcursul multor ore sau zile, în condiţiile stressului specific oricărei competiţii, pun şi mai mult la încercare caracterele asociate în echipe. Pe parcursul unei asemenea încercări apar frecvente situaţii în care unul din parternei, sau echipa în ansamblu, comite o greşeală. În urma unor asemenea accidente apar reacţiile fireşti, unii încearcă să refacă punctele pierdute forţînd jocul normal, alţii evită confruntările „pe muchie de cuţit". Chiar situaţia opusă, în care echipa se îndreaptă spre un succes deosebit, duce de obicei la modificări de comportament. În asemenea situaţii, marii jucători anticipează abaterile partenerului de la conduita normală şi ţin cont de ele.

Pentru neiniţiaţi, întîlnirile în jurul mesei de bridge apar ca o nesfîrşită ciorovăială între parteneri, care par a nu avea alt scop decît să-şi dovedească reciproc cît de slabi jucători sînt. De unde variantele istoriei cu jucătorul care şi-a împuşcat soţia în urma unui şlem ratat. Aici trebuie făcută distincţia între jocul în condiţiile „de casă" şi cel din competiţiile importante. În primul caz, discuţiile interminabile au rolul de a elucida cauzele disfuncţionalităţilor, de a rafina elemente ale codului de comunicare, cînd nu sînt pur şi simplu reflexul unor incompatibilităţi de caracter. În al doilea caz, cînd vezi la lucru mari jucători, nu poţi să nu fii impresionat de aparenta inflexibilitate cu care este primit un eşec sau un scor favorabil. În asemenea situaţii, schimburile de cuvinte sînt inutile, pentru că primează logica „dacă a înţeles că a greşit, nu are rost să-i atrag atenţia, iar dacă nu a înţeles, remarca mea nu ar face decît să-l enerveze". Ceea ce nu înseamnă că nu există perechi ale căror caractere determină schimburi de cuvinte care te aştepţi să ducă la scindarea imediată, în realitate fiind doar o modalitate de stimulare reciprocă.

În altă ordine de idei, martori fiind la progresele spectaculoase ale informaticii în domeniul jocului de şah („aranjată" sau nu, victoria unui computer asupra unui campion mondial arată că posibilitatea nu e exclusă), nu putem să nu fim surprinşi de performanţele modeste ale softurilor de bridge. Suprinderea e cu atît mai legitimă cu cît, în principiu, bridge-ul se lasă mai lesne algoritmizat, dat fiind numărul limitat de „decizii" de adoptat în cursul unei partide (donă). O explicaţie a eşecului informaticienilor ar putea consta tocmai în importanţa componentei de cooperare umană, inaccesibilă, se pare, algoritmilor de calcul.

Revenind la scurtul excurs istoric, mă întreb dacă jocul de bridge nu este, prin natura sa, o activitate subversivă în raport cu regimul de înainte de 1989 (China a făcut în ultimii ani progrese spectaculoase în ierarhia bridge-ului mondial, dar n-ar fi unica manifestare schizoidă a comunismului de piaţă). O colaborare în care partenerii interacţionează în calitate de persoane, indivizi, şi nu de funcţii, era contrară logicii dominante în societatea comunistă, unde idealul de raţionalitate stătea în interşanjabilitatea componenţilor echipei. Nu întîmplător, în seara de 21 decembrie am putut vedea în Piaţa Universităţii multe figuri cunoscute din sălile de bridge. Să mai amintim că un mare împătimit al acestui joc s-a numit Corneliu Coposu.

Imediat după 1989, activitatea bridgeistică din România s-a reoficializat, a fost înfiinţată o federaţie, s-au găsit şi ceva fonduri, jucătorii români participă la competiţiile internaţionale fără angoasa paşaportului. Totuşi, turneele organizate după 1989 nu au mai atras niciodată la fel de mulţi participanţi ca la începutul anilor '80. Marea majoritate a participanţilor sînt tot cei de atunci. Cluburile studenţeşti nu au reapărut. Ar fi acesta un semn că am început să învăţăm valorile individualismului (spiritul capitalismului), însă mai trebuie să aşteptăm pînă la valorizarea cooperării ca relaţie inter-individuală.

Tania RADU
jurnalist

„Fereşte-ţi foaia, fetiţo!“

Apostrofare care m-a trezit sub duşul primei stupori şcolare. E şi cea mai veche amintire a autorităţii didactice. „Cine-şi lasă vecinul să copieze, va primi doi, ca şi el“. Uneori, zis şi făcut. „Dacă nu spuneţi cine a behăit la ora de geografie, vă scad la toţi nota la purtare“. În clasele mici, se găsea întotdeauna cineva s-o facă. Pe măsură ce înaintam în vîrstă, apărea un fel de „coeziune la rău“, cum ni se tot scotea pe nas, care punea beţe-n roate principiilor educaţionale ale şcolii româneşti, aşa cum am cunoscut-o eu cel puţin. A venit apoi vremea cînd cine avea chef să divulge vinovatul descoperea că o poate face în particular, pe coridorul de la cancelarie.

Echipă? La sortat cartofi, mult mai tîrziu, cînd ni se stabilea norma pe „grupuri de lucru“, pentru că oricum era degeaba ce făceam şi „oricum, mai mult stricaţi“. Sau cînd, studenţi, făceam practică la Biblioteca Centrală Universitară spre a învăţa indispensabila tehnică a fişelor biblioteconomice. Zelul nostru, normat – număr de fişe zilnic – lua prompt direcţia coşului de gunoi, sub chiar ochii noştri, organizaţi perechi în echipe, pentru că „doar n-o să punem în fişiere ce faceţi voi!“

Echipă? La fotbalul şcolar sau maidanez, eventual, pentru că băieţilor li se dezvoltă mai tîrziu instinctul competiţiei în plan social. Competiţia înseamnă cumva echipă? Zău? Nu e mai degrabă chestia cu „care pe care“? Vă spun eu: asta-i competiţia, vorba reclamei.

De unde vine – dacă vine – spiritul de echipă am descoperit la maturitate (ca să nu zic altfel), cînd, pardon, suflul revoluţiei a deschis, la grămadă, diverse chestii, printre care şi porţile unor şcoli mai neobişnuite. Într-una dintre ele – Şcoala Franceză – a ajuns să înveţe şi copilul meu. Nu mică mi-a fost mirarea cînd am aflat că se lucrează pe grupuri, care se constituie de bunăvoie şi care-şi împart frăţeşte nota. În mine s-a mişcat violent revolta strămoşească: adică să iei tu notă mică pentru ăla? Pe faţa copilului meu s-a aşternut o discretă zeflemea plictisită, din care a ieşit cu coada între picioare umbra vajnicei mele diriginte şi dusă a fost. Vedeţi unde duce trădarea, chiar provizorie, a limbii strămoşeşti?

Să mai insist? Ştiţi cumva ce face o mamă cînd copilul ei nevîrstnic vrea să se amestece în jocul celorlalţi copii şi ăia nu-l primesc? „Lasă mamă, zice ea, lasă-i în pace că sînt răi, ai şi tu jucăriile tale.“

Mai e şi „spiritul de gaşcă“. Sau „coteria“. Ori, cum recent se îngrijorează o nouă revistă literară, „mafia“

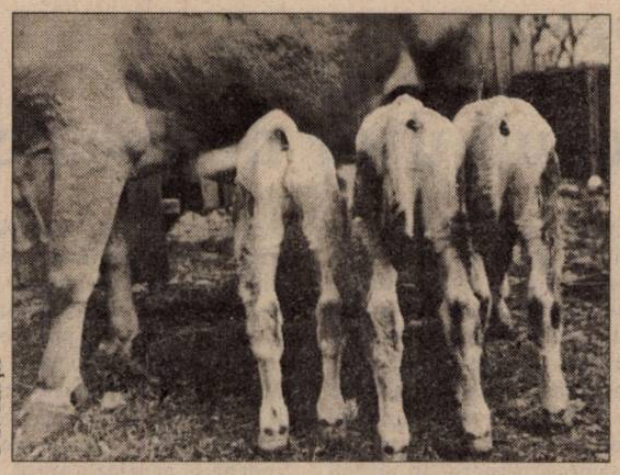

© S. Gheţie

(deocamdată) literară. Sau poate coaliţia la putere? Da, coaliţia e o echipă de tip nou. Una care te obligă la compromis, te izbeşte cu nasul de ceafa tare a partenerului care tocmai ţi-a întors spatele, deşi n-are încotro s-o ia şi e bine să te fereşti de îmbrăţişarea lui subită cînd se întoarce, fericit, către tine, coechipierul lui de neînlocuit.

Tare-mi vine-a crede că trebuie să învăţăm de la copiii noştri, renunţînd să le mai infuzăm principii şi comportamente aşa-zis verificate. Ei se sălbăticesc pentru un timp, după care învaţă încet-încet legile unei lumi noi, sub biciul spaimei că altfel dispar. Se organizează după criterii care ne scapă, se ajută cum se pricep. Nu mai sînt aşa de senini, iau aproape totul în serios şi se dezinteresează de majoritatea lucrurilor considerate de noi importante. Nu se mai lasă sprijiniţi, nu pentru că n-ar avea nevoie, ci pentru că noi ne mişcăm prea încet, iar ei simt că nu mai e timp. O urgenţă fără nume mînă totul fără drept de apel. Va fi o lume nouă sau nu va fi nimic.

© S. Gheţie

Steaua şi securiştii

Am făcut un sondaj printre bucureşteni, întrebîndu-i ce cred despre spiritul nostru de echipă şi în ce caz consideră că oamenii se înţeleg mai bine: atunci cînd au de făcut un lucru bun sau atunci cînd sînt complici pentru ceva rău.

Moraru: Noi, românii, n-avem spirit de echipă. Asta-i valabil la nemţi sau la unguri. Ăia cînd se apucă de o treabă, o fac ştiindu-şi fiecare atribuţiile. Merge totul ceas. La noi fiecare lucrează pe cont propriu după cum îl taie capul, pentru interesul personal, gîndindu-se probabil că e mai sigur, mai direct să-ţi iei singur roadele muncii tale, fără să le mai împarţi cu altul. Apare teama că în echipă poţi fi păcălit. La noi, într-o echipă cît de mică, poţi fi sigur că e şi o verigă slabă: un leneş, un hoţ sau un escroc. Şi-atunci nu vrei să împarţi şi cu ăla.

Dan Vasiliu (inginer): Am avut o firmă în domeniul construcţiilor. Eram trei asociaţi. Ne-am certat cu unul dintre noi şi ne-am separat. Apoi ne-am certat şi ceilalţi doi. N-am auzit din '90 încoace de doi asociaţi care să se înţeleagă unul cu altul. Ăsta-i spiritul nostru de echipă. Noi nu avusesem nici o intenţie să facem ceva necurat.

Adriana Ştefan (asistentă medicală): Cred că oamenii sînt la fel peste tot şi complicitatea în cele rele sudează mult mai bine decît alăturarea pentru o faptă normală, ca să nu zic bună.

Iosif Schmidt (inginer): Atunci cînd sînt create nişte condiţii, nişte stimulente adecvate, de ordin managerial, oamenii lucrează bine în echipă. Din păcate, la noi nu prea există asemenea sisteme în practică. E o criză de management în general. În privinţa faptelor rele probabil că se lucrează mai bine în echipă fiindcă o asemenea acţiune te pune în dezacord cu mediul. Totul devine periculos şi există teama de a nu fi descoperit. În atari condiţii, oamenii sînt mai uniţi. Dar o astfel de asociere e conjuncturală, cred eu. N-o ţine decît interesul de moment.

Ion Calotă (plutonier MApN): Ce să vă spun eu, cea mai bună echipă românească pe care am văzut-o a fost Steaua cînd a cîştigat Cupa Campionilor. N-am lipsit atunci la nici un meci de acasă al lor. Erau toţi tineri, aveau cam aceeaşi vîrstă, stiluri apropiate şi nu juca nimeni ca o vedetă. Deşi vedete erau toţi. Cînd a venit Hagi, lucrurile s-au mai stricat. Nu că el n-ar fi fost bun, dar era prea individualist.

Daniela State (operator computer): Oamenii se ajută între ei la greu şi cred că în momentele importante există solidaritate. Nu mai contează nuanţele şi părerile fiecăruia cînd există un obiectiv comun important. Cei care fac fapte rele nu sînt solidari între ei. Chiar dacă pornesc împreună ajung pînă la urmă să se dușmănească unii pe alţii.

George Mihai (student Politehnică): Cel mai tare spirit de echipă tot foştii securişti îl au. Şi profită bine din asta. Fac afaceri între ei, au cercul lor şi foarte rar trădează sau se asociază cu tipi neverificaţi. M-am angajat de curînd la o firmă particulară, bineînţeles la nişte securişti, că toţi sînt aşa şi m-am lămurit exact cum stă treaba.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

O mică pildă pentru individualişti

Cînd ştii că ei ştiu că eşti un individualist şi cînd ţi se cere un articol despre „munca în echipă“, nu trebuie să fii Mafalda ca să pricepi un lucru: ei vor ca tu să fii împotrivă! Nu zgîrciul îndoielii ţi se solicită, ci muşchiul contra!...

Cu regretul de a nu putea fi **mereu** „pe contra“ (**le coeur a ses raisons, que la raison ignore!**), voi desfăşura aşadar propria mea experienţă recentă în domeniu. Nu din (iarăşi) individualism purced eu astfel, ci dintr-un motiv de bun-simţ. Anume acela că, atunci cînd vine vorba de un domeniu atît de gingaş precum munca, orice generalizare cade alături de subiect. Cum poţi vorbi în numele tuturor!? „La muncă, la muncă!“ sună îndemnul nemuritor (căci, evident, „Arbeit Macht Frei“...), dar dacă eşti cumva fudul de ureche, sau nu înţelegi modul imperativ sau, în general (licenţă!), eşti dependent de un bioritm mai anevoios, participarea la elanul colectiv devine o problemă. Ergo, generalizările...

Cîteva date sînt absolut esenţiale. De pildă, faptul că, pînă la vîrsta – relativ înaintată – de treizeci-şi de ani, nu am cunoscut nici măcar joaca în echipă, darămite munca. În plină vogă a creşelor şi grădiniţelor (vorbim despre anii şaizeci), eu am fost crescut de o „Fräulein“ rebarbativă – (şi) pentru că foarte „bărbată“. Apoi, în perioada liceului, am reuşit să mă abstrag propensiunii generale pentru tabere – chiar şi atunci cînd prezenţa mea era de rigoare, fiind vorba de un premiu. În fine, în facultate, am fentat sistematic deplasările patriotice la strîngeri de recolte, fiind, totodată, la fel de sistematic norocos să nu fiu prins... Trebuie să mărturisesc că, pînă la cooptarea mea în redacţia *Dilemei*, experienţa mea în domeniu a fost extrem de plăpîndă (cum s-a văzut din exemplele de mai sus). Evident că n-o să mă apuc, acuma, să povestesc cei patru ani în cîmpul muncii la *Dilema* (Doamne, cum sună!) – din motive cît se poate de transparente. „O revistă se face dansînd“, a spus cineva, pe la-nceputul „dansului“ nostru în cinci, apoi în şapte, în opt, în zece... Or, eu refuz să numesc acest dans „muncă“; şi poate că momentul cînd ar trebui să ne oprim ar fi acela care va coincide cu începutul gîfîielilor. Căci, dacă în muncă – şi eventual în amor – gîfîielile sînt parte din definiţie, în dans ele sînt groteşti.

Mă voi referi, prin urmare, la cu totul altceva – respectiv, la „inserţia“ mea, destul de hodoronc-tronc, într-un alt „colectiv“ în care nu cunoşteam pe nimeni... Un fel de catapultare – într-un alt spaţiu (Grecia) şi alt timp (cel al Comisiei Europene).

Repet: nu cunoşteam pe nimeni. Ştiam doar titulatura evenimentului la care fusesem invitat să particip („Premiile Niki“), numele cîtorva organizatori şi pe cel al celorlalţi (cinci) membri ai juriului. Pînă la urmă, „echipa“ a fost de fapt de trei ori mai mare, căci pe lîngă „colegii“ imediaţi am inclus treptat membrii celorlalte două jurii (cel pentru film documentar şi cel pentru film de copii). Deşi mă întîlneam cu toţi aceştia „over breakfast“ sau „over lunch“, sigur că unii mi-au fost mai simpatici decît alţii – nu asta e problema. De fapt, unde e problema? Nu e nici o problemă, de fapt! E o chestiune de adaptare.

Mă obişnuisem cu ideea că prima impresie rămîne; am rămas cu impresia că „prima impresie contează“ e ceva obişnuit, dar că mai există excepţii... Cînd am văzut-o, de pildă, pe Brenda – preşedinta juriului –, mi-am zis: Doamne, ce snoabă îngrozitoare! Cum o să mă-nţeleg cu ea cînd – se ştie (iar pentru cine nu ştie, există rîndurile de mai sus!) – **şi eu** sînt un snob îngrozitor!? Dreaptă ca o umbrelă închisă, Brenda era britanică pînă-n vîrful unghiilor şi al limbii prin care picura peste toţi cei prezenţi, de la înălţimea deloc figurată a celor osutăoptzeci şi- de centimetri, cel mai pur accent BBC... Îmbrăcată lălîu ca orice englezoaică, însă cu acel ceva distinctiv al unei **grande dame** pe care un tricou marca „Donna Karan“ atîrnă altfel decît pe o gospodină din Newcastle.

În timpul celor trei zile şi jumătate de vizionări, punctele de vedere s-au schimbat necontenit şi – pe fondul unei „antante cordiale“ fără sincope – „solidarizările“ în privinţa unui film sau a altuia au balansat în toate direcţiile. Am fost, uneori, aproape de Brenda în apărarea unei producţii în care ceilalţi nu găseau nici un merit; alteori, alături de ceilalţi (Daphne, Käthe, Wim şi Ann) „împotriva“ anglocentrismului Brendei... M-am situat cînd „de partea“ finlandezei şi a olandezului criticînd tendinţa „politic corectă“, cînd de cea a grecoaicei şi a austriecei, apărînd emoţia sau divertismentul... Am fost, rînd pe rînd, de partea unuia sau altuia – dar asta nu înseamnă că nu am jubilat în cor în faţa lucrurilor cu adevărat valoroase şi nu am „savurat“, unanim, prostiile iremediabile. La capătul a nouă zile de proiecţii, conferinţe şi dezbateri, ne-am „adoptat“ reciproc! În final, am **adorat-o** pe Brenda! A fost una din cele mai plăcute experienţe „colective“ din cîte am trăit – e drept, nu multe, dar cînd sînt puţine e mai bine să fie şi bune... Mi-am dat seama că, aşa individualist cum mă ştiu şi mă ştie toată lumea, mă simt într-o echipă ca stafida în cozonac – de ce mi-aş face probleme? Poate că ăsta e chiar „micul secret“: a nu-ţi face probleme! Fără să mă frămînt şi fără să am complexe, constat pur şi simplu că mă integrez minunat – ceea ce nu pot decît să le doresc şi celor „făcuţi pentru munca în echipă“, care au probleme de adaptare...

În fond şi la urma urmei, e posibil ca „morala fabulei“ să fie, în mod inconştient, chiar rezultatul individualismului meu (orice individualist este şi un pragmatic): De ce să munceşti individual, cînd poţi să munceşti în echipă!? Iată o „filosofie de viaţă“, foarte confortabilă. Cu corolarul său, la fel de inestimabil: Munceşte în echipă, leneveşte de unul singur!

Alex. Leo ŞERBAN

Micro- şi macro-echipe

Sînt multe poveşti şi parabole despre *a fi împreună cu ceilalţi şi a lucra împreună cu ceilalţi*: cele cu degetele de la mînă care fac scandal că inelarul nu-i bun de nimic sau cu mîinile şi picioarele revoltate împotriva capului; cele cu fata salvată de un comando de prinţi şarmanţi (unul are o oglindă magică, altul un covor zburător, altul un leac miraculos); Moş Ion Roată ş.a.m.d. Ele vorbesc, într-un fel sau altul, despre imposibilitatea existenţei sau acţiunii solitare, despre raportul dintre efort şi răsplată, despre relaţiile dintre „actanţi", care trebuie neapărat limpezite, despre repartizarea justă a recompensei, despre condiţia liderului... S-o recunoaştem: teza acestor texte e mai degrabă o excepţie în corpusul de poveşti savurate de copii la vîrsta primelor lecturi: basmul propune de regulă o lume maniheistă – care nu admite tensiuni în tabăra personajelor pozitive – şi un erou exemplar – care, deşi „ajutat" de alţii sau contestat de un impostor, rămîne bine mersi cu singularitatea neştirbită. Maniheismul ăsta şi identificarea cu un super-erou sînt perpetuate, apoi, cu mici excepţii, de schemele jocurilor pe computer.

Pasul de la (necesara) coagulare fantasmală a unui sine glorios la reflecţia asupra capacităţilor personale şi asupra relaţiei cu ceilalţi s-ar cere făcut, cred, mai ales cu ajutorul şcolii. Căci familia, de cele mai multe ori, nu ştie sau nu se pricepe decît să ameninţe cu un viitor negru („O să dai cu mătura, o să dai cu sapa!") ori să predice noile valori legate de „competiţia acerbă" („Vezi cum sînt vremurile-acuma! Ăla despre care zici tu că-i un tocilar o să-ţi fie mîine şef, şi-o să fii la mîna lui!"). Neliniştiţi, părinţii doresc şi se declară gata să se sacrifice pentru un viitor loc *bun* al copilului în lume. Profesorii, în schimb, le-ar putea comunica elevilor lor un adevăr simplu: în principiu, există un *loc bun* pentru fiecare, chiar în această lume care se reconstruieşte şi tocmai fiindcă ea se reconstruieşte. În termeni mai pretenţioşi, şcoala ar trebui să predea inserţia în lume şi regulile generale ale instaurării echilibrului între individ şi societate, între persoană şi comunitate. Nu face deloc acest lucru. Dezorientare? Poate. Rea-voinţă datorată salariilor proaste ale cadrelor didactice? Destui la număr sînt „dascălii" care nu se sfiesc să răspundă afirmativ. Un lucru e cert: ne-explicit, pluteşte în aer, în privinţa viitorului „viitorului" (copiii sînt „viitorul", nu?) spectrul apăsător al unui prezent economiceşte lamentabil; scenariul-tip al existenţei unui tînăr la ora actuală arată cam aşa: peste jumătate dintre şomeri sînt tineri sub 29 de ani şi dintre ei jumătate au diplome de liceu sau facultate care nu le servesc la nimic – aşadar primul bau-bau convocat la apel e şomajul. Cei pînă în 25 de ani care au, totuşi, slujbe, cîştigă cu un sfert mai puţin decît salariul mediu pe economie – iată al doilea bau-bau: salariul mai mizerabil decît media mizerabilului. Două treimi dintre tinerii deveniţi taţi şi mame de familie nu au case, locuiesc cu părinţii. Şi s-a calculat că şi-ar putea face o casă în 25 de ani, înnădindu-şi, la modul teoretic, salariile neatinse. Evident, seria de bau-bau nu se opreşte aici, se tot înfoaie, din ce în ce mai sumbră. Autoarea studiului din care i-am extras doar pe aceştia trei – Cristina Radu, *Principalele probleme ale tineretului şi dialogul social*, în *Dezvoltarea dialogului social în România*, Bucureşti, 1996 – propune, drept soluţie, instituţionalizarea dialogului social între reprezentanţii ministerelor direct responsabile (Muncă, Tineret), ai societăţii civile, sociologi, patroni, asociaţii studenţeşti. Lăsînd deoparte problema complicată a reprezentării (cine să-i reprezinte pe tineri sau pe patroni?) ne va fi, probabil, imposibil să nu evocăm felul poticnit în care, de voie, de nevoie, s-a înfiripat în ultimii ani dialogul social guvern-sindicate. Soluţia dialogului social, a unui *dialog-macro*, purtat eficient de un soi de „echipă" *macro* – o vom privi cu scepticism.

Parteneriatul social nu funcţionează în România, se va spune, pentru că România abia acum află şi învaţă, lent (de, ca adultul!) ce va să zică termeni şi realităţi precum *partener şi parteneriat*. Dar dacă e vorba de învăţare, atunci să cădem de acord: cercul se închide – odată cu adulţii ar putea învăţa şi copiii noile valori, cuvinte de ordine şi reguli. Deocamdată, „societatea şcolară" reflectă societatea în ansamblu – şi invers. Îndrăznesc să susţin că şcoala şi-ar putea lua inima-n dinţi să facă primul pas (ar fi una dintre puţinele reforme care n-ar cere nici un ban) şi să-i înveţe pe copii acel *altceva* de care, iată, societatea are nevoie. Pe cînd de sudori şi găuritori-filetatori nu prea e sigur că are nevoie.

Însă şcoala românească din zilele noastre te lasă să trăieşti în maniheismul poveştilor şi jocurilor electronice. Pasiv în timpul lecţiilor, prefăcîndu-se că ascultă lucruri pe care le resimte ca perfect inutile, copilul se obişnuieşte cu ideea că are de rezistat sau de luptat cîteva ceasuri pe zi cu un fel de rău difuz. Încît aproape singura practică de solidarizare pe care o deprinde un elev la clasă este una negativă, orientată de obicei împotriva persoanei profesorului sau a „sistemului" (suflat, copiat, chiul şi altele presupun un spirit de echipă menit să anihileze un „duşman" comun) sau împotriva colegului prea gras, prea slab ori retardat (locul comun al sadismului infantil...). În majoritatea cazurilor, o *gaşcă* se va defini tot negativ: ea reacţionează făcînd front comun *împotrivă*, nu propune nimic. Apoi, jocurile din grădiniţe şi şcoli sînt exclusiv agonistice, competitive („cel mai tare, mai deştept sau mai rapid cîştigă") observa autoarea unei culegeri de jocuri mai democratice, „importate" din Occident şi publicate nu de mult. (Succesul sau insuccesul acestei cărticele la educatori şi învăţători ar merita urmărit; noile manuale de educaţie civică nu se pot lăuda, pentru moment, cu mari succese, se ştie).

Solidaritatea „reactivă", întemeiată pentru *a face faţă la...* caracterizează la ora actuală şi spaţiul şcolii şi societatea românească. Solidaritatea competenţelor diferite şi recunoscute reciproc, întemeiată pentru *a face* rămîne de construit. Nu *totul*, ci, pur şi simplu, ce *e de făcut*. Ca în *Ciorba de bolovan* a lui Voiculescu, e aşteptat un personaj care să-i înveţe pe înfometaţi să acţioneze împreună. Poate e caraghios-iluministă concluzia pe care o trag aici, dar şcoala poate fi acest personaj şi sigur e că ei nu i-ar da nimeni cu tifla, precum se întîmplă în nuvelă.

Delia VERDEŞ

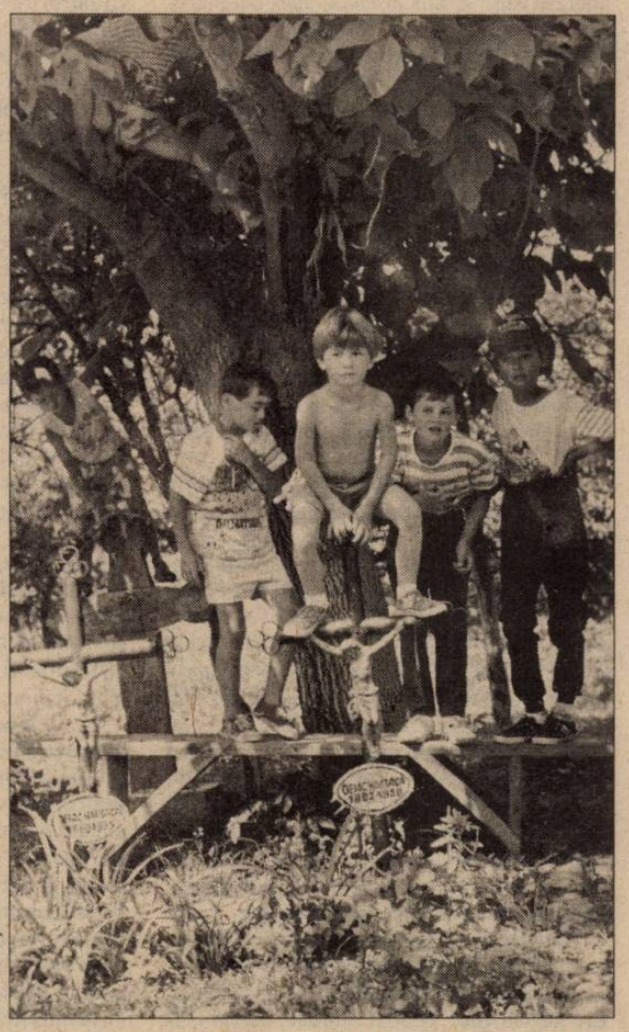

© S. Gheţie

Norbert DODILLE
diplomat

Spiritul de echipă

Într-o echipă cel mai bun loc este totuşi cel al şefului. Din întreaga echipă şeful este în orice caz cel care are cel mai bun spirit de echipă. Aţi remarcat desigur cum şefii se plîng veşnic că subalternii lor sînt îngrozitor de lipsiţi de spirit de echipă. Au dreptate. Dacă subalternii ar avea atîta spirit de echipă cît şefii lor, treaba ar merge în mod sigur mult mai bine.

Vorbesc din experienţă. Timp de şase ani am fost directorul Institutului francez din Bucureşti şi vorbeam adeseori despre echipa noastră. Îmi făcusem acest obicei încă de la început. Sîntem totuşi o echipă grozavă, spuneam bătîndu-l pe umăr pe şoferul care mă privea oarecum mirat. Dar nu îndrăznea să mă contrazică; cum se mai apropia şi mărirea salariilor, primea bucuros această idee de echipă. Stăteam în spate, în maşina de serviciu, pe locul care se cuvine unui director, iar el îmi făcea cu ochiul în retrovizor. Da, sîntem o echipă grozavă.

Rezultatele tangibile ale spiritului de echipă ies în mod special în evidenţă cu ocazia manifestărilor celor mai reuşite, care atrag multă lume, o conferinţă prestigioasă, un mare concert, un spectacol de anvergură, vernisajul unei expoziţii onorat cu prezenţa vreunui ministru şi a ambasadorului Franţei. Directorul stă fără încetare pe capul echipei, în ideea că trebuie să ştii să transmiţi stressul pe care-l resimţi tu însuţi. Această comunicare a stressului mi se pare, de altfel, o caracteristică importantă a spiritului de echipă. De fapt şi de drept, ar putea fi chiar o definiţie: „spiritul de echipă e stressul împărtăşit".

Directorul îl cheamă pe secretarul general: îi atrage atenţia că un afiş vechi de vreo două săptămîni trona încă la intrarea Institutului, chiar la intrarea prin care vor trece în curînd ministrul şi ambasadorul Franţei. E un pic iritat, îşi zice în sinea lui că directorul nu poate fi chiar peste tot, că spiritul de echipă lipseşte aproape cu desăvîrşire din această instituţie în care nimic nu s-ar face ca lumea dacă directorul n-ar fi cu ochii pe toate. Îşi spune, dar nu o spune, evident, căci nu se destabilizează o echipă făcîndu-i reproşuri amare la nici o oră pînă la un eveniment atît de aşteptat şi pregătit cu atîta grijă. Secretarul general e luat deci de braţ şi i se spune, tutuindu-l, căci e important să tutuieşti persoanele cu care lucrezi: „ai văzut afişul din hol, e de neînchipuit, ştiu că nu-i vina ta, dar totuşi nimeni, absolut nimeni în afară de mine nu-şi dă seama că afişul ăsta prezintă un spectacol care a avut loc acum trei luni (trebuie să exagerezi întotdeauna cînd faci reproşuri)".

Şi acum vedem echipa sudată, mişcîndu-se ca vajnicii băieţi care se bat pe un teren de fotbal. Secretarul general o convoacă pe responsabila cu afişajul şi, fără a o lua de braţ, ci ridicînd mai degrabă vocea, o face să înţeleagă că e inadmisibil ca un afiş să zacă aşa încă aproape la o lună după eveniment. Secretarul general i-a mai spus asta de vreo sută de ori responsabilei cu afişajul, şi e chiar de neînchipuit cum, într-o echipă ca a noastră, eşti obligat să repeţi de o sută de ori acelaşi lucru! Responsabila cu afişajul nu răspunde nimic, căci secretarul general se uită la ceas zicîndu-şi că are numai bine timp să treacă pe acasă să se schimbe înainte de venirea ambasadorului. Nu răspunde nimic, dar se duce repede să-l găsească pe şoferul care aşteaptă deja în pragul uşii, în costum şi cravată, şi îi spune pe un ton sec să scoată afişul. „Dacă eşti şofer nu înseamnă că eşti scutit să te mai uiţi şi la afişe." Ăsta e spiritul de echipă: şoferul, ca şi directorul, fac parte din aceeaşi instituţie şi trebuie să împartă aceleaşi preocupări: cînd îşi dau seama că o treabă nu merge încearcă imediat s-o îndrepte. Şoferul o cheamă pe femeia de serviciu şi îi explică: pe panoul de afişaj e un afiş care nu-i place domnului director şi trebuie scos imediat. „Care afiş?" întreabă femeia de serviciu.

Ambasadorul soseşte, în sfîrşit, şi ministrul şi organizatorul expoziţiei şi o mulţime de persoane importante care ridică în slăvi spiritul de echipă al directorului. Acesta nu e chiar în apele lui, deoarece a observat că afişul care datează de acum trei luni nu s-a clintit din loc, nu mai are tip să-l cheme pe secretarul general. Intră deci în hol pentru ceremonie.

În mijlocul holului se află un microfon, un public dens şi mulţumit, ministrul şi ambasadorul. În mulţime, directorul remarcă cu satisfacţie că membrii echipei sale sînt cu toţii prezenţi. Asta înseamnă o echipă. Şi totuşi, are impresia că directorul de curs nu e printre ei. O zăreşte pe soţia acestuia, dar nu şi pe el. Să nu aibă oare directorul de curs spirit de echipă? Cînd ministrul a cerut o întrerupere de cîteva minute pentru a vorbi cu ambasadorul, directorul a avut timp să meargă să-l întrebe pe secretarul general, care se află în rîndul trei, ce se întîmplă; acesta îl lămureşte că directorul de curs e în misiune la Strasbourg. Totul e în ordine.

Încep deci discursurile şi mulţumirile. Ambasadorul mulţumeşte ministrului şi directorului Institutului, ministrul mulţumeşte ambasadorului şi directorului Institutului, organizatorul expoziţiei mulţumeşte ministrului, ambasadorului şi directorului Institutului, astfel încît acestuia din urmă i se aduc mulţumiri de vreo trei ori. Expoziţia e declarată deschisă şi toată lumea se repede să-l felicite pe director. E adevărat că această expoziţie a fost pregătită în mod remarcabil şi directorului trebuie să i se aducă mulţumiri. A ştiut să-şi pună la lucru echipa.

Iar o echipă bună este, la urma urmei, opera şefului său.

Traducere de
Manuela GHERGHEL

Z. ORNEA

Atmosfera de la „Viaţa Românească“

Spre sfîrşitul anului 1905 un grup de prieteni ieşeni (o echipă) pregătea apariţia unei noi reviste. Va fi **Viaţa Românească.** În 1933 C. Stere a mărturisit, într-un articol (*Cum am devenit director al „Vieţii Româneşti“*) o versiune hazlie despre acest episod. Ibrăileanu, care îl considera pe Stere omnipotent şi bun să diriguiască totul, ar fi năvălit în casa acestuia şi, indignat, după ce şi-a aşezat bastonul de cireş într-un colţ al încăperii, întrebat de amfitrion ce responsabilităţi îi mai atribuie, a început să peroreze indignat: „Să scoţi o revistă! Nu mai merge aşa! X. Y. Z. în **Foaia de varză**, în **Rătăciri literare**, în **Zi-i pe nume**... otrăvesc tineretul. Falsifică gustul literar, buimăcesc opinia publică. N-ai dreptul... Ai datoria... Ar fi o crimă... Ce putem răspunde?... Dar cum putem refuza publicarea unei reviste?“ Scena aceasta, dacă s-a petrecut, trebuie să fi avut loc prin octombrie-noiembrie 1905. Pentru că în decembrie 1905 Stere se afla în Basarabia, la Chişinău, avînd misiunea, din partea guvernului conservator, cu acordul liberalilor conduşi de Ionel Brătianu, de a pregăti, acolo (primise în acest scop şi o importantă sumă de bani), apariţia unui ziar românesc cu caractere chirilice şi de a iniţia mişcarea politică românească. La Iaşi şi în judeţele învecinate exista un grup de tineri intelectuali – toţi foşti socialişti şi trecuţi, în 1899, în Partidul Liberal – care doreau, ardent, să editeze o publicaţie a lor, cu influenţă în spiritul public. Ceea ce îi nemulţumea era, mai ales, curentul de idei creat în jurul revistei **Sămănătorul**, condusă, acum, de N. Iorga şi care, considerau ei, interpreta în sens conservativ retrograd idealuri sociale şi naţionale şi lor dragi. Voiau, deci, o publicaţie bună care să exprime convingerile lor despre situaţia grea a ţărănimii şi idealul reîntregirii naţionale. Au încercat, în 1905, cu revista **Curentul nou** a lui H. Sanielevici. Dar acesta, necontrolat şi fără tact, a nemulţumit pe toată lumea, revista sa fiind un eşec regretabil. Voiau revista lor. Cu acordul, obţinut, al lui C. Stere, au pornit preparativele. Sufletul acestor preparative, care îşi asumase tot greul colosalei munci pregătitoare, a fost Ibrăileanu, atunci profesor de liceu în Iaşi. Stere, aflat la Chişinău, apărea meteoric, cînd şi cînd, în Iaşi, dînd indicaţii şi supraveghind întregul travaliu preparator. Voiau ca fizionomia revistei să fie una cultural-ştiinţifică. Pe colaborarea echipei lui de amici putea, fără îndoială, conta Ibrăileanu. Era nevoie, însă, pentru rubricile literare, de contribuţia cîtorva scriitori importanţi. După o selecţie rapidă, Ibrăileanu a redactat o scrisoare adresată unor scriitori activi, de la care spera să obţină texte. A obţinut promisiunea lui Vlahuţă, a lui Brătescu-Voineşti, a lui Sadoveanu, a bătrînului fost junimist N. Gane. Cu aceste promisiuni de colaborare, şi cu altele care vor mai veni, Ibrăileanu şi ai lui au fixat fizionomia şi arhitectonica revistei. Denumirea ei a fost stabilită, acceptîndu-se o sugestie a lui Vlahuţă. Ibrăileanu îşi luase concediu de la liceu, primind – pentru a plăti suplinitorul – o retribuţie minimală. „Pentru 400 de franci pe lună, se confesa Ibrăileanu lui Brătescu-Voineşti, muncesc toată ziua şi sînt un neurastenic, sufăr de insomnie“. În luna februarie 1906 „maşinăria“ viitoarei reviste funcţiona admirabil, deşi Ibrăileanu, ajutat de ceilalţi coechipieri, o ducea într-un ritm infernal. Pregăteau o revistă lunară de 150 de pagini, format carte, năzuind să arate ca **Revue des Deux Mondes** sau **Mercure de France**. Importantă era, pentru pregătirea şi apariţia revistei, recoltarea fondurilor necesare, procurarea hîrtiei, plata manoperei tipografice şi, în perspectivă, a remuneraţiei colaboratorilor. Ele au venit prin subscripţie benevolă a echipei iniţiatoare, grosul acordîndu-l Stere. A fost – se pare – un contract între asociaţi (n-am găsit decît actul din 1907), vreo 14 la număr. Apoi, după succesul eclatant al revistei, ea va fi acuzată că e finanţată de Partidul Liberal. E un neadevăr. Stere şi ai lui voiau să-şi creeze o publicaţie autonomă, care, dimpotrivă, să se constituie într-un factor de presiune asupra conducerii partidului. Singurul sprijin care a fost obţinut din partea Partidului Liberal a fost lista abonaţilor ziarului **Voinţa Naţională** (organul de presă al liberalilor), cărora li s-a trimis, pentru recoltare de abonamente, primul număr. Dar dacă revista n-ar fi fost bună, respectivele abonamente nu ar fi venit şi nu s-ar fi menţinut.

La începutul lui martie 1906 primul număr din **Viaţa Românească** era tipărit. O reuniune amicală a omagiat evenimentul. Bine conceput, modern alcătuit, variat şi realmente interesant, primul număr al revistei s-a bucurat de o primire excepţională. Prietenii şi adversarii erau efectiv uluiţi. Publicistica românească nu mai cunoscuse o astfel de revistă, care rivaliza efectiv cu cele mai bune din Franţa. Vlahuţă, entuziasmat, comunica epistolar: „Hotărît e cea mai bună revistă din cîte s-au încercat la noi şi e aşa de interesantă şi de minunat scrisă, c-ar putea să facă cinste oricărei ţări civilizate“. Bine gîndită, revista nu era numai literară ci şi ştiinţifică (cu cîteva cronici ştiinţifice specializate). O rubrică era consacrată descrierii şi prezentării principalelor publicaţii din ţară şi străinătate. O altă rubrică, de note acid polemice, intitulată **Miscellanea**, avea să facă repede epocă, fiind citită şi temută. Urma o bogată rubrică de recenzii, alta despre „mişcarea intelectuală în străinătate“ şi una de „bibliografie“. Totul era redactat cu seriozitate, vocaţie şi bună credinţă, demonstrînd informaţie şi spirit critic. Revista ieşeană prezenta ciudăţenia de a-şi fi fixat fizionomia din capul locului. Începînd cu formula grafică, structura revistei (rubricile permanente), direcţia şi orientarea, totul era aşezat pe piloni fermi. Nici un tremur de debutant, care să fie, apoi, eliminat de procesul maturaţiei, nu poate fi detectat aici. Revista a ieşit în lume matură, fermă şi sigură pe sine. S-au tras, de la început, 2.000 de exemplare, repede epuizate, încît librarii mai cereau. Se pare că s-a tras un tiraj suplimentar pentru a satisface cererile. În iulie 1906 tirajul era de 2.700 de exemplare, existînd 1.800 de abonamente. Cel care se ocupa de partea financiară a revistei îl asigura pe Ibrăileanu, în aceeaşi lună, iulie 1906, că, potrivit calculelor, pînă la sfîrşitul anului, revista îşi va fi achitat toate datoriile recoltînd chiar un beneficiu. Şi asta deşi, lucru extraordinar în epocă, **Viaţa Românească** îşi retribuia, generos, colaboratorii. Din aceeaşi scrisoare reiese că lui Sadoveanu i se plăteau 400 de lei pentru un roman şi 200 de lei pentru o schiţă sau nuvelă, iar lui Goga 150 de lei pentru o poezie. Aceste onorarii apreciabile pentru acea vreme au iritat destulă lume. N. Iorga, supărat din cauza succesului revistei lui Stere şi Ibrăileanu, nu contenea să o atace, vorbind de „contoarul **Vieţii Româneşti**“ (aluzie la faptul că ar fi stipendiată de Partidul Liberal), probozind-o că introduce la noi, datorită plăţii colaboratorilor, ceea ce el numea „americanism literar“. Revista s-a impus repede, devenind cea mai importantă publicaţie românească, spre care au afluat scriitorii şi publiciştii cei mai de seamă.

Neobişnuită, admirabilă era atmosfera din redacţie. Cei 10-15 intelectuali care vedeau de rosturile revistei constituiau, efectiv, o echipă, cu spiritul ei caracteristic. Această echipă se dăruise revistei, fără a cunoaşte alte preocupări şi interese. Erau, mai toţi, prieteni apropiaţi (unii chiar rude), legaţi între ei prin comunitatea idealurilor democratice, creînd, prin revistă, curentul de idei numit de Stere *poporanismul*. Echipa de redactori benevoli nu era, atunci, reprezentată de nume cu rezonanţă. Erau însă intelectuali cu solide şi întinse cunoştinţe, superiori în toate multor „somităţi“. Singura ierarhie admisă între ei era aceea a spiritului. O excepţie era Stere, la care toţi apreciau vocaţia politică, supunîndu-se dispoziţiilor sale căci „ştie el ce ştie“. Atmosfera, în interiorul echipei, era caldă şi amicală, fiecare asumîndu-şi, evident fără plată, anumite însărcinări administrative. Ion Botez, profesor secundar (apoi universitar) de limba şi literatura engleză, era cel ce se ocupa de treburile financiare ale revistei, Mihai Carp (viitor cumnat al lui Ibrăileanu), latinist, supraveghea tipărirea revistei, Petre Bogdan, universitar, se îngrijea de plata colaboratorilor, Mihai Pastia, institutor, se ocupa de administraţia revistei. Corectura o făceau toţi, cu timpul cîţiva amici specializîndu-se (de abia prin 1909-1910 va fi angajat un corector), iar expediţia revistei (ambalare, notarea adreselor, lipirea timbrelor, transportul la poştă) era, de asemenea, o îndatorire generală realizată prin „clacă“. Salariu nu primea, la început, mai nimeni, de prin 1912 fiind angajaţi Topârceanu şi M. Sevastos. Cei care n-aveau misiuni „specializate“ în administraţia revistei „făceau“ muncă de redacţie. Triau manuscrisele, participau la animate discuţii redacţionale, stilizau un text sau contribuiau la clarificarea cutărei chestiuni în litigiu. În sfîrşit, îşi asumaseră benevol şi aproape anonim redactarea rubricilor finale (**Revista revistelor, Recenzii, Mişcarea intelectuală în străinătate, Bibliografie**), care presupunea efort şi informare la zi. Iar aceste rubrici, deloc minore, erau mult citite. Se cheltuiau, în dezbaterile improvizate, desfăşurate seară de seară, multe cunoştinţe într-o atmosferă de superioară intelectualitate. Nu aveau *jour fix* de cenaclu. Se întîlneau, fără prealabilă înţelegere, seară de seară, în redacţie. La început, în lunile care au precedat apariţia revistei, „redacţia“ era într-una din camerele locuinţei lui Ibrăileanu, apoi, în apropierea tipografiei, într-un fel de „coridor lung şi îngust, sumbru şi îngheţat“ (l-am citat pe Stere), în care iarna stăteau încotoşmănaţi în paltoane, iar unul dintre ei, chel fiind, cu căciula în cap. Chiar cînd redacţia a avut un sediu al ei, el era modest şi sărăcăcios mobilat. Nota particulară o crea simplitatea şi camaraderia. Boema le era dragă şi continuau s-o cultive ca în adolescenţă. De astă dată în redacţia unei reviste cu real prestigiu în ochii cititorilor aşezaţi. Astfel încît, cea mai bună revistă din ţară era redactată şi administrată de un grup de 10-15 intelectuali prieteni de idei, care înţelegeau să alcătuiască o echipă bine, armonios sudată. E, negreşit, o performanţă.

Sever AVRAM
analist politic

Mîncătoria politică – între gastronomie şi bovarismul antropofag

Una dintre manierele deja consacrate pentru a înmormînta o anume iniţiativă politică impusă de context, dar neconvenabilă ca efecte, a devenit chiar invocarea – cît mai patetică, dacă se poate – a nevoii de a mobiliza spiritul de echipă al respectivului grup/conclav/partid. Bomboana colivei cu pricina survine atunci cînd se mai face apel şi la „spiritul de fair-play“, normă comportamentală defel înrădăcinată, din cîte ştiu, pe la noi.

La acest capitol, nici măcar miturile fondatoare nu ne prea dau multe speranţe. Atît în „Mioriţa“, cît şi în „Meşterul Manole“, în centrul intrigii se află comploturi, uneltiri şi complicităţi criminale care dezagregă chiar grupuri mici de eroi, avînd aceeaşi ocupaţie şi cam aceleaşi scopuri/idealuri. Evident, ambele mituri sînt de mai largă circulaţie sud-est europeană, dar par să privilegieze acelaşi motiv, al unei fatale dezbinări şi pofte de a forţa destinul, de „a fenta potrivnica soartă“, de a o îndupleca printr-o şiretenie meritorie **în sine**. Fireşte, „mîncătoria“ nu este nici pe departe o specialitate pe care românii s-o fi brevetat în mod miraculos. La o privire mai atentă însă, ne dăm seama că diferă faţă de alţii prin intensitate, consecvenţă şi tenacitatea de a o impune ca normă de comportament colectiv, absolvită, ca şi resentimentul făţiş, de conotaţia anormalităţii.

În noua viaţă politică din România, înclinaţia spre mîncătoria de grup pare să fi prins rădăcini destul de adînci. Fundalul general este drept că s-a mai schimbat, deoarece s-a depăşit faza tribalismului grobian a CPUN-ului sau a clamării unei „trădări“ pe care „s-o ştim şi noi“. Peisajul este acum tot mai impregnat de replieri centripete, de consolidarea reflexelor de clan partinic/afaceristic, în detrimentul psihologiei anterioare, de bandă conjuncturală ori de clientelă fanariotă cu spaima mazilirii Stăpînului. Noile clanuri care tind să se închege acum n-au nimic aproape de-a face cu o anumită doctrină sau alta. Ele ilustrează complicităţi mult mai încîlcite, protejate doar de eticheta unui partid sau altul. Înlăuntrul lor se ţes şi se desţes intrigi viscerale, se pun la cale „demascări“ ale găştii adverse, se înalţă castele de nisip... Ceea ce le lipseşte noilor clanuri în curs de cristalizare ar fi atît substanţa pe termen mai lung, cît şi o încredere fondată pe altceva decît pe spaima de „scrisoarea pierdută“ a inevitabilei, etern-prezentei Zoe. În acest sens vorbind, n-ar trebui să ne mire frapanta asemuire cu spectrul partidocraţiei italiene a deceniilor postbelice, curmată abia pe ultima sută de metri, cînd democraţia trăgea să moară.

Clasa politică de la noi beneficiază, în mod paradoxal, de „avantajul subtil“ de a administra acum o ţară sărăcită, fără Plan Marshal, fără baze NATO şi cu o teribilă moştenire a autarhismului economic impus de Ceauşescu. Sentimentele rusofile ale românilor nu se află, nici ele, la apogeu, astfel că joncţionarea mafiei ruse cu bandele autohtone n-a avut loc, ca în Polonia sau în Ungaria. Fosta oligarhie s-a bazat doar pe propria sa vocaţie de devalizare a resurselor şi s-a mulţumit să reţină profitul pe plan local, sătulă de tributul plătit anterior Moscovei bolşevice. De aceea, nici n-au funcţionat decît pseudo-mafii sectoriale, destul de temperate ca manifestare exterioară, nefiind nevoite să recurgă la reglări violente de conturi, în plină stradă. Din fericire, valorile din gama „mîndriei“ şi „onoarei“ se tociseră de mult sub comunism, rămînînd doar apanajul grupărilor de acest gen ale romilor. A supravieţuit doar o „Omertà“ sui-generis.

În cadrul noilor clanuri profilate la orizont, principiul mîncătoriei funcţionează ca o delicatesă, un condiment obligatoriu al meniului, în mai toate ocaziile. Ea este păstrată ca un reflex necondiţionat al cîrtirii şi ascuţirii ostentative a colţilor, înainte de următoarea încleştare eroică pentru supremaţie, chiar dacă acea supremaţie se traduce doar prin atuul de a ţine cîteva luni sau ani afişul monden şi de a beneficia de diurnele aferente. Totuşi, spre deosebire de companiile internaţionale sau unele organizaţii multinaţionale, mîncătoria politică a românilor nu este un şeh sălbatic, un soi de şicaniadă cinică, de dragul unei voracităţi de tigru. Subminîndu-se reciproc, chiar în interiorul propriului partid, ei trăiesc încă nostalgia Fanarului într-un mod ceva mai instrumentalizat şi, pentru ei cel puţin, mai palpitant, fără să riste să-şi frîngă gîtul, decît cu totul rarisim, ca în cazul dlui Radu Cîmpeanu. Idiosincrasiile lor personale fac să pălească instituţiile pe care le reprezintă şi care, doar în mintea naivilor, ar fi de crezut că pot colabora. Sciziparitatea continuă pare să facă parte chiar din codul genetic al acestei noi lumi. Încăierările şi piedicile reciproce au loc acum în deplină legitimitate, la lumina zilei, fără inutila „pudoare“ menţinută de regimul trecut.

Să recunoaştem că dacă toate acestea s-ar petrece pe o scenă de teatru ne-ar menţine un tonus nebun, unul dintre secretele patentului Caragiale. Mai grav este că se întîmplă pe pielea noastră, uneori în răspărul nostru, ceea ce ne apropie mai mult de încremenirea resemnată a Asiei decît de spiritul întreprinzător al Europei Centrale.

Pr. Tiberiu-Ioan VIŞAN

Din nou despre Catedrala Mîntuirii Neamului

Tranziţia dintre vis şi realitate poartă în sine toate dificultăţile pe care le întîmpină efortul creator. În ce măsură răspundem unei necesităţi reale, sau uneia închipuite, vom fi însă obligaţi să constatăm, efectele fiind inevitabile.

Participăm – de la distanţă şi în măsura posibilităţilor – la disputa ivită între Patriarhia Română şi o serie întreagă de mari personalităţi ale vieţii noastre publice, cu privire la tema proiectului „Catedrala Mîntuirii Neamului". Constatăm că o asemenea temă, nu numai că nu reconciliază neamul, ci îl dezbină exact la nivelele lui elevate.

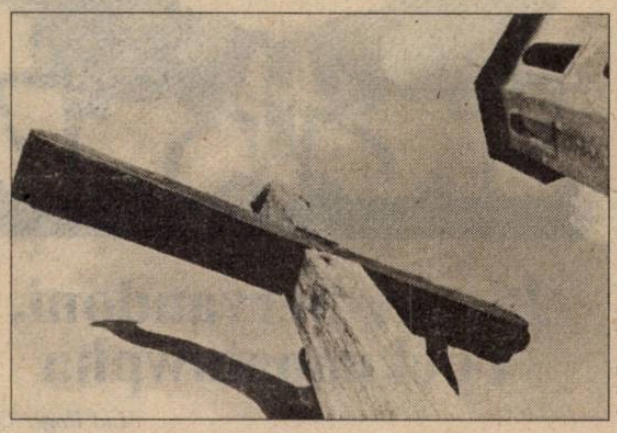

© C. Bumbuţ

Mic rezumat al dezbaterii – pe voci

În revista *22* numărul 39, urmînd raţionamentul Domnului Alexandru Paleologu, descoperim că: „O catedrală a neamului ar fi un kitsch mortal" pentru că „în gîndirea noastră spaţială nu există ideea de catedrală". Domnia-Sa concluzionează interviul acordat D-nei Gabriela Adameşteanu astfel: „Nu se poate să mai acceptăm dezastrul ăsta de a avea circul complet, de la Casa Scînteii via Casa Poporului sau Parlamentului la Catedrala Neamului. Sîntem definitiv circumscrişi într-o zodie a refuzului oricărei inteligenţe critice, al oricărei onestităţi de gîndire şi al oricărei onestităţi de formulare a gîndirii." În numărul următor 40, al aceleiaşi reviste, dezbaterea continuă relevînd faptul că: „Problema unei astfel de biserici s-a ridicat prima oară după războiul din 1877" (Nicolae Sâmbotin – arhitect), dar că, actualmente, o asemenea idee poate fi asociată doar cu „spiritul vremii", cu tentaţia de a fi „modern" sau „om al timpului" (Nicolae Lascu – arhitect).

Singurul slujitor al altarului prezent la discuţie, Ieromonahul Justin Marchiş, atrage atenţia: „... e o mare greşeală că oamenii Bisericii nu au reuşit să argumenteze din punct de vedere eclesiologic şi liturgic nevoia unei biserici patriarhale"; îndemnînd totodată: „Vă rog să nu vorbiţi numai în calitate de arhitecţi, urbanişti, pictori, ci făcînd parte din Biserică, în sensul profund al ei." Din nefericire nemulţumirea Domnului Horia Bernea: „Mi s-a cerut de multe ori sfatul, iar după aceea am constatat că sfatul cerut era absolutamente formal, nu dădeau două parale pe ce spuneam..." – se confirmă prea adesea! Ierarhia are rostul ei specific şi sacru, dar izolarea ei în taina „unor decizii pe care nu le putem înţelege" (Mariana Celac) ar trebui să readucă în sufletele noastre măcar uimirea omenească şi plină de încredere pe care a mărturisit-o Petru la Cina cea de Taină: «...Doamne, oare Tu să-mi speli mie picioarele? A răspuns Iisus şi i-a zis: Ceea ce fac Eu, tu nu ştii acum, dar vei înţelege după aceea.» *(Ioan 13,* 6-7) Dezamăgirea, mîhnirea, tristeţea, teama etc. uimesc şi ele, dar în mod negativ.

© A. Paul

Oare „din afara Bisericii" se îngrijorează Doamna Anca Manolescu în articolul „Desorientatio" din săptămînalul *Dilema* nr. 245? Să fie adevărat că viitoarea Catredrală, cu o capacitate de 11.000 de persoane, va fi poziţionată cu altarul spre Nord? A declarat într-adevăr Patriarhul nostru că „va da dispensă de orientare necanonică acestui spaţiu eclezial emblematic"?! Să sperăm că nu.

Să-mi fie cu iertare, dar o atare orientare în Biserica Ortodoxă o au doar morţii!

Cu mulţi ani în urmă, un coleg de facultate, trata în lucrarea sa de licenţă o idee pe care n-am auzit-o la nici unul dintre profesori. O idee pe care, mai tîrziu, Voroneţul mi-a confirmat-o în toată măreţia şi profunzimea ei. La origine – se zice – Sf. Biserică era formată din pridvor, pronaos, naos şi altar; fiecare încăpere avînd semnificaţii temporale şi spaţiale precise. Bogăţia de simboluri cuprinse pe orizontală şi pe verticală este practic inepuizabilă, deoarece izvorăşte din însăşi Înţelepciunea Lui Dumnezeu. Biserica nu reprezintă numai Crucea, Casa, Templul, Corabia, ci însăşi Creaţia Lui Dumnezeu şi planul Său „real" de salvare, mîntuire, îndumnezeire a omului şi a lumii. De vreme ce timpul este inseparabil de spaţiu – pentru că „trecerea" e sesizată doar ca metamorfoză spaţială – orientarea Bisericii cu altarul spre Răsărit face aluzie directă la „Cel ce se îmbracă cu lumina ca şi cu o haină...", la Cel ce este şi va fi „Lumina Lumii". „Şi noapte nu va mai fi; şi nu au trebuinţă de lumina lămpii sau de lumina Soarelui, pentru că Domnul Dumnezeu le va fi lumină şi vor împărăţii în vecii vecilor". *(Apocalipsa* 22,5) Prin urmare, aşa precum Soarele apare de la răsărit şi străluceşte dînd viaţă timpului prezent, Hristos jertfindu-Se mereu, în fiecare Sf. Liturghie, ne împărtăşeşte din Sf. Altar cu eternitatea luminoasă, vie şi plină de iubire a Prezenţei Sale. Acest „timp prezent", cu toate frămîntările sale, îl semnifică pridvorul. Aici îngenuncheau cei stăpîniţi de „păcate grele", de instinctul negativ al momentului, de capriciile rătăcitoare ale vremii. Pictural se reprezenta Calendarul, iar pe zidul vestic – Judecata de Apoi.

Pronaosul simboliza timpul istoric, trecutul celor martirizaţi pentru credinţa lor mărturisită în Mîntuitorul Iisus Hristos. Pe boltă era înfăţişată fie Sf. Fecioară cu pruncul, „ocrotitoarea tuturor creştinilor", fie Sf. Treime ca pronie dumnezeiască – altfel spus – „grija Lui Dumnezeu faţă de lume."

Naosul cuprindea timpul pătruns, vizitat, îmbrăţişat de Veşnicie. „Şi Cuvîntul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi..." *(Ioan* 1,14), de aceea în această încăpere erau redate numai scene din viaţa Mîntuitorului – Naşterea, Botezul, Schimbarea la faţă, Patimile, Crucificarea ş.a.m.d. Iar Altarul, eternul-prezent, Veşnicia devenită martor permanent în sînul clipei, „Vistierul bunătăţilor" împărtăşibile tuturor celor ce cred, speră şi iubesc un Viitor încă neîntrezărit, dar presimţit în adîncul inimii lor. Eternul devine în spaţiul Sf. Altar „prezent", pentru că aici prin fiecare Sf. Liturghie se reactualizează Sf. Jertfă. Se înţelege acum de ce, mergînd din pridvor spre altar, vom efectua întotdeauna un urcuş; din timpul-prezent spre eternul-prezent. Se înţelege, de asemenea, de ce occidentalul şi orientalul au modalităţi diferite de a se raporta la Timp şi Spaţiu. Dacă ne-am imagina planul orizontal al Sf. Biserici Ortodoxe, ca pe un Om culcat pe spate, am sesiza că Altarul este locul de unde izvorăşte Duhul Sfînt „care de la Tatăl purcede...", deci din „creştetul" Bisericii; iar tetrapodul principal din faţa catapetesmei i-ar fi inima, pentru că Iisus Pantocrator (Atotputernic, Atotţiitor) binecuvîntează din bolta cerului exact deasupra şi în pieptul naosului. Este adevărat că la Nord se află întotdeauna proscomidiarul, locul unde se pregătesc Sf. Daruri. Este, de asemenea, adevărat că – în timpul Sf. Liturghii – după citirea evangheliei zilei, Sf. Evanghelie se aşează în aşa fel încît creştetul Mîntuitorului să fie îndreptat spre Nord, iar Sf. Antimis desfăşurat ni-L arată pe Iisus Hristos în aceeaşi poziţie (creştetul capului spre Nord, iar picioarele spre Sud), dar imaginaţi-vă poziţia Bisericii modificată. Ce se va întîmpla? Pe Sf. Evanghelie şi pe Sf. Antimis, creştetul Mîntuitorului va fi orientat spre Vest, iar picioarele spre Est (în timpul Sf. Liturghii după citirea Evangheliei). Să-mi fie cu iertare, dar o atare orientare în Biserica Ortodoxă o au doar morţii!

„Banul văduvei" ar putea aştepta vremuri mai bune

Ar fi multe de zis, dar să ne întoarcem la „motiv". În situaţia de faţă, sărăcia, durerea, mîhnirea şi îndoiala ispitesc sufletul acestui popor. În aceste ape tulburi pescuiesc în continuare cei ce n-au avut nici un Dumnezeu, sau L-ar folosi pînă şi pe El pentru interesele lor. Aş îndrăzni să spun – asumîndu-mi consecinţele – că de vreme ce spaţiul e strîmt, solicitînd altarului o direcţie inadecvată, locul nu este cel potrivit; iar pentru că elita intelectuală a ţării, deci creştetul naţiunii, consideră proiectul o sfidare adusă amărăciunii în care acest neam se zbate – nici timpul nu este cel potrivit. În interviul acordat Doamnei Rodica Palade (Revista *22*, nr. 39), domnul Ion Diaconescu spune: „...printre puţinele capitale din lume care n-are o catedrală reprezentativă este Bucureştiul. Oriunde te duci în lume, în Occident, e catedrala oraşului. La Bucureşti ce să arăţi? Biserica de la Patriarhie? Aproape că este mai mică decît Biserica de la mine din sat." Oricît de dureroasă ar fi o asemenea constatare, ea nu poate deveni motivul sacru al unei construcţii gigant. Dacă tot avem bunăvoinţă şi sponsori, să salvăm mai întîi valorile deja existente, să restaurăm tot ceea ce merită restaurat. În felul acesta vom avea „ce arăta". Iar cînd vremurile vor fi mai bune cu noi, cînd situaţia economică a ţării se va redresa, vom găsi justificarea pentru a clădi o frumoasă biserică patriarhală, chiar cu „banul văduvei".

© V. Dorolţi

Familia mea

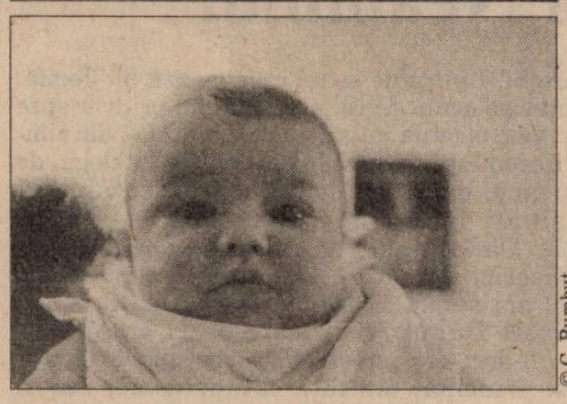

© C. Bumbuţ

Jurnalul lui Luca

10 luni – *Martie 1997*

Aici voi reîncepe, după foarte mult timp, jurnalul lui Lucuşor. E un carneţel cu Mickey pe care Luca-l ştie deja (la Mickey mă refer) şi care e pe măsura fostului bebeluş şi actualului *băieţel copil* în *toată firea!*

Aprilie

Mereu ne minunăm de schimbări. Atît de schimbările lui, cît şi de cele din viaţa noastră. Criteriile valorice nu se schimbă aproape cu viteza femeilor de serviciu în schimbare... Luca are 10 luni şi evoluează pe zi ce trece. Merge cu premergătorul şi descoperă, cu mare entuziasm, fiecare bucăţică de lume. Zice „papa", şoptit, cînd îi e foame. Zice "Baa-u!" cînd se joacă şi aruncă lucrurile pe jos. Zice, deja de mult, „tata". Mai spune „ca-a-a", şi un fel de „bla-ble" continuu, cu limba, cumva foarte împleticită. Primele lui propoziţii. Aruncă mingea, cu două mîini, peste ţarc şi ştie să-i dea cu şutul. Îşi cunoaşte toate jucăriile, şi mai nou a-n-văţat şi cuvîntul „ochi". La „nu" mîrîie şi-şi bagă capul între umeri. Sau, mai nou, rîde şi fuge. Deschide suporturile de la casete din combină. Ştie foarte bine faţa ascunselea şi prinselea. Fuge la „Fugi te prind" şi bagă capu-ntre umeri la „Unde-i Luca?" Cînd se supără, scrîşneşte din dinţi, face bot şi ridică premergătorul, ca un halterofil zice „ca-te" şi se uită atent la poze. Ascultă poveşti. Are ochii gri albastru şi e blond şi foarte ondulat. E frumos şi cînd se răsfaţă scoate nişte sunete de purceluş. Aruncă mingea şi cubul cu două mîini ridicate frumos deasupra capului. A mai cunoscut alţi bebeluşi şi e foarte prietenos cu ei, le întinde mînuţa spre deosebire de ei care, de pildă, vor să-l tragă de pulover sau să-i pună mîna pe faţă. Pe 14 aprilie a purtat pentru prima dată blugi şi era „cool".

14 luni – *August*

Iarăşi – uriaşe schimbări în viaţa şi purtările lui Luca. Slavomir, Lucuşor, Luculeţ, Pisi etc. Nici nu ştiu cu ce să încep, multe sînt atît de diferite. În primul rînd, Luca merge foarte bine pe propriile-i picioare. Merge de pe la 11 luni. La început a mers mai încet, şi mai împleticit, apoi din ce în ce mai bine şi repede. A fost frica de a-l lăsa să pună mîna pe jos, de a se murdări, de a schimba un registru cu altul. Puneam pături pe jos, ca să nu cadă pe tare, să nu răcească. Mă isterizam cum punea mîna pe ceva. Treptat, toate au trecut, şi acum îl lăsăm chiar desculţ pe mochetă. Acum, la 1 an şi 2 luni, ţopăie cu mare viteză şi aleargă. Merge foarte mult şi afară, în parc unde şi-a dat drumul mult mai tîrziu. Luca înţelege tot: ştie să se joace, diferenţiază jucăriile, le personifică, are preferinţe. Ştie să împingă maşini, camioane, şi pune jucării în ele să le plimbe. Se joacă cu alţi copii foarte bine. Culege floricele şi le miroase, foarte dulce. Cînd nu găseşte ceva face „puf-puf" (adică nu ştiu). Într-o perioadă a zis foarte des „ba-

© A. Ionescu

26, rue Servandoni, Yocknapatawpha

Lui Roger Câmpeanu

Cu excepţia unui prieten de la „Lettre Internationale" – inconditional al lui Hemingway – care a recitit discursul lui Faulkner la primirea premiului Nobel (cu ideea aceea de pus pe perete printre caii verzi şi puternici: „omul poate fi înfrînt, dar nu distrus") şi prefaţa lui Malraux la „Sanctuar" (aceea cu introducerea romanului poliţist în tragedia greacă, altă formulă pentru blînzii nevropaţi ai literaturii), n-am înregistrat în jurul meu alte mişcări ale materiei cenuşii autosesizate de împlinirea a 100 de ani de la naşterea lui William Faulkner.

...Recitesc fraza şi mă ţine un surîs mediu dezvoltat. Sînt conştient că, oricît de subţire, imputarea mea e deplasată: la cîte vinovăţii, individuale şi colective, are lumea pe cap, numai aceea de a uita cînd i s-au născut şi murit scriitorii, îi lipseşte; şi, la drept vorbind, cine-l mai citeşte azi pe Faulkner? – prea greoi, prea complicat, de neînţeles în contextul marilor succese ale zilei, pline de simplicitatea serioasă, cursivă şi tîmpă a melodramelor browniene. „Mai citeşte o dată!", le cerea el celor care-i ziceau drept în faţă că n-au priceput nimic din „Zgomotul şi furia". Uşor de spus. Pe de altă parte, fără Mink, fără coloneii lui de pe Mississippi, fără ursul şi lecţia lui de chimie, fără fraza lui imposibilă şi rupturile ei devastatoare, nimicind acea forţă considerabilă care este lenea lecturii, ce am mai fi înţeles din literatură, cea care ne decide de la Biblie la „Comedia umană" (cărţile pe care le citea în fiecare an) viaţa? Cel căruia i se pare exagerat că o carte poate decide o viaţă, are de unde ne face hatîrul – dacă e cu adevărat ironic – de a accepta că Faulkner e dintre acei cîţiva care au schimbat felul de a citi lumea. Acest „fel" se schimbă mult mai des decît gratiile închisorilor sau codurile serviciilor de spionaj; se numeşte „modă" această presiune asupra gusturilor şi ea nu e doar o veşnică nenorocire; ea are nenumărate beneficii secundare precum crizele psihicului, ale economiei, ale culturii. „Moda" Faulkner a venit peste noi după „moda" Hemingway şi amîndouă, după ce au trecut, ne-au lăsat sentimentul unei intrări în posesia noastră a noi teritorii; oricît de diferite le-ar fi fost climele, fauna, flora, fraza, dialogurile, ne-am simţit imperial ca după cuceririle stendhalo-balzaciene, tolstoievskiene, proustiene sau manniste. Literatura are – pînă la eternităţile ei – pulsaţii imperialiste, ea atentează permanent la cucerirea a noi şi noi teritorii strict umane. E singurul imperialism pe care-l susţin – acela al „primei persoane" slăvite sau detestate.

Aşa stînd unele lucruri şi unele idei, s-au găsit, în toamna asta, cîţiva scriitori care s-au adunat la Paris pentru cei 100 de ani de la naşterea celui care a inventat şi a stăpînit Yocknapatawph; ei s-au dus să pună o placă la casa cu nr. 26 de pe strada Servandoni, acolo unde Faulkner a locuit în 1925, simţindu-se, după aprecierea lui, fericit, încheind „Sanctuar"-ul; în 1997, strada nu mai avea decît 24 de numere, pe locul casei de la 26 fiind acum un hotel dezafectat. Dintre cuvîntările omagiale, cea mai largă publicitate a avut-o aceea a lui Carlos Fuentes care a amintit de un dineu la care, anul trecut, îl invitase William Styron, împreună cu Márquez şi Bill Clinton; la un moment dat, preşedintele i-a întrebat pe cei trei mari care le este romanul preferat. Styron a răspuns: „Huckleberry Finn", Márquez: „Contele de Monte Cristo" (argumentînd: „e cel mai mare roman de educaţie umană, un tînăr analfabet intră la închisoare şi după 14 ani, la ieşire, ştie matematicile, astronomia, 3 limbi şi toate mondenităţile pariziene"). Fuentes ar fi vrut să spună adevărul, romanul lui preferat e „Don Quijote", dar „mi-am muşcat limba şi am zis «Absalom! Absalom!» Clinton l-a confirmat cumva, mărturisind că la 15 ani lua autobuzul şi pleca în Mississippi să vadă casa lui Faulkner, „cel mulţumită căruia Sudul nu mai e doar ură şi violenţă"... Cele mai importante ziare au relatat pe larg povestea lui Fuentes, mai sensibile, ca de obicei, la tot ce spune, fie şi banal, un preşedinte în viaţă şi putere decît la opţiunile stăpînilor de cai verzi pe pereţi. În ce mă priveşte – în afară de preferinţa lui Márquez pentru Monte Cristo, care mă susţine în amorul constant pentru „Cei trei muşchetari" şi „După 20 de ani" – m-am simţit solidar cu „cuvîntul" unui scriitor francez, nu din prima linie a marilor edituri, dar despre care citisem cîte ceva, foarte elogios, privitor la concizia şi fragmentarismul său, Pierre Michon; acesta, pentru a omagia celebrele tăceri ale prozei lui Faulkner, a găsit cu cale să tacă; după festivitate, a explicat celor din jur că e „frînt de oboseală", fiind pentru prima oară în ultimii 25 de ani că apare undeva, în lumea mare, punîndu-şi o cravată. Caut pe cineva care să-mi facă un bine, contra cost, şi să-mi aducă ultima carte a acestui Pierre Michon: „Vieţi minuscule". Pînă atunci, intru din nou în „Apărarea Lujin" a lui Nabokov – Nabokov care nu-l suporta pe Faulkner, cum se mai întîmplă în viaţa acestor imperialişti.

Radu COSAŞU

ba" pentru orice. Acum şi-a diversificat vocabularul şi e pe punctul de a vorbi ca lumea.

După „baba" a zis „caca". Apoi au apărut tot soiul de prepoziţii din cuvinte arhaice, cum ar fi: „bîga", „pîchia", „aga" şi proporţii „agă-agă uca-uca". Cuvîntul UCA e important pentru că înseamnă, aproape sigur LUCA. De asemenea Luca a mai zis „geantă", „cana" şi foarte nou şi tîrziu „mama". Poate a fost mai greu de pronunţat, sau poate, pur şi simplu acum a intrat în faza, cu adevărat, a mamei. Luca e mult mai legat şi mai lipit de mine acum – e foarte afectuos, mă pupă, mă iubeşte, nu vrea să adoarmă fără mine. Parcă abia acum m-a descoperit. Să ajungem la perioada în care Luca s-a dezvoltat cel mai tare, şi anume la mare. A fost senzaţional: aici a învăţat să mănînce, aproape orice, dînd peste cap toate regulile stresante de pînă acum. S-a jucat ca un nebun în curtea interioară a hotelului, aruncînd mingea printre flori şi dînd-o înapoi. Pe plajă, mai întîi nu a vrut să păşească pe nisip, stînd ca o domnişoară cu mîinile ridicate şi ştergîndu-se non-stop cu un şerveţel – aşa cum îl învăţase mama lui – rimează. După care nu s-a mai putut dezlipi de apă – şi diverse jocuri cu apă. O altă plăcere a fost culesul de scoici: Luca a descoperit hîţînatul pe măgăruş, iepuraş, căluţ şi mersul cu trăsura. Ştie să se joace cu şireturile de la ghete ca şi cum ar fi hăţuri. Veniţi acasă, Luca vrea neapărat să se caţere. Se bagă sub masă să se uite în oglindă. Cuvinte pe care a-ncercat să le spună: în sfîrşit „mama", „geantă", „calc", „ cana".

Suvenir

Cutia de bomboane

Cîndva, a fost „cu".

A primit-o mama, înainte de mine.

Era elevă la Blaj. Unde regulile erau foarte severe. Iar călugăriţele atît de frumoase încît, în loc de „Lăudat fie Isus Hristos!", la intrarea în audienţă, un vizitator fistîcit a spus „Trăiască Dumnezeu!"

Pe capac, o fetiţă bucălată îşi strînge în braţe păpuşa, în timp ce vorbeşte la telefon. Ochi albaştri. Păr blond. Şi ce zîmbet!...

Sub ea, într-un medalion, marca fabricii: Hess (Hess e „madlena" mea!).

Pentru că nu putea fi vorba despre un „el", el a semnat, în interiorul capacului, „Ovidia". Sub

„De ziua ta:

Realizarea tuturor idealurilor.

Mi-e dor de tine..."

Mai am şi alte cutii. De la Bomboneria Palatului. Toate arată scandalos de bine după 57 de ani! Sunt pline cu fotografii. Două au chiar şi fundele-ornament! Una roşie, cealaltă albastră.

Doar una, însă, are un secret.

Alina IORDACHE

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

La sfîrşitul lui noiembrie
în librării
pentru cadourile dumneavoastră
de Sărbători

CARTEA DE CRĂCIUN
de Sorin Lavric
Cu desene originale
de Mircea & Silvia Muntenescu
Lansare joi 27 noiembrie ora 18
la Librăria Humanitas Kretzulescu
Prezintă Andrei Pleşu
şi Gabriel Liiceanu

AGENDA HUMANITAS '98

CALENDARUL HUMANITAS '98

Bustul Thaliei

Pro-spero

Ce să iei cu tine cînd eşti abandonat pustietăţii mării, avînd în cel mai bun caz şansa de a te refugia într-o insulă locuită de forţe obscure? O carte, desigur, sau, şi mai bine, o mică bibliotecă. Ţinînd seama de data premierei absolute a „Furtunii“, deducem că Prospero a luat, fără îndoială, *Malleus maleficarum* de Jakob Sprenger şi Heinrich Krämer (1486), care-i va fi folosit pentru a cunoaşte şi a neutraliza puterile lui Sycorax precum şi pentru a dobîndi autoritate asupra lui Ariel; nu a uitat *Magia Naturalis* a lui Giambattista della Porta (1561), nici *Scrutinium chymicum* a lui Michael Maïer (1587) sau *Prognosticatio* a lui Paracelsus (1536), ele fiindu-i indispensabile pentru dominarea şi îmblînzirea naturii ostile. Alături de aceste tratate, esenţiale ca valori de supravieţuire, Prospero trebuie că-şi va fi luat, pentru ceasurile de răgaz, o lectură de destindere, probabil eseurile lui Montaigne. Primele l-au învăţat să-şi convertească inteligenţa în putere, ultimele l-au îndemnat să-şi manifeste înţelepciunea prin toleranţă.

Despre toleranţă ca valoare postmodernă este vorba în spectacolul regizat de Karin Beier. Reluînd formula europeană aplicată cu succes acum doi ani la „Visul unei nopţi de vară“, ea montează acum „Furtuna“ într-o distribuţie multinaţională, în care fiecare vorbeşte pe limba lui. De data aceasta, România se află şi ea în Europa scenică, reprezentanţii săi – Dan Marius Aştilean şi Anca Sigărtău – adjudecîndu-şi importantele roluri ale lui Prospero, respectiv Miranda. Frustraţi de farmecul versurilor lui Shakespeare, rămînem totuşi prinşi în mrejele inteligenţei cu care regizoarea a pliat trama binecunoscută a piesei pe realităţile cultural-politice ale zilei de azi.

Expediţia pe mare a aliaţilor din Milan şi Neapole, unităţi statale federalizate după izgonirea lui Prospero, este prilejuită în spectacol de o conferinţă pan-europeană avînd la ordinea zilei politica globală în domeniul pătlăgelelor roşii. Tonul este bine găsit, dar umorul tacticos german diluează efectele. Conferinţa alternează cu scenele de pe insulă şi se desfăşoară într-o succesiune de gaguri cam greoaie, deşi actorii au graţie cînd îşi înzestrează personajele politicianiste cu dezinvoltura, reacţiile prompte şi aroganţa „yuppie“ ale stilului „pro“. Relaţiile contradictorii dintre diversele tipuri culturale confruntate cu iminenţa unificării economice şi politice apar bine mulate pe trama piesei, îndeosebi în partea a doua. Rătăcind dezorientaţi pe insula animată de forţe magice, naufragiaţii alternează manifestările de solidaritate cu răbufniri de particularism şi cu iniţiative individuale lipsite de frîna morală. Se admite, în general, că Prospero îndeplineşte un ritual de exorcizare a răului, adversarii săi fiind atraşi într-un scenariu purificator. Spectacolul întoarce pe dos această interpretare. Personajele imperfecte, încărcate de vinile trecutului, nu se schimbă, ajung însă la o stare în care se suportă reciproc, în spiritul unei pragmatice toleranţe. Cel care se schimbă în cursul dramei este tocmai Prospero care, din judecător înzestrat cu criterii absolute, devine un relativist împăcat cu realităţile lumeşti. „Mîndra lume nouă“ pe care Miranda, interpretată de Anca Sigărtău ca o sălbatică prinţesă, o descoperă cu încîntare, nu se sinchiseşte prea mult de înţelepciunea cărţilor, nu crede, precum „modernii“ care dădeau tonul pînă de curînd, în influenţa artei asupra vieţii. Este o lume a jumătăţilor de măsură, a compromisurilor, a formelor kitsch: sigerabile, efemere, inofensive. Însă Prospero, plictisit de pustietatea utopiei în care se instalase, dornic de asemenea de un ginere mai reprezentativ decît Caliban, este gata de orice pentru a reveni în această lume precară, chiar şi de a renunţa la putere, distrugîndu-şi cărţile. Tocmai Caliban este cel care adună cu răbdare foile risipite şi, aşezat în centrul scenei, începe să silabisească. Excelentul actor Wolfgang Maria Bauer îşi construieşte gradat personajul ca pe un Prospero în devenire, gata să reia aventura întreruptă a sfidării realităţii prin fantasma culturală. Lui i se contrapune, cu graţie morbidă, un Ariel plăpînd, cu rafinamente vocale şi de postură, în interpretarea elveţiencei Karin Pfammatter. Prin retragerea intruşilor amatori de proiecte globale, unii prea dezabuzaţi, alţii prea obosiţi, drumul rămîne liber pentru iniţiativele elitelor în formare aparţinînd lumii a treia. Preferînd aici, spre deosebire de precedentul său spectacol, să sublinieze în loc să sugereze, regizoarea ne înfăţişează involuţia unei culturi întruchipată în personajul central care, renunţînd la speranţă, la orice „spero“, acceptă să se resemneze, ca şi ceilalţi, la condiţia „pro“.

Adrian MIHALACHE

Nu ratați

Poate Eleonora...

de Gellu Naum,

spectacolul lui

Alexandru Tocilescu

la Teatrul Bulandra

joi, 27 noiembrie

Peisaj din Bucureşti, 1940

A apărut albumul-monografie dedicat pictorului Alexandru Ţipoia. Acest album – editat în Franţa – este alcătuit de fiul pictorului, Georges Tzipoie, ceea ce conferă demersului monografic o valoare afectivă care-l particularizează. Totodată, albumul reprezintă o necesară reparaţie. Născut în 1994 şi fiind prezent în viaţa artistică şi înainte de 1944, pictorul Alexandru Ţipoia a fost marginalizat de către regimul comunist şi în cele din urmă, uitat. În timpul vieţii, artistului nu i s-a permis nici măcar tipărirea unei simple broşuri. Citäm dintr-un articol al lui Tudor Octavian din ***România liberă****, republicat în acest volum: „Ţipoia e artistul etalon, într-o carte a artiştilor noştri de seamă, pe lîngă care am trecut fără să le realizäm toată importanţa.“ Monografia publicată acum, susţinută de reproduceri de foarte bună calitate, îl readuce pe Alexandru Ţipoia în conştiinţa publicului ca un reper în pictura contemporană românească.*

Cronica literară de tranziţie

Cuvintele a două lumi

De cînd mă ştiu, mi-au plăcut dicţionarele, dar să CITESC unul, aproape pe de-a-ntregul, aşa cum am făcut-o cu acesta*, nu mi s-a mai întîmplat. Mă întreb, de aceea, din capul locului acestor însemnări, ce m-a determinat şi ce m-a susţinut.

Răspunsul sună aşa: Acest dicţionar (cu destule imperfecţiuni ca *dicţionar-în-sine*) este o carte, o *scriere*, grozav de atrăgătoare pentru un intelectual. Se confruntă, în cele 250 de pagini, format mare, ale ei, două lumi. Lumea lingvistică a socialismului, biruitor în lupta cu bunul-simţ – şi lumea lingvistică a bravei societăţi noi, în curs de coagulare şi aşezare, plină de bîlbe şi imitaţii de prost-gust, plină de tatonări şi balcanisme puturoase, dar înviorată, tonifiată de o inefabilă a adiere, (cea lăudată şi de La Fontaine în fabula cu cîinele şi cu lupul care fuge şi acum de cînd a auzit de zgardă), adiere ce se naşte atunci cînd îşi flutură aripa dulcea pasăre a libertăţii.

Dincolo de scopul pur ştiinţific, acela de a consemna *ultima oră*, cea neatestată de dicţionarele de tip mai tradiţional, a vocabularului românesc din 1960 pînă azi, lucrarea Floricăi Dimitrescu e ca un fel de *înregistrare pirat* a vocii celor două sisteme sociale pe care aria sa de cuprindere le acoperă. Spun asta pentru că socot că **tocmai cuvintele de *ultimă oră* definesc o societate**. Cele din fondul principal şi celelalte din jurul lui, larg uzuale, sunt „neutre“, prin universalitatea şi atemporalitatea lor. În schimb, cele de *ultimă oră* ale unui anumit moment, spun enorm despre emanaţiile acelui timp. Pronunţaţi dumneavoastră, domnule, care aveţi peste 60 de ani, cuvintele *sovhoz, economat, colhoz, chiabur, sovrom*, mărfuri pe *puncte, stahanovist* – şi veţi simţi imediat aerul cenuşiu şi ghimpat al anilor '50...

Se bat, aşadar, în opul Floricăi Dimitrescu, vocea comunismului ipocrit cu vocea capitalismului bîjbîitor. În ceea ce o priveşte pe prima, poţi să-i reproşezi lexicografului (care-şi face doar datoria de înregistrator) falsitatea unor formaţiuni ca **bărbat-cavaler, bucătărie-tip, dovadă-tip** (de altfel, cuvîntul *tip* făcuse o carieră măreaţă sub comunişti, nu numai în administraţie, unde tronau *tipizatele*, sau comerţ, ci şi în exegeză: literatura gemea de *tipuri*), **dramă-spectacol, expo-elevi, factor-cheie, gestionar-îndrumător, unitate-etalon, spărgător de gheaţă-institut, şofer-încercător...?** Cîtuşi de puţin. Ele fac parte din stilul de combinare kitsch, *gadget*, al epocii – lume ce gîndea în basme şi vorbea în indicaţii. Azi ne sună ca nişte stranii arhaisme. Din spaima de „cosmopolitism“, socialismul se prostea născocind *gît-legături* lătăreţe cum ar fi **cinematograf-adevăr**, ca să nu spună ca toată lumea *ciné-vérité*. Se prostea şi mai abitir, cînd venea vorba de ultra-egala bărbatului, şi născocea vocabule cu strapontină de-ţi stătea mintea-n loc: **femeie-poet** (1969), **femeie-prozator** (id.), **femeie-regizor** (1972), **femeie-romancier** (1984). Această *iarovizare*, acest miciurinism lingvistic stupid erau puse la bătaie pentru ca, vorba lui Mircea Iorgulescu, firescul (*poetă, prozatoare, regizoare, romancieră*) să rămînă excepţie. E atestat pînă şi **femeie-soţie** (1981)! **Femeie-marinar, femeie-sudor, femeie-zidar** sunt, firește, la locul lor, cu izul aferent de sudoare proletcultistă. Lipseşte, totuşi, un termen: *femeie-femeie*.

Să trecem graniţa lui '89. Ce vedem? O dată dărîmat „zidul Berlinului“, năvălesc mai întîi cuvintele proscrise, ale străzii sau ale gulerelor albe: **adidaşii** (de porc), **a se băga** (*s-a băgat unt, du-te şi ţine rînd*), **băieţii (cu ochi albaştri), ceauşeii, decreţeii, tacîmurile** (de pui) etc. sau **culturnic, disident** şcl. Şi ele vor fi, în curînd, „arhaisme“. Vin apoi vocabulele care surprind, holografic, crîmpeie sau felii mai largi de epocă: **cocktail Molotov, contrademonstraţie, criptocomunism, cuponiadă, decomunizare, democratură, emanat.** Lucrurile se mai aşează şi capitalismul românesc face din nou ochi. Lexicul, slobod acum, surprinde toată plaja. Ascultaţi cum zornăie (sic!) dolarii în cuvîntul **fixing**. Ascultaţi cum ghiorăie maţele în sintagma **copii ai străzii**. Cît de europeni ne iţim prin cuvîntul **card!** Dar şi ce scatoalcă-i arde cuvîntul **şmen!** Suntem cineva: avem **body-guard.** Dar ne păzeşte el îndeajuns de **ţepuială** şi **ţepuitor?** Cînd zic **brokeraj**, Casa Scînteii devine parcă Wall Street. Numai că în jurul ei colcăie **boschetarii.** În clădiri marmorate facem **briefing**-uri şi dăm ţăranilor **wauchere**. Umplem mahalalele cu **buticuri** şi Gara de Nord cu **aurolaci.** Milionarii se înghesuie la **call-girls**, intelectualii subţiri se îmbulzesc în, ah!!!, **workshop**-uri. Luaţi cuvîntul **TEC** şi priviţi-l în zare: îl vedeţi în filigranul lui pe micul întreprinzător român care vinde suc îndoielnic (şi chiar îndoit), dintr-un „dozator“, la geamul blocului? **Bref:** suntem, prin DCR-2, în plină **alba-neagra** Românie.

Cîteva observaţii fugare. Existenţa cîtorva termeni e absolut dubioasă. Astfel, nu cred că a circulat într-adevăr cuvîntul **bic** cu sensul de *pix*. Şi ideea că ar fi prins la noi vocabula **footing** cu înţelesul de *plimbare* mi se pare falsă; deşi autoarea oferă o atestare („*O femeie care n-are timp dimineaţa să facă o oră de* ***footing*** *va...*“ etc.), n-o găsesc, ca să zic aşa, irefutabilă. După cum sunt convins că, în România, nici un ins dintr-un milion nu va şti că **ups** înseamnă *hopa!* **Chairman** şi **goalkeeper** (în afara purei sclifoseli) sunt simple cuvinte englezeşti în vizită prelungită la noi, a le da apă la moară înseamnă a alimenta folclorul de tip *Tot românul plînsu-mi-s-a / Că nu suntem pe Tamisa!* Ventilator **ventibur?** O denumire comercială de moment, fără nici o priză. **Diamantat?** Acesta nu e un cuvînt (sau un sens) recent: apare, cu accepţia din dicţionar, în *Noaptea de mai* a lui Macedonski („*...diamantatului abis*“, 1887). **Ciao** e definit ca „*Bună ziua, salut!*“, prin exemplul eronat „*A zis ciao şi m-a întrebat ce mai fac*“, deoarece în uzul românesc, *ciao* e spus la despărţite, ca un fel de *pa!* În fine (pentru această croniçă, mai detaliat într-o publicaţie de specialitate), pentru **ţol (festiv),** autoarea nu dispune de o atestare mai timpurie decît 1993: o asigur că eu auzeam sintagma în mediile şmechereşti ale liceului meu din anii '60.

Acribios, mustind de politic şi social, dicţionarul Floricăi Dimitrescu e, în felul său, şi un breviar de istorie (sau arheologie) a mentalităţilor.

George PRUTEANU

*) Florica Dimitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente*, ediţia a II-a, Ed. Logos, Bucureşti, 1997, 252 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

MAGHIARII DIN ROMÂNIA: SCHIŢĂ DE PORTRET

Fondat în 1990 la Miercurea Ciuc, Centrul de Cercetare Regională şi Antropologică *(WAC) îşi propune atît analiza sociologică a particularităţilor zonei cît şi „desenul" mai general al „structurii" vieţii maghiarilor din România. O bibliotecă, o bancă de date, programe de cercetare individuală şi în echipă, publicaţii, seminarii, cărţi – au fost rezultatul activităţii Centrului, prezentat în detaliu în revista* Experiments, Annual Bulletin of the WAC, *vol. 2, 1994-1995. Revista conţine mai multe studii privind relaţiile interetnice şi identitatea etnică, problematica socială, socio-economică a regiunii, metodele de cercetare alese. Vă propunem o lectură (selectivă) a unuia dintre aceste studii, semnat de Zoltán A. Biró, Julianna Bódo, József Gagyi, Sándor Oláh şi Endre Türos. El se numeşte* Schimbare şi permanenţă: despre structura societăţii maghiare din România şi elementele generale ale funcţionării acesteia *şi este o schiţă de „desen" interesantă ca efort de auto-reflecţie sintetică.*

Caznele sociologului

Cîteva idei privind condiţia sociologului în societăţile aflate în tranziţie şi a sociologiei regionale, discutate de Zoltán A. Biró şi de József D. Lorincz în *Introducere*, conturează cadrele reflecţiei echipei de la Miercurea Ciuc şi atrag atenţia asupra unei tensiuni între cîmpul sociologiei şi cel al politicii. Procesele sociale care au loc sub ochii noştri în Europa Centrală şi de Est se dovedesc a fi greu de descris, consideră autorii: nu doar tranziţia în sine e dificilă – şi discursul profesionist despre tranziţie se articulează cu dificultate. De ce lipsesc instrumentele solide de interpretare a fenomenului social, acum şi aici? De ce nu pot fi, la urma urmelor, inventate sau „adecvate"? Există mai multe răspunsuri. Iată două dintre ele.

Mai întîi, ceea ce se întîmplă în ţările postcomuniste pare să fie interesant mai cu seamă din punct de vedere politic. Această preeminenţă a politicului atrage o viziune simplistă, cel mai adesea, asupra societăţilor în cauză: rapoarte cîntărind zeci de kilograme de informaţie la nivel global, macro-procesual, par a rezuma o imagine altminteri complicată a statelor aspirante la integrarea europeană. Iar cartea integrării se joacă la masa dezbaterilor sau consultărilor politice. La rîndul lor, cercetătorii par a fi acceptat comanda politică a „tematizărilor administrativ-birocratice" şi mulţi dintre ei declară că este folositor, astăzi, doar efortul de cunoaştere şi înţelegere „cu bătaie" în sfera politică şi administrativă. Desigur, această pliere este justificată prin slujirea unei cauze urgente, înalt morale. „Aşa-numita perspectivă academică, întemeiată pe regulile, tradiţiile sau bibliografia de bază ale disciplinei au devenit marginale. Dacă politica nu găseşte nimic folositor în aceasta... ea va fi ignorată..."

O remarcă: dimensiunea socială (e drept, nu aceea legată de cercetare, ci problematica *politicilor sociale*; însă există puncte în care cele două se întîlnesc...) a fost ignorată mult timp de înşişi arhitecţii Comunităţii Europene în primele etape ale construirii spaţiului „lor" comunitar: „socialul" pare a fi un soi de pas următor sau de „lux" ulterior reuşitei economice, cu toate că discursul politic european le consideră „inseparabile, avînd aceeaşi importanţă" şi pledează pentru un acelaşi ritm al dezvoltării economice şi sociale. În orice caz, despre „Europa socială" a început să se vorbească abia în ultimii ani (vezi Gabriel Guéry, *Vivre l'Europe Sociale*, Dunod, Paris, 1994). Pe de altă parte, aceiaşi mai sus pomeniţi arhitecţi ţin să aducă aminte că unul dintre principiile de acţiune ale Comisiei Europene este cel al *subsidiarităţii*. Cu alte cuvinte, comunitatea naţională sau regională este lăsată să rezolve aşa cum crede de cuviinţă o întreagă serie de probleme economice sau sociale. Rămîne de văzut dacă acest „crede de cuviinţă" poate include, în privinţa fostelor ţări comuniste, ceea ce cred şi sociologii.

În orice caz, în spaţiul acestui „cred" s-ar putea situa cercetările celor din Ciuc: al doilea răspuns pe care îl formulează ei la întrebarea privind impasul de interpretare în care se găseşte discursul sociologic invocă nevoia de a contempla realitatea fie cu ajutorul unui model gata făcut „aparţinînd trecutului", fie din perspectiva modelului „occidental". Vei găsi, atunci, descriind societatea, doar ceea ce cauţi de la bun început. Or, miza muncii *Centrului* constă în încercarea de a descrie mentalităţi, rutine, norme, valori, variante locale sau regionale ale traiului de zi cu zi lîngă ceilalţi. Iar existenţa unui specific nu trebuie văzută numai ca o „povară inutilă – moştenire a trecutului, obstacol în calea modernizării"; ea poate vorbi despre „mecanismele existenţei sau despre vitalitatea unor unităţi sociale privite la scară mică".

Ipoteza avansată în finalul acestei declaraţii de intenţii: societăţile est şi central europene se pregătesc, în pofida retoricii optimiste a integrării, pentru o destul de îndelungă existenţă periferică. Care va cere la fel de îndelungi ani de investigări atente.

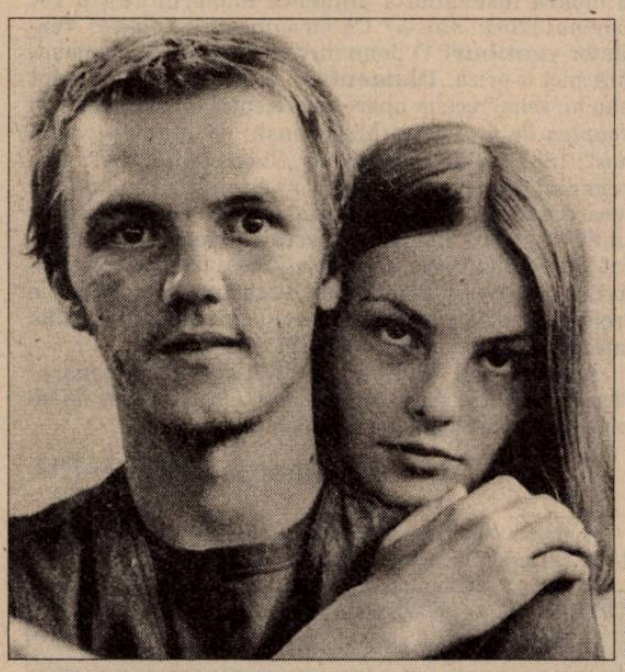

© S. Gheţie

Maghiarii: cum să-i numim?

Schiţa propriu-zisă de portret porneşte de la premisa că maghiarii din România sînt organizaţi şi funcţionează ca o „societate", fără cadre concrete, administrative sau legale, dar construindu-şi structurile necesare pentru *a funcţiona ca o societate.*

O primă observaţie: maghiarii sînt desemnaţi, în discursul public sau politic, în cel puţin patru feluri! Elitele din Ungaria preferă să-i denumească „transilvăneni" sau „maghiarii de peste graniţe". Diaspora maghiară din Occident înclină să se refere la ei ca „maghiari care locuiesc în Transilvania". „Maghiari" – se spune cel mai adesea în societatea românească, în vreme ce elitele maghiare din România optează pentru definiţii ca „minoritatea maghiară" sau „maghiarii din România". Termeni precum „naţionalitate conlocuitoare" sau „comunitatea naţională maghiară" (sugerat de UDMR) nu s-au impus. În sfîrşit, opinează autorii, nici una dintre cele patru instanţe care operează, cum s-a văzut, cu denumiri diferite, nu o utilizează pe aceea care ar corespunde standardelor internaţionale, şi anume „minoritatea naţională maghiară". Neintentînd procese de intenţie nici uneia dintre mutările de accent presupuse de diversele definiţii, studiul se opreşte asupra aspectelor lor comune: parţializarea; apoi ideea subiacentă de „societate problematică, fenomen social ce se cere rezolvat" – căci fiecare dintre cei patru actori sociali „autori" de definiţii are concepţia sa despre „cum ar trebui să fie" respectiva societate, e nemulţumit de felul în care este ea de fapt şi ar dori o „schimbare în bine"; în fine, al treilea aspect comun: deşi aşa-zicînd elegante – e vorba de discursul public – toate definiţiile au o intensă încărcătură emoţională şi ideologică. Aceste trăsături indică deja altele, ţinînd, de astă dată, de *comportamentul* celor patru instanţe: toate obişnuiesc să formuleze îndemnuri la acţiune – motiv pentru care nu se găseşte timp pentru elaborarea unei strategii de acţiune; toate se comportă „competiţional" – motivul ar fi mai cu seamă frica de a ieşi din joc; a sta să meditezi la o strategie coerentă şi eficientă ar presupune să părăseşti scena şi să le laşi cale liberă celorlalţi să in-formeze societatea maghiară „cum nu trebuie"; încît tacticile celor patru se anulează, cel mai adesea, una pe cealaltă. Oricum, dat fiind deja invocatul caracter parţial al definiţiilor, acţiunile (re)formatoare nu sînt efective.

Soluţia? A privi „societatea maghiarilor din România" ca pe un „fapt": însă competiţia nesfîrşită descrisă mai sus nu favorizează o asemenea perspectivă. Obiectivitatea analizei este greu de obţinut într-un asemenea context, în care „cei patru" se arată decişi să se cramponeze fiecare de „imaginea" sa, neacceptînd comentarii sau analize. Elita maghiară din România, de pildă, ţine la cifra de „2 milioane de maghiari", deşi e cert că numărul acestora e mai mic; elita română ţine să declare că drepturile care se dau de obicei minorităţilor potrivit standardelor internaţionale s-au dat, şi gata, nu mai este nevoie de nici un dialog...

Şi cum pot fi descrişi?

Grupurile etnice şi culturile regionale funcţionează ca nişte societăţi în multe situaţii: viaţa de zi cu zi a maghiarilor din România este caracterizată printr-un sistem de atitudini care – implicit sau explicit – continuă să construiască şi să menţină o *identitate colectivă*. Totuşi, o descriere clară a „societăţii" în discuţie lipseşte deocamdată. E straniu că nici una dintre cele patru instanţe nu a ţinut să aibă la dispoziţie aşa ceva.

Această identitate colectivă se întemeiază, în primul rînd, pe relaţia „noi-ei" („străinul" va fi inclus sau exclus ţinîndu-se cont de această distincţie), pe conduitele cotidiene structurate de nuclee identitare de grup, organizate după vîrstă, loc, confesiune, integrate, la rîndul lor, în „reţele" la scară mai mare; de asemenea, identitatea e menţinută/construită prin activitatea (cu precădere discursivă) a elitelor. Deşi, privită dinafară, această societate pare unitară, (buna organizare şi pragmatismul maghiarilor sînt un loc comun în „lista" recitată de obicei de români) lucrurile nu stau aşa: procesul *fragmentării* ei se află în plină desfăşurare. Elitele s-au comportat şi se comportă ca şi cum ar fi ignorat fragmentarea, cred autorii studiului. Ele au creat mari organizaţii politice, culturale sau profesionale, au atras atenţia publicului, fără să ia în calcul faptul că aspiraţiile lor nu sînt neapărat consonante cu interesele reale ale destinatarilor.

Funcţionarea acestei „societăţi" pare centrată, pe de altă parte, pe un proces de *restaurare*, de reinstalare a unor modele mai vechi: pentru agricultori, de exemplu – modelul de dinainte de colectivizare. Pentru întreprinzători, modelul comportamental pare a fi cel al omnipotentului lider socialist din anii şaptezeci şi optzeci. Iar în crearea instituţiilor – autoritare sînt fie modelul „liberalizării" din '68, fie cel interbelic, fie cel de la sfîrşitul anilor '40. În orice caz, practicile acestea restaurative s-ar subsuma unui proces pe termen scurt, cu un caracter „generaţional": adepţii lor sînt persoane vîrstnice sau de vîrstă mijlocie. Sprijinite tacit de tinerii din spaţiul rural, dar ignorate de tinerii din oraşe sau de tehnocraţii între două vîrste. Cum aceştia din urmă nu propun nici o strategie alternativă, identitatea (re)produsă prin restaurare pare a fi puternică. Totuşi, nu e mai puţin superficială.

Studiul ia în discuţie, apoi, procesul de *instituţionalizare* (funcţia cea mai importantă a instituţiilor ar fi una metonimică, de „indicare a existenţei societăţii maghiare"), procesul de producere a poziţiilor elitare şi funcţia lor socială reală, comportamentele economice, funcţionarea sferei publice maghiare independente şi relaţiile interetnice. Structural non-conflictuale, acestea din urmă sînt caracterizate prin asimetrie: corelativul distincţiei „noi-ei" este distincţia „sus-jos"; ea indică o distanţă între cele două grupuri etnice (maghiari-români sau maghiari-saşi – maghiarii plasîndu-se „sus" în raport cu primii şi „jos" faţă de saşi), despre care se poate spune mai puţin că trăiesc *împreună* şi mai mult că trăiesc *unii lîngă ceilalţi*. Aceste trăsături ale relaţiilor interetnice exclud, arată specialiştii, o întreagă serie de forme de coexistenţă, cum sînt modelul *melting-pot*, *amestecul* ori *asimilarea pe scară mare*.

Cum vor evolua aceste relaţii? Viitorul lor nu va depinde, probabil, atît cît am fi tentaţi să credem, nici de ideologia UDMR, nici de negocierile elitei maghiare din România sau de tratatul de bază cu Ungaria, nici de seminarii şi sărbătoriri comune sau de asociaţii de prietenie. O presupusă viitoare „simetrie", ca mutaţie de profunzime, e totuşi greu de negociat prin reprezentanţi.

Sîntem, oricum, curioşi dacă „actorii" – cei patru – vor fi interesaţi sau vor ţine seama de acest demers descriptiv, mult mai amplu decît rezumatul de faţă şi de celelalte texte (studii de caz şi analize aplicate) din revistă, la fel de interesante. Sau, vorba autorilor: „Dacă politica nu găseşte nimic folositor în aceasta ...ea va fi ignorată...". **(D. V.)**

Socio-hai-hui

Economia politică a argoului

Cuvintele nu sînt niciodată inocente. Este o credinţă mai veche a mea, antropologică dacă vreţi, şi cu o uşoară tentă freudistă: unele cuvinte, „scăpate“ de sub controlul discursului, spun adesea mai mult şi mai bine ce gîndim şi ce simţim iar uneori ne poartă pe aripile inefabile ale semnificaţiilor lor profunde şi ajung să „ne gîndească“ ele pe noi.

Am simţit din nou acest lucru cînd un foarte tînăr prieten al meu, student, a făcut următoarea observaţie: „Pînă de curînd, se spunea *meserie* de cîte ori întîlneai sau vedeai ceva deosebit. Acum se spune tot mai mult *marfă*.“ De la o pereche de pantofi la o femeie frumoasă, aprecierea se exprimă acum prin „marfă!“ Expresia excelenţei, a entuziasmului şi a valorizării a evoluat de la proto-argoticele „trăsnet“, „brici“ etc. la genericul şi temperatul „mişto“ şi acum, iată, de la „meserie“ la „marfă“.

Egocentric şi cu deformări profesionale de nestăpînit, m-am gîndit imediat că, pentru a ţine pasul cu criteriile de excelenţă ale studenţilor mei şi, în general, ale noului „esprit du temps“, cursurile mele trebuie să înceteze şi ele de a mai fi „meserie“, pentru a deveni „marfă“. Şi m-au trecut fiorii: *„pierdut brăţară de aur cu*

© S. Gheţie

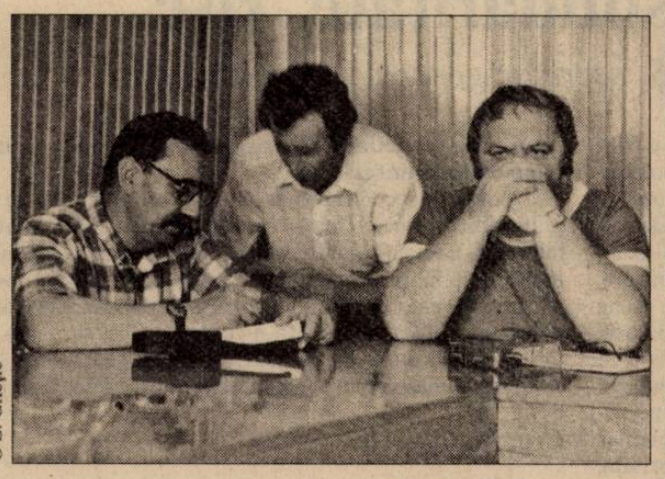

© S. Gheţie

inscripţia «meserie»; o declar nulă“...

Am înţeles brusc mai bine de ce atît de mulţi tineri cu care am de a face oscilează între pragmaticul *„La ce îmi foloseşte?“* şi pateticul *„Şi la ce mi-a folosit?“* Bătrîne, m-am zis, cursurile tale trebuie să aibă „valoare de întrebuinţare“ dacă vrei să mai rămîi pe „piaţă“! Şi chiar m-am simţit bătrîn. M-am consolat însă repede, ca tot românu', cu gîndul la capra vecinului: bine barem că nu predau Shakespeare!

Apoi am încetat să-mi mai plîng de milă şi am încercat să gîndesc ceva mai departe. Meseria, profesia ca vocaţie, ca valoare în sine a muncii ar fi fost, după Max Weber, dascălul nostru în ale capitalismului, marea invenţie a „eticii protestante“: „în conceptul de «profesie» îşi găseşte expresie dogma centrală a tuturor variantelor protestante care respinge distincţia catolică dintre *precepta* şi *consilia* şi care cunoaşte ca singur mijloc de a trăi cum îi este plăcut lui Dumnezeu nu o supralicitare a moralităţii laice prin asceză monahală, ci exclusiv îndeplinirea datoriilor laice, aşa cum rezultă ele din poziţia în viaţă a individului şi care tocmai astfel devine «Beruf»“. Profesia ca vocaţie, ca o chemare „sacră“, ca rost al vieţii „a fost şi este una din componentele caracteristice ale culturii noastre capitaliste“, conchide acelaşi Max Weber, pentru care această „etică protestantă“ s-a aflat la originea „spiritului capitalist“. Acest „spirit“ este ceea ce diferenţiază capitalismul european triumfător de alte „forme“ de capitalism pe care le-a mai cunoscut omenirea şi aiurea, dar care nu au avut nici una destinul „universalist“ al capitalismului european.

Din această perspectivă, mutaţia creteriului de excelenţă, a dezirabilităţii sociale de pe „meserie“ pe „marfă“ ar putea să însemne o renunţare (sau eludare) a *spiritului* capitalist în favoarea unei *forme* de funcţionare capitalistă. Munca nu mai este o valoare în sine, ci o valoare de întrebuinţare, nu un scop, ci un mijloc; omul nu-şi mai aşează rostul în munca sa, ci îl măsoară prin produsul acestei munci ca „marfă“. Iar acest lucru a devenit posibil, căci între timp societatea capitalistă şi-a creat mecanismele de „cumpărare“ ale acestei „mărfi“, care pot astfel motiva „din exterior“ munca, atît şi cum este ea necesară producerii de „mărfuri“.

Mai pe românește, toate acestea ar putea fi rezumate astfel: capitalism, accept, dar fără spirit capitalist. Nu mă întrebaţi la ce ne poate duce aceasta, căci nu ştiu: Marx e mort, Weber e mort şi parcă nici eu nu mă simt prea bine în ultima vreme...

Vintilă MÎHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Paranteza folclorică

Din cînd în cînd, cu o frecvenţă care rivalizează cu aceea a transmisiei în direct a meciurilor de fotbal, televiziunile, radiourile sau magazinele de muzică ne aduc în faţa ochilor un nou produs folcloric. Spectacolele de revistă sau unele cu morgă, intitulate, de aceea, „tezaur folcloric“, adună numele prestigioase ale cîntecului, dansului şi portului popular (aşa se spune...). În numele folclorului, sînt adunate pe scenă diverse persoane simandicoase pline de paiete, mătăsuri, melisme, rulade şi veselie sulemenită, care cîntă cu voci mici şi stereotipe cîte-o melodie cu vagi contururi populare. În spate, un taraf aliniat, cu instrumente sclipitoare, cu un ţambal inevitabil plasat în loc central, cu un viorist vesel foc, şi la horă şi la doină. Un ansamblu atipic, uneori de dimensiuni mahleriene, care adună, cu ambiţii simfonice, caval, taragot, drîmbă şi nai, vioară, contrabas şi chiar chitară sub bagheta aceluiaşi dirijor euforic fericit că adună în unison atîta omenet. Pe lîngă aceştia, în pas săltat, aproape fără legătură cu muzica şi cu cu tradiţia, trec în grupuri compacte dansatori – şi ei fericiţi.

În aceste tezaure folclorice rar poţi aduna vreun fapt folcloric. Cîte o opincă mai răpănoasă, cîte-o întorsătură fericită de frază, cîte o privire de uitare, cîte-un obraz transpirat pe care, în culise, vedetele şi le îndreaptă să arate bine, adică fără cusur. Pe scenă dai doar de inşi care au uitat (de vor fi ştiut vreodată) cum arăta, la ei în sat (de va mai fi existînd) o clacă, o horă, o doină sau o strigătură. E drept, ar trebui, pentru a-şi aminti toate acestea, să-şi piardă numele, întrucît omul folcloric este un simplu anonim, prins uneori doar la coada versiunilor, într-o paranteză.

Roase de speranţa gloriei individuale şi de orgoliul creativităţii, zeci şi sute de vedete ale cîntului popular luptă să-şi urce tot mai sus numele de afişe. Ele caută să se impună într-o competiţie dură, pe scena oraşelor, căci de aici vin banii, nu din cătunele muntenilor. Interpreţii de muzică populară trec printr-o cumplită luptă interioară – ar vrea să fie şi orăşeni, pentru că n-ar sta o săptămînă la ţară! (unde n-au apă caldă, bani şi nici publicul atît de îndrăgit), ar vrea să fie şi ţărani, pentru a fi ceva mai convingători în opincile lor fabricate la comandă. Însă nici unul dintre îndrăgiţii cîntăreţi nu a sărit să apere satul, mulţumiţi, parcă, să-l preia aşa cum a început să fie – depopulat, deruralizat, cu muzica sa arăbească şi cu reclamele ţipătoare ale unor băuturi răcoritoare sau alcoolice mai scumpe ca ţuica. Publicul a început să fie preponderent orăşenesc, cu gusturile şi pretenţiile sale obscure. Nici un cîntăreţ, revenit dintr-un turneu în Canada sau Turcia, nu a construit o biserică, n-a finanţat măcar o casă tradiţională în satul de origine şi nici măcar nu a donat vreun ban *Muzeului satului* recent incendiat. Acest tip de nepăsare provenit din top-uri, box-office şi management artistic s-a întins ca pecinginea. Acum cîtăva vreme un maramureşean afirma, în faţa tuturor, că, emoţionat de incendiul care a distrus atîtea case în *Muzeul satului*, a decis să doneze o relicvă de familie (casa bătrînească, veche de 200 de ani) pentru completarea patrimoniului. Două zile mai tîrziu, după ce şi-a făcut omul socotelile, a revenit şi le-a spus oficialităţilor că a băgat de seamă că nu se cade să omenească statul (adică pe orăşeni) şi că măcar 4 milioane s-ar cădea să-i dea pe donaţie. Să-şi cumpere o vacă.

Sorin ŞERB

Curăţenie cu împuşcături

Am fost impresionat de mulţimea strînsă în acel loc plin de gunoaie. Se adunaseră locatarii mai multor blocuri din apropiere. Trecînd pe lîngă ei, i-am auzit vorbind despre „curăţenie, ecologie“, despre „schimbare, responsabilitate“. Nu puteam rata un asemenea eveniment, ce merita tot respectul, aşa că am aşteptat, la o oarecare distanţă, să văd ce se întîmplă. Lumea discuta, unii gesticulau, arătau cu mîna spre grămezile mari de mizerie din toate cele patru puncte cardinale. Păreau că pun la cale un plan de acţiune şi m-am bucurat: e bine să lucrezi ordonat, conform unui plan. Eficient. Fiecare avînd sarcini precise.

La un moment dat am plecat, totuşi, iar în minte îmi răsuna insistent termenul *ECOLOGIE*.

...Cînd m-am întors (trecuseră două ore) mulţimea încă stătea cu mîinile în şolduri. Se auzeau glasuri puternice, ameninţătoare. Furie. Feţe roşii de indignare. „Ce face Primăria?“, zicea unul. „Ce face Guvernu'? De ce nu-i şi la noi ca-n Germania? Dom'le, trebuie curăţaţi toţi, de la gunoier şi pînă sus! Puşi la zid şi împuşcaţi!“ Spiritele fierbeau. „Să chemăm televiziunea!“ striga o femeie, bineînţeles cu mîinile bine înfipte în şolduri. „Şi televiziunea, şi ziarele, să ştie toată ţara cum trăim noi aici!“

Se lăsa de-acum seara. Începeau să se adune cîinii vagabonzi, cu aluri mirate. A doua zi, gunoaiele erau tot acolo. Peste noapte, grămezile crescuseră...

Horia PĂTRUŢ

© S. Gheţie

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Eficienţă, solidaritate, risc

– dialog cu Remus OPRIŞ, secretar general al Guvernului –

Rareori sîntem ispitiţi să medităm la cariera cuvintelor. Or, deşi se ştie că, înainte de fapte, orice schimbare de lume îşi adûce vocabularul său, tocmai la modificările limbajului am fost foarte puţin atenţi. Obsesiile anului 1990, bunăoară, erau „implementarea" şi „consensul", mult comentate şi aproape obligatoriu ironizate. (De ce n-au prins şi au ajuns în ridicol ar merita să ne întrebăm, amînînd deocamdată răspunsul.) Dar tot în acel prim an post-decembrist s-a petrecut un fapt puţin luat în seamă: a dispărut „colectivul" şi şi-a făcut loc în vocabularul curent „echipa". Termenul pe care micul dicţionar enciclopedic din 1973 îl aplica mai ales sportivilor şi pompierilor („echipă de intervenţie") îşi reintra în drepturi cu autoritate, încercînd un prim semn de schimbare a mentalităţii. Situaţie deplin explicabilă: o „echipă" rezolvă lucrurile, pe cînd un „colectiv" – aveam în acest sens o lungă şi amară experienţă – tergiversează, pregetă şi pasează răspunderea numeroşilor săi componenţi de la unul la altul. Cît de justificată este încrederea pe care o investim în cuvîntul recuperat cu 8 ani în urmă? Ce schimbări de mentalitate garantează? Stăm de vorbă cu dl Remus Opriş, secretar general al Guvernului şi coordonator al Administraţiei Publice Locale, care a avut amabilitatea să acorde un interviu pentru numărul *Dilemei* consacrat muncii în echipă.

De la „ai noştri" la „împreună cu ceilalţi"

Stimate domnule Opriş, de obicei, cînd se vorbeşte despre o echipă, se insistă asupra spiritului ei. Dar aducînd în discuţie „munca în echipă", am vrea să facem o diferenţă: nu vi se pare că „spiritul de echipă" duce cu gîndul şi la un înţeles mai restrîns, doar la „ai noştri" – implicînd, cumva, şi un fel de „partizanat sportiv"?

Romus Opriş: Da, cred că aveţi dreptate. Ar fi să dăm „echipei" un sens restrictiv, înţeles ca la fotbal: „ai noştri" şi „restul". Or, privit de la nivelul unui partid politic, spiritul de echipă capătă alte conotaţii. Dacă nu dai dovadă de deschidere rişti să te izolezi în echipă, iar acesta nu-i un risc temporar, ci permanent. Totuşi, cum te poţi feri de el? Punînd în aplicare un program politic al partidului, pragmatic şi capabil de autoreglare – care-ţi permite şi privirea înainte, dar şi obligatoriul „feed-back", condiţii implicite pentru progres. Riscul de a te izola în echipă poate să plutească şi la nivelul proiecţiei în executiv şi la nivelul liderilor politici; el devine imens mai ales cînd te afli plasat undeva în elita politică, în elita vieţii sociale sau cînd deţii o mare putere de decizie. Aşa că găsesc că-i mult mai potrivit să discutăm despre munca în echipă, fiindcă ea presupune întîi de toate o mare putere de adaptabilitate, care te face să lucrezi şi să constitui „echipă" eficientă chiar cu alte „echipe" constituite. Lucrurile devin/trebuie să devină încă mai nuanţate într-un guvern de alianţe, unde-i necesar să ai grijă să aplici programul de guvernare, să păstrezi relaţia cu echipa care te-a propulsat la guvernare, cea politică, şi, totodată, să cauţi să coabitezi şi cu alte echipe care au şi ele programul lor, interesul lor şi vor să producă o coerenţă. Tot timpul trebuie să ai conştiinţa că aparţii unei echipe mult mai largi decît cea pe care o receptezi imediat.

Cît de largă poate fi atunci o echipă eficientă?

Mă refeream aici îndeosebi la faptul că se simt în echipă cu mine oameni pe care nu-i cunosc, cei din teritoriu. N-am cum să-i ştiu pe toţi. Nu cunosc în amănunt, la ora actuală, cîţi din cei cu care fac echipă „în teritoriu" sînt membri în partidul căruia îi aparţin, de pildă. Dar ei, acei oameni încă necunoscuţi mie, se simt în echipă cu mine şi cu mulţi alţii cu care conlucrez. Eu port o anumită responsabilitate pentru acei oameni care, pot să presupun doar, au anumite opinii, mentalităţi şi aşteptări, aflate în concordanţă cu opiniile şi expectaţiile mele. În permanenţă trebuie să nu mă îndepărtez de ceea ce îi uneşte pe ei în acea „echipă mai mare", să caut să nu-i dezamăgesc. Ei sînt cei cu care, poate, nu mă relaţionez mereu, dar trebuie să fiu tot timpul conştient că ei există. În ultimă instanţă, aceasta-i adevărata echipă care-ţi dă forţă: noi, aici, sîntem o rezultantă, sîntem un vector al acelei mari, enorme concentrări de energii la lucru.

Înainte de a intra în politică eraţi medic psihiatru. A fi doctor presupune o experienţă de echipă, dar specializarea dvs. vă izola, într-un fel, de lucrul împreună cu ceilalţi. Cît v-au folosit în noua muncă experienţele anterioare?

Vedeţi, relaţia doctor-pacient este prevalentă şi se impune dintr-o dată. Datorită complexităţii problematicii medicale, a consultului în echipă şi a atitudinii terapeutice multidisciplinare, relaţia e mai aproape de „munca în echipă" decît de ceea ce am numi spiritul de echipă. Evident că acesta din urmă reprezintă o coeziune care se naşte datorită muncii duse împreună. Dar, trebuie să te mai lege ceva; mă gîndesc acum la activitatea pe care o desfăşor aici.

Criterii şi nivele

Ce anume?

Operarea cu mijloace moderne de selecţie a oamenilor desemnaţi pe posturi. Multă vreme – şi în mod greşit, aş spune – noi am fost orientaţi să selectăm oamenii şi să-i promovăm în raport cu caracterizările făcute de către şefii lor. O părere bună a unui şef putea provoca avansarea cuiva fără nici o reţinere; era şi acesta un criteriu de selecţie, la urma urmei. Numai că orice om nu se relaţionează doar cu superiorii: important este cum este văzut el de egali, de colegi, cum colaborează pe „orizontală", şi cum este perceput de cei pe care-i are în subordine. Aceste două moduri de a cunoaşte un om – privirea orizontală şi privirea către inferiori – atunci cînd eşti şef, deci plasat deasupra – îţi cam scapă de obicei şi-ţi creează dificultăţi în activitate. Or, stilul modern de elaborare a unor criterii de selecţie, de analiză a activităţii şi de apreciere a rezultatelor – ţine seamă neapărat de cele trei nivele de receptare a cuiva: din punctul de vedere al şefului, al colegilor, al subalternilor. Optica aceasta complexă asigură adevărata relaţie profesională şi calitatea muncii în echipă.

Impune, cu alte cuvinte, nişte criterii mai obiective sau, oricum, mai nuanţate?

Fără îndoială. Pornesc de la propriul exemplu: cu şefii mei petrec puţin timp. Cea mai mare parte din activitatea mea se desfăşoară printre colegi şi subalterni. De ce o perioadă scurtă a existenţei mele profesionale sau funcţionale ar putea fi observată şi apreciată mai bine doar de către cîţiva oameni – şefii? Dimpotrivă, cred că o caracterizare făcută de mai mulţi, de către egali şi subalterni, cuprinzînd deci un număr mai mare de observaţii asupra atitudinilor mele, privite în desfăşurare şi pe un timp mai larg, ar fi mai aproape de realitatea persoanei mele.

Cum se pune această chestiune – a unei bune şi profunde cunoaşteri a oamenilor – cînd aveţi de acoperit două sectoare de activitate, Secretariatul General al Guvernului şi Coordonarea Administraţiei Publice Locale?

În orice caz am posibilitatea de a analiza echipa din mai multe unghiuri de vedere. Recunosc, am mai spus şi altă dată, e foarte greu să te ocupi de Secretariatul General al unui guvern de alianţă. Greu ar fi fost şi dacă era vorba de un guvern monocolor, greu şi dacă ar fi fost unul de alianţă restrînsă. Dar noi sîntem o alianţă eterogenă.

Putem vorbi aici despre un mod de întrepătrundere (sau de armonizare) a activităţii echipei administrative cu echipa politică?

M-aş referi la administraţia locală: aici există funcţii, aşa-zicînd de concentrare, care ar putea fi reprezentate de serviciile descentralizate ale ministerelor, de prefecturile în sine, cu aparatul lor, aici există autorităţile publice alese care au autonomia lor în raport cu administraţia centrală, şi mai există şi alte elemente în care aceste două structuri – echipa administrativă şi echipa politică – se întrepătrund. Părerea mea este că problematica imediată a colectivităţii e cea care apropie şi coagulează eforturile pozitive ale tuturor celor de care am vorbit pînă acum. Evident, problematica de perspectivă are şanse, dacă există un realism şi o adaptare a programului de guvernare capabile să-i păstreze împreună. Asta ar fi soluţia fericită. Dacă nu se face o adaptare foarte pragmatică şi foarte aplicată, apar divergenţe între proiecţiile „descentralizate", să spunem, şi cele ale colectivităţii.

Cum se văd din această perspectivă radicalismele, poziţiile ireconciliabile, tensiunile?

Nu-ncape îndoială că, pentru unii – mă refer la cei care-şi potenţează reciproc tensiunile – un cerc vicios îşi are mirajul lui...

Funcţionarul public

În calitatea pe care o aveţi, aţi putut cunoaşte şi modul în care se munceşte în echipă şi în alte ţări. Ce model v-ar ispiti să preluaţi?

Modelul „omului întreg", nescindat. Mă explic pornind mai de departe. Practic, o şedinţă de guvern reprezintă locul unde se exprimă concret activitatea depusă, munca personală, dacă vreţi, deşi în spate stă, sau ar trebui să stea anumite echipe care să pregătească decizia „echipei" aflate atunci în plin lucru. Concret, în executiv, acest lucru se realizează ori de cîte ori e vorba de un comitet ministerial sau de o comisie de lucru mixtă. Formula e binevenită, mai ales că e vorba de guvern de coaliţie. Ea îţi conferă şi posibilitatea unei abordări mai de profunzime, sub incidenţa variată a unor specialişti dintr-un cîmp mai larg. Un mod de abordare modern a problemelor face posibilă chiar o anumită metodologie de organizare a şedinţelor de guvern pe care intenţionez să-l aplic: în alte ţări există şedinţe pregătitoare a şedinţelor de guvern ori şedinţe de lucru ale unor secretari generali de ministere, care reuşesc să pună la punct o negociere a punctelor de vedere ale unor ministere şi să aducă în faţa guvernului materialele deja negociate, armonizate, completate eficient. Acest fel de muncă simplifică foarte mult şedinţa propriu-zisă, evită problemele inutile, permite discuţiile de esenţă, nu de amănunte fără relevanţă. Or, ce se întîmplă la noi? Am văzut că, de-a lungul timpului, există tendinţa de a discuta una la şedinţe şi aceleaşi probleme pe coridoare în pauza de ţigară. În alte ţări, lucrul nu se petrece aşa. Ca şedinţele să devină eficiente, oamenii trebuie să fie cu spirit deschis, cu părerile lor, într-un cuvînt *ei înşişi*, apţi să se exprime şi să aibă conştiinţa că ceea ce susţin devine o parte din decizia ce se va lua. Omul întreg, nescindat, neduplicitar, de care vorbeam la început, acesta ar fi „modelul" pe care tind să-l creez în activitatea mea.

Dar există o întreagă tradiţie – de cel puţin jumătate de veac – a duplicităţii, a plierii în faţa opiniei şefului, a servilismului. O luaţi în calcul?

Bineînţeles. Oamenii fac toate acestea ca să-şi apere locul de muncă, să se apere pe ei înşişi. Vrem să introducem cît mai curînd posibil – probabil pînă la jumătatea anului viitor – legea funcţionarului public. Sîntem cu toţii de acord, sper, că este incorect ca un funcţionar public să lucreze sub incidenţa deciziilor politice; este incorect ca la locul de muncă să fie mereu ameninţat de schimbarea unui guvern sau a unei opţiuni politice majoritare. Pînă ce un întreg aparat – e bine să ştiţi că în administraţia locală lucrează 100.000 de funcţionari, iar în administraţia centrală 11.000 – nu va deveni un „corp" constituit, avînd certitudinea unui traseu profesional de durată, în care specializarea să aibă un caracter continuu, competitivitatea să reprezinte un criteriu iar, evident, retribuţia să fie diferenţiată – nu vom avea ceea ce se cheamă o adevărată concepţie despre munca în echipă – indiferent de nivel. Ne plîngem, pe drept cuvînt, de corupţie, de servilism, de mimetism. Cînd va exista un statut bine creionat al funcţionarului public, iar cînd viaţa profesională a acestor slujbaşi nu va mai fi perturbată de imixtiunile politicului, ei vor fi, în bună măsură, apăraţi şi de corupţie. Promovarea propriei politici profesionale de către „elita" respectivă, o depolitizare, o revenire la normal, vor înfăptui acest lucru. Lipsa de diferenţiere promovată în comunism, şi chiar aproape şapte ani după, n-a fost numai o mutilare în cadrul societăţii, a fost şi o mutilare profesională, o ne-întregire pe diverse planuri.

Proiectul „echipei" dvs. este unul cu bătaie lungă; credeţi că-l veţi realiza în timpul propus?

Orice administraţie are un început şi un sfîrşit. La finele mandatului de guvernare lasi în urmă ceva, care să fie bun pentru societate şi bun, deopotrivă, şi pentru tine, ca să poţi să recîştigi un nou mandat. Numai o forţă politică fără anvergură se gîndeşte la un program pe termen scurt, la o soluţionare superficială a problemelor, improvizată, bucurîndu-se că „scapă de ele" indiferent cum. Guvernarea anterioară a dat aici un trist exemplu, în multe împrejurări. Orice şef, cînd mandatul său expiră, trebuie să lase în urmă o echipă în stare de funcţiune – dacă se poate un *model*. Fiindcă toţi am vrea să ne regăsim în mod eficient şi benefic un sistem, o instituţie în care am lucrat. Iar în ce priveşte munca în echipă, aş accentua nu atît ideea de şefie, relaţia şef-subaltern, ci ideea de *colaborare* şi *coordonare*; sînt modalităţi diferite de abordare a relaţiilor umane pe care ţin să le subliniez.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.253
28 nov. - 4 dec. 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Biblioteca Fundației culturale române pentru studiul limbii

CONSECVENȚA ȘI INCONSECVENȚELE EI

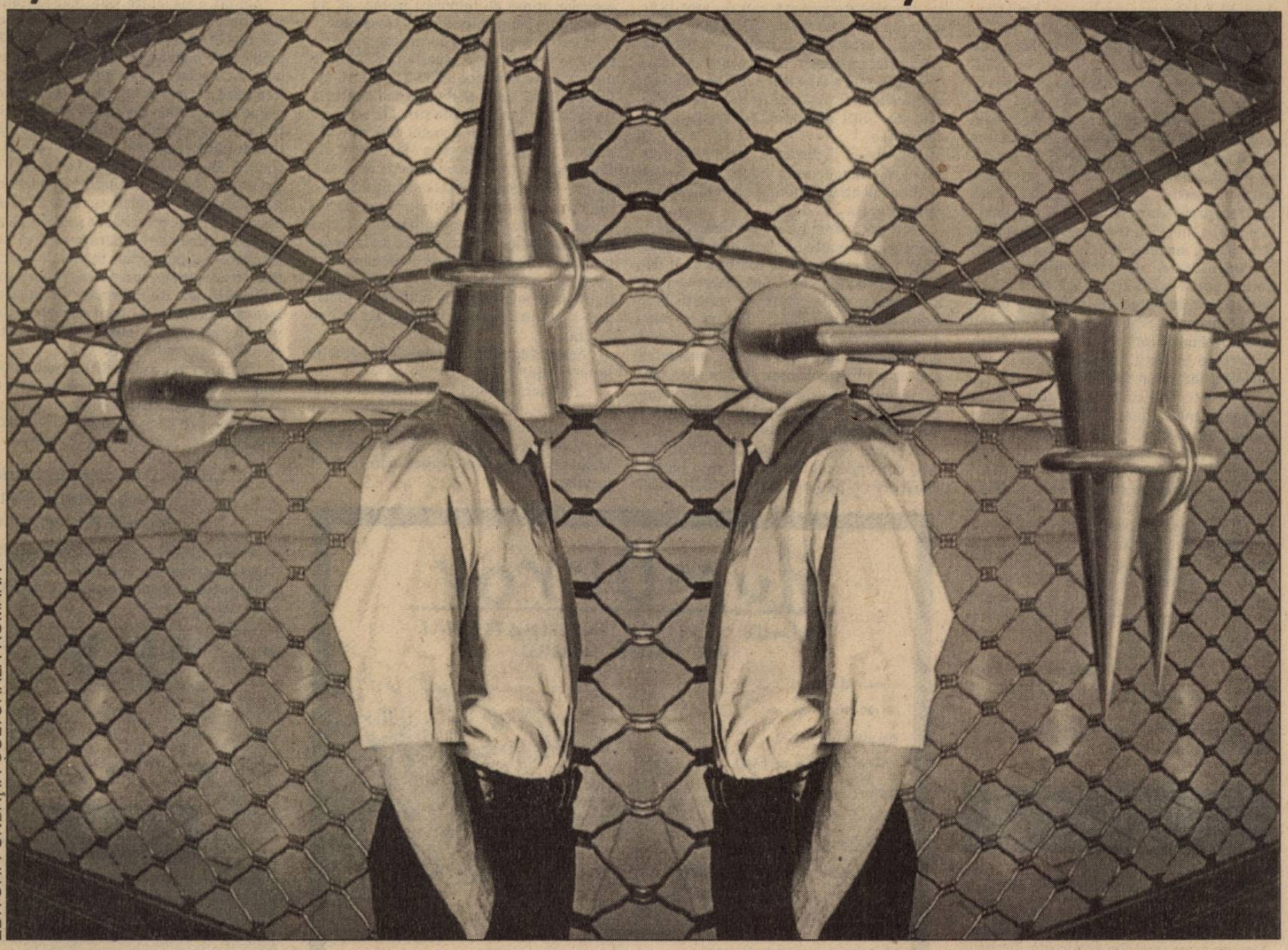

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Andreea DECIU, Adrian MIHALACHE, H.-R. PATAPIEVICI,
Cristian PREDA, Mihai-Răzvan UNGUREANU, Ovidiu VERDEŞ
– Un eseu de Ernest GELLNER –

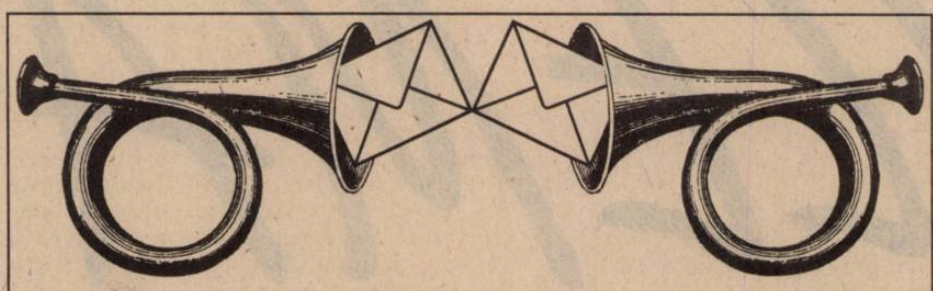

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 251: *„Instituţia prezidenţială“*

Preşedintele în viziunea „Dilemei“

Citind articolele din „Dilema“ cu tema „Instituţia prezidenţială“, am văzut cu stupoare cum calităţile şi meritele unui preşedinte de stat pot fi prezentate ca defecte şi neîmpliniri.

D-l Cristian Preda se întreabă dacă „în anul care s-a scurs erau mai interesante întîlnirile cu Chirac, Kohl şi Clinton decît cele cu simpli cetăţeni?“ şi apreciază că „alegerea lui Victor Ciorbea capătă un sens: un premier indecis nu poate decît folosi unei cariere dominate de aspiraţii monarhiceşti.“ D-l Horaţiu Pepine crede că „Preşedintele apare tot mai rar în public“ şi este intrigat de faptul că „Îi place domnului Constantinescu ţinuta solemnă, militărească sau academică“. D-l Pepine apreciază că „Emil Constantinescu este hotărît să joace un rol important şi că nu se mulţumeşte să asiste ca un arbitru discret şi împăciuitor la înfruntarea dură de pe terenul de joc“, ceea ce a condus la „creşterea puterii sale“, afirmaţii argumentate prin trecerea în revistă a unor acţiuni recente ale preşedintelui. Am putea crede că d-l Pepine apreciază favorabil aceste acţiuni, dacă nu ar fi propoziţia cu care se încheie articolul: „un gest autoritar trece drept providenţă“. Articolul amplu al d-nei Sabina Fati trece în revistă acţiuni şi declaraţii ale preşedintelui, alese judicios şi comentate cu oarecare obiectivitate. Totuşi, citind acest articol am avut mereu senzaţia că autoarea nu-l agreează pe d-l Emil Constantinescu, ceea ce s-a confirmat brutal în finalul articolului: „Constantinescu pozează în eroul herculean şi în liderul democrat fără prejudecăţi“.

Se poate oare contesta că întîlnirile cu şefii unor mari state ale lumii sînt importante, că ţinuta solemnă în împrejurările solemne este de rigoare (altminteri preşedintele joacă şi fotbal), că exercitarea cu autoritate şi pricepere a rolului constituţional de mediator este salutară în împrejurările de faţă? Dacă, în două din citatele de mai sus, înlocuim „trece drept“ şi respectiv „pozează în“ cu „este“, ne apropiem mult mai mult de realitate. Aş sugera celor trei autori de mai sus să încerce ei înşişi să treacă de cealaltă parte a oglinzii, după frumoasa metaforă a d-nei Fati.

Prof. Sergiu RUDEANU
Facultatea de Matematică, Bucureşti

***N. red.**: Opinia unor colaboratori nu e „viziunea *Dilemei*“.*

Nr. 244: *„C-aşa-i românu'“ (continuare)*

Puterea de a nu schimba nimic

Citesc despre avatarurile româneşti şi mă minunez: de unde această teribilă putere de a nu schimba nimic din lucrurile mari, dar aproape toate lucrurile mărunte?

Probabil că vederea de la distanţă are dezavantajele ei: nu ai cum să vezi amănuntul. Minuţia pierde în faţa perspectivei. Dar avantajul stă în a cuprinde deodată limitările şi posibilităţile.

Stau în afara planului, aici în America, citind zilnic ştirile româneşti pe ecranul pîlpîitor al computerului. Imaginea care se formează este cea a norilor înfruntîndu-se. Se arată forme spectaculoase: uriaşi înneguraţi alternează cu eterice alcătuiri diafane. Uneori întunericul învinge, alteori furios se sparge în înlănţuire de fulger şi trăznet. Din cînd în cînd, petice de cer albastru sparg mohoreala; rareori bolta, uitîndu-şi necazurile, se-nveşmîntă-n lumină. Dar întotdeauna, deasupra, indiferentă la dedesubt, în ciuda aparenţelor, rămîne senină, curată.

Situaţia românească se aseamănă teribil cu un cer neschimbat, deşi aparent în permanentă, dinamică schimbare. Cu o diferenţă: la noi neschimbatul este nu senin, ci contorsionat, într-o tulburare care atacă înţelegerea.

Vechea discuţie despre formă şi fond, deşi de atîtea ori repetată, rămîne, din păcate, cel puţin pînă acum, de stringentă actualitate.

Fondul, în accepţia mea, nu stă în modul de proprietate, în cantitatea şi calitatea libertăţilor cetăţeneşti etc. Nu că acestea nu ar fi importante. Dar concepte ca proprietate privată sau de stat n-ar schimba viaţa furnicilor în ciuda oricăror eforturi, cîtă vreme furnica rămîne la nivelul de înţelegere al furnicii... Aşadar, diferenţa mare vine din calitatea materialului supus transformării. Iar materialul este mai întîi individul, apoi naţia, apoi societatea.

Privind de la distanţă este mai uşor de văzut că, din nefericire, nouă ani n-au fost de ajuns pentru o diferenţă semnificativă. Sîntem acum ca atunci.

Ieri ne minunam de asemănarea semantică a cuvintelor „bussiness“ şi „bişniţă(ă)“; azi cele două se contopesc nu numai la nivel de cuvinte. Ieri, libertatea era a-i bălăcări pe la colţuri pe ceilalţi: Partidul, Ceauşescu, Elena. Pozam cu mîndrie în victime neputincioase ale celui mai draconic sistem comunist. Azi, libertatea este de a spurca, de data asta în gura mare (se îndoieşte cineva de lipsa de schimbare?), tot pe ceilalţi: Opoziţia ori Puterea, Occidentul. Şi cîte altele...

Privesc la acestea şi mă întreb: Dar noi, noi unde sîntem? Care este partea noastră? Ce putem noi, nu ceilalţi, face? Schimba?

Pretutindeni, mereu, ceilalţi... Cu excepţia cîtorva zile însorite ale unui decembrie îndepărtat cînd noi am hotărît să ne luăm soarta în mîini.

Ce este de făcut? Dar oare se poate face ceva?

Dr. Adrian PREDA
resident în psihiatrie
Yale University
New Haven, Connecticut, SUA

***N. red.**: Dacă primiţi vreun răspuns la întrebările D-voastră, vă rugăm să ni-l comunicaţi. Dacă nu – nu... – conform parolei pe care nădăjduim că n-aţi uitat-o.*

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Poziţia Ligii Române pentru Sănătate Mintală în legătură cu mediatizarea unor probleme ale sănătăţii mintale

Liga Română pentru Sănătate Mintală constată cu mîhnire şi îngrijorare proliferarea, în mass-media, a unor procedee şi acţiuni profund prejudiciante pentru imaginea suferinţei psihice, pentru statutul persoanelor atinse de tulburări psihice şi, nu în ultimul rînd, pentru efortul terapeutic.

Pentru a ne limita la un exemplu recent, ne vom referi la reportajul difuzat de postul de televiziune PRO-TV, joi 16 octombrie 1997, la o oră de maximă audienţă (în cadrul programului de ştiri). În acest reportaj, pe fondul unor imagini mai vechi, filmate în spitalul „Gheorghe Marinescu“ din Bucureşti, au fost difuzate o serie de „informaţii“, departe de realitatea ştiinţifică, despre bolnavii psihici periculoşi. Ca urmare a acestui reportaj, mai mulţi pacienţi (dintre cei filmaţi) s-au adresat Ligii noastre relatîndu-ne indignaţi neplăcerile pe care le-au avut în microgrupul social în care trăiesc (inclusiv în familie). Mai mult, unul dintre ei şi-a pierdut serviciul, ceea ce este extrem de grav.

Această situaţie ne obligă la următoarele observaţii:

1. filmarea unui bolnav fără consimţămîntul acestuia, iar pentru cei care nu au discernămînt fără acceptul reprezentantului lor legal, constituie o greşeală etică şi, în ţările cu tradiţie democratică, o infracţiune penală;

2. necorelarea textului cu imaginea constituie o greşeală profesională, iar în cazul la care ne referim, o sursă de prejudiciere a bolnavilor filmaţi, aceştia putînd cere daune în justiţie;

3. ponderea bolnavilor psihici cu potenţial de periculozitate (cu atît mai mult a celor care au materializat acest potenţial) este scăzută în cadrul grupului persoanelor cu tulburări psihice;

4. ponderea actelor violente comise de bolnavi psihici în cadrul infracţionalităţii de acest tip este, de asemenea, scăzută.

Erori de acest gen au consecinţe profunde. Evoluţia psihiatriei contemporane orientează eforturile terapeutice spre comunitate. Prima condiţie pentru a reuşi în acest demers este aceea de a avea o opinie publică informată corect asupra problematicii suferinţei psihice. Dacă însăşi absenţa informării constituie un obstacol major în calea evoluţiei îngrijirilor psihiatrice, atunci dezinformarea poate fi interpretată ca manipulare a opiniei publice, în sensul inoculării unei atitudini de teamă şi respingere faţă de persoanele cu suferinţe psihice. De aici şi pînă la percepţia medievală (exorcizare, „maleus maleficarum“, autodafeuri etc.) nu ar fi decît un pas...

Cu cît o societate este mai apropiată structural şi ideologic de valorile democraţiei, cu atît ea trebuie să fie mai sensibilă la problemele membrilor săi cei mai vulnerabili. La celălalt pol se situează regimurile totalitare, a căror antipatie faţă de bolnavul psihic reprezintă o constantă istorică. Spaţiul suferinţei psihice nu constituie un pretext de eludare a drepturilor universale ale omului. De altfel, Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite a recomandat, prin Rezoluţia 117 din decembrie 1991, respectarea a 27 de principii de protejare a persoanelor atinse de tulburare psihică şi de ameliorare a îngrijirilor în sănătatea mintală. În acest timp, societatea românească şi mijloacele sale de informare rămîn tributare unor prejudecăţi, unor etichete şi clişee vetuste, pe nedrept stigmatizatoare şi lamentabil discriminatorii.

Dorim ca punctul nostru de vedere să fie un prilej de reflecţie şi o invitaţie către măsuri reparatorii. De asemenea, ne exprimăm întreaga disponibilitate în a colabora la accelerarea acestui necesar proces.

Consiliul Director al Ligii Române
pentru Sănătate Mintală
Bucureşti, 22 octombrie 1997

***N.red.**: Fără a fi curat dilematic, publicăm totuşi acest comunicat în pagina noastră, el integrîndu-se bine în fluxul scrisorilor care dezbat cum e românul. Să fi greşit?*

HumOrror
PRIMUL FESTIVAL INTERNAŢIONAL DE UMOR NEGRU

Ai mai văzut oameni murind?
De râs, bineînţeles...
Hai acum să-i vezi!
Ocazie ca asta nu mai prinzi!
E primul Festival Internaţional
de Umor Negru;
HumOrror.
Se moare zilnic între 28 şi 30 noiembrie,
la Institutul Francez Bucureşti
(Bdul. Dacia nr. 77).
Dacă treci de salonul de caricatură,
primeşti lovitura de graţie la piesele de teatru.
Nu scapă nimeni.
Vino şi tu!
Să mori... de râs!

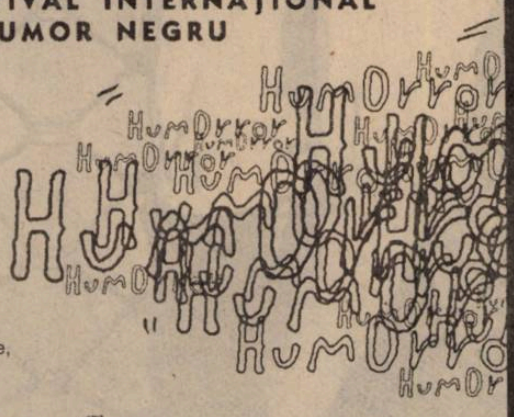

organizat de CONNEX GSM

MATINAL TOTAL
6.00 - 9.30
BOGDAN POPESCU
MUZICĂ ŞTIRI Sport Reportaj Interviuri Horoscop Concursuri INFO Cinema Revista presei Bună dispoziţie Meteo în direct de la INMH Program
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:
- Adolescenţa
- Cazul Noica
- Despre *talk-show*
- Radicalitate

REMANIEREA

În mod normal, remanierea unui guvern e un episod tehnic, care se consumă rapid, fără dramatism şi fără metafizică. La noi, a devenit o *activitate* politică în sine, ocupaţia cotidiană a guvernanţilor de-a lungul mai multor săptămîni. E încă un simptom de patologie a deciziei, alături de altele care, din păcate, se multiplică vertiginos. *A lucra*, transpirînd, la o remaniere e a contrazice însuşi sensul ei. O remaniere e necesară cînd cabinetul se blochează în disfuncţii, contradicţii şi incompetenţe vădite. *Se ştie* ce nu merge, *se ştie* unde trebuie făcută incizia. Restructurezi pentru a lucra mai bine, nu lucrezi, greoi, pentru a restructura. Dacă toate energiile puterii se irosesc în interminabile dezbateri, dacă remanierea, în loc să soluţioneze blocajul, îl amplifică, boala e foarte grea. Eşti înclinat, aproape, să spui că, la o asemenea boală, remanierea e o terapie insuficientă.

E uşor să ne închipuim de ce avansează negocierile atît de încet. În primul rînd, pentru că discuţia se deplasează, mereu, spre politic. Hotărîrea de a remania rezultă, aşadar, dintr-o criză de *eficienţă*, dar remanierea propriu-zisă se consumă în termeni de criză *politică*. În loc să admitem că X e incompetent sau gaffeur, discutăm despre partidul lui, despre algoritm, despre incompetenţele şi stîngăciile celor din alte partide. Din analiză tehnică, dezbaterea devine meci. Ambiţia de a nu ceda politic e mai tare decît dorinţa de a îmbunătăţi situaţia. „Eu, dumneata, noi şi-ai noştri" contează mai mult decît destinul naţional. Avem de a face cu o formă de iresponsabilitate pe care raţiunea sănătoasă nu o poate tolera. Guvernanţii ar trebui să intre în panică, să realizeze că au dinainte sarcini enorme şi urgente, să simtă că *orice*, în afara preocupării pentru reuşita economică, e deşertăciunea deşertăciunilor, praf şi pulbere, egoism spectral. Ar trebui să le fie limpede că, într-o ţară falimentară şi dezorganizată, partidele (mai mult sau mai puţin istorice), viaţa parlamentară, democraţia însăşi se şubrezesc şi dispar. Că, la un moment dat, micile victorii de partid, vanităţile private, disciplina de grup, sau dozajul culorilor din coaliţie sînt jubilaţiuni juvenile, răsfăţuri primejdioase, delir pur. Pentru ce mai merită să te lupţi, cînd eşti în inima unui incendiu? Pentru ce, în afară de supravieţuire?

Competenţa supremă, în materie de remaniere, ar trebui să o aibă primul-ministru. El e cel care lucrează nemijlocit cu echipa guvernamentală, el e, prin urmare, acela care are experienţa zilnică a neregulilor, bîlbîielilor şi neputinţelor ministeriale. Un prim-ministru care nu ştie, după un an, unde e buba, trebuie el însuşi remaniat. Părerea mea este că Victor Ciorbea ştie unde e buba. Ceea ce îi lipseşte, în acest caz, e *dreptul de a decide* pe proprie răspundere. Iar dacă acest drept îi lipseşte, îi mai lipseşte ceva: curajul de a îşi impune acest drept, sau, atunci, curajul de a demisiona. Probabil că domnului Ciorbea nu i s-a delegat, aşa cum ar fi fost normal, întreaga putere. El trebuie să-i întrebe mereu pe alţii: pe şefii partidului său, pe colegii de coaliţie, pe preşedinte, pe conducătorii grupurilor parlamentare, pe reprezentanţii Fondului Monetar Internaţional. Mai e şi rumoarea presei, mai sînt şi sindicatele, mai e şi opinia publică. Într-o asemenea situaţie, virtutea ardelenească a răbdării devine un handicap. Aş vrea să-l văd pe domnul Ciorbea înfuriindu-se, bătînd cu pumnul în masă, trîntind uşa. Aş vrea să-l văd făcînd remanierea singur, în două minute, şi, dacă e împiedicat s-o facă, aş vrea să-l văd retrăgîndu-se la primărie. Altfel, după o lună de dispute, vom avea o remaniere convenabilă politic şi inutilă practic. Adică vom pune bazele unei noi discuţii despre remaniere.

Andrei PLEŞU

Un nou start al reformei?

În majoritatea ţărilor din fostul bloc comunist reforma a început cu mult înainte de căderea Cortinei de Fier. La noi, startul luat cu întîrziere se repetă anual şi se dovedeşte de fiecare dată greşit. Contrapusă chestiunii naţionale sau folosită ca armă cu două tăişuri în luptele dintre grupuri cu interese opuse din cabinetul Văcăroiu, privatizarea a fost şi a rămas un clişeu propagandistic la modă . După alegeri, primii care au dat faliment au fost chiar micii investitori, deşi la nivelul discursului toate taberele majorităţii doresc consolidarea unei clase de mijloc. Liderii noii majorităţi parlamentare declară ori de cîte ori au ocazia că în România există voinţa politică pentru restructurare economică şi iniţiative legislative care să atragă investiţii străine. Nici voinţa şi nici iniţiativele n-au făcut însă minuni.

Cînd era în opoziţie, PNŢCD (alias Convenţia Democrată) considera că responsabilitatea amînării procesului de reformă şi prezentarea lui ca un inventar de cifre trebuie imputate în primul rînd partidului majoritar. Aliaţii politici ai lui Ion Iliescu şi Nicolae Văcăroiu n-ar fi reuşit să-şi valorifice obsesiile de tip ceauşist dacă preşedintele ţării, prim-ministrul, principalul partid de guvernămînt şi, bineînţeles, serviciile secrete, ar fi avut o altă viziune asupra prezentului şi viitorului României. Din pricina opţiunii antireformă a vîrfurilor instituţionale n-a pierdut un singur partid. Costurile traseului aberant din primul ciclu de tranziţie sînt plătite acum de întregul electorat dar şi de întreaga clasă politică. Alternanţa riscă să intre în lungul şir al şanselor risipite, acolo unde se plasează de cîţiva ani buni şi ruptura de comunism.

Cît timp ţara a fost condusă de Ion Iliescu şi de PDSR, nici un membru al opoziţiei nu se îndoia că vina proastei administraţii, a blocajelor şi a diversiunilor antireformă aparţine principalului partid de guvernămînt. Odată ajuns la putere, PNŢCD a întors pe dos logica responsabilităţii, culpabilizîndu-şi partenerii şi orchestrînd adevărate campanii de presă împotriva lor. De-responsabilizarea după model pedeserist practicată de ţărănişti se poate însă întoarce împotriva lor mai repede şi mai dramatic decît li s-a întîmplat predecesorilor. Remanierea ar fi avut rost dacă ea îi trezea pe majoritari la realitate. Oricîte justificări şi-au construit şi oricît de departe li se pare scadenţa, liderii ţărăniştii nu pot nega faptul că guvernarea lor a eşuat. Impasul reformei şi blocajul politic nu sînt însă imputabile – după un an de la preluarea mandatului –, în primul rînd aliaţilor guvernamentali, *nici coaliţiei în ansamblu*, ci chiar modului defectuos în care PNŢCD înţelege exerciţiul administrativ, parteneriatul politic şi punerea în aplicare a programului Ciorbea.

Certurile interminabile , disputele pe chestiuni absurde, şi divergenţele scandaloase (se poate întocmi o listă care începe cu Valerian Stan şi Ticu Dumitrescu şi se termină cu păruielile din filiala Mureş) nu s-au produs între CDR şi aliaţii săi, ci în interiorul CDR şi pe diverse paliere din PNŢCD. Clivajul dintre preşedinţie şi majoritatea creştin-democrată sau desincronizările dintre parlamentarii CDR şi Guvern nu sînt o invenţie a presei (vezi Tratatul cu Ucraina, chestiunea caselor naţionalizate, scandalul din jurul Ordonanţei de modificare a Legii învăţămîntului, ciudăţeniile politice ale acţiunii de reabilitare a guvernului Antonescu etc.) Toate acestea au fost prezentate în dezbateri şi în campanii televizate drept expresia inerentei diversităţi democratice, supradimensionîndu-se în schimb conflictele cu PD, cărora li s-a atribuit funcţia de cortină în spatele căreia trebuie ascunse incompatibilităţile dintre majoritari sau incompetenţa unora dintre cadrele CDR.

Într-un guvern de coaliţie, ca şi într-unul monocolor, primministrul impune direcţia măsurilor, iar formaţiunea majoritară dă tonul în relaţiile politice. Tactica guvernamentală a CDR s-a rezumat, din păcate, la culpabilizarea partenerilor. Profitînd de absenţa autorităţii reformiste, tabăra „fundamentalistă" şi-a înteţit strategia de dezbinare pentru a-şi putea pune în practică politica restauratoare.

Oricît s-ar plînge că e şantajat de aliaţi, PNŢCD nu poate dovedi că e vorba de şantaje împotriva reformei. Nici preşedintele ţării, nici premierul şi nici liderul CDR n-au fost vreodată obligaţi să facă presiuni asupra partenerilor politici (miniştri sau parlamentari) pentru a-i convinge de necesitatea măsurilor reformiste. În schimb, USD şi UDMR au fost puse în situaţia să recurgă la tot felul de formule pentru a-şi convinge aliaţii majoritari să accepte riscurile restructurării, armonizarea cu legislaţia europeană şi adoptarea unei poziţii ferme în faţa presiunilor sindicale.

Obsesiile restauraţiei de tip interbelic, pe de o parte, şi lipsa de experienţă administrativă, pe de altă parte, îi fac pe miniştrii ţărănişti, susţinuţi de numeroşi parlamentari ai CDR, să se opună sistematic reformei, chiar dacă se declară în favoarea ei. Mizînd exclusiv pe politica ţapului ispăşitor (rol atribuit, pe rînd, şi în funcţie de context, fie Partidului Democrat, fie minorităţii maghiare), PNŢCD a optat de fapt, chiar din faza negocierilor care au precedat constituirea cabinetului Ciorbea, pentru reformismul de faţadă şi pentru perpetuarea politicii duplicitare care a stat la temelia guvernării Văcăroiu. Ca şi PDSR, CDR nu vrea să-şi asume nici guvernarea minoritară, nici eşecul guvernării de coaliţie. Ca şi în PDSR, elita conducătoare se declară europeană şi reformistă, iar eşalonul doi exersează populismul sindical, ultranaţionalismul parlamentar şi diversiunea montată în presă pentru a-i compromite pe incomozi. Fostul partid de guvernămînt a girat îmbogăţirea rapidă a unui număr restrîns al membrilor săi. Acest unic şi antinaţional obiectiv a fost atins cu preţul adîncirii crizei şi al izolării României, dar şi cu acela al compromiterii totale a PDSR (inclusiv prin ieşirea lui Ion Iliescu pe poarta din dos a istoriei). Dacă noul partid majoritar îşi reduce cu obstinaţie programul reformist la măsuri administrative – cu scopul de a acorda satisfacţii (morale sau materiale, adică reabilitări şi reîmproprietăriri) unei categorii restrînse căreia nu-i mai pasă deloc de viitorul întregii ţări – , remanierea nu poate salva nici coaliţia de guvernămînt, nici economia, nici nu se poate evita recăderea în prăpastia izolaţionismului şi a sărăciei ascunse sub faldurile mîndriei naţionale.

Elena ŞTEFOI

Trecuturi (V)

Carte de memorii şi nu lucrare istorică, **Chronique des années égarées** conţine totuşi numeroase pagini de reflecţie, analiză şi judecată despre evenimentele politice trăite (şi suportate) de autor în perioada românească a biografiei lui. Preferînd citatele largi unei rezumări inevitabil falsificatoare, am prezentat pînă acum o bună parte dintre ele; poate, dacă se vor găsi o editură şi un traducător profesionist, memoriile lui Serge Moscovici (tatăl actualului ministru francez pentru afacerile europene, Pierre Moscovici) vor fi la un moment dat accesibile şi publicului din România. De altfel, numele lui Serge Moscovici este cu siguranţă cunoscut – şi bine cunoscut – sociologilor români. Este deseori citat într-un *Dicţionar de psihologie socială*, publicat cu ani în urmă de **Editura Enciclopedică**, iar în anexa unei antologii de sociologie franceză contemporană, tipărită în jur de 1970 şi aproape imediat retrasă din circulaţie, unde sînt cuprinse scurte bio-bibliografii ale autorilor antologaţi, figurează şi el. Deşi în antologie nu există nici un text semnat de Serge Moscovici: este probabil că la cenzură se va fi scos textul antologat, dar cenzorii au uitat să-l elimite pe autor şi din anexă!

Ca şi jurnalul lui Mihail Sebastian, memoriile lui Serge Moscovici evocă persecuţiile rasiale şi climatul de crescîndă intoleranţă antisemită din anii '30 şi din perioada dictaturii lui Antonescu. Nefiind însă un jurnal, ci o „povestire autobiografică", scrisă mult după consumarea evenimentelor rememorate, **Chronique des années égarées** are toate avantajele (şi dezavantajele) distanţării în timp. Greutatea observaţiilor de ordin general este sporită, apoi, atît de condiţia autorului (unul dintre cei mai reputaţi psiho-sociologi din lume), cît şi de distanţa dintre felul lui actual de a gîndi şi judeca faptele istorice de acum 60-70 de ani şi cel dominant în lumea istoricilor şi cercetătorilor din România.

Este astfel izbitoare şi, probabil, nu tocmai uşor de primit (de acceptat cu atît mai puţin!) ideea că România interbelică nu a fost deloc o oază de democraţie, pe care au distrus-o, după război, ocupaţia sovietică şi regimul comunist. În al doilea rînd, există acum în România o cvasiunanimitate în privinţa cauzelor care au dus la dezastrul din 1940 şi a explicaţiilor pentru intrarea ţării în război de partea Germaniei naziste. Punctul de vedere dominant respinge orice responsabilitate internă şi consideră perfect justificată angajarea militară împotriva aliaţilor, deseori, dacă nu întotdeauna, insistîndu-se asupra caracterului de „cruciadă anticomunistă" al războiului dus de România. S-a creat chiar un larg curent de opinie publică, nu de mult un senator cerînd, spre exemplu, ca în lotul victimelor româneşti ale comunismului să fie trecuţi şi prizonierii din URSS. De ce nu şi cei care au murit pe front, atunci?!

Este de aceea de presupus că mai mult decît au distrus o democraţie înfloritoare, ocupaţia sovietică şi regimul comunist au împiedicat o asumare „normală" a trecutului imediat (dictatura lui Antonescu, dictatura regală, acţiunile partidelor şi forţelor politice interbelice, răspunderile directe ale liderilor etc.), aşa cum s-a petrecut, de exemplu, în Italia sau Franţa. Acestor „trecuturi", mistificate, îngropate sub interdicţii şi tăceri, li s-au adăugat „trecuturile" din cei peste 40 de ani de regim comunist. Iar ceea ce întîrzie şi, probabil, va amîna încă multă vreme asumarea şi judecata lor este persistenţa apăsătoare a perspectivei ideologice, de nu chiar primitiv politicianiste.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Thatcherismul

Thatcherismul nu este o doctrină coerentă sau, cu atît mai puţin, o ideologie. Dar este o realitate, pentru că orice britanic poate povesti ore în şir despre felul în care ţara lui s-a schimbat începînd cu 1979 graţie **thatcherismului.** Primul lucru pe care îl pot spune despre **thatcherism** este că a generat o retorică imensă.

Acum, putem afirma cu certitudine că reforma iniţiată şi condusă de Lady Margaret Thatcher a însemnat cea mai importantă modificare a structurii statului britanic din acest secol. Şi, ceea ce este cu adevărat remarcabil, drumul pe care s-a angajat guvernul Thatcher s-a dovedit a fi ireversibil: domnii Major şi Blair au fost/sînt nevoiţi să continue reformele doamnei Thatcher, chiar dacă ultimul a anunţat o încetinire a ritmului în care se realizează privatizarea celor mai multe din serviciile publice.

De fapt, **thatcherismul** este o mişcare reformatoare generală, din „istoria" căreia mulţi din conducătorii reformelor noastre pot învăţa ceva. Sigur, nu vreau să spun că schimbările petrecute în Marea Britanie începînd cu 1979-1980 conţin, miraculos, soluţii pe care noi nu le-am găsit şi nici nu susţin că **thatcherismul** – la care te poţi referi exclusiv descriptiv – este ceea ce ne trebuie nouă. Susţin, însă, că ceva din spiritul acestei acţiuni reformatoare, stilul în care a fost realizată şi, poate, cîteva aspecte concrete pot fi preluate şi pe malurile Dîmboviţei leneşe.

Un reputat profesor londonez, specialist în ştiinţe politice şi drept public, susţine că, analizînd foarte atent acţiunile guvernului conservator instalat în 1979, se poate dovedi că, deşi ştia perfect de unde pleacă şi unde vrea să ajungă, doamna Thatcher nu a avut nici o idee despre modalitatea în care trebuia să parcurgă acest drum. Cu alte cuvinte, conservatorii conduşi de apriga doamnă aveau o evaluare corectă a situaţiei economico-sociale în care se găsea regatul şi ştiau foarte precis ce fel de stat şi ce fel de economie vor să întemeieze. Nu prea ştiau, însă, cum anume vor face aceste reforme. Teza profesorului se susţine, fără îndoială, deşi, ceea ce este foarte interesant, reformele doamnei Thatcher se pot povesti coerent, **step by step**. Dacă un guvern lasă în urma lui o devenire care se poate rosti, este, cred, un guvern care se poate lăuda. În cazul guvernului condus de doamna Thatcher, este o epică fluentă şi simplă, ceea ce indică o logică uşor detectabilă a acţiunilor reformatoare: ascultînd „istoria" guvernului Thatcher nu văd nimic ezitant, nu percep nici o ruptură, nu simt nici o incongruenţă. Este „istoria" unei guvernări văzută prin prisma reformelor pe care le-a implementat. Spre comparaţie, vă provoc să încercaţi să povestiţi reforma pînă acum făcută în România. Nu veţi reuşi decît să înşiraţi cîteva acţiuni care amintesc mai degrabă de delirul febril decît de o politică fermă, coerentă, angajată.

Îndrăznesc să spun că **thatcherismul** înseamnă stabilirea unui nou raport între public şi privat, care pleacă de la axioma că nu poate exista un domeniu privat puternic dacă nu există un domeniu public eficient şi că un domeniu public eficient nu poate exista decît dacă este administrat în stilul specific domeniului privat.

Thatcherismul a reuşit să schimbe cultura administrativă a unei întregi naţiuni într-un sens care era nu doar singurul posibil, ci şi cel mai dezirabil: o altă concepţie despre instituţiile publice, alte aşteptări şi alte exigenţe în raport cu administraţia, alt tip de relaţie cetăţean-stat, dar în condiţiile păstrării valorilor tradiţionale. Astfel, a apărut o administraţie nouă, în care eficienţa s-a îmbinat perfect cu etica. Săptămîna viitoare voi încerca să rezum povestea reformei administraţiei, aşa cum s-a întîmplat în ţara doamnei Margaret Thatcher.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Vis de iarnă

Voi începe prin a mă referi la ceva despre care am scris în articolul de săptămîna trecută, un amănunt care, atunci, mi-a scăpat. Este vorba de topul celor mai populari prezentatori şi moderatori de televiziune de la noi. Clasamentul moderatorilor mi s-a părut, încă de la prima privire, oarecum suspect, cu poziţionări neaşteptate. După apariţia sumarului meu comentariu, mi-am dat, însă, seama de o omisiune impardonabilă: din lista celor clasificaţi lipseau două nume notorii de moderatori-realizatori, ambii de la Pro TV: Ilie Şerbănescu şi Nicolae Manolescu, amîndoi premiaţi, pentru emisiunile lor („Rătăciţi în tranziţie" şi, respectiv, „Profesiunea mea, cultura"), la Mediafest '97. Mai lipsea, însă, ceva din sondajul efectuat de CURS: perioada cînd a fost efectuat şi eşantionul. Deci: fie această perioadă nu este de imediată actualitate (dovadă şi o prezenţă în plus, anacronică acum: aceea a Irinei Luca la TVR) şi a fost, ca să spun aşa, disimulată, fie jurnaliştii care au preluat şi publicat clasamentul nu sînt profesionişti. Ceea ce, oricum ar sta lucrurile, afectează imaginea CURS-ului şi pune sub semnul întrebării „ştiinţificitatea", ca să mă exprim astfel, sondajului cu pricina.

Se apropie, însă, cu paşi mari, luna decembrie, care, şi la televiziune, este luna cadourilor — mai mult sau mai puţin dorite. Ce vor mai inventa, de Sărbători, televiziunile noastre, cînd tot timpul, ca pe vremea lui Ceauşescu, ele încearcă să ne facă să credem că fiecare zi, urmărindu-le programele, este o sărbătoare? „Avem programe minunate", spunea mai-sus-citatul. Era vorba, evident, de programele pe care mintea lui, luminată de Scînteia de la care se aprinsese Flacăra, le imagina pentru viitorul nostru. Războinicul „totul pentru front, totul pentru victorie" devenise „nimic pentru prezent, totul pentru viitor". Acum avem iar „programe minunate", de televiziune însă, şi care încearcă să ne facă prezentul sărbătoare, să ne convingă că fiecare zi e specială, ieşită din comun. Că, de fapt, „comunul", obişnuitul, firescul nici nu există, totul e, datorită lor, prin ele, prin consumarea programelor lor, extraordinar, nemaivăzut. Şi nu e aşa. Ceea ce duce, insesizabil, la devalorizarea sărbătorescului, inclusiv a celui televizual. Regularitatea evenimentului e o imposibilitate.

Televiziunile noastre nu vor scăpa, însă, ocazia de a profita de Sărbători, de a se agăţa de ele şi, pînă la urmă, de a se cocoţa în circa lor, supraadăugîndu-le, inutil, superfluu, sens, de cele mai multe ori fals, interpretîndu-le *pro domo*, promoţional (ca şi cum Crăciunul, de pildă, ar fi, înainte de toate, o zi anume, o zi specială pentru privit la televizor) şi, în final, deturnîndu-le şi artificializîndu-le. Televiziunea asta şi face, de fapt, tot timpul: profită de realitate pentru a crea realitate, pentru a-şi impune propria (i-)realitate. Televiziunile ne scot din lume şi ne închid în lumea lor, în care favorizat, solicitat este nu principiul realităţii, ci acela al plăcerii, al visului. Cine se uită mult, necontrolat şi neprevenit la televizor este asemenea cuiva care adoarme în zăpadă: visează feeric, nedîndu-şi seama că moare, că a murit. Televiziunea este o astfel de moarte frumoasă. Anulînd distanţele şi boicotînd timpul, transparentizînd lumea dar şi, astfel, normînd-o, ordonînd-o în funcţie de propriile-i interese *scoop*-elative, spectacular-comerciale, deschizînd-o, aşadar, ea ne închide în lume. Deşi lumea ni se deschide, prin anularea (prefabricarea) visului sîntem închişi în ea. Închidere în deschidere! Regimul existenţei noastre cotidiene nu se mai împarte, dual, între diurn şi nocturn, ci între diurn şi televizual. Iar diurnul (realitatea, care e şoc al regularităţii) îşi diminuează tot mai mult imperiul, invadat fiind de televizual, urmaşul nocturnului de odinioară.

Închişi în deschidere. La noi, cu atît mai mult: aceleaşi figuri, aceleaşi discursuri, aceleaşi ticuri şi greşeli, aceleaşi bancuri proaste, aceleaşi teme, aceleaşi „probleme" şi aceleaşi „soluţii". Parcă-am fi la închisoare, sub regim sever, de izolare strictă, sau, Doamne fereşte, la balamuc, unde, vrem nu vrem, ne e dat să ne întîlnim zilnic cu acelaşi pitic ce se crede, fireşte, Napoleon, cu acelaşi măscărici care se crede, evident, Eminescu, cu aceeaşi urmuziană portavoce a neantului ce-şi spune fie Avram Iancu, fie Nicolae Bălcescu, cu aceeaşi ticăială ce se dă drept gîndire. Am înnebunit? Ispăşim vreun păcat sau, cine ştie, executăm vreo pedeapsă? Nu: pur şi simplu, ne uităm la televizor. Şi mai vine şi decembrie! Nu-i nimeni să ne ciupească, să ne mîngîie blînd pe creştet, să ne dea un pahar cu apă şi să ne liniştească: nu s-a-ntîmplat nimic, ai visat. Viaţa (la televizor) e vis. Dar un vis din care nu mai poţi (dar, oare, mai vrei?) să te trezeşti nu mai e demult vis. Nu mai e nici măcar coşmar. E comă, viaţă vegetativă, existenţă clinică.

Bogdan GHIU

Economie

Nu din nemuncă ne vine sărăcia, ci din dezorganizarea muncii

Este timpul să i se declare război inflaţiei. Un război ce nu poate fi în nici un caz imaginat ca o succesiune de strălucite bătălii eroice, soldate cu victorii răsunătoare. Pentru că nu va fi, nu poate fi decît un şir nesfîrşit de marşuri epuizante, dominate de tot felul de dificultăţi, de nenumărate neplăceri, mai mici sau mai mari. Acest război trebuie însă pregătit bine, pentru că a-l pierde ar fi groaznic.

Dacă un astfel de război nu va fi declarat imediat, angajînd în fronturi largi şi Parlamentul, şi Guvernul, şi economia, atît cea reală, cît şi cea financiar-bugetară, inflaţia va continua să facă ravagii în societate, să ucidă procese de producţie şi să lovească atît de mult în stimulentele muncii, încît eficienţa să rămînă un simplu vis. Iar România ar continua să deţină „lanterna roşie" a nivelului de trai în Europa.

Sigur, sărăcia nu-i pentru noi o noutate, ca să ne speriem şi să dăm alarma. De cînd ne ştim tot strîngem cureaua. Ne-am obişnuit într-atît cu acest „perpetuum mobile" al existenţei noastre, gestul a ajuns să ni se pară atît de firesc, încît „uităm" adeseori să gîndim, să sperăm că am putea trăi şi altfel.

Sărăcia parcă ne-a hipnotizat. Simţim că devine un tiran tot mai cumplit, că ne sufocă tot mai tare, dar acţionăm mult prea timid pentru a ne debarasa de ea. O vedem cum îşi desfăşoară „antenele", cum se revarsă peste zone întinse ale societăţii noastre. Sub dictatura ei se deteriorează standardul de viaţă, proliferează corupţia şi degradarea morală. Asistăm la grave răsturnări de valori, competenţa pierde adeseori teren, aşa încît o bună parte a populaţiei a ajuns să nu mai dea doi bani nici pe învăţămînt, nici pe cultură. Cînd se fac bugetele, şi executivul, şi legislativul, şi opinia publică gîndesc că şi produsele nerentabile, şi preţurile necompetitive pot fi subvenţionate cu sume tăiate de la şcoli, de la edituri, de la instituţiile de artă. Chiar şi de la spitale. Cu toţii se prefac a nu înţelege că în acest fel sărăciei i se suprapun ignoranţa şi bolile.

Principala cauză a sărăciei noastre a fost şi a rămas ignorarea eficienţei muncii. Pentru că de muncit s-a muncit totdeauna pe acest pămînt, se munceşte şi acum. Nu din nemuncă vine sărăcia, ci din dezorganizarea muncii. Cu timpul, munca dezorganizată a început să se răzbune. Am trecut prin tot felul de crize, suportăm una şi acum. Am fost prost plătiţi. Paradoxal, însă, nivelul salariilor noastre este deasupra rezultatelor muncii noastre. Dar cu mult sub preţuri, care tot cresc.

E timpul să le calmăm. Sigur, prin metode economice. Pentru că prin metode administrative a încercat să le oprească guvernul Văcăroiu şi am văzut ce a ieşit: mai întîi inflaţie ascunsă, bazată pe acumulări de preţuri neadevărate, apoi inflaţie făţişă, ce s-a manifestat exploziv.

La începutul anului 1997, guvernul Ciorbea a renunţat la controlul administrativ şi a declanşat operaţiunea „Adevărul preţurilor". Mult prea tîrziu, dar decît niciodată mai bine mai tîrziu.

Pentru România, bine ar fi fost dacă adevărul preţurilor ar fi început prin 1970, în plină industrializare. Întîrzierea acestor operaţiuni a adus ţării pierderi uriaşe, pe care le suportăm şi acum. Preţurile adevărate ar fi ajutat la alegerea drumului cel bun. Am fi avut astăzi o industrie orientată în întregime cu faţa spre piaţă, care ar fi valorificat profitabil resursele naţionale.

În '90, inflaţiei i s-a dat totuşi drumul din cuşcă şi în România. Dar mişcările preţurilor s-au derulat în contratimp cu dinamica economică. Cînd au urcat preţurile, inflaţia atingînd cote de 200-3000%, a scăzut drastic producţia. Aşa că inflaţia n-a corectat dezvoltarea, ci a jucat pe post de aspirator: a adunat de pe piaţă banii pentru care nu exista ofertă. Cînd a început creşterea, au fost puse „sub control" multe dintre preţurile produselor de bază: la energie, la unele materii prime vitale, dar şi la multe produse alimentare. Din nou creşterea a primit semnale mincinoase şi a greşit drumul.

Trecerea la adevărul preţurilor, în '97, a fost o intervenţie chirurgicală ce nu mai suferea amînare. Pentru că fusese inadmisibil de mult lungită boala preţurilor mincinoase. S-a realizat astfel un sistem de pieţe libere integrate, ce funcţionează pe principiul vaselor comunicante, în care preţurile primesc, la rîndul lor, semnale de la cursul valutar, de la dobînzile bancare, de la cotele titlurilor de valoare. Ar fi dramatic, acum, să ne întoarcem la controlul preţurilor. Pentru că, fără îndoială, prin reîntoarcerea la centralismul birocratic am ajunge din nou la pieţe goale şi la cozi. O singură şansă mai avem: întoarcerea rapidă şi fermă a întregii economii cu faţa la piaţă. Numai aşa putem cîştiga războiul cu inflaţia şi cu sărăcia. Dacă, bineînţeles, vom învăţa să organizăm bine munca.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Colacul naţionalist

Bătăi, dulcegării, amînări

● „De la o vreme, torţa românismului a fost înşfăcată de PDSR. Fostul partid de guvernămînt profită de degringolada în care se află PUNR, scindat între Tabără şi Funar, şi de preocupările de autoconsolidare ale celuilalt fost aliat al său, PRM, pentru a ridica stindardul tricolor. Cît s-a aflat la guvernare, PDSR nu a conceput o strategie de dezvoltare economică a zonei Harghita-Covasna, care i-ar fi făcut şi pe unguri, şi pe români mai fericiţi, nu s-a gîndit la măsuri protecţioniste pentru aceştia din urmă, ci s-a mulţumit să menţină controlul administrativ prin prefecturi. Acum însă totul capătă o importanţă vitală. (...) Fostul partid de guvernămînt are însă un concurent surpriză pe tărîm naţionalist într-una din formaţiunile politice la putere: PNŢCD. Ţărăniştii, treziţi în ceasul al doisprezecelea, se bat şi ei pentru o limbă română atotputernică şi pentru controlul economic autohton în Transilvania. O situaţie referitoare la nivelul investiţiilor ungureşti din Harghita şi Covasna a aruncat grupul PNŢCD din Senat într-o neagră îngrijorare. Unii ţărănişti mai slabi de fire şi-au şi imaginat cele două judeţe înconjurate cu sîrmă ghimpată, de care atîrnă plăcuţe cu „interzis românilor". Infuzia de capital unguresc, normală într-o zonă locuită mai ales de maghiari, a fost aşadar asimilată „cuceririi economice", pas important spre autonomia deplină." (Editorial în **Adevărul**, 24 nov. '97) ● „E posibil, mai curînd, ca pierderile pe care le va înregistra, mai mult decît probabil, PUNR în rîndul electoratului să fie o uşă deschisă pentru PRM, partid bine articulat, cu un mesaj politic fără echivoc, care şi-a proclamat recent principiile unui „naţionalism luminat". Cu alte cuvinte, o alternativă clară, ţinînd seama de lipsa de mesaj pe care a provocat-o în PUNR războiul fratricid dintre adepţii domnilor Tabără şi Funar. Românii din Transilvania nu vor renunţa atît de uşor la ideea unui partid care să poată fi contrapus organizaţiei etnicilor maghiari. Depinde însă către cine îşi vor îndreptă opţiunile." (**Jurnalul naţional**, 24 nov. '97) ● „După ce liderul PRM, Corneliu Vadim Tudor, a lansat conceptul „naţionalismului luminat", PDSR-ul face incursiuni periodice în judeţele Harghita şi Covasna, înteţind la rîndul său tonul naţionalist, care ton mai poate fi regăsit şi la reprezentanţi ai altor formaţiuni politice, inclusiv dintre cele aflate la putere. Or, pe un asemenea fond, devine limpede că PUNR pierde teren văzînd cu ochii (lucru atestat de toate sondajele), ştiindu-se că Valeriu Tabără şi adepţii săi au dorit să schimbe efectiv imaginea partidului, în ideea de a-i făuri o alură moderată, de tip neoliberal. Sigur, accente naţionaliste au mai apărut şi în discursul actualului lider al PUNR, dar ele au fost rare, palide şi neconvingătoare, semănînd adesea izbitor cu maniera delicat-naţionalistă adoptată de, să spunem, ApR, sub bagheta unor ardeleni care vor înghiţi pînă la urmă tabăra peuneristă care nu-l mai vrea pe Funar. Să fi greşit acesta că a ieşit la bătaie?" (**Cronica română**, 24 nov. '97) ● „Nu mi se pare, domnule preşedinte, că identitatea vreunei minorităţi din România s-ar afla, în prezent, în pericol. În schimb, sînt din ce în ce mai convins că identitatea majorităţii, adică a noastră, a românilor, este într-o gravă primejdie, prinsă, între două agresiuni, ca între două pietre de moară. Pe de o parte, un ultranaţionalism răcnitor, xenofob, antioccidental, zorit să speculeze mizeria şi frustrările populaţiei, să ţopăie demagogic pe sensibilităţi naţionale şi să aşeze tricolorul pe buricul unor cabotini gălăgioşi care boicotează şansele integrării noastre europene, singura cale pentru a scăpa de ipotecile geografiei ce ne-au determinat prea mult istoria. Pe de altă parte, un internaţionalism reciclat pentru care „Europa" e un soi de hotel unde poţi să obţii o cameră cu condiţia să nu ai amintiri şi tradiţii; şi care, invocînd de zece ori pe zi Consiliul Europei pentru a bagateliza orice referire la „naţional", nu vrea să observe că Franţa (şi nu Franţa lui Le Pen!) e preocupată de identitatea sa naţională infinit mai mult decît noi, fără să fi trecut printr-o jumătate de veac de alienare istorică şi avînd, spre deosebire de noi, o solidă tradiţie culturală în sprijin." (Editorial în **România liberă**, 25 nov. '97) ● „Revenirea vijelioasă, de sîmbăta trecută, a lui Funar în prim-planul scenei politice, departe de a limpezi lucrurile, le complică imens. Ea aglomerează centrul politic, oricum înţesat, şi întăreşte extremele. Dar ce e într-adevăr de tot hazul e că ruptura PUNR va afecta în primul rînd UDMR-ul. Uniunea Maghiarilor va fi presată din două direcţii. Una, dată de coagularea nucleului dur, naţionalist, cealaltă, de apariţia în calculele Puterii a joker-ului Tabără. Gata să suplinească plecarea UDMR de la guvernare, prin asigurarea majorităţii parlamentare. În aceste condiţii, UDMR nu va mai fi în situaţia de a da cu pumnul în masă pentru a-şi impune pretenţiile în faţa colegilor de coaliţie. Uite-aşa contribuie Funar la stabilitatea Puterii." (Editorial în **Ziua**, 25 nov. '97)

Thomsen, Biserica, guvernul Antonescu ş.a.m.d.

● „Decenta declaraţie de la Bruxelles, cînd, prin cupe de şampanie, oficialii FMI au anunţat că vor oferi României şi cea de-a treia tranşă din împumutul stand-by, cifrată la aproximativ 86 milioane USD, trebuie primită cu un optimism bine temperat. În cazul în care împrumuturile sînt condiţionate de aplicarea unor politici nerealiste, aceşti bani nu vor conduce decît la creşterea gradului de îndatorare externă a ţării, fără nici un fel de impact în economia reală. Negociatorii români trebuie să depăşească stadiul de elevi de şcoală primară şi să îşi susţină – şi har Domnului, argumente pertinente există cu nemiluita – punctul de vedere. Cu tot respectul, nu credem că domnul Poul Thomsen este un fel de guru al tranziţiei şi nici nu trebuie privit ca atare. Experienţa de şapte ani a României în ale trecerii la economia de piaţă, în schimb, este suficientă pentru a ne face nişte parteneri de dialog credibil." (**Curierul naţional**, 24 nov. '97) ● „Că Securitatea a avut o mînă lungă în lumea bisericii prin intermediul preoţilor care au trădat. Că proporţiile au fost mai mici sau mai mari nu e treaba noastră. Noi încercăm să demonstrăm că fenomenul a existat. Atîta tot. Nu e treaba noastră să participăm la judecarea nimănui. Nici măcar a justiţiei (cu excepţia unor cazuri care aduc atingere). E treaba întregii societăţi şi în primul rînd a bisericii." (**Evenimentul zilei**, 24 nov. '97) ● „Americanii au învins în prelungiri: Sorin Moisescu revine asupra deciziei de reabilitare a unor foşti demnitari ai guvernului Antonescu – domnia sa a decis menţinerea unui singur recurs în anulare." (**Jurnalul naţional**, 24 nov. '97) ● „Ne aflăm la opt ani de la căderea lui Ceauşescu. Beneficiem acum de liberul acces la informaţii. Avem o presă care poate scrie tot ce-i trece prin cap. Şi cu toate acestea, în chip inexplicabil, românii sînt hrăniţi mai departe cu iluzia unor răsunătoare succese ale politicii noastre externe. Adevărul despre importanţa reală a unor iniţiative româneşti le rămîne mai departe străin. O dovadă zdrobitoare a acestei realităţi o reprezintă imaginea creată în România despre participarea lui Emil Constantinescu la cea de a şaptea reuniune a francofoniei. (...) E drept, la Hanoi, România s-a vîrît în faţă. Discursul lui Emil Constantinescu l-a făcut să plîngă de fericire pe Jacques Chirac prin elogiile aduse Franţei şi francofoniei, prin repetarea discursului de la Paris pe tema pericolului reprezentat de mondializarea pusă la cale de către SUA." (**Naţional**, 24 nov. '97) (**E.Ş.**)

Plictiseală

Hazardul consemnării evenimentelor face ca în ediţia de marţi 11 noiembrie a ziarului **Le Monde** polemica despre „Cartea neagră a comunismului" şi relatările procesului Papon să fie concomitente cu un interviu luat lui Adam Michnik, unul dintre cei mai celebri disidenţi polonezi, astăzi redactor-şef al cotidianului **Gazeta Wyborcza**. Fostul deţinut politic consideră că după parcurgerea unui întreg ciclu electoral (dreapta-stînga-dreapta) democraţia poloneză este solidă, iar el personal „este fericit că trăieşte într-o ţară devenită plicticoasă". Adam Michnik şi-a exprimat adeseori temerile faţă de impulsurile unei drepte radicale, resentimentar-conservatoare. Constată acum că „această dreaptă radicală s-a civilizat". Reporterul întreabă dacă se poate considera că, de fapt, toţi preşedinţii de după 1989 ai Poloniei au dat prioritate interesului naţional faţă de propriile preferinţe. Iată răspunsul lui Michnik: „Aceşti trei oameni politici (Walesa, Kwasniewski, Krzaklewski) au trăsături comune şi, mai ales cînd sînt în opoziţie, au adeseori un discurs demagogic şi distructiv. Aşa s-a comportat Walesa în timpul campaniei prezidenţiale din 1990, Kwasniewski înainte de legislativele din 1993, iar anul acesta Krzaklewski în timpul dezbaterilor în legătură cu noua Constituţie. Dar după victorie, logica acţiunii îi modifică. În acest sens, se poate afirma că Walesa i-a vindecat pe concetăţenii săi de credinţa în «miracolul Walesa», care va împărţi milioane tuturor, la fel cum Kwasniewski i-a vindecat pe concetăţenii săi de regretul şi nostalgia securităţii oferite de Polonia populară, tot aşa cum Krzaklewski îi va vindeca de credinţa în statul naţional-catolic condus de partizanii epurărilor şi decomunizărilor".

În cele din urmă, preşedintele Krzaklewski a acceptat alianţa Uniunii sale cu liberalii centrişti şi liderul lor Leszek Balcerowicz. Dar nu a fost Balcerowicz (cînd a legiferat reforma) vinovat de ruperea legăturilor dintre muncitori şi intelectuali, comuniune care a declanşat şi a ghidat revoluţia paşnică poloneză? A fost oare această ruptură ineluctabilă? Iată opinia lui Michnik: „Într-un sens era ineluctabilă. Etosul Solidarităţii era lupta comună împotriva dictaturii. În perioada următoare etosul schimbării era privatizarea, îmbogăţirea individuală, creativitatea; ele nu aveau cum să convină masei de salariaţi. Sigur că această ruptură ar fi putut lua aspecte mai puţin hidoase, mai puţin neplăcute. Dar vina nu a fost atît a lui Balcerowicz cît a lui Walesa, care pentru a cîştiga alegerile prezidenţiale a declanşat o demagogie primejdioasă, a umplut străzile cu oameni care protestau împotriva lui Balcerowicz, dar, peste cîţiva ani, aceiaşi oameni dădeau foc efigiei lui Walesa. Rezultatul final a fost victoria postcomuniştilor în alegerile din 1993".

În schimb, Cehia a încetat să mai fie o ţară plicticoasă. Demonstraţiile de stradă din noiembrie, iniţiate de sindicate, au fost expresia dezamăgirii, sentiment cu motivaţii concrete în stagnarea economică. Energicul premier liberal Klaus a promis o tranziţie rapidă şi lipsită de dureri. Se apreciază că numărul scăzut de şomeri se explică prin amînarea restructurării industriei grele, care beneficiază în continuare de subvenţii. Privatizarea prin cupoane – se spune – a mascat luarea întreprinderilor importante sub controlul băncilor de stat. „N-am manifestat în noiembrie 1989 ca să ajungem la acest tip de societate, în care domneşte corupţia şi cîţiva profită de pe urma schimbării, unde serviciile sociale sînt în plină debandadă şi unde profesorii universitari sînt în continuare mai prost plătiţi decît muncitorii calificaţi, fiind obligaţi să se ocupe de feluriţe treburi colaterale ca să se descurce" – afirmă un tînăr universitar în săptămînalul **Respekt**. (**M.B.**)

De jur împrejur

Drepturi de autor

În Rusia, capitalismul seamănă foarte tare cu ceea ce propaganda sovietică spunea despre el: „Oligarhia", cum este denumit grupul celor care deţin averi uriaşe, stăpîneşte presa scrisă şi televiziunea, băncile şi comunicaţiile, fabricile şi rafinăriile de petrol! Ei combină ambiţiile acaparatoare ale Vestului sălbatic cu cuceririle modernităţii şi tind să ocupe – cu alte mijloace, dar cu aceleaşi efecte – spaţiul monopolist eliberat de Partidul Comunist. Împreună, l-au ajutat pe preşedintele Elţîn în două împrejurări importante: i-au dat bani – mulţi – în campania electorală din 1996, sprijin, probabil, decisiv pentru realegerea sa. Cu un an mai devreme, la iniţiativa lui Ciubais, au cumpărat acţiuni în cele mai mari întreprinderi ruseşti, guvernul salvîndu-se astfel de la faliment. Recunoscător, preşedintele i-a numit în importante posturi politice, facilitîndu-le astfel accesul spre dobîndirea unei şi mai mari bogăţii şi acordîndu-le totodată puterea de a decide cine să fie bogat în Rusia. Este de la sine înţeles că Ziuganov şi partidul său comunist, Cernomîrdin şi oamenii lui legaţi altfel de capitalul de stat, ca să nu-i mai pomenim pe liderii militari a căror glorie se schimbă pe „bani mărunţi" în traficul de arme şi construcţia de locuinţe au privit cu făţişă ostilitate ascensiunea grupului „oligarhic".

Intrarea în politică, menită să-i consolideze poziţiile, a devenit, de fapt, punctul de la care a început alunecarea pe tobogan. Privatizările marilor întreprinderi de stat au născut rivalităţi ireconciliabile. Astă vară, statul a oferit spre vînzare 25% din acţiunile Sviazinvest (monopolul de stat al telecomunicaţiilor). Berezovski şi Gusinki au licitat şi au pierdut în faţa lui Potanin, care a fost ajutat să cîştige de George Soros cu un miliard de dolari şi de către prietenul său Ciubais cu informaţii confidenţiale. A fost o victorie cu consecinţe grele. Berezovski a fost primul destituit din înaltul post pe care îl ocupa în Consiliul de Securitate. Şi deşi vicepremierul Nemţov susţinea că privatizarea Sviazinvest „a fost cea mai cinstită afacere din Rusia", Berezovski a reuşit să obţină – prin înverşunate campanii de presă – demiterea unor înalţi funcţionari, care n-au fost oneşti participînd la „cea mai cinstită afacere" din Rusia. A urmat apoi afacerea drepturilor de autor: băieţii inteligenţi ai lui Ciubais şi el însuşi luaseră sume importante pentru o carte încă neapărută: „Istoria privatizării în Rusia". Se consideră că banii ar fi preţul oferit pentru facilităţile acordate lui Potanin în privatizarea Sviazinvest. Ar fi de observat că zecile de mii de dolari care li se impută celor demişi sînt o sumă imensă pentru oamenii de rînd care nu-şi primesc salariile şi pensiile, dar un mărunţiş faţă de mizele privatizării ruseşti şi de averile cu care sînt creditaţi protagoniştii scandalului: Berezovski – 3 miliarde de dolari, Potanin – 700 de milioane, Gusinski – 400 de milioane. Grupul Ciubais a fost dizlocat din politică şi, după cum declara preşedintele Elţîn, Ciubais însuşi îşi păstrează temporar postul de viceprim-ministru. Aceşti iscusiţi capitalişti şi tehnocraţi ai privatizării au contat – se pare – pe un sentiment despre care au citit în literatura sovietică: prietenia. Berezovski a crezut că e prieten cu fiica lui Elţîn, persoană cu o influenţă importantă la Kremlin, ceilalţi au crezut că beneficiază de recunoştinţa Preşedintelui pe care l-au ajutat în momente grele. Elţîn, aşa necioplit cum pare, ştie foarte bine diferenţele dintre viaţă şi literatură. Nu dă doi bani pe nici un fel de prietenie, aşa cum a învăţat în cariera lui de activist al răposatului partid comunist. A scăpat de generalul Korjakov, sfetnicul său de taină, l-a manevrat pe generalul Lebed, dîndu-i un post important ca să-l înlăture din cursa electorală şi s-a debarasat de el, de îndată ce primejdia a trecut. Acum, „oligarhii" află cît face prietenia lui Elţîn. În tentativa lor de a monopoliza şi puterea politică, s-au anihilat reciproc. Nu este exclus ca viitorii prieteni ai lui Elţîn să fie din aparatul securităţii statului şi ai poliţiei secrete, continuînd în felul lor istoria privatizării din Rusia, rezolvind astfel şi iritanta problemă a drepturilor de autor.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Prejudecata de apoi

Un foarte bun amic de-al meu se defineşte drept „monarhist ateu". Minoritatea căreia-i aparţine este, cu siguranţă, mai puţin numeroasă decît aceea, mai confortabilă, a republicanilor credincioşi – ba chiar, probabil, a încă-socialiştilor creştin-ortodocşi... Buna dispoziţie a amicului meu, deşi inconsecventă, nu este întreruptă totuşi de revelaţii brutale de tipul „Comment peut-on être Persan?" Pragmatic, el e traversat de blînde elanuri de lene; adept al progresului în toate domeniile, este bîntuit de nostalgii; liberal convins, nu-i citeşte totuşi pe Aron şi Furet (care-i par plicticoşi), ci pe „ilizibilii" Baudrillard, Deleuze sau Derrida... Temerii (autoexprimate) că ar putea glisa, cu uşurinţă, într-un hedonism amoral îi opune, de nu credinţa, măcar practicarea (conştiincioasă şi conştientă) a unei „dietetici" autodefinite, şi mereu definibile. El este, în toate, un inconsecvent consecvent.

Iniţial, acest argument fusese scris – încă de mult – ca o polemică. O polemică legată de anumite luări de atitudine, autohtone, împotriva „political correctness"-ului: exasperaţi, pe bună dreptate, de această modă instalată confortabil în campusurile universitare de peste Ocean, cîţiva tineri intelectuali români întreprind în vremea din urmă un travaliu tenace de subminare a acestei foarte antipatice dogme. Lucrul ar fi cu atît mai interesant dacă el s-ar întîmpla *chiar în SUA*, adică acolo unde „corectitudinea politică" descrie fluxuri şi refluxuri simultane de ravagiu şi ridicol; la noi, este dificil de apreciat impactul unor asemenea luări de poziţie în condiţiile în care atît fundamentele teoretice ale „p.c."-ului cît şi eventuala lui aplicabilitate rămîn un domeniu incert. Pînă una alta, reacţiile intelectualilor noştri sînt simptomatice pentru un tip de bătălie ideologică fără obiect: noi rămînem la adăpost de asemenea nefaste influenţe, în ţărişoara în care singurul „ism" admisibil este ortodoxismul şi în care orice relativism este suspect(at) pentru că, fireşte, „eternitatea s-a născut la sat"...

Hotărîrea de a renunţa la un „Argument" polemic a fost luată însă în urma unei constatări simple: o polemică este rareori altceva decît o victorie retorică! Iluzia că poţi ajunge la adevăr recurgînd la acest artificiu este la fel de candidă precum amăgirea că, dacă spui „mă tem că" la început de frază, asta înseamnă că te îndoieşti. Şi totuşi, mulţi o fac – animaţi de cele mai sincere intenţii... Punînd îndoiala în capătul lucrurilor fără mare importanţă, ei o „uită" – cu inconsecvenţă – în dreptul „Lucrurilor cu Adevărat Importante". Pe de altă parte, rămîn consecvenţi cu un sistem (fie şi personal) care explică totul pentru că reduce totul la un postulat logic. Folosind cel mai nesigur instrument din cîte există (i.e. limbajul), ei polemizează fiind convinşi că, întrucît au identificat punctele vulnerabile ale adversarului (tot limbajul, adică), au adevărul de partea lor. Iar sistemele se înşiră, astfel, opunîndu-se celui de dinainte „pe toată linia" şi legînd, pînă la urmă, un minunat cerc vicios...

Există, în numărul de faţă, articole care abordează problema consecvenţei/inconsecvenţei din unghiuri diverse. De la Asachi la P. P. Carp şi Maiorescu sau de la Furet la Foucault, de la subversiune la structuralism şi „mirajul" său şi de la cutare articol din **Physics Today** la „controversa Sokal", tema este întoarsă pe atîtea feţe cîte ne-au îngăduit foile **Dilemei**. Am adăugat – tocmai pentru că încearcă să iasă din cercul vicios amintit – un eseu al unui regretat profesor de la Cambridge care propune un al treilea termen în disputa Fundamentalism-Relativism: „Puritanul iluminist". Dar, cum spune tot el, „cocteilul poate fi combinat după gust"... Nu este o reţetă, întrucît – o spune amicul meu, acum – „o viaţă nu poate fi judecată decît la finiş". Pînă atunci, orice inconsecvenţă este posibilă; inclusiv aceea („bine văzută") ca amicul meu să devină credincios practicant.

(a.l.ş.)

Mihai-Răzvan UNGUREANU
istoric

Debarcaderul lui Asachi

Citiţi dintr-o răsuflare:

1. *„Ziua mult cea strălucită în Moldov-a luminat,/Bronzuri sfinte şi mii tunuri către ceri au răsunat!/* ***Mihail****, ce ni-i Părinte, împreună cu noi giură/De-a păzi pe totdeauna a credinţii legătură./ Sub umbrirea a doi* ***Luceferi, Unsul Domnului****, dorit,/Pe-a patriei tron s-aşază în putere şi mărire,/Cungiurat de-a sa lucoare şi respectul umilit,/Dar mai mare slava-i este a norodului iubire!"* **(Ziua de 26 avgust 1834)**

2. *„Doamne, apără pământul/A românului popor/Şi întinde haru-ţi sântul/ Pre* ***Grigori*** *Domnitor!/ / (...) Direptatea cu lumină,/ Frica către Dumnezeu,/Cu unirea cea deplină/Cungiure pe tronul său!..."* **(Imnul moldoromânilor pentru 25 ianuarie 1856, ziua onomastică a Prea Înălţatului Domn Grigorie A. Ghica Voievod)**

3. *„O românilor a Daciii, azi s-adaoge un* ***nou an*** */La viaţa ce vi dede împeratorul Traian;/Antecesori, străbunii a plinit a lor chemare,/Martori a fost Mihai Bravul, Ştefan eroul cel Mare!/ /Vouă lucru sublim încă a plini vi a rămas,/ Când p-o marè turburată naintează al patriei vas;/Întruniţi toată puterea spre a lupta în cea grea cale,/Să conduceţi teafăr vasul la portul menirei sale!..."* **(Anul Nou 1866. La români)**

Autorul lor este Gheorghe Asachi, iar prilejurile compunerii sînt aceleaşi: schimbarea domnilor – o nouă încoronare, o nouă odă. Nu a fost principe în secolul trecut de pe urma căruia să nu fi profitat Asachi. Prin intervenţia tatălui său, Leon – înalt ierarh al Moldovei: ieroarhimandrit al Mitropoliei ieşene – Scarlat Calimah, la 1814, îl alege ca profesor de matematici şi geodezie la celebra şcoală de inginerie hotarnică din Iaşi. Evident, cu înaltă protecţie, nu conta lipsa atestatelor universitare şi a dovezilor clare de competenţă ştiinţifică ori didactică. Favorurilor princiare le răspunde alcătuind o stemă a ţării, cu rost de mare sigiliu, aşa cum văzuse prin Europa călătoriilor sale de tinereţe. La fel procedează cu Mihai Suţu, care-i oferă, la 1820, postul însemnat de referendar al şcolilor din cuprinsul principatului, un fel de ministeriat al acelor vremuri, şi-i umple buzunarul cu paralele unor investiţii fantomatice. Fuge înspăimîntat de zavera lui 1821, dar revine dispus să se împace cu noile vremuri, oricît ar fi ele de vitrege. Pe drum finisează oda închinată lui Ioniţă Sandu Sturdza (*La moldoveni, la restatornicirea domniilor pământene*), ce-l va trimite, pentru cinci ani (1822-1827), peste hotar, la Viena, ca agent diplomatic. După îndelunga absenţă, prinţul îl boiereşte şi-i oferă acelaşi confortabil şi bine plătit post de referendar, fără să-i ceară altceva decît loialitate şi idei. Aceasta şi primeşte Ioniţă Sturdza pînă la intrarea ruşilor în Moldova, la 1828, cînd Asachi, laolaltă cu clientela Curţii, îl părăseşte repede, lepădîndu-se, printr-un act public de penitenţă, de relaţiile sale cu patronul detronat. Este primul care bate la uşa generalului Minciaki, reprezentant plenipotenţiar al Rusiei la Iaşi, ca să i se prezinte drept singurul moldovean cult şi apt să împlinească exemplar orice îndatorire publică. Concepe iarăşi steme – semne ale puterii şi, prin natura lor, rezumate grafice ale sentimentelor nutrite de Asachi faţă de Ocîrmuire –, se ocupă servil de genealogiile principalilor candidaţi la tron, îşi scoate ziarul (*Albina Românească*) şi-l umple cu laudele adresate preaputernicilor zilei. Decoraţia imperială primită în 1830 ca răsplată a nemărginitului său devotament o va purta la gît treizeci de ani de acum înainte. El propune şi proiectează sărbătorile apoteotice ale suirii pe tron a lui Mihai Sturdza, în 1834; este primul care sărută poala caftanului domnesc, primul care i se va adresa cu *pater patriae*, primul care-l va compara cu Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş şi Mihai Viteazul. Pe Ioniţă Sturdza îl acoperă de ocări la dezvăluirea stării sale financiare precare. Mihai Sturdza îl copleşeşte cu onoruri şi bani, îl unge şef al arhivelor, îi acordă – transformînd un aghiotant la fel de credincios, Mihail Kogălniceanu, într-un duşman – monopolul hîrtiei şi al tiparului în Moldova, iar Asachi, în replică, va scrie ode după ode cu prozodie neregulamentară, legîndu-şi definitiv numele de cel al primului domn regulamentar. La 1848 se gîndeşte să fugă, căci era riscant să iasă pe stradă cîtă vreme îl ştia lumea prea bine. Renunţă, se sihăstreşte în somptuoasa casă din dealul Copoului, primeşte cu umilinţă prefăcută o pensie din partea lui Grigorie Ghica, căruia, *faute de mieux*, îi dedică tot o odă. A sperat în renaşterea puterii sale de influenţă, deşi era amestecat, cu voia sa şi rugăminţi, în aproape orice întreprindere culturală mai importantă. S-a visat cenzor; vremurile l-au hotărît într-o astfel de comisie la 1856. Alege partida perdantă şi comite encomioane doar la adresa antiunioniştilor: este omul de casă al caimacamului Toderiţă Balş – *„un homme stupide et pervers"*, după zisa unui contemporan cu rang diplomatic – şi apoi al lui Nicolae Vogoride, care-l îndeamnă să se aleagă deputat de Iaşi în alegerile falsificate de la 1857. Nu se abţine şi-i trimite, după cîţiva ani de ruşine scrîşnită, lui Cuza o odă dedicată Adunării Elective a Principatelor: *Pentru prosperitatea Patriei Române*. Fără rezultat! Lovitura de stat din februarie 1866 trebuie să-i fi sunat foarte dulce în auz, iar venirea lui Carol – care merita şi el o odă – îl face fericit. Carol, însă, nu auzise niciodată de Asachi şi, în plus, nu avea nervul compoziţiei clasice. Atunci se decide să participe, agitînd bastonul, la simulacrul de revoluţie din Iaşii lui aprilie 1866, cerînd separarea Principatelor şi un post de ministru.

Astfel a navigat *„poetul naţional"* (expresia îi aparţine!) pe apele politice, cînd tulburi şi învolburate, cînd liniştite ale veacului trecut. Loial mai întîi cu sine, a schimbat barca pe cale să se scufunde cu alta nouă ori de cîte ori instinctul lui sigur, de curtean, îl îndemna la salvare, cu preţul – poate dureros la începuturile carierei publice – al abandonului moral. Istoricii i-au reţinut faptele bune şi mai puţin inconstanţa sentimentelor. Nu a avut preferinţă înaintea propriei persoane, de care s-a îngrijit tenace sfidînd contemporanii cu grosimea obrazului său. În al doisprezecelea ceas, aşteptîndu-şi moartea, a cerut apropiaţilor să-i strîngă odele într-un volum, al cărui titlu să fie: *Ode închinate Dinastiei*.

Cristian PREDA
asistent la Facultatea de Ştiinţe Politice

Luciditatea e rară

Puţină lume ştie că toţi criticii severi ai comunismului au fost, pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă de timp, oameni de stînga. E vorba aici nu doar de dezamăgiţii de bolşevism rămaşi totuşi stîngişti, personaje admirabil descrise de un François Furet în *Le passé d'une illusion*; e vorba, în egală măsură, de criticii liberali ai comunismului! Într-adevăr, şi Raymond Aron, şi Friedrich von Hayek, şi Karl Popper (pentru a ne limita la aceste trei exemple) au fost iniţial oameni de stînga.

Primul dintre ei a făcut chiar parte, în 1925-1926, dintr-o organizaţie a studenţilor socialişti din arondismentul V al Parisului. În 1983, atunci cînd îşi scria *Memoriile*, Aron punea încă această alegere din tinereţe în seama dorinţei sale de a „face ceva pentru popor sau pentru muncitori" (*Mémoires*, Julliard, 1983, p. 48). El mărturisea, de asemenea, că era cu siguranţă socialist şi în 1947, atunci cînd publica, în primul număr din *Les Temps Modernes*, un articol despre şansele socialismului. După consumarea rupturii sale de Sartre, Aron se înrolează în RPF-ul generalului De Gaulle (pînă în 1951), fără a deveni un fidel necondiţionat al marelui om de stat. În 1957-1958, Aron va ţine la Sorbona un impresionant curs despre *Démocratie et totalitarisme*, devenit apoi o carte fundamentală pentru înţelegerea regimurilor politice contemporane, în particular a regimurilor totalitare. În rezumat, autorul francez afirma că a rămas de stînga atîta vreme cît nu a avut o „gîndire proprie, autonomă".

Hayek a fost şi el atras de stînga, mai ales datorită influenţei pe care au exercitat-o asupra sa, în anii de şcoală, profesori „socialişti sau semi-socialişti" precum Karl Renner sau Walter Rathenau. Aşa cum mărturiseşte în volumul *Hayek on Hayek. An Autobiographical Dialogue* (Routledge, 1994), influenţa aceasta n-a rămas fără urmări: Hayek era, de pildă, pedepsit în toamna lui 1917 deoarece a fost prins citind un pamflet socialist în timpul orei de religie! (lucr. cit., p. 47). Schimbarea orientării sale politice se produce de-abia după descoperirea unei cărţi a economistului Carl Menger, precizîndu-se, după război, în confruntarea cu marxismul şi psihanaliza dominante la Universitatea din Viena. (Să amintim aici că interesul pentru politică e stimulat, în cazul lui Hayek, de fenomenul fundamental pe care l-a reprezentat dezmembrarea Imperiului austro-ungar.) Cărţile lui Hayek sînt, într-un fel, o replică severă la presiunea pe care au exercitat-o ideile socialiste asupra opiniei publice. E vorba de un liberalism construit în întregime negativ.

Cel mai spectaculos caz este cel al lui Popper. Iată ce scria el în decembrie 1984: „am încă în minte locul din Viena (în spatele statuii lui Gutenberg, pe Lugeck), în care mă aflam atunci cînd am înţeles, în ianuarie 1918, că o ordine socială perfectă sau aproape perfectă nu se poate menţine" (*L'avenir est ouvert*, Flammarion, 1995, p. 168). Cu o altă ocazie, Popper a precizat contextul: „la Viena fuseseră arestaţi (la începutul lui 1918) cîţiva comunişti, ceea ce a împins partidul comunist să organizeze o demonstraţie în favoarea eliberării lor. În timpul manifestaţiei, poliţia a tras, omorînd şase tineri. Am văzut totul, căci mă aflam acolo. Am căzut pe gînduri. Pentru comunişti, cu cît ceea ce se întîmpla era mai groaznic, cu atît era mai bine, căci asta înlesnea declanşarea urii necesare marii revoluţii. Comuniştii nu au regretat prea mult cele întîmplate, în vreme ce eu mă simţeam responsabil pentru moartea acelor tineri. Îmi ziceam că, deşi oricine are dreptul de a se sacrifica, de a-şi pune viaţa în pericol, noi făcusem altceva, un lucru nepermis, căci îi încurajasem pe alţii să rişte şi să înfrunte gloanţele. Şefii partidului nu aveau dreptul să spună altora că trebuie să se sacrifice şi să-şi rişte viaţa. Tinerii ucişi erau muncitori, iar noi, nişte simpli intelectuali care ne reclamam de la marxism şi consideram, ca marxişti, că puteam judeca totul de la înălţimea gîndirii noastre...." *(La leçon de ce siècle,* Anatolia Editions, p. 37-38). Acesta e motivul pentru care Popper se decide să-l citească pe Marx, despre care nu avea pînă atunci decît „o cunoaştere superficială". Lectura l-a dezamăgit, aşa cum poate vedea oricine citeşte *Societatea deschisă şi duşmanii săi*.

Nimeni nu a descris mai plastic decît Raymond Aron mitologia stîngii (a se vedea în particular *L'opium des intellectuels*, Calmann-Lévy, 1955). Radicalitatea cu care Hayek a afirmat forţa liberalismului a fost remarcată de majoritatea comentatorilor săi. Imaginaţia lui Popper este greu de egalat, atunci cînd e vorba de interpretarea textelor politice. *Nimănui nu i-a trecut prin minte să le reproşeze autorilor în cauză seducţia iniţială pentru socialism, inconsecvenţa lor, infidelitatea faţă de principiile la care subscriau în tinereţe*. Cu o singură excepţie: cea a comuniştilor. E de înţeles. Căci obsesia fidelităţii oarbe, absolute faţă de principiile politice este de fapt o invenţie a stîngii revoluţionare. Ea e falsă pentru că e, în fapt, inumană.

Să observăm că schimbarea opţiunilor politice s-a produs, în cele trei cazuri evocate, în chip diferit: Aron, cu simţul său sociologic, a fost şocat de realitatea căreia i-au dat naştere ideile marxiste; Hayek a sesizat foarte rapid contradicţiile gîndirii socialiste, devenite o adevărată „modă intelectuală"; Popper a fost marcat de evenimentul relatat în rîndurile reproduse mai sus. Cei trei autori au totuşi ceva în comun: şi anume credinţa – fundamentală – că dobîndirea unei gîndiri proprii, autonome, plecînd de la o examinare critică a realităţilor şi a ideilor este cea mai serioasă provocare adresată spiritului uman. Cine înţelege asta realizează că lumea nu e alcătuită din minţi consecvente şi minţi inconsecvente, ci din minţi lucide şi minţi oarbe. Din fericire, chiar dacă rară, luciditatea există.

H.-R. PATAPIEVICI
scriitor

Subversiunea

Dedic acest eseu d-lui Alexandru Dragomir

Motto iniţial: „Nu mai puţin decît să ştiu, îmi place îndoiala."
Dante, *Infernul XI*, 93

Într-unul din *Carnets*, Henry de Montherlant comentează astfel îndemnul lui Robert de Traz de a „rămîne consecvenţi cu noi înşine": „e culmea idioţiei!" Din motive probabil personale, am găsit mereu hrană în rana pe care mi-o produce această credinţă bifurcată: nu mă pot instala cu o conştiinţă senină nici în ordinea şi nici în dezordinea lumii în care trăiesc (sabia lui Ali, ginerele Profetului, era, potrivit tradiţiei cavalereşti, bifurcată – să fie pentru că simbolul luptătorului eshatologic poartă semnul Împărăţiei?). Ceea ce însă nu mai este personal, şi transcende accidentul biografic, este convingerea celor mai mulţi dintre noi că atît ordinea, cît şi dezordinea au devenit, în acest ceas tîrziu al modernităţii, la fel de inacceptabile sau la fel de inaccesibile. Ce mai e azi în „ordine"? Şi ce nu e încă „dez"ordine? În miezul dezordinii noastre, mi se pare, se află dezmăţul arbitrar, inutilitatea plictisită. Frivolitatea acestui dezmăţ *vizibil* e incultă. Cum să nu i te opui? Cum ai putea oare să te abandonezi, sclav, oscilării neglijente între lucrurile şi făpturile care se oferă la întîmplare? E sub demnitatea unui om să se lase modelat de arbitrariul poftei ori de lipsa de fantezie a imprevizibilului. În faţa frivolităţilor dezordinii, poziţia de resilienţă propusă de Horaţiu în *Epistola către Pisoni* se impune de la sine: „neschimbat el să stea pîn-la urmă, cum a pornit la-nceput, neschimbat rămînînd cu el însuşi". În mod salutar, cine opune inconstanţei împrejurărilor constanţa cu sine realizează un act de demnitate.

Dar este o demnitate bîntuită de conştiinţa asediului. Victoria voinţei de autonomie personală împotriva dezordinii lumii (care la noi s-a exprimat prin proclamaţia auroral㠄pohta ce-am pohtit") revine inevitabil la confirmarea poziţiei caracterizate pe bună dreptate de Montherlant ca fiind „le comble de l'idiotie". De ce? Pentru că, în mod cu totul bizar, în locul unde am fost duşi de setea voluntară de ordine regăsim nu „un rêve de pierre", adică Ordinea, ci o ură împietrită faţă de orice „mouvement qui déplace les lignes" (Baudelaire, „La Beauté"): pe scurt, visul voluntar al ordinii se transformă, azi, invariabil, în coşmarul dezordinii. Chiar şi celor mai bine intenţionaţi, ordinea care le iese din mîini în urma travaliului impunerii voinţei de o *anumită* ordine nu mai este ordinea firească de odinioară. Orice ordine construită sau imaginată e condamnată să devină, mai devreme sau mai tîrziu, premisa unei dezordini date. Revelaţia lumii noastre este atît pierderea lucrurilor date (toate lucrurile care ne înconjoară sunt fie construite, fie inventate: aproape nimic nu ne mai precede pentru a ne întemeia inocenţa), cît şi imposibilitatea de a evita proliferarea dezordinilor neintenţionate. „Ordinea" spre care suntem înghesuiţi de voinţa de care încă mai putem dispune azi este inevitabil dezordonată. (De ce? – pentru că e ruptă de „ordinea" dintotdeauna a lumii sau în acord cu „dezordinea" ei recentă? Nu ştiu.) Cum arată azi chipul „ordinii"? Dezolant – înţepenire în conformismul unor opţiuni banale, cramponare bigotă de poala unui ideal adorat doar cu şalele, venerare a idolilor de două parale, confundare a lucrurilor care ne înalţă cu cele care ne pierd şi sete vicioasă de ireparabil. Din motive pe care nu le cunosc, noi nu mai putem azi concepe o ordine care să nu fie în acelaşi timp încremenită şi proastă; adică, într-un cuvînt, stupidă (*stupidus*, în latină, înseamnă atît încremenit cît şi prost).

Aş numi era în care dezordinea apare ca fiind efectul inevitabil şi neintenţionat al dorinţei de a propune o ordine mai bună „era subversiunii". „Subversiv" vine de la un cuvînt latinesc care desemnează acţiunea de a răsturna. Răsturnarea cuprinsă în subversiune era, propriu-zis, o transvaluare, deoarece, atunci cînd anume valorile erau cele supuse subversiunii, răsturnarea era, în fond, o ruinare. Spre pildă, cînd latinii spuneau *avaritia fidem subvertit* (lăcomia distruge buna credinţă) la asta se refereau. Subversiunea nu este un act venial de dislocare a înţepenirii: este o instalare în acţiunea care face posibilă ruinarea infinită. De ce se întîmplă aşa? Explicaţia mea este următoarea. Spiritul care vine în lume pentru a dezagrega ordinea veche este acelaşi care, odată ordinea veche dizolvată, descoperă că alternativa la ordinea veche nu este una din ordinile construibile, ci absenţa oricărei ordini în genere. Altfel spus, spiritul subversiunii este spiritul care impune lumii conştiinţa că nu mai există nimic dat. Faptul că totul se inventează înseamnă, în fond, că şi transcendenţa este construită, iar cultura nu e decît un construct arbitrar. Cum orice descoperire este o invenţie şi deoarece tot ce a fost inventat putea să nu fie, cultura noastră este la fel de contingentă ca şi forma ceasului după care constat că timpul, în cele din urmă, mă va ucide. Spiritul subversiunii este spiritul care elimină înrădăcinarea, temeiul, realitatea argumentului fundaţionist. Subversiunea este legea celui care, pornind de la contestarea *unei* ordini, antrenează în deconstrucţie, cu forţa irezistibilului, *orice* construcţie, oricît de utilă sau de venerabilă ar fi. Adevărul subversiunii nu este decît aparent eliberarea „din minoratul în care singuri ne-am complăcut" sau punerea în practică a îndemnului „zdrobiţi orînduirea cea crudă şi nedreaptă": adevărul subversiunii constă în aflarea faptului că, în lume, nu este de găsit nici un punct de sprijin, iar acolo unde un astfel de punct este cu putinţă nu există de fapt lume. Principiul subversiunii este solidar cu presupoziţia că ordinea, *orice* ordine, merită întotdeauna să fie dizolvată. Or, cînd este acest lucru legitim? Numai dacă admitem că omul este tras înainte de o mişcare faţă de care ordinea întîrzie. Dacă subversiunea este necesară înseamnă nu doar că tipurile de ordine pe care istoria le-a cunoscut nu sunt durabile, ci şi că temeiul *oricărei* ordini este confecţionat din neant. Principiul subversiunii este solidar cu afirmaţia: nu există un temei al lumii. Spiritul subversiunii constă în proliferarea universală a lipsei de temei. Lumea în care nimic nu mai poate în genere avea temei este lumea subversiunii triumfătoare. Noi suntem comod instalaţi în utilajul mental care ne îndreaptă vertiginos spre o astfel de lume.

Odată subversiunea instalată, nimeni, nici măcar subversivii moderaţi, nu se mai pot opune logicii ei. Finalitatea subversiunii este subvertirea oricărui dat, inclusiv a datului în numele căruia subversiunea a ruinat primele „impostur㠄. Că totul nu este decît impostură şi arbitrar – adică plăcere, aceasta este revelaţia subversiunii. Mesajul ei ne cucereşte deoarece împărtăşim măcar unele din valorile cuprinse în agenda ei *vizibilă*. În special, noi, *toţi modernii*, avem în comun cu ea setea de luciditate, voinţa nelimitată de adevăr şi exigenţa necruţătoare a acelui tip de realism, căruia subversiunea idolilor pare a-i aduce cel mai bun exemplu. Idolii, consimte orice modern, trebuie dărîmaţi. Nu neapărat pentru că ocupă o poziţie centrală, ci pentru că sunt falşi (adică pentru că sunt idoli). Dar esenţa subversiunii nu atacă falsitatea, care e o „simplă valoare logică", ci poziţia centrală, sensul constituit, datul. Triumful subversiunii depinde de măsura în care seducţia ei ne-a convins că *orice* se află în centru sau este important este de fapt un idol. Potrivit logicii, şi anume confruntată cu *adevărul*, subversiunea este falsă pentru că nu vede în sensul constituit decît idoli, decît materie de deconstrucţie, decît minciuni ipostraziate în adevăr, decît dorinţă vicioasă de înşelare. Dar subversiunea nu se sinchiseşte de logica lui Aristotel. Lumea în care spiritul subversiunii a învins este lumea în care Descartes crede că şi afirmaţia „mă îndoiesc" este falsă, deoarece ea nu mărturiseşte despre realitatea absolută a gîndirii, ci despre lipsa de veracitate a unui Dumnezeu care ne (şi se) înşeală. Prin urmare, dată fiind apoteoza lipsei de temei, subversiunea nu poate avea un principiu intern de limitare. În jocul pe care l-a declanşat cu exasperarea noastră nu există figură de şah-mat. Spiritul subversiunii este la fel de ilimitat ca şi conştiinţa că la lipsa de temei a lumii şi a omului nu există alternativă. Orizontul subversiunii, pentru cei contaminaţi, este (vorba unui subversiv subvertit de propria sa subversiune) „indépassable".

> *Ce înseamnă că judecata de subversiune nu este o judecată logică? E uşor să înţelegem comutînd televizorul pe MTV: ritm, accelerare, sincopă, descompunere, alternanţă, progresie orizontală, alunecare-în-acelaşi. Ce e ultim e mai „adevărat" decît ce a fost ieri. Această idee a devenit azi temeiul lipsit de temei al nihilismului subversiv.*

Ce înseamnă, în sens propriu, că judecata de subversiune nu este o judecată logică? E uşor să înţelegem ce anume este implicat în această întrebare comutînd televizorul pe MTV: ritm, accelerare, sincopă, descompunere, alternanţă, progresie orizontală, alunecare-în-acelaşi. Două trăsături definitorii: proliferarea indefinită a secvenţelor orizontale şi existenţa unui dat care se sustrage prin chiar punerea lui. Obsesia legată de subvertirea oricărui dat implică cu necesitate centralitatea timpului, deoarece anume temporalitatea are ca suport datul care se sustrage prin chiar punerea lui. Dacă singurul dat acceptat de spiritul subversiunii este datul care dispare prin chiar actul punerii lui, atunci judecăţile de adevăr nu mai sunt posibile, ci numai judecăţile de contemporaneitate: ce e ultim e mai „adevărat" decît ce a fost ieri. Această idee, care fusese temeiul progresului spiritului la Hegel, a devenit azi, printr-un proces de radicală secularizare, temeiul lipsit de temei al nihilismului subversiv. Absolutul prezentului nu mai are nici o legătură cu exacerbarea interpretării fiinţei ca prezenţă: dimpotrivă, el constă din evacuarea prezentului de orice alt conţinut în afara succesiunii secvenţelor temporale (ca în clipurile MTV). Arta tinde să devină reproducerea literală a obiectelor lumii, care se rezumă placid la un *happening* continuu. Corpul artistului devine locul predilect al artei, iar automutilarea este procedeul inevitabil al acestei literalităţi asediate. Judecata de actualitate se substituie oricărui tip de judecată tradiţională (estetică, etică, de adevăr etc.). Tot ce *poate* fi făcut *trebuie* să fie făcut; dacă ceva este în genere posibil, atunci va fi cu necesitate real. Acest tip de vertij al posibilelor inevitabile a început atunci cînd judecata „tu eşti în afara timpului tău" s-a impus pentru prima oară ca o descalificare fără drept de apel. Primul silogism de subversiune trebuie să fi sunat astfel: „timpul e adevărul; tu nu te afli în avangarda lui; deci te înşeli". Adevărul subversiunii constă în faptul că tot ceea ce a fost detronat de timp şi-a pierdut prin chiar acest act nu doar puterea de radiaţie, ci şi veracitatea. Pe cale de consecinţă, adevărul poziţiei subversive rezultă din împrejurarea că veracitatea lumii, azi, pare a fi conţinută numai în prezent. Restul trăieşte numai prin procură sau cu suspendare. Potrivit judecăţii de contemporaneitate, poziţia anti-subversivă e falsă deoarece datul invocat în sprijinul ei nu mai prezintă în mod nemjlocit veracitate.

Un exemplu este mişcarea conservatoare. Între Burke şi de Maistre gîndirea conservatoare a parcurs toate etapele: a înţeles perfect că timpul îi fuge de sub picioare. Subversiunea începe simultan cu acutizarea conştiinţei conservatoare, care păstrează „adevărul", deşi adevărului în genere timpul i-a retras orice suport de realitate. Adevărul nu mai este *aici:* ajunge să fie ori dincolo, ori în altă parte, în trecut: utopiilor revoluţionare, conservatorul le opune o imposibilă uchronie pasivă (dar furioasă, ca la de Maistre). Subversivii ştiu că revoluţia este inevitabilă, iar conservatorii înţeleg că schimbarea este şi ea. De aceea opun instinctului revoluţionar subversiv ceea ce Burke a numit „the inevitability of gradualness", care nu este o soluţie, ci o pesimistă amînare a degringoladei (Cioran, care a ilustrat majoritatea ticurilor de gîndire ale logicii subversive, spera, dimpotrivă, într-o „degrigoladă rapidă"). În timp ce conservatorii reacţionează la faptul că timpul le fuge de sub picioare, subversioniştii fug odată cu timpul şi jură pe toate nebuniile lui, deşi îşi imaginează că îi împărtăşesc înţelepciunea. Fuga timpului este pentru ei unica realitate. Din acest motiv, spiritul care face din judecata „cel care acum a venit poartă tot adevărul" o afirmaţie definitivă, fără invocarea altui temei decît timpul, tocmai a proclamat evanghelia subversiunii.

Deoarece subversiunea înseamnă domnia timpului, supremaţia prezentului, negarea rădăcinilor, descompunerea tradiţiilor, deconstrucţia lumii, putem conchide că ştiinţa este subversivă, capitalismul este subversiv, Revoluţia Franceză e subversivă, Marx este subversiv, Lenin e subversiv, NSDAP e subversiv, Duchamp e subversiv, Andy Warhol e subversiv, scufundarea unui crucifix într-un vas cu urină (cum s-a întîmplat recent la o expoziţie londoneză) e subversivă, să fii homosexual e subversiv şi aşa mai departe. Dar, deoarece nu e mai puţin subversiv să fii heterosexual într-o lume homosexuală, regula subversiunii este supunerea la negaţie: contrariul şi dislocarea sunt actele subversiunii. Subversiunea este spiritul lui „nu se poate altfel" şi, simultan, „se poate întotdeauna diferit". Este, altfel spus, spiritul timpului care a devenit unica realitate. Totul depinde de context. Tu nu mai ai altă identitate decît contrariul, exprimată prin voinţa ahtiată de a disloca: o identitate recesivă, atîrnată servil de pofta afirmaţiilor contrare; de lipsa altui temei decît temeiul tocmai subvertit. Plăcerea sau moartea. Dincolo de faptul că subversiunea nu poate fi la rîndul ei subvertită decît ieşind din logica ei nu se află nimic. Dacă subversiunea este deja, cîndva va fi totul. Adevărul ei este solidar cu punctul de la infinit înşurubat în vîrful spiralei vertiginoase a temporalităţii. Cine crede în timp, nu poate crede *decît* în el. Cînd timpul debordează, spiritul subversiunii inundă.

Motto final: „Trăiţi într-un timp în care, dacă scăpaţi a zecea parte din ceea ce este prescris, veţi fi pierduţi. Dar va veni un timp în care cel care va reuşi să observe a zecea parte din ceea ce este prescris acum va fi salvat".

Acest cuvînt e de găsit în *Pateric*, între cuvintele atribuite lui Ioan Gură de Aur şi printre hadith-urile Profetului.

Ovidiu VERDEŞ
asistent universitar

Structuralismul: o cauză pierdută, cîndva îmbrăţişată

Se afirmă astăzi tot mai insistent că structuralismul este depăşit. Istoria ideilor sau istoria intelectuală nu pot accepta însă ca de la sine evidente sau fatale asemenea mutaţii, aşa cum sînt enunţate ele în polemica ideologică. Tradus în 1991, **Mirajul lingvistic** – un atac global nimicitor la adresa structuralismului, semnat de Toma Pavel – a stîrnit prea puţine comentarii în cercurile universitare şi în presa culturală. Dedicat „structuralismului francez", deci (şi) unui context intelectual specific, studiul putea prilejui o dezbatere despre principiile şi posteritatea acestui curent, poate chiar o reflecţie asupra structuralismului românesc. Sper să nu fiu bănuit de nostalgii structuraliste dacă în rîndurile următoare voi fixa succint cîteva din argumentele cărţii pe care le consider discutabile, adică, în primul rînd, demne de reţinut.

Limbajul: dincoace şi dincolo de lingvistică

Viciul de esenţă structuralist a fost „alegerea limbajului ca principală preocupare a ştiinţelor umaniste şi a filosofiei". Contribuţia lui Toma Pavel la dosarul anti-structuralist se doreşte prioritar lingvistică. Pentru structuralişti, cum se ştie, suveranitatea ştiinţifică a lingvisticii şi suveranitatea antropologică a limbajului decurgeau una din cealaltă. Toma Pavel indică veriga slabă: confuzia dintre „limbile naturale" (obiectul lingvisticii) şi „limbaj" (concept mai abstract). Reperarea greşită a nivelului s-a datorat adoptării pripite a postulatelor unei anumite lingvistici formaliste, criticate încă din 1955 de către Chomsky. Se poate afirma că structuralismul a folosit incorect conceptele lingvistice, confundînd „rezultatele unei ştiinţe specializate cu o acumulare de generalităţi speculative". Pe termen scurt, eroarea nu a devenit evidentă, în ciuda criticilor lingviştilor sau a opoziţiei umaniştilor; dimpotrivă, ea a avut eficacitatea unui *Blitzkrieg* metodologic. Insuficienţele au fost resimţite abia prin anii '70, în epoca tentativelor „semiologice", şi nici măcar atunci recunoscute franc. De unde paradoxul sau anacronismul : Lévi-Strauss, Foucault, Greimas, noua critică literară şi Derrida îşi formulau proiectele înnoitoare pornind de la concepte expirate ştiinţific.

Toma Pavel extinde însă critica „lingvisticii structuralismului" la imaginea unui structuralism omogen „înfeudat" lingvisticii. Două aspecte mi se par demne de interogat: a) sursele acestui imperialism lingvistic au fost exclusiv de ordinul erorii ştiinţifice?; b) structuralismul a fost singurul curent care a confundat ştiinţa specializată cu generalitatea speculativă? Examinată mai atent, critica lingvistică a lui Toma Pavel este o critică filosofică mascată, un examen „epistemologic" din care rezultă o genealogie a structuralismului.

Epistemologic vorbind

Accentul se deplasează pe noţiunea de împrumut conceptual şi pe problematica interdisciplinară. Cum, în ce condiţii şi cu ce finalităţi au dreptul ştiinţele umane să întrebuinţeze conceptele unei ştiinţe aplicate? În prefaţa ediţiei româneşti ni se spune pe şleau că structuralismul este „povestea credulităţii cîtorva discipline, care au căzut pradă propagandei abile a unei făgăduieli ştiinţifice". Mirajul nu mai este, deci, „lingvistic", ci *ştiinţific*. Cine a „făgăduit" însă beneficiile ştiinţei? Admiţînd că o asemenea promisiune există, structuralismul nu constituie un caz izolat în secolul nostru: de ce să nu-i reconstituim pre-istoria pînă la pozitivism sau iluminism? Toma Pavel preferă însă acestui examen istoric o analogie captivantă cu Gnoza, înţeleasă ca tentaţie eternă a spiritului.

Trebuie spus că prin „împrumut" autorul subînţelege o operaţiune contractuală simplă, reversibilă, în urma căreia conceptele şi-ar menţine integritatea şi ar putea fi restituite domeniului de origine. El simplifică vizibil lucrurile, nemenţionînd controversele şi bibliografia destul de amplă a acestei teme. Rezultă că scrierile structuraliştilor abundă în concepte decontextualizate, alterate ştiinţific, în uzurpări şi datorii cu neputinţă de rambursat („différance" a lui Derrida, „epistemele" lui Foucault etc.). Textele lui Lévi-Strauss, Greimas, Foucault şi Derrida sînt analizate pornind de la presupoziţia că există un cod al împrumutului, cu articole imuabile. Critica de acest tip pare exactă, dar este tendenţioasă: ea ignoră efectul de sistem al conceptelor, deci posibilitatea „traducerii" lor în limbajul unei noi discipline, uneori pornind de la simple adaptări metaforice. La Pavel, modelul sau terminologia, odată adoptate, pecetluiesc soarta respectivelor proiecte. Nimic despre dinamica noţiunilor şi puterea lor euristică: „metafora teoretică" este din capul locului proscrisă ca sinonimă cu eroarea. Rămînem cu impresia că istoria conceptelor vagi sau a „cvasitranscendentaliilor" începe cu structuralismul. Unele antecedente istorice ilustre i se par autorului scuzabile: organicismul biologic al ştiinţei din secolul al XIX-lea, spune el, n-ar fi „afectat" cercetarea empirică (argumentul revine pentru a disculpa structuralismul literar). În tradiţia unor studii anglo-saxone, avem, deci, un „uzaj" conceptual bun şi un „abuz" metaforic. Distincţia funcţionează în fapt ca o normă dublă: structuraliştilor autorul le pretinde ca discursul să nu depăşească nivelul şi limitele disciplinare ale ştiinţei din care împrumută. Sînt respinse în treacăt pretenţiile „unor filosofi" de a schimba sensul termenilor şi se insistă pe urmările nefaste ale „aplicării" conceptelor împrumutate („angoasa" sau „diferenţa") de către „practicienii" presupus naivi. Autorul observă că „metafizicii structuraliste îi cad pradă cei care activează în afara lingvisticii propriu-zise". Paradoxal, argumentul i-ar putea disculpa la rigoare chiar pe corifeii structuralismului, care ar deveni în acest caz nu agresori ci prime victime ale „mirajului lingvistic". Se pare însă că pe aceştia modelul lingvistic „nu i-a interesat niciodată decît în vederea scopurilor preconcepute". Graniţa dintre confuzia ştiinţifică şi manipulare devine ea însăşi ambiguă.

Structuralism sau structuralisme?

Criteriul atitudinii diferenţiate faţă de lingvistică pune în evidenţă trei variante de structuralism: „scientist", „moderat" şi „speculativ". Fără a intra prea mult în amănunte, prima (Lévi-Strauss, Greimas) ar folosi formalismul ştiinţelor exacte împotriva propriilor „tradiţii disciplinare". „Moderaţia" înseamnă, dimpotrivă, aplicarea prudentă, nuanţată şi comparativă a modelelor lingvistice; atitudine specifică după Toma Pavel doar structuraliştilor literari. De ce tocmai şi numai acestora, ne putem întreba, observînd că varianta a doua este singura care are un corelativ disciplinar. Structuralismul speculativ coincide cu ceea ce s-a numit alteori „poststructuralism": conceptul de limbaj devine aici transcendental, ubicuu şi incongruent. Foucault şi Derrida practică deliberat „eschiva empirico-transcendentală", retorica agresivă a „sfîrşitului" şi un stil obscur, opus rigorii scientiştilor (bizară în context omiterea proverbialului – pentru mulţi – Lacan). Acestea sînt mărcile unui „comportament intelectual discreţionar", de maeştri sau vedete, pe care Toma Pavel îl denunţă laolaltă cu alţi gînditori ai anilor '80 ca simptom „francez". Atacul vizează îndeosebi prima şi ultima variantă de structuralism: în cazul scientiştilor, demonstraţia are în vedere inadecvarea formalismului la obiectul ştiinţelor umane (antropologia sau semantica); în cazul speculativilor, ea relevă că pretenţiile anti-metafizice au dus la edificarea unei noi metafizici prin reintroducerea mascată a tuturor „determinărilor transcendentale".

Motivaţiile acestor demersuri sînt însă atît de diferite încît ne întrebăm dacă „structuralismul" nu devine o simplă etichetă. În prefaţă, Toma Pavel afirmă că aspectele ideogice şi filosofice ale curentului sînt derivate în întregime din concepţia despre limbaj. Această „eroare" fundamentală apare acum ambivalentă: filosofii structuralişti, ni se spune, „au profitat de subdeterminarea conceptelor lingvistice" pentru a-şi atinge scopurile. Aşadar: incompetenţă, „preconcepţii" sau diversiune lucidă? Autorul evită un răspuns tranşant: rezerva nu este doar retorică; ea se explică şi prin contradicţia la care duc premisele lingvistice ale studiului. Făcînd din structuralism o „înfeudare" lingvistică, Toma Pavel nu îi recunoaşte un statut filosofic decît cel mult sub specia „preconcepţiilor". Concepţiile structuraliste despre intenţionalitate, subiect, sens sau umanism sînt văzute ca nişte consecinţe ale „mirajului lingvistic". Linia contra-argumentaţiei rămîne ştiinţifică şi „epistemologică" şi aceasta, probabil, nu în ultimul rînd deoarece erorile ştiinţifice sînt mai uşor de combătut decît opţiunile filosofice. În aceste condiţii, ne putem întreba de ce, pe alocuri, Toma Pavel angajează dialogul pe teren filosofic, expunîndu-şi propria concepţie despre intenţie, subiect, umanism etc. Metodologic vorbind, este o inadvertenţă simetrică cu „eschiva empirico-transcendentală" a structuraliştilor. Pe de altă parte, studiul nu este scris nici în apărarea lingvisticii – această „disciplină modestă", cum scrie autorul undeva pentru a scoate în evidenţă supralicitarea ei. Devine evident că dacă ar fi recunoscut o „filosofie" structuralistă relativ autonomă, Toma Pavel şi-ar fi dezamorsat propriul atac lingvistic. Acesta putea contesta o anumită modalitate de *legitimare*, dar nu structuralismul în ansamblu ca fiind *condiţional* lingvistic.

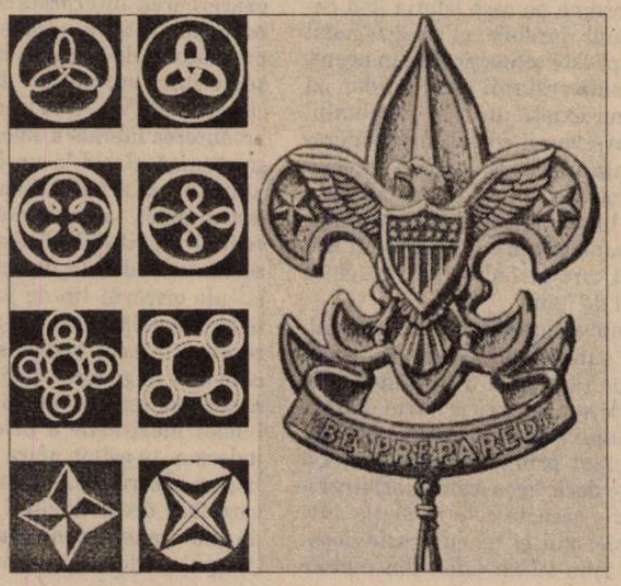

Modernizarea ca poveste

Ce rămîne din structuralism este greşeala de a miza totul pe o singură carte, mai ales cînd această carte este o teorie ştiinţifică. Teoriile ştiinţifice fiind efemere, spectacolul „metafizicii" limbajului va fi şi el o efemeridă filosofică. Strategia *modernizării* structuraliste a fost una pe dos: „a supune filosofia speculativă influenţei unei ştiinţe particulare". Toma Pavel nu recomandă explicit calea inversă, ci doar o „colaborare responsabilă" destul de vagă între filosofie şi ştiinţă. Acesta ar fi antidotul pentru situaţia în care, fascinate de ştiinţele pure, „umanioarele creează noi sarcini şi noi discipline din raţiuni metodologice" şi „exercită o presiune prea mare" asupra ştiinţei-model.

Tezele unei cărţi anti-structuraliste nu puteau evita, desigur, vechea dihotomie ştiinţe exacte/ştiinţe umane. Aceste consideraţii par să încununeze critica lingvistică pe care, în fapt, au orientat-o în permanenţă subiacent. Eşecul structuralist, ni se spune, nu a fost recunoscut şi asumat ca atare ci „a degenerat într-un regim ideologic care nu s-a mai supus mecanismelor obişnuite ce supraveghează cunoaşterea" (degenerarea explică tranziţia de la scientismul auster la hedonismul speculativ impenitent). Despre ce „mecanisme" de control este vorba? Toma Pavel insistă pe „tradiţia disciplinară" ca mecanism regulator mai subtil, propriu ştiinţelor umane în opoziţie cu cele exacte: norme implicite, practici flexibile ale descrierii şi înţelegerii, reguli şi obiceiuri tacite în cadrul comunităţii (*„savoir-vivre* şi tact intelectual"). Imaginea, optimist-diltheyană, răstoarnă acel complex de inferioritate pe care Th. Kuhn îl atribuia ştiinţelor „neparadigmatice". Handicapul veşnicei imprecizii este răscumpărat de fondul de „vigoare" organică al disciplinelor hermeneutice. Or, tocmai împotriva acestui fond a păcătuit prin exces şi violenţă structuralismul. Mai exact: „structuralismul francez"...

După Toma Pavel, explicaţia slabei rezistenţe opuse de ştiinţele umane structuralismului ţine de particularităţi intelectuale franceze. Paranteza istorică apare la timp: altfel am fi fost tentaţi să ne întrebăm dacă succesul scientismului nu este simptomul unor slăbiciuni interne ale umanioarelor. Altfel spus, dacă „mirajul lingvistic" nu reprezintă cumva un caz particular al unui miraj „paradigmatic" (cf. Kuhn) de ordin mai general, caracteristic secolului. Putem fi însă liniştiţi: în Franţa intelectuală a anilor '50, arată autorul, existau anumite „decalaje" sau „întîrzieri locale" în plan filosofic, în comparaţie cu ariile anglo-saxonă sau germană. În principal filosofia limbajului şi epistemologia erau slab reprezentate. Aceste lipsuri explică orientarea pripită spre lingvistică (şi nu, de pildă, tezele lui Jakobson, figura tutelară, însă destul de palidă în carte). Să notăm în treacăt că determinismul lingvistic structuralist este elucidat printr-un determinism istoric. Carenţa filosofică a structuralismului în general este „explicată" prin antecedente naţionale. Totuşi, nu rezultă clar dacă respectivele „decalaje" erau conştientizate de pionierii structuralişti, vag resimţite sau doar inconştient compensate. Ni se spune doar că acest handicap a dus în cele din urmă la o epocă de „teroare", sub forma „discursului ambiguu al ideologiei structuraliste".

În mod paradoxal, această explicaţie istorică transformă structuralismul francez într-o anomalie fără precedent şi fără urmări previzibile. Exact acolo unde discuţia ar fi trebuit să se deschidă către o descriere şi o înţelegere istorică mai complexă, de tip hermeneutic, ea se închide prin ipostazierea unei singularităţi aberante. Acesta mi se pare punctul cel mai discutabil al **Mirajului lingvistic:** deşi schiţează o tipologie a structuralismului, structuralismul nu este încadrat la rîndul său într-o tipologie. În punctul culminant al unei cărţi strălucite, raţiunea polemică triumfă asupra înţelegerii istorice.

Andreea DECIU
asistent universitar

Svejk, post-structuralismul şi interdisciplinaritatea

Urmăresc, de vreo doi ani şi mai bine, în fiecare lună, o revistă americană de fizică, **Physics Today**. Nefiind fiziciană, interesul meu pentru această revistă nu are nimic de-a face cu problemele de fizică propriu-zise discutate în paginile ei. Scopul meu este mai mult unul antropologic, dacă vreţi: să cercetez acest trib ciudat, oamenii de ştiinţă, cu obiceiurile şi convingerile lui proprii, cu reguli şi legi stricte (ca toate legile...), ierarhii şi alianţe, pîrghii de putere şi strategii de subminare a puterii, în fine, cu toate bunele şi relele unui grup uman. Miza e cu atît mai mare cu cît tribul acesta e atît de profund diferit de cel din care fac eu parte, să-i spunem generic umaniştii (deşi nu sînt nici eu sigură, ca orice „postmodern" care se respectă, din ce trib fac parte). Nu sînt eu, nici pe departe, singurul „spion" strecurat în tabăra inamicului. Mai mult decît atît, băştinaşii acestui trib sînt perfect conştienţi de prezenţa intruşilor, pe care o privesc chiar cu destulă neîncredere şi prea puţină simpatie. „Întîlnirea" dintre omul de ştiinţă şi umanist, aşadar, contrar convingerilor celor cu nostalgia intelectualului de tip enciclopedico-renascentist, nu e totdeauna paşnică şi plăcută.

Bunăoară, anul trecut, prin mai, mi-a atras atenţia un articol apărut în acest periodic **Physics Today**: cronica unui fizician pe nume David Mermin (care are de altfel o rubrică fixă în paginile revistei) la o carte publicată chiar atunci în America, intitulată semnificativ şi insinuant **Golem sau tot ce trebuie să ştiţi despre ştiinţă**. Cei doi autori ai cărţii, sociologi amîndoi, susţineau că ştiinţa nu e nimic altceva decît un tip de activitate umană ca oricare alta, bazată deci pe anumite strategii retorice de persuasiune şi pe anumite structuri de putere. După ei, o teorie ştiinţifică nouă nu e de fapt adevărată sau falsă; ea e doar un succes retoric, o reuşită a impunerii unei idei anumite unei comunităţi de inşi importanţi, aflaţi în poziţii de putere care le permit să jongleze cu limitele a ceea ce trece drept cunoaştere, să valideze sau să infirme corectitudinea unei ipoteze ştiinţifice. Pinch şi Trevor, cum se numesc cei doi autori, demonstrează în **Golem** un lucru tulburător, dacă e să îl luăm în serios, şi anume că ştiinţa nu ne spune nimic temeinic şi adevărat în chip absolut şi obiectiv despre lumea înconjurătoare, ci ne livrează doar un set de ipoteze şi teorii care se întîmplă să fie „votate" drept valabile la un anumit moment dat, de către persoane investite în mod mai mult sau mai puţin arbitrar cu o anumită autoritate. Fireşte, ideea nu e nouă, într-o formă mai puţin agresivă ea apare încă de la studiul lui Thomas Kuhn despre revoluţiile ştiinţifice. E de asemenea evident că această idee a prins imediat în cercurile de umanişti, care au acceptat-o cu entuziasm drept consecinţă normală a teoriilor relativiste din anumite curente filozofice post-structuraliste. Pentru fizicieni însă, în numele cărora vorbea David Mermin în cronica sa, ideea aceasta nu e nimic altceva decît fie semnul unei crase ignoranţe într-ale ştiinţei, fie consecinţa lipsei de măsură a unor sociologi, retoricieni ori filozofi radicalişti, care vor cu orice preţ să îşi confirme teoriile lor despre relativismul adevărului acolo unde ar face mai bine să nu se bage. Sigur, mulţi dintre cei cu o formaţie umanistă sînt într-adevăr nişte ageamii în ştiinţele exacte: cunoştinţele lor se opresc, în cazurile fericite, la noţiuni elementare de calcul diferenţial şi la o vagă, mai mult metaforică familiaritate cu două, trei concepte din fizica modernă. Pinch şi Trevor, ce-i drept, nu fac parte din această categorie a umanistului incult (mi se pare normal să vorbim şi de o incultură ştiinţifică, nu doar despre necunoaşterea lui Dante). Ca argument în sprijinul tezei lor, că teoriile ştiinţifice nu sînt adevărate sau false, ci acceptabile ori inacceptabile în funcţie de anumite criterii contextuale, cei doi autori discută cu pertinenţă şi în evidentă cunoştinţă de cauză destinul unui experiment de la începutul secolului, menit să demonstreze ipoteza relativităţii, a unor oarecare Morley şi Michaelson. Rezultatul experimentului lor, deşi demonstra clar ideea relativităţii (pe care nimeni nu o pune la îndoială astăzi, nu?), nu a fost acceptat atunci; mai tîrziu, într-un alt context, cu alte strategii retorice şi în faţa unui alt public, cu alţi poli de putere, Einstein a reuşit. Contra-argumentul lui Mermin (pentru care îmi dau seama că nu voi pleda convingător, eu fiind, să nu uităm, totuşi din tribul „celălalt", mai curînd dintre semenii lui Pinch şi Trevor, decît dintre cei ai lui Mermin!) era că sociologii, deşi buni cunoscători ai istoriei ştiinţei, priveau „desenul din covor", logica descoperirilor ştiinţifice, a acceptării şi contestării lor, din perspectiva miopului, fără să vadă întreg contextul, fără să înţeleagă adevărata miză şi regulile implicite ale jocului.

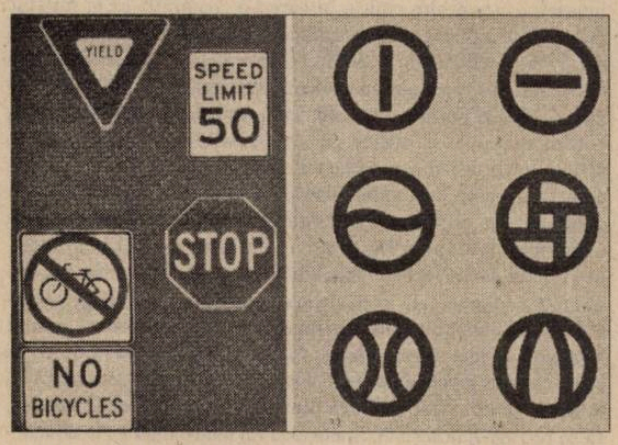

Reproşurile lui Mermin nu au rămas fără răspuns. Iar răspunsul nu a rămas, la rîndul lui, fără răspuns. De altfel, „adversităţile" dintre cele două tabere continuă, iar deznodămîntul lor nu e uşor de prevăzut. Diversele controverse, prea multe ca să le pot enumera aici, pe tema posibilităţii de a cerceta ştiinţele exacte din perspectivă sociologică, retorică sau filozofică, agită astăzi intens mediile academice americane, subminează diverse concepţii şi premise teoretice despre ceea ce înseamnă post-structuralism, şi, mai concret, duc la apariţia şi dispariţia unor departamente şi programe de doctorat universitare. Mult discutata, idealizata şi romantizata, în bună măsură, interdisciplinaritate a postmodernismului, de altfel, asta şi este, de cele mai multe ori: un soi de contraspionaj, voit sau involuntar, profesionist sau amatorist, într-un război rece al disciplinelor, într-o înfruntare a mizelor teoretice şi a metodelor de lucru. Ipoteza armistiţiului este exclusă, fiecare speră să iasă învingător. Aceasta pentru că interdisciplinaritatea presupune un anumit mod de a înţelege şi interpreta o disciplină străină, iar interpretarea outsiderului nu concordă întotdeauna cu aceea a insiderului. Aventurile peste graniţele disciplinare nu exclud impostura ori reaua-voinţă. Iar cei ce te aşteaptă dincolo de graniţă adeseori nu sînt prietenoşi. Un lucru e cert: cei care nu sînt conştienţi de existenţa acestor „ostilităţi" interdisciplinare, şi se avîntă orbeşte „dincolo", sînt într-un fel asemenea soldatului Svejk: ridicoli.

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Libertatea cuvintelor

Libertatea *cuvîntului* ar rămîne inoperantă fără libertatea *cuvintelor* de a zburda pe lîngă lucruri, de a sări, cînd dincoace, cînd dincolo de ele, de a aluneca printre semnificaţii, jucîndu-se cu multiplicitatea sensurilor. Exprimarea nu poate fi cu adevărat liberă atîta vreme cît utilizează, ca unităţi elementare, prefabricate lingvistice sever gestionate de către autoritatea culturală. Cînd interlocutorul, pe care-l doreşti partener în aventura unui dialog, îţi cere peremptoriu să-ţi predefineşti cuvintele, ca şi cum orice cuvînt s-ar putea reduce la grupuri de alte cuvinte, mergîndu-se astfel, din aproape în aproape, pînă la epuizarea vocabularului în bolboroseli şi exclamaţii, el nu face decît să distrugă, în numele inteligibilităţii, capacitatea inspiratoare a discursului, puterea lui de a stîrni imaginaţia. Puterea, stăpînă pe dicţionare şi coduri normative, ştie că nimic nu subminează mai eficient libertatea de exprimare, pe care nu o mai poate, vai, aboli, decît impunerea unor semnificaţii univoce, care să facă din orice înşiruire de cuvinte o secvenţă previzibilă de platitudini. Cuvintele disciplinate se aglutinează în macrounităţi, precum copiii cuminţi mergînd pe stradă ţinîndu-se de mînă, emiţătorul nu mai face decît să vehiculeze clişee verbale care, nemaisurprinzînd, încetează să mai fie periculoase pentru ordinea, în fine, stabilită. Proprietatea discursului se întemeiază pe proprietatea asupra cuvintelor.

Există zone culturale în care spaţiul de joc dintre cuvinte şi semnificaţii, alunecarea de sens şi instabilitatea semantică sînt strict controlate. În ştiinţă, ori de cîte ori un cuvînt se repetă, el înseamnă acelaşi lucru, limbajul matematic şi jargonul tehnic tind să purifice discursul de cuvinte neastîmpărate. Dacă poetul aspiră să dea un sens mai pur cuvintelor tribului, savantul ar dori să scape de ele sau, cel puţin, să le dea un sens unic, riguros. Limbajul ştiinţific nu poate adopta însă un vocabular cu totul disjunct de cel comun, deşi prestigiul pe care-l oferă cuvintele inventate, cu sensul lor criptic precizat prin formule absconse, nu este de neglijat. Motivul este că savantul are el însuşi nevoie, în efortul său edificator de concepte, de cuvinte care să-i stimuleze imaginaţia creatoare. Construind numere *iraţionale* şi *imaginare*, discutînd despre *inele* şi *ideale*, matematicianul îşi articulează ideile pe substratul obsesiilor sale. Definind *farmecul* şi *stranietatea* unui *quark* sau construind ipoteza unei *supercorzi*, fizicianul umple cu trasee imaginative spaţiul mental dintre măsurătorile laboratorului şi simbolurile încrustate în ecuaţii. Tehnologul utilizează *procesele haotice*, aplică *teoria catastrofelor*, simulează *viaţa artificială*, speculînd cu abilitate capacitatea unor astfel de concepte glitz de a debloca fondurile indispensabile cercetării.

Apropiindu-şi asemenea cuvinte „magice" ale limbajului comun, delimitîndu-le cu grijă sensul, omul de ştiinţă se crede dator să vegheze asupra proprietăţii oricărui discurs, ştiinţific sau de altă natură, care se încumetă să le utilizeze. Cînd, cu ani în urmă, apărea cartea lui Florin Manolescu **Caragiale sau jocuri cu mai multe strategii**, Solomon Marcus a ţinut să alerteze opinia publică arătînd utilizarea riscată a termenilor „jocuri" şi „strategii", în accepţii nevalidate de teoria matematică a jocurilor. De curînd, Alan Sokal şi Jean Bricmont au demascat într-o carte de răsunet „impostura intelectuală" a unor Jean Baudrillard, Gilles Deleuze, Jacques Lacan, Jacques Derrida sau Julia Kristeva, care folosesc termeni ştiinţifici în construcţii lingvistice arbitrare, frizînd galimaţia. Aceştia se comportă ca şi cum semnificaţia dată cuvîntului de utilizarea lui ştiinţifică n-ar fi decît una printre altele, contribuind la sporirea haloului conotativ care conferă cuvîntului preţiozitate. Literaţi fiind, nu se simt obligaţi la consecvenţă.

O simetrică acuzaţie se aduce acelor reprezentanţi ai lumii ştiinţifice care, furaţi de farmecul cultural al ipotezelor formulate în cuvinte încărcate de sugestii, nu aşteaptă îndestul ca măsurătorile să le valideze eşafodajele teoretico-metaforice. La noi, Gheorghe Stratan a încercat o astfel de operaţie „asanatoare", dar a primit, din partea unui autentic savant, o replică dezarmantă: „Regret că nu mă regăsesc în sumarul cărţii dumitale. Sper însă din tot sufletul că imaginaţia mea ştiinţifică va fi în viitor suficient de exuberantă pentru a căpăta dreptul de a fi inclus într-o ediţie viitoare".

Ambele exemple susţin ideea că proprietatea discursului implică proprietatea asupra cuvintelor. Ele se sustrag, însă, oricărei apartenenţe rigide, datorită unităţii limbii care vehiculează toate sensurile deodată. Orice consecvenţă în utilizarea cuvintelor, orice încercare de a le disciplina, presupune limitarea strictă a dreptului lor de circulaţie în spaţiul cultural. Pentru aceasta, ar trebui ca savantul să fie mut în afara laboratorului, singurul spaţiu în care proprietatea sa asupra cuvintelor nu se poate contesta, iar scriitorul să fie orb în faţa textelor academice, riscînd să i se impute ignoranţa, aşa cum, de exemplu, Gabriel Andreescu reproşează lui Octavian Paler necunoaşterea funcţiilor Bessel.

Savantul intervine însă în discursul public pentru a susţine, pentru a convinge, pentru a obţine. Vrînd-nevrînd, îşi pericliteză astfel dreptul de proprietate, redînd cuvintelor libertatea de a circula, de a zburda, de a se impurifica. Scriitorul, la rîndul său, ansamblează, din cuvintele împrospătate de noi încărcături semantice, texte aparent fără sens, de fapt fără sensuri aparente, capabile să stîrnească imaginaţia, inclusiv pe cea ştiinţifică.

Dacă, în faza adolescentină a culturii, condamnarea „beţiei de cuvinte" are raţiuni pedagogice pe care raţiunea, fără a le recunoaşte, se abţine să le conteste, maturitatea culturală aduce după sine reabilitarea arbitrariului şi a inconsecvenţei în construirea discursului ca act de sporire a libertăţii cuvintelor.

Z.ORNEA

P.P. Carp şi Titu Maiorescu

Printre cei cinci fondatori ai Junimii, Maiorescu era considerat liderul societăţii în materie literar-culturală. Bătăliile care au adus glorie Junimii, Maiorescu – prin studiile şi eseurile sale vestite – le-a iniţiat şi purtat. Pe acest plan, nimeni nu îi contesta rolul şi meritele. Dar, din 1871, Junimea începe să facă politică. Aici, în acest domeniu mereu fugos, toată Junimea, inclusiv Maiorescu, recunoştea în P.P. Carp şeful de necontestat. Carp a devenit ministru conservator în 1871, Maiorescu de abia în 1874. Dar în tot ceea ce a făcut în cele ale politicii se supunea, fără crîcnire, dispoziţiilor lui P.P. Carp. Tîrziu, în martie 1912, cînd Maiorescu era prim-ministru, acesta a declarat, oficial, într-un discurs rostit în Camera Deputaţilor: „Dl Carp era şef activ foarte respectat, foarte însemnat, cu cea mai mare autoritate în Partidul Conservator. Îndeosebi eu îi eram un coleg, dar nu un coleg de egalitate, ci un coleg care, în libera mea voinţă de disciplinat membru al partidului, îi primeam cu buna mea voie superioritatea lui în conducerea partidului. Aşa am voit eu să trăiesc în viaţa politică". Asta se întîmpla în 1912, cînd relaţiile dintre Carp şi Maiorescu se alteraseră pînă la ruptură definitivă, din cauza – de ce să nu o spun? – şi a inconsecvenţei lui Titu Maiorescu. Dar pînă a se ajunge aici, cînd Carp devenise şef al Partidului Conservator, mai tot timpul gruparea politică junimistă, condusă de P.P. Carp, avea statutul de disidenţă în partid. În 1884 Carp – venit anume de la Viena – şi Maiorescu au tratat cu I.C. Brătianu cooptarea junimiştilor în guvernul liberal, faţă de care s-au purtat atît de concesiv încît li s-a aruncat diatriba de „opoziţie miluită". Şi înţelegerea nu s-a perfectat, atunci, în 1884, pentru că P.P. Carp a cerut prea mult (trei din cele şapte ministere, prefecţi în mai toate judeţele moldovene, mulţi parlamentari). Maiorescu, acum şi mai tîrziu, s-a mulţumit în postură de secundant al lui Carp, aşa comportîndu-se în structurile Partidului Conservator, mereu în dispută. Carp voia şefia partidului, precizînd că e satisfăcut dacă Lascăr Catargiu îl declară oficial drept succesor al său. Succesiunea, cu Catargiu încă în viaţă, o dorea mult şi Gh. Gr. Cantacuzino-Nababul, care, în 1899, la moartea intempestivă a lui Lascăr Catargiu, a şi căpătat-o. Maiorescu a fost, atunci, solidar cu indignarea lui Carp şi, împreună cu şeful său recunoscut, a părăsit practic Partidul Conservator, întemeindu-şi un Club independent, care tot conservator se reclama a fi, şi era. Apoi, mai tîrziu, cînd Carp a ajuns la demnitatea rîvnită, dihonia în partid era parcă mai aprigă. Take Ionescu avea grupul său politic disident, care, în 1908, va forma un partid de sine stătător, Partidul Conservator-Democrat. Apăruseră, în prim-plan, Al. Marghiloman, N. Filipescu, care, toţi, voiau să-şi adjudece şefia Partidului Conservator. Maiorescu, în tot acest timp, s-a mulţumit a recunoaşte în Carp pe şeful său politic, comportîndu-se ca atare.

Tîrziu, tocmai în iulie 1900, ajunge Carp, în sfîrşit, prim-ministru, deţinînd şi portofoliul Finanţelor. Titu Maiorescu era, în acest guvern, ministru al Justiţiei. Dar Carp a comis eroarea de a accepta să guverneze cu un parlament conservator care nu era majoritar al său, ci al Cantacuziniştilor. S-a mai întîmplat că ţara parcurgea, atunci, o grea criză economică, fiind necesare măsuri eficiente pentru redresare. Carp, ca ministru de Finanţe, s-a dovedit a nu fi la înălţime, adoptînd legi impopulare şi ineficiente. Maiorescu îl judeca aspru în jurnal, dar se supunea dispoziţiilor sale. Pînă la urmă, la 13 februarie 1901, Guvernul Carp e invalidat de propriii săi parlamentari, regele încredinţînd liberalilor formarea, sub conducerea lui D.A. Sturdza, a unui nou guvern. Maiorescu, profund dezamăgit (a căzut şi la alegerea ca senator din partea Universităţii din Bucureşti), a plecat pentru o lungă călătorie în străinătate, nutrind chiar gînduri de desţărare. Va reveni după şapte luni acasă, reluîndu-şi activitatea universitară şi politică. Dar, în străinătate fiind, tot cugetînd asupra insuccesului politic de care era efectiv obsedat, nota în jurnal gînduri de răzvrătire împotriva luî Carp: „Dar de 20 de ani m-am lăsat cu întreaga convingere şi fără cîrtire *à la remorque* de Carp, am căzut la 1891 cu legea instrucţiei cu *dragă inimă*, aducînd cu mulţumire sacrificiul unei (cuvînt ilizibil) căderi, am venit acum la Justiţie şi pentru grele 7 luni am renunţat la avocatură (după cum, mai nainte, la 1871, sub galul Tell, am pierdut profesura pe 13 ani!). Acum destul sacrificiile sufleteşti! Zică Carp ce va voi, de acum înainte zic eu ce vreau". Această decizie din 1901 (dacă decizie a fost!) va fi aplicată tocmai în 1912.

Situaţia în tabăra conservatoare era foarte tensionată. Regele Carol I nu accepta decît două partide în ţară, cerînd lui Take Ionescu să reintre în Partidul Conservator matcă. În decembrie 1910 suveranul i-a încredinţat lui P.P. Carp formarea guvernului, cu precizarea de a-l coopta şi pe Take Ionescu cu ai lui. Carp s-a supus formal dispoziţiei regale, a avut cu Take Ionescu o convorbire cinică, în care i-a reamintit că ei nu sînt făcuţi să se înţeleagă. I-a comunicat, apoi, regelui că formula nu s-a putut perfecta şi, la 28 decembrie 1910, Carp devine premier, Maiorescu ocupînd portofoliul Externelor. Take Ionescu se aliază, în noul parlament, cu liberalii conduşi de Ionel Brătianu, hotărît să provoace căderea guvernului. Carp i-a oferit, pe tavă, prilejul prin declanşarea afacerii tramvaielor electrice din Bucureşti. Aceasta, o panama liberală, era socotită de premier un „brigandagiu politic", adresîndu-i lui Ionel Brătianu apostrofe infamante în Camera Deputaţilor. Din păcate, justiţia n-a fost, în această panama, de partea lui Carp şi Marghiloman, guvernul pierzînd procesele, inclusiv la curtea de Casaţie. Regele, contrariat, nu putea îngădui această stare politică încordată, cerînd retragerea prim-ministrului şi formarea unui guvern de tranziţie, care să reconcilieze cele două tabere conservatoare. Carp acceptă soluţia, deşi spera ca Maiorescu, disciplinat şi devotat, să se retragă odată cu el. Maiorescu nu o face însă şi, la 28 martie 1912, acceptă să devină prim-ministru în locul lui Carp. Carp mai spera că Maiorescu va realiza concilierea cu Take Ionescu, apoi redevenind el, Carp, premier. Nu se va întîmpla aşa. Consecvenţa subordonată de pînă acum a lui Maiorescu se transforma în contrariul ei. Degeaba nota Maiorescu în jurnal (ca alibi moral?) această mărturisire: „Anicuţa (soţia sa, *n.m.*) şi cu mine foarte intensiv examen de conştiinţă să nu facem nimic împotriva unei scrupuloase fidelităţi către Carp, către partid şi rege". Ştia prea bine că, de fapt, respectarea – şi încă scrupuloasă – a acestei fidelităţi e imposibilă. Regele nu-l mai agrea deloc pe Carp, iar partidul era în dihonie totală. Cum putea rămîne, în aceste împrejurări ştiute, credincios faţă de Carp, care încă îşi mai punea nădejde în fostul său subordonat? Take Ionescu – la sugestia lui Brătianu – refuza concilierea partidului, iar şeful liberalilor refuza propunerea lui Carp să-i ceară scuze publice pentru ofensa din Camera Deputaţilor. Maiorescu, ce-i drept, mai depunea stăruinţe. Dar îşi dădea seama că n-are sorţi de izbîndă. Şi ca inconsecvenţa, aproape trădătoare, să fie totală, nu-i comunica lui Carp că aşteptările sale n-au sorţi de înfăptuire, tot spunîndu-i că tratează cu Brătianu, Take Ionescu şi regele. Trata inutil pentru că ştia că cei trei factori nu-l vor pe Carp reinstalat premier. Dacă Maiorescu era consecvent, ar fi renunţat la totul, retrăgîndu-se pentru a nu-l prejudicia pe prietenul de o viaţă. Dar nu sună un aforism al lui Maiorescu că „nu există prieteni în politică, ci numai prieteni politici"? Cine ar fi crezut că P.P. Carp şi T. Maiorescu sînt sau vor deveni vreodată numai prieteni politici? La toate acestea s-a adăugat şi complicaţia externă determinată de criza balcanică. Regele avea nevoie, în aceste împrejurări, nu de un premier ambiţios şi intratabil (cum era Carp), ci de unul cumpănit, care să-i asculte dispoziţiile. Maiorescu era ideal în această demnitate. În consecinţă, l-a lăsat pe Carp, devenind, la 14 octombrie 1912, prim-ministru într-un guvern conservator concentrat, Take Ionescu deţinînd portofoliul Internelor. A doua zi Maiorescu îl vizitează, nu amical ci protocolar, pe Carp, cum cereau uzanţele. Cei doi bătrîni prieteni politici se despărţeau acum fără a mai relua vreodată relaţiile. Carp a văzut – şi avea probabil dreptate – în atitudinea lui Maiorescu o felonie, de vreme ce, în şapte luni, i-a aplicat două lovituri dure. Şi feloniile Carp nu le iertă niciodată. Carp îşi dă demisia din fruntea partidului, e ales deputat, dar refuză să participe la şedinţe. Maiorescu e prim-ministru şi, ocupat cum era, nici că se mai gîndea că l-a lovit, prin sacrificare, pe fostul său prieten de o viaţă. Inconsecvenţa era întreagă. Consecvent, din păcate, a rămas Carp. Cînd, în iunie 1917, invitat de Marghiloman să participe la înmormîntarea lui Maiorescu, bătrînul Carp i-a răspuns dur şi cinic, printr-un refuz categoric, în stilul său aforistic: „De ce i-aş face lui Maiorescu o politeţe pe care nu mi-o va putea înapoia". Înţelegea să rămînă duşman al fostului său prieten şi în faţa mormîntului deschis. Inconsecvenţa naşte ciudate, regretabile inconsecvenţe.

Dar cine oare, nu e inutil să întreb, poate rămîne egal în consecvenţă, fie ea şi morală, cu sine însuşi? Nu e mai curînd o stare sufletească şi morală caracteristică omului îndeobşte, ca şi a marilor personalităţi?

Maurice Florence

„— Nu sînteţi sigur de ceea ce spuneţi? Aveţi iarăşi de gînd să vă schimbaţi, să vă deplasaţi în raport cu întrebările ce vi se pun, să susţineţi că obiecţiile ce vi se aduc nu ţintesc spre locul de unde vă pronunţaţi? Vă pregătiţi din nou să spuneţi că n-aţi fost niciodată ceea ce vi se reproşează că sînteţi? Vă amenajaţi o dată în plus ieşirea ce vă va permite, în cartea viitoare, să reapăreţi în alt loc şi să ne sfidaţi aşa cum faceţi acum: nu, nu mă aflu acolo unde mă pîndiţi, ci aici, de unde vă privesc rîzînd?

— Cum adică, vă închipuiţi că mi-ar plăcea şi m-aş chinui atîta să scriu, credeţi cumva că m-aş încăpăţîna, cu fruntea plecată, să fac acest lucru dacă nu mi-aş pregăti — cu o mînă aproape febrilă — labirintul în care să mă aventurez, să-mi deplasez discursul, să-i deschid noi şi noi subterane, să-l înfund departe de el însuşi, să-i aflu culmi care să-i rezume şi deformeze parcursul, şi în care să mă pierd şi, pînă la urmă, să apar eu însumi în faţa unor ochi pe care nu va mai trebui să-i întîlnesc niciodată? Nu sînt, probabil, singurul care scrie pentru a nu mai avea chip. Nu mă întrebaţi cine sînt şi nu-mi cereţi să rămîn acelaşi: e o morală de stare civilă; care se ocupă de actele noastre. Să fim lăsaţi în pace cînd este vorba de scris."

Recitiţi! Este unul dintre pasajele mele preferate, la care obişnuiesc deseori (cînd fug, cînd mă ascund, cînd mint, cînd sînt în alt loc decît acela în care ar trebui să fiu, cînd locurile acestea devin tot mai multe, tot timpul/niciodată prea multe etc.; cînd *scriu*; cînd *rîd*; cînd mi-e greu) să mă gîndesc, să mi-l spun. Este pasajul care încheie *Introducerea* la *Arheologia cunoaşterii*, de Maurice Florence. Maurice Florence? Nu Michel Foucault? M. F., sigur. „La începutul anilor '80, Denis Huisman i-a propus lui Fr. Ewald să redacteze articolul care urma să-i fie consacrat lui M. Foucault în *Dicţionarul filosofilor*, aflat, pe atunci, în pregătire la editura Presses Universitaires de France (cf. Denis Huisman ed., *Dictionnaire des philosophes*, P.U.F., 1984, vol. I, pp. 942-944). Fr. Ewald, în epoca aceea asistent al lui M. Foucault la College de France, l-a înştiinţat pe acesta din urmă de propunerea primită. În momentul acela, M. Foucault tocmai terminase de redactat o primă versiune a volumului II din *Istoria sexualităţii*, pe care ştia că trebuie s-o rescrie. O secţiune din introducerea scrisă pentru această lucrare constituia o prezentare retrospectivă a activităţii sale. E tocmai textul, completat cu o scurtă prezentare şi cu o bibliografie, care i-a fost încredinţat lui D. Huisman. S-a convenit ca acesta să apară semnat «Maurice Florence», ceea ce oferea transparenta abreviere «M. F.». Şi aşa a şi apărut." (Michel Foucault, *Dits et écrits*, Gallimard, 1994, vol. IV, p. 631, notă).

Dacă există (s-a vorbit despre ea) o logică a non-identităţii, există, iată (se poate vorbi, sprijinindu-ne pe Foucault, despre ea) şi o *etică a non-identităţii*. *„On ne peut penser et écrire qu' assis* (G. Flaubert — Aici te-am prins, nihilistule! Carnea veşnic stătută e tocmai *păcatul* împotriva sfîntului duh. Valoare au numai ideile după care ai *umblat*" (Nietzsche, *Amurgul idolilor*, ed. Humanitas). O etică a fugii de identitate, care ne este întotdeauna atribuită de alţii: etica „pierderii chipului". Identitatea e „carne veşnic stătută", adică „păcatul" prin excelenţă „împotriva sfîntului duh". Căci „ce importanţă are cine anume vorbeşte?" „Discursurile purtătoare de funcţia-autor" „sînt, înainte de toate, obiecte destinate aproprierii; forma de proprietate de care ele ţin e de un tip destul de special; ea a fost codificată acum un anumit număr de ani. Trebuie remarcat faptul că această proprietate e, din punct de vedere istoric, secundă în raport cu ceea ce am putea să numim apropriera penală. Textele, cărţile, discursurile au început să aibă cu adevărat autori (alţii decît diferitele personaje mitice ori decît marile figuri sacralizate şi sacralizante) doar în măsura în care autorul putea să fie pedepsit, adică în măsura în care discursurile puteau fi transgresive. În cultura noastră (şi în multe altele, desigur), discursul nu reprezenta, la origine, un produs, un lucru, un bun; ci, mai presus de orice, un act, un act ce se plasa în cîmpul bipolar al sacrului şi profanului, al licitului şi ilicitului, al religiosului şi blasfematoriului. A reprezentat, din punct de vedere istoric, un gest plin de riscuri înainte de a deveni un bun prins într-un circuit al proprietăţilor. Şi abia în momentul în care textelor le-a fost impus un regim al proprietăţii, cînd au fost edictate reguli stricte privitoare la dreptul de autor, la raporturile autori-editori, la drepturile de reproducere etc. — adică la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea —, abia atunci posibilitatea de transgresare, ce aparţinea actului de a scrie, a început să îmbrace tot mai mult forma unui imperativ propriu literaturii. De parcă autorul, din clipa în care a fost introdus în sistemul de proprietate caracteristic societăţii noastre, ar fi compensat, astfel, noul statut ce-i fusese atribuit, regăsind vechiul cîmp bipolar al discursului, practicînd în mod sistematic transgresiunea, restaurînd pericolul unei scrieturi căreia, pe de altă parte, i se garantau beneficiile legate de proprietate" (*Ce este un autor?*, 1969).

M. Foucault a detestat, se poate spune, identităţile, „teritorializarea" (G. Deleuze) de orice fel. Starea — civilă — pe loc. S-a aflat tot timpul în mişcare. S-a ascuns? A practicat deghizarea? A fugit? Da şi nu. Căci masca tot identitate e, chiar dacă falsă: constituie, pentru ceilalţi, un adevăr. Iar fuga e, totdeauna, fugă de c(in)eva anume, care este, în felul acesta, confirmat, dacă nu chiar consolidat. Suedia, Tunisia, Germania, Polonia, Ungaria, România (în mai 1966, cu cîteva săptămîni înainte de ieşirea pe piaţă a cărţii *Cuvintele şi lucrurile*), Statele Unite ale Americii, Canada, Japonia, Brazilia, Iran, Italia etc. etc. Şi, în acelaşi timp, istoria (ideilor, cunoaşterii) concepută ca fiind compusă din blocuri de identitate (episteme), între care, pur şi simplu (deşi deloc simplist), rupturi, treceri, „mutaţii", „deplasări". Orizontalizare. Refuz al profundului originar, dimensiunea adîncimii fiind imaginată strict „arheologic", sub formă de straturi. Şi, brusc, în propria-i gîndire, ruptura, a-discursivitatea: acţiunea, înfiinţarea G.I.P.-ului (*Groupe d'Information sur les Prisons*), manifestaţiile pentru respectarea drepturilor omului pretutindeni unde acestea erau încălcate. După ruptură (falsă, aparentă, evident), în locul „arheologiei cunoaşterii", „genealogia puterii": teoria cuplului, esenţial pentru modernitate, putere-cunoaştere. Totul, de fapt, despre sine însuşi. Autobiografie mascată? Poate, însă perfect, prin respectarea tuturor regulilor discursivităţii academice. Putea să devină, prin teoriile lui antipsihiatrice şi liberaţioniste, un „papă" al mişcărilor *gay*: s-a ferit, a fugit şi de această identitate, fie ea şi marginală, lucru care îi este şi acum, la mai bine de zece ani de la moarte, reproşat. Lecţie pe care minoritarii de toate soiurile, majoritari azi, prin clonare (fie ei maghiari, ţigani, homosexuali, stîngaci, dreptaci, artişti, alcoolici, femei ş.a.m.d.), evită s-o înţeleagă: identitatea a devenit, azi mai mult ca oricînd, factor de putere. „Patriile", concepute nu numai pe criterii naţionale, proliferează ameţitor, ameninţător. Michel Foucault a practicat fuga de identitate, ceva ce, dacă-mi este permis, aş numi *arhipelogosul*: logosul arhipelar, negarea „continentalismului" epistemologic şi existenţial, a blocurilor de identitate înfruntîndu-se „dialectic", printr-un fel de „grecitate" esenţială, aceea a *insulelor* prin care călătoreşti, cele mai multe fiind tiranii. Michel Foucault sau Maurice Florence (cu adierea lui toponimic-frivol-feminină)? Şi, şi; nici, nici. Acesta este, pe scurt, traiectul. Ce importanţă are cine l-a parcurs? Locurile sînt aceleaşi, în aşteptare, iar M. F., deşi înmulţit (există cîte unul — statuie — pentru fiecare dintre locurile pe unde a trecut şi a profesat), a atins non-identitatea absolută. Locul-neloc.

Bogdan GHIU

Radu BOGDAN
istoric de artă

Corneliu Baba şi tragicul condiţiei umane

Eterna controversă dintre vechi şi nou, care dincolo de valoarea să-i spunem „intrinsecă" a operei face ca pictura lui Baba să se bucure prin problematica ei de o pronunţată actualitate, aduce în discuţie – fie că o mărturiseşte sau nu – un capitol esenţial: autenticitatea cu care te situezi faţă de creaţia artistică. Această autenticitate e condiţionată de acceptarea unei reguli a jocului, care presupune să respecţi normele şi criteriile de validare proprii acelei creaţii care şi-a asigurat, de-a lungul secolelor, permanenţa în timp. A-i gusta şi a fi entuziasmat în faţa unor Rembrandt, Velazquez sau Goya, înseamnă întîi de toate a fi sensibilizat, adus într-o stare de comuniune simpatetică, prin convertirea senzaţiei în sentiment şi a sentimentului în emoţie. Desigur, cine nu consideră arta în funcţie de aceste atribute şi comandamente, eliminînd din registrul ei definitoriu bucuria estetică şi participarea afectivă, acela nu poate fi un partener de dezbatere a problemei pe care o supun cititorului. Vorba preţuitului meu confrate mult mai tînăr, Ervin Kessler: „Ce-artă?"

De remarcat că arta celor mai monumentale genii ale veacurilor e o creaţie impură din punctul de vedere al celor ce susţin puritatea exclusivă a mijloacelor de expresie plastică. Giotto, Fra Angelico, Uccello, Piero della Francesca, Rafael, Leonardo, Michelangelo, Rembrandt, Tizian, Velazquez, El Greco, Grünewald, Holbein, Goya, Van Gogh, Picasso, Modigliani, chiar şi Brâncuşi sînt cu toţii impuri. La ei factorul psihologic are o anumită pondere, implicaţia şi extensia lui, de la splendoarea vieţii la tragicul ei, sînt enorme şi nimeni nu ar putea susţine cu pertinenţă că valoarea artiştilor citaţi, nemurirea lor, ar fi străine de eficienţa acestui factor. Simplu spus, dacă te mai poţi extazia astăzi cu sinceritate în faţa oricăruia dintre cei amintiţi, în ciuda contrastelor frecvente de stil personal şi viziune, nu văd de ce, păstrînd cuvenita proporţie, nu eşti receptiv la pictura lui Baba şi te arăţi refractar valorizării ei. Căci dacă reacţionezi cu autenticitate eşti obligat să accepţi că argumentele specificităţii lui Baba, cele care îl consacră ca pictor, nu sînt altele decît ale marilor înaintaşi pomeniţi: rigoarea formală a desenului, jocul şi gradaţia luminii, armonia raporturilor de culoare, expresia şi caracterul formei, ritmul compoziţional şi dinamica echilibrului, toate convergînd spre suscitarea unei emoţii, pornind de la un fapt de viaţă.

Am auzit rostită public opinia că autoportretele tîrzii ale lui Baba şi o parte din compoziţiile fazei de evoluţie finale, ar trăda „exasperarea" pictorului de a nu fi la înălţimea exigenţelor sale, a efortului încordat de a le face faţă. Declinul fizic impus de vîrstă mîinilor care poruncesc penelului ar fi atentat la calitatea picturii rezultate, transmiţînd formelor o incertitudine, un balans, un laps de claritate. Sînt încredinţat că o asemenea impresie o poţi avea numai în măsura în care, renunţînd că apelezi la sensibilitate sau nedispunînd de ea, îţi însuşeşti prejudecata academistă a formei închise. Adevărului sensibil, certitudinii lui formale, i se substituie astfel precizia unei perfecţiuni dinainte gîndite să corespundă unor norme de figurare ideală. Or, constat că picturile ultime ale lui Baba, **Autoportretele** sale, configurările **Regelui nebun** sau cele din **Spaime** denotă o uluitoare libertate de exprimare, o măiestrie supremă, atît de stăpînă pe mijloacele ei, încît construcţia formei – sfidînd orice constrîngere normativă – suportă o deschidere maximă, sinteza petei de culoare avînd capacitatea să sugereze această formă cu o rigoare care – prin justeţea raporturilor cromatice şi a celor de ton, aşadar prin efectul intens de **picturalitate** – se poate dispensa de intervenţia liniarităţii, desenul dovedindu-şi excelenţa prin sesizarea şi exprimarea savantă a **caracterului** formei, iar nu prin stricteţea asemănării ei cu modelul din realitate. Şi dacă la toate acestea adăugăm dinamica tuşei, jocul sugestiv al torsiunilor de penel, zvîcnirile sale înviorătoare, descoperim existenţa subtil de variată a o seamă de atribute particulare care interzic să se vadă în Corneliu Baba un pastişor sau şi numai un subordonat foarte obedient al vechilor maeştri. Şi nu sîntem cîtuşi de puţin în prezenţa unei picturi obosite, ci dimpotrivă a unei culmi a puterii ei de impresionare.

Spaima (1977-1989)

Spaima (1990)

Baba îi actualizează pe vechii maeştri, fructificîndu-le lecţia din perspectiva zilelor noastre, dominată de experienţa dureroasă a epocii recent străbătute şi a tragicului care a marcat-o. E vorba de tragic, nu doar de dramatic, tragicul presupunînd ineluctabilitatea, fatidicul, implacabilul destinic, finalitatea conştientizată lucid, alcătuind laolaltă un dat de la care nu te poţi sustrage. De aici şi acel realism atît de caracteristic lui Baba, care din simplu contemplator al unor personaje şi scene de viaţă devine treptat exploratorul condiţiei lor inexorabile, pe care tragicul şi-a pus amprenta. Tot ce îmbătrîneşte fiind sortit morţii, tot ce declină ajungînd la decrepitudine, tot ce trezeşte spaima stîrnită de calamitate, fie ea naturală sau provocată de om, sau şi numai ameninţarea difuză, angoasa resimţită în faţa necunoscutului, îşi află în pictura ultimului sfert de veac a lui Baba un interpret. N-ar putea totuşi nimeni să afirme că ea e expresia unei simple obsesii, a unei patologii a spiritului încătuşat. Umilinţă, ofensă, revoltă înăbuşită, toate au dospit în Baba, căutîndu-şi o sublimare în alt regn decît cel al realităţii imediate, netransfigurate prin translarea într-un plan superior. S-ar putea vorbi la Baba de un realism simbolic, cu atît mai simbolic cu cît – în pofida raportărilor sale doar aluzive – e mai aproape de drama trăită, căci simbolul presupune o reducere la esenţă, o concentrare a semnelor ei distinctive, al cărei înţeles e împărtăşit de toţi. Fireşte, un asemenea realism nu poate avea nimic comun cu realismul socialist, a cărui funcţie simbolică – dacă printr-o hiperbolă caricaturală ne putem exprima astfel – echivalează cu afirmarea minciunii, cu o pseudorealitate a epocii, o „realitate" netrăită de nimeni.

Desigur, în cadrul unei viziuni precum cea a lui Baba – unde picturalitatea e chemată să concretizeze un substrat cu adînci convulsiuni psihologice – efectele de tuşă şi colorit nu pot fi şi nu trebuie să fie nişte valori estetizante luate în sine. Dacă situez demersul pictorului la un înalt nivel, este tocmai datorită echilibrului admirabil, foarte greu de atins, dintre conţinutul expresiei psihologice a personajelor sale şi mijloacele eminamente plastice care o traduc pe pînză. Implicaţia literară, narativă, anecdotică sau cum vreţi să-i spuneţi, nu o concurează pe cea a limbajului pictural, subminîndu-i specificitatea. Indiscutabil însă că un asemenea rezultat – care salvează pictura din impasul ambiguităţii ce o pîndeşte – constituie un tur de forţă la care numai puţini sînt sortiţi să ajungă (Nicolae Grigorescu de pildă, în portretele sale de evrei). Culorile tragicului conferă astfel valenţelor spirituale ce-i sînt proprii o substanţă concretă care constituie în acelaşi timp garantul unicităţii lui de expresie.

Neliniştile lui Baba, repetata invazie a **Spaimelor** sale, ascund totuşi – îndărătul măştilor în aparenţă groteşti care le semnalează prezenţa – credinţa şi speranţa tensionată a mîntuirii prin sacrificiu, în speţă a jertfirii de sine. Prefigurarea gravă a acestei mîntuiri, ale cărei premise terestre nu sînt nici ele scutite de tragic, şi-a găsit întruchiparea în variantele ciclului **Pietà**, dominat de lacrimile întristării şi de iubirea îndurerată întru Hristos. Asistăm aici – în ciuda crispării care brăzdează pe feţele personajelor urma dură a suferinţei – la o depăşire a tragicului, la asumarea lui ca pe un factor de transcendenţă, născător al acelei lumini interioare ce pare să răzbată din întreaga operă de deplină maturitate a lui Baba. În planul concretului, forţa ei persuasivă, netransmisibilă prin cuvinte, îşi adună energia în egală măsură din tăria convingerilor intime ale artistului şi din virtuţile pictural-plastice pe care le-am evidenţiat. Acesta mi se pare a fi semnul de biruinţă sub care se situează în contemporaneitatea românească arta deloc pretabilă la indiferenţă, ci mereu trezitoare de interes, a lui Corneliu Baba.

...carte din armată

Am găsit sentenţele de mai jos într-o broşurică din 1938 intitulată ***Carnetul premilitarului****. Construit pe două secţiuni, cea cu „învăţături" şi cea cu pagini albe destinate „notiţelor", carnetul oferă pe pagina a doua, într-un chenar, următoarea informaţie: „Acest carnet este proprietatea Inspectoratului Preg. Premilitare şi se vinde tinerilor premilitari în cost. Textul şi dispunere materiei din acest carnet a fost alcătuit de către Lt.-Col. A.I. Gheorghiu."*

TINERE PREMILITAR!

Carnetul pe care îl porţi în fiecare clipă are rostul să te înveţe a fi ordonat şi cu măsură în vorbă şi fapte.

Gândeşte-te că însemnând zi de zi socotelile băneşti, lucrurile noi văzute, vorbele cu tâlc auzite şi faptele care învrednicesc pe *„omul de nădejde"* îţi pătrund firea şi te fac cumpătat şi stăruitor.

Obişnuieşte-te în fiecare dimineaţă să-ţi desmorţeşti trupul, făcând câteva mişcări gimnastice.

Alungi cu ele toată otrava adunată peste noapte în organism şi adaugi sufletului acea *„bună voe"* atât de trebuincioasă în clipa când începi lucrul zilei.

Apără-te de boli prin curăţenie. Adeseori sub o haină curată se poate ascunde un trup murdar. Sănătatea nu se păstrează ferindu-te de boli, ci prin acea grijă necurmată de a te şti mereu curat.

Munceşte fără gând de odihnă, căci *munca este religie* – a spus cândva un înţelept.

Pentru ca munca ta să fie cu folos, trebue să închini şi binelui obştesc.

Adu-ţi aminte întotdeauna că eşti al ţării. Ţara are nevoe de ostaşi şi cetăţeni pătrunşi de îndatoririle şi drepturile lor. Aceste drepturi îţi impun datoria de a trăi cu demnitate şi cinste, spre fala neamului din care faci parte.

Pătrunde-te mereu de marele adevăr evanghelic că *„aceea ce nu-ţi place, altuia nu face"*, căci numai aşa te vei simţi bine între cei de o vârstă cât şi între mai bătrâni ca tine.

Păstrează mereu înaintea ochilor icoana ţării tale, gândindu-te că sute de generaţii s-au jertfit pentru a-ţi dărui astăzi, o Românie Nouă, întregită şi puternică.

Obişnuieşte-te să ştii ce vrei, la orice lucru şi în orice împrejurare. Răzbat în viaţă numai oamenii cu voinţă, acei cari îşi pot comanda lor şi stăruesc până la capăt.

Păzeşte-te de a vorbi mai mult decât trebue, mai ales când în jurul tău stau deschise, ca nişte porţi de iad, urechile vrăjmaşilor ţării. Ei întradins te descoase pentru a te face să mărturiseşti aceea ce nu trebue.

Învaţă-te a preţui dreptatea pe cât te ajută puterile minţii tale şi nu zăbovi cu iscoadele minciunii printre adevăruri.

Deprinde-te *„să faci în fiecare zi o faptă bună"*; într'un an s'ar aduna 365 fapte bune, în zece ani 3650. Câţi oameni se pot mândri, la bătrâneţe cu o astfel de comoară?

Un sindrom rarisim

Să tot fie o lună de cînd pe telexurile lumii a alergat, scurt, o ştire dinspre Anglia, ţară eminamente serioasă, căci sterlină, chiar cînd e extravagantă: medicii britanici au descoperit un fenomen cerebral rarisim, ceea ce nu-i neapărat liniştitor şi anume: o scoţiancă se trezeşte de dimineaţă vorbind cu un „implacabil accent sud-african"; unde-i Scoţia şi unde-i Africa de Sud? Să zicem că au făcut parte multă vreme din acelaşi imperiu. Dar. Dar într-o altă dimineaţă, un portughez, de la primele vorbe, are inflexiuni chinezeşti în glas. Oameni care de cînd am luat o carte în mînă ne batem capul cu întrebarea: „Ce căuta neamţul în Bulgaria?", s-ar putea să ne simţim depăşiţi de noul mister: de ce un portughez să moduleze în chineză? S-au înregistrat deja un ceh care avea în voce un accent (grav!) polonez şi un englez care avea în expresie ceva de mexican, uzurpînd astfel obişnuinţa cu care un anume neam – nu spun care, că nu-i momentul – e numit mexican, oriunde s-ar găsi; eu însumi, loial cetăţean român, am fost desemnat nu o dată, din cauze la fel de obscure ca acelea care prezidează la naşterea bancurilor bune, ca mexican şi am rîs fără prudenţă.

Acum se cere prudenţă.

Mare prudenţă.

Chiar dacă acest aşa-numit „sindrom al accentului" – el are deja un nume! – e rarisim, trebuie să fim cu ochii în 3,14, deoarece nimic din ce-i omenesc nu scapă românescului. Cu acea repeziciune proprie puterii noastre de a gîndi şi de a ne închipui, îmi imaginez cum ar fi dacă, la trezirea din somn, un cetăţean român de limbă caragialo-eminesciană ar spune deodată „bună dimineaţa!", cu un accent provenit din limba lui Atatürk, Puşkin, Lao Tzî, Ivo Andric, Omar Khayyam, Havel sau... (ei bine, accept, ştiu la ce vă merge mintea şi continui)... sau Petöfi, sau Şalom Alehem. Pe moment, cu aceeaşi iuţeală a auzului, zic că ar fi la fel de nostim ca un cetăţean român de limbă maghiară rostind acel „jó estét" al său cu accent din limba în care se poate spune liniştit, ca în Preda: „bună dimineaţa în c... morţilor."

În ambele cazuri, la al doilea moment, nostimada încetează; fiindcă ştirea conţine, la capătul ei, o precizare teribilă – în adevăratul sens al cuvîntului, nu în acela desfigurat şi neserios, cum fac românii cu orice cuvînt care trebuie să-i sperie. Iată precizarea: „Toţi purtătorii acestui sindrom acceptă cu greu glumele celor din jur." E tot ce-i mai grav în această veste. Bolnavii fac urît, în loc să rîdă de acest fenomen pe care, prost dar informat cum sînt, l-aş pune pe seama mondializării. Ca de obicei, lipsa de haz mă blochează. Poate că altfel ar sta lucrurile dacă ne-ar veni o veste că unul, pe glob, de dimineaţă, ar înjura în limba lui că n-are apă caldă, cu un accent românesc majoritar sau minoritar; ne-am mai calma; ne-ar mai trece, ca ori de cîte ori constatăm că sîntem „o prezenţă peste hotare"; am înţelege mai bine mondializarea, am intra în circuit măcar ca accent, de nu ca imagine, chit că imediat, după aceea, am spune ce i-a spus Cioran lui Camus cînd acesta i-a recomandat „să facă încă un efort pentru a intra în circuitul ideilor." Dar nu vine o astfel de veste – unul să înjure în daneză cu inflexiuni din Ţăndărei – nu vine, de parcă i-ar costa ceva...

Pentru ca să nu creez panică, să adaug că în diagnosticul medicilor englezi există două cuvinte peste care fandacsia mea a trecut rapid, dar raţiunea nu: *benign* – adică sindromul se datorează unei leziuni cerebrale benigne; şi *vindecabil*. Singura mea angoasă rămîne asta: de ce sindromul apare de dimineaţă, la trezirea din somn, cînd omul e în sacra sa pijama? Oricîte explicaţii îmi ofer – încercînd să golesc semnificativul dintr-un fenomen şugubăţ – mie mi s-a implementat de la Kafka citire că mai ales dimineaţa, cînd face ochi, omului nevinovat i se pun fel de fel de accente grave, circumflexe, cînd nu foarte ascuţite, pe cap. Şi dacă nici Kafka nu ne mondializează...

Sînt

Radu COSAŞU,

v-am transmis ştirile. Rămîneţi cu *Dilema*. Am vreun accent?

Scrisori întredeschise

Bucureşti 2.XI. '62

Dragă Tanţa

Iată că sosi şi momentul cînd am aflat de urma ta. Pentru că sînt coleg cu Andrei aici, am aflat de circa o săptămînă de la el că tu eşti în Plevna din nou. În plus, mi-a spus că soliciţi bunăvoinţei mele o scrisoare, căci tu vei fi gata să răspunzi nu-i aşa?

Tanţa dragă, te rog foarte drăguţ să mă crezi că n-am reuşit să-ţi scriu pînă acum pentru că dimineaţa am fost ocupat cu cursurile iar d.a. învăţătură, consultaţii şi un vast număr de şedinţe obligatorii şi de lungă durată.

Fetiţo dragă, eu sînt bucuros că am reuşit să intru aici şi totodată să scap de armată. Acum singura mea ocupaţie este învăţătura.

Avem un program destul de încărcat, materii grele şi timp liber – de 2 (doi) bani speranţă. O problemă mai delicată este problema burselor pentru că-s semestriale în urma H.C.M. pe care-l cunoşti şi tu. Eu posed bursă. La cămin, o duc bine – am 4 colegi de cameră cu care mă înţeleg foarte bine.

Ştii, nu ştiam nimic de tine; nu ştiam unde eşti, unde dai la facultate, apoi nu ştiam dacă ai reuşit sau nu, dacă ai intrat iar în învăţămînt, unde ş.m.d.

Să ştii că-mi pare extraordinar de rău că nu ai reuşit şi tu la geo-geograf.; acum poate eram mai aproape unul de celălalt. Acum eşti învăţătoare, da? Eşti înconjurată de cadre bune, ori aşa-şi-aşa?

Ei, dar fi liniştită că la anul vei reuşi şi tu şi atunci o să fii (fericită).

Uite Tanţa dragă, dacă te-am supărat cu scrisoarea mea, te rog să mă ierţi, însă eu ştiu că sîntem în relaţii aproximativ bune din punct de vedere colegial, ştii nu îndrăznesc să numesc alte „relaţii", deoarece tu nu ai mai binevoit să-mi răspunzi la ultima mea „scrisoare comercială", după cum ai numit-o tu.

Eu, ţine minte că mi-am dat cuvîntul de onoare că n-am să te mai deranjez încă o dată, dar acum o fac din simpatie pentru „solicitudinea ta" şi poate că şi pentru proprietarul solicitudinei.

Tu nu vii prin Bucureşti? Poate mă anunţi şi pe mine cînd vii, da?! Ştii, întreb aşa, ca titlu informativ!

Îţi spun la revedere, toate cele bune, succes în muncă şi îndeplinirea tuturor dorinţelor tale.

Petrică

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Tîrgul de carte GAUDEAMUS '97
26-30 noiembrie, Sala Radio

Noi apariţii, reduceri de preţ

Lansări HUMANITAS

Joi, 27.XI, ora 16
FEIN/SCHNEIDER
Regulile
Cum se cucereşte un bărbat
cu Răzvan Popa

Vineri, 28.XI, ora 15
LUCIAN BLAGA
Trilogia cosmologică
cu Dorli Blaga, I. Pârvu, M. Şora

Duminică, 30.XI, ora 12,30
MIOARA AVRAM
Gramatica pentru toţi
cu Paul Cornea, Gabriela Dindelegan
şi autoarea

LANSARE
şi la Librăria
HUMANITAS/KRETZULESCU

Joi, 27.XI, ora 18
SORIN LAVRIC
Cartea de Crăciun
cu Andrei Pleşu, Gabriel Liiceanu

Niki din Thessaloniki

Camera filmează un jandarm care se-mbracă în răpăit cazon de tobe: îşi pune jacheta, îşi leagă cravata la gît, îşi prinde la piept decoraţia, îşi strînge centura... Brusc, tobele se preschimbă-n viori languroase – „jandarmul" îşi dă cu ruj pe buze, îşi aranjează dresul, îşi pune pantofii cu toc... Poliţia e Femeie! (Şi ce femeie!) E suficient să ridici camera spre „capul" ierarhiei pentru a vedea că jandarmul poate fi sexy precum Merlene D. cînd se-mbrăca în bărbat. Cu acest mic gag de-nceput, un foarte prost serial franţuzesc dovedeşte că a-nţeles structuralismul – de vreme ce-l şi aplică; între o femeie şi-o uniformă nu sînt decît cîteva semne în plus! Cît despre „trucul", arhirăsuflat, al înlocuirii tobelor cu viorile, el nu face altceva decît să umple urechile cu o prejudecată veche de cînd lumea: chiar şi atunci cînd – vremurile obligă! – Femeia trebuie să fie „tare la datorie", ea rămîne (vorba Ginei Patrichi în „Cerul înstelat deasupra noastră") „moale, moale, moale"... Dihotomie, cîte tîmpenii nu se comit în numele tău.

A cincea ediţie a *Premiilor Niki,* desfăşurată la Salonic la sfîrşitul lunii octombrie, a fost o indiscutabilă reuşită managerială. Cele trei femei de la „Wildscreen" din Bristol (Jane, Margaret şi Sue) au fost, de fapt, eroinele ediţiei din acest an – trei albine harnice care-au trudit cît treizeci pentru ca Niki '97 să fie un succes... Şi a fost, cum spuneam, din punct de vedere al organizării; nu şi din punctul de vedere al filmelor văzute.

După cele cîteva zile-lumină de proiecţii ale unor programe TV din mai toate ţările Uniunii Europene, privind ce s-a făcut în ultimii trei ani (precedenta ediţie avusese loc în '94, la Lisabona), concluzia este în particular bună şi în general proastă. În general vorbind, televiziunea e destul de proastă cam peste tot în Europa – dacă ne referim strict la filmele de ficţiune; ca atare (partea „bună", dacă vreţi), n-ar fi cazul s-avem complexe. Estul (sau, mă rog, chiar mai „la centru") se complace în acelaşi estetism rarefiat, în care imaginile (somptuoase) nu reuşesc să ţină pînă la capăt naraţiuni ostenite (ecranizări, cel mai adesea), în toiul cărora rişti să aţipeşti (filme din Cehia, Slovacia sau Polonia); cînd încearcă „soap"-uri (cîteva seriale din Ungaria), rezultatul e mult mai vesel, căci ridicol de-a dreptul... Cum înţelege acest colţ de Europă să *„îmbunătăţească imaginea femeilor prin televiziune"* (scopul declarat al politicii premiilor Niki)? Aruncîndu-le în melodramă! Femeia maghiară, cehă, slovacă ş.a.m.d. a descoperit celularul, Mercedesul şi dramele ce decurg din folosirea lor concomitentă. Ele au căpătat independenţă financiară (moşteniri, afaceri...) şi „afectivă" – dar viaţa e grea, aşa că vor din nou ce-au pierdut! Seriale atît de triste, în „filozofia" lor fariseică, încît ai vrea să nu le fi văzut...

În Vest, schimbare de optică: femeia e puternică, se „afirmă" în joburi de bărbaţi (inflaţia de femei-poliţist/sau detectiv – probabil, şi în urma succesului de public al unui premiat Niki de-acum cinci ani, **Prime Suspect**/Crimă cu premeditare, cu Helen Mirren). Reversul medaliei: e în general singură – divorţată sau doar *single*... Cu un copil de crescut, adio amoruri în faţa şemineului, adio bezele, adio întîlniri. „Flirturile" se consumă, în principiu, la serviciu (n-aţi văzut şi în **Susan**!?) şi nu prea se lasă cu ceva concret din lipsă de timp. Morala: femeia s-a emancipat – dar cu ce preţ! În plus – ca o „modă" mai curînd macabră –, într-un caz din trei e vorba de cancer... sau de SIDA... oricum, de o leucemie! După ce a obţinut jobul la care-a rîvnit – şi deci, o altă poziţie în societate –, femeia occidentală „trebuie să plătească". Ipocrizia producătorilor: cancerul e o realitate, iar filmele trebuie s-o reflecte. Culmea ipocriziei: nu vedeţi că *tocmai femeile plîng?!...*

Altă constatare: filmele (seriale, mai ales) devin un fel de vehicul, gol pe dinăuntru, care transmite hit-uri în vogă! Între o acţiune şi alta, coloana sonoră e invadată de R.E.M., Cranberries, R.E.M., R.E.M... Asemenea filme sînt ca un fel de prelungire a clipurilor, reflectînd (iarăşi!) o „realitate": adolescenţii ascultă muzică *all the time.* (Nu?)

Urmarea tuturor acestora a fost că Premiul Niki din acest an a fost obţinut de o peliculă care, în alte condiţii, s-ar fi pierdut în masă: **Some Kind of Life**, o producţie ITV/Granada Television, Marea Britanie. Tipul de dramă-„felie de viaţă" pe care englezii o fac, cu profesionalism, de vreo treizeci de ani încoace... O femeie se hotărăşte, după multiple şi plicticoase peripeţii domestice, să-şi părăsească soţul, redus de un accident de motocicletă la condiţia de legumă; drept care îşi ia copilul şi-l lasă pe bărbat, fără o vorbă, mamei lui! Punct. În deliberările finale ale juriului de ficţiune (din care am făcut parte) m-am opus vehement ca acest film să ia premiul – din considerente morale: e oare „bine" să laşi baltă un om în suferinţă numai pentru a-ţi „afirma independenţa" şi eliberarea de prejudecăţi?!... Trei dintre femeile din juriu au fost de părere că da; după balotaj, celălalt jurat de sex bărbătesc a cedat votul său majorităţii – aşa că a fost o decizie de patru la doi. Asta, (şi) în condiţiile în care singurul concurent serios – filmul **Lieve Aisja** produs de VARA TV, Olanda – era văzut ca „ideologic nociv" pentru că punea într-o lumină nefavorabilă (dar justă, zic eu) fundamentalismul islamic...

Fără a fi neapărat original în conceptul de bază (procedeul „video letters"-urilor mai poate fi regăsit în multe filme recente, printre care **Video Blues** al lui Arpad Sopsits şi **Mail Life** al lui Marius Barna), filmul emoţionează prin sinceritatea „denunţului", prin jocul unor „actori" neprofesionişti şi – nu în ultimul rînd – prin utilizarea interesantă a videocamerei ca personaj: Aisja, o adolescentă marocană stabilită cu familia în Olanda, îşi filmează colegele, prietenii şi părinţii, apoi – tatăl murind şi familia fiind nevoită să se întoarcă în Maroc, în casa unui unchi habotnic – încearcă să continue să trimită „video letters" colegelor din lumea liberă, pînă cînd aparatul îi este confiscat de unchi, iar Aisja, promisă ca mireasă... Luîndu-i-se dreptul de a filma, Aisja este redusă – şi ea – la statutul unei legume, din agent, ea devine pacient al poveştii, şi lucrul acesta capătă un contur în plus prin centrarea (simbolică) pe *imagine* a acestei deposedări... Un film curajos şi curat – dar care, nici el, nu a mişcat atît de mult ca un reportaj din secţiunea paralelă: **Au nom de l'honneur** (France 2), care a şi luat, de altfel, Niki-ul '97 pentru documentar. Un caz real: în Franţa, o fată de origine turcă este ucisă de unul dintre fraţii săi; acesta e condamnat la douăzeci de ani închisoare... „E prea mult!", strigă în cor ceilalţi fraţi, „e nedrept". *„În fond, ce-a făcut? Era doar sora lui, şi avea dreptul s-o pedepsească pentru că ea murdărise onoarea familiei!"* – rostesc în faţa camerei, netulburaţi, cîţiva conaţionali...

În duritatea neutră a etalării acestui „fapt divers", reportajul francez reuşea ceea ce nici un alt film prezent la Niki '97 nu izbutise: să pună problema Femeii într-un context tragic! Realitatea, mai puternică decît Ficţiunea? Nu este prima oară cînd o simţim – cînd „jurnalul de actualităţi" povesteşte lucruri mai crude şi mai tulburătoare decît născocirile unor scenarişti... Şi tot realitatea – aceea de „la faţa locului", din clipele imediat ulterioare decernării premiului pentru **Au nom de l'honneur** – a scris următorul post-scriptum: un indian stabilit în Anglia, purtînd neverosimilul nume de „Europe Singh" (un fel de Komissar, care a vegheat la neclintirea dogmei „political correctness"-ului în cadrul conferinţei *„Changing Images, Changing Attitudes")* se duce foarte nervos la preşedinta juriului şi-i spune: „E o ruşine, sînt indignat că aţi acordat premiul acestui film!" „Dar l-aţi văzut?" se „apără" aceasta. „Nu e nevoie! E inadmisibil că, în Anul internaţional de luptă împotriva rasismului, dvs. daţi un premiu unui film care perpetuează prejudecăţile rasiale..." *Really, no comment.*

Alex. Leo ŞERBAN

Cronica literară de tranziţie

Liberalism, *apud* Lovinescu

Liberal îndesat şi fervent (dar ce zic eu?!: mîncător de liberalism pe pîine!), propovăduitor al demersului tranzacţional în politică (*„fundamental în mentalitatea liberală este spiritul tranzacţional"*, p. 163; şi: *„în politică <...>, logica e oportunismul, etica e compromisul, idealismul e realismul"*, p. 98; v. şi freamătul consimţitor cu care e citată butada lui Bismarck: „atunci cînd în politică mi se pretinde să mă ţin de principii, e ca şi cum mi s-ar cere să străbat o pădure deasă ţinînd între dinţi o prăjină lungă de cîţiva metri"), admirator, în consecinţă, al sinuozităţii tătăresciene (căruia îi subliniază *„spiritul pragmatic concesiv"* ca şi *„capacitatea de colaborare"*, p. 162), Alexandru George, care declara acum cîţiva ani, într-un articol din *Luceafărul*, dacă nu mă-nşeală memoria, că el în comunism n-a fost disident sau opozant, „că doar nu era prost!"*, nu e, în practica textuală a acestei cărţi de articole şi eseuri socio-istorice**, ca şi aiurea, chiar atît de... maleabil şi versatil, ci dimpotrivă. Ciufut ca ins, ritos şi sentenţios în scris, Alexandru George s-a situat şi se situează adesea pe poziţia „copilului" care strigă că Împăratul e gol sau, şi mai spectaculos, pe cea a singurateculuiclarvăzător, stupefiat de cecitatea unanimă, dacă nu chiar a unicului individ treaz în mijlocul unei somnolenţe generale. Marea plăcere a eseistului, polemist din fire şi de calibru mare, este să înşface clişeul şi să-i sucească gîtul fără milă (*„am combătut formula veche, «ţărişoara mea», expresiile victimiste de tipul «suntem crucificaţi de patru mii de ani», suntem năpăstuiţi de istorie, suntem aşezaţi într-un loc nefast al continentului, suntem un popor de martiri şi sfinţi, de îngeri şi mucenici, care nu am atacat pe nimeni niciodată, ci doar ne-am rugat şi am făcut poezii şi aşa mai departe"*, p. 29 sau, în legătură cu una din „oile negre" ale sale, **ţăranul român**: *„a început să se atribuie ţăranilor nu numai toate virtuţile morale: curaj, generozitate, duioşie, milă, spirit de sacrificiu – dar şi toate virtuţile civice, în mod vădit absente: solidaritate, conservarea sufletului românesc, a limbii române, a unităţii neamului, spiritul patriotic şi libertar. Bineînţeles că toate aceste atribuiri fanteziste erau în cel mai bun caz nişte exagerări..."*, p. 108). E adevărat că, pe alocuri, polemismul e donquijotesc şi lancea zboară în văzduhul gol (*„în clipa de faţă* <1992, n.gp> *tot felul de intelectuali de prestigiu la noi în ţară susţin că lumea rurală reprezintă şi cuprinde adevărata viaţă spirituală a poporului român"* – dar Alexandru George nu numeşte pe niciunul din feluriţii „intelectuali de prestigiu" care ar susţine această gogoriţă, şi nici nu văd pe cine ar putea numi), însă, pe ansamblu, trînta autorului cu adevărurile-de-suprafaţă produce pagini substanţiale. El observă, de pildă, inspirat de tezele lui Ştefan Zeletin (*„Cu înfiinţarea băncilor încep românii să ia parte activă la dezvoltarea capitalismului"*, ***Burghezia română***, ed. Humanitas, 1991, p.115) că la Maiorescu, fruntaş conservator, deci al unui partid de mari proprietari agricoli, pragmatismul a biruit doctrina: el nu şi-a investit banii în pămînt, ci la bănci. Ideologia politică a lui Eminescu e – în perfectă linie lovinesciană*** – făcută ferfeniţă (*„poetul imaginează un trecut utopic al fericirii şi bunăstării, al păcii şi acţiunilor eroice, al conducerii înţelepte şi purităţii genuine. <...> Ideile lui <...> erau, în fond, ale unui retrograd, nu ale unui liberal moderat; voievodalismul său şi întoarcerea la un Ev Mediu de fantezie <...> au alimentat vîlvătaia sămănătoristă <...>. El propune ca formă ideală trocul şi consideră economia modernă incompatibilă în chip absolut cu poporul românesc <...> şi crede că domnitorii noştri erau nişte «mocani greoi şi cinstiţi», deşi marii noştri voievozi au fost orice, dar nu aşa ceva"*, pp. 66-69). Lovinescianismul lui Alexandru George atinge toiul, devine aproape epigonism, în aprobarea „formelor fără fond", conform tezei simulării care devine stimulare, sau în refuzul ruralităţii şi al literaturii opincăreşti, ca şi în anti-călinescianismul mai vechi. Aici, eseistul îşi moaie de-a dreptul pana în călimara predecesorului (v., *e.g.*, AI.G., pp. 55-63; E.L., ***Ist. civ. rom. mod.***, ed. Ornea, Ed. Şt., 1972, pp. 290-297). Nivelul doctrinar al lui Gherea e estimat, totuşi, ca fiind *„cu totul remarcabil"* (p.74), în schimb, ca mentalitate, Alexandru George depistează în Sadoveanu pe *„cel mai retrograd scriitor român"* (p.85; evaluarea e tot lovinesciană, doar că magistrul folosea cuvîntul „reacţionar"). Paseiştii, cum se vede, ies prost din confruntarea cu grila liberală a eseistului, dar o soartă şi mai nefericită îi aşteaptă, sub pana sa, pe veleitarii totalitarismelor: fără un regim de tip liberal, *„atît Nichifor Crainic, cît şi Nae Ionescu sau Pamfil Şeicaru nu ar fi ajuns profesori universitari sau lideri de opinie <...>, ci cel mult potcovari pe la vreo curte boierească sau ţambalagii apreciaţi pe la unele festine, iar T. Maiorescu sau N. Iorga, tenaci ridiculizatori ai revoluţiei dela 1848, ar fi fost dascăli la vreo familie de grofi ardeleni sau calemgii pe la vreun Divan domnesc"* (p. 130). Deşi apreciază că Antonescu a fost un dictator „blînd" (v. p. 158), notîndu-i *„anomaliile psihice accentuate, efect al unui sifilis din tinereţe <...>, autismul, megalomania <...>, delirul grandorii şi mania persecuţiei"* (p. 169), ca şi *„funciara lui prostie"* (!, p. 174), Alexandru George e inconcesiv: *„aducerea lui la putere şi menţinerea sa timp de patru ani constituie o gravă demitere a clasei noastre politice"* (p. 169); portretul din ***Delirul*** lui Preda e *„o fantezie nulă"* (p. 174). Nu doar aici are eseistul lucruri tăioase de spus în privinţa scării axiologice: *„Cum să stabileşti valoarea unui romancier ca D. R. Popescu sau Nicolae Breban, foarte nebuloasă şi încîlcită, dacă le-ai eliminat rivalii, pe Petru Dumitriu şi Pavel Chihaia, pe Vintilă Horia şi C. V. Gheorghiu?"* (p. 207).

Ziceam mai sus de ţărani. Aici Alexandru George taie în carne vie. Discursurile de „laudă a ţăranului" (Delavrancea, Sadoveanu, Rebreanu, Blaga) i se par *„momente dintre cele mai lamentabile în istoria intelectualităţii româneşti"* (p. 202), *„momente de gravă obnubilare a inteligenţei româneşti"* (p. 109). Nu e deloc de acord cu ponciful că ţărănimea ar fi fost clasa cea mai lovită de comunişti şi socoteşte că şi acum *„populaţia rurală este, la noi, mult prea numeroasă"* (p. 110), cam jumătate din ţară, adică de circa 20 de ori mai mult decît în ţările Vestului (în Franţa sunt cam un milion, la o populaţie şi o suprafaţă cultivabilă duble faţă de ale noastre). De altfel, eseistul e de părere că nici nu mai există ţărani, *„ci o societate eterogenă de indivizi, mai mult o adunătură* (! n.gp), *care are doar unele tangenţe cu economia rurală şi cu cultivarea pămîntului, o pletoră de funcţionari, o administraţie absurdă şi împovărătoare, tot felul de inşi cu pretenţii dirigiste, de băgători de seamă şi coordonatori"* (p. 118).

Alexandru George reuşeşte în această carte o trecere în revistă a celor o sută şi ceva de ani (1821-1938) ai României moderne, pe magistrala mentalităţilor politice şi cultural-politice, cu predilecţie pentru dominanta înfruntării dintre liberalismul ca panaceu şi defecţiunile sale în varii ipostaze, adică toate celelalte doctrine. Sceptic în registru zarifopolian, cu maliţii à la Cioculescu (mai puţin senin, însă, mai împănaşat de puseuri de superbie ori de răbufniri ale unui vag complex de persecuţie), Alexandru George e mai tot timpul interesant, prin tonusul său apăsat, decis, tăietor de noduri gordiene fie şi cu spade împrumutate din Cîmpineanu, 40.

George PRUTEANU

*) Dar, trebuie spus, nici nu s-a aliniat vreodată conformismului osanalelor.

) ***În istorie, în politică, în literatură*, Ed. Albatros, Buc., 1997, 286 p.

) ***Istoria civilizaţiei române moderne. (ed. Ornea, pp. 295-306)

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

La azil

De la o anumită vîrstă se ştie că există o teamă a multor bătrîni de a nu ajunge la azil. Totuşi, la noi, la ora actuală aceste instituţii sînt luate cu asalt. Există liste de aşteptare. Condiţiile de viaţă ale multor pensionari obişnuiţi sînt mai rele decît ale celor din cămine. Am fost la căminul de pensionari de la Străuleşti. Aici lucrurile sînt chiar destul de roze. Pensionarii contribuie lunar cu o taxă de 128 de mii de lei, dintr-o pensie de 3-4 sute de mii. Cu banii ce le rămîn pot face orice, deşi nu au mari nevoi suplimentare. La cămin li se asigură cazarea şi trei mese pe zi. Mulţi dintre ei preferă azilul în locul vieţii nesigure din afara porţilor. Cunosc şi acea viaţă foarte bine fiindcă fac des vizite în oraş la prieteni sau rude. Pot ieşi la plimbare cînd vor. Unii lucrează vara la grădină sau în livadă, alţii pescuiesc în lacul Străuleşti; se uită la televizor, citesc cărţi din biblioteca pe care o au la dispoziţie, citesc ziarele, joacă şah, tricotează sau îşi povestesc vieţile. Nimeni nu are a se plînge de îngrijire, de masă ori de condiţiile de locuit. Necazurile sînt altele: bătrîneţea propriu-zisă sau faptul că nu-i mai vizitează nimeni ori că nu mai au pe nimeni. S-a întîmplat chiar ca un pensionar să se sinucidă fiindcă din cei trei copii nici unul n-a mai venit să-l vadă.

Bătrînii – o povară

Vîrstele internaţilor de la Străuleşti sînt între 59 şi 95 de ani. Predomină cei trecuţi de 75 de ani. Jumătate din ei sînt la azil din cauza tensiunilor familiale sau fiindcă şi-au pierdut locuinţa. Au fost înşelaţi şi li s-au luat casele.

După 1993 cele două fenomene, şi în special primul, au evoluat considerabil. Majoritatea internărilor din ultimii patru ani s-au datorat neînţelegerilor din familii. Tinerii şi maturii, mult mai ocupaţi în cîştigarea existenţei de zi cu zi, nu mai au timp şi de bătrînii familiei, pe care preferă să-i trimită la azil. Aşadar, în această perioadă s-a înregistrat o degradare a relaţiilor intra-familiale. Pentru a interna un bătrîn trebuie însă aşteptat pînă la eliberarea unui loc. De obicei asta se întîmplă în caz de deces. În 1997, din 111 internaţi la Străuleşti, au murit 17. O mortalitate crescută datorită faptului că bătrînii aduşi la azil sînt în general foarte bolnavi.

Birocraţia

După mulţi ani de experienţă în asistenţa socială, directoarea căminului Străuleşti, Iulia Păun, crede că împărţirea azilurilor în mai multe categorii nu e bună. În ţară există 19 *cămine de pensionari* aparţinînd de Ministerul Muncii, 49 de *cămine spital* pentru bolnavi cronici şi invalizi, care ţin de Ministerul Sănătăţii, 40 de *cămine de bătrîni* care ţin de Secretariatul de Stat pentru Handicapaţi şi 20 de *cămine spital* pentru bătrîni cu probleme *neuropsihice*.

Pe de-o parte, între căminele de pensionari şi căminele de bătrîni nu e practic nici o diferenţă, doar că justifică două reţele paralele de administrare. Pe de altă parte, peste 90% dintre bătrînii care sînt aduşi la aceste cămine, deşi intră pe picioarele lor, au foarte mari probleme de sănătate. Locul lor ar trebui să fie în cămine spital, care de altfel se diferenţiază de căminele obişnuite doar prin numărul mai mare de infirmiere. Actuala împărţire provoacă haos. Comunicarea e greoaie şi oamenii nu ştiu cui să se adreseze. Nimănui nu îi este prea limpede în ce categorie se încadrează. Chestiunea e legată însă de o birocraţie nedizolvată.

Asistenţa socială de comunitate

Directoarea Păun e de părere că întreaga concepţie despre *asistenţa socială* e greşită şi că aproape nimeni dintre cei responsabili de acest capitol nu ştiu cu adevărat ce e aceea *asistenţă socială*. Prevenţia ar fi în general mai ieftină decît rezolvarea unor probleme deja declanşate şi ea s-ar putea face prin aşa-numita *asistenţă socială de comunitate*. D-na Păun a lucrat într-un astfel de sistem care funcţiona în anii '60. El constă într-o reţea de asistenţi sociali care încearcă să rezolve problemele asistaţilor, la ei acasă. Le duc hrană sau le-o prepară la domiciliu. Duc rufele la spălat şi îi ajută la treburile strict necesare. La nevoie le pot acorda şi consiliere, mai ales pentru atenuarea tensiunilor familiale care pot duce la internarea bătrînilor la azil sau la abandonarea copiilor. În prezent, aşa ceva nu fac decît cîteva societăţi de caritate şi organizaţii non-guvernamentale, statul fiind departe de a putea pune în aplicare asemenea idei. Nu atît din lipsă de fonduri (ar fi, se pare, mult mai ieftin să previi decît să întreţii şi să construieşti instituţii de ocrotire socială a căror capacitate să fie veşnic depăşită) cît din inerţia structurilor administrative.

Andrei MANOLESCU

Glasul roţilor de tren

Scumpirea periodică şi îngrijorătoare a biletelor pe transportul feroviar a transformat călătoria cu trenul într-un adevărat lux. Dacă în SUA călătoreşti cu trenul din plăcere, în vacanţă, preţul fiind insignifiant, la noi acest mijloc de transport este o necesitate şi eşti nevoit să dai sume tot mai mari pentru a ajunge dintr-o parte într-alta a ţării. Mulţi călători îşi asumă riscul de a nu-şi cumpăra bilet şi de a se descurca la faţa locului, negociind direct cu controlorii SNCFR, „naşii" cum sînt numiţi într-un jargon binecunoscut. Şi, deşi la nivel înalt se luptă cu corupţia, ne descoperim fiecare dintre noi mai mult sau mai puţin coruptibili, gata să afirmăm că, în cazul controlorilor de tren, este vorba despre o formă nevinovată de corupţie, de multe ori chiar utilă. Avantajele sînt reciproce: tinerilor, în general elevi şi studenţi, li se dă posibilitatea de a călători cu bani mai puţini, iar „naşii" bagă în buzunar un ban în plus, peste salariul care oricum este insuficient. De obicei, controlorul acceptă cam jumătate din costul unui bilet. Pe distanţe mari, cînd se schimbă controlorii, se înţeleg între ei şi îşi împart banii.

Călătorind o vreme îndelungată fără bilet, este interesant să descoperi o tipologie a controlorilor, stînd de vorbă cu ei, cunoscîndu-i. Fiecare „naş" are tabieturile sale, poţi să-ţi dai seama dintr-o singură privire cu cine ai de-a face. Unii pretind consideraţie faţă de meseria lor, se supără dacă te găsesc în tren fără bilet şi te reped: „Trebuia să mă cauţi tu şi să vorbeşti cu mine din gară!" Cei mai mulţi te întîmpină cu o adevărată poezie, învăţată pe de rost, pentru a nu-şi stîrbi autoritatea. Nu-ţi ascultă explicaţiile, te întreabă: „Ştii cît costă un bilet cumpărat în tren?", îţi comunică şi preţul, devin brusc împăciuitori: „Eu te înţeleg, dar n-am ce să-ţi fac!", ca în cele din urmă să cedeze: „Rămîi aici, trec eu mai încolo şi mai discutăm". Apoi se întorc cu cîteva minute înainte de destinaţie şi-ţi primesc banii. Alţii, mai îngăduitori, acceptă banii pe loc, interesîndu-se discret de cît dispui. Se enervează dacă tranzacţia se face public: „Îmi numeri banii în mijlocul vagonului?", îţi fac un semn discret să-i urmezi şi dacă nu sesizezi intenţia te apostrofează: „Nu prea eşti receptiv!" După ce s-au încheiat negocierile, îţi atrag atenţia: „Dacă se întîmplă ceva, nu te-am văzut, nu m-ai văzut!" Mulţi se prefac încăpăţînaţi, vor să te sperie, ca apoi să realizezi că de fapt nu le convine suma oferită.

Pe controlori poţi să-i clasifici şi în funcţie de trenul în care te afli: sînt „naşi" de Personal, „naşi" de Rapid. În trenurile personale majoritatea sînt mai mult decît înţelegători. Pe o rută obscură, Mangalia-Constanţa, am întîlnit „năşiţe" zdravene şi bine dispuse, care spuneau de complezenţă: „Biletele dumneavoastră, vă rog!", în timp ce întindeau mîna în dreapta şi-n stînga pentru a aduna mărunţişul pe care-l îndesau prin buzunare. De multe ori pe rutele puţin importante călătoria fără bilet este explicabilă, casele de bilete de prin halte şi gări mărunte sînt chiar închise pe timpul weekend-ului. Unii controlori acceptă şi plata în produse şi negociază cu ţăranii pe cîte o damigeană cu vin sau o sticlă de ţuică. De aceea, apariţia unui „naş" cam ameţit şi duhnind a băutură nu mai miră pe nimeni. Însă tot prin Personale poţi întîlni şi controlori drastici, adevăraţi „zbiri". Sînt cei care deja „au păţit-o" sau cărora le e frică, au avut de-a face cu tot soiul de oameni. Ei nici nu vor să stea la discuţii: „Nu mă interesează, cobori la prima!" Ei îţi dau senzaţia unor oameni incoruptibili. Însă aceste cazuri sînt puţine. Controlorii de pe trenurile rapide au o anumită prestanţă, un aer de superioritate. De multe ori sînt chiar mai înţelegători decît cei de prin Personale. Recent am asistat la următoarea scenă: un controlor tînăr şi jovial a descoperit cîţiva tineri ascunşi în toaletă. Aceştia i-au oferit puţinul mărunţiş de prin buzunare. „Naşul" a zîmbit: „Banii ăştia vreţi să mi-i daţi mie, mă? Şi de ce staţi aici? Treceţi într-un compartiment!"

În general, cei care se încumetă să meargă cu „naşul" sînt tineri. Controlorii acceptă găştile mari care pleacă la munte, atraşi de bani mai mulţi, însă sînt conştienţi că riscul e mai mare. Tinerii din grup sînt fericiţi, îl cheamă alături de ei, îi cîntă **Imnul Blatistului**: „Am plecat de-acasă din copilărie/ Călărind vagoane în sens interzis/ Controlorul, fără să mă ştie/ Mi-a cerut legitimaţia de blatist!" Cînd sînt puţini, cîte doi, trei, inventează cîte o povestioară hazlie, pentru „naş", de genul: „Sîntem studenţi în Bucureşti şi mergem acasă că am rămas fără mîncare şi fără bani" sau „Am fost la mare şi în ultima zi am spart un geam la hotel pe care a trebuit să-l plătim" etc. Controlorii se fac că înţeleg explicaţiile, deşi îşi dau seama că sînt cusute cu aţă albă. Apreciază faptul că tinerii născocesc pretexte şi se înfurie cînd aceştia le întind direct banii: „Hai, naşule, ia-i, mai cîştigi şi dumneata ceva în plus!" Se enervează şi devin încăpăţînaţi: „Ce sînt eu, bau-bau-ul tău în trenul ăsta?" Majoritatea tinerilor cunosc şmecheria: trebuie să-i respecte autoritatea sa de controlor.

Principala măsură împotriva coruperii controlorilor este supra-controlul sau controlul civil. „Naşilor" le e cam frică de „supra", nu le place să fie la rîndul lor controlaţi şi înjură printre dinţi echipa care se urcă în tren. Cei de la controlul civil se poartă superior şi arogant cu „naşii". Un controlor de pe ruta Bucureşti-Constanţa povestea cum de multe ori sînt certaţi, terorizaţi de către supra-control. Se ţipă la ei şi li se cere să „arate mîna cu care au luat". Controlul civil are mai multe metode de verificare. Se întîmplă să fie trimise şi femei care se prefac că nu au bilet şi le oferă „naşilor" plata „în natură", S-a recurs la acest truc pentru că s-au auzit cazuri în care femei sărmane fără bilet au fost dispuse să-i urmeze pe controlori în compartimentul lor, temîndu-se de mînia bărbatului la vestea unei amenzi... În general, cei de la controlul civil sînt bărbaţi şi au un comportament tipic, o demnitate superioară şi o alură de foşti activişti de partid. Se prefac intransigenţi, nu vor să audă nici un fel de explicaţii ale celor fără bilet, cer buletine, îi ameninţă cu o notă de predare la cea mai apropiată secţie de poliţie feroviară, îi plimbă prin tot trenul murmurînd încruntaţi: „O să vedeţi voi ce o să păţiţi!" În acest timp „naşii", timoraţi, le cer scuze contravenienţilor: „Îmi pare rău că s-a întîmplat aşa! Nu-i putem nici noi suferi. Dar ce pot face? Nu-i trenul meu!" De cele mai multe ori se rezolvă la „mica înţelegere" între „naşi" şi controlul civil, eventual o împărţire a banilor sau alţi bani ceruţi în plus.

Cunoscînd întreaga situaţie, încerci să te întrebi a cui e vina, dacă există vreo vină. A controlorilor? A călătorilor? A SNCFR-ului? Dornic să cîntăreşti corect lucrurile, vrei să obţii mai multe informaţii de la instituţia responsabilă. La SNCFR eşti pasat ca o minge de ping-pong de la Biroul de Presă, la purtătorul de cuvînt şi la diverşi directori veşnic în delegaţii sau şedinţe. Nimeni nu dă nici o declaraţie fără acordul şefului, însă ţi se „sugerează" că toată tărăşenia e bine cunoscută, ce să-i faci, transportul feroviar nu e subvenţionat de stat şi nu sînt bani, măsuri s-au luat: controlul civil! Însă şi acesta e cum e... Este tot ce am izbutit să aflu în două săptămîni de telefoane şi uşi deschise pentru a fi în două minute închise la Căile Ferate Române.

Adina POPESCU

INSTITUTUL EUROPEAN

lansează la

Tîrgul de Carte „Gaudeamus - Cartea de învăţătură"

(Radiodifuziunea Română, sala A, parter, standul 1)

- ***Colecţia „Memo"***
  27 nov., ora 17[30] Participă Vincent Perrin
- ***Essays on American Literature and Ideas*** *(Manfred Pütz)*
- ***SMART 2, 3 şi 6*** *(manuale alternative de limba engleză)*
  28 nov., ora 12[30] Participă Dumitru Dorobăţ, Sorin Pârvu
- ***Muntele suferinţei*** *(Nicu Păun)*
- ***La capăt de drum*** *(Marcel Petrişor)*
- ***Tragedia Piteşti*** *(Costin Merişca)*
  28 nov., ora 18[30]
  Participă Lucia Hossu Longin, Marcel Petrişor, Ovidiu Pecican
- ***Expresii româneşti*** *(Stelian Dumistrăcel)*
  29 nov., ora 10[30] Participă Stelian Dumistrăcel, Andreea Deciu
- ***Limitele libertăţii*** *(James Buchanan)*
  29 nov., ora 18[30] Participă Cristian Pîrvulescu, Lucian Dîrdală

Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600 • Tel-fax: 032-230197
tel 032-233800 • e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Socio-hai-hui

Adieu, l'ami !

Se apropie sărbătorile. Aşa că, de cîteva seri, stăm, eu şi nevastă-mea, pe băncuţa noastră din bucătărie, precum vulturii pleşuvi din „Cartea junglei" a lui Disney şi ne întrebăm: *şi noi ce facem?* Păi ce să facem, petrecem! Şi atunci vine întrebarea fatală: *bine, bine, dar cu cine ?* Şi refacem în minte lista posibilităţilor: băiatul cel mic pleacă în tabără la schi, iar cel mare la munte, cu „gaşca", precizîndu-ne că dacă venim şi noi, el se duce în altă parte; X face sărbătorile cu cei de la firmă, ca şi Y; Z va fi în acelaşi „grup de interese" cu care îşi împarte mai tot timpul; cutare pleacă în străinătate, împreună cu colegii de redacţie unde lucrează, şi aşa mai departe. Ne pomenim întrebându-ne: *dar unde ne sînt prietenii?* Păi, ăştia sînt. Şi ar mai fi, poate, cîţiva, pierduţi de lume, dar pe care nu i-am mai văzut de un amar de vreme: cine mai are astăzi timp să-şi viziteze aşa, pur şi simplu, prietenii? Şi apoi ar mai fi şi alţii, o grămadă, pe care îi ştim, cu care schimbăm vorbe şi interese, dar pe care nici nu i-am trecut pe listă: cum să-ţi petreci sfintele sărbători de Crăciun cu persoane de care nu te leagă nici rudenie, nici prietenie?

Toată copilăria şi tinereţea mea au fost legate de ideea că adevăratele şi cele mai importante legături sînt cele de familie, Crăciunul şi Paştele fiind consfinţirea lor rituală. Tradiţional, legăturile umane sînt legate de **rudenie** şi **vecinătate**, de sînge şi teritoriu. **Prietenia** este o invenţie modernă, urbană: *cum adică prieteni, eu n-am decît vecini!* – se mira nu de mult un ţăran cu care stăteam de vorbă. La ţară nu ai prieteni, ci doar rude şi vecini. Prietenia presupune maturizarea individualismului, ieşirea din „magma" relaţiilor tradiţionale şi libera alegere a individului devenit independent şi autonom. Ea este împlinirea sentimentală a iluminismului şi a Revoluţiei franceze. A-ţi petrece sărbătorile cu prietenii era un mod de a consfinţi ritual **aceste** valori, faptul că un prieten **ales** putea fi mai apropiat decît un frate **dat** de la Dumnezeu.

Faţă de acest nou model de relaţionare, au existat o serie de variaţiuni contextuale. Astfel, „în sus", a funcţionat varianta aristocratică a **prietenilor de familie**, recrutaţi mai degrabă dintre copiii „de familie" şi mai mult sau mai puţin moşteniţi prin intermediul familiei. Mai la mahala, exista varianta frivolă a prietenului, **amicul**, un fel de combinaţie între vecinătate şi prietenie. Mai

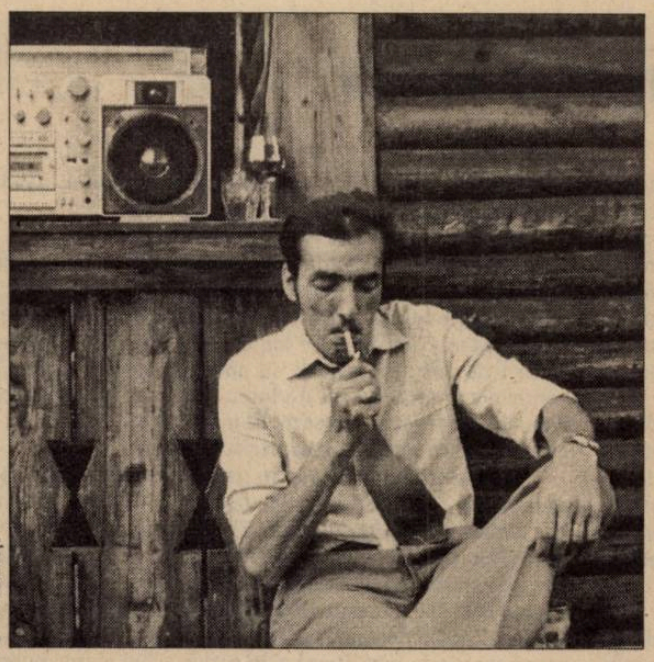

© V. Dorolţi

exista apoi acel *melting pot* al blocurilor, unde se desfăceau şi se refăceau reţele de rudenie, părinţi şi bunici, unchi şi mătuşi fiind aduşi mai aproape, prin jocul schimburilor şi repartiţiilor, pentru a deveni vecini, iar vecinii mai apropiaţi deveneau naşi sau erau pur şi simplu atraşi în cercul de rudenie prin consacrarea festivă a sărbătorilor împreună cu „naşii, finii şi vecinii".

Dar acum ? Acum, nevoia de „legături umane" ne poartă în altă parte, spre „convergenţa de interese". De la valoarea în sine a prietenului, am trecut la valoarea de întrebuinţare a **asociatului**. Sărbătorile, sacre şi profane, de-a valma, consfinţesc această nouă alianţă şi, mai ales, „domesticesc" ceea ce altfel ar fi putut rămîne doar o junglă. Era necesar? Este bine? Nu ştiu, dar cert este că era indispensabil. Mobilitatea socială a unei „societăţi deschise" şi a unei „economii de piaţă" presupun o mobilitate umană a legăturilor afective. Prietenul, prin valoarea sa absolută, te leagă aşa cum te lega, pe vremuri, rudenia. Asociatul îţi dă posibilitatea să te mişti în voie, de-a lungul şi de-a latul unor grade şi moduri diferite de asociere. Dar nu cumva aşa rişti să-ţi pierzi reperele „umane" ? Ba da. Dar nimeni nu te împiedică să ţi le refaci, odată însuşită această mobilitate indispensabilă. Dacă mai poţi...

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Criogeneza, capul întîiul

Secretariatul de Stat pentru Culte, braţul secular al bisericii ortodoxe (de-aia e secretariatul de stat al tuturor cultelor) a intrat acum cîteva zile în competiţia naţionalismelor. După ce s-a făcut remarcat acum un an şi mai bine, cu ocazia campaniei împotriva *martorilor lui Iehova*, pentru a se amesteca şi în chestiunile reformaţilor, iată că acum Secretariatul, plin de oameni atenţi la tot ce se întîmplă pe scena celui mai important conciliu ecumenic, cel parlamentar, a decis că situaţia tensionată (aşa se spune, nu?) din judeţele Harghita şi Covasna poate fi rezolvată şi pe calea luminoasă a caritătii creştineşti. Şi atît de mare îi e dragostea că se lasă dus chiar de mirajul drăcesc al soluţiilor economice – căci ce nu face omul revelaţiei împotriva maghiarizării populaţiei locale?!

Premisa de la care pornesc administratorii spiritualităţii naţionale este că zona a fost deromânizată pentru că acolo nu există biserica ortodoxă care să se opună influenţelor catolice. Creştinii ortodocşi (adică românii) sînt siliţi să intre în biserici catolice (adică maghiare), să se boteze sau să se spovedească unui preot maghiar. În multe din localităţile celor două judeţe, populaţia română a fost maghiarizată, iar românii au fost trecuţi forţat la cultele cu exprimare în limba maghiară (străină de spiritul, sufletul românităţii). Biserica naţională a rămas fără credincioşi. Drept urmare, pentru a contracara mutaţiile etnice din zonă, Secretariatul de Stat pentru Culte propune Parlamentului ca bugetul să suporte în întregime cheltuielile episcopiei ortodoxe din Covasna şi Harghita, să finanţeze misionariatul ortodox în zonă, salarizarea tuturor preoţilor de la buget şi asigurarea locuinţelor din fondul de stat.

E adevărat, devine tot mai greu de definit rolul unei instituţii ca Secretariatul de Stat pentru Culte, în contextul în care preocuparea sa esenţială este să evalueze scorul religiilor, să facă statistica avantajelor de a fi ortodox şi a dezavantajelor de a fi altcumva. Dar şi mai de neînţeles (ca să părem naivi...) este că Secretariatul de Stat pentru Culte, atît de grăbit cu banii şi cu ajutoarele publice (proveniţi, parte, şi din veniturile celorlalţi: catolici, greco-catolici, marcioniţi, esenieni, pavlichieni sau shintoişti) pentru ortodoxie, nu şi-a pus problema retrocedării averilor bisericii greco-catolice. Sau cînd şi-a pus-o a făcut-o pentru a-i nega însemnătatea. Nu a gîndit o evaluare a prigoanei împotriva creştinilor (chiar şi sectanţi) pe vremea comunismului. Sau a evreilor în timpul dictaturilor. Nu, el este preocupat de deromânizarea populaţiei dintr-o zonă de multă vreme majoritar maghiară.

Funcţionarii din Secretariatul de Stat pentru Culte sînt nişte oameni cu principii. Unul dintre ele este acela că românitatea este ortodoxă. Prin urmare, statul laic are nevoie, pentru coloratura sa naţională, de enoriaşi ortodocşi. Toate celelalte 10-15 culte (atîtea au primit aprobare de la tribunal şi primărie) sînt, într-un fel sau altul, pericole la adresa coerenţei naţionale. Ele nu pot fi, desigur, tratate după cum merită, adică disciplinate prin exorcisme şi împilate economic, nu-i aşa? Însă pot fi excluse, opunîndu-li-se o biserică întremată cu glucoza din depozitele Băncii Naţionale şi ale Ministerului Finanţelor. În optimismul lor funcţionăresc, creierele din Secretariatul de Stat pentru Culte cred în lecţia care spune că funcţia creează organul spiritual. Odată înfiinţată o biserică ortodoxă în judeţele diavolului, acestea vor fi luminate de adevărata credinţă şi vor renunţa la izolaţionism şi antiromânism, adică maghiarii din zonă vor (re)deveni români.

Sorin ŞERB

Psihanaliza cotidianului

Apatia post-traumatică

Un incident obişnuit, într-o zi oarecare: garnitura de metrou se imobilizează în staţia Piaţa Unirii, luminile pîlpîie şi apoi se sting, uşile rămîn deschise; toată lumea aşteaptă. După cîteva minute bune, un copil, probabil mai puţin familiarizar cu metroul, începe să dea semne de anxietate şi îşi întreabă tatăl: „de ce nu plecăm?" Tatăl caută un răspuns cît mai liniştitor şi adevărat: „probabil că s-a defectat ceva şi aşteptăm ca mecanicii să-l repare; se mai întîmplă şi de obicei nu durează prea mult". Copilul continuă: „dar atunci de ce nu ne spun ei asta, la radio, ca atunci cînd porneşte metroul?" Tatălui i se pare, probabil, o idee bună să canalizeze neliniştea copilului într-o direcţie utilă şi zice: „hai să le propunem noi să anunţe ceva!" Ajutorul de mecanic primeşte sugestia cu un aer nelămurit şi uşor agresiv: „ce s-anunţ dacă nici eu nu ştiu cînd plecăm? O s-anunţ cînd plecăm!" Este rîndul tatălui să capete o expresie stupefiată. La întrebarea „da' nenea nu ştie că e mai bine să spui că nu ştii decît să taci?" nu mai găseşte decît un „probabil că nu ştie încă" menit să încheie discuţia.

Prin anii '70 conducerea metoului din New York a solicitat unei companii de psihologie aplicată redactarea anunţurilor înregistrate menite să informeze şi să liniştească publicul în cazul unor indicente. Anunţurile trebuiau să fie cît mai concise, să menţioneze cauzele şi durata remedierii incidentului, iar cînd acestea nu erau cunoscute să comunice cît mai clar că nu există nici un pericol şi că traficul va fi reluat cît mai curînd posibil.

Într-o lume normală incidentele sînt recunoscute ca atare şi provoacă reacţii adaptative din partea tuturor celor implicaţi. Întrebările şi chiar neliniştea pasagerilor sînt considerate firesti şi cei responsabili de funcţionarea unui serviciu public important caută mijloacele cele mai eficiente pentru a le veni în întîmpinare.

Dar scena din metroul bucureştean era mai cu seamă frapantă nu prin lipsa de interes a „autorităţii" ci prin apatia călătorilor: nimeni nu părea neliniştit sau nemulţumit. Oamenii îşi vedeau de gîndurile lor, în întuneric, ca şi cum ceea ce se întîmpla era lucrul cel mai normal cu putinţă. Mi-am amintit povestirile părinţilor despre bombardamente şi atmosfera din adăposturi: mai greu e la început, pînă te obişnuieşti cu gîndul că nu ai ce face, că nimic nu depinde de tine şi e doar o chestiune de soartă. Apoi stai liniştit şi aştepţi să treacă încercînd să te gîndeşti la altceva. De învăţarea acestei apatii poate depinde supravieţuirea psihică în vremuri grele. Dar poate accede o lume atît de traumatizată şi la nişte „timpuri noi?"

Alfred DUMITRESCU

© V. Dorolţi

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Ernest GELLNER

Ménage à trois

Piesa lui Jean-Paul Sartre **Huis Clos** descrie o situaţie triunghiulară, în care cele trei personaje sînt atît de legate unele de altele încît fiecare poate să-l pună pe celălalt la pămînt, şi totuşi e sortit să fie pus la pămînt. Rezultatul e un impas prelungit. Nici unul dintre personaje nu poate să iasă din această situaţie; dar nici unuia nu i se permite resemnarea. Ei sînt sortiţi să se chinuie şi să fie chinuiţi. Acesta este contextul în care Sartre ajunge să facă faimoasa observaţie că infernul *este ceilalţi*.

Dacă aceasta este într-adevăr paradigma condiţiei umane, dacă sîntem cu toţii închişi în cercuri de conştiinţă reciproc constrîngătoare şi trebuie să-i lăsăm pe ceilalţi să ne definească împotriva voinţei noastre – n-aş putea să spun. Dar cînd vine vorba de atitudinea modernă faţă de adevăr, mi se pare că situaţia de acum este aidoma acelui triunghi.

Există trei concurenţi principali, echidistanţi în linii mari. Nici unul nu este în stare să-şi asigure o ascendenţă convingătoare faţă de ceilalţi şi să se elibereze de ironiile care-i dăunează imaginii-de-sine venite de la un alt membru al triadei. Cei trei concurenţi ideologici pe scena actuală ar fi, după părerea mea, Relativiştii, Fundamentaliştii şi un grup pe care, în lipsă de un termen mai bun, o să-l numesc Puritanii iluminişti. Un neologism, precum acesta ales de mine, chiar dacă uşor comic, are măcar avantajul de a intra în scenă fără prejudecăţi.

Să începem cu Relativiştii. Ei sînt numeroşi în zona academică, în multe domenii umaniste şi în ştiinţele sociale. Ei sînt cu siguranţă foarte influenţi, sau măcar foarte zgomotoşi, în disciplina în care profesez. Repudiind ideea unui adevăr unic, ei pretind nu doar că au dreptate, dar şi, mai ales, că virtutea e de partea lor. Ei se văd în postura moştenitorilor unei Revelaţii Inverse, una care le-a revelat nu adevărul unic, ci egala validitate a tuturor adevărurilor. Această nouă egalitate a viziunilor le-a venit, spun ei, prin egalizarea oamenilor, culturilor sau naţiunilor. Egalizarea culturilor este legată şi de egalizarea genurilor, şi oricine pune la îndoială această viziune se găseşte în pericol de a fi tratat drept patriarh colonialist, sau imperialist patriarhal. Urmărirea unui adevăr unic, care transcende culturile, este prohibită. Ideea însăşi este un paravan pentru dominaţie. Descartes a dus la Kipling. Fără Kipling, ergo fără Descartes.

Relativiştii par să fie livraţi împreună cu aureola şi să-şi prezinte poziţia nu doar ca o soluţie la problemă, ci şi ca semnul unei excelenţe morale. In practică, ei sînt perfect capabili să îmbine relativismul lor formal cu aderenţa la o tradiţie istorică ce nu a fost deloc relativistă, ci profund absolutistă, pretinzînd că aduce o salvare unică şi exclusivă. Sloganul invocat este: În casa Tatălui sînt multe camere. Insistenţa unui monopol al adevărului este o eroare înafara Credinţei şi nu-şi are locul în aceasta, după cum mi-a explicat un distins relativist-absolutist.

Relativiştii sînt deschişi multor critici: printre acestea, afectarea, lipsa de sinceritate, auto-contradicţia. Lumea noastră este într-adevăr una plurală, dar ea se bazează pe unicitatea adevărului, pe uimitoarea putere tehnologică a unui singur mod cognitiv, acela al ştiinţei şi al aplicării sale. Ştiinţa este cumulativă, nu se întoarce din drum şi, înăuntrul ei, există un consens fără coerciţie. Nimeni nu ştie prea bine cum se întîmplă acest lucru; paradoxul este că, deşi ştiinţa este consensuală, filozofia ştiinţei nu e defel. Relativistul este vinovat de mai multe contradicţii: nu doar îşi articulează poziţia într-un mod non-relativ şi un idiom non-relativ, dar el sprijină culturi care neagă altora egalitatea.

De bine, de rău, asimetria cognitivă a lumii în care trăim este una din cele mai frapante trăsături ale sale. Ea e de două ori asimetrică: un stil de gîndire este mai puternic decît rivalii lui şi transformă rapid lumea. Dar acest stil operează convingător doar într-un anume segment al vieţii, fără a-şi delimita cu claritate sfera propriei sale aplicabilităţi. Această inegalitate a stilurilor cognitive nu atrage totuşi o ierarhie a popoarelor şi culturilor. Populaţia sau cultura care au produs acest stil nu ar fi fost capabile să îl producă cu cîteva generaţii mai devreme; şi, de bine ce s-a întîmplat, alte populaţii au preluat acest stil cu uşurinţă, şi unele dintre ele i-au depăşit chiar şi pe Inventatorii originari atunci cînd s-a pus problema aplicării tehnologice a Noii Ştiinţe. Această nouă cunoaştere nu este, aşadar, răsplata sau semnul unei excelenţe generale.

Dar cum se prezintă rivalii Relativiştilor?

Să luăm cazul Fundamentaliştilor. Ei nu sînt consideraţi drept cea mai bună companie în societate, dar nu cred că ar trebui să permitem snobismului să ne interzică recunoaşterea importanţei lor. Ei sînt importanţi nu doar pentru că sînt numeroşi şi, în anumite părţi ale globului, politic dominanţi. Există un lucru extrem de serios pe care îl au: la ei, adevărul contează. El nu este multicolor şi nu depinde de orice schimbare capricioasă de optică.

Fundamentalismul este, în parte, o reacţie la un tip de ecumenism relativist destul de facil, care asigură toleranţă şi compatibilitate mutuală. El afirmă că credinţa şi conţinutul său trebuie luate în serios, că el crede într-adevăr în ceea ce spune (şi în ceea ce majoritatea copleşitoare a aderenţilor săi a crezut timp de secole). Dacă Fundamentalismul are o doctrină, aceasta ar fi ceva de tipul: dacă mesajul nu este luat literal şi în serios, el îşi pierde puterea de a ghida şi a orienta. Fundamentaliştii predomină în una din cele patru mari zone religioase în care era împărţită Lumea Veche la sfîrşitul Evului Mediu. Această zonă (Islamul) a respins aplicarea tezei seculare potrivit căreia lumea modernă este incompatibilă cu dominaţia religioasă. Dimpotrivă, Islamul pare să fi profitat de pe urma modernităţii. Centralizarea politică şi economică impusă de aceasta l-a ajutat pe fundamentalistul reformator să ajungă la un şi mai mare succes. Ei au înregistrat un succes pe care nu-l mai cunoscuseră nicicînd în trecut. Aceasta înseamnă că societatea occidentală semi-secularizată trebuie să negocieze cu un vecin important care nu îi împărtăşeşte opiniile. Firește, această societate are, şi ea, fundamentaliştii săi – chiar dacă nu în număr la fel de mare – pe care trebuie să înveţe să-i înţeleagă. Fundamentaliştii au un dinte împotriva Relativiştilor: nu sînt serioşi, nu sînt consecvenţi, iar poziţia lor nu poate să înarmeze cu convingeri morale pe nimeni. Ce acuze ar putea aduce Puritanul iluminist Fundamentaliştilor?

Fundamentalistul şi Puritanul iluminist au un respect comun pentru unicitatea adevărului; Puritanul iluminist şi Relativistul au o aplecare comună către toleranţă; iar Relativistul şi Fundamentalistul locuiesc, împreună, o lume sigură şi confortabilă – care nu seamănă cu ariditatea lumii locuite de Puritan.

Ea e, pînă la urmă, tot una morală, şi ar suna cam aşa: vă împărtăşim onestitatea morală, părerea voastră despre facilitatea şi ambiguitatea Relativiştilor, pe scurt – susţinem ideea unui adevăr unic şi important. Dar sîntem ceva mai grijulii în identificarea acelui adevăr. Relaţia simetrică dintre un principiu unic aflat în spatele totalităţii lucrurilor şi indivizi este o lecţie pe care am învăţat-o de la voi, sau de la tradiţia pe care o apăraţi. Dar, deşi vă împărtăşim aversiunea faţă de devalorizarea inflaţionară a ideilor, nu putem accepta nici pretenţia asimetrică a unei autorităţi cognitive cunoscute sub numele de Revelaţie. Desigur, acesta este felul cum a pătruns în lume ideea adevărului unic. Dar, odată aflată, ne despărţim de Învăţător.

Puritanul iluminist nu este tentat de poziţia facilă a Relativiştilor – deşi este de acord cu toleranţa acestora –, dar nici nu crede, precum Fundamentaliştii, că ar fi în posesia acelui adevăr unic, sau că acesta ar fi accesibil pînă la urmă. Singurele lucruri accesibile sînt anumite prescripţii procedurale privind felul cum poate fi investigată lumea. Există o oarecare afinitate între această, să-i zicem, etică cognitivă simetrică, şi o morală care insistă pe un tratament egal al oamenilor.

Care sînt păcatele Puritanului iluminist? Doctrina lui e puţin cam prea suplă, prea abstractă, prea îndepărtată de lume şi de cele concrete pentru a avea mare priză la mase sau pentru a susţine pe cineva în cazuri de criză profundă. Aşa că puritanul nostru, fiu al Luminilor, va fi luat în derîdere şi de Relativist – pentru pretinsa lui aroganţă şi prezumţie –, şi de Fundamentalist, aflat la adăpostul unei credinţe mai substanţiale şi mai confortabile, care îl călăuzeşte în lumea naturală, socială şi morală.

Deşi propria mea poziţie în acest *ménage à trois* poate fi uşor ghicită, sper că am descris celelalte două poziţii care nu sînt ale mele cu respect şi destulă înţelegere – în orice caz, fără părtinire. Dar poate că nici nu are mare importanţă: societatea în mijlocul căreia trăiesc a tranşat dilemele pe care am încercat să le schiţez. Metoda prin care le-a rezolvat a presupus învăluirea lor într-un soi de obscuritate decentă, care-l eliberează pe individ de orice obligaţie de a-şi clarifica propria poziţie. El nu e obligat să se divulge celorlalţi, şi nici măcar lui-însuşi. Poate că sînt multe de spus despre o asemenea ambiguitate, din punct de vedere moral şi politic. Un vîrf de Fundamentalism e necesar pentru ca amestecul să ţină; stropul de Iluminism îl face să evite rigiditatea dogmatismului; iar Relativismul îi dă acea toleranţă şi acea dispoziţie prin care se fereşte de dispute inutile. Cocteilul se poate combina după gust. El are asemănări izbitoare cu un sistem politic matur în care simboluri absolutiste ale puterii coexistă cu puteri pragmatice. Ştim că un astfel de sistem politic funcţionează bine şi nu ne putem dori decît ca ţări mai puţin norocoase, recent eliberate dintr-un absolutism secular, să ajungă la o versiune a lui. Urmărim eforturile lor în condiţii mult mai dificile. Dar faptul că lucrul acesta funcţionează în politică nu garantează că el va funcţiona şi în etică sau gîndire. Compromisul pare să fi funcţionat bine la nivel local. În orice caz, acest stil nu este în criză acolo. Dar poate că ar trebui să ne gîndim şi la zone din Europa mai puţin norocoase şi, deocamdată, într-o criză profundă.

Iluminismul nu a avut un singur mesaj. El nu se rezuma la doctrina simplă şi procedurală pe care am încercat să o articulez în termenii cei mai simpli. El a avut şi o variantă mai concretă şi mai ambiţioasă, care pretindea că, dacă un *ancien régime* se baza pe minciună şi dogmatism, atunci un sistem liber şi tolerant va fi bazat pe adevăr. Cînd încercarea de a înstăpîni o asemenea domnie a raţiunii pe pămînt a eşuat prima dată, cei care au meditat la acest eşec au încercat să ofere un diagnostic şi un remediu. Cea mai faimoasă, mai influentă şi mai bine orchestrată versiune a doctrinelor care ofereau un asemenea remediu a devenit în cele din urmă o nouă religie planetară, prima care a fost din punct de vedere formal seculară; dar şi ea a eşuat dramatic la aproape două sute de ani după Revoluţia Franceză, care a fost prima încercare de a pune în practică Iluminismul. Dacă această poveste are o morală limpede, aceea ar fi că viitorul nu stă într-o anti-Revelaţie seculară, ci într-o relaţie ambiguă, instabilă şi deloc uşoară între credinţă, indiferenţă şi seriozitate.

Cît priveşte analogia cu succesul relativ al compromisului local, propriul meu punct de vedere asupra crizei acute şi profunde a vecinilor noştri din Estul Europei era că diluarea credinţei locale prin relativism ar fi mai promiţătoare decît repudierea ei deschisă şi o posibilă căutare a unei noi revelaţii absolute. Aceasta era impresia mea. S-a dovedit că mă înşelasem; în orice caz, nu asta s-a întîmplat. Strategia de a asigura tranziţia de la o revelaţie seculară la o societate a compromisului, folosind vechile instituţii şi vechea imagerie, dar deposedîndu-le de vechea autoritate tiranică – acea strategie nu a funcţionat. Ce a funcţionat a fost o discontinuitate brutală. Avînd în vedere faptul că nu există o credinţă limpede care să o înlocuiască pe cea veche, cum s-ar putea naşte o ambiguitate a compromisului, dacă aceasta trebuie făcută imediat, fără a aştepta o maturizare treptată? Într-adevăr, cum? Situaţia triunghiulară pe care am descris-o la început poate fi într-adevăr o binecuvîntare dacă te poţi mişca între opţiuni, dacă ele nu te apasă prea tare. Poate că singurul nostru gînd trebuie să se îndrepte către aceia care se confruntă cu această dilemă în condiţii mult mai puţin favorabile.

(adaptare după *Times Literary Supplement*/ iulie 1992)

Ernest André Gellner (Paris, 1925 – Praga, 1995) a fost profesor de antropologie socială la Universitatea din Cambridge (1984-1993), Supernumerary Fellow la King's College (1992-1995) şi director al Central European University din Praga, din 1993 şi pînă la moartea sa. Dintre cărţile sale, amintim: *Words and Things (1959), Thought and Change (1965), Legitimation of Belief (1979), Muslim Society (1981), Nations and Nationalism (1983), Culture, Identity and Politics (1987), State and Society in Soviet Thought (1988), Postmodernism, Reason and Religion (1992), Conditions of Liberty (1994).*

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.254
5-11 decembrie 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

Biblioteca ... română-germană ...

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

ADOLESCENŢA

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Printr-o întoarcere în timp, fenomen care ar trebui interzis în natură, m-am văzut așa cum eram pe la cincisprezece, șaisprezece ani – mă transferasem în tinerețe – și stînd în bătaia vîntului, pe o piatră, în apropierea unei mori de pe malul rîului, spuneam ceva, îmi auzeam vocea de cocoșel, piţigăiată și de mult uitată, îmi vedeam nasul cît un năsturel pe fața încă neformată și mîinile prea mari – simțeam consistența dezagreabilă a acestei faze intermediare, tranzitorii a dezvoltării.“

(WITOLD GOMBROWICZ – „FERDYDURKE“)

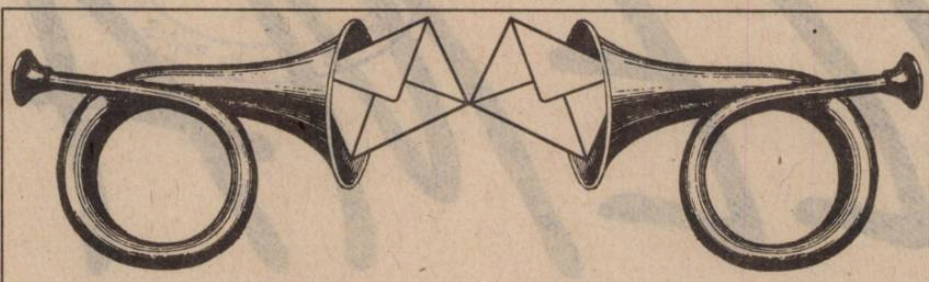

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

CĂTRE DILEMATICI ŞI NE-

Suplimentul *VINERI* apare în prima săptămînă a fiecărei luni şi se distribuie gratuit împreună cu revista *DILEMA*.
Vă rugăm să ne semnalaţi eventualele nereguli de difuzare.
Lectură plăcută!

„Polemice"

Dezastrul în varianta „Hard"

De curînd am primit un plic voluminos în care am găsit şi două numere (aprilie şi mai, 1997) ale săptămînalului *Dilema*. Ca de obicei, cînd această publicaţie se află pe masa mea de lucru, renunţ la alte „planificări", şi o citesc cu multă plăcere. „E singurul ziar bun din România care se poate citi", aud mereu de la persoane avizate, de o remarcabilă ţinută intelectuală.

Nr. 220 (11-17 aprilie 1997) conţine, la rubrica „La zi în cultură", o cronică cinematografică realizată de dl Cezar Paul-Bădescu sub titlul „Dezastrul în varianta soft". Domnia sa analizează calităţile şi defectele noului film „Asfalt tango" realizat de dl Nae Caranfil. Pentru a nu greşi în interpretarea celor redate de cronicarul sus amintit, am recitit acest materiale de cîteva ori, şi tristeţea mă învăluia tot mai mult. Pentru ca să nu fiu înţeles greşit, starea mea de amărăciune nu se datorează calităţii cronicii ci numai conţinutului filmului, şi anume că acesta redă situaţia dezastruoasă creată ca urmare a schimbării regimului totalitar. Analiza făcută de dl C. Paul-Bădescu are, printre altele, marea calitate că nu este localizată numai la filmul „Astfalt tango" şi exemplifică asemănările şi cu alte filme. Îmi permit a reproduce următoarea frază: „De remarcat că asemănările merg pînă în detaliu de parcă modul respectiv de a reflecta realitatea cere parcurgerea aceloraşi paşi". „Realitatea" văzută în acest film se distinge prin: mizerie, decădere morală, comerţ cu fete etc. etc.

M-au dezamăgit profund asemenea pasaje din articol, ca: „Aceeaşi Românie văzută prin ochii străinilor sideraţi de ceea ce văd... aceeaşi mizerie, lege a junglei şi bădărănie generală, inclusiv eternele poante cu zicerea «acuma e democraţie»...". Sau, referindu-se la filmul discutat: „...un film făcut de un regizor, care a stat mult în străinătate şi care a pierdut, astfel, contactul cu nuanţele locului". Greşeală, dle, am destul păr alb ca să-mi permit să vă spun aceasta. Nu cunosc de ce generaţie sînteţi dvs. sau autorul filmului. Nici nu vă puteţi imagina cît de mult fac americanii, canadienii, europenii de origine română ca să se cunoască adevărata faţă a culturii, artei, ştiinţei româneşti. Dacă nu ştiţi, e bine s-o ştiţi. O mică sursă, citiţi **Curierul Românesc**? E timpul să SE DILUEZE ACEST GUST AMAR – mi-a sărit din greşeală butonul literelor mari, dar las aşa, că nu e rău – care pune stavilă ca România şi valorile ei culturale să fie cunoscute în lume. Vă place, oare, cînd, în prejma mileniului al treilea, Bucureştiul este confundat cu Budapesta, chiar de demnitari de stat?! Cînd România este cunoscută ca făcînd parte din Rusia?! Nu se poate în felul acesta realiza integrarea României în circuitul internaţional.

Copleşit de insistenţele unor cineaşti de a vulgariza adevărata realitate românească, susţin cu tărie încheierea făcută, pentru unele filme româneşti actuale, în cronică, şi anume: „Oare vremurile actuale să fie atît de speciale, încît să nu poată fi deloc surprinse cu adevărat, în toată complexitatea lor?" (...)

Deocamdată, dezinformarea realităţii din România oferită de unii cineaşti „parcurge aceiaşi paşi" cu unii slujitori ai mass-media occidentale. Există totuşi o diferenţă: primii o deformează conştient, iar ceilalţi în necunoştinţă de cauză.

Marcel SULIŢEANU
10511 Cedar Lake Road
Minneapolis, S.U.A.

Pentru o Românie unică şi unitară

Nu doresc ca prin acest răspuns să mă înscriu pe axa spiritului polemic, să devin cu orice preţ încă un polemist pe scena mass-media; de aceea nu voi continua să răspund unui eventual contra-argument pe care preopinentul meu ar putea să-l prezinte. Nici nu am ales un articol din *Dilema* pentru a-l diseca, doar din plăcerea şi orgoliul de a mă vedea publicat la gazetă. Însă problema „rupturii dintre Românii" e foarte gravă şi s-a acutizat (ca şi problema minorităţilor) în vremurile de pe urmă, iar rezolvarea pe care o vede domnul **Darie Codruţ Constantinescu** *mie* mi se pare stranie în contrast cu spiritul citatului din Evanghelie pe care l-a invocat drept argument în concluzia proprie-i soluţii.

Faptul că există două Românii – una a bătrînilor, comunişti, nereuşind parcă să se debaraseze de miasmele sistemului represiv şi opresor de odinioară; alta a tinerilor, capitalişti?, care a avut norocul de a nu fi vitriolată de sistemul mai sus invocat – este evident în structura articolului. **Eu aş opina că cele două Românii există practic în una singură, chiar în zilele noastre, sub ochii noştri, iar a pune şansa viitorului României numai pe seama tinerilor mi se pare demagogic şi ca atare în spiritul vremii.** *(subl. red.)*

Dar revin la soluţia menţionată în articol: e nevoie de o Nouă Românie care să fie edificată de tineri, pentru că ceilalţi, bătrînii, au dovedit ce pot, construind altceva – comunismul. Se poate vorbi la infinit despre ce au construit unii şi ce vor putea alţii construi concret, despre cît de bine „au construit" părinţii noştri şi cît de trainice vor fi „viitoarele" realizări ale Generaţiei PRO (TV oare?). Dar, momentan, datele sînt destul de clare: **tot cei vechi** construiesc (faptul că Andrei Pleşu, Gabriel Liiceanu, Sorin Dumitrescu şi mulţi, mulţi alţii au fost în comunism şi poate chiar au construit şi nu-i împiedică să construiască **acum**, în libertate, mi se pare simptomatic pentru ideea că cei mai mulţi dintre bătrîni „au construit" numai de **ne-voia** de „a construi", iar nu din adeziunea neţărmurită faţă de un sistem monstruos, pe care-l înfierau pe de altă parte; dovada şubrezeniei cu care au construit cei bătrîni este prăbuşirea sistemului în '89 – cam tîrziu totuşi – care este un punct zero numai din punct de vedere al dobîndirii libertăţii totale – cea interioară nu putea fi răpită decît odată cu viaţa, în

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE")

puşcării – nu şi din acela al unei istorii care a mai cunoscut şi alte situaţii funeste, afară de comunism), **iar cei tineri** – fac referire aici bineînţeles la cei din categoria menţionată în articol „cu plete, inele în urechi, fani Prodigy, fumători la 14 ani de canabis, nu de tutun – trăiesc deocamdată pe spinarea bătrînilor, fără a se chinui să construiască ceva. Eu nici nu cred că pot construi în stare de transă fabricată de drog, muzică anarhică, băutură (şi aici nu e vorba de lipsa acordării de credit acestei categorii).

Momentul '89 este capital în evoluţia României unice şi unitare (aşadar fără separaţii între bătrîni şi tineri): oricine simte acest lucru în propria-i viaţă. Din păcate, **noul** pe care el l-a adus n-a însemnat decît pentru puţini o schimbare a fiinţei, o primenire a ei; pentru ceilalţi, mai ales tineri, din nefericire, a fost şi este încă o reiterare a drumului defectuos parcurs de similarii lor din Occident (amintim mişcarea *hippy)*. Libertatea este din nou înţeleasă fără discernămîntul pe care trebuia să-l ofere eşecul evident al perceperii individualiste a acesteia în Occident. Tinerii au ieşit în '89, ştiind că vor muri, pentru că nu mai acceptau prelungirea opresiunii – de acord cu asta. Dar se cuvine ca libertatea, dureros dobîndită, să nu se transforme la rîndu-i în opresiune perpetuă a celorlalţi care o înţeleg ca fiind mai mult decît o permisiune nelimitată de a bea, fuma, asculta muzică rave, de a consuma: „Aşadar, ţineţi-vă tari în libertatea pentru care ne-a eliberat Hristos şi nu vă prindeţi iarăşi în jugul robiei" (*Galateni*, 5, 1). Sînt de acord, deci, ca tinerii să construiască viitorul – e şi în rînduiala firii – dar nu acei tineri din Generaţia PRO care „trebuie" convinşi spre o eventuală Generaţie CONTRA – care să se problematizeze, care să spună un **nu** echilibrat anomaliilor şi greşelilor trecutului (ale bătrînilor), să recepteze critic oferta Occidentului, să fie capabilă de re-construcţie.

Daniel COMAN
str. Crişan 15, Blaj

„Blocat în propriul comentariu"

De regulă, românii ştiu ce au de făcut, dar nu fac. Sfătoşi, cînd e vorba de stat la taifas, ei par a fi dintotdeauna în posesia adevărurilor vieţii sau măcar a unora dintre ele, cele mai practice. Înclinaţia pentru comentariul politic vine din istorie şi se justifică acolo. O ţară veşnic încercată a născut o rumoare de fond, care a traversat ultimele decenii ale existenţei românilor în maniera triumfalistă. Gustul picant al vorbăriei goale, ca reflex cotidian, s-a accentuat în anii în care s-au retezat vîrfurile şi s-a indus teoria că toţi oamenii sînt, de la natura şi prin legile comuniste, egali. S-a folosit atunci un truc mîrşav, care a lăsat în urma lui ifosele nemăsurate ale unor generaţii moralmente schilodite. Populaţia a crezut că cineva pune preţ pe vorbele ei. Tripla calitate conferită, cu ipocrită generozitate, oamenilor muncii de potentaţii vremii – de proprietari, producători şi beneficiari ai mijloacelor de producţie – a lăsat loc să se creadă că cineva va asculta întotdeauna părerea proletară. Lucru care, evident, nu s-a întîmplat.

Din acele vremuri, cît şi din altele mai erodate de timp, românul a rămas blocat în propriul comentariu. El ştie ce trebuie făcut pentru ca lucrurile să meargă bine şi, funcţie de valoarea individuală, dă soluţii mai mult sau mai puţin aplicabile. Salariaţii dintr-o întreprindere ştiu ce va trebui să facă patronul pentru ca destinul lor să se schimbe în bine. Sînt deja acceptate cunoştinţele „temeinice" ale românului în domenii ca agricultura şi fotbalul. Cînd un guvern se schimbă cu altul se spune, de pe margine, unde trebuie intervenit pentru ca totul să se aşeze cum trebuie. La clipe de conjunctură sucursalele patibulare ale unor minţi bolnave scot la vedere cele mai năstruşnice şi inacceptabile teorii.

Se vorbeşte de tragedia neimplicării. Oameni de recunoscută valoare preferă doar contemplarea şi analizarea societăţii, refuzînd delicat amestecul în dregătoriile statului. În legătură cu cele enunţate, se poate da naştere unui set de întrebări cu statut de dilemă naţională: Este românul neangajat în vîrtejurile puterii, neostenit comentator de pe tuşă, în stare să-şi impună punctul de vedere, altul decît cel de pînă atunci, o dată ajuns în funcţii de decizie? Poate cetăţeanul inteligent, căci de la palavragiul debil nu sper nimic, să întrerupă delirul destinului românesc? Şi, mai mult, este el în stare să se menţină pe creasta valului, în acest ocean plin de furtuni şi rechini feroci? Căci de nu, la ce bună atîta bombăneală naţională generalizată?! Iar de da, pe cînd adevărata, aşteptata revoluţie?

Pe fondul atotştiinţei previzionare, căderea României continuă. Cortina.

Sorin PETRESCU
str. Crişana 67, bl. G 2, Constanţa

Nr. 251: *„Instituţia prezidenţială"*

Oricine a încercat adresa de e-mail a Preşedintelui Clinton a primit un răspuns automat prin care acesta îşi cere scuze că nu poate răspunde personal tuturor scrisorilor. Există, din acest punct de vedere, unele păreri care susţin că tehnologia nu poate oferi decît o implicare superficială şi că este un pericol potenţial pentru democraţia americană. Deocamdată, un adolescent „PC-literate" încearcă cu degetul marea digitală a democraţiei, în timp ce cuvinte magice apar pe ecran: „Bună ziua. Aţi accesat Biroul Oval".

Nicolae COSMIN
Colegiul B.P. Hasdeu, Buzău

Poşta redacţiei

Zoltan Crăciunescu (student, Fac. de Teologie – Timişoara), **Augusta Bar-Simon** (Bucureşti), **Oliviu Crişan** (str. Bucium 11, Cluj Napoca) – nu publicăm polemici cu articolele şi punctele de vedere apărute în alte publicaţii; scrieţi-ne oricît, fie şi aspru, despre ce citiţi în *Dilema*.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cazul Noica**
- **Despre *talk-show***
- **Radicalitate**

SUPRAVIEŢUIRE *VERSUS* INTEGRARE

Am fi putut încerca să ne salvăm „prin noi înşine“. Dar e limpede că în lumea de azi, a pieţei comunitare, a „globalizării“, a Internetului, performanţa solitară e o utopie. În plus, cînd spunem „noi înşine“, invocăm o realitate care a devenit vagă şi sărăcăcioasă. Sîntem năpădiţi de inerţii, diletantisme, confuzii şi dezordini greu de transformat, peste noapte, în capital al reconstrucţiei. Alergăm în cerc: ca să ne putem schimba, ar trebui, mai întîi, să ne schimbăm... Pe de altă parte, modelul european spre care tindem vine cu exigenţe şi planificări inflexibile, fără legătură rezonabilă cu punctul în care ne aflăm. Trăim, s-ar zice, sub fatalitatea formelor fără fond. Comprimaţi între indigenţa proprie şi super-standardele apusene, între incompetenţa locală şi hiper-competenţa continentală, încercăm, frustraţi, să salvăm aparenţele. Nu cred că vom reuşi, pentru că ni se cere să facem prea multe lucruri deodată. Imperativul *integrării* europene nu poate funcţiona simultan cu acela, infinit mai urgent, al *supravieţuirii*. Noi sîntem în etapa drastică a coşniţei străvezii, a străzii surpate, a closetului sordid şi ni se atrage atenţia că nu acordăm destulă consideraţiune homosexualilor şi propagandei anti-tabagice. Gîfîim după strictul necesar şi ni se cer mari rafinamente civice. Ne aleargă cîinii în plină capitală şi sîntem certaţi că nu iubim destul animalele. Nu spun că cei care ridică atît de sus ştacheta n-au, în principiu, dreptate. O ţară modernă, civilizată, demnă de familia bună a Europei, trebuie să suspende reclamele pentru ţigări, să respecte dreptul la diferenţă religioasă, etnică şi sexuală, ca să nu mai vorbim de drepturile omului, ale minorităţilor, ale femeilor. Evident. Trebuie să ajungem cît mai aproape de acest orizont şi cît mai repede. Dar cu ce combustibil? În ce ritm? Şi, mai ales, în ce ordine? Cîte „priorităţi“ ne putem asuma deodată?

Nici una dintre ţările dezvoltate care ne invită să intrăm în cursă n-a trebuit să completeze „formularul“ bacalaureatului civic atît de repede. Mai întîi a fost revoluţia industrială, apoi „veacul naţionalităţilor“, apoi consolidarea gîndirii liberale, „umanizarea“ treptată a capitalismului, războaiele mondiale, prohibiţia, delirul rasist, criza economică, sindicatele, statul de drept, bunăstarea, şi tot soiul de alte încercări şi achiziţii, unele laborioase, altele rapide, unele stabile, altele încă firave. De „gender studies“, „child abuse“, ecologie, homosexualitate legitimă, combaterea fumatului, legalizarea comerţului de droguri şi alte asemenea delicatese alexandrine nu s-a vorbit în ţările „de la centru“ decît tîrziu – şi nu întotdeauna cu convingere. Ei bine, în numele acestui bloc masiv de ameliorări seculare, ni se cere o scurtă tumbă sincronică, un salt agil, în pielea goală şi cu surîsul pe buze. Ni se cere să găsim reţeta unei echivalenţe imposibile: aceea dintre „societate săracă“ şi „societate civilă“. Ni se cere să mîncăm praz şi să mirosim a trandafiri. Vin iarăşi şi spun: să ni se ceară! Să fim împinşi înainte cu forţa! *Werde was du bist!* Cei care, pentru a ne prelua din mers, ne pun unele condiţii au tot dreptul s-o facă. În definitiv, e spre binele nostru. Dar eu cred că n-o să meargă. Sau că vom aluneca într-o generală ipocrizie, dictată de calcule conjuncturale: noi vom pretinde că ne-am copt, ei vor pretinde că ne cred. De aceea, mai în glumă mai în serios, sînt de părere că soluţia e alta: *întîi integrare* şi pe urmă progres! Întîi puţin amor dezinteresat şi pe urmă progenitură. Noi vrem să începem cu divorţul. E, ca să zic aşa, contra-productiv.

În fond, cum aţi făcut cu Grecia? – îl întrebam deunăzi pe un distins diplomat. N-aţi integrat-o „fără concurs“? „Ba da“ – a sunat răspunsul. „Dar a fost un eşec. Nici pînă azi n-au societate civilă!“ Răspuns grav, e drept. Dar mărturisesc că m-am trezit mormăind *sotto voce,* să nu m-audă nimeni: n-or fi avînd, dar la atîta mare, la atîtea cîrciumioare cu pescărie, la atîta vin, artă şi turism, poate că merge şi fără...

Andrei PLEŞU

P. S. Aflu din *Cronica română* (1 dec. a.c.) că aş fi participat la un forum al Partidului Umanist Român. Informaţia e falsă. N-am participat.

Indecent, de prost gust şi pute

Indecent, de prost gust şi pute – aşa este adevărul, ar fi zis Nikita Mihalkov, citat cu înverşunată adeziune de Cristian Tudor Popescu. Şi este oarecum de mirare că volumul în care o face (**Copiii fiarei**, ed. DU Style, 1997) nu are ca motto această formulă iritată şi provocatoare. Fiindcă sînt concentrate în ea un impusl etic şi deopotrivă o atitudine estetică, ambele foarte caracteristice pentru Cristian Tudor Popescu, scriitor de editoriale atipice şi alte soiuri de articole greu clasificabile la ziarul **Adevărul**. Strîngînd în acest volum o parte din ele, autorul însuşi nu a găsit alt cuvînt pentru a le numi decît „scrieri“. Nu este, presupun, nici o trimitere alintată la Arghezi, a cărui jurnalistică nu are astăzi decît un singur evident urmaş, pe Mircea Dinescu din **Academia Caţavencu**; mai curînd, şi în acord cu felul său intempestiv de a proceda, Cristian Tudor Popescu va fi ales, pur şi simplu, substantivul derivat din verbul ce-i denumeşte acţiunea. Cristian Tudor Popescu „scrie“, iar rezultatul nu se poate chema, desigur, decît „scrieri“. Căci scrisul, pentru Cristian Tudor Popescu, pare a ţine de satisfacerea unui instinct vital, nefiind nici „mod de existenţă“ (am temei să cred că autorul ar primi cu un rînjet această pretenţioasă şi limfatică formulă!), nici îndeletnicire socio-alimentară. Există, în **Copiii fiarei**, o extraordinară confesiune, unde se face elogiul scrisului ca supradoză: „Toţi prietenii mei au plecat, şi-au pierdut minţile, sau sunt morţi. Îi visez cîteodată ca pe nişte ţigări arzînd concentric pe marginea unei scrumiere cît un lighean, plină cu cenuşă. (...) Eu supravieţuiesc pentru că nu mai fumez, nu mai beau, umblu cu sacouri, pantomimez roluri de manager, gestionez, negociez, lansez, administrez, administra-mi-ar popa o moliftă la căpătîi şi nu m-ar mai răbda pămîntul. Mă cufund astfel, an după an, din acest timp mort, deraiat, într-o imoralitate adîncă şi uscată. În loc să zac cinstit prin vreo bodegă, cu suta de revedeu în faţă şi foile scrise pe genunchi, în loc să ard în luminile serii, golindu-mi măduva în toate ştoarfele murdare şi calde ale acestei lumi, eu coordonez. Iniţiez. Deliberez. Sunt raţional, pătruns de înalta-mi misiune, responsabil, am responsabilitate şi-n găoază. Scutur mîini cu sînge sub unghii, rînjesc amabil cimpanzeilor carnivori, mă frec de dosurile lor roşii, cine mă mai poate deosebi de ei într-o poză de grup? (...) Într-o lume ca o balegă de director general adjunct nu poţi trăi moral decît în beţie, în nebunie, în moarte. Şi în scris. În scrisul adevărat, singur cu tine în pustiul alb al foii“.

Exasperare, revoltă, delir? Cîte ceva din toate, dar sub semnul unei frici spasmodice de clişeu, de uniformizare, de confuzie împăcată cu „cimpanzeii carnivori“ (alte vieţuitoare evocate de autor cu aceeaşi greaţă sufocantă fiind *libărcile* şi diverşi gîndaci umezi şi puturoşi). Nu e de mirare că autorul acestei cărţi e fascinat de pumnale şi poartă mereu cu el un „şiş cu buton“. Ştie pe ce lume e, dar nu încetează să se mire de ea, ca un marţian străfulgerat de coşmarul vieţii de pe Terra.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Fiecare cu bilanţul lui sau mandatul prin *show*-uri

Cu un an în urmă, noii guvernanţi erau peste măsură de încîntaţi de rolul progresist şi reformator al presei, de contribuţia spiritelor critice la victoria democraţiei şi de impactul benefic al informaţiei alternative. Încrezători în profesioniştii construcţiei de imagini mai mult decît în psihologiile capabile de restructurări instituţionale, noii lideri ai majorităţii s-au avîntat să impună reforma prin apariţii pe micul ecran şi n-au mai avut energie să treacă pragul dinspre propagandă spre schimbarea în plan legislativ şi economic.

În ultimele săptămîni, realizatorii de bilanţuri au ajuns, însă, fiecare în felul lor, la aceeaşi concluzie: suportul mediatic nu poate înlocui competenţa ministerială, iar gazetarii – chiar şi cei conformişti, şantajabili din pricina trecutului sau înspăimîntaţi că viaţa e prea scumpă şi jocurile politice prea dure pentru cine nu se aliniază într-o direcţie sau în alta – n-au mijloace să convingă populaţia că anul 1997 a fost valorificat în folosul reformei, de vreme ce el a fost risipit cu nimicuri politice. Înţeleasă ca un spectacol şi redusă la un val de mesaje adresat celor care citesc sau se uită în fiecare seară la emisiuni pe teme aparent majore, lupta cu inerţiile şi cu haosul economic a fost, în mare parte, o luptă formală. Formale sînt, pînă acum, şi rezultatele guvernării Ciorbea. „Am trecut de la democraţia de vitrină la vitrină“, avertizează analiştii dinafara presei, dar avertismentul lor nu-i înfurie pe oamenii puterii. În schimb, modul în care invitaţii televiziunilor comentează remanierea ori analizează bilanţul prezidenţial provoacă iritare la Palatul Cotroceni şi la Palatul Victoria.

Prim-ministrul a intrat în scenă ca un produs artificial al audio-vizualului şi era inevitabil să ajungă în rolul de victimă preferată a jurnaliştilor care merg de obicei cu valul populist. Preşedintele şi-a început cariera politică ridiculizat de publicaţiile centrale şi mulţi dintre editorialiştii care l-au atacat cînd era în opoziţie se simt acum datori să-i facă pe plac lovind zgomotos în inamicii săi reali sau imaginari. Laudele ori linguşelile încetează însă de fiecare dată cînd vine vorba de realităţi economice, de nivel de trai, de privatizare şi bază legislativă. Şeful statului curtează şi cultivă „o anumită parte a presei“, dar cînd se lansează în reproşuri nu face distincţii. La intervale din ce în ce mai scurte, el acuză întregul sistem mass-media că ... „deformează“, „dezinformează“ sau „critică puterea dintr-un complex de inferioritate“. La un moment dat, Victor Ciorbea susţinea că singurul lucru care-i lipseşte cabinetului său pentru a reuşi reforma este sprijinul presei. A doua zi după **one man show**-ul de bilanţ, Emil Constantinescu i-a comparat pe ziarişti cu frizerii şi chelnerii care habar n-au ce-şi doreşte clientul, recomandîndu-le să coboare din redacţii în mijlocul poporului. Inocent – şi tocmai de aceea sacrificat din start chiar de propriul său partid –, premierul se plînge că „structurile vechi“ sau simpatizanţii altor ideologii au blocat elanul creştin-democraţilor şi promite că rotaţia de cadre va însemna mai mult decît o remaniere de fond. Mulţumit de sine însuşi, preşedintele ţării e nemulţumit de parlamentari, de partide şi de gazetari, dar nu-i scuteşte de critici nici pe români în general, sugerîndu-le să nu mai fie un „popor de plîngăcioşi“, sau imputîndu-le neştiinţa managerială şi antitalentul organizatoric.

După modelul vîrfurilor conducătoare, miniştrii vizaţi pentru remaniere (sau cei care îşi doresc un cabinet al Coroanei regale) înţeleg să-şi facă bilanţul căutînd vinovaţi în curtea vecină sau în cabinetul Văcăroiu. La fel procedează şi partidele din coaliţie, formaţiunile apolitice care au vanitatea de a moraliza puterea, alianţa minoritarilor maghiari. Ţărăniştii declară că n-au putut face reforma din cauza social-democraţilor şi, pentru a contracara „pretenţiile“ acestora, au propus mutarea lui Ciumara la reformă şi a lui Spineanu la industrii, chiar dacă nereuşita de la Finanţe l-a înscris pe cel dintîi în categoria antireformiştilor, iar conflictul cu şeful FPS nu-i va servi celui de-al doilea în politica de restructurare. Alianţa Civică iese la atac pentru a pune condiţii liderilor CDR şi preşedintelui ţării, iar Ion Caramitru îşi reactualizează demisia de la Cultură pe motiv că majoritarii nu îndrăznesc să se opună iniţiativelor lui Petre Roman. Democraţii se simt traşi pe sfoară pentru că nu li s-a încredinţat un portofoliu economic şi, în consecinţă, îşi menţin titularii din cabinet, chiar dacă relaţia cu Parlamentul a funcţionat prost iar „cazul Severin“ a intrat sub protecţia Cotrocenilor pentru a evolua într-o direcţie necunoscută. Liberalii au profitat de meciul dintre PNŢCD şi USD înscriind în prelungiri prin obţinerea rîvnitului control al Finanţelor, fără să le pese că bugetul pe anul viitor e încă în aer. UDMR s-a plasat înafara disputelor publice pe tema remanierii, optînd pentru discreţie pragmatică şi pentru naţionalism prin acţiune, aşa cum fac minoritarii ori de cîte ori majoritatea naţională mizează pe utopia împăunată şi pe discursul patriotard. Ministrul Turismului n-a realizat mare lucru, dar premierul nu-şi poate permite să-l treacă pe lista remaniaţilor, pentru că are multe alte probleme cu propriul său partid şi cu aliaţii, iar ritmul lent al privatizării într-un sector-cheie i se pare o chestiune colaterală .

Ambalat în sclipiciul sincerităţii de taifas şi intrat în casele românilor prin forţa micului ecran, bilanţul primului an de mandat al guvernului Ciorbea reaminteşte formula dărilor de seamă cu care ne obişnuise cabinetul Văcăroiu: şi azi, ca şi ieri, dintr-o sumă de „realizări şi împliniri“ iese, dacă adunăm bine – fără să ignorăm bilele programului iniţial –, un rezultat cu semn negativ. Dovadă că reforma instituţional-politică a fost încă o dată abandonată deşi, în absenţa ei, reforma economică e greu, poate chiar imposibil de dus la.capăt, oricare ar fi numele preşedintelui şi procentele lui în topul de popularitate la un an de mandat.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Povestea unei reforme (I)

Cînd au preluat puterea în 1979, conservatorii conduşi de doamna Thatcher şi-au fixat ca obiectiv principal al agendei lor reformarea serviciilor publice britanice. Doamna Thatcher a beneficiat de rezultatele muncii comisiei Fulton, desemnată la jumătatea anilor '60 de către premierul laburist Harold Wilson să redacteze un raport asupra stării administraţiei publice britanice. Concluziile raportului Fulton erau clare: serviciile publice funcţionau, încă, în temeiul unei filosofii depăşite, specifice jumătăţii de secol XIX, erau supradimensionate, cheltuitoare şi ineficiente. Doamna Thatcher a înţeles rapid că reforma trebuie să fie radicală, la rigoare dură.

Orientarea către un nou tip de gestionare a afacerilor publice, inspirat din managementul specific domeniului privat, a fost calea spre succes. Doamna Thatcher a adus într-o poziţie cheie în Cabinet Office un personaj celebru în lumea afacerilor, lord Cederic Rayner – preşedintele consiliului de administraţie al unei celebre companii britanice, „Marks & Spencer". Sir Rayner a impus administraţiei stilul şi mentalitatea celebrei firme, sintetizat în expresia *value for money*, sloganul publicitar al celor de la „Marks & Spencer". Pentru administraţie, *value for money* înseamnă echivalenţa dintre cheltuieli şi calitatea serviciului prestat în condiţii de concurenţă.

O altă acţiune importantă a reformei serviciului public a fost generalizarea conceptului de client, beneficiar al serviciilor *(customer)*, obligînd fiecare segment al administraţiei să se concentreze pe rezultate, deci pe satisfacerea exigenţelor beneficiarului. Astăzi, oricine intră în raporturi cu administraţia este un *customer*, ajungîndu-se pînă la aceea că infractorul arestat de poliţie este un *customer* al serviciilor pe care poliţia le prestează. De aici, a apărut „filosofia" *best value for money*, care ar însemna atingerea raportului optim între costul şi calitatea generală a vieţii, pe de o parte, şi pretenţiile beneficiarilor, pe de altă parte.

Pentru a ajunge la performanţele actuale, bătrînul, greoiul şi cheltuitorul serviciu public britanic al anilor '70 a fost supus de doamna Thatcher unei reforme după următorii paşi:

1. *Scrutiny Programme*, care a însemnat o amplă evaluare şi reaşezare a structurilor administraţiei pe principiile de eficienţă impuse de aplicarea strictă a raportului bani-calitate, orientarea managementului pe proiect şi, mai ales, semnalul clar că vor veni mari schimbări.

2. *Financial Management Initiative*, care a însemnat delegarea deciziilor bugetare către managerii serviciilor publice şi a ridicat perfecţionarea profesională a funcţionarilor publici la rang de prioritate naţională.

3. *Next Steps Programme*, care a desăvîrşit descentralizarea şi, mai ales, a privatizat serviciile publice într-o manieră pe cît de originală pe atît de eficientă. Agenţiile executive create au fost puse în situaţia de a se confrunta cu exigenţele pieţei libere şi de a declanşa o adevărată competiţie pentru calitate.

Cînd, în 1990, doamna Thatcher a părăsit casa din Downing Street a putut spune că a lăsat în urmă o cu totul altă administraţie decît găsise şi un cu totul alt climat politic şi social.

Dar despre ce a urmat şi, mai ales, despre „reţeta" care face posibilă o atît de radicală schimbare, săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Masa şi elita

Luni, 1 decembrie, de Ziua Naţională, Pro TV, „noul", a împlinit doi ani. În fiecare an, pe 1 decembrie, va fi, evident, Ziua Naţională a României, dar în primul rînd, pentru cei ce se uită la televizor, adică pentru cei mai mulţi dintre noi, va fi, vrem nu vrem, aniversarea Pro TV: jurnalele de ştiri ale celui mai audiat post de televiziune românesc devin, atunci, imense calupuri promoţionale, în ţară şi în lume nu se mai întîmplă nimic altceva şi, începînd de anul acesta, sărbătoarea, care pînă acum se ţinea în faţa sediului din bulevardul Pache, s-a mutat în plin centrul Capitalei, înăuntrul şi în faţa Teatrului Naţional.

Ruptă cumva în două, de-dublată discret, sărbătoarea Pro TV de anul acesta şi, prin ea, însăşi *imaginea* consacrată a acestui post a vizat, sub acoperirea aceluiaşi zgomotos şi egolatric, pînă la paranoia, stil („Cîntarea României", de pe vremuri, nu era decît expresia unei structuri a umanului care nu are cum să dispară, şi care acum se manifestă altfel: bine, măcar, că s-a desprins de politic!), două laturi, provocînd o alunecare, dacă nu chiar o mutaţie care s-ar putea dovedi, în curînd, decisivă: afară, pe peluza din faţa Teatrului Naţional, a fost *vechiul „nou" Pro TV*: aşa numita „generaţie Pro". Muzică, scandal, cabina Pro TV, căciula Pro TV – ceea ce ştiam deja, expulzat, însă, cumva, lăsat chiar, la propriu, în ploaie, scos în faţă dar şi dat deoparte. Înăuntrul Teatrului Naţional, pe scena sălii Amfiteatru – Colegiul Pro. Adică o instituţie de învăţămînt cum, cel puţin pe la noi, nu s-a mai văzut, destinată *elitei* elevilor. Acesta să fie viitorul nou Pro TV: interesat de educaţie, citînd din Constantin Noica, cu a sa „cultură de performanţă"? E posibil, şi ar fi nemaipomenit.

Şi a mai fost ceva: strîngerea laolaltă a unei colectivităţi virtuale: invitarea, cu această ocazie, la Bucureşti, a celor care au participat la obsedantele concursuri organizate de post şi care au şi cîştigat la ele. O mulţime docilă şi entuziastă, docil-entuziastă, care vîna pe holurile Naţionalului „vedetele" Pro TV, altfel spus pe virtuozii prompterului românesc, marii maeşti autohtoni ai aparenţei şi suprafeţei pure – semne cu nume – pentru a le smulge autografe. Din păcate, două dintre momentele publicistic, conţinutistic de vîrf, adică transmisia festivităţilor de la Alba Iulia, lăsată în seama lui Lucian Mîndruţă, şi *talk-show*-ul despre ce ar (va) trebui să fie Colegiul Pro, confiscat de Mihai Tatulici, au înregistrat nepermise scăderi de tonus, cînd s-ar fi cuvenit să constituie segmente pline, clare. Important mi se pare, însă, ceea ce am consemnat deja: anume, schiţarea – poate doar visul – unui cu adevărat nou Pro TV, utilizarea programului şi a stilului de *masă* (şi) pentru un obiectiv de *elită*, pentru elite. Să vedem ce va ieşi.

La Pro TV s-a mai întîmplat, însă, ceva, pe 2 decembrie, cu ocazia remanierii guvernamentale: postul a pierdut un analist de vîrf şi a cîştigat (?) un ministru. Este vorba de Ilie Şerbănescu, unul dintre puţinele cazuri, la noi – după cel al lui George Pruteanu –, de accedere la politic din/prin *mass-media* (televiziune). Nu vom mai rătăci prin tranziţie? Nu ştiu dacă să mă bucur sau să mă întristez de acest transfer. Nu ştiu dacă pierderea înregistrată prin dispariţia unei excelente emisiuni de autor precum „Rătăciţi în tranziţie" va fi compensată de un spor de claritate, de fermitate şi de coerenţă în administrarea reformei. Am pierdut un critic, dar am cîştigat, oare, o „călăuză"? Dacă televiziunea creează nume din nimic, dă nume nimicului, politica, în schimb, poate ucide ceea ce există deja. „Rătăciţi în tranziţie" era una dintre puţinele emisiuni de substanţă, una dintre puţinele emisiuni *critice* de la Pro TV. Acum, ea dispare. Vraja (sau, scuzată fie-mi expresia, vrăjeala) politicului a ucis o emisiune. Televiziunea, ştiu, absoarbe, confiscă, cumpără, neutralizează. Politica, însă, poate să desfiinţeze, să anuleze, să spulbere. O dată în plus, ce va fi se va vedea.

Bogdan GHIU

Economie

Leului i s-a făcut sanie încă de astă-vară

Meteorologii ne dau asigurări că iarna nu va fi prea aspră în ianuarie şi februarie. De Crăciun, însă, brazii vor fi împodobiţi cu zăpadă. RENEL zice că în case va fi cald. Şi înşiră cîteva premiere naţionale: stocul de resurse energetice e asigurat pînă la 31 decembrie; avem cele mai mari rezerve de păcură şi de gaze naturale din ultimii zece ani; pentru prima dată, de la liberalizarea cursului leu-dolar, în 1991, importurile energetice nu vor mai destabiliza piaţa valutară. De altfel, de prin iulie, se tot aud voci tari ce prevestesc destabilizarea pieţei valutare... în luna următoare. Iată, însă, că am ajuns în decembrie şi piaţa valutară nu s-a destabilizat. Dimpotrivă, va continua să rămînă stabilizată, în parte şi datorită slăbirii presiunii importurilor de resurse energetice. Leul va continua să se mişte pe aceeaşi linie calmă imprimată încă de astă vară.

Leul nu este în pericol de prăbuşire. Cît priveşte zarva făcută în jurul intervenţiilor Băncii Naţionale... important este tocmai faptul că BNR intervine. Toate băncile centrale din lume, din America şi pînă în Japonia, intervin pe piaţa valutară. Şi intervin pentru că de multe ori jocul cerere-ofertă este supus unor situaţii conjuncturale. Iată, te trezeşti cu un flux de valută, oferta se îmbogăţeşte, cererea este surclasată şi cursul stă să explodeze. Asta e o situaţie conjuncturală. Nu este rezultată din raportul normal leu-dolar. Sau dimpotrivă: într-o zi sau într-o perioadă de 2-3 zile fluxul extern de valută e redus. Tocmai atunci se poate întîmpla să fie o cerere mai mare şi se dereglează jocul cerere-ofertă în sens invers. BNR, ca orice bancă centrală din lume, este şi jucător pe piaţa valutară, dar are şi rol de arbitru. Aşadar, trebuie să urmărească dacă piaţa funcţionează bine şi cînd apar factori conjuncturali, ce ar putea să producă dereglări, să intervină.

Pînă în acest an, Banca Naţională nu avea capacitate de intervenţie, în primul rînd din cauză că rezerva valutară era foarte mică. Astăzi, s-a creat o situaţie nouă: este prima iarnă, în opt ani de tranziţie, cînd Banca Naţională se găseşte cu o rezervă importantă de 2,6 miliarde dolari. Cea mai mare rezervă valutară de după război, agonisită printr-o politică raţională. Banca Naţională a acumulat continuu dolari, inclusiv prin intervenţii, cumpărînd de pe piaţa valutară. A cumpărat dolari, a emis în schimb lei, pe care i-a aruncat pe piaţă, după aceea a fost nevoită să absoarbă leii, pentru că economia nu era capabilă să-i absoarbă ea, în afaceri şi investiţii.

Normal, Banca Naţională intervine ca să apere leul. Important este că are capacitatea să facă acest lucru; şi că intervine eficient, în sensul că aruncă pe piaţă sume mici şi obţine efecte mari.

Încă o noutate, în acest an: prezenţa masivă pe piaţa valutară a investitorilor străini de portofoliu. Ei produc emoţii mari, legate mai ales de faptul că nu doar aduc, ci şi... retrag capital. Aşa este pe orice piaţă: investiţia vine şi pleacă. Banii care intră în investiţiile de portofoliu sînt bani care aleargă de pe o piaţa pe alta, de pe un continent pe altul, de la un capăt al planetei la altul. Aşa aleargă aceşti bani. Sigur, important este ca piaţa românească să fie tare şi să reuşească să menţină, prin atractivitate, banii care vin. Nimeni nu poate să-i menţină pe toţi. Şi-n America, şi-n Japonia, banii intră, fug, aşa-i capitalul: rătăcitor. Şi aici trebuie notat un fapt pozitiv: că piaţa românească este capabilă, în clipa în care capitalul pleacă, să-i asigure schimbul. Investitorii vin aici cu dolari sau cu mărci, îi schimbă în lei, fac investiţii de portofoliu în piaţa românească, iar cînd ei cred că este cazul să se retragă adună leii, îi schimbă în dolari sau mărci şi pleacă în altă parte. Iată că piaţa românească poate să asigure repatrierea capitalului. Acesta este un lucru bun, pentru că dacă n-ar avea această posibilitate, investitorii n-ar veni în România. Faptul că vin, că pleacă şi că pot să plece, adică li se asigură schimbul de lei cu dolari, cu mărci sau cu alte valute este o notă bună, un semnal pozitiv pentru investitorii străini. Faptul că oricînd pot să plece este încurajator.

Sigur, mulţi dintre investitorii străini ar vrea să cumpere titluri de stat. Pentru că sînt sigure. De altfel, cei mai mulţi investitori de pe piaţa românească fie că sînt români, fie că sînt străini, vor să participe la un joc cu risc limită sau cu risc zero, dar cu randament maxim. Titlurile de stat au în spate o garanţie globală, ele sînt certificate de Ministerul Finanţelor şi din această cauză sînt cele mai atractive. Mulţi investitori caută astfel de titluri pentru că ele nu prezintă nici un risc. Statul român îşi va achita oricînd datoriile, orice s-ar întîmpla. Dar asta e o situaţie excepţională. Pe o piaţă normală sînt riscuri, pot să fie şi randamente minime. La urma urmei, o dobîndă pe care mizezi are în ea multe componente, dar în primul rînd o componentă de risc. Jocul se diversifică. Produsele financiare sînt numeroase pe piaţa românească şi ele ar putea atrage foarte mulţi bani. În lei şi în valută, ca pe oricare mare piaţă din lume.

Piaţa valutară românească intră în normalitate şi acest fapt poate aduce mulţi investitori. În plus, deşi se spune că avem o monedă mai tare decît economia, cursul leu-dolar e tot mai mult racordat la realităţile economice. Pentru că, în condiţiile în care producţia industrială risipeşte încă energie, metal, capital fix, bani pentru a umfla stocurile iar blocajul financiar se accentuează, cursul nu poate sta pe loc fără să dezechilibreze economia reală. Faptul că piaţa valutară tinde să privească drept în faţă fluxurile producţiei şi consumului, încercînd să ţină seama de ele, constituie un lucru normal. Cred că această tendinţă se va accentua anul viitor. De ce n-ar fi, însă, normală o altă tendinţă, de creştere a cursului leului? Simplu: pentru că normalitatea nu se exprimă prin ce vrem sau prin ce nu vrem, prin ce ne place ori prin ce nu ne place. Normalitatea este o atitudine corectă faţă de realitate. Leul evoluează pe piaţă către valoarea lui reală.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Idealuri de tot felul

La alţii şi la noi

● „De ziua naţională a Statelor Unite ale Americii, bucureştenii s-au înghesuit în Cişmigiu să mănînce hamburgeri, să bea coca-cola, să asculte jazz şi să se uite la *marines*. Steguleţe şi coifuri de hîrtie, confetti, artificii, veselie. De ziua naţională a României stau în casă. Nu sînt parade pe sub Arcul de Triumf, nici artificii sau petarde, nici mititei şi ţuică fiartă, nici Veta Biriş în chioşcul din Cişmigiu, nici Hora Unirii la megafon. Sunt numai discursuri şi depuneri de coroane. Impresia creată de aceste triste festivităţi este că, la 1918, România a pierdut ceva, şi nu a cîştigat." (Rodica Ciobanu – *Un altfel de Decembrie*, în **Adevărul**, 1 dec.) ● „Lăsăm în continuare ca istoria să ne fie scrisă de ideologi şi de acea suntem condamnaţi să nu învăţăm nimic din ea şi să îi repetăm erorile. (...) Nu ne putem exorciza slăbiciunile fără a avea curajul de a le recunoaşte şi de a le privi în faţă. Şi ar mai fi ceva de spus. Gravitatea excesivă este apanajul tîmpeniei. (...) O sărbătoare – şi cu atît mai mult una naţională – trebuie să fie prilej de reală bucurie şi nu pretext de meschine răfuieli politice şi spectaculoase ieşiri la rampă ale unor personaje care se cocoaţă pe podiumuri pentru a părea giganţi, cînd de fapt sunt nişte pitici care nu au nimic de spus." (Eugen Ovidiu Chirovici – *Între miturile lui 1848 şi Internet*, în **Curierul naţional**, 1 dec.) ● „În paralel cu o tendinţă de integrare europeană a României s-a ajuns la introducerea unei componente patriotico-naţionaliste în fiecare prestaţie publică. Asta chiar şi cînd nu-şi are rostul. Aşa se face că românii sînt bombardaţi şi cu patriotism adevărat şi cu patriotism de paradă şi adeseori nu pot să le deosebească." (Cornel Nistorescu – *De ziua naţională*, în **Evenimentul zilei**, 1 dec.) ● „Simbolul lui 1 Decembrie înseamnă Unire în faţa unor provocări grave ale istoriei, pentru rezolvarea în sensul generos al propăşirii ţării. Şi cu o asemenea provocare ne confruntăm acum, după ce şapte ani România a traversat o perioadă de incertitudini create după un model ce semăna tare mult cu omul care şi-a pierdut umbra şi nu a reuşit să şi-o găsească." (Eliade Bălan – *Simboluri*, în **România liberă**, 1 dec.) ● „Eu cred că dl Constantinescu ar fi un preşedinte ideal într-o Românie aşezată, calmă, fără mari probleme sociale, în care şi-ar putea etala pe deplin inteligenţa cultura, fineţea. Din păcate, trăim într-o ţară în nevoie, cu o parte a populaţiei înfometată şi înfrigurată la propriu, în care unele explicaţii date cu o anumită emfază devin superflue." (Sorin Holban – *O dublă sărbătoare naţională*, în **Jurnalul naţional**, 1 dec.)

Remanierea ca blocaj

● „Preşedintele a găsit argumente: Ciumara e făcut să gîndească, Spineanu să dialogheze. Mie, cusurgiu din fire, mi se pare că e mai curînd invers. Mi se pare că, în tot acest an ne-am poticnit de gîndirea lui Mircea Ciumara, care nici picat cu ceară nu înghite reducerea fiscalităţii, dar visează aberant la introducerea peste noapte a impozitului pe venitul global. Mi se pare că dacă Ulm Spineanu ar fi fost un maestru al dialogului, ar fi reuşit să se-nţeleagă, dacă nu cu toţi românii, atunci măcar cu Sorin Dimitriu." (Adrian Pătruşcă – *Demisia lui Ciorbea ar dezmorţi Coaliţia*, în **Ziua**, 1 dec.) ● „În viziunea lui Emil Constantinescu, indiferent cine s-ar afla în fruntea ţării, lucrurile ar merge la fel de prost. Asta deoarece respectivii ar fi români. Lipsiţi prin naştere de capacitatea de organizare!" (Ion Cristoiu – *Jalnica piesă de teatru de la Cotroceni*, în **Naţional**, 1 dec.)

Prieteniile, ca... «palme» politice

● „Înainte de a fi ales preşedinte al României, dl Emil Constantinescu spunea că abia aşteaptă să fie criticat atunci cînd va ajunge la putere, considerînd critica drept o acţiune constructivă şi benefică. Acum, cînd singurii în drept să-i aducă critici, reprezentanţii cei mai de seamă ai celor care l-au votat, am numit aici Alianţa Civică, preşedintele se înfoaie în pene (sic!) devenind arogant şi nedrept cu cei care, singurii de altfel, l-au susţinut cu fermitate. În cuvîntul său, preşedintele Constantinescu vorbea de «frustrare» şi de «mentalitate totalitară» în rîndurile Alianţei Civice. «Palmei» prieteneşti date de AC, dl Constantinescu i-a întors o «palmă» neprietenească, părăsind lucrările Congresului cu sentimentul că «i-a pus la punct pe foştii lui prieteni»." (Geo Asavei – *Preşedintele şi-a făcut alţi prieteni*, în **România liberă**, 1 dec) ● „Victor Ciorbea: «Te faci frate cu edecarii, pentru a traversa apa şi aluviunile, pentru a ajunge pe tărîmul ferm al relansării morale, politice şi sociale». (...) Oricum, premierul va trebui să găsească urgent un înlocuitor pentru Ion Caramitru, care a anunţat în plenul Congresului că şi-a depus demisia din funcţia de ministru al Culturii încă din 1 noiembrie. (...) Pentru a-i succede în fotoliul de ministru al Culturii, surse din AC lansează ipoteza că va fi solicitată chiar Ana Blandiana." (Cristina Sofronie – *Preşedintele Constantinescu atrage atenţia Alianţei Civice că începe să devină un „club al frustraţilor"*, în **Evenimentul zilei**, 1 dec.) **(E.Ş.)**

De jur împrejur

Numele reformei

Nimeni nu-i perfect, nici măcar Vaclav Klaus, prim-ministrul demisionar al Cehiei, cel mai longeviv demnitar din ţările postcomuniste, autor al celor mai eficiente decizii în transformarea economiei centralizate într-una de piaţă liberă. Încă în 1991, Klaus, pe atunci ministru de Finanţe al Cehoslovaciei, a introdus o schemă a privatizării prin cupoane, care, bine explicată, i-a făcut rapid proprietari pe 6 milioane de cehi. Devenit prim-ministru după despărţirea de Slovacia, a introdus riguroase măsuri bugetare şi fiscale cu rezultate spectaculoase. Încrezător în „mîna invizibilă a pieţei", Klaus a fost convins că primejdiile semnalate de adversarii lui politici se vor îndepărta de la sine. Primul val al reformei – cînd guvernul Klaus se bucura de o largă susţinere – nu a cuprins legiferarea activităţii şi privatizarea băncilor. Nu s-a făcut nimic nici în domeniul asistenţei medicale, al costurilor locative şi al celor energetice. Klaus suporta cu destulă uşurinţă demisiile foştilor prieteni, relaţiile mai mult decît reci cu preşedintele Havel, dar era – ca orice politician din lume – foarte prudent cu măsurile care ar afecta populaţia, scoţînd-o în stradă. Dintre toate cifrele record ale guvernului Klaus, una – foarte bună şi ea – spunea totuşi că nu e totul în regulă. Numărul scăzut al şomerilor era dovada că, de fapt, restructurarea nu se produce. Şi nu s-a produs, pentru că acţiunile dobîndite de cetăţeni au fost rapid cumpărate de către bănci: în felul acesta băncile de stat n-au mai avut nici un interes să declare falite întreprinderile a căror proprietar erau, iar – după un ocol – statul a rămas proprietarul economiei. Desigur, nu mai era statul comunist, ci unul liberal deschis investiţiilor străine, ceea ce i-a permis lui Klaus să se distanţeze printr-un dispreţ de-abia mascat chiar de ţările grupului de la Vişegrad, considerînd că o eventuală cooperare cu ele ar încetini ritmul apropierii Cehiei de ţările Europei occidentale.

Într-un acces de orgoliu public, greu explicabil la un tehnocrat rece, în 1995 – înainte de alegerile la care îşi juca din nou mandatul –, Klaus a declarat că reforma s-a terminat, că faza cea mai grea a fost depăşită. Reforma incompletă a fost denumită încheierea terapiei. S-a creat o criză a aşteptărilor: oamenii au început să se întrebe de ce o duc ei atît de rău, dacă ţara o duce atît de bine.

Germenii corupţiei existau chiar în reglementările procesului de privatizare. Nu le-a rămas celor mai isteţi decît să profite şi de absenţa reglementărilor. Pentru că nu se măsoară în cifre, Klaus a fost puţin sensibil la evoluţia democratică a societăţii, pe care o considera mai curînd o imensă corporaţie, decît o structură autonomă. Discursul triumfalist, trufia cu care puterea trata societatea civilă, corupţia şi-au evidenţiat efectele perverse în primăvara acestui an, cînd Cehia – legată la economia mondială – a resimţit din plin efectele crizei din ţările asiatice. Încercarea lui Klaus de a introduce măsuri de austeritate în condiţiile unei guvernări cu susţinere parlamentară slabă s-a lovit şi de împotrivirea populară. De astă-primăvară încoace, elevul premiant iese mereu la tablă cu lecţia neînvăţată. Nu opoziţia este adversarul său cel mai important: condus de Milos Zeman, Partidul social-democrat este dominat de o retorică populistă, în care insulta ţine loc de argument.

Căderea lui Klaus a venit de la propriii săi „prieteni": subvenţionarea interesată a partidului a fost dezvăluită de Josef Zieleniec, fostul său ministru de Externe, demisionar în octombrie. De doi ani, Klaus susţinea că n-a cunoscut identitatea donatorului care i-a subvenţionat partidul cu 7,5 milioane de coroane. Or, spune fostul său coleg de cabinet, el i-a spus încă de atunci că banii vin de la dl Milan Srejber, fost jucător de tenis, devenit om de afaceri; e la îndemînă presupunerea că a plătit prin această donaţie facilităţile obţinute la achiziţionarea de la început suspectă a unei mari oţelării din Moravia. Ceea ce i se reproşează lui Klaus nu sînt atît ororile reformei, probabil inerente, ci aroganţa cu care a minţit, considerîndu-i pe toţi mai proşti decît el. Exact ceea ce proştii nu iartă niciodată, folosindu-se cu iscusinţă de argumentele inteligente ale celor neluaţi în seamă de-a lungul anilor.

Magdalena BOIANGIU

Plasa de siguranţă

Unii specialişti susţin că majoritatea celor care vor să-şi ia viaţa îşi aranjează (conştient sau nu) sinuciderea în aşa fel încît să poată fi salvaţi în ultimul minut. Demisiile de responsabilitate din comportamentul individual contaminează şi colectivităţi mai largi şi pot fi observate în ultima vreme ţări şi popoare care lucrează temeinic la propria lor sinucidere, contînd pe o plasă de siguranţă. Rwanda, Somalia, Sierra Leone, Haiti, Afganistan, Albania, Iugoslavia... şi mai sînt şi altele într-un echilibru fragil. Dezvoltarea mijloacelor de comunicare aduce imaginile acestor tragedii în casele tuturor şi tot mai multe voci cer „omenirii civilizate" să intervină. Prin „omenirea civilizată" se înţelege tot mai des Organizaţia Naţiunilor Unite, „cel mai bun club mondial existent", cum îl consideră revista britanică **The Economist** (22 noiembrie). Întemeindu-şi autoritatea pe larga sa reprezentativitate, ONU este însă blocată de conflictele dintre membrii săi, de criza financiară declanşată de refuzul SUA de a contribui cu mai mult decît alţii la bugetul organizaţiei. Deşi sfîrşitul războiului rece părea că-i oferă un vast cîmp de acţiune, rezultatele s-au dovedit sub aşteptări (Somalia, Iugoslavia, Afganistan). ONU nu-i poate despărţi pe combatanţi: „Dar dacă nu poate opri luptele, le poate măcar preveni? Probabil, nu: partea cea mai slabă va dori medierea ONU, cea puternică – nu (...) Dar ONU poate şi trebuie să pregătească ţara ieşită din conflict pentru alegeri, să sprijine sistemul judiciar, să-i formeze pe poliţişti şi funcţionari". Noul secretar ONU, Kofi Annan, a elaborat programe amănunţite în aceste domenii. Inaplicabile şi ele, deoarece, aşa cum observă revista din care am mai citat, „pentru unii şefi de stat, «societatea civilă» este numele de cod al dorinţei de a-i lăsa să vorbească pe adversarii puterii instalate. Aşa că, multe ţări în curs de dezvoltare, fie că sînt sau nu conduse de dictatori, se opun reformelor democratice".

Dar uneori, un dictator e mai uşor de învins decît starea de fapt. „Există tendinţa de a cere Naţiunilor Unite mai mult decît pot ele face – afirmă, în **Le Nouvel Observateur**, Bernard Miyet, subsecretar general ONU, însărcinat cu menţinerea ordinii în Haiti, după un devastator război civil. Nu sîntem aici pentru a înlocui o conştiinţă naţională deficitară". După retragerea lor, trupele ONU lasă o situaţie într-un sens mai lipsită de perspective decît cea pe care au venit s-o corecteze. „S-au mai văzut ţări mizere, dar disperate cum e aceasta, mai rar – scrie reporterul revistei franceze. Chiar de la aeroport, impresia de haos absolut e copleşitoare". Sărăcie, murdărie; de şase luni, de cînd a demisionat prim-ministrul Rosny Smarth, organismele internaţionale nu-şi mai pot cheltui bugetul pentru că n-are cine semna hîrtiile. S-a greşit mult în Haiti, încercînd aplicarea unor reţete potrivite în altă parte. „Unii au venit în ţara asta ca într-un deşert, vorbeau despre reconstruirea unei ţări. E o ţară mizeră, dar ea există şi nu va evolua decît odată cu acei care trăiesc în ea" – susţine un diplomat. În urma unui efort de autodistrugere impresionant, republica Haiti supravieţuieşte din inerţie. Plasa de siguranţă – ONU – n-a lăsat-o să moară, dar nu poate face mai mult, ajutînd-o să trăiască. **(M.B.)**

Argument

Cu toţii am trăit momente penibile în adolescenţă şi de aceea ne amintim cu jenă de acea perioadă.

Adolescentul este bovaric prin excelenţă – la rigoare o persoană de-a dreptul kitsch. În fiinţa lui este celebrată acea *discrepanţă dintre esenţă şi aparenţă*, schizoidie care produce celor din jur, dar şi lui însuşi, serioase neplăceri. Adolescentul nu este nimic, dar vrea să fie totul. El vede că e la fel de inteligent şi uneori că ştie chiar mai multe decît cei mai în vîrstă, dar nimeni nu-i recunoaşte meritele, pentru a-l pune în rînd cu toată lumea.

Principala problemă a adolescentului e că este dezvoltat fizic şi intelectual aproape ca un om mare, dar nu are „experienţa“ şi mai ales maturitatea afectivă a acestuia. De aici apar toate necazurile. Dacă el îi poate încuia oricînd pe cei mai în vîrstă cu nu ştiu ce chestiune învăţată de curînd la şcoală, va fi întotdeauna umilit atunci cînd va veni vorba despre dragoste.

Adolescenţa este un subiect despre care nu se prea discută. Spre deosebire de copilărie – de exemplu –, căreia îi sînt dedicate nenumărate opere literare şi căreia toţi, de la oamenii de ştiinţă pînă la memorialişti, îi acordă o atenţie deosebită, adolescenţa este mai întotdeauna ocolită, trecută sub tăcere, repudiată. Acesta este motivul pentru care încercăm, prin numărul de faţă al *Dilemei*, o modestă reparaţie (şi, pentru că sîntem aproape pe un teren de pionierat, abordăm fondul problemei, lăsînd pentru alte ocazii nenumăratele ei particularizări). Colaboratorii pe care i-am solicitat şi-au propus, în mare parte, să-şi depăşească pudibonderiile şi să ofere mici exerciţii de sinceritate. Au realizat, desigur, cu această ocazie (aşa cum se va întîmpla şi cu cei care vor citi), că adolescenţa nu este deloc un subiect indecent. (**C. P.-B.**)

Adina POPESCU
studentă

„Rebel fără cauză“

În limba engleză, termenul corespondent pentru „adolescent“ este „teenager“ cu alte cuvinte adolescenţi sînt consideraţi acei a căror vîrstă conţine un „teen“ la coadă. Astfel se stabilesc şi limitele formale ale adolescenţei: 14 ani şi 19 ani. Eu am împlinit nouăsprezece, deci aparţin ultimei vîrste a adolescenţei. Această constatare mă întristează, am senzaţia că, odată cu schimbarea prefixului, voi pierde anumite privilegii, o anumită stare. Încerc să arunc o privire retrospectivă asupra acestor ani, fără a mă lămuri însă prin ce pot defini adolescenţa, a mea sau la modul general. Descopăr cîteva repere. Noncoformism, spirit de aventură, dorinţa de a ieşi în evidenţă, o permanentă sete de trăiri, primele conflicte cu tine însuţi şi cu cei din jur, mai ales părinţii, sentimentul că nu eşti înţeles şi că nu poţi să comunici... Apoi... palpitaţii, liste cu iubiţi şi priviri furişate, jurnale patetice, dorinţa de a fugi de acasă, calvarul şcolii, chiuluri şi absenţe nemotivate, teroarea notelor... Şi... nevoia de a avea prieteni, de a-ţi forma o gaşcă, petreceri, nopţi pierdute fără sens, plecările pe munte cu bani puţini, dar pline de entuziasm, cîntecele la chitară... În sfîrşit... teama de viitor, căutarea unui ideal, descoperirea unei pasiuni, cărţi şi filme care-ţi marchează viaţa, fuga de societate şi, în acelaşi timp, dorinţa de a te impune în acea societate... Doar atît?!

Părinţii noştri ne povestesc nostalgici despre adolescenţa lor. Amintirile încep cu „pe vremea mea...“. Sesizează diferenţe între noi şi ei. „Noi eram mai umani, puneam un preţ mai mare pe sentimente“. Subliniază faptul că o frustrare comună şi lipsa de libertate i-au unit. Apoi ne întreabă sceptici: „Voi cum profitaţi de libertatea asta?“ şi începe morala. Deja nu-i mai ascultăm. În timp ce ei vorbesc, sîntem preocupaţi de cum o să ne distrăm week-end-ul care vine şi de cum să nu afle despre notele proaste de la şcoală.

Muzica determină un anumit mod de gîndire şi de manifestare, însă nu poate fi folosită drept criteriu pentru a alcătui o tipologie a adolescentului. Cu cîţiva ani în urmă, era un adevărat „război“ între rockeri şi depecheri, fanii formaţiei „Depeche Mode“. După multe certuri şi bătăi, mulţi depecheri se lăsau convertiţi şi deveneau rockeri. Rockerului i se potriveşte cel mai bine dictonul „rebel fără cauză“, specific de altfel adolescenţei. Îl recunoşti în primul rînd după vestimentaţie: bocanci, blugi cît mai răpănoşi şi mai rupţi, veste cu ţinte, baticuri cu morţişori, geci de motor, apoi după cerceii din ureche şi după plete. Rockerii începători îndrăgesc formaţii mai „liniştite“, ca „Metallica“, „Guns'n Roses“, rockerii „supăraţi“ preferă genuri ca „trash“, „speed“ etc., deci mult mai dure. Au o grămadă de devize în viaţă de tipul „Live fast, die young!“ şi nu le pasă de nimeni şi de nimic. La concerte, reuşesc să intre fără bilete, cu cîte o sticlă pitită în bocanc şi se dezlănţuie într-un „pogo“ – dansul rockeresc. O categorie aparte sînt „punkerii“. Curentul „punk“ a derivat din „rock“, „părinţii“ săi fiind cei din formaţia „Sex Pistols“. Punkerii nu poartă plete, sînt raşi în cap, rămînîndu-le cîte o „creastă“ de păr. Simbolul lor este cel al anarhiei, se dau în vînt după violenţă şi îşi închipuie că trăiesc într-o lume sălbatică, în care-ţi faci dreptate cu pumnul. Opusul punkerilor sînt hippioţii, puţinii cîţi au mai rămas. Poartă şi ei plete, au blugi evazaţi, ii, veste cu motive florale. Nu prea simt nevoia unui cămin şi nu-i deranjează dacă dorm pe bănci, prin parcuri. Simbolul lor se numeşte „flower-power“, iar deviza le este „Peace!“. „Se strîng“ în găşti paşnice, cîntă la chitară. Vara îi poţi întîlni în locuri mai izolate, pe malul mării la 2 Mai şi Vama Veche. Mai sînt de amintit raperii, veşnic bucuroşi să danseze pe ritmurile favorite. Poartă şepci întoarse şi blugi cît mai largi. Locul lor preferat de întîlnire sînt discotecile. Aici se găsesc şi aşa-zişii „disco-boys“, cei care nu aparţin nici unui curent, însă le place la nebunie să se agite pe o muzică zvăpăiată. Cam aceasta ar fi o scurtă clasificare în funcţie de muzică, însă este de reţinut că tinerii îşi schimbă repede opţiunile.

Adolescenţii încearcă să guste din plăcerile vieţii şi să o descopere sub toate aspectele ei. Apar primele iubiri, cu emoţii foarte puternice şi poate din această cauză de scurtă durată. Concepţia despre dragoste a fetelor şi a băieţilor este în mare parte diferită. Fetele vor să fie în permanenţă îndrăgostite şi să-şi însemneze caligrafic în jurnale aventurile sentimentale, iar băieţii vor să acumuleze cît mai multă experienţă, sexul fiind de multe ori pe primul plan. Începutul unei prietenii; adică momentul flirtului şi al primului sărut este cunoscut sub denumirea de „vrăjeală“. Cînd ai pe cineva, însă, relaţia nu e prea serioasă, se spune că „eşti pe felie cu...“. O relaţie durabilă îi sperie pe adolescenţi, e privită ca o căsătorie. Nu este nimeni uimit dacă află despre cineva că „vine la munte cu nevastă-sa“.

Atitudinea faţă de şcoală este reţinută şi lipsită de entuziasm. La şcoală mergi „ca să chiuleşti“, „ca să te plictiseşti“ sau „ca să te întîlneşti cu prietenii“. Există şi un cîntec care încearcă să explice această atitudine: „Dacă în loc de şcoli/ Baruri ar fi/ Unul de noapte şi altul de zi/ Note mai bune noi am avea/ Însă la votcă şi la cafea.“ Bineînţeles că găseşti şi copii serioşi, care învaţă şi-şi scriu temele cu conştiinciozitate. Sînt priviţi cu dezaprobare şi calificaţi drept „tocilari“. Se întîlnesc între ei, vorbesc despre note, meditaţii şi examenele care bat la uşă. De multe ori sînt urîţi pentru egoismul lor, căci „niciodată nu dau la extemporale dacă le ceri“.

Distracţiile adolescentine se rezumă la „bairame“ de diverse tipuri, baruri şi terase, săli de biliard, discoteci, plecări cu gaşca la munte, jocuri pe computere, noi cuceriri. În rest, şcoală, scandaluri cu părinţii, cîte un film sau un teatru, o carte bună, filozofări pe teme abstracte, sport şi diverse alte preocupări. Sau pur şi simplu pierdere de timp.

Ei bine, constat că este aproape imposibil să realizezi o radiografie. De fapt, nici un adolescent nu încearcă să-şi definească adolescenţa, ci să şi-o trăiască cu toate visele, emoţiile şi nebuniile ei. Pentru că, pînă la urmă, oricine depăşeşte vîrsta ei are un sentiment de nostalgie şi senzaţia că şi-a pierdut cea mai „bestială“ perioadă a vieţii. Apropo, „bestial“ e sinonim cu „nemaipomenit“, cu „mişto“, cu „marfă“, cu „beton“, cu...

Svetlana CÂRSTEAN
scriitor

Vîrsta eroică

Sînt dispusă oricînd să-mi idealizez copilăria, dar nu şi adolescenţa. Amintirea acestei vîrste revarsă în mine o ruşine greu de suportat, o ruşine fără obiect precis, care ascunde în capcana ei o mulţime de stări incerte. Dacă e să-mi imaginez o singură dimineaţă de prin 1985, cînd aveam 16-17 ani, mă văd mergînd spre liceu, prin ceaţă, traversînd un parc care în oraşul meu nu putea să se numească decît „M. Eminescu“, ajungînd în clasă, pentru orele de practică. Scriam mecanic, timp de cîteva ore, cîte un sfert de caiet despre „rezistenţa materialelor“ şi „organizarea muncii“. Dacă e să spun cum arătau serile în acele vremuri, îmi amintesc de iernile în care de pe la ora 4 după-amiază se închidea lumina şi tot cartierul meu se îneca brusc în întuneric. Oamenii se retrăgeau în culcuşurile lor, în care temperatura era deseori între 3°C şi 5°C, şi rămîneau acolo, imobilizaţi, pînă la ivirea zorilor, cu puloverele în spate şi căciulile pe cap.

Pînă pe la două noaptea, eu stăteam să citesc în bucătărie, cu lampa aprinsă, încălzindu-mă la focurile aragazului. Atunci am citit, cu înfocare, cu o supunere desăvîrşită şi fără prea mult discernămînt cele trei volume din *Arca lui Noe* a lui N. Manolescu şi o parte din literatura noastră interbelică. Mi se părea că doricul, ionicul şi corinticul pot să explice nu numai evoluţia romanului, ci a întregului univers, eram cuprinsă de o frenezie de nestăpînit şi mă înstrăinam de tot ce era în jurul meu, de părinţi, de frigul din casă, de ochiurile aragazului. Cu alte cuvinte, lipsa luminii îmi convenea de minune, întunericul proteja bucuria pe care o aveam iniţiindu-mă în naratologie! Nu era inconştienţă, ci îndepărtare. Cultivam în mine un erou al cititului, îi ţineam pe toţi la distanţă pentru că lumea reală nu trebuia în nici un caz să devină prea familiară cu mine, cu intimitatea mea. Eram, ca mai toţi adolescenţii, un înstrăinat.

Dimineaţa, cînd mă trezeam, în amintirea lecturilor nocturne, îmi făceam o obligaţie din a nu-i lăsa pe cei care-mi apăreau în cale să scoată prea multe cuvinte de la mine şi teoretizam stîngaci şi egoist existenţa unui teritoriu care să-mi aparţină numai mie. Îmi priveam cu milă şi uneori cu dispreţ colegii de la liceul de matematică-fizică, ce jucau lapte gros în pauze şi urau orele de română. Schimbasem cu uşurinţă mitologia propriei mele cuminţenii de copil care învaţă bine la cel mai bun liceu din oraş cu una, aparent diferită, a cititorului înfocat, plin de titluri, citate şi nume, izolat în şotronul lui în care nu mai lasă pe nimeni altcineva să se joace. Credeam că nimic nu valorează mai mult pe lumea aceasta decît cărţile. Stăteam cu orele în anticariate şi librării şi trăiam cu impresia că jurnalul pe care-l scriam era cam la fel de important ca ceea ce citeam pe la „alţii“.

Nu s-a găsit nimeni care să-mi spună la acea vreme că a-ţi trăi viaţa după un model exclusiv livresc nu e ceva original, că au făcut-o şi alţii – cu o exaltare papiniană, desigur – şi că viaţa nu poate fi o noapte fără sfîrşit, în care ceilalţi sînt paralizaţi într-un somn de plumb şi doar tu îi ai pe toţi la degetul cel mic, recitind poveştile lumii.

Astăzi, cînd n-aş mai suporta să citesc nimic pe întuneric, la lumina lămpii şi cu atît mai puţin teorii închise pentru totdeauna în ele însele, îmi dau seama cît de înstrăinată am fost în adolescenţa mea şi cît de inadecvată la realitate. Eroismul acelor ani, speranţa neruşinată a genialităţii m-au făcut, mai tîrziu, să mă trezesc la un moment dat în mijlocul lumii ca un pui abia ieşit din găoace care trebuie s-o ia de la capăt cu toată învăţătura şi cu toată ştiinţa lucrurilor simple, nesofisticate.

Amintirea adolescenţei mele m-a umplut întotdeauna de o ruşine insuportabilă pentru că a fost o vîrstă la care am încercat mereu să mă ascund, să par altceva, să spun altceva, să pun în faţa altora ultima carte citită şi nu pe mine însămi. Adolescenţa a fost vîrsta la care mi-am făcut o datorie din a-mi trăi complicat viaţa.

© D. Ştefan

Simona POPESCU
scriitor

Despre bătrînicioşi, ferdydurkieni şi un fel de clandestinitate

„Dar cine-ntinereşte mai tîrziu rămîne multă vreme tînăr". Ecoul acestui sfîrşit de frază a lui Nietzsche s-a învîrtit multă vreme în mintea mea, aşa, ca un refren, fără să fi vrut să mă opresc vreodată la semnificaţia lui (şi mai ales la semnificaţia faptului că mi se lipise de creier).

Din adolescenţa mea n-aş păstra decît prietenii şi cîteva cărţi. Nu ştiu de ce am impresia acum că adolescenţa noastră a fost cumva clandestină, că era ceva vulnerabil şi fragil, care trebuia să fie ascuns de comunitatea bătrînicioasă, rigidă, pustietoare, împovărătoare. Tot timpul aveam impresia că sîntem prea evidenţi, prea bătători la ochi, stridenţi şi provocatori cu tinereţea noastră. Asta am descoperit în adolescenţă: că tinereţea noastră este ceva... subversiv, că e o mare putere – şi-apoi, puţin mai tîrziu, că este mai degrabă un handicap. Întrebarea pe care elevul Törless şi-o pusese trăind „emoţiile singurătăţii" şi „halucinaţiile întunericului" – „Oare şi adulţii sînt la fel?" – nu mi-o pusesem niciodată pentru că pur şi simplu aveam certitudinea că nimic esenţial nu-i poate lega pe adolescenţi şi adulţi, două specii atît de diferite, de străine. Şi dacă ni se vorbea la şcoală despre lupta de clasă, ştiam că nu există, pentru noi, decît această surdă şi nevăzută luptă între bioclase, între noi şi ei, care vroiau să ne facă după chipul şi asemănarea lor. Retraşi din marea şi cenuşia lume a bătrînicioşilor, subteran, în conclavele noastre protectoare, aşezaţi pe jos şi trăgînd din scîrboase ţigări ieftine, ne duceam viaţa noastră, paralelă, de grup aflat cumva... în ilegalitate: ascultam muzici în surdină şi mai ales vorbeam despre nimic altceva decît despre poezie şi autori cu minţi superbe şi zeci de cărţi pe care le devoram într-un fel de emulaţie bună dar epuizantă, aproape isterică. Citeam cîte două-trei cărţi pe zi, pînă la leşin, cu o bolnavă aviditate de a înţelege şi cu disperarea că totul merge prea încet. Şi cît de bine ni se potriveau cuvintele lui Rimbaud: „Vai! egoismul fără margini al adolescenţei, optimismul studios"! Conversaţiile noastre erau de-o ferocitate insuportabilă uneori, dar era o ferocitate aureolată (dacă pot spune aşa) şi între noi se ţesea prietenia aceea care ne învelea şi ne ţinea la un loc şi ne dădea puterea pe care nu o aveam separat şi ne obliga să fim mai buni decît am fi fost unul fără altul. Prietenia de aur pe care şi acum, acolo în amintire, o iubeşti. Şi-o salvezi, o extragi din încîlceala unui timp prăfuit, ceţos.

Poate de aceea, pentru că am impresia că mi-am trăit adolescenţa doar pe jumătate, încerc să recuperez acum. Curios este că umplu cealaltă jumătate, netrăită, cu ceea ce se întîmplă în lumea junilor de azi. Recuperez printr-un soi de parazitare bizară. O parte din mine, venită din trecut, participă, ca un adolescent fraier şi fascinat, catapultat în alt timp, la toată hărmălaia asta tînără din jur. Sînt un adult şi totodată un adolescent al anilor '90. Cred că pot să port un dialog cu cineva de 17 ani, pe terenul lui, fără nici un complex de bătrîneţe. Îi cunosc lumea. I-am confiscat-o. O folosesc. Pentru că sînt un adult, ştiu ce să iau din ea. Îi ştiu valoarea.

Fac parte din categoria ferdydurkienilor, a celor care luptă pentru propria maturitate fiind îndrăgostiţi de propria lor imaturitate. Nu e uşor să fii un ferdydurkian. E îngrozitor, pentru că eşti disputat de două forţe egale. Aşa de îngrozitor trebuie că s-ar simţi un ornitorinc dacă ar şti din ce şi cum e făcut. Ca să păstrez lucrurile sub control, scriu. Şi ţes modele ale mele cu zeci de fire de la zeci de vîrste.

Îi recunosc uşor pe cei asemenea mie. Mă uit la ei cu milă. Ştiu bine ce simt. Indiferent de vîrstă, păstrează cu toţii semnele tinereţii, oricît ar fi de contaminaţi de bătrîneţe. Cred că se conservă prin imitaţie sau – îmi trece repede prin cap – îşi extrag resursele de tinereţe din tinereţea celor care-i înconjoară. Un fel de vampirism pasiv! Se implantează în mediile tinere, sînt bine toleraţi. Îi reperez cel mai uşor la petreceri – voyeuri fascinaţi de spectacolul frumuseţii, de spectacolul a ceea ce şi ei au fost cîndva. Privesc cu jind la specia tînără faţă de care au devenit străini, devianţi. Sînt bolnavi de tinereţe. Unii încearcă să-i cîştige pe puşti, să le intre în graţii, să fie simpatici, aşa cum fac unii bărbaţi în prezenţa unei femei frumoase. Fac figură destul de demnă. Opuşi lor sînt cei cărora le e frică de tinereţe, instinctiv, pentru că sînt bătrîni (structural, vreau să spun şi nu neapărat ca vîrstă). E Pimko, de pildă, al lui Gombrowicz, sînt slugarnicii, adulatorii tinereţii pe care, de altfel, n-o iubesc. Tocmai de-aceea. Mai sînt împăiaţii, care au fost bătrîni dintotdeauna şi nu cunosc nici rătăcirile, nici gustul tinereţii (dar n-au nici un regret, şi treaba lor).

Adolescenţa rea, adolescenţa bună, Endymion şi Monstrul (despre care am mai scris). Superbia şi prostia. Vitalitatea şi apatia. Strălucirea şi confuzia. Intransigenţa şi ticăloşia. Răsfăţul şi încremenirea. Atît de-ngemănate de nu-i nimic de înţeles. Cine nu a trecut prin toate astea? Întîi de toate se duce strălucirea. Apoi confuzia îşi găseşte cauze. Vitalitatea se duce acolo unde nu-i nevoie sau spre – doar – supravieţuire. Intransigenţa se înmoaie în tranzacţie. Ticăloşia e tot mai difuză şi poartă abajur care îi dă alt nume. Răsfăţul dulce începe a se boieri. Încremenirea nu mai e de marmură, ci doar de piatră. Prostia se înveşmîntează în penele învăţăturii sterpe şi-n platoşa bunului-simţ. Iar superbia e numai un cuvînt – cam preţios. Endymion şi Monstrul – personaje.

Există un sunet, un farmec, o putere a tinereţii şi în lumea cărţilor, a culturii. Sînt cărţi care de la început îţi par vechi, devitalizate, acre, mult-sfătos-sfătuitoare. Şi altele mereu provocatoare, de-o agresivitate care nu te-mpăiază, ci te face să te trezeşti la viaţă, de-o inteligenţă care nu te-nedpărtează pentru că e de partea ta, de-o frumuseţe care nu te dezleagă, ci te leagă.

Nu ştiu de ce am senzaţia că astăzi cultura română e dominată încă de un spirit al bătrîniciozităţii. Îmi pare sincer rău că simt aşa. Dar poate n-am dreptate. Nici entuziasm, nici pasionalitate, nici provocare, nici sărbătoare, nici surprize. O stranie oboseală. Rutină. Suficienţă sobră, curăţică. Şi-o faţă culturală îndreptată atît de tot mai clar către trecut.

© D. Ştefan

Frustrări moderate

Pentru unii, a fi un veşnic adolescent e o acuzaţie: teribilism, iresponsabilitate... Pentru alţii, un compliment. Oricum, foarte mulţi sînt de acord că adolescenţa este o vîrstă incertă, fără limite conturat trasate. Se ştie că e vîrsta contradicţiilor, a începuturilor şi a exagerărilor. În adolescenţă ai simţurile amplificate: propria persoană asupra căreia te concentrezi ades, îţi apare ca prin oglinzi divers deformatoare. Fizicul îţi alunecă, deseori, în grotesc: un nas mare devine mult prea mare, un păr rar mult prea rar, ca să nu mai vorbim de ten, coşuri, acnee... Complexul adolescenţei mele a fost înălţimea: 1,78. Degeaba îmi explica mama că aceeaşi înălţime o are şi Brooke Shields, o au şi manechinele occidentale... La noi în clasă erau la modă moderatele, cam de 1,65-1,68. Prietena mea, de 1,65, se considera pitică – era mai avangardistă (tatăl ei a fost prim secretar de judeţ, apoi de sector).

Pe lîngă complexe, printre adolescenţii anilor '80 circulau cîteva mituri: unul dinte ele era cel al virginităţii bine păzite. Ca să ţi-o păstrezi, nu ştiai bine pînă unde poţi merge: după primul sărut mai înfocat, îţi întrebai părinţii dacă nu ai rămas gravidă... La primul sărut, la noi în clasă în liceul Ion Creangă, se recomanda să fii demn: îl accepţi, apoi te arăţi ofuscată. Prietena mea avangardistă îi trăsese chiar o palmă unui vecin de bloc întîlnit în drumul spre pîine...

Dacă era ceva cît de cît „serios", un băiat îţi spunea: *„Îmi place de tine"*. Apoi, dacă era perseverent, îţi *„cerea prietenia"*. Prin clasa a opta, aşteptam cu nerăbdare să mi se facă şi mie declaraţia. Am avut norocul să mi se întîmple într-o oră la muzică. Era un coleg dintre cei „la modă", căutaţi: bun la învăţătură, dar „golănaş". Exact ceea ce apreciau fetele, atunci, la un băiat: o oarecare doză de impertinenţă şi cocoşism. Ceilalţi, profunzii intelectuali, erau trecuţi în categoria de *„prieten"* – cea mai apropiată de sensul real al cuvîntului. La petreceri, conta cine te invită la blues, în special la primul: dacă nu te invita cine doreai, party-ul era ratat.

Pînă-n clasa a zecea, cît am fost la Creangă, la mate-fizică, într-o clasă egal împărţită pe sexe, am dus o viaţă normală, dinamică, optimistă. Din clasa a zecea m-am mutat la filologie-istorie, la actuala Şcoală Centrală. Acolo, erau 5 băieţi în clasă şi mult prea multe fete. Adolescenţa mea a căpătat necesara notă de pitoresc şi melancolie. Am descoperit, apoi, grupul de fete deştepte, boeme şi poete. Am dat de curtea liceului, în care se putea chiuli în voie. Acolo se cînta Beatles, se discutau clasicii şi problemele existenţiale. Băieţii se apărau jucînd fotbal: cam toţi bărbaţii liceului făceau două echipe.

Într-un astfel de liceu, iubirile nu puteau rămîne decît platonice şi introvertite: un schimb de priviri, uneori chiar imaginar, valora cel puţin cît o întîlnire. Am învăţat, astfel, rezistenţa şi ambiţia în „amorul" unilateral devenit „scop" existenţial: mă îmbrac aşa ca să mă vadă cutare, răspund la materia asta ca să-i plac lui cutare etc.

Adolescenţa mea a rămas moderată: am fost genul de copil aşezat, care nu sare calul şi practică distracţiile permise. Probabil că la asta au ajutat foarte mult relaţiile speciale cu părinţii, cărora, spre deosebire de colegii mei (care minţeau pe rupte) le puteam spune orice. Nu am fumat, nu am băut, mi-am făcut lecţiile, am citit. Într-o perioadă, exista o „gaşcă" în liceu care mergea pe la discoteci. M-au invitat, m-am dus pînă acolo, dar n-am putut să intru: mă simţeam outsider. Am preferat filmele, la Cinematecă, plimbările şi vizitele. Socializarea se petrecea pe la cofetării, după şcoală, cu bani adunaţi de pe la toată lumea: într-o vreme mă hrăneam numai cu prăjituri. Distracţiile mele moderat-adolescentine m-au plasat mai ales în rolul de spectator. Au fost puţine momente în care am ieşit din normalul călduţ: am avut „curajul" să-nvăţ să patinez prin clasa a XI-a şi, tot atunci, să traversez înot lacul din Ştrandul Studenţesc; abia în anul I de facultate m-am avîntat prin discoteci studenţeşti, şi mi s-a părut o mare realizare.

Cîteva frustrări adolescentine mi-au rămas: cea a unei „găşti" serioase şi constante, de pildă şi cea a dansului, şi a nopţilor albe, temerare. Cea a călătoriilor fără sfîrşit şi fără loc de întors, măcar pentru un timp...

Cred că tot în adolescenţă eram cînd m-am căsătorit. Deja plecasem de acasă şi locuiam, tot adolescentin, într-un demisol... Începusem şi eu, în sfîrşit, aventura, evadarea... Odată cu independenţa au venit însă şi responsabilităţile. Cu timpul, au apărut şi o casă adevărată, la etajul III, şi o maşină de spălat, o canapea, un televizor. Nici nu ştiu cînd s-a terminat cu adolescenţa...

Iaromira POPOVICI

© D. Ştefan

Valeriu NEGRU
jurnalist

Matrioşca

Generaţia mea a dat un bacalaureat normal, prin asta înţelegînd examinarea candidaţilor la şapte sau opt discipline, cu oralul într-o singură zi. Nimeni nu a vociferat, nu a protestat, nu a manifestat pe străzi pentru că, atunci, această formulă de bac nu părea deloc revoltătoare. Era cel mai firesc lucru cu putinţă. La fel mi se pare şi astăzi. Cu toate acestea, mărturisesc că i-am privit cu simpatie pe liceenii grevişti, care, în toamnă, au înflorit marile artere ale oraşelor din ţară. Poate pentru că, într-un anume fel, m-am recunoscut în ei. M-am regăsit în entuziasmul lor, în energia lor, în euforia forţei născute din solidaritate, în beatitudinea unei victorii absurde. Întrebat despre miza acestei revărsări, aş spune că nu ei trebuie învinuiţi pentru derizoriul revendicărilor lor, ci mai degrabă cei care i-au obişnuit cu standarde pitice, cei care le-au oferit ştachete mult prea joase. Nici o mirare că liceenii noştri s-au speriat de exigenţa unui bacalaureat „ca pe vremea bunicii".

Într-un număr trecut al *Dilemei,* un tînăr student făcea o împărţire a românilor în „noi" şi „vechi". În linii mari, „noii români" sînt copiii lui decembrie '89, iar „vechii români" sînt părinţii şi bunicii lor. În opinia autorului, cu care sînt în deplin acord, o Românie nouă nu poate fi construită de vechii români, care au fost constructorii României comuniste şi care, deci, nu au nici puterea de a dărîma ceea ce au ridicat, cu imense sacrificii, nici ştiinţa de a face un alt edificiu. Aceasta va fi opera noilor români, care sînt „ultima şansă a României".

Ajuns aici şi amintindu-mi de tulburările iscate de bacalaureatul „ca pe vremea bunicii", m-am întrebat în ce măsură copiii lui decembrie '89, ca indivizi sau colectivitate, sînt dispuşi să mai păstreze ceva din moştenirea părinţilor şi a bunicilor lor. În mod sigur, nu sînt doritori (cum nici noi n-am fost la vremea noastră). Acum sînt însă prea tineri şi încă prea departe de clipa cînd îşi vor da seama că de înaintaşi nu pot scăpa oricît s-ar lepăda, oricît ar încerca să se scuture de ei. Vor fi obligaţi să înainteze, nu numai cu zestrea genetică primită, cu trăsăturile de chip şi de caracter ale precursorilor, dar şi cu bagajul lor de adevăruri şi erori, de reuşite şi umilinţe, de cultură sau incultură, în plus cu acel ceva inefabil şi atît de personal numit „aer de familie".

La vîrsta senectuţii vor descoperi că toţi sîntem, aidoma păpuşilor ruseşti, alcătuiţi din momentele devenirii noastre şi că, demontîndu-le rînd pe rînd, vom ajunge la miezul tare şi rezistent pe care îl reprezintă înaintaşii.

Laura GHEORGHIU
scriitor

Aşteptarea maestrului spiritual

Adolescenţa este, prin natura ei, o vîrstă a intervalului. E puntea între naivitatea plenar adaptabilă şi maturitate – pe care obişnuim să o asimilăm echilibrului, ştiinţei drumului şi alegerilor optime. Ar părea, deci, că adolescenţa e mediul unde se dobîndesc deprinderile esenţiale.

Pe de altă parte, adolescenţii sînt consideraţi refractari, în marea lor majoritate. Despre „tinerii din ziua de azi" se vorbeşte, în general, rău. Întotdeauna se descoperă un „ieri" incomparabil mai bun. „Pe vremea noastră" totul a fost mai altfel, cu faţa spre partea senină a lucrurilor. Foarte rari sînt cei ce au percepţia substanţei intime a gesticulaţiei adolescentine. Şi atunci totul e interpretat drept o evidentă lipsă de ordine. Adolescenţii sînt cei consideraţi carenţi în vreun fel sau altul. Ceilalţi niciodată! Şi cu atît mai „aberantă" ar părea o sentinţă care să-i cuprindă deopotrivă.

Pe acest fond, soluţiile apar greoi şi, adesea, iau imediat forma imperativă – pierzîndu-şi calitatea fundamentală de soluţie. Tînărul e transformat din subiect al devenirii în obiect ce trebuie să execute. Este studiat, catalogat, programat să. „Totul şi toţi le dau lecţii. Totul trebuie învăţat din afară şi pe dinafară... Dar nu vedeţi că au şi ei de spus ceva, de mărturisit ceva? Şi nu vedeţi că noi nu avem întotdeauna ce să le spunem?"[1] Un caz tipic au fost recentele „discuţii" din jurul bacalaureatului. În şcolile în care de acum doi ani s-a discutat cu elevii şi s-a lucrat cu gîndul la noua formulă de examen, ei, adolescenţii, erau intrigaţi de manifestările colegilor. În plus, în urma „negocierilor" nu s-a oferit nici explicaţie, nici vreo soluţie. S-a renunţat la tot, s-a rămas la un model deja exersat care, indiferent de performanţe, nu pune întrebări. Puţini au văzut în strigătele elevilor şi altceva decît revendicări imediate. Puţini au înţeles mesajul real al ieşirii lor. Un sondaj de opinie realizat în orele de psihologie scotea în evidenţă elementul de bază pe care îl căuta şi nu ştiu de îl mai pot afla: comunicarea. Ei nu cer soluţii de-a gata care să înlocuiască alte variante. Ei doresc dialog. Iar tonul pe care cer nici măcar nu reflectă în totalitate (lipsa de) educaţie a elevilor, ci lipsa de civilizaţie a unei societăţi care crede că poate rezolva totul prin monologuri ofensate (şi ofensatorii!). „Discípolul vine la tine să-ţi ceară. Tu trebuie să-l înveţi că n-are nimic de primit, că trebuie să crească."[2] Şi, totuşi, el vrea să primească. Ceea ce e bine şi riscant în acelaşi timp, e că el nu ştie ce vrea să primească. Deci, el nu ştie să ceară. Şi atunci vin tot soiul de personaje cu oferte sau cu daruri de care nu are nevoie.

Tînărul e refractar în numele acelui ceva pe care îl simte în el că trebuie să crească şi pe care încă nu ştie să-l numească. În acelaşi timp ar fi tragic ca o societate întreagă să înţeleagă. Ne-am afla în plină contradicţie ontologică. Doar tînărul simte că e bine, atunci cînd ceea ce primeşte este împlinitor al fiinţei sale. „Atunci intervine învăţătorul. Tînărul nu ştie să se apere singur, să-şi apere ce are mai bun: propria sa tinereţe."[3] Şi tinereţea, dacă nu e apărată, sfîrşeşte în complexe, isterii şi demisii. În cazul în care maestrul nu apare – ce des se întîmplă asta! – tînărul intră în viaţă cu o adolescenţă neconsumată, cu proiecte neîmplinite şi necunoscute aşteptînd nevrotic înlăuntrul său. Comportamentele deviante îi sînt criticate, iar adolescenţa decade fie în platitudini fie în respingeri programatice. Este o adolescenţă irosită pentru care ar trebui judecată societatea incapabilă de a furniza îndrumători. Căci profesorii din şcoli nu pot fi aşa ceva. Reprezentanţi ei înşişi ai unei şcoli fără educaţie, precari ei înşişi în comportament, limbaj şi putere interogatoare, nu prea au ce să-i înveţe. Nu e vorba aici de a furniza informaţie. Ci de a forma. Dar forma nu poate veni decît din întîlnirea unei materii ce aşteaptă cu o formă ferm constituită.

În cazul cel bun, adolescenţa devine o formă de a fi. Ea se prelungeşte păstrînd valenţele dinamice ale vîrstei, pliate pe o înţelepciune dobîndită încetul cu încetul. Lecţia dialogului, exersată îndelung cu maestrul devine exigenţă a tînărului, invitîndu-i şi obligîndu-i pe cei din jurul său la respectul alterităţii. Încrederea şi dăruirea fără rest evită

© D. Ştefan

schismele dureroase, atunci cînd lecţia a fost corectă şi coerentă cu biografia maestrului. Dăruirea este însă o lecţie de deschidere şi de creditare a celuilalt. Formalismul se poate dizolva în dialog, în dragoste de oameni, pentru că dragostea atrage către sine şi, prin sine, către arta interogării lucrurilor. Dragostea poate trăda încremenirea, îmbătrînirea în formule şi idiosincrasii. Prin repetata punere în criză şi rezolvare de crize, dragostea face cu putinţă devenirea. Oxigenul poate astfel să fie o prezenţă stăruitoare şi nu obiect de lux, taxat de unii ca obiect furat, iar de alţii ca argument al plasamentului suspect al deţinătorului şi consumatorului. Este de învăţat de la adolescenţi bucuria consumului naiv, firesc. Este de preluat mersul firesc printre oboselile urbei. Căci firescul e calea către buna dispoziţie, atît în lumea interioară, cît şi, prin efecte, în lumea din jur. Este de învăţat deschiderea spre dialog! Atunci cînd maestrul întîrzie sau lipseşte, deschiderea se blochează, iar adolescenţa se traduce prin dezabuzare şi scepticism. Încremeneşte. În caz contrar, ea poate deveni o formulă de viaţă. Iar tinerii îşi aşteaptă maeştrii. Ei au de oferit lumii o nouă formă. E normal să fie reticenţi! E normal să aştepte! Nu e normal să aştepte degeaba!

1. C. Noica, *Jurnal filosofic,* Ed. Humanitas, 1991, pag. 7.
2. *Idem,* pag. 8.
3. *Idem,* pag. 97.

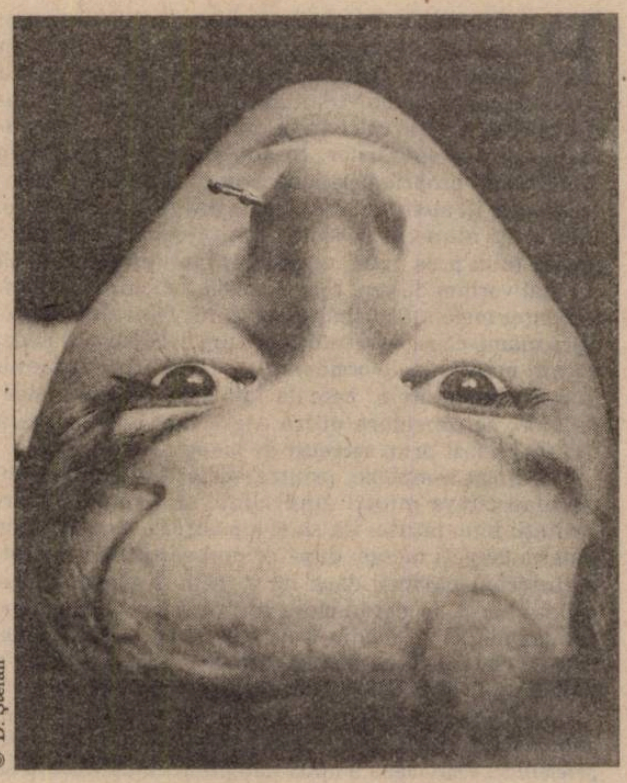

© D. Ştefan

Sărutul – sfaturi practice

Fac şi eu parte din generaţia care a crescut în atmosfera filmelor hollywoodiene de ani '50 şi a urmaşelor acestora. Filme în care sărutul, ridicat la rang de fetiş, este punctul culminant al relaţiei dintre un bărbat şi o femeie. Sărutul reprezintă dorinţa ascunsă şi arzătoare a fiecărui erou de film, spre el duc toate drumurile – aşa cum rîurile ajung inevitabil într-o mare –, dincolo de el nu mai există nimic. Sărutul este, pur şi simplu, scopul existenţei fiecărui personaj onest din filmele hollywoodiene, iar perechea firească a cuvîntului „star" nu poate fi alta decît „kiss".

Ca pentru mai toţi adolescenţii generaţiei mele, şi pentru mine sărutul reprezenta o grozăvie. Din cîte vedeam pe ecrane, trebuia să fie un lucru foarte complicat, care nu se lăsa prea lesne dedus din înlănţuirea celor două capete ce invadau imaginea. Singurul lucru cert era că trebuie să dureze cît mai mult, dar întrebarea se punea – ce faci în tot acest timp?

Un film cehoslovac mi-a oferit un detaliu în plus: un tînăr dezinhibat şi-a luat la un moment dat peste picior amicul şi i-a zis: „Tu nici măcar nu ştii că trebuie să-ţi ţii respiraţia cînd săruţi". Aha! deci regula de bază, pe care trebuie s-o ştie orice ageamiu, este cea cu ţinutul respiraţiei... – şi astfel am mai progresat puţin.

Dar hotărîtoare pentru iniţierea mea în această taină a fost o carte. Spre deosebire de ceilalţi adolescenţi, eu mă puteam socoti un privilegiat: nu ştiu prin ce întîmplare, între puţinele cărţi rămase de la bunica mea se afla şi un cod al bunelor maniere. Pe la paisprezece ani, am descoperit cartea, care arăta jalnic – îngălbenită, fără coperţi şi începînd de la pagina 23 –, dar care avea nişte titluri ce m-au făcut să o citesc cu sufletul la gură: *„Cum face cineva cunoştinţă cu doamnele"*, *„Cum trebuie să se poarte cineva faţă de o damă pentru a'şi câştiga iubriea ei"*, *„Arta de a plăcea, sau ce mai trebuie să observe un cavaler într'o societate unde se află şi dame?"*, *„După ce semn poate cunoaşte un cavaler amorul femeei pe care o iubeşte"*, *„Mijlocul de a-şi atrage şi asigura cineva iubirea unei femei"* şi, în fine, *„Sărutarea"*.

Capitolul despre „sărutare" începea sistematic: *„Primele întrebări ce suntem conduşi a ni le pune în privinţa sărutului, sunt: «Ce este, de unde vine? – ce scop are el?"* Imediat după aceea, se ajungea şi la definiţie: *„Sărutarea este expresiunea unui simţământ interior. Ea se manifestă printr'o apăsare a gurei asupra unui obiect oarecare, însoţită de un sunet mai puternic sau mai slab sau printr'o simplă atingere a buzelor imprimate pe un obiect. De obiceiu se înţelege prin cuvântul de sărutare stingerea reciprocă a buzelor, exprimând iubirea şi afecţiunea amoroasă. Sărutările mai sunt însemnate şi prin aceea că prezintă următorul fenomen fizic: buzele acelora cari se sărută, formează prin întinderea lor un spaţiu gol, care, deschizându-se deodată, lasă aerul să se precipite într'însul, dând naştere unui sunet quasi-muzical."*

Ajuns aici, autorul devenea ceva mai explicit, iar textul cu atît mai interesant: *„Sărutarea se poate executa în diverse moduri: cu sunet, fără sunet, pe cale umedă şi pe cale uscată. De aici rezultă diversele denumiri ce se pot da sărutărilor. Astfel e guriţa, un sărut dat în pripă şi în glumă; se uzitează mai mult la joc şi e lipsit de orice seriozitate. Apoi vine acel sărut mare şi plastic, însoţit de un zgomot şuierător şi de un suspin profund care lasă pe obraz o urmă roşie şi udă. Acest mod de sărutare se uzitează mai mult pe la ţară. În fine e sărutul propriu zis, care, după cum vom vedea mai la vale, are atâtea moduri de întrebuinţare câte sunt şi ocaziunile cari îl necesitează."*

După această promisiune tentantă, autorul găsea de cuviinţă să deschidă o lungă paranteză istorică, în care se pronunţa în privinţa „originei sărutului" şi a devenirii lui peste veacuri. Citeam cu nerăbdare şi frustrat

© D. Ştefan

această neinspirată incursiune. Eram asigurat că Adam şi Eva s-au sărutat, deşi nu se putea *„stabili cu preciziune dacă primul lor sărut a fost înainte de gustarea fructului din pomul oprit, sau după"*; aflam că *„urme despre obiceiul oamenilor de a se săruta găsim prin poemele lui Omer şi în Vechiul Testament"*, că în trecut bărbaţii îşi sărutau soţiile să afle dacă nu cumva ele băuseră vin sau că la chinezi exista obiceiul de a se săruta pământul. Autorul trecea de la una la alta, povestea întîmplări care îi determinau pe eroi să se sărute sau cita versuri ca *„Dar amorul înfocat / Cere buzele iubite / Pentru un dulce sărutat."*

În cele din urmă – dar efectiv în cele din urmă –, făcea remarca următoare: *„Sărutarea a devenit un uz foarte la modă, însă acela care trebuie să sărute o fată pentru întîia oară se găseşte într'o mare nedumerire. La sărutat se cere multă dibăcie, ba chiar şi talent."* Iată că nu mă înşelasem atunci cînd gîndeam că pentru acest lucru trebuie o pregătire serioasă. Cu toate acestea, autorul meu anonim (lipsind coperta şi primele pagini, nu-i ştiam nici numele) expedia toată filozofia în cîteva rînduri. Am citit următorul fragment de nenumărate ori: *„Rogerios dă următoarea prescripţiune pentru săruturi: se pune o mână sub bărbia fetei şi cealaltă la cap puţin mai sus de ceafă, executându-se în acelaşi timp o elegantă sărutare"*. Asta era tot. Nu ştiam cine era Rogerios, dar trebuie că fusese un om renumit. Nu înţelegeam prea bine nici cum trebuie puse mîinile, aşa că, în timp ce reciteam pasajul respectiv, făceam mici aplicaţiuni practice, exersînd cu capul unei fiinţe imaginare. Numai că toate acestea – cu mîna pe bărbie şi cealaltă la ceafă – reprezentau doar etapa preliminară. De aceea, „eleganta sărutare", neexplicată deloc, a continuat să rămînă pentru mine, încă mult timp, un adînc mister.

Cezar PAUL-BĂDESCU

T. O. BOBE
scriitor

Cami

Pe data de 2 mai 1984, pe la ora 19,30-19,45, m-am îndrăgostit de Cami. Eram cu Luci pe stadion, la tribuna B. Ea era cu Mădălina, stătea cu vreo patru rînduri mai sus, lateral stînga. Purta un pulovăr bleu, care avea tricotate pe burtă, ca model, două mănuşi albe, cu un deget. Mă uitam tot timpul peste umăr.

O vedeam pe urmă din cînd în cînd în oraş. Odată, după vreun an, cînd veneam de la liceu, am întîlnit-o lîngă Şcoala Sportivă şi am ştiut că nu stătea prea departe de mine. În altă zi, am văzut-o intrînd în curtea Liceului Pedagogic, dar asta cred că era mai înainte, prin iarnă.

Oricum, voiam să dau treapta a doua la filologie. Mi-era teamă, numai, să nu fie mai mare decît mine.

Ne-am întîlnit la examen, apoi, pe 15 septembrie, la careu, am cîntat imnul şi am intrat în aceeaşi clasă. După ce doamna Preda ne-a reaşezat, eu stăteam pe rîndul din dreapta, în penultima bancă, ea pe cel de la fereastră, în prima, chiar în faţa catedrei.

Seara, ieşeam de la Biblioteca Judeţeană, unde mergea aproape jumătate din clasă, şi ea mă lua cîteodată de braţ numai ca s-o facă geloasă pe Corina, îndrăgostită în mare secret de mine. Vîntul îmi tăia obrajii. Corina urma să moară, peste vreo trei ani, de leucemie. Aveam 17 ani, cea mai frumoasă vîrstă pe care am avut-o vreodată, şi mă pupam cu ea, la mine în sufragerie, întinşi pe covor. Venise, desigur, să înregistreze muzică. Atunci mi-a spus că nu mă iubeşte.

Avea un prieten de 28 de ani care o lua din cînd în cînd cu Dacia de la şcoală. Niciodată nu voi urî pe nimeni la fel şi niciodată nu voi putea da mîna liniştit cu un om care are toba de la maşină spartă.

Pe căţeaua ei o chema Ela, ca în *Ultima noapte de dragoste...*

Am nişte poze cu ea, Adriana şi Rafael, făcute în prima zi din vacanţa de primăvară. Era îmbrăcată în pulovărul bleu cu mănuşi albe. Vara a trecut fără ea.

Toamna, am fost la depănuşat de porumb. Mi se pare că a venit doar de vreo două ori pentru că făcuse rost de o scutire medicală.

Pe 10 octombrie, cînd împlinea 18 ani, am fost la ea cu vreo cîţiva colegi. Nu ne aştepta, părinţii ei zugrăveau sau făceau curat, am stat pe nişte scaune în curte şi am mîncat struguri. La plecare, ne-a dat fiecăruia cîte o sacoşă cu tămîioşi. Tatăl ei era, parcă, inginer la un I.A.S.

Cheful de majorat l-a dat mai tîrziu. Anul acesta a fost plin de bairamuri. La ziua mea a venit îmbrăcată într-o rochie fără spate şi cu voaletă. Mi-a adus, împreună cu Adriana, o basculantă de plastic, pe care încă o am.

Nu i-am spus niciodată că o iubesc.

Aş vrea să mai ţină minte pomul meu de Crăciun, posterul cu Olivia Newton-John, pulovărul aspru care îi plăcuse şi de care şi-a lipit obrazul. Totdeauna se mira ce ordine e la mine, dar numai eu ştiu cum piguleam fiecare scamă înainte de venirea ei.

© D. Ştefan

Z. ORNEA

Adolescenţa lui C. Stere

De regulă, adolescenţa e perioada nu numai a formaţiei intelectuale, ci şi aceea a bucuriei trăirilor neîngrădite, a elanurilor permisive de tot felul. Totul, în mod normal, este aici exuberanţă şi parcă euforie. Uneori, destinul hotărăşte altfel. Şi atunci (sînt cazuri), bucuria trăirilor se transformă, mohorît, în datorie. Lucrurile aveau să se petreacă, în acest din urmă chip, cu Constantin Stere. Născut în noiembrie 1865 într-un sat din Soroca basarabeană, Stere a avut parte de o copilărie nefericită, datorată unei mame care, nedorindu-l, îşi detesta efectiv fiul. Ajuns licean la Chişinău, prin 1879-1880, adică la 14-15 ani, adolescentul Constantin Stere se angrenează în activităţile ilegale ale mişcării narodnice. La început a fost perioada iniţierii prin lectură, citind, cu emoţie, bibliografia recomandată. Apoi au început discuţiile, nesfîrşite, cu prietenii apropiaţi, colegi din liceul la care învăţa şi, ciudat lucru, de la Seminarul teologic din capitala Basarabiei. O vacanţă petrecută la Odessa l-a pus pe adolescentul Stere în contact cu narodnicii mai importanţi de la centru. S-au cercetat, de fapt, reciproc şi s-au descoperit prieteni de convingeri. Preparativele fiind încheiate, Stere şi prietenii lui au decis să se constituie într-o celulă a mişcării narodnice. Erau, mai toţi, adolescenţi, elevi de liceu sau seminarişti. Să adaug imediat că această apartenenţă presupunea un act de mare curaj, primejdios în toate. Mişcarea narodnică era ostilă regimului autocraţiei ţariste şi activismul membrilor ei însemna o jertfă asumată. Narodnicii, bine organizaţi în imperiul moloh, încercaseră, în 1866, să-l asasineze pe ţarul Alexandru al doilea, organizînd, apoi, şi alte atentate. Din rîndurile mişcării narodnice făceau parte, mai ales (dar nu numai!), tineri descendenţi ai nobilimii, ai unor moşieri (şi Stere al nostru era fiu de mare moşier). Ideologia lor era nebuloasă, greu de definit cu formule precise. Dar erau revoluţionari, dorind – ca ţel suprem – doborîrea ţarismului autocrat şi instaurarea unei democraţii constituţional liberale care să aducă – se putea altfel? – eliberarea socială. Ohrana (poliţia secretă) îi supraveghea pe narodnici, pentru a-i descoperi şi aresta. Surghiunul în Siberia era perspectiva care îi aştepta, pentru a-i autodevora pe aceşti răzvrătiţi idealişti.

O vreme, adolescentul Stere şi prietenii săi au fost organizaţi în celulă de autoinstruire, eroul nostru fiind conducătorul cercului său şi a altor şaisprezece care funcţionau la Chişinău. La început, principala îndeletnicire era lectura literaturii interzise şi discuţii, mereu avîntate, în jurul celor citite. Aşteptau, toţi, ceasul suprem al chemării la fapte eroice şi se considerau solidari cu atentatele organizate de partidul lor („Narodnaia Volia") împotriva ţarului şi a unor înalţi demnitari. Învăţau, studiau şi se maturizau, parcă refuzînd adolescenţa în care erau totuşi instalaţi, pentru încercări revoluţionare. Printre ai săi, Stere era liderul, iubit şi ascultat. Şi avea, atunci, 16-17 ani, era mijlociu de statură, slab, cu tuleile bărbii abia mijite, cu părul castaniu uşor ondulat. Cînd, în 1881, ţarul Alexandru al doilea a fost asasinat de narodnici, partidul „Narodnaia Volia" a răspîndit o scrisoare către noul ţar, Alexandru al treilea. Stere a primit misiunea să reproducă scrisoarea la şapirograf, ocupîndu-se, apoi, de difuzarea ei. Asasinatul a zguduit Rusia, narodnicii fiind în triumf, cerchiştii din Chişinău sărbătorind şi ei evenimentul, luîndu-şi, cît se putea, măsuri împotriva arestărilor dezlănţuite de Ohrana. La aproape 17 ani adolescentul Stere primeşte şi o misiune conspirativă de cea mai acută responsabilitate. Trebuia să vegheze, pe un anumit segment al filierei, transportarea literaturii ilegale (ziare, broşuri, cărţi), editată în străinătate, spre Rusia. Şi cum tranzitul era organizat prin România, misiunea lui Stere era să supravegheze aceste transporturi pentru a ajunge la destinaţie. Cu acest prilej, şi-a putut procura, citindu-le cu înfiorare, şi cîteva cărţi româneşti, şi ele interzise în Basarabia. Mai tîrziu, misiunea de supraveghere a contrabandiştilor care transportau baloturi cu această literatură subversivă avea să-i aducă arestarea.

Deocamdată, liceanul se pregătea de bacalaureat, deşi nu punea mare preţ pe şcoală, a cărei programă i se părea prăfuită şi în răspăr cu ştiinţa adevărată. Intrase, mai de mult, nu atît într-un ordin politic cît într-un spaţiu moral, cu norme stricte ce nu sufereau abatere. Nu e inutilă întrebarea dacă această conştiinţă a rolului de antemergător al progresului nu ascundea orgolii mărturisite. Fără îndoială. Narodnicii, deci şi adolescentul Stere, se considerau nişte aleşi sau eroi carlyleani. Dostoievski vorbise, la vremea lui, de aşa-numita vanitate a nihiliştilor, el optînd, în schimb, pentru umilinţă. Dar umilinţa ostentativă nu e, şi ea, o formă de manifestare a vanităţii? Iar mersul în popor, pe care îl practicau narodnicii nihilişti, renunţarea la privilegii nu erau şi ele, de fapt, umiliri? Fără conştiinţa acestei mucenicii necesare nu-şi puteau face datoria. Stere ţinuse, la Odessa, în acea vreme, chiar un discurs înflăcărat care a plăcut mult auditoriului. Adolescentinul nostru erou, care nu se mai ocupa de supravegherea transporturilor de literatură ilegală, continua, totuşi, să fie vizitat de revoluţionarii implicaţi în aceste acţiuni subterane. Nu ştia că toţi aceştia erau, acum, filaţi de Ohrana, care, în consecinţă, îi întocmea lui Stere dosarul. Au venit, destul de repede, arestările. La început au fost arestate cadrele narodnice conducătoare din Odessa. Apoi din alte oraşe ucrainiene. Cînd adolescentul Stere şi-a dat seama de dezastru, a încercat să treacă graniţa spre România. N-a izbutit pentru că cerchiştii săi, mobilizaţi, n-au izbutit să adune banii necesari, iar să apeleze la punga tatălui său refuza. Poliţia a fost mai promptă. Îi luase urma şi aştepta să-l aresteze. Cînd a sosit ucazul, noaptea au înconjurat casa în care se ascundea, au pătruns înăuntru, au efectuat percheziţia de rigoare şi l-au arestat, împreună cu un coleg de convingeri, fiu de medic evreu. Era în 1883 şi Stere avea, atunci, 17-18 ani. Mai era adolescent, era tînăr sau se maturizase rapid?

A fost depus la ceea ce localnicii din Chişinău numeau „castelul penitenciar". În aceeaşi noapte, poliţia a operat zeci de arestări, mai toate în mediile inteligheţiei tinere a oraşului. Apoi au fost, mai toţi, transportaţi la închisoarea din Odessa, care era a jandarmeriei. I s-a luat un prim interogatoriu, al doilea avînd loc tocmai peste şase luni. I s-au îngăduit lecturile. Şi citea cu sete, afundat şi reflectînd. Dar s-a petrecut cu el şi o ciudată întîmplare. O prietenă cerchistă, îndrăgostită de el, îl vizita la închisoare. Era hotărîtă să se căsătorească, chiar în acele vitrege condiţii, cu alesul inimii. Tinerii au cerut şi au obţinut, de la părinţi şi autorităţi, dezlegările necesare unei căsătorii înainte de vîrsta majoratului. Căsătoria s-a oficiat, religios, în capela închisorii, iar cea civilă de către directorul închisorii. După doi ani de la arestare, i s-a hotărît şi pedeapsa, firește fără a avea loc un proces, ci pe calea unei decizii administrative. Era surghiunit pentru „numai trei ani" (semn al bunăvoinţei autorităţilor) în Siberia orientală. Soţia a căpătat îngăduinţa de a-şi urma, liberă, soţul. Acolo, în Siberia, care a fost pentru Stere o perioadă de studiu adîncit, i s-a prelungit pedeapsa cu încă cinci ani. A rămas, deci, surghiunit în exilul siberian, aproape opt ani. Acolo i s-a născut şi primul copil. Cînd, în 1892, a fost eliberat, se lecuise de narodnicism pentru că acesta refuza să ia în considerare problema identităţii naţionale. Ajuns la Chişinău, cum n-avea voie să frecventeze o universitate în Rusia, putea pleca în Elveţia. A preferat România, stabilindu-se la Iaşi, unde s-a înscris la Facultatea de Drept.

A început un alt ciclu al dramaticei, tragicei sale vieţi. Dar pecetea destinului, pentru fondatorul, la noi, al doctrinei poporaniste (ecou al narodnicismului), o aflăm, incontestabil, în opţiunea vîrstei adolescentine. Segmente ale convingerilor din adolescenţă vor rămîne valide, la el, întreaga viaţă de militant, cu idealurile datoriei morale faţă de ţărani.

Andrei BODIU
scriitor

Arealul supravieţuirii

Adolescenţa ca „vîrstă de aur". Anul acesta, liceul pe care l-am absolvit, „Unirea" din Braşov, a împlinit 100 de ani. Şi nu festivitatea mi-a amintit anii de liceu. Ea a fost aşa cum trebuia să fie. Un fel de nostalgie ne reunea pe absolvenţii liceului, chiar dacă unii erau deja oameni în vîrstă. Adolescenţa ca vîrstă fericită, trăită în vremuri de apăsare ideologică. Ultimul deceniu comunist, cu noi tineri UTC-işti în uniforme. Trăiam o existenţă scindată: una de suprafaţă, falsă şi una de profunzime, care ne-a „aruncat" pe mine şi pe prietenii mei în cel mai deplin „underground". Duceam o viaţă dublă şi, cu toate acestea, stratul de suprafaţă, mincinos, cel care ne predica superioritatea comunismului n-a reuşit să ne pervertească. Eram şi foarte tineri, eram şi ocrotiţi şi în plus ne-am dezmeticit şi foarte repede. Am încercat să răzbatem fără minciună. Asta nu înseamnă că nu am simţit gustul amar al existenţei fracturate, al existenţei din care încercam mereu şi mereu să recompunem elementele reale, pe care ne puteam bizui. Cu toată această ruptură, adolescenţa a fost o vreme fericită. Evident a trebuit să ne creăm mediul nostru, arealul supravieţuirii. Am avut o adolescenţă fericită. Nu ne uitam la stupidele filme cu adolescenţi, amestec de prostie şi încercare de îndoctrinare ideologică fără perdea. Nu ascultam nici tînguielile aplaudacilor dirijaţi de Păunescu. Nu participam la concursuri literare unde trebuia să dăm cîte o poezie „de bine" ca să fim premiaţi. Nu beam suc la petreceri. Nu pupam fetele pe obraji. Nu purtam matricolă. Cu cîtă plăcere spuneam nu. Nu, nu, nu. Adolescenţa e frumoasă pentru că ştie să refuze şi pentru că refuză fără nici un fel de remuşcări. E un firesc al refuzului ce se pierde odată cu această vîrstă. Iar această putere de a spune nu aparţine adolescenţilor din toate timpurile. Numai adolescenţii excesiv ocrotiţi în familie, dirijaţi de părinţi sînt „victimele" afirmaţiei. Numai ei iau ce li se oferă de bun. Pînă la urmă, din ce s-a construit arealul supravieţuirii noastre ca adolescenţi în afara acestei solidarităţi a refuzului; pornind de la această solidaritate a refuzului. Mai întîi de toate au fost prietenii: Marius, Simona, Caius, Claudiu, Ceri, Ute, Valeraş, Simona, Sorin. Apoi a fost construirea codului comun, un cod unic, unic ca şi grupul. Sigur că preferinţele, elementele care-l compun s-ar putea regăsi şi la alţi adolescenţi ai anilor '80. Diferă însă modul în care le-am înţeles noi, felul în care ne-au „afectat". Din ce se compunea acest „idiom" al grupului, „idiom" ce a născut o prietenie dincolo de adolescenţă? Din filmele lui Daneliuc şi *Călăuza* lui Tarkovski, din întîlnirea cu Sandu Mușina la care ne „înfiinţam" cu o regularitate care nu l-a scos niciodată din sărite, din poeziile lui Mircea Dinescu şi Petre Stoica, din *Budila-Expres* şi *Faruri, vitrine, fotografii,* din Frank O'Hara şi E.E. Cummings, din Ginsberg şi Ferlinghetti, Salinger şi Joyce, din chefurile de la Simona L. unde beam cîte o vodcă poloneză şi dansam fox, din poveştile lui Marius zgîndărit mereu de dorul de ducă pe munţii patriei, din primele iubiri naive şi sfîşietoare, din Beatles, Pink Floyd şi muzică disco uneori, din zilele cînd, plouînd, nu puteam culege cartofii patriei şi ne petreceam dimineaţa acasă la cel ai cărui părinţi erau mai multe ore la serviciu, din 2 Mai şi ultima excursie împreună, după examenul de admitere la facultate, din cîte un chiul timid la cîte o oră încheiat cu o ţigară scurtă şi fără filtru, din cenaclul 19 început cu o cafea la o cofetărie care s-a desfiinţat, din berea băută în „groapă", din dialogurile nesfîrşite pe tema literaturii, a poeziei, de care cîţiva nu ne-am mai putut despărţi...

Privind înapoi nu poţi să nu fii puţin sentimental. „Idiomul" nostru a dispărut. E, acum, undeva în amintire. Arealul supravieţuirii şi-a schimbat astăzi datele. Codurile s-au schimbat, s-au diversificat pe măsura ofertei care a crescut. Chiar dacă nu mai trăim în minciună şi dictatură şi adolescenţii de azi nu mai sînt scindaţi ca noi, odinioară, sînt sigur că avem măcat ceva în comun: libertatea de a spune nu.

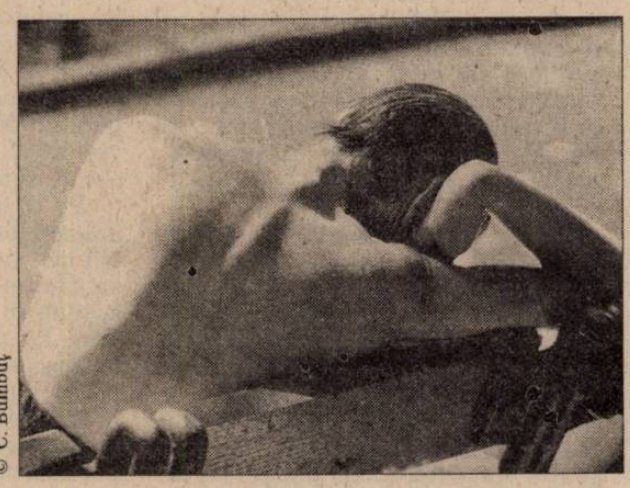

© C. Bumbuţ

André SCRIMA

Despre munte

Colecţia „Découvertes" a editurii Gallimard publică volume destinate unei nobile „vulgarizări". Pentru fiecare, un specialist în domeniu regizează dialogul între o imagine somptuoasă, luxuriantă şi un text care rezumă, prin cîteva flash-uri tematice, starea actuală a cercetării subiectului propus. Ultima apariţie, dedicată Athosului (Salonicul, oraş cultural european al anului, a deschis o mare expoziţie a tezaurelor athonite), are ca autor pe André Paléologue, istoric de artă de origine română. Pornind de la volumul ce i-a fost comunicat, şi solicitat de noi, Pr. André Scrima formulează aici cîteva din liniile de destin ale Muntelui.* ***(A.M.)***

O carte pentru încîntare

În primul rînd, un omagiu sincer cuvenit autorului – şi, evident, editurii Gallimard – pentru felul în care reuşesc să răspundă unei aşteptări „culturale" deja prezentă în aerul timpului: revenirea la „cartea-obiect-de-frumuseţe". Desigur, imaginea onorează un text riguros, propunînd o informaţie preţioasă: ci acesta, la rîndu-i, poartă şi acompaniază o iconografie atît de atent selectată, atît de cumpănită în desfăşurarea ei, încît e parcă în mişcare vie în faţa ochilor noştri, „cinematică", am zice. Versiune modernă, poate, a acelor vechi manuscrise alcătuite nu numai în vederea lecturii, instruirii, meditaţiei ci şi în vederea încîntării. Miniaturile făceau parte din străduinţa caligrafului în a stîrni fascinaţia pentru sensul cuvîntului transmis, de a atrage cititorul şi de a-l fixa într-un orizont de farmec. Aş spune că volumul dlui Paléologue ne readuce în conştiinţa profundă aceeaşi încîntare ca a manuscriselor împodobite, „iluminate". Precum acele „Prea bogate ceasuri" (*Les Très Riches Heures du Duc de Berry*, de pildă), cărţi cu care poţi petrece ceasuri de plinătate.

Aşa cum o cere profilul colecţiei, cartea ne întîmpină cu o surprinzătoare suită de fotografii: pur şi simplu chipuri de călugări. Pertinenţa alegerii lor e izbitoare. Există, în acest volum, foarte multe imagini dar nici un „clişeu". Fiecare fotografie e, aici, un „chip" de a situa lectorul într-o atmosferă de gravitate unde spaţiul athonit ne e restituit nu ca un peisaj pur geografic sau natural, istoric ori de investigaţie erudită: e, în acelaşi timp, un „loc" (o topologie) de umilinţă, de ascuns, de taină şi, aş zice, de o sfîntă melancolie. Or, pe pagina de titlu ce urmează, se află o neaşteptată dedicaţie: „Omagiu lui Al. C. Mironescu, părinţilor Benedict şi Arsenie şi tuturor celor care, cu atîta generozitate, mi-au deschis porţile mănăstirilor şi ale inimilor lor în rugăciune". O confirmare, aşadar, o „încuviinţare" mai bine zis, intervine ca o pecete de un alt ordin asupra întregii lucrări. Autorul ei ţine seama de dimensiunea interioară care conferă *vederea adecvată* a mediului, a oamenilor, a situaţiilor – astăzi contrastante şi chiar tulburate – de pe Munte. Şi aici se cade să mulţumim autorului care a ştiut să lege sensul acestei cărţi cu lucrarea de creaţie duhovnicească (aceea a *Rugului Aprins)* împlinită odinioară pe tărîm românesc.

Renunţarea victorioasă

Anca Manolescu: Mi se pare expresivă, în volum, întîlnirea între imaginile de simplitate extremă, de sărăcie a chipurilor inaugurale şi preţiozitatea aproape fabuloasă a depozitelor athonite.

André Scrima: Într-adevăr, sînt chipuri de călugări vii, simpli, cotidieni care ne dau imaginea unei sărăcii curate, riguroase, nicidecum a mizeriei. (Îngăduie-mi să reamintesc un cuvînt pătrunzător al lui Péguy: „La pauvreté annoblit, la misère avilit"). La Athos nu întîlneşti mizeria, ci o sărăcie instituită în virtutea unui adevăr perpetuu de viaţă şi de aspiraţie „transcendentă". Nu e sărăcia rezultînd din lipsă, din indigenţă, din nevoie: ea e expresia unui soi de victorioasă renunţare. Sutanele lor uzate, subţiate, tocite ne spun ceva despre sensul veşmîntului monahal. Nimeni nu poate eluda, evident, obligaţia unanimă a veşmîntului care trebuie să te înfăşoare în această lume. (În *Pateric*, veşmîntul e asociat mîncării şi băuturii ca fundamente ale condiţiei umane.) Însă ele ne vorbesc despre ultima simplitate, precedînd ultima despuiere. În stadiul final, veşmîntul devine, pentru monah, giulgiu – ca acele benzi textile ce înfăşurau mumiile Egiptului ori pe Lazăr ieşind din mormînt. Conform tradiţiei orientale, călugărul nu se îngroapă în sicriu ci în veşmîntul său care, încă din timpul vieţii, are o finalitate transcendentă, trans- mortală. Pînă în acel moment ultim, veşmîntul e asumat conform condiţiei unanime, dar în forma lui cea mai despuiată, cea mai apropiată de limită: o expresie a renunţării. Urmează renunţarea însăşi, chiar şi la veşmîntul care e semnul renunţării. Aşa cum a făcut Christos pe cruce cînd cămaşa sa „fără cusătură" a fost trasă la sorţi. El era despuiat de însăşi posibilitatea de protest la deposedare. Veşmîntul nu îi mai aparţinea; devenise o *res nullius*, proprietatea nimănui.

Nu ştiu dacă dl Paléologue a construit deliberat secvenţa respectivă, însă aceste imagini de sărăcie sînt, toate, asociate unei activităţi vădite, muncii şi acesta este unul din semnele condiţiei umane celei mai profunde, primordială: de om lucrător. La începutul secolului, cînd Occidentul se afla într-un moment de cumpănă şi deci de interogaţie asupra situării concrete a spiritului cunoscător şi a celui activ (ce îi erau caracteristice) se formula problema realului: în fizică, filozofie dar şi psihanaliză. Freud a lansat atunci termenul de *Realitätsprinzip*. Moment de o acută semnificaţie. Dacă „realul" ajunge să fie o problemă înseamnă că, undeva, el se clatină, că imaginea şi simţul lui sînt perturbate. De aceea psihanaliştii insistă că, pentru omul contemporan, singurul mod de a se insera în real este prin actul de a lucra: un travaliu care să „fixeze" fiinţa individuală (şi colectivă) altfel ameninţată să se destrame. Familiarii tradiţiei răsăritene îşi vor aminti de arhetipul călugărului, figura incomensurabilă a lui Antonie cel Mare. Aşa-numitul *Pateric* – admirabil tradus în româneşte – începe cu el. Primul cuvînt ni-l înfăţişează pe Antonie în stare *de acedie*: un soi de gust al neantului, o invazie subtilă, corozivă, insidioasă şi neperceptă ca atare a „nimicniciei" în noi, ce poate duce la disperare sau/şi la (auto)distrugere. Antonie o resimte şi, rugîndu-se lui Dumnezeu, vede pe cineva – un alter-ego – care alterna rugăciunea cu împletirea fibrelor de palmier, lucrul mînilor (termenul consacrat derivă din slavonă: *rucodelie*). Răspunsul eficace ar fi, aşadar, o sinergie între rugăciune şi acţiune: angajare în realul imediat – pe care doar faptul de a fi activ cu participarea corporalităţii tale integrale, îl poate asigura. Pentru Antonie a urmat înseninarea: într-un anume fel, e „cifrul" ascuns dar simplu al vieţii monahale. Mai subtil decît în *Realitätsprinzip*, aici acţiunea imediată convoacă şi integrează şi elementul rugăciunii. „Lucrează şi roagă-te". Lucrul, el însuşi, e salvat şi înălţat prin această alternanţă. Rugăciunea, ea însăşi, e fixată şi susţinută de actul corporal. Benedict de Nurcia, patron recunoscut al civilizaţiei Occidentului, a preluat această soluţie a tradiţiei vii în chiar deviza ordinului său: *Ora et labora*. Ea a trecut în Occident şi a rodit într-un mod specific locului şi istoriei ce se pregătea, venind din rădăcina monastică originară, primordială, aceea a pustiei.

Vom adăuga, de altfel, ceea ce dl Paléologue menţionează în carte, anume că, pînă în sec. XII a existat la Athos o mănăstire a călugărilor amalfitani. Locul era resimţit ca o arie a creştinismului în catolicitatea, în integralitatea experienţei lui. Au intervenit apoi vicisitudini şi rupturi, a intervenit şi o degradare: nu se poate rămîne imun la o istorie învolburată şi traumatizantă. A intervenit iarăşi exacerbarea unor naţionalisme, care e mereu prezentă ca o ameninţare în această zonă a lumii şi care întunecă pînă şi luminozitatea duhului monastic.

Ambivalenţa tezaurului athonit

În ce priveşte tezaurele Athosului, ele pot constitui o temă complexă ce poate fi urmărită în diverse straturi de adîncime. S-ar putea considera că partea cea mai preţioasă a acestei bogăţii stocate, încă insuficient cunoscută şi greu accesibilă, e reprezentată de manuscrise. Aş readuce în memorie, aproape anecdotic, o întîmplare din lumea cercetării erudite a anilor '60. Un cunoscut specialist al literaturii patristice greceşti, părintele asumpţionist Antoine Wenger, întreprinde, cu autorizaţia instanţelor ortodoxe (Patriarhat ecumenic, Epistasie), o călătorie de studii la Athos. (La acea epocă dinaintea ecumenismului, catolicii erau priviţi în general la Athos cu maximă lipsă de simpatie.) Într-una din aceste mănăstiri căreia îi repugna să-şi deschidă locurile de tezaur, Wenger e admis totuşi să cerceteze cîteva manuscrise. Şi, privind un *codex miscellaneum*, are un moment de stupoare respectuoasă: i se pare că se menţionează numele lui Ioan Chrisostomul ca autor al unui text considerat pierdut, *Omiliile pascale*. Bibliotecarul sesizează reacţia şi pune imediat capăt consultării. Wenger are inteligenţa să nu insiste şi, după cîteva zile, solicită stareţului să mai vadă cîteva manuscrise printre care şi cel în cauză. Şi descoperă într-adevăr opt *Omilii* – inedite – pe care, în urma unor demersuri oficiale, le va traduce şi publica în *Sources chrétiennes*, ele fiind acum larg accesibile.

Retractilitatea Athosului e deplorabilă dar, într-un anume fel, explicabilă (deşi nu justificabilă). Mulţi din călugării actuali sînt într-o completă ignoranţă a ceea ce, cu o înverşunată fidelitate materială, simt că au primit şi trebuie să transmită încă de-a lungul timpului. Nu se anunţă încă pentru ei posibilitatea ca, purtaţi de o dorinţă duhovnicească arzătoare, să pătrundă în lăuntrul acestor depozite. Iar undeva, în dosul conştiinţei monastice orientale actuale, persistă „complexul Tischendorf" (savantul din sec. XIX care a reuşit să sustragă de la mănăstirea Sf. Ecaterina, Sinai, inestimabilul Codex, decisiv pentru studiile scripturare moderne). Tenacele ataşament la un tezaur a cărui valoare e bănuită mai mult decît realizată de posesorii actuali determină reacţiunile de suspiciune şi refuz. Atitudine ambivalentă. Pe de o parte, comprehensibilă, aproape înduioşătoare: e dorinţa de a conserva ceva ce ţi s-a încredinţat nu atît ca proprietate personală cît într-un soi de custodie impersonală, peste timpuri şi spaţii. Dar, pe de altă parte, o înverşunare primară: fiindcă aceste texte au fost făcute – esenţialmente – în vederea unei comunicări fără margini. Nu există o limitare pentru creaţia instituită prin cuvînt, pentru hermeneutica, exegeza şi reflecţia patristică. Ea e ilimitată fiindcă e suscitată de infinitul divin în act. Dacă nu există conştiinţa acestei surse infinite, intervine restrîngerea, îngrădirea şi, într-un fel, „arestarea" tezaurului care se transformă într-un depozit ferecat. Or, referinţa ultimă a tezaurului e Duhul (numit într-o rugăciune esenţială a Bisericii răsăritene *thesauros tōn agathōn*, „vistierul bunătăţilor"). Iar revărsarea lui nu cunoaşte piedici, limitări, restricţii, preferinţe.

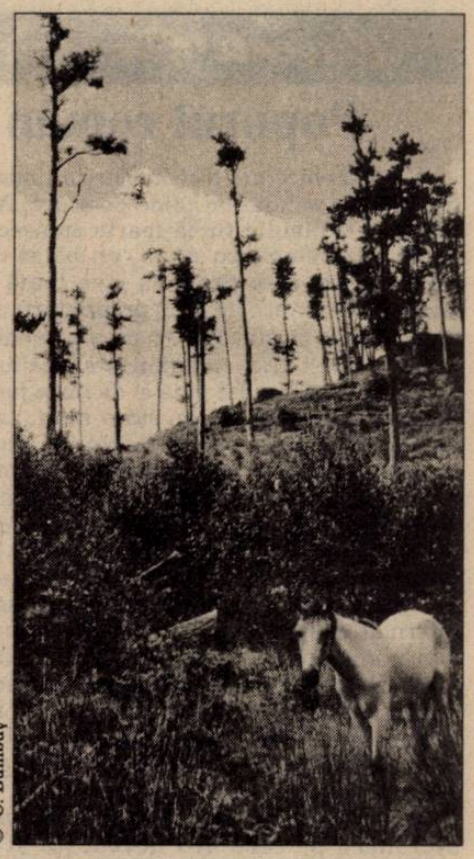

© C. Bumbuţ

Comprehensibilă poate, înverşunarea despre care vorbeam e mai ales expresia unei întunecări a înţelegerii, predominantă în momentul actual. (E un element component al acelei „sfinte melancolii" despre care vorbeam mai înainte.) Ceea ce se manifestă prin refuzul de a discuta cu un non-ortodox, refuzul de a te interesa la o deveni[illegible] lumii lui Dumnezeu şi a iconomiei sale care trece dincolo de măsurile tale şi de chipul pe care tu îl cunoşti cel mai bine în colţul în care te afli.

Ortodoxia nu e o confesiune, cum e înţeleasă din ce în ce mai mult în mişcarea de decadenţă care asimilează religia etnicului. Ortodoxia este, aş spune, „forma" esenţială a adevărului christic şi spiritual. Devine o confesiune dacă o consideri instituţionalizată şi regionalizată. Dar, chiar şi în această formă, rămîne universalul – pe care Ortodoxia îl asumă, îl perpetuează, îl propune şi care e dincolo de limitările unor „confesionalităţi". În momentul cînd ea e îngrădită, redusă prin asemenea frontiere, cînd e percepută ca un proces repulsiv-atractiv (resping ceea ce nu vrea să mi se asimileze, dar încerc în acelaşi timp să absorb pe „celălalt"), în acest moment, noi înşine facem ca Ortodoxia să decline.

După o primă călătorie şi un popas la Muntele Athos (cu mulţi ani în urmă), într-o scrisoare trimisă din India prietenilor de la Antim, mărturiseam impresia unei „sfinţenii absolute" a Ortodoxiei, pe care Athosul – dar şi alte centre – au trecut-o în „invizibil". Ceea ce, adăugam în aceeaşi scrisoare, ne pune în faţa extraordinarelor obligaţii ce rezultă de aici. E cu atît mai dureros să întîlneşti, în schimb, satisfacţia de sine – manifestată în vociferări religios-patriotarde.

A consemnat
Anca MANOLESCU

* André Paléologue, *Le Mont Athos. Merveille du christianisme byzantin*, 1997, Paris, Gallimard.

Cuvente den copii

Poporul român

Vara trecută am fost în Turcia unde am petrecut două săptămîni pline de soare. Acolo am cunoscut o familie turcă foarte cumsecade. Eu m-am împrietenit cu Alcîn, un băiat de cincisprezece ani care urma să stea toată vara la mare unde părinţii lui erau proprietarii unei vile. Cînd a auzit că sînt român mi-a pomenit imediat de Hagi şi Ilie. Am rămas surprins. M-am gîndit că dacă a auzit pînă şi de nişte jucători de fotbal despre care nu învăţăm nimic la şcoală, atunci probabil că despre Ştefan cel Mare ştie o mulţime de lucruri, că doar la istorie am învăţat multe ore despre acest domnitor român. Alcîn mai mult ca sigur că ştia cînd s-a născut Ştefan cel Mare, unde a domnit, ce mănăstiri a clădit. Probabil că ştia pe dinafară şi *Luceafărul*.

M-am simţit un pic jenat că el era aşa de bine informat despre poporul meu, iar eu nu ştiam mai nimic despre al lui, în afară de faptul că Sinan Paşa şi-a pierdut doi dinţi – ultimii – la Călugăreni. Spre umilinţa mea, Alcîn voia să ştie şi mai multe despre poporul român, deşi ştia deja atîtea. Neavînd de ales am început să-i povestesc despre acesta.

Mi-am caracterizat poporul ca fiind unul paşnic, lucru pe care ni-l dovedeşte şi istoria: românii nu au atacat niciodată deşi au fost mai mereu atacaţi, ba de turci, ba de alţii şi au reuşit întotdeauna sau aproape întotdeauna să-şi învingă duşmanii, aşa cum am învăţat la şcoală, deoarece locuitorii acestui pămînt sfînt sînt foarte curajoşi şi iubesc foarte mult libertatea. Alcîn m-a întrebat: cînd s-au luptat turcii cu poporul tău că eu unul nu ştiu nimic de o asemenea luptă? Văzînd că mă înşelasem în privinţa cunoştinţelor lui în domeniul istoriei României am început să-i povestesc despre altele, despre talentul românilor în poezie, pictură, sculptură.

„Românul s-a născut poet" a fost prima frază pe care i-am spus-o. Se spune că el are un talent pe care nu-l mai au prea mulţi. I-am explicat că există în România mai multe categorii de oameni cum ar fi poeţii, sculptorii, compozitorii, pictorii, ca Eminescu, Coşbuc, Brâncuşi, Enescu, Porumbescu, Grigorescu, Aman. Aceasta ar fi categoria artiştilor (mică). După aceea sînt harnicii ţărani care muncesc zi de zi la cîmp şi care, deşi obosiţi după muncă, ar primi cu drag orice musafir. Am încercat să-mi amintesc şi despre asta un proverb ca cel cu „românul s-a născut poet" dar n-am putut. Ţăranul este, în cîteva cuvinte, un om harnic, întotdeauna primitor. Ar mai fi şi orăşenii care sînt stresaţi de muncă şi relativ săraci. Desigur, tot poporului român îi aparţin şi cerşetorii, nebunii, handicapaţii şi celelalte excepţii cu care nu ne putem lăuda, dar în mare parte românul este caracterizat prin curaj, talent, hărnicie. Alcîn, văzîndu-mă pornit pe laudă s-a gîndit că n-ar fi rău să spună şi el ceva de Turcia şi a început să-mi povestească despre cucerirea Constantinopolelui şi alte mari bătălii şi victorii. I-am explicat că, cîteodată poţi să fii învingător şi să duci o viaţă bună chiar dacă eşti paşnic.

— Dar din punct de vedere economic cum o duce România? m-a întrebat el.

— Nu prea bine, deloc bine. A urmat întrebarea mea: Cum îţi explici că o ţară frumoasă ca România, cu un popor bun şi talentat nu are deloc succes politic, cum îţi explici, că eu nu-mi pot explica!

— Nu le poţi avea pe toate! mi-a răspuns.

Compunerea la tema „Caracterizaţi poporul român", cerută la ora de română, aparţine unui elev din clasa a VIII-a a liceului braşovean „J. Honterus", cu predare în limba germană.

Scrisori întredeschise

Düsseldorf, 14 nov. 1997

Stimaţi domni,

Am 33 ani şi locuiesc (şi lucrez) la Düsseldorf (Germania) de vreo 8 ani. Uneori mi se mai trimite din ţară cîte un număr din săptămînalul dvs., pe care îl găsesc interesant, deşi nu prea înţeleg meandrele politicii româneşti.

M-am gîndit că pentru a susţine rubrica de scrisori intime de la pag. 12, să vă trimit în copie o scrisoare primită de la sora mea, Anca Ialomiţeanu, ce este stabilită, cu soţul şi cu fiul lor Costin (14 ani), la Toronto (Canada). Noi două corespondăm prin Internet (e-mail), metodă mai comodă chiar decît telefonul. Vă urez succes în continuare!

Cu stimă,

Raluca GHICA
Josefstr. 15
40.227 Düsseldorf, Germania

✶

Dragă Raluca,

Mai scrie-mi şi tu ceva! Ce face familia? Cum a fost în concediu? Ştii ce m-ar interesa: ce se mai poartă în materie de modă. Aici, crede-mă nu există aşa ceva. Lumea se îmbracă de un prost-gust inimaginabil. Colegele mele sînt îmbrăcate în cel mai bun caz în blugi nerupţi. Iar încălţările sînt de-a dreptul hidoase. Umblă prin birou în bocanci cu ţinte, chiar dacă au fustă!

Şcoala lui Costin este ciudată ca să nu zic altfel: nu ştiu ce sistem e ăsta în care nu li se predau elementele de bază. Nu se face nici un fel de gramatică, dar li se cere să înveţe pe dinafară conjugări la franceză fără să li se explice care sînt modurile şi timpurile verbelor. Nu-ţi mai spun ce tragedie este la aşa-zisul „science": care cuprinde fizică, chimie, biologie la un loc – li se cere să facă transformări de energie şi scheme electrice fără să li se predea ce este curentul electric sau cum este format atomul şi molecula. Tragedia este că nici profesorii nu ştiu; vine acasă cu notiţe trase la xerox (deoarece profesorul nu se oboseşte să scrie pe tablă) şi eu cu Emy ne îngrozim cînd le vedem deoarece sînt greşite. În fiecare seară între şase şi zece seara trebuie să facem lecţii cu Costin, adică trebuie să-i predăm din cărţile româneşti, pe care din fericire le avem cu noi, noţiunile de bază ca să poată să înţeleagă absurdităţile care le primeşte de la şcoală. La un moment dat îl întreb: ce fac totuşi ceilalţi copii care nu au părinţi educaţi în România? Cică toată clasa copiază de la el deoarece ei nu înţeleg nimic! Nu ştiu ce o să facem, deoarece sîntem îngroziţi – noi nu avem timp să compensăm tot ce nu se predă în acest sistem de învăţămînt! Şi mă mai mir că toţi sînt nişte inculţi, care nu ştiu nimic altceva decît bucăţica lor de la serviciu. Şi gîndeşte-te că eu sînt înconjurată de oameni extrem de educaţi pentru Canada (toţi cu Mastere şi Doctorate). Lui Costin i-a trecut varicela dar a rămas cu multe urme – a avut o formă oribilă, cam unul la o mie de cazuri după spusele doctorului. Costin zice că s-ar fi putut să ia virusul de la nişte experienţe cu apă infectată pe care le-au făcut la şcoală (dacă poţi să-ţi imaginezi ce porcărie!). Şi încep să cred că are dreptate, deoarece şi la spital cînd am fost, şi doctorul nostru mi-a spus că n-au văzut aşa o erupţie niciodată pe viu, doar în cărţi!

Pupici,
Anca

Probleme macro ale omuşorului

Strania ştire, aceea a scuzelor prezentate de preşedintele Coreei de Sud către naţiunea sa pentru criza economică prin care trece – cerîndu-i, ce-i drept, şi „să-şi strîngă cureaua pînă la străbaterea acestui moment dificil" –, n-ar fi trebuit, totuşi, să mă surprindă atît de mult, provocîndu-mi o bătaie încîntată a genelor şi o încruntare a sprîncenelor. Sigur, „col roulé"-ul cămăşii fiindu-mi foarte aproape de omuşor – m-am gîndit instantaneu că această practică poate fi preluată chiar de preşedinţia unor ţări europene care, exportînd jucători de fotbal la echipe din Coreea de Sud, nu scapă nici ele de criză şi recesiune, indiferent cît de bine sînt cotate în clasamentul F.I.F.A. Dar după acest gînd, m-am mustrat aspru ca un entomolog care, sub şocul unui eveniment, îşi ignoră propria colecţie de insecte, fluturi, fluturaşi şi ştiri. Cum de le-am putut uita...?

De cîteva luni bune există un flux mondial de cereri de iertare, prezentări de scuze, mesaje de căinţă, atît la nivel macro – al marilor puteri şi al marilor probleme – cît şi micro, de ţi se înmoaie sufletul, te doare mintea şi ţi se ascute umanul; numai gustul cu adevărat „porno" al secretariatelor noastre de redacţie face ca această mişcare de sprîncene şi sentimente să nu ia faţa primei pagini a ziarelor noastre, preferîndu-se sistematic un viol unei remuşcări. Habar n-avem ce este azi senzaţional...

Declaraţia de scuză către naţiune a lui Kim-Young-sam vine, în acelaşi plan macro al condiţiei umane, după ce Biserica Franţei a făcut, la 30 septembrie, o declaraţie de căinţă pentru „tăcerea ei în timpul Holocaustului": „Faţă de amploarea dramei şi de caracterul nemaiauzit al crimei, prea mulţi pastori ai Bisericii au ofensat, prin tăcerea lor, însăşi Biserica. Astăzi mărturisim că această tăcere a fost o greşeală. Implorăm iertare lui Dumnezeu şi cerem poporului evreu să ne asculte căinţa." Dacă această declaraţie n-am găsit-o în nici un ziar bucureştean, nu mai puţin curioasă a fost tratarea – chiar la Moscova – a discursului lui Boris Elţîn cu prilejul zilei de 7 noiembrie, aceea care pentru mai tot publicistul român e mai rea decît Revoluţia Franceză; în direct, preşedintele Rusiei a chemat la „înţelegerea şi iertarea tuturor acelora care au făcut o greşeală istorică, punînd o utopie mai presus de viaţa oamenilor"; seara, în principalul buletin de ştiri al televiziunii ruse, acest pasaj a fost omis (la noi, l-am auzit doar la „7abc"...) pentru a se sublinia altă frază a mesajului: „Încă n-a venit vremea pentru a defini adevărata semnificaţie a acelor evenimente". Este o afirmaţie care m-a dus direct la una din cele mai nonconformiste declaraţii ale acestui sfîrşit de veac, – aceea a lui Ciu-En-Lai, în ultimii săi ani de viaţă:

„– Ce părere aveţi despre Revoluţia Franceză de la 1789?

– E prea devreme pentru a se trage o concluzie..."

Îmi place să cred că recenta flexiune a primului ministru chinez – „s-ar putea ca represiunea din piaţa Tian-An-Men să fi fost o greşeală" – se înscrie în aceeaşi grijă pentru aproximaţie, tot mai presantă în lume dar nu la noi, a antecesorului său.

Pentru acei prea convinşi că religiile, revoluţiile şi economicul epuizează problemele de macrostabilitate (cuvînt contaminant!) ale omului şi ale omuşorului său, pentru acei care au uitat că mai există – nu la urma urmei, ci dimpotrivă, la începutul a toate – natura, trebuie citat mesajul preşedintelui Suharto către toate ţările vecine, prin care acesta le roagă să ierte daunele provocate de uraganul El Nino care depăşise graniţele Indoneziei. A prezenta scuze pentru un uragan depăşeşte imaginaţia noastră de ficţionari dintre Baltica şi Mediterana. Pentru a o ţine bine în frîu, nu pot să-mi ofer, în acest curent al iertărilor, că nu-i pot spune încă gulfstream, decît gestul aproape impalpabil, demn de un hai-ku, petrecut în palatul Buckingham la 22 octombrie 1997; acolo, atunci, prim-ministrul Republicii Insulelor Fidji, Stiveni Rabuka, a oferit reginei Elisabeta a II-a, în semn de scuză pentru destituirea ei din funcţia de şef al statului, în 1987, printr-un puci militar – un dinte de balenă. Scuzele au fost acceptate.

În final, simţind că omuşorul mi se zbate tot mai aprig ca atunci cînd nu duc pînă la capăt un gînd, îmi prezint şi eu scuze fiindcă voi reveni la ştirea cu care am început; nu-i un semn al bogăţiei de idei, dar acesta mi-e nivelul; totuşi nu cred că pun o utopie mai presus de viaţă, dacă aş reitera ca, într-o ţară aflată pe locul 5 în ierarhia mondială a fotbalului dar aproape de retrogadare în clasamentele economiei planetare, Preşedintele ei să urmeze de nu calea – chestia asta cu „calea" e prea bătută – măcar ideea precisă a dlui Kim-Young-sam: ideea de scuză pentru nivelul de trai al naţiunii, aflat într-o scădere nepermisă şi nepromisă; n-ar fi doar fără precedent, ci şi inteligent „et bien plus beau, lorsque c'est inutile", cum s-ar exprima, francofonic, Cyrano de Bergerac. Accept observaţia conform căreia nici un preşedinte din lume – nici măcar al Franţei – nu a promis electoratului său că va fi un Cyrano; răspund: e corect şi cu atît mai rău. Atît de rău cît poate să fie cînd totul merge spre bine cu excepţia situaţiei generale.

Radu COSAŞU

HUMANITAS
cartea care dăinuie

În librăriile Humanitas
pentru cadourile dumneavoastră
de Sărbători

SORIN LAVRIC
Cartea de Crăciun

LUDMILA PATLANJOGLU
La vie en rose
cu Clody Bertola

FEIN/SCHNEIDER
Regulile.
Cum se cucereşte un bărbat

Calendar de perete
HUMANITAS/ '98

Agenda
HUMANITAS/ '98

Trecerea prin reviste

Numai de bine despre presa culturală

● Revista **Interval** a fost una dintre cele mai bune publicaţii culturale de după '89, şi de aceea dispariţia ei după cîteva numere a constituit o mare nedreptate. Mai mult, ca şi în cazul **Contrapunctului**, revista a devenit în scurt timp o legendă, evocarea ei făcîndu-se nostalgic, cu trimiterile la eternele „vremuri bune de odinioară".

Iată că, în luna noiembrie, **Intervalul** a reapărut, într-o nouă înfăţişare formală şi de conţinut. Avem de-a face cu un adevărat eveniment cultural. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît revista depăşeşte calitativ chiar şi vechea formulă, atît de lăudată de toată lumea.

În noua sa ipostază, revista **Interval** este axată mai mult pe abordări ideologice, fiind dedicată eseului sub diferitele lui forme. Cu toate acestea, ea nu îşi refuză un spaţiu în care să găzduiască beletristica – proza şi poezia. Asumarea şi acestei laturi poate fi considerată un curaj (avînd în vedere că beletristica este, în general, vulnerabilă) şi, de bună seamă, un fapt absolut lăudabil, într-o vreme în care din ce în ce mai puţine reviste culturale publică şi creaţie originală.

Numărul unu din seria nouă a publicaţiei braşovene are ca temă „Descoperirea Occidentului". Revista se citeşte pe nerăsuflate, ca o carte bună, textele fiind „proaspete", aducînd un suflu nou în eseistica de la noi. Am aminti aici articolul lui Gheorghe Crăciun despre modelul occidental şi raportarea noastră la el, articolul lui Caius Dobrescu despre „contracultura" anilor '60 şi difuziunea ei de la Vest pînă la Est, articolul lui Alexandru Muşina, care pune problema europenităţii noastre în urma infernului comunist, articolul lui Andrei Bodiu despre tirania serialelor TV şi formele de refuz împotriva acesteia sau articolul lui Mihai Ignat despre surogatul ficţional de Occident pe care-l oferă televizorul. De fapt, precum spuneam, ar fi tebuit să citez toate eseurile apărute în acest excelent număr de revistă. Nu o fac, lăsîndu-i cititorului plăcerea descoperirii pe cont propriu şi – cum ne îndeamnă un slogan publicitar – a savurării prospeţimii.

● Ultimul număr al revistei **Litere nouă** – publicaţie a studenţilor din Facultatea de Litere din Bucureşti – este şi cel mai bun de pînă acum. Revista este mai consistentă (este în primul rînd şi mai groasă), iar problemele sînt abordate cu o mai multă maturitate. Cînd am semnalat numărul anterior în paginile **Dilemei**, făceam observaţia că, în mod paradoxal, spiritul combativ lipsea din textele studenţilor. Acum, în schimb, latura respectivă este şi ea recuperată, domonstrîndu-se că această combativitate poate să coabiteze nu numai cu demersurile juvenil-incoerente, ci şi cu cele care anunţă sau celebrează maturitatea.

O foarte reuşită secţiune a acestui ultim număr de revistă este cea care pune în discuţie calitatea învăţămîntului din Facultatea de Litere. Problemele sînt grave, ca la toate nivelurile învăţămîntului românesc. Citez din începutul unui articol semnat de Cecilia Ştefănescu: *„Privită din afară, Universitatea seamănă cu o bunicuţă adusă de spate, cu pielea tuciurie şi cărnurile lăsate, moţăind mai departe fără griji, îndestulată. Clădirea are o istorie. Din nefericire, însă, caria a pătruns pînă la spiritul oamenilor care întreţin istoria veche a clădirii printr-o mentalitate pe măsură."*

Într-adevăr, aşa stau lucrurile. De aceea, sînt convins că studenţii filologi au mult mai mult de învăţat din munca de redactare a revistei lor, de la Cafeneaua Critică şi de la cenaclurile la care participă, decît de la multe din inutilele şi plicticoasele cursuri ale Facultăţii. **(C.P.-B.)**

„Dansul" politicii, politica dansului

Mai transparenţi, băieţi, mai transparenţi! „Faptul că în ultimii opt ani tema serviciilor secrete a fost concomitent învăluită în mister şi subiect de scandal demonstrează că schimbarea de regim politic din România nu a afectat decît parţial moştenirile comunismului, în plan instituţional şi în cel al mentalităţilor. (...) Singura modalitate de a dezamorsa scenarita sau tendinţele (anti-democratic, anti-europene) reale este ca în sfîrşit noua putere să se ocupe în mod serios de serviciile secrete, pentru a deveni precum cele occidentale – adică servicii de *intelligence*. (...) S-au scris deja o mulţime de istorii ale KGB-ului, dar încă nici una a Securităţii române." – constată Dan Pavel în editorialul **Sferei Politicii** nr. 52/1997. Revista îşi propune să traseze cîteva repere ale acestei deocamdată nescrise istorii. ● În articolul *Secretul informaţiilor este secretul puterii*, Sabina Fati pune în discuţie raportul dintre condiţia secretului şi democraţie, dintre puterea serviciilor secrete şi puterea (tinzînd să devină abuzivă) a puterii politice, pledînd pentru necesitatea exercitării unui control al contra-puterii (societatea civilă) spre a menţine echilibrul acestor raporturi. ● Textul semnat de Filip Florian şi Marius Oprea *Moştenitorii Securităţii – în primii ani de democraţie* se auto-recomandă ca fragment de thriller. ● Ocupîndu-se de *Serviciul de Protecţie şi Pază*, Rodica Chelaru întreprinde o radiografie a ambiguităţii: statutul SPP. ● *Darea de seamă despre criza spionajului românesc* întocmită de Cornel Ivanciuc se dovedeşte, la rîndul ei, extrem de palpitantă: haos, lipsă de profesionalism, „spionomanie în misiunile diplomatice" – lugubră panoplie! ● Revista mai cuprinde alte cîteva texte excelente: *Intelectualii ca actori politici în Europa de Est: cazul României (I)*, de Alina Mungiu-Pippidi; *Sistemul de partide din România* – abordare comparativă întreprinsă de Sorin Ioniţă; *Partidul Democrat şi reforma*, de Iuliu Rostaş; *Relaţiile ruso-turce şi terorismul PKK* de Sebastian Huluban; *Evaluarea politicii externe româneşti*, de Gabriel Andreescu. ● Un document, *Evidenţa reţelei informative a aparatului de Securitate* ne replonjează în „temă", iar articolul Legea lui Gauck versus legea locului, semnat de Oana Marinescu şi Radu Dobrescu, şi recenzia lui Wiliam Totok la cartea *Dosarul „Romeo". O poveste personală*, de Timothy Garton Ash, replonjează tema în actualitate. ● În fine, încă un episod, (al patrulea) al studiului *Cenzura în România – schiţă istorică* de Adrian Marino: istoria politică şi istoria culturală a spaţiului românesc la sfîrşitul secolului trecut şi la începutul acestui secol combinate într-un text erudit şi (iarăşi) palpitant.

Să gîndim altfel, ca să dansăm altfel. INFO DANS, noiembrie 1997, se autointitulează drept „buletin informativ" dar este o mică revistă lansată de Centrul Inter/Naţional pentru dans Contemporan, (CIDC) proiect al Fundaţiei culturale PROIECT DCM, în colaborare cu Fundaţia pentru Dezvoltarea Societăţii Civile şi ARCUB – Centrul de Proiecte Culturale al Municipiului Bucureşti. ● Revista este construită ca o modalitate de reacţie la binecunoscuta „criză a dansului". ● *Reacţie „de ordonare prin discurs"*: Vivia Săndulescu, de pildă, demontează spectacolul lui Gelu Barbu de la Opera Română denunţînd cu eleganţă viciile „interne", de concepţie, apoi realizarea ca atare şi complexul de inferioritate al publicului. Tot Vivia Săndulescu semnează două interviuri – cu Kilina Cremona şi Răzvan Mazilu. ● Dar şi *reacţie de ordonare* printr-un alt mod de a concepe informaţia legată de lumea dansului (adresele utile, auditiile, concursurile, bursele ocupă două pagini din cele opt) şi printr-o altă viziune asupra condiţiilor concrete de existenţă ale acestei lumi. ● Reforma dansului – din punctul de vedere al managementului cultural – îşi urmează cursul. **(D.V.)**

Cronica literară de tranziţie

Istorie şi geografie cu dl. Frunda

Probabil că cititorul îşi închipuie că d-na Elena Ştefoi, redactor-şef al revistei la care ţin de cîţiva ani o rubrică, mi-a oferit cartea realizată de d-sa, cu o dedicaţie mai mult sau mai puţin amabilă, ceea ce mi-ar fi creat o anume „obligaţie" morală de a o comenta. N-ar fi fost nimic anormal ca lucrurile să decurgă astfel, puteam apoi să scriu sau nu, iar dacă scriam, puteam fi elogios sau maliţios, după cum mă-mpingea conştiinţa, fără vreo opreliste. Numai că nu a fost aşa. Nu d-na Ştefoi mi-a dat cartea, ci am zărit-o la Tîrgul de la Sala Radio, am răsfoit-o cu interes şi mi-a fost dăruită graţios de responsabila standului Kriterion. Am scris nota de faţă pentru a-l încredinţa pe cititor că, în această situaţie ca şi în toate celelalte care au fost sau vor urma, nu fac cronică de complezenţă sau „de serviciu", ci numai din propriul imbold.

Pentru cine se pasionează de problematica relaţiilor interetnice, mai precis a celor dintre cetăţenii români de etnie română şi cetăţenii români de etnie maghiară, aceasta* e o carte interesantă. Pentru cine nu, nu. Autoarea şi-a tratat subiectul cu severitate, neîngăduindu-şi evadări (decît strict incidental, o clipă ici, o clipă colo) din tematica „oficială" a dialogului. Severitatea încruntată face parte din firea de suprafaţă a Elenei Ştefoi, parcă-l văd pe dl. Frunda făcîndu-se mic atunci cînd, cu un aer de misionară implacabilă a Armatei Salvării, interlocutoarea l-a ţintuit şi... *„i-am povestit* ***pe ton drastic*** *slăbiciunea multora dintre admiratoarele sale... care pretindeau că mă invidiază că-l pot întîlni"* (p.6). Pe aceeaşi pagină, autoarea îşi asumă propensiuni de viespe: *„nu l-am scutit de înţepături cu substrat etnic"*. Dacă unele întrebări mai incisiv formulate pot fi socotite „înţepături", atunci aşa e; în rest însă, n-aş spune că maniera de tachinare sau „încolţeală" ar caracteriza textul. Ceea ce mi-aş îngădui să-i reproşez Elenei Ştefoi, dincolo de orice piruetă stilistică, e faptul că întrebări bine fundamentate, care „atacă" puncte sensibile şi complexe, nu sunt urmate de un schimb dialectic de replici. După o întrebare „grea", autoarea primeşte răspunsul şi nu mai are nimic de spus, trece mai departe, ca şi cum n-ar fi într-un dialog, ci la o „conferinţă de presă" sau un interviu-în-scris. Pun însă surdină acestei obiecţii, la gîndul că, probabil, Elena Ştefoi nici nu a urmărit, programatic, decît să pună în lumină vederile interlocutorului său, nu să-l angajeze într-o dispută (fie şi ca „avocată a diavolului").

Aşa stînd lucrurile, să privim rezultatul. Dl. Frunda György ne apare ca un politician anti-sămănătorist (*„nu-mi place să particip la şezători săteşti, cu costume naţionale"* – p. 53), uns cu bune alifii europene (*„amprenta Consiliului Europei şi a experţilor europeni se vede în formarea mea ca politician"* – p. 150), de al căror luciu e, cu candoare, mîndru (*„-Uitaţi-vă la noi, ...la cei care au fost în Consiliul Europei!"* – p. 152) şi ferice (*„îmi place să fiu parlamentar european"* – p. 53). Vorbitor cuminte (*„am în sînge avocatura"* – id.), în registru moderat, în limbajul aseptic, cu monotonia implicită, al cancelariilor bătrînului continent, d-sa se mărturiseşte adept al doctrinei creştin-democrate (p. 179) şi, fireşte, adversar al „naţionalismului" în general (aici, lipsa de nuanţă e nocivă), deşi admite că *„sentimentele naţionale"* pot avea şi *„sensul bun al cuvîntului"* (p. 154). De altminteri, cele mai multe din ideile sale sunt pătrunse de un tenace naţionalism, îndeobşte rezonabil, al minorităţii. În această privinţă, se cade să subliniez încărcătura iscusit scormonitoare a unora dintre întrebările interlocutoarei: *„există şi în partea maghiară o inerţie a suspiciunii permanente"* (p. 46); *„chiar în domeniul istoriei sau al geografiei..., obsesia unei istorii separate, a unui veşnic conflict..., nu are darul a ajuta la depăşirea blocajelor"* (p. 160); *„se poate cîştiga această normalitate în situaţia în care minoritatea maghiară se cantonează într-un statut de subiect politic, economic şi legislativ separată"* (p. 164); *„multă lume are impresia că lista revendicărilor UDMR nu se opreşte nicăieri şi că... astfel se poate ajunge la secesionism sau separaţie totală"* (p. 173); *„ceea ce deranjează aici* (despărţirea Universităţii Bolyai de Universitatea Babeş; n.gp) *este tocmai dorinţa netă a separaţiei* (care nu face decît) *să traseze între noi tot felul de graniţe"* (p. 187); *„«**Nu se pune problema separării a două unităţi de învăţămînt, ci a funcţionării împreună a două secţii**», a spus Max Van der Stoel. Deci nu soluţia separării, ci a funcţionării în comun este preferabilă, în opinia Comunităţii Europene"* (p. 192); realizatoarea cărţii se întreabă de ce UDMR aduce în discuţie doar modelele „Tirol" sau „Finlanda": *„de ce refuzaţi, de exemplu, soluţia modelului franco-german?"* (p. 177), după ce, în prealabil, chestionase generic: *„Cît din politica UDMR poate trece peste propriul ei obiectiv de dragul democraţiei, al democraţiei noastre, să zicem, în ansamblu? Unde se opreşte toleranţa maghiară? Este democratic tot ce UDMR susţine, propune, revendică?"* (p. 52).

Sunt nu puţine puncte în care subscriu cu amîndouă mîinile opiniilor d-lui Frunda. Şi eu cred că se poate vorbi de o specifică „mentalitate transilvană" (p. 19). Concepţia că *„într-un stat normal, oamenii nu trebuie să facă politică decît cîteva zile înainte de alegeri"* (p. 53) mi se pare un ideal superb, dar foarte îndepărtat. Sunt întru totul de acord cu d-sa (p. 132) că ritmul legislativ e inadmisibil de greoi, că *„existenţa a două Camere paralele care fac acelaşi lucru"* (p. 133) e cu ponos şi că ar fi de avut în vedere un sistem unicameral, că separaţia Puterilor şi dreptul de proprietate nu şi-au găsit cea mai bună formulare în Constituţie (p. 200) şi chiar că *„e normal ca minoritatea* (căreia) *nu îi asiguri drepturile să aibă o poziţie de arici"* (p. 173).

Ce te faci însă cînd „ariciul" se metamorfozează în alt „animăluţ" şi atacă dur?! Fireşte că-mi vine şi mie să „mîrîi" cînd dl. Frunda spune pe şleau că nu crede în *„continuitatea românească"* de 2000 de ani (p. 28) sau că *„România nu poate fi... definită ca un stat naţional"* (p. 64). Mă uit ponciş, cum altfel?, cînd d-sa vorbeşte de cei care părăsesc *„Transilvania"* (p. 20) şi nu **România** (sau de istoria Transilvaniei, separată de cea a României – p. 160). Mi se pare stranie nostalgia nedisimulată după monstruoasa idee stalinistă a *Regiunii Mureş Autonome Maghiare* (pp. 11, 156). Mă înfior de-a dreptul cînd dl. Frunda proclamă că *„Ministerul Învăţămîntului nu poate, printr-un program centralizat, unic, să oblige la aceeaşi programă de studiu pe copilul din Dobrogea şi pe cel din Munţii Apuseni sau din Secuime"* (p. 118). Cum să nu poată? E absurd, doar n-or fi existînd diferenţe genetice între puştii din Medgidia, din Abrud sau din Gheorghieni; n-am auzit de chimia de munte şi chimia de şes. Afirmaţia că *„în 1959 în România se lucra din plin la Canalul Dunării"* (p. 13), cînd acela fusese de cîţiva ani închis, o iau drept o simplă scăpare. În schimb, mentalitatea (absolutizantă) conform căreia *„niciodată voinţa politică nu este voinţa populară"* (p. 144) o găsesc de-a dreptul scandaloasă. Aş spune că mai înţelept este contrariul: cînd voinţa politică n-a ascultat voinţa populară, n-a ieşit bine pe termen lung. Dl. Frunda emite senin: *„cer numai* (!) *ca ei* (românii) *să înveţe în Universitatea Babeş, iar eu în Universitatea Bolyai, şi astfel ele rămîn două universităţi paralele"* (p. 187). Exact, paralele, adică fără nici o şansă de a se întîlni! Dl. Frunda are bunul-simţ de a-şi aminti că auzind de aşa ceva, *„premierul Ciorbea s-a speriat... la fel ca şi preşedintele"* (p. 171). Dacă cetăţeanul român de etnie română ar cere această sciziune, asta s-ar numi, pe drept cuvînt, „rasism", „ghetto", i s-ar aminti de măsurile luate de Hitler împotriva evreilor. Dar dacă o cere cetăţeanul român de etnie maghiară Frunda, cum să interpretăm dorinţa sa de smulgere şi izolare a unui grup masiv din ansamblul solidar? Cum să interpretăm faptul că, în optica d-sale, la Cluj, în 1959, *„fuzionarea"* Universităţii maghiare cu cea românească e echivalentă cu o *„închidere"* (p. 13) a celei dintîi, deşi în învăţămîntul universitar există secţii în limba maghiară pentru aproape toate specializările posibile? Nici aserţiunile despre suveranitatea statală, care ar fi prea *„rigidă"* (p. 65) şi ar trebui să fie mai moale, nu-s perfect articulate, chiar dacă parlamentarul e aici tranşant: *„ceea ce rezolvă problema minorităţilor este spiritualizarea frontierelor"* (p. 116).

Mai am obiecţii, dar nu mai am loc, cvadraţii *Dilemei* nu s-au spiritualizat într-atît. Oricum, pentru mine a fost o carte incitantă.

George PRUTEANU

*) *Drept minoritar, spaime naţionale – György Frunda în dialog cu Elena Ştefoi*, Ed. Kriterion, Buc., 1997, 212 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Socio-hai-hui

Poveşti de teren*

Răzeşii lui Ştefan

— Ştii că erau întrebările alea, de început, „care sat are mai multe probleme?“, „care sînt mai gospodari ?“ etc. Într-o comună din Moldova, nici n-am ajuns bine şi toată lumea m-a trimis la B. „Oamenii sînt altfel acolo. Cînd le spui ceva, stau o zi, două, se gîndesc şi pe urmă vin la mine şi îşi spun păsul“. Asta o spunea primarul.

— „Ardeleneşte“...

— Într-un fel... Ajung deci în B şi, într-adevăr, deşi nu pot să spun că erau mai bogaţi sau că aveau ceva deosebit, satul arăta mult mai îngrijit, curat, cu garduri frumoase, şi aşa mai departe. Şi-l întreb pe nea V., la care stăteam în gazdă, cum se face că ei sînt „mai altfel“? „Păi, domnişoară – îmi zice el – noi sîntem răzeşi. Noi am fost totdeauna liberi!“ Şi se ţineau mîndri şi acuma, după 50 de ani de comunism... În sat erau numai ei între ei, nu au primit pe nimeni. In vecinătate sînt nişte sate de „clăcaşi“, aduşi de Elena Cuza, romîni şi ceva ţigani. Nu au putut nici unii să se aşeze la B., iar care au încercat, au trebuit să renunţe pînă la urmă. „Nu i-a vrut satul, domnişoară. Aştia sînt clăcaşi puturoşi, nu ca noi!“

— Mi-a povestit secretarul de la primărie cum a fost la alegeri. Cu cîteva zile înainte l-au chemat ăştia din B. să le explice care sînt platformele şi ce vrea fiecare partid, că a transpirat bietul tot, că nici el nu prea le ştia. S-au adunat apoi, s-au sfătuit, şi a doua zi au anunţat că ei votează cu nu mai ştiu cine. Şi aşa au făcut, au votat cu toţii la fel, cum au hotărît.

— Decizia „obştei“!

— Să ştii însă că problema asta cu răzeşii şi clăcaşii e foarte răspîndită, poate nu chiar aşa ca la B., dar tot pe acolo pe undeva. În Bărăgan, de pildă, unde am fost eu, la D., era un conflict serios de tot între cojeni şi munteni. Cei din B., care e sat de munteni, sînt furioşi pe cei din D., care e şi reşedinţă de comună, că îi boicotează: „ne simt că sîntem altfel, de aia, şi au boală pe noi“. Sau îmi zicea unu': „cojenii nu-şi fac gospodărie, domne', îşi fac o casă, să nu-i plouă. Cînd vine apa şi le-o ia, îşi iau calabalîcul şi în două săptămîni îşi fac alta, mai în deal“.

— Asta îmi aduce aminte de alt teren, tot în Bărăgan, la C., unde tot aşa, sînt cojeni şi mocani – acolo le zicea mocani. Şi ne spunea o femeie, la un moment dat: „Ia uitaţi-vă, de acolo încep cojenii. Uitaţi-vă ce case au, vai de capul lor, nu ca la noi, curate, aliniate!“ Ca să spun drept, nu prea vedeam o prea mare diferenţă, în acest caz, dar ei erau toţi foarte convinşi că sînt altfel.

— Şi ca mentalitate chiar erau altfel. Adă-ţi aminte de rezultatele la chestionarul paremiologic. Doar că ceea ce vroiam să spun, este că nu e acelaşi lucru. Muntenii sau mocanii sau cum le mai zice, sînt păstori, veniţi de regulă din Ardeal, cojenii fiind oamenii locului.

— Cine mai ştie care sînt „oamenii locului“ în Bărăgan! Şi mai las-o cu lecţia! Ştim şi noi că răzeşi şi mocani nu e acelaşi lucru! Pe de altă parte, toţi „muntenii“ ăştia se ţin de „ţărani liberi“, iar ceea ce vroiam eu să spun era pur şi simplu că şi între ei şi cojeni regăseşti, cîteodată peste secole de convieţuire, acelaşi gen de „superioritate“ şi de conflicte ca şi în povestea cu „răzeşii lui Ştefan“.

Pe apa Argeşului, pe apa Prutului şi pe apa Sîmbetei

— Înseamnă că ăştia de pe Argeş, unde am fost eu, erau „clăcaşi“ rău de tot! În satele astea de pe malul Argeşului, la C., la R., e o situaţie „minunată“. Satele sînt pe malul drept, iar terenurile agricole le-au primit pe malul stîng. Doar că nu există pod, iar Argeşul e cam mare. Şi atunci, ca să-şi lucreze pămîntul, ţăranii fac un mic ocol cu tractorul pînă la Olteniţa, adică vreo 60 de km, şi alimentează cu motorină de trei ori, ca să le ajungă să mai şi are. Aşa că unii au ajuns la concluzia că mai bine ară cu calul decît *să arunce banii pe Argeş*, cum zic ei. Ceea ce este însă şi mai frumos e altceva. Sătenii au strîns ei bani, şi i-au dat la primărie, să le facă un pod. Primăria însă nu poate să facă pod peste Argeş, deoarece „Argeşul este rîu navigabil“ şi un pod pentru tractoare ar stînjeni traficul fluvial pe canalul Dunăre-Bucureşti. Canal la care se lucrează în continuare cîte 16 m pe an... Noroc că au venit apele mari şi au luat tot ce se lucrase la dig anul ăsta şi-au împrăştiat plăcile de beton, tuburi, ce mai era acolo, şi aşa au şi sătenii un soi de pod, între M. şi C., sărind cum pot din betoane în betoane.

— A propos de ape, pe malul Prutului, în sus, pe unde am fost eu, e altă poveste. Pe primul pe care am început să-l întreb, cînd am ajuns în sat, care sînt problemele lor etc., mi-a răspuns că „nu avem de nici unele, dar problema noastră e alta: că *ne mănîncă ruşii ţara*. 10 metri mi-au mîncat, din pămîntul meu!“ Ce-au făcut ăştia ? Cînd s-a făcut împroprietărirea, au primit şi o parte de pădure, de fapt de zăvoi, pe malul Prutului. Pe care au tăiat-o imediat, pentru lemne de foc. Malul fiind jos şi acum despădurit, la fiecare ploaie mai mare, Prutul mai roade puţin din mal. Pe partea cealaltă, unde au rămas copacii, apa se retrage puţin cîte puţin şi oamenii aruncă buşteni şi nişte pietre, eventual mai răstoarnă o basculantă de moloz, Prutul mai aduce şi el mîl, şi ăia mută graniţa! Aşa că sătenii dă pe malul nostru fac cu rîndul noaptea, „să nu mute ăia graniţa“. Au ajuns să facă petiţii la prefectură şi chiar la guvern, „să se ştie foarte clar – cum zicea unu' – care e Romînia şi care e ţara lor. Nu atît cu moldovenii, că ăştia sînt tot romîni de-ai noştri, da' măcar cu ruşii !“

— Tot pe Prut, să vă spun altă poveste. La S., unde este un baraj şi o şosea peste baraj. Doar că trecerea e cu sens unic, doar de la ei la noi.

— Cum adică?

— Păi ei pot să vină la noi – şi vin să vîndă ce vrei şi ce nu vrei – dar ai noştri nu pot să meargă dincolo.

— Asta e o reglementare de frontieră. Ce legătură are cu digul?

— Păi asta este explicaţia pe care mi-a dat-o primarul, că digul e prea subţire şi *nu rezistă să se facă două sensuri*.

Ninsoare cu găini

— Cine ştie ce-o fi fost în capul lui! Dar pentru că tot vorbiţi de apă, nu ştiu dacă v-am spus ce păţesc cei de la R. cu apa?

— Mie mi-ai spus, dar povesteşte, că merită.

— La R. au două feluri de apă, una calcaroasă, tare, şi una cu nitraţi, infestată. Doctorul de acolo era acum mulţumit că îi convinsese pe săteni să nu mai dea apă din fîntînă la copii, că ajunseseră la o mortalitate infantilă ieşită din comun. Aşa că acum aduc apă cu trenul, fie de la Iaşi, adică de la vreo 80 de kilometri, fie de la Botoşani, adică de la vreo 70 de kilometri! Mai e o pompă, într-un sat învecinat, cu apă ceva mai bună, de unde îşi iau copiii cîte o sticluţă, cînd curge, să aibă la şcoală. Mai greu este însă cu animalele, că astea beau apa care e. Şi mor. Îmi spunea un ţăran că a pus în primăvară 400 de pui, „că poate rămîn şi eu la toamnă cu vreo 15. Într-o dimineaţă, cînd mă scol – îmi spune tot ăsta – era plin de găini peste tot, moarte toate. Ştiţi cum era, domnişoară, era şi în copaci, parcă ninsese cu găini!“

Gogoşari în lapte

— Unde am fost eu, pe lîngă Slatina, au acelaşi gen de probleme, doar că nu cu apa, ci cu laptele. Din cîte am înţeles, este toxic, are o concentraţie nepermisă de plumb. Aşa că sătenii nu mai ştiu ce să facă cu el. Nu pot nici să-l consume, nici să-l vîndă. Au încercat să-l dea la porci, măcar zerul, dar nici aşa nu merge. Se pare că au încercat şi cu florile, că o ţărancă mi-a ţinut o teorie întreagă de ce nu e bun laptele la flori. Din cîte am înţeles, se pare că e bun însă la gogoşari, dar nu mă întrebaţi de ce.

— Păi dacă laptele nu e bun, apa cum e ?

— La lapte au trebuit să facă analizele, cînd au vrut să-l comercializeze. La apă probabil că nu au făcut...

— Eşti cinic.

Şcoala şi tractorul

— Probabil că apa este tratată, filtrată etc. Ce vroiam eu să spun n-are nici o legătură cu restul, dar e o imagine teribilă. În „satul meu“ au o şcoală semi-dărîmată. Au mai cîrpit-o sătenii cum au putut, dar plafonul n-au putut să-l aranjeze, că e nevoie de grinzi etc., care costă mult şi nu au bani. Aşa că tavanul a rămas aşa, gata oricînd să se prăbuşească. Drept care, marea problemă a sătenilor este cînd trece pe uliţă un tractor din satul vecin – ei n-au tractoare – că se cutremură toată şcoala. Aşa că au aranjat cu omu', să anunţe şi el cînd vine, barem să scoată elevii din clasă.

— Sau să treacă şi el doar în recreaţii!

— Sau aşa...

— Asta ar fi o scenă de film!

— Asta parcă ar fi bordelul la care am stat noi.

— Cee!?

— Un fost bordel de pe vremuri, transformat acum în hotel şi unde ne-au sfătuit că ar fi mai bine să nu mergem la budă, că s-ar putea să se dărîme.

— Hotel e un fel de a spune, că tot bordel era. În fiecare seară trăgeau în faţă toate *4x4* din tot judeţul. M-am întors la Bucureşti de acolo cu un BMW ultimul tip cum n-am văzut decît în poze !

— Am impresia că toată zona aia e puţin mai „aparte“. Cînd am fost noi la autorităţi să ne prezentăm, s-au speriat că „iar aţi venit cu proiecte!?“, că „mai terminaţi cu fondurile astea, că ştim noi ce vor străinii de la noi!“...

Caii sălbatici

— A propos de scenă de film. Pe la Letea, pe acolo ar trebui să mergi să filmezi. Ai fost vreodată?

— Nu. Dar la ce te referi, la peisaj sau la oameni?

— La tot. Şi la animale. Ăştia cresc caii în libertate, s-au înmulţit foarte mult şi s-au sălbăticit. I-am văzut şi eu. Sînt superbi. Să vezi cum îşi apărau armăsarii iepele cînd am trecut noi cu căruţa, cu caii „domestici“! Se pare că se strîng noaptea la fosta închisoare de la Periprava. Asta a devenit grajdul lor.

— Cai sălbatici, trăind în libertate în fosta închisoare de la Periprava! Asta chiar că e o imagine de film...

A consemnat
Vintilă MIHĂILESCU

*Ceea ce urmează este o parte din „poveştile de teren“, înregistrate „la o bere“, amintiri subiective ale unor studenţi ai *Observatorului Social al Universităţii Bucureşti*, care au participat, sub coordonarea domnului lector dr. Alfred Bulai, la o cercetare comandată de „Fondurile Sociale ale Romîniei“. La discuţie au participat studenţii: **Bododea Dan, Coclea Rodica, Igna Maria, Lefter Aurora, Mălureanu Radu, Niţu Florian, Tudosie Ana** şi alţii.

© C. Bumbuţ

© C. Bumbuţ

Dosarele X ale Sănătăţii

Destinul medicilor – o incertitudine

Stagnarea este o hexagramă nefastă a Yi Qing*-ului. În registrul individual, ea indică o perioadă de insucces total, de izbire surdă în zidurile clădite de mediocritatea şi venalitatea celor aflaţi la putere. De aceea, în faţa ei, omul nobil este sfătuit să stea deoparte, să nu întreprindă nimic, căci orice acţiune este sortită eşecului, iar concubinajul cu puterea înseamnă compromitere. Omul comun, neiniţiat în tainele esoterice, se luptă cu morile de vînt, consumîndu-şi energia şi timpul, păcălindu-şi nevoia de dreptate cu fărîmituri aruncate din înaltul ministerelor.

Cam aşa se petrece în culisele vieţii medicale, domeniu ascuns cu pudoare de ochii presei, alimentată din belşug cu buletine şi comunicate menite să dovedească ţării întregi realizările staff-ului actual. Din cînd în cînd, pe ultima pagină a cotidianelor de mare tiraj, mai apare cîte un timid protest al **Colegiului medicilor** sau al **Asociaţiei rezidenţilor**...

Deşi reforma sanitară şi-a găsit, în sfîrşit, cadrul legislativ şi legea asigurărilor de sănătate bate la uşă, puţini ştiu că piesa de rezistenţă a medicinii din orice timp şi loc, sistemul de pregătire a medicilor, se menţine, la noi, într-o fază de provizorat. Soarta absolvenţilor facultăţilor de medicină a fost la discreţia echipelor ministeriale care s-au perindat în ultimii şapte ani, experimentîndu-se cu cinism diverse forme de pregătire postuniversitară, modificate de la an la an, astfel încît, odată devenit medic, nu mai eşti sigur de nimic. Probabil, prin lungirea perioadei de pregătire, care la unele specialităţi ajunge la opt ani, se încearcă o suplinire a **calităţii** acesteia cu **cantitatea de timp pierdut** din viaţa unor oameni. Oameni care nu sînt întrebaţi niciodată, fiind obligaţi să se supună emanaţiilor ideatice ale Direcţiei pentru resurse umane din Ministerul Sănătăţii, aşa cum înainte de '89 se resemnau cu repartiţiile obligatorii la dispensarele rurale. Desigur, aceiaşi oameni care au conceput sistemul kafkian al pregătirii fără de sfîrşit au imaginat şi două modalităţi de şuntare a acesteia: trambulina ministerului care te lansează de la un birou direct pe un post de specialist şi sistemul secţiilor de cercetare.

Astfel, în ultimii trei ani au fost încadraţi nici mai mult nici mai puţin de 454 de tineri medici pe posturi de cercetare în spitale. Foarte bine, spune ministerul, iată cum dezvoltăm cercetarea românească! Cui îi pasă că, de fapt, aceşti medici activează în clinici la patul bolnavului ca rezidenţi, urmînd să devină specialişti, cercetarea fiind o activitate secundară. Ei au dat un tip special de concurs „local", mai mult formal, după sistemul *omul şi locul*, care nu poate fi comparat cu severitatea unui test grilă precum cel de intrare în rezidenţiat, urmînd să devină la fel de specialişti ca rezidenţii de rînd, cu o „minimă" diferenţă: în timp ce viitorii specialişti vor cutreiera patria după ani şi ani, în căutarea unui post, cercetătorii sînt aranjaţi de pe acum. După cum spunea dl consilier prezidenţial, prof. dr. Nicolae Constantinescu, la o întrunire a Asociaţiei rezidenţilor din Bucureşti, intrarea pe uşa din dos în specialitate este un afront adus veritabililor rezidenţi.

Chiar dacă procesul de „fabricare" a cercetătorilor a fost stopat anul acesta, se pune întrebarea ce se va întîmpla cu cei 454 de medici la sfîrşitul celor 5 ani. Desigur, printre aceştia există oameni de valoare, pentru care cercetarea nu este numai o cale de a-şi face rost de un post în Bucureşti. Vor fi ei încadraţi ca specialişti, ocupînd locurile celorlalţi?

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

* Veche tehnică divinatorie chinezească.

© C. Bumbuţ

Cronica ideilor sociale

Management de tranziţie

Hunedoara, oraşul muribundei siderurgii româneşti, îşi găseşte, încă, resurse să inoveze. După ce au trecut prin ciurul rărit al restructurării industriale şi au fost alungaţi de lîngă vatra marilor furnale, locuitorii oraşului se adaptează şi cu ultima invenţie a managementului: vetrele cîtorva mii de hunedoreni s-au stins. Maşinile de gătit din cîteva blocuri de locuinţe au fost debranşate de la reţeaua de distribuire a gazelor pentru că posesorii nu-şi plătiseră întreţinerea. Deşi, cel puţin deocamdată, nu li s-a dat de înţeles că ar mai fi ceva de lucru pentru ei prin zonă, hunedorenii rămîn la datorie – departe de a-i descuraja, noua încercare a vremurilor le-a silit pe miile de gospodine hunedorene să-şi gătească mîncarea în faţa blocului. Mai mult chiar, s-a gătit la cazan. Ca în vremuri de război. Pentru familiile de pe o scară întreagă, s-a stat lîngă vatra satului şi s-a benchetuit cu ghiveci călugăresc, tocană şi fasole cu cîrnaţi, zile întregi. Nu ştiu de ce, în ciuda dualismului copilăresc, îmi vine în minte o posibilă replică occidentală a poveştii de mai sus. În urmă cu ani buni, să fie vreo zece, cîţiva manageri americani s-au gîndit să experimenteze o nouă schemă de lucru. Sediile centrale costă exorbitant, fiecare birou aduce cîştiguri, însă şi pierderi însemnate, cercetările sociologice titrau mereu, printre factorii de risc în cardiopatii, stressul profesional ş.c.l.; aşa se face că au decis să încerce şi alte soluţii organizatorice. Directorii şi-au dotat salariaţii cu cîte un terminal de calculator acasă, astfel că aceştia puteau munci la domiciliu. După ce-şi pliveau grădina, reparau acoperişul sau tapetau livingul, mai pe seară, pe cînd desfaci ultimul best-seller şi îl pui pe noptieră, salariaţii americani intrau în comunicare cu patronii. Primeau, prin poşta electronică, dispoziţii, redactau materiale pe care, apoi, le transmiteau, pe aceeaşi cale, serverului central. După cum se pare, lucrurile nu s-au aşezat în matca lor – salariaţilor le lipsea societatea din birou, nu aveau pe cine să tachineze, să bîrfească sau să firitisească, le lipsea mediul. Mulţi dintre funcţionarii care, teoretic, ar fi trebuit să fie mulţumiţi de inovaţie, au cerut să se reîntoarcă la birou. Nu s-au sfiit să fie sentimentali – le lipseşte aerul stătut de birou, mirosul de eternitate al holurilor alb-sticloase, aerul plin de mitologiile locului. Nu s-a renunţat cu totul la această inovaţie managerială, însă ea este, deja, considerată un semieşec. Mulţi s-au întors, aşadar, la cafetiera comună, la neoanele halelor de lucru. La înghesuială... Un sociolog ar putea probabil răspunde întrebărilor care se ridică în faţa lecturii româneşti a faptelor de mai sus – de ce nu se reîntorc hunedorenii *acasă*? Pentru că nu mai au unde? Pentru că au fost avertizaţi că nu au la ce veni, că vor fi alungaţi? Sau, pur-şi-simplu, pentru că statul la bloc, adică în oraş, le-a devenit o a doua natură şi nu se pot dispensa de realitatea virtuală a gazelor, apei calde, încălzirii centrale şi liftului etern înţepenit între etaje? Mecanismul acesta psihologic funcţionează în zeci sau sute de mii de cazuri – ţara este mai etanşă ca oricînd. Fiii risipitori care au populat decenii oraşele nu mai găsesc drumul de întoarcere. Şi poate că nici nu-l mai caută.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

Pauza s-a terminat

Reiau, după o pauză, rubrica dedicată publicităţii, cea cu îngăduinţă adăpostită de doi ani încoace în acest colţ de *Dilemă*. Ce m-a stîrnit să stăruiesc – au fost nu atît îndemnurile prietenilor (nu-mi permit, asemeni lui Ion Cristoiu, să invoc mulţimea de scrisori sosite la redacţie...), cît mai ales recentele reflectări ale fenomenului publicitar în presa românească. E vorba de comentarii axate mai cu seamă pe reclama televizuală, partea cea mai spectaculoasă a publicităţii, dar şi cea mai imatură, pe meleagurile unde încă mai răsună strigături de talcioc şi iarmaroc...

Că spoturile TV autohtone ar fi depăşit totuşi vîrsta inocenţei – o susţine serioasa revistă *Capital* din 20 noiembrie 1997, în articolul *Copilăria clipului românesc s-a sfîrşit*, din care se pot afla amănunte interesante şi calculabile în mii de dolari despre bucătăria spoturilor *made in Romania*. Articolul lui Petre Barbu, bine documentat şi bine ţintit, schiţează marile linii ale mutaţiilor intervenite în ultimii ani în relaţia dintre comanditar, agent publicitar şi public, insistînd pe rolul de intermediar al celui de al doilea. De la acel soi de filmări *home-video*, în care puteam admira progeniturile întregului personal TESA de la firma anunţătoare – pînă la spoturile de 50.000 de dolari încredinţate unor regizori străini profesionişti ai reclamei – ceva într-adevăr s-a schimbat. Motorul schimbării? – Nicidecum ambiţia de a egala fasonul spoturilor occidentale (pentru asta ar fi fost de ajuns să se continue obiceiul de a prelua reclame de import, fără tot efortul de adaptare la piaţa autohtonă a strategiilor de campanie), ci pura şi simpla dinamică a cifrelor de afaceri. Cheltuielile de publicitate sînt investiţii în profit, reaminteşte jurnalistul de la *Capital*.

Şi lunarul *Pro Cinema* catadicseşte, în numărul din noiembrie, să se ocupe de spoturile TV, de data asta nu dintr-un punct de vedere economic, ci dintr-unul estetic (cel puţin în intenţie), într-o cronică evaluativă de genul celor dedicate filmelor. M-am pronunţat de multe ori despre inadecvarea unui atare demers la un domeniu de creaţie mai degrabă *artizanală* decît *artistică*, cum este publicitatea. Putem vorbi aici, alături de Leo Spitzer (un susţinător al tezei caracterului folcloric al publicităţii) cel mult despre o *artă aplicată*, spre deosebire de *arta dezinteresată*, aceasta din urmă fiind singura susceptibilă de capodopere. Însă ce nu-şi permit nici Barthes, nici Eco, nici Maria Corti, în deja clasicele lor studii despre publicitate, întemeiate pe nete criterii sociologice, îndrăzneşte românul Şerban Alexandrescu de la *Pro Cinema*, o victimă care se ignoră a tinerei noastre societăţi de consum, atîta timp cît scapă din vedere ceea ce ne tot amintesc reclamele AAF: anume că, spre deosebire de filmul de la cinema, spotul TV nu-l costă nimic pe privitor, ba chiar îi facilitează băneşte acestuia urmărirea programului favorit; şi că, în definitiv, scopul telalului, fie el şi ultra-dotat cu tehnici video, este nu să producă opere de cinematecă, ci stimuli în rîndul publicului cumpărător.

Dar hai să acceptăm şi această mică abatere etică, de dragul nostalgiei după reportajele de *Album duminical*, în care cîte-o utecistă „haioasă" se exersa în ironii antifrastice la adresa *Kitsch*-ului de la tarabe. Există atîţia semidocţi care juisează dacă-i consideri cititori inteligenţi (un excelent săptămînal chiar îi momeşte cu sloganul ăsta), încît ce mai contează încă un estet de Lăptărie care să se văicărească, spre mărunta lor satisfacţie, că i-a fost întrerupt meciul favorit de odioasa publicitate!?

Dar chiar dacă am accepta această metodă cronicărească tipic românească de a trage cu bombardierul după muşte – tentativa dlui Alexandrescu tot nu se susţine, atîta timp cît acesta abandonează criteriul valoric, pentru a cădea la tot pasul în bîrfă, anecdotă şi defăimare gratuită. Ţinînd seama de caracterul comercial al tuturor produselor mediatice cu marca prefixată în *Pro*, e greu să-ţi abţii bănuiala unor interese mercantile care ar anima, printre altele, şi condeiul sus-numitului cronicar (aflat în lipsă flagrantă de şalvari...).

Problema cronichetei din *Pro Cinema* se poate generaliza la însăşi instituţia criticii şi la însăşi deontologia criticului, fie el literar, dramatic, cinematografic sau, mai nou, publicitar. În fond, orice critică de valori (mai ales cînd se ascunde după pretextul autonomiei esteticului) poate fi privită, de la Academia lui Richelieu la *Săptămîna* lui Eugen Barbu, ca un soi de publicitate în care denigrarea concurenţei este permisă...

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Nesupus cu motive

–dialog cu Viorel ŞTEFĂNESCU, om de afaceri gălăţean şi traducător de poezie

Biografiile model propun, în general, vieţi fără adolescenţă. Putem afla, astfel, că în copilărie Andersen dormea într-un leagăn făcut, se pare, din scîndurile unui catafalc, dar ni se spune mai puţin despre timpul cînd, la 13-14 ani, el se simţea, probabil, ridicol, ca orice băietan chinuit de întrebări şi de stări nelămurite. Şi chiar dacă vreun autor scrupulos cu cronologia ne pune la curent cu multe întîmplări din viaţa celui pe care a ales să ni-l prezinte, acestea sînt în general greutăţile, lipsurile, provocările dificile cărora a trebuit să le facă faţă ca să ajungă, încă de tînăr, admirat şi vestit. Dar perioada în care trăsăturile feţei trec prin dizarmonie, vocea se schimbă, iar suferinţa cea mai profundă e lipsa de loc *a insului în lume nu inspiră interes celor care văd viaţa omului doar ca un material pentru educaţie. Fiinţa în plină transformare crede cu totul altceva şi iese din cadrul rigid ce i-a fost rezervat.*

Un fugar de la şcoală, un sufleur cu puţine clase de liceu, doar patru, un poznaş care se ţinea mai mult de şezători şi de fete decît de carte: trei clasici în adolescenţă – Eminescu, Caragiale, Creangă. Nici un profesor care respectă clişeul nu va vorbi elevilor săi despre vagabondajul „luceafărului poeziei româneşti" – copist de roluri atunci, şi citind Schiller în original într-un grajd din Giurgiu – decît dîndu-i un motiv înalt: „cunoaşterea tuturor plaiurilor ţării"; preferă să-l îmbrace în straie de iască şi să-l cădelniţeze cucernic, în loc să încerce a-l face apropiat şi simpatic pînă şi repetentului clasei, măcar printr-un defect comun. De ce, nu o dată, adolescenţii ni se par făpturi de neînţeles, rebeli fără cauză şi din care „nu se va alege nimic"? Dar dacă au, totuşi, un motiv de revoltă, căruia merită cîteodată să ne asociem măcar în spirit, contaminaţi de-o necruţare demult uitată? Încercăm să privim din perspectiva acestei vîrste dificile o biografie contemporană – cea a lui ***Viorel Ştefănescu,*** *anglist, om de afaceri gălăţean, traducător şi editor de poezie.*

Beatles – în clasa a V-a

Stimate dle Ştefănescu, dvs. aţi tradus în colaborare şi aţi publicat, la editura *Alma* din Galaţi, una din cele mai fermecătoare cărţi de poezie engleză, *Old Possum's Book of Practical Cats* a lui T. S. Eliot. E prima transpunere făcută pînă acum în româneşte, şi s-a bucurat de apreciere. De ce aţi ales un text atît de dificil?

Viorel Ştefănescu: Şi eu mi-am pus întrebarea dacă sînt cel mai potrivit să mă-nham la o asemenea treabă, cîtă vreme angliştii noştri de certă valoare au ocolit textul lui Eliot. Aşa ceva putea să facă foarte bine Mircea Ivănescu – de exemplu. Cred că m-a tentat experienţa, poate şi fiindcă limba engleză, atunci cînd a-nceput să-mi placă şi s-o iubesc în adevăr, a marcat primul meu gest neconformist şi cel dintîi conflict cu o instituţie: şcoala. Nu ştiu cum se făcea, dar pe la 10-12 ani aveam numai prieteni mai mari decît mine cu 2-3 ani; voiam să le semăn, şi să-i imit. Ei erau la curent cu o mulţime de chestii, şi-n primul rînd cu „Europa liberă", unde ascultau metronomul muzical. Teribil! Am prins şi eu Beatles-ii şi m-au făcut praf. Şi-n vacanţa mare dintr-a V-a mi-am lăsat plete, cu care foarte senin m-am dus toamna la şcoală. „Eroii pozitivi" erau pionierii tunşi proaspăt. Aşa c-am intrat în conflict cu directorul, care s-a luat de pletele mele. Plin de curajul celui ce „ştie mai multe" am cerut să mi se arate ce dimensiune exactă a frezei este prevăzută de regulament. Urgent mi-am creat un statut de rebel de care eram mîndru. Mi se părea şi cel mai logic, dealtfel.

Cum adică?

Adică să bombardezi lumea cu întrebări incomode. Aveam lecţie de română, de exemplu. Fragment din Marin Preda, cum ia Nicolae Moromete, bolnav de friguri, premiul I şi cum îl aduce taică-său acasă pe braţe şi-l lasă în cerdacul casei, acoperit cu o cergă. Profesoara sublinia: „iată ce greu o duceau copiii altădată, faţă de vremea de azi cînd partidul asigură condiţii" etc. etc. Mă gîndeam: „unde-o fi văzut ea partidul în textul ăsta?" Un coleg întreabă: „ce-nseamnă cergă?" – şi ni se spune că e o pătură de lînă groasă, călduroasă. „Păi, atunci cum o ducea foarte rău Moromete, că taicămeu e inginer şi eu am acasă plapumă de bumbac"? Replica mea era puierilă, bineînţeles, dar vizam subtextul: nu era cazul să ni se bage degetul în ochi să ni se sucească mintea. În şcoala unde învăţam atunci se introdusese pentru prima oară în Galaţi limba engleză pentru care, la început, nu prea erau amatori. Pînă la urmă s-au ales vreo 15, cu toţii, şi, bineînţeles, nu puteam lipsi dintre ei. De fapt, cred că încă de pe atunci începusem să visez să plec în Vest, cum s-o ivi vreun prilej. Nu-mi era foarte clar cum o să se-ntîmple asta. Mama m-a simţit imediat.

I-aţi spus?

Nu, cum era să-i spun? Dar de pe la 13 ani fusesem selectat de-un antrenor foarte exigent, Mircea Alecu, venit din Craiova, într-un grup de scrimă, de vreo 20 de băieţi aleşi dintr-o sumedenie de amatori de-acest sport. În doi ani am ajuns în echipa naţională de tineret, am fost şi campion de spadă la juniori, şi-ncepuseră deplasările la „internaţionale". Prima – la Moscova. Atunci s-a-mpotrivit mama, nu şi nu, că nu-mi dă voie să plec.

Liceean seralist însurat

Care erau motivele sale de neînduplecare?

„Te temi să nu rămîn la ruşi?" „Mă tem că odată ajuns cu echipa naţională în deplasări să nu găseşti tu vreo cale spre Vest." Avea dreptate, asta pîndeam. În felul lor, ai mei au fost înţelegători şi cu multă răbdare. La o vreme m-am lăsat de liceu, lansînd chiar şi o definiţie proprie: „şcoala e o instituţie de prostit lumea". Treceam printr-o adolescenţă tulbure, cu momente de revoltă totală. Cînd eram cu echipa de scrimă în cantonament la Tîrgu Mureş, am prins la „Europa liberă" evenimentele din mai '68, din Franţa, şi cele din Cehoslovacia din august '68, comentate şi întoarse pe toate feţele, nu aşa cum le populariza „Scînteia". Simţeam că nu sînt singur în revoltele şi refuzurile mele faţă de societate, dar eram şi înspăimîntat. Adolescenţa a fost un moment foarte greu. Poate că fac parte din cei care se „coc" tîrziu şi lumea n-are răbdare cu ei. Ai mei au avut, repet. M-am dus la Şantierul Naval Galaţi şi m-am calificat lăcătuş mecanic, la locul de muncă. După armată m-am transferat la ICEPRONAV, în proiectare. Şi m-am însurat.

Din acest profil sumar nu se desluşeşte încă traducătorul de poezie.

Fiindcă n-am spus că nevastă-mea nu s-a lăsat pînă nu m-am înscris la seral să-mi termin liceul. Eram privit eu ca un ins ceva mai special – poreclit Baronul, Boierul, Lordul – se ştia că încă din şcoala generală bat bibliotecile şi pun în încurcătură bibliotecarele de la „V.A. Urechia", cerîndu-le tot felul de cărţi aflate la „secret", bun! – dar n-aveam studiile liceale complete. Le-am terminat la 30 de ani, atunci m-am dus la facultate, căutînd una care avea locuri la fără frecvenţă. La Filologie – la limbi străine, n-am găsit. Cînd am aflat de Institutul de Limbi Străine de pe Pitar Moş – mi-am zis că merită să trec pe-acolo măcar să văd „ceea ce n-am să fac niciodată". Reacţia timidului, excesivă, rămasă de demult. Ei, tocmai acolo existau 24 de locuri la engleză, la f.f. Am intrat printre ultimii şi-am terminat printre primii.

Personajul de azi

Om de afaceri, cum aţi devenit?

M-am asociat în 1994 cu cîţiva cunoscuţi mai tineri ca mine, eu – la cei 40 de ani, eram decanul de vîrstă – şi-am înfiinţat o firmă care se ocupa de vînzarea produselor de birotică şi a produselor electrocasnice – în special frigidere Arctic. Ceilalţi erau: un inginer, un lector universitar, un medic, singurul specialist în birotică şi papetărie era soţia mea, care lucrase în reţeaua de librării. În ziua „botezului" firmei, după ce ezitasem la vreo 13 nume, fiindcă nu erau mult diferite de alte combinaţii înregistrate deja la Camera de Comerţ, mi-au căzut ochii pe cotorul dicţionarului de omonime aflat în bibliotecă. I-am spus „Omonim", şi merge. Acum, după retragerea celorlalţi asociaţi, am rămas numai eu şi soţia, care-i mai familiarizată cu calculele, cu documentele contabile etc. S-ar spune că mie îmi rămîne doar partea de fantezie, ceea ce nu-i deloc de dispreţuit în afaceri; dimpotrivă.

Cum a fost receptată de publicul din Galaţi cartea lui T.S. Eliot, tradusă de „Lordul" care vinde frigidere şi articole de papetărie?

În mediile cu oarecare disponibilitate faţă de actul de cultură, a fost privită ca o provocare intelectuală, din care bănuiesc că nu lipseşte şi un anumit orgoliu local al primei apariţii, mai ales în ediţie bilingvă şi cu ilustraţiile originale ale lui Nicolas Bentley. Prefaţa Lidiei Vianu, cea mai bună „eliotistă" de la noi, după părerea mea, propune un punct de vedere nou şi incitant, făcînd legătură între această carte mai puţin luată în seamă, de obicei, şi întreaga operă a marelui poet. Cînd am pregătit lansarea cărţii – pentru ziua de 1 iunie 1996 – n-am prea avut public, fiindcă pe 2 iunie erau alegerile locale. Dealtminteri, nici n-a fost un succes de casă aşa cum ne-am fi aşteptat.

Dar cartea există, asta contează.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

© C. Bumbuţ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 254 ● 5 – 11 dec. 1997 ●

Anul V
nr. 255
12-18 decembrie 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală româno-germană Petre Țuțea
Biblioteca

NOICA
DUPĂ ZECE ANI

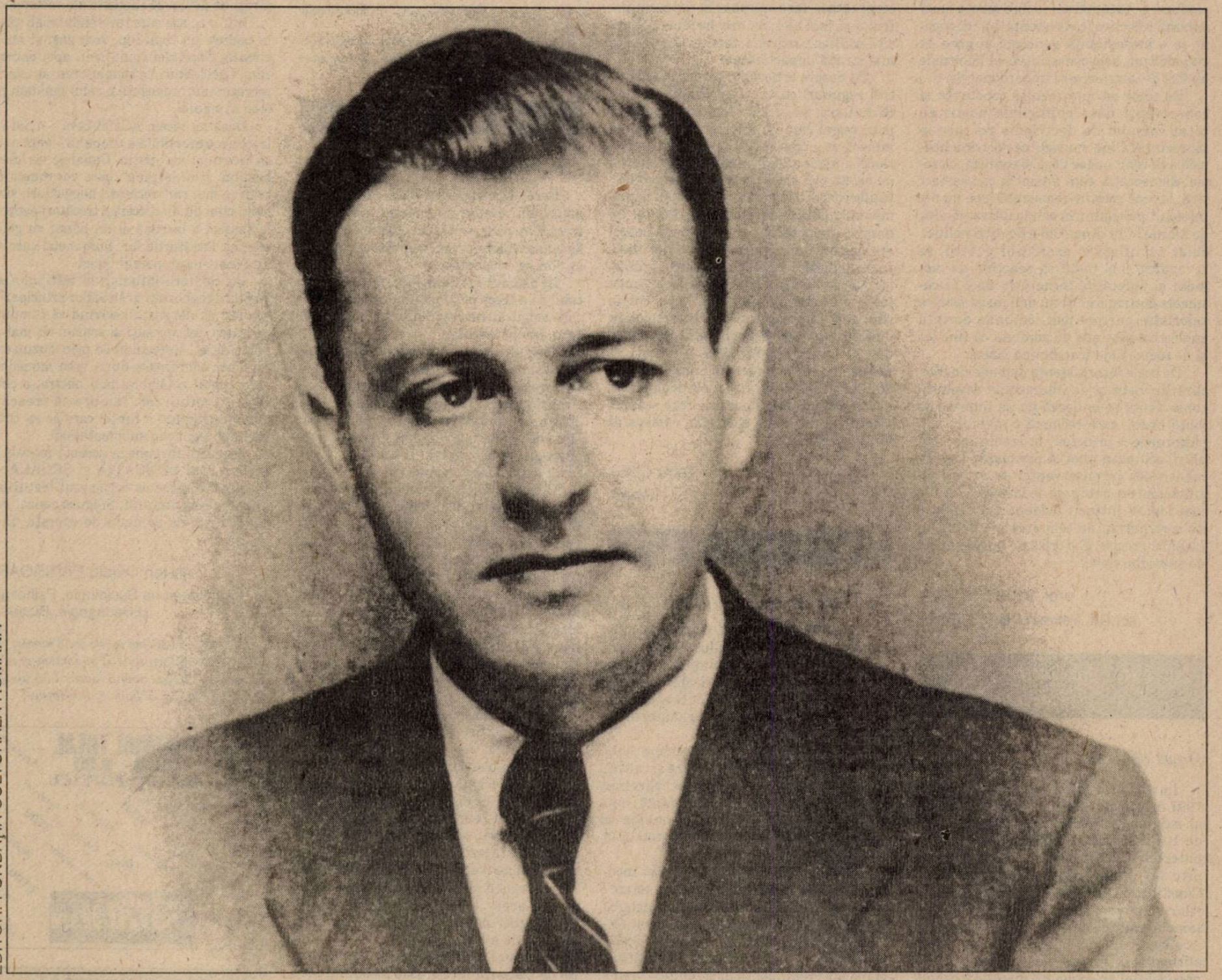

Sînt trei tipuri de adversitate: război – sport – dialog. În primul trebuie să învingă unul. La al doilea, idealul e să nu fie învingători și învinși. La al treilea, să fie învinși amîndoi.

Constantin NOICA

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

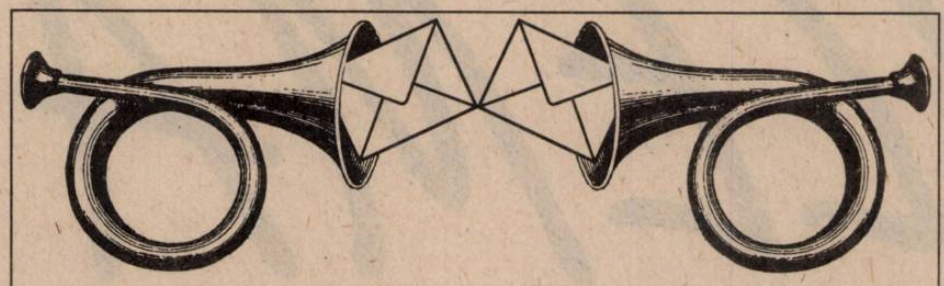

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 253: „Consecvenţa şi inconsecvenţele ei“

Consecvenţă = conservatorism?

(...) Ceea ce caracterizează inconsecvenţa nu este pendularea între nuanţe – lucru firesc într-o lume dinamică, pantareică – ci asumarea alternativă sau simultană a contrastelor, îmbrăţişarea egală a unor cauze divergente. Ca şi consecvenţa, ea poate fi, deopotrivă, virtute sau meteahnă, după cum răsfrînge şi se corelează cu dinamica existării. Într-o Românie post-decembristă, bunăoară, după lungile decenii de malignizare în forţă, consecvenţa a avut menirea de a conserva şi prelungi gregaritatea în forme confuze şi vătămătoare. Sub forma unei nebunii colective, consecvenţa s-a ipostaziat ca o inconştienţă generală şi greu de culpabilizat, deşi consecinţele ei habituale au fost dezastruoase şi impardonabile. (...)

De unde să mai rezulte constanţa şi consecvenţa dacă politicienii noştri au uitat complet de doctrinele pe care le reprezintă? Cine nu vede că doctrina liberală a devenit o idee vagă şi confuză, că social-democraţia este anemică şi neatractivă, iar cea creştin-democrată încă nu s-a înţelenit îndeajuns în solul cultivat cîndva de Maniu? Cîţi dintre liderii noştri politici, chiar cei aflaţi în exerciţiul puterii, se revendică şi-şi justifică reacţiile de moment şi judecăţile terne prin apel la cutumele doctrinare? Şi nu mai insist asupra celorlalte partide politice unde dorinţa subiectivă este atît de gonflată că ţine loc şi de temei şi de trambulină cinică.

De unde inconsistenţa depinde de fracturările vieţii şi de interstiţiile devenirii, consecvenţa se mulează pe un interval de viaţă exact, care reclamă o stabilitate, o statornicie-n principii, în credinţe şi idealuri, cel puţin pînă la perimarea lor. Dimensiunea inconsecvenţei de azi nu rezultă dintr-o patologie psihologică, ci din una logică, întrucît evidenţiază deficitul de certitudini, de temeiuri, de noime şi idealuri precise. E o criză de *înţelegere*, nu de subsidiarele ei.

prof. Ionel NECULA
str. Gh. Petraşcu, Bl. 58, Galaţi

Nr. 251: „Instituţia prezidenţială“

Două observaţii

În numărul 251 din 14-20 noiembrie 1997 în articolul „Regimul semiprezidenţial: supremaţie şi ideologie constituţională“ de Iulia Motoc se afirma: „Ansamblul puterilor constituţionale şi alegerea sa prin vot direct aşază regimul politic al Constituţiei din 1991 în galeria regimurilor semi-prezidenţiale alături de sistemele politice din Franţa, Portugalia, Austria, Finlanda, Islanda, Polonia“. Dacă afirmaţia că Franţa este un regim semiprezidenţial nu comportă discuţie (regimul Republicii a cincea a fost calificat drept „monarhie republicană“ sau „regimul permanent al loviturii de stat legale“ – de François Mitterrand, care însă nu a ezitat să-l folosească atunci cînd a ajuns preşedinte al republicii), în privinţa celorlalte ţări ea este dubioasă, dacă nu de-a dreptul falsă. Practica constituţională în Portugalia, Finlanda, Islanda şi Austria face din aceste ţări regimuri parlamentare. Chiar dacă preşedintele este ales prin vot direct, în toate aceste ţări şeful *de facto* al puterii executive a devenit prim-ministrul. E de ajuns să observăm că la *summit*-urile Uniunii Europene, Portugalia, Austria şi Finlanda sînt reprezentate de prim-miniştri şi nu de preşedinte (Franţa este singura ţară din 15 reprezentată de preşedintele Republicii). Noua Constituţie a Poloniei, intrată recent în vigoare, reduce mult atribuţiile preşedintelui şi deci aliniază Polonia majorităţii covîrşitoare a statelor europene dezvoltate. Cît despre Republica Irlanda, ea este poate regimul cel mai parlamentar din lume: preşedintele, deşi ales în mod direct, este practic un monarh constituţional cu mandat limitat în timp: acţionează numai la sfatul guvernului şi nici măcar nu poate pleca în vizită în străinătate fără aprobarea prim-ministrului şi, mai ales, nu are dreptul să ia poziţii politice partizane, fiindu-i impusă cea mai strictă imparţialitate.

Cît despre articolul „Analiza specială a trei regimuri cu sau fără Preşedinte“ de Radu Carp, mi se pare o analiză inutilă a unui regim care nu are nici în clin nici în mînecă cu democraţia. Aparenţa de toleranţă a regimului de care vorbeşte autorul nu există nici măcar în teorie: toate constituţiile comuniste aveau ca principiu fundamental rolul conducător al partidului comunist (monopolul politic – fundamental antidemocratic), precum şi absenţa separaţiei puterilor în stat – garanţie a drepturilor cetăţeneşti, ceea ce face irelevante toate prevederile „tolerante“ care, chipurile, ar fi înscrise în text. Iar comparaţia dintre funcţia de Preşedinte al Republicii din „Constituţia“ din 1965 şi funcţia de Preşedinte al României din Constituţia din 1991 este irelevantă. Între cele două funcţii există aceeaşi asemănare ca între scaunul electric şi un scaun sau între cămaşa de forţă şi o cămaşă.

Petru CLEJ
Londra

„Polemice“

Iar Istoria, iar Geografia...

Sînt şi eu de părerea, exprimată în *n. red.* la scrisoarea domnului Vasile Savinescu din Satu Mare, publicată în nr. 252 al *Dilemei*. Într-adevăr, ideile din scrisoare sună normal şi inteligent. Tot ce spune autorul scrisorii despre limba maternă şi rolul ei este de bun-simţ.

Pe de altă parte, admir perseverenţa cu care etnicii maghiari îşi apără şi cultivă limba maternă şi identitatea, părelnic ameninţate. Cult pe care, din păcate, nu-l întîlnim la români. Admir perseverenţa cu care „ţin cu dinţii“ de separarea totală în învăţămînt.

Faptele relatate în scrisoare sînt încurajatoare. Ce se întîmplă însă „pe teren“? Intervin diverşi factori interni şi externi concentraţi în „emoţional“, Istoria şi Geografia (nu, nu obiectele de studiu în şcoli), interesele, în fine *politicul*. Este ştiut, vrem nu vrem, politicul de multă vreme joacă rolul pe care îl avea filosofia în Antichitate, de „ştiinţa ştiinţelor“. Din perspectiva politicului (şi nu numai) se pot găsi, cu puţină străduinţă, fapte, evenimente pentru a susţine aproape orice. Şi e foarte greu să găseşti acel fir călăuzitor pe care, „torcîndu-l“, să ajungi la un adevăr, fie el şi relativ. Or, în discuţia noastră, dominant este că – lucrul de care se tem majoritarii – paşii (ireversibili?!) spre izolare, închistare, separatism sînt făcuţi şi se fac în continuare.

Din presă am aflat şi eu de cuvîntarea, în Parlamentul României, a domnului Laurenţiu Ulici, Preşedintele Uniunii Scriitorilor din România. Domnia sa are perfectă dreptate. Nivelul preocupărilor pentru învăţarea limbii române, pentru vorbirea corectă este deprimant. Numai că domnia sa confundă planurile, capcană în care au căzut şi presa şi politicienii – planul nivelului de instruire, gradul de preocupare pentru exprimarea îngrijită cu planul relaţiilor politice, interetnice.

Este oare de prisos să ne întrebăm: în fond, în România sînt cu adevărat ameninţate limba şi identitatea cuiva?

În încheiere, cred şi eu ca Preşedintele că nimeni nu mai ameninţă România şi sînt de acord cu un tînăr convorbitor al meu că n-are cine să agreseze România. (Dar de ce îmi stăruie în minte anul 1940?)

Ioana ANGHEL
Piaţa Amzei 7-9, Bucureşti

N. red.: *Nu ştim să vă răspundem precis. Dar cîţi ani aveaţi în 1940? Sau e o întrebare retorică – vorba noilor clişee?*

Rupte din viaţă

Pasaj subteran

Revenirea în oraş o dată cu începerea anului universitar mi-a oferit prilejul de a trece în revistă noutăţile. Una din ele (deşi aş putea-o denumi mai degrabă ciudăţenie) aş dori să o povestesc.

În drumul spre casă mi-am făcut obiceiul de a trece pe lîngă un pasaj subteran care asigură traversarea unui mare bulevard, intens circulat.

Pînă aici, nimic neobişnuit. După lăsarea întunericului, acelaşi pasaj (mai bine zis terasa care-l înconjoară) trece printr-o „transformare“. Un bătrînel simpatic (deşi alţii m-ar contrazice, poate), aflat într-o stare de pauperizare cruntă, îşi desfăşoară obişnuitele activităţi de seară la fel ca toată lumea: cina, siesta.

O cină la fel ca oricare alta? Pentru el da, dar pentru oricine altcineva, nu. Căldura unei încăperi (a unui cămin) este pentru el „căldura“ dată de Mama Natură la acea oră de seară. Masa-i este o balustradă de marmoră, iniţial albă, acum avînd culoarea tranziţiei. Îmbrăcămintea de unică folosinţă (înnoită mereu cu alte şi alte „petece“) îi ţine loc şi de frac şi de halat de casă. Căci oraşul este casa lui. Zgomotul maşinilor este liniştea casei, luminile becurilor cu neon de pe stîlpi îi sînt lumînări la această „cină de tranziţie“.

Puţina hrană (să-i spun totuşi hrană) este în proporţie covîrşitoare alcătuită din pîine; ceaiului, vinului, „tăriei“ sau cafelei le ţine locul o sticluţă cu „ceva“.

În ciuda frigului, moşul nu se grăbeşte. Pe faţa lui, în care parcă fiecare zi din viaţă a lăsat o urmă, nu se citeşte nimic. Nici disperare, nici tristeţe, nici bucurie. E doar o faţă parţial bărboasă, cu o privire calmă. Pentru el, în acel moment (al cinei) nu mai există altceva sau altcineva. E singur la acea „masă“, „servindu-se“ din „bunătăţile“ pe care probabil cu greu le-a agonisit de-a lungul zilei.

Deşi nu i s-ar putea ghici vîrsta, mişcările trădează totuşi. Dar moşul nu pare afectat. Parcă ar avea tot timpul din lume sau parcă ar trăi undeva în afara acestuia. Nimic nu-l deranjează, nimic nu-l face să se grăbească.

„Ritualul“ nu se încheie însă aici. Odată „cina“ terminată, „masa“ se transformă în „birou“, moşul scoţînd tacticos din haină o... revistă de integrame şi un creion (cine ştie de unde şi cînd procurate). O „siestă“ în „adierea“ vîntului, la „căldura“ serii, acompaniată de „suavul“ zgomot de motoare, totul la lumina „blîndă“ a luminilor stradale.

Rareş MANOLESCU
Bd. Bălcescu, Bl. 34, Deva

Oameni şi cîini

Tot mai des întîlnesc pe străzi, flămînde, haite de cîini vagabonzi zgîindu-se la trecători. Aceştia trec nepăsători, din ce în ce mai obişnuiţi cu acest peisaj cu patrupede, pînă ce totul devine un banal calvar zilnic peste care, părăginită, mîncată de carii, se prăbuşeşte CIVILIZAŢIA.

Tot mai mult descoperim în jurul nostru micii cerşetori (aurolaci, cum le-am zis la un moment dat) peste care cultura trage un burete soios, ca şi cel cu care mai spală, vara, ei geamurile automobilelor la intersecţie. Zeci, sute, mii de copii analfabeţi, diformi, ies din canalele României după hrană, atraşi de neoanele răguşite ale reclamelor.

Într-o zi, aşa cum reverendul Sigh găsise în pădure un copil-lup, vom găsi şi noi pe străzile Capitalei copii-cîini, apoi oameni-cîini. Căci alături, în canale, cresc aurolaci şi reprezentanţi renegaţi ai celui mai bun prieten al omului.

Dacă nu facem ACUM ceva – o dată cu trecerea ireversibilă a timpului – vom putea să facem tot mai puţin. Canalele vor creşte laolaltă „cîini-legumă“, care vor muşca din ce în ce mai rar trecătorii nepăsători, şi oameni-cîini pîndind aceiaşi trecători pentru a le smulge o lacrimă şi un bănuţ cu gemete, cu lătrăturile lor, humanoizi care vor uita încet-încet mersul biped.

Iar călătorii întîrziaţi ai metroului sau păşitorii înghesuiţi ai străzilor principale se vor feri cu dezgust, încercînd să-i împingă pe aceşti defavorizaţi ai soartei cît mai departe de ei, scotocindu-se prin buzunarele hainelor călduroase după vreo monedă al cărei metal rătăcit va mai păstra, o clipă, căldura mîinii lor, înainte să treacă în palma îngheţată a fiinţei care se va tîrî la loc în bîrlogul său subpămîntean.

Singurul răspuns la această mocirlă futuristă este EDUCAŢIA şi ŞCOALA; un răspuns dureros ca scrîşnetul bisturiului într-un ţesut cancerat. Singura şansă, însă, ca bolnavul de pe masa de operaţie să fie salvat!

dr. Ion Ovidiu PÂNIŞOARĂ
Facultatea de Sociologie, Psihologie şi Pedagogie, Bucureşti

N. red.: *...publicînd aceste două scrisori, să fi cedat mizerabilismului? Îl suportăm greu şi-l refuzăm de-a lungul anului; sîntem însă lipsiţi de vigilenţă în ultima sa lună. E de neînţeles?*

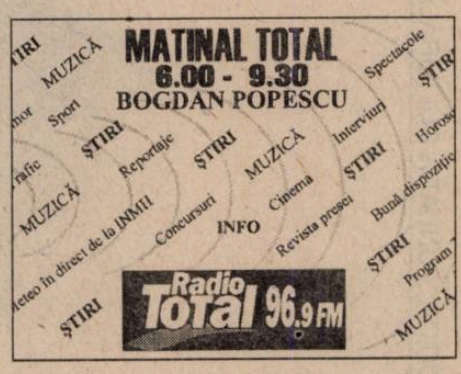

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Noica după zece ani (II)**
- **Despre *talk-show***
- **Radicalitate**

ORGOLIUL DE PARTID

Remanierea s-a încheiat mai bine decît mă aşteptam. Cu precizarea că, în această formă a ei, ea s-a făcut, în fond, în cîteva zile şi că, deci, tot ce s-a petrecut înaintea acestor zile a fost pierdere de vreme. După interminabile negocieri *politice*, s-a luat, rapid, o hotărîre de ordinul *eficacităţii*. De fapt, abia aceasta este o adevărată hotărîre politică, dacă politica înseamnă buna administrare a cetăţii şi nu luptă deşartă între partide. Din acest punct de vedere, noua orientare a primului-ministru şi a preşedinţiei e încurajatoare. S-a înţeles, în fine, că nu e timp de ornamentică ideologică, de (iluzorii) supremaţii de partid. S-a optat pentru competenţă şi s-au putut identifica oameni competenţi care să încerce imposibilul. Evident, n-avem nici o garanţie că totul va merge bine. Dar un prim pas *corect* spre reuşită s-a făcut. În guvernul de după alegerile din noiembrie, o singură numire a pus priceperea mai presus de apartenenţa politică: numirea domnului Athanasiu la Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale. A fost unica excepţie la „algoritm". A meritat. Acum, grupul independenţilor (chiar dacă asumaţi, strategic, de una sau alta din fracţiunile coaliţiei) a crescut simţitor. În ceasul al doisprezecelea, s-a dat capacităţii profesionale ceea ce trebuia să i se dea de la început.

Luciditatea şi pragmatismul remanierii nu reprezintă, mai puţin, o victorie *de partid*. Căci partidul care se dovedeşte preocupat în mai mare măsură de destinul ţării decît de propriile sale orgolii e un partid matur, nobil, responsabil şi, mai ales, destul de puternic ca să nu mai ţină la o măruntă statistică de cadre. Un partid viguros îşi face o mîndrie din a folosi colaboratori valoroşi, chiar dacă ei nu sînt întotdeauna înregimentaţi. Valorile sînt, în genere, greu înregimentabile. E cu atît mai supărător să auzim, după remaniere, voci iritate (mai cu seamă din PNŢCD) care văd în apelul la „nemembri de partid" o înfrîngere. Domnul Ciorbea, puţin intimidat, preferă, de aceea, să vorbească de „specialişti" (cîţiva din cei 15.000?), evitînd „apolitismul" termenului „tehnocraţi". Care va să zică „tehnocraţia", dacă nu plăteşte cotizaţie, e ceva de ruşine. Care va să zică anticomuniştii cei mai vehemenţi, cei care, înainte de revoluţie, şi-au ratat viaţa şi cariera pentru că le lipsea carnetul de partid (comunist), au interiorizat psihologia călăului: judecă totul partinic. Sîntem încă, prin urmare, în ţara în care s-a putut spune: „dacă aş avea de ales între România şi Căpitan, l-aş alege pe Căpitan". Sîntem încă în ţara în care mistica (preluată de la răsărit) a partidului care are întotdeauna dreptate, în dispreţul justiţiei şi al adevărului, continuă să aibe curs. S-ar zice că reforma ar reuşi degeaba dacă ea n-ar fi rezultatul unei echipe *integral* ţărăniste. În definitiv, nici nu facem reformă pentru a salva ţara, ci pentru a înscrie o pagină de aur, încă una, în istoria partidului nostru. O asemenea retorică sună, vai, foarte cunoscut. Şi sună prost, a orgoliu provincial şi iresponsabil. Partidele sînt, prin definiţie şi prin denominaţie, „părţi" ale vieţii publice, simple *instrumente* de acţiune. Nu scopuri în sine, nu stihii supra-temporale, nu religii. Preşedintele de-acum cîţiva ani al Germaniei avea dreptate să publice o scrisoare deschisă către formaţiunile politice din ţara sa, pentru a le atrage atenţia că există riscul de a reduce politicul la un joc de partide. Partidele tind, în mod nefiresc, să devină mai autoritare decît instituţiile statului şi ale societăţii civile. E un semn de gîndire îngustă, retardatară. Gîndire de „rapidişti", de „dinamovişti", de suporteri fanatizaţi. E prea devreme să redevenim victimele unui asemenea microb...

Andrei PLEŞU

Principiul corsetului

Votul negativ al unei părţi din PNŢCD la articolul cel mai disputat din Ordonanţa privind modificarea Legii învăţămîntului şi ieşirea la rampă a monarhiştilor-miniştri ilustrează starea explozivă din tabăra majoritară după remaniere. Refuzul majorităţii legislative de a respecta acordurile internaţionale şi comunicatul dispreţuitor faţă de Constituţia republicană (semnat de trei membri ai executivului) sînt primele consecinţe politice ale implicării preşedintelui în formarea noului cabinet. Liderul de la Cotroceni a forţat ascensiunea şefului de cabinet în partidul de guvernămînt cu speranţa că astfel autoritatea acestuia nu va mai fi contestată de subalternii cu trecut istoric sau cu patalama de reprezentanţi ai societăţii civile. Parlamentarii naţionalişti şi miniştrii cu idealuri restauratoare au reacţionat însă imediat şi vehement, forţînd la rîndul lor scindarea coaliţiei şi căderea noului cabinet. Guvernanţii au astfel ocazia să constate că ignorarea clasicului „principiu al corsetului" – conform căruia „cînd strîngi prea mult într-o parte se rupe în alta" – e destul de riscantă. Obligat din start să renunţe la priorităţile reformiste pentru a se concentra asupra crizelor politice din ce în ce mai grave, cabinetul remaniat are şanse să-şi compromită foarte repede capitalul de imagine şi credibilitatea internaţională.

Votul împotriva învăţămîntului în limba maternă este, vrem nu vrem, unul împotriva integrării. Faptul că el a fost exprimat chiar înainte de summitul de la Luxemburg oferă satisfacţie ultranaţionaliştilor şi reînvie glasurile comunitare care acuză politica duplicitară a Bucureştiului în materie de minorităţi. Apelurile la reinstaurarea monarhiei neagă virtuţile **schimbării prin alternanţă**, dau apă la moară nostalgicilor naţional-comunismului şi pun sub semnul întrebării întregul sistem democratic. Ca şi pe vremea Pieţei Universităţii, excesele servesc interesele fostelor structuri, extrema dreaptă preia ideologia Securităţii ceauşiste, luptele din tabăra majoritară împiedică reforma. Chestiunea naţională şi chestiunea formei de guvernămînt răbufnesc din nou împreună, spre încîntarea tuturor celor interesaţi să demonstreze că soluţiile prezidenţiale şi autoritatea prim-ministrului nu se bucură de suportul majorităţii parlamentare, deci că România e pe cale să devină o ţară de neguvernat. Scenarişti de toate culorile au prezis încă din vară acest moment. Guvernanţii par însă luaţi prin surprindere, deşi deriva ultimelor două luni ar fi trebuit să nu scape măcar Serviciului Român de Informaţii. A crezut oare şeful statului că supuşenia predecesorului său faţă de majoritatea care-l adusese la putere nu merită analizată în profunzime, că „fundamentaliştii Convenţiei" vor ceda fără luptă, că reformarea PNŢCD va fi posibilă fără riscul de a provoca haos, destabilizare, tensiuni interetnice? Este oare traiectoria sinuoasă pe care s-au modificat raporturile politice în „bătălia remanierii" o construcţie plănuită la Cotroceni sau, dimpotrivă, preşedintele a pus capăt cu exasperare unei tactici prin care fruntaşii PNŢCD intenţionau să rămînă fără aliaţi exact în momentul în care criza ar fi atins apogeul ?

Premierul Ciorbea a refuzat mai bine de o jumătate de an soluţia remanierii de teama efectelor în lanţ ale redistribuirii de portofolii. În momentul în care a înţeles că poziţia sa nu va fi ameninţată, Victor Ciorbea şi-a luat în serios misiunea de a convinge că e gata să schimbe cîţiva miniştri, dar că n-o poate face decît extrem de greu, întrucît pretenţiile partenerilor întrec măsura obligînd PNŢCD la măsuri de rezistenţă.

Întîmplător sau nu, partidele guvernamentale au fost „ajutate" să prelungească perioada propunerilor şi a dezbaterilor pe tema formulei viitorului cabinet pînă la limita dincolo de care orice opoziţie faţă de soluţia preşedinţiei risca să fie percepută de electorat drept o condamnabilă încercare de şantaj. În schimbul riscului asumat prin suspendarea exerciţiului guvernamental pe durata cîtorva săptămîni, şeful executivului a primit o bonificaţie prin alegerea lui în funcţia de vicepreşedinte al PNŢCD. Ascensiunea premierului a însemnat însă primul pas spre izolarea „aripii istorice" şi spre cristalizarea unei formaţiuni creştin-democrate de tip nou, gata să urmeze fără ezitări linia politică a Palatului Cotroceni.

În PNŢCD, restructurarea prin remaniere a fost resimţită ca o măsură de două ori jignitoare: o dată pentru că ea vine de sus în jos, a doua oară pentru că anunţă o delimitare a guvernanţilor de programul electoral al fostei opoziţii de stradă. Preşedintele Constantinescu şi premierul Ciorbea au oferit „baronilor creştin-democraţi" şansa de a-şi vedea neputinţele atît în domeniul administraţiei cît şi în acela al relaţiei cu partenerii din coaliţie. Epuizaţi de întîlniri secrete şi complexaţi de cercul închis al variantelor, liderii PNŢCD au ajuns să susţină ideea rotaţiei de cadre, deşi preşedinţia pledase de la început pentru o remaniere de fond. Pe de altă parte, social-democraţii şi liberalii au plusat inutil, convinşi că majoritarii vor ceda în ultimul moment, pentru a le încredinţa portofoliile reformei şi finanţelor. Construită minuţios prin contribuţia tuturor părţilor, capcana s-a dovedit de neevitat: ţărăniştii n-au putut crîcni pentru că propriile lor soluţii frizau ridicolul, aliaţii n-au avut replică fiindcă era deja prea tîrziu. Faptul că tandemul Dăianu-Şerbănescu reprezintă opţiunea preşedinţiei şi nu a partidului răneşte încă o dată orgoliul ţărăniştilor. Pentru a grăbi cicatrizarea rănii, premierul şi-a autoatribuit public varianta finală a noului cabinet şi a promis că se va îngriji ca PNŢCD să guverneze singur într-o legislatură viitoare.

Profitînd de impactul negativ al amînărilor succesive cărora nu li se împotrivise de fapt nici o clipă, preşedintele a încercat să impună prin remaniere nu atît o listă de oameni, cît o nouă generaţie de politicieni. Pentru că se arată dispuşi să valorifice în interesul reformei tradiţia interbelică a partidului, dar şi să ignore obsesiile restauratoare ale vechilor membri PNŢCD, „oamenii preşedintelui" au fost întîmpinaţi de colegii de cabinet şi de parlamentarii majoritari cu săbiile scoase. Chiar dacă prima criză a noului cabinet Ciorbea va fi depăşită prin demiterea celor trei miniştri ţărănişti rebeli şi prin revenirea asupra votului antimaghiar din Senat, viitorul rămîne sumbru.

Elena ŞTEFOI

Indecent, de prost gust şi pute (II)

Într-un fel, Cristian Tudor Popescu este cu adevărat un „marţian", fie şi numai pentru că, eminent scriitor de literatură SF, el şi-a interiorizat atitudinile, viziunile şi premoniţiile unor mari maeştri ai genului (îi citează pe Asimov şi Lem). Să aibă dreptate Dorin Tudoran, într-un articol din revista *Vatra*, cînd spune că pentru Cristian Tudor Popescu literatura SF e un fel de refugiu scîrbit din realism?! Oricum, perspectivele, unghiurile, decupajul faptelor uimesc prin insolit şi, tot de aceea probabil, există în publicistica lui Cristian Tudor Popescu un sarcasm convulsiv, de aspect înşelător pamfletar, în realitate expresia unei tensiuni morale de intensitatea ţipătului. Sînt mulţi cei care consideră „jurnalistic incorect" acest amestec violent de perspective şi stiluri, de nu-l vor fi găsind chiar o dovadă de diletantism: insurgenţa autentică e întotdeauna suspectă.

Cu o vervă rea, întoarsă uneori asupră-şi („faciesul meu de killer în concediu legal de odihnă"), Cristian Tudor Popescu **îşi permite** să sfîşie tot felul de complezenţe. Literatura română a fost pustiită după 1989, nu înainte, susţine el, fără să se teamă că va fi socotit „nostalgic al comunismului". Deplînge sarcastic abandonarea literaturii în favoarea politicii de către Nicolae Manolescu. E dur cu Andrei Pleşu, căruia îi reproşează că se pierde în fleacuri. Se duce la piramide, în Egipt, şi în loc să comunice, doct şi pătruns, informaţii de prin enciclopedii şi emoţii de pliant turistic, constată dezolat o „megalomanie necromaniacă". Mai rău: vrea să intre într-o piramidă şi iese repede, aproape asfixiat de mirosurile pestilenţiale dinăuntru, unde se află o vastă colecţie de fecale, depuse de turiştii ce-şi găsiseră aici un loc bun de slobozire. Cum să spui şi să scrii că ai fost la Piramide şi ai dat peste o infectă, gigantică latrină?! Îţi trebuie un anumit curaj – iar Cristian Tudor Popescu îl are. La Praga, pe o străduţă, descoperă casa lui Kafka (una dintre ele). Ce-l cutremură pe scriitorul vizitator? „Măcar un lucru tot am înţeles: chiar presupunînd că reuşesc să rezolv în mod avantajos problema genialităţii, la mine nu vor veni niciodată oamenii să-mi privească portretul atîrnat de perete. Kafka a avut o bojdeucă, o chiţimie, putem să-i zicem oricum, dar tot casă rămîne, un spaţiu identificat prin marca omenescului. Cum să aşezi o placă memorială la etajul 4, ultimul, al unei cutii de beton fără lift? Să pui un afiş la avizier, lîngă lista cu restanţieri la întreţinere: aici a trăit Cristian Tudor Popescu? Un panou pe bloc, printre antene, ca o reclamă Marlboro: aici a trăit Cristian Tudor Popescu? Să laşi un prapor peste balconul strîmb, cu acelaşi înscris, ca un denunţ? Franz Kafka a murit fără să ajungă să vîndă alte cărţi decît cele pe care le cumpăra el însuşi pentru a le dărui prietenilor. Dar nimic nu-l putea opri să-şi închipuie cu tărie că peste ani un tînăr chel şi uzat, venit din altă limbă, se va opri în faţa casei lui cuprins de o fascinaţie aproape mistică. Mie îmi este refuzată pînă şi această speranţă". Pagină antologică: Cristian Tudor Popescu visat de Franz Kafka. Enormitatea ca fruct al disperării. Reală, profundă, adevărată: şi atroce. Paginile cele mai bune din **Copiii fiarei**, tulburi de viziuni şi proiecţii sumbre (admiraţia autorului pentru poezia Ilenei Mălăncioiu e mai mult decît estetică), din disperare se nasc. Nu ştiu dacă va rezolva sau nu în mod avantajos „problema genialităţii", însă Cristian Tudor Popescu îmi pare a fi unul dintre cei mai proeminenţi *scriitori* ai acestor ani.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Povestea unei reforme (II)

John Major este apreciat, fatalmente, prin comparaţie cu Lady Thatcher. De aici a rezultat imaginea unui personaj politic slab, fără anvergură, apăsat de moştenirea unui stil în conducere care, e limpede, nu se încadra în personalitatea sa. În Marea Britanie circulă o glumă edificatoare pentru felul în care a fost înţeles Major ca prim-ministru. Se spune că în prima dimineaţă a guvernului Major a sunat telefonul în Downing Street, 10: „Alo, aş vrea să vorbesc cu prim-ministrul Marii Britanii." – a spus apelantul. „Prim-ministrul tocmai şi-a încheiat mandatul" – a răspuns, pripit, John Major. Sigur că zilele premierului instalat în 1990 au devenit mai grele odată cu retragerea sprijinului pe care doamna Thatcher i-l asigurase iniţial. Cînd, în 1994, thatcherismul era un concept uzual pentru analiştii politici, doamna Thatcher declara revistei **Newsweek:** *„There is no such thing as Majorism".*

Pentru a fi drepţi, trebuie să spunem că, spre deosebire de predecesorul său, John Major a fost un prim-ministru aflat în permanenţă în căutarea consensului (ceea ce, în condiţiile unei democraţii, este chiar de dorit) şi obişnuia să-şi asculte îndelung colaboratorii cărora, nu de puţine ori, le urma sfatul. Dar, cea mai bună dovadă că Major nu a fost nicidecum un nevrednic urmaş este felul în care a înţeles să continue reforma administraţiei britanice. A continuat privatizarea serviciilor publice, a continuat politica de scădere a cheltuielilor publice şi a menţinut la un nivel relativ coborît taxele. Dar cea mai mare idee a sa a fost *Citizen's Charter.*

Carta cetăţeanului reprezintă, de fapt, o sumă de standarde pe care serviciile publice trebuie să le îndeplinească. Pentru fiecare serviciu public există cîte o Cartă, iar la Cabinet Office există o structură specializată în redactarea şi continua revizuire a acestor documente. Rostul Cartei este acela de a informa cetăţeanul asupra calităţii la care trebuie să se ridice serviciul public care îi este prestat şi la care are dreptul.

Carta nu este un document cu forţă juridică (de pildă, ea nu poate fi folosită în instanţă cînd un cetăţean are neplăcuta surpriză de a fi beneficiarul unui serviciu necorespunzător), ci are doar o forţă morală. Carta a fost, din acest motiv, criticată, nefiind puţini cei care au spus că este doar o inutilă foaie de hîrtie. Totuşi, efectele benefice ale Cartei se văd cu ochiul liber, toţi prestatorii de servicii publice considerînd-o ca pe un fel de ghid al activităţii lor.

Privind evoluţia administraţiei publice britanice în ultimii 20 de ani înţelegem cum trebuie să arate o reformă. Cum a fost ea posibilă? Cum de a fost posibil să schimbi structura unei administraţii într-un asemenea grad şi în timp atît de scurt? Cred că secretul reuşitei constă în faptul că schimbările s-au produs pe un temei etic solid, tradiţional. Închei scurta prezentare a administraţiei britanice evocînd un înalt funcţionar britanic care, vorbindu-mi despre codul deontologic al funcţionarului public, îmi spunea că, atunci cînd are nelinişti sau ezitări în legătură cu ceea ce face, recitеşte codul deontologic. Sînt sigur că pentru funcţionarii români care sînt, nu-i aşa?, pragmatici, realişti, ca nişte adevăraţi capitalişti, povestea asta e patetică, neserioasă şi, mai degrabă, comunistă. Iată diferenţa!

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Instinct sau automatism?

Nici nu se uscase bine cerneala pe actul de învestire, că proaspătul ministru al Reformei, binecunoscutul jurn(an)alist Ilie Şerbănescu era deja prezent la „Milionarii de la miezul nopţii". Ca să ce? Vedetă, cum se zice acum, pentru a se spune totul şi nimic şi pentru a se amesteca şi bruia cît mai bine lucrurile, vedetă, aşadar, a micului ecran, de stirpe rară (cel puţin la noi), de intelectual aplecat asupra concretului actualităţii, Ilie Şerbănescu nu avea ce exprima la Antena 1 mai mult sau altceva decît a exprimat, de ani buni de zile, la Pro TV, în dispăruta, acum, emisiune „Rătăciţi în tranziţie". De ce s-a dus, totuşi, imediat după numire, la televiziune (nu contează care), din moment ce nu e un necunoscut, deci nu avea nevoie de mediatizare, iar ca ministru, la ora aceea, practic nu exista încă? Ca să alimenteze disputa pe tema sa dintre Cristian Tudor Popescu şi Marius Tucă? Ca să permită televiziunii să existe, să emită? Mister!

Lărgind puţin cadrul, trebuie să mărturisesc că, în ceea ce priveşte prezenţa oamenilor noştri politici pe micul ecran, pe diferitele mici ecrane, ale diverselor (căci diferite nu prea sînt) noastre televiziuni, eu încep să nu mai înţeleg mare lucru. Ea este atît de intensă, de cultivată şi, în acelaşi timp, atît de monotonă, de nediferenţiată, încît resorturile-i ţin, cred eu, nu atît de ordinea publicului, cît de aceea a prea-intimului.

Obiceiul de a invita oameni politici pentru ca aceştia să spună de ce fac ceea ce fac sau ce-au de gînd să facă şi, privind invers, obişnuinţa de a fi invitat, de a trece de pe un platou de televiziune pe altul, ca într-un veritabil turneu electoral, şi de a te lăsa chestionat, la infinit, de mereu aceiaşi cîţiva jurnalişti care, în cele mai multe dintre cazuri, mai şi scriu, zi de zi, despre tine, a devenit aproape un reflex asupra căruia nimeni nu mai pune întrebări. Faptul în sine e şi bun, şi rău. Bun, pentru că prezenţa oamenilor politici la televizor, încetăţenindu-se, multiplicîndu-se, consolidează democraţia în sensul vizibilităţii şi al discuţiei, deci al caracterului cu adevărat public al lucrurilor publice. Obişnuirea noastră cu această practică dovedeşte că respirăm, în bună măsură, democratic, că am ieşit din agorafobie sau, mai bine spus, că am ieşit din agoralatria (de la, sau nu, cum doriţi, „a lătra"!) directă, nemijlocită şi am păşit în mediagoralatrie, că am adăugat participării dimensiunea distanţei (fără a cuteza, totuşi, să ne apropiem de nietzscheeanul „patos al distanţei").

Ca orice obişnuinţă, ca orice obicei, faptul, însă, tinde să devină în egală măsură năravatunci cînd nu este gîndit, cînd devine o practică oarbă, o rutină oarecare, un automatism. Reflexul devenit instinct e sănătate; reflexul devenit automatism e moarte. Or, opinia mea este aceea că, în cazul omniprezenţei oamenilor noştri politici pe micile ecrane, trebuie să se discute diferenţiat. Din punctul de vedere al publicului, e bine: oamenii sînt educaţi în spiritul vizibilităţii şi al discuţiei. În paralel însă, jurnaliştii, dar mai cu seamă oamenii politici se automatizează, cedînd facilităţii. Devin, şi unii, şi ceilalţi, nişte păpuşi, nişte fantome mediatice. Se desubstanţializează. Publicul este obişnuit cu discuţia *despre*, dar această discuţie suferă, paradoxal, în cele mai multe dintre cazuri, tocmai de *miopie*, de o lipsă cronică a *distanţei*, astfel încît ceea ce se oferă telespectatorilor este, de fapt, o *falsă distanţă* şi, pînă la urmă, o *falsă discuţie*. Nu există emisiuni mai uşor realizate, mai ieftine (în toate sensurile cuvîntului), mai repede executate, mai expediate decît aşa-numitele *talk-show*-uri. Care ar fi *show*-uri de televiziune numai dacă ar fi şi *talk*-uri veritabile. Cum nu sînt. De-asta s-au şi înmulţit ele: pentru că nu cer prea mult efort, din partea nici uneia dintre părţi, nici a jurnaliştilor, nici a oamenilor politici. Ne-ntîlnim, intrăm în direct, nu-i nevoie de echipe de filmare deplasate, de spaţiu de montaj, de idee regizorală: o încăpere vag decorată, o masă vag rotundă, cîteva microfoane, două-trei (în cel mai bun caz) camere de luat vederi, şi gata, ritualul e conţinutul! Mergem duminica la slujbă, ne vede lumea, batem cruci, predicăm sau ascultăm, smeriţi, cu semnele înţelegerii pe chip, predicile celorlalţi! Mediapolitica e religie ajunsă în ultimul ei stadiu. În comparaţie cu această periculoasă economie de efort, mai multă analiză decît orice *talk-show* conţine, de pildă, o emisiune precum „Chestiunea zilei", în care oamenii politici sînt prezenţi aşa cum li se cuvine: *în efigie*, mai prezenţi fiind, astfel, conform propriului lor adevăr, decît în carne şi oase. Iar diferenţa dintre două „vedete" egal, să zicem, cotate precum Marius Tucă şi Florin Călinescu, care drenează, ambii, o audienţă considerabilă, este aceea dintre manufactură, care produce pentru nevoile imediate, şi arta pură.

Oamenii noştri politici s-au obişnuit periculos de mult cu mediul televiziunii: se simt în el ca peştele în apă, şi tocmai de aceea au deprins aproape la perfecţiune arta, cum îi spun francezii, de a îneca peştele: spun mai mult decît fac; a acţiona politic a devenit aproape totuna cu a vorbi pe un platou de televiziune. Aceasta în vreme ce jurnaliştii noştri, la rîndul lor, mai mult discută decît analizează. Nu avem jurnalism de analiză pentru că avem televiziune prost înţeleasă, plictisitoare, monotonă.

Bogdan GHIU

Economie

Reforma se încearcă în piaţă

Noii miniştri, mă refer la cei din arcul economic, sînt deja la posturile lor. Ne-au spus ce gîndesc, ce vor să facă, parţial şi cum vor face. Acum începe marea ofensivă.

Sigur, mai întîi se vor confrunta cu un general dintre cei mai temuţi: IARNA. Fără îndoială bătălia cu acest general are o importanţa cardinală.

Dar zona frontului e mult mai amplă. O mulţime de armate, mai mari ori mai mici, îşi pregătesc şi ele contraofensiva. Toţi ceilalţi miniştri, din guvernele precedente, postaţi în zonele Finanţe, Industrii, Reformă, au fost învinşi. Ce vor face noii miniştri?

Un front greu îl constituie protecţia socială. Guvernul va fi tentat să facă trimiteri la reforma economică, de care leagă soluţionarea problemelor sociale. Deşi e adevărată şi reciproca: o explozie socială ar putea opri reforma.

Dar ce înseamnă, de fapt, protecţie socială? Conceptul este extrem de cuprinzător şi are determinări diferite de la ţară la ţară. Sînt zone, în lume, unde alcoolicul este considerat bolnav şi protecţia lui socială impune să i se asigure (gratuit) o raţie zilnică de băutură. Consultarea datelor statistice arată că statele din aceste zone au acumulat importante bogăţii şi au asigurat o creştere considerabilă a produsului intern brut.

Cît poate fi însă întinsă, la noi, plapuma protecţiei sociale? E clar că ne confruntăm cu condiţii de viaţă aflate la limita cea mai de jos, care impun un grad sporit de protecţie socială. În acelaşi timp, însă, producţia se menţine în... cădere continuă, însoţită de neglijarea productivităţii muncii şi a competitivităţii. Toate acestea reduc la minimum resursele necesare unei protecţii sociale optime. Oamenii năpăstuiţi, îngrijoraţi de ziua de mîine, sînt îndreptăţiţi să ceară condiţii decente de viaţă. Iar sindicatele au obligaţia să-i susţină. La rîndul său, Guvernul este îndreptăţit să facă trimitere la buget şi să spună: astea-s resursele, atît putem să oferim! Numai că lucrurile nu se pot opri aici. Sărăcia nu-i o virtute. Executivul nu se poate apăra întorcîndu-şi buzunarele pe dos. E nevoie de soluţii şi de fapte.

Bătălia cea mai dură va fi cu inflaţia. Această bătălie va fi cu atît mai grea cu cît, pe de o parte, Guvernul va fi nevoit să le dea în cap preţurilor, în timp ce pe de altă parte va duce mai departe operaţiunea „Adevărul preţurilor", începută în februarie '97, dar încă neîncheiată.

Ce s-a ales din controlul preţurilor, în timpul guvernului precedent, care n-a mai apucat să beneficieze de Legea concurenţei, am văzut: mai întîi inflaţie ascunsă, bazată pe acumulări de preţuri neadevărate, care pînă la urmă s-a transformat în inflaţie făţişă, ce s-a manifestat exploziv. Pentru România, bine ar fi fost dacă operaţiunea „Adevărul preţurilor" ar fi început prin 1970, în plină industrializare. Întîrzierea acestor operaţiuni a adus ţării pierderi uriaşe, pe care le suportăm şi acum. Preţurile adevărate ar fi ajutat la alegerea drumului cel bun. Am fi avut astăzi o industrie orientată în întregime cu faţa spre piaţă, care ar fi valorificat probabil resursele naţionale. Cum au procedat, în acea vreme, cîteva ţări mici din afara sistemului comunist: au forţat creşterea în condiţiile unor cote înalte ale inflaţiei şi au cîştigat. În '90, inflaţiei i s-a dat totuşi drumul din cuşcă şi în România. De ce n-am cîştigat şi noi? E limpede de ce: din cauza unor procese ce s-au derulat în contratimp. Cînd au urcat preţurile, inflaţia atingînd cote de 200 şi 300%, a scăzut drastic producţia. Aşa că inflaţia n-a corectat dezvoltarea, ci a jucat pe post de aspirator: a adunat de pe piaţă banii pentru care nu există ofertă. Cînd a început creşterea, au fost puse „sub control" multe dintre preţurile produselor de bază: la energie, la unele materii prime vitale, dar şi la multe produse alimentare. Din nou creşterea a primit semnale mincinoase şi a greşit drumul. Acum se impune să ajungem la o stabilizare relativă a preţurilor. Aceasta va fi marea încercare a noilor miniştri.

Reforma, în general, nu-i altceva decît deplasarea economiei de la minciună la adevăr. Pînă în prezent, alături de adevărul preţurilor, ne-am ales cu adevărul dobînzilor, al cursului de schimb, al deficitului comercial şi al deficitului bugetar. Această etapă a pus bazele schimbărilor din economia reală. Acum, însă, trebuie să înceapă efectiv „restructurarea". Etapa cea mai dură şi cea mai grea. Adevărul schemelor de personal ar trebui să aducă şomaj. Adevărul costurilor de fabricaţie va impune mai multă muncă, mai multă competenţă, concurenţă la sînge. Sau, în caz contrar, restrîngeri de activitate, închidere de fabrici. Adevărul eficienţei nu va fi posibil fără eliminarea nemuncii, a risipei, a furturilor. În fine, adevărul rentabilităţii va cere să fie pus semnul egal nu pur şi simplu între salarii şi muncă, raport adeseori nesemnificativ, ci între salarii şi recunoaşterea muncii de către piaţă.

Numai aşa se va putea ajunge la restabilirea adevărurilor esenţiale în economia reală. Va fi marea şansă a victoriei.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Focare de conflict

Partide rănite prin remaniere

● „În momentul de faţă, PNŢCD îşi polarizează simpatiile în jurul cîtorva lideri, între care domnul Ion Diaconescu se numără din ce în ce mai rar. Vine din urmă, în primul rînd, domnul Radu Vasile, un lider neuzat în exerciţiul puterii, care şi-a menţinut, de-a lungul timpului, o atitudine rezervată şi, adesea, explicit critică la adresa guvernării. Pe de altă parte se aud, de la o vreme, tot mai multe exclamaţii de nemulţumire şi în presă, şi în interiorul PNŢCD, la adresa cumulului de funcţii împins la exces, domeniu în care Victor Ciorbea se ilustrează într-o manieră de-a dreptul spectaculoasă: prim-ministru în funcţiune, primar general al Capitalei şi, acum, vicepreşedinte PNŢCD. Parcă e prea mult.“ (Anton Uncu – *Ţărăniştii se izolează*, în **Curentul**, 8 dec.) ● „Proaspătul ministru al Privatizării, Valentin Ionescu, fost preşedinte al ANP şi apoi rotit prin şcoala de cadre a Cotrocenilor, nu are nici un motiv să fie prea vesel. Cu ocazia remanierii, ministerul cu pricina, care pînă acum nu era prevăzut în structura guvernului, a fost înfiinţat fără o lege de funcţionare şi o structură limpede, iar în schiţa de buget pe anul viitor, lăsată cu limbă de moarte urmaşilor de Mircea Ciumara, noua entitate administrativă nu are nici o para.“ (Eugen Ovidiu Chirovici – *Valentin Ionescu în căutarea ştampilei*, în **Curierul naţional**, 8 dec.) ● „Vorbind despre remaniere, pe care o consideră «de fond», dl Emil Constantinescu a găsit de cuviinţă să menţioneze: «Dacă nu va reuşi, răspunderea îmi va reveni». (...) De cînd şi de ce ar trebui preşedintele României să răspundă de eventualele eşecuri ale unor miniştri? După cîte ştiu şi după cum prevede Constituţia, domnia sa nu este şeful Executivului şi nici liderul vreunei formaţiuni sau coaliţii politice, ci preşedintele tuturor românilor. Nici un motiv nu-i dă dreptul să se solidarizeze cu o anumită echipă guvernamentală, indiferent *din cine* şi *de cine* este formată, decît dacă ar renunţa la fotoliul de la Cotroceni, redevenind preşedintele Convenţiei Democrate.“ (Sorin Holban – *Un guvern, cu dublă răspundere*, în **Jurnalul naţional**, 8 dec.) ● „În timp ce coaliţia şi guvernanţii pierd puncte, de partea cealaltă, singurul care cîştigă în mod vizibil este România Mare. Există destule semne că înclinaţiile spre isterii naţionaliste pot prinde în România. Că într-o bună zi, graniţa sensibilă care există între fundamentalismul ortodox şi naţionalişti s-ar putea să dispară şi să asistăm la creşterea unei forţe politice devastatoare.“ (Cornel Nistorescu – *Cine vine din urmă*, în **Evenimentul zilei**, 8 dec.) ● „Deputatul Sorin Lepşa a cerut o reacţie promptă atunci cînd se «contorizează nerealizările Guvernului» pe spinarea ţărăniştilor, deoarece «asta acreditează ideea că noi sîntem răi, PD este cel sacrificat iar PNL face reforma».“ (Simona Rădulescu – *Ţărăniştii pun lucrurile la punct şi-n partid şi-n coaliţie*, în **Cronica română**, 8 dec.)

Sloganuri, regrete, alunecări cu tîlc

● „La Convenţia Naţională a ApR, Iosif Boda a spus că uneori şi-a «păcălit» colegii ca atunci cînd a impus numele partidului. Vorbitorul crede că nu există alt partid care să aibă un lider carismatic, poate cu excepţia PD, «unde este, totuşi, discutabil».“ (Ovidiu şi Cristina Wlassopol – *Teodor Meleşcanu a candidat de unul singur şi a ajuns preşedinte*, în **Jurnalul naţional**, 8 dec.) ● „Virgil Măgureanu a anunţat că sloganul PNR va fi «Mîncare multă şi ieftină pentru români». Ex-directorul SRI regretă azi că nu s-a împotrivit executării lui Ceauşescu de către «persoane interesate să scape de el»“. (Bogdan Tiberiu Iacob, în **Naţional**, 8 dec.) ● „Preşedintele României va solicita Senatului să urgenteze adoptarea legii privind accesul la dosarele fostei securităţi.“ ● „Victor Ciorbea nu le va mai permite miniştrilor să lipsească de la şedinţele de guvern.“ ● „Purtătorul de cuvînt al companiei franceze Airbus, Robert Alizard, contrazice afirmaţiile lui Sorin Stoicescu asupra accidentului de la Baloteşti.“ (Ştiri în **Curierul naţional**, 8 dec.) ● „Senatorul Prisăcaru îngrijorat că ungurii ne pun piedică la UE.“ ● „Zoe Petre: «Un guvern de tehnocraţi ar avea un mandat limitat».“ ● „UDMR vrea o lege a discriminărilor.“ (Ştiri în **Cronica română**, 8 dec.) ● „Luat de val, ministrul Gavril Dejeu a uimit asistenţa cu criticile adresate NATO şi Uniunii Europene: «Nu trebuie să fim conduşi politic, economic şi social de străini. România nu trebuie să devină doar o piaţă de desfacere pentru produsele străine».“ (Bogdan Păun – *Ţărăniştii sunt supăraţi că li s-a subminat autoritatea*, în **Libertatea**, 8 dec.) ● „Sîmbătă, la Muzeul Ţăranului Român a avut loc unul din cele mai bulversante evenimente din România ultimilor 7 ani. Scopul întîlnirii organizate de un nucleu de iniţiativă, coordonat de celebrul luptător în munţi, Ion Gavrilă Ogoranu, a fost constituirea Fundaţiei «Luptătorii din armata anticomunistă». (...) La ora 12 a sosit preşedintele Emil Constantinescu care a vorbit tulburător. S-a îmbrăţişat cu Ion Gavrilă Ogoranu, care i-a înmînat un memoriu, în numele supravieţuitorilor din rezistenţă (...) Au fost propuşi ca membri de onoare Gavril Dejeu, Lucia Hossu Longin, arh. Anghel Marcu, Ion Caramitru, revoluţionarul Traian Orban. Cînd au fost propuse Doina Cornea şi Ana Blandiana, sala le-a huiduit, pur şi simplu, acuzîndu-le cu violenţă de antiromânism. S-a spus că 90% dintre cei care au luptat în munţi au fost legionari, iar cele două personalităţi sînt împotriva Legiunii.“ (Ion Zubaşcu – *Între adevărul istoric şi lupta politică*, în **România liberă**, 8 dec.) (**E.Ş.**)

De jur împrejur

Indicele corupţiei

Astă vară, Fondul Monetar Internaţional şi Banca Mondială au anunţat că se vor angaja concret în lupta împotriva corupţiei din ţările cu care au acorduri de colaborare. Nedispunînd nici de echipe de anchetatori sau de comisii speciale şi nici de tribunale, cele două organisme au început să-şi condiţioneze contribuţia nu doar de parametrii macroeconomici, ci şi de reforma fiscală, a educaţiei şi a sănătăţii, de independenţa puterii judecătoreşti şi de măsurile luate împotriva corupţiei şi a abuzurilor. La mijlocul lui iulie, s-a anunţat că ajutorul dat Argentinei va fi astfel condiţionat, iar peste 15 zile a venit rîndul Kenyei. Autorităţile au fost prevenite că ajutorul restructural promis va fi suspendat, pînă cînd guvernarea va dovedi că este hotărîtă să combată corupţia.

Între timp, analiştii crizei din ţările Sud-Estului asiatic – unde după douăzeci de ani de spectaculoasă evoluţie apar disfuncţii şi dezechilibre majore – afirmă că unul din motivele căderii este corupţia determinată de practicile intervenţioniste ale statului clientelar. În ultima vreme nu prea se mai aude nimic despre „valorile asiatice“ a căror posesie mistică ar permite o permanentă sporire a bogăţiei în condiţii de curăţenie absolută (a străzilor şi a conştiinţelor). Nici alte valori nu s-au dovedit a fi mai solide: în China, Partidul Comunist a anunţat în septembrie că a eliminat din rîndurile sale pentru corupţie 121.500 de membri şi că a început procesul fostului primar al Pekinului, Chen Xitong, acuzat de diverse fraude. Nu se poate susţine că, pînă în 1991, ruşii au fost creştini şi comunişti cinstiţi şi în şase ani legăturile dintre crima organizată şi factorii de decizie economică au stricat totul. Corupţii de astăzi sînt comuniştii de ieri, care acum contribuie cu sume importante la restaurarea bisericilor distruse de atei.

Prezentă în ţările sărace şi în cele bogate, punînd în mişcare o varietate de tipuri umane, răspîndite vertical în societate – corupţia este indisolubil legată de ritmurile şi diversitatea sistemului concurenţial care depăşesc previziunile legiuitorilor. Cei care sfidează sistemul sînt întotdeauna cu un pas înaintea lui şi poate de aceea unii, mai abili, interpretează pentru o vreme rolul factorului de progres. Cînd afacerile îi mergeau bine, Bernard Tapie ajunsese deputat european şi ministru în cabinetul francez. Răposatul preşedinte Mitterrand vedea în el omul care s-a construit pe sine, care a ajuns din nimeni cineva, ştiind ce trebuie făcut pentru fericirea celorlalţi. Imagine vîndută bine de Tapie, chiar pînă în ziua cînd portăreii i-au scos mobilele la vînzare. Presupunerea că cine fură azi un ou mîine se va repezi la bou (atît de prezentă în acuzaţiile împotriva vedetelor politice) a fost infirmată în cazul Tapie: el a furat direct boul. Şi, deşi pe lista datornicilor unei importante bănci salvate cu greu de la faliment el figura cu sume importante, economia franceză nu s-a prăbuşit pentru că politica a tolerat (sau a încurajat) asemenea fraude. Tot aşa cum economia Statelor Unite nu va avea de suferit cînd şi dacă se va dovedi că preşedintele Clinton a colectat fonduri pentru campania electorală dînd telefoane din Biroul Oval (ceea ce legea americană interzice).

În locurile unde economia de piaţă de abia îşi face loc, corupţia este un puternic factor de perturbare pentru că îndepărtează investiţiile şi falsifică regula jocului: este ceea ce i s-a reproşat lui Ciubais în Rusia şi lui Klaus în Cehia.

Expertize complexe – ale organismelor financiare şi ale organizaţiilor neguvernamentale – au elaborat „indicele de corupţie“ al unor ţări şi conform clasamentului crescător impus de el. Pe primele locuri (din 52) se află Danemarca, Finlanda, Suedia şi Noua Zeelandă, iar pe ultimele Rusia, Columbia, Bolivia, Nigeria; România e pe locul 37 (cf. **Le Monde** – 21 octombrie).

Primele ţări nu se remarcă prin zgomotul pateticelor campanii anti-corupţie, ci prin consecvenţa şi limpezimea legilor care o pedepsesc.

Magdalena BOIANGIU

Învăţămîntul de masă

Criza economică din Europa Occidentală provoacă şomajul, în special în rîndul tinerilor, şi de aici întrebarea: este învăţămîntul superior adecvat nevoilor de azi ale societăţii?, ce se întîmplă în aceste imense „parcaje“ ale cunoaşterii şi ştiinţei? Este tema propusă spre meditaţie de către revista **The Economist** (4 octombrie). Democraţia şi bogăţia au creat de-a lungul deceniilor egalitatea şanselor în accesul la cunoaştere prin decizii succesive ale statului, care a atenuat sau a înlăturat discriminările cauzate în învăţămîntul mediu şi superior de starea materială sau de culoarea pielii. Accesul liber – fără un examen de selecţie – la învăţămînt este totuşi o afirmaţie care maschează o realitate: e adevărat că toţi absolvenţii de liceu pot cere să meargă la o şcoală superioară sau alta, dar, dacă acestea sînt bune sau foarte bune, ele îşi aleg viitorii studenţi după criterii foarte stricte.

„Masificarea“ învăţămîntului (în Franţa, în 1996 erau peste două milioane de studenţi faţă de un milion în 1980) este o dovadă a unui standard superior al aspiraţiilor individuale, dar este evident şi decalajul dintre dorinţă şi putinţă: „prea mulţi dintre studenţi nu au căpătat o pregătire suficientă în şcolile din care vin şi nu sînt capabili să asimileze cunoştinţele predate la Universitate“ – susţine François Crouzet, profesor la Sorbona. Cei mai buni sînt selectaţi în grupul de elită al marilor şcoli (*grandes écoles*), iar universităţile obişnuite se descurcă cum pot cu ceea ce rămîne. Din zece înscrişi, şase izbutesc să termine. Miniştrii Învăţămîntului de toate culorile politice au încercat să reformeze învăţămîntul superior, introducînd modalităţi de selecţie pentru toate universităţile. Nu s-a putut din cauza repetatelor şi giganticelor manifestaţii de împotrivire.

Germania este confruntată cu o criză asemănătoare: nu există examene de admitere şi universităţile sînt obligate să accepte studenţii repartizaţi de o agenţie guvernamentală. „Există doar două instituţii în Germania care nu-şi pot alege pensionarii: puşcăriile şi universităţile“ – declara revistei **Newsweek** (8 decembrie) profesorul Ludger Kühnhardt, de la Universitatea din Bonn. Preşedintele Herzog cerea într-un recent discurs ca „universităţile să renunţe la mitul pretinsei egalităţi“. Toată lumea e de acord că ar trebui făcut ceva, dar nici o soluţie nu obţine o majoritate semnificativă de opţiuni. Oricum, beneficiarii-studenţi au manifestat, cerînd garanţii că învăţămîntul va rămîne gratuit.

Introducerea costurilor va modifica compoziţia socială a colectivităţii studenţeşti, spun adversarii schimbării. Şi totuşi guvernul laburist al Marii Britanii a anunţat că va renunţa la gratuitatea învăţămîntului superior. De la anul, studenţii ar trebui să contribuie cu o mie de lire (1.609 dolari SUA) pentru şcoală şi să-şi achite singuri cheltuielile legate de viaţa la universitate. Aceste sume ar urma să fie luate cu împrumut de la stat, iar viitorii profesionişti vor înapoia banii de îndată ce veniturile lor vor depăşi un anumit barem.

Dar în Statele Unite, Congresul a aprobat încă 40 de miliarde de dolari în scutiri de taxe pentru studenţii care nu pot plăti costurile (dublate între 1976-1995) învăţămîntului superior.

După cum se poate observa, nu există o politică unică, deşi scopul ar fi unic: protejarea calităţii.

Kingsley Amis a formulat o previziune: „cu cît vor fi mai mulţi, cu atît va fi mai prost“. Pentru fiecare societate care vrea să-şi menţină nivelul bunăstării – dependent de creativitatea învăţămîntului superior – problema este cît de mulţi aspiranţi poate accepta o structură educaţională păstrîndu-şi nivelul de excelenţă dovedit. În absenţa performanţei, „învăţămîntul de masă“ este pură demagogie. (**M.B.**)

Argument

La douăzeci şi unu de ani, într-o scrisoare către Arşavir Acterian pe care cititorul o va găsi în paginile acestui număr, Constantin Noica declară că „cea mai frumoasă însuşire sufletească e generozitatea". A ilustrat în chip statornic această însuşire pînă la sfîrşit. Nu era vorba, strict, de o generozitate de tip *etic* sau *sentimental*; era vorba, esenţialmente, de o generozitate *logică*, legitimată prin reflexie coerentă, mai mult decît prin retorica datoriei sau prin nebuloasa afectelor. Trebuie să fii generos – spune tînărul Noica prietenului său – mai întîi faţă de viaţă. Asta înseamnă să i te dăruieşti necondiţionat, să o asumi indiferent dacă o califici „bună" sau „rea". Viaţa n-are nevoie de calificări; ea este, prin ea însăşi, *valoare*, deplinătate, *prilej* providenţial. N-are sens? Fii generos: dă-i *tu* un sens! E sufocată de obstacole? Fii generos: tratează-le ca pe nişte dăruri! Fii generos cu locul unde te-ai născut, cu vremea ta, cu înzestrările tale. Dă tuturora ceva, „dă-ţi duhul", oferă-te! Împrieteneşte-te cu duşmanul tău, valorifică-ţi limitele, înfrîngerile, soarta. Roagă-te pentru cei tari, prăbuşiţi în propria lor tărie ca într-o capcană. Ascultă-l pe *celălalt!* Toată pedagogia nicasiană stătea în această virtute, care îl făcea să spună: „cînd văd un tînăr reuşit, el îmi devine, dintr-odată, mai important decît îmi sînt eu însumi". Doctrina însăşi era, în cazul lui Noica, un fenomen colateral al generozităţii. Trebuia obţinută o ontologie a fiinţei *precare*, a fiinţei care „nu este fără ultimul dintre lucrurile ce sînt". Ontologia aceasta se îngrijeşte de „maladiile fiinţei" şi se întemeiază pe o goetheană pietate faţă de lume şi lucruri. Pietatea adevărată – ne spunea odată (comentînd, cred, *Euthyphron*) – nu se exercită în dialog cu sublimităţile, cu ceea ce ne stă deasupra, ci în dialog cu cele de jos, spre care privirea nu urcă, ci coboară.

În anii în care l-am cunoscut, nu l-am văzut aproape niciodată pe Constantin Noica *primind*. Era, neîncetat, cel care dă. În orice caz, dădea infinit mai mult decît primea, iar această disproporţie a căpătat, după moarte, un aspect straniu: nemaiputînd să dea decît o operă scrisă, el a început, brusc, să primească admonestări pripite şi nedrepte. Încă neasimilat, necercetat, necitit, el e certat băţos, de multiple voci principiale, gata să-l claseze drept colaborator al lui Ceauşescu, drept naţionalist înrăit, drept anti-european. Din cauza lui filozofii au disprețuit literatura, din cauza lui am ajuns „elitişti", din cauza lui n-am avut dizidenţi. Nu putem interzice asemenea opinii (dovadă chiar unele din articolele care urmează) şi nu vrem să pregătim soclul unui cult. Dar n-am intitulat, după obicei, acest număr al *Dilemei* „Cazul Noica", pentru că nu poţi deveni un caz, înainte de a fi cunoscut temeinic. Noica e, practic, necunoscut; în primul rînd de cei care cred că-l admiră. Nu există nici o monografie solidă, fie şi descriptivă, despre opera lui. Există doar ţîfnă critică, opinie gata-făcută şi intenţia de *a crea* un caz. La zece ani după înmormîntarea de la Păltiniş, avem dreptul să aşteptăm mai mult. **(A.P.)**

Pentru ajutorul prompt pe care ni l-au acordat la alcătuirea acestui număr, sîntem îndatoraţi doamnelor Oana Bârna (Editura Humanitas) şi Elena Ştefoi.

Andrei CORNEA
scriitor

Parabola cîinelui

Ori ironie a sorţii – sau, de ce nu, a Muzei filosofice – a făcut ca despre viaţa lui Constantin Noica să se vorbească şi să se scrie mai mult decît despre filosofia sa; iar aceasta i s-a întîmplat unui filosof care a cerut expres să nu i se comenteze viaţa şi care a afirmat că „a trăit fără rest". Firește, Noica însuşi a contribuit din plin la precăderea biografiei şi a felului său de viaţă asupra operei: el şi-a edificat treptat o existenţă filosofică şi, stabilindu-se mulţi ani la Păltiniş, devenind pentru unii un dascăl de înţelepciune, pentru alţii un „antrenor cultural" şi pentru cei mai mulţi un *guru*, a reamintit oamenilor o paradigmă de mult trecută în uitare – aceea a unui *fel de a fi filosofic*. Treptat, mai ales după apariţia *Jurnalului de la Păltiniş* al lui Gabriel Liiceanu, anecdota, detaliul biografic, istorioara edificatoare, parabola cu miez au rescris un fel de evanghelie apocrifă a Filosofului, din care orice român cult se cădea să poată cita, atunci cînd dorea să facă recurs la o autoritate majoră. Era vorba despre „evanghelia" sau despre mitul unei rezistenţe culturale *sui generis*, subtile şi puternice deopotrivă, împotriva platitudinii ideologice a regimului naţional-comunist.

După 1989, alte aspecte ale biografiei lui Noica au ieşit în conştiinţa publică. A început să se vorbească despre participarea sa, în tinereţe, la mişcarea legionară, alături de Eliade şi Cioran, şi despre unele articole extrem de discutabile pe care le-a publicat în acea vreme. Apoi, alţii – precum Adrian Marino – au început să comenteze critic activitatea publică şi publicistică a lui Noica de după 1965, producînd imaginea unui personaj care, departe de a fi inspirat „rezistenţa prin cultură", ar fi colaborat în chip abil cu regimul. „Evanghelia" a fost demitizată, iar înţeleptul s-a pomenit detronat. La acest demers s-a răspuns, desigur, prin alte demersuri de semn contrar, şi aşa mai departe. Rezultatul este că, la zece ani de la moartea lui Noica, biografia sa, supusă unui tratament politizant, continuă să preocupe mai mult decît opera. Lumea „bună" ştie că Noica a fost un filosof, că a fost în tinereţe legionar, că a făcut puşcărie în anii '50, că a scris despre „sentimentul românesc al Fiinţei", despre „maladiile culturii", că a fundat o şcoală de înţelepciune la Păltiniş; cereţi, însă, să vi se rezume, în cîteva fraze, filosofia lui Noica; aproape sigur că nu veţi primi un răspuns limpede.

Astfel, acest gînditor, preocupat intens să explice pe alţi filosofi (Platon, Hegel, Kant) şi capabil să o facă într-un mod extraordinar de simplu şi de sugestiv, tinde să rămînă neexplicat şi neînţeles, altminteri decît în medii strict academice; în orice caz, gîndirea sa pare să nu mai inspire o reflecţie filosofică originală şi vie. La „Humanitas" se tipăresc mereu titluri din opera lui Noica (reeditări sau inedite); dar cîte comentarii despre gîndirea lui Noica au apărut de zece ani, dintre care opt petrecuţi de noi într-un regim de libertate?

Aşadar, ce a vrut Noica să ne spună? Care este miezul filosofiei sale? Şi în ce măsură această filosofie, fie şi dezbrăcată oarecum de învelişurile sale literare şi idiosincratice, este încă vie şi ar putea sau ar trebui să ne inspire în propriile noastre demersuri?

Să-l ascultăm pe Noica: într-o conferinţă ţinută la Radio în 1943, intitulată „Gîndirea filosofică" şi apărută în volumul *Eseuri de Duminică* (Humanitas, 1992), Noica vrea să definească locul filosofiei printre celelalte direcţii ale spiritului: ştiinţa, teologia, magia. Dar în realitate, el ne spune aici mai puţin ce este, în general, gîndirea filosofică, ci ce este, în fapt, gîndirea *sa* filosofică.

Noica ne propune, în textul la care mă refer, o mică parabolă: el ne cere să ne imaginăm un om aflat în faţa unui cîine: *„am trăit fiecare scena întîlnirii cu un cîine de care ţi-e frică şi căruia îi e frică de tine. Te uiţi în ochii lui şi el se uită în ochii tăi. Te temi să te întorci ca să n-o ia după tine; şi se teme să n-o facă la fel, ca să n-o iei după el. În momentul acela s-a creat o stare de echilibru: eşti tu, om, în faţa a ceva al lumii. Şi pe amîndoi vă ţine faţă în faţă ceva originar şi adînc, frica."* Apoi, din această situaţie originară a omului situat înaintea lumii, Noica ne cere să deslușim diferitele căi posibile: teologul, după el, va ieşi din echilibru prin iubire de Dumnezeu, dar şi de aproapele său, care e şi cîinele; magicianul va dori să se înstăpînească peste cîine, să-l farmece; savantul va dori să înţeleagă psihologia cîinelui, pe a sa proprie, va descrie fenomenologia spaimei, adică va evada din echilibru prin cunoaştere. În sfîrşit, filosoful: el (şi trebuie să înţelegem mereu *filosoful Noica*) *„rămîne în echilibrul creat"*. În confruntarea dintre om şi lume, filosoful propune un echilibru şi nu un raport de subordonare, nici o uniune prin har, nici o separare brutală: *„Filosofia e singura orientare care dă omului sensul* prieteniei *cu lumea. Nimeni nu e prieten cu lumea pentru lume, ca filosoful."* Atitudinea filosofică este cea de a te împrieteni cu cîinele.

Aşadar, pentru Noica filosofia este (iar noi vom zice că *filosofia lui Noica* este) o împrietenire cu lumea, dar nu una oarecare, ci *intimă, adîncă. „Gîndirea filosofică e gîndirea unui raport: raportul dintre om şi lume. Dar ce fel de raport? Un raport de echilibru. Ce fel de echilibru? Unul cald, de prietenie. Şi la ce duce experienţa prieteniei? La intimitate, la cunoaşterea dinăuntru."*

Avem aici, simplu şi succint expusă, după părerea mea, tema lui Noica, temă sub care stau mai toate consideraţiile sale filosofice, fie ele ontologice, culturale, morale, logice; ba, sub aceeaşi temă stau şi multe dintre circumstanţele biografiei sale. Şi cînd nu este vorba explicit despre împrietenirea dintre om şi lume, rămîne să se vorbească despre concilierea, armonizarea prietenoasă dintre ceea ce pare ireconciliabil, excesiv, extrem. Pariul filosofic al lui Noica: *a concilia prin împrietenire ireconciliabilul.*

Ce este *devenirea întru fiinţă* altceva decît strădania de a împrieteni curgerea nemiloasă şi precară a devenirii cu

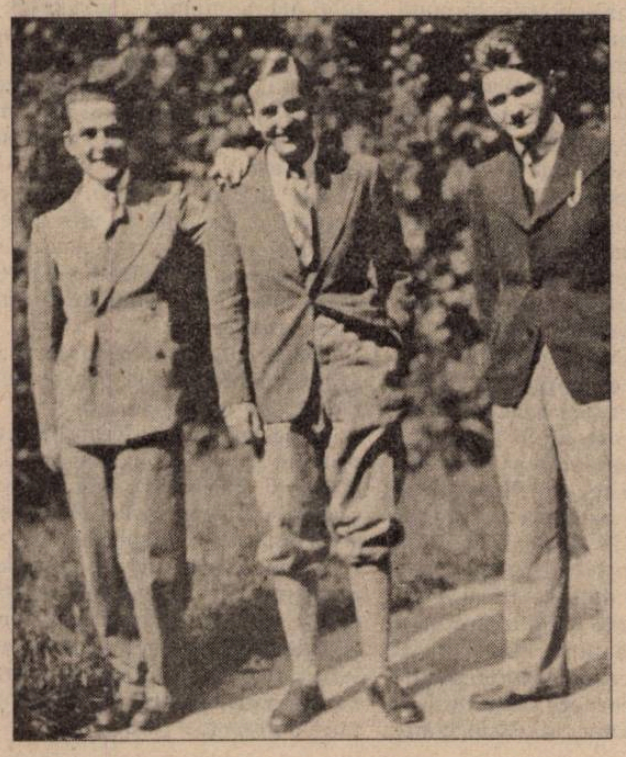

crisparea îngheţată şi imobilă a fiinţei? Nu prinde, în urma împrietenirii celor două, fiinţa ceva din supleţea devenirii, iar devenirea ceva din stabilitatea fiinţei?

Ce este *limita care nu limitează* altceva decît o împrietenire profundă dintre mărginire şi infinit? Nu poţi rămîne pur şi simplu în limită – spune Noica – nici nu poţi renunţa la limită, dar poţi şi trebuie să „deschizi" limita înspre contrariul ei.

Ce este *holomerul* altceva decît un individ devenit persoană prin „ieşirea din statistică" şi prin cuplarea fără subordonare la general? Un individ împrietenit şi nu integrat cu generalul, în care nici el nu se pierde, aşa cum nici generalul nu se dizolvă în individual.

Ce este cultura europeană, cu care Noica se identifica, decît *Unu Multiplu*, aşadar nici Unu ostil Multiplului, nici Unu echivalat cu Multiplul, nici Unu alăturat Multiplului, ci Unu împrietenit, asociat intim şi totuşi nu confundat cu Multiplul?

Se poate observa prezenţa temei prieteniei mai pretutindeni în opera, dar chiar şi în viaţa filosofului: măreţia, dar şi scăderile acestei vieţi şi opere decurg tot din ea. Cînd, de pildă, Noica refuză rezistenţa făţişă faţă de regimul comunist, cînd cere „să ne rugăm pentru fratele Alexandru", cînd recomandă tinerilor să aleagă „Germania culturii" şi nu pe cea a „untului", iar pe prima o regăseşte tocmai în România ceauşistă, unde „se poate face cultură la lumina lumînării", Noica are mereu în vedere posibilitatea ca omul să depăşească limitele istoriei, condiţiei sau ale sistemului politic printr-o „împrietenire" cu adversarul său. Discutabilă prietenie, decăzută atît de des la atîţia oameni la un prieteşug vulgar! Uneori cîinele pe care omul îl priveşte şi care îl priveşte devine, pe nesimţite, lup, iar Noica, tot privindu-l în ochi, nu observă preschimbarea şi nu sună alarma!

În sfîrşit, ce altceva era „şcoala de la Păltiniş" decît un loc de împrietenire al oamenilor, dar şi al erudiţiei cu înţelepciunea, şi al filosofiei cu viaţa?

Rămîne să mai vedem întrucît această „filosofie a prieteniei şi a împrietenirii" ireconciliabilelor are a ne interesa pe noi acum, la sfîrşit de secol. Eu cred că are şi am să explic în cîteva vorbe de ce.

Putem defini prietenia deosebind-o, pe de-o parte, faţă de iubire, pe de altă parte, faţă de indiferenţă. Să asociem acum iubirii, ca sentiment, ca atitudine, *credinţa*, iar indiferenţei să-i asociem scepticismul şi relativismul. Or, acestea două – credinţa fanatică, devoţiunea necondiţionată faţă de o cauză de unde izvorăsc toate fundamentalismele şi radicalismele, pe de-o parte, şi scepticismul dizolvant, relativismul ruinător al valorilor şi ierarhiilor – iată ceea ce caracterizează din plin epoca noastră. Am putea atunci evita atît credinţa, cît şi scepticismul? Sau sîntem obligaţi la o alegere binară, la „ori, ori"? Dacă e să-l ascultăm pe Noica, evitarea alternativei e cu putinţă, cu condiţia să pariem şi noi, ca şi el, pe atitudinea pe care o putem asocia prieteniei – anume *pe încredere, şi nu pe credinţă sau pe scepticism*. Noica ne învaţă să ne ferim de disjuncţii, de logica binară (de aici ostilitatea sa faţă de filosofia analitică); or, tocmai prietenia împreună cu asociata sa încrederea s-ar părea că pot arunca o punte peste disjuncţiile care ne obsedează în aceste timpuri şi în capcana cărora ne temem că am putea oricînd cădea.

...De fapt, a încerca să te împrieteneşti cu cîinele care se teme de tine şi de care şi tu te temi nu este doar o situare filosofică (nu jura Socrate pe Cîine?!), ci este, de cele mai multe ori, şi singura ce te pune cu adevărat la adăpost. Sau poate că situarea autentic filosofică înseamnă tocmai o bună adăpostire. Lecţia lui Noica este, în definitiv, că filosofia nu e doar o speculaţie, ci şi o optimă administrare a raporturilor practice cu viaţa, cu lumea şi cu aproapele tău.

ARHIVĂ

Fragmente de corespondenţă inedită

(...) Îţi conced că mă contrazic sufleteşte, cu cel de acum doi ani. Dar cum pot avea o consecvenţă sufletească, de vreme ce am avut o evoluţie sufletească (şi tu nu priveşti evoluţia ci două momente ale ei)? Cum pretinzi tu să faci raport de identitate între două lucruri care au cel puţin o distincţie: cea spaţială. Acum doi ani eram pe o poziţie, acum sunt pe alta. Şi ţi-o repet: eu nu-mi iau răspunderea vieţii *mele (căci n-o cunosc în toate posibilităţile ei); îmi iau doar răspunderea logicei mele, a logicei dintr-un anumit moment. Mă acuzi, mă disprețuieşti – eu îţi răspund: trăiesc.*

Dar tu limbajul ăsta nu-l poţi înţelege. Cred că îţi dai şi tu seama că eşti în afara vieţii. Eşti bolnav de prea multă exterioritate. Nu poţi lua nimic în serios, eşti sceptic, te cruceşti de truda inconştientă a vecinului tău şi disprețuieşti. „La ce bun filosofia?", „Tu nu vezi că te minţi?", „Miş-maş ideologic". Dar, dragă Arşavir, asta nu e poziţie în faţa vieţii, e lipsa oricărei poziţii. E starea primordială a fiecărei fiinţe anemice care, trebuind să facă ceva, se întreabă dacă îi va fi cu adevărat de folos acţiunea. Şi e obiecţia comună împotriva vieţii: „la ce bun?" Dar Spinoza, unul dintre cei care valorează cel puţin cît o ceapă degerată, spunea: lucrurile nu sînt nici bune nici rele; ele sunt, *pur şi simplu. Adică, înaintea judecăţii de valoare care e subiectivă, stă, obiectivă, judecata de existenţă. Indiferent dacă e bună sau nu, viaţa eu o trăiesc, cu seriozitate şi cu sinceritate.*

Tot ce-ţi pot spune este să fii serios. Crede şi tu în ceva, încearcă, şi să vezi că n-ai să mai emiţi pe urmă judecăţi de valoare. Nu pot să spun că n-am avut şi eu gîndurile tale şi le mai am cîteodată. Dar mi-a fost întotdeauna ruşine să le afirm, dată fiind calitatea lor suburbană. Nu ţi-e ruşine să te întrebi „la ce bun viaţa?" cînd un căcănar mai melancolic se poate întreba la fel? Mai multă demnitate Arşavire!

Crede, ca mine, că cea mai frumoasă însuşire sufletească e generozitatea şi fii generos faţă de viaţă. Găseşte-i sensuri, înţelege-o, înnobileaz-o. N-ai să găseşti niciodată absolutul, dar ai să fii veşnic în căutare şi veşnic roditor. Şi ce sunt pretenţiunile acestea maximale: Adevărul, Absolutul. Filosofii n-au pretenţia de-a atinge nici adevărul, nici absolutul. „Philosopher, en premier lieu, c'est désapprendre". Nici nu-i cer mai mult filosofiei, decît să mă dezveţe de cîteva năravuri intelectuale sau ale imaginaţiei şi să-mi dea reţetele bunei mînuiri a conceptelor. Iar sistemul e o operă arhitectonică satisfăcătoare în sine şi nu ca utilitate. În orice caz filosofia mă mulţumeşte: pentru că sînt generos faţă de ea, adică dezinteresat.

Probabil că e rîndul tău să surîzi: lucrurile astea le ştiai, nu-i aşa? – Le-am ştiut şi eu un an de zile întreg, dar fără nici un folos. Într-o zi am dat peste Kant. El m-a silit să-l respect şi respectînd ceva am sfîrşit prin a respecta tot. (...).

(Către Arşavir Acterian, 1 Septembrie 1930 [1931?]. Mss. B.C.S. semnalat de Theodor Enescu)

✶

(...) Miracolul străinătăţii odată făcute nu e numai pozitivul ei; e şi negativul. Ai ieşit de sub spaime, poţi să-ţi încerci isprava. Dar aci vine restul scrisorii tale: ce am, ce avem de făcut noi, socraticii minori? – te întrebi tu. Dragul meu, ştii povestea cu ostaşii medievali care, întrebaţi unde se duc, răspundeau că merg la războiul de o sută de ani. Ştim noi cine e în minorat şi cine nu? (...)...ia cultura europeană ca un limbaj, dacă nu o poţi lua ca o reuşită; dar învaţă-i limbajul în aşa fel încît să poţi spune altceva înăuntrul ei.

Pe această linie, de altfel, mă întreb ce speri de la Eliade. I-aş scrie cine eşti şi poate ţi-ar răspunde, dar în grabă, căci e teribil de prins într-un grandios proiect final (primul volum „Histoire des idées et croyances religieuses" a şi apărut), nebuneşte angajat în erudiţie, în ceasul cînd avea dreptul să rămînă la idee. (...)

Îţi scriu mult, iată. Aş vrea să-ţi fiu de folos şi poate greşesc spunîndu-mi gîndul, orice gînd. E bine să ştii că ai un prieten mai mare căruia îi eşti dator cu împlinirea proprie – şi atît. (...) Poate ţi-ar fi mai util un îndemn indirect, vorbindu-ţi de mine. Dar ce să-ţi spun decît că încerc, cu retragerea mea, să fac din anii ultimi un crescendo al vieţii? Dar „limitele interioare" sînt într-alt fel dureroase acum, la capăt. Oricum, am scris o „Metafizică" şi o lucrare în marginea ei, începînd să mă gîndesc la un „Fals tratat de logică". Îmi apare un „Goethe".

Nu-mi scrie. Cînd vrei s-o faci, citeşte mai bine din „Dichtung und Wahrheit" ori „Winckelmann"-ul lui Goethe. Vei găsi în ultimul o vorbă teribilă: „nu se trece nepedepsit pe lîngă filosofie". Închei cu ea drept semn de întrebare.

Te îmbrăţişează, C.N.

(Către Andrei Pleşu, 11.XI.976 Păltiniş)

✶

(...) Ecuaţia mea e simplă. Am avut, în prima tinereţe, modelul Pârvan. Dar modelul a fost tulburat de oamenii marei dezordini, Nae, Vulcănescu, Cioran, care mi-au dat tot atîtea libertăţi pe cît mi-au creiat obligaţii. Am rămas aşa, suspendat, în cetate dar în marginea ei. Cum să fiu sărbătorit de ea? Lăsat în pace, da. Încerc să fac ceva, în pacea aceasta în care mă aflu, ca şi în armistiţiul (temporar fireşte) cu necruţătoarea bătrîneţe. (...)

(Către Andrei Pleşu, 6.X.979 Păltiniş)

✶

(...) Mă simt adînc legat de voi – dar mi-am dorit tot timpul ca voi să nu vă simţiţi legaţi de mine (...) Poate undeva, într-o zonă calmă a (spiritului critic), veţi găsi argumente pentru a mă judeca aşa cum am fost: conştiinţa voastră mai bună, o clipă, şi, altminteri, un destin neîmplinit (dar încă „promiţător") la 70 de ani, precum şi destul de liber spre a putea face oricînd o nefăcută. (...)

(Către Andrei Pleşu, 4.XII.975 Păltiniş)

✶

(...) În timp ce aci în ţară unii lingvişti nu percep nici o deosebire între în *şi* întru *(cum o şi spun în gramaticile lor) şi cîţiva cercetători filosofici pretind că este excesiv să încerc, aşa cum o fac, o filosofie a lui „a fi întru", un frate întru vorbire şi un artist ca D-voastră îmi spune lucruri minunate despre orizontul pe care i l-a deschis prepoziţia aceasta unică a limbii noastre. Nu i-am găsit nici un echivalent în marile limbi occidentale (doar „into" în engleză, dar acesta este mecanic). Mă întreb dacă are vreunul în limba rusă, pe care, fără s-o cunosc mai bine, o pun la loc de cinste, alături de germană şi hotărît înaintea francezei şi englezei. (...)*

(Către pictorul basarabean Mihai Grecu, 30 Mai 1980 Bucureşti)

Dragă Domnule Pleşu,

Simt nevoia să mă adresez Dumneavoastră (un auditoriu totuşi colectiv, format din 4 persoane) şi să vă transmit cîteva gînduri din aceste ultime zile, în care a fost atît de frig. Intenţionasem iniţial să vă spun totul în trenul de întoarcere, dar mi s-a părut pînă la urmă nepotrivit, aşa că, ezitînd între da şi nu, am ales calea epistolară.

Intru direct în subiect. Vreau să vă spun cîteva lucruri despre interacţia lui Noica cu colectivitatea românească, aşa cum am văzut-o din sistemul meu de referinţă. În jurul lui era mai întîi o lume „primă", a producătorilor de cultură, şi ea stratificată; cîţiva din elita ei cea mai subţire au ajutat enorm receptării lui Noica. Era apoi o lume „secundă", a amatorilor de cultură sau a producătorilor mediocri, pentru care existenţa lui Noica era cel puţin la fel de importantă ca şi opera. O lume populată de tineri umanişti, profesori de provincie, oameni care îşi vedeau ratarea tot mai conturată, dar care încă mai sperau că poate fi evitată. Noi, „fizicienii", pendulam cumva între aceste două lumi, desigur mult mai apropiaţi de a doua, şi profit acum în parte de această condiţie daimonică pentru a aduce un mesaj lumii „prime" din partea celei „secunde".

Pentru această lume secundă principalul miracol legat de Noica era însăşi viaţa lui, capacitatea neverosimilă de a converti nenorocirile în oportunităţi fericite, capacitatea de a surîde călăului şi de a-l ierta, graţia nesfîrşită cu care îmbrăţişa mizeria vieţii, şi atîtea alte lucruri din aceeaşi clasă de echivalenţă pe care desigur le ştiţi mult mai bine decît mine. Opera era judecată nu prin sine ci prin prisma vieţii – iată că în *aceste* condiţii, în afara unei biblioteci (vizibile), neinstituţionalizat, se pot crea lucruri de valoare excepţională. Întîmplarea (pentru a folosi termenul cel mai comod) a făcut să cunosc cîte ceva din această lume, care îl privea pe Noica cu o emoţie aproape mistică. Am întîlnit oameni – de foarte bună calitate morală şi chiar de foarte bună calitate culturală, dacă îmi pot lua libertatea unor asemenea judecăţi – care simţeau nevoia pelerinajului, practicat în forma sa genuină. Cu toată rezerva mea faţă de fenomenele adulatorii, şi după o reţinere de prim moment, am înţeles că asemenea gesturi nu au nimic ridicol, din contra, reprezintă manifestarea unei purităţi şi a unei bucurii de recunoaştere a purităţii cu totul demne de stimă. După cîte am înţeles, Noica tempera cu blîndeţe asemenea veneraţii, moderîndu-le la nivelul unei iubiri profunde, discrete şi reciproce.

Rolul acestei lumi în ultimii ani (în special anii de după *Jurnal)* din viaţa lui N. a fost, cred, important. O dovadă materială sînt bizonii, pe al căror autor l-am întîlnit acolo, copleşit de emoţia provocată de comanda tocmai primită. Tot acolo şi atunci am înţeles că Noica era puţin stînjenit de interacţia lui cu această lume secundă şi se temea de judecata lumii prime, mai exact de judecata elitei ei. „Ştiu că Gabi o să mă certe", îmi amintesc că îmi spunea, presimţind o acuză de frivolitate; „Andrei o să spună că e kitsch", şi dezvolta mici exerciţii sofistice, construindu-şi şi o posibilă defensivă.

Durerea pe care a resimţit-o această lume prin pierderea lui Noica a fost enormă. Golul rămas trebuie cumva parţial umplut, şi pînă la urmă va fi parţial umplut. Dar cum se face umplerea – aceasta este problema esenţială, şi aici elita nicasiană are cred de jucat o partidă delicată. Această lume secundă, nu ştiu exact cît de numeroasă, dar în nici un caz neglijabilă, reprezintă un rezervor de moralitate a cărei oportunitate este inutil de subliniat. Există pericolul ca diferiţi nechemaţi să se erijeze în apostoli ai noicismului şi să creeze în sînul acestor oameni de foarte bună credinţă, dar uneori naivi, o derută teribilă. Pericolul sciziunilor şi luptelor între fracţiunile purtătoare ale *adevăratului* adevăr este de luat în seamă, într-o ţară în care, aproape neexistînd aristocraţie, au fost trei partide conservatoare. Nu e uşor de găsit tonul potrivit în comunicarea cu această lume (tentaţia persiflării nu e totdeauna lesne de respins), dar cred că e totuşi posibil, mai ales că elita celor apropiaţi de Noica are un statut excepţional, conferit şi de valoarea intrinsecă, şi (iar în acest context precizarea are ponderea ei) de confirmarea maestrului. (Poate că s-ar putea spune, de exemplu, că modul cel mai simplu de a omagia amintirea lui Noica este acela de a-şi face fiecare dintre cei care l-au iubit un program serios de lucru şi de a-l respecta cît mai strict.) Această lume trebuie cumva ajutată ca flacăra aprinsă în ea de Noica să nu dispară odată cu dispariţia lui.

Mai există o a treia lume – cea a impostorilor, şi ea foarte stratificată – despre care nimeni nu vorbeşte cu plăcere. Această lume va inunda presa literară cu portrete, studii, caracterizări şi exegeze. În replica pe care probabil în parte o vor primi – sau în exegeze de sine stătătoare – există, cred, un soi de pericol al realismului. Ca să fiu foarte precis, cred că avem mai mare nevoie *(hic et nunc)* de un mit decît de o exegeză corectă. Ca fizician, am luat cunoştinţă – cu anume amărăciune, recunosc – de unele imprecizii – desigur neesenţiale într-o viziune de ansamblu – strecurate pe ici-pe colo. Evident, aici poate fi incrimată exactitatea – dar ştiu că mai e încă ceva. M-aş bucura să constat că există un consens de tipul „să nu vorbim despre cinematografie". Nu cred că este o constrîngere mutilantă, şi va fi cîndva timp pentru a o relaxa. Pentru că există la noi aproape un viciu al persiflării (dar „să nu vorbim despre Caragiale"!), o bucurie de a spune „deci era numai atît", înrudită cu lipsa de respect pentru valori şi pentru persoana umană, căreia îi datorăm din păcate atît de mult.

Ca să rezum: există o „problemă a orfanilor", formulată astfel: trebuie evitat pericolul ca deruta să ducă la canalizarea energiei în dispute fratricide, în detrimentul manifestării etico-sociale a moştenirii lui Noica. Există o „problemă a exegezei", formulată astfel: avem mai multă nevoie de un mit adevărat decît de o exegeză exactă.

Îmi e clar că m-am situat pe o poziţie vulnerabilă, destul de tipic autohtonă: eu nu trebuie să fac nimic, dar ştiu ce trebuie să facă alţii. Sînt conştient de impolitețea subtextuală conţinută de asemenea inocente expuneri de puncte de vedere – dar nădăjduiesc totuşi să-mi fie iertată. Mărturisesc că aceşti factori inhibatori mă făcuseră să renunţ la a scrie scrisoarea, şi că m-am răzgîndit numai îndemnat de Oana. Sperînd că în felul acesta nu am trezit reacţii de adversitate împotriva Oanei, închei transmiţîndu-vă întreaga mea stimă şi simpatie.

Victor BÂRSAN

Sorin VIERU
profesor universitar

Acum 40 de ani: un schimb de scrisori între Constantin Noica şi Emil Cioran

În 1957, *Nouvelle Revue Française* a publicat, sub semnătura lui Emil Cioran, „Lettre à un ami lointain" („Scrisoare către un prieten de departe"). Sub titlul „Despre două tipuri de societate", textul este reluat în una din cele mai cunoscute cărţi cioraniene, *Histoire et Utopie* (Editions Gallimard, 1960).* Nenumit, prietenul din depărtare era Constantin Noica; răspunsul se raporta la un scurt mesaj al filozofului care traversa anii săi cei mai dificili de exil interior („exilul nostru subtil, exil printre ai tăi, la tine acasă uneori, în lumea ta, şi totuşi dintr-o dată vidat de ei" – cum scrie Noica în al său „răspuns al unui prieten îndepărtat"). Mesajul fusese expediat clandestin, fapt care, adăugîndu-se răspunsului public al lui Cioran, avea să joace un rol agravant în declanşarea unui întreg lanţ de evenimente grave – arestarea filozofului şi a unui întreg grup de intelectuali de prim rang aflaţi într-un fel ori altul în legătură cu Noica, o anchetă dură, un proces tipic stalinist, soldat cu condamnări la zeci de ani de detenţie; osîndit la douăzeci de ani de temniţă, Noica avea să execute cinci, după care – în anii '60 ai parţialului „dezgheţ" – avea să reintre, după o tăcere de mai bine de două decenii, în publicistica românească.

Un element comun: ambiguitatea

„Scrisoare către un prieten de departe" şi „Răspuns al unui prieten îndepărtat" sînt piese definitorii pentru două gîndiri foarte depărtate între ele; şi depărtate nu doar din cauza separării geografice, ci mai cu seamă prin situările lor pe harta spiritului. Luate împreună, ca moment dintr-un dialog de o viaţă, ele sînt semnificative pentru raportul celor doi gînditori. Biografii şi exegeţii celor două mari personalităţi, dar şi cercetătorii curentelor de gîndire politică din anii 50 („obsedantul deceniu") vor putea stărui cu folos asupra acestor texte. De interes mai întîi ca veritabile documente de epocă ce sînt – în istoria ideilor din cele două exiluri – exterior şi interior – româneşti, ele sînt notabile şi prin strălucirea lor stilistică aparte, focuri de artificii care aruncă o lumină feerică asupra unui peisaj al dilemelor tragice.

Încă de la o primă lectură a textelor, un element formal comun poate fi sesizat din capul locului: ambiguitatea. Ambiguităţi de sorturi diferite, totuşi. În cazul lui Cioran, ambiguitatea ţine de stil, ea fiind procedeul fundamental al retoricii cioraniene dintotdeauna: judecăţile îşi intervertesc sensurile; un elogiu cioranian este o săgeată înmuiată în venin, un „exerciţiu de admiraţie" ironică, un „dar grecesc", în timp ce, dimpotrivă, blamul, hula, respingerea, exprimă aderenţe abia disimulate – un procedeu nu străin de tradiţiile „literaturii răului" şi, cine ştie, poate şi un ecou întîrziat al vreunui romantism inavuabil. În „Scrisoare", ca şi în cea mai mare parte a operei cioraniene, algoritmul ironiei este aplicat sistematic.

Ambiguitatea funciară a textului nicasian poate fi privită, înainte de toate, ca un efect al controlului totalitar, o modalitate (precară, de altfel) a autoprotejării, impusă de condiţiile unei supravegheri totale, de o ferocitate greu de imaginat astăzi (fiindcă anii '50 au cultivat o cenzură cu totul neambiguă, nefanariotă, de un cristalin, clasic stalinism). Pe de altă parte, în mod la fel de esenţial, ambiguitatea nicasiană marchează oprirea în faţa unei limite; limitele gîndirii sale impregnate de hegelianism se combină cu obstacularea orizontului istoric al situaţiei şi cu sistemul nicasian de valori, pentru a da în total un rezultat care a fost adesea chestionat *post festum*, ca să zicem aşa.

Dar să luăm textele în ordine.

Din „Scrisoarea" lui Cioran reiese că „prietenul de departe" îi ceruse detalii privitor la preocupările şi lumea liberă în care trăia destinatarul, şi-l chestiona totodată asupra eventualei sale reveniri la limba natală. Prilej pentru Cioran de a se distanţa, în termeni echivoci, de altfel, de „fascinaţia tuturor extremismelor" propriei sale tinereţi, şi de a se autodefini ca un convertit *de facto* la liberalism: „...un liberal intolerant... Fericită contradicţie, absurditate care mă salvează". În acelaşi timp, liberalul Cioran îi reproşează lui Noica „atitudinea ta părtinitoare faţă de popoarele Occidentului, ale căror defecte nu le distingi prea clar", complezenţele faţă de societatea burgheză, societate care este „chintesenţă a nedreptăţii".

„Liberalul intolerant" nu era un admirator din cale afară al societăţii liberale pe care o crede „lipsită de rădăcini", „esenţialmente superficială", valorile ei trădînd o crasă carenţă de vitalitate („toleranţa şi neputinţa sînt sinonime"). Libertatea, „pentru noi, care o posedăm, e doar amăgire, căci ştim că o vom pierde şi că oricum pentru asta-i făcută". Perspectiva istorică fiind pusă în aceşti termeni, formula istorică a prezentului rămîne „aşteptarea altor zei. Ce zei? Nimeni nu poate răspunde". O posibilă fortificare a Occidentului? – Cumva, „regăsirea utopiei: Occidentul trebuie să-şi regăsească utopia – să-şi asume misiuni imposibile". „Un rai deprimant", această societate burgheză. Preferabilă, în orice caz – se grăbeşte să precizeze Cioran – societăţilor de tipul celei instalate în ţara natală, unde regimul „a minat utopia, principiu de regenerare a instituţiilor şi popoarelor". Distanţa dintre cele două tipuri de societăţi e „distanţa dintre infern şi un rai deprimant". Dar, cum răul admite gradaţii, preferabil infernului din Răsărit este desigur „raiul deprimant", desfigurat de un „cumplit bun-simţ" al societăţii burgheze. (Acestui cumplit bun-simţ îi jertfeşte de altfel pe plan practic – prin decizia sa irevocabilă de a rămîne la Paris – şi Cioran!)

„Scrisoarea" lui Cioran, în ton cu bine cunoscuta sa despărţire de România – despărţire în care, să ne ierte Gabriel Liiceanu, nu vedem expresia vreunei mari iubiri înşelate în aşteptările sale fiindcă cine, pe lumea asta, în cap cu bunul Dumnezeu, a reuşit să nu-l decepţioneze pe Cioran? – ci doar refuzul de a excepta ţara natală de la răfuiala generalizată cu întreaga umanitate – „Scrisoarea", aşadar, abundă în reflecţii pe cît de incitante, pe atît de descumpănitoare despre naţiunile răsăritene – români, unguri, ruşi – şi occidentale, tot acel amestec inenarabil de admiraţii şi recriminări în care se recunoaşte cu uşurinţă „marca Cioran". Notabil este autoportretul în schiţă pe care şi-l face acest autor certat cu lumea nu în mai mare măsură decît cu sine însuşi. Autoportret în linii frînte, întrerupte şi reluate obsesiv. Nici un pamflet anticioranian n-ar putea întrece în corozivitate însemnările lui Cioran despre Cioran – simpla lor transpunere la persoana a treia, luarea lor în serios, ar prilejui revărsarea unui torent de indignări ale cioranienilor fanatici. Înainte de toate, Cioran este (şi, de altfel, peste tot el se autodefineşte ca) un umoral, iar umorile sale („aceste atitudini în germene, prefigurări ale teoriei") sînt întotdeauna negre (de la negru sumbru şi crunt la negru cu sclipiri jucăuşe) sau galbene. (Aşa cum indignarea face versuri, tot astfel – cazul lui Cioran – umoarea face operă, ea este marea răufăcătoare.)

Cioran, Noica – simetrii paradoxale

În cu totul alt registru este întocmit „Răspunsul prietenului îndepărtat". Elpidicul filozof este un optimist incurabil, chiar dacă – împrejurările ajutînd – e un optimist *malgré lui*. Optimismul nicasian este nu mai puţin paradoxal în felul său decît opţiunea cioraniană pentru liberalismul pe care, de bună seamă, Cioran îl preferă, dar nu-l şi iubeşte. Greu se pot imagina firi, dispoziţii într-atîta de opuse ca ale celor doi „prieteni îndepărtaţi". Mizantrop şi misolog *à l'outrance* unul, filantrop şi filolog (în înţelesul originar al cuvintelor) celălalt, cei doi – adică un pesimist exilat în paradisul culturii şi un optimist incurabil, rătăcit într-un infern – primul, dispus să diserteze despre plictisul lumii libere, al doilea despre excepţionalitatea experienţelor istorice terifice – cei doi formează un tandem irepetabil. Dacă există o zeitate interesată de tribulaţiile înţelepciunii pămîntenilor, este sigur că ea se desfată copios asistînd la ciudatele simetrii ale schimbului epistolar Cioran-Noica.

Citindu-l pe Noica întrevedem deja, în cîteva locuri, pe autorul viitoarelor pagini controversate din *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru*, după cum îl recunoaştem şi pe autorul recent publicatelor *Manuscrise de la Cîmpulung* datînd de la începutul anilor '50. Înainte de a se considera un *privilegiat* al experienţei detenţiei – experienţă cauzată, printre altele, şi nu în mică măsură, tocmai de schimbul epistolar întreţinut cu Cioran! – Noica se prevalează de experienţa apocalipsei istorice la care asistă, marginalizat, izolat, stigmatizat. Asistăm – susţine Noica – la sfîrşitul civilizaţiilor de tip sătesc. Oricare ar fi şansele unei noi civilizaţii, odată cu satul românesc – subînţeles: satul desfigurat sau de-a dreptul anihilat sub tăvălugul industrializării socialiste – stau să dispară valorile româneşti. Însăşi supravieţuirea limbii române devine îndoielnică. Va veni oare Cioran să-şi asume „gloria între patru pereţi", destinul unei limbi pieritoare, „privilegiul agoniei"? (În alţi termeni: îşi va asuma Cioran pînă la capăt consecinţele propriilor sale speculaţii, le va trăi pe acestea *in vivo?)* Nu! Noica ştie prea bine: „Franţa a turnat prea adînc în tine veninul lucidităţii şi al înţelepciunii". (Decodăm: apologetul sinuciderii nu e un banal sinucigaş, dimpotrivă îi revine instinctului său de conservare ultimul cuvînt; altfel spus, trebuie să facem şi în cazul de faţă distincţia care întotdeauna găseşte, cum bine se ştie, mare har în ochii lui Noica – distincţia între suflet şi spirit – în cazul de faţă, *Seele* şi *Geist* cioranian.)

„Marxismul trăit"

Dar două sînt lucidităţile, două – „substanţele înţelepciunii". Fiindcă, „lucidităţii de capăt de drum a Apusului, una din care îţi place să te împărtăşeşti şi tu, îi opunem sensurile pe care vecinătatea noastră cu moartea în istorie ni le trezeşte". Sensuri care conduc la ceea ce constituie, am spune, un paradox. Formulat cu deplină claritate aici, paradoxul va fi reluat şi în scrieri nicăsiene ulterioare : „Iată că trebuie să te apărăm pe tine împotriva ta. Iar ceea ce ne pare într-adevăr izbitor, în cazul acesta al tău şi al nostru, este că ne situăm la fel faţă de Franţa şi de Occident ca faţă de tine: că trebuie să-i apărăm contra lor înşişi". Apărarea Occidentului însemnînd, pentru Noica, recunoaşterea triumfului valorilor occidentale („idealurile libertare", „umanismul" cu întreaga problematică apuseană a omului, „ingineriismul şi materialismul", „pînă şi comunismul acesta, fie speculativ fie aplicat") peste tot unde se mani-

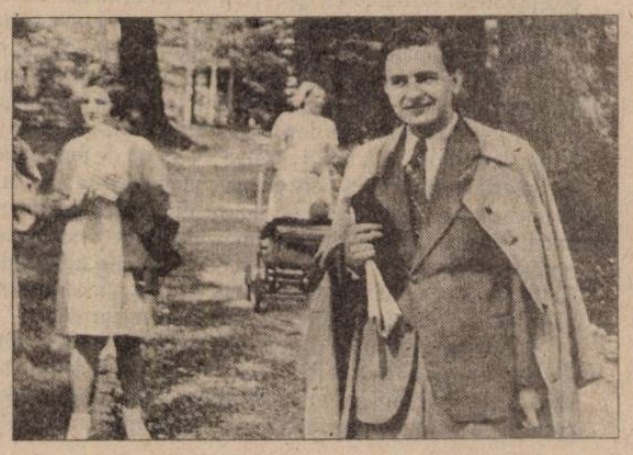

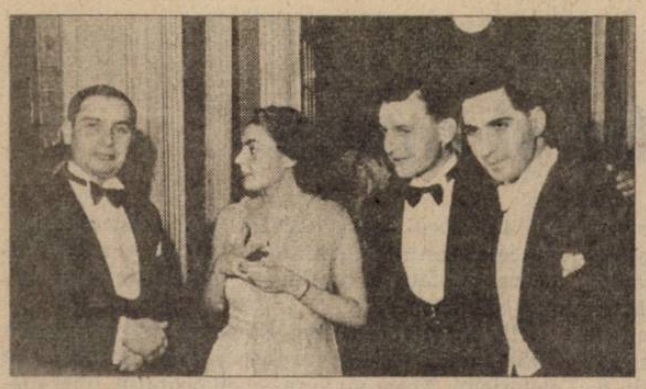

festă, şi indiferent de formele istorice primitive în care se îmbracă, în afara Europei, ori la marginile ei. Dacă „analizele rafinate“ ale lui Cioran exprimă tocmai „luciditatea de capăt de drum a Apusului“, mai există, în termeni pascalieni, şi un „spirit de geometrie“ opus „spiritului de finețe“, mai există o „geometrie elementară a vieţii în care sîntem angajaţi“. Dar unde poate fi regăsită în „Europa spiritului de geometrie“ (traducînd: în Europa noii ordini comuniste) valoarea cardinală a civilizaţiei occidentale – libertatea? Şi cum trebuie să evaluăm, unde se înscrie oare, „utopia socialistă“? Răspunsurile lui Noica pot părea echivoce, ele chiar şi sînt aşa, echivoce, adică felurit interpretabile. Dar nu nesincere şi nu expresia unui conformism practic, ori teoretic. Ce-i drept, cîntecul filozofic nicasian este al unei păsări ţinute strîns în ghearele pisicii. Se poate afirma, totuşi, că, inconvenabile pentru toată lumea cum sînt, inconvenabile în primul rînd pentru puterea comunistă, vulnerabile oricum ar fi luate, aserţiunile nicasiene provin dintr-un *penchant* hegelian caracteristic gîndirii nicasiene. Libertatea? – „...ni se pare, acum, că omului nu-i e proprie libertatea, ci necesitatea. Dar care e libertatea aceasta? E problema fiecăruia dintre noi, şi e poate una mai adîncă decît a voastră“. Utopia socialistă? – „Aci se înscrie utopia socialistă, cum o numeşti, cu pretenţia ei de a reda omului tocmai necesitatea şi cu riscul – pe care eu nu înţeleg de ce nu are loialitatea să-l mărturisească – de a-i lua o sumedenie de libertăţi“; „a fost şi a rămas o utopie, în sensul bun şi prost, sau atunci – o experienţă de laborator, cu tot ce e legitim într-o asemenea experienţă“; socialismul „amputează, dar pînă la urmă nu liberează pe om de avuţie...“; „...mai curînd o revoluţie contra săracului, căruia i se ia în fapt idealul, decît contra bogatului, căruia i se ia doar puţinul acesta ce este avuţia şi care s-ar putea simţi reinvestit ca om, dacă n-a ştiut să fie om pînă acum, el, fostul posedant, fiind singurul susceptibil să devină, în prima generaţie a evului ce vrea să se deschidă, un aderent sincer, în măsura în care e un convertit şi nu un idealist dezamăgit, ca săracul, unul care să reclame «tristeţea de după victorie»“; „...întrucît avuţia riscă să fie odioasă în mîna bărbatului dar e sacră în mîna femeii, utopia socialistă are deopotrivă ceva legitim şi nelegitim în huliganismul ei, iar în aplicare sfîrşeşte prin a fi o revoluţie contra femeii“; „trăsătura cea mai izbitoare, în practică, a acestui materialism ştiinţific este de a fi un idealism în sens comun, o zvîcnire, sinceră la unii, provocată la alţii, către idealuri vagi...“; „...la fel cum este afirmarea de tărie a elementului slab şi resentimentar, ca şi o afirmare pe bază de elan, sau alteori de îmbrîncire («întrecere socialistă») a unui lucru care pretinde că are rigoare şi nu e simplu elan, tot aşa este şi un eticism...“ etc. Şi, pentru a sfîrşi: „e una din acele experienţe de viaţă ce nu se acoperă cu viaţa şi despre care nu ştii pînă la urmă dacă sînt ori nu sînt“. Şi: „nimeni nu ştie nimic despre realitatea lucrului şi sîntem încîntaţi să citim şi noi, din cînd în cînd, un număr din *l'Humanité*, ca să aflăm ce este sau ce vrea să fie utopia socialistă“...

Ceea ce începuse ca un elogiu al „utopiei“ (în manieră nu cioraniană ci tocmai opusă, hegeliană) pare a sfîrşi prin acordarea unui certificat de pauperitate în beneficiul „socialismului real“. Dar nu aceasta este ultimul cuvînt al filozofului. Despre „marxismul trăit“, scrie Noica, se pot enunţa două judecăţi opuse (spusa aceasta nicasiană ne readuce în minte spusa lui Protagoras, părintele tuturor sofiştilor, potrivit căruia despre orice lucru se pot emite două judecăţi opuse!) şi anume: marxismul trăit „dă o lume a nedemnităţii umane, una în care nimeni nu mai e în adecvaţie, nimeni, chiar cei mai de sus, nu sînt ei, nu răspund ca oameni şi nu trăiesc ca oameni“; pe de altă parte, „dimpotrivă, e un lucru de spus în favoarea lumii marxiste: că acum e prea tîrziu să i se mai opună ceva de altădată“. Cum vedem, Noica pune în joc o teză şi o antiteză: valorile europene, de o parte, valori cărora „nici comunismul nu are nimic de opus,... în fond“, şi o nouă realitate emergentă. După teză şi antiteză, iată însă şi sinteza: „încercăm să fim în poziţia pe care ne-ar plăcea s-o ştim a Occidentului, în cea de afirmare, pentru noi înşine, a dreptăţii noastre cu dreptatea adversarului cu tot, şi nu contra ei“. Corolar practic: „Tu ştii că sîntem cîţiva ce se refuză în principiu ideii de colaborare; dar chiar şi noi am ajuns la gîndul că se poate perfect colabora cu marxismul, şi anume în chip marxist: de pe poziţii contradictorii. Am şi sugerat acest fel de colaborare, dar n-a fost încă acceptat. Nu e nimic, dacă sînt marxişti autentici, îl vor accepta într-o zi; după cum sînt sigur că, dacă mai trec vreo doi, trei ani, cei de aci vor sfîrşi prin a te invita şi pe tine să-i vizitezi, cum au făcut ceilalţi cu Sartre“. Noica întrevedea deja, pornind de la premise nu politologice, ci filozofice, viitoarea rundă a politicii mondiale, o anumită „încălzire“ a atmosferei în ţară şi un fel de dialog între lumea liberă şi cea comunistă, precum acela ce a stat mult mai tîrziu sub semnul Acorduŕilor de la Helsinki. Evenimentele l-au confirmat parţial, dar l-au şi dezmînţit în două privinţe: nu doi, trei ani, ci mult mai mulţi au trebuit să treacă pentru aceasta, iar intervalul este presărat de suferinţe care nu l-au ocolit pe Noica însuşi; iar lumea liberă a găsit totuşi „ceva de altădată“ de opus comunismului, care s-a şi prăbuşit tocmai pentru că fusese „o lume a nedemnităţii umane“.

Potolirea dihaniei

Cum vedem, poziţia lui Noica are unele aspecte echivoce. Uneori s-a susţinut însă că Noica s-ar fi întîlnit în aspiraţiile sale cu „comunismul naţional“ căruia i-ar fi făcut concesii inadmisibile. De fapt, din pîntecul dihaniei, Noica încearcă nu să străpungă viscerele monstrului – ceea ce i se pare o utopie –, ci să-l domolească oricît de puţin. Miopie istorică şi abandon blamabil? E de observat, totuşi, că poziţia lui concordă spontan şi imită în mic strategia generală a Occidentului de deschidere şi colaborare limitată cu „imperiul lui Satan“. I se pot reproşa Occidentului micile şi marile duplicităţi, erorile sale de evaluare, dar nu se poate contesta că toate acestea erau simple momente în cadrul unei strategii care s-a dovedit cîştigătoare în lupta cu Leviathanul.

Mutatis mutandis, şi evident că pe un alt plan, nu i se poate reproşa lui Noica faptul că a optat de la bun început şi a rămas consecvent opţiunii sale periculoase de a rămîne în ţară sau că a încercat – fără succes – „să stea de vorbă cu marxismul“ – de pe poziţii opuse –, în loc de a comenta situaţia din depărtare.

Cum vedem, problemele atinse de Cioran şi Noica în schimbul lor epistolar sînt extrem de delicate şi prezintă un interes acut pentru evaluarea luptei de idei într-o perioadă în privinţa căreia istoricii nutresc astăzi un interes susţinut. Deşi privesc înainte de toate frămîntările din sînul unei „culturi (filozofice şi politice) mici“, ecoul acestor dezbateri s-a propagat în lumea largă. Mai întîi, prin „fereastra Cioran“. Publicarea unei jumătăţi a întregii discuţii (scrisoarea-eseu a lui Cioran) ca prim capitol al cărţii *Istorie şi utopie* după ce, în prealabil, apăruse în *Nouvelle Revue Française*, a constituit un preludiu. Dar, aşa cum citim şi într-o notă editorială la ediţia românească (realizată de „Humanitas“) din *Istorie şi utopie* (p. 5), cele două scrisori-eseu au fost publicate împreună în 1991 într-un mic volum intitulat *L'ami lointain*, Paris-Bucarest, apărut la editura pariziană Critérion. Dar ne putem aştepta ca numeroasele exegeze şi studii consacrate lui Cioran, pe de o parte, lui Noica pe de altă parte, să facă analiza amănunţită a dialogului epistolar între aceşti gînditori; conversaţia lor de acum 40 de ani ne apare astăzi, cu o vorbă împrumutată, ca una *de la pisc la pisc*.

---

*) Emil Cioran, *Istorie şi utopie*. Traducere de Emanoil Marcu, Humanitas, Bucureşti, 1992. Volumul cuprinde într-o *Anexă* scrisoarea răspuns a lui Noica. Citatele sînt făcute după versiunea românească indicată mai sus.

Ce spun studenţii

Am stat de vorbă cu cîţiva studenţi de la Facultatea de Filozofie din Bucureşti, încercînd să aflu în ce măsură îi interesează filozofia lui Constantin Noica, şi cum percep personalitatea sa. Am vrut, de asemenea, să aflu dacă în rîndul lor există mode sau anti-mode cu privire la Noica şi noicism. Redau mai jos cîteva dintre răspunsurile şi ideile lor.

Răzvan Nicoară, anul II. Cei din generaţiile anterioare cunosc mai bine filozofia lui Noica, fiindcă a existat un curs ţinut de Gabriel Liiceanu, care acum nu se mai face. Eu nu ştiu multe lucruri şi cred că nici colegii mei de an. Dar între '91 şi '94, Cioran, Eliade, Noica erau pe toate rafturile, în toate vitrinele (şi la Alimentara). Era o modă, dar foarte superficială. Cioran era elementul surpriză care şoca, iar Noica şi Eliade se citeau de obicei prin Cioran.

Teodora Pavel, anul IV. Pentru mine Noica e deja un caz trecut, pentru că am urmat acum trei ani cursul domnului Liiceanu. Mi se pare că Noica are valabilitate numai în măsura în care rămîne un învăţător, un maestru. Filozofia lui, din punctul meu de vedere, este discutabilă, ideile mi se par destul de diluate (nu intru în amănunte), în schimb mi se pare bun pentru o anumită iniţiere. Poate deschide foarte bine un anumit gust pentru filozofie şi poate forma un tip de gîndire. De altfel, a şi reuşit să formeze o generaţie de intelectuali şi de caractere, care a străbătut cu bine epoca aceea tenebroasă, formînd la rîndu-i alte *minţi*. Cred că Noica reprezintă acel tip de maestru pe care-l descrie Hesse în *Jocul cu mărgele de sticlă*. Emană spirit şi încălzeşte. Totuşi cred că i se aplică şi lui ceea ce se spunea despre Heidegger, că ar fi fost mult mai bine dacă din scrierile lui ar fi rămas doar cîteva fragmente. Nu vreau să supăr pe nimeni, dar asta e părerea mea sinceră.

Studentă în anul III. Mă interesează pentru că are o viziune nouă asupra filozofiei, vine cu ceva nou faţă de mulţi alţii. N-am urmat cursul de anul trecut, dar cred că în general nu există destulă informaţie despre el. Aş vrea să ştiu mai multe, dar, în afară de *Jurnalul de la Păltiniş* şi de *Epistolar*, din alte surse n-am aflat nimic despre Noica. Cred că şi pe colegii mei îi interesează, deşi n-o spun. Am observat că adoptă mai ales limbajul lui, dar pe care uneori nu-l înţeleg prea bine. Îşi arogă unele idei din Noica şi, bineînţeles, nu spun de unde le-au venit.

Adrian Tănase, anul III, Filozofia culturii. În adolescenţă am resimţit faptul că nu am avut un mentor. Mi-am dorit un mentor şi nu l-am găsit. De aceea am ajuns la Filozofie. În această idee am urmat cursul *Noica*. Păltinişul a fost ani de zile un centru cultural, de formare, un loc de pelerinaj chiar. Oamenii mergeau la Noica în speranţa că-i va îndruma, îi va învăţa ş.a.m.d. Legat şi de *sentimentul românesc al fiinţării* noastre în Balcanii care sînt, să spunem aşa, dincoace de vest, mă gîndesc că Noica poate fi un model pentru tînărul de astăzi care încearcă să acceadă la un nivel spiritual care să-i aducă o anumită satisfacţie.

Sebastian Grosu, anul I. E unul din puţinii filozofi români pe care încă nu i-am studiat, aşa că sînt curios în ceea ce-l priveşte şi mă interesează. Nu-mi place cum a cedat în faţa comunismului. Nu doresc să am alte materiale de studiu în afara cărţilor scrise de el însuşi. Cred că acestea sînt de ajuns şi nu mă interesează altceva.

Dorel Bucur, anul I. Noica mi se pare interesant pentru entuziasmul lui, care mi s-a transmis. De fiecare dată după ce citeam din *Jurnalul de la Păltiniş*, fugeam repede să mai fac o listă de zece cărţi, sau cîte erau acolo. Dar vă pot spune şi ce fac colegii mei de cameră care, fără să fi citit mai mult de două-trei cărţi, au ajuns brusc antinoicişti. Aşa se întîmplă şi de fiecare dată cînd apare un profesor interesant, pe care-l plac mai mulţi, dumnealor (colegii aceştia ai mei) trec în opoziţie. O reacţie prostească.

Irina Fărcăşanu, anul de masterat. Mă interesează în special personalitatea lui. Mi se pare că a fost un om formidabil. Mai mult persoana şi mai puţin filozofia. Dar, recunosc că n-am citit prea mult din filozofia sa. În orice caz, consider că pot să aflu oricînd mult mai multe despre el. Sînt o mulţime de cărţi şi ştiu cîţiva oameni care l-au cunoscut. Şi aş spune că Noica e o persoană foarte prezentă în imaginarul nostru.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Nicolae MANOLESCU
critic şi istoric literar

C. Noica şi literatura

Amiciţiile şi gusturile *literare* ale lui Constantin Noica au fost catastrofale. Nu sînt sigur că şi-a ales prietenii dintre scriitori. Înclin să cred că ei l-au ales pe el. Şi nu numai din preţuire (nu neg a fi existat), dar şi din pricini mai obscure, asupra cărora nu e cazul să insist. Cît priveşte literatura, arta în general, filosoful n-avea pentru ea nici o înţelegere. Dintre poeţi, îi citea şi-i aprecia pe cîţiva (nu mă refer la consacraţii de odinioară, ci la contemporani), unii valoroşi, din raţiuni strict ideologice. E vorba de aceia care răspundeau naţionalismul său. Nu credea în poezia modernă. Într-un rînd a chemat la refacerea liricii de tip grecesc. N-am observat să se fi pronunţat cu privire la romancieri. Probabil că romanul (mai ales cel nou) nu intra în lecturile sale. Critica literară o socotea un alexandrinism. Distanţa şi ironia modernă i se păreau o slăbiciune. Prefera emfaza, pathosul, muzica. A pledat pentru tipărirea caietelor manuscrise ale lui Eminescu, încercînd să le impună ca pe o operă majoră, deşi, în majoritatea lor, nu erau decît conspecte şi citate ale tînărului studios. Nu era deloc pluralist în opţiunile literare. În fond, unicul poet român care conta pentru el era Eminescu. Fără s-o cunoască, vedea în literatura română mult mai mult decît era în fond. Astfel de aprecieri globale erau, în definitiv, mai degrabă stînjenitoare şi au dat apă la moară protocroniştilor. Alături de E. Papu, un om foarte învăţat, de altminteri, şi subtil ca interpret, C. Noica a reprezentat unul din suporturile cele mai de seamă ale protocronismului din anii '70. Faţă de scriitorii plecaţi din ţară (Ionesco, Cioran, Eliade), avea o condescendenţă ciudată. Se referea la ei cu un surîs subţire.

Singura legătură indestructibilă dintre Noica şi literatură era aceasta: stilul său. Scria admirabil, ca un mare scriitor.

Nu ţin să trec drept un denigrator al lui C. Noica. I-am citit toate cărţile şi i le-am recenzat pe cele mai multe, de la *Şase maladii* la *Scrisori despre logică*. Spirit strălucit, una din inteligenţele cele mai vii pe care le-am întîlnit, speculativ pînă dincolo de marginile admise, pătrunzător, de o lărgime a minţii nemăsurată, însă unită cu îngustimi uimitoare, capabil să descifreze orice sens, dar intolerant cu cele mai multe dintre sensurile descifrate, candid şi calculat, sincer şi ipocrit, C. Noica era, în gîndire, un ghem de contradicţii active. I-aş aplica lui însuşi *bolile* de care credea că a suferit Platon. Înlocuiesc în citatul care urmează doar numele pacientului: „Noica suferea de *todetită*, atunci cînd se străduia să găsească o cetate anumită – adică o realitate individuală – asupra căreia să-şi aplice ideea generală despre stat. În schimb ar fi suferit de *atodetie* (făcînd şi pe alţii să sufere), dacă şi-ar fi aplicat efectiv ideea." Norocul nostru a fost că filosoful culturii doar s-a străduit să aşeze realităţile artei în patul procustian al concepţiilor sale, neavînd niciodată ocazia să-şi pună în practică ideile. Noica a visat să găsească, printre ucenicii săi, un Dion, pe care să-l formeze. Ceea ce pentru tînărul Platon a fost Sicilia, a fost Păltinişul pentru bătrînul Noica. Din păcate, Noica n-a creat o Academie şi nici o Academie nu i-a solicitat serviciile. Influenţa lui asupra tinerilor a fost, şi aşa, considerabilă, aparent greu explicabilă sub regim comunist, în fond justificată tocmai într-un astfel de regim. După 1989, aburul magic al noicismului a prins a se risipi.

Ion IANOŞI
profesor universitar

Biografie şi operă

Hazardul vieţii şi al morţii produce alăturări neaşteptate. La începutul şi la sfîrşitul acestui decembrie comemorăm un deceniu de la trecerea lui Constantin Noica în nefiinţă şi aniversăm un secol de la naşterea lui Tudor Vianu. Nu văd nimic scandalos în a participa la ambele omagieri, deşi cu riscul asumat de a nimeri – pentru cine ştie a cîta oară – între două focuri.

Diferenţele lor tipologice sînt într-adevăr enorme. Au ieşit din „mantaua" unor maeştri opuşi în atîtea, Titu Maiorescu şi Nae Ionescu. Trebuiau să se polarizeze în opţiunile lor *pro* şi *contra*. Vedeau altfel filosofia, politica, morala, arta, urmăreau alte strategii culturale şi îşi asumau în consecinţă alte soluţii tactice.

Un maximalist, un fanatic al cauzei sale, un „apucat" visînd să obţină totul exclusiv în şi prin filosofie, neapărat ca Platon, ca Hegel; şi un adept al căii aurite de mijloc, al utilităţii liberale, dornic de edificări parţiale, răbdătoare, treptate: un cuminte cu multă minte. Un înflăcărat de Idee, somîndu-şi apropiaţii să se consacre tot fără rest Ideii personale în universalitate; şi un cumpătat analist al atîtor idei fertile în cadrul atîtor discipline, estetica, filosofia culturii şi a valorilor, stilistica, poetica şi literatura comparată. Un creator întru absolut; şi un dascăl cercetător al contribuţiilor, relative desigur, la formarea umanităţii.

„Opera omnia" le-a apărut amîndurora postum: în 14 volume plus cele de corespondenţă de la Minerva; şi în seria de cărţi, studii, articole, în curs de încheiere, de la Humanitas. Repet: poţi îndrăgi scrierile lui Noica fără să le ignori, cu atît mai puţin să le dispreţuieşti pe cele ale lui Vianu – şi invers. Pricep motivele trecerii lui Eliade sau Cioran în avanscenă. Nu văd rostul minimalizării lui C. Rădulescu-Motru sau D. D. Roşca. „Există Blaga, există Mircea Florian. Dacă într-adevăr *există* mai mulţi, unul nu-l desfiinţează pe celălalt." Mă autocitez, după *Epistolarul* prezentat şi îngrijit de Gabriel Liiceanu. Acolo, în scrisorile apărute în 1987, îi invocam laolaltă pe Noica şi pe Vianu. Am căutat şi de atunci să-i gîndesc complementar, pe ei şi pe alţii, personalităţi cu destule opoziţii lăuntrice. Nu numai opoziţii, de-altminteri.

Vianu a murit în 1964, cînd mai tînărul cu 12 ani Noica scăpa din închisoare. El avea să-şi desăvîrşească opera, în timp ce tratatele celuilalt începeau să fie recunoscute ca stînd nu atît sub, cît alături de cele călinesciene. „Vicleniile istoriei" produc însă noi răsturnări. Unele voci îi armonizează acum pe Vianu şi Noica în disarmoniile lor. De ce a acceptat Vianu funcţii şi onoruri în ultimul său deceniu de viaţă, 1955-1964? Pentru ce n-a fost Noica disident în anii şaptezeci-optzeci, mulţumit de faptul că i se tipăresc volumele şi că la Păltiniş e lăsat să cultive Şcoala de mult visată? Aşadar, unul – „colaboraţionist" sub Gheorghiu-Dej, altul – sub Ceauşescu. Iată, au ajuns şi ei „fraţi" întru oportunism!

Criticii radicali nu se împiedică în „detalii". Cum ar fi ostracizarea lui Vianu după 1948 şi pericolele ce-l pîndeau; sau, în cazul lui Noica, domiciliul forţat şi apoi anii detenţiunii. După cum nu au în vedere, pe de o parte, posibilitatea ca după război unii să fi împărtăşit iluzii; iar, pe de altă parte, destui – inclusiv dintre critici – să publice şi ei pînă în 1989, fără a proba un curaj politic deosebit.

Nu importă doar încercările, mult mai grave desigur la Noica, premergătoare acceptării lor. Pentru ei în joc se aflau şi anumite „orizonturi de aşteptare", întrucîtva compatibile cu situaţii globale în esenţă ostile. Analiza lor atentă îmi pare mai importantă decît blamarea presupuselor acomodări, de obicei supralicitate. E însă incomod să explici „rimele" posibile, mai comod e să reduci totul la oportunisme, fără îndoială prezente nu doar la cei incriminaţi.

Printre cei ajunşi să decidă asupra soartei ţării şi asupra destinelor individuale, Vianu a fost un străin; ceea ce nu excludea speranţele de mai bine în chiar acele condiţii. Neokantian, el n-avea cum să devină marxist, cu atît mai puţin să adere la o ideologie dogmatică prea puţin conformă întemeietorilor invocaţi. „Filosofia muncii", „omul prometeic" şi „idealul clasic" îi puteau totuşi mijloci integrarea în orizontul socialist, cu condiţia ca acesta să accepte promovarea valorilor culturale din trecut şi să-l admită drept promotor al lor pe unul dornic să salvgardeze continuităţi spirituale. Aşa au ajuns adversităţile la „armistiţiu", cam de pe la mijlocul anilor cincizeci şi mai ales la începutul deceniului următor, într-un context mai permeabil faţă de marile opere din istoria universală şi naţională.

Cu Noica a fost altfel. Episodul prolegionar din 1938-1940 fusese şi nu fusese doar o întîmplare nefericită. Noica nu agrease democraţia, liberalismul, civilizaţia de tip occidental, investise nădejdi în alte căi de însănătoşire a naţiunii. Apoi s-a retras în „ahoretia" lui orgolios asumată, în beneficiul creaţiei singulare, în singurătate. N-a mai abandonat acest program. Transferurile operate, oricît de categorice, nu şi-au renegat toate premisele, ci au mutat parte din ele în cutele profunde ale operei, de unde abia cercetătorul scrupulos va reuşi să le scoată la iveală. În orice caz, momentul naţional şi-a păstrat dominanţa, ca „românească" simţire, gîndire, rostire. Iar cînd naţionalismul avea să se accentueze în politica oficială a ţării, şi-a putut continua lucrul şi lucrarea în spirit propriu, în discordie şi nu integral discordant cu aşteptările oficiale. A trage de aici concluzia „ceauşismului" său e o exagerare nepermisă în simplitatea şi cu simplificările ei. Îi invit pe promotorii acestei teze să probeze „prezumţia de vinovăţie" prin *texte*. Unde şi cît? Pînă la dezvăluirea lor, rămînem cu parţiala, crispata şi suspicioasa acceptare, de către forurile oficiale din acea vreme, a unor cărţi nicidecum scrise în favoarea lor, ci doar conţinînd (şi) motive-laitmotive care, cum s-ar spune, abia la infinit s-ar fi putut întîlni cu o propagandă jalnică în hipertrofieri şi în resentimente primitive. Una este să te manifeşti de partea cuiva, cu totul altceva ca el să te manipuleze aparent în folosul lui. Secolul abundă în asemenea tentative de expropriere partizană, uneori tacit acceptate de dragul prezenţei autentice în cultură. Mai puţin idilism în marile comemorări!

Rămîne o problemă mai gingaşă, de neocolit la Vianu, Noica şi mulţi alţii. O formulez tăios: ar fi fost în beneficiul culturii şi al beneficiarilor ei prezenţi şi viitori ca intransigenţa să fie totdeauna ascuţită pînă la emigrare, pînă la detenţie? Stima faţă de disidenţi şi pentru actele lor extreme sau cu urmări fatale nu exclude recunoaşterea *multitudinii* formelor prin care un om, inclusiv unul de cultură, se putea face folositor. Dacă Vianu n-ar fi continuat să lucreze, cum ar fi format succesive generaţii şi cine i-ar fi publicat operele, fără ca asta să le fi diminuat setea de libertate? Dacă Noica n-ar fi scris alte şi alte cărţi, care „păltinişeni" ar fi acum în situaţia de a le tipări, nu o dată crispaţi de neaşteptatele interpretări la care sînt ele supuse? Iar dacă Vianu, Noica şi alţii n-ar fi perseverat în a fi învăţători, cum le-am continua treaba noi, comentatori şi urmaşi, fiecare în felul propriu, cu cert profit intelectual, chiar dacă trecînd prin alte furci caudine? De ce ar fi numai istoria vicleană, nu şi destinul celor care o parcurg şi o suportă?

Mă număr printre cei care nu s-au gîndit la expatriere şi nici n-au fost disidenţi, în sine lucruri încă irelevante. Am suportat avatarurile şi terorile întregului secol greu, tot mai greu, foarte greu. (Nici acum nu excelez în confort sufletesc.) A trebuit să supravieţuiesc şi să fac cîte ceva întru folosul studenţilor şi cititorilor. Pînă acum cîţiva ani majoritatea confraţilor a recunoscut utilitatea încăpăţînării mele. Asist de o vreme la rapide, grăbite şi pedestre schimbări la faţă. Nu strică în astfel de împrejurări un dram de consecvenţă, fie şi hulită de unii sau alţii.

Personal, la cărturari am situat mereu opera mai presus de biografie. Nici aceasta nu are pentru ce fi nesocotită, dar judecăţilor tranşante – ca de judecător – le prefer cumpănirea: din ce motive, în ce fel, pînă unde au făcut concesii, au acceptat oportunităţi sau oportunisme? Spun deseori tinerilor: poate fi un noroc să vă fi născut mai tîrziu (rămîne de văzut), dar nu încă un merit. Vorba ştiută: om muri şi om vedea! În orice caz, Noica şi Vianu au murit, iar meritele lor covîrşitoare se văd. Nu voi osteni în a le reaminti, ca şi la alţi iluştri oameni de carte, autori de cărţi mari sau pe care eu le socotesc importante, inexpugnabile din cetatea literelor şi ideilor. Pînă la urmă, scrierile lor transcend eventualele poziţii opuse din viaţă. Cînd vom transcende oare şi noi adversităţile contemporane?!

1 decembrie 1997

André SCRIMA

Despre Munte

– continuare din numărul trecut –

Anca Manolescu: În contribuţia dvs. din *Le Millénaire du Mont Athos* („Réflexions sur les rythmes et la fonction de la tradition athonite", Chevetogne, 1965) vorbeaţi despre o ambiguitate care a însoţit destinul Muntelui încă de la fondarea sa instituţionalizată, sub protecţia Imperiului bizantin.

André Scrima: Există, într-adevăr, un contrast adesea menţionat între vocaţia primă, esenţială, autentică – de asceză şi contemplaţie – a Athosului şi modificările, deturnările monahismului în beneficiul unui proiect religios, bineînţeles, dar şi politic şi social bizantin. Putem încerca să înţelegem situaţia – în ea însăşi tristă – care adumbreşte oarecum, din timp în timp, întreg Sf. Munte cu un văl de melancolie, deja pomenit. Avem de a face cu un soi de *recurenţă ciclică* pe care alte tradiţii şi forme spirituale – printr-un fel de lege a tensiunii între imanenţă şi transcendenţă – o cunosc de asemenea.

„Garda spirituală"

În 963 este înfiinţată marea Lavră, marele cenobium al cărui fondator şi prim stareţ a fost Atanasie Athonitul: pe un tertoriu deja descoperit şi populat cu sihaştri absoluţi care, într-un anume fel, pregăteau acest spaţiu ca pe un ultim refugiu, ca pe un creuzet sau, mai precis, ca pe un *athanor* (cu un termen ce îi desemnează realitatea simbolică) al tradiţiei spirituale răsăritene; ea se revărsa deja spre Athos din celelalte vaste regiuni ale Imperiului bizantin, el însuşi pe cale de destrămare. Nichifor Focas, împăratul co-fondator am putea spune, unul dintre ultimii mari strategi ai Bizanţului, nu oferea doar protecţia distanţată a unui filantrop, a unui om de stat interesat, ci şi a unui actor al istoriei bizantine din acel moment, în întregul ei. El însuşi om de viaţă ascetică, Focas a considerat funcţia Athosului cu o seriozitate şi cu un „realism" imperial: acesta trebuia să aibă, din unghiul lui de vedere, rolul unei „gărzi spirituale" (*pneumatikè frourá*) a Imperiului.

Bizanţul se găsea brusc aruncat, în acea vreme, în spasmele unei istorii turbionare, criză pe care nu o mai cunoscuse. De la invazia avarilor şi de la acel faimos episod al icoanei miraculoase a Maicii Domnului, plimbată pe zidurile cetăţii de către patriarhul Serghie – episod din care decurge tradiţia imnului Acatist –, Imperiul se credea sustras fracturilor şi traumelor istoriei graţie unei protecţii spirituale înţeleasă „realist", poate excesiv de realist chiar, pentru că era coborîtă la nivelul unei fenomenalităţi imanente. În momentul în care credinţa este astfel instrumentată, incontestabila prezenţă a Duhului, a ordinii transcendente „imprevizibile" este inevitabil devalorizată, deviată. Or, în acel sfîrşit al primului mileniu cînd, brusc, istoria în „erupţie" se apropie şi ameninţă din lăuntru Bizanţul, împăratul va considera Athosul ca împlinind funcţiunea unei gărzi spirituale, angajată într-un anume fel alături de gărzile profesionale ale ordinului militar; Athosul e anexat unei funcţiuni de apărare în invizibil; devine, am zice, aproape un fel de partener al apărării şi strategiei de ansamblu a Imperiului. Şi, ca orice gardă – o spunem „şarjînd" – monahismul athonit trebuia întreţinut – în viziunea puterii imperiale şi, deci şi a societăţii civile din epocă –, trebuia recompensat. Cu un cuvînt şi mai sever, „solda" lui va fi constituită din donaţii, privilegii, prodigalităţi uluitoare, prost plasate, nocive: păduri, vămi, mori, ctitorii antrenînd o profuziune de materii preţioase. Începînd din veacurile XI-XII, pe cînd declinul Imperiului se accelera, mănăstirile athonite au fost ameninţate să se înăbuşe sub bogăţiile şi privilegiile materiale care făceau să pălească şi să se piardă simţul ascetic. E o criză consemnată nu atît la nivelul unor informaţii istorice cît la nivelul legendarului ce ne livrează un soi de paradigme ale recurenţei ciclice amintite. S-a păstrat, de pildă, memoria unui act exemplar legat de mănăstirea Dochiariu care, în acele veacuri XI-XII, oferea imaginea unei comunităţi complet falsificate în vocaţia şi modul ei concret de a exista. Nu era nici primul şi nici, din păcate, ultimul caz: *Les Contes drôlatiques* ale lui Balzac sau „frère Jean des Entomeures" al lui Rabelais ne dovedesc în ce măsură Occidentul ar putea contribui şi el la acest imaginar. În afara stareţului şi a cîtorva încă – ce rezistau şi păstrau distanţele în durere –, călugării de la Dochiariu duceau o viaţă de huzur urît. Aşa încît, „după rugăciuni, îndelungi suspine şi meditaţii" – conform unei formulări clasice – stareţul ia hotărîrea unui act total, ultim, drept răspuns la starea de demisie în care se găseau fraţii lui: într-o noapte, cînd ceilalţi erau cuprinşi de un somn greu, explicabil în condiţiile respective, el pune foc în mai multe puncte ca să asigure mistuirea mănăstirii, cu tezaure, depozite, provizii. Călugării se găsesc astfel readuşi la *locul începutului monastic* şi, exhortaţi de conducătorul lor încă viu în conştiinţă, reîncep să lucreze, să reînveţe asceza, sobrietatea, alternanţa muncii cu rugăciunea, să reclădească nu numai zidurile ci şi pe ei înşişi în cuprinsul formelor tradiţionale.

Oamenii înălţimilor

A urmat pentru Athos un scurt moment de reînviorare duhovnicească. Însă în sec. XIII se atinge iarăşi o stare de profundă decadenţă, moment din care ne-a rămas figura cvasi-apocaliptică a lui Maxim Capsocalivitul; figură paradigmatică a unei Apocalipse trăite din lăuntrul istoriei, nu la capătul ei; figura unui sihastru ce ia un soi de alură modernă supra-realistă. Omonim al marelui Maxim Mărturisitorul, viaţa lui e narată de *Sinaxare* şi *Vieţile Sfinţilor*, în cuprinsul zilei de 13 ianuarie. Or, Capsocalivitul e un cognomen care înseamnă „arzătorul de colibe". El proclama necontenit un fel de parabolă vie, în act nu în cuvinte: se aşeza cîtva timp în preajma unei comunităţi, era acceptat de ea, îşi construia o colibă şi, după o vreme, îi dădea foc pentru a pleca mai departe şi a repeta gestul. Refuza, denunţa în felul acesta sedentaritatea, confortul, înrădăcinarea. În fapt sedentaritatea exprimă obsesia securităţii, obţinută printr-o definitivă înrădăcinare şi renunţare la nomadismul spiritual. Vorbim, bineînţeles de monahi. Maxim şi-a cîştigat foarte repede reputaţia unui „nebun", a unui „excentric". Sînt lucruri foarte puţin studiate şi e păcat; păcat dintr-un punct de vedere noetic, al sensului intelectiv pe care asemenea figuri, acte şi epoci îl prezintă: ele sînt de o imensă, vastă semnificaţie în istoria ideilor... Pentru că, în acelaşi moment, de la celălalt capăt al Imperiului aflat în pierzare, o foarte mare figură – Grigorie Sinaitul, el însuşi un solitar care înţelegea preţul şi semnificaţia trăirii isihaste ca axă a tradiţiei spirituale răsăritene – întreprinde călătoria spre Athos. Ce transfer revelator de la Sinai la Athos, ca şi cum – tăcut – în persoana acestui pelerin al Duhului, munţii îşi treceau de la unul la celălalt taina pentru a fi dusă mai departe... Or, cînd ajunge la Athos, Grigore găseşte restriştea despre care vorbeam. Trăieşte şi el, tăcut, drama locului, pînă ce dă de acest Capsocalivit şi se recunosc! Este un extraordinar episod, narat în *Sinaxare*, pe care nu l-am mai citit din vremea noviciatului meu monastic, dar la care mă gîndesc adesea. Îmi amintesc de întrebarea lui Grigore: „cum, avva, ai rămas singur?". „Dumnezeu ştie cîţi mai sînt, însă eu nu mai cunosc pe nimeni." E o conversaţie între doi oameni ai înălţimilor ascunse, inaccesibile. De aici reîncepe refecundarea spirituală a Athosului; prin tradiţia venită din Sinai.

Căderea Bizanţului a îndepărtat pentru o vreme pericolul confuziei de planuri; însă curînd, ţarii Serbiei şi apoi principii români vor oferi Athosului, începînd cu sec. XIV-XV, prezenţa unor noi protectori; cei din urmă cu mai multă discreţie, dar cu nu mai puţină prodigalitate.

Trecerea în invizibil

Am putea spune că, de aici înainte, Athosul trece în invizibil. Să ne înţelegem: ceea ce trece astfel *dincolo* este sfinţenia lui, sfinţenia lui de taină. E poate o expresie întrucîtva bizară, totuşi riguroasă şi realistă. O expresie pe care am putea-o urmări pe mai multe paliere de sens. Athosul vizibil – cu marile sale cenobii, cu ceremoniile somptuoase, cu veneraţia amplu regizată, cu tot ceea ce riscă să devină *rutină* – e un fel de suport, de soclu la care nu trebuie să te opreşti. Am avut conştiinţa acestui prag ce trebuie depăşit în primul meu voiaj, pe cînd urcam spre Simonos Petra. Deşi pregătit prin lecturi şi imagini, am resimţit totuşi un soi de vertij extra-temporal. Între marea tumultuoasă, imediat prezentă în abis, şi abruptul zenital al muntelui, mi-a apărut deodată o mănăstire... „tibetană". Nu mă apropiasem încă de Tibet, eram de abia în drum spre India, însă m-a izbit asemănarea cu Potala, Sera, Drepung, Tashilumpo: edificii între cer şi pămînt, de o uimitoare autonomie „fiinţială". În ambele cazuri, avem de a face cu o formaţiune cristalizată întîi în viziunea interioară devenită apoi formă exterioară în condiţii analoage – nu identice, pentru că identitatea exterioară e imposibilă între tradiţii diferite. Privind Simonos Petra, îmi spuneam: sînt aici semnele invizibilului, deschideri între invizibil şi vizibil; aproape un peisaj himalayan de vîrf, un peisaj literalmente *supra*-realist.

Aş spune, în al doilea rînd, că invizibilul este exact ceea ce menţine şi perpetuează spiritul Athosului ca *spirit creator*. Nu conservator, nu rutinier, nu precaut şi retractil, ci aventuros, deschizînd – peste potecile muntelui şi înălţimile lui – căi lăuntrice noi. Utilizînd termenii consacraţi, Athosul a trecut în invizibil prin contemplaţie, prin rugăciune, prin acel „război nevăzut" care asumă cosmic – fără emfază sau prezumţie – ciclul nostru actual. Mulţumim iarăşi d-lui Paléologue şi pentru că citează pe V. Hugo, marele bărbos al romantismului nostru unanim, care amintea de cei ce se roagă pentru toţi cei ce n-au ştiut să se roage sau nu s-au rugat niciodată: la Athos, lucrul e adevărat şi aproape uzual.

În sfîrşit, am putea evoca pe acei sihaştri absoluţi fără să insistăm prea mult fiindcă ei ar putea fi percepuţi sub specia fabulosului. Într-un mod curent, imediat comprehensibil, invizibilul ar fi reprezentat de tagma sihaştrilor. Am văzut eu însumi, de la distanţă, excavaţii în munte unde intră urmaşul celui ce a trecut din viaţa aceasta. Comunicarea (pîine de la cei de jos şi lucrul mîinilor trimis „de sus") se face printr-un coş care urcă şi coboară la o barcă de la ţărm. Cînd coşul nu mai coboară, începe ascensiunea foarte dificilă prin dosul stîncii pentru ca să fie găsită urma trupească a celui trecut în altă lume, căruia altul îi preia sălaşul. Aici nu se mai aplică statisticile; intrăm în calitativul pur, total. Cît de numeroase mai sînt asemenea filiaţii, cît vor mai fi încă perpetuate, nu ştim. Cert este că ele există: şi putem spera că vor rămîne pînă la capăt. Cu acest „pînă la capăt" se articulează una din cele mai tenace, mai persistente tradiţii ale Athosului. O tradiţie simbolică foarte veche ce poate fi regăsită şi în India, în Islam ori în mediul ebraic: aceea a sfinţilor sau a drepţilor nevăzuţi, neştiuţi. La Athos se păstrează tradiţia celor şapte sihaştri neştiuţi, situaţi „pe Munte". În veacul VI, Varsanufie spunea că dacă lumea persistă şi Dumnezeu o mai îngăduie este graţie unor asemenea figuri care se roagă pentru ea: „pămîntul numără trei oameni desăvîrşiţi înaintea lui Dumnezeu, care au întrecut măsura omenească şi au primit puterea de a lega şi deslega: Ioan la Roma, Ilie la Corint şi un altul în eparhia Ierusalimului", unde trăia Varsanufie însuşi. Se gîndea la el, ceea ce este extraordinar ca expresie a eliberării de sine, ca asumare a unei funcţiuni de susţinere a duratei lumii. Aceasta ar fi suprema, cvasi-fabuloasa, mai bine zis simbolica expresie a nevăzutului al cărui topos, soclu este Athosul ca atare.

Acestea fiind spuse, Athosul se confruntă de la începutul secolului, dar mai ales de cîţiva ani încoace, cu mult temuta, mult hulita „modernitate". Căreia i se opune într-un fel comprehensibil, dar nu întotdeauna cel mai potrivit (pentru că înfruntările sînt prea frontale, prea lipsite de subtilitate şi dau impresia unei opoziţii, a unei neacceptări de tip preponderent material). Nu e mai puţin adevărat că Grecia s-a modernizat, în mare parte de la începutul secolului, într-un mod laic militant, anti-tradiţional, anti-regalist, republican şi, prin urmare, anti-clerical (ceea ce nu e lipsit de motivaţie): de pe această poziţie, încearcă să recupereze Muntele ca pe un teritoriu privit preponderent „cultural".

Athosul persistă însă şi să sperăm că va străbate prin recurenţele ciclice de piscuri şi abisuri, de decăderi şi reînfloriri. Prin acest nevăzut mai ales, el a reuşit să primească şi să trimită emisari care au reînviat tradiţia în momentele de „încheietură" ale ciclurilor istorice. (Să ne gîndim doar la Paisie Velicikovsky şi la urmaşii săi.) Sigur că modul „subtil" în care se accentuează entropia timpului nostru va pune Athosului probleme noi, de cu totul altă natură decît cele de pînă acum zece ani chiar: problema recrutării, a autenticităţii vocaţiei şi „conştiinţei" monastice care să treacă dincolo de pietăţile etnico-naţionaliste (ce suscită chiar şi acolo tensiuni) înspre o reaprindere a „minţii"...

Însă Athosul persistă; cartea d-lui Paléologue ne-o reaminteşte cu talent, înţelegere, claritate.

A consemnat
Anca MANOLESCU

Album

© C. Bumbuţ

Bazar

Confidenţiale

Cotidianul *Naţional* din 30 noiembrie a.c., la rubrica intitulată „Confidenţial“, ne oferă o poveste de dragoste dezvăluită, evident, confidenţial: este vorba despre faimoasa (?) cîntăreaţă de muzică uşoară *Otilia Romea* şi *Mihai Gheorghe*, directorul magazinului *Muzica*. Este interesant de urmărit modul în care acest *love-story* de *show-business* se arată cititorilor. Autoarea notiţei, Amorena Minculescu, precizează, încă din start, că varianta ei este cea *confirmată*, *a „sursei“*. Întregul articol este o declaraţie a Otiliei Romea, „incriminată“. Aparent, povestea este dezvăluită obiectiv, şi nu însăilată pe baza unor zvonuri şi bîrfe, aşa cum se întîmplă în majoritatea revistelor mondene. Obiectivitatea este aparentă, pentru că numai una dintre „surse“ îşi dezvăluie versiunea (varianta „Mihai Gheorghe“ încă nu ne e cunoscută).

Naraţiunea Otiliei Romea este auto-contradictorie, evoluînd pe tactica „una caldă, una rece“. *„Prima mea întîlnire cu Mihai s-a produs la o lansare muzicală, spre sfîrşitul lui octombrie 1993. Nu cred că a fost dragoste la prima vedere, deşi el m-a vizitat chiar după acea lansare, seara, la barul unde cîntam pe-atunci. Pe scurt, s-a îndrăgostit de mine şi eu de el.“* Dragostea vedetei şi a omului de afaceri îmbină, pragmatic, personalul cu profesionalul: *„A început să mă urmeze în turnee şi s-a oferit să-mi devină manager, printr-un contract de un an. În 1994 mi-a apărut primul disc, dar şi primele bîrfe.“* Pe măsură ce dezvăluirea înaintează, Otilia îşi clarifică sentimentele: *„Da, ne iubim, ne-am făcut cadouri reciproc şi avem nenumărate certuri, ca între îndrăgostiţi, pe care Mihai le «repară» întotdeauna.“* Iubirea se leagă, evident, de cadouri. De la iubire nu e decît un pas pînă la căsnicie, însă: *„(...) întotdeauna diferenţa de vîrstă a zădărnicit planurile. În plus, Mihai este de părere că o căsnicie poate strica farmecul unei poveşti de dragoste.“*

Relaţia celor doi este supusă tuturor şabloanelor romantice: *„în întîlnirile noastre, mie îmi face mare plăcere să-i pregătesc cina cu romantica lumînare“*. Mihai nu are, însă, gusturi atît de romantice: lui îi place grătarul, în timp ce Otiliei – fructele de mare şi mîncărurile chinezeşti.

Exoticul gastronomic aduce după sine exoticul locurilor: *„Adevărul e că ne simţim cel mai bine în scurtele vacanţe petrecute în străinătate.“* Şi, din păcate şi pe cel filosofic: *„Şi, ca să-l citez pe cel care m-a ajutat atît de mult în viaţă, trebuie să spun că orice poveste de iubire are şi un sfîrşit. Amîndoi conştientizăm acest lucru, dar trăim clipa şi, deocamdată, alungăm cu încăpăţînare orice gînd de acest fel“*.

Astfel se încheie, în cheie înţeleaptă, naţionala poveste a Otiliei şi a lui Mihai, bine potrivită pe tiparul, foarte la modă, al serialelor sud-americane cu omul de afaceri între două vîrste şi tînăra sexy...

Iaromira POPOVICI

„Für Elise“ şi omul celular

Postrevoluţia acelei prostrevoluţii a început cu „Für Elise“ şi menuetul lui Boccherini. Cel puţin pentru mine, om care a avut norocul să trăiască două revoluţii bătute cap în cap: cea socialistă şi cea antisocialistă, din amîndouă extrăgînd nu o concluzie („la bêtise c'est de conclure“, susţinea notre oncle Gustave), ci ideea, deloc contrarevoluţionară, a extinderii termenului; rămîn la părerea că, la fel de autentice dar mai puţin contestabile, am trăit revoluţia Beatles-ilor şi a blugilor; fără ele – s-o lăsăm pe aceea de mîine, aceea va fi oximoronică sau nu va fi deloc... – lumea de azi n-ar putea fi înţeleasă de nici o minte ce se vrea, conform clişeului, rece. Revenind:

revoluţia prin „Für Elise“ şi Boccherini a fost aproape simultană cu şocul rapid şi violent prin care am descoperit că anticomunismul nu rezolvă problema democraţiei pe care „stînga“ vroia s-o menţină „populară“; ea nu a atenuat acel şoc, ci mi l-a făcut mai suportabil; nu discut cît de plăcută s-a dovedit, fiindcă oamenii s-au dezobişnuit cu totul de a mai lua în socoteală plăcerea. Pe scurt: cam de pe la începutul anului 1991, chemînd la telefon instituţii, redacţii, prieteni rămaşi în vigoare sau foste-femei-iubite, cîteva clipe, pînă mi se făcea legătura, auzeam din ce în ce mai des una din aceste melodii. Cu deosebire „Für Elise“ mă ameţea, mă vrăjea, mă topea sau, cum sună două versuri din Gherasim Luca, „mă paradoxa, mă paralaxa“ („tu me paradoxe, tu me paralaxe“). Banalitatea aceea beethoveniană a fost – din primii mei ani de viaţă pe pămînt şi va rămîne pînă în lutul cel mai rece ca mintea – imnul nevinovăţiei pierdute din clipa apăsării pe o clapă de pian. Nu ascund – mi se poate urla oricît că-s apolitic, ipocrit echidistant, nu sînt, sînt cît mai distant de politică, spre diferenţă de ea, care se interesează zilnic de mine – nu mă feresc să încredinţez tiparului că, de ani şi ani de zile, încordarea mea multilateral dezvoltată se concentrează în plăcerea cu care ascult, nesmintit, „Für Elise“ şi Boccherini, aşteptînd legătura. Pe cît nu pot suferi robotul-repondeur căruia îi recunosc importanţa (şi ea revoluţionară), pe atît mă simt de bucuros, înfruntînd crizele şi inflaţia, constatînd persistenţa şi intensificarea acestor două melodii pe circuitele noastre; văd şi aud în ele chipul uman al unei revoluţii tehnice, cu adevărat ultima soluţie la involuţia socială.

Ea continuă, intrînd într-o nouă etapă (expresie de neuitat!), prin extraordinara extindere (de ce nu „ofensivă“?) a telefoanelor celulare care, după ochiul şi auzul meu, constituie cea mai convingătoare, cea mai palpabilă imagine a Reformei. Revoluţia celularului – de un succes uluitor într-o ţară sărăcită, dar de o inepuizabilă bogăţie a vorbei – e expresia sintetică a libertăţilor de expresie, de mişcare şi a unei dinamici în comunicare ce ne va modifica mai repede decît abstractele reforme morale, imposibile de altfel în absenţa unei modernizări a tehnicii, a uneltelor dintotdeauna apolitice. Fără să găsesc patetismul lui Whitman în faţa maşinii cu aburi, vulnerabil la acuza că fac publicitate gratuită unui obiect (pe care însă nu-l pot cumpăra fiindcă „nu-mi pot permite“) – mă întreb cum se poate să nu se observe (uite că se poate!) că celularul este prima restructurare tehnică a celulei noastre nervoase; el produce deja în serie nu „oameni noi“ (e cazul să terminăm cu prostiile!), ci oameni celulari la toate nivelele vieţii: la poliţie sau la pedicură, la parlament şi pe scările unei biserici, la casele de schimb, în restaurante pricăjite şi Dacii de doi bani, în piaţă, la zarzavagii, în sate, pe cîmp şi în căruţă, ba chiar la intrarea în w.c.-uri publice. Omul celular produce deja imagini comice – e semnul indiscutabil al apariţiei sale într-un tiraj de serie, precum şi al eficienţei reclamelor sale care invadează – într-o veselie a inspiraţiei! – pagini întregi ale principalelor noastre ziare; prefer oricînd chipul plăcut al lui Ioan Gyury Pascu îndemnînd: „go! cumpăraţi un telemobil!“ sau clipul său naiv cu „Maria!“ şi pietricelele în geam, nesăratelor poliloghii despre remaniere, înainte şi după, ajunsă şi ea „o cauză a întregului popor“. Dar dacă, vorbind cu aceeaşi veselie, celularul e mai demn şi mai aproape de această sacră sintagmă?

Pun această întrebare în timp ce, în jurul meu:
telefoanele propriu-zise, „clasice“, merg tot mai prost,
impozitele şi evaziunea fiscală cresc,
carnea s-a scumpit îngrozitor,
toate hotelurile de pe Valea Prahovei afişează complect pentru revelion,
posesorii de computere sînt în panică din cauza unui virus a cărui parolă e „la mulţi ani!“,
iar lîngă mine, pe Boteanu, o femeie plină de viaţă strigă în celularul ei: „alo, Fane, tot la Larnaka eşti?“

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

Viaţa ca în filme

Andrei Lăzărescu (avocat, om de afaceri şi deputat) este implicat într-un accident care ia viaţa unui tînăr şi-l schilodeşte pe altul. El devine **„Omul zilei“** – „lucrat“ din toate părţile, ameninţat, şantajat, prins în menghina aceluiaşi mecanism ca şi Alberta Costineanu (eroina **Stării de fapt**)... Spre deosebire de ea însă, Lăzărescu e un tip dur, un cinic; el cunoaşte „mecanismul“, ştie să pareze loviturile, loveşte la rîndul său. Versat în jocul puterii, Lăzărescu refuză, pînă la capăt, poziţia de pion. Pînă în final...

Omul zilei este pasionant pentru că vorbeşte despre actualitate. Regizat de Dan Piţa pe un scenariu scris de dramaturgul-parlamentar Radu F. Alexandru, el este chiar – alături de **Stare de fapt** al lui Stere Gulea – cel mai incitant thriller politic românesc de după '89. Dacă ţinem cont de puţinătatea peliculelor de acest gen, constatarea nu are nimic euforic. Şi din acelaşi motiv, nu cred că e cazul să dăm cu piatra. **Omul zilei** înseamnă şi marea revenire a lui George Mihăiţă într-un rol forte (acela de „locotenent“ al lui Lăzărescu), şi aceea a lui Vladimir Găitan într-o foarte bună creaţie de plan doi, şi revelaţia unei Alina Chivulescu care o eclipsează, aici, pe Maia Morgenstern! După mai multe tatonări baroce, regia lui Dan Piţa îşi asumă în **Omul zilei** o lipsă de ostentaţie care serveşte bine mesajul filmului (tocmai de aceea, cele cîteva încercări de „stilizare“ – urmărirea în jurul unei mese de bar între amanta lui Lăzărescu şi duşmanul acestuia, sau „rocada scaunelor“ din biroul procuroarei – sînt destul de neinspirate...). Stilul „alb“ era, firesc, cel mai potrivit subiectului. Un subiect fără profunzimi nimicitoare (povestea, mai curînd sordidă, e dintre cele care fac pagina întîi a ziarelor de scandal), cu o neo-nomenklatură ce trăieşte – „aseptic“ – într-o Românie occidentalizată (aceea a Sofitelului şi a aerului condiţionat) şi cu lupte politico-mafiote care imită filmele pe aceeaşi temă. (Dar nu spune chiar un personaj că toată lumea vede filme cu gangsteri şi se inspiră din ele?!) Realitatea românească este această ficţiune de mîna a doua pe care o descrie **Omul zilei**; pînă cînd realitatea va fi destul de inteligentă să se reinventeze, avem filmele care imită realitatea copiată din filme...

Alex. Leo ŞERBAN

Celelalte filme: **Microcosmos** – microcapodoperă; ea reinventează însuşi conceptul de „film de ficţiune“... De văzut neapărat! **Iubitul meu se însoară** – pentru Rupert Everett, care joacă aici un personaj ce pare să „răzbune“ *undestatement*-ul din comediile sofisticate ale unor Cukor sau Lubitsch; pentru P. J. Hogan (regizor australian, autorul lui **Muriel's Wedding**); şi, de ce nu, pentru Julia Roberts (aici, „pretty *wicked* woman“!) **Pacientul englez** – lung şi umed; totuşi, pentru Juliette Binoche, Kristin Scott Thomas şi Ralph Fiennes. **Teoria conspiraţiei** – pentru genericul de-nceput (în rest, cunoaştem şi noi conspiraţii, destule!) **Pacificatorul** – staţi acasă.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

În librării
două cărţi-document
Actor în procesul Pătrăşcanu
Prima versiune a memoriilor
lui BELU ZILBER
manuscris confiscat în 1970 de
Securitate şi restituit de către SRI
în septembrie 1997

STELIAN TĂNASE
Anatomia mistificării
colaj comentat de documente, fragmente
memorialistice şi interviuri în
jurul procesului Noica–Pillat

A apărut de asemenea
Filocalia/6

Scrisoare deschisă
– către Alexandru Paleologu –

Bogata şi preţioasa arhivă ce constituie corespondenţa manuscrisă, adunată de-a lungul veacurilor, e pe cale de a-şi limita dimensiunile.

Cine mai scrie azi scrisori?

Azi se dialoghează prin fax, se comunică prin internet şi mai cu seamă se telefonează. Zi şi noapte, de la birou, de acasă, din pat, din tren, maşină sau avion, de pe vapor, din restaurant, de pe stradă... De oriunde, de peste tot se telefonează.

Şi dacă totuşi e vorba de o scrisoare, moda de azi o cere **deschisă**. Ea parvine destinatarului prin presă şi astfel tuturor cititorilor ziarului care o publică.

În capcana asta am căzut şi eu. Pişcat de orgoliu, am socotit că cele ce am de comunicat binecunoscutului filosof şi eseist, senatorul Alexandru Paleologu, merită să facă obiectul unei scrisori deschise şi în acest scop m-am adresat *Dilemei*, al cărei sporadic dar vechi colaborator sînt.

Iat-o:

Dragă Alecule,

Ştii ce e liniştea?

Pentru mine liniştea e Sinaia, e casa Pîrcălab. Cu ferestrele închise, e linişte. Cu ele deschise, e tot linişte. De atîta linişte te linişteşti şi tu, „biet om trudit". Şi astfel, în liniştea de care m-am lăsat cuprins, am realizat că nu ţi-am mulţumit cum se cuvine pentru „Cuvîntul însoţitor" cu care, atît de frumos şi de măgulitor pentru mine, ai prefaţat **Răzleţele mele gînduri**.

Onoare şi **demnitate**, iată două valori ce ne sînt deopotrivă dragi şi care se află la loc de cinste în prezentarea dumitale. Onoarea fiind, pînă la generaţia noastră, strîns legată de duel, am avut sentimentul că foloseşti cuvintele cu care înconjuri această splendidă noţiune cu eleganţa şi nonşalanţa unui spadasin. Mi-a stăruit în urechi zăngănitul floretelor încrucişate. Deci: În gardă!

Cît priveşte demnitatea, ce greu este să ţi-o păstrezi în toate încercările la care te supune viaţa. Dacă pînă acum, dragă Alecule, m-am descurcat cît de cît, îmi este teamă de final. Îţi mărturisesc că pe măsură ce se adună anii cei de pe urmă, trăiesc cu obsesia lui „cum va fi ultimul meu ceas?" Îl voi putea încheia, oare, cu demnitate? Va fi lîngă mine „înger, îngeraşul meu", acela care m-a luat de mînă în 1911 şi m-a purtat pe lungul meu drum? Va fi el oare lîngă mine? Şi de ce n-ar fi?

Dar toate astea seamănă mai mult a mărturisiri decît a mulţumiri. Iartă-mă, dar acesta e climatul pe care dumneata mi l-ai creat. Aş zice că, în context, cuvintele ce folosesc aici îţi aparţin mai mult dumitale decît mie.

Mai vorbim, dragă Alecule, predilect despre elite, despre tradiţie, noţiuni pe care mi le-aş dori mereu prezente în cotidianul nostru. Sînt prea multe de spus. Ele nu pot să încapă într-o scrisoare. Asta cu atît mai mult cu cît liniştea pe care mi-am găsit-o aici s-a tulburat.

Zilele acestea s-a întîmplat un lucru care m-a neliniştit şi m-a determinat să fac din rîndurile adresate prietenului meu, domnul Alexandru Paleologu, o scrisoare deschisă.

Iată faptul: în octombrie a.c., procurorul general al Republicii a declarat recurs în anularea unor hotărîri pronunţate de instanţele populare create după 23 august 1944 de Lucreţiu Pătrăşcanu, ministrul Justiţiei de atunci. Prin aceste hotărîri au fost condamnaţi la moarte, la muncă silnică pe viaţă sau la temniţă grea opt personalităţi din guvernul Antonescu. Trebuie amintit că de fapt aceste tribunale populare n-au judecat, ci doar au consemnat pedepsele ce le-au fost dictate de puterea politică. Pentru ce au fost condamnaţi cei opt? Pentru înaltă trădare, pentru atitudine duşmănoasă faţă de URSS şi alte asemenea. S-a apreciat că aceste condamnări apasă ca un oprobriu asupra osemintelor, asupra sufletelor, asupra memoriei celor condamnaţi şi morţi ca şi asupra descendenţilor acestora.

Nu ştiu cum au reacţionat cei morţi văzîndu-se tulburaţi din veşnica lor odihnă. Executaţi ca venetici, cuibăriţi prin diferite unghere subpămîntene, cu conştiinţa împăcată se odihneau. Îşi doreau ei oare o reabilitare? Asta e o întrebare la care noi, pămîntenii, cu măsurile noastre de cuprindere şi de înţelegere, nu vom şti niciodată să răspundem. Fapt e că mare parte dintre noi am socotit că pentru memoria celor condamnaţi reabilitarea e necesară.

Iată însă că de la Înalta Poartă Yankee au intervenit doi congresmeni care s-au adresat Preşedintelui nostru, rugîndu-l să intervină pentru blocarea recursului în anulare.

Ce a urmat?

Două zile mai tîrziu, procurorul general a reexaminat dosarul şi a menţinut recursul doar pentru unul din cei opt, retrăgîndu-l pentru ceilalţi şapte.

Ce au făcut morţii răscoliţi de noi din lăcaşurile lor? Iarăşi nu ştim. Ce a făcut guvernul? S-a supus.

Ce am făcut eu? M-am tulburat, m-am nedumerit şi am intrat în sfînta mînăstire din Sinaia, unde mă aflam. Am cumpărat cîteva lumînări, multe lumînări, toate lumînările şi le-am aprins. Ruga mea înlăcrimată am înălţat-o, aşa fiind, în faţa unui rug înflăcărat: „Odihneşte, Doamne, de data asta de-a pururea, pe robii tăi Ioan, Ion, Mircea, iarăşi Ion şi iarăşi Mircea şi Radu şi Petre" – pe toţi i-am cunoscut, apropiat, şi preţuit. Şi m-am mai rugat pentru iertarea celor care au iniţiat o reabilitare frumoasă în gîndirea noastră pămînteană, dar pe care n-au avut puterea s-o ducă la bun sfîrşit.

N-au aceşti martiri ai neamului nevoie de reabilitarea noastră. Ei trăiesc şi vor trăi de-a pururi în gîndurile noastre, ale copiilor şi nepoţilor noştri.

M-am gîndit, dragă Alecule, că noi ar trebui să păţim ce au păţit urşii cu milenii în urmă în Munţii Apuseni.

O prăvălire de stînci i-a blocat pe urşi într-o grotă. Ei au trecut peste prima spaimă, dar au început să sufere de foame şi atunci s-au mîncat între ei pînă ce în grotă a rămas un singur urs. Iar acesta, cel mai puternic dintre ei, a sfîrşit prin a muri de foame. Grota a fost descoperită în timp. Avea podeaua plină de schelete. Azi e monument turistic. E Grota Urşilor.

Vor cădea, oare, în România alte stînci? Ne vor bloca pe noi toţi într-o nouă peşteră ce va fi descoperită peste alte milenii, dezvăluind speologilor de atunci o grotă a nevrednicilor?

Dragă Alecule, care pe care? Cine va rămîne ultimul, cel care să moară de foame? Şi întorcîndu-mă la începutul acestei scrisori deschise, o închei tot cu o întrebare:

Dragă Alecule,

Ştii ce e liniştea? Eu plec la Bucureşti s-o caut!

Iartă-mi bulibăşeala.

Cu mare, mare preţuire şi multă afecţiune,

Manole FILITTI

Cronica literară de tranziţie

O femeie între oameni şi neoameni

N-am avut multe femei de talia intelectuală a Alicei Voinescu. Mă întreb chiar dacă are pereche. Nu a scris impresionant de mult, dar a gîndit cu o intensitate incomparabilă. Citindu-i *Jurnalul* care acoperă 32 de ani de viaţă, constaţi că, deşi profund capabilă de afecţiune, ba chiar iradiind căldură şi tandreţe, această doamnă a trăit deplin doar în Idee. Căsnicia (întreruptă tragic prin moartea soţului, în 1940) a fost poate singurul ei conformism (în care s-a aruncat cu convingere şi pasiune, dar fără „vocaţie"), şi sunt pagini în jurnal în care Alice Voinescu se dovedeşte conştientă că nu i-a putut oferi partenerului de viaţă tot ce avea dreptul să aştepte.

Dar nu despre aceasta vreau să vorbesc în cele trei scurte coloane pe care le am. Ci despre jumătatea a doua a *Jurnalului* (anii de după 1944), cea care, pe alocuri, m-a răvăşit.

Am fost zguduit, de pildă, de imensa capacitate de detaşare a acestei fiinţe care, chinuită (inutil s-o mai spun) pe nedrept şi bestial de un regim fără ruşine şi fără Dumnezeu, găsea tăria şi discernămîntul de a-i remarca şi laturile care ar fi putut genera Binele: *„Deşi victima acestui regim actual, nu pot să fiu pătimaşă şi să condamn orbeşte tot ce se întîmplă. Gospodăria colectivă ar putea fi cu adevărat o fericire pentru toată lumea, dacă s-ar realiza voluntar şi cinstit din toate părţile"* (21 feb. '53); *„....E vădit că nivelul cultural al maselor se ridică. Cred că în 20 de ani se va resimţi acest proces, ar fi grozav dacă s-ar ridica şi nivelul spiritual"* (16 sept.'53); *„Le-a frapat obiectivitatea mea. Mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a păstrat-o neatinsă, aşa încît pot vedea şi tot ce este bun în regimul actual. (...) Mi se zvîrle în faţă lipsa de libertate, sărăcia, închisorile. Le ştiu, dar cînd citesc din trecutul politic, înţeleg că nici el nu a fost mai liberal. (...)* (30 iun.'59). Desigur însă că, în ciuda acestor puseuri de obiectivism, Alice Voinescu nu se îmbăta cu apă rece: *„Dacă i-aş crede în stare de patriotism, i-aş ierta, dar cei* <comuniştii; n.gp> *care au pus asta la cale nu sunt liberi, sunt în soldă străină"* (30 dec.'47); *„...Simt intuitiv că orice «compunere» cu comunismul de la noi, e în dauna valorilor umane"* (19 feb.'48); *„Comunismul prepară o cultură întemeiată pe ură"* (id.); *„...Am simţit o ură de moarte contra monştrilor care, cu bună ştiinţă, falsifică sufletul unui biet neam! Nu se poate să iasă omenie unde s-a semănat ură şi minciună"* (22 mart. '49). În faţa barbariei, reacţiile scriitoarei sunt uneori violente: *„După ce au dat jos cu tancurile statuia Regelui Carol, au distrus-o şi pe aceea a lui Brătianu! Am crezut că mă loveşte damblaua cînd am văzut soclul gol şi sfărîmat! Abia acum am realizat cît sunt de nebuni şi furioşi şi pînă unde merge ura stearpă şi distrugătoare"* (2 iul.'48). De altfel, intuiţia ei politică funcţionase cu precizie (şi, iar, imparţialitate) de timpuriu: *„Nu cred în comuniştii noştri, cum nu cred în seriozitatea «elitelor» române"* (24 sept. '43); *„Partidele burgheze sunt tot mai busculate, pînă cînd vor fi puse la o parte. Dacă intelectualii nu se mişcă, şi ei ajung rău"* (1 oct. '43); *„...Mă tem că ne comunizează" (8 oct.'43); „Artistul e încă admirat în comunism, dar cu condiţia să fie în stil comunist sau cel puţin să agite patimile mulţimii. (...) Politica – şi cea comunistă – tratează masa global şi numai ca instrument:* le dau *drepturi oamenilor în loc să-i înveţe să* le ceară *singuri"* (12 dec.'44); *„Oamenii simpli încep să judece şi se reculeg, văd şi ei că la noi nu are rost comunismul"* (17 febr.'45); *„Pentru ce să otrăveşti sufletul unui popor prin minciună monstruoasă?"* (24 nov.'46); *„Se repetă exact fenomenul legionarilor, numai că aştia sunt mai puţini şi nu au ecou în mase ca aceia (...) Un popor pe care vor să-l strice cu tot dinadinsul. (...) Cu un popor de treabă ca al nostru, nu pierim, măcar că ne împănează lichelele"* (id.); *„Stă mintea în loc cînd afli de slugărnicia care trebuie să-i dezguste pe ruşi"* (1 mai '50), iar nepăsarea Occidentului o dezamăgise crunt: *„Despre englezi şi americani ce să zic? Nu pot nimic, pentru moment. Chiar de ar putea, nu-şi vor sacrifica interesul, pentru ţara noastră! Nu o fac pentru Polonia, faţă de care au o datorie de onoare! Urîtă e omenirea...!"* (3 mart.'45); *„Nu mai cred în salvarea neamului nostru, fiindcă nu prezintă interes pentru Occident"* (9 nov.'49); *„S-a văzut acum ce au făcut şi pentru Ungaria! De cînd Franţa nu mai hotărăşte ea, diplomaţia este lipsită şi de onoare şi de cinstea cea mai elementară. Avea dreptate Napoleon cînd spunea de englezi că atunci cînd nu vor mai avea ce vinde, vor vinde libertatea popoarelor"* (28 ian.'57).

Deşi inflexibilă în demnitatea ei şi în refuzul de a pactiza cu un regim cancerigen pentru societatea românească, deşi necruţătoare în notaţiile care-i surprindeau decepţia mereu vie în faţa demisiilor morale petrecute în cascadă sub ochii ei (*„Ce să mai spun de alde doctor Medeea Niculescu, care se vîră şi acum după ce a trampat în legiune şi în Ministerul Antonescu"* – 1 mai '45; *„Nu o cunosc pe Florica Bagdasar, dar după cîte le face, ar merita un exil de cinci pînă la zece ani în ţara fericirii pe care vrea s-o imite la noi"* – 7 mai '45; *„M-a decepţionat adînc Maria Filotti, o lipsă totală de direcţie intimă..."* – 7 feb. '48; *„...Azi mare decepţie cu Al. Rosetti... prudenţa de a nu scoate nici o vorbă, de a mă certa prieteneşte că nu sunt cuminte"* – 22 feb. '48; *„...Impresia întrevederii cu Părintele Galaction. (...) Atitudinea pasivă pe care o adoptă stîrneşte în mine opoziţie. (...) De ce Biserica catolică şi protestantă e activă? Oare această pasivitate a Bisericii noastre nu e şi laşitate? (...) Sunt profund vexată în prietenia mea, în încrederea ce i-o făceam. Mă tem că şi în Părintele, supleţea devine compromis"* – 23 nov. '48; *„Articolul lui Ion Marin Sadoveanu împotriva vechii Academii e cu atît mai lichelesc cu cît are un aer de dreptate obiectivă. Din păcate e o secătură, nici măcar eroic oportunistă. Şi Claudia Millian aşijderea, şi cu atîtea scîrbe, moluşte şi tîritoare. Pfui!"* – 19 feb. '49; *„...Cei care îşi vînd sufletul pentru bani, ca vechea lichea Lucia Sturza Bulandra. Pfui!"* – 24 mart.'49; *„Cum să-i cred pe ai noştri care s-au scăldat în toate apele? E posibil ca un poet ca Beniuc să creadă că poeţii se pot fabrica?"* – 17 apr. '51), Alice Voinescu, spirit funciarmente creator şi nutrit de un anume pragmatism renascentist, galileean, al ***făptuirii*** în pofida vicisitudinilor, nu-i admiră, totuşi, în ultimă analiză, pe cei care se cantonează în scrîşnet sau sudalmă, ci pe cei care găsesc calea de a aduce ceva nou şi bun sub soarele negru al vremurilor: *„Mă vait de pustia şi incapacitatea celor ca mine. În loc să fi conlucrat pe faţă cu actualitatea, care va duce la ceva – nu ce am gîndit noi, dar la ceva real, ne-am aşezat prin colţuri spunînd nu, şi acum robotim ca şobolanii"* (29 oct.'55); *„Sufăr cînd văd supunere laşă şi lingărie faţă de cei puternici (...), dar nu sunt de partea celor încăpăţînaţi din trufie.* ***Sunt de partea celor care-şi fac datoria"*** (s.gp; 29 oct.'56); *„Dacă făceam şi eu ca alţii, ca Florica Muzicescu, Cela Delavrancea, Lahovari, ca Marius, ca Rhea şi Coca şi Maricica, eram azi liberă, mulţumită, lucram pentru ţară (...). Incapacitatea mea de a mă adapta, de a spune şi ce nu cred, m-a pierdut şi stau acum ca un cintezoi, inutil oamenilor, şi risc să nu servesc nici pe Dumnezeu..."* (18 aug.'53). În 1948, proiectele sufletului ei energic şi curat erau radicale: *„Dacă mai trăiesc şi voi avea şi eu o vorbă de zis, la asta voi lucra: la* deslichelizare *(...) Scoşi din presă toţi nechemaţii, şcoală severă de jurnalistică şi mai ales ţinută morală. La fel, în învăţămînt. Să se facă băcani, dar nu educatori de tineret"* (7 febr.'48).

M-a interesat să urmăresc cum îşi vede perfecta europeană Alice Voinescu neamul, în acei ani siniştri. De la-nceput e vădită echitatea tristului blam, de la opincă la vlădică: *„Tanţi vorbea de efortul îngrozitor al mareşalului şi al lui Ică, o cred.* ***Dar ce să facă cu un popor de nedisciplinaţi şi cu o burghezie de pungaşi?"*** (s.gp; 22 nov.'41); *„La noi, masele nu sunt revoluţionare, se simte zeflemeaua şi uşurimea gesturilor"* (8 oct.'44); *„Şi noi avem rezistenţă (ţăranii), o dîrzenie, dar e mai «poporană», aş zice; e în credinţa smerită că lucrurile sfinte rezistă, nu e însă în conştiinţa de sine a poporului nostru, cum e la franţuji. Noi nu avem această conştiinţă de sine şi nu cred că ne lipseşte pentru că nu am avea un trecut mare, dar pentru că oamenii de cultură veritabili nu mai sunt purtătorii de cuvînt ai poporului, cei care bat urechile poporului sunt parveniţi sau aventurieri (...) Singurul care pare azi un om, şi luminat şi energic, e Ion Mihalache"* (15 nov.'44); *„Mă simt smerită ca romîncă. Dar şi noi am suferit cumplit, însă ca robii, nu îndrăznim..."* (29 oct.'56).

Dar definitoriu pentru modul de a fi şi de a gîndi al admirabilului om de carte şi spirit care a fost Alice Voinescu (de care mă leagă, de mi se-ngăduie această confesiune, şi ataşamentul comun pentru cel pe care, alături de Dostoievski şi Călinescu, îl socot un statornic maestru într-ale vieţii: Montaigne) este citatul din Voltaire pe care-l transcrie în 16 ian.'48: ***„Democraţia nu se poate menţine decît cu o desăvîrşită moralitate"***.

George PRUTEANU

---

*) Alice Voinescu, *Jurnal*, ediţie îngrijită, evocare, tabel biobibliografic şi note de Maria Ana Murnu; cu o prefaţă de Alexandru Paleologu, Ed. Albatros, Buc., 1997, 882 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

DE LA MARIJUANA LA PIATRA CRAIULUI

Stilul de viaţă al tinerilor se compune dintr-o multitudine de faţete, şi refuză diagnosticele generale. Despre două asemenea faţete discută articolele de mai jos: cochetăria cu praful sau ţigara cu arome grele a devenit o nouă marcă a life style*-ului vieţii de grup a liceenilor sau studenţilor în România; pe de altă parte, majoritatea celor înregistraţi în statistici ca ajunşi dependenţi îşi injectează drogurile intravenos, optînd pentru experienţele* hard*: în cazul lor, narcoticele ajung un mod de viaţă. Pe lîngă cele scrise, într-o* Dilemă *anterioară (nr. 244), despre ei şi despre felul în care le gestionează sistemul medical problemele, vă propunem o privire asupra felului în care începe să reacţioneze societatea civilă la această stare de fapt, ilustrată prin două mărturii antitetice: a unui tînăr dezintoxicat şi a unui foarte tînăr* dealer*. A doua faţetă: muzica – nu cea ascultată, ci cea cîntată în grupurile de „munţari". Fără îndoială, legătura dintre faţete este departe de a fi la fel de strînsă ca în nebuneştii ani '60...*

Iarăşi despre toxicomani

Cu droguri, fără droguri

Cătălin, student la o facultate particulară, povesteşte: „În urmă cu un an am luat şi eu ceva praf alb – un timp. Nici nu ştiu ce era – heroină, cocaină, una din astea. De-atunci nu mi-a mai trebuit. Mă-ntîlneam cu prieteni care se drogau şi mi-am zis să văd şi eu cum este. La început mi-au dat ei, pe urmă îmi cumpăram eu. Dar ajunsesem să simt din ce în ce mai des nevoia să prizez şi nu mă mai descurcam cu banii. Nu-mi luam «doctoria» – începeam să tremur. Prima dată cînd mi s-a întîmplat eram acasă. M-am speriat groaznic. Tremuram tot şi nu mă puteam opri. M-am închis în baie şi am aşteptat să-mi treacă, să nu mă vadă ai mei. Apoi am luat doze din ce în ce mai mici şi nişte pastile, date de o doctoriţă pe care o cunoşteam. Cîteva săptămîni tot am mai avut crize, dar am scăpat. A fost groaznic – cît a durat tratamentul nu am putut să dorm, cîteodată îmi curgea sînge din nas şi mă apuca o dîrdîială ca de friguri."

Iată un caz fericit. „Minor", s-ar zice, faţă de cel al adevăraţilor toxicomani, dependenţi de 7-8 ani. Din păcate, semnalele de acest tip, venite din sfera socială, oferă imaginea acutizării fenomenului „drog", în România. Dincolo de statisticile tot mai încărcate, apariţia unei Asociaţii Naţionale de Intervenţie în Toxicomanii (ANIT) marchează aceeaşi stare de fapt.

Societatea reacţionează

Sîntem obişnuiţi să arătăm cu degetul, acuzator, către „societatea" care nu conştientizează pericolul răspîndirii în masă a toxicomaniei sau se deculpabilizează invocînd motivele democraţiei, libertăţii – care îşi asociază, fatalmente, consumul de droguri. Totuşi, societatea românească începe să reacţioneze: în această toamnă s-a înfiinţat ANIT, asociaţie prezidată de Cristian Bellu-Bengescu, medic la Spitalul Marinescu, care îşi propune să iniţieze o campanie de informare asupra pericolului reprezentat de droguri. Dacă, deocamdată, nu se poate face prea mult pentru „drogaţii lui Bengescu" (aşa cum sînt numiţi, la spital, toxicomanii din pavilionul 6) se vor încerca acţiuni preventive. Publicul ţintă: tinerii, categoria cea mai predispusă experienţelor cu narcotice. Expresia „se vor încerca" nu este gratuită dacă se ţine cont de lipsa de fonduri a Ministerului Sănătăţii şi de lipsa de bunăvoinţă şi încredere a Ministerului Educaţiei Naţionale. Fiindcă înalţii funcţionari din Învăţămînt refuză să accepte fenomenul şi, implicit, orice formă de prevenire a sa, lucru ce aminteşte de anii '80 şi de atitudinea sistemului sanitar faţă de SIDA. Ceea ce ar trebui să le dea de gîndit ministeriabililor este faptul că acţiunile ANIT au primit, totuşi, sprijin „la bază", din partea liceelor Gh. Lazăr, Iulia Hasdeu, T. Vuia şi a Grupului şcolar M. Eliade: nu le-ar rămîne decît să-şi ofere „girul". Un ajutor mai consistent vine din exterior: pentru moment, ANIT-România funcţionează datorită banilor daţi de ANIT-Franţa şi ANIT-Portugalia. Aceasta şi pentru că este de dorit ca România, poartă de intrare a drogurilor spre ţările vestice, să fie închisă. Paşii următori: filiale ANIT în oraşele de graniţă (Timişoara, Constanţa) şi în cele de unde s-au primit semnale de alarmă – Ploieşti, Bacău, Oradea.

O campanie de şarm pentru „dostoievskieni"

C. Friedman este medic la Secţia de Neuro-Psihiatrie a Spitalului Judeţean Constanţa. Împreună cu doctorul Bengescu, el a urmat un curs de specializare în tratarea toxicomaniei organizat de Consiliul Europei pentru Europa de Est şi este extrem de interesat de abordarea la nivel socio-comunitar a fenomenului, de latura psihologică a recuperării pacienţilor dependenţi de droguri. Este motivul pentru care doctorul Friedman pledează pentru o „campanie de şarm": întîlniri şi discuţii cu grupuri de tineri pe care le-a şi organizat, la Constanţa. „Un dialog nonconformist pe plajă sau într-o discotecă este, cred, mai preţios decît o tonă de fluturaşi pe care poţi citi îndemnuri patetice la luptă şi sfaturi de genul «Aşa nu!»" – crede el.

Înclin să-i dau dreptate: seducţia, promisiunea de evadare prin droguri au, probabil, nevoie şi de o contraofensivă seducătoare, la rîndul ei. Care să atragă, nu să constrîngă. Şansele ei? Poate avea şansa de a-i convinge pe liceeni sau pe studenţi – cu toate că printre ei poţi întîlni adesea opinii precum aceasta, a unei filoloage în devenire, cu carnetul plin de note mari: „O ţigară marijuana – cît rău îmi poate face? Nu înseamnă mare lucru pentru mine. O să vin de la şcoală, o să-mi iau prînzul şi o să mă gîndesc – mai întîi să fac duş sau să fumez ţigara? Cu drogurile e cam aceeaşi chestie ca şi cu fumatul sau consumul de alcool – îţi mănîncă sănătatea, banii, bla-bla-bla." – mi-a spus ea, ţinînd să-mi atragă atenţia, pe de altă parte, că **nu** este dependentă. „O fac dintr-un soi de «dostoievskianism»", a conchis, lansînd termenul din vîrful buzelor.

Drogatul, o resursă preţioasă

Există, în schimb, inşi care nu se vor lăsa convinşi niciodată, mă tem: lumea traficanţilor începe să se organizeze, să funcţioneze şi să cîştige bine de pe urma drogurilor. Între această lume şi asociaţiile de tipul ANIT devenite eficiente va începe, în România, o veritabilă luptă pe „drogaţii lui Bengescu", văzuţi în lumea interlopă ca o resursă preţioasă.

Asumîndu-mi riscul antitezei, închei transcriind aici mărturia unui bucureştean descurcăreţ, în vîrstă de 17 ani: „Noi, ăştia mai mici, ieşim **la caşcaval** cînd se-ntunecă şi de obicei ni-l scoatem din amanetări: are vreunu' nevoie urgentă de bani – vine şi îmi dă o geacă sau o pereche de blugi. De obicei are nevoie de bani pentru droguri. Ce, te miri că avem drogaţi în cartier? Avem, dă-i dracului de nenoroci!! Apar şi ei tot seara, tremurînd, că dacă nu-şi iau prafurile p-ăştia îi apucă tremuriciul, şi vin şi pun jos lucruri de-ale lor sau furate. Avem în cartier cinci tipi care sînt cu distribuitu', dar numai doi sînt de încredere şi-ţi dau marfă de calitate. Ăilalţi scobesc în perete şi huma o amestecă cu drogul – aşa te păcălesc la grămezi". Idealul interlocutorului meu? Să faci afaceri cu **Măgarii**, (un clan de rromi care „au bani grupa-mare"), să ajungi „bazat" şi „să cumperi o trupă de femei" care să se prostitueze pentru tine.

Aici, o să spuneţi, trebuie să intre în scenă Poliţia. Iar eu spun: da...

Cătălin MANOLE

„...Chitarişti – zgomotoşi şi fantezişti..."

Chitara este un element esenţial pentru a întreţine buna dispoziţie într-un grup de tineri. El devine indispensabil pentru aşa-numiţii „munţari" sau „munţomani", cei care, îndrăgostiţi de munte, şi l-au făcut un crez în viaţă; nu se poate închipui o noapte la cabană, la foc, fără cîntări, acompaniate de una sau mai multe chitări. Chiar şi cînd „se strîng" prin Bucureşti, între două plecări, chitara e nelipsită. Oricît de bine s-ar simţi între prieteni, sînt convinşi că în absenţa ei întîlnirile lor n-ar mai fi la fel. De fapt chitara compensează lipsa de comunicare atît de des întîlnită într-o gaşcă. Cînd oamenii se plictisesc, se satură de mici bîrfe şi bancuri, acest instrument îi scoate din punctul mort şi-i înviorează: îşi unesc glasurile, cîntă fiecare în legea lui şi „fraternizează", trăind o emoţie comună. Mulţi îşi dau seama că chitara nu-i decît un surogat al comunicării: „Chitara strică tot; în loc să ne cunoaştem mai bine unii pe alţii, lălăim cu toţii cîte un cîntec banal."

Bineînţeles, cei ce ştiu să cînte la chitară sînt vedetele grupului. Mulţi „au furat" meşteşugul de la alţii şi sînt cataloagaţi drept buni chitarişti, deşi nu cunosc decît cîteva acorduri. Această faimă li se urcă treptat la cap, se simt bine în centrul atenţiei şi se lasă mult rugaţi să cînte ceva, refuză bucăţile care nu le plac şi modifică melodiile în funcţie de dispoziţie.

Odată cu sosirea în gaşcă a **omului cu chitara**, îşi fac apariţia, timide, din genţi şi de prin buzunare, faimoasele caiete de cîntece. Acestea sînt de fapt agende, de orice format: conţin texte însoţite de multe ori şi de acorduri. Între aceste caiete există o adevărată competiţie în primul rînd între cantitatea de cîntece (uneori peste 200) şi între amănuntele legate de scrierea lor în caiet, care sînt demne de laudă: „Pe ăsta mi l-a scris Şape beat la Padina", „Pe ăsta l-am învăţat la Omu', la -15°", „Varianta asta e cea corectă, mi-a dictat-o chiar compozitorul!"

Răsfoind un asemenea caiet, găseşti şi cîntece consacrate ale unor formaţii ca „Timpuri Noi", „Sarmalele Reci", „Phoenix", „Pasărea Colibri", cu mici modificări aduse în text de către proprietarul caietului. Alături de ele figurează celelalte cîntări, inspirate din viaţa de gaşcă şi de „munţar", adevărate opere ale unui nou tip de folclor. Motivele recurente: muntele, pădurea, izvoarele, cabana, iubita. Mai sînt de amintit textele deşuchiate, presărate, mai mult sau mai puţin subtil, cu obscenităţi.

Unul dintre cele mai cunoscute cîntece e „Rîpa" – un imn neoficial al „munţarilor". Este cel dintîi cîntec pe care-l înveţi la prima ieşire pe munte, atît de popular încît acela care nu-l ştie e privit cu dezaprobare. Cîntecul îţi povesteşte despre un străin „trist şi cu hainele rupte", care poposeşte la un han aflat „la marginea pantei abrupte". Hangiul – vocea raţiunii – îl sfătuieşte să se întoarcă, fiindcă, oricum, înainte n-are unde să se ducă. Dar omul nostru e cuprins de nostalgii, îşi aminteşte de prieteni, de iubită şi „de-o casă cu mama la geam" (vers care în unele versiuni a devenit „o mamă cu casa la geam"). În final, cei care-l cîntă cu patimă se identifică într-atît cu străinul încît se întreabă şi ei „dacă rîpa e adîncă". Cîntecul nu ne lămureşte dacă străinul şi-a pus sau nu capăt zilelor.

În afară de „Rîpa", mai sînt o mulţime de alte cîntece de munte vestite. „Visul" – o poveste de dragoste născută-n munţi, la o cabană şi o invocaţie a viselor: „De ce vă destrămaţi uşor voi vise pe poteci?". „Ninge astăzi pentru tine": un băiat şi o fată se cunosc pe munte, se împrietenesc şi se logodesc „pe vîrful Bucşoiului". Diverse imnuri închinate Bucegilor, Pietrei Craiului etc. Un cîntec vesel, intonat cu acelaşi entuziasm şi la munte şi în Bucureşti, „Nu mai pot!", cu refrenul: „Nu mai pot, să mai suport/ La munte vreau să mă întorc!"; personajul este torturat acasă ca să nu plece, însă chemarea muntelui e mai puternică. Un altul despre o „pădure nebună" şi un personaj care se dovedeşte a fi mai nebun decît pădurea, căci „rătăceşte fără ţintă, agale" pe poteci, „în fiecare noapte cu lună".

Trebuie amintite cîntecele melancolice, interpretate cu multe suspine şi lacrimi în ochi, mai ales de către fete. Unul dintre ele, „Delirul", are versuri bacoviene: „Rîd şi plîng şi te strig delirînd", în deplină concordanţă cu starea vremii: „E ploaie afară, e cald şi e vînt". Este vorba despre un cîntec de dragoste.

Pentru a sublinia buna înţelegere şi prietenia dintre români şi minorităţi, se cîntă şi „Dai mudjarii", cu un ritm îndrăcit, ce slăveşte „Hoţi de cai şi de parale/ Ce străbat lumea cea mare". De la ţiganii nomazi pînă la cîntecele lăutăreşti ale celor care populează oraşele, nu mai e decît un pas.

Cele mai îndrăgite cîntece sînt cele despre viaţa de gaşcă sau cele picante. De menţionat „Gaşca" – nostalgia vieţii de şcolar „cu sticla-n buzunar şi Mărăşeştii în pachete" şi antiteza ei cu un viitor de familist: „Nevasta-mi va striga: – Mai stai acasă, măi bărbate!". Concluzia: „Dacă ştiam pe vremea aceea/ Ce a dracu' e femeia/ Eu nu mă însuram". Un alt cîntec – „Felia", („felie" – sinonim cu „iubită") despre un băiat, care-i fură „felia" altuia „la o chindie". Foarte popular – „Sobiţa", presărat cu picanterii subtile, tot despre viaţa de familie, ce se pare că-i sperie pe tinerii de azi: „Mă puse dracu să mă-nsor, ce mare dandanaie!" Urmează „Katiusha", varianta autohtonă, în care sărmanul personaj rus devine bun al întregului regiment şi nu se ştie ce legătură are cu „a fătat căţeaua noastră-n şură". În fine, „Ţac-Pac", despre un tip căruia „i-au venit damblalele".

Ascultînd toate aceste mult îndrăgite cîntări, te cam saturi de aceleaşi motive şi aceleaşi ritmuri. Odată ajuns acasă, simţi nevoia să te delectezi în linişte cu un „Beatles". E imposibil să nu te întrebi oare unde sînt acei „chitarişti – zgomotoşi şi fantezişti", invocaţi de cei de la Phoenix.

Adina POPESCU

Socio hai-hui

Creştinism de ţară (I)

„Văd“ şi acum primul zmeu care mi-a fost descris la începuturile perindărilor mele prin Gorj, avînd „50-55 cm, cam cît o butelie şi cu o coadă de foc de un metru jumate“, zburînd „peste podul de acolo, cam la vreo 200 de metri înălţime“ şi intrînd în scorbura unui copac din apropiere, pe care ne-am dus, cu informatorul meu, să-l pipăim. După cum mi-a rămas în minte imaginea Raiului, mirosind a sarmale ca o bucătărie în ajun de Crăciun, cu grupuri-grupuri de oameni, aşezaţi pe neamuri, la iarba veşnic verde a lumii celeste.

Îmi aduc aminte de toate acestea acum, poate pentru că se apropie sărbătorile, naşterea Domnului, care „la ţară“ înseamnă încă altceva. In „Gorjul profund“, unde mi-am petrecut mulţi ani de teren, chiar Dumnezeu arată altfel. Altfel decît la oraş sau în cărţi şi altfel chiar decît la vecinii gorjenilor autohtoni (*pămîntenii*), păstori ardeleni veniţi de peste munte (*ungurenii*). Astfel, dacă relatările ungurenilor prezintă de regulă un Dumnezeu biblic, vag folclorizat, imaginea pămîntenilor este explicit aceea a unui *Deus otiosus* : „Dumnezeu l-a lăsat pe Antihrist, Dumnezeu asistează; Ăla e cu puterea“. Această concluzie este legată de mitul cosmogonic dualist pe care Mircea Eliade îl consideră a fi singurul autentic din sud-estul Europei, în care Dumnezeu şi Diavolul sînt părtaşi la creaţie şi care este foarte des invocat de către pămînteni: „Dracul e frate cu Dumnezeu. Amîndoi au făcut pămîntul“.

Acest statut „decăzut“ al divinităţii pare a se însoţi cu statutul dubios şi relativ marginal al slujitorilor acesteia. Astfel, preoţii au, pentru populaţia bătrînă a Gorjului, o serie de atribute de-a dreptul „şamanice“. Pe de o parte, ei sînt solicitaţi frecvent pentru a găsi leac la diferite „făcături“ şi tot felul de boli, cazuri în care nu recurg la „exorcizări“ şi nu se rezumă la „Sfîntul Maslu“, ci apelează direct la arsenalul de practici magice. Iată un exemplu al unei femei care „a bolînzit“: „M-am dus la Polovragi, la mănăstire şi popa m-a întrebat ce şi cum. Şi pe urmă mi-a spus să merg în casa în care am dormit cînd am bolînzit şi o să găsesc sub pat un cărbune şi sub blană un cărbune unturos. Să-l sfarm şi să-l beau în apă. Aşa am făcut şi m-am vindecat“. Pe de altă parte, am aflat de tot felul de cazuri de popi consideraţi a fi omorît femeia bărbatului

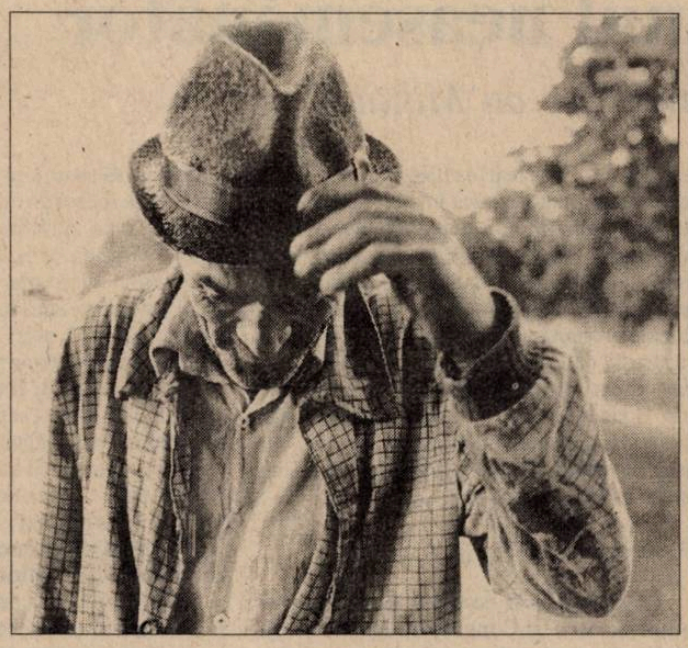

© S. Tétu

rîvnit de o altă femeie: „Popii pot să omoare tot felul de oameni, ca femeile care descîntă“— îmi explica, de pildă, o femeie de 80 de ani din satul Crasna. Şi în sfîrşit, nu puţine au fost cazurile de popi presupuşi a se fi transformat în moroi.

Mergînd mai departe pe aceeaşi linie, se pot face o serie de speculaţii referitoare la proporţiile şi amplasarea bisericilor în satele din Gorj. Ceea ce stimulează mai ales imaginaţia, este contrastul între dimensiunile foarte reduse ale bisericilor şi casele ţărăneşti cu un etaj, tipice Gorjului, precum şi amplasarea frecventă a bisericilor în răscruci, la margine de sat şi nu în centrul acestuia, dominînd întreaga aşezare, cum stă bine lăcaşului Domnului.

Aceste diferenţe par să fie conştiente într-un fel şi în mintea oamenilor, pămîntenii considerîndu-i, de regulă, pe ungureni ca fiind mai „credincioşi“ sau „mai cu frica lui Dumnezeu“ sau că „ţin mai multe sărbători“ decît ei etc. Există însă şi o explicaţie „firească“ pentru această stare de fapt: „ungurenii sînt tot timpul cu oile pe munte şi dacă nu ţin sărbătorile şi nu se roagă lui Dumnezeu, Dumnezeu îi pedepseşte şi le mor oile, mai vine ursul şi le fură cîte una... Mie ce să-mi ia ?“ – m-a luminat odată un bătrîn creştin din Hirişeşti...

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Reuşita

Cîteva mii de întreprinderi mici şi mijlocii au avertizat zilele acestea guvernul că, dacă nu va fi adoptată pînă de Crăciun o legislaţie permisivă, vor intra în grevă fiscală: nu-şi vor mai plăti impozitele către stat şi nici datoriile către fondurile speciale. Iar dacă nu plătesc aceste întreprinderi private, cine-o va mai face? Că, după cîte aflăm, miile de miliarde care ar trebui să intre în buzunarele regiilor de electricitate sau energie termică se află încă pe biroul marilor agenţi economici. Mari şi cheltuitori.

Sute de mii de salariaţi urmează, aşadar, să treacă în ilegalitate, refuzînd (cu o întîrziere echivocă) ponderea actuală a impozitului pe profit şi, implicit, descurajarea investiţiilor. Pentru alte sute de mii de salariaţi, reforma fiscală pare a fi, cu adevărat, salvarea. De la portarul spitalului, pînă la micul meşteşugar care face cîte-o afacere cu chitanţierul atelierului la care lucrează, toţi sînt de acord, fără să ştie bine de ce, cu ultima soluţie: declararea veniturilor şi plata unui impozit pe venit. Aproape toţi cred că refacerea piramidei de cifre este cheia reuşitei, deşi puţini spun că vor declara integral veniturile.

Am un amic care s-a decis să intre şi el în greva de la sfîrşitul anului. Are un magazin de electrotehnice. Cînd a intrat în afacere a trebuit să preia magazinul cu activul şi pasivul afacerii. Mai mult chiar, era specificat în contract că nu are voie să schimbe, pentru o anumită perioadă de timp, profilul afacerii. De zeci de ani de zile acolo, în cartier, se afla un magazin de electrotehnice: prăjitoare de pîine care dau feliilor inefabilul miros de ulei de rapiţă, maşini de gătit cu patru ochiuri (trei–ornamentale), ventilatoare de care trebuie să te fereşti şi maşini de spălat care consumă cît un atelier de strungărie. Sînt eternele producţii naţionale şi trebuie, după cum spunea şi prim-ministrul, să le încurajăm. Consumatorii ar fi frustaţi dacă nu ar mai găsi vitrinele familiare în drumul lor somnambul către slujbă sau braţele de muncă. Amicul meu nu voia să se lanseze prea departe în afacerile tulburi cu tuburi catodice. E de părere că aici nu reuşesc decît rechinii. Trebuie să fii, în primul rînd, un tip de nădejde, cotizant de partid şi fost june-prim al tinerilor comunişti. Eventual, să fi avut funcţii importante în ministerul Comerţului exterior – vei putea invoca mereu experienţa pe care ai acumulat-o, demontînd patriotic fierul de călcat capitalist pentru a vedea cum funcţionează şi cum poate fi produs fără brevet. Trebuie, apoi, să dai *o ţeapă*, să faci împrumuturi garantate cu alte împrumuturi, să ai tupeu şi să îngropi contractul imediat ce l-ai semnat. Să investeşti în case şi maşini, să cumperi prima pagină a ziarelor şi să finanţezi campanii electorale. Iată o bună investiţie în modernizare! Şi, nu în ultimul rînd, să tragi pe lîngă tine alţi inşi de nădejde, să-i faci copiii tăi de suflet, paznicii influenţei tale, părtaşi la reuşite şi colegi de celulă în arestul preventiv. O imunitate parlamentară este cheia reuşitei. Sau acoperămîntul fostei puteri, care ar putea transforma eventualul proces penal, într-unul politic. Pentru aşa ceva trebuie bani, nu jucărie. Şi tupeu. Amicul meu, electrotehnicianul, a trebuit să plătească restanţele magazinului, lipsurile la inventar şi tehnologia de vîrf de criză pe care o punea în vînzare. Iată de ce magazinul, trecut prin două falimente, e pe cale să-l înfrunte pe al treilea. Şi tot ca magazin de electrotehnice, pentru că, nu-i aşa, contractul e contract şi trebuie respectat. E mai bine să-ţi dai demisia, decît să fii demis, spune amicul meu. De ce să falimentez cînd pot intra în grevă? Şi-apoi, cheia reuşitei în afaceri este să abandonezi cîtă vreme nu e prea tîrziu.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

Victorie fără glorie

După cum arătam cu alte ocazii, nu multe produse get-beget româneşti sînt atît de puternic susţinute financiar, încît să îşi permită o campanie de spoturi TV; iar atunci cînd, totuşi, acest lucru se întîmplă, e o bucurie pentru tot cercetătorul fenemenelor culturale contemporane şi, în genere, al mentalităţilor româneşti. În afara apelor minerale, ale căror spoturi le-am comentat îndelung, iată că şi berile au porţia lor de laudă mediatică. Mă gîndesc în primul rînd (şi cred că nu sînt singurul...) la berea *Ciuc,* al cărei iniţial spot radiofonic ne umplea de amuzament şi duioşie pentru nostalgica strigătură de bîlci din final: *Ca să nu daţi de bucluc, consumaţi doar bere Ciuc!* Nimic americănesc, nimic MTV-istic, nici urmă de estetica industrială a publicităţii moderne: dimpotrivă, 100% folclor! Mesajul, pe cît de simplu, pe atît de conform tradiţiei augurale, nu era decît un fel de noroc dat cu ascultătorul: în definitiv, a-i recomanda protecţie contra buclucului e un alt fel de a-i face o urare de bine. Un specialist în reclame i-ar găsi poate acestui slogan naiv cusurul de a conţine o negaţie chiar la început *(ca să nu dai...),* ceea ce – spun studiile psihologice – ar avea un efect general negativ asupra consumatorului, la nivel subconştient. Dar, cum subconştientul nostru se bucură în egală măsură de regăsirea vechilor ritmuri familiare, nu putem spune dacă inabilitatea întrece ca efect surpriza.

Odată cu extinderea campaniei pe micul ecran, genul „simpatic“ a fost abandonat de către berarii ciuceni în favoarea genului epic, eroic, tipic superproducţiilor cu subiect istoric. Evident, spectatorului român adult nu-i vine greu să ghicească numele regizorului de film pastişat (ori poate autopastişat?)... Şi berea îşi poate revendica dreptul la legendă, asemeni apei minerale. Ori să şi-l împrumute de la aceasta: voinicii călări numai suliţe şi zale se pregătesc de bătălie tocmai în preajma izvorului Harghita (după cum aflăm de pe săgeata-indicator cu fason turistic care îi îndrumă către respectiva gură de rai), atît de jinduit de cotropitori. Aceştia – cîtă frunză... – ne sînt arătaţi într-un cuprinzător cadru cu lănci semeţe şi flamuri care mai bălţate, care mai exotice. Dar iată că flăcăii noştri numai ce-şi toarnă niţică berică şi veneticii o şi tulesc înspăimîntaţi! Nici Popeye n-atinsese, cu a sa conservă de spanac, aşa o eficienţă, că parcă tot mai apuca să-mpartă nişte pumni... Sloganul final *(Victorie totală!),* supraimprimat pe reunirea de halbe cu guler – toate inscripţionate cu logo-ul firmei! – ale vitejilor care ciocnesc cheflii, nu reuşeşte să ne lămurească dacă berea are darul să îi protejeze pe aceştia (cu acelaşi rol propiţiator al spotului radio) sau, dimpotrivă, să le răsplătească biruinţa. Negaţia din sloganul iniţial a fost, ce-i drept, redresată: nu numai că scapi de bucluc, dar dai de-a dreptul de victorie! Beneficiul promis consumatorului rămîne însă destul de nedesluşit...

Dar, de fapt, acesta nu-i un spot adresat publicului consumator, ci comanditarului însuşi. Publicitarii şi-au propus nu atît să ne îmbie pe noi, simplii băutori, să gustăm zisa bere, cît să-şi flateze clientul, cel care o fabrică. Vrăjmaşii puşi pe fugă, cu veşmintele şi stindardele lor arătoase, reprezintă desigur mărcile străine de bere. Ele sînt înfrînte de berea noastră neaoşă, straşnică, vîrtoasă. Pe consumator însă nu-l interesează prea mult conflictul de interese alegoric redat printr-o luptă medievală. Ce contează?! Clientul pare să fi gustat măgulit mica atenţie pentru care a plătit...

Florin DUMITRESCU

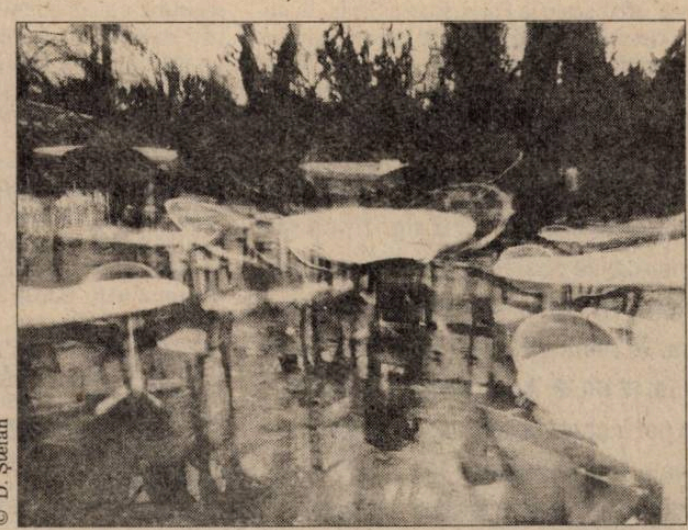

© D. Ştefan

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Prietenul neasemănător

– convorbire cu Mihai ŞORA –

Ce căutăm atunci cînd ne împrietenim cu cineva: ecoul nostru perfect sau deosebirea ce ne atrage, ispitindu-ne să cunoaştem şi un alt mod de a vedea lucrurile decît cel cu care sîntem obişnuiţi? Prietenia de tip ecou narcisiac a avut de suferit imediat după '89, fiindcă, la dispariţia inamicului comun, mulţi au descoperit că, în fond, nu-i unea mare lucru. „Ceilalţi" existau în măsura în care-i aprobau; cînd libertatea de expresie a născut diferenţa de păreri, ei au încetat să mai conteze unii pentru alţii ca individualităţi, ca depozitari de stări de spirit împărtăşite, ori ca martori ai devenirii fiecăruia dintre ei. Climatul de civilizaţie al unei societăţi se verifică, poate, şi în capacitatea de a împrieteni oameni diferiţi, ale căror opinii se confruntă în dialog şi se nuanţează reciproc. Convorbirea noastră cu ***dl Mihai Şora*** *despre* ***Constantin Noica****, încearcă să afle ce a stat la baza amiciţiei lor care a durat aproape o jumătate de secol.*

Prestigiul unui nume

Cînd şi în ce împrejurări l-aţi întîlnit pe Constantin Noica, stimate domnule Şora?

Mihai Şora: El a fost pentru mine întîi un nume prestigios, de care am auzit, cred, prin '32, cînd au fost premiaţi Cioran, Noica, Eugen Ionescu, şi-a fost marele scandal cu *NU*, care, deşi premiat la Fundaţii, nu putea să apară acolo, fiind pînă la urmă publicat la *Vremea*. Eram pe-atunci elev la Timişoara, la Liceul Diaconovici Loga, şi de pe la 14 ani, un foarte fidel cititor al *Cuvântului*. Prima carte a lui Noica, *Mathesis*, m-a încîntat: nu duce nicăieri, dar deschide uşi, deschide probleme. Optimist din fire şi înţelegător – cred că am moştenit asta de la tatăl meu – eram foarte departe de viziunea cioranescă asupra lumii, nu puteam să mă instalez pe acea platformă de refuz universal, aşa că viziunea deschisă, cercetătoare a lui Noica m-a cucerit. Dar de cunoscut personal l-am cunoscut la începutul lui '39, într-un autocar cu bursieri români trimişi la studii în Franţa: se făcea o excursie la Reims, şi între tinerii compatrioţi întîlniţi cu acea ocazie se aflau şi Eugen Ionescu şi Dinu Noica. Făceam cu toţii parte parte dintr-o serie de bursieri, vreo 30, trimişi în acel an la Paris de Institutul Francez din Bucureşti. Francezii aveau într-adevăr, pe atunci, o politică foarte coerentă de selectare a elitelor care, odată încheindu-şi studiile şi revenite în ţară, aveau în mod firesc să creeze un climat de deschidere, de atitudine binevoitoare faţă de Franţa, de valorile civilizaţiei sale. În ce mă priveşte, am ajuns în acea prestigioasă echipă pentru că, în ultima clasă de liceu, participasem la un concurs lansat de Institul Francez, pe tema: „Credeţi că un nou clasicism este posibil?", şi am avut şansa de a fi laureatul acelui concurs. Cînd am terminat studiile universitare, am fost chemat de directorul Institutului, profesorul Alphonse Dupront, care mi-a spus: „V-am urmărit de-a lungul studenţiei, şi vă oferim o bursă în Franţa". Vedeţi şi Dumneavoastră cît de coerentă era politica lor culturală pe atunci: acuma, din păcate, lucrurile stau cu totul altfel. Pe Noica l-am cunoscut, aşadar, la Paris.

Corespundea imaginii pe care v-o făcuseţi despre el citindu-l?

Era un Noica etern. Era acelaşi Noica, făcînd acelaşi gest (M.Ş. apropie palmele una de alta, ca pentru un salut oriental, molatec – *n.n.*), puţin aplecat din umeri, cu mîinile aduse aşa şi cu o voce foarte dulce punînd o întrebare sau rugîndu-te ceva, într-un fel care impunea să spui *da*. Nu puteai spune *nu*. Era un monden-retras, asta-i sintagma potrivită pentru el. Pînă la urmă a rămas un monden, aş spune. O mondenitate absolut personală, specific noiciană. Cînd cobora de la munte în Bucureşti, obligaţia lui era să dea cîte un telefon şi să viziteze pe fiecare dintre cunoştinţele sale. O vizită nu mai lungă de 10 minute, dar aceasta reprezenta un protocol din care nu ieşea niciodată. Nu erau totdeauna vizite cu obiect, ci vizite mondene.

Persoane total deosebite

Puţini filozofi români au operă sistematică: dvs. şi Constantin Noica faceţi parte din această restrînsă categorie. Cum vă situaţi faţă de el?

Aş spune, în primul rînd, că sîntem total deosebiţi. În al doilea rînd, ne leagă o afecţiune: eu sînt deschis şi critic la adresa a ceea ce a scris Noica, el a fost deschis şi critic la adresa a ceea ce am scris eu. Spre deosebire de mine, care-l judecam între patru pereţi, Noica m-a judecat în public la apariţia primelor mele două cărţi. Ba nu, chiar înainte de asta, cînd m-am întors din Franţa, în 1948, a avut loc o discuţie despre *Dialogul interior* pe care-l publicasem la Paris. Ţin minte că m-a chemat într-o zi la el bunul meu prieten Alexandru Dragomir, pe care-l vizitam des; a sosit acolo şi Noica şi au mai fost de faţă cîteva persoane: Romalo şi Ţoiu, printre alţii. Cu acel prilej *Dialogul interior* a fost purecat cum scrie la carte, în toată puterea cuvîntului. Cînd mi-a apărut *Sarea pămîntului*, am fost „judecat" la Păltiniş: Noica îi chemase atunci pe Sănduc Dragomir şi pe Octavian Nistor, un prieten vechi de-al meu, fost coleg de liceu, un om minunat, traducătorul *Crengii de aur* a lui Frazer şi autor al unei antologii filozofice în 5 volume apărută în B.P.T. Foarte sever am fost judecat şi atunci. Spiritul critic era o constantă a relaţiei noastre. Deosebirea esenţială dintre noi eu aş vedea-o aşa: sistemul Noica este un sistem combinatoriu, la fel ca o casă clădită din cărămizi pe care el şi le şlefuise în prealabil foarte bine. Modelul său ontologic I.D.G. (Individual – Determinaţii – General) este unul care suportă o mulţime de combinaţii de 3 elemente, cu carenţele şi cu abundenţele cunoscute. Modelul meu e al sferei de rază nulă, unul de tip iradiant. Crescînd dinăuntru spre în afară, el reprezintă un cu totul alt model decît cel propus de Noica. Aş spune că Noica seamănă mai mult cu Blaga, care, pînă la urmă, tot la un model de acest tip ajunge, mă gîndesc, în special, la „Diferenţialele divine" în care, prin afinităţi, prin compatibilităţi se recompune, din „diferenţiale" infime, întreaga complexitate a lumii.

Ani de zile, la masa dvs. de la Casa Scriitorilor se adunau mulţi dintre tinerii contestatari din mediul literar al anilor '80, cu care eraţi în strînse relaţii. Noica evita această lume; credeţi că, astfel, i-a scăpat o dimensiune a realităţii acelui timp?

Da, erau nelipsiţi Virgil Mazilescu, Stelian Tănase, Dan Arsene, un fel de pupil al meu, aflat acum la Paris, Eugen Suciu, Buduca, Groşan şi mulţi alţii care veneau mai rar. E posibil, cum spuneţi, ca lui Noica să-i fi scăpat ceva din febra acelui timp. Diferenţa dintre mine şi el e că recluziunea lui păltinişeană i-a permis să se izoleze nu numai ca persoană fizică, ci să se izoleze de vîntul care bătea. N-a stat în bătaia vîntului. El a reconsiderat de acolo – oarecum de la distanţă şi cu perspectivă – cîteva dureri ale stării în care ne aflam. De aici vine proiectul lui cu „cei 22" – din constatarea acestei mari pierderi în cultură – spunea el; eu aş spune mai mult, era vorba de o pierdere în spirit. Proiectul lui de-a scoate din magma despersonalizată 22 de tineri excepţionali, echivalentul unei echipe de fotbal cu rezervele ei cu tot, era naiv şi sublim în acelaşi timp. Din punct de vedere financiar argumentul stătea în picioare.

Poate şi din punctul de vedere al bazei de selecţie: 1 dintr-un milion...

Dar cui se adresa pentru proiectul său? Că a avut naivitatea să ceară acest lucru chiar autorităţilor al căror proiect de bază era tocmai acela de a egaliza, a masifica, a „tunde la fel" şi-a uniformiza pe toată lumea, asta dă seamă, în bună măsură, de irealismul său funciar. În ce mă priveşte, eu eram în bătaia vîntului şi simţeam exact şi punctele slabe ale sistemului care ne copleşea. Şi erau puncte slabe; să vă spun unul, din activitatea mea de editor. Cînd trebuia să publici o carte „cu probleme" începeai flatarea intelectuală a celui care deţinea puterea, unul de „sus", cu posibilitate de decizie: „dle, un terchea-berchea n-ar da drumul la aşa ceva, e prea «subţire» pentru el, dar dvs nu se poate să nu vă daţi seama că aici e o mare poezie" etc. etc. Individul se lumina de plăcere: „Da, domnule, ai dreptate, îi dăm drumul". În urmărirea planului său, Noica mergea într-un fel mai cinstit, el apela chiar la argumentarea de fond, încercînd să emoţioneze preşedinţii de la Consiliile Judeţene de Cultură. Demersul nu prea ţinea. A făcut-o o dată să plîngă pe o femeie mai simţitoare aflată într-un asemenea post, cînd i-a expus proiectul. El pomenea împrejurarea cu mare încredere în reuşita posibilă. Dar de întîmplat nu se întîmpla nimic. Noica era funciarmente irealist: spun asta cu căldură, cu dragostea şi cordialitatea necesare.

Între „n-a fost să fie" şi „cum e cu putinţă"

A fost mult căutat, mult citit în anii săi din urmă şi îndeosebi citat, cu sau fără înţeles. Pînă acum 7-8 ani, acel „întru" al său pătrunsese şi-n titlurile de ziar; acum întîlnim mereu, nu totdeauna cu rost, formula: „n-a fost să fie". În treacăt fie spus, puţini din cei care-l citează preiau şi întrebarea sa de tinereţe: „cum e cu putinţă?", atunci cînd se afla în faţa unei probleme. Credeţi că impactul se menţine şi azi?

În România, de o sută de ani încoace, orice gîndire originală se pierde prin nepreluare. Din păcate, cultura noastră avînd un profil literar, ne lipseşte o categorie de public care să permită circulaţia ideilor, să medieze această circulaţie spre un cerc mai larg. Lipseşte exact ceea ce face ca o gîndire să se încropească, să devină „şcoală filosofică". O condiţie ar fi să existe discipoli care, deşi s-au dezlipit de maestru, fuseseră totuşi adunaţi în jurul lui şi-i pot duce mai departe ideile, selectînd acele noţiuni cu adevărat germinative, susceptibile deci de a rodi în continuare. La noi nu există această continuitate, acest şir necesar. Noica însuşi continuă să fie receptat la modul „vai, ce frumos scrie", pentru calitatea lui de literat, nu pentru cea de gînditor, deşi, pînă la urmă, el a elaborat, a închegat un sistem, o ontologie pe care-a pus-o pe picioare. Dumnezeu l-a luat înainte de a-şi fi ridicat edificiul logic. Dar acele superbe *Scrisori despre logica lui Hermes* arată în ce direcţie ar fi mers: acolo găsise un substrat unificator care se numea „elementul" în sistemul său ontologic, ceva mult mai subtil şi mai dificil de stăpînit decît combinaţia I.D.G. – uşor de reţinut. Această doctrină a „elementului" n-a fost preluată deocamdată. În momentul de faţă nu există o lucrare de ansamblu, care să ne spună, în afară de faptul cine e Noica, în ce fel a trăit şi cum a murit, ce anume a gîndit el. De altfel, nu există nici o monografie despre nici unul din gînditorii care au creat, cît de cît, filozofie românească.

Care din cărţile lui Constantin Noica vor rămîne cu certitudine, după părerea dvs.?

Ca lucrări pregătitoare, rămîne fără îndoială cartea despre concepte deschise, apoi acea *Schiţă pentru istoria lui* cum e cu putinţă *ceva nou în istoria filozofiei europene* – titlul imposibil, de altminteri –, mai cunoscută sub numele de „Schiţă pentru istoria lui cum", formă mai scurtă, percutantă. Ele ar fi pregătitoare pentru *Douăzeci şi şapte de trepte ale fiinţei* – care cuprinde problema categoriilor, luată de la Aristotel, trecută prin toată istoria filosofiei, ajunsă la Kant şi, respectiv, ajunsă pînă la Noica; el completează unele lucruri, le nuanţează etc. Pe urmă vine *Tratatul de ontologie*: astea sînt cărţi care, categoric, rămîn. Şi, să nu uităm, „Şase maladii" şi mai ales magistralele *Scrisori despre logica lui Hermes*. Iar pentru valoarea lor de debut, de deschidere, aş adăuga primele lui cărţi, *Mathesis* şi *De caelo* – care este o superbă apologie a individului. Dar cineva trebuie să facă un rotund din toate: la modul scolastic, expozitiv, mai modest, dar care să „predigereze" pentru masa cititorilor aceste alimente foarte dure.

După '89 dvs v-aţi remarcat printr-o activitate civică bine asumată, directă. El unde credeţi că s-ar fi plasat în spectrul politic, dacă apuca acest timp?

Părerea mea e că n-ar fi încercat să se plaseze în spectrul politic. Ar fi rămas observatorul de la înălţime – nu de departe! – a ceea ce se petrece. În condiţiile în care lucrurile se precipitau şi existau în sfîrşit „evenimente" şi ar fi simţit nevoia să le lămurească pentru el însuşi, s-ar fi mulţumit, cred, să rămînă un consumator limitat de ştiri şi un analist politic privat.

Părerea mea e că acum noi sîntem la un prag, în faţa unei uşi, care se deschide sau nu – şi asta ţine de noi – şi ne duce spre ceva. Ne duce spre ceva ca să ne pierdem sau ne duce spre ceva ca să ne recîştigăm? Aş deosebi aici două niveluri, pe care le-aş formula în termeni de decalaj civilizator şi de diferenţă culturală. Decalajele trebuie suprimate – ele sînt de civilizaţie – dar diferenţele trebuie asumate, înţelegînd prin diferenţă în primul rînd ceea ce îl face pe celălalt să fie celălalt. Şi, implicit, propria diferenţă, care nu stă niciodată în faţa ta cum stă diferenţa celuilalt; ea există, fireşte, dar tu trebuie s-o ignori. Dacă tu accepţi diferenţa celuilalt, problema e ca şi rezolvată. Aşa ar fi bine să privim lucrurile şi-n ce priveşte „mondializarea": noi trebuie să ne mondializăm pe plan civilizatoriu – să avem, de pildă, closete curate ca la nemţi – şi să ne păstrăm o formulă a noastră care e plină de haz. Cred că Noica ar fi fost sensibil la un asemenea mesaj.

Ce fel de prieteni consideraţi c-aţi fost?

Radical deosebiţi şi foarte apropiaţi.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei PLEŞU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.256
19-25 decembrie 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală româno-germană Petre Ștefănescu Goangă
Biblioteca

NOICA
DUPĂ ZECE ANI
(II)

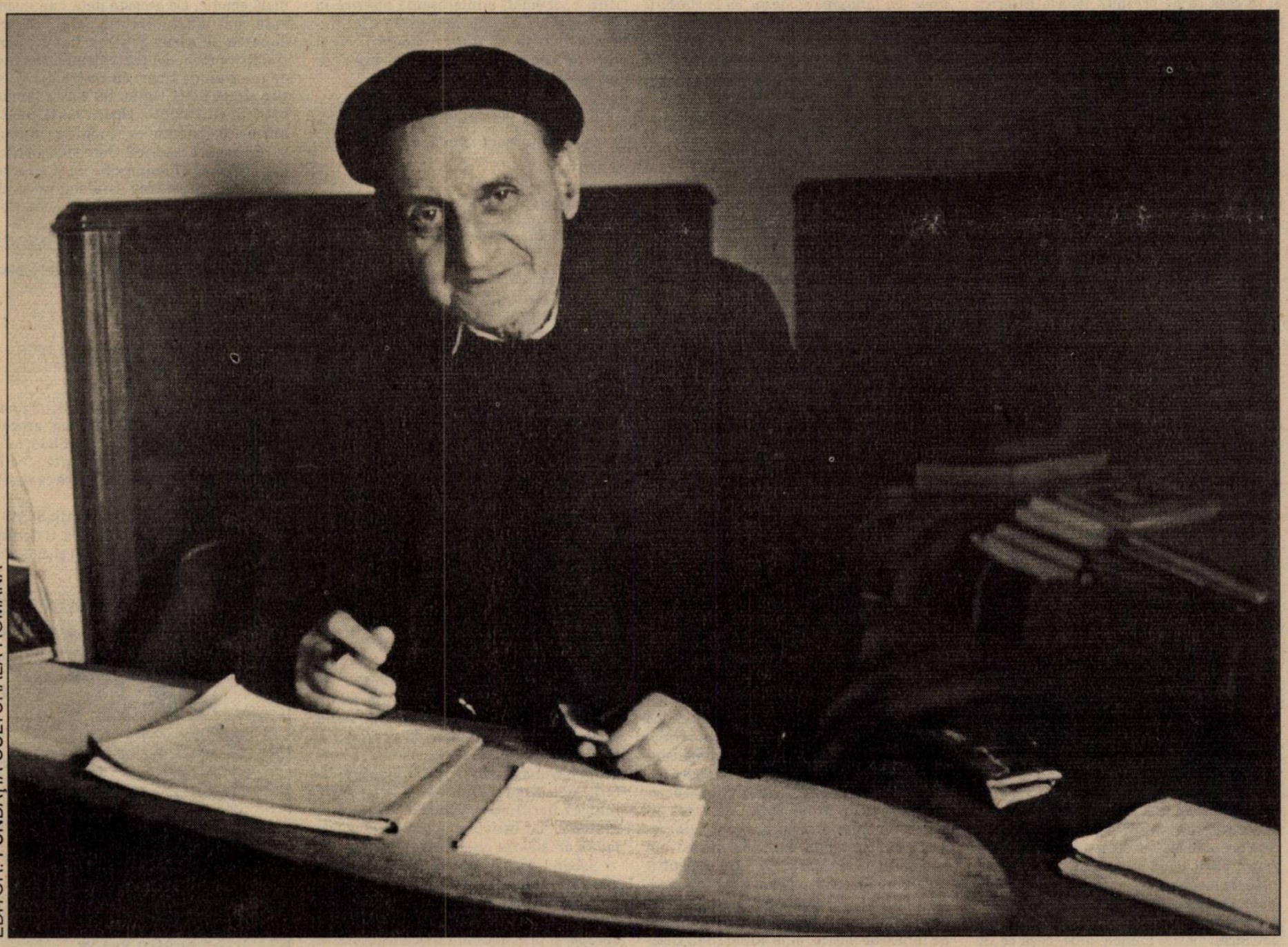

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Deviza mea: Nulla dies sine laetitia. *Dar* laetitia *înseamnă: disciplină, muncă, trudă, suferinţă, îndoială, invenţie, bucurie.*

Constantin NOICA

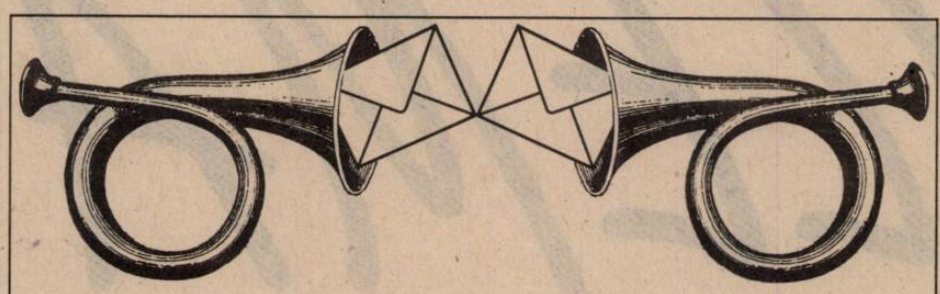

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 248: „Catedrala Mîntuirii Neamului“

Pentru „Catedrală“ sau „Biserica Sfinţilor Români“

Am studiat amănunţit cele 11 propuneri din săptămînalul *Dilema*/24-30 oct. a.c. cu argumente pro şi contra privind *„Catedrala Mîntuirii Neamului“*. Din mulţimile de opinii am reţinut că aceasta *„catedrală trebuie pusă ca orice biserică ortodoxă sub patronajul unui sfînt“, ca să ne arate esenţialmente „realitatea metafizică, religioasă şi teologică“* (Arhiep. Bartolomeu Anania), căci altminteri se va întreba oricine: *„cînd este hramul ei?“* (Irina Nicolau). *„Catedrala Mîntuirii Neamului mi se pare a fi un hram abstract“*, afirmă profesorul dr. Răzvan Theodorescu.

Personal, ca monah bătrîn şi mult încercat, privind prin prisma Sfinţilor Părinţi şi a Ortodoxiei răsăritene, precum şi în ceea ce ne prezintă Istoria Bisericii Ortodoxe Creştine, cred că nu trebuie să căutăm apă în fîntînă străină de Ortodoxie, ci într-al acesteia, în viaţa şi sfinţenia *„acestui Sfînt Popor Românesc“*. Ideea *„Catedralei Mîntuirii Neamului“ i se atribuie Patriarhului Dr. Miron Cristea,* deşi istorici competenţi afirmă că acesta „a aprobat-o“. *Şi a fost într-adevăr un patriarh mare, care „a lăsat amintirea unui mare om bisericesc, mare diplomat, mare om de cultură, un modern. O bună intrare a Bisericii noastre în lumea modernă“* (la N. Şerbănescu). Dar acest mare ierarh era doar licenţiat în teologie la Sibiu, însă doctor în Litere şi Filosofie la Budapesta, ceea ce i-a înlesnit modernizarea vieţii bisericeşti şi colaborarea cu forurile bisericeşti apusene modernizatoare. Nu pot constata cît de mare diplomat a fost întru apărarea Ortodoxiei, de vreme ce nu a putut opri pe regele Ferdinand, PNŢ-ul şi PNL-ul şi Loja masonică din Bucureşti în a promova şi semna *„Concordatul cu Vaticanul“, care conţinea „condiţii extrem de umilitoare şi păgubitoare pentru prestigiul şi interesele Statului Român“, „una din marile capitulări ale demnităţii noastre naţionale“*; nu l-a împiedicat nici pe regele Carol al II-lea de a semna *„Statusul Romano-Catolic“ ardelean* şi nici pe N. Iorga „de a se pronunţa oficial în faţa Parlamentului pentru Cauza Statusului“, *„un act prin care Statul Român renunţa la o avere imensă în favoarea prozelitismului catolic pe de o parte şi a iredentismului maghiar pe de alta“* (Valeriu Anania, *Pro Memoria*, 1992). Iar cînd Carol al II-lea abrogă Constituţia din 1923 şi promulgă alta la 27 febr. 1938, diplomatul Patriarh Miron îi este prim-ministru, întinînd prestigiul Bisericii Ortodoxe Române prin aceea că a lăsat impresia în poporul de rînd şi în intelectuali că Biserica (Ierarhia) sprijină dictatura şi în acelaşi timp şeful Bisericii Majoritare stă alături şi guvernează cu un rege necredincios, desfrînat şi mason, care prin politica lui a dus, în vara anului 1940, la ciopîrţirea României Mari. Să nu mai amintim că acest Patriarh, influenţat de hainele albe ale Papei, a introdus şi la patriarhii noştri hainele albe, ceea ce nu este în nici o Patriarhie Ortodoxă, modernizînd prin aceasta costumul patriarhal, oricît ar căuta unii să-i dea o interpretare teologică.

De aceea consider că nu este cazul să preluăm o iniţiativă pe care Patriarhul Miron ar fi putut-o realiza din 1925-1939, cînd avea puterea maximă şi poporul nu înota în nevoile şi sărăcia de acum.

Totuşi trebuie o Catedrală sau Biserică întru cinstirea tuturor românilor drept credincioşi, care şi-au sfinţit viaţa prin profunda lor trăire creştină, care au apărat fiinţa Bisericii străbune şi a Neamului şi care s-au jertfit pentru credinţă şi integritatea teritorială a Ţării. Or, pasul hotărîtor al acestei atotcuprinzătoare cinstiri l-a făcut actualul Sfînt Sinod în frunte cu însuşi Patriarhul Teoctist, care împreună, la 20-21 iunie 1992, cu prilejul „Canonizării unor Sfinţi Români“, *a instituit „Duminica Sfinţilor Români“, aşezînd-o în Calendar în a doua Duminecă după Rusalii.* (...)

„Catedrala sau Biserica Sfinţilor Români“ trebuie construită şi frumos şi modest şi funcţional şi mai repede cu orice eforturi financiare în primul rînd şi de la Stat, apoi de la ierarhii şi clericii avuţi, de la creştinii bine înstăriţi, dar prea puţin de la săracii cei mulţi care au doar doi bănuţi. Nu ne trebuie o biserică de proporţii uriaşe, care să servească doar de cîteva ori pe an, ci *una funcţională cu călugări pentru slujbe după tipicul mînăstiresc, cu Liturghie şi maslu, cu învăţătură şi spovedanie spre mîntuirea credincioşilor.*

arhim. dr. Ioasaf POPA
Str. Eliza Moroiu 4, Bucureşti

Cine-s împotrivă?

(...) O catedrală, care să fie simbolul unui popor ortodox în marea lui majoritate, nu poate fi concepută decît măreaţă şi încăpătoare, aşa cum au toate Bisericile Ortodoxe surori (Rusă, Sîrbă, Bulgară) şi aşa cum şi vechii orientali, deşi reprezintă minorităţi în ţările lor, au catedrale măreţe. Să ne referim numai la copţii din Egipt, care, în ciuda faptului că sînt doar o minoritate în lumea arabă, au cea mai mare catedrală din Orientul Apropiat (catedrala Sf. Marcu din Cairo). Ea trebuie să sugereze cerul şi prin dimensiunile ei apreciabile. Despre celebra biserică Sfînta Sofia, a cărei *vastă şi înaltă* cupolă centrală, părea „mai degrabă suspendată de cer cu un lanţ de aur decît sprijinită pe zidărie“, cum zicea Procopiu din Gaza (*Despre Sf. Sofia*, P.G.t. 87, III, col. 2827-2838), nu s-a putut vorbi decît cu admiraţie. Ea trezeşte sentimentul smereniei în faţa lui Dumnezeu.

Împotriva construirii unei catedrale a mîntuirii neamului nu se pot manifesta decît cei care, deşi declaraţi creştini ortodocşi, nu gustă şi nu trăiesc frumuseţea vieţii creştine simţită numai în comuniunea sfîntă a cultului divin şi mai ales a Sfintei Liturghii. Argumentele pe care le aduc împotriva ideii de catedrală, a locului de amplasament şi a dimensiunilor, cît şi invocarea stării de sărăcie, care n-ar permite realizarea unui asemenea edificiu ori ar împiedica ridicarea altora mai mici şi restaurarea celor existente, sînt mai degrabă dovezi ale necredinţei, ale lipsei de interes pentru redresarea morală a neamului românesc, care nu se poate face decît pornind de la Biserică şi, în ultimă instanţă, ale lipsei de iubire de patrie, bine ştiind rolul Bisericii în istoria, cultura şi progresul poporului român.

pr. prof. Nicolae D. NECULA

N.red.: *În acelaşi sens se înscrie şi scrisoarea prof. Ion Gîndu din str. Cozla nr. 8D, Bucureşti.*

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

...E însă momentul oportun?

(...) Mi-au plăcut articolele semnate de V. Cândea şi de arhiepiscopul Clujului, Bartolomeu Anania. Aceste două articole nu slujesc însă întru totul cauza pe care o „susţin“: dl. Cândea îi etichetează ca ateişti pe toţi cei ce se opun construirii Catedralei, iar arhiepiscopul Clujului face încă o dată dovada că există o frenezie, ba chiar o stare de extaz la gîndul construirii Catedralei...

Nu sînt împotriva unei asemenea construcţii, cred însă că momentul nu este oportun. Mai cred că ar trebui schimbată denumirea ei, deoarece nu toţi românii sînt ortodocşi. (Asta îmi aduce aminte de presiunile exercitate de B.O.R. cu ocazia dezbaterilor pentru Constituţia României, cînd B.O.R. a dorit să impună în Legea fundamentală ortodoxia ca religie de stat.)

Totuşi, cred că mai întîi ar trebui să construim „deasupra României“ o imensă biserică nevăzută (una pur şi simplu creştină, nici ortodoxă, nici catolică, nici protestantă...), la temelia căreia să stea credinţa tuturor în Dumnezeu.

Abia apoi, dacă tot se construieşte ceva, n-ar fi rău să se ţină seama dacă nu de „La Tourette“ a lui Le Corbusier, măcar de modernismul lui Guillaume Gillet (fiul academicianului francez Louis Gillet) care a „desenat“ o interesantă biserică în Royan (localitate bombardată din greşeală în 1945, cu ocazia eliberării ei) şi care aminteşte că tradiţia e tradiţie, dar toate sînt supuse evoluţiei.

Felix Gabriel BĂJENARU
Str. Negru Vodă, Bl. C3, Piteşti

Orgoliul – vinovatul în pierderea de paradis

Catedrala Mîntuirii Neamului... Ca om ce caut lăcaşul şi în afara actului liturgic, m-a cutremurat un asemenea proiect. Se poate bănui eşecul în tot ceea ce e clădit pe orgolii (orgoliul – vinovatul pierderii de paradis). 1. Orgoliul expansiunii arhitecturale, necircumscrisă rigorilor unui stil, ce preschimbă grandoarea în grandilocvenţă şi instaurează împărăţia urîtului. 2. Orgoliul tămăduirii noastre spirituale „în bloc“, al păstoririi cantitative, „la vedere“, tot neamul mîntuit după reţetă, miracolul „la degetul cel mic“... Cînd ani de zile nu s-a simţit grija de a păstra în fiecare, acolo în subteran, o cît de mică lumină aprinsă să nu se întunece de tot şi să nu se piardă chipul Domnului.

Referitor la primul orgoliu. E adevărat că dimensiunea, cînd e însoţită de geniu artistic, copleşeşte, rupe zăgazurile, transfigurează. Tot aşa de adevărat e că a existat o magie a geometriilor, obsesia secţiunii de aur căutată cu compasul de un Bramante, măiastru stăpînită de un Bernini cu ale sale fîntîni, sfidată de un răzvrătit ca Michelangelo. Şi răzvrătirea şi măiestria cuminte sînt sclipirile de geniu ale unor vremuri de mult apuse. Istoria scrisă sau nescrisă a artei ne arată însă că fiorul nu e tributar volumului, cantităţii, iar inefabilul divin se refuză de multe ori strictei geometrii.

Lăsînd deoparte emoţiile mistice din afara lăcaşului de cult şi refăcînd mental un, să-i zic, periplu semi-iniţiatic al bisericilor clujene, simt cum Dumnezeu se apropie şi prin detalii, tainica legătură se înfiripă din amănunte:

– la Catedrala ortodoxă, într-o atmosferă de ordine şi bun gust, Duhul, porumbel pictat în înalt, decupează o semisferă, coborînd cerul deasupra ta ca în teoriile blagiene;

– la Catedrala romano-catolică Sf. Mihail – un vitraliu tăiat în piatră austeră te concentrează pe un gînd;

– la prima bisericuţă ortodoxă – un ticăit de ceas, într-un decor obosit de pseudofolclor, strînge Universul în jurul tău găoace şi-ţi picură pacea şi tihna;

– la Biserica greco-catolică Bob (vecină cu o şcoală generală) icoana, într-o ciudată armonie cu tabloul religios, patronează o linişte parcă simţită fizic, ca o prezenţă, îndată ce pui pasul înăuntru desprinzîndu-te de larma curţii;

– la Biserica reformată din strada Kogălniceanu întîlneşti domnia sunetului de orgă (chiar şi cînd muzica încetează), deasupra unei istorii ce se reface din blazoanele unor familii aparţinînd unei etnii cu care împărţim zilnic spaţiul de mîntuire. În toate, chiar fără plenitudinea revelaţiei, se întîmplă ceva cu tine; mai faci un pas spre lumină. Dumnezeu e pretutindeni.

În ceea ce priveşte al doilea orgoliu – mă voi referi scurt la o experienţă personală trăită cu ani în urmă (începutul anilor '80) în Polonia. Am asistat, copil fiind, cu respiraţia tăiată, la deschiderea altarului, la ora 12, în Biserica Sf. Maria din Craiova (probabil, Cracovia, *n.red.).* Nu pot descrie emoţia. Era o splendoare în tot acest spectacol ce-mi depăşea puterea de a simţi. Cîteva ore mai tîrziu o nouă emoţie. De această dată mai insinuantă, mai difuză... Într-un pasaj subteran, departe de cerul golit de îngeri, cerul steluţelor roşii, doi-trei bătrîni înconjuraţi de un grup de tineri cu instrumente clasice şi „desuete“ cîntau un cîntec religios; bătrînii cu cuvinte, tinerii se străduiau într-o acompaniere ce semăna a iniţiere...

Se naşte o retorică. Oare splendorile şi măreţiile de la lumina zilei nu-şi au corespondentul, nu-şi trag seva sau nu-şi află legitimitatea în autenticul din subteran?!

dr. Roxana ANDREESCU
str. Donath, Bl. V, ap. 35, Cluj-Napoca

Pe versoul unei ilustrate din Zürich

Excelente articolele „Sindromul Caligula“, a doamnei Bar-Simion, articolul Lorenei Armulescu „De mîntuială nu te mîntuie“ şi „Criza de identitate...“ a lui Theodor Postelnicu. Sînt convinsă că-s scrise de tineri. Bravoo!!

Privind de departe şi ştiind ce-i în ţară mi s-a părut proiectul cu Catedrala Neamului un banc de prost gust şi mi-am zis că românu-i glumeţ.

Gabriela CERKEZ
Pestalozzistrasse 34, Zürich

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Despre *talk-show***
- **Radicalitate**
- **Străini stabiliţi în România**

ESENŢIAL ŞI ACCESORIU

Există lucruri prin definiţie esenţiale şi altele prin definiţie accesorii. Apa de o parte, cafeaua cu lapte de cealaltă. Uneori, raportul dintre esenţial şi accesoriu se răstoarnă. A şti englezeşte la Pătîrlagele e accesoriu. Esenţial e să ştii românește. Dacă însă vrei să te stabileşti la Londra, devine esenţial să ştii englezeşte. Anumite lucruri pot fi esenţiale la un moment dat, sau într-o împrejurare dată şi pot ajunge accesorii, dacă nu chiar insignifiante, în alt moment şi în alte împrejurări. Important este că, întotdeauna, între esenţial şi accesoriu există un *raport* şi că incapacitatea de a percepe corect acest raport e născătoare de haos. Fie că o numim lipsă de discernămînt, inoportunitate, sau direct prostie, incapacitatea aceasta e una din marile boli ale veacului. La noi e, de asemenea, o prezenţă cotidiană. Avem atîtea de început, de reparat, de rezolvat, de înlocuit, încît e foarte greu să stabilim rapid şi exact care e ordinea priorităţilor, care e ierarhia urgenţelor, pe scurt ce este esenţial şi ce e accesoriu. Cele mai multe din disputele noastre politice sînt caduce, pentru că angajează oameni sau partide care au viziuni diferite despre ce trebuie făcut *mai întîi*. Privatizare? Revizuirea certificatelor de revoluţionari? Subvenţionarea medicamentelor? Legea învăţămîntului? Repararea drumurilor? Restituirea proprietăţilor? Schimbarea Constituţiei? Salvarea monumentelor istorice? Dubla denumire a localităţilor secuieşti? Protecţia minorităţilor sexuale? Accesul la dosarele Securităţii? Cîte capete atîtea păreri. Esenţialul unora e accesoriul altora şi viceversa. Anumite probleme se referă la *principii*, altele la *necesităţi* imediate. Cum să decizi? Sînt necesităţile esenţiale şi principiile accesorii? Pot fi, vreodată, principiile – accesorii? Mai mult: observăm adesea că ceea ce nouă ni se pare, după propriile noastre socoteli, accesoriu, organismelor internaţionale care ne „monitorizează“ li se pare esenţial. Şi invers. E nevoie de multă perspicacitate, de o bună intuiţie a circumstanţelor, de adaptabilitate şi bun simţ, pentru a te mişca prompt şi util în acest hăţiş.

Şi totuşi, deosebirea între esenţial şi accesoriu nu e întotdeauna indiscernabilă. Nu trebuie să fii un monument de fineţe ca să înţelegi că, în calitate de ministru republican, nu poţi subscrie, fără demisie, unui document pro-monarhic. Şi că momentul unei crize de guvernare şi al unei remanieri e nepotrivit pentru un asemenea gest. Funcţionarea cabinetului şi agenda lui imediată sînt esenţiale, iar opiniile tale private despre forma optimă de guvernămînt sînt accesorii. Ba nu! – vor replica oamenii de principii: restaurarea monarhiei e mai importantă decît dificultăţile momentului: e, în definitiv, posibila lor soluţie. Cei care cred asta ar trebui, atunci, să rămînă fideli credinţei lor şi să facă tot ce le stă în putinţă pentru a o impune. Or iată că miniştrii surprinşi în flagrant delict de monarhism se dezic, fără ezitare, de propria lor semnătură. „Pardon! Am greşit! Jurăm pe republică!“ O (temporară) obnubilare mentală vrea să se corecteze printr-o nonşalantă lipsă de caracter. Principiile devin accesorii, iar fotoliul ministerial (sau chemarea la ordine a şefului) devin esenţiale. Sărbători fericite!

Andrei PLEŞU

Cum să cîştigăm cu autogoluri?

Ca şi după reuniunea NATO de la Madrid, după summit-ul european de la Luxemburg guvernamentalii cred că e vorba de o victorie, iar antiguvernamentalii sînt tentaţi să vorbească de o înfrîngere. Şefii de partide şi şefii de gazete, parlamentarii şi miniştrii, liderii de sindicat şi reprezentanţii societăţii civile îşi exprimă reacţiile în termeni împrumutaţi din vocabularul sportiv, de parcă întreaga naţiune ar fi participat la o competiţie minuţios şi solidar pregătită. De fapt, spre deosebire de unguri, cehi şi polonezi – care s-au antrenat cu adevărat în aşteptarea acestui moment – , noi ne-am bazat întîi pe minciună şi apoi pe minuni.

Vecinii noştri central-europeni şi-au putut permite să nu gîfîie înainte de Madrid şi au motive de satisfacţie după Luxemburg, pentru că efortul lor în vederea integrării a fost unul constant. Distanţa geografică faţă de Vest contează enorm, dar strategia politico-economică poate mări sau micşora această distanţă. Chiar şi atunci cînd era sub supraveghere sovietică, la Praga, Varşovia şi Budapesta politica interesului naţional nu s-a limitat, ca la Bucureşti, la „furatul căciulii“. Cehia, Polonia şi Ungaria au păşit spre structurile euro-atlantice fără salturi spectaculoase – dar şi fără prefăcătorii costisitoare – zi de zi în ultimii cincisprezece ani. Nici ele n-au fost scutite de crize, greşeli, căutări ori încercări reformiste ratate. Sprijinite de propriile conduceri comuniste, de serviciile secrete pre- şi postrevoluţionare, de partidele de stînga şi de dreapta, de intelectuali şi de minorităţi, aceste ţări nu s-au hazardat să cultive însă izolaţionismul şi spaima de Occident, nici să reducă patriotismul la dimensiunea sa gongoric-neputincioasă.

Înainte de 1989, dar şi după căderea dictaturii, România şi-a făcut din sărăcie stindard al specificului naţional şi din regres economic garanţie a neatîrnării. Pentru admiterea în primul val al ţărilor invitate să demareze negocierile cu Pactul nord-atlantic, românii s-au pregătit exersînd sloganuri democratice sau mimînd indiferenţa, iar clasa politică s-a angajat în vaste acţiuni propagandistice, susţinînd că **statul de drept** începe odată cu alegerile din '96. În aşteptarea summit-ului de la Luxemburg, nimeni nu s-a mai ostenit să mobilizeze energii, fonduri şi caravane de televiziune: toată lumea pleca de la premisa că nu avem motive să mizăm pe un verdict nediscriminator, întrucît realitatea economică românească e departe de standardele UE.

Refuzul statelor membre NATO a stîrnit la Bucureşti iritare şi stări depresive, deşi liderii puterii contribuiseră ei înşişi la creşterea suspiciunii în legătură cu soliditatea regimului democratic din România: o ţară în care învingătorii prin alegeri libere considerau că ieşirea din totalitarism s-a făcut cu şapte ani mai tîrziu decît crezuse întregul Occident – deci că reforma instituţională începe în 1997 de la zero — n-avea cum să fie luată în serios în cursa pentru integrare. Decizia excluderii României din lista favoritelor în cursa pro-NATO se poate imputa Bucureştiului de trei ori la rînd: o dată pentru politica naţional-ceauşistă care a cultivat complexele medievale ale masei şi fariseismul elitei, a doua oară pentru duplicitatea cabinetului Văcăroiu care a împiedicat normalizarea relaţiilor noastre regionale şi a exacerbat obsesia complotului universal, în sfîrşit pentru înverşunarea cu care alternanţa la putere a fost prezentată drept revoluţie anticomunistă.

„Uşa (între)deschisă“ la Luxemburg este rezultatul firesc al evoluţiei cu sincope – în plan politic, legislativ , diplomatic şi economic – din ultimii opt ani, deci un merit comun al fostelor guverne şi al fostei opoziţii, nu doar al actualei coaliţii majoritare şi al sprijinitorilor săi.

Înainte de a se deplasa la Uniunea Europeană, şeful statului a ţinut să repare gafele postelectorale (pre-Madrid), recunoscînd că procesul integrării în structurile comunitare îşi are punctul de plecare în legislatura precedentă. Pentru prima dată de la preluarea mandatului, liderul de la Cotroceni a pronunţat numele predecesorului său într-un context favorabil. E un semn bun, o primă dovadă oficială că putem ieşi din faza orgoliilor rănite, a orbirilor mesianice şi a politicianismului răzbunător. Cînd vom fi cu noi înşine la fel de exigenţi şi de pretenţioşi cît sîntem faţă de restul lumii, cînd aleşii noştri vor fi capabili de obiectivitatea pe care o aşteaptă de la partenerii occidentali sau de la adversarii interni, reforma îşi va pierde caracterul de fatalitate şi integrarea pe cel de utopie.

Elena ŞTEFOI

© S. Ghețiе

Sfîrşitul mirajului, la Praga

Cînd, în discursul ţinut marţi, 8 decembrie, în faţa celor două Camere ale parlamentului ceh, preşedintele Vaclav Havel l-a criticat cu asprime, dar fără a-i rosti numele o singură dată, pe fostul premier Vaclav Klaus, nu a făcut-o doar din perspectiva civică a unui intelectual care nu renunţă la etică pentru a îngroşa rîndurile ultraliberalilor. Chiar dacă Vaclav Klaus avea să spună despre preşedinte că este „filosof“ şi că nu se pricepe la economia de piaţă, Havel a pătruns şi în domeniul economic, pînă atunci rezervat fostului premier, denunţînd caracterul precar al unei reforme oprite „la jumătatea drumului“.

Severitatea amară a lui Havel faţă de politica economică a fostului premier pare din ce în ce mai justificată. Dacă în urmă cu patru ani Vaclav Klaus proclama – şi era crezut! – că Republica Cehă este singura ţară fostă comunistă în care tranziţia a fost făcută fără a se ajunge la un şomaj ridicat, fără a se trece prin purgatoriul inflaţiei şi păstrîndu-se stabilitatea monedei naţionale, astăzi se vădeşte tot mai mult că „miracolul ceh“ a fost în bună parte o ficţiune construită cu mult talent. Talentul de magician al celui ce trecea drept părintele „miracolului“ şi care fusese denumit un „Thatcher al Estului“ este incontestabil, dar la fel de incontestabil este cvasi-falimentul modelului său de reformă.

Luni, 14 decembrie, agenţiile de presă anunţau că într-un raport al OCDE se anticipează pentru viitorii ani creşteri economice semnificative în Ungaria şi Polonia, dar nu şi în Republica Cehă, pentru care previziunile sînt sub 2%. Mai înainte, într-un studiu-clasament al ţărilor central şi est-europene întocmit de un institut vienez după criterii economice şi politice, Republica Cehă se afla pe locul al patrulea, după Ungaria, Polonia şi Slovenia. Un raport al Comisiei Europene îşi exprima neliniştea faţă de slăbiciunile sistemului bancar ceh şi insista asupra nevoii de accelerare a restructurării întreprinderilor, pentru a se reduce deficitul comercial şi a se permite industriei să se pregătească pentru piaţa comunitară.

În Republica Cehă, statul deţine în continuare primele patru bănci ale ţării, iar 80% din companiile industriale cehe nu obţin profit. Privatizarea de masă prin metoda cupoanelor, opera lui Vaclav Klaus, a fost un fel de scamatorie economică. Le-au fost distribuite cetăţenilor cupoane, aceştia le-au vîndut fondurilor de investiţii, care sînt controlate de principalele bănci, cu alte cuvinte de stat. Conform experţilor, circa 40% din întreprinderile cehești ar da faliment, dacă băncile (= statul) nu le-ar mai finanţa în mod sistematic. Investiţiile străine scad în ritm catastrofal, chiar dacă într-un clasament al banilor primiţi din 1990 încoace Republica Cehă continuă să se afle pe locul al doilea în regiune. Altfel, investiţiile străine directe au fost în 1995 de 2,5 miliarde de dolari, în 1996 un miliard şi jumătate, iar pentru anul acesta vor ajunge în cel mai fericit caz la un miliard. Moneda naţională, pe care Vaclav Klaus o recomanda ca fiind una dintre cele mai stabile din Europa, a căzut atît de mult încît valorează mai puţin decît coroana slovacă.

Demisionat în urma unui scandal financiar, Vaclav Klaus s-a angajat într-o luptă politică directă cu Vaclav Havel. Fostul premier a fost reales preşedinte al partidului său, la un congres la care presa nu a avut acces. Un congres unde nu s-a vorbit nici despre scandalul care a dus la demisie, nici despre semi-eşecul reformei, ci în exclusivitate şi pe ton encomiastic despre măreţia de economist ultraliberal a lui Vaclav Klaus. Despre care, însă, adversarii săi spun că este de fapt „un bolşevic de dreapta“.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Să revizuim!

Se vorbeşte, în ultima vreme, despre revizuirea Constituţiei. Cîţiva parlamentari au declarat, deja, că ar fi necesară constituirea unei comisii însărcinată cu revizuirea legii fundamentale şi cred că cele mai importante forţe politice ar trebui să-şi pună serios această problemă. Cred că, pe de o parte, multe din fundamentele vieţii cetăţii noastre s-au schimbat din 1991 încoace şi, pe de altă parte, cred că multe din normele constituţionale s-au dovedit contraproductive sau, în cel mai bun caz, neinspirate. În plus, cum orice text constituţional trebuie să treacă proba referendumului, îndrăznesc să spun că viziunea electoratului despre cum trebuie să arate statul român s-a schimbat radical în ultimii şase ani; este necesar să se ofere un alt model constituţional unui electorat evident evoluat.

Îmi permit să punctez cîteva din aspectele constituţionale care, în timp, s-au dovedit a fi mai degrabă un obstacol pentru dezvoltarea instituţională a României:

I. Sistemul parlamentar bicameral, aşa cum a fost el desenat în 1991, s-a dovedit a fi cel mai nepotrivit cu putinţă. Două Camere care par a fi rupte de realitate şi proiectate într-un univers birocratic inimaginabil, două Camere între care nu există nici o diferenţă de esenţă, două Camere între care nu există raporturi constituţionale clar definite, nu pot decît să alcătuiască un Parlament nefuncţional, cheltuitor peste măsură şi mereu impopular.

II. Regimul imunităţii parlamentare trebuie serios revizuit pentru că această instituţie a fost, prin practică, deturnată de la finalitatea ei. Rostul imunităţii parlamentare este acela de a garanta imposibilitatea exercitării abuzive a instrucţiei penale împotriva deputaţilor sau senatorilor care, democratic, au datoria să-şi exprime poziţiile politice pe baza cărora au întrunit sufragii. La noi, imunitatea a devenit un soi de cauţiune constituţională pentru mici potlogării sau pentru mari infracţiuni.

III. Dreptul la iniţiativă legislativă al cetăţenilor este, practic, irealizabil. Condiţiile cerute de art. 73 alin. 1 pentru a asista la iniţiativa legislativă cetăţenească sînt paralizante pentru zona cea mai activă a societăţii noastre civile.

IV. Procedurile de numire şi remaniere a Guvernului au generat nu doar dispute politice şi juridice ci, mai important, cutume constituţionale contradictorii.

V. Condiţiile în care Guvernul poate emite ordonanţele de urgenţă sînt, practic, nereglementate. Sintagma neglijentă din debutul art. 114 alin. 4 („în cazuri excepţionale") este atît de nesemnificativă, încît guvernele care au elaborat ordonanţe de urgenţă nici nu au mai simţit nevoia să explice care anume era cazul excepţional ce justifica recurgerea la această formă de delegare legislativă.

VI. Curtea Constituţională ar trebui să părăsească poziţia prea rigidă pe care i-o conferă actualul text constituţional. În fond, constituţionalitatea poate fi apreciată dintr-o perspectivă mai largă şi mai puţin formală.

VII. Curtea de Conturi ar trebui să fie regîndită în contextul pieţei libere şi, mai ales, în concordanţă cu rigorile audit-ului european.

Alături de aceste cîteva puncte nevralgice ale Constituţiei noastre, cred că ar trebui revăzute şi alte detalii, nelipsite de importanţă, cum ar fi stabilirea zilei naţionale a României (art. 12 alin. 2), principiul pe care se bazează raportul dintre stat şi proprietate (art. 135 alin. 1) sau procedura de revizuire a Constituţiei (art. 146-147).

Este, deci, mult de lucru. Să începem!

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Deplasarea spre radio

Pe vremuri, prin 1991, la începuturile interesului meu (s)cri(p)tic pentru fenomenul numit televiziune (reductibil, atunci, la TVR), într-o de mult dispărută rubrică, intitulată „Catodul psihic", dintr-o nu mai puţin defunctă publicaţie numită *Epoca*, m-am trezit dedicînd o suită de (dacă nu mă înşel) trei articole – purtînd, toate, titlul celui de faţă – fenomenului radio. Scriind despre televiziune, despre ce era, în acel moment, televiziunea la noi, ajunsesem, purtat de o logică nu doar afectivă, să elogiez şi să recomand, spre consum, radioul. Tot mai des, în săptămînile din urmă, ajung, iar, să frecventez cu mai multă plăcere radioul, mai precis posturile FM bucureştene, decît televiziunea.

Duminica trecută, în plus, am constatat că, în materie de filme (americane în special), nu prea mai sînt de înghiţit decît comediile, dar nu de orice fel, ci cele parodice, metatextuale, care îşi rîd de alte filme, compunîndu-se, pur sintagmatic, din locuri comune luate în derîdere. Un astfel de film a fost, de pildă, *Formidabilul*, difuzat de Pro TV, la care chiar am rîs, pe cinste, în continuu. Dacă cinematograful suportă (auto)parodierea, televiziunea de ce n-ar suporta-o? Cînd vor permite televiziunile, mentalitatea dominantă în interiorul lor, să rîdem, benefic, *sănătos*, calm, de ele, fără ca prin aceasta să se simtă ameninţate? Cînd vor scăpa televiziunile noastre, adică oamenii ce le fac, de complexul – infantil – al seriozităţii?

Să revin, însă, la radio, care are marele merit de a ne lăsa liberi, mobili, de a nu ne fixa, ţintui, prinde, închide aşa cum face, inerent dar şi voit, televiziunea. Din acest punct – esenţial – de vedere, televiziunea este mult mai puţin acordată la spiritul (post)modernităţii decît radioul. Prestigiul logocentric al văzului, televiziunea ca utopie a văzului în sfîrşit realizată a învins, însă, impunînd modernităţii un neaşteptat anacronism, o nebănuit de tenace ancorare în tradiţie. Văzul e cunoaştere, e putere. Televiziunea, fixînd prin iluzia dezvăluirii, a revelaţiei dere-sacralizante, este mijloc „natural", autonom, automat de putere. În raport cu televiziunea, care este, creează şi conservă putere, radioul, prin libertatea şi mobilitatea pe care le permite şi induce, este de-a dreptul anarhie.

Iată de ce mă deplasez, din nou – simt tot mai mult această nevoie –, spre radio. Ceea ce nu vrea să însemne că oferta diferitelor posturi FM ar fi prea mult individualizată. Dimpotrivă chiar: şi aici, logica pieţei face ca între, de pildă, Contact, Pro FM şi Radio 21 să nu existe prea multe diferenţe, din punctul de vedere al fluxului muzical şi de publicitate, ci, cel mult, din acela al producţiilor proprii, al „suprasegmentalelor", mai dinamice sau mai încete, mai îndrăzneţe sau mai vulgare etc. de care fiecare post în parte dispune. Astfel, tot duminica trecută, în vidul de *week-end* pe care nu reuşesc – dar nici nu se străduiesc – să-l umple televiziunile noastre, egal lipsite de imaginaţie şi de seriozitate în ceea ce priveşte divertismentul, am urmărit, în direct, concertul formaţiei Oasis, transmis de la Manchester de MTV, şi audio, cu o oarecare diferenţă (chestiune de bani), de Radio Contact. Cedînd, însă, pînă la urmă, farmecelor de arhivă ale radioului Tinerama, care a difuzat un extraordinar program de rock românesc, nu mai vechi de 10-15 ani, dar netranspus pe CD, ci de pe discuri de vinil, de parcă am fi ascultat romanţe antebelice. Duminicile, repet, sînt oribile, sinistre la televizor. Noroc cu radioul. *Mass-media* s-ar cuveni să ofere în primul rînd continuitate, să devină fundal, să creeze ambianţă, nu să caute să (se) constituie (în) evenimente: să fie tot timpul la dispoziţie, nu să debordeze atrăgînd, din cînd în cînd, atenţia asupra lor înşile. Regularitate şi permanenţă.

Luni noaptea, în schimb, plăcerea s-a curmat: „Milionarii de la miezul nopţii" i-a pedepsit, pînă spre dimineaţă, pe vicioşii telespectatori ai lui Marius Tucă cu un George Pruteanu incredibil, zeflemitor, superior, imposibil: aproape necivilizat, aflat în flagrantă contradicţie faţă de normele clamate, zilnic, de profesorul şi omul de cultură George Pruteanu. Un George Pruteanu mult prea sigur şi mult prea încîntat de sine însuşi, permiţîndu-şi chiar luxul de a rata, din prea multă jubilaţie, ocazii retorice importante, cînd adversarul (senatorul UDMR Verestoy Attila) îi oferea contraargumente de-a gata. A fost o noapte epuizantă, mărunt obositoare, în care întrebarea fundamentală a pus-o, pînă la urmă, chiar dacă nu astfel formulată, un Marius Tucă la început excedat, mai apoi, ca şi Sorin Roşca Stănescu, plictisit de turnirul penibil: „Ce iniţiative legislative de interes direct (nu doar indirect) general a avut, pînă acum, de cînd se află la putere, UDMR?" Dacă pe platoul Antenei 1 s-ar fi aflat nu doar omul (prea) politic G. P., ci şi, măcar în umbră, cărturarul George Pruteanu, sînt sigur că acesta din urmă nu ar fi ratat ocazia de a-l întreba pe senatorul UDMR în ce relaţie se află vocaţia *universalistă*, dintotdeauna, de la *origini*, din limba ei *maternă*, a *universităţii* cu diversele limbi post-originare ale lumii. A trebuit, din păcate, să mă (ne)mulţumesc cu spectacolul nu foarte demn, nu foarte plăcut al inflamării alienante a unui destin, şi să regret că nu mă aflu undeva, pe un drum, spre o ţintă oarecare, ascultînd un radio de bună calitate care să mă *însoţească* şi nu, tiranic, precum televiziunea, să mă *tortureze*.

Bogdan GHIU

Economie

Banii: obsesia noastră cea de toate zilele

De ce se discută, la noi, atît de mult despre bani? Fiindcă nu-i avem! Obsesia banilor se strecoară în toate arterele societăţii, avînd un rol dominant cu deosebire în alegerea profesiei. Unde se înghesuie tinerii? La Drept, la Finanţe-Bănci, la Jurnalistică, în general la facultăţi ce deschid uşi spre „meserii bănoase". Sau, mai exact, spre meserii despre care cred ei că le vor aduce bani mulţi.

Astăzi, tot mai mulţi tineri sînt preocupaţi de bani. Pentru că prea puţini dintre ei au bani. Privesc în jur şi văd că nici părinţii lor, nici prietenii părinţilor lor n-au bani. Sigur, avem şi noi bogaţii noştri, dar numărul lor este extrem de mic. În plus, nici statul n-are bani (un buget de 7 miliarde de dolari se situează cu mult sub cifra de afaceri a unei firme mijlocii din Occident) şi adevărul acesta devine pentru ei descurajant.

Condiţia intelectualului, determinată îndeosebi de un salariu umilitor, nu numai că nu-i fascinează pe cei mai mulţi dintre tineri, dar nici măcar n-o mai găsesc acceptabilă. De altfel, sînt convinşi că afirmarea socială o asigură numai puterea banilor. Şi că singura morală în care merită să creadă este îmbogăţirea.

Tot mai puţini tineri sînt preocupaţi de învăţătură. Într-o societate schingiuită de lipsuri materiale, de sărăcie, tineretul nu se mai dă în vînt după cariere profesionale. Meseriile căutate sînt acelea în care se poate face rost repede de bani.

Priviţi ce se întîmplă în jurul nostru. Tineri apţi pentru cariere strălucite, în laboratoarele ştiinţei, la catedre, în medicină sau în inginerie, fie se resemnează, fie încearcă să plece peste hotare. Puţini sînt cei care se iau în piept cu viaţa şi-şi propun să învingă cu orice preţ. Tîrgurile organizate pe piaţa muncii ne-au dezvăluit, însă, un aspect şi mai grav: acela că mulţi tineri cu diplome universitare refuză posturi corespunzătoare pregătirii lor, mai ales în inginerie. Dar acceptă locuri care să-i plaseze în lumea afacerilor mărunte, în speranţa că vor ajunge repede la cîştiguri ceva mai mari.

Faptul că tinerii bine pregătiţi încearcă să plece din ţară poate fi, într-un fel, chiar un lucru bun. Poate că, dacă reuşesc profesional, se vor reîntoarce cîndva în ţară şi vor aplica, aici, ceea ce au învăţat pe unde au umblat. Cei care, însă, după ce au absolvit cursuri universitare se aruncă acum în cursa pentru bani, ocupînd posturi ce nu necesită mai mult decît o diplomă de liceu, fiindu-le inutilă învăţătura lor înaltă, nu se vor mai reîntoarce niciodată pe vechile poziţii. Şi nu pentru că nu vor mai vrea, ci pentru că nu vor mai putea. E clar de ce: fiindcă se deprofesionalizează.

Ce cîştigă? Desigur, nişte bani pe care, în posturile lor de cercetători, ingineri, profesori, acum nu-i pot cîştiga. Preţul plătit este însă imens. Drama lor va fi cumplită atunci cînd vor realiza că şi-au irosit învăţătură, inteligenţa, tinereţea.

Şi mai cumplită, însă, va fi drama societăţii. Desigur, atunci cînd se va constata că şi-a pierdut valorile.

Pentru că nota de plată va veni cîndva. Întotdeauna vine nota pentru plăţile amînate. Unele dintre aceste note de plată, pentru cheltuieli făcute în anii trecuţi, le-am achitat în anul ce se apropie de final. Între ele, datoriile societăţii către Banca Agricolă şi Bancorex. Anul trecut, autorităţile aflate la putere au menţinut preţuri electorale la bunurile alimentare de bază. În speţă, e vorba de preţuri de consum sub nivelul costurilor de producţie. Aşadar, pentru masa lor de toate zilele românii au achitat doar o parte a notei de plată. O altă parte a achitat-o Banca Agricolă. Acum, societatea trebuie să-i restituie ce-a plătit. La fel s-a întîmplat la Bancorex, unde mai multe note de plată au fost împărţite „frăţeşte" între societate şi bancă: la căldură, la lumină, la benzină şi aşa mai departe.

În '95 şi '96, România a forţat creşterea pentru creştere. Industria internă producea în bună parte pentru magazii. Comerţul, în schimb, etala cu precădere mărfuri de import. Acest contrast s-a răzbunat în cele din urmă.

Guvernul Văcăroiu a mizat pe măsuri populiste. Numeroase fabrici falimentare au primit subvenţii pentru a supravieţui, în loc să fie restructurate şi rentabilizate. Băncile au fost obligate, prin legi, să acorde credite neperformante. Blocajul financiar a sufocat economia.

La începutul anului în curs, explozia n-a mai putut fi evitată. Inflaţia a luat-o razna, costul vieţii a urcat brusc, nivelul de trai a scăzut. Dintre măsurile preconizate de Guvernul Ciorbea, inevitabile, cea mai dură s-a dovedit a fi închiderea fabricilor a căror restructurare nu mai putea fi amînată.

Programul pe '97 a situat în prim-plan adevărul preţurilor, al cursului, al creditelor. Sigur, nimeni nu arde de nerăbdare să umble în portofel şi să scoată bani în plus pentru facturile la lumină, la apă caldă, la benzină, la mîncare. Dar cine, oare, e nerăbdător să se urce pe masa de operaţie? Dacă însă viaţa lui depinde de această operaţie, va fi obligat s-o facă.

Pentru societatea românească, o astfel de operaţie e singura soluţie pentru a scăpa de obsesia banilor. Şi a ajunge la bani.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Drumul spinos al integrării

Înainte de Luxemburg...

● „România n-a fost luată de la început în calcul. Ţara noastră a făcut, de la demararea tranziţiei, progrese pe care Comisia Europeană le consideră «apreciabile». Dar, după aceeaşi comisie, rămîn multe de făcut, pentru că deciziile de politică economică n-au fost întotdeauna coerente. Nici un program aplicat după '89 n-a fost dus pînă la capăt, iar de unele lucruri de care depinde însuşi succesul reformei nici nu ne-am apucat." (Gh. Cercelescu – *Ceaţă la Luxemburg*, în **Adevărul**, 12 dec. '97) ● „ Nu se intră în Europa cu discursuri, cu mărunte adjudecări de conjuncturi sau cu o abracadabrantă leapşă spre toate azimuturile. Rezultatul de la Luxemburg ar trebui nu să ne arunce într-o acreală cronică, ci, dimpotrivă, să ne trezească pe toţi pentru ca, împreună, să intrăm, în sfîrşit, în cursa reală." (Radu Budeanu – *Unde se sfîrşeşte Europa?*, în **Ziua**, 12 dec.) ● „ Dacă România nu se va integra în structurile europene şi euroatlantice, nu vor fi maghiarii mai fericiţi sau românii mai bucuroşi.

Vameşii de la orice graniţă europeană sau funcţionarii cancelariilor occidentale vor privi cu acelaşi dispreţ posesorul paşaportului românesc, fie că el se numeşte Janosz, fie că se numeşte Ion." (Adrian Halpert – *O meteahnă păguboasă*, în **Libertatea**, 12 dec.) ● „(...) Emil Constantinescu s-a străduit şi se străduieşte să demonstreze liderilor diferitelor ţări cu care se întîlneşte că situaţia din România este tributul plătit democraţiei, în condiţiile inexistenţei, în ţara noastră, a unei clase politice cristalizate. Nu poţi băga gunoiul sub covor la nesfîrşit. Chiar dacă acest gunoi nu rezultă decît din confeti sau panglici colorate." (Valentin Păunescu – *„Spre Luxemburg, cu ghiulele de picioare*, în **Curierul naţional**, 12 dec.) ● „România este adepta unui tratament egal, necerînd mai mulţi bani pentru a-i ajunge din urmă pe favoriţi. Pînă acum, din nefericire, nu s-a luat niciodată în calcul evoluţia fiecărei ţări în parte raportată la punctul acesteia de plecare, comparaţie care ar arăta, de fapt, dimensiune reală a eforturilor noastre. Tocmai de aceea, un start comun al candidaţilor şi o stimulare financiară egală ar constitui un act de echitate şi o şansă pentru cei nefavorizaţi, de a arăta ce pot şi vor să facă. România, cel puţin, nu i-ar dezamăgi pe cei care ar avea încredere în ea." (Horia Alexandrescu – *Şanse egale*, în **Cronica română**, 12 dec.)

...şi după admiterea «fără loc»

● **„Să nu ne îmbătăm cu apă rece!** Împărţirea fostelor state comuniste în două grupuri s-a încheiat triumfător, după şapte ani de istorie postcomunistă, în decembrie 1997. În urma acestei împărţiri, deosebirea dintre Ungaria şi România are valoarea unei cortine: Ungaria a intrat printre primele în Consiliul Europei, a fost admisă în NATO, începe negocierile pentru aderarea la Uniunea Europeană." (Ion Cristoiu, în **Naţional**, 15 dec.) ● **Ion Diaconescu:** „Hotărîrea de la Luxemburg în privinţa extinderii UE este îmbucurătoare." ● **Petre Roman:** „Decizia extinderii UE este «mai aproape de spiritul» lărgirii acesteia." ● **Ioan Mircea Paşcu:** „Formula găsită apropie ţările candidate." ● „ **ApR** consideră că decizia UE nu aduce nimic nou României." ● **C.V. Tudor:** „România nu trebuie să-şi piardă identitatea şi specificul naţional." (Reacţii în **Curierul naţional**, 15 dec.) ● „Europa bis nu este o Asie cu fasoane atlantice, ci o Europă care conjunctural a suferit o boală grea. Comunismul a murit, trăiască Europa!" (Radu Budeanu, în **Ziua** 15 dec.) ● „Nici caldă, nici rece! Călîie şi lălîie rămîne situaţia României şi după întîlnirea de la Luxemburg. Nici Vestul nu are curajul să ne spună dacă a renunţat la noi sau nu, nici noi nu sîntem în stare să-i dovedim că meritäm din plin. Se repetă la indigo situaţia de la Madrid." (Cornel Nistorescu – *Ei – bandiţi, noi – fraieri*, în **Evenimentul zilei**, 15 dec.) ● „De ce, de pildă, 100 sau 200 de personalităţi nu s-au întrebat, şi nu au întrebat direct, de ce nu faceţi reforma economică, domnilor miniştri, domnilor politicieni? De ce vă pierdeţi în amănunte cînd politica schimbării trebuie să însemne pragmatismul reformei, garanţia integrării în Europa, şi nu alunecarea în politicianismul de cafenea, păgubos şi steril. A proclama în zilele noastre doar apartenenţa la democraţie, fără a te legitima cu rezultate în planul economic, al schimbării vieţii de zi cu zi a cetăţenilor, înseamnă doar a bate la poarta integrării cu speranţa că poate, poate vei fi primit, aşa din nevoia de a te avea în Europa." (Eliade Bălan – *Cauza naţională*, în **România liberă**, 15 dec.) ● „Fără nici o îndoială, românii ar fi vrut mai mult, dar trebuie să se mulţumească cu ce s-a pus pe masă (...) O să dăm examene anual. Vom fi sprijiniţi şi financiar, mai substanţial. Într-un cuvînt, cum spunea şi preşedintele Emil Constantinescu în mesajul televizat vineri seara, situaţia românilor, chiar şi în ce priveşte integrarea europeană, depinde cel mai mult de ei înşişi." (Valentin Păunescu – *E tot ce am fi putut obţine*, în **Curierul naţional**, 15 dec.) ● „Emil Constantinescu despre propria prestaţie: «Maurul şi-a făcut datoria»." (**Naţional**, 16 dec.) (**E.Ş.**)

De jur împrejur

Invitaţie la masă

Problema acceptării şi respingerii se pune pentru ţările Uniunii Europene la fiecare decizie importantă, nu doar în momentul începerii negocierilor de aderare. La recenta întîlnire de la Luxemburg modalităţile de introducere ale monedei unice au provocat discordie şi tensiuni între cele 11 ţări *in*, care vor începe să funcţioneze cu euro (moneda unică) începînd de la 1 ianuarie 1999, şi cele *out*, care nu pot (Grecia) sau nu vor (Marea Britanie, Danemarca şi Suedia). Departe de a fi doar o chestiune tehnică, adoptarea monedei unice presupune un proces de sincronizare a diferiţilor indicatori economici, proces care face necesară crearea unui „consiliu euro" unde se vor dezbate problemele specifice.

„Cu o anumită tenacitate", după cum declara un participant, prim-ministrul Marii Britanii, Tony Blair, a cerut ca şi cei din afară să se poată asocia la lucrările acestei comisii. Nimeni nu-i poate împiedica pe cei interesaţi să se adune şi să discute problemele care-i privesc. Oricum această comisie nu va fi decît consultativă. Dar cei *out* nu prea au încredere că în aceste discuţii vor fi luate în consideraţie şi problemele lor, aşa că vor să-şi asigure dreptul de a fi prezenţi la aceste şedinţe chiar dacă nu vor fi invitaţi. Aşa cum reiese din presă, Consiliul Euro a fost o problemă la fel de pătimaş dezbătută ca şi aceea a eventualilor noi membri.

Inventată pentru a lega Germania de Franţa prin legături care să facă imposibil un nou conflict, Uniunea Europeană sub forma ei de Piaţă Comună a fost în acelaşi timp cauză şi rezultat al extraordinarei creşteri economice în ţările europene în timpul războiului rece. Logica tehnocratică, a evoluţiei economice, o împinge spre adoptarea unor măsuri pe care politicienii, dar şi o bună parte a opiniei publice din toate ţările, nu prea sînt pregătiţi să le accepte. Moneda unică este avantajoasă pentru că permite întregului să se lanseze în competiţia cu marile puteri mondiale – îndeosebi Statele Unite – altfel decît ar putea fiecare componentă în parte. Dar asta va însemna, susţin euroscepticii, o cedare a deciziei, o abdicare benevolă de la unele caracteristici ale suveranităţii. Pentru ca Germania şi Portugalia, de pildă, să funcţioneze la fel ca statele California şi Nebraska, este necesar ca deciziile să se ia într-un for central cu o politică macroeconomică unică bine definită. În actuala structură a Uniunii acest for central – indiferent cum se va numi – va fi alcătuit din funcţionari şi experţi şi competenţa lor – reală sau presupusă – nu poate masca realitatea faptului că nimeni nu i-a ales şi ei n-au nici un fel de învestitură pentru importantele decizii pe care urmează să le ia.

Procesul de extindere al Uniunii Europene se produce sincron cu această evoluţie deloc simplă. Pe vremea lui John Major, guvernul conservator al Marii Britanii, dominat de eurosceptici, era pentru lărgire: mulţi membri înseamnă ineficienţa dezbaterilor, imposibilitatea aplicării unor criterii comune, amînarea deciziei. Guvernul laburist condus de Tony Blair este sfîşiat între dorinţa de a fi parte la viitoarea putere economică şi temerea de a nu rămîne o ţară de rangul doi, trasă înapoi de economiile încă paternaliste şi inflexibile ale Europei Occidentale şi de cele sărace ale Europei Centrale şi de Răsărit. Temere împărtăşită şi de alţii, mai duplicitari, care-şi permit luxul unor declaraţii prietenoase fără consecinţe. Uniunea Europeană la ora extinderii nu este un palat elegant unde se dau baluri pentru rudele sărace – cu condiţia ca ele să fie bine îmbrăcate –, ci o clădire în plină construcţie. Viitorii locatari nu s-au pus de acord în legătură cu forma finală. De aceea ezită să accepte colaboratori care dau impresia că – aşa cum se întîmplă pe la recepţii – vor să se înghesuie pe lîngă masa cu gustări şi nu să contribuie la edificarea casei comune; pentru că în ultimii 50 de ani au tot construit – cu eforturi epuizante – mizeria şi urîtul. Pe de altă parte, este evident că în selecţia pentru primii participanţi la negociere a intervenit şi criteriul politic: prezenţa Estoniei pe listă nu se datorează rezultatelor ei economice; este un semnal către Lituania şi Letonia că nu vor fi cedate zonei de influenţă ruseşti.

Viitorul Uniunii Europene va fi dominat de dezbaterile legate de stabilirea unui raport corect între politicile naţionale şi cele comunitare. De aceea este nevoie ca politica naţională a tuturor membrilor să fie decisă şi coerentă. Numai dacă toţi respectă aceleaşi reguli, gustările de pe masă sînt suficiente pentru toată lumea şi, chiar dacă nu toţi pleacă sătui, nimeni nu moare de foame.

Magdalena BOIANGIU

Confucius şi criza din Asia

Încă nu s-a ajuns la momentul „mai rău nu se poate". Criza economică din ţările Asiei de Sud-Est a intrat într-o dinamică descendentă, legată – paradoxal – de un indice psihologic şi nu economic sau monetar: încrederea. După crahul iniţial din Thailanda, capitalurile se retrag din regiune cu o viteză care răspîndeşte molima şi, pe măsură ce răul se întinde, combaterea lui devine tot mai dificilă. Criza monetară, expresie a decalajului între economia reală şi cea speculativă a determinat – previzibil – o criză politică, punînd însă în discuţie şi valorile în numele cărora „micii dragoni" sfidau modelul occidental.

Legea gravitaţiei

După 20 de ani de creştere economică continuă şi constantă, liderii din Asia se confruntă cu realitatea pe care au încercat să o ignore: „O ştire recentă: legea gravitaţiei funcţionează şi în Asia. În ultimele două decenii Japonia şi cîţiva dintre vecinii ei ne-au convins că pot evita constrîngerile economice generale. Contrazicînd toate regulile verificate ale dezvoltării, la ei intervenţia masivă a birocraţiei guvernamentale o lua înaintea pieţei, dezvoltînd ramuri industriale eficiente. Ne aştepta un Secol Asiatic şi învăţaţii ne explicau minunea. Majoritatea pornea de la teza că avantajul regional comparativ era cultural: occidentalii sînt – cum s-o spunem mai delicat – prea liberali, preocupaţi doar de iniţiative şi drepturi individuale. Asiaticii sînt mai orientaţi spre grup. Conform învăţăturilor lui Confucius, ei îşi topesc identitatea şi dorinţele cu cele ale colectivului. Mai important, asiaticii respectă autoritatea, în special pe cea a elitelor educate. (...) Dar acest model a dat naştere automulţumirii, clientelismului şi corupţiei. Izolaţi de opinia publică, la fel cum bancherii şi oamenii de afaceri erau separaţi de forţele pieţei, tehnocraţii au rămas insensibili la sunetul – uneori asurzitor – al semnalelor de alarmă. Şi mai rău, pentru că nu exista un control public asupra triunghiului de oţel alcătuit din birocraţi, oameni de afaceri şi bancheri, tendinţa naturală a dus inevitabil la decizii determinate de relaţii personale. În cel mai bun caz erau ineficiente, în cel mai rău – corupte. Criza financiară din Asia este mai curînd un simptom al unor probleme mai profunde. Premisele sociale şi politice pe care s-a întemeiat modelul asiatic sînt depăşite. Economia globală este prea complexă şi evoluează prea rapid pentru a putea fi controlată de birocraţi. Singurul miracol asiatic este că această variantă a funcţionat atît de mult timp." (Richard Hornik, „Mitul Miracolului", în **Time**, 8 decembrie 1997)

Crispări protecţioniste

Aceeaşi analiză, uneori cu formulări identice, este produsă şi la faţa locului: „Defectele teoriei despre superioritatea Asiei asupra celorlalţi rezidă în confuzia politicului cu valorile filosofice. Îmbătaţi de succesele economice, conducătorii din ţările asiatice au transformat politica într-un sistem de valori. E suficient să inversăm premisele pentru a vedea eroarea: eşecul economic ar pune sub semnul întrebării ansamblul valorilor". (Hisayoshi Ina, „Cît a durat asiatismul", în **Nihon Keizai Shimbun** – Tokyo)

Reacţiile la criză sînt divergente: „Prim-ministrul din Malaysia l-a atacat pe George Soros în special şi pe evrei în general acuzîndu-i de complot împotriva Islamului. Neînfricatul preşedinte indonezian a reacţionat mai adecvat înţelegînd că în materie de pogromuri evreii sînt departe, în timp ce chinezii sînt la îndemînă (...) Reticenţele guvernelor şi ale opiniilor majoritare în asumarea caracterului obiectiv al crizei, restricţiile care vor lovi clasa mijlocie, denunţarea pieţei mondiale şi a chinezilor de la faţa locului vor conduce probabil Indonezia şi Malaysia spre o crispare protecţionistă în care vor precumpăni şovinismul antichinez şi o mai puternică afirmare a identităţii islamice, în timp ce China s-ar putea să evolueze spre o deschidere democratică." (Alexandre Adler, în **Courrier International**, 6-12 nov. 1997)

Năpîrlirea dragonilor nu s-a terminat încă. Manifestaţiile de la Seul care cer guvernanţilor să renunţe la masivul împrumut acordat de FMI nu sînt ultimul conflict între logica banilor şi cea a sentimentelor. (**M.B.**)

În loc de argument

Mirosul iernii se asociază, adesea, în sufletul meu, cu dl Noica. Am fost, firește, la Păltiniș și vara (ultima vară, cu *sprint*-ul nebunesc spre Gura Rîului și înapoi). Dar constat acum, retrospectiv, că „figura", modelul întîlnirilor păltinișene e ceea ce emană dintr-un peisaj de munte, iarna, sub un soare rece, dar cordial. Poate că, totuși, iarna am fost mai des acolo decît vara. Dar, și dacă n-ar fi așa, întreg ritualul de care îmi amintesc e unul hibernal, cu paltoane, bocanci, țuici fierte, foc de lemne (dublat de radiatoare clandestine), ceaiuri și plimbări prin ger: prin gerul umbros al drumului către schit, sau prin cel însorit al urcușului de la schit spre derivația Șantei. Iarna am urcat, pe întuneric, cu Gabriel, ținîndu-ne de mînă, ca să nu ne pierdem, povîrnișul dinspre prima cabană a dlui Noica, unde el ne aștepta cu o lumînare aprinsă (căci se întrerupsese curentul) și cu „o mie de soluții de cazare". Iarna ne-am dat drumul, cu săniile, pe pîrtia de lîngă ușa lui, sub privirea lui mulțumită și protectoare. Iarna m-am refugiat, cînd în camera dlui Nicolae, cînd în cea din cabana vecină cu a dlui Noica, pentru a-mi trăi delirul de la mijlocul vieții, asistat de surîsul lui plin de tact. Iarna i-am dus lemne sus, cu Trabantul, iarna am citit și comentat, la îndemnul lui, *Deuteronomul*, *Leviticul* și *Numerii*. Și iarna l-am îngropat, lîngă schit, după ce tot iarna căzuse în cameră, el, care știa să nu cadă pe gheața din pădure, mergînd cu o grație stîngace, cu mîinile îndepărtate de corp, ca pe sîrmă. Iarna filosofiei? Iarna sufletului lui dornic de geometrie? Iarna împrejurărilor? Poate. Dar și iarna răgazului lăuntric, a comuniunii și a tehnicii de a supraviețui, activ și adăpostit, pînă la desprimăvărare. Iarna dlui Noica. A vieții lui și a morții lui. Iarna mereu mîngîietoare a dialogului cu el și iarna, nemîngîiată, a absenței lui.

Andrei PLEȘU

*(din **Jurnalul de la Tescani***
Ed. Humanitas, București, 1993)

Sanda STOLOJAN
scriitor, Paris

Revizitînd poemele de la Văratec

Ascultînd din nou poemele compuse și citite de Dinu Noica la Văratec, descopăr că am reținut nota exactă a celor resimțite atunci. Poemele reiau leitmotivul conversațiilor noastre din acele zile, pe tema „regăsirii", în diversele ei variante propuse de Noica – noi și voi, noi cei rămași aici și voi cei veniți din depărtări, noi și istoria, noi și natura, mai ales noi și firea românească, prin mijlocirea locurilor pe care le străbătusem – eu pentru prima oară – venind din Maramureș, prin Bucovina, pînă la mînăstirile din Moldova. Noica era cuprins de un fel de beție superioară, o fericire, o exaltare din care ne împărtășeam toți – eram pe drum cu Alecu Paleologu, după aceea la Văratec am fost trei: Noica, Steinhardt și cu mine. De-a lungul drumului, Noica vorbise mult, fusese provocator, vesel, uneori trecînd de la filosofie la glume de copil neastîmpărat.

Poemele s-au născut dintr-un prea-plin de bucurie, inspirată de dubla revedere, reală și simbolică, a locurilor în acel moment în care ne regăseam între noi. („Lasă-mă să-ți amintesc de gîndul filosofului antic/ ce se întreba: cînd aduni pe unu cu unu/ care unu se adună cu celălalt/ care unu devine doi?") Duhul locurilor de care ne vorbea întruna/ („Voi ne cereți mari mărturii în veac/ ca și cum ne-am fi izbit din plin de pragul de sus al istoriei/ dar uitați că pe noi ne-au luat de mînă duhurile locului/ și ne-au trecut lăturiș prin uși înguste...") a fost invocat de filosof cu atîta intensitate încît reflecțiile sale au luat drumul inspirat al poeziei. Poemele sînt ale unui filosof descins pe cîmpiile din jurul mînăstirii, cu încărcătura conversațiilor, discuțiilor, ideilor dezbătute, îmblînzite de poezia locurilor („veneam să ne adunăm cu bisericile/ cu poienile și cu mormintele îngropate în ele/ ..."). Așa cum îl ascultam noi pe el, filosoful a ascultat în sine voci care l-au inspirat venite de dincolo de cîmpul interior al ideilor. „Gîndul, scrie filosoful Noica în altă parte, e un fel de inconștient al ideii". Poemele sînt gînduri care te iau de mînă și te îndreaptă spre înțelepciune. Te duc spre înțelepciunea istoriei, a vremurilor trecute, a naturii, a spiritului...

Noi la Văratec, plimbîndu-ne, schimbînd cuvinte, ascultîndu-l cu pasiune pe Noica vorbind, simțeam duhul care străbătea prin admirabila lui limbă. Poemele cuprind acel ceva negrăit, acel adevăr care se spunea pe sine prin și dincolo de cuvintele lui Noica. Pentru Noica adevărul nu este neapărat exact. Adevărul nu este de ordinul exactitudinii. Adevărul corespunde unui fel de a simți, este deschis asupra lumii, sau „întru" lume, după limbajul său. Acestui gen de adevăr sînt dedicate poemele. Dincolo de cele spuse, ele exprima acest adevăr fără un contur exact, dar nu mai puțin întrupat și profund.

Undeva Noica vorbește – sau poate mi-a spus-o – despre Adevărul inimii care este Forma – citez din memorie. Există pentru perceperea mea ceva de această natură la Noica. Limba sa transmite dincolo de idei o modalitate, un fel de-a simți care corespunde cu un adevăr ivit dintr-o sensibilitate, o suflare care dă viață cuvintelor. Cu prilejul călătoriei la Văratec s-a petrecut o întîlnire tulburătoare între filosoful Noica, cel despărțit de credință, și duhul locurilor pe care-l adăpostesc mînăstirile, chiar pervertite de modernitate. Duhul naturii care mai bîntuie prin jurul lor și adevărurile vechiului creștinism amestecat cu credințele pămîntului l-au inspirat mai ales în poemul al treilea, poem de iubire infinită, izvorît din inimă, pentru acele locuri. Noica vorbește aci acel „limbaj simplu al originarului" pe care-l recomandă în eseul despre „Creație și Frumos în Rostirea românească". Noica a meditat asupra valorilor păstrate de limba românească, asupra perenității sensurilor îngropate în limbă ca „un zăcămînt spiritual natural" din care se pot desprinde direcții pentru omul de azi. Noica a știut că despărțirea de natură, de tradiții, de origini îl pîndește pe omul de azi. Revenirea la autentic, la sensurile uitate, la înțelepciunea păstrată de tradițiile popoarelor este una din marile obsesii la sfîrșitul acestui mileniu.

Noica a fost obsedat de ideea unei filosofii întemeiate pe „sentimentul românesc" al ființei, din care se inspiră tocmai poemele filosofice de la Văratec. Nu poți fi fals atunci cînd ai o obsesie profundă, în schimb poți visa așa cum visează asupra frumosului marii creatori. Orice obsesie majoră sfîrșește prin a da o dimensiune poetică lucrurilor prin intensitatea simțirii. Poemele de la Văratec pe tema „pe noi ne-au luat de mînă duhurile locului" sînt dedicate unei mari visări filosofice.

2 decembrie 1997

Luli AUGUST-STURDZA
grafician, Los Angeles

O întîmplare cu Noica

(fragment dintr-o scrisoare)

...În fundul pasajului cotind înspre scări, printr-o vitrină mai largă, se văd mese și scaune de metal. O fată cu tichie albă, dincolo de o tejghea. Plăcintărie.

Iar mă trage încărcătura pe care o port, spre botul cismelor. Pașii nu se aud pe stratul de zăpadă cafenie. Puțin mai sus de pașii mei, îmi cade privirea pe o pereche de șoșoni; opriți pe un prag cu botul înspre trecători. ȘOȘONI, – cum nu mai văzusem dinainte de război: negri, cu tălpi de cauciuc, fețe de postav și catarame metalice. Mi-a venit în minte o vorbă pe care uitasem că am știut-o vreodată: tretorn. Ridicînd ochii o siluetă subțire, înaltă, strînsă într-un palton de modă veche, puțin lustruit. Un braț al siluetei, ca și glasul, mă invită să trec pragul, cu o deferentă, fermecătoare politețe. În cealaltă mînă, Constantin Noica ține un dreptunghi de plăcintă între două foițe.

Ne-am așezat. Traistele mele grele s-au poticnit pe podea cu zgomot de oase, cartofi și cărți. Nu mai e nimeni la nici una dintre mese.

Nu m-a întrebat dacă vreau sau nu, plăcintă; nici de unde vin; nicicum obișnuitul „ce mai faci?" – ca și cînd ar fi știut exact CEEA CE AVEAM NEVOIE să aud.

Îmi amintesc cu fiecare amănunt: inflexiunile glasului, ochii de o bunătate sclipitor inteligentă, gustul plăcintei cu care m-am trezit dinaintea mea.

Cu fraze scurte și blînde, într-o limbă românească încîntătoare și precisă, m-a dojenit și m-a lăudat pe mine, mie. Ca să-mi înghit emoția care se urcase nod în gît, i-am povestit scurt o întîmplare a zilei, cu actori, probe de costume și muncitorii minunați ai atelierelor: de la cismarii mucaliți la fețele care cos flori pe pălării fredonînd romanțe. (...)

Apoi, continuînd, parcă, un gînd întrerupt atunci cînd mă invitase în plăcintărie, mi-a vorbit despre antrenorii de football care cutreieră orașe de provincie pentru a recruta, din echipele locale, jucători tineri, talentați. Punîndu-le la dispoziție condiții excepționale, le oferă prilejul de a se califica pentru prima categorie.

– Îmi propun să fac întocmai ca antrenorii, pentru a descoperi intelectuali tineri, dotați, de primă calitate. Să le pun la dispoziție tot ce-am adunat în atîția ani. Să predau ștafeta...

Vorbea foarte rar și părea plecat deja în căutarea pe care o avea în minte. Ce curaj într-un loc și-o vreme în care, pentru cei din conducerea țării, cel mai prost fotbalist valorează mai mult decît un intelectual-luminat.

Și-a urmat gîndul: *„All knowledge is to be used in the manner that will give help and assistance to others"* – a citat în englezește, limbă în care avea să scrie *Brother Alexander*.

Era clar ceea ce își pusese în minte; împărțit pe etape un organizat plan de luptă: avea să meargă în cîteva orașe de provincie să ia personal legătura cu răspunzătorii culturali, să stea de vorbă cu tinerii cărturari îndeosebi înzestrați. Celor aleși care s-ar fi învoit viitorului lui program de ascetism-intelectual, să le obțină o vremelnică (un an, doi) eliberare din slujbele în care lucrau, dar, care ar fi continuat să-i plătească. Era necesar pentru a le da răgazul și mijloacele să se adune într-un mic și liniștit tîrg ardelean; să citească, să scrie, să schimbe gînduri între ei și cu el.

Ascultîndu-i fiecare vorbă – cînd a tăcut mă aflam în starea de uimire a lui Saint-Exupéry atunci cînd, în deșert, a apărut Prințul cel Mic spunîndu-i: – Desenează-mi un miel, te rog...

– Ce crezi? m-a întrebat scurt.

I-am spus starea în care mă găseam. A ris.

– Crezi că nu se poate?

– S-a putut în Hellada...

A ris din nou.

Ieșind în lapovița trecerii subterane, traistele mele nu mai atîrnau atît de greu. (...)

– Cît de mulți trebuie că sînt aceia cărora le-ai ridicat ochii de la botul cismelor spre stele. Nu ți-am mulțumit niciodată îndeajuns, Dinu Noica.

1988

ARHIVĂ

Fragmente de corespondenţă inedită

3 VI 1933 Bucureşti

Dragă Cioran,

Faptul că singurătatea ta nu mai este perfectă mă surprinde puţin. Nu mă aşteptam să cazi şi tu atît de repede în acest „loc comun". Dar nu trebuie să te superi de ceea ce-ţi spun. Ştiu bine, mai întîi, că eu nu mai sînt de multă vreme singur, aşa că nu aş putea să-ţi spun cu un ton dispreţuitor lucrul acesta. Pe urmă sînt convins că ai resurse de viaţă atît de mari încît poţi transfigura orice experienţă, oricît de comună. Dar are propriu-zis vreun sens lucrul acesta: experienţa comună?

Eu sînt ceva mai tulburat de cîtva timp. M-am plictisit de matematicile oficiale: nu ştiu ce mi-a venit să-mi impun să dau examene. Abia aştept să reiau filozofia şi matematicile celelalte, ale mele. Le-am suspendat pe cîteva luni, dar fără ele, viaţa ideilor îmi pare searbădă. M-am învăţat să lucrez prea calm. E un exces de metodă care mă stăpîneşte şi care o să mă scoată din sărite într-o zi.

Citesc ultimele tale articole şi mă întreb dacă nu atingi momente care nu mai pot fi transcrise. M-am certat cu cîţiva oameni entuziasmaţi de febra ta, toţi prietenii tăi vor să te „asmută" şi mai rău. La ce bun? Ca să depăşeşti orice obiectivitate? Oamenii aceştia n-au poate destulă afectivitate pentru tine pentru a voi aşa ceva. Mai scrie-mi căci poţi.

al tău
Noica

20 VII 1933 Vila Wendy

Dragă Cioran,

Rîndurile tale cărora le asociez cîteva articole din ultimul timp din „Vremea" şi „România literară" mi se par direct impresionante. E ceva exasperant, e ceva „dus la capăt" cu tine, care ar trebui rezolvat cu calm şi seninătate. Crezi că nu eşti capabil de puţin calm, de o cercetare la o temperatură mai joasă a vieţii tale sufleteşti? Ştiu că toate lucrurile acestea sînt vii la tine; dar încă... Nu se poate să abandonezi atît de repede aceste cîteva şanse pe care le avem cu toţii în viaţă: şcoala, profesiunea, dragostea. Care-s tot atîtea uitări de sine. Fă-mi plăcerea, şi scrie un articol despre *cineva: despre Rodin, despre Spengler, sau despre Titel, despre cine vrei tu dar nu despre tine. De ce te grăbeşti să scrii lucruri atît de adevărate, încît să nu mai ai pe urmă nimic de spus. Şi ce pot eu să fac, decît să-ţi dau dreptate, să-ţi dau atît de mult dreptate încît să-mi continui netulburat efortul meu ca şi cum tu n-ai fi scris, ca şi cum eu n-aş fi auzit?*

Încearcă altceva, orice

al tău
Noica

20 IX 1939 Sinaia

Emile dragă,

Sunt încredinţat că dacă nu te-ai fi întors cu noi, ca şi îndemnat de noi, ai fi venit peste cîteva zile împreună cu ceilalţi români rechemaţi. Mă bucur totuşi să văd că-ţi închipui altfel, şi că, în consecinţă eşti supărat. Întîi pentrucă eşti niţel supărat pe mine, asta dovedindu-mi că am în unele cazuri influenţă asupra ta; în al doilea rînd pentrucă nu sunt şanse să te simţi bine aci. Ştii că mă temeam de aşa ceva? Fireşte, vedeam bine cît regreţi Parisul desrădăcinărilor şi amărăciunilor tale, în apele căruia înotai cu atîta dezinvoltură. Dar mă întrebam uneori dacă alexandrismul de acolo satisface mai mult decît rafinamentele tale şi dacă nu cumva aci printre atîtea dezastre, e cazul să satisfaci duritățile tale. Într-un sens Parisul tău riscă să te efemineze şi în orice caz să te îmblînzească prin literatură şi expresie. Aci, în plină „nefiinţă" cum vorbeam te poţi însănătoşi cum trebuie de tot normalul cu care te întoxicase Parisul. Cu o condiţie, să nu te simţi prea bine ceea ce – le service militaire aidant – văd că nu e cazul!

Scrisoarea ta mi-a mai adus bucuria semnalării unei prezenţe despre care nu puteam încă şti cît e de vie. La Bucureşti unde am stat doar o zi şi jumătate am ocolit intenţionat anumiţi prieteni poate tocmai din teama laşă de-a afla lucruri întristătoare iar aci îmi petrec cea mai mare parte din zi la serviciul casieriei din Batalion într-o lume despre care nu am desigur a-ţi da informaţii. Mă simt şi eu prost – probabil mai puţin prost decît tine – dar mă consolez măcar cu evenimentele internaţionale, a căror amploare acoperă chiar şi în ziare vocile şi veştile dezagreabile. Între timp, lichidez cu teza, deprimat fiind să văd că lucrurile spuse acolo nu sunt nici prin material nici prin „tratare" destul de absurde pentru a-mi conferi o intelectualitate deplină.

Distanţa mea de actual şi totuşi incapacitatea mea de a fi complet inactual îmi dau poate trăsăturile acelea de atenian, pe care ştiu bine să le accept din parte-ţi aşa cum n-a acceptat Dupront elogiile Parisului. Nu-ţi ascund însă că-mi acorzi un lucru înspre care rîvnesc din ce în ce mai limpede: posibilitatea de a acţiona prin simpla prezenţă. De raţionalism poate încep să mă îndepărtez în parte şi datorită experienţei franceze; dar „melancolia categorială" dă o expresie atît de fericită amestecului aceluia de tristeţe şi luciditate ce mă stăpîneşte uneori, încît ar trebui să-ţi mulţumesc. Dar ce ridicol de cuminte sunt; discut punct cu punct lucruri ce mă privesc atît de intim că n-ar fi normal nici să le ascult rostite de alţii. E ceva de elveţian în mine. Ştii ce citesc în orele libere la Casierie? Recitesc Război şi Pace. *Sunt (uneori?) din speţa oamenilor pentru care problema morţii se reduce la posibilitatea de a primi la timp împărtăşania. Am învăţat mult de la tine, dar n-am învăţat încă să nu mai învăţ.*

Nu, n-am nimic să-ţi scriu despre Români. Despre Wendy şi mine că rămînem deocamdată aci, că sîntem siguri de mari prefaceri şi că, în aşteptare, ne gîndim cu mai multă afecţiune decît oricînd la tine. Ce tovărăşie ne mai rezervă viitorul, aşa cum am avut cîteva în trecut?

Al tău cu drag
Dinu

P.S. Sora mea, care e aci te somează s-o vizitezi cînd vii prin Bucureşti.

5 ianuarie 1940 Sinaia

Emile dragă,

Rîndurile tale de undeva din Italia, şi tăcerea ta de-acum din Paris, ne încredinţează că te-ai regăsit, cu toate plinătăţile şi toate golurile tale. Ne gîndim la tine cu prilejul noului an, şi la experienţele pe care le faci şi pentru contul nostru al anemicilor. Dar sînt pe cale să mă scutur şi eu de anemia mea consistenţială şi să încerc ceva: fie evadarea spre lumi teutonice, fie o răfuială cu prezentul prin scoaterea unei reviste intitulate „Adsum". E o mărturie de prezenţă *pe care vreau s-o dau, pentru uzul meu, lumii de aici. Simt că tot ce se întîmplă mă împacă cu istoria, pe care în sfîrşit o simt dacă nu o şi înţeleg.*

Caută să vezi pe Gouhier şi Biblioteca Naţională pentru mine. Mă gîndesc cu tristeţe că n-am păşit niciodată în Palais du Café.

Te îmbrăţişează al tău
Dinu

Dragă, găsesc că tot ce face Dinu e timpit inclusiv revista. Te sărut cu drag Complimente lui Tchu Tchen

Wendy

12.VIII.1944 Timişul de Jos

Stimate Domnule Cioculescu,

Am citit cu enorm interes rîndurile Dv. de zilele trecute, referitoare la „Jurnalul" meu. Credeţi-mă lipsit de orice ipocrizie cînd vă spun că asemenea manifestări îmi folosesc şi poate chiar mă satisfac mai mult decît comentariul generos al cîte unui prieten care n'a citit cartea! Dvoastră, măcar, aţi citit-o pînă la erată, aţi întors-o pe toate feţele şi aţi spus deschis ce aveaţi de spus. Meritam şi aproape că mi-am dorit tratamentul acesta – de vreme ce apar în public cu o carte atît de neprefăcută.

N'am să-mi apăr cartea – dacă n'o acceptaţi. De altfel o scrisesem (sau publicasem) pentru oameni tineri, numai, adică pentru cei cari mai pot fi „pervertiţi". Visez o pervertire – către cultură; pervertire în sensul etimologic. De ce n'aţi admite că e şi asta o cale? De aceea am publicat lucrurile simplu, neprefăcut, aşa cum le notasem pentru mine. Dar partida mea e pierdută, faţă de Dv., deci nu mă apăr.

Două lucruri, numai. Simplitatea vroită a cărţii a derutat pînă şi pe un cititor avizat ca Dv., făcîndu-l să vadă simple sofisme acolo unde sunt totuşi probleme reale. Citez exemplul pe care-l găsiţi, „tipic", pentru falsitatea gîndirii mele: „Omul rău face mult mai mult bine decît omul bun." Ce grabă v'a făcut să nu observaţi că aci e toată cearta dintre catolicism şi protestantism? Şi trebuia să'mi înzorzonez gîndirea cu argumente istorice chiar pentru un cititor de talia Dvoastră?

Şi în al doilea rînd: de ce antipatia aceasta deschisă *a criticului? Nu doar că n'aş merita-o personal: v'am supărat probabil cu destule lucruri. Dar de ce slăbiţi tăria argumentelor Dv. prin accente care vă trădează antipatia? Nu mă gîndesc nici un moment la ironii, bagatelizări, luări peste picior, adică la ceea ce spuneţi. Mă gîndesc la ceea ce* nu *spuneţi. Cred că v'a venit greu să ascundeţi că între Mathesis şi cartea aceasta am publicat vreo opt sau zece lucrări de care trebuia să ţineţi seama. Vă asigur – dacă n'aţi bănuit-o singur – că fără „Concepte deschise" şi teza mea de doctorat, cartea din urmă nu se justifică îndeajuns nici pentru mine. Firesc ar fi fost s'o integraţi într'o întreagă desfăşurare de gîndire, şi atunci aţi fi văzut că nu practic un „trăirism" gen Cioran, ci tind către o problematică a devenirii, gen – Hegel, problematică în marginea căreia stau notaţiile din Jurnal. Dar n'aţi făcut-o – şi nu eu ies diminuat, poate.*

Încolo vă dau dreptate în totul, din punctul Dv. de vedere. Chiar şi acolo unde mă denunţaţi că „dau tîrcoale" Universităţii. Fiindcă deşi – dl Ralea mi'e martor pentru trecut şi dl Petrovici pentru prezent – am refuzat cîte ceva la Universitate, nu ştiu încă sigur dacă un anumit profesorat nu e totuşi necesar. Dar D-voastră, care vedeţi clar în materie de idei şi viaţă, veţi admite cu greu că e ceva de cîştigat de la acest „nu ştiu încă".

Şi acum, o nădejde: aceea că peste alţi 10 ani, o nouă lucrare de-a mea, care să cuprindă atît experienţa Mathesis-ului cît şi pe cea a Jurnalului, vă va cădea în mînă, arătîndu-vă că n'am trişat nici atunci, nici acum.

În aşteptare sunt, cu stimă sporită,

Al Dvoastră
Constantin Noica

N.red: Răspuns al lui Constantin Noica la un articol critic al lui Şerban Cioculescu despre *Jurnalul filozofic.*

Sugestii de lecturi filosofice pentru un om de ştiinţă

Doctrina categoriilor

Aristotel – *Categoriile* (din *Organon*, trad. rom. pp. 119-191)

Kant – Tabla judecăţilor şi categoriilor (de luat din *Critica raţiunii pure*, prima parte, în trad. rom. p. 104-112 sau dintr-o *Istorie a filosofiei)*

Platon – Din *Sofistul* (la fine, cele 5 categorii)

Aristotel – Cartea Δ din *Metafizica* (a 5-a), (trad. rom. pp. 160-205)

Principiile şi tipurile de argumentare

Xenofan – *Despre Unu* (trad. rom. p. 180-186)

Melissos – *Despre Fiinţă* (trad. rom. p. 290-298)

Aristotel – *De caelo* (începutul cu „deducerea" eterului)

Anselm – *Proslogion* (argumentul ontologic, începutul)

Descartes – *Meditationes...* (a III-a)

Kant – *Estetica transcendentală* (toată, din *Critica raţiunii pure* şi apoi *Cele 4 antinomii)* (trad. rom. pp. 372-389)

Schelling – *Sistemul idealismului* (Începutul)

Fichte – *Doctrina ştiinţei* (Începutul)

Platon – Dialogul *Parmenides* (tot)

Tematica filosofiei

Platon – Dialogurile *Charmides* şi *Theaitetos*

Aristotel – *Fizica* (tot, sau numai cartea IV)

Aristotel – *Metafizica* (cartea VII-a)

Augustin – *De magistro*

Leibniz – *Principes de métaphysique*

Leibniz – *Monadologia*

Kant – *Logica transcendentală* (toată, din *Critica raţiunii pure)*

Suflet şi spirit

Aristotel – *De anima*

Hegel – *Filosofia spiritului* (partea a III-a din *Enciclopedie)*

Hegel – Cap. I despre Spirit din *Fenomenologie* (trad. rom. p. 247-274)

L. Klages – *Spiritul ca tăgăduitor al sufletului* (de consultat o *Istorie a filosofiei)*

Intelect şi raţiune

Hegel – *Diferenţa dintre filosofia lui Fichte şi cea a lui Schelling* (cca 50 p.) Vol. *Studii fil.*, ed. rom. p. 129-161

Hegel – *Despre scepticism* (din vol. I). Vol. I din Opera completă în germană.

Dintr-un Dicţionar teologic: *Deosebirea dintre homoousia şi homoiousia*

Transcendent – transcendental

Kant – *Prolegomene*

Heidegger – Începutul din *Sein und Zeit*

C. NOICA

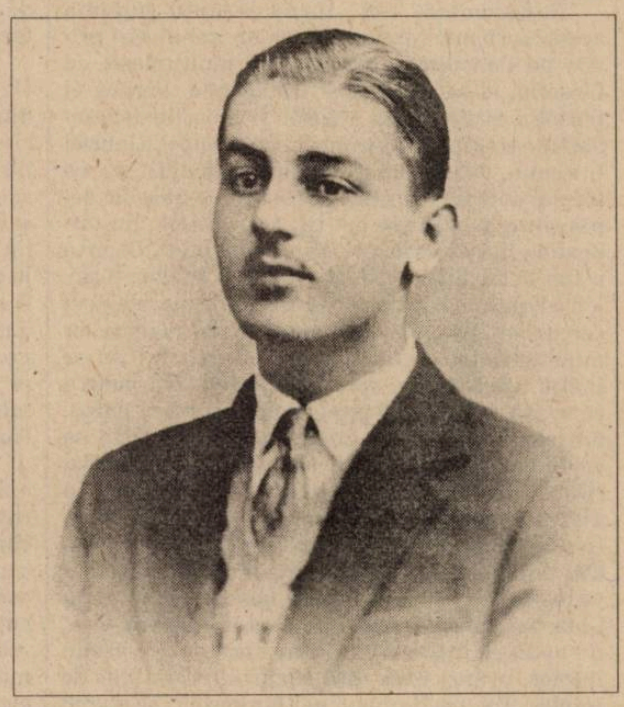

Textele publicate în această pagină au fost obţinute prin bunăvoinţa domnului Gabriel LIICEANU

Sorin VIDAN
jurnalist, Turnu Severin

Două forme de nemulţumire

Precum în cazul lui Nae Ionescu, o discuţie în jurul personalităţii lui Constantin Noica – sau, pentru a fi în ton, a cazului Noica – este de dorit pentru că poate fi prilejul unei necesare limpeziri a unui mod (pe care, personal, îl consider admirabil) de risipire. În **Jurnalul** din 1940 Constantin Noica spunea, superb, că oamenii se definesc potrivit felului în care se risipesc, se pierd. Cum se risipeşte Constantin Noica? E limpede: prin asumarea religioasă a culturii.

Două nemulţumiri sînt legate de această atitudine: una e vociferată de Paul Goma în jurnalele sale, cealaltă de Arşavir Acterian, subţire şi politicos, în **Jurnal în căutarea lui Dumnezeu.** Paul Goma acuză recluziunea în trăirea culturii, lipsa atitudinii politice, absenţa dimensiunii civice. El se declară iritat de faptul că marele filosof întoarce efectiv spatele unui timp atroce, sufocant, şi, asemeni domniei-sale, strălucitii săi parteneri de dialog filosofic – Gabriel Liiceanu, Andrei Pleşu etc. Goma invocă în sprijinul tezei „laşităţii" civice a lui Constantin Noica celebrul pasaj din **Jurnalul fericirii**, fără a sublinia circumstanţele speciale ale episodului. Chestiunea laşităţii şi refugierii culturale se pune, de altfel, în cazul întregii intelectualităţi. Goma spune, vorbind despre formele de exil, că ar fi fost de preferat mutilarea şi lichidarea în exterior, decît scufundarea în cultură, evitarea politicului, a răului, a urîciunii (cum zice Eugen Ionescu) prin cultură, parteneriatul cu răul, astfel intelectualii noştri devenind „victimele consimţămîntului". Goma acuză claustrarea în trăirea culturii într-un ev care pretindea, vorba lui Benjamin Fondane, să fim fiinţe politice (în calitate de cetăţeni ai nefericirii sociale), fiinţe ale cetăţii, şi nu doar fiinţe metafizice. Goma strică uşor perspectiva mitologi(că)zantă ce o avem asupra marilor noastre spirite, însă, pînă la urmă, agresivitatea şi intoleranţa sa panichează şi oboseşte. El se consideră singurul aflat în suferinţă şi singurul îngrijorat de proporţiile răului. Cu referire la Constantin Noica: oare ce ar fi însemnat pentru noi ieşirea sa în stradă? exilul? Ar fi modificat lucrurile, judecăţile? Ar fi adus într-o lumină specială cărţile sale? În ceea ce ne priveşte e lucru limpede că esenţial rămîne modelul său de risipire de sine, cărţile. Ceea ce a făcut şi nu ceea ce nu a făcut.

În cartea amintită mai sus, Arşavir Acterian se arată nemulţumit de modalitatea de risipire a congenerului său. Ca şi în cazul lui Emil Cioran sau Mircea Eliade (contrapunîndu-l pe Eugen Ionescu la bătrîneţe) el vorbeşte despre ratare în absolut. Abandonare a absolutului divin pentru cultură. E vorba aceea celebră a lui Cioran: spirite religioase fără religie.

În decembrie 1987 Virgil Ierunca sublinia acest lucru sub lumina căruia ar trebui să-l privim pe Constantin Noica: el se mulţumeşte cu filosofia, el se condamnă la filosofie. Pentru el filosofia este o formă a vieţii. O filosofie deposedată de tragic (strălucitorul său discipol, Gabriel Liiceanu, va consacra o carte „tragicului", parcă tocmai pentru a suplini o absenţă), o filosofie deposedată de obsesia morţii, de „ispitele, nu totdeauna liniştitoare, ale transcendenţei". O „artă a fugii" de/din Istorie în imperiul ideilor pure. Un ahoretic. Istoria, absurdul dănţuie în jurul cercurilor sale, dar el e absorbit de magica lor muzicalitate, de adîncimi. Privirea lui nu se înalţă, căutătoare, spre Dumnezeu. Nu pentru că ar trăi în absenţa punerii problemei ci, parcă, dincolo de ea. Să ne gîndim că de la prima sa carte Constantin Noica îşi precizează poziţia: „Dacă ceilalţi înţeleg cu inima pe Dumnezeu, cu atît mai bine. Fericiţi cei ce pot vedea dintr-odată lucrurile, fericiţi cei ce le văd din treacăt, din mers. Eu trebuie să mă opresc pentru a vedea ceva (...) Cînd mi-am făcut algebra mea, l-am pus întîi pe **unu**. Nu cred în algebra mea, nu spun că e adevărată. Dar dacă ea are vreun înţeles, atunci **unu** este singurul ei dătător de înţeles. Tot aşa îl pun şi pe Dumnezeu... Nu cred în lume, nu spun nici despre ea că este adevărată. Dar, dacă o gîndesc uneori, n-o pot gîndi decît aşa: cu Dumnezeu, acolo, la începutul ei, cu Dumnezeu, aci, la prefacerea ei" (**Mathesis**, Humanitas, 1992, p. 64).

Laura GHEORGHIU
scriitor, Timişoara

Constantin Noica – între judecăţile şi raţionamentul culturii

Dar ne-am învăţat cu toţii să citim prost...[1]

1. *Situaţiunea.* În patologia vieţii cotidiene persistă o maladie foarte gravă: aceea de a nu fi capabili să acceptăm că pot exista discursuri formulate în alt cod decît cel obişnuit. E mai simplu să le preluăm strîmb, proiectînd asupra lor toate neputinţele receptării noastre,[2] ca şi cînd ele ar fi trebuit scrise pe măsura multiplilor lectori şi nu în concordanţă cu unicitatea autorului!

Stîrniţi de **Jurnalul de la Păltiniş**, numeroşi au fost cei ce au făcut dovada unei receptări mai degrabă dictatoriale, obligînd cuvintele lui Noica să respecte semnificaţiile pe care le doreau ei. Efectul a fost de două ori contraproductiv. Plasînd fals accentele, s-a ajuns la blocarea accesului real către ideea nicasiană. Pe de altă parte, întregul textului a fost ocultat în (de)favoarea unor părţi ce nu-l pot recuza. S-a ajuns astfel la concluzia îndelung comentată a lipsei de înţelegere manifestată de Constantin Noica faţă de problemele culturii în general, ale criticii literare şi artei, în special. A fost acuzat de închinarea la un singur zeu, zeul filosofiei, ca şi cînd monoteismul ar fi un viciu, iar politeismul (chiar în forme superficiale), o virtute, prin natura sa. Modelul este vechi. Platon însuşi fusese (şi mai este) redus la statutul celui care expulzează poeţii din cetate, fără ca intonaţia şi motivaţiile gestului să fie luate în calcul.

Modul în care Noica şi-a definit raportarea la cultură i-a intrigat pe mulţi din cei ce se simţeau potenţiali excluşi din cîmpul acesteia. Orgoliile, complexele de tot felul, narcisismele se vedeau aşezate în oglindă, ierarhiile păreau obligate să se refacă. Noica propunea o altă scară de exigenţe, un nivel al performanţelor care dezavantaja mai mult decît măgulea. În plan uman, reacţia a fost firească. În sfera ontologiei culturii, ieşea la iveală o grilă obiectivă – doar provenea din logică – mai greu de trişat şi, deci, de acceptat, chiar dacă se dovedea răsplătitoare pentru cei dispuşi să i se supună. Această „scară" cuprinde etajul judecăţii, apoi pe cel al raţionamentului (syn-logismos), culminînd cu treapta conceptului. Chiar dacă **numele** etapelor pot fi (şi au fost) discutate, chiar dacă însăşi grila ar fi reformulată, un fapt rămîne clar: acela că disocierea se face în funcţie de **tipul prestaţiei culturale**. „Judecata e cea mai uşoară şi la îndemîna oricui (judecata de gust, apreciere, critică, constatare, de fapt, de drept); mai greu e raţionamentul, syn-logismul: înlănţuirea argumentată, desfăşurarea raţională... şi cel mai greu e conceptul care, odată obţinut, trece dincolo de satul tău."[3] În timp ce judecăţii îi corespund „reprezentanţi" ca Nietzsche, Cioran, Călinescu, silogismul ar fi ilustrat de Heidegger iar la concept au ajuns Platon şi Hegel.[4] În acest context, vedetele vieţii culturale de la noi s-au aflat în mare încurcătură, căci Noica dislocase brusc piramida consacrată. În consecinţă, cultura nu mai putea fi confiscată de critica literară, nici de artele plastice, nici de vreun „individual". Ea devenea un mod de a te livra cu ochii la sita temporalităţii, instaurînd primatul lui „ceea ce rămîne". Universalul se delimitează de imediat, dar şi de local, ideea întoarce spatele comentariului, nelăsîndu-se preluată în totalitate de el. Critica literară se vede plasată mai jos decît şi-ar fi dorit şi se declară exclusă din ring pe motiv de neînţelegere. Încep acuzele de elitism şi subordonare forţată a sferelor spiritului faţă de filosofie.

2. *Literatura.* Prin natura ei, literatura ţine de poveste. De ficţiune. Orice gen literar propune o cale de evadare din real într-un tip de lume posibilă. Prin aceasta, scriitorii şi criticii consideră că au găsit Soluţia. Dar naraţiunea, fie ea şi „realistă", nu este decît o reluare pe acelaşi palier sau pe unul imaginar a unei/unor fapte ce ar trebui privite şi în profunzime. Dar în profunzime, literatura cere sprijin altor registre. Prin urmare, literatura nu poate accede la concept decît trădîndu-şi definiţia, adică încetînd a mai fi literatură. Plasarea ei pe planul judecăţii este consecinţa firească a naturii intime a literaturii şi nu o opţiune personală. În acest punct aflăm o poziţie care i-ar intriga pe contestatarii lui Noica: „(literatura) trebuie să fie asemenea unui prisos căruia te adresezi de cîte ori ai nevoie. Autorii mari se recitesc periodic."[5]

3. *Plasticul.* Preluînd în grabă cîteva observaţii nicasiene din **Jurnalul de la Păltiniş**, şi scoţîndu-le din context, mulţi s-au simţit datori să remarce lipsa de deschidere a gînditorului pentru artele frumoase. În termenii consacraţi, aceasta ar fi o limitaţie ce limitează şi, deci, o contrazicere a năzuinţei spre universalul culturii, spre cuprinderea totalizatoare. Ca orice sistem autentic, gîndirea lui Noica se apără de la sine: „Trebuie să ai curajul şi modestia de a te restrînge la lucrurile unde acumularea îţi e posibilă. Fiecăruia îi e dată o singură vină a interminabilului, o singură formă de infinitate."[6] În plus, fiecare domeniu tinde să ofere un semn, o literă a cunoaşterii plenare. Locul de întîlnire a acestora te trimite fără să-ţi dai seama la întreg. Prin urmare, contează mai puţin/chiar deloc punctul de pornire. Important e ca drumul să-l parcurgi corect, pentru că acest fapt îţi dă acces la tot restul. „Căci pleci acum, pleci spre o lume pe care o poţi găsi de oriunde ai pleca."[7]

4. *Cultura în ansamblul ei.* Odată startul luat, infinitul devine accesibil. Sau, cel puţin aşa pare. Dar, în acest infinit, ierarhizarea arterelor în străzi şi bulevarde nu mai poate avea decît rol de ghidaj optim. Fiecare e liber, într-adevăr, să-şi aleagă parcul şi aleile preferate, dar rătăcirea pe stradele şi prin numele de a doua, a treia instanţă poate duce la o distribuire acaparatoare a forţelor, uneori a întregii făpturi. Oricare cartier mărginaş are basmul său. Dar cine caută Basmul nu poate întîrzia pe la curţile tuturor prinţeselor. Mai presus de cîntecul sirenei, căutătorul trebuie să aibă o sirenă invizibilă şi cu atît mai atrăgătoare. „Singura soluţie... este să fii mereu în atac, să nu fii pasiv, lăsîndu-te cotropit. Cultura, sub latura informaţiei, te înghite dacă nu o ataci cu cîteva idei."[8] Astfel că nu putem să-l acuzăm pe Noica de marginalizarea culturii, pentru că marginalul nu poate copleşi. Este mai degrabă un tot în care trebuie să ştii să cauţi dacă vrei să găseşti. Dacă Noica prelua ideile din filosofie, aceasta nu însemna că ar refuza dreptul altora să utilizeze alte idiomuri. Căci „totul încape în cultură".[9] Dar totul, cu condiţia să nu contrazică firea culturii, adică să nu o forţeze a deprinde un singur discurs, vestimentaţia unei forme de exprimare. Pentru a putea exista activ, cultura nu poate fi – în gîndirea nicasiană – decît mediu intern, sîngele fără de care individul dar şi grupul nu pot să-şi afle temei. Cultura trebuie să fie temeiul intim dătător de Cale, de sensuri şi, în acelaşi timp, trebuie să fie locul de întoarcere din orice incursiune. Un nucleu care să trimită în lume şi la care să se întoarcă fiul risipitor.

5. *Rezoluţie.* Atunci cînd Noica spunea despre sine că a fost nu un autor, ci posedatul unei idei[10] devenea automat mărturisitorul acesteia. Oricine se poate exersa în poveste, în comentariu, atunci cînd ideea nu pulsează în el sau cînd nu este deloc. Dar acţiunea ei nu poate sta nici sub voia celor din jur, nici sub încadrările şi delimitările sferelor spiritului. Ideea presupune o disciplină – greu de acceptat în afara ei. Ea impune o devenire continuă, o dumirire, inhibînd ferestrele spre imediat, spre temporal ori subiectiv. De aceea, ea obligă la autenticitate şi coerenţă. De aceea, „nu există fericire dincolo de cultură".[11] Fericirea este un lucru rar, pe care toţi îl caută ignorînd, de cele mai multe ori, urcuşul. De aceea „nu te iartă dacă eşti fericit. Am simţit limpede asta – spune Noica – în ceasul reînvierii mele."[12]

---

1. C. Noica, *Cuvînt premenitor* la Platon, *Republica*, E.Ş.E., 1986, pag. 7.
2. Aceasta ar fi o aplicaţie ilegală a legii proiectivităţii percepţiilor.
3. C. Noica, *Jurnal de idei*, E. Humanitas, 1991, 222, pag. 277.
4. cf. *idem* şi *Jurnalul de la Păltiniş*, pag. 133, E. Humanitas, 1991.
5. G. Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniş*, ed. cit., pag. 77.
6. *Jurnal de idei*, 8 pag. 18.
7. *Jurnal filosofic*, E. Humanitas, 1990, pag. 83.
8. *Jurnalul de la Păltiniş*, pag. 77.
9. *Jurnal filosofic*, pag. 89.
10. *Epistolar*, pag. 32, E. Humanitas, 1996.
11. *Jurnal de idei*, 141, pag. 76.
12. *Jurnal de idei*, 2, pag. 23.

Alexander BAUMGARTEN
asistent universitar, Cluj

Multiplele accepţii ale uni-versităţii

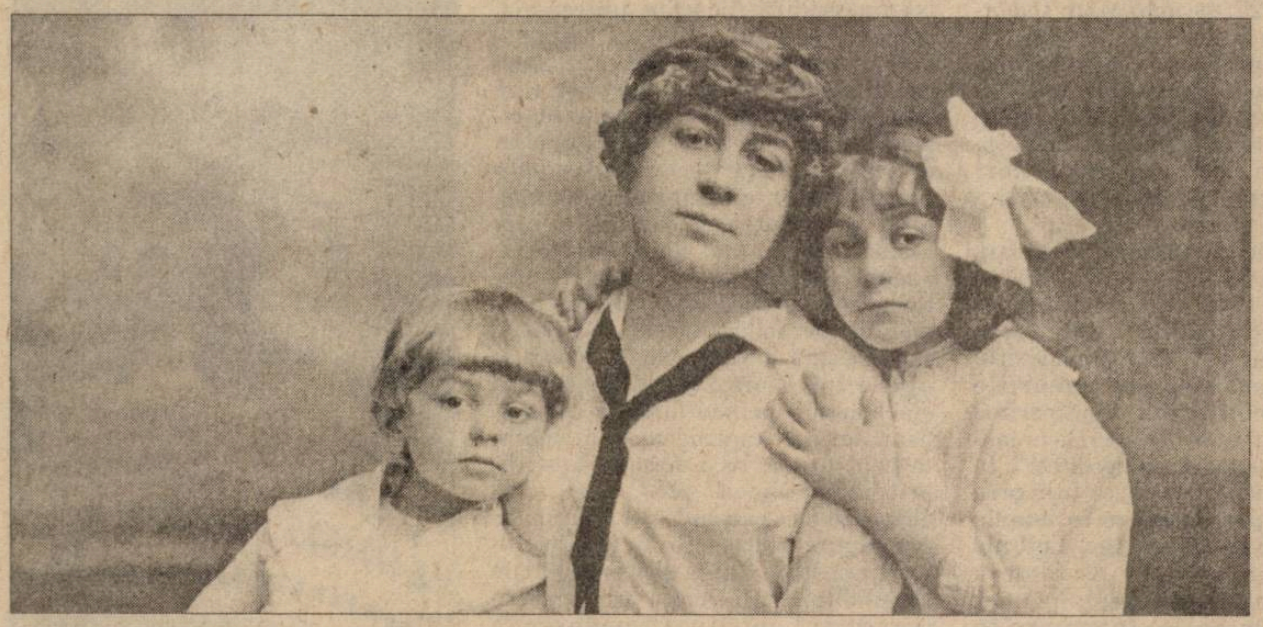

M-aş încumeta să evoc[1] memoria lui Constantin Noica reamintind un studiu al filosofului publicat în 1943 în *Izvoare de filosofie*, pe care revista *Echinox* l-a republicat în anii din urmă: *„Unu şi multiplu"*. Textul proiectează o spectaculoasă tipologie a întîlnirilor unului cu multiplul în care, pe rînd, unul se va regăsi în multiplu fie ca repetiţie, fie ca o variaţie a identicului, fie ca o regăsire în individualităţile multiplului sau, în cele din urmă, ca o neîmpărţită împărţire a unului în multiplu. Ultimul tip pare să fie cel generic, pe care celelalte îl realizează mai mult sau mai puţin desăvîrşit.

Dincolo de aceste tipuri diferite ale aceleiaşi întîlniri între unu şi multiplu, cred că merită interogată întîlnirea însăşi, adică ceea ce este comun acestor tipuri diferite. Gîndul filosofului a fost, la rîndul lui, orientat spre această interogare în toate cărţile care au urmat, iar modul comun al tipologiilor evocate şi-a primit buna descriere: unul care se distribuie fără să se împartă. În toate cele cinci tipuri de întîlnire unul găseşte şi întemeiază multiplul, fără a se pierde decît aparent pe sine. Dacă tipul comun al întîlnirii şi-a găsit buna descriere, el nu şi-a primit, totuşi, şi bunul său nume, filosoful recurgînd în finalul textului la sintagma „unu-multiplu", în care absenţa conjuncţiei *„şi"* sugerează unificarea totală dintre termenii raportului.

Aş dori în cele ce urmează să propun un cuvînt care să prindă în înţelesul său tipologiile celor cinci întîlniri ale unului cu multiplul din textul filosofului. Mă situez cu această îndrăzneală în spaţiul spinos şi drag filosofului al terminologiei filosofice româneşti.

Cuvîntul asupra căruia propun reflecţia şi căruia i-aş povesti istoria aparţine limbii latine: *universitas*. El înseamnă, în sensul lui comun, *totalitate*, şi îl întîlnim cu sensul acesta la Cicero, sau *comunitate* la Domitius Ulpianus (în secolul III d.Hr.). Cu acest ultim sens regăsim cuvîntul în anul 1215, într-un document papal în care comunitatea profesorilor şi studenţilor parizieni este numită *universitas magistrorum et scholarium*. Documentul a fost fatal pentru soarta acestui cuvînt care, printr-o generalizare operată ulterior de toate limbile moderne, a ajuns să desemneze o instituţie în locul unui concept. Abia Martin Heidegger, într-o conferinţă celebră („Was ist Metaphysik?") din 1929, va propune regîndirea instituţiei universitare ca pe o multiplicitate în care, după vorba filosofului român, regăsim un unu care se distribuie fără să se împartă. *Universitas* a fost monopolizat de numele unei instituţii, iar terminologia filosofică l-a pierdut.

Totuşi, dincolo de această evoluţie, cuvîntul *universitas* mai are în limba latină o accepţie, mult mai importantă pentru întîlnirea unului cu multiplul şi pentru vocabularul filosofiei decît sensurile anterioare. El însuşi este format din numeralul *unus* şi din substantivarea verbului *vertor*, care înseamnă *a (se) răsuci, a (se) întoarce*. Cuvîntul ar trebui să desemneze calitatea tuturor multiplelor de a se întoarce, de a se „răsuci" către unu, indiferent de tipul particular de raport pe care l-ar întreţine cu el. Dar pentru că etimologia este una dintre cele mai slabe tipuri de argumentare ale filosofilor, iar sensul unui cuvînt este dat (după vorba unui maestru vienez) de ocurenţele lui, ar trebui să înlăturăm această cercetare etimologică.

Şi totuşi, o surprinzătoare ocurenţă ne face să stăruim în ipoteza valabilităţii sensului etimologic al cuvîntului. În tratatul *Monologion* (1076), Sf. Anselm din Canterbury, stăruind el însuşi asupra raportului generic dintre creatură şi creatorul ei, desemnează multiplul creaturii raportate la unitatea creatorului cu termenul *universitas*: „Rămîne acum de discutat cu privire la uni-versitatea *(universitate)* lucrurilor care sînt printr-un altul: în ce fel sînt prin substanţa supremă, fie pentru că uni-versitatea *(universitas)* lor se datorează acesteia, fie pentru că materia a fost a celor uni-verse *(universorum)*" (*Monol.*, 153 b-c).

În acest text, deşi straniu pentru limba română din cauza instituţiei care a monopolizat semnificaţia cuvîntului, *universitas* desemnează calitatea lucrurilor multiple raportate la unu, dar care rămîn totuşi multiple avînd o „versiune" a lor care ţine de unu, fie că acest lucru duce, după vorba lui Constantin Noica, la o repetiţie, la o regăsire sau la o pierdere a unului în multiplu.

Cred că termenul *uni-versitate* poate numi cu succes posibilitatea unei relaţii între unu şi multiplu. Pe de altă parte, vocabularul filosofic al unităţii în limba română este deosebit de sărac: după ce Timotei Cipariu oscilase între *unitate* şi *unime* (1861 – *Elemente de filosofie după W. T. Krug*, Blaj, p. 243), în limba română termenul care va desemna raportul unului cu multiplul va fi *„unitate"*. Dar termenul este prea rigid, căci aplicarea lui conduce la întrebarea: dacă între multiplu şi unu este doar o unitate, cum se face că multiplul nu se resoarbe definitv în unul? Ce face multiplul pentru a rămîne multiplu înaintea unului? Aş spune, făcînd apel la termenul mai sus analizat, că el are *universitate*.

Pe lîngă *unitate*, limba română aminteşte şi *universal*, termen care a păstrat compunerea cuvîntului în discuţie şi i-a făcut intrarea în terminologia logicii, unde genul ca universal mărturiseşte o *universitate* a multiplului, opusă *diversităţii* aceluiaşi.

Să coborîm mai în adîncime, în limba greacă, unde *monotropia* (care este echivalentul etimologic al lui *universitas*) înseamnă, la Plutarh de pildă, mod de viaţă simplu, ba chiar sinceritate. Deşi Platon nu foloseşte cuvîntul, el uzează în dialogul *Hippias minor* de antonimul lui: *politropia*, cuvînt cu o carieră proprie în filosofia românească. În dialog, Platon opune politropia lui Ulise unei simplităţi nediferenţiate a conştiinţei lui Ahile, pentru a căuta, în alte dialoguri, un model comun al lor, adică o întîlnire a conştiinţei de sine versatile a lui Ulise cu simplitatea cu un acces privilegiat la adevăr a lui Ahile. Aş spune fără ezitare că acest model comun căutat este o *monotropia*, echivalentul latinului *universitas*.

Am făcut acest excurs pe jumătate filologic pentru a da putere cuvîntului „universitate" în limba română şi pentru a-i recunoaşte conceptul în textul lui Constantin Noica. Nu se cuvine deloc să încheiem acest text în nota optimistă a unei propuneri de folosire a cuvîntului în terminologia filosofică românească „de azi înainte", pentru că acest lucru îl va decide limba, stăpînă pe cuvintele ei. Dar putem semnala lipsa unui cuvînt adecvat conceptului descris.

Apoi, poate fi atrasă atenţia asupra frumosului raport între unu şi multiplu creat de uni-versitate: unul se distribuie fără să se împartă, multiplul îşi întoarce „faţa" către unul fără a fi resorbit de acesta din urmă. Este posibil ca acest concept să se potrivească studiului lui Constantin Noica: toate cele cinci tipuri deţin o universitate, care se actualizează cel mai bine în ultimul raport („unu-multiplu").

Aş vrea să dovedesc această ultimă afirmaţie tot cu un text al Sf. Anselm, nebănuit de mult înrudit cu filosoful român: la capătul aceluiaşi tratat, Sf. Anselm vorbeşte despre credinţă ca loc de întîlnire a unului creator cu multiplul creat, astfel încît credinţa devine un tip de *universitate*. Iar autorul tratatului spune că limba ar putea exprima această relaţie prin două prepoziţii, dacă rostirea le-ar compune: în *(in)* şi spre *(ad)*: „Eu cred că acest lucru (credinţa – *n.n.*) se poate rosti la fel de bine mai scurt, dacă în loc de «a tinde spre esenţa supremă crezînd» am spune «a crede în esenţa supremă»".

Or, gloria filosofiei lui Constantin Noica, locul din care pornesc tezele celebre ale contradicţiei unilaterale, ale maladiilor spiritului, ale devenirii întru fiinţă, a unului-multiplu, era descoperirea în limba română a unei prepoziţii care, la filosof, devine operator ontologic: *întru*, văzută ca o întîlnire între prepoziţiile *în* şi *spre*. (Unu-multiplu este unu întru multiplu.) Nimic altceva aici decît sensul anselmian al *universităţii*.

[1] Acest text a fost prezentat la comemorarea a zece ani de la moartea filosofului, la „Saloanele Rebreanu", Bistriţa, 15 noiembrie 1997.

Ediţii postume din opera lui Noica

În cei opt ani postrevoluţionari (1990-1997), Editura Humanitas, deţinătoarea dreptului exclusiv de editare a operei lui Noica, a publicat 19 titluri: **Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru** şi **Jurnal filozofic** (ambele în 1990), **Jurnal de idei** (1991), **Pagini despre sufletul românesc, Simple introduceri la bunătatea timpului nostru, Introducere la miracolul eminescian, Mathesis** şi **Eseuri de duminică** (toate în 1992), **Modelul cultural european, Carte de înţelepciune** (antologie Humanitas) şi **De Caelo** (în 1993), **Semnele Minervei** (1994), **Schiţă pentru istoria lui «Cum e cu putinţă ceva nou»** şi **Concepte deschise în istoria filozofiei la Descartes, Leibniz şi Kant** (ambele în 1995), **Sentimentul românesc al fiinţei, Cuvînt împreună despre rostirea românească** şi **Între suflet şi spirit** (în 1996), **Şase maladii ale spiritului contemporan** şi **Manuscrisele de la Cîmpulung** (în 1997). Nepunînd la socoteală antologiile de publicistică, proiectate sau nu de autor, trei dintre aceste titluri nu au avut ediţii antume: **Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru, Jurnal de idei** şi **Manuscrisele de la Cîmpulung.**

Tirajele însumate ale ediţiilor Humanitas au atins aproape o jumătate de milion de exemplare. Tirajele per titlu au scăzut treptat – de la 100.000 de exemplare în 1990 la 3-4.000 de exemplare în 1997 –, reflectînd mai curînd o evoluţie generală, bine cunoscută editorilor români de carte, decît diminuarea interesului publicului faţă de Noica. Sondajele Editurii Humanitas în rîndul cititorilor continuă să-l plaseze pe Noica în topul autorilor români preferaţi, imediat după Eliade şi Cioran.

Oana BÂRNA

Z. ORNEA

Marginalii la „cazul Noica“

Dacă privim lucrurile mai atent, Constantin Noica a fost „un caz“. Încă de la debut. Născut în iulie 1909 într-o familie avută, de moşieri din Teleorman, frecventînd şcoala primară şi liceul la Bucureşti, îşi începe activitatea publicistică încă licean fiind (în 1927). Apoi, devenit student în 1928, fireşte la Litere şi Filosofie (pînă în 1931 cînd îşi ia licenţa), continuă într-un ritm trepidant publicistica, în spaţiul căreia se păstrează şi de acum încolo, pînă spre 1940-1941. Şi nu practică, cum s-ar crede, publicistică pe teme de filosofie a culturii – cum ar fi fost firesc –, ci una pe teme generale. Comentează filme, cărţi, spectacole de teatru, evenimente, iar în 1935 este redactor angajat la ziarul *Credinţa,* condus de Sandu C. Tudor, unde scrie de toate, aproape zilnic, inclusiv comentariu politic. (S-a adunat, pînă acum, această publicistică abundentă, în două masive tomuri la Editura Humanitas, şi această ediţie e departe de a se fi încheiat.) Întrebarea e de ce a făcut-o? De obicei, atunci, un tînăr la Litere făcea publicistică de toată mîna pentru a-şi procura mijloace de întreţinere. Dar Noica, s-a văzut, era un student cu venituri asigurate de acasă, şi n-avea nevoie de alergătura cotidiană după mijloace de trai. Mai bine şi mai normal ar fi fost să-şi fi petrecut vremea în lecturi filosofice, la bibliotecă sau acasă. Urmărea, oare, pur şi simplu să se exerseze în ale scrisului, pentru ca, apoi, cînd se va dedica exclusiv filosofiei, să aibă îndemînare? Greu de spus. Rămîne însă faptul, nud şi edificator, că mai toţi colegii de generaţie, viitorii Criterionişti, s-au făcut remarcaţi, de prin 1927-1928, în publicistică, unde se impuseseră ca nume ştiute. Dar iar mă întorc pentru a observa că şi Eliade şi Cioran şi Comarnescu, Sebastian şi atîţia alţii se foloseau de această publicistică pentru nevoile tinereşti ale coşniţei. Ceea ce Noica, cu înfloritoarea sa situaţie materială, n-ar fi avut nevoie. Rămîne să acceptăm faptul că, indiferent de starea materială, se comporta asemenea tuturor colegilor săi, cheltuindu-se într-o publicistică cam fără relief. Ceea ce nu se întîmpla cu Eliade, Sebastian, Cioran care, de la început, s-au impus printr-o publicistică semnificativă. Nu a început Eliade, în 1927, să publice, în *Cuvîntul,* acel premonitoriu ciclu de articole, «Itinerariu spiritual», care a definit, de fapt, credo-ul generaţiei sale? Nimic de această dimensiune în publicistica destul de oarecare a lui Constantin Noica. Iată, negreşit, semnul unui „caz“ greu de explicat, oricîte explicaţii am invoca.

Dar paralel cu această revărsare publicistică, scrie şi – se putea altfel? – filosofie. În 1934 i se premiază, de către Fundaţia pentru literatură şi artă regele Carol al II-lea, manuscrisul de debut **Mathesis sau bucuriile simple** (premiul a constat în tipărirea manuscrisului în seria „operele premiate ale scriitorilor tineri needitaţi“). În 1936 îşi publică volumul, cu titlu prea lung, **Concepte deschise în istoria filosofiei de la Descartes, Leibniz şi Kant** (premiat de Academia Română). Un an mai tîrziu, în 1937, vestita azi **De caelo. Încercare în jurul cunoaşterii şi individului** şi **Viaţa şi filosofia lui René Descartes**. Vor urma, pînă la **Jurnalul filosofic** din 1944, alte trei cărţi, dintre care una, tot din 1944, e intitulată **Pagini despre sufletul românesc**. În toate aceste lucrări, să le numim de început (în comparaţie cu cele din 1970 încoace), inclusiv cele două **Anti-Goethe** şi **Povestirile despre Hegel,** elaborate în acel răvăşitor exil de la Cîmpulung (1949-1958), filosoful îşi dă măsura înaltului său spirit. Ceea ce e de observat în destule din aceste cărţi e faptul că Noica a început şi a continuat prin a comenta capitole din istoria gîndirii filosofice universale, domeniu pe care – cine nu o ştie? – apoi îl va abhora, socotind că în acest gen originalitatea unui cugetător, care îşi merită numele, nu se poate manifesta. Irosirea forţelor intelectuale în domenii ale comentării operelor unor filosofi dinainte e contraproductivă, totul trebuind să fie învestit în desfăşurări originale. Ba chiar Noica, adeptul filosofiei de tip subiectiv, iraţionalist şi antiscientist, are, în patrimoniul lucrărilor sale de început, o carte despre, pur şi simplu, **Viaţa şi opera lui René Descartes**, figură emblematică pentru filosofia raţionalistă. Se poate contradicţie mai apăsată pentru ceea ce a devenit, apoi, filosofia lui Noica? Sînt, cred, aici, elemente ale „cazului“ său (mai puţin comentate) neobişnuite în istoria culturii noastre. Chiar şi preocupările filosofului în anii săi din urmă pentru fenomenul spiritual românesc le aflăm, totuşi, intuite în consideraţiile sale mai timpurii la cărţi precum **Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie**. Nu e vorba numai de faptul că filosoful, la 18 ani, l-a citit pe Kant şi, apoi, va refuza toate celelalte arte şi zone ale culturii ce ies din sfera filosofiei. Şi nici n-am lua în sprijin, aici, multele, totuşi, articole de început în care a comentat cărţi de literatură, spectacole de teatru, filme şi alte asemenea. Contrarietatea, ca să nu spun antinomia, nutresc, pînă tîrziu, ceea ce se numeşte „cazul Noica“. Aş voi numai să subliniez că acel ciclu naţional al cărţilor lui Noica din anii optzeci, atît de discutat şi imputat, are, totuşi, rădăcini în bibliografia de început a filosofului. După cum refuzul lui Caragiale ca să nu spun, de-a dreptul, respingerea operei marelui dramaturg – o adevărată, cred, „maladie“ a *weltanschauung*-ul noicist – trebuie înţeles ca rezultat al unei anume tipologii spirituale. Între Eminescu şi Caragiale, filosoful nostru a optat, decis şi definitiv, pentru marele poet, despre care nu pot să nu menţionez că a articulat enormitatea apelativă „omul deplin al culturii româneşti“, ceea ce e aproape o aberaţie, care, de ce aş ascunde-o?, a contribuit la acea atmosferă cultică, negatoare a spiritului critic, contribuind la mortificarea idolatră a operei eminesciene. Sînt toate acestea, şi încă destule altele, componente ale „cazului Noica“. Dar, cred asta cu tărie, filosoful a avut noroc cu carul. Elevii şcolii de la Păltiniş, care îi datorează enorm dascălului sau învăţătorului lor, l-au salvat efectiv, în anii optzeci, ţinîndu-l strict depărtat de cercurile protocroniste, păzindu-l să nu li se alăture. Marii săi ucenici, adevărate personalităţi, l-au slujit înţelept pe filosof, nelăsîndu-l să se îndrepte acolo unde îl cam trăgea aţa.

În sfîrşit, cum am putea discuta despre „cazul Noica“, mereu socotit inflamant, fără a pomeni de episodul său legionar din 1938-1941? Nu voi relua aici ceea ce am tratat cît se cuvenea în cartea mea, din 1995, **Anii treizeci. Extrema dreaptă românească**. Ţin numai să menţionez că angajarea lui Noica pe această cale s-a produs (în comparaţie cu alţi colegi de generaţie) mai tîrziu, tocmai în decembrie 1938, adică după asasinarea lui Corneliu Zelea Codreanu. Aflat, atunci, la Paris, cu o bursă de studii, i s-a părut că această asasinare dictată de regele Carol al II-lea e o faptă profund imorală (şi era!) şi că are datoria să reacţioneze, tot moral, optînd pentru crezurile tinerei generaţii de extremă dreaptă. Am citat în carte o implorătoare scrisoare a lui Petru Comarnescu către Noica din 23 decembrie 1938: „Personal, ca prieten şi ca intelectual, ca modest coleg într-ale filosofiei şi artei cu tine, socot că faci o mare greşeală prin noua ta atitudine, mai ales că nu eşti un luptător şi nici un politician de rînd... Regret că eşti un clerc trădător şi că trădezi pentru nişte himere şi rudimente – cărora inima ta generoasă şi imaginaţia ta plină de ethos le-a dat un conţinut şi un sens de care nu au fost vrednice... Suferi, dar suferi în gol, Dinule“. La care, trei zile mai tîrziu, Noica răspunde, convins în dreptatea opţiunii sale: „...Eu nu caut, acum, decît să fiu vrednic de jertfa pe care cineva din mijlocul nostru a *consimţit* s-o facă pentru noi toţi. Iar aici nu încape vorba de nici un fel de idolatrie şi de nici un fel de acţiune «teroristă». Ba de opusul amîndurora, de interiorizare desăvîrşită“. Nu s-a înregimentat, practic, mişcării legionare, ci i-a apărat credo-ul ideologic. Iar în 6 septembrie 1940, o dată cu proclamarea statului naţional legionar, a devenit prim redactor (adică redactor-şef; altcineva era director) la ziarul mişcării legionare *Buna vestire,* scriind numeroase articole. Va fi destituit, datorită unui articol semnat de director care l-a înfuriat pe Ion Antonescu, la 15 octombrie 1940, continuînd să creadă în convingerile legionare. Întrebarea, desigur, e dacă s-a disociat vreodată de acest episod de la 31-32 de ani? Toate indiciile conduc la un răspuns negativ. Dar deasupra acestei „rătăciri“ (avem, oare, voie s-o numim astfel?) rămîne opera, profundă, mereu citită şi citată. E probabil că aceasta din urmă e mai importantă decît orice episod biografic, fie şi

25 febr. 1940

Ieri seară conferinţa lui Noica. Mi-a plăcut mult: structură solidă, convingere şi poezie. St. Augustin ondoyant de vie. *Am simţit toată primejdia pentru sufletele mai neclare; le poate da libertăţi de care nu ştiu să se folosească sau se folosesc rău. Un tic la gură, muşcă tot timpul buzele; m-a izbit expresia cu totul deosebită de expresia lui foarte blîndă. Cum vorbea, lucea ceva* farouche *în ochi şi muşcătura buzelor m-a frapat. Fizionomia era cu totul schimbată. Am înţeles ce spunea Dupront: e fanatic. Dar acest fanatism îmi pare totuşi suprapus. Din natură e un reflectat. Cine poate decide despre natura unui om?* Ondoyant et divers.

Alice VOINESCU

(**Jurnal**, Ed. Albatros, 1997, pag. 174)

Claude KARNOOUH
profesor de filosofie, Budapesta

Mirajele trecutului

Constantin Noica aparţine acelor, deloc numeroşi, filosofi români care au încercat, fără să părăsească ţara, să construiască o operă originală, de-a lungul unei epoci marcate de tragismul tulburărilor violente. Ca şi alţii înaintea lui, s-a izbit de modernitatea pe care a încercat s-o interpreteze.

Înaintea accidentului morţii sale, dobîndise un statut singular în peisajul intelectual românesc, cel al unui înţelept retras în mica sa cămăruţă, izolat în munţii din sudul Transilvaniei unde primii săi discipoli, tineri admiratori, prieteni din emigraţie veneau să-l viziteze, să discute cu el, să facă schimb de idei şi de amintiri. De la sfîrşitul anilor '60, după încercarea domiciliului obligatoriu de la Cîmpulung, publică regulat cărţi, eseuri, articole critice, chiar şi cîteva poeme. Dar ceea ce l-a transformat într-un guru, exponent al unui fenomen social depăşind cu mult cercul strîmt al iniţiaţilor în filosofia antică sau hegeliană, a fost tentativa lui de a reînnoda cu tradiţia fundamentării unei ontologii naţionale, mai precis, etno-naţionale, plasîndu-se într-o genealogie începută de Eminescu şi continuată de Lucian Blaga, reînnoită sumar de Vulcănescu, care l-a influenţat decisiv.

Deşi avea predecesori prestigioşi, ambiţia lui Noica viza mai sus, el dorea să răspundă provocării gîndirii contemporane, formulate de Heidegger, al cărui discurs l-a înspăimîntat la sfîrşitul anilor '30, cînd a fost prima oară în Germania. De fapt, o mare parte din opera tîrzie a lui Noica este consacrată definirii unei ontologii etno-naţionale, răspuns localizat (în **Jurnalul de la Păltiniş**, Liiceanu vorbeşte despre un răspuns provincial) dat deconstrucţiei heideggeriene a modernităţii, sau mai precis metafizicii originare a gîndirii occidentale care împlineşte această modernitate. În cartea mea consacrată constituirii gîndirii naţionale în România, cred că am arătat în mod onest în ce măsură acest răspuns, în pofida preocupării autentice pentru ravagiile modernităţii, şi-a ratat ţinta pentru că aparţinea încă (şi tot timpul) sentimentului nostalgiei pentru un trecut nedesprins de mitologizările istoriciste, unde se întîlnesc atît spiritul poporului reconstruit de Herder şi împlinirea sa în statul-naţiune în filiaţia hegeliană, ajungînd, în cele din urmă, la comunismul naţional ceauşist. Eşecul era prezent chiar la sursa acestei gîndiri, în ocultarea problematicii modernităţii însăşi ca punct de plecare şi de focalizare a „românităţii" gîndită şi împlinită graţie produselor filosofiei moderne (post-carteziene) de către istorie ca povestire a trecutului construit în contemporaneitate, de către lingvistică – unificatoare a dialectelor într-o limbă naţională, de către politică – adaptarea instituţiilor ţării la normele occidentale, de către economie – ca deschidere a spaţiului suveranităţii în faţa schimburilor internaţionale (cf. Zeletin): ansamblu de realizări care poartă un nume recunoscut mondial – România.

Eşecul lui Noica ţine de un răspuns fals (dat, de asemenea, unei probleme false): sfidarea modernităţii. De aceea, de-a lungul anilor 1970-1980, pînă la moartea sa, dincolo de opera lui pedagogică de iniţiere în filosofia antică, el a reprezentat polul de referinţă al protocronismului reînnoit, care permitea multor semidocţi să neglijeze atît originile metafizice ale comunismului în maniera sa de a fi modern, cît şi propriilor lor aspiraţii către o societate şi mai modernă, întrupată în visele de bunăstare, vise împlinite în Occident. În mod public Occidentul era criticat pentru că distrugea tradiţia (care?) şi în acelaşi timp era chemat în ajutorul unei ţări care se epuiza în construcţii faraonice pentru a realiza o dezvoltare autonomă, imposibilă de cînd globalizarea devenise realitate. Dovezile observaţiilor mele sînt în faţa noastră. După căderea comunismului, lecţiile lui Noica şi-au demonstrat vacuitatea, protocroniştii regăsindu-şi comportamentele obişnuite; ei împletesc cununi de lauri gînditorului orginalităţii româniităţii, lansîndu-se în acelaşi timp în cea mai feroce luptă pentru dobîndirea de meschine beneficii economice postmoderne. Ei lansează salve de incantaţii encomiastice, îl instalează pe filosof în panteonul gloriilor naţionale apărate de imunitate pentru a nu fi obligaţi să răspundă la problemele stînjenitoare ridicate de opera sa şi meditaţiilor dureroase pe care, în mod normal, ea ar trebui să le suscite.

Doar după căderea comunismului s-a putut constata cum Noica, vrînd să fie un Heidegger român, l-a interpretat greşit pe cel considerat de Leo Strauss cel mai important gînditor al secolului. La Heidegger, nici un fel de nostalgie a trecutului deja modern nu stînjeneşte activarea destinului irepresibil al modernităţii care se realiza în diverse încarnări, inclusiv cele care se referă la o tradiţie devenită obiect al analizei, element al unei obiectualităţi generalizate şi nu starea unei experienţe existenţiale, care nu poate fi decît discurs al mitului (revelaţie a desprinderii din haosul originar) şi gestică a ritului (apel la prezenţa transcendentului în forme pămînteşti, prezenţa zeilor). O viziune retroproiectivă a ceea ce am pierdut definitiv, vorbirea sinelui – pe care doar foarte puţini poeţi o mai pot exprima în cuvinte – cum a făcut-o tînărul Blaga – şi în acelaşi timp proiecţie a iluziilor metafizice ca dublu al lumii reale în care se produce uitarea fiinţei; adică uitarea devenirii fiinţei în limitele ei, unde omul este redus la sinele său în originalitatea umanităţii sale poetice (*poiésein*) şi la adevărul experienţei existenţiale a finitudinii lui.

Dorind să salveze „românitatea" de la naufragiul în modernitate, de fapt de folclorizarea comercială, Noica n-a făcut decît să disimuleze devenirea printr-un dublu al cărui motto hegelian e de mult cunoscut: sensul istoriei ca realitate raţională. În acest sens, Noica n-a fost decît un emul tardiv al marelui berlinez la care a adăugat puţin Herder şi ceva Fichte din **Discursul despre naţiunea germană**.

L-am întîlnit de două ori pe Noica şi am avut două lungi conversaţii cu el. Eram la etajul cafenelei Le Cluny, la Paris, prin 1984 şi 1985. Am discutat despre **Rostirea** şi **Sentimentul românesc al fiinţei**. I-am împărtăşit dezacordurile mele, dar dincolo de argumentaţie el a ascultat cu atenţie observaţiile extrase din lucrările mele în legătură cu hermeneutica versificaţiei populare. Dar nu conţinutul dialogului mi s-a întipărit în memorie, ci vivacitatea privirii, atenţia acordată interlocutorului, privirea unei vulpi la pîndă, sensibilă la modificările expresiei faciale, gestuale, a mimicii care însoţeşte argumentaţia, cînd ea este rezultanta unei dorinţe autentice de a convinge. Şi, mai presus de orice, păstrez amintirea unei fraze care m-a ajutat să-mi depăşesc blocajele gîndirii care ne zăvorăsc într-o capcană nevolnică. „Tinere, mi-a spus el, nu-ţi pierde niciodată timpul în confruntarea cu idei slabe". Cred că l-am înţeles renunţînd la zadarnicele dezbateri contradictorii specifice pretinselor ştiinţe umane şi, poate, dedicîndu-mă, în felul meu, dejucării capcanei istoriciste a ontologiei fiinţei naţionale devenită onto-teologia statului naţiune. O idee, de fapt, foarte modernă.

20 noiembrie 1997

Radu CARP
preparator universitar, Bucureşti

Un alt Noica

Recent au apărut cîteva scrieri inedite ale lui Constantin Noica, grupate sub titlul *Manuscrisele de la Cîmpulung – Reflecţii despre ţărănime şi burghezie*, datînd din perioada 1951-1953. Este vorba de 15 caiete ce cuprind studii socio-economice, note de lectură din Dilthey, Simmel, Croce, Sombart etc. şi 19 scrisori adresate lui Gheorghe Staicu, economist ce se afla în bune raporturi cu Noica pe durata exilului său impus de la Cîmpulung (1949-1958) şi care îl găzduieşte în casa sa părintească. Aceste scrieri acoperă un interval de 14 ani despre care lipsesc însemnările din jurnalul lui Noica: *Jurnalul filozofic* rezumă perioada 1939-1944, iar *Jurnalul de idei* începe cu adnotări din 1958, reluate după eliberarea din închisoare, în 1965 (anul redactării lui *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru*). S-ar părea că Noica a ţinut un jurnal şi pe perioada domiciliului său forţat, însă acesta a dispărut odată cu arestarea sa. Nu putem reface cu exactitate traseul intelectual al lui Noica din această perioadă: informaţiile ce ne-au parvenit se rezumă la relatări disparate: în *Jurnalul fericirii* Steinhardt descrie o întîlnire cu Noica din primăvara lui 1953 din care putem deduce că timpul petrecut la Cîmpulung i-a fost extrem de benefic: „aflu că la Cîmpulung vine lume multă de tot, că Dinu citeşte, expune, rezumă, întreabă, răspunde, comentează". Tot din aceeaşi perioadă – februarie-mai 1953 – datează şi studiul *Burghezia*, ce constituie de fapt partea cea mai substanţială a *Manuscriselor de la Cîmpulung*. Noica îşi explica demersul prin faptul că Zeletin a abordat acest subiect dintr-o perspectivă „marxistă" (însă, în sensul bun, nepolitizată), în timp ce Madgearu raportează burghezia exclusiv la „lumea ţărănească". Caracterizarea pe care Noica i-o face lui Zeletin este marcată de subiectivism: „dacă gîndul lui Zeletin a fost recunoscut drept marxist, în mişcarea lui gîndul este hegelian cu adevărat". Zeletin nu numai că poate fi raportat la Hegel, ci a găsit şi „ceva din inspiraţia hegeliană originară". Este clar că interpretarea lui Noica nu ia în consideraţie premisele reale ale *Rostului şi destinului burgheziei româneşti* a lui Zeletin, ci încearcă să-i supraliciteze sensul filozofic, restul rămînînd pe un plan secundar.

Noica se dovedeşte a avea o oarecare inapetenţă pentru explicaţiile strict sociale ale fenomenelor istorice, fiind un simplu observator al acestora: aşa se explică de ce leagă afirmaţia lui Zeletin potrivit căreia burghezia română a fost un „modest episod" în expansiunea burgheziei engleze de constatările sale personale privind „mormintele de englezi din cimitirul de la Sulina". În mod similar, Noica este convins de utilitatea „lucrărilor în stil mare", cu condiţia „să existe un interes pentru acestea" atunci cînd explică eşecul proiectului de construire a unui canal între Dunăre şi Marea Neagră în secolul trecut. Desigur, am fi tentaţi ca în acest fragment să găsim o posibilă explicaţie pentru poziţia neutră a lui Noica în legătură cu arhitectura faraonică din timpul comunismului, însă atitudinea sa îşi găseşte singura justificare posibilă în poziţia filozofică pe care autorul şi-o asumă în permanenţă. De altfel, Noica se şi declară „un laic în materie" atunci cînd analizează apariţia băncilor româneşti. Discursul său îşi recunoaşte explicit limitele şi ca atare nu-i putem atribui decît o valoare pur formală.

În dezvoltarea istorică a burgheziei, consideră Noica, au existat patru momente: liberalismul, naţionalismul, imperialismul şi socialismul. Toate combinaţiile dintre acestea sînt posibile; analiza lui Zeletin ar reprezenta un exemplu de împletire a liberalismului cu socialismul, în timp ce Manoilescu sau Madgearu ar fi reprezentanţii perspectivei naţionaliste asupra burgheziei. Punctul de vedere al lui Noica în legătură cu neo-liberalismul este fundamental greşit: după opinia sa, acesta ignora „naţiunea", ceea ce de fapt nu ne spune nimic despre temeiurile sale, precum şi „intervenţiile omului". Explicaţia sa este că burghezia, neputînd să rezolve problemele pe care tot ea le-a ridicat, încearcă să diminueze importanţa principiilor legate de *laissez-faire* şi să facă unele concesii puterii de comandă a statului. Neo-liberalismul ar fi deci o ultimă încercare a burgheziei de a domina sistemele economice. Situîndu-ne pe poziţiile lui Noica, ar fi greu de explicat resurgenţa politicilor neo-liberale din anii '80 şi apariţia teoriilor legate de statul minimal, posterioare scrierii *Burgheziei*. Este discutabil dacă burghezia (recte clasa de mijloc) a dorit să reformuleze tezele liberalismului clasic pentru a supravieţui politic, însă greu se poate contesta faptul că o doctrină nu exprimă întotdeauna şi în mod exclusiv interesele unei clase dominante. În concepţia lui Noica, tot burghezia este responsabilă şi pentru apariţia imperialismului, „problema deschisă a ceasului nostru". Imperialismul ar ridica o altă problemă: nu numai burghezia îl conţine, ci şi alte elemente, numite „minorităţi conducătoare". Nu se poate preciza dacă aceste „minorităţi conducătoare" sînt forme degenerate ale elitelor sau dacă ele ajung să satisfacă criteriile stabilite de Mosca şi Pareto.

Noica operează o extrem de interesantă distincţie între liberalismul subiectiv, bazat pe libertatea de a dispune, libertatea în ordinea lui „a avea" şi cel obiectiv care „deschide în afară" conceptul de libertate, sumă a libertăţilor necesare pentru a dispune, însă consideră în mod eronat că această ultimă formă a liberalismului se acompaniază cu naţionalismul care ar fi conceput de asemenea „sub semnul libertăţii". De fapt, Noica are în vedere doar una din modalităţile concrete de exprimare a acestuia, anume eliberarea de sub dominaţia străină, ignorînd cauzele sale intime. Transfigurarea libertăţii s-ar produce o dată cu apariţia unei a treia forme de liberalism, cel „absolut", echivalent cu imperialismul. Raţionamentul lui Noica ar fi adevărat dacă am accepta că diferitele reflecţii despre libertate au modificat substanţial conţinutul liberalismului. Or, este cunoscut faptul că teoriile politice liberale (Mill, Bastiat) sînt ezitante în definirea libertăţii, pornind de la ipoteza că manifestările ei sînt cu mult mai importante în modelarea comportamentului indivizilor. Deşi Noica nu afirmă explicit, s-ar părea că viziunea sa despre burghezie este legată de presupusa incapacitate a acesteia de a ieşi dintr-un stadiu primitiv al definirii libertăţii, susţinînd că libertatea burgheză este echivalentă cu a „lăsa în pace pe oricine". Inexactităţile perspectivei lui Noica din *Burghèzia* reprezintă de fapt cel mai bun avertisment împotriva tratării de pe poziţii exclusiv filozofice a unor probleme sociale. Inapetenţa sa pentru formularea unor teorii politice coerente nu face altceva decît să ne dezvăluie limitele extrinseci ale supralicitării aserţiunilor de tip ontologic. Totuşi, ar fi indicat ca această latură cvasi-necunoscută a operei lui Noica, dincolo de aspectul său inedit, să amplifice dezbaterile din jurul evoluţiei româneşti a formelor politice.

Cuvente den copii

Însemnări din tabără

Prima zi: caraghioasă, zurbagie; ne-am sîcîit una pe alta, ne-am jucat. Am mers într-o poiană unde am cules muşchi şi flori (care toate mi s-au uscat pînă la urmă) şi am descoperit vreo 20 de căi de-a traversa rîul. După cît am urcat pînă la poiană, merita să ne distrăm.

Am scris toate aceştea nu pentru că erau importante, ci pentru că s-au petrecut în prima zi.

În ultima seară a fost CARNAVAL, un carnaval minunat şi luminat. HA, HA!

Eu – cum n-aveam nici o rochie la mine – am împrumutat o rochie albă cu floricele verzi de la Mina (o fetiţă de vîrsta mea din tabără). Rochia era foarte frumoasă şi îmi stătea foarte bine cu ea. Mi-am pus la gît un lanţ cu lame şi m-am machiat cu negru (nu chiar ca mama, asemănător), mi-am dat cu ruj pe buze şi pe obraji şi la spartul tîrgului mi-a făcut tovarăşa o coroniţă din hîrtie cu negru şi pictată cu ruj. Pot spune că nu arătam rău.

Stăteam în cameră cu Irina şi Mihaela. Irina şi-a pus o rochie şi şi-a mîzgălit sprîncenele de n-o mai recunoşteai şi s-a mai făcut şi fantomă (cu 2 cearşafuri), cam puţine. Mihaela s-a făcut indiancă (fără pene), cu o floare roşie în păr (floare de mac, am căzut în lac, nu era mac) şi îmbrăcată într-un maieu fără spate cu clauni şi alte drăcii şi cu un sari alb cu picăţele şi liniuţe. Nu-i stătea prea rău.

DESFĂŞURAREA

I – Woddy şi fantoma (Voitovici Irina şi Turbuţeanu Daniela)

1. Intră fantoma Irina de pe balcon:
– Bună ziua, aici locuieşte Hamlet?
– Nu, aţi greşit adresa.
– Mă scuzaţi, la revedere!

2. Intră Woddy pe uşă (intră Dana cu coadă şi moţ din hîrtie, în short şi bluză, cu 2 Woddy pe obraji şi scris WODDY pe frunte)

Face gros ca Woddy, apoi:
– Bună ziua, nu cumva aţi văzut o fantomă?
– Daa!!!
– La revedere!

După aceea, Woddy fuge pe balcon, se bate cu fantoma şi, la urmă, în loc să vină beţi ţinîndu-se de gît, vin sub acelaşi cearşaf una după alta şi, în mersul lor repezit, iau şi cortina (din 2 cearşafuri).

Ce caraghioase au fost! Au rîs toţi!

II – A dansat Raluca arăbeşte.

III – Alte chestii neinteresante.

Dans – mai mult după *Rasputin*.

Dus, la 120 – nuntă: mireasa faţă artificială, adică băiat cu vată-n cap, rujat şi îmbrăcat în alb. Mireasa = băiat, mirele = fată. Cîteva savarine, bomboane şi nişte citronadă. Bani de hîrtie (numai cu sutele şi miile, s-au dat dracului) şi ghirlande din hîrtie creponată. O porcărie!

Pînă la urmă, la nuntă a venit baba de administratoră şi-a stins lumina. Onceriu = nebun de legat, îi trîntea pe toţi. Un biet nebun fără minte.

MASCARE

Irina = stafie şi fată; Mihaela = indiancă; Raluca = arăboaică; Dana = Woddy; Mina = fustă + bluză; Cristina I = Prinţesă; Liliana = Daisy; Iundy = Cezar; Cristina A. = NIMICA; Ivancu Dan = prinţ străin, moarte; Neacşu (Nea cîşu) = moarte cu ochelari; Agapie = samurai; Răzvan 1 (Ciupercuţă) = scoţian; Frantz (Franţa) = piele roşie; Vlad = costum de blugi; Once = cuţitar nebun cu căciulă; Flavian = Pulover + pantaloni;

Ultima zi:

La grădina zoologică

De la noi, animalele au avut numai bucurii: prăjituri, pîine, biscuiţi, zahăr. Ce mai, un ospăţ pe cinste.

Erau acolo: 2 pui lup; 2 lupi mari (nu prea); 2 cîini dingo; 4 urşi: Violeta, Vrancea, Coca, Duduia; 1 ţap; 1 căpriţă mică şi şchioapă, săraca; 2 cerbi; 1 căprioară; nişte mistreţi (nu i-am văzut); nişte cobai; porumbei; fazani; cocoşi americani.

La revedere, tabără goală!

Capitol încheiat.

(Din carneţelul unei eleve de clasa a VII-a – 1981)

Marţi, 23 decembrie 1997, orele 13,30
MUZEUL ŢĂRANULUI ROMÂN
lansează nr. II al revistei sale de antropologie
MARTOR
cu tema:
Antropologie vizuală, Muzeologie şi imagine

Discreţia ca spectacol antispectacol

E un spectacol greu, discreţia; antipatic nu o dată, mizantrop, impopular, într-o ţară a unei vitalităţi care începe de la o curiozitate de maximă agresivitate; nu prea ar veni lumea la spectacolul discreţiei româneşti; nu prea avem texte şi actori pentru el, poate nici talent, adică răbdare; din şirul de clişee cu care se trag şi afişele turistice – „harnic", „talentat", „ospitalier", „bon viveur" – lipseşte, fără pagubă, discreţia; am auzit că în Norvegia există pliante turistice unde discreţia e printre calităţile acelui neam care, chiar cînd a descoperit petrolul în Marea Nordului său, s-a ţinut sobru şi – în general – taciturn; o prietenă care locuieşte de cîţiva ani acolo mi-a povestit ceva şi mai tulburător: în dimineţile de după o victorie a naţionalei de fotbal (ei au ajuns să învingă şi Brazilia, 4-2, într-un amical...), nimeni nu discută despre asta în tramvaie; „şi e bine asta?" am întrebat-o ca între noi, bucureştenii; a tăcut în norvegiană.

Totul fiind azi „show", „all that jazz" – pînă şi filosoful descrie „lipsa de temeiuri" în apoteoza ei, cine spune „apoteoză" nu descrie un spectacol? – socotesc că intrarea în spectacolul discreţiei e, pentru intelectual, presantă; în acelaşi termeni revuistici, nu chiar atît de superficiali pe cît se crede, ea ar consta din retragerea de pe prima linie a corpului de balet, acel „Chorus line" care obsedează Broodway-ul planetar capabil să monteze, cu geniul său neglijent, cadavrele din Rwanda după „moartea lebedei" sau a unei prinţese sub un pod parizian; din primele zile ale anilor '90, îmi este clar acest „Chorus line" al teatrului nostru local de revistă, de reviste, ziare şi „talk-show"-uri pînă după miezul nopţii: nu există „dreaptă" sau „stîngă", există doar „mai în faţă"! – e una, prima, din cele mai rapide evidenţe, dar şi mai durabile, de 7 ani încoace, unitate de timp în care se poate investi ceva încredere. Scenariul acestui „show" al discreţiei ar trebui să fie automarginalizarea lucidă, bine controlată moral, decentă financiar, zgîrcită din p.d.v. oral, fără de declaraţii gesticulante tip Crucea Roşie sau MAExterne; o automarginalizare care are în strictă vedere soarta individului, mai puţin aceea a omenirii care posedă, în indiscreţia sa perfect organizată, teatrul ei bulevardier întru totul satisfăcător.

Spectacolul discreţiei (în termeni reci: datoria de rezervă) nu se revendică de la modestie sau resemnare – de mult suspecte pentru gradul lor înalt de ipocrizie, suspecte dar încă respectabile şi valabile, tot aşa cum şi ipocrizia are „părţile" ei. Necesitatea discreţiei e impusă de silă – sila luată, fără jenă, ca un truism, în sensul acela dat de Faulkner truismelor cu care se vor crea întotdeauna literatură, morală, cuvîntări politice şi insomnii fără de partid: curajul, demnitatea, setea de libertate; sila îi se integrează organic, temeinic, armonios, glandular; ea nu aparţine deja idilizatului şi diluatului bun simţ, ci mai degrabă dramaticului rău simţ, rău miros care încearcă să nu generalizeze dar nu poate: *all that jazz?* totul pute? Faţă de „lehamite", sila are avantajul decisiv şi violent al doar patru litere şi numai două vocale. E facil a se descrie ce naşte azi silă; şi nu atît facil, cît vivace – ca acel Vivaldi pe care şi-l pune, în fiecare dimineaţă, regizorul din „All that jazz", anunţîndu-şi, în faţa oglinzii din baie, că începe încă o zi de repetiţii sisifice.

Problema începe din clipa cînd se formulează refuzul de a face parte din „Chorus line", din rîndul II, din rîndul III, hotărît „să dansezi" cît mai departe: o obligaţie ludică şi intelectuală cere să rămîi la dispoziţia corpului de balet dar nu şi la arbitrara, prea vesela sa bună dispoziţie, conştient că de aici, ca şi din serviciile secrete serioase, nu se poate demisiona. Fără a fi o curată dezertare, acest refuz nuanţat (a nu se explica ideea lui Michnik: „esenţa stă în nuanţe" – pierdere de vreme!) naşte toate acuzele din procesele marilor trădări: nu eşti apolitic, egoist, idealist, un simplu invidios, un laş, un leneş?, într-un cuvînt total: un mediocru? Din tot ce avem ca bibliografie şi experienţă în domeniul vulnerabilităţilor noastre, cred că se poate rezista la acest şantaj cu şi de vorbe mari; nu e încercarea cea mai complicată. O alta, ceva mai dură este aceea – o, cît de omenească! – a satisfacţiilor imediate care se dovedesc sistematic neînsemnate, mici, deloc spectaculoase, în timp ce sacrificiile – exact: cele de imagine!, mortale! – erodează zi şi noapte orgoliile, acelea care elaborează raţiunea de a fi pînă şi la dragii noştri nihilişti; un minim fair-play cere extinderea silei la propria persoană, la centrele ei vitale coordonate de acest monstru, orgoliul; e o operaţie binefăcătoare descrisă precis, cîndva, de Vladimir Streinu: a te vindeca de orgoliu prin orgoliu. După aceste două probe, urmează a treia, nu chiar „eroica", dar cea mai serioasă: a feri automarginalizarea de melodramă; a nu te plînge, a nu crîcni, a nu te simţi persecutat că nu eşti prezent la, că nu apari la, că nu eşti invitat, lansat, citat în, a nu te da o victimă a propriei datorii de rezervă; e ispita de fiecare zi; a o trata cu maximă viclenie şi fără de inocenţă e cea mai bună indicaţie regizorală pentru a putea să lucrezi bine, departe de „Chorus line". Şi acum – Vivaldi.

Radu COSAŞU

Casa şcoalelor

Suferinţa dureros de dulce

În oracolele şcolare (şi, implicit, în mentalitatea celor care le scriu), suferinţa din amor este un capitol foarte important în economia dragostei. Ca şi în romanele populare pe care le citesc, tinerii au nevoie de exagerări şi de sentimente hipertrofiate. Toate acestea sînt, desigur, clişee – care, deşi golite de conţinut, au avantajul că, aparent, se potrivesc în orice situaţie şi sînt valabile pentru toţi indivizii. Lipsa de conţinut este contrabalansată prin exagerare şi gesturi patetice.

Despărţirea atrage după sine lacrimi şi chin. Ce poate fi mai adevărat decît o lacrimă, ce poate fi mai autentic decît zbuciumul unui suflet înşelat în amor. Prin urmare, în caietele de amintiri, dragostea şi suferinţa sînt inseparabile. Mai peste tot găseşti aprecieri de tipul: *„Dovada unei iubiri adevărate este lacrima", „A iubi pe cineva înseamnă a îmbrăca haina suferinţei", „Dacă iubeşti – SUFERI!"* Ideea este pusă, desigur, şi în versuri: *„Iubirea e un chin / Şi o durere-adîncă / Ferice de acela / Ce nu iubeşte încă."* În realitate, oracolele nu-l fericesc pe „acela ce nu iubeşte încă", ci pe cel ce **iubeşte şi suferă**. A suferi din dragoste înseamnă să ai probleme majore, să fii, într-un cuvînt, matur. Chinul amoros este la mare preţ în caietele de amintiri şi, pentru a-l justifica, se utilizează nenumărate strategii. Evocarea despărţirii este una dintre ele; o alta este perspectiva dragostei neîmpărtăşite. Iubind fără speranţă, te poţi considera „un suflet nobil", asemenea eroilor din romane, iar suferinţa ta te va apropia de nelipsita lor suferinţă. *„Numai cel ce iubeşte fără speranţă ştie ce-i iubirea..."; „Amoru-i o durere / Şi-i greu de suferit / Cînd cineva iubeşte / Şi nu este iubit"; „Nimic nu e mai trist / Nu poate ca să fie / Decît iubirea unui chip drăguţ / Şi el să nu te ştie."*

Iubirea atrage după sine suferinţa în aşa măsură, încît acest lucru contaminează şi celelalte formule din caietele de amintiri. Astfel, strofa *„Din spuma valurilor reci / Ce-ţi poartă amintirea / Învaţă-te pe unde treci / Să preţuieşti iubirea"* devine deseori (fără să conteze prea mult logica exprimării) *„Din spuma lacrimilor reci / Ce spală amintirea / Învaţă-te pe unde treci / Să preţuieşti iubirea."*

De fapt, caietele de amintiri aleg din dragoste numai începutul şi sfîrşitul (fiindcă acestea reprezintă nişte evenimente pregnante, iar sentimentele hipertrofiate – atît de dragi oracolelor – sînt de înţeles în astfel de momente). În caietele de amintiri, între începutul şi sfîrşitul iubirii nu mai există nimic: *„Iubirea se începe / C-un zîmbet fermecat / Şi la urmă se sfîrşeşte / C-o noapte de oftat."* Desigur, şi din acest punct se poate ajunge, foarte uşor, la catastrofă: *„Prima dragoste începe / În grădină sau la bal / Şi pe urmă se sfîrşeşte / În mormînt sau la spital."* **(C.P.-B.)**

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Ultimele apariţii

BELU ZILBER
Actor în procesul Pătrăşcanu

PHILIPPE MALAURIE
Antologia gîndirii juridice

În curînd

PĂSTOREL
Epigrame şi alte rime vesele

CARPENTIER / LEBRUN
Istoria Europei

STELIAN TĂNASE
Anatomia mistificării

Omul, Arhitectura şi Arhetipurile

Modernismul a reuşit să creeze în toată lumea o mentalitate desacralizată, deritualizată şi standardizată. Pentru o jumătate de secol am cunoscut cu toţii una din feţele sale care, datorită caracterelor amintite, a putut dezvolta o societate aberantă. Arhitectura modernă de după război a produs obiecte încărcate cu ideologie specifică şi a ocultat cît a putut de bine tot ce ar fi putut să o concureze în trecutul apropiat sau mai îndepărtat. A ignorat tradiţia, a transformat sacrul în fetişizarea maşinii, a ocultat ritualitatea prin transformarea ei în „funcţiuni", a minimalizat modernismul unor şcoli europene, şi în final a anulat imaginea corpului uman.

De aceea, discursul arhitectural, fizic sau teoretic, a fost marcat de o amnezie a discursului antropologic, obiectivul Modernismului fiind crearea unei noi antropologii, a unui om (de tip) nou, amnezic.

Aceste truisme au fost percepute de arhitecţi, dar nimeni la noi nu a încercat să recupereze valorile pierdute.

Discursul arhitectural, după 1989, atunci cînd nu a fost înecat în retorica *limbajului de beton* modernist, s-a pierdut în detalii contextuale, uitînd a se analiza cauzele profunde din trecut şi nu unele din efectele din prezent. Nimeni nu a fost deci preocupat să *explice* arhitectura adevărată sieşi şi celorlalţi într-un limbaj inteligibil, curăţat de jargonul profesional şi de cel al ideologiei Moderniste. Pentru că arhitectura, mai mult decît toate artele, trebuie *trăită* şi apoi *înţeleasă* şi apoi *trăită*. Arhitectul Augustin Ioan este, privit în acest context, un caz special. Valoarea contribuţiei sale teoretice, sub formă de articole şi cărţi publicate în română sau engleză, constă în reabilitarea Marii Tradiţii în arhitectură, prin reconsiderarea sacrului sau a antropomorfismului, privite nu prin prisma Occidentală contemporană a Post-Modernismului sau prin cea etnocentrico-balcanică, ci printr-o lentilă proprie, care suprapune cele două perspective.

Sinteza pe care încearcă să o realizeze între diversele şcoli, curente sau mode, se poate observa în bibliografia şi în cuprinsul ultimei sale cărţi despre arhitectură, *Visul lui Ezechiel*, subintitulată *Corp, geometrie şi spaţiu sacru*, publicată de editura Anastasia.

Din perspectiva antropologiei arhitecturii, *Scara, poarta şi templul* lui Ezechiel sînt simultan simbol al corpului, al geometriei şi al spaţiului sacru; acest arhetip complex este, în opinia mea, cel mai indicat pentru a figura ca titlu pentru un studiu călăuzitor în arhitectură. Cum ar putea fi prezentată cititorilor o asemenea carte? La o primă lectură, structura ei pare a fi rezultatul unui colaj (un termen *en vogue* în Post-Modernism) între diverse ism-uri: istoricism, jurnalism şi (puţin) feminism.

În realitate, ea nu este un colaj, ci o *perspectivă* asupra arhitecturii sau, altfel formulat, o *metodă* de a prezenta profanilor arhitectura *din afară* şi *dinăuntru* totodată. Astfel, capitolele sînt aşezate în aşa manieră încît produc o ritmare a iniţierii: o istorie a începuturilor urmată de o istorie personală a trăirii spaţiilor, urmată la rîndul ei de o recuperare a istoriei şi de o altă istorie personală în alte spaţii... Prezenţa sacrului, anunţată de titlu şi care apare mai mult sau mai puţin evident pe parcursul întregii cărţi, culminează în articolul final despre „chestiunea arhitecturii religioase" contemporane din România.

Capitolul de început, *„Cînd începe arhitectura să fie?"*, este un studiu istorico-teoretic al „crizei identitare" a arhitecturii Moderne care îşi proiecta într-un trecut (mitic sau mai recent) arhetipurile fondatoare. Studiul se continuă în capitolul III, *„Zidirea ca epifanie a corpului"*, cu analiza arhetipurilor antropomorfe, arhetipuri centrale ale locuirii, simboluri ce au dominat arhitectura de la începutul lumii pînă în Modernism, pentru a se termina cu glorificarea *„Arhitecturilor femele"* ale capitolului V. Capitolele II şi IV *par* a fi jurnale de călătorie ale căror ton şi adresare directă te fac să uiţi faptul că în realitate ele au fost scrise ca *jurnale de arhitectură*, sau mai degrabă ca un fel de seminarii la capitolele teoretice menţionate mai sus, descriind, la persoana întîi, problemele sinelui în relaţie cu spaţiul şi cu sacrul. Adică „visul lui Ezechiel".

Dragoş GHEORGHIU

Cronica literară de tranziţie

Gînd despre Cioran

Împiedicat, de motive parlamentar-obiective, să-mi redactez obişnuita „cronică literară de tranziţie", propun cititorului o scurtă reflecţie asupra lui Cioran.

Cioran, una dintre cele mai neobişnuite minţi ale acestui secol, a reuşit, în materie de „cuvinte potrivite", o performanţă extrem de rară în istorie, dacă nu unică: aceea de a atinge nivelul de excelenţă (sunt tentat să plusez şi să spun: super-excelenţă) într-o limbă străină lui. Francezii, oameni cu un teribil (şi justificat!) orgoliu al măreţiei literaturii lor, au fost nevoiţi să recunoască, în românul exilat din Răşinarii Sibiului, pe cel mai strălucit stilist al literelor postbelice, un egal al lui La Rochefoucauld, Flaubert, Valéry. Un „metec", un „gringo", un desţărat, a mînuit limba franceză mai bine decît condeie care veneau din rărunchii solului galic. Sunt multe pagini de Cioran atît de frumos scrise, încît te seduc ca şi fluxul sonor al unei sonate de Mozart sau Beethoven. E în rezonanţa frazelor sale, cum spune chiar Cioran despre muzica însăşi (în ***Breviar de descompunere***), o *„cosmogonie languroasă unde, ca un zeu orb, autorul improvizează universuri"*. Poate că nu „universuri" e cuvîntul cel mai potrivit, ci **găuri negre** în Univers.

Fascinanta (negru-fascinanta!) creaţie a lui Cioran a stat mereu sub semnul titlurilor date primelor sale lucrări: prima în româneşte: ***Pe culmile DISperării***, şi prima în franţuzeşte: ***Breviar de DEScompunere***. În amîndouă, joacă un rol decisiv prefixul negativ „dis-" sau „des-". Cel de-al doilea titlu, ***Breviar*** (sau ***Mic manual*** ***de descompunere***, poate fi citit în două feluri: într-un fel, manual de descompunere, de des-facere, de dezalcătuire, de dez-agregare, opusul compunerii, al coagulării – şi, în alt fel, manual de descompunere ca *alterare*, manual de (iertaţi-mi cuvîntul) *împuţire* (ca în proverbul „peştele de la cap se-mpute"), manual de *putrefacţie*. I se poate aplica lui Cioran ceea ce s-a spus despre compozitorul Franz Liszt, că nu a scris piese PENTRU pian, ci CONTRA pianului, atît de violente erau. Cioran, mai socratic şi mai mefistofelic, a scris contra *certitudinilor*, putînd provoca şi gîndire, dar şi vertij, ameţeală în hăul ideii.

Cred că nu e o lipsă de deferenţă faţă de profundul gînditor, dacă am să spun că NU orice rînd din Cioran, fie din verdele crud al tinereţilor bucureştene, fie din purpurul apogeului parizian, e literă de evanghelie. El este un deliciu suprem pentru cei cu o fină ureche literară (zic ureche literară aşa cum zic ureche muzicală) şi pentru cei al căror spirit e bine ancorat în cîteva valori certe; cei, cum spunea poetul, a căror carne e tristă, căci au citit toate cărţile! Să-mi dea voie cititorul mai tînăr să fac pe sfătuitorul de ocazie, sugerîndu-le să nu-şi înceapă lecturile filozofice cu Cioran (ci, mai bine, cu Seneca, cu Montaigne, cu Bacon). Pe Cioran să-l lase pentru evul mai de mijloc al formării lor. Cioran **disecă**, şi uneori pe viu: nu oricine suportă fîşîitul bisturiului tăind carnea. Cioran gîndeşte într-o încordare **paroxistică**, pînă la sînge: nu oricine rezistă la vederea sîngelui. Cioran **sfîrtecă** totul: te poate pustii, dacă nu rezişti crivăţului său.

Închei cu un citat din Cioran: *„Orice inspiraţie se bizuie pe capacitatea de a exagera: lirismul – şi întreaga lume a metaforei – ar fi o jalnică gîdilitură fără acest elan care dilată cuvintele pînă aproape să explodeze... Nu există o adevărată inspiraţie care să nu ţîşnească din anomalia unui suflet mai vast decît lumea. În incendiul verbal al unui Shakespeare sau al unui Shelley, simţim cenuşa cuvintelor, prăbuşirea şi duhoarea unei imposibile demiurgii. Vocalele se zdrobesc unele pe altele, ca şi cum niciuna n-ar putea atinge echivalentul dilatării interioare. E o hernie a imaginii, o ruptură transcendentă a bietelor cuvinte, născute din folosinţa zilnică şi ridicate miraculos pînă la înălţimile inimii. Adevărurile frumuseţii se hrănesc din exagerări care, în faţa amărîtei analize, se vădesc monstruoase şi ridicole. Poezia: divagaţie cosmogonică a vocabularului! S-au combinat, în altă parte, mai eficace, şarlatania şi extazul? Minciuna – izvor de lacrimi! – iată impostura titanului şi secretul artei! În orice geniu, coexistă un Mehenghi şi un Zeu"**.

George PRUTEANU

**) Précis de décomposition: L'équivoque du génie*

Burse „New Europe College"

PENTRU ANUL UNIVERSITAR 1998-1999

„New Europe College" anunţă concursul anual pentru 10 burse de cercetare pe durata unui an universitar (1.10.1998-31.07.1999) în domeniile ştiinţelor umaniste şi sociale.

CONDIŢII DE PARTICIPARE:

1. cetăţenie română;
2. candidatul trebuie să fie înscris la doctorat (ultima fază a redactării tezei) sau să aibă titlul de doctor;
3. se va acorda prioritate candidaţilor sub 45 ani;
4. foarte bună cunoaştere a cel puţin două din limbile străine de circulaţie internaţională.

Prin profilul său, NEC pune accentul asupra dezbaterilor inter- şi transdisciplinare. Prin urmare, proiectele de un interes restrîns sau cele cu un caracter de strictă specialitate au puţine şanse să fie acceptate.

CONDIŢII ALE BURSEI:

Programul bursierilor presupune prezenţa obligatorie în Bucureşti cel puţin o dată pe săptămînă. În timpul bursei, bursierii vor beneficia de un stagiu de cercetare de o lună într-unul din marile centre universitare străine. Valoarea bursei e echivalentul în lei a 600 DM lunar (plus 5.000 DM pentru călătoria de cercetare).

MODALITĂŢI DE ÎNSCRIERE ŞI TERMENE PRIVIND CONCURSUL:

Formulare de participare la concurs pot fi ridicate de la sediul Colegiului în zilele de luni, marţi, joi şi vineri, orele 12-17. Pentru candidaţii din provincie, formularele vor fi expediate, la cerere, prin poştă.

Termenul limită de depunere a dosarului completat este 9.02.1998.

Relaţii suplimentare se pot obţine la tel./fax (01) 642 54 77, 210 76 08 între orele 10-17 ale fiecărei zile lucrătoare sau la e-mail nec@ap.nec.ro

Adresa: New Europe College, Str. Matei Voievod 18, 73222 Bucureşti

Burse „New Europe College" – Relink

CONCURS PENTRU BURSELE 1998-2001

„New Europe College" anunţă concursul pentru 10 burse RELINK în perioada 1998-2001. Programul RELINK sprijină tinerii cercetători români din domeniile ştiinţelor umanite şi sociale, care au beneficiat de burse/stagii de cercetare în străinătate. Bursa, în valoare globală de 20.000 USD, va permite fiecărui bursier:

– efectuarea unei călătorii de cercetare de o lună/an în străinătate;
– achiziţionarea de literatură de specialitate;
– folosinţa personală a unui computer (notebook).

CONDIŢII DE PARTICIPARE:

1. cetăţenie română;
2. candidatul trebuie să fie înscris la doctorat sau să aibă titlul de doctor;
3. candidatul trebuie să fie angajat într-o instituţie de învăţămînt superior sau de cercetare;
4. se va acorda prioritate candidaţilor sub 45 ani;
5. candidatul trebuie să facă dovada unui stagiu de cercetare în străinătate;
6. foarte bună cunoaştere a cel puţin două din limbile străine de circulaţie internaţională.

CONDIŢII ALE BURSEI:

Programul RELINK presupune, de-a lungul celor trei ani ai bursei, organizarea de către fiecare bursier a unui seminar pe probleme de specialitate, ţinerea unui număr de conferinţe, participarea la diverse colocvii, simpozioane, mese rotunde etc. organizate de către New Europe College.

MODALITĂŢI DE ÎNSCRIERE ŞI TERMENE PRIVIND CONCURSUL:

Formulare de participare la concurs pot fi ridicate de la sediul Colegiului în zilele de luni, marţi, joi şi vineri, orele 12-17. Pentru candidaţii din provincie, formularele vor fi expediate, la cerere, prin poştă.

Termenul limită de depunere a formularului completat este 9.02.1998.

Relaţii suplimentare se pot obţine la tel./fax (01) 642 54 77 sau 210 76 08 între orele 10-17 ale fiecărei zile lucrătoare sau la e-mail nec@ap.nec.ro

Adresa: New Europe College, Str. Matei Voievod 18, 73222 Bucureşti

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

MECANISMELE CARITĂŢII

Că în România sînt săraci, adică potenţiali beneficiari ai carităţii de orice fel, e evident, te loveşti de ei pe toate drumurile. Atît caritatea de stat, cît şi cea privată nu au reuşit să-i integreze pe săraci într-un sistem de protecţie complet. Sigur, există instituţii bine organizate şi cu tradiţie precum Caritas*-ul şi iniţiative neaoşe lăudabile, dar cu lacune funcţionale. Proasta organizare poate duce uneori pînă la totala dispariţie: dintr-o listă a Fundaţiei pentru Dezvoltarea Societăţii Civile, cel puţin două organizaţii sînt fantomă. Dacă suni la* Asociaţia de Caritate Samariteanul Milos *ţi se spune că telefonul e „nealocat" ; la* Asociaţia Sufletelor Caritabile Bucureşti *răspunde o doamnă în vîrstă care-ţi spune că acolo nu stă decît ea... Circa 40% dintre aceste organizaţii nu au un fax, ceea ce poate spune ceva despre nivelul dotărilor. Pe lista acestor 60 de societăţi care au în statut pe primul plan filantropia şi voluntariatul apar şi* Alianţa Civică *sau* Uniunea Vatra Românească *dar şi* Liga columbofililor sportivi *sau* Uniunea piscicultorilor şi pescarilor din România, *ca să nu mai vorbim de cele cu nume ca* Fundaţia omenia socială arta de a fi om, Cercul doamnelor nr. 5 Bucureşti *sau* Asociaţia fetelor ghizi din România. *Printre ele există şi o mulţime de societăţi caritabile legate de Biserica Ortodoxă şi de alte confesiuni. Am încercat să observăm mai îndeaproape cum se face filantropia în Bucureşti, în preajma Crăciunului.*

Mai mult pentru puţini

În ciuda mizeriei generale, în România există oameni dispuşi să facă acte caritabile şi să-şi dedice timpul organizării unor societăţi de binefacere. O asemenea societate, **Inimi Caritabile**, a fost înfiinţată încă din 1990 de cîteva doamne (printre care şi Dina Balş). Scopul lor este ajutorarea bătrînilor săraci. Am aflat însă de la d-na Eliza Lungan, care se ocupă în mod efectiv de funcţionarea asociaţiei, cît de complicat e să faci filantropie în România. Pentru o activitate care practic degrevează şi statul şi restul societăţii de o povară, trebuie să ai stofă de om de afaceri, relaţii zdravene, energie şi perseverenţă nemăsurate. Asociaţia s-a confruntat cu vizitele Poliţiei economice şi ale Gărzii Financiare, cu percheziţii, amenzi şi confiscări abuzive. Din banii destinaţi bătrînilor, Garda Financiară a confiscat anul trecut cinci milioane de lei. Funcţionarele care au comis acest act au fost recompensate cu cîte o primă. Contestaţiile ulterioare n-au avut rezultat. Persoane particulare, organizaţii şi firme private fac donaţii şi sponsorizări în folosul săracilor, în vreme ce oamenii statului, suspicioşi şi interesaţi, consideră toate societăţile caritabile drept instituţii numai bune de jumulit.

Asistenţii sociali de la **Inimi Caritabile** au observat că bătrînii care beneficiază de serviciile asociaţiei, hrană la domiciliu, haine, medicamente ş.a. nu mai pot conta în nici un fel pe ajutorul vecinilor. Mentalitatea acestora sună cam aşa: „las' că vin ăia de la ajutoare" sau „ia uite ce mîncare bună le aduce". S-a întîmplat şi ca asociaţia să fie solicitată la telefon de către vecinii spectatori: „ia veniţi, nu ştiţi că moare?" Asociaţia ar dori să organizeze o mediere, să-i pună în contact pe bătrîni cu persoanele particulare dispuse să-i ajute.

Uneori bătrînii sînt găsiţi bolnavi şi în imposibilitate de a se deplasa, cu telefonul sau cu lumina deconectate din cauză că n-au putut plăti ş.a.m.d. Sînt ajutaţi să se interneze în spital sau să-şi achite unele taxe. În mod inevitabil însă, asociaţia trebuie să-şi limiteze sfera de acţiune. Principala sursă de venituri, o sponsorizare din partea unei societăţi suedeze – I.M. – e destul de limitată. Pentru ajutorul la domiciliu e nevoie de personal specializat, iar cheltuielile sînt considerabile. Bătrînii săraci din cartier sînt cu miile şi nu pot fi asistaţi decît cîteva zeci.

Inimi Caritabile şi-a propus o selecţie în ideea că e mai bine să ajuţi puţini cu mult decît mulţi cu puţin. Pentru cîţiva, mai valizi, capabili să facă faţă în societate (foşti generali, avocaţi, doctori etc.) se va da în folosinţă un club. Acesta a mai funcţionat şi anii trecuţi, dar cu intermitenţe. Sponsorii suedezi par a agrea mai puţin ideea, fiind favorabili mai degrabă ajutorării mai multor oameni, indiferent de condiţia lor intelectuală şi umană. Cei de la **Inimi Caritabile** vor totuşi să ofere nu numai un minim necesar subzistenţei, ci şi nişte mici bucurii unor oameni cu un trai mizer pe care nu-l merită. La club va exista un televizor, vor fi ziare, pensionarii vor putea conversa şi chiar petrece. Există şi intenţia de a se aduce animatoare, după modelul franţuzesc: tinere absolvente care să discute cu pensionarii, să danseze cu ei sau să le organizeze serbarea zilelor de naştere. Se speră că renovarea clădirii destinate acestui club va fi terminată înainte de sărbători, astfel încît pensionarii fără familie să poată petrece Crăciunul acolo. **(A.M.)**

Caritas-ul sau filantropia sistematică

Confederaţia *Caritas* din România este o organizaţie non-guvernamentală caritabilă, coordonată de Biserica Romano-Catolică. Afiliată la *Caritas Internationalis*, cu sediul la Vatican, organizaţia românească, înfiinţată în 1993, are ea însăşi mai multe dioceze în subordine: *Alba Iulia, Bucureşti, Iaşi, Oradea, Satu Mare* şi *Timişoara*. *Caritas*, una dintre cele mai mari organizaţii nonguvernamentale din lume, este un exemplu de instituţie multilaterală şi sistematic dezvoltată. Dacă multe din iniţiativele caritabile neaoşe nu pot, din lipsă de fonduri şi lacune de organizare, decît să ofere ajutoare în bani sau alimente unor familii sărace, *Caritas*-ul operează cu proiecte, ce funcţionează în special în domeniul *social* şi *medical*. De altfel, aşa cum precizează *d-na Mariana Alexe*, consilier pe problemele relaţiilor cu alte organizaţii şi în privinţa surselor de finanţare, *Caritas-ul* urmăreşte *ajutorarea persoanelor aflate în dificultate* (materială sau survenită în urma unei calamităţi); oriunde este o necesitate, apare un proiect *Caritas*.

Deşi catolică, organizaţia oferă ajutor indiferent de apartenenţa religioasă, explică d-na Alexe. Asistaţii trebuie să se integreze într-una din următoarele categorii: *familii cu foarte mulţi copii; bolnavi cronici* care nu se pot susţine; *handicapaţi; persoane ale căror venituri sînt sub plafonul oficial*. Doritorii află de proiectele *Caritas* din bisericile romano-catolice sau din presă. La birourile locale se primesc cererile şi actele doveditoare, se fac triajul lor şi o anchetă socială serioasă, cu sprijinul autorităţilor. Există persoane asistate zilnic, săptămînal sau lunar. Voluntarii cei mai dedicaţi sînt cei în vîrstă, care nu mai au pe nimeni sau au toate rudele plecate în străinătate.

Aceştia înţeleg mai bine că, pe lîngă sărăcie, una din problemele esenţiale ale asistaţilor vîrstnici este *singurătatea. Centrul de zi „Speranţa"* din Satu Mare este un club al persoanelor în vîrstă. Acesta asigură bătrînilor asistenţă psihologică şi juridică, posibilitatea de a face sport într-o sală de gimnastică special amenajată şi, mai important, posibilitatea de a socializa şi de a se simţi utili: membrii centrului sînt fericiţi să facă pachete pe care să le doneze de Crăciun, de pildă.

Sigur că asociaţia oferă şi ajutorul material necesar asistaţilor săi. *Caritas*-ul reuşeşte să asigure şi asistenţă la domiciliu, persoanelor aflate în dificultate. *Staţia socială din Bucureşti*, de pildă, pune la dispoziţie, printre altele, asistenţă medicală la domiciliu şi „cantina pe roţi" – prin care 20 de persoane primesc, zilnic, o masă caldă. Tot prin intermediul staţiei sociale, asistaţii pot beneficia de curăţenie şi zugrăveli.

Caritas-ul introduce noutatea şi în *proiectele destinate copiilor*. La Piteşti, de exemplu, există o *grădiniţă comună pentru copii normali şi handicapaţi*, care se pare că funcţionează eficient în folosul ambelor părţi. La Satu Mare este *o tabără de vară pentru copiii handicapaţi* care sînt aduşi acolo în serii de cîte două săptămîni şi beneficiază de condiţii foarte bune (un fost palat episcopal cu fermă şi grădină).

În privinţa handicapaţilor, Caritas-ul se ocupă şi de *integrarea lor socială*. *Casa Maria*, tot din Satu Mare, pregăteşte tinerele fete orfane, care au împlinit 18 ani, pentru o viaţă viitoare, independentă, oferindu-le un loc unde să înveţe şi să lucreze împreună. *Atelierul de croitorie*, tot din filiala Satu Mare, oferă locuri de muncă pentru handicapaţii adulţi.

Tot de găsirea unui loc de muncă şi de formarea tinerilor se ocupă şi *Proiectul agricol Elmol*, organizat de filiala Caritas din Iaşi. În comuna Mirceşti a fost creată o fermă-şcoală, model de organizare şi producţie, dar şi loc de întîlnire pentru tinerii interesaţi din zonă. În proiectele agricole ale *Caritas*-ului este inclusă şi ajutorarea mai multor familii de ţărani cu aparatură de specialitate. În schimbul acestui ajutor, în urma unui contract, o parte din produsele alimentare obţinute ajung la cantinele sociale. Sistemul de asistenţă socială este, astfel, rotunjit printr-un alt aspect mai puţin vizibil al filantropiei: *autosusţinerea* organizaţiilor caritabile, în vederea unei posibile permanentizări a proiectelor. Există, astfel, SRL-uri special create: la Satu Mare, de pildă, jumătate din profitul obţinut de asemenea societăţi comerciale este destinat proiectelor sociale.

Nu am enumerat decît o parte din proiectele *Caritas*-ului, care aduc modele noi de organizare şi o altă perspectivă asupra relaţiei cu asistatul. Organizaţia catolică oferă o variantă de filantropie sistematică, gîndită pe termen lung, depăşind etapa ajutorului mărunt, axat pe necesităţi imediate.

Iaromira POPOVICI

Biserica Ortodoxă nu mai ajută „după ochi"

Biserica Ortodoxă a reînceput să se implice în mod organizat şi sistematic în acţiuni de asistenţă socială. În 1995 s-a înfiinţat primul *Birou de asistenţă socială* pe lîngă Arhiepiscopia din Alba Iulia. Cu trei luni în urmă s-a înfiinţat un asemenea birou şi pe lîngă Arhiepiscopia Bucureştilor. Fiecare parohie contribuie cu 1% din venituri la un fond menit să susţină această iniţiativă. Lucrurile încep să funcţioneze pe măsură ce tot mai mulţi tineri absolvă secţia de Asistenţă Socială a Facultăţii de Teologie. Aceştia se constituie în echipe şi grupe misionare. Din colaborarea asistenţilor sociali teologi cu preoţii rezultă o depistare şi o investigare mai bună a cazurilor sociale, a persoanelor care au nevoie de ajutor material. Se mai încearcă şi revigorarea comitetelor parohiale care pot avea, la rîndu-le, un rol important în acţiunile sociale şi caritabile.

Deocamdată, primul obiectiv al Biroului de pe lîngă Arhiepiscopia Bucureştilor este o cantină socială. În prezent 12 persoane beneficiază de asemenea servicii, dar se speră că anul viitor capacitatea va creşte la cîteva sute. Selecţia lor se face în urma unei anchete sociale întreprinse cu profesionalism. Pînă acum, Arhiepiscopia oferea prin intermediul serviciului economic ajutoare individuale *după ochi*. Asistenţii sociali au descoperit o categorie destul de mare de oameni trecuţi de 45 de ani, care şi-au pierdut slujbele, au depăşit durata de acordare a ajutorului de şomaj şi n-au nici drept de pensie. Mai sînt ajutate şi familiile cu mulţi copii. Handicapaţii sînt susţinuţi în obţinerea drepturilor legale. Există şi ideea de a nu se crea *dependenţi* de ajutorul social. Cei în putere sînt ajutaţi să-şi găsească un serviciu, iar persoanele sănătoase cu vîrste între 18 şi 40 de ani nu sînt de obicei luate în considerare pentru asistenţă. Foarte mulţi oameni săraci nu ştiu însă nici măcar că au dreptul şi posibilitatea de a mînca la o cantină socială. Alţii se tem sau se jenează să-şi recunoască sărăcia. Nu vor să fie subiecţii unei anchete sociale. După spusele celor de la *Biroul de asistenţă socială* sînt destui academicieni, profesori universitari sau artişti care trăiesc în mizerie şi cu care se duce o serioasă muncă de lămurire pentru a-i determina să se lase ajutaţi. Există şi categoria opusă, a celor care vor să profite de orice fel de ajutoare, deşi nu au neapărată nevoie. În general e vorba, bineînţeles, de romi. Angajaţii Arhiepiscopiei se confruntă şi cu un fenomen cu totul special. Tot mai mulţi indivizi pretind că au rămas blocaţi în Bucureşti şi că nu se mai pot întoarce acasă din lipsă de bani. Cer bani de bilete de tren pentru Arad, Baia Mare sau Satu Mare.

Fondurile de ajutorare provin din donaţii şi sponsorizări. Totuşi, legea sponsorizării nu-i stimulează pe oamenii de afaceri să colaboreze la acţiuni filantropice, orice asemenea gest producîndu-le mari complicaţii financiare. Un alt fenomen care se constată este acela că produsele oferite de firme în scopuri de binefacere sînt la limita termenului de garanţie...

Anul acesta, de Crăciun, prin Biroul de asistenţă socială de la Arhiepiscopie se vor împărţi săracilor din Bucureşti şi din S.A.I. 5 tone de paste făinoase. Deşi pare impresionantă, cantitatea nu acoperă nici pe departe necesităţile. Tot acest Birou se va ocupa şi de împărţirea unor pachete la spitalul de bătrîni Sf. Luca şi de împărţirea către săraci a hainelor donate de persoane particulare. Aflînd de asemenea acţiuni, foarte normale şi proprii Bisericii, poate mai uităm de cearta cu greco-catolicii, cu Martorii lui Iehova şi de dosarele de securitate ale preoţilor. Aşa să ne ajute Dumnezeu.

Andrei MANOLESCU

Socio hai-hui

Creştinism de ţară (II)

Diferenţele între *pămîntenii* şi *ungurenii* Gorjului sînt însă mult mai puternice şi mai clare în ceea ce priveşte reprezentarea culturală a visului şi utilizarea acestuia ca mijloc de comunicare între „faţa asta de lume“ şi „faţa alaltă“. Am făcut, în acest sens, o destul de îndelungată investigaţie asupra concepţiei despre vise la cele două populaţii. La întrebarea explicită „cum ajunge visul la om?“, de pildă, ungurenii dădeau răspunsuri de genul: „toate visele vin de la Dumnezeu. Vorba vine că ţi se arată, vine semn de la Dumnezeu“. Pămîntenii, cînd făceau recurs la Dumnezeu, introduceau, de regulă, şi un „intermediar“: „Dumnezeu trimite Sfînta Zi să te prevestească“ sau „îngerii aduc visele (de la Dumnezeu), îi deschid creierul omului şi îi arată“. Mai frecvent însă, visul nu are, pentru pămînteni, nici o legătură cu Dumnezeu, fiind, în fapt, creaţia individului, mai exact, a sufletului său: „somnul este din moarte şi vine tot din moarte. Sufletul cînd doarme, colindă. Dacă este rupt din moarte, se duce şi pe la morţi“ sau „cînd visezi, sufletul este plecat, se colindă pe unde umblă (omul)“.

Această concepţie despre vis a pămîntenilor este legată de folosirea acestuia ca un soi de „cale regală“ a comunicării dintre lumea de aici şi cea de dincolo. Prin vis, afli ce se mai întîmplă pe „acolo“ („l-a întrebat soţia pe bărbat: «Ce faceţi acolo ?» «Uite ce facem...facem tot ce-am făcut şi de cînd am plecat de la tine. Uite-aşa muncim şi-avem ce ne trebuie»“) şi primeşti sfaturi pentru ce mai e de făcut pe „aici“ („unii morţi au scos familiile din anumite încurcături. Că mortul rămîne alături de familie“). Prin vis, cei despărţiţi sînt din nou împreună: „îl visez că vine şi ne ducem pe la locurile pe unde am umblat“ sau „eu l-am visat pe-al meu că ne-am întîlnit. «Mai venişi?» – îl întreb. «Mai venii şi eu pe-acasă – zise el – că am plecat de-o săptămînă»“.

Această comunicare ia cîteodată forme de o vajnică materialitate, ca de pildă în următoarea „întîmplare“: „În noaptea după ce am luat colacii pentru pomană, fata mea, Camelia, a visat că era ceva aşa în jos, ca un tub, şi că mînuia colacii şi cu dreapta şi cu stînga şi-i dădea pe tubul ăla. Şi acolo a auzit glasul lui tătucu, parcă l-ar fi văzut: «Camelia, tu eşti, tată ?» «Eu sînt» «Bine că mi-ai mai dat colaci, că nu mai aveam»“. De fapt, ceea ce era cel mai fascinant, era această „continuitate“ dintre lumi, firescul cotidianului prelungit în lumea de dincolo, totala „gorjenizare“ a Raiului creştin. Din acest punct de vedere, nu de exemple am dus lipsă. Iată doar cîteva dintre ele:

„Murise un tînăr de 28-30 de ani, care era tîmplar. Mai tîrziu, l-a visat mama sa şi i-a spus să-i dea de pomană unui alt prieten al său, tîmplar, un lucru ca să aibă el pe lumea cealaltă, să termine ce începuse pe pămînt, o uşă, nişte ferestre“ (**G. O.**, Cetate).

„L-am visat că vine şi i-a cerut nurorii bastonul, că-l doare piciorul. Dacă i-a fărîmat maşina piciorul, îi trebuie baston“ (**P. M.**, Huluba).

După ce i-a murit bărbatul, o femeie a visat că „acesta plînge şi-o ceartă de ce i-a lăsat mustaţă, că el nu purta mustaţă“ şi să-i trimeată, în consecinţă, sculele de ras (**M. B.**, Pociovalişte).

„L-am visat că vine aicea să mă ia la rost. «Păi da, un lucru n-am – zice – la post. N-am pat». «Păi – zic – tu unde dormi?» «Eu dorm într-un pat c-un învăţător şi c-o învăţătoare». După un timp, la vreo trei-patru luni, cam aşa, i-am făcut tot ce i-a trebuit: pat, cearceaf. Cum îs paturile acuma. Nu mai vor să se culce în paturi de lemn, cum dormeam noi, bătrînii. Eu zic «uite !», dar nu-l primeşte (dacă e de lemn, n.n.). I-am dat patu', mi-am făcut cearceaf cu două perini ca să am, cîte una pe jumătate de pat. Să fac aşa cum zicea femeile: cu căpătîi lung cît îi patu' ! Am cumpărat, mi-am făcut cearceaf cu dantele, cum trebuie, cum se poartă acum. Şi l-am dat de pomană. I-am dat aşa cum a cerut şi l-am visat a treia sau a patra lună aici, în cameră, culcat în pat“ (**M. C.**, Pociovalişte).

Toate acestea şi multe altele nu egalează însă în farmec imaginea bătrînelului care ne-a ieşit o dată în cale, radios, la un colţ de uliţă al unui sătuc aproape părăsit, fericit că are cui să dea de pomană „recamiaua“ pe care tocmai o cumpărase pentru răposata sa soţie. Ca să ne convingă să acceptăm, moşul nu mai prididea să ne arate toate nebuniile pe care o să le facă el, „dincolo“, cu baba lui, în „minunăţia asta de pat“.

Nimic din toate acestea la ungureni. Pomenile sînt cele „canonice“, respectate cu stricteţe, fireşte, dar fără „creativitatea“ debordantă a pămîntenilor. De asemeni, de regulă nu se practică „pomenile din timpul vieţii“, pe care pămîntenii şi le fac adesea singuri, pentru mai multă siguranţă („Am visat că nu sînt îmbrăcată deloc. Şi aşa dacă am visat lucrul acesta, trebuie să-mi dau un rînd de haine ca să fiu îmbrăcată în viaţa veşnică“ – mi-a explicat, o dată, o gorjancă.) Mai mult chiar, a-i visa pe morţi este, la ungureni, mai degrabă un semn prost: mai multe ungurence ne-au relatat că, atunci cînd li s-a întîmplat să-şi viseze morţii, au dat fuga la preot a doua zi, să le citească Sfîntu Maslu, şi „au scăpat“.

Sărbători fericite ! Şi gîndiţi-vă, ce preferaţi să fiţi, *ungurean* sau *pămîntean?* Oricum, şi unii şi alţii sînt la fel de buni creştini !

Vintilă MIHĂILESCU

Telalii fără fruntarii

Puţin sclipici, nitică beteală...

Unul din cele mai propice locuri pentru publicitate la deodoranţi este un metrou aglomerat. Au fost inspiraţi cei de la Lady Speed Stick, deodorantul solid feminin, atunci cînd au hotărît să-şi lipească anunţul pe plafonierele din vagoanele metropolitane. Cine priveşte imaginea iluminată în alb a reclamei poate avea impresia unei reflectări în oglindă a puţinilor metri pătraţi dimprejur: multe femei încremenite, cu aceeaşi expresie obosită, care se ţin de bară (ne putem închipui bărbaţii undeva jos, pe scaune, bucurîndu-se de egalitatea sexelor). Dar, la o examinare mai atentă, iluzia de oglindire dispare. Din grupul de pasagere sastisite se desprinde net, chiar în mijloc, una care ţine zîmbitoare, cu un gest demonstrativ, un baton de deodorant solid. Celelalte o privesc cu jind şi cu un soi de respect mutual. Atitudinea purtătoarei de *stick* este oarecum hieratică, ca a sfinţilor de pe icoane cînd ne arată scripturile. Fiorul sacru, ce-i drept, lipseşte. Doar retorica imaginii e uşor apologetică... Ce mai, e clar că nu veţi întîlni pe nimeni stînd aşa în metrou! Alături, în detaliu, imaginea batonului reluată întreit, pentru cele trei parfumuri diferite, ne explică şi mai bine conceptul. Reprezentarea este naivă, excesiv retorică, accentuat funcţională. Oricît de lipsit ar fi de chef şi de atenţie, utilizatorul obişnuit al metroului nu are cum să-i neglijeze mesajul. Dar nici n-are cum să-şi reţină un zîmbet ironic sau, în cel mai rău caz, stînjenit. Mult mai pe gustul bucureşteanului mediu ar fi fost poate o reclamă că aceea (deja nostalgică) din anii '70 pentru săpunul *Rexona*, în care băiatul strîmba din nas în apropierea subţiorilor fetei (care, evident, nu se spăla cu *Rexona*). Se ştie doar că realismul e invenţie burgheză...

Că veni vorba de băiat şi fată: care romîncă, în afara celei din spotul unuia din serviciile GSM cu cartelă, i se mai adresează prietenului cu „iubitule“?! Aici nu mai avem de a face cu o naivitate justificată funcţional, ci cu o inabilitate de-a dreptul! Un spot care se vrea o felie de viaţă, şi nu un decupaj metonimic al acesteia (precum scena din metrou), nu are cum să apeleze la versuri de operetă ca „iubitule, noi astă-seară, ştii...“ etc. Un fericit contrariu îl constituie popularul „mami“ al lui Gyuri Pascu din spotul concurenţei: apelativ ambiguu, cu care mulţi români (cam oedipici, ce-i drept...) îşi alintă nevestele.

Dar senzaţia cea mai stînjenitoare ţi-o procură unghiile nepermis de lungi ale fetei care-şi linge toate cele zece degete după brînza topită. Parcă şi vezi cum s-a strîns acolo, sub unghia de mare cocoană, ditai bulzul care – îhh! – tot nu se lasă supt... În vreun spot coregrafic din cele pentru parfumuri franţuzeşti, nu te surprinde să vezi, la manechinele cu rochii împănate şi flori exotice în plete, acele lungi unghii false care taie aerul în gesturi graţioase. Dar astfel de făpturi se doresc a fi personificări ale parfumului însuşi, şi nu vreo vecină de palier cu care ieşi la picnic...

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

Adevărata moştenire

Societatea românească a fost răscolită în umanismul ei, acum o lună-două, cînd portăreii Primăriei au evacuat, dintr-un cartier de carton, cîteva familii care transformaseră mărginimea săracă a Bucureştiului în ghetou. Oamenii care locuiau acolo, nomazi care nu-şi găsesc locul în societatea pe care-o visează de cînd au văzut Dallas-ul cu ochii catodici, au făcut scandal, au ieşit cu toporul să-şi apere agoniseala culeasă, de cele mai multe ori, din groapa de la Glina. A existat chiar şi un curent de opinie întru apărarea drepturilor acestor insurgenţi care ocupaseră mai multe pogoane din teritoriul public cu *bidonville*-ul lor.

Ideea despre proprietate rămîne încă tulbure pentru mulţi. Această incoerenţă e un păcat originar produs de guverne care şi-au năimit clienţii cu case, bunuri şi privilegii fraudate în ani şi cuprinse în adevărata moştenire imobiliară a comunismului. Guvernele postcomuniste, ca şi antecesorii, au deschis peştera piraţilor şi au împărţit prada după cum i-a tăiat capul. Mai ales prada din mărginimea bogată a oraşelor, din zonele rezidenţiale.

De cîteva săptămîni, în mărginimea rezidenţială a Bucureştiului acţionează un comando a cărui căpitănie aparţine unuia dintre tovarăşii de drum ai lui Ion Iliescu. Au fost prieteni buni între două tururi de scrutin, iar cînd asociaţia chiriaşilor şi-a conceput programul politic, primul drum a fost către sediul partidului, pe-atunci, de guvernămînt, să-şi alieze proiectele de viitor. Iar sediul partidului de guvernămînt se afla, cum altfel?, într-o casă naţionalizată. Şi ce casă! Cu greu s-au despărţit, acum cîteva luni, foştii guvernanţi de sediul lor care a redevenit casă de om. Iar sediul partidului chiriaşilor s-a găsit şi el, nu e nici o filosofie, tot într-o casă naţionalizată. Cînd balanţa electorală a înclinat pentru actuala putere, chiriaşii s-au îndreptat cu repejune spre viitorul preşedinte, spunînd că ei, chiriaşii, vor dreptate, şi nu una juridică, pe care s-o întoarcă din drum orice recurs, scrisoare către Helsinki sau grevă a foamei, ci una de nivel înalt, prezidenţial. Cel puţin aşa cum o înţeleg ei: proprietarii să primească o despăgubire simbolică, întrucît, dacă timp de atîta vreme nu s-au interesat de casa lor, atunci nici c-o merită; ei, chiriaşii, să locuiască, în continuare, casele împrumutate de la istorie. Chiriaşii insurgenţi nu văd în foştii proprietari mai mult decît nişte strigoi, readuşi în lumea noastră de valul istoriei, nişte întrupări bestiale care au revenit, prin artificiile biologiei genetice, la viaţă, nişte morţi vii. La acest palier al societăţii, al chiriaşilor din casele naţionalizate, funcţionează o morală pe dos: oameni, de-altminteri de bun-simţ, cetăţeni onești, uneori luptîndu-se cu lipsurile vieţii de zi cu zi, alteori cu pensiile de ilegalişti, de funcţionari ai securităţii sau ai partidului comunist, cînd vine vorba despre casa în care locuiesc fraudulos turbează. Parcă nici măcar foştii proprietari nu-şi doresc proprietatea furată în urmă cu atîta amar de vreme, la fel de intens precum apără chiriaşii, trecînd peste legi, cumsecădenie sau demnitate, bunul furat. Această incandescentă iubire a unei identităţi trucate a dus la organizarea unor trupe de asalt care apără proprietatea, restituită prin lege, fostului proprietar. Nici o ameninţare de nesupunere civică a foştilor opozanţi nu s-a materializat. Nesupunerea parlamentară era legitimă şi legală. Manifestaţiile de protest s-au desfăşurat în limitele fragile, călcate mereu cu scutieri, ale democraţiei, şi nu au pus niciodată în pericol, cu adevărat, puterea de-atunci. Iar cînd păreau s-o facă, mînia populară era manipulată cu meşteşug spre partea de putere care putea şi trebuia să fie sacrificată. Iată, însă, că acum ne aflăm în faţa unor gesturi clare de nesupunere – executorii judecătoreşti sînt opriţi să materializeze hotărîrile justiţiei. Poliţia, prezenţă mută la aceste ciocniri, unele verbale, altele fizice, pretinde că a fost covîrşită de manifestanţi. Chiriaşii ameninţă că-şi dau foc în stradă sau că se spînzură în faţa Guvernului dacă vor părăsi casele. Cu toţii afirmă că s-au născut şi au crescut în aceste case, că au îndreptat, pe ici-pe colo, gardul care se prăbuşise, că au pus tablă pe casă şi au vopsit lemnăria, că au ridicat două trei brîie de zid prin casă şi au mai făcut *spaţiu*, să vină şi vericul din Ţăndărei, şi finii din Calafat. Unii au tras gaze (de! pe vremea construcţiei nu erau conducte), alţii au lărgit bucătăria şi au mai spart de-o fereastră. Cum să nu te simţi legat de o casă la care ai participat şi tu, admirînd-o, locuind-o? La urma-urmei, cine a mai restituit ceva în România, din prada comunistă de acum cincizeci de ani? Nu s-ar crea un precedent periculos? Şi-apoi, foştii proprietari stau deja undeva prin Ferentari sau Dristor, ce le mai trebuie o nouă casă? Doar aşa, ca să triumfe justiţia şi să piară lumea (lor)? Sîntem două milioane, afirmă chiriaşii din casele naţionalizate. Cum să cedăm în faţa a 20 de mii? Aşa continuă încă unul dintre tăcutele războaie civile din România postcomunistă. Iar cei care se bucură încă de proprietatea furată, fără a-şi pune problema să plătească măcar uzufructul acesteia, de uneori 50 de ani, sînt, oricum, mai elocvenţi decît foştii proprietari care, aşezaţi lejer în bun-simţ şi logică, încrezători într-o dreptate care se produce de la sine, ca magnetismul sau ca moartea termică a universului, nu înţeleg că dreptatea, iată, nu lucrează o lume dezorientată, a cărei morală a fost naţionalizată. Tocmai de aceea, opinia publică (cele 50 de procente plus unu dintre nepăsători) este de partea chiriaşilor, apărînd una dintre ultimele redute ale totalitarismului, cea care le-a dat mereu sentimentul că sînt stăpînii (şi nu sclavii) acestei lumi, fie ea şi abulică. Şi-acum, să fim sinceri, cine s-ar da bătut în faţa unui adversar pe care-l consideră venit de pe lumea cealaltă, dintr-un trecut pe care l-ar vrea uitat definitiv?

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Joël DESGRIPPES

„Profesia noastră constă în ştiinţa manipulării simbolurilor...“

Fondator şi preşedinte al grupului *Desgrippes et associés*, specializat în design. De la afişe, reînnoirea ambalajelor diferitelor produse, concepţia delicatelor şi sofisticatelor flacoane de parfum şi pînă la „imaginea de marcă“ a unor întreprinderi cum ar fi SNCF – Căile Ferate Franceze – sau grupul bancar Crédit Agricole, *Desgrippes et associés* a realizat performanţe remarcabile în domeniul designului, răsplătite cu mai multe premii OSCAR.

Domnule Joël Desgrippes, „Stilul Desgrippes“ este deja foarte cunoscut în Franţa – dumneavoastră aţi desenat, printre altele, afişul pentru Jocurile Olimpice de Iarnă de la Albertville. Cum aţi defini profesia de designer?

Joël Desgrippes: Designul este o profesie care regrupează meseriile aşazisei „corporaţii identitare“, altfel spus, tot ce are legătură cu reprezentarea grafică a unei mărci comerciale; ceea ce se cheamă „logotip“ sau, pe scurt, *logo*. Este, de asemenea, inclusă expresia culturii unei întreprinderi prin intermediul imaginii ei identitare. Urmează apoi ceea ce noi numim „normalizarea identităţii“, adică gestionarea semnelor care desemnează toate aplicaţiile respectivei identităţi. Şi, în sfîrşit, sistemul de semne şi simboluri legate de arhitectura comercială.

Dar logotipul nu este decît stindardul, ca să spunem aşa, unei întreprinderi. În spatele acestui stindard se află producţia. La nivelul producţiei şi al produsului, designul regrupează tot ceea ce se numeşte *packaging*, prezentarea produselor şi ambalarea lor. *Packaging*-ul reprezintă o piaţă foarte importantă în Franţa şi, bineînţeles, în lumea întreagă. De exemplu, toate produsele alimentare pe care le găsim într-un super-marché au trecut, înainte de a ajunge în magazin, prin mîinile designerilor. Totul este desenat, conceput, premeditat de ei. Există, desigur, şi aspecte care presupun o specializare. În această situaţie se află produsele de parfumerie şi cosmetică. Acesta este aşadar domeniul *packaging* al designului care poate fi definit prin următoarea interogaţie: Ce înfăţişare să dăm unui produs? Cum să-l prezentăm consumatorului?

Există apoi partea numită design industrial. Şi aici întîlnim mobilierul care poate fi mobilierul sălilor de baie, telefonul, ultilajele industriale, microfonul RFI la care vorbim. Totul este desenat de designer, nimic nu este lăsat la voia întîmplării. Designul este transformarea obiectului, după ce el a trecut de cercetători şi de ingineri: el transformă produsul, dîndu-i o formă estetică, un aspect ergonomic. Partea de lucru a designerului trebuie să se înscrie în tendinţele pieţei, astfel încît produsul să se vîndă. Un lucru trebuie să fie foarte clar: şi anume, designerul nu este un artist, el este un profesionist al creaţiei şi demersul lui este în întregime orientat către marcă şi consumatori. Clientul nostru final nu este marca, ci consumatorul, pentru că el va cumpăra sau nu un produs. În timp ce demersul unui artist este prin excelenţă personal, un demers interior, intelectual, artistic. El creează ceva nou, iar rodul acestei creaţii nu este criticabil în sine. Putem iubi sau nu acest produs artistic, el este purtătorul unui mesaj, dar nu se înscrie într-o logică de natură comercială. În timp ce noi, ca designeri, ne situăm întotdeauna în spatele mărcii.

De fapt, aţi intrat deja pe teritoriul unei alte întrebări. Aşa cum spuneţi, designerul creează, dar creaţia lui este sortită efemerului şi utilitarului. Consideraţi frustrantă această condiţie?

Trebuie să vă spun că nu agreez cuvîntul efemer. Dimpotrivă, cuvîntul utilitar pe care l-aţi folosit este cel just. Pentru că, de fapt, noi nu creăm lucruri efemere; noi răspundem unor necesităţi care se înscriu într-un timp dat. Unele produse pot avea o viaţă care să depăşească mai multe decenii. Flaconul Parfumului no. 5 de Chanel a fost creat acum un secol şi există încă. Alte produse corespund unui moment precis, unei necesităţi sau unei cereri de piaţă şi ele pot, e adevărat, să aibă o viaţă de un an, doi sau trei ani. Deci, profesia noastră nu este un demers efemer, nu creăm obiecte care să fie imediat aruncate şi care să fie concepute numai în funcţie de modă. În spatele produselor noastre există masive investiţii industriale, ca să putem vorbi de efemer.

Designul conferă obiectului o latură simbolică, menită să recupereze în ochii consumatorului uniformizarea tot mai marcată a obiectelor?

Totul este simbol în design. Culorile sînt simbol, formele sînt simbol, sistemul tipografic este simbol, materiile sînt simbol, reflexele captate într-un obiect sînt şi ele simbol. Totul este simbol şi totul este evocator de sens. Este, deci, evident că profesia noastră constă în ştiinţa utilizării şi manipulării simbolurilor. Oricare ar fi ele. Şi prin intermediul acestor simboluri se emite un mesaj şi se încearcă provocarea unor emoţii. De aceea, profesia noastră poate fi considerată drept periculoasă, pentru că prin intermediul obiectelor pe care le creăm se poate induce o anume manipulare. De aceea, în această meserie este nevoie de onestitate şi de o etică profesională. De ce poate fi periculos designul? Pentru că el dobîndeşte putere prin intermediul mesajului pe care îl difuzează. O situaţie oarecum similară cu aceea a publicităţii. Se impune de aceea ca normă absolută respectul consumatorului. Uniformizarea de care aţi amintit este riscul real al profesiei noastre. Tot ce întreprindem este pentru a evita uniformizarea. Pariul nostru este să creăm produse care să se integreze unei mărci şi care să nu semene unele cu altele. Principala preocupare în meseria noastră este de *a crea diferenţa*.

În anii '70, designul era asociat ideologiei şi era văzut de unii teoreticieni ca un aliat al capitalismului. Filosoful Jean Baudrillard vedea în design „o modalitate de actualizare a privilegiilor culturale ale clasei privilegiate“. Care este părerea dumneavoastră?

Eu nu cred că se poate spune că designul este făcut pentru clasele privilegiate. Este adevărat că printre produsele de care ne ocupăm există şi produse de lux. Acestea, bineînţeles, sînt scumpe, relativ inabordabile, nu toată lumea are acces la ele. Dar există şi o altă faţetă a acestei realităţi. Pentru că astăzi are loc o democratizare a produselor de lux. De exemplu, într-o linie de parfumerie există şi articole la preţuri accesibile. Aşadar, fiecare are dreptul la partea lui de vis, altfel spus, la accesul către o marcă de lux. Aş da ca exemplu marca Vuitton care produce poşete sau genţi de voiaj ce se vînd cu 6.000 de franci şi pe care, în consecinţă, foarte puţini îşi permit să le cumpere. Dar Vuitton a ştiut să creeze ceea ce se cheamă „mica marochinerie“, dînd tuturor, prin posibilitatea de a cumpăra un portmoneu, acces la imaginarul mărcii Vuitton. Şi asta e adevărat pentru orice marcă, e adevărat pentru Hermes, pentru Boucheron etc. Crearea unui parfum Boucheron este în fapt o democratizare a mărcii Boucheron. Pentru că în spatele acestei mărci este un mare bijutier, obişnuit să vîndă un colier cu două milioane de franci şi nu un parfum cu două sute. Astăzi, publicul are acces la marca Boucheron graţie unui parfum de două sute de franci. Nu cred că putem numi acest fenomen un demers elitist. A doua realitate importantă pe care vreau să o pun în evidenţă este că 70% din produsele noastre sînt create pentru marea distribuţie, pentru un public larg. Marea piaţă pentru design este astăzi marea distribuţie. Este, dacă vreţi, iaurtul pe care toată lumea îl consumă, pachetul de făină, cutia de conservă. Toate acestea sînt concepute de designeri. Cred că profesia noastră s-a democratizat într-o măsură importantă.

Apariţia designului este posibilă într-o etapă precisă a consumului. În acea etapă în care necesităţile de ordin primar sînt deja satisfăcute. Designul răspunde unei noi sensibilităţi sau unui alt tip de necesităţi?

Designul răspunde, după părerea mea, tuturor tipurilor de necesitate. Cînd desenăm, de exemplu, o nouă staţie de benzină tip TOTAL sau ESSO, designul desenează în acelaşi timp noţiunea de serviciu. Totul este conceput astfel încît consumatorul care soseşte în faţa unei pompe de benzină să aibă facilitate de acces la obiectul interesului său care este pompa, să aibă o foarte bună vizualizare a preţurilor pe ecran, să găsească toate serviciile de care are nevoie în această împrejurare, cum ar fi hîrtia cu care să se şteargă pe mîini etc. Designul desenează chiar noţiunea de serviciu. Şi ţin să subliniez acest fapt, pentru că el este adesea uitat. În general, se crede că designul este doar partea vizuală, aparenţa. Nu este deloc aşa. Designul creează efectiv posibilitatea de integrare în societate, la modul general.

Spuneam că în ţările subdezvoltate, unde necesităţile primare nu sînt asigurate, designul aproape că nu se justifică. De aceea, cred că designul răspunde unui alt tip de necesităţi şi creează el însuşi alte necesităţi. Cum ar fi, să spunem, cea estetică. Ce părere aveţi?

Această întrebare ne situează în punctul sensibil al discuţiei. Este adevărat că se atribuie designul ţărilor bogate şi că în unele ţări unde nu există produse de primă necesitate nu se justifică investiţii în design. Iau ca exemplu China, unde am fost de curînd. Ar fi fără rost încercarea de a realiza un *packaging* pentru săpun, cîtă vreme săpunul se vinde în porţii de zece grame. Ar fi aberant. Nu e mai puţin adevărat că, acolo unde există, designul are o componentă democratică. El poate permite accesul tuturor la bunurile de consum. Odată rezolvate problemele care ţin de marile grupuri industriale – de producţie, de transport, de securitate şi de igienă – intră în joc componenta design. Ea facilitează accesul consumatorilor, şi nu numai la ambalajul-cadou, ci chiar la produse. În felul acesta, designul devine un element fundamental chiar şi pentru ţările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare.

Ce viitor prevedeţi designului?

Este o profesie aflată de douăzeci de ani în plină evoluţie. Acum două decenii se vorbea foarte rar despre design. Existau celelalte profesii din domeniul comunicării, publicitatea, televiziunea, afişajul şi presa. Astăzi, designul face parte integrantă din strategia clienţilor noştri. Vreau să spun că este primul vector de comunicare şi de contact cu o marcă. Orice obiect uman, oricare ar fi el, de la automobil şi pînă la, să zicem, laptele de consum zilnic, trece prin design şi constituie pentru designer o relaţie cu marca. Designul este o profesie în plină evoluţie. În acest moment, se ştie, traversăm o perioadă dificilă, la nivel economic global, de aceea progresia cifrei de afaceri este de numai 5% anual. În timp ce, vreme de două decenii, am cunoscut în mod constant o progresie de 15-20% pe an. Designul face astăzi parte integrantă din strategia de comunicare a clienţilor noştri.

Vă mulţumesc.

Petre RĂILEANU

(Interviu difuzat de Radio France Internationale, Paris)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 256 ● 19 – 25 dec. 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei PLEŞU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.257
26 decembrie 1997
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală româno-germană pentru Știință și Învățătură
Biblioteca

TALK-SHOW-UL NE SEDUCE CU VORBA

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Octavian ANDRONIC, Sergiu ANGHEL, Sever AVRAM, Carmen BENDOVSKI, Alfred BULAI, Adrian CIOROIANU, Alfred DUMITRESCU, Adrian MIHALACHE, Vintilă MIHĂILESCU, Irina NICOLAU, Horaţiu PEPINE, Răsvan POPESCU, Cristian PREDA, Marius TUCĂ

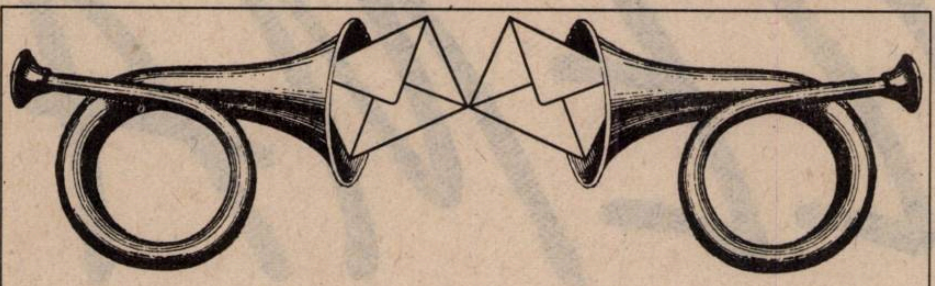

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Revista *Dilema* urează cititorilor şi colaboratorilor săi *UN CRĂCIUN FERICIT* şi *LA MULŢI ANI!*
Ne reîntîlnim pe 9 ianuarie 1998.
Rămîneţi cu *Dilema*.

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemice

Ne vom descurca şi Dincolo?

(...) Sîntem din ce în ce mai nemulţumiţi cu ceea ce sîntem, cu ceea ce am fost. Sîntem nemulţumiţi cu ceea ce am ajuns, cu ceea ce (sîntem deja convinşi) am fost constrînşi să fim pînă acum. Ne uităm cu groază în jurul nostru şi tresărim nervos, de fiecare dată cînd ne vedem puşi la un loc cu bulgarii sau albanezii. Am vrea să ne dezicem de această alăturare, dar ne dăm seama că, în jurul nostru, Totul ne contrazice. Totul – ce reprezintă el, de fapt? *Look*-ul nostru. Imaginea noastră. Am devenit atît de obsedaţi de imagine, încît, grăbindu-ne, nu ne mai întrebăm dacă aceasta ne reprezintă sau nu cu adevărat; tot ce contează este să arătăm cît mai occidentali.

Ne dezicem de ce *am fost* în ultimii şapte ani, de *ce am* fost în ultimii patruzeci şi cinci de ani de dinaintea celor şapte, de *ce am fost* cînd eram de partea nemţilor şi ne justificăm de ceea *ce am fost* cînd ne-am dat cu ruşii; ne plîngem de ceea *ce am fost* cînd „ne-au stricat fanarioţii“ etc. etc... Uităm că noi nu numai că i-am acceptat pe toţi aceştia, dar am şi dat dovadă de zel, de slugărnicie, de exces în tot ceea ce ei (doar la început) ne impuneau. Este aici ceva mai mult decît supravieţuire; mai mult decît adaptare. Cine se mai poate, oare, „mîndri“ cu torţionari mai pătrunşi de datorie ca la noi, sau cu preoţi ce călcau în picioare, de bună voie, sfînta Taină a Spovedaniei, dezvăluind-o, complici, cadrelor Securităţii. Noi ne dezicem de toţi.

Şi iată că ne trezim astăzi cînd, intrînd în rîndul lumii democratice, sîntem fascinaţi de cei care deja sînt de mult în aceasta. Spun fascinaţi, nu căzuţi în admiraţie. Ce urmează? Mai întîi ne îmbrăcăm ca ei, apoi le copiem felul de a gîndi şi, mai nou, le maimuţărim imensitatea catedralelor. Aproape că nu ar fi trebuit să ne mire un astfel de proiect. Îmi pare cum nu se poate mai potrivit vremurilor. Acestor vremi ale Formei. Toate au fost la fel? Mă îndoiesc. Dacă uneori se punea problema de cum să ne îmbrăcăm specificul într-o anumită formă, de cum să-l folosim pentru a exprima ceva contemporan, astăzi ne chinuim minţile ce să mai adunăm ca să putem umple nişte tipare, ce vor suna, mult timp de acum înainte, a gol. Vom intra în NATO (dacă vom intra) cu o armată ce poate că s-ar fi descurcat binişor în Al Doilea Război Mondial (nu am înţeles niciodată de ce trebuie să scriem această oroare cu majuscule, oricum, cred că nu pentru a o uita), vom intra în Uniunea Europeană (dacă...) cu buzunarele goale şi ne vom emancipa viaţa spiri... nu, clericală, după modelul impunătorilor occidentali, cu o Catedrală a Mîntuirii Neamului. Ne vor mîntui, oare, toate aceste Forme? S-ar putea, totuşi, ca în această lume să ne meargă; întrebarea este dacă ne vom descurca şi Dincolo?

Bani pentru protocoale, pentru imagine, bani pentru Catedrală şi mai avem pretenţia de a trăi bine sau de a ne prezerva patrimoniul (citeşte de a ne salva identitatea). Poate că greşesc cînd mă gîndesc că Cioran ar fi spus: „aşa Catedrală, aşa Mîntuire, aşa Neam“?

Iacob ALEXANDRU, student
str. Padeşu 7, Bucureşti

Răspuns dlui Daniel Coman

Numărul 254 al *Dilemei* cuprinde şi un articol referitor la cele două ipotetice Românii, despre care am scris în nr. 251. Pe scurt, aş vrea să răspund celor spuse de „adversarul“ meu, Daniel Coman din Blaj. (Mulţumesc pe această cale revistei *Dilema* care a făcut posibilă o confruntare de idei între două persoane care, probabil, nu se vor întîlni niciodată decît în acest spaţiu ideatic.)

Fiecare din noi gîndeşte România altfel, o încadrează în propriul său proiect ideal. România este o entitate eterogenă la fel cum sînt toate societăţile moderne (cît de cît). Şi asta nu înseamnă că nu sîntem un popor, că nu avem o limbă, tradiţii sau istorie (ori istorii?) proprie. Marele necaz al României actuale este că nu e formată mai degrabă din indivizi (cu multe elemente comune, dar şi cu multe diferenţe) decît din mase (care au numai elemente comune). România nu e unitară şi niciodată nu a fost cu adevărat (chiar în timpul comunismului erau ei, „conducătorii“ şi noi, „sclavii“). Iar din punct de vedere etnic cu atît mai puţin; în plus, să nu uităm că există, funcţionează la ora actuală două state româneşti sau, cel puţin, care vorbesc limba română (vor continua să existe în istorie, în viitor, fără a fi necesară unirea deoarece se creează elite noi, tradiţii noi, istorie nouă – exemplul cel mai bun: Germania şi Austria). „Unitatea“ este un mare mit comunist (adică sîntem un tot indiferent de vîrstă, origini etnice, profesiuni, credinţe etc.). După cum scria d-l profesor Boia în mult citata sa lucrare: „mitul este puternic integrator şi simplificator avînd tendinţa de a reduce *diversitatea* la o axă privilegiată de interpretare.“ (pag. 8)

Viitorul nostru ar putea fi mult mai bun dacă românii vechi nu ar face demagogie (de care sînt acuzat) şi ar face ceea ce ar trebui. Oare, voi, românii vechi, doriţi să aveţi o ţară de (spaţiu alb lăsat de autor, *n. red.)*, de unde toţi cei ce sînt valoroşi pleacă? Pentru că în ritmul spectaculos actual asta se întîmplă şi se va întîmpla. Şi oare cui generaţia Pleşu, Liiceanu & co. va înmîna torţa? Nu cred că vor mai fi mulţi. Şi tinerii îndură tranziţia aceasta nenorocită şi cred că au tot dreptul să-i întrebe pe cei vechi „unde ne duceţi?“, deoarece ei deţin răspunderea, nu noi.

Bineînţeles că bătrînii nu au construit de voie comunismul. Cel puţin la început. Dar nici nu i s-au opus ferm, dur. Cît de mult a rezistat poporul român la construirea R.S.R.-ului? Şi cît patos a pus? Nu credeţi că a venit vremea judecăţilor, a întrebărilor? Nu vă daţi seama cît de puţini oameni beneficiază de pe urma personalităţilor lui A. Pleşu, G. Liiceanu? Aceştia, din păcate, nu pot scoate la liman comunitatea românească. Construcţiile lor se ridică pe tărîm cultural, un tărîm abstract la care nu prea mulţi ajung (ar fi interesant un sondaj de opinie, am avea o cifră).

...De ce România nu a avut momente precum cel din R.D.G. (1953), Ungaria (1956), Polonia (1956, 1980), Cehoslovacia (1968)? De ce România şi Albania au fost singurele est-europene în care dezgheţul a fost stopat în faşă? Şubrezenia comunismului românesc s-a dovedit în decembrie 1989, cu atîţia morţi, cu o continuare mascată de alţi ani buni (dacă sistemul comunist a fost construit şubred de români, de ce Iliescu, fost activist etc., a fost atît de iubit, adulat?). Şubrezenia comunismului românesc mai este exemplificată şi prin cei 40 de ani de tăcere, cu simple focuri de paie (Valea Jiului 1977, Goma, Braşov 1987). De ce aceste mişcări nu au avut amploare, ecou? Încerc să vă răspund eu: pentru că poporul român era prea amorţit.

Vă înşelaţi, domnule Coman, atunci cînd credeţi că libertatea interioară nu poate fi răpită, decît odată cu viaţa în puşcării. Cunoaşteţi fenomenul Piteşti? Marea catastrofă a comunismului constă în faptul că ei au reuşit să se infiltreze în psihicul nostru.

Generaţia PRO nu are numai plete, cercei, nu numai se îmbată, drogheză. Mai studiază şi în nişte condiţii nenorocite (în fiecare an pe 1 oct. televiziunile se înghesuie să descopere universul studenţesc cu oroare şi nepăsare), cu nişte burse care nu acoperă nici măcar cheltuielile de masă şi cazare (aceasta s-a scumpit cu peste 300%), această generaţie (noii români) a redescoperit credinţa (în oraşul meu de multe ori văd tineri care se închină cînd trec pe lîngă o biserică, tinerii şi cei foarte bătrîni – oare nu e o cezură şi aici?) (...) Această generaţie (prin elita ei) ne face atît de mîndri atunci cînd „olimpicii noştri“ se întorc de la nu-ştiu-care olimpiadă internaţională încărcaţi cu medalii, iar TVR şi Radio România Actualităţi se grăbesc să-i mediatizeze intens din dorinţa de a ne mai ridica puţin moralul, nouă, poporului anonim. Şi oare ce altă dovadă de iubire şi înţelegere putea da – Noua Românie faţă de Vechea Românie – decît prin sacrificiul din decembrie 1989, atunci cînd au murit pentru toţi românii şi toate Românniile, pentru a ne regăsi liberi?

Oare este atît de grav ca cineva să spună „nu am avut curaj“?

Cred că în România totul este de refăcut, de reinventat (după formula lui V. Tismăneanu), dar cine o va face? Se va face repede şi bine (nu mai e cazul după 8 ani) sau lent şi prost? Pentru că pînă la urmă e vorba de viaţa noastră pe care o trăim o singură dată, aici (de ce nu?)...

Darie Codruţ CONSTANTINESCU
student la Facultatea de Istorie, Bucureşti

Dreptul de a (mă) citi

Nu e strict necesar „renumele“ lui Gaugain ori vreo sensibilitate de factură cioraniană pentru a ne întreba (într-un moment privilegiat, aş spune) „De unde vin?“, „Cine sînt?“ şi „Încotro mă îndrept?“. Odată ivite în orizontul conştiinţei, acestor întrebări li se adaugă o doză considerabilă de nelinişte, de tensiune lăuntrică deoarece „răspunsul“ („răspunsurile“) se constituie, în cel mai bun caz, într-o bîlbîială ridicolă, cu o tentă puerilă pe alocuri, în orice caz nedemnă de anvergura impulsului iniţial. Ca atare, le abandonăm şi, răuvoitori, le încadrăm în peiorativ, le etichetăm drept superflue, le negăm legitimitatea şi devenim suspicioşi în privinţa celui care, sisific, se ridică prin învierea lor şi cade, fatal, prin ratarea oricărui efort.

Dar cine e acest personaj straniu, străin de simţul comun, de cutume, de certitudini nechestionate, de abrutizare şi uni-formizare (formă unică), duşman declarat a tot ce se mişcă pe fundamente solide, al tuturor convingerilor indubitabile, refractare la orice tip de problematizare, al suficienţei de sine cu care noi, ceilalţi, apărem în faţa sa şi-i reproşăm rătăcirea, pierderea reperelor, dezabuzarea şi, mai ales, scepticismul, nesiguranţa derapantă în care se complace şi pe care ne-o induce şi nouă? (...)

Şi pentru că aceste rînduri (poate naive!) nu vor să coaguleze şi să se blocheze în retoric, iar chestionarea ca atitudine singulară faţă de lume şi viaţă e perdantă, un răspuns (parţial ca noi înşine, de altfel) se impune cu necesitate. Ei bine, acesta este, după umila mea părere, *cărturarul,* într-un sens cît mai extins. E cel care citeşte în orice, în cărţi, în priviri, în gesturi ori adieri, în aurore ori trupuri şi e în-dreptăţit să facă acest lucru. Iar dreptul de a citi întru căutare şi găsire de sine aparţine tuturor. Căci întrebările de mai sus ne privesc pe toţi, ne vizează pe toţi şi nu cer vanităţi deşarte.

Aşadar, să (ne) citim, să ajungem la noi înşine chiar şi pe căile ocolite ale Cărţii Lumii, să spunem „nu“ proliferării mecanice şi plafoanelor de tip gregar, să ne mirăm şi să ne minunăm pentru a ne spori, să ne rugăm pentru a (ne) găsi, căci, nu-i aşa?, şi în această postură putem afirma: „nu m-aş fi căutat, dacă nu m-aş fi găsit“...

Dan Ioan BUCUR
student la Facultatea de Filozofie, Bucureşti

*„omul zilei“ sau conspiraţia de cartier**

se iau: camere de lux, securişti (mulţi, camuflaţi şi descoperiţi), o cabană, celulare, o piscină, un altar ortodox (şi lumînările aferente), avocaţi, casetofoane, maşini de lux, parlamentari-oameni de afaceri, gumă de mestecat, o secretară, haine... „marfă“, o bicicletă medicinală f.f.f., o prostituată, bani de toate neamurile, un avion, ideea de străinătate (= germania!), o coafeză, un frate şi sora lui (ei, cetăţenii!), jurnalişti, o procuroare, un iaht, pomi, şosele bune, un fluture, birouri elegante, băuturi, un fular.

se amestecă alandala pînă cînd s-au epuizat cuvintele triviale în vogă şi se serveşte cu mult sex, pe un fond muzical de atmosferă, cît să priceapă tot omul că securitatea e şi în pat, şi sub pat şi, mai ales, deasupra patului. cît despre tufe...

să fie oare atît de *tristă* sărăcia marilor noştri actori, încît să accepte a apare într-o asemenea tăvăleală, doar pentru a repeta, cît mai neconvingător, „te iubesc“? (căci nu a celui care propune este vina!) ne găsim în faza în care orice „excitement“ poate fi luat drept scenariu? nu se mai vizionează ce s-a filmat? sau la noi doar fluturii mai au simţul ridicolului?...

Alina IORDACHE
Rîşnov

* nu mahala! ea are farmec! (literele mici sînt cu intenţie)

N. red.: *Într-adevăr, despre toate astea e vorba în* Omul zilei. *N-am înţeles însă de ce vă deranjează că ele apar în film?! „Tăvăleala“ pe care o invocaţi (bună expresie) se-ntinde, cred, cu prisosinţă în realitate... Vi se pare ieftin. Sînt de acord: aşa şi este. Nu cred că realizatorii filmului au făcut un mare efort de imaginaţie, pentru că nici nu era necesar.* ***(a.l.ş.)***

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Radicalitate**
- **Străini stabiliţi în România**

PRIVITOR CA LA *TALK-SHOW*...

Mă întreb în fiecare noapte, înainte de culcare, de ce pierd atîta vreme privind *talk-show*-urile diferitelor posturi de televiziune internaţionale şi mai ales naţionale. Nu e nici măcar un viciu inavuabil, căci abia aştept, a doua zi, să comentez, între amici, cele văzute şi auzite. Comentariul face parte din plăcere. Dar nu e propriu-zis o plăcere: sau, în orice caz, e o plăcere echivocă, de tipul scărpinatului: demarează, uneori, agreabil, dar sfîrşeşte cu zgîrieturi sîngerînde. Mă amuz şi mă umplu de nervi. Mă amuz pentru că spectacolul e spectacol: portrete, replici, Lache şi Mache, noi şi dumnealor, panseuri enorme, glumiţe, solemnităţi, mîrlănii, mofturi, „ce-am avut şi ce-am pierdut", vocea patriotului naţionale, telefonul telespectatorului român indignat sau omagial, mă rog, lume, lume, lume, criză teribilă, „am trăit s-o vedem şi pe-asta". Mă umplu de nervi, totuşi, pentru că, în genere, se vorbeşte mult, confuz şi incult, într-o românească debilă, în care sechelele limbii de lemn socialiste se îmbină nefericit cu jargonul de birt şi cu o emotivitate de stadion, devenită pasiune politică. E plin de nesimţiţi, de limbuţi obraznici, de impostori veseli. Unii sînt atît de nătîngi, încît par nebuni. Tonul general e de suficienţă iresponsabilă şi vulgaritate. Atunci de ce mă uit?

Mă uit, ca multă lume, de oboseală: e tîrziu, nu pot încă să dorm, nu pot nici să lucrez şi atunci zac, prost dispus, în faţa televizorului, aşteptînd să mă intoxic pînă la capăt de vacuitatea încă unei zile risipite. Mă uit să văd pînă unde se poate merge, dar şi cu speranţa vagă de a avea, în cele din urmă, o surpriză plăcută, reparatoare. Mă uit ameţit de tulburarea vremurilor, de zăpăceala oamenilor şi a instituţiilor, de explozia canoanelor şi a ierarhiilor. Mă uit pentru că îmi plac filmele ieftine: cele la care rîd ca prostul, cele la care mă sperii ca un copil şi cele cu bătăi zdravene. Mă uit fiindcă sînt, uneori, răutăcios şi mă amuză deriva altora. Mă uit, cu alte cuvinte, bucurîndu-mă, în chip perfid, că nu eu sînt acela care se dă în spectacol. Mă uit de frică să nu ratez o întîmplare sau o ştire esenţială, sau pentru că savurez, cu oarecare laşitate, postura celui care stă deoparte şi judecă, în loc să participe şi să riste. Mă uit, din cînd în cînd, cu o pasiune de colecţionar balzacian, alteori cu clasica zeflemea de Gambrinus. Dar mă uit şi decerebrat, stupid, încasînd pasiv toate nemerniciile. Mă uit pentru că n-am mai avut niciodată ocazia să văd atîtea *talk-show*-uri, pentru că mi-e lene să mă mut de pe fotoliu în pat, pentru că nu e altceva de văzut, pentru că nu-mi vine să cred ce văd. Mă uit gîndindu-mă la altceva, sau pur şi simplu pentru că e o bună ocupaţie anexă cînd vrei să mănînci alune. Mă uit ca să mai amîn un pic vreo obligaţie apăsătoare (de pildă aceea de a-mi scrie editorialul), sau sub pretext că am nevoie de un subiect pentru editorial. Mă uit pentru că tocmai m-a sunat un amic să-mi spună că ar fi bine să mă uit. Mă uit de plictiseală, de tristeţe, de îngrijorare. Mi se întîmplă să mi se facă milă de cei de pe ecran (chiar cînd mă irită), de mine, de noi toţi. Mă uit aşa cum vă uitaţi şi dumneavoastră, aşa cum se uită toată lumea. Nu ştiu de ce mă uit. Mă uit pentru că sînt şi eu român, mai mult sau mai puţin onest, pentru că, vrînd-nevrînd, fac parte din spectacol. Nu întîmplător, jumătate din telespectatorii care îl caută pe domnul Tucă sună la mine: „Antena 1" are 230.18.44, iar eu am 230.14.88. Atingeri fortuite, sau digitaţii pripite mă fac victima unor lungi discursuri şi a unor întrebări urgente, destinate „Milionarilor de la miezul nopţii". Trebuie să-mi schimb numărul de telefon. Dar pînă atunci, dacă tot nu sînt lăsat să dorm, mă uit.

Andrei PLEŞU

Poveşti de Crăciun

Vrînd-nevrînd, Crăciunul este asociat pentru români cu amintirea celor petrecute în decembrie '89. Şi este probabil că va fi aşa vreme îndelungată. Cu atît mai mult cu cît ceea ce atunci păruse de o claritate orbitoare – se prăbuşise un regim urît de toată lumea, fusese alungat şi apoi omorît cuplul ce condusese acest regim şi care îl personifica – a devenit o nebuloasă pe care trecerea timpului nu a făcut decît să o amplifice. S-au scris cărţi, s-au publicat documente, au fost întocmite rapoarte, s-au făcut cercetări, s-au adunat dosare. Sub apăsarea lor, faptele de atunci s-au afundat şi mai mult în echivoc, în incertitudine, în contradictoriu. Pentru aproape fiecare întîmplare, gest ori moment de atunci există uneori zeci de versiuni care se bat cap în cap, toate însă foarte categorice.

Dar cine pătrunde în labirintica imensitate a „documentaţiei" strînse pînă acum nu doar se rătăceşte inevitabil, ci se află şi pe un teren minat. Detaşarea, privirea senină, analiza impersonală, non-implicarea sînt imposibile. Ajunge să scrii cuvîntul *revoluţie* cu sau fără ghilimele ca să fii taxat, clasificat, fixat într-o tabără sau alta. Iar restul aproape că nu mai contează.

Fiind evident că există, concomitent, dar fără a coincide neapărat, o perspectivă politică, una militară, alta juridică asupra evenimentelor de atunci, tendinţa generală nu este însă una de separare metodică a planurilor, ci de permanentă confuzie. Cît despre dimensiunea psihologică atît de specială a momentelor de atunci, ea nu este aproape niciodată luată în seamă, deşi este de presupus că multe dintre întîmplările, atitudinile, faptele din decembrie '89 devin cu totul inexplicabile dacă se face abstracţie de ea.

Unică, irepetabilă, starea de spirit de atunci nu avea cum să se menţină. Bucuria incandescentă s-a prefăcut însă într-un fel de resentiment tulbure, ce răbufneşte convulsiv în fiecare an în preajma Crăciunului. Inclusiv sub formă de poveşti.

Poveşti urîte, triste şi întristătoare.

Mircea IORGULESCU

Pruteanu contra guvernului Ciorbea

Există cîteva căi sigure pentru a aprecia un om. Dacă-l pui în poziţii înalte, fii atent ce anume promovează, ce principii susţine. Dacă e bogat, observă ce dă. Dacă e sărac, vezi ce refuză el să accepte. Dacă e subaltern, caută să înţelegi căror acţiuni li se împotriveşte. Dacă e lacom, uită-te de la ce se abţine. Urmăreşte-l cum depăşeşte un obstacol şi vei şti cît e de curajos. Oferă-i bucurii şi fericire şi-ţi vei da seama dacă e capabil de autocontrol. Încredinţează-i bunuri şi bani şi-i vei cîntări astfel umanismul. Fă-l să se cutremure de frică şi vei avea măsura spiritului său de disciplină. (Înţelepţii chinezi)

Ca şi în anii trecuţi, chestiunea naţională e tratată histrionic în Parlament şi duplicitar în Cabinet. Actorii s-au schimbat, partitura e aceeaşi, iar efectele emoţionale ale spectacolului pot anula cîştigul obţinut prin alegerile din '96. Admiraţia şi suportul foştei opoziţii pentru discursul lui Vadim Tudor sînt răsplătite acum cu strîngerile de mînă şi cu felicitările lui Ion Iliescu pentru prestaţia politică a lui George Pruteanu. Ţărăniştii naţionalişti au preluat argumentele mesianic-izolaţioniste din programul fostei Securităţi, acuzîndu-şi liderii pro-europeni pentru tratatul cu Ucraina, aşa cum parlamentarii „patrulaterului roşu" l-au trecut pe Ion Iliescu în categoria trădătorilor de neam după ce el a iniţiat reconcilierea istorică româno-ungară.

Fostul preşedinte a făcut greşeala să joace de la început în două luntrii, iar în campania electorală şi-a pierdut într-atît cumpătul încît a dărîmat temelia construită cu greu în normalizarea raporturilor interetnice, dînd astfel apă la moară extremiştilor de care tocmai se delimitase cînd semnase tratatul cu Ungaria. Noii majoritari s-au lăsat tentaţi de la început de prefăcătoria care a dus la pierzanie guvernul Văcăroiu: liderii oficiali pledează pentru toleranţă şi pentru respectarea acordurilor internaţionale, „atacanţii de serviciu" cu succes la mase (adică liderii de opinie) demonstrează zilnic în prezenţa camerelor video că ungurii vor Ardealul, că ne paşte pericolul secesiunii, că plăcuţele bilingve duc la dezintegrare iar învăţarea limbii naţionale sub ameninţarea legii contribuie la dialog interetnic. După ce s-au străduit timp de două legislaturi să demaşte complicitatea nefastă dintre Ion Iliescu şi partidele ultranaţionaliste, creştin-democraţii grupaţi sub pulpana academică a senatorului Pruteanu se străduie acum să ne convingă că de fapt Funar, Vadim Tudor şi Păunescu au avut şi continuă să aibă dreptate.

Furat de obsesia cîştigării celui de-al treilea mandat la Cotroceni, liderul PDSR se lepăda de toleranţă fără să-i pese că astfel înscria puncte în favoarea celor mai înverşunaţi adversari ai democraţiei. Înhăţat de vîrtejul unei cariere politice fulminante, profesorul Pruteanu e gata să sacrifice întreaga **schimbare în bine** din programul CDR pentru că-i place enorm să fie în acelaşi timp primadonă şi simbol naţional. E drept, eruditul antimaghiar profită, aşa cum au profitat la vremea lor primarul Clujului, pamfletarul de la *România Mare* sau bardul de la Bârca, de laşitatea complice a elitei, de complexele culturale ale membrilor de partid din tabăra majoritară, de sprijinul făţiş al realizatorilor TV pentru care naţionalismul rămîne o misiune asumată odată cu dosarul de cadre. Nimeni nu îndrăzneşte să-i spună lui George Pruteanu că modul în care apără limba română e aberant din punct de vedere didactic, prostesc din punct de vedere politic şi periculos în perspectiva efectelor sociale.

Chiar în zona îngustă în care are dreptate, adică atunci cînd amendează caracterul inflexibil al programului UDMR, senatorul ţărănist calcă pe urmele extremiştilor: el acuză acolo unde n-are contraargumente, foloseşte pedagogia ca armă propagandistică şi textul de lege ca bombă cu efect etnic. Ca şi pe vremea cînd Vadim îi bălăcărea pe unguri şi pe opozanţi în hohotele satisfăcute ale liderilor PDSR, logoreea subtil xenofobă a şefului Comisiei de învăţămînt din Senat produce în tabăra CDR un vizibil sentiment de siguranţă, pentru că – nu-i aşa? –, cineva trebuie să le-o zică de la obraz acestor minoritari încrezuţi, prea disciplinaţi, abili şi hotărîţi să-şi atingă propriile obiective! Bătrînii de la cîrma PNŢCD şi-au putut permite să-l excludă din partid pe Ticu Dumitrescu pentru a apăra secretul arhivelor Securităţii, dar nu-şi permit să descurajeze „linia Pruteanu" în Parlament, sancţionînd vedetismul antiguvernamental al senatorului sărit în barca fostei opoziţii pe ultima sută de metri a campaniei electorale. Slăbiciunea pare justificată prin aspectele delicate ale confruntării româno-maghiare în care s-a angajat – ameninţînd cu un „scandal Valerian Stan la pătrat"– filologul-actor căruia i-ar fi stat bine alături de Dumitraşcu şi de şeful lui Iuliu Furo. De fapt, e vorba doar despre incapacitatea partidului majoritar de a-şi recunoaşte greşelile. Naivitatea autodistructivă cu care noua putere alege şi promovează oamenii după criterii impuse chiar de fostele structuri va fi plătită cu amînarea reformei, deci cu o nouă trădare a interesului naţional pe care adepţii domnului Pruteanu cred că îl susţin tunînd şi fulgerînd împotriva UDMR.

Taoiştii ştiau că un regim politic se bazează pe calitatea guvernanţilor de a şti pe cine şi pentru ce să aleagă: „Guvernanţii trebuie să aibă grijă cui încredinţează o funcţie. Cînd sînt învestiţi cu responsabilităţi oameni potriviţi, naţiunea este în ordine, superiorii şi subordonaţii se armonizează, oficialii sînt blînzi şi poporul loial. Dacă sînt învestiţi cu responsabilităţi oameni nepotriviţi, atunci naţiunea este în pericol, superiorii şi subordonaţii se opun unii altora, oficialii sînt războinici şi poporul în dezordine." Din principiu, oportuniştii n-au nevoie de rugăminţi pentru a candida pe listele unui partid, ei profită oricum de context. Dar dacă sînt şi adulaţi, nimeni nu le mai scoate din cap că li se potriveşte rolul de salvatori de neam. Şefia Comisiei de învăţămînt din Senat nu trebuia încredinţată lui George Pruteanu. Cei care i-au oferit-o pe tavă simultan cu o rubrică permanentă la Televiziune se puteau aştepta ca senatorul – pentru care fuga după roluri principale e un mod de viaţă – să se creadă mai pătruns de soarta naţiei decît preşedintele ţării, mai patriot decît premierul, mai important decît liderul şi decît programul CDR. Dar, ce să-i faci, guvernanţii sînt orbiţi de renumele unora şi de trecutul istoric al altora, iar orbilor le e întotdeauna greu să vadă realitatea.

Maghiarii nu-şi discută etnicitatea decît în limbaj juridic, politic, administrativ şi diplomatic. „Ai noştri" alunecă inevitabil din planul logicii tradiţionale în cel al circului parlamentar. Reprezentanţii UDMR sînt specialişti în drept minoritar şi maeştri naturali ai discursului moderat, majoritarii care se bat pentru cauza naţională intră în categoria „cazurilor psihologice". Chiar dacă Pruteanu ar fi şi acum subalternul lui Ion Cristoiu, *personajul* său ar fi interpretat de altcineva din tabăra puterii. El face parte – şi în acest regim al *schimbării* – din *piesă*.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Drumul spre UE

Summit-ul de la Luxemburg s-a încheiat cu un rezultat peste aşteptările pesimiştilor, dar sub aşteptările optimiştilor. România a început, practic, cursa pentru aderarea la UE, dar nu şi negocierile pentru această aderare. Aşa cum foarte bine a înţeles toată clasa noastră politică, UE ne va invita la negocierile de aderare cînd, tehnic, vom fi pregătiţi. Cu alte cuvinte, răspunsul politic al UE a fost afirmativ pentru ţara noastră. De acum încolo singurul lucru pentru care trebuie să luptăm este performanţa. Am fost convingători, acum trebuie să fim performanţi.

Nu strică, cred, să aruncăm o privire în *Agenda 2000* – punctul de vedere al Comisiei Europene în legătură cu cererea de aderare a României la UE, depusă în 22 iunie 1995. Comisia a evaluat, practic, capacitatea României „de a-şi asuma obligaţiile ce-i revin prin satisfacerea condiţiilor economice şi politice pe care le implică aderarea", aşa cum a stabilit Consiliul European la Copenhaga în iunie 1993. Voi reproduce concluzia la care a ajuns Comisia Europeană, amintind că criteriile stabilite de Consiliul European pentru admiterea unui nou membru în UE vizează trei dimensiuni: **politică** (democraţie şi respectarea drepturilor omului), **economică** (economie de piaţă solidă în condiţii de concurenţă) şi **instituţională** (capacitatea de absorbţie a *acquis*-ului comunitar).

„...Comisia conchide:

– îmbunătăţirea situaţiei actuale, ca urmare a venirii la putere a unui nou guvern, lasă să se întrevadă că România este pe cale să îndeplinească criteriile politice;

– România a făcut progrese considerabile pe drumul creării economiei de piaţă, dar va avea de întîmpinat greutăţi serioase pe termen mediu, în faţa presiunii concurenţiale şi a forţelor pieţei în interiorul Uniunii;

– în ciuda progreselor înregistrate, România nici nu a adoptat şi nici nu a pus în practică elemente esenţiale ale *acquis*-ului, mai ales în ceea ce priveşte piaţa unică. Este prin urmare incert dacă, pe termen mediu, România va fi în măsură să-şi asume obligaţiile pe care le presupune calitatea de membru. În plus, vor trebui depuse eforturi considerabile în domenii precum mediul înconjurător, transporturile, forţa de muncă şi problemele sociale, justiţia şi afacerile interne, precum şi agricultura. De o manieră mai generală este absolută nevoie de reforme administrative de mare amploare, pentru ca România să dispună de structurile capabile să aplice în mod eficient şi să consolideze *acquis*-ul."

Precizez că vocea Comisiei este, de fapt, vocea experţilor UE. Cu alte cuvinte, cele reproduse mai sus fac parte din concluzia unora dintre cei mai buni experţi europeni în diferite domenii socotite a fi determinante pentru statutul de membru al UE. Am reprodus acest pasaj din concluzia *Agendei 2000* cu privire la România pentru a înţelege ce şi cît avem de făcut începînd cu 1998. Este foarte probabil ca la finele anului care, în curînd, va începe, Comisia să elaboreze un nou raport asupra progreselor înregistrate în România. Oare ce se va scrie despre noi?

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Cele două cuvinte din titlul articolului meu numesc (califică) noua televiziune lansată, pe cît de recent (17 decembrie), pe atît de discret sub sigla Prima TV. Prima TV este fostul Amerom (Canal 38), care emitea, însă, la standarde tehnice depăşite, situîndu-se, practic, aproape de inexistenţă. „Pe" Amerom te puteai, din cînd în cînd – destul de rar –, refugia să vezi cîte un film, postul, aşa cum (nu) era, întreţinea, totuşi, un jurnal de actualităţi şi făcea să se audă vorbindu-se despre el printr-o singură emisiune, un *talk-show* intitulat „Starea de veghe" şi susţinut, zilnic – după modelul autohtonizat, iniţial, de „Chestiunea zilei" la Tele 7 abc –, de vedeta postului, tînăra jurnalistă Adriana Bahmuţan, pandantul feminin al lui Marius Tucă, de la Antena 1.

Aşa cum arată el în momentul lansării şi imediat după, postul Prima TV dezamăgeşte. Senzaţia e de încropeală, de intrare pripită în competiţie. De grabă nejustificată, ţinînd mai mult de ambiţie, de voinţa de a te arunca oricum, chiar şi nepregătit, pe piaţă. Deşi nu vreau, nu pot, totuşi, să nu-mi aduc aminte că, în urmă cu cîţiva ani, patronul Primei TV, Cristian Burci, a lansat primul ziar color din România, *Ultimul cuvînt*, care nu a durat, însă, decît cîteva luni... Vocaţie de a fi PRIMUL, dar de a rămîne la PRIMELE momente, doar? Nu ştiu. Cert e că Prima TV este un fel de Antena 1, deci o Antena 2 (se consolidează, prin urmare, „stiluri"), chiar dacă îşi propune, ritos, să „atace" Pro TV-ul, cu care, cel puţin deocamdată, nu are cum să se compare – de parcă TVR nici n-ar exista!

Antena 2 sau Betamerom?

S-o luăm pe rînd. Mai întîi, sigla: deşi compusă, din cîte se pare, de marea firmă specializată americană Novocom (autoare şi a siglei unei televiziuni cehe cu acelaşi nume: Prima Televize!), aceasta este neclară, înecată, stilizată pînă la nerecunoaştere, iar coloristic, cum să spun, greşită: crem pe ocru, combinaţie din care, la dimensiuni reduse, rezultă o pată informă şi aproape indistinctă.

Preluarea Cristinei Tudor, de la Antena 1, pentru prezentarea jurnalului (care evită, deocamdată, lupta cu jurnalele Pro TV-ului şi cu acela al TVR-ului, atacînd, ca segment orar, doar „Observatorul" Antenei 1), în locul lansării cuiva nou nu face, iarăşi, decît să înscrie Prima TV într-un stil deja existent, deja cunoscut.

Lansarea postului a fost lipsită de un mesaj clar, care se pare că nici nu există. Singurul mesaj cît de cît perceptibil este acela al opţiunii grafic-coloristice pentru culorile calde, neagresive, calmante, îmbietoare, în locul generalizatei, aproape, game reci, dominate de albastru. Citită astfel, Prima TV (şi însuşi felul discret, chiar nepregătit, în care ea s-a lansat) devine coerentă cu ea însăşi: o televiziune *în plus*, care nu este şi o *altfel* de televiziune. O televiziune care îşi propune să *capteze*, nu să *captiveze*, să *cucerească* publicul, care, la doi ani de la lansarea hiper-agresivei şi structuratei Pro TV, devenită (aproape) fenomen social, va încerca să-i *recupereze* pe telespectatorii obosiţi, tracasaţi, sătui, poate, de „atacurile" Pro TV-ului. O televiziune-refugiu. O televiziune unde să fugi, în care să te ascunzi, să te retragi. Nu ştiu, evident, dacă nu cumva eu, ca interpret, sînt cel care dă sens unei pure contingenţe, unei nepregătiri şi unei lipse, pur şi simplu, de mesaj, dar nu pot să nu remarc că o astfel de politică *soft* ar putea avea sorţi de izbîndă, chiar dacă ea, ca intenţie şi ca program, pare, totuşi, incertă, simplu efect, dacă stăm să ne aducem aminte de „declaraţiile de război" atît de bătăioase lansate la adresa Pro TV-ului. Opţiunea pentru varianta „moale" ar putea fi o soluţie în climatul actual, dominat de agresivitate (Pro TV) şi de mimetism (TVR, campioana copiatului, care acum, după apariţia Primei TV, se autopromoţionează reamintindu-ne, jalnic, că este „prima televiziune din viaţa" noastră, adică pre-, proto-televiziune, ceea ce continuă să fie şi acum; dar şi Antena 1, insolită combinaţie de agresivitate şi mimetism). O soluţie pentru un succes de grad secund, însă. „Bătălia" se va duce pe două planuri: acela al achiziţiilor de filme (să vedem ce va fi) şi acela al producţiilor proprii, unde Prima TV stă, deocamdată, extrem de modest (e, totuşi, abia la început) şi unde, oricum, duelul nocturn Bahmuţan-Tucă va fi interesant de urmărit. După cum interesant, competitiv mi se pare „Lexis", jocul zilnic cu care Prima se aruncă pe piaţa jocurilor de televiziune, aflată, prin Pro TV în special, în plină dezvoltare. Deocamdată, impresia generală este aceea a unei grile de programe improvizate. Prima TV s-a lansat înainte de a începe.

De doi ani, ultima televiziune apărută era Pro TV. Apariţia Primei TV reprezintă un eveniment în sine, chiar dacă unul mizînd, pentru moment, doar pe efectul inerent de noutate. Momentul ales pentru intrarea în undă – jumătatea lunii decembrie – nu mi se pare, însă, prea fericit ales: luna decembrie e o lună specială, în care televiziunile se întrec în surprize şi evenimente (TVR organizînd, pe urmele Teletonului de la Pro TV, de pe 1 Decembrie, un... *teledon*!). Să avem, însă, răbdare şi să vedem ce va fi, cum şi dacă va creşte Prima TV, dacă tot s-a grăbit să existe, să înceapă fără a exista încă. Sper din tot sufletul ca ea să existe, şi cît mai marcat cu putinţă, căci de concurenţă este întotdeauna nevoie. În lipsa concurenţei, somnul dogmatic nu întîrzie să se instaleze: chiar şi acolo unde te-ai aştepta cel mai puţin.

Bogdan GHIU

Economie

'98 va fi un an bun numai dacă vom reuşi să ne despărţim de iluzii

Iată, 1997 se încheie fără să se adeverească prevestirile Casandrelor: ruperea echilibrului pieţei valutare şi prăbuşirea leului. Acum, Casandrele se ocupă de 1998, anunţînd că în februarie vom cumpăra dolarul cu 10.000 de lei iar în primăvară va fi crah financiar în România.

Nimic din ce se întîmplă pe piaţa valutară nu prevesteşte aşa ceva!

În mare, în '98 piaţa valutară va semăna cu cea din '97. Dintr-un motiv ce se conturează cu evidentă claritate: pe piaţa valutară va continua să fie prezentă „a treia forţă": valuta investitorilor străini.

Înainte de '97, intrările de capital străin au fost restrînse în România: 2 miliarde de dolari în şase ani. Lucrurile s-au schimbat radical în '97, cînd au intrat masiv investiţii de portofoliu.

Sigur, într-un clasament al nevoilor României, în materie de finanţări în valută forte, ordinea rămîne şi în '98 următoarea: 1) investiţii străine directe; 2) investiţii străine de portofoliu; 3) împrumuturi contractate pe pieţele internaţionale de capital. Trecerea investiţiilor de portofoliu pe locul doi în clasament, înaintea împrumuturilor obţinute pe pieţele de capital, ar putea ridica un semn de întrebare. Şi asta pentru că multe ţări se tem de investiţiile de portofoliu şi le impun restricţii.

Pînă la cumpăna dintre anii 1994-1995, nu s-a făcut prea multă zarvă în jurul investiţiilor străine de portofoliu. Un fapt era însă cunoscut: că pe unele pieţe ele nu sînt privite cu ochi buni. Cîteva ţări din America Latină au adoptat chiar politici restrictive.

Din 1994, însă, aceste investiţii au devenit „o problemă". Semnalul l-a dat criza mexicană. Fuga capitalurilor străine din Mexic, la sfîrşitul anului 1994 şi începutul anului 1995, după ce piaţa Statelor Unite a dobîndit un plus de atractivitate prin urcarea bruscă a dobînzilor, a făcut să se aprindă becul de alarmă.

S-a înţeles mai bine, atunci, că investiţiile de portofoliu sînt mai mobile decît cele directe. Ele pot să migreze cu uşurinţă şi, mai cu seamă, pot să fugă tocmai într-un moment în care este mai multă nevoie de prezenţa lor într-o ţară ori alta. Panica, produsă în Mexic, s-a răspîndit cu mare viteză pe multe alte pieţe de capital. La aşa ceva s-a referit premierul Victor Ciorbea cînd a spus că investiţiile intră într-o ţară ca elefanţii şi fug ca iepurii.

Încet-încet, a ieşit la iveală şi o altă cauză a crizei mexicane: încercarea de a face din cursul de schimb valutar o ancoră antiinflaţionistă. Tendinţa de a supraevalua cursul monedei mexicane, într-o vreme în care diferenţele dintre pragurile de inflaţie între Mexic şi statele dezvoltate cu care se făceau schimburi comerciale impuneau deprecierea, s-a răzbunat. Supraevaluînd cursul, Mexicul a mizat pe intrări de capital din investiţiile străine care să echilibreze economia. Dar capitalul a fugit, visul mexican dovedindu-se o iluzie. Încă o lecţie pe care merită s-o reţinem pentru '98: aceea că inflaţia nu poate fi domolită numai cu instrumente monetare.

Pentru România, '98 va fi un an al creşterii fluxului de capital străin. Atît prin investiţii directe, cît şi prin investiţii de portofoliu. E nevoie de o politică înţeleaptă, care nici să nu descurajeze aceste investiţii, dar nici să nu determine fuga capitalului.

Pentru asta, însă, va trebui să ne despărţim în sfîrşit de trecut. Să intrăm în '98 fără vechile noastre metehne. Şi fără iluzii.

Am trăit, înainte de '89, mai multe momente în care ni s-a cerut elan constructiv, miza fiind de fiecare dată o bunăstare viitoare. Tot aşteptînd, pe la cozi, această bunăstare ce nu mai venea, elanul s-a stins. Spiritul de iniţiativă s-a tocit. Ne-am văzut, încet-încet, cuprinşi de un soi de obişnuinţă păcătoasă de a pasa răspunderile, de a spune DA sau NU după cum se cerea „de sus", pînă la urmă de a aştepta totul „de sus", de a aştepta mult şi de a primi puţin. Tot mai puţin. După 22 decembrie '89 au renăscut speranţele. Din nefericire, am visat o bunăstare imposibilă. Speranţa s-a dovedit a fi un rău sfetnic. Viaţa n-a curs aşa cum am visat-o, ci pe cursul ei real. Au urmat inflaţia, şomajul, scăderea nivelului de trai. Reforma, acceptată de întreaga populaţie, a înaintat încet. Foarte încet. Nu, însă, numai din vina guvernanţilor. O bună parte a populaţiei nu a mai acceptat un nou elan. Multora trecerea de la colectivism la individualism, la manifestarea iniţiativei individuale şi a riscului personal li s-a părut o treabă mult prea complicată. Activitatea colectivă, cu care s-au deprins, e cu totul altceva: greutatea se mai mută de pe un umăr pe altul, chiar fără să se observe, o cadenţă pierdută se camuflează, bunurile dobîndite se împart cît de cît egal, cu diferenţe nesemnificative, aşa încît şi cei care încurcă lucrurile sînt plătiţi la fel cu cei care le descurcă. Iar dacă nu le ajunge mai „ciupesc" din „oala comună". Toate aceste „fixaţii" au lovit şi lovesc economia cu toată puterea ce le-a mai rămas.

În '97, ne-am trezit că industria avea surplus de forţă de muncă. În momentul în care au început disponibilizări de personal, din dorinţa de a se realiza o uşoară înviorare a productivităţii muncii, creşterea şomajului a devenit inevitabilă. Pentru că nu s-a dezvoltat, în paralel, un puternic sector privat, care să-i absoarbă pe cei rămaşi fără lucru.

Pentru întreprinderile de stat, inflaţia a fost o mană cerească. Au scos venituri din diferenţe de preţuri. S-au menţinut, deci, la suprafaţă cu toate că producţia a scăzut, calitatea a stagnat iar nemunca, risipa, furturile şi incompetenţa s-au simţit ca în Sînul lui Avram. Iată, însă, că această „resursă" este pe cale de a se epuiza. Inflaţia este acum somată să-şi strîngă motoarele. În '98, întreprinderile industriei româneşti, dar nu numai ale industriei, ci şi ale altor domenii, vor avea în faţă numai două variante: normalizarea (prin eficienţă şi competitivitate) sau falimentul! A treia cale nu mai există.

Multe dintre aceste întreprinderi, cu capital de stat, se vor privatiza în acest an. E o şansă pe care nu avem dreptul s-o ratăm. Transferul de proprietate nu e un scop, ci doar calea către eficienţă şi competitivitate. Sub un acoperiş nou, cu legi dure, dar cu posibilităţi de profit nelimitate. Şi cu riscurile pe care libera iniţiativă le implică.

Adrian VASILESCU

Cum a fost timpul probabil

Nelinişti planetare

Pentru analiştii prezentului, despre care se presupune că sînt familiari cu trecutul, tentaţia predicţiilor este prea mare pentru a nu lua forme concrete, cum sînt cărţile de ţinut pe rafturile bibliotecii. În decembrie 1996, revista **Courrier International** şi publicaţiile **The Economist** tipăreau un volumaş elegant, **Le Monde en 1997,** unde se descria prospectiv anul care tocmai se încheie.

Eşecul previziunilor poate fi formulat şi aşa: omenirea a trecut pe lîngă o mulţime de nenorociri care trebuiau să se întîmple şi nu s-au întîmplat, în schimb au fost găsite posibilităţi inedite de realizare a catastrofelor. Spre deosebire de autorii de horoscopuri din presa populară, prezicătorii politici sînt obsedaţi de dezastre: „Între furtunile deja anunţate şi cele a căror posibilitate se anunţă, totul ne indică că anul 1997 va fi deosebit de greu", scria Alexander Adler în prefaţa publicaţiei amintite. Pentru unii a şi fost. Nu pentru Statele Unite ai căror indici economici buni („exuberanţa iraţională" a pieţelor) provocau pesimismul (pe principiul: cu cît e mai bine azi, cu atît va fi mai greu mîine), ci pentru „micii dragoni" din Asia de Sud-Est a căror criză financiară n-a fost pronosticată ca atare de nimeni. În **Le Monde en 1997** se prevedea că această piaţă – datorită expansiunii ei continue – se va confrunta cu o criză a mîinii de lucru şi nu cu necesitatea împrumuturilor de la FMI. Albania şi Cehoslovacia nu figurau pe tabloul crizelor previzibile. Nici Zairul. Nu e un reproş, ci doar o nedumerire: cînd crizele se declanşează, nimeni nu le consideră surprinzătoare, explicaţiile privesc întotdeauna motivaţii cu o evoluţie lentă. Dezvoltarea nearmonioasă, voluntarismul economic, corupţia şi clientelismul nu erau mistere de nepătruns: însă doar acum ele sînt puse într-o legătură de cauză şi efect. Şi premierul ceh, Vaclav Klaus, a fost crezut pe cuvînt. Şi în Sali Berisha s-a investit mai multă încredere decît justifica realitatea „democratică" a Albaniei. Pe post de îngeri zăpăciţi, analiştii presară prevestirea catastrofelor oarecum la întîmplare, convinşi că oricum catastrofele se vor petrece. Realitatea nu-i dezminte decît rareori pe cei care prezic răul. Iar faptul că el apare în alte locuri decît cele desemnate nu este decît un amănunt. Iată ce citeşte în bula de cristal Alexander Adler, acum (**Courrier International,** 11-17 dec.), la sfîrşitul lui 1997:

„Intrarea în acţiune a două state, în mod legitim cele mai naţionaliste de pe planetă – Japonia şi Rusia –, are de ce să ne pună pe gînduri. Este cazul să observăm că, sub o formă aberantă, anturajul cel mai intim al lui Elţîn are legături rău prevestitoare cu secta Aum (care nu e străină nici de serviciile secrete japoneze). Să ne imaginăm pentru o clipă că puterea economică japoneză şi guvernul care o reprezintă vor decide investiţii masive în dezvoltarea energetică a Siberiei şi reconstrucţia armatei ruseşti şi să ne închipuim că la Moscova, în locul personajelor de mîna a doua, cum sînt Lobov şi Soskoveţ, se vor găsi oameni ca Lebed, Primakov şi Cernomîrdin. O asemenea conjuncţie, singura pe care secolul XX n-a experimentat-o, va fi aptă – pentru prima oară – să zguduie statutul de unică superputere al Statelor Unite şi poate să apropie încă o dată Washingtonul de Beijing. Un asemenea şoc ar marca evident trecerea în secolul următor şi *acratia* actuală, cu dominanţă americană, va deveni o simplă perioadă de tranziţie." Pentru ţările mici şi mijlocii orice schimbare de picior în alianţele celor mari este neliniştitoare. Dar viitorul previzibil este întotdeauna mai suportabil decît surprizele prezentului.

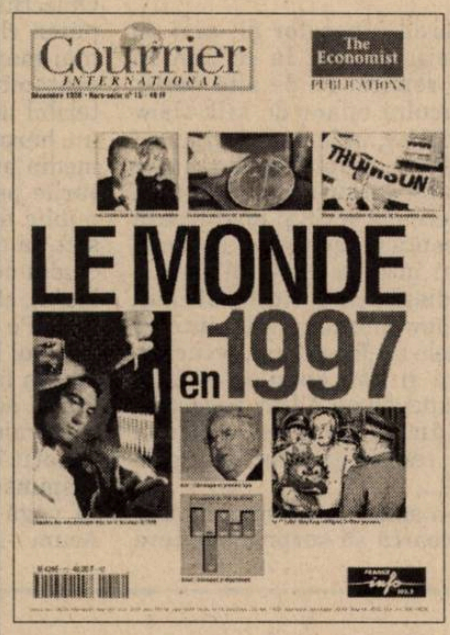

GEOPOLITICĂ

NATO: viermele e în măr

Extinderea NATO va începe, în sfîrşit, în 1997. Democraţiile occidentale vor realiza dimensiunile sarcinii asumate. În primul rînd îşi vor da seama că „extindere" nu este cuvîntul potrivit: nu este vorba doar de primirea a noi membri. Alianţa atlantică şi-a fixat un obiectiv nou care are o componentă militară şi pune la încercare sentimentele reciproce ale Americii şi Europei. Aspectul mecanic al problemei este relativ simplu. Noii „recruţi" vor fi chemaţi sub drapel în anul 1997: Polonia, Cehoslovacia, probabil Ungaria şi, fără îndoială, micuţa Slovenie. Fiecare dintre aceste ţări va furniza aproximativ efectivele unei brigăzi de soldaţi, gata să se alăture forţelor NATO existente, iar noii membri vor trebui să-şi modernizeze forţele armate.

În ceea ce îi priveşte, vechii membri vor trebui să determine cîte divizii de infanterie şi cîte avioane vor fi necesare pentru protejarea noilor veniţi. Pentru a-i linişti pe ruşi, care nu vor fi invitaţi să adere la Alianţă, NATO le va propune, într-o formă care urmează a fi elaborată, o relaţie specifică. Astfel, nu se va instala armament nuclear pe teritoriul noilor membri şi nu vor fi staţionate acolo garnizoane cu efective importante ale membrilor vechi. Dar, orice cerere de garanţie din partea Rusiei va fi respinsă cu hotărîre. În toate celelalte domenii – instruire comună, manevre comune – cei noi vor fi parte integrantă a Alianţei. Aceasta este partea simplă a operaţiei. Dificultăţile vor apărea cînd Alianţa va deveni efectivă. Sarcina principală a NATO nu mai este apărarea membrilor săi de invazia ruşilor, chiar dacă ameninţarea aceasta nu este complet înlăturată. Dar obiectivul Alianţei este susţinerea politicii externe occidentale, în exteriorul Alianţei. Scopul ei va fi „proiectarea puterii"; altădată s-ar fi spus, pur şi simplu, continuarea cruciadei în străinătate.

Alianţa nu va avea o zonă de intervenţie planetară. Îndiguirea puterii în creştere a Chinei în secolul XXI va fi misiunea principală a Statelor Unite şi a Japoniei. Vor fi poate ajutate de către Indochina care va deveni mai democratică decît Rusia dacă frica de giganticul său vecin o va împinge să adere la o Alianţă al cărei scop va fi controlul Chinei. Pacea din America Latină nu va fi o preocupare majoră în următoarele 2-3 decenii. Nimeni nu pare să rîvnească la subcontinentul indian. Toate acestea conferă noului NATO responsabilitatea unui teritoriu de dimensiuni impresionante – Orientul Mijlociu şi o parte considerabilă din Africa – partea cea mai volatilă şi imprevizibilă a lumii actuale (...) Dacă, la o viitoare criză, Statele Unite vor considera că se anunţă un pericol major iar europenii or să creadă că n-au de ce să fie neliniştiţi, consecinţele pot fi dezastruoase. Pericolul ar putea fi evitat dacă Europa şi Statele Unite îşi vor aminti lecţiile primite la înfrîngerea lui Hitler şi la prăbuşirea comunismului. Dacă rămîn solidare, sînt invincibile. Vor face faţă şi puterii crescînde a Chinei şi rătăcirilor imprevizibile ale Islamului şi eventualităţii resurecţiei Rusiei imperiale. Dimpotrivă, dacă Europa şi Statele Unite o vor apuca pe căi diferite, la mijlocul secolului XXI, ele vor fi doar două dintre cele 4-5 puteri a căror luptă pentru supremaţie ar putea declanşa cel de-al treilea război mondial. Aceasta este miza succesului sau eşecului pentru noul NATO.

Brian BEEDHUM
redactor-şef adjunct al revistei
The Economist

EUROPA

Victimele sprintului final

Majoritatea ţărilor din Europa Occidentală se va confrunta cu aceeaşi dilemă: să reducă fără milă bugetele pentru a satisface criteriile Uniunii monetare sau să negocieze o flexibilizare a acestor criterii. În Europa de Est fractura între economiile solide şi celelalte se va accentua şi ameninţarea extremistă planează asupra Rusiei. (...) Bătălia pentru moneda unică va dura tot anul. Conferinţa (interguvernamentală) trebuie să se termine în iunie, dar probabil se va prelungi pînă în decembrie, din mai multe motive. Încă de la început, din 1996, procesul a fost extrem de lent. În al doilea rînd, dacă laburiştii din Marea Britanie cîştigă alegerile din primăvară, vor mai fi necesare cîteva luni pentru ca noul guvern să-şi formuleze o linie de negociere şi să participe la decizia finală. Altă problemă care ar trebui reglată: cum să se împartă puterea între partenerii mari din Uniune şi cei mai mici, care vor deveni mult mai numeroşi decît primii după ce Uniunea se va extinde. Va mai trebui decis dacă un grup de ţări doritor să avanseze mai repede în procesul de integrare poate s-o facă fără să-şi aştepte partenerii.

Întîrzierea acumulată va face victime, în special în rîndul ţărilor din Europa de Est care aşteaptă mai mult sau mai puţin liniştite intrarea în Uniunea Europeană încă din 1989, de cînd au început tranziţia democratică şi economică. Uniunea s-a angajat să pornească negocierile la şase luni după încheierea Conferinţei. Deci nu înainte de 1998. Dar jonglerul a scăpat deja cîteva bile din mînă.

Bob TAYLOR
corespondent la Bruxelles al revistei
The Economist

EUROPA DE EST

Unii cîntă, alţii nu

Creşterea industrială o să redecoleze, dar după căderea vertiginoasă a producţiei, consecinţă a prăbuşirii comunismului. Va fi însă o jumătate de victorie: orice corp cît de cît elastic aruncat de la înălţime sare; rămîne de văzut dacă poate ajunge într-adevăr la cota de la care a căzut.

Reacţia va depinde de trei factori: avantajul concurenţial de care beneficiază (sau nu) ţara, forţa structurilor sale administrative şi stabilitatea politică. În domeniul schimburilor comerciale cu restul lumii, atuul principal al ţărilor foste comuniste este mîna de lucru calificată şi ieftină. Două calităţi care tind să dispară, din cauza creşterii constante a salariului în dolari şi a deteriorării învăţămîntului secundar şi superior în perioada de tranziţie.

La anul (1997 – *n.n.)* o să apară o linie netă de demarcaţie între naţiunile care au ştiut să-şi păstreze bazele sistemului educaţional – Estonia, Cehia şi Slovenia – şi cele unde sistemul s-a prăbuşit: Kazahstanul şi Georgia. Alt criteriu, la fel de hotărîtor: creşterea productivităţii în sectorul manufacturier. În Cehia, în Polonia şi în Ungaria economia se sprijină pe contractele cu întreprinderile occidentale care produc aici piese componente. Dar această sursă de venituri este aleatorie. Comanditarii occidentali rîvnesc la mîna de lucru din Ucraina care, cu 40 de dolari pe lună, este mai tentantă decît concurenţa cehă, de zece ori mai scumpă, ca să nu mai pomenim salariile germane de o sută de ori mai mari.

Investitorii ţin seama de aparatul de stat pentru a alege grîul de neghină. Conjuncţia dintre salariile mici şi un bun nivel de competenţă nu o să fie suficientă pentru atragerea lor, dacă vor fi supuşi unei mari presiuni fiscale, unor reglementări vamale fanteziste şi unor guvernări irresponsabile. Creşterea însă va continua datorită irepresibilului spirit întreprinzător al numeroşilor cetăţeni din Europa de Est.

Edward LUCAS
corespondent la Berlin al revistei
The Economist

Acest număr este ilustrat cu fotografii din Arhiva Muzeului Ţăranului Român

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Argument

Ediţia dinaintea Crăciunului a *Întîlnirii cu presa*, talk-show moderat de Iolanda Stăniloiu la PRO TV, s-a sfîrşit într-o notă destinsă, printr-o suită de imagini montate ca serii de portrete, gesturi, încruntări şi zîmbete, perplexităţi şi îngîndurări telegenice ale cîtorva invitaţi celebri de peste an, toate acestea pe fondul unei melodii comice, ritmate prin scurte replici antologic-simpatice. Dincolo de curenta practică a clipului autoreferenţial – marcă distinctivă a „poeticii" persuasive a PRO TV-ului – filmuleţul respectiv re-statua teatralitatea unei întreprinderi mediatice cu o miză altminteri etică şi educativă: *Întîlnirea...* e menită să pună ţara la curent, cu ajutorul celor care o pun, de altfel, zilnic, la curent (jurnaliştii cei mai incisivi din presa scrisă), prezenţi în studio spre a-i interoga pe cei aleşi să pună ţara la cale (politicienii cei mai influenţi). Miză ironizată (benign, ce-i drept) prin livrarea unui asemenea clip-bilanţ – concentrat de *spectacular*. Însă, la urma urmelor, stigmatizat sau nu de comentatori, spectacularul ne asaltează, iar spectacolele vorbite au invadat toate canalele media: cu public, fără public, cu telefoane sau fără telefoane, atacînd probleme legate de „viaţă", fotbal, umplerea vinetelor şi, mai cu seamă, mersul politicii. Asta e, la ce bun să bombănim? – se poate replica. Pe de altă parte, distanţa relaxată a micului bilanţ de talk-show montat în ajun de sărbători, inductor al unui soi de voioşie a armistiţiului („...mai bine un cîntec vesel să cîntăm!") trimite, printr-un ricoşeu încă puternic, la zilele din decembrie '89 şi favorizează plonjonul în istoria recentă a României: de unde a pornit totul? – te poţi întreba. Simplu: de la o revoluţie-spectacol mediatic, care, nu în ultimul rînd, a fost *şi* un talk-show maraton. Ţii minte cît talk a fost la TVR în zilele acelea şi cum, pe urmă, au fost incapabili, luni şi luni de zile, să facă, totuşi, talk-show-uri „adevărate"? Dar perdeaua de pluş şi tribuna ridicolă de la care citeau buchisind, rînd pe rînd, candidaţii feluritelor partide ţi-o mai aminteşti?...

Fără a-şi propune un astfel de examen diacronic, această *Dilemă* încearcă să surprindă cîteva dintre liniile de forţă ale fenomenului *tele-talk-show politic*, aşa cum se înfăţişează şi cum îl trăim acum. Talk-show: activitate la multe, tot mai multe, catedre naţionale, transmisă în direct. Obiectul predat: vag. În termeni preţioşi el s-ar putea chema hermeneutica ultimei ore, dar cea mai mare parte a autorilor dosarului tematic al săptămînii îl definesc cu totul altfel, arătîndu-se teribil de severi, veţi vedea. Ei văd în talk-show un barometru al culturii politice şi al culturii media autohtone a momentului, analizînd resorturile psihologice ale fascinaţiei resimţite de un public dornic „de oglinzi" şi de execuţii publice soft, la ore de vîrf, ale unor personalităţi-victime ciudat de încîntate. Amendează vulgaritatea, verbiajul, clientelismul asociate acestui tip de emisiuni. Pe care se întîmplă să le privească dînd sonorul la minimum şi savurînd sau ricanînd tocmai în faţa *spectacolului*. O analiză critică a stadiului actual al talk-show-rilor, al funcţiei socio-culturale pe care o deţin ele în prezent, aşadar. Însoţită şi de o auto-analiză: ea rezultă din răspunsurile pe care cîţiva dintre moderatorii TV în vogă astăzi le-au dat întrebărilor *Dilemei*. Acum – talk *show pe ei*! **(D.V.)**

ACLIMATIZAREA UNUI GEN

Cristian PREDA
asistent la Facultatea de Ştiinţe Politice, Bucureşti

Inteligenţa la televiziune

După dialogul pe care Preşedintele, la un an de la preluarea mandatului, l-a avut cu cîţiva jurnalişti din presa audio-vizuală, gazetarii din presa scrisă le-au reproşat colegilor lor neîndemînarea, lipsa aplombului şi a imaginaţiei etc... Nu îmi amintesc ca ei să fi recunoscut, cu această ocazie sau altădată, un fapt elementar şi anume că, din felurite motive, Preşedintele este unul dintre puţinii politicieni de la noi care nu poate fi ridiculizat de jurnalişti, adică nu poate suporta tratamentul pe care aceştia îl aplică, dimineaţă de dimineaţă (în gazete) sau seară de seară (la TV), deţinătorilor autorităţii sau adversarilor acestora.

Reproşul jurnaliştilor din presa scrisă merită atenţie, dar reacţia lor nu trebuie analizată dintr-o perspectivă psihologică (adică luînd în seamă frustrări sau ambiţii personale), ci dintr-o perspectivă socio-culturală.

De fapt, e greu să distingi astăzi cele două specii de jurnalişti. Căci unii dintre cei care fac gazetele sînt atît de des văzuţi şi la televizor încît ei ajung să se confunde cu firma în cauză, uneori chiar să i se substituie. Nu întîmplător lumea a ajuns să spună „mă uit la Tucă" şi nu „mă uit la Antena 1". Cazurile sînt, evident, diferite: un şef de gazetă ca Horia Alexandrescu, de pildă, este şi realizator de emisiune TV, dar şi invitat permanent la mai multe posturi („analist", cum se zice). În schimb, în ceea ce-l priveşte pe Ion Cristoiu, probabil că s-ar putea deja spune, preluînd un slogan de la PRO TV, „asta-i televiziunea!": într-adevăr, eforturile celor de la Tele 7abc de a-l confisca au eşuat, gazetarul livrînd spectacole aproape zilnice pe toate posturile.

De aici nu se poate deduce decît un singur fapt: presa noastră tinde spre vizualizare. Mai exact: ea se vrea *imagine vorbită*, ceea ce e altceva decît comentariul inteligent ilustrat cu imagini; această tendinţă explică de altfel şi de ce posturile TV trimit rar corespondenţi permanenţi în locurile importante de pe glob, avînd în schimb totdeauna echipe numeroase de moderatori ai discuţiilor de studio.

Cum sînt selectaţi jurnaliştii care îşi prelungesc discursul de la gazetă pe micul ecran, cum sînt aleşi cei care dau viaţă *talk show*-urilor?

Într-o enumerare care e departe de a fi completă, selecţia ia în seamă următoarele criterii:

1. Nu contează inteligenţa, ci ... tirajul. Mai precis: sînt invitaţi să comenteze actualitatea nu inşii care au un discurs coerent despre ea, ci cei care vînd mai bine incoerenţă. Pentru a apărea la TV, nu e important să vezi principiul acţiunii politice, nu trebuie să fii capabil să judeci adecvarea mijloacelor la scopurile pe care le au în vedere politicienii: e suficient să vinzi o gazetă. Cazul jurnaliştilor de la *Adevărul*, ziar care se înfăţişează simultan ca european şi naţionalist, este semnificativ pentru dimensiunile acestei incoerenţe. Cu toate acestea, domnii Tinu şi Popescu dau lecţii atît la gazetă, cît şi la televizor.

2. Nu explicaţia sobră, ci băşcălia are trecere, mai ales dacă ea este punctată, la momentul oportun, de acea încruntare a chipului care trădează - nu-i aşa? - suferinţa populară. Marius Tucă e figura emblematică a acestui stil (care a fost creat, de fapt, de Mihai Tatulici, personaj care s-a decis de curînd să transforme discutarea oricărei probleme într-o simulare dramatică). Vulgaritatea, în precaritatea ei fundamentală, dirijează operaţiunile (de) pe micul ecran: „analiştii" discută cu miniştrii aşa cum vorbesc muşteriii unui local de cartier. Efectele acestui stil sînt dezastruoase pentru spaţiul public: într-adevăr, în ciuda unei păreri devenite comune, societatea civilă nu seamănă cu un stabiliment în care fraternizezi cu lăutarii. Ea presupune, dincolo de respectul absolut al persoanei celuilalt, limbajul impersonal şi politicos, efortul de a înţelege, cu calm şi moderaţie, ce anume se petrece cu lumea noastră.

3. Cultura politică e inutilă, e suficient să ai pasiuni tari sau emoţii partizane. Gazetarii care fac legea (opinia) pe micile ecrane sînt puţin sensibili la tradiţiile intelectuale ale politicii; ei caută să îşi pună în valoare pasiunile, avînd aerul că descoperă chiar atunci arhitectura politicului, relieful instituţional al societăţii. Scenariile, speculaţiile fanteziste, insinuările şi frustrările dau formă acestui conţinut pasional. Octavian Paler, editorialist la *România liberă* şi furnizor de lecţii etice la PRO TV, dă chip acestei formule în care comentariul politic ar trebui să se reducă la o continuă lamentaţie cu tentă moralizatoare. Mulţi îl copiază pe Paler. Cum, în majoritatea cazurilor, politicienii preferă reflecţiei propaganda, dialogul lor cu presa devine un spectacol în care se afirmă caractere, biografii, nu şi idei.

Bogdan GHIU

O specie care nu a prins

Talk-show-ul practicat în România nu este întotdeauna – ba poate chiar foarte rar – ceea ce numele îl recomandă a fi. E cînd prea *talk*, cînd prea *show*, cînd, pur şi simplu, nici, nici. Mai des *talk* decît *show*. Descrise astfel, lucrurile sînt uşor falsificate: căci de calitatea şi de temeinicia pregătirii *talk*-ului ca atare depinde, de fapt, *show*-ul.

Intens semnificativă este, însă, masiva practicare, la noi, a speciei în sine. Dacă ar fi s-o analizez pe scurt – sau, mai precis, s-o calific –, aş spune că avem de-a face, în cazul ei, cu o nevoie (poate chiar dorinţă) expediată fără a fi şi satisfăcută. Multiplicarea, îndesirea, ca să spun aşa, a practicării acestei specii, repetitivitatea fără prea multă schimbare denotă nevoie de dialog nerezolvată. Nevoie de înscenare a dialogului, de provocare a lui, în mediu artificial, în lipsa dialogului ca dimensiune firească, naturală, a societăţii ca atare. Discutăm atît de mult, obsesiv, şi la fel pentru că, de fapt, în societatea românească nu se discută: se aranjează, se combină, orice, spuneţi-i cum vreţi, dar de discutat organic, spontan-organizat, nu se prea discută.

Încercarea aceasta repetitiv-obsesivă de lansare/mimare a dialogului social devine cu atît mai obstinată, mai disperată şi mai artificială cu cît nu prinde. Se discută mult, repet, pentru că, de fapt, nu se discută deloc, iar nevoia devine dorinţă. Mai toate *talk-show*-urile româneşti *ratează*, nu reuşesc să lanseze, să instaureze dialogul, sînt din capul locului atinse de formalism, de ne-naturaleţe.

Pe de altă parte, starea dialogului sub formă de *talk-show* reflectă, cum se spune, starea televiziunilor noastre, a jurnalismului de televiziune şi, în general, a jurnalismului nostru pur şi simplu. Care, atunci cînd îşi atinge excelenţa, adică atunci cînd *vede* şi *arată* lucrurile, este unul *miop*, aproape *tactil*. A vedea de prea aproape nu înseamnă, de fapt, a vedea, ci mai curînd a pipăi, a palpa. De aici, de multe ori, vulgaritatea, turnura grosieră a discuţiilor. În sine, dar mai cu seamă aşa cum este el practicat acum, la noi, *talk-show*-ul reprezintă o expediere, o evacuare a urgenţei prin mimarea – febrilă – a soluţionării ei. *Talk-show*-ul, aşa cum este el practicat la noi, descrie *sărăcia* unei televiziuni (în general), sărăcie atît materială, cît mai cu seamă profesională, propriu-zis jurnalistică şi *de televiziune*: scenografică, redacţională, tehnică etc. Cîţi oameni pregătesc, din punctul de vedere al conţinutului, un *talk-show*? E diferit realizatorul, responsabilul cu ideile, cu formularea temelor de discuţie şi a întrebărilor, de *gagman* şi de moderatorul (gazda) propriu-zis? Nici pomeneală. La noi – şi din orgoliu –, un singur om le face, renascentistic, pe toate, cumulînd nereuşit funcţii şi meserii diferite, fiecare cu specificul ei, mic, îngust, dar bine definit şi cu atît mai preţios. Dialogul care rezultă este *formal* şi pentru că specia este adoptată în mod pur formal, superficial. Demararea dialogului natural eşuează şi pentru că dialogul artificial, creat, provocat este expediat, mimat. Cît diferă, de pildă, scenografiile *talk-show*-urilor noastre? Aproape deloc. *Talk-show*-ul românesc suferă – şi, vai, nu doar din această privinţă – de nediferenţiere. În plus, deşi multe şi pretins felurite, aşa-numitele *talk-show*-uri nu au un punct de vedere şi un unghi de atac precizate, individualizate: sînt, toate, otova – despre „actualitate". De unde, de pildă, succesul unui *talk-show* pre-tematizat precum „Procesul etapei", ferit, prin forţa lucrurilor, de a vorbi, aşa cum se întîmplă în rest, despre toate şi nimic.

Practicată orbeşte, aproape maniacal, bolnăvicios, specia *talk-show*-ului a obosit, la noi, prematur. E o cultură a *divertismentului* (televiziune divertisment e!) *serios* ce nu a prins, sau care s-a sălbăticit împînzind, buruienos, solurile. Operaţiunea de aculturaţie se cuvine, aşadar, reluată, şi condusă aşa cum trebuie. *Talk-show*-ul românesc rămîne de (re)inventat.

ACTORI AMATORI, SPECTATORI INOCENŢI

Adrian CIOROIANU
asistent, Facultatea de Istorie, Bucureşti

Subiectiv, despre un loc prim meritat

Revelaţie a televiziunilor occidentale prin anii '70 şi video-marfă cu piaţă sigură în deceniul următor, *talk-show*-ul este perimetrul curiozităţilor comune şi al interogaţiilor precis datate. Vîrsta de aur a televiziunii, anii '50 şi '60, aparţinea *speaker*-ului de genul impenetrabililor de la BBC sau de gen Walter Cronkite, omul care, dacă ar fi spus că doi ori trei fac şapte, ar fi dat peste cap bursa din New York. Moderatorul de *talk-show* este altceva: el are îndoieli, este delegatul dubitativ ce pune întrebările pe care abonatul anonim le-ar dori puse. Dezvoltarea ofertei a impus specializarea: talk-show-uri mondene, politice sau sociale, culturale sau sportive, *late night* sau *day time*; deja şi noi cunoaştem cîteva exemple, foarte diferite: Oprah sau Anne Sinclair, Bernard Pivot sau David Letterman, Larry King sau Jay Leno.

Sînt lucruri pe care românii le deprind tîrziu, dar cînd o fac, atunci o fac temeinic şi cu devoţiune. *Talk-show*-ul nu este decît unul dintre acestea. Iosif Sava e deja o legendă vie. Pionierii anilor '90-'91, d-nii Arachelian şi Tatulici (vînt proaspăt de primăvară atunci faţă de *show*-ul fără *talk* al lui Emanoil Valeriu), au ajuns veteranii generaţiei următoare: aproape că nu mai există nici un post de televiziune naţional cu pretenţii care să nu-şi aibă propriile dezbateri televizate. Şi propriile vedete în domeniu. Moda a devenit fandacsie. De la Herjeu la Coşarcă, de la d-na Bendovski la d-ra Bahmuţan, de la D. Andronic la R. Popescu, vreo două duzini de moderatori pariază pe curiozitatea şi pe timpul nostru liber. Mulţi pariază, puţini cîştigă, totuşi. Aceste rînduri vorbesc, fără să-şi ascundă stupoarea, despre un cîştigător.

Pentru că, trebuie s-o recunosc, surpriza pe care ultimele săptămîni mi-au furnizat-o nu este remanierea guvernamentală, nici soarta PUNR-ului, nici bilanţurile prezidenţiale. Ci sondajul CURS care, acum cîteva săptămîni, îl desemna pe Marius Tucă, animatorul emisiunii de noapte a Antenei 1, drept cap de listă într-un clasament al celor mai prizaţi moderatori ai momentului. După un început modest, greu de datat pentru că, fatalmente, nonevenimentele sfidează memoria, Marius Tucă a devenit, în anul de graţie 1997, o instituţie în sine. Nu este vorba de miracol şi nici, în opinia mea, de răzbunarea excelenţei asupra mediocrităţii. Nu. Pur şi simplu, cred că principalii aliaţi ai d-lui Tucă au fost telecomanda şi pauzele publicitare. În timpul acestora din urmă (pe un program), cu ajutorul primei numite (spre alte programe), mulţi dintre noi am putut să-l descoperim, la ora maximelor audienţe şi a minimelor pretenţii, pe Marius Tucă. Sau cel puţin aşa s-a întîmplat în cazul meu.

Nu voi insista asupra atuurilor emisiunii din simplul motiv că o bună parte dintre acestea cred că nu-l privesc pe realizator. În contextul în care postul tv cel mai vizionat şi-a devansat talk-show-urile către o oră aflată la sfîrşitul după-amiezii, în care nici un post tv nu mai oferă o trufanda cotidiană („Ediţia specială" a TVR1, prin succedarea moderatorilor, este altceva, iar „stările" d-rei Bahmuţan sînt încă prea puţin), cu uşurinţă se poate spune că Marius Tucă este cel mai bun din cauză că este, din multe puncte de vedere, singurul. Singurul care, noapte de noapte, adapă şi combate nevrozele şi plictisul de care o mare parte dintre noi sîntem pîndiţi. Singurul care, prin repetiţie, dă impresia că este **alături**, că este atent, că este preocupat. Este ca în „teoria pruncului": în stadiul de cvasi-inconştienţă al copilăriei timpurii, *mama* e figura cel mai des *receptată* şi care se recomandă ca atare. Nu altfel stau lucrurile cu Marius Tucă, prezent la datorie seară de seară, ultimul care spune „bună seara" şi primul care spune „bună dimineaţa". Iar dacă juneţea încă îl împiedică să se recomande drept „tată" al unei comunităţi de televiziomani cu nostalgii paternaliste (şi cam asta este toată România!), în schimb mai curajoase decît el într-ale revendicării sînt apelurile care, invariabil, îi mulţumesc pentru emisiunile făcute şi, uneori, sfîrşesc prin a-i solicita un loc de muncă şi a spune „sărut-mîna" (vezi bunăoară, emisiunea din 26 nov. a.c.).

Pentru că aceasta este, cred eu, adevărata problemă. Întîietatea lui Marius Tucă nu este un eveniment monden cantonat în efemerida mass-media, ci unul social şi, oricum, spune mai multe decît cele sesizabile la prima vedere. Sau, cu alte cuvinte, ea spune mai puţin despre el şi mai mult despre noi, naţia, poporul, comunitatea (le-am enumerat în ordinea inversă a importanţei). Jean Marie Le Pen vorbea, într-o emisiune a lui M.T., despre retorica *„droits de l'homme-ique"* de care francezii ar fi sătui. Şi românul pare a fi sătul, chiar înainte de a o fi înţeles şi asimilat. Drept care Marius Tucă nu supără dacă închide telefoane la cel mai mic ambiţ, dacă se răsteşte şi se-ncruntă, dacă nu suportă să fie contrazis şi nu cedează nimic telespectatorului-supus. Nu contează că el este curajos cu cei mai emoţionaţi dintre noi (şi anume cu cei care, pentru prima dată în viaţa lor, sună la un post tv) şi nicidecum cu şmecherii care-l joacă (virgulă, vorba domnieisale...) ca la ruletă – vezi emisiunea din 10 nov. a.c. în care s-a autoinvitat C.V. Tudor, cea mai penibilă emisiune tv a României moderne (să fiu drept: ratata „Mafaldă" Tele 7 din 13 nov. a.c., joia neagră a d-lui Coşarcă alături de acelaşi CVT, i-a stat pe-aproape...). Nu contează că, prin comportamentul deseori ulcerat la adresa contestatarilor, dă impresia de stăpîn asupra emisiunii ca atare. **Adevăratele** întrebări puse de Marius Tucă vreunui invitat se numără pe degete, iar glumele sale par mai apropiate de *mîştou* decît de ironie; drept care M.T. *pare un „incomod"*. Nu este treaba domniei sale să fie preocupat de subiect şi nici să se documenteze în consecinţă (o paranteză: un alt M.T., cel mai discutat talk-show-man român, are o excelentă echipă de tineri care-i pregătesc emisiunile!); la Marius Tucă este altceva, el este deasupra subiectului şi invitaţilor, are aerul că acestora din urmă le face un favor invitîndu-i, la fel telespectatorilor răspunzîndu-le la apel. De aici mulţumirile şi, mai ales, ciudatele confesiuni pe care emisiunea le prilejuieşte: doi dintre trei telespectatori spun „de mai bine de un an încerc să vă prind, domnu' Tucă", iar doi din cinci îşi cer scuze pentru deranj!...

Dar reţeta prinde şi nu este tocmai vina realizatorului. În primul rînd, emisiunea nocturnă a lui Marius Tucă este, pentru cei mai mulţi, o soluţie pentru lipsa de dialog endemică de care suferă societatea românească. Atracţia este prea mare pentru toţi cei sătui de aşteptări şi anticamere, de cereri, cozi şi programări: să ai şansa să abordezi, prin telefon, persoana de care, în calitate de petent, un întreg lanţ birocratic te desparte şi te depărtează – iată paradisul! În emisiunea din 2 decembrie a.c., un telespectator soma pe unul dintre invitaţii serii: „spuneţi acum, în faţa lumii, ziua şi ora la care ne puteţi primi!" Pentru astfel de oameni umiliţi de nevoi şi de indiferenţa funcţionarului public, Marius Tucă este Justiţiarul şi Instanţa ultimei şanse. În al doilea rînd, dar încă mai important, el, Marius Tucă, place pentru că răspunde, conştient sau nu (mai degrabă nu) unui orizont de aşteptare pe care zona politicului nu-l satisface deocamdată: adică **nevoii dureroase de autoritate** pe care societatea românească o resimte şi omul de rînd o deplînge, în ciuda şi tocmai ca urmare a atîtor discursuri tardiv-egalitariste şi abscons-democratice, discursuri fără nici o priză în subsolul realităţii cotidiene.

Pentru că asta este realitatea: sondajul nu minte. Marius Tucă este, fără nici un efort, cel mai *român* şi mai contemporan dintre moderatorii noştri. El este la fel de profund ca şi media noastră, la fel de amabil, de temperat şi de sofisticat. El nu plictiseşte cu discuţii despre cărţi sau stări de spirit, iar lirismul său nu depăşeşte nivelul lecturii unor editoriale în versuri de la „revista presei". Ca şi el, românul mediu ar lua de la Larry King numai bretelele, restul fiind neesenţial. Din aceste motive, într-un clasament în care Iosif Sava se află pe locul 17 şi Gabriel Giurgiu pe 18 din vreo 20 posibile, clasament în care Nicolae Manolescu nici nu apare, atunci, să recunoaştem, este absolut normal ca Marius Tucă să ocupe primul loc.

Horaţiu PEPINE
jurnalist

De ce îşi pierd politicienii nopţile la televiziune?

Cînd l-am văzut pe prim-ministru la show-ul lui Tucă mi s-a făcut milă. Cîte nu trebuie să înghită un prim-ministru, mi-am spus, cîte nu trebuie să rabde... Atîta doar că nimeni nu l-a obligat să se ducă. Nişte consilieri stupizi, care înlocuiesc de fiecare dată sondajele de popularitate cu judecata de valoare, l-au îndemnat să apară ca să-şi consolideze, chipurile, imaginea de după remaniere. Se pare că Tucă are o bună audienţă, mai ales după ce Pro TV şi-a mutat emisiunile asemănătoare la ora după-amiezii, şi atunci ce şi-au spus făcătorii de imagine? Să lovim drept la ţintă şi să apărem în cea mai populară emisiune. Ei nu şi-au dat încă seama, spectatorii obişnuiţi ai lui Tucă au interese mai speciale: ei vor să fie răzbunaţi, le place să creadă că politicianul este prost, corupt, şmecher şi de rea credinţă. Presupun că marea parte a spectatorilor lui Tucă se simt frustraţi, abandonaţi, ameninţaţi cu sărăcia şi de aceea plini de negre resentimente la adresa celor pe care îi fac răspunzători de toate acestea. Iar Tucă, răsfăţatul lor, e instrumentul răzbunării populare. Altfel îmi explic cu greu de ce gustă replicile grosolane, de ce se bucură cînd invitatul e umilit, batjocorit sau măcar încurcat de proasta creştere a gazdei. Oamenii se uită la emisiunea lui Tucă ca să-şi ia revanşa şi pactizează cu el, în ciuda oricăror evidenţe. Ei nu vor cu adevărat să afle ceva, să înţeleagă, să asiste la dezbaterea problemelor publice. Ei doar îşi batjocoresc conducătorii.

Dar dacă lucrurile stau aşa de ce se duc politicienii să piardă o noapte întreagă la televiziune? În principiu, ei nu ştiu ce îi aşteaptă şi speră să se devină cunoscuţi. Iar dacă sînt anonimi, sînt fericiţi să apară în orice condiţii. Personajele de rangul doi au fost prima clientelă a lui Tucă. Apoi, pe măsură ce venea tot mai multă lume, creştea şi audienţa şi desigur şi interesul politicienilor cu pretenţii. În ciuda oricăror contraindicaţii, s-au dus la el toţi politicienii cu greutate din România. Ei s-au ameţit cu iluzia cîtorva ore de publicitate şi au sfîrşit prin a ieşi de acolo cu prestigiul complet şifonat. De multe ori cred că nu-şi sau seama de ceea ce li se-ntîmplă, iar cînd îşi dau seama e prea tîrziu. Emisiunea s-a încheiat şi ei au rămas acoperiţi de jenă şi de ridicol. Ca prim-ministrul, deunăzi. Marea lor greşeală este că ei disociază între Tucă şi publicul său. Nu contează ce face sau spune moderatorul, se amăgesc consilierii cîte unui distins invitat, contează publicul numeros care te urmăreşte. Atîta doar că ei nu îşi cunosc publicul!

Alfred DUMITRESCU
psiholog, psihanalist

De-a faţă-n faţă pe limba altora

Vara trecută, cîţiva dintre copiii care se adunau în Cişmigiu inventaseră un joc nou: „De-a Ilie Şerbănescu". Era de fapt un nume nou pentru un joc vechi: scrînciobul pe care copiii se aşezau, bineînţeles, faţă-n faţă. Impactul personalităţilor care animă talk-show-urile depăşeşte, se pare, cu mult chiar şi cele mai optimiste aşteptări.

Pentru audio-vizualul din România talk-show-ul a fost probabil produsul cel mai revoluţionar. Filme bune mai vedeam şi înainte, pe video, la cîte un prieten, savurînd în grup fiecare clipă de evadare estetică cu tentă de rezistenţă intelectuală. Dar oameni care să vorbească la radio sau televiziune, despre ce le trece lor prin minte, aproape fără nici o restricţie? Iată că asta se întîmplă acum zilnic, la anumite ore simultan pe trei sau patru canale. Cît de curînd vor exista şi date valide despre audienţa fiecăreia dintre aceste emisiuni şi vom şti exact cîţi şi care dintre noi (în categorii sociologice) urmăresc „Milionarii..." sau „Profesiunea mea: cultura".

Interactivitatea, adică intervenţia directă a publicului în spaţiul audio-vizual, a stîrnit la început un entuziasm limitat doar de timpul de emisie şi capacitatea centralelor telefonice. Supralicitată iniţial şi datorită avantajelor economice (costuri de producţie pe care şi le puteau permite şi posturile cu mijloace financiare modeste) această modalitate de realizare a emisiunilor a devenit ceva mai puţin atrăgătoare pe măsură ce publicul a descoperit că libera exprimare a opiniilor nu este neapărat la fel de interesantă pentru cei care o urmăresc ca şi pentru cel sau cea care o exercită.

Motivele popularităţii talk-show-ului sînt probabil numeroase. Sociologii se gîndesc poate la acest gen audio-vizual ca la o agoră modernă, psihologii remarcă un mod de a evita singurătatea „invitînd" în cameră persoane în acelaşi timp interesante şi familiare, iar antropologii pot vedea în fiecare realizator de programe un Iocan de profesie care pune la dispoziţia publicului atît poiana cît şi propriul Moromete.

Ca psihanalist, cred că talk-show-ul satisface şi nevoia noastră de „oglinzi". Indiferent de intenţia afişată (divertisment, dezbatere sau analiză) el ne înfăţişează o imagine condensată a celor mai răspîndite idei gata-făcute ale momentului şi, astfel, ne re-prezintă. Este un gen de succes şi pentru că ne flatează, mai mult sau mai puţin subtil, orgoliul, dorinţa de a fi avut dreptate.

Emisiunile cu tematică socio-politică, care nu includ în mod deliberat divertismentul, devin „arena" în care se înfruntă personalităţi publice cu neobosiţi reprezentanţi ai mass-media îmbrăcaţi în togă de tribuni. Adesea, discursul acestora este un fel de a vorbi „pe limba altora" menit probabil să ofere cît mai multor spectatori sentimentul de a fi confirmaţi în convingerile lor. Dacă se adaugă şi spectacolul unei scurte umilinţe publice la care se supun „în direct şi la o oră de vîrf" unii dintre puternicii zilei, talk-ul devine cu adevărat show şi, prin asta, *generator de plăcere*. Iar moderatorii devin eroi cu care ne identificăm cu atît mai lesne cu cît au păreri mai apropiate de ale noastre şi sînt mai „incisivi".

Ne exprimăm prin ei, ne ascultăm şi ne vedem în ei, căpătînd astfel un suport narcisic cu atît mai necesar cu cît sîntem mai nesiguri şi mai speriaţi de ceea ce se întîmplă în jurul nostru.

Cu timpul, probabil că vom prefera fie talk-show-urile intenţionat amuzante, fie pe cele ale căror gazde sînt mai interesate să-şi chestioneze invitaţii decît să ne demonstreze că ştiu răspunsurile mai bine decît ei.

Asta, desigur, dacă şi atunci cînd ne vom simţi fiecare suficient de bine „pe limba lui" şi vom avea mai mult interes pentru *lumea din afară* decît pentru *propria noastră imagine*.

SĂ ÎNVĂŢĂM DEMOCRAŢIA VORBIND...

Irina NICOLAU
etnolog

Cirip-cirip

Nimic nu egalează elanul de comunicare al copilului care începe să vorbească. Ana avea doi ani şi ne fugărea prin casă cerînd, hai, să „bobim", taca-taca-iaca-iaca... Interpretam chemarea ei ca pe un, hai, să emitem sunete. Adică, hai, să ciripim!

Mut jumătate de secol sau obligat să rostească vorbe de porunceală, după revoluţie, poporul român s-a pus pe ciripit. Vorbeşte mai mult decît gîndeşte. Cînd nu vorbeşte, stă şi ascultă pe alţii care vorbesc. Pentru al doilea caz, talk-show-ul reprezintă una dintre ocazii. Analizînd variantele de talk-show pe care ni le livrează cu generozitate televiziunile române, îmi vine să le tipologizez pornind de la esenţa lor onomatopeică.

Avem un piu-piu de dimineaţă cînd, concurat de horoscoape, milioane, reţete de bucătărie şi meteorologie, un „invitat al emisiunii" se sileşte să ne transmită un mesaj în doză homeopatică.

Taca-taca de aproape un ceas se face în miezul după-amiezii. Cu excepţia unui singur caz, sîntem confruntaţi cu un spectacol de păreri. Impresia cu care te alegi este că trăim într-o epocă în care se poate afirma orice, chiar orice.

Zum-zumul politic de seară este obligatoriu. Din cauza lui îmi ard cina. O ard mai ales la „dezvăluiri".

Pînă noaptea, tîrziu, durează guduru-baburu. O dată pe săptămînă pe un canal şi de cinci ori pe altul. Prezenţa jurnaliştilor dă bine, animează. Lor s-ar putea să le facă rău. Şi-au cam pierdut cumpătul, se cred şi alfa şi omega. Ieri unul ne explica de ce nu vrea să fie ministru, pentru că un ministru este un tiriplic faţă de un jurnalist.

În fine, în weekend, cling-cling pe Tele 7 abc şi bum-bum pe canalul 2 al Televiziunii naţionale. Dacă mi-au scăpat alte variante, încredinţez cititorului operaţia de tipologizare.

Urmăresc multe dintre aceste emisiuni. Mai multe decît merită. Mă uit şi regret. Există un viciu profund al formulei care se exprimă în fiecare variantă altfel. Viciul derivă din componenta „ca şi cînd" a spectacolului. Transformarea în spectacol a actelor cotidiene pericliteză calitatea lor de adevăr. De pildă, „de-a vorbitul" în faţa camerei de luat vederi exclude reacţii firesti. Un jurnalist vorbeşte unui ministru aşa cum n-ar trebui să vorbească nici cu un portar şi ministrul rămîne ţintuit pe scaun. Nu pleacă pentru că este în talk-show. Un moderator cu vocaţie de stăpîn uită că are de jucat rolul de gazdă, îşi întrerupe interlocutorul, introduce reclama în momentul cînd discuţia îi scapă de sub control şi vorbitorul nu protestează pentru că talk-show-ul pare să fi adoptat regulile jocului „nu te supăra, frate".

În cei opt ani care au trecut s-a acumulat o experienţă importantă. Nimeni nu-ţi mai aşează astăzi cinci personalităţi pe o banchetă, una lîngă alta, ca şi cînd ar avea de jucat „telefonul fără fir". Această greşeală putea fi făcută în 1990, prin februarie. Acum se fac alte greşeli. Există, de pildă, o greşeală care nu se vede, dar care dovedeşte o neînţelegere a nivelului pe care l-au atins talk-shoh-urile culturale. Este invocată frecvent persoana lui Pivot. Oamenii se întreabă, cine este Pivot la noi? Se contrazic, Pivot e cutare! Ba, cutare!!! Răspunsul meu este că noi nu avem Pivot. Şi nici nu o să avem încă multă vreme. Pivot este reflexul unei stări de normalitate. A pretinde că avem unul sau mai mulţi Pivot înseamnă să negi monstruoasele consecinţe ale culturii socialiste. Putem mima normalitatea în spectacolul unui dialog, dar nu sîntem normali. Lui Pivot nu i-a făcut nimeni creierul maioneză cu lecţii de învăţămînt politic, nu a fost cenzurat grosolan, nu i s-a impus să scrie omagii, iar interlocutorii lui pot să-şi cumpere ghete cînd li se rup ghetele şi să mănînce, fără efort, pe săturate.

Pînă la Pivot cred că mai avem cale lungă. Norocul nostru mare este că putem vorbi pe drum. Din talk-show în talk-show, timpul va trece pe nesimţite. Oricum, cine are Pivot nu se întreabă, cine e Pivot? Întrebarea şi-o pune cel care n-are.

Alfred BULAI
sociolog

De ce să alergăm dacă putem doar vorbi despre aceasta?

Problema tipului de cultură politică a publicului de televiziune, a românilor, în general, este una extrem de importantă. După 1990 ni s-a explicat în permanenţă că trebuie să învăţăm regulile de bază ale democraţiei, că trebuie să ne adaptăm la noile reguli ale jocului politic, că trebuie să învăţăm să facem politică, iar atunci cînd lucrurile, în special în spaţiul economic, nu evoluau aşa cum ar fi trebuit, ni se atrăgea din nou atenţia că mentalitatea noastră socialistă sau comunistă este de vină, că ne trebuie multe decenii pentru a o schimba, şi cîte şi mai cîte.

Desigur, este greu să contrazici argumente care au ajuns să joace rolul de postulate ale politicii româneşti. Este clar: ce am învăţat în ultimii 45 de ani nu era şi nu este bine şi deci sîntem în faţa istoriei cu temele neefectuate. Ce putem face? Să păcălim cît putem profesorul occidental, poate să mai şi copiem un pic la teză, să memorăm, măcar cîteva fraze acolo, din manualul democratului, şi să încercăm să trecem clasa cu cît mai puţine note proaste.

Dar dacă totuşi, prin absurd, măcar cîteva minute, încercăm să punem între paranteze binele şi răul şi să considerăm că valorile inoculate, tradiţiile moştenite, nu sînt nici bune nici rele, ci că, pur şi simplu, sînt ale noastre?

Dintr-o asemenea perspectivă, puţin partizană şi total apolitică, am putea observa uşor că moştenirea noastră politică poate fi pe cît de periculoasă pe atît de promiţătoare. Să încercăm să probăm aceste afirmaţii luînd ca exemplu obişnuitele noastre dezbateri televizate.

În ultimii doi-trei ani pe piaţa de televiziune din România, absolut firesc, au început să cîştige teren tot mai mult discuţiile spectacol, dezbateri moderate în general de ziarişti, talk-show-uri care tind să ne monopolizeze serile. Am putea spune la o primă vedere că urmăm în mod natural istoria televiziunii occidentale care a înclinat şi ea balanţa, cu mai mult timp în urmă, în favoarea concursurilor şi a talk-show-urilor în defavoarea filmelor sau a muzicii. Banalul şi tradiţionalul interviu al jurnalistului a devenit în lumea televiziunii un spectacol în sine. Nu ai nevoie de mare lucru. Doar de un moderator isteţ, comunicativ şi cu simţul umorului, iar mai apoi de personalităţi culturale capabile să-i facă faţă acestuia. Dacă în această ecuaţie mai apare şi publicul atunci spectacolul nu mai poate fi pus sub semnul întrebării.

Această schimbare în structura programelor de televiziune de la noi, din ultimii ani, este parţială şi doar la prima vedere similară cu cea din Occident. Cel mai important aspect de diferenţiere este acela că tematica acestor emisiuni, la noi, este una practic eminamente politică. Personalităţile invitate provin din aceeaşi zonă, iar cînd, arareori, este chemată şi o personalitate din alt domeniu, constatăm cu stupoare că tentaţia majoră şi pentru aceasta este tot de a face politică. Toată lumea discută politică şi deşi hulim extrem de mult pe politicieni, se pare totuşi că ne place extrem de mult să-i urmărim şi să le şi comentăm gesturile, cuvintele şi acţiunile. Deşi în anchetele sociologilor oamenii dovedesc destulă ostilitate faţă de ideea de a face politică, la nivelul cotidianului, ei sînt interesaţi şi se implică în dezbaterile politice, ca şi în comentarea activităţilor actorilor politici.

De ce iubim atît de mult discuţiile care au o asemenea tematică? Simplu: pentru că sîntem democraţi. Numai că dacă alţii sînt democraţi pentru că se consideră egali, noi sîntem democraţi pentru că ne considerăm cu toţii conducători. Evident devenim cu toţii, în mod logic, tot egali, dar nu ca cetăţeni obişnuiţi, ci în calitate de „conducători". În felul acesta cei mai mulţi dintre noi devin extrem de interesaţi de discuţia politică. Ea oferă posibilitatea confruntării, un paleativ al luptei politice. Cei mai importanţi moderatori tv au simţit acest lucru şi, pentru a avea succes, nu au făcut altceva decît să provoace şi să susţină conflictul, tensiunea, senzaţionalul politic, uneori atît de bine turnate în forma disputei politice încît se renunţa chiar şi la bun-simţ, iar uşoare mitocănii încep să facă deliciul luptei. Am început să ne simţim bine cînd domnul Marius Tucă lansează cîte o replică de stadion unui politician, cînd domnul Sorin Roşca Stănescu îi rîde altuia zeflemist în faţă sau cînd domnul Dan Andronic ne delectează cu fine, dar uneori şi uşoare, ironii. Ce am mai putea să spunem de ieşirile lui Cristian Tudor Popescu sau ale domnului Ion Cristoiu? Au început să ne placă multe dintre aceste atitudini, paradoxal chiar şi cînd ele vizează politicienii cu care am votat sau pe care era cît pe ce să-i votăm. De ce? Pentru că, evident, dacă toţi avem mentalitate de conducători, orice politician, de data asta real, ne este un posibil adversar.

De unde provine această atitudine? Indiscutabil că este şi aceasta o „moştenire", deşi probabil nu una exclusiv socialistă. Nu am fost noi obişnuiţi cu „politica" mai crunt decît orice occidental? Dincolo de faptul că nu ne-a plăcut Ceauşescu sau că eram chemaţi la muncă patriotică, bombardarea cu mesaje de tip politic, indiferent de conţinut, a acţionat permanent asupra noastră. Am trăit în permanenţă într-un mediu politic – cum nici un occidental nu a trăit. Fiecare dintre noi am mimat democraţia şi ne-am jucat de-a regulile democratice într-un singur an cît nu o face un respectabil american în toată viaţa. Se poate spune pe drept cuvînt că nu existau în voturile din socialism decît ritualuri şi minciună. Da, dar ele, voturile, acţiunile de tip politic, fie că ne plăceau sau nu, existau totuşi. Şi nu trebuie să uităm că nu era vorba doar de votul „la vîrf", copiii votau în şcoală pe comandantul de detaşament, muncitorul în fabrică vota pentru tot felul de organizaţii şi consilii, votau şi ţăranii la C.A.P., votau şi militarii, existau alegeri, exprimări de opinii, acţiuni de sprijin politic, participări la acţiuni politice etc. Erau cu toate false? Poate foarte multe, dar cu siguranţă că nu toate. Cîţi nu au mers din entuziasm? Cîţi nu credeau că votul este real – şi la urma urmei este destul de puţin probabil că votul pentru comandantul de detaşament de pionieri sau pentru şeful de secţie era furat de Securitate.

De fapt, important este mediul politic extrem de agresiv în care am trăit şi ne-am format. Cultura democratică, psihologic vorbind, este destul de puţin persuasivă. Cea dictatorială, deşi stresează indiscutabil, are în general conotaţii mult mai persuasive. „Băiatul" democrat şi simplu care îşi exprimă liber opiniile fascinează mai puţin decît conducătorul care hotărăşte şi acţionează. Iată de ce românii se cred mai degrabă conducători decît egali. Iată de ce personalităţi, altfel verticale, ajung la compromisuri extrem de dure cu propriile conştiinţe doar pentru a dobîndi în realitate posibilitatea de a conduce. O întrebare se pune totuşi. De ce nu intră mult mai mulţi români în politică? De ce la nivelul acţiunii politice reale se implică extrem de puţini oameni? De ce nu se reacţionează dur şi rapid la gafele impardonabile ale politicienilor?

În primul rînd pentru că noi sîntem conducători doar în planul ideilor nu şi al realităţii. Noi teoretizăm conducerea, o discutăm şi o comentăm şi nu sîntem decît foarte rar dispuşi să o practicăm. Or, şi experienţa socialistă a fost, la rîndul ei, una în care apele erau despărţite. Ideologia era una, practica era cu totul alta. Tot în socialism am învăţat că vorbele nu trebuie să corespundă neapărat realităţii, chiar cînd ele se referă la aceasta, că este chiar necesar să nu încurci teoria cu practica şi mai ales să nu reclami practica de dragul teoriei. Iată, deci, că dorim mai mult să discutăm şi să ne placă discuţiile despre politică şi mai puţin acţiunea şi activitatea de acest tip.

Ce ar fi de făcut pentru a rezolva o asemenea problemă? În primul rînd să cădem de acord că este o problemă, ceea ce nu este neapărat obligatoriu. În al doilea rînd aş putea să vă ofer o teorie despre schimbarea socială, dar ce aş reuşi să fac în afara faptului de a demonstra tocmai teoria pe care v-am propus-o? Şi, la urma urmei, şi asta este tot o teorie, nu?

...DAR VORBIND VOM ÎNVĂŢA DEMOCRAŢIA?

Z. ORNEA

Vulgarizantele *talk-show*-uri

Nevoile profesiunii de istoric literar m-au pus în situaţia de a fi citit mai toate publicaţiile noastre importante (inclusiv, desigur, cele politice) de pe la 1840 pînă spre 1944. M-am folosit de aceste lecturi în reconstituirea unor epoci, curente de idei, biografii ale unor personalităţi de excepţie. Pot, de aceea, să depun mărturie despre calitatea extraordinară a presei noastre de dinainte. Sigur, apăreau şi gazete sau reviste de toată mîna, obscure, agresive, xenofobe, antisemite şi de scandal. Dar nu prea erau luate în seamă. Cîţi citeau imundele *Apărarea naţională* şi *Porunca Vremii* sau chiar gazetele lui Nichifor Crainic *Calendarul* sau *Sfarmă Piatră*? Tirajele lor erau mici şi, deci, fără ecou. Camil Petrescu, scriitor şi om de presă, se instala, în fiecare dimineaţă, în anii treizeci, la Capşa pentru a lua micul dejun. În drum spre Capşa (locuia aproape, într-un bloc de pe strada Ion Cîmpineanu) cumpăra ziarele care îşi meritau numele şi, înainte de a mînca, le citea pe toate, oprindu-se la cele care îl interesau. După care, de obicei, îşi scria propriul articol. Şi aşa procedau (minus episodul Capşa) toţi marii gazetari. Şi erau destui, de la condeie „de subţire“ (Ion Vinea, Arghezi) la jurnalişti de mare forţă (Nae Ionescu, Pamfil Şeicaru, Teodorescu-Branişte, Romulus Diacu, B. Brănişteanu, Mircea Grigorescu, N. Carandino şi încă atîţia alţii). Se spunea că ziarul durează o zi (indiferent de calitatea editorialelor şi a articolelor) şi, apoi, moare. Nu e chiar aşa. Şi azi, cum spuneam, ele sînt utile, demonstrînd, astfel, că, pentru a „lua temperatura“ unui timp, este necesar, obligatoriu, să se apeleze la presa perioadei, fără de care nu putem şti nimic despre ea. Inutil, aproape, să spun că presa era liberă, acidă, bătăioasă, ducînd campanii care o scoteau din rînd. Avea, nu uit să adaug, şi o pagină culturală (bine făcută), unele (cum au fost *Adevărul* şi *Cuvîntul*) chiar şi o cronică literară ţinută de condeie prestigioase, iar cronica teatrală (obligatorie) era temută, întreţinînd climatul cultural. Pentru publicul mai subţire se organizau conferinţe publice, care izbuteau să prezinte o temă de interes, dezbătînd-o din varii unghiuri de vedere. Nu voi urca, pentru asta, în timp pentru a aminti vestitele conferinţe ale Junimii ieşene din anii şaizeci şi şaptezeci ai secolului trecut, totuşi de un prestigiu imens. Mă voi opri, o clipă, în interbelic pentru a evoca acele cicluri celebre de conferinţe pe teme date, organizate, în anii douăzeci, de Institutul Social Român condus de Dimitrie Gusti (despre doctrinele partidelor politice, politica culturii, despre Constituţia din 1923 etc.), rostite de tot ceea ce avea mai distins intelectual epoca şi care au îndeplinit un rol imens, clarificator şi aducător de speranţă. Şi cum aş putea uita conferinţele grupării „Criterion“, organizate de Petru Comarnescu şi care programau, pentru tema anunţată, doi-trei conferenţiari, fiecare dezvoltînd, adesea în contradictoriu, propriul punct de vedere, urmînd ca auditoriul (de obicei de reală distincţie intelectuală) să şi-l formeze pe al său. Şi, de cele mai multe ori, aceste conferinţe, programate în sala Fundaţiei Culturale Regele Carol I (azi Biblioteca Centrală Universitară), erau atît de supra-populate, încît se impunea, pentru a-i satisface pe toţi cei interesaţi, să fie reprogramate, uneori chiar de două ori.

Vremea acestor conferinţe publice, acum, în epoca televiziunii, s-a pierdut definitiv în ceaţa tuturor uitărilor. (Am asistat, chiar în acest an 1997, la vreo două astfel de conferinţe rostite de personalităţi notorii şi în sală nu se aflau decît, cel mult, 50 de persoane.) Conferinţele s-au transformat în convorbiri. Şi numaidecît televizate. Azi, deci, locul acestor forme de instrucţie prin dezbatere l-a luat, din păcate, talk-showul canalelor de televiziune. Să spun, mai întîi, că politicul a cotropit întreaga preocupare, eliminînd altele care nu pot fi, totuşi, cu totul ignorate. Iată, de pildă, situaţia de pe canalul 1 al Televiziunii Române. La ora 20 e programat, nesmintit, principalul jurnal de actualităţi, care, pentru unele situaţii mai fierbinţi, are ca invitat un preopinent lămuritor. Apoi, timp de aproape jumătate de oră, e programată emisiunea „ediţie specială“, care dezbate (cu, de obicei, doi invitaţi aflaţi pe poziţii adverse) cea mai importantă chestiune a zilei, considerată de interes absorbant. Aceasta nu e considerată suficientă pentru clarificarea telespectatorilor. Duminica seara, la o oră de vîrf (după jurnalul de la ora opt), e programată emisiunea „România în şapte zile“. Acum se reiau, inevitabil, cele mai importante evenimente (să mai spun că exclusiv politice?) ale săptămînii, cu invitarea unui comentator (analist politic, sociolog, politolog, mereu, inevitabil, acelaşi). De ce mai e nevoie de această din urmă emisiune – repetitivă – mi-e greu să înţeleg. Rezultatul, cred, e, dimpotrivă, contraproductiv, provocînd saţ şi preaplin. Şi lucrurile sînt departe de a se fi epuizat prin aceste trei emisiuni. Mai sînt programate şi destule altele (inclusiv pe canalul 2), toate comentînd, la nesfîrşire, faptul (evenimentul) politic. Şi acesta din urmă e atît de vorace acaparant, încît comentariul cultural e exclus sau relegat în ore tîrzii, spre miezul nopţii, îndeplinind, evident, o funcţiune, mai curînd, soporifică. De ce crede Televiziunea Română că dezbaterea pe teme culturale nu poate constitui obiect de talk-show, tranformîndu-se, cu debateri potriviţi, în veritabil spectacol de idei? – mi-e greu, iarăşi, să înţeleg. Că acest fapt se poate produce o dovedeşte excelent emisiunea dlui Nicolae Manolescu „Profesiunea mea: cultura“, programată, săptămînal, la ProTV, sau „Serata muzicală“ iniţiată şi coordonată, la TVR, de dl Iosif Sava. Adaug imediat că talk-show-urile organizate cinci zile din cele şapte ale săptămînii, seara după orele 22,30, pe alte vreo trei canale (Antena 1, Tele 7abc, Amerom) programează, exclusiv, dezbateri pe teme – cum altfel? – politice. Să fi intrat politicul în zona de interes a publicului atît de acaparant încît a exclus definitiv toate celelalte preocupări? Să fi devenit, brusc, românul, numai un *zoon politicon*, avid să se lămurească despre tot ceea ce priveşte sfera politicului? Îndrăznesc să mă îndoiesc. Cred că, de fapt, e o inutilă şi vulgarizantă batere a apei în piuă, fără consecinţe viabile în mentalul colectiv. Pentru că, de obicei, în ciuda acestui bombardament al componentei politicului, acele scurte interviuri televizate, luate omului de pe stradă, tot pe teme politice demonstrează, pînă la evidenţă, că este un perfect debusolat, neavînd nici o noţiune clară despre orice chestiune de natură politică. România profundă, îndrăznesc să observ, continuă să rămînă perfect neştiutoare, dezinteresată, sau are puţin de folosit de pe urma acestor emisiuni de tip elefantiazis. Şi nu poate fi ocolit modul de desfăşurare a acestor dezbateri de bătut apa în piuă care sînt talk-show-urile de la noi. De obicei, unul sau doi participanţi sînt prezenţe nocturne inevitabile, combinate, după împrejurări, de alţi invitaţi. Unii sînt prezenţe efectiv ubicue, aflaţi, năucitor, peste tot avînd despre orice temă abordată opinii decise. Nici o îndoială, nici o undă de scepticism nu patronează aceste intervenţii atotştiutoare, amintindu-mi, de cîte ori îi ascult, de un vers al unui poet mediocru care mă înfricoşa pe vremuri: „Eu sînt poetul lucrurilor categorice“. Într-adevăr, uimeşte, în aceste dezlînate talk-show-uri, omniscienţa unor convorbitori, deciziile lor definitive, sentinţele fără drept de apel. Şi această superioritate absolută (care nu e deloc a spiritului) distonează stînjenitor cu ţinuta lor neglijentă, de la vestimentaţie la mod de exprimare, în care expresivitatea este în alarmantă suferinţă. Să fie aceste personaje ce se pretind atît de omnisciente, încît pot aborda, degajat şi familiar, orice chestiune, liderii de opinie ai timpului nostru, conştiinţele tutelare, ca să folosesc un termen grav? Ar fi mai mult decît tragic dacă s-ar răspunde afirmativ la această interogaţie. Cred că aceste ultracompetenţe universaliste sînt, de fapt, existenţe neptunice de o clipă, fatal condamnate de uitarea timpului, în ciuda prezenţei lor acaparante pînă la saţietate. Şi nici lideri de opinie, în fond, nu sînt. Neptunicul dispare odată cu lumina zilei ce, fatalmente, vine inevitabil.

Sever AVRAM
analist politic

Orfeu în Infernul derizoriu

Există oare vreo probă mai concludentă pentru absenţa dialogului, a ceea ce astăzi obişnuim să numim deja – *„intercomunicare“* decît nivelul talk-showurilor pe teme social-politice de la posturile noastre de radio şi mai ales de televiziune?! În marea lor majoritate, atunci cînd nu frizează de-a binelea umorul involuntar, aceste *improvizaţii de grup* par anume menite să ne pulverizeze orice speranţe că societatea s-ar mai putea vreodată înzdrăveni şi ar putea-o apuca pe calea unei moderaţii sincere şi a nevoii minimale de elucidare colectivă a unor subiecte pînă mai ieri tabú, aşadar împotriva înclinaţiilor autoritariste de tot soiul ori măcar a unui „decizionism“, lovit frontal de arbitrariu şi clintelism.

Între consensul unanim *şi românismul de budoar*

La opt ani de la căderea dictaturii, putem desluşi mai clar faptul că mediile din România, mai cu seamă după apariţia icebergului PRO TV, au optat *în formă* pentru o californizare-pieptiş, în răspărul oricăror sfieli păşuniste care o bîntuiseră anterior şi, deopotrivă, pentru conservarea a tot ce era mai sălciu şi mai sfătos din *fondul miticist* de adîncime. Graţie cam aceloraşi menestreli nervoşi ai presei de partid de odinioară, plus ceva gladiatori de ocazie, racolaţi cu grijă tot de aceştia, s-au reuşit deja două lucruri capitale: 1) canalizarea decisivă spre impresionism, agresivitate în gol, cînd nu de-a dreptul spre diversiuni a celor mai multe dezbateri vitale din societate; 2) monopolizarea cvasitotală a principalelor canale de informaţii de către cîteva micro-clientele care şi-au asigurat nu numai o imensă publicitate gratuită, ci şi posibilitatea de a controla practic cristalizarea spaţiului public, deci orice înfiripare de alternative civice la *monologurile paralele* aruncate pe piaţă de mass-media. Grabnic flataţi de posibilitatea de a-şi afişa de-acum nestingherit narcisismul din raniţă, ca şi toate proviziile de înţelepciune liber convertibilă, politicienii mai noi sau mai vechi au căzut lesne în capcana propriei caricaturizări. Prin manipularea tot mai subtilă a „animatorilor“ şi moderatorilor mediatici, politicienii fac din ce în ce mai puţin politica statului, şi se consacră, tot mai zglobiu, politicii posturilor în chestiune. Aceştia din urmă dau impresia tot mai mult că trăiesc pentru a gira *senzaţii exclusive* televiziunii respective, slujindu-i ascensiunea, orientările pretins-dependente de Regele-public (martorul pasiv al circului), intereselor economice tot mai nărăvaşe ale rechinilor din umbră. Evident, cu asemenea moderatori-mercenari, însăşi alegerea interlocutorilor este tot mai vădit partizană, mai previzibilă. Prin invitaţii în cauză, noii *agenţi de influenţă*, înscăunaţi prin retragerea „intelectualilor de partid“, pot să bifeze contraservicii, să plătească poliţe unor rivali, să-şi someze adversarii în chip ceva mai discret ori să preseze chiar izbucnirea unor scandaluri de presă care să le asigure materia primă şi cota de audienţă rîvnită. Nu în zadar bătălia este atît de mare pentru o asemenea poziţie de oficiant, deşi onorariile directe nu sînt neapărat prea copioase.

Anestezie de masă prin noua rotaţie a cadrelor

Aspectul cel mai paradoxal rămîne rotirea cam aceloraşi „lideri de opinie“ cam pe la toate posturile de radio şi tv. Deşi există potenţial atît de multă concurenţă între ele, acestea continuă să apeleze cu încăpăţînare la aceiaşi navetişti sastisiţi şi nu caută în ruptul capului nume noi, care să le singularizeze, să le creeze o personalitate cît mai greu de confundat. Nu-mi dau seama exact cît este inerţie, cît complicitate absconsă şi cît paralizie a imaginaţiei în acest „stil“ deja generalizat. Poate doar, într-o zi, accesul la anumite dosare să aducă un crîmpei de lumină în obscuritatea intensă a mediilor autohtone.

Deocamdată, ceea ce este cert rezidă doar în „reprezentativitatea“ moderatorilor în chestiune. Nu întîmplător, printre puţinii care au reuşit să străpungă crusta gloriosului cenuşiu evocat mai sus se numără mai ales cei care au ajuns să lucreze la secţiile de limbă română ale BBC, RFI sau „Europa Liberă“, priviţi însă cu suspiciune şi nu o dată cu invidie de confraţii lor, dar reuşind uneori să se impună finalmente, ca în cazul lui Răsvan Popescu, şi pe un post neaoş. Alţii, precum Cornel Nistorescu, Ilie Şerbănescu (devenit, recent, ministru) şi, într-o oarecare măsură, chiar controversatul Mihai Tatulici, proveniţi din vechea presă, au reuşit să se adapteze destul de bine din mers, desigur, fiecare pe registrul său. Acestea sînt mai degrabă excepţiile care nu aduc primăvara scontată. În rest, domină cele mai felurite categorii de impostură patentă, care nu pregetă să-şi dea cu presupusul şi să hipnotizeze orice înfiripare de dialog calificat. Ca şi în politică, a contat mai curînd ordinea poposirii pe metereze şi tupeul de rigoare, decît vreo evaluare a impactului public produs de repetatele tirade serale ale celor în cauză. N-ar fi de omis nici candoarea cu care cei cîţiva intelectuali prestigioşi de dinainte de '89 au cedat libera trecere saltimbancilor, tot aşa cum au îngăduit-o şi echipei de patetici histrioni ai domnului Iliescu.

De-acum, blazarea pare să se fi instaurat pe deplin, în buna tradiţie a fatalismului mioritic. Tot mai frenetice aroganţe încrucişate şi, deopotrivă, reprize de crispare ori, invers, de tras de şireturi, în stil maidanesc, îşi croiesc loc în detrimentul polemicilor de substanţă, criticii aplicate, explorării tabu-urilor ca şi negocierii poziţiilor celor mai echilibrate.

DOUĂ VERSIUNI ALE LUI MOŞ CRĂCIUN

„Dăruieşti şi cîştigi“

Din păcate, reuniunea de la Luxemburg nu a inclus între rubricile integrării – alături de legislaţie, nivel de trai, drepturile omului – şi stilul sărbătorilor de iarnă. Cu un Moş satisfăcător aliniat la americanul Santa Claus şi cu un brad preluat din destul de moderne obiceiuri germane (sec. XVI-XVII), românii ar fi putut prezenta deja un cert *acquis* euro-atlantic.

Însă indiferent de criteriile „organismelor“, neobositul PRO TV continuă să ne propulseze spre standardele vestice ale pieţei în sectorul *loisir*, divertisment, sărbători, filantropie. El nu a ratat şansa de a-şi lega spectacolul aniversar de prestigiul sărbătorii Crăciunului şi a recent inventatelor lui tradiţii (subiect de cercetare la modă printre etnologi şi antropologi). Umanitar, educativ, dar mai ales inventiv, PRO TV a preluat „creator“ exigenţa dăruirii şi a milosteniei – coextensive Crăciunului – transformîndu-le în mărinimie organizată după regulile unui viguros şi fără fasoane *show-biz*. Am putut astfel vedea o tînără pianistă mulţumind pentru bursa care i-a schimbat viaţa sau, mai spectaculos, nouă copii, plus părinţii, strîngînd în braţe o jucărie, o cutie ori un autocamion, peste toate revărsîndu-se lacrimile şi emoţia lor neprefăcute, *live*. Un veritabil *marvels-show*: minuni coborîte nu din cer ori dintr-un mitic altundeva, ci din blocul de pe Bulevardul Carol.

Faptul că Moş PRO TV acordă daruri şi premii graţie telespectatorilor cumpărători de cărţi poştale poate fi de înţeles fiindcă ţine de regula comerţului cu filantropia; faptul că aţîţă pofta de participare la o loterie drapată în termenii cvasi-evanghelici ai caritătii e profund ambiguu: dar e o ambiguitate străvezie şi, ca atare, semi-inocentă; prea e evidentă, în acest caz, instrumentarea sacrului în beneficiul unei euforice psihoze PRO. Scop în care nu au fost neglijate, de altfel, nici recent acumulatele rezerve de sacralitate laică: „Doi ani cu PRO TV“ campează în vecinătatea unui spaţiu pe care decembrie '89, „Piaţa Universităţii“, mineriadele l-au calificat drept loc simbolic, dramatic simbolic, al efortului spre democraţie. Or, prin amplasament, spectacolul PRO TV se instituie drept rezultat, drept rod, drept emblemă ale acestui efort. După etapa tumultuoasă a luptei, după clipa jubilantă a victoriei, Piaţa consfinţeşte – într-un al treilea moment – televiziunea de piaţă.

Există însă, în acest trafic de sacralitate şi dărnicie, un episod care îi condamnă reţeta: e episodul recunoştinţei obligatorii, obligatoriu exprimată în faţa camerelor de luat vederi. Dincolo de cîştigurile financiare (repartizate între amîndoi, PRO TV şi premiaţi), cel dintîi are beneficiul exclusiv al unei reclame alcătuite din uimirea, vesela stinghereală ori lacrimile (indecent filmate) ale persoanelor aduse în situaţia unei incredibile speranţe împlinite. Dar poate că, în fond, tele-spectatorii, norocoşi ori ba, se bucură şi ei de un inefabil beneficiu: au intrat, cu toţii, în marea familie a cumpărătorilor de cărţi poştale „Dăruieşti şi cîştigi“. Sînt incluşi într-o nouă formă de solidaritate, într-o nouă categorie a ţesutului social: păstorită, mediatizată, conştientizată, interpelată de un patron in-

contestabil prosper, mereu cîştigător. Care îi administrează atractiv sărăcia prin bine regizate puseuri de senzaţional.

***

Formula lui nu e mult diferită de titlul unuia din volumele părintelui Nicolae (Steinhardt) de la Rohia: *Dăruind vei dobîndi*. În primul caz, avem de a face cu o banală uzurpare: se sugerează miracole şi se oferă suspans plus spectacole de binefacere. În al doilea caz, formula nu e interpretată în cheia miracolului, ci a imposibilului: Dumnezeu îţi cere să dăruieşti, spune N. Steinhardt, ceea ce nu posezi. „Nu din prisosul, nu din puţinul tău, ci din neavutul tău, din ceea ce îţi lipseşte. Dăruind altuia ceea ce nu ai – credinţă, lumină, încredere, nădejde – le vei dobîndi şi tu“. Filantropia, solicitudinea faţă de celălalt, solidaritatea nu rezidă, aici, într-o generoasă (ori interesată) redistribuire de valori deja existente. Ele nu implică senzaţionalul şi nu pretind, la schimb, recunoştinţa, dacă se poate înlăcrimată. „Cum ne-ar fi chemat Christos la acţiuni atît de simple, de apartenente lumii acesteia, de posibile adică!“ – exclamă Steinhardt.

A dărui devine, în această interpretare, prilej de angajare într-o ordine care te depăşeşte, funcţionare dincolo de limitele proprii şi de comandamente unanim recunoscute. A dărui devine un exerciţiu de *transgresiune*.

Scandalul

La un asemenea exerciţiu convoacă, între altele, Întruparea christică. În datele ei imediate, Întruparea e un act de discreţie, e refuz al spectaculosului; şi, astfel fiind, ea pune în chestiune valorile general admise, imaginarul şi ordinea cetăţii. Întruparea e o provocare, e un apel la ieşirea din cutume spre singurătatea concentrată a pustiei.

Evangheliile cuprind două referinţe notabile în acest sens. Iisus vine pe lume în momentul simbolic cînd, prin recensămîntul populaţiei, puterea imperială tinde să organizeze şi să controleze integral comunitatea civilizată, „umanitatea“ cuprinsă, modelată, definită prin supunere faţă de legea statului roman. Or, Naşterea se sustrage înscrierii în documentele administrative; e un eveniment imperceptibil în acest registru, inexistent pentru conştiinţa oficială a epocii, liber faţă de gestiunea instituţională.

Dar nu numai determinaţiile unei identităţi civile sînt inoperante în acest caz, ci şi canonul curent al naşterii: nici stabilitatea căminului, nici asistenţa profesionistelor comunităţii nu sînt observate la naşterea lui Iisus; Maria este călătoare, iar adăpostul ei e în marginea spaţiului locuit. Evangheliile apocrife, dar şi imnografia ori iconografia creştină vor accentua transgresiunea regulii, stranietatea, depărtarea de economia tradiţională nu doar a momentului, ci şi a „lumii“ înseşi: ele vor plasa ieslea în peştera din pustie, peşteră a cărei incintă e despicată numai de raza divină. De altfel, singurii care au capacitatea de a discerne calitatea şi anvergura evenimentului sînt, toţi, la rîndul lor nişte străini, nişte marginali, nişte itineranţi: magii, păstorii, îngerii.

***

În *Legendele Maicii Domnului*, culese de Simeon Florea Marian la sfîrşitul secolului trecut, transgresiunea e semnificată frust, masiv, dur, în termenii scandalului moral intolerabil, care determină expulzarea Mariei din comunitate şi condamnarea ei la condiţia unei rătăcitoare. Alungată de părinţi, ea devine „neroada care umblă prin sat“.

Departe de discreţia cu care Evangheliile o aşază pe Fecioară sub protecţia lui Iosif, acest tip de legende începe prin a exacerba fractura, eşecul unei sfinţenii – recunoscută, onorată, „situată“ de cadrele comunitare – ce se compromite răsunător: destinată de părinţi Bisericii şi crescînd în vocaţia „de a se face sfîntă“, Maria e brusc descalificată, în opinia comună, de nelegitima ei maternitate.

Faptul că această maternitate e suscitată de umbrirea Duhului nu scade, în perspectivă orizontală, intensitatea scandalului: ceea ce traduc, în fond, aceste legende este tocmai tensiunea, lipsa de continuitate, fractura între cele două perspective, necesitatea de a aborda manifestarea întrupată a divinului după o logică pe care nu o posezi. Poate că darul esenţial, potrivit momentului Naşterii, este propria noastră capacitate de a înţelege; el ne cere o comprehensiune care, abia odată angajată, poate fi trezită.

O altă grupă de legende culese de S. Fl. Marian cuprinde episodul „moaşei cu braţele tăiate“ şi al unui Moş Crăciun opus jovialului personaj care ne bîntuie sărbătorile de iarnă. E „un om foarte răutăcios şi apucat“ care retează mîinile consoartei fiindcă „şi le-a spurcat“ ajutînd să nască pe o „străină necunoscută“, pe o „venetică“ admisă, de frica lui, doar în grajdul dobitoacelor. Singularitatea Maicii Domnului nu se mai comunică aici în termeni de moralitate, ci prin opoziţia între itinerant şi sedentar, între străinul misterios, care suspendă securitatea datului comunitar şi autohtonul decis să-şi menţină controlul asupra lui. Gestul transgresiv, de filoxenie, revine femeii lui Crăciun şi, în consecinţă, ea este prima care beneficiază de puterea transformantă a Naşterii: Maica Domnului îi vindecă mîinile, înnoindu-le „ca şi cînd ar fi fost de aur“. Urmează căinţa bărbatului care devine primul credincios creştin şi, în unele variante, primul apostol. Frapează, în această versiune a Naşterii, agresivitatea întîlnirii între divin şi uman, dificultatea joncţiunii, determinaţia sîngeroasă cu care omul se apără de venirea Celui cu totul Altul. Poate că agresivitatea aceasta nu e decît o reacţie la presiunea discretă, însă inconturnabilă pe care divinul, odată prezent în imediatul lumii, o exercită asupra aşezării ei, asupra închiderilor ei, asupra posibilităţilor ei.

***

Imaginarul modern al sărbătorilor de iarnă e şi el, probabil, un mod de eschivă în faţa stranietăţii, a solicitării dincolo de posibil cu care ne confruntă Naşterea lui Christos.

Acum cîţiva ani, Muzeul Ţăranului Român a invitat un grup de colindători din satul Mîrşa care a parcurs Calea Victoriei intonînd cîntări ce nu intră în repertoriul general cunoscut al sărbătorii. Ritmul lor lent, grav, cu sonorităţi arhaice, a stîrnit o reacţie total neaşteptată: nedumeriţi, trecătorii se închinau ca în faţa unui cortegiu mortuar, maşinile se opreau şi aprindeau farurile. E o inadecvare care identifică, poate, ceva din textura profundă a sărbătorii, din dificila ei bucurie: naşterea lui Christos nu e oare prima staţiune pe drumul lui spre răstignire şi spre naşterea din moarte, spre învierea anunţată, celebrată deja, în Biserică, de sărbătoarea Întrupării?

LOCUL NAŞTERII

Respirul

Pentru conştiinţa creştină, Întruparea furnizează vocabularul, perspectiva, structura întregului traseu christic. Scrutînd momentul lui inaugural, ea descifrează anvergura şi sensul ansamblului. Formula care îl rezumă sună astfel: „Dumnezeu s-a făcut om pentru ca pe om să-l îndumnezeiască", ori „pentru ca să devin eu dumnezeu tot atît de mult pe cît s-a făcut Acela om". Astfel privită, Naşterea ar fi punctul terminus al unui traseu descendent, ar fi nadirul atins de divin pentru ca să poată începe calea de întoarcere – de această dată în doi – spre zenit. (Riguros vorbind, punctul cel mai de jos atins de Logos este iadul, ale cărui porţi sînt sfărîmate în momentul pascal; însă această coborîre este deja anunţată, presupusă, angajată prin Întrupare.) În orice caz, Naşterea *măsoară* diferenţa de nivel pe care umanul o are de recuperat şi îl incită la efortul de a întreprinde călătoria ascendentă. Pentru Origen, arătarea în trup a Logosului nu e atît un act miraculos cît unul mobilizator:

„Cel ce avea condiţia lui Dumnezeu s-a golit pe sine, pentru ca numele său să ajungă «mireasmă răspîndită» şi pentru ca, de aici înainte, să nu mai locuiască doar «într-o lumină neapropiată», să nu mai rămînă doar în condiţia de Dumnezeu ci «Cuvîntul să se facă trup» astfel ca aceste suflete foarte tinere şi în creştere progresivă să poată nu numai să-l iubească, ci să-l şi atragă înspre ele. Iar cînd sufletele vor fi atras spre ele Cuvîntul lui Dumnezeu, îl vor fi făcut să pătrundă în modul lor de a simţi şi de a înţelege şi vor fi primit suavitatea miresmei lui..., atunci, stîrnite ca de mirosul unui parfum dumnezeiesc şi inefabil, ele... aleargă pe urmele lui, grăbind după mireasma suavă, nu cu pas tărăgănat şi greoi, ci cu alergarea iute, intensă a celui care spunea: «Alerg aşa ca să iau cununa»" – *Comentar la Cîntarea Cîntărilor*, I, 4, 4-5.

În mod paradoxal, Naşterea are un aspect de densificare („Cuvîntul se îngroaşă" spune Grigore Teologul), de acceptare a unui înveliş sensibil, corporal şi, simultan, un aspect de efuziune, de revărsare, de comunicare de sine. Pentru Origen, ea e actul unui generos „parfumier" care îşi împrăştie efluviul în lume, trasînd astfel o cale de mireasmă, o cale a seducţiei olfactive, a celei mai subtile variante de atracţie spirituală. „De acum înainte, el nu mai sălăşluieşte doar într-o lumină inaccesibilă" – spune Origen – ci poate fi «inspirat» de către suflet. Eliberat prin întrupare, parfumul

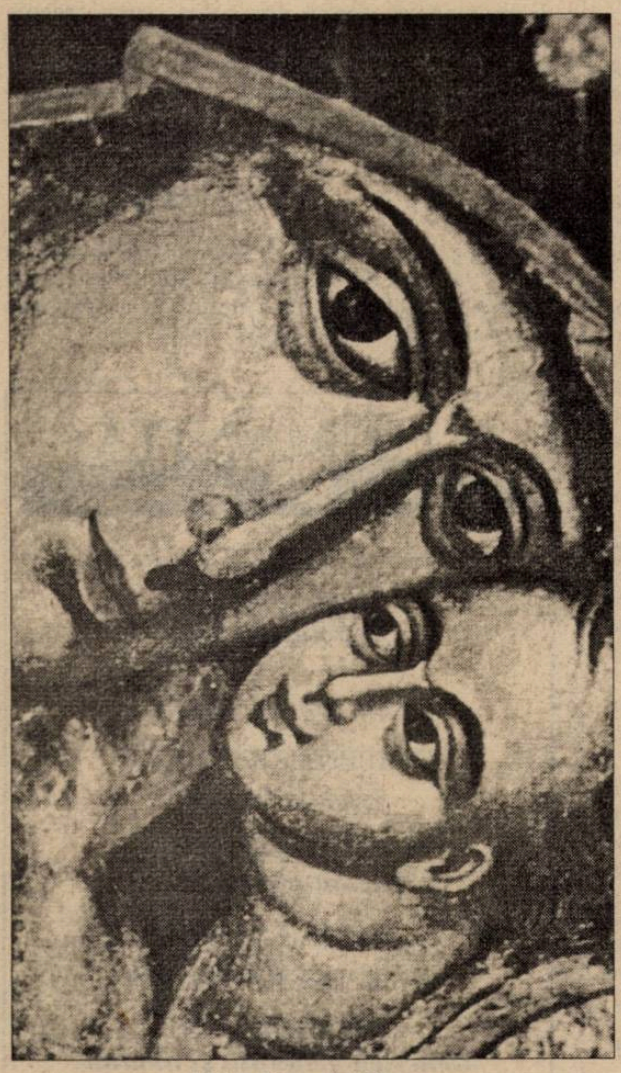

Maica Domnului Eleusa,
Muzeul de Arheologie, Sofia

Logosului se insinuează în întreg domeniul creatului, devine universal accesibil. În măsura în care e resimţit şi interiorizat, el stîrneşte şi modelează simţurile pneumatice care îi pot lua urma spre „locul" din care Logosul a descins.

Aceeaşi dublă operaţie – de coagulare şi efuziune – e percepută şi de Maxim Mărturisitorul: „Pentru noi, cei groşi la cugetare, a primit să Se întrupeze şi să Se întipărească (să ia chip) în litere, în silabe şi cuvinte, ca din toate acestea să ne adune progresiv la Sine pe noi, ...concentrîndu-ne spre Sine în unitatea Lui tot atît de mult pe cît S-a desfăşurat pe Sine pentru noi, prin pogorămînt" (*Ambigua*, 98).

Pentru a ne recupera, Logosul asumă, într-un prim moment, caracterul propriei noastre condiţii – în acelaşi timp dură, „învîrtoşată" şi fracturată, risipită – dar îl asumă printr-un paradox mai puternic: el rămîne „Cel nedivers şi pururea la fel în cele diverse; Cel simplu şi necompus, în cele compuse" (Maxim Mărturisitorul, *ibidem*). Nu numai parfumul Logosului se insinuează astfel în diversitatea lumii, ci şi unitatea Sa, care se comunică, se răspîndeşte fără diviziune pentru a ne îngloba.

În toate pasajele citate, actul Întrupării apare drept analog cu prima fază a unei respiraţii: e expirul, golirea de sine a lui Dumnezeu înspre lume, infuzarea Duhului lui în lăuntrul sferei noastre. Un inspir de aceeaşi amplitudine (care debutează în momentul pascal) antrenează, pe cei care se alipesc Duhului său, către polul divin. Despre acest inspir le vorbeşte Iisus ucenicilor în discursul Cinei din Evanghelia după Ioan: „Ieşit-am de la Tatăl şi am venit în lume; iarăşi las lumea şi mă duc la Tatăl".

Or, acestei vaste respiraţii, omul îi poate răspunde; poate intra în acord cu ea prin propria lui respiraţie, concentrată pe numele lui Iisus: aşa cum se întîmplă în rugăciunea inimii.

Naşterea neîncetată

Respiraţia – interiorizată – condusă de rugăciune atrage Logosul în intimitatea inimii aşa cum respiraţia divină atrage pe credincios spre „locaşul Tatălui". Pentru a fi recuperat în acea intimitate transcendentă, omul trebuie să primească divinul în interiorul fiinţei lui, trebuie să-i facă loc în sine, să devină loc al naşterii Logosului. „Cuvîntul lui Dumnezeu s-a născut o dată după trup; dar din pricina iubirii sale de oameni, doreşte să se nască necontenit, după duh, în toţi cei ce îl doresc" (Maxim Mărturisitorul, *Centurii*, I, 8).

„Ceea ce s-a împlinit trupeşte în preacurata Maria, se împlineşte de asemenea în tot sufletul care rămîne feciorelnic după raţiune: nu fiindcă Christos s-ar face prezent acolo trupeşte – căci «nu-L mai cunoaştem după trup», ci fiindcă vine să se sălăşluiască în mod pneumatic şi împreună cu el aduce pe Tatăl, cum se spune undeva în Evanghelie: «şi vom veni la el şi locaş în el vom face» – *Ioan*, 14, 23" (Grigore de Nyssa, *Tratatul despre feciorie*, II, 2, 16). În această nouă naştere, servituţile simbolizate de trup – „grosimea" şi „risipirea" – nu mai grevează asupra posibilităţilor persoanei. Regulile, limitările ce ţin de corporalitate şi de spaţiul sensibil sînt suspendate: sufletul poate cuprinde divinul şi este, în acelaşi timp, cuprins de el. Ascensiunea pe urmele lui Christos spre „locaşul Tatălui" este una şi aceeaşi cu descinderea acestora în cavitatea inimii profunde. Are loc o compenetraţie a partenerilor, o reciprocă îmbrăţişare, o paradoxală identificare între *adînc* şi *înalt*. Avem de a face cu o nouă şi surprinzătoare topologie, ale cărei locuri nu sînt definite, trasate din afară, ci reverberează din interiorul întîlnirii între parteneri.

Cei ce îşi relatează aventura contemplativă invocă adesea una din caracteristicile acestei topologii, anume *dubla progresiune*: coborîrea în sine şi urcuşul spre polul ultim sînt, în acest caz, imperios asociate. „Nu te poţi elibera de limită, spune Simone Weil, decît urcînd spre unitate ori descinzînd către ilimitat". Într-un articol referitor la experienţa specifică „omului mistic" (definită drept „prezentă oriunde conştiinţa nu mai e centrată pe ego"), psihologul Erich Neumann declara: „vorbind despre întîlnirea mistică între ego şi non-ego, am putea exclama: «Coboară sau, aş spune, urcă!»."

„Muhammad, referindu-se la propriul său *mi'raj*, şi-a admonestat tovarăşii: «Să nu mă onoraţi pe mine în detrimentul lui Yunus ibn Matta deoarece călătoria mea s-a făcut spre înălţime şi a sa înspre adîncuri». Există două moduri de a atinge divinul: călătoria zenitală către muntele Qaf şi dincolo de el;

Maica Domnului,
Galeriile de Artă, Skopje

călătoria în oceanul sufletului" (A. Schimmel, *Deciphering the Signs of God. A phenomenological Approach to Islam*).

În *Comentar la Cîntarea Cîntărilor*, Origen vorbea şi el despre „inspirarea parfumului Logosului", despre „pătrunderea Cuvîntului în suflet" şi, totodată, despre alergarea pe urma lui, spre înalt.

Călătoria axială se petrece ca o cursă, aparent divergentă, spre poli: înaintarea către nadir asigură, concomitent şi paradoxal, apropierea de zenit. Călătoria se realizează ca un traseu în doi, „sinergic" după termenul ortodox consacrat, dar nu „alături", ci printr-un trafic, cu amplitudine din ce în ce mai generoasă, între parteneri.

. „Cu cît contemplaţia urcă, cu atît smerenia se adînceşte" – se rezumă un pasaj din *Viaţa lui Simeon Noul Teolog*: „Cînd a ajuns la «acea înălţime a contemplaţiei», el a atins prăpăstii de smerenie".

Descoperim aici calitatea topologică şi dinamică a smereniei: ea e aptitudinea de a obţine descinderea, parcursul inferior al axei, acea îndepărtare care apropie. Smerenia e vector către nadirul inimii, care aspiră spre zenit. Dacă Isaac Sirul vorbea despre „abisul smereniei", am putea infera că smerenia e facultatea prin care fiinţa poate conştientiza propria infinitate lăuntrică şi o poate actualiza ca receptacul – absorbant – al divinului, ca matrice a naşterii Lui.

Pagini realizate de
Anca MANOLESCU

Album

Casa şcoalelor

Premianta şi eleva de nota 5

26-X-1971

Dragă Mihaela

Mi-ai dat o sarcină foarte grea, şi anume aceea că sînt prima care-ţi va face începutul caietului tău de amintiri. Întrucît am fost nevoită să te amîn mereu, îmi cer scuze, asta s-a datorat faptului că sînt foarte ocupată.

Această zi, este o zi „mare" pentru tine, este ziua în care ai făcut adevărata cunoştinţa cu viaţa de numai 3 ore şi 35 de minute – din momentul în care te-ai născut (10,55) şi atunci cînd îţi scriu (14,25).

Acum eşti o fetiţă mare, ai 15 ani, şi sper să nu fii mofturoasă şi plîngăreaţă. Tot cu această ocazie ţin să te felicit pentru alegerea ta ca locţiitor de secretar în organizaţia U.T.C.

Nu ştiu dacă este cazul să încep să înşir verzi şi uscate despre tine, despre mine sau tu ştii despre cine. Ca prietenă bună ce-mi eşti, tu îmi cunoşti toate secretele intime, poate îţi aminteşti de ziua aceea, poate m-ai înţeles sau poate nu ceea ce am vrut să-ţi spun, asta rămîne de văzut.

Dacă m-aş apuca să scriu ceea ce mă roade pe mine pe suflet mi-ar trebui mult timp. Dar poate cu altă ocazie am să mă destăinuiesc mai mult.

În particular sînt cu totul deosebită faţă de purtarea mea ca elevă. Cu aceste rînduri închei dorindu-ţi multă fericire şi împlinirea tuturor dorinţelor.

Melania

*

Dragă Mihaela

Să şti că îmi eşti o fată simpatică. Îţi cunosc foarte bine viaţa şi de aceea îmi pare bine că mi-ai dat acest caiet pentru aţi spune gîndurile mele. Sînt în faţa acestui caiet şi fac legătura între viaţa ta şi a mea că amîndouă avem aproape aceeaşi viaţă şcolară. Aceste cuvinte scrise în caiet ţi le-am scris cu foarte multă sinceritate. Cînd vei citi aceste cuvinte să-ţi aduci aminte de a ta colegă Mimi.

Să mă scuzi că nu ţi-am scris mai mult însă nu am cît mai multe cuvinte care să-ţi aducă cuvinte de laudă.

Pe aripi de vînturi mici
A sosit un pitulici
Să aducă-n pragu moale
Admirare cît mai mare

Nu sînt prea furmoase aceste versuri însă compuse de mine merg.

Cînd îţi va cade frunza-n cale
Peste ea nu vei călca
Co storceşti şi tot o doare
Poate e dragostea ta

Cînd vei răsfoi caietul şi te vei gîndi la mine.
Nu uita că te iubeşte a ta prietenă.

Mimi

Une petite cantate

Această dimineaţă care începe cu afişele agenţiilor turistice de pe bulevardul central anunţînd că „se poate face Crăciunul şi Revelionul" la Acapulco, cu 2600 de dolari, „ceea ce nici nu-i aşa mult", cum zice cineva care ieşind din farmacie s-a oprit în faţa agenţiei;

şi această melodie care începe cu „si mi la re, si mi la re, si, sol, do, fa" a Barbarei care a murit ieri noapte – „une petite cantate" se numeşte melodia;

şi acest tip nostim şi periculos fiindcă are fudulia adîncă şi calmă;

şi acest intelectual care-şi slujeşte cauza cu prea multă enervare pentru ca ea să fie perfect dreaptă;

şi această Internaţională a naţionaliştilor europeni avînd ca melodie preferată corul sclavilor evrei din „Nabucodonosor";

şi această femeie tînără care-i spune, clar – în faţa unei vitrine de aparate electrocasnice – unui bărbat frumos: „Dvoastră sînteţi un mitocan!";

şi această terapie prin teatru, într-o închisoare a oraşului unde deţinuţii joacă în drama aceea care conţine cea mai sîngeroasă ironie din tot teatrul oximoronic: „cum e la ocnă, Ioane?", „bogdaproste, bine!" – „Năpasta" e titlul ei;

şi acest scandal de primă pagină: prim-ministrul englez nu cunoaşte numele prim-ministrului român, deşi nimeni nu l-a întrebat dacă ştie numele prim-ministrului polonez pe care nici un ziarist român nu-l poate pronunţa;

şi acest om politic din Cehia, însărcinat cu formarea noului guvern, cerînd „introducerea umilinţei în politică" – Lux se numeşte acesta;

şi această pornografică familiaritate a ziaristului român cu orice problemă din afară şi dinăuntru;

şi această Barbara care a putut spune că „mi-am petrecut mai mult timp cîntînd decît în braţele unui bărbat";

şi acest prieten rămas cîndva lîngă Acapulco, cu care stau de vorbă patru ore şi cînd ne despărţim îmi spune: „iartă-mă că nu te-am întrebat nimic despre tine";

„si mi la re, si mi la re" – şi această femeie cu care am făcut primul reportaj la laminorul din Roman, acum 40 de ani, ţinîndu-mă la telefon jumate de oră pe impulsurile ei, ca să-mi spună, în calitatea ei de analistă politică la o organizaţie nonguvernamentală, că „doi oameni sînt absolut în pom, Iliescu şi Constantinescu, fiindcă nu-i mai suportă propriile partide şi amîndoi vor trebui să se unească, exact ca Jospin şi Chirac împotriva lui Le Pen, altfel ne aşteaptă prezidenţiale cu Vadim şi Ticu la care o să fredonăm: «Les feuilles mortes»... mai ţii minte?";

şi acest tînăr filosof român – om care a scandalizat o ţară pentru „cum ne-a descris ca pe un rahat" – scriind în 1997: „eu cred că, dacă există o datorie pentru intelectualii de azi, ea este una singură: să se concentreze pe instituţii şi să favorizeze formarea unui spirit comunitar care să nu mai permită ca toaletele publice să fie în România cum sînt... e o problemă empirică... e o problemă metafizică";

şi eu gîndindu-mă şi răzgîndindu-mă de 6 ori şi jumătate, dacă să-l sun la telefon pentru a-l felicita pentru „sa suite dans les idées", gata să ies şi pe stradă, cu el în frunte, pentru această cauză metafizică: starea w.c.-urilor publice;

şi a 7-a oară, cînd să-l sun de pe strada George Enescu, acest vag cunoscut care-mi ia telefonul din mînă – precum un detectiv găsindu-şi ţinta – îl aşază în furcă şi mă priveşte în ochi: „ţin mai de mult să-ţi spun, fiindcă te urmăresc, am devenit cam antisemit, puţin legionar, ceea ce mă enervează la tine este că mi te simt foarte aproape în combaterea antiromânismului... îţi place de noi, românii... asta mă scoate din sărite";

şi eu care-i răspund: „pe mine, la noii legionari, mă plictiseşte absenţa antisemitismului; nu mai au haz"; şi el: „nu-l căuta";

şi această fostă-iubită-din-vechile-structuri cu care mă întîlnesc pe Calea Victoriei – eu ducîndu-mă la Humanitas să-mi cumpăr „L'Équipe" cu egalul Angliei, la rugbi, în faţa Noii Zeelande – şi care mă roagă s-o însoţesc ca să vadă o pereche de pantofi, ştiind cît de mult îmi plăcea s-o asist la cumpărături; şi pantofii care costă 2.200.000 de lei „ceea ce nu-i mult, cam 300 de dolari, ca peste tot...", îi încearcă, nu-i plac şi mă ţine pînă la Humanitas ca să-mi explice cauza ultimului ei divorţ: „radicalitatea lui era o permanentă autovictimizare, adică o comoditate... să nu-l mai văd în ochi!";

şi această Estonie care – după cei mai avizaţi analişti – e singura ţară demnă să înceapă tratativele pentru a intra în UE, avînd 75% din PIB provenit de la sectorul particular, doar 14 mari întreprinderi de privatizat şi un ministru al Reformei de 29 de ani, îi zice Mikdanjas şi nu mai ştiu cum.

Noaptea, un telefon de la o mătuşă octogenară din Tel Aviv: „cînd vii să mă vezi? nu mai am mult"; altfel e bine, are cîteva boli serioase cu care trebuie să se obişnuiască, aşa i-a spus doctorul, „un băiat tare scump din România."

Radu COSAŞU

Farmecul cotidianului

Dragă Riri,

Sînt furioasă! Nu pe tine, pe mine. Aseară am făcut un fel de bilanţ, adică mi-am pus viaţa pe trei coloane: ce-am făcut, ce n-am făcut şi ce-am făcut degeaba. În a treia coloană, între multe altele, am notat şi „Scrisorile lui Riri către Fefe".

Ce vină ai tu? Nici una. Ce vină ar putea să aibă un personaj vag conturat, căruia i-am împrumutat numele meu de lapte, cîteva obsesii şi pe Fefe, interlocutorul meu conjugal. De unde Fefe? Din „Divorţ italian". Toţi căutăm un model de cuplu la tinereţe. Eu am optat pentru cuplul inamic. În scrisorile lui Riri către Fefe ei nu se ceartă. Există, cu toate acestea, o tensiune latentă. Îndepărtat şi pasiv, Fefe pare de o exigenţă incomodă. Riri se sileşte de aceea să-i explice tot timpul. Temele pe care le abordează sînt minore: cum se mută oamenii, preşul din faţa uşii, murăturile de toamnă, gîndacii scîrboşi... Problemele sînt mărunte, dar tratate cu seriozitate. De ce am ales această formulă? Intenţia dă de bănuit. Tot ce a semnat Riri puteam să semnez şi eu. Nu i-am atribuit rolul de paravan sau mască. Prin acest demers epistolar, trucat, am încercat să testez eficacitatea unui gest, cel de a întoarce spre cititori ce am mai fragil şi mai vulnerabil. Spunea cineva că aşa îi ajuţi mai bine pe oameni. În ce fel doream să-i ajut? Voiam să le dezvălui farmecul discret al cotidianului, să le deschid apetitul pentru faptul de viaţă cel mai mărunt.

Dacă ar lega cineva de picior un păun la intersecţia dintre două bulevarde, oamenii s-ar opri şi apoi ar povesti. Despre vrăbiile grase şi rotunde la vîrsta adultă, subţirele şi mirate cînd sînt copii, nimeni nu spune nimic. Mi se pare curios că într-o vreme cînd nimicurile ocupă viaţa oamenilor, reflecţia despre nimicuri aproape că lipseşte. Omul serios şi grav le dispreţuieşte. O.S.G. nu se ţine de prostii, iar omul neserios şi superficial nu prea gîndeşte. Gîndesc alţii pentru el. Aşa că eu sperам să-i pot determina să-şi reconsidere relaţiile cu obiectele. Pot să tratezi cu stimă un obiect, chiar şi în clipa cînd îl arunci.

Am visat multe, dar nu s-a ales nimic din visele mele. Iscodind cititorii de *Dilemă* pe care îi cunosc, mi-am dat seama cît de departe se aflau de mesajul meu serios şi grav. Riri le-a devenit simpatică, dar nu îmi este de ajuns. Poate că problema este prea importantă şi „lecţiile" au fost prea puţine. Poate că pentru acest gen de teme, pur şi simplu omul trebuie să aibă „organ". Nu toţi metabolizează faptul mărunt la fel. O.S.G. şi O.N.S. sînt două specii de oameni cu sensibilitate de semn diferit. Aşa că, dragă Riri, regret, trebuie găsit altceva. Tot în pagina 12, acolo e un cuib bun pentru vrăbii. Mă gîndesc şi eu. Te gîndeşti şi tu... poate se mai gîndesc şi alţii. Lansez cititorilor o provocare, să ne scrie pentru dialogul „vrabia din mînă". Poate că o ieşi ceva.

Irina NICOLAU

P.S. Cît despre Fefe, el este un O.S.G. care va păstra sămînţa de nemulţumire. Nu trebuie să ne sinchisim. Noi, cu cînteç înainte şi cu privirea aţintită spre lucrurile cele mai de jos.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Editura şi Librăriile Humanitas
Urează cititorilor
Crăciun fericit!

Cele mai noi apariţii

CARPENTIER/LEBRUN
Istoria Europei

MAURICE COCAGNAC
Simbolurile biblice

STELIAN TĂNASE
Anatomia mistificării

PETRE RAICU
Genetica generală şi umană

Bustul Thaliei

Prenumele lui Tartuffe

Rimbaud imaginează pedepsirea ipocritului Tartuffe prin dezgolirea sa brutală, acesta fiind silit să-şi exhibe trupul lipsit de farmec masculin, cu rotunjimile indecente acoperite de o piele umedă şi lividă. Cu totul alta este viziunea lui Ion Mircioagă asupra celebrului personaj, după cum o dovedeşte spectacolul de la Teatrul „Toma Caragiu" din Ploieşti. Alegîndu-l ca protagonist pe Ionuţ Antonie, el ne propune un tînăr cu *look* Rasputin, îndrăzneţ şi ambiţios, atrăgător prin virilitatea abia temperată de prudenţă. Se vede că Orgon îşi justifică doar, prin preţuirea umilităţii smerite, tandreţea oarecum ambiguă pe care i-o poartă lui Tartuffe izvorîtă nu atît dintr-un impuls pervers, cît din fascinaţia pe care radicalismul – în devoţiune ca şi în acţiune – o exercită asupra spiritelor comune. Aparent fundamentalist, Tartuffe este un terorist abia mascat, ceea ce nu constituie, de fapt, o contradicţie. Cu ajutorul tenebrosului complice Laurent, capătă acces la dosarele (!) secrete deţinute de Orgon, fiind astfel în măsură să-şi asigure dominaţia şi în plan politic. Curios, femeile, cu excepţia bunicii cam*gaga*, rămîn insensibile la farmecul eroului. Camerista Dorine, bine interpretată, deşi puţin şarjat pe alocuri, de Oxana Moravec, uzează de suculenţa umorului pentru a destructura tentativele autoritare. La rîndul ei, Elmire, interpretată de Raluca Zamfirescu, ca femeie de lume, elegantă, cochetă, înrudită cu Célimène, are de partea ei artificiul cultural, rafinamentul. Actriţa sugerează excelent prin jocul erotic la rece înfruntarea dintre relativismul luminat şi fundamentalism, seducîndu-l pe Tartuffe pînă la a-l face să se autodemaşte. Sociologic, spectacolul arată cît de uşor cade clasa mijlocie în plasa ţesută din minciună ideologică şi infrastructură poliţienească, căreia clasele de jos i se opun din bun simţ, iar elitele cultivate din bun gust. Din păcate, Ionuţ Antonie are numai datele fizice, nu şi puterea de înţelegere a rolului, mai ales în concepţia destul de complicată a regizorului. Ca şi în spectacolul mai vechi al lui Laurian Oniga, Tartuffe este conştient de prezenţa lui Orgon sub masă, nu poate însă rezista impulsului pe care sofisticăria ştie să-l declanşeze în cei puternici, dar simpliști. Bănuiesc că, în viziunea regizorală, marea scenă a piesei trebuia să fie un moment în care eroul trece dincolo de ipocrizie, nu din eroare, fiind manipulat, ci dintr-o năzuinţă venită din straturi psihice mai profunde, nealterate de strategiile pe care conştient le-a adoptat. Or, actorul se dezlănţuie mecanic, fără a sugera vreo urmă de nebunie interioară. Sîntem departe, desigur de comedia de salon pe care o jucau pe vremuri Ion Finteşteanu cu Cella Dima, în timp ce Al. Giugaru se strîmba la spectatori de sub masă. Ceea ce vedem este interesant, totuşi abisalitatea lui Tartuffe este doar vag sugerată, el nu reprezintă decît forţa dezarmată de ironie.

Regizorul dezvoltă mult rolurile episodice, fără să adauge text şi fără să altereze ritmul original al piesei. Ilie Gâlea construieşte un Laurent cu aer acuzat de spion care, aflat în serviciul lui Tartuffe, joacă dublu, livrîndu-l în cele din urmă autorităţilor legale şi regale. Daniel Chirea face o compoziţie irezistibilă în sergentul Loyal, venit să anunţe confiscarea averii cu jovialitatea unui trimis al F.M.I. avînd misiunea de a anunţa noi măsuri restrictive.

Decorul lui Daniel Răduţă este gîndit în contraste de roşu şi negru, subliniind prin aceasta înrudirea dintre Tartuffe şi eroul lui Stendhal. Ca şi Tartuffe, Julien Sorel pătrunde în societatea înaltă cu Biblia ştiută pe de rost, seducînd cu sistem şi exersînd ipocrizia cu perseverenţă. Spectacolul sugerează bine că prenumele lui Tartuffe, pe care Molière nu-l menţionează, este, de fapt, Julien. El contopeşte însă în acest nume atît pe ambiţiosul Sorel cît şi pe tragicul Apostat, cel care îşi riscă viaţa şi tronul deoarece nu rezistă ispitei de a încerca să întoarcă istoria înapoi.

Adrian MIHALACHE

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecţia ESEURI DE IERI ŞI DE AZI

Hermann Keyserling
Jurnalul de călătorie al unui filosof
Traducere de Victor Durnea. Postfaţă de Tudor Vianu

Tipărit în 1920, după o călătorie în jurul lumii, *Jurnalul* lui Hermann Keyserling (1880-1946) se recomandă a fi citit ca un adevărat roman, în care descrierile plastice, evocările şi observaţiile directe sînt conectate la spiritul meditării, de mare deschidere spre problemele insului şi ale lumii. Experienţa călătoriei ca treaptă spre autocunoaştere („drumul în jurul lumii este cel mai scurt drum care duce la tine însuţi"), incursiunile în istoria comparată a religiilor, „analiza spectrală" a unor întinse regiuni ale globului (India, China, Statele Unite) conferă jurnalului calitatea unui îndreptar de viaţă întru spirit, reflecţia filosofică fiind sprijinită pe argumentele sociologiei, etnografiei, istoriei etc.

300 pag.

În pregătire:
• Remy de Gourmont, *Fizica dragostei* • Thomas Carlyle , *Semnele timpului*

Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600 • Tel-fax: 032-230197
tel 032-233800 • e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Cronica literară de tranziţie

Bilanţ

Obosit, şi pe româneşte şi pe ungureşte, îmi propun, în acest ultim număr din '97, un „bilanţ", un *flash back*.

Începeam anul cu o cronică la micro-romanul scenariu, de un zolism crîncen, al lui Răsvan Popescu, *Prea tîrziu*. Ochi ager, frază vizuală. Tot în ianuarie, constatam, din *Glose*-le caragialiene că *„Alexandru George e morocănos cu metodă, chiţibuşar cu doxă, gîlcevitor cu şarm"*. Luna februarie o consacram integral unui eveniment editorial: *Jurnalul* lui Mihail Sebastian: patru cronici, pe temele: *muzica, scrisul propriu, antisemitismul, războiul şi cartea*. Intram în primăvară cu îngrozită perplexitate faţă de colcăiala din alt *Jurnal*, cel al lui Paul Goma. Făceam, mai apoi, o scurtă demonstraţie de anatomie patologică a scrisului, pe o biografie literară a lui Puccini, redactată exemplar de stîngaci. În aprilie, citeam *O supravieţuire cu Oscar*, a mereu tînărului revoluţionar de centru Radu Cosaşu, o puneam în linia celorlalte *supravieţuiri*, observînd că, în acest ciclu, el *„descifrează azi amestecul de fals şi de autentic, buna-credinţă înşelată şi buna-trăire acumulată"*. În aceeaşi lună, plonjam cu voluptate în undele hiper-romanului *Orbitor* al lui Mircea Cărtărescu, un fel de *„voiaj spre centrul sferelor existenţei"* sale, o carte quasi-dantescă. De Întîi Mai, dădeam seamă despre *Starea de fapt* constatată de echipa condusă de Vladimir Pasti, *„tablou de apocalipsă jegoasă"*, *„jenant de adevărat în mare parte, după cum: jenant de «echidistant» pe alocuri"*. Citeam, apoi, notele de voiaj precum şi pe cele politologice ale lui Bogdan Ficeac şi-i consemnam cu bucurie certele calităţi scriitoriceşti. În *O istorie sinceră a poporului român* de Florin Constantiniu găseam un compendiu *„fluent"*, *„scris «fără-mamă-fără-tată»..., demistificator şi elucidant"*, după cum în scrierile de reflecţie ale lui Cristian Tudor Popescu *(Copiii fiarei)* (re)descopeream un *„polemist vulcanic şi vituperant în dreapta, în stînga şi-n centru, menit să-şi scoale lumea-n cap"* şi să dea cu barda şi-n Dumnezeu, cînd e cazul. Iunie îmi aducea pe „masa de lucru" proza de idei a lui Nicolae Breban (*Riscul în cultură*): *„roman modular de gînduri"*, care, e adevărat, nu întotdeauna *„se lasă dat pe brazda cititorului"*; şansa acestui foarte serios scriitor, încheiam atunci, e că *„mult din ce pierde prin cantitate, recîştigă prin calitate"*.

Un eveniment intelectual a fost şi cartea lui Lucian Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, de o *„răscolitoare luciditate, panoramă a unei teribile galerii de potemkiniade ideologice, cu o bătaie asurzitoare în prezent"*. În căldurile lui iulie, îl citeam pe Claude Karnooouh (*Duşmanii noştri cei iubiţi*), un „Candide", în felul său, *„european de viţă bună şi trăitor în Transilvania"* care, *„bată-l iluminismul să-l bată, nu e de acord cu autonomia judeţelor Harghita şi Covasna (...): «**Dincolo de această îngrăditură, maghiarimea din Transilvania ar fi redusă la o lumpen-maghiarime! Spre asta tinde UDMR!**»"* şi nici cu tăierea în două a învăţămîntului universitar (***„a-i obliga pe studenţii unguri să se închidă în ţarcul universităţii maghiare înseamnă, în condiţiile actuale, a dori ghetoizarea lor"***).

Alte două cronici de iulie erau dedicate unui *gentleman melancolic, ironic şi vechi* : Alexandru Paleologu, cu prilejul reeditării unei cărţi-bijuterie în eseistica românească dintotdeauna: *Bunul-simţ ca paradox*. În *Geneza identităţii naţionale la românii ardeleni*, bine descrisă de Sorin Mitu, pe care o recenzam în aceeaşi vreme toridă, mă frapa *„recurenţa, la aşa amar de distanţă în timp, a unor teme ale mentalităţii colective"*.

După concediu, mă bucuram de eseurile *(„naraţiuni reflexive şi «dosare»")* ale lui Norman Manea *(Despre clovni: dictatorul şi artistul)*, de *„vigoarea reconstituirii unui univers infect şi absurd"*. Treceam apoi printr-o carte feminin de dulce-amară, *Vedere din Parfumerie*, de Silvia Kerim, *„o carte de dragoste rănită"*, dragoste de oraşul Bucureşti, *„povestea, plină de detalii gemînd de adevăr omenesc, a asasinării unui cartier"*. La finele lui septembrie, treceam în revistă trei studii diferite despre limba română (Sorin Antohi, Dumitru Irimia, Mioara Avram) şi intram în octombrie cu un elogiu pentru *„Andrei Oişteanu **(Mythos & Logos – Studii şi eseuri de antropologie culturală)** care îmbină admirabil informaţia paroxistic de doctă cu o naturaleţe rafinată a stilului"* . Din repertoriul acestei cronici literare de tranziţie nu putea să scape literatura neagră din *Cartea Albă a Securităţii*, fojgăitoare literatură cu ochi albaştri. Ca o urmare, parcă (deşi era pur hazard al lecturii), în acelaşi octombrie agitat parcurgeam cartea unui excelent colectiv de arhitecţi: *Bisericile osîndite de Ceauşescu* şi apoi, la începutul lui noiembrie (din nou, hazard în plin determinism!), consacram o cronică nu unei cărţi, ci unei reviste-carte: *Secolul 20 – Bucureştiul*. Îl informam apoi pe cititor despre dialogul foarte substanţial dintre Vladimir Tismăneanu şi Mircea Mihăieş nemurit în volumul *Balul mascat*, din care ofeream ample extrase. Despre *Telejurnalul de noapte – jurnal* al Doinei Jela scriam sub formă de jurnal, cu consemnări (strict autentice) din oră-n oră... Peste o săptămînă, mă entuziasma încărcătura iradiant existenţială şi istorică din *Dicţionarul de cuvinte recente* al Floricăi Dimitrescu. Se făcuse deja decembrie şi, printr-o neăutată simetrie, ajungeam iar la Alexandru George *(În istorie, în politică, în literatură)*, căruia îi puneam sub lupă liberalismul, lovinescianismul şi scepticismul. Printr-o frumoasă coincidenţă între politică şi literatură, în acelaşi sfîrşit de an şi de etapă, îmi cădea în mînă şi citeam cu prietenoasă intransigenţă europeanul dialog al Elenei Ştefoi cu senatorul Frunda György *(Drept minoritar, spaime naţionale)*, incitant şi alunecos. În fine, încheiam anul răvăşit de multe pagini tăioase din *Jurnalul* Alicei Voinescu: lumea din *Bietul Ioanide* şi *Scrinul negru*, văzută şi simţită mai apropiat de adevărul istoric crunt.

Cititorule, să ne trăieşti! La mulţi ani!

George PRUTEANU

EDITURA HASEFER
Cărţi recent apărute

FLAVIUS JOSEPHUS
Războiul iudeilor împotriva romanilor
ELIE WIESEL
***Toate fluviile curg în mare* (Memorii)**
RADU IOANID
Evreii sub regimul Antonescu
RAUL HILBERG
Exterminarea evreilor în Europa

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

DINCOLO DE CE SE AUDE

Vintilă MIHĂILESCU
sociolog

Tocşoismul, boala copilăriei democraţiei

De o vreme încoace, m-am dedat unei îndeletniciri pervese: mă aşez seara în fotoliu, dau drumul la televizor pe un talk-show şi închid sonorul. Mă uit şi cîştig cam de fiecare dată, în măsura în care, după o vreme de film mut, pariez cu mine însumi că voi ghici despre ce se vorbeşte şi cine ce spune. Am văzut astfel un prim-ministru care nu transmitea decît postura elevului prins cu lecţia nescrisă şi care încearcă în zadar să explice unui profesor agresiv şi sătul de minciuni, că cineva i-a furat caietul. Ritmul în care se succedau întrebările, arătătorul veşnic ridicat al „profesorului" şi gesturile de neputinţă ale „elevului", sugerau clar că nu era loc pentru nici un schimb de argumente, că întrebările nu erau întrebări, ci acuzaţii, iar răspunsurile nu erau explicaţii, ci scuze. Cînd am deschis sonorul, spre confruntare, domnul Victor Ciorbea tocmai spunea, pe un ton jalnic: „Dumneavoastră vreţi să ne daţi doar bile negre, dar au fost şi bile albe".

Am mai văzut apoi un Cristian Tudor Popescu exprimînd prin fizionomia sa inconfundabilă un veşnic „cu oamenii ăştia n-ai ce să mai discuţi, dom'le" şi un Ion Cristoiu tras de mînecă să revină la subiect, dar insistînd să mai precizeze o dată că „este vorba tot despre ceea ce vă spun eu de mult" (am bănuit – şi nu m-am înşelat – că trebuie să fie vorba despre analogia Constantinescu-Carol). Şi aşa mai departe...

În urmă cu cîtva timp, un sondaj de opinie indicase faptul că 75% din populaţia României consideră că anumite partide existente astăzi pe scena politică ar trebui scoase în afara legii. Bine-bine, a reacţionat presa, dar care partide? Or, nu asta era important, ci faptul că marea majoritate a populaţiei este profund intolerantă, că nu suportă părerile diferite de ale sale, chiar dacă acestea se exercită în limitele drepturilor şi obligaţiilor constituţionale. Pe scurt, este vorba de un refuz masiv al Celuilalt, al diferenţei şi confruntării sau, şi mai pe scurt, al Dialogului.

În condiţiile acestea – după cum se exprima un prieten ziarist – de ce să ceri presei să fie altfel decît restul societăţii? Talk-show-ul este astfel imaginea societăţii române în faza de construcţie a democraţiei, punerea în scenă, consfinţită social, a dreptului meu la libertatea de opinie: *le talk-show c'est moi!* Toată lumea vorbeşte, dar nimeni nu ascultă. Toată lumea are punctul său de vedere, dar nimeni nu este preocupat de punctul de vedere al celuilalt, decît în măsura în care îl confirmă pe al său; iar dacă nu, persoana este respinsă dimpreună cu părerea sa. Toată lumea critică, dar nimeni nu se oboseşte să înţeleagă. Toţi ştiu şi afirmă, dar nimeni nu analizează şi argumentează. Iar cine încearcă să o facă, se loveşte de un zid al monologului.

Talk-show-ul este pretutindeni, la toate nivelele, consacrînd şi distrugînd vedete, nu idei: o politică cu şi pentru vedete, o presă a vedetelor, o profesie (oricare ar fi aceasta) de vedete, o viaţă personală bîntuită de vedete. O societate bolnavă? Nicidecum, ci o reacţie firească, ba chiar sănătoasă: după decenii de ascundere şi sechestrare a personalităţii, nevoia de afirmare de sine este uriaşă. Trebuie să aflăm însă cît mai repede din proprie experienţă şi pe pielea noastră, că, fără Celălalt, Sinele nu este decît o umbră, că Tu nu este o infirmare sau limitare a lui Eu, ci o necesară împlinire, că identitatea nu există fără alteritate şi că e bine să fie aşa.

După ce am învăţat să vorbim, trebuie să începem a învăţa să ascultăm!

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Dialogul ca reprezentaţie

Stendhal povesteşte că ducesa Sanseverina, atotputernică maestră de ceremonii la curtea prinţului Parmei, obişnuia să organizeze spectacole de amatori în care curtenii, ca interpreţi, trebuiau să-şi improvizeze replicile, cunoscînd doar în linii mari ţesătura generală a intrigii. Acest exerciţiu dezvolta prezenţa de spirit, atît de necesară unei cariere politice, în care darul de a răspunde prompt şi potrivit, ceea ce englezul numeşte *the gift for a repartee*, era preţuit înainte de toate. Arta conversaţiei s-a democratizat mai apoi, fiind popularizată prin teatrul burghez, care a pus de nenumărate ori în scenă – de la Oscar Wilde la GBS – duelul verbal, ajungînd să ofere adevărate repertorii de figuri dialogale codificate, organizate după rigoarea măsurilor din baletul clasic. A fost nevoie de un efort considerabil, reluat de cîteva ori de-a lungul secolului de la Antonin Artaud la Peter Brook, pentru a dezbăra teatrul de mecanica schimburilor bine reglate de replici şi pentru a face din personajele lui altceva decît participanţi la turniruri salonarde.

Spectacolul înfruntărilor verbale, mereu dorit de public, este de regăsit astăzi mai puţin la teatru, cît în *media*, sub forma reprezentaţiei dialogale, a *talk-show*-ului. Începînd din anii '50, telegenia este cea care contează, spectacolul dezbaterii îşi creează propriile coduri, prezentate oarecum sistematic după cum urmează.

A. Regia

Marele maestru este realizatorul, cel care invită oaspeţii, conduce conversaţia, moderează, modulează, modelează reprezentanţia. Un regizor de teatru precum Tadeusz Kantor, care nu ezită să urce pe scenă în timpul spectacolului pentru a remedia abaterile ritmice, l-ar putea invidia pentru şansa de a fi mereu prezent. Modelul lui ideal este stăpîna unui salon, fie aceasta Anna Pavlovna Scherer, gazda seratei din primul capitol al lui „Război şi pace", despre care Tolstoi ne spune că luneca printre invitaţi ca supraveghetoarea unei ţesătorii, atentă la zgomotul fuselor. Spre deosebire însă de ea, regizorul *talk-show*-ului nu este cu totul integrat spaţiului şi timpului dialogului, fiind simultan înăuntru şi înafară, conştient de „ce se vede" din exterior, ca şi de exigenţele gestiunii severe a duratei. Pentru a-şi îndeplini misiunea, el poate să recurgă, ca Frédéric Ferney, la o desfăşurare strictă şi stereotipă, discutînd, cu cîte doi referenţi, trei cărţi timp de un sfert de oră fiecare. Poate să fie mai flexibil, ca inimitabilul Pivot, părînd că improvizează, dar ţinînd strîns în mîini cartonaşele cu notiţe, sau poate interveni brutal, tăind vorba invitaţilor cu autoritate, ca Jean-Marie Cavada sau Iosif Sava. Combinaţia invitaţilor este poate arta lui cea mai subtilă. Ei nu trebuie să fie nici prea asemănători, nici prea diferiţi, nici prea buni amici, nici ireconciliabil opuşi. Trebuie evitaţi maniaco-depresivii, dar şi introvertiţii, iar lista invitaţilor nu trebuie să fie prea uşor previzibilă, în genul catalogului alfabetic al lui Iosif Sava: Paleologu, Paler, Patapievici, Pippidi, Pleşu.

B. Interpretarea

Realizatorul, ca orice gazdă bună, trebuie să aibă prezenţă de spirit, să fie pregătit să umple acele momente stînjenitoare cînd se spune, în lipsă de altceva, că „a trecut un înger". Nu trebuie să iasă în evidenţă, ci să-şi pună în valoare interlocutorii, neuitînd însă nici un moment că trebuie să placă spectatorilor, nu invitaţilor. Aceasta nu înseamnă să le trimită mereu zîmbete seducătoare sau complice prin intermediul camerei de luat vederi. Invitaţii, la rîndul lor, trebuie să fie cooperanţi, adică dornici să se pună în valoare printr-o exprimare elegantă şi fluentă. Displac aceia, oricît de valoroşi altminteri, care se opintesc în clişee şi folosesc pe „deci" (echivalentul englezescului „well") ca pe un colac de salvare pentru o gîndire care se îneacă. E o greşeală să confunzi talk-show-ul cu un interviu, aşteptînd mereu întrebări la care să răspunzi rece şi la obiect, sau să crezi că invitaţia este un premiu pentru realizările tale, despre care, de altfel, refuzi ostentativ să vorbeşti, doar te-ai exprimat odată pentru totdeauna prin „operă". Sînt de evitat cei care nu simt deloc nevoia de a seduce, ca şi invitaţii „profesionişti", care trec cu nonşalanţă dintr-un talk-show într-altul, neinhibaţi, locvaci şi previzibili.

C. Decorul şi costumele

Masa este, se pare, inevitabilă, fie că este imensă, orbitor de albă, la emisiunea lui Frédéric Ferney, mică şi joasă la Bernard Pivot, de tip „birou individual" la Iosif Sava şi la Marius Tucă, în stil rustic la Tele 7abc. Toţi au optat pentru scaunele cu design sever, mai stimulative pentru gîndire decît odihnitoarele fotolii. Diferenţele ţin mai mult de cadraj, decît de recuzită. Dacă la români perspectiva este fatal frontală, invitaţii fiind aliniaţi cu faţa la cameră şi cu amfitrionul în mijloc (stil „Cina cea de Taină"), la francezi perspectiva se schimbă în funcţie de vorbitor, ca şi de expresivitatea mută a unuia sau altuia dintre participanţi. Ţinuta vestimentară a moderatorului trebuie să aibă o anumită constanţă în diversitate şi se recomandă recurgerea la un stilist profesionist. FF, îmbrăcat de Dior într-o irepetabilă succesiune de cămăşi uni, viu colorate, cu manşete neglijent suflecate şi combinate cu cravate somptuoase, pune în umbră atît sacourile şi cravatele de serie ale lui Pivot, cît şi bretelele lui Tucă. Cînd gazda este o femeie, ea se îmbracă în taioare convenţionale, cu clasica broşă la rever (Anne Sinclair sau Laure Adler). În ceea ce priveşte participanţii, dacă, la noi, există tendinţa *to dress up*, unii invitaţi avînd o înclinaţie spre costumul de ceremonie bleumarine cu cravată asortată şi alţii dorinţa nevinovată de a exhiba mici eşarfe şi şnuruleţe de efect, în alte părţi se recurge în general la ceea ce se numeşte *le look intello*, adică, pentru bărbaţi, sacou şi cămaşă fără cravată, respectiv cîteva *T-shirts* suprapuse (în cazul celebrităţilor juvenile), iar, pentru femei, tricoul purtat sub blazer YSL (rive gauche). Există şi acolo excepţii: cămaşa albă şi largă purtată de Bernard-Henri Lévy indiferent de ocazie şi de anotimp şi coafura atent elaborată a lui André Glucksmann.

Cu regia, interpretarea, decorul şi costumele puse la punct, spectacolul poate să înceapă. Spectatorii nu sînt, cum spunea cineva, numai frustraţii care îmbătrînesc în zadar aşteptînd o invitaţie, ci toţi aceia care speră că a-ţi juca bine rolul poate fi justificarea unei existenţe.

Sergiu ANGHEL
coregraf

Cum am ajuns gestualist

Scîrbiţi ca nişte şoareci de bibliotecă după ce am ros pînă la cotoare invariabila celuloză a meniului Gutenberg, am trage o duşcă zdravănă de Marconi de nu ne-am teme că, în fond, n-am face decît să schimbăm conjunctivita pe miopie.

Din colbul ceasloavelor, bune – la o adică – şi pentru prins muşte, n-am învăţat – s-o recunoaştem – că, de pildă, poţi doar să te uiţi şi să cîştigi, că, în loc să terciuieşti musca între file, poţi trimite trei etichete de Baygon şi să capeţi gratuit un Instant killer, că poţi să-i dai bani de buzunar preşedintelui ţării dacă afli răspunsul la întrebarea „cîţi lobi are ficatul" şi atît de multe altele încît te poate durea şi splina.

Lepădîndu-mă definitiv de deşartele promisiuni de mai bine ale fiului giuvaergiului din Mainz, am hotărît să intru şi eu în rîndurile cîştigătorilor generaţiei pro din blocul de vis-à-vis, experţi în expedierea de cărţi poştale PRO, căpăcele de Cola şi etichete de Brasero, injuriindu-mă cu un *perfect-smile* afectat, de fiecare dată cînd îşi pornesc ostentativ storcătoarele lor de fructe şi filtrele lor de cafea cîştigate pentru că au descoperit, uitîndu-se cu atenţie, unde anume a mutat un prezentator tv. predicatul din decorul limbii române.

După ce mi-am tapetat toaleta cu toate elucubraţiile debitate de la presocratici încoace de diverşi indivizi incapabili să-şi lase auzul gîdilat de undele hertziene, am aşezat o sticlă de Zworykin la îndemînă şi am început să-mi studiez Samsungul. Cum sfatul mesianicei instituţii, ce a făcut pînă acum să pălească de opt ori Caritas-ul, spunea că trebuie doar să mă uit, nu să şi ascult, i-am tăiat macaroana lui Marconi şi am început să-mi savurez Zworykinul. Asta-i televiziunea adevărată: imagine pură; fără sunet; ca vinul fără apă.

Şi ce mi-a fost dat să văd?

Scos din sucul verbal propriu, cel al unor serioase argumentaţii bazate pe radiografii ale sistemului, un lider politic, ce părea a-l lua la palme pe un distins domn cu barbişon, nu lăsa să treacă dincolo de ecranul verzuliu decît imaginea unui anchetator în preludiul demolării fizice a anchetatului. Celălalt răspundea seriilor de un-doi-uri de dat din mînă printr-o tacticoasă aşezare pe masă a ochelarilor. Ultimul gest din această serie ritmată hipnotic, păru mişcarea unui călugăr budist depunîndu-şi ofranda pe treptele unui templu, adresînd celui din faţa sa o întrebare fundamentală despre lume şi viaţă. În acea clipă intuiţia mea urla după o verificare. Am deschis sunetul. Efectele magiei Marconi se făcură din nou simţite, inundîndu-mi auzul cu cele mai frumoase cuvinte pe care un fost membru PCR le-ar fi putut spune unui alt fost membru PCR: „Dumneavoastră credeţi în Dumnezeu?" Era prea frumos ce auzeam; pînă la insuportabil. Am închis din nou sunetul. Cuprins de un fel de „danse de Saint Guy" celălalt membru începu, în dorinţa de a da un răspuns, să exprime pantomimic un „crez" situabil la confluenţa tuturor catehismelor, minus cel profesat o viaţă.

Mai tîrziu, cînd domnul cu barbişon a fost desemnat cîştigător în acel dialog al surzilor, mi-am dat seama că frunzuliţa unui nou talent începu să crească pe tulpina plină de muguri adventivi a fibrei mele genetice. Aşa am devenit gestualist. Performanţele la care am ajuns astăzi îmi permit să ghicesc ce gîndeşte orice parlamentar care se scobeşte în nas, ce mijotează orice deputat cînd îşi freacă lobul urechii ba, mai mult, chiar şi ce planuri îşi face vreun senator atunci cînd mîzgăleşte desene în timpul şedinţei de... senat.

Sărac lipit cît i-am studiat pe clasici, astăzi, de cînd nu fac altceva decît să mă uit la sticla albăstruie inventată de Zworykin, străbunicul samsungului, nu fac altceva decît să cîştig întruna, avînd o cifră de afaceri dublă faţă de Omida guvernanţilor şi triplă faţă de cea a Senatorului melcilor.

Aţi fi dorit, desigur, să vă dezvălui cîteva chei de interpretare a semnificaţiei gesturilor: a acestor lapsusuri corporale exprimînd, involuntar, profunzimea gîndului nostru, locul de unde sîntem nevoiţi să extragem, ajustînd-o cît putem, suprafaţa expresiei verbale a acestuia. Timpul nu e pierdut.

Vrei să pătrunzi în arcanele gestualităţii politicienilor? Vrei să ştii de ce îşi mîngîie dl Roman cravata, de ce îşi ia dl Băsescu părul dintr-o parte şi-l petrece pînă în cealaltă parte a capului, de ce vrea dl Meleşcanu să cîştige cu orice preţ un concurs de fixative de păr, de ce a ratat dl Manolescu în politică, punînd-o repede de un bulion de cultură, de ce luminează şi străluce tenul dlui Năstase şi de ce analiştii politici nu pot vorbi decît cu pixul în mînă? Sună acum!

Primele 20 de secunde sînt gratuite.

Socio-hai-hui

Alte poveşti ale vorbei

După poveştile despre Lumea de dincolo, evocate în numărul trecut, se cade să ne întoarcem în lumea de aici şi să-i purtăm vorbele. Iată, de pildă, cîteva „definiţii“ ale lumii, în genere:

„Adunătură de inşi şi de pofte, ca la nuntă“

„Lume însemnează o alianţă“

„Totalitatea asta, în mare sau în mic, locuitorii unei comune formează lumea“

sau ale lumii mai mici, a oraşului:

„Toate modele şi rasele care lucrează la schimb“

„Oraş... păi m-am apropiat de gară şi-am văzut fum mult şi o droaie de oameni fără rost“

„Oraş este o distracţie şi a cumpăra multe interese“

şi despre ce mişcă lumea asta şi toate ale ei:

„Dor, toată vietatea, toată viaţa trebuie să aibă numele ăsta de dor, toată omenirea, toate care se nasc au dor şi toate vietăţile pe pămînt, dor se numesc“.

Colegul Ion Oprescu a avut ideea strălucită de a folosi astfel de „definiţii“ ca *probe de limbă*, un instrument de antropologie lingvistică de o fermecătoare simplitate şi eficienţă. Tot ceea ce trebuie să faci, este să-l soliciţi pe om să-ţi explice în cuvintele lui, să-ţi „definească“ o serie de cuvinte uzuale pe care i le propui şi apoi să înregistrezi răspunsul, aşa cum vine el, cu ăăă-uri şi bîlbîieli, fără nici o intervenţie. O dată consemnate, aceste „enunţuri“ pot fi prelucrate în aproape o sută de variabile, perfect cuantificabile şi precise.

Ion Oprescu nu a „vîndut“ însă niciodată secretul acestor prelucrări şi, mai ales, nu s-a obosit (acum cred că nu a vrut) să-şi standardizeze proba, ceea ce i-ar fi adus o meritată recunoaştere pe piaţa profesională. Acum cîteva zile, cînd cineva m-a prezentat, mai în glumă, mai în serios, „domnu' care spune bancuri la *Dilema*“, am crezut că, în sfîrşit, îl înţeleg. Publicasem de curînd un repertoriu consistent de „vorbe din ţărani“, savuroase şi amuzante, dar care constituiau pentru mine tot atîtea probe de „mental colectiv“, cum ar spune Oprescu, o recoltă excelentă de „date de teren“. Că au fost citite ca glumiţe, ca simple anecdote, bune de ziar, dar inconsistente „ştiinţific“, m-a întristat. Scorţoşenia pozitivistă în faţa unor astfel de „date“ mi se pare puritanism păgubos şi mă întreb cum poate cineva să se ocupe de ştiinţele Omului dacă nu are fiori senzuali în faţa acestor nuduri ale gîndului care sunt, adesea, cuvintele.

Îmi place deci să mi-l imaginez pe Ion Oprescu zăbovind cu voluptate în preajma probelor sale de limbă (precum cele de mai sus, găsite prin nişte fişe de pe vremea cînd lucram împreună în Gorj), răsfirînd fişele şi adulmecîndu-le sensul, mîngîind vorbele cu privirea şi dedîndu-se la cîte şi mai cîte alte plăceri ascunse. După care, într-un final, se hotăreşte să dea şi Cezarului ce-i al Cezarului: cîteva grafice şi tabele cu prelucrarea probelor de limbă.

Recunosc că, la acest gînd, mă simt cuprins de invidie...

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Scrisoare de dragoste

Milioane de români cumpără cărţi poştale cu premii, intrînd în dialog, nu-i aşa, cu televiziunea lor preferată. Pentru a se feri de surprize neplăcute, destinatarul îşi publică singur răspunsul. Expeditorul trebuie doar să-şi scrie numele, plătind pentru aceasta o sumă cît pentru o acţiune la bursă.

Pentru unii, sînt singurele felicitări trimise anul acesta. Românul vrea să cîştige miliarde. Şi maşini, şi case, şi combine audio, frigo sau video. E prada unor dorinţe teribile pe care, însă, nu ştie să le comunice. Ar vrea totul, cu un prometeism primar. O şi spune prin vocea străzii. Casă, maşină, călătorie în Turcia sau, eventual, Grecia (matlasată, fanariotă şi pestriţă a bazarelor), vrea bani (inevitabil – să înceapă o afacere), vrea pază la poartă şi peron la casă. Şi, spune el, multe altele. Exemplele românilor care au prins potul cel mare în anii trecuţi nu sînt, însă, fericite – pentru aproape toţi norocoşii de-o seară, şansa devine o greutate insuportabilă. Unii dintre aceştia au intrat, într-adevăr, în afaceri, însă au fost prinşi cu documente false, alţii au încercat să înşele fiscul, unii primesc telefoane de ameninţare de la inşi care încearcă să-i escrocheze, alţii sînt şantajaţi şi cedează prime importante ca taxă de protecţie. Ba una dintre fericitele cîştigătoare nu mai iese din casă nici pînă la bancă, fiind convinsă că rudele i-au pus gînd rău. Ea nu poate mînca liniştită, cu gîndul împărţit către îmbucătura de cianură pe care o duce chiar acum la gură, şi faptul că nu se poate semna pe bancnote, pentru ca măcar acum să se identifice cu fericirea depusă în conturi.

Speranţele unei mari mase sociale sînt duse cu poşta către urnele de unde vor fi extrase de sărbători. Sau către hazardul jocurilor de noroc, cel mai îndrăgit serial din zilele de joi şi duminică. Mulţi dintre ei au epuizat, pînă în noaptea luminată, posibilităţile de cîştig, în calculele înflăcărate şi în beţia sigură a reuşitei. Căci fericirea şi-a mutat frontierele către sfîrşitul anului cînd, printre paharele de vin spumos şi farfuriile de sarmale, vor da marea lovitură – o dată în viaţă, speranţele lor se vor împlini şi cecul greu le va rupe buzunarele. Iar dacă zîna ar trebui să le îndeplinească trei dorinţe, toate trei ar fi identice: să mi se citească scrisoarea. Uitate sînt meschinăria de zi cu zi, traseul vicios din salariu în salariu, revolta faţă de zecile de memorii depuse la comisia de abuzuri sau la ligile pentru apărarea drepturilor omului, fără speranţă ca, vreodată, să le citească cineva. Uitate sînt diabetul părinţilor şi scolioza băiatului. Mecanismul tentaţiei şi al speranţei este, dintru început, declanşat – şi, ca în basme, fiecare speră să fie alesul. Pînă atunci se studiază în oglindă, se remarcă în conversaţii, face figură bună printre posacii din metrou. Premiile de la sfîrşitul anului flatează obscura stea a norocului sub raza căreia se naşte şi moare şmecherul român. El a rupt, de mult, legătura incestuoasă cu blînda mioriţă şi e hotărît să-şi înfrîngă din nou destinul.

De aceea, milioane de români se simt, după o asemenea noapte a dorinţelor, epuizaţi şi înstrăinaţi. E drept, la aceasta contribuie şi sărmăluţele, vinul de Greaca şi scenetele vesele din care nu înţeleg mereu poanta. Totul ar fi în regulă dacă, printre rîsetele icnite şi butaforia fanată s-ar fi rostit şi numele privitorului candidat. Ecranul televizorului arată, însă, un nume, unul singur din căruţa de cărţi poştale. În copleşitoare majoritate, românii scriu inutil singura lor scrisoare de dragoste din acel an. Şi nici măcar la aceasta nu primesc răspuns. Greu de început un nou an cu asemenea refuz.

Sorin ŞERB

Ah, ce lipsă e-n reclame!

Lumea propusă de clipurile publicitare este, cel mai adesea, una fără fisură: produsul acţionează *rapid şi eficient*, e *puternic*, e *unic*. El garantează, prin pura enunţare a calităţilor sale, accesul într-un spaţiu de excelenţă al cărui atribut recurent, *strălucirea* – fie ea a rufelor, a părului, a pantofilor, a mobilei sau a dinţilor – te obligă, aproape, să fii părtaş la reinventarea parnasianismului, în cheie casnică. Asta dacă ţii să contempli imageria publicitară din perspectiva „înaltă“ a unei istorii culturale ludicgenetice. Dintr-o perspectivă „joasă“, în schimb, nu e mai puţin amuzant să constaţi analogia dintre sclipirile obiectelor recomandate de reclamă şi cascada de epitete şi comparaţii nobile cu pietrele preţioase pe care o revarsă prin compuneri elevii de clasa a treia talentaţi în literatură. Oricum vei fi înclinat să priveşti aceste atribute, pînă la punctul de acces în respectiva *altă* lume diamantină, (o altă lume: sloganul explicit al multor clipuri...) traseul e, în mică ori mare măsură, întortocheat: ţi se livrează o poveste sau epura unei poveşti. Concentrat evenimenţial, lumea diegetică a clipului e menită să condenseze şi să întemeieze exemplaritatea sloganului.

Iar una dintre căile frecvente de construire a poveştii este denunţarea unui dezechilibru, a unei *lipse*. Secvenţa narativă iniţială a lipsei este obligatorie în scenariul basmului tradiţional, a remarcat cu foarte mult timp în urmă Propp: o prinţesă răpită, un cuplu care nu poate avea copii, un împărat bolnav şi aşa mai departe. Trecînd cu succes o întreagă serie de probe, eroul restabileşte echilibrul, cîştigînd, întotdeauna, „ceva pe deasupra“: puteri magice şi/sau un nou statut, acela de rege. Moment declanşator al unui şir de evenimente, lipsa poate fi utilizată ironic în reclamă, de multe ori prin apelul la anti-eroi: publicitarii de la *Hewlett Packard*, de pildă, aleg o furnică „mică, mică/ Dar înfiptă, va să zică“, vorba poetului. Vînată de un furnicar impetuos, „actanta“, a cărei condiţie iniţială de existenţă e definită prin lipsa de forţă şi dimensiunea minusculă, îşi terifiază urmăritorul reproducîndu-şi, „pe imprimantă“, imaginea supradimensionată. Este aici, dincolo de vechiul topos al lumii pe dos sau de vechiul motiv al „urmăritorului urmărit“, o ţesătură de aluzii care evocă supremaţia imaginii, tensiunea instaurată astăzi între original şi copie (balanţa înclinîndu-se în favoarea celei din urmă, se ştie) sau galeria de super-animăluţe (cotoi, şoricei...) propuse drept contrapunct maliţios al super-eroilor cu şorturi, colanţi şi mantii (negreşit strălucitoare!). O altă reclamă a aceluiaşi „efect de real“ al imprimantei, în schimb, se mulţumeşte, pur şi simplu, cu *suplinirea* literală a lipsei: este vorba de clipul în care frizerul rade din neatenţie o fişie consistentă din părul „de la spate“ al unui client – antipatic, dar client! – pe care o întreagă echipă de cosmeticieni se străduiesc să-l facă „gigea“: în cîteva secunde, cel mai june dintre ei dă fuga la etaj şi scoate la imprimantă imaginea unui cap tuns aşa cum se cuvine privit din spate. Lipită pe oglinda mică, ţinută finalmente îndărătul victimei pentru ca aceasta să-şi vadă ceafa în oglinda mare, imaginea îi scoate din încurcătură pe autorii lipsei. Un clip-gag, aşadar, şi o mutare de accent: acurateţea şi nu acel „ceva pe deasupra“ este, de astă dată, *la qualité maîtresse* a imaginii obţinute prin pozitivă magie tehnologică.

Aruncînd o privire rapidă asupra clipurilor difuzate la ora actuală pe canalele TV din patria noastră, vom identifica uşor o serie de poveşti şi slogane avînd la bază arhaicul mecanism al lipsei: de la pantofii Carmens la detergenţi, multiple voci persuasive se întrec să joace rolul *donatorului*. Lumea multor reclame e o lume de *adjuvanţi*, ar spune întemeietorii naratologiei. „Aş vrea să pot păstra parfumul naturii în casa mea...“ „Durerea m-a chinuit toată ziua...“ „Oh, rochiţa preferată a Anei e pătată!“. Toate aceste lipse iniţiale sînt rezolvate prin recursul la cutare sau cutare produs. Lipsa, ca declanşator epic şi contrapondere necesară a sloganului ce predică obişnuita perfecţiune, strălucire, echilibrul plus „încă ceva pe deasupra“ (bani economisiţi etc.) nu este, în sine, valorizabilă nici pozitiv, nici negativ. Exemplul reclamelor Hewlett Packard demonstrează că ea poate fi un punct de pornire excelent, cu condiţia unui grăuncior de noutate: fie în alegerea „eroilor“, fie în combinarea secvenţelor narative, fie în combinaţia lingvistică, fie în toate, deopotrivă. Din acest punct de vedere, au existat (şi există) cîteva reclame autohtone demne de a fi citate drept contraexemple. Ele au apelat la basm, „legendă“, „atmosferă de epocă“ doar din comoditate. Nu secvenţa narativă a *lipsei* stătea, în fond, la temelia respectivei întreprinderi publicitare, ci „poetizarea“ ca faţadă mistificatoare a *lipsei* de idei, „copilărirea“ fără sens a autorilor presupunînd un public la fel de „copilăros“. Am avut parte de vrăjitoare şi zîne hilare, de prinţi şi regi, de hoarde păgîne care părăsesc în dezordine cîmpul de bătălie îngrozite deoarece „Unică e berea Ciuc, din apa de Harghita!“, de acel Harap Alb solemn, cu faţa de masă curăţată eficient, strălucitoare... Şi cine ştie, poate clipul cu Harap Alb s-ar fi putut salva dacă eroul ar fi făcut o faţă amuzată, după trecerea cu bine a probei. Actualizarea „cu seriozitate“ şi „cu pompă“ (de altminteri cam sărăcăcioasă) a basmului reprezintă, mă tem, pentru publicitatea românească, o fundătură. **(D.V.)**

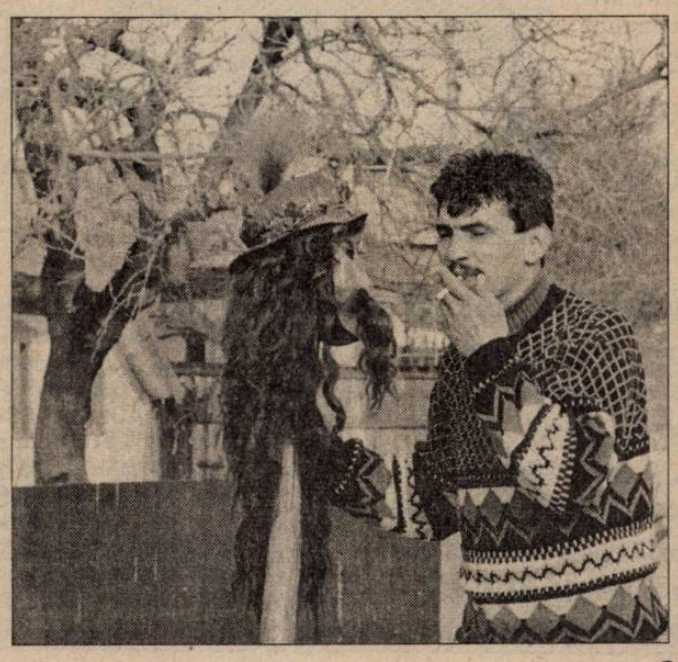

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

CE SPUN REALIZATORII?

Cele mai proaspete măsurători de popularitate a talk-show-rilor difuzate pe canalele româneşti de televiziune desemnează drept campion absolut ***Ediţia specială*** *a TVR, încununată printr-o cotă de audienţă medie zilnică de 41,42%. Urmează* ***Feţele Schimbării****, talk-show moderat de Carmen Bendovski – 12% – şi* ***Milionarii de la miezul nopţii*** *– Marius Tucă, 8%. Analiza realizată de* Centrul de Sociologie Urbană şi Regională (CURS) *indică o cotă de 6% pentru* ***Deşteaptă-te, române****, a lui Mihai Tatulici şi de 4% pentru* ***Întîlnirea cu presa*** *realizată de Iolanda Stăniloiu. O idee despre perspectiva moderatorilor asupra propriului lor cîmp rezultă din răspunsurile pe care patru dintre vedetele genului le-au dat următoarelor patru întrebări:*

- *Aţi putea formula o definiţie (personală) a talk-show-ului? Dacă ar fi să-l definiţi printr-o* metaforă, *care ar fi aceea?*
- *Cine sînt, în opinia dvs., cei mai buni realizatori autohtoni de talk-show, la ora actuală (locurile 1, 2, 3 şi menţiune)?*
- *Care este cel mai reuşit talk-show difuzat pe canalele străine de televiziune, în prezent?*
- *Ce v-ar plăcea să faceţi dacă nu aţi fi realizator de talk-show, şi nici jurnalist?*

Octavian ANDRONIC

O clasică partidă de bîrfă, adaptată la tehnologia vremii

● Bîrfa cunoaşte la români, ca la majoritatea popoarelor mai dinspre Balcani, o frumoasă şi lungă tradiţie. Ea este, probabil, o formă originală şi originară de analiză de context. Aş îndrăzni să cred că talk-show-ul autohton constituie, în fapt, o clasică partidă de bîrfă adaptată la specificul şi tehnologia vremii şi îmbrăcată în straiele onorabile ale conversaţiei de studio. O posibilă metaforă ar putea fi aceea a „taclalelor în direct şi la ore de vîrf".

● În opinia mea, iertată-mi fie exigenţa, primele trei locuri ale clasamentului rămîn libere. Bătălia începe de aici în jos şi concurează o mulţime de persoane a căror meserie, de regulă, este alta. Un talk-show autentic implică o serie de calităţi ce cu greu pot fi însumate de cei care se perindă pe ecranele televizoarelor (printre aceştia mă număr şi eu), dar nu în ultimul rînd telegenia, cultura generală, tactul, uşurinţa de comunicare. Avînd în vedere şi noutatea relativă a genului la noi, cred că va mai trece ceva timp pînă vor putea să apară adevăraţii profesionişti – cei pe care, de fapt, televiziunea îi creează şi îi modelează conform exigenţelor sale specifice. Există un mare număr de aspiranţi la notorietatea relativ lesnicioasă pe care o oferă TV-ul, ale cărui cote minime de audienţă depăşesc de regulă semnificativ cele mai performante tiraje de gazetă. Şi care sînt animaţi mai degrabă de impulsul de a-şi comunica propriile idei şi simţiri, decît de a-i asculta şi a-i descoase pe cei pe care-i au în faţă.

● După gustul meu, „Bouillon de culture" al lui Bernand Pivot.

● Realizator de talk-show-uri am ajuns fără voia mea, aproape din întîmplare, la îndemnul prietenesc al unui patron de post TV care dorea să aibă emisiuni făcute de ziarişti. Am pornit la drum cu scepticism, convins că nu am calităţile necesare pentru a preschimba pixul cu microfonul. Mi-ar plăcea, mai degrabă, culisele unui post de televiziune, laboratorul în care se fac emisiunile.

Ideea că n-aş fi jurnalist mă pune în încurcătură: nu cred că aş fi fost bun de nimic altceva.

Carmen BENDOVSKI

Personalitatea moderatorului e totul

● Talk-show-ul este un gen de producţie audiovizuală care şi-a păstrat în mod surprinzător – de la apariţie pînă în prezent – atractivitatea pentru toate categoriile de public, indiferent de spaţiul cultural în care se consumă. Succesul genului se explică aproape exclusiv prin personalitatea moderatorului. O definire teoretică acoperitoare/ satisfăcătoare a tipului de personalitate care face succesul unuia sau altuia dintre aceste producţii de radio şi televiziune nu a fost dată încă. Criteriile „estetice" clasice au fost de mult eliminate. Talentul actoricesc s-a dovedit nu o dată fie insuficient, fie inadecvat (sau în orice caz sub aşteptări) atunci cînd a fost transferat de pe scenă în studiouri. Pe de altă parte, inteligenţa superioară şi erudiţia nu produc în mod automat un spectacol competitiv, un talk-show reuşit. Poate doar specialiştii în psihologie socială, analiştii fenomenului audio-vizual şi ai imaginii, sociologii ar putea prin cercetări comune şi „studii de caz" să ofere un portret robot al moderatorului ideal.

Traducerea aproximativă a termenului „talk-show" este ea însăşi o metaforă: „spectacol vorbit"!

● Menţionez, *nu ierarhizez* două „personaje" profund distincte: Iosif Sava şi Marius Tucă. Pe primul pentru harul cu totul excepţional de a se „juca" cu partenerii şi temele de dialog, pe cel de-al doilea pentru lipsa de inhibiţii generatoare de maximă audienţă.

● CROSSFIRE, talk-show politic difuzat pe CNN.

● Mi-ar plăcea să mă ocup de decoraţiuni interioare, să am o cafenea armenească sau o florărie şi, nu în ultimul rînd, să fiu „rentieră" şi să traduc literatură germană.

Marius TUCĂ

Dresor, într-un laborator

● Talk-show-ul e un laborator în care sînt distilate, în văzul tuturor, minciuna, ipocrizia, adevărul, laşitatea, mîndria, dîrzenia, nebunia.

● 1 – Iosif Sava. 2 – Răsvan Popescu. 3 – Iolanda Stăniloiu şi Vartan Arachelian – cu precizarea că nu pot urmări talk-show-rile de pe Tele 7abc: sînt programate la aceeaşi oră cu *Milionarii...* Probabil că Horia Alexandrescu, Dan Andronic şi Radu Coşarcă pot face şi ei parte din acest top.

● Nu ştiu, pentru că nu le urmăresc.

● Nimic altceva n-aş putea fi decît un veşnic ratat dresor de cuvinte, cuvinte care s-ar încăpăţîna să asculte de literele lor.

Răsvan POPESCU

Special în fiecare zi

● Mă uit pe formularul acesta şi îmi dau seama că cine l-a conceput n-a făcut niciodată un talk-show. Cînd ai aşa ceva pe mînă nu te preocupă să-l defineşti printr-o metaforă: te gîndeşti ce poţi să faci cu el.

„Ediţia Specială" s-a născut din nevoia de a insista asupra evenimentului zilei. De aceea am plasat-o imediat după Jurnalul TVR de la ora 20.00, să nu se răcească ştirea. Chiar am vrut să-i spunem „Chestiunea zilei", dar ne-a fost jenă, exista o rubrică de caricatură cu acest nume într-un cotidian. A rămas „Ediţie Specială" care e impropriu; şi zilnic şi special e greu!

O lună mai tîrziu a venit Florin Călinescu fără nici o jenă, a decupat titlul şi l-a lipit la PRO TV. Dar să lăsăm chestiunile jenante.

Ideea era ca, imediat după „Jurnal", să luăm ştirea zilei şi s-o discutăm. Timpul era însă cumplit de scurt, 15 minute, ceea ce n-a permis iniţial decît un singur invitat în studio. Cum, de regulă, puternicii zilei fac evenimentul, invitat era de regulă un guvernant. Realizatorului nu-i rămînea decît să joace pe avocatul diavolului: se îndoia de justeţea măsurilor luate, de momentul ales, de competenţa, de buna lui credinţă, tot, ce mai. Curgea apa pe el.

Mi-aduc aminte că-n scrisorile care veneau de la telespectatori, Radu Nicolau şi cu mine păream atunci un fel de procurori ai neamului. În mediile politice se vorbea de un centru nou de putere. Paranoia era aproape! Ne-am prins că formula şchioapătă, am lungit-o la 30 de minute, am făcut loc pentru al doilea punct de vedere – al opoziţiei sau al unui expert în problema zilei. N-am invitat directori de ziare pe post de comentatori ca să nu repetăm formula deja fumată de Marius Tucă şi Iolanda Stăniloiu; ceea ce, în treacăt fie spus, ne-a atras antipatia gazetarilor.

Am mers mai departe, am lărgit „Ediţia Specială" încă o dată. *Ziua şi moderatorul*: luni – popularul Vartan Arachelian, care într-un fel asigura legătura cu trecutul televiziunii, cu publicul ei tradiţional. Marţi, subsemnatul, miercuri legenda vie a presei româneşti Neculai Constantin Munteanu, unul din eroii războiului rece, întors victorios după 15 ani de tranşee şi... nebăgat în seamă, retras în chilia lui din Piaţa Dorobanţi, fără o medalie, o strîngere de mînă, nimic. Joi, impetuosul Nicolau, vineri Răzvan Dumitrescu, cel mai bun realizator de talk-show de radio zilnic, adus pe post de tînără speranţă, să vadă lumea că sîntem deschişi la nou. Aşa s-a născut, a crescut şi a ajuns un reper publicistic cel mai scurt şi *cel mai urmărit talk-show de televiziune:* sondajele CURS dau „Ediţiei Speciale" milioane de telespectatori.

● Cine ar fi cei mai buni realizatori de talk-show-uri?

Nu e treaba mea să fac clasamente. Figurez pe 8-9 pe sondajele CURS; deasupra sînt fie oameni foarte vechi în meserie, care stau pe ecran de 30 de ani, îi recunoşti şi-n somn, fie colegi care şi-au construit personajul spre satisfacerea gustului comun. Se poartă genul naţionalist eurosceptic, patriotard, antimaghiar, bulevardier şi apărător din limuzină al nevoiaşilor de pe trotuar.

Mie astea n-au cum să-mi iasă.

● Ce aş face dacă nu presă? Poate politică. Într-o zi o să obosesc să vorbesc despre ce fac alţii. O să încerc să fac eu...

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 257 ● 26 decembrie 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.